

CASUS CONSCIENTIAE

propositi ac resoluti a pluribus theologis ac canonistis Urbis

curantibus

P. PALAZZINI - A. DE JORIO

I. - De actibus humanis, de legibus, de conscientia, de peccatis, de variis virtutibus.

II. - De Sacramentis et de censuris.

CASUS CONSCIENTIAE

propositi ac resoluti a pluribus theologis ac canonistis Urbis

DE ACTIBUS HUMANIS

DE LEGIBUS - DE CONSCIENTIA

DE PECCATIS - DE VARIIS VIRTUTIBUS

M A R I E T T I

Imprimi potest : Casali, 19-11-57 . Can. A. Baiaxo, *Rev Eccl*
mprimatnr : Casait, 20-11-1957 - Can. L. Oddoxe, *Vic. Gen.*

I' 1958 Marient Editori Ltd. - Printed in Italy.

It'S PROPRIETATIS VINDICABITUR (30-1-1958)

PROOEMIUM

Inter praecipuas episcoporum curas ea semper potissima fuit, ut quotannis quaestiones et factorum species ad theologiam moralem praesertim spectantes proponerentur, ad eas evolvendas ac dirimendas omnes simul animarum curatores et poenitentiae ministri, statutis cuiusque mensis diebus, certum in locum convenirent, eductisque nominibus proprias quisque sententias ac definitiones legeret, inter se disputarent suaque scripta traderent, quibus et ingenio et diligentia praestantiores dignoscerentur.

*Huiusmodi exercitationem non modo retineri voluit Codex I. C. (can. *iji*), sed ipsi Summi Pontifices, de cleri doctrina valde solliciti, paternis hortationibus Ordinariis locorum commendarunt, ut communis disputationis usum et frequentiam magis magisque promoverent. In commodum autem cleri saepe laudabiliter ac praeclare factum est, ut quaestiones iam disputatae factorumque species definitae, typis consignatae, diffunderentur, ad ecclesiasticae scientiae utilitatem et incrementum.*

Provinciam hanc nobis sumpsimus eo potissimum consilio, ut clerus adulescens sacris ac theologicis studiis strenuam navet operam, et ita doctrinae laudem consequutus in Ecclesiae praesidium ac decus succrescat.

Totius fere theologiae moralis cursum confecimus, sed praesertim collegimus casus practices de praecipuis huius aetatis peccandi occasionibus, antiquis temporibus fere ignotis. Casus collegimus non tantum a nobis confectos, sed etiam a pernotis rerum moralium scriptoribus, magistris et peritis de Urbe, qui in rebus moralibus non tantum scientiam ac vitae experientiam, sed etiam praxim ac stylum Romanae Curiae afferre poterant.

Nonnulli ex his casibus ex ephemeride « Bollettino dei Clero romano » opportunè emendati, dispositi et aucti, sumpti sunt: quapropter huius ephemeridis directioni gratias plurimas agimus.

Hos casus et alios antea a nobis conscriptos ad vigentis iuris, tum civilis cum canonici, praescripta accommodavimus; neque omisimus in notis recensere leges, quae dum volumina edebantur latae seu promulgatae sunt.

Notatum volumus nos haud in omnibus eadem sentire quae auctores casuum, sed aliorum opiniones reveriti sumus: una vel altera vice tantum in notis nostram aperuimus sententiam, cum a proposita doctrina magnopere dissentiremus.

Opus nostrum in duo volumina dispertitum, iuxta traditionales tractatuum divisiones distributum, aptare satagemus ad mentem ac spiritum S. Alfonsi, Ecclesiae Doctoris, in cuius tutela id esse volumus.

*Romae, die 2 augusti mensis a. MCMLVII, in festo
S. Alfonsi M. de Ligorio.*

PETRUS PALAZZINI
ARCTURUS DE JORIO

EXPLICATIO SIGLORUM AUCTORUM CASUUM

t	=	Anonymus auctor.
A. De J.		Arcturus De Jorio, Notarius Supremae S. Congregationis S. Officii, olim iuris poenalis magister in Pont. Athenaeo Later.
A. L.	=	† Antonius Lanza, quondam Archiepiscopus Rheginensis ac in conventibus casuum moralium cleri romani ad S. Apollinaris moderator.
B. I. M. X.	=	Bartholomaeus I. M. Xiberta O. Carm., olim casuum moralium censor ut supra.
B. L.	-	+ Benedictus Lopez O. S. B., quondam casuum moralium censor, ut supra.
C. D.	=	+ Cornelius Damen, C. SS. R., quondam consultor Supr. S. Congregationis S. Officii et casuum moralium censor, ut supra.
C. M.	-	Carolus Molari, in Pont. Athenaeo Lateranensi theologiae moralis magister.
C. M. P.	-	t Celeslaus M. Paban O. P., quondam casuum moralium censor, ut supra.
C. M. R.	t	Carolus M. Raffaelli, C. R. S. P. Bam., quondam casuum moralium censor, ut supra.
F. D.	=	i Franciscus Dall'Olio, F. Min. Conv., quondam casuum moralium censor, ut supra.
F. M. C.	-	Felix M. Cappello, S. J., in Pont. Universitate Gregoriana iuris canonici magister; casuum moralium censor ut supra.
F. R.	-	Franciscus Roberti. S. Congregationis Concilii a secretis, olim iuris canonici in Pont. Athenaeo Later, magister et casuum moralium censor, ut supra.
H. A. P.	i	Hieronymus a Parisiis, O. F. Min. Cap., quondam casuum moralium censor ut supra.
H. T.	=	Hyginus Tarocchi O. F. Min., in Seminario Florentino theologiae moralis magister, olim casuum moralium censor, ut supra.
I. P.	=	Ioseph Pistoni, in Semin. Mutinensi theologiae moralis magister.
I. T.	-	Ioannes Teodori, Praelatus Auditor S. R. Rotae, olim casuum moralium moderator et theologiae moralis magister in Pont. Athenaeo Later.
L. B.	-	Ludovicus Bender, in Pont. Athenaeo « Angelicum » iuris canonici magister.
N. S.	-	Nazarenus Sccondini, in Pont. Seminario Regionali Piceno, Fani Fortunae, theologiae moralis magister.
P. A. M.	=	+ P. A. Marlaskaj O. F. Min., quondam casuum moralium censor, ut supra.
P. F.		Pericles Felici. Praelatus Auditor S. R. Rotae, casuum moralium censor ut supra et olim theologiae moralis magister in Pont. Athenaeo Later.
P. I.	-	Palazzini Ioseph, iuris canonici doctor, S. R. Rotae Advocatus.
P. I. B.	=	t P. Ignatius Beschin, O. F. Min., quondam casuum moralium censor, ut supra.
P. I. M.	-	P. Ianuarius Moretti. O. Min., casuum moralium censor, ut supra.
P. L.	-	Petrus Lumbreras O. P., in Pont. Athenaeo « Angelicum » theologiae moralis magister, casuum moralium censor, ut supra.
P. L. V. d. E.		Laurentius van den F. crendeemt, olim casuum moralium censor, ut supra.
P. P.	=	Palazzini Petrus. Subsecretanus S. Congregationis negotiis religiosorum praepositae, in Pont. Athenaeo Lateranensi theologiae moralis magister, casuum moralium censor, ut supra.
S. C.		Salvator Canals, utnusque iuris doctor, Advocatus S. R. Rotae et in foro civili; Adiutor a studiis in S. Congregatione negotiis religiosorum praeposita.

DE ACTIBUS HUMANIS

1. DE ACTIBUS PRIMO-PRIMIS.

Lucilia, pia mulier angitur quia, cum nervorum morbo afficiatur, saepe statim ac advertit aliquid minus rectum quod geratur a viro suo vel a filiis statim motus irae experitur, quos immediate coercet mox ac conscia fit et omnia media adhibet ut eosdem praeveniat.

A confessario quaerit utrum culpae rea sit necne.

Quaeritur :

1. Quid sint actus humani et quomodo dividantur.
2. Quid de advertentia, de actibus primo-primis.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. « Actiones quae ab homine aguntur — ait S. Thomas — illae solae proprie dicuntur humanae, quae sunt propriae homini, in quantum est homo. Differt autem homo ab irrationabilibus creaturis in hoc quod est suorum actuum dominus: unde illae solae actiones vocantur proprie humanae, quarum homo est dominus. Est autem homo dominus suorum actuum per rationem et voluntatem. Unde et liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis et rationis. Illae ergo actiones proprie humanae dicuntur quae ex voluntate deliberata procedunt. Si quae autem aliae actiones homini conveniunt, possunt quidem dici hominis actiones, sed non proprie humanae, cum non sint hominis in quantum est homo » \

Duae igitur classes distinguuntur inter hominis actiones: aliae quae procedunt ab homine, in quantum est homo, scii, animal rationale, et quarum homo per liberam electionem dominus est et vocantur *actus humani*; aliae quae procedunt ab homine, non in quantum est homo, ens rationale videlicet cum animalitate coniunctum, sed in quantum est simpliciter ens vivens vel agens naturale, et dicuntur *actus hominis*.

Ad constituendum igitur actum humanum haec duo, cognitio intellectus et vis appetitiva seu tendentia voluntatis in finem cognitum ita essentialiter concurrunt, ut alterutro deficiente actus hominis non gignatur.

Quam ob rem actus humani definiuntur actus qui procedunt ex deliberata hominis voluntate. xAliae vero operationes, quas homo ex naturae

› S. Th., I-II, q. I, a. 1.

necessitate exercet non proprie humanae, sed naturales appellantur et in carundem comparisonem homo agens naturale, non morale, dicitur.

Ideo actus humani non sunt: a) omnes actus qui imperantur ex necessitatibus sive vitae vegetativae sive animalis simpliciter absque ullo voluntatis interventu, e. gr. actus digestionis, respirationis etc. - b) Nec tales sunt actus positi a personis, saltem actu, ratione destitutis, e. gr. a perfecte amen-tibus, a perfecte ebriis etc., nisi isti actus fuerint praevisi. - c) Item tales non sunt qui praeveniunt interventum voluntatis et appellantur actus primo-primi, ut motus subitanei timoris ex improvisa apparitione. - d) Nec adhuc actus humani vocari possunt illi, qui fiunt sub influxu alicuius vis externae praevalentis, contradicente omnino voluntate, ut actus martyris, cuius manus vi incenso impletur et defertur ad ignem ante idolorum aram.

Actus humani aliter et aliter esse possunt.

i *Sub respectu psychologico*: t) elicit et imperati.

Actus elicit dicuntur qui a libera voluntate immediate eliciuntur: quorum alii eliciuntur circa finem, ut simplex voluntas Deum amandi, alii vero circa media, ut electio mediorum, quae ad Dei amorem perducunt¹. Si quis e contra voluntatem applicat, sed movet aliam potentiam ad agendum, actus qui sequitur dicitur imperatus.

Quare actus imperati sunt actus aliarum potentiarum, videlicet intellectus, appetitus sensitivi, et externorum membrorum, quae voluntatis motionem suscipere solent, ut actus fidei elicitur ab intellectu at imperatur a voluntate. Ipsa etiam voluntas quodammodo sibi ipsi in actibus suis imperare potest, quando voluntas ex ratione unius virtutis (puta charitatis) cli-

cit actum alterius virtutis (puta misericordiae), ut qui amore Dei pauperis miseretur.

Adverte quod intellectus per se, secluso actu voluntatis moventis, non est liber a necessitate naturae. Ergo in actu intellectus, secluso actu voluntatis, non cadit ratio meriti nec peccati. Et quod dicitur de intellectus actibus, dicendum quoque est de appetitus sensitivi actibus, eos liberos non esse, ideoque peccata vel actus meritorios esse non posse, nisi fiant ex libera voluntatis motione.

Primus actus intellectus seu prima cognitio in quovis negotio non est proprie actus humanus ac moralis, sed naturalis. Nam libertas seu moralitas non est sine actu voluntatis; sed primus actus intellectus seu prima cogitatio est semper sine actu voluntatis. Voluntas enim non potest ferri in incognitum et consequenter actus intellectus necessario praecedere debet¹.

2) Interni aut externi.

Interni vocantur actus, qui perficiuntur potentiis internis et nullo signo externo manifestantur, ut prava cogitatio, actus fidei internus.

Externi vero vocantur actus, qui exercentur per externa corporis organa, ut deambulare. Remanet externus, licet a nemine percipiatur, quod attendi debet, praesertim in materia de censuris s.

¹ Cfr. P. Layman, *Theologia moralis*, I, tract. 2, c. 2, n. xo, Vnetiis 1714, p. 13.

⁴ Quidam theologi aliter explicant hanc divisionem et actus elicitos vocant illos, qui immediate procedunt ab aliqua potentia vel habitu: netus imperatos illos, qui procedunt ab aliqua potentia, sed imperantur ab aliquo e. gr. iciunium per se est actus elicitus virtutis temperantiae, sed si fit ex motivo paenitentiae est actus imperatus virtutis paenitentiae Cfr. D. M. Prümmer, *Manuale theologiae moralis*, 1--T, Friburgi Br. 1931, p. 28-29, n. 29

i Quidam auctore* addunt aliam distinctionem actus mixti, qui simul a potentiis internis et externis producuntur (Cfr. H. Noldin-A. Schmitt, *De principiis theologiae moralis**, Oeniponte 1929, p. 45, n. 41)

Sed ista distinctio aliquam causat confusionem,

2° *Sub respectu morali*. Boni, mali aut indifferentes esse possunt. Haec distinctio relationem dicit ad normam moralitatis.

Actus boni appellantur, si sunt conformes normae moralitatis, mali, si diffformes, indifferentes qui in abstracto considerati relationem dicunt ad obiectum moraliter indifferens, quod dirigi potest sive in finem bonum sive malum, ut deambulare.

Utrum in concreto dentur actus moraliter indifferentes, infra dicemus.

Praeterquam relate ad normam moralitatis, quae nonnumquam et tantummodo subiectiva esse potest, saepe etiam relate ad legem obiective consideratam actus mensurantur et tunc liciti vocantur, si sunt iuxta legem, secus illiciti.

3° *Sub respectu efficientiae* sunt validi aut invalidi.

Validi illi actus dicuntur qui omnibus condicionibus vestiuntur ad effectum suum producendum. Ex istis alii ita sunt firmi, ut nulla auctoritate saltem humana vi sua privari valeant, alii vero rescindibiles sunt. Ita matrimonium ratum et consummatum de se est absolute irrescindibile inter baptizatos.

Ad validitatem enim actus, quaedam nonnumquam requiruntur ex iure naturae, quaedam ex iure positivo: ad validitatem v. gr. matrimonii est ex iure naturae essentialis consensus contrahentium et ex iure positivo forma pro catholice baptizatis.

Idem sunt liciti aut illiciti (cfr. supra). Invalidi si qua ex necessariis condicionibus destituti maneant, ita ut effectum suum non consequantur. Quae quidem distinctio maxime attendi debet in materia de contractibus et de sacramentis.

quia etiam actus extemî, si sunt actus humani, procedunt a principio intrinseco.

Itaque alii auctores, Suarez et Vasquez, distinctionem inter actum externum et internum ad praecedentem distinctionem inter actum elicitedum et imperatum reducunt,

4° *Sub respectu ordinis naturae et gratiae*, actus adhuc distinguuntur in naturales ac supernaturales.

Haec distinctio deducitur ex principio actum elicente, non autem ex obiecto.

Naturales dicuntur ii actus, qui proveniunt ex naturali facultate, suis viribus innixa; supernaturales si proveniunt ex facultatibus naturalibus gratia auctis.

Obiectum, circa quod actus versatur, non confert ad suam supematuralitatem. Ita contemplatio mysteriorum Trinitatis solo lumine intellectus est actus naturalis: fit supematuralis, si addatur gratia elevans facultatem naturae.

Utrum actus supernaturales sint omnes etiam meritorii non est nostrum definire: videant dogmatici °.

Actus enim meritorii dicunt ius vel convenientiam ad gratiam vel ad praemium aeternum. Quidam sunt meritorii de condigno, quibus ex iustitia retributio seu merces aut praemium rependitur; alii meritorii de congruo, quibus aliquid retribuitur ex quadam decentia vel convenientia et ex liberali Dei benignitate. Christus meruit de condigno nostram aeternam salutem.

Cum autem ad meritum revocatur valor satisfaciendi pro poenis, quae peccato debentur, actus exinde vocantur satisfactorii. Actus insuper satisfactorii et ipsi possunt esse vel de condigno vel de congruo, non secus ac meritorii r.

Ad II. Advertentia dicitur actus, quo mens ad aliquid attendit.

i° Ut habeatur actus voluntarius requiritur advertentia ad ipsum actum, i. e. perceptio, secus impossibile est ut

6 De Lugo, *De fide*, disp. XII. n. 17-49.

7 A. Ballerini-D. Palmieri, *Opus theologicum morale in Buscbaum medullam*, I, Prati 1889, p. 7» n. ix.

operans habet actum in sua potestate et ideo ut actus sit voluntarius.

Quae advertentia ad actum potest deesse omnino vel plena aut semi-plena esse secundum maiorem vel minorem perfectionem ipsius actus. Sub hoc respectu distinguuntur:

a) actus primo-primi, qui antecedunt ipsum advertendae actum;

b) actus secundo-primi, qui fiunt cum semiplena advertentia;

c) actus secundi, qui fiunt cum perfecta advertentia.

2 Requiritur insuper ut haec advertentia extendatur quoque ad obiectum, quod est terminus actus et ad eius qualitates. At obiectum vel qualitates

attingere potest sub diverso modo, i. e. distincte et clare vel confuse, et ideo distinguitur advertentia clara vel confusa.

Verum non semper distincta advertentia est necessaria: etiam confusa rei notitia est vera notitia. Ex altera parte necesse est, ut obiectum apprehendatur sub ratione finis seu sub lumine boni universalis: secus non datur libertas, sicut infra videbimus.

Ad III. In casu agitur de actibus primo-primis, qui antecedunt ipsum advertendae actum. Igitur nullum peccatum formale habetur.

P. P.

2. DE ACTIBUS VOLUNTARIIS ET INVOLUNTARIIS.

Aelius, vespere a peccatis absolutus, nocte sequenti, corporis foeditatem passus est, cuius causam colloquio cum muliere ex necessitate habito adseribit.

Quaeritur :

1. Quid sit voluntarium et involuntarium.
2. Quotuplex sit voluntarium.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I Voluntarium sensu latissimo aliquid dicitur ex eo quod voluntas in illud fertur vel quod procedit a voluntate, seu quatenus aliquo modo causatur a voluntate. Sensu autem stricto voluntarium aliquid dicitur ex eo quod causalem influxum a voluntate habet.

Voluntas autem non est quilibet appetitus in homine, sed est appetitus rationalis seu tendentia in bonum naturaliter cognitum. Unde ad actum

voluntarium ex parte intellectus praerequiritur apprehensio rationalis. « Et inde est quod voluntarium dicitur esse, iuxta S. Thomam, non solum cuius principium est intra, sed cum additione scientiae »

Est autem duplex finis cognitio : perfecta et imperfecta.

a) Perfecta quidem cognitio finis habetur, quando non solum apprehenditur res, quae est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis ac eius proportio, quod in finem ordinatur, et talis co-

* St. Cyprianus de Wila. Tractatus de peccato habet in romere Mechliniac 19V. p. 58-60, n. 40

1 S. Th. I-II, q. 6, a. 1; Aristoteles, *Ethic*, *Mcom.t* III, 6-7.

gnitio restringitur rationalibus tantum creaturis.

b) Imperfecta autem cognitio finis est, quae sistitur in finis cognitione, quin percipiatur finis ratio mediorumque proportio. Huiusmodi cognitio finis reperitur etiam in brutis.

Igitur agere propter finem est cognoscere proportionem mediorum ad finem et ea ordinare: in quo libertas. Ergo nomine voluntarii hic venit liberum, non mere spontaneum, ad quod cognitio sensibilis sufficit.

Duae igitur sunt voluntarii conditiones: i) ut sit a principio intrinseco, scii, a voluntate, quae affective et spontanee feratur in obiectum. Ex hoc capite peccatum a Deo permissum nequit ex parte Dei voluntarium dici; 2) ut motus sit ex praevia quadam cognitione intellectuali seu rationali. Et quidem imputabilitas eatenus sese extendit, quatenus cognitio partium atque circumstantiarum illius actus, ut e. gr. qui furatur rem, quam nescit sacram, furtum simplex committit, non sacrilegium.

Voluntarium, dicebamus, latissimo sensu aliquid dicitur vel ex eo quod voluntas in illud fertur, vel ex eo quod procedit a voluntate et in hoc altero casu dicitur proprie voluntarium.

Si vero voluntas tantummodo fertur in obiectum, quin quodammodo influxum in illud exercent tanquam causa in effectum volitum, non appellatur voluntarium; ut mors hostis quae opatur, in quam tamen causam adversarius nullum habuit influxum, est aliquid volitum respectu desiderantis, non voluntarium. Voluntarium est contra pravum eius desiderium.

Ad II. Voluntarium distinguitur:

a) *Ratione libertatis*: Necessarium et liberum. Necessarii autem sunt actus ad quos voluntas sic fertur, ut

abstinere ab iis non possit. Actus, quo finem ultimum cupimus aut intendimus, est necessarius, ex eo quod circa finem nulla est consultatio seu deliberatio, quicumque tandem est finis.

Liberi sunt actus, ad quos voluntas ita fertur, ut expedita ei remaneat facultas ad eos non ponendos. Tales sunt omnes actus qui versantur circa media, quibus finem assequimur. Nullus est actus voluntatis necessarius circa media ad finem, et idcirco cum scientia moralis versetur circa actus ad finem, qui voluntarii ita sunt ut nullus sit necessarius, nomen voluntarii in re morali supponitur semper pro libero et non voluntarii pro non libero.

b) *Ratione cognitionis ac deliberationis*: Perfecti et imperfecti.

Actus perfecti sunt illi, qui plena intellectus cognitione fiunt ac voluntate prorsus libera. Imperfecti sunt illi, qui vel non ex plena cognitione, vel ex voluntate non omnino libera, vel ex utraque imperfectione procedunt.

Proinde attendere oportet sive ad cognitionem utrum ea omnino clara fuerit vel non, utrum congrua deliberatio praecesserit an non. Ex alio capite oportet videre vim voluntatis passionibus, concupiscentia, infirmitatibus forsitan imminuta.

c) *Ratione ipsius volitionis*: dicitur voluntarium simpliciter et voluntarium secundum quid, quam divisionem aliter alii proponunt.

i° Alii 3, et haec explicatio videtur praeferenda, ita intelligunt, ut ratio distinctionis sit ex parte potius inclinationis voluntatis, quam ex parte cognitionis.

Casus fingitur, quando duplex proponitur obiectum vel duplex deliberatio circa idem et voluntas afficitur erga

s S. Th., I-II, q. 6, a. 2.

3 Cfr. Ballerini-Palmieri o. c., I» n. 26, p. 14; V CaTHREIN, *Philos. moralis*, Friburgi Br. 1932, p. 54. n. 67; GÉNICOT-SALS MANS, *Inst. thcol. moralis*, Bruxelles 1920, p. 13-14. n. xo.

utnimque: sed cum utrumque amplecti non possit, unum praefert alteri. Erga unum igitur voluntas assurgit efficaciter, erga alterum ineffaciter et ideo circa unum habetur voluntas, circa alterum velleitas. Hinc dictio voluntatis absolutae seu simplicis et voluntatis secundum quid, nempe secundum aliquem respectum vel aliquam complacentiam.

Analogia distinctio circa involuntarium usurpari solet.

2 Alii hanc distinctionem confundunt cum praecedente, ut voluntarium simpliciter sit voluntarium perfectum et voluntarium secundum quid voluntarium imperfectum \

3° Alii voluntarium simpliciter dicunt quod procedit a voluntatis plena inclinatione; secundum quid (vel mixtum), quod procedit ex voluntatis propensione quadam, sed cum aliqua repugnantia. Sic S. Thomas δ.

d) *Ratione modi, quo obiectum a voluntate attingitur.* - Voluntarium directum et indirectum dicitur:

Directum est illud quod procedit a voluntate positive operante, aliis verbis quod procedit a voluntate in quantum est agens.

Indirectum quod eatenus est a voluntate, quatenus agere omittit, cum tamen agere possit ac debeat. Habetur itaque omissio actus debiti

Alii hanc partitionem aliter explicant ita ut directum dicatur formale, quatenus in eo forma seu essentia voluntatis sese plene explicat (volo); indirectum dicatur interpretativum, quatenus in eo forma voluntatis non verificatur, sed potius adesse putatur.

Quae explicatio nobis non placet, quia etiam in voluntario indirecto ve-

rificatur forma voluntatis: volo ;, licet effectus attingatur removendo prohibens seu non impediendo.

e) *Ratione modi, quo aliquid a voluntate procedit.* - Voluntarium explicitum et interpretativum.

Explicitum habetur cum erga rem ab intellectu propositam vera intercedit voluntatis consensus.

Interpretativum habetur quando nullus quidem fuit consensus elicited, sed adest velut inclusus in naturali animi inclinatione, data convenientia rei cum appetitu rationali, et merito censetur etiam in re adesse, statim ac obiectum proponitur.

Frequentior usus huius distinctionis est in materia dispensationis vel licentiarum. In voluntario indirecto spectatur modus, quo voluntas tendit in obiectum, nempe omissione actus; in voluntario indirecto interpretative vero nullus est reapse actus sed praesumitur.

S. Thomas adhibet hoc vocabulum s pro eo qui censetur consentire « consensus interpretativus ». Eodem sensu: Suarez ¹ et Azor ².

f) *Ratione externae manifestationis* potest esse: expressum, tacitum, interpretativum, praesumptum.

Expressum habetur quando exterius manifestatur voluntatis actus. Tacitum habetur, quando licet adsit elicited voluntatis consensus, exterius non manifestatur. Interpretativum quando de facto nullus adest voluntatis consensus, sed adesse censetur. Praesumptum vocatur sive tacitum sive interpretativum, quia in utroque casu consensus praesumitur, sed cum hoc discrimine, quod in interpretative praesumitur affuturus consensus, si res proponatur, in tacito praesumitur iam

¹ LEHMKUHL, *Thol. mor.*, I §7

² S. Th. » *I U.* q. 6 » q. 3; H. Merklebach, *Summa thrd. mor.*, I-, Parisiis 1935. P.

³ NoUMN-SCHMITT, *De pnmipiu theol. mar.* Ocniponte 1929 P. 4M, n. 43; A. VtRMBIRsai, *Thol. tnjr pnnapia*, I. Romae 1922. P. 61», u. 46 PwVmmmer D. Manuale, I p. 43 » n. 53

T BaLLF.RINI-PaLMILRI, O. C. » I, n. 27, p. 15, » *De Ventate*, q. 15, a. 4 ad 10.

⁴ In i-2, tract. 2, disp. 4, sect. 3, η. 2 §s.

D. L. lib. 4 » exp. 6. q. 5, p. 323.

adesse, licet non exterius manifestetur

Ne confundatur voluntarium expressum cum implicito. Implicitum considerat internam voluntatis elicitationem, non externam eius manifestationem. Ita implicitum potest esse sive expressum, quando voluntatis consensus, qui revera intercessit, exterius demonstratur; sive tacitum, quando in mente retinetur.

Tacitum, cum ex silentio colligitur, nititur communi adagio: « Qui tacet consentire videtur »².

g) *Ratione modi quo voluntas in obiectum tendit*, dividitur voluntarium in se et in causa³.

Voluntarium in se est quod in se ipso immediate et directe a voluntate intenditur. Voluntarium in causa est quod voluntas non quidem in se intendit, vult tamen causam, unde praevidet aut praevidere potest cum effectum secuturum.

Quidam hanc distinctionem reducunt ad aliam distinctionem, nempe voluntarii directi et indirecti (- in causa)⁴. At immerito quia voluntarium in causa latius patet quam voluntarium indirectum, cum obveniat non tantum ex omissione sed etiam ex positiva actione, e. gr. qui scribit librum

obscenum vult in causa peccata lectorum.

Ad hoc ut aliquid censeatur voluntarium in causa tria requiruntur; a) Ut agens aliquo modo animadvertat saltem in confuso ex ea causa talem effectum exiturum vel facile existere posse; b) ut agenti libera sit facultas non ponendi causam aut positam auferendi; c) ut agens teneatur causam non ponere vel positam auferre et quidem ideo, sive ex iustitia sive ex caritate aut ex officio teneatur, ne talis sequatur effectus.

Unde non sunt voluntarii in causa motus pravi chirurgi, qui mulierem invisit curationis causa.

Sed melius de his conditionibus loquemur agendo de involuntario.

h) *Ratione actionis voluntatis*. - Voluntarium in positivum, negativum seu privativum dispescitur.

Primum dicitur quilibet actus a voluntate elicitus vel ab eadem imperatus; secundum (negativum seu privativum) est ommissio actus qui poni debet.

Haec distinctio alia est a distinctione voluntarii directi et indirecti. In hac enim distinctione (positivum ac negativum) attenditur solum praesentia vel absentia cuiusdam actus. In alia distinctione (directum ac indirectum) attenditur modus, quo voluntas se gerit, agendo vel omittendo.

i) *Ratione intentionis voluntatis* voluntarium est actuale, virtuale et habituale.

Coincidit cum intentione actuali, virtuali et habituali. Intentio est « deliberata voluntas tendendi in finem ». Est actualis si fuit posita hic et nunc quando influit in actum. Potest esse explicita vel implicita⁵.

Est virtualis si fuit posita, non retractata fuit et influit in actum. Est

² Voluntarium praesumptum ducit ad epikiam: cfr. L. I. Riley, *The history, nature and use of epikia in Moral Theology*, Washington 1948.

³ *Reg. tunc* 43 VI; V. Bartocetti, *Le regole canoniche di diritto in relazione al Codice lvano-Benedictino*, Roma 1939, p. 129 S3.

⁴ G. KISELSTEM, *La causalité accidentelle en théologie morale*, in « Ephem. theol. Lovan. » 3 (1926), 493-502; A. Vermeersch, *De causalitate per se et per accidens seu directa et indirecta*, in « Periodica de re morali, canonica, liturgica » 21 (1932), X01-II16; II G. Kramer, *The indirect voluntary or voluntarium in causa*, Washington 1935.

⁵ Cfr. H. De MaessMAECKER, *Tractatus de actibus humanis**, Mechliniae 1939, p. 13, n. 5, 60. Definitiones traditionales voluntarii indirecti impugnat K. (RUYSBERGHS, *De moralitate actus cum duplici effectu*, in « La vie diocésaine » 15 (1926), 836-537» qui appellat ad J. Th. BeysENS, *Algemeine Ethiek*, Leiden 1913» P. 433.

⁶ H. D. Simonin, *La notion d'intention dans l'œuvre de S. Thomas d'Aquin*, in « Rev. des sciences phil. et théol. » 19 (1930), 451-456.

denique habitualis, si fuit posita, non retractata, sed non influit in actum.

Ad III. Nocturna somnia quae libidinem excitant et consumant, rorpus quidem non animam polluunt, nisi ex diurnis cogitationibus, ex inhonestis colloquiis atque actionibus voluntaria eorum causa praecesserit, vel turpem effectum delectatio fuerit subsequuta. Iamvero ex hac doctrina iudicandum ac definiendum nobis est, num Aelius vespere a peccatis absolutus, quum nocte sequenti ex necessario cum muliere habito sermone corporis foeditatem passus sit, possit die dominico, quin prius confiteatur,

ad mensam eucharisticam accedere.

Non potest accedere, nisi prius se ipsum probet Aelius, si expergefactus ex effectu iam sequuto voluptatem ceperit. Secus nulla adest difficultas, quia colloquium ex necessitate habitum est. Ceterum nulla probatur vera ac propria connexio inter ea quae in somno accidunt et ea quae quis vigil patrauerit. Quidquid igitur accidit contra voluntatem evenit et absque culpa: ut propterea sine nova confessione, praemissis tantum ex animo fidei, spei, caritatis et contritionis actibus, se sacro altari sistere possit atque eucharistico cibo ali ac roborari.

P. P.

3. DE HOSTIBUS VOLUNTARII.

Eugenius docet voluntarium illud esse quod proficiscitur a voluntate positive operante praevia eius cognitione actuali. Hinc infert: ea quae fiunt ex violentia, metu gravi et ignorantia esse involuntaria, voluntaria vero quae fiunt ex concupiscentia.

Quaeritur :

1. Quid sit voluntarium; quodnam sit voluntarium quod dicitur in se, quodnam vero voluntarium in causa.
2. Quandonam bene, quandonam male doceat ac inferat Eugenius, et quare.

SOLUTIO

Ad I. Voluntarium est illud, quod est a principio intrinseco cognoscente singula, in quibus est actio.

Voluntarium in se illud est, quod voluntas in seipso vult directe et expresse.

Voluntarium in causa est illud, quod in se quidem non vult voluntas, sed velle censetur in aliquo alio, in quo tamquam in causa continetur.

Ad II. Male censet Eugenius, « voluntarium illud tantum esse, quod proficiscitur a voluntate positive operante, praevia eius cognitione actuali »; quia huiusmodi notio voluntarii

non omnia complectitur quae habent rationem voluntarii. Nam voluntatis actus non positivus tantum, sed et negativus esse potest, nempe cum voluntas non operatur, dum potest et debet operari. Praeterea ad voluntarium non requiritur cognitio actu existens eius, quod agitur, sed sufficit, ut quae potissima sunt actionis noscere quis potuerit ac debuerit.

Bene censet « involuntaria ea esse, quae fiunt ex violentia », si sit absoluta et omnimoda: quum enim ea fiant voluntate prorsus dissentiente ac reluctante, nullo modo ab eius motu proficiscuntur. Male vero censet, si de

violentia relativa et *secundum quid* agatur; quia illa non sunt prorsus involuntaria: ubi enim voluntas non omnino aversa est, ibi aliqua adest ratio voluntarii.

Male censet «involuntaria esse, quae fiunt ex metu etiam gravi » a quacunque causa incusso; fiunt enim voluntate deliberante, atque eligente, quamvis in metu gravi aliquatenus repugnante. Excipitur, nisi metus auferat usum rationis; cessante enim vera cognitione eius quod agitur, cessat ratio voluntarii.

Involuntaria sunt, quae fiunt « ex ignorantia » *antecedente* et *invincibili*, quum a voluntate volita non sint directe, nec indirecte, nec ab interno fluant humani actus principio. Involuntaria tamen non sunt quae fiunt ex ignorantia *consequenti* et *vincibili*;

sunt enim volita saltem indirecte, et item sic dicendum, ob eandem rationem, de effectibus qui inde sequuntur. Ea autem, quae fiunt ex ignorantia concomitante proprie dici non possunt, neque involuntaria neque voluntaria, sed potius *non voluntaria*; neque enim a voluntate sunt, neque contra voluntatis inclinationem, ideoque nec voluntaria, nec involuntaria sunt, sed potius non voluntaria.

Bene censet voluntaria esse quae fiunt « ex concupiscentia »; quae enim ex concupiscentia fiunt, sunt a voluntate in ea inclinante. Excipe nisi adeo vehemens sit concupiscentiae antecedentis motus, ut usum rationis auferat; ubi enim deest cognitio, ibi deest voluntarium.

P. P.

4. DE IGNORANTIA.

Marium, qui confessiones post multos annos instituens, leviam dumtaxat peccata manifestat, confessarius prudenter de praecipuarum virtutum exercitio interrogat atque, inter alia, ex eodem percontatur num castitatis virtutem umquam violaverit. Cui ille respondet se saepe cogitationibus et desideriis pravis induisisse atque carnalem quoque relationem cum dissolutis feminis non semel habuisse; at sibi persuasum esse haec venialem culpam non excedere.

Confessarius tantam legum naturalium ignorantiam valde miratur, at, timens ne secus Marius a confessione minus dispositus discedat, rei gravitatem subobscuris et perplexis verbis manifestat, nec curat a poenitente propositum exquirere huiusmodi peccata in posterum vitandi.

Quaeritur :

1. Quid et quomodo dividatur ignorantia.
2. An admitti possit ignorantia circa legem naturalem.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid et quomodo dividatur ignorantia.*

i Ignorantia, generatim! sumpta, est carentia cognitionis alicuius rei, sive

cognitio sit debita sive non. Stricto et proprio sensu, praesertim in theologia morali, ignorantia sumitur pro *carentia cognitionis debita*. Quo sub respectu

ignorantia distinguitur a simplici *nescientia*¹. Ita v. gr. pro confessario nescire medicinam est nescientia; nescire theologiam moralem est ignorantia.

Distinguitur ignorantia ab *errore*, qui denotat falsum mentis iudicium seu veritati non conforme, ideoque peculiarem actum addit super ignorantiam, quatenus praeter carentiam cognitionis iudicium veritati contrarium involvit. Inter errorem et ignorantiam, accurate loquendo, datur stricta relatio; nam ignorantia est habitus, error est actus seu iudicium ex habitu ignorantiae procedens.

Ad rem egregie Angelicus: « Dicendum, quod differt *nescientia*, *ignorantia* et *error*. Nescientia enim simplicem negationem scientiae importat. Ignorantia vero quandoque quidem significat scientiae privationem, et tunc ignorantia nihil aliud est, quam carere scientia, quam quis natus est habere; hoc enim est de ratione privationis cuiuslibet Quandoque autem ignorantia est aliquid scientiae contrarium, quae dicitur ignorantia perversae dispositionis... Error autem est approbare falsa pro veris: unde addit actum quemdam super ignorantiam; potest enim esse ignorantia sive hoc quod aliquis de ignotis sententiam ferat, et tunc ignorans est et non errans: sed quando falsam iam sententiam fert de his, quae nescit, tunc proprie dicitur errare »

Differt quoque ignorantia ab *inadvertentia*, *inconsideratione*, *oblivione*, *oscitantia*, etc.

2 Ignorantia dividitur ratione: i) obiecti; 2) *subiecti*; 3) *actionis* seu *voluntatis*.

Ratione obiecti, alia est ignorantia *facti*, alia *iuris*. Prima adest, quando quis ignorat factum aliquod, v. gr. hunc librum esse prohibitum ideoque vetitam eiusdem lectionem. Altera est

ignorantia circa legem eiusque sensum, sive praecipientem sive prohibentem, e. gr. si quis ignorat in vigilia Omnium Sanctorum legem abstinentiae simul et ieiunii servandam esse.

De ignorantia *poenae*, utrum sit reducenda ad legis seu iuris ignorantiam, an potius ad ignorantiam facti, disputatur². Verius ad ignorantiam legis videtur reducenda, si poenalis sanctio in se ipsa consideratur; si tamen ignorantia respiciat peculiares circumstantias, quibus attentis, nescitur utrum actio subsit necne poenae, huiusmodi ignorantia est profecto facti.

Ratione subiecti, dividitur ignorantia in *vincibilem* et *invincibilem*. Prima est, quae morali adhibita diligentia vinci seu deponi posset, sed revera non deponitur propter aliquam socordiam et negligentiam. Altera est, quae sive physice sive moraliter vinci seu deponi nequit: *physice*, si nullo modo potest deponi, *moraliter*, si adhibita morali diligentia nequit deponi. Ea autem censetur *moralis diligentia*, quae a prudentibus ac timoratis in huiusmodi adiunctis solet adhiberi, maior quippe aut minor pro diversa qualitate rei, personae et circumstantiarum. V. gr. maior diligentia requiritur in re gravis momenti, minor in re levis momenti. Diligentia *maxima in humanis* per se numquam postulatur.

Ignorantia invincibilis, cum sit involuntaria, procul dubio inculpabilis est; vincibilis, contra, est voluntaria saltem in causa ideoque culpabilis, cum oria-
tur ex voluntaria negligentia in ea deponenda. S. Thomas scite animadvertit: « Sed quia non dicitur aliquis negligere, nisi cum debitum praetermittit, *non videtur ad negligentiam pertinere, quod aliquis non applicat animum ad quodlibet cognoscendum sed solum si non applicat animum ad cognoscendum ea, quae cognoscere de-*

¹ Or. S. Tk, I II. q. 76. ». 2.

² De Milo, q. 3, a. 7.

Cir. Noldin, I, n. 49; Ballerini-Palmieri, I, n. 44; Prümmer, I, n. 40, nota 2.

bet vel simpliciter et secundum omne tempus vel in aliquo casu, ut cum emittit sagittam in aliquo loco, ubi homines solent transire, ad negligentiam sibi imputatur, si scire non studeat, an tunc aliquis transeat, et talis ignorantia *per negligentiam* contingens *voluntaria* iudicatur »⁴.

Ignorantia vincibilis, pro diverso gradu negligentiae et culpabilitatis, dividi solet in *simpliciter vincibilem*, in *crassam* vel *supinam* et in *affectatam*.

Dicitur *simpliciter vincibilis*, si levis tantum diligentia adhibita fuerit ad illam deponendam; *crassa* vel *supina*, si ex pura negligentia ac desidia enascitur, quatenus nulla aut fere nulla adhibita fuerit diligentia in ea depellenda; *affectata*, si quis studiose vult manere in tali ignorantia, ut liberius possit legem violare seu peccatum committere⁵. Ignorantia affectata, ut evidenter patet, pessima est, cum ex affectu ad peccatum procedat, ideoque non solum ab eo nullatenus excusat, sed illud potius auget. Quare sapientissime can. 2229, § i, statuit: « A nullis latae sententiae poenis ignorantia affectata sive legis sive solius poenae excusat ».

Olim disputabatur, utrum daretur ignorantia graviter culpabilis, quae tamen non esset crassa vel supina^{6*}.

Ex Codice iuris canonici, can. 2218, § 2, 2229, quaestio resoluta est, nempe admittenda ignorantia graviter culpabilis, distincta ab ignorantia crassa vel supina, quae a nonnullis poenis excusat, ab aliis non.

Ratione actionis seu *voluntatis*, ignorantia dividitur in *antecedentem*, *concomitantem* et *consequentem*. Dicitur *antecedens* ea, quae omnem actum vo-

luntatis praecedit, ita ut nullo modo volita sit, eaque causa mere negativa actionis dici potest, quatenus operans ita animo dispositus est, ut actionem non poneret, si cognosceret, quod ignorat. V. gr. venator, qui occidit hominem, quem feram putat, ignorantia antecedente laborat, quia nullatenus occidisset, si hominem esse scivisset. Ista ignorantia est semper invincibilis proindeque inculpabilis; at non quaelibet ignorantia invincibilis est antecedens.

Dicitur *concomitans*, si agens ita animo dispositus est, ut actionem poneret, etsi sciret, quod revera hic et nunc ignorat. Id verificatur v. gr. in casu quo venator, qui quaerit ad necem inimicum suum, eum occidit, putans tamen illum esse feram.

Ignorantia concomitans differt ab antecedente, quatenus non est causa actionis, nam haec poneretur, etiamsi abesset ignorantia.

Dicitur *consequens* ea ignorantia, quae sequitur ex voluntaria negligentia inquirendi de veritate, ideoque procedit ex aliquo actu voluntatis illam directe vel indirecte volentis. Ista ignorantia est vincibilis proindeque voluntaria et culpabilis vel in se vel in causa.

De influxu ignorantiae in actus humanos haec breviter ac perspicue animadvertenda:

1) Ignorantia *invincibilis* tollit voluntarium ideoque etiam imputabilitatem cuiuslibet actus, qui ex illa procedit⁷.

Quare ab Alexandro VIII sequens propositio iansenistica damnata est: « Tametsi detur ignorantia invincibilis iuris naturae, haec in statu naturae lapsae operantem ex ipsa non excusat a peccato formali »⁸.

Inde manifesto patet, pueros et rudes, qui inhonesta perpetrant, earum

⁴ De Malo, q. 3, a. 8.

⁵ Suarez, *De censuris*, disp. 4, sentent. 10, n. 8 ss.

⁶ Cfr. Suarez, *l. c.*, n. 115; Salmanticenses, *De censuris*, cap. 1, n. 196; Ballerini-Palmieri, I, n. 40.

⁷ Cfr. S. Th., I-II, q. 76, a. 3.

* Denz. 1292.

malitiam penitus ignorantes, non peccare.

2) Ignorantia *vincibilis* non tollit voluntarium, sed minuit, nisi sit affectata. Ratio *primi* est, quia talis ignorantia, utpote vincibilis, voluntaria est; ac proinde voluntaria quoque est actio vel omissio actionis ex ea procedens, simulque voluntarius effectus qui ex huiusmodi actione vel omissione sequitur. Ratio *secundae* est, quia deest hic et nunc perfecta cognitio; deficiente autem perfecta cognitione, ipsum quoque voluntarium manet diminutum. Ratio *tertiæ*, quia ignorantia affectata, ut supra dictum fuit, oritur ex pessima voluntate, nempe ut liberius quis peccare possit.

Gradus *culpae*, quae ex ignorantia vincibili committitur, non est desumendus ex actione vel omissione propter ignorantiam secuta, sed ex negligentia maiore minoreve, quae in depellenda ignorantia commissa fuit; nam actio vel omissio eatenus voluntaria est quatenus voluntaria est causa eiusmodi ignorantiae.

Ad II. *ibi admitti possit ignorantia circa legem naturalem.*

i' Principia legis naturalis in triplicem classem distinguere solent. Alia sunt *primaria*, alia *secundaria*, alia *remota*.

Principia *primaria*, quae dicuntur etiam universalissima, ita evidenter sunt, ut ignorari nequeant ab iis qui rationis usu pollent. Huiusmodi principia sunt: bonum est faciendum, malum est vitandum *.

Quare ignorantia invincibilis seu inculpabilis circa ista principia in eo qui rationis plene compos est, non datur.

Principia *secundaria* ea sunt, quae facillime cognoscuntur ab homine ratione utente, adeo ut solum ad tempus et in peculiaribus tantum circumstantiis inculpabiliter ignorari queant. E-

iusmodi sunt praecepta Decalogi, quantum ad substantiam. Nonnulli theologi negant vel saltem dubitant, num possibilis sit ignorantia inculpabilis circa praecepta secundaria legis naturalis. Sententia communior et verior, ipsa experientia comprobata, affirmat, non tamen absolute atque universim, sed cum praedicta restrictione, scilicet, *solum ad tempus et in peculiaribus tantum circumstantiis* 10.

Ratio dissensus inter theologos ex eo repetenda est, quod nullatenus iidem conveniunt circa notionem principiorum secundariorum, cum alii quaedam principia vocent secundaria, alii remota.

Peculiares circumstantiae, in quibus dari potest ignorantia inculpabilis, spectandae sunt ex parte subiecti et obiecti, potissimum in conflictu duorum praeceptorum iuris naturae. Id contingit v. gr. circa liceitatem mendacii ad vitam hominis innocentis salvandam, de licitate abortus quando secus tum mater tum proles sit certo moritura, etc.

Huiusmodi ignorantia *solum ad tempus* admittenda est. Nam ubi agitur de praeceptis iuris naturae secundariis, utpote quae satis clara et manifesta sunt, ignorantia nequit diu perdurare, quin dubium aliquod oriatur. Hoc autem necessario solvi debet, ipsa ratione dictante, per accuratas consultationes. Si vero id omittatur, eo ipso ignorantia inculpabilis iam non erit.

Principia seu praecepta legis naturalis *remota*, quae tamquam *conclusiones* ex primariis et secundariis principiis deducuntur per diligens ratiocinium, ignorari possunt invincibiliter ideoque sine culpa etiam ad longum tempus, praesertim ab iis qui numquam aut fere numquam studiis vaca-

■ Cfr. S. August., lib. I *de sermone Domini in monte*, cap. 16 (MIGNB, P. L. XXXIV, 1254); BOUQUILLON, *Theol. mor. fundam.*, n. 78; BALLE-
rini-Palmieri, I, n. 48.

» Qd S. Th., 1-II, q. 94. a. 2.

runt. Variarum theologorum opiniones circa praefatas conclusiones et iugis experientia evidenter ostendunt cuiusmodi ignorantiam in ipsa locum habere.

Sequentes normae prae oculis practice habeantur circa ignorantiam praeceptorum iuris naturalis:

1) Malitia actuum internorum, v. gr. pravarum cogitationum, facilius quam externorum, potest inculpabiliter ignorari.

2) Ubi agitur de desideriis, distinguendum inter efficacia et inefficacia desideria. De illorum malitia difficilius, quam istorum, admittenda ignorantia inculpabilis.

3) Etiam malitia actuum externorum, v. gr. pollutionis, potest quandoque invincibiliter ignorari, praesertim a pueris et valde rudibus.

4) In quibusdam circumstantiis peculiaribus etiam adultus, qui plene et excoltae rationis compos est, inculpabiliter ignorare valet malitiam, prae-

sertim gravem, alicuius actus externi, licet revera sit graviter malus.

Ad III. *Quid ad casum.*

Ignorantia Marii circa gravitatem malitiae in pravis cogitationibus et desideriis fovendis, admitti potest tamquam invincibilis, ob peculiaria adiuncta. Item, iisdem peculiaribus adiunctis probe consideratis, admittenda videtur eiusmodi ignorantia circa carnalem relationem cum feminis dissolutis.

Confessarius male egit. Sane ipse debebat poenitentem de culpae gravitate monere ab eoque propositum huiusmodi peccata deinceps vitandi exquirere, adhibitis quidem opportunis mediis et consiliis. Ratio vero allegata, scilicet, ne secus Marius a confessione minus dispositus discederet, profecto non valet, quia urget in casu damnum grave poenitentis removendum eiusque bonum procurandum.

F. M. C.

5. ALTERA FACTI SPECIES: DE INFLUXU IGNORANTIAE IN VOLUNTARIUM.

Liberius, adolescens ruricola, annuam confessionem instituens, brevissime exprimit accusationem eorum peccatorum quorum habet conscientiam. Confessarius prudenter interrogans, eum invenit habitualiter indulgere non solum cogitationibus ac desideriis, sed et actibus pravis; quae omnia poenitens serio protestatur se semper habuisse tanquam res naturales quavis malitia destitutas. Praeterea Liberius ignorat religionis mysteria scitu necessaria, verum asserit se nihil de hac obligatione scire nec unquam monitum fuisse.

Confessarius, qui nunc primum in illa regione confessiones audit, secum quaerit :

1. Quousque dari possit ignorantia inculpabilis circa primarias religionis veritates.
2. Quomodo se gerere debeat cum Liberio.

SOLUTIO

Ad I. Quaedam prius repetimus circa ignorantiam iuris naturalis. Triplicis generis sunt praecepta le-

gis naturalis: 1) Principia prima et universalissima, ut: *Bonum est faciendum, malum vitandum*, etc. - 2) Con-

clusiones ex universalissimis principiis immediate ac facili discursu deductae, uti sunt praeceptum prohibens furtum, et cetera praecepta Decalogi. - 3) Conclusiones remotae, quae, praemisso diligenti studio et subtiliore discursu, ex primis et secundis praeceptis inferuntur: e. gr., praecepta de indissolubilitate matrimonii et de illiceitate usurae.

Nullus habens usum rationis potest invincibiliter ignorare praecepta primi generis, data eorum evidentia. De praeceptis tertii generis dari potest ignorantia invincibilis in multis hominibus, et per longum tempus. Cum enim sint conclusiones remotae, ex primariis et secundariis praeceptis illatae, indigent maiore solertia ut ex eis deducantur. Haec autem solertia pluribus deest, propter defectum acuminis et scientiae. Praecepta secundi generis possunt invincibiliter ignorari a paucioribus hominibus, et per breve tempus; non autem per longum tempus et a pluribus. Haec enim praecepta, cum non sint prima principia, sed conclusiones ex eis deductae, indigent aliquo discursu, licet non tanto sicut praecepta tertii generis. Potest autem contingere aliquos homines in hoc discursu deficere, saltem per breve tempus, tum quia sunt rudes, tum quia nullum habent qui eos edoceat. In his igitur hominibus potest inveniri, saltem ad breve tempus, ignorantia invincibilis huiusmodi praeceptorum. Non autem per longum tempus: quia, cum ista praecepta sint conclusiones parum distantes a primis principiis, et eis conformes, facillime cognosci possunt; et in eorum actibus natura ipsa et conscientia pulsant, ita ut non permittant per longum tempus ignorari.

Ad haec praecepta secundi generis pertinent praecepta Decalogi. Relate ad eorum ignorantiam haec scribit Noldin 1: < Auctores, consulta expc-

rientia, docent: *d)* Invincibiliter ignorari potest malitia actuum internorum, scilicet cogitationum et desideriorum pravorum, praesertim inefficacium. - *b)* Invincibiliter ignorari potest malitia actuum externorum praesertim a pueris et rudibus, immo ab aliis quoque in extraordinariis adiunctis, ut ubi lex humana tolerat, quod moraliter malum est. Sic fieri potest ut quis ignoret malitiam pollutionis, ut existimet licitum esse mentiri ad propriam vel alterius vitam servandam, furari a malis divitibus ad succurrendum bonis pauperibus, peiurare ad vitam tuendam. Immo sunt qui affirmant fieri posse ut etiam christiani licitam putent fornicationem, in locis ubi permittuntur meretrices publicae ».

Si sermo sit de ignorantia vincibili, non est negandum hoc modo ignorari posse praecepta legis naturalis. Sunt enim aliqui homines, qui, propter malam consuetudinem voluntarie acquisitam, mentem habent adeo obnubilatam, ut amplius non cognoscant legem naturalem. Non tamen a peccato excusantur ob hanc ignorantiam, cum sit voluntaria in sua causa.

Nunc vero: Primariae veritates religionis naturalis sunt existentia Dei auctoris mundi, et obligatio ei cultum tribuendi. De his veritatibus dicendum est sicut de primis principiis legis naturalis: Nemo, habens usum rationis, potest eas invincibiliter ignorare. A quocumque enim utente ratione potest facillime cognosci existere aliquod Supremum principium, a quo ea quae sunt in mundo dependent et diriguntur in finem; cui proinde aliquis cultus exhibendus est.

Primariae veritates religionis revelatae, uti est Christianismus, illae sunt quae ex *necessitate medii* debent explicite cognosci; scilicet existentia Dei auctoris gratiae, existentia Dei remuneratoris supematuralis, et etiam (saltem cum maiore probabilitate) Myste-

ria SS. Trinitatis et Incarnationis. Alia sunt quae necesse est explicite cognoscere, sed solum *ex necessitate praecepti* (e. gr. Symbolum Apostolorum, oratio Dominica, Sacramenta omnibus necessaria, etc.); quae tamen, cum non sint *ex necessitate medii* cognoscenda, non possunt dici in stricto sensu veritates primariae religionis.

Ignorantia invincibilis primariorum veritatum christianismi invenitur apud eos, quibus nunquam fides praedicata est, qui incolunt regiones ubi nondum penetravit lux Evangelii. Infidelitas eorum est mere negativa, nec peccaminosa.

In regionibus in quibus viget catholicismus quidam possunt has primarias veritates invincibiliter ignorare. Hoc modo eas ignorat puer, cuius parentes, licet christiani nomine, nullo modo religionem observant, nunquam de Deo loquuntur filiis, non curant ut de suis obligationibus religiosus edoceantur, illos mittunt ad scholam laicalem, ubi nunquam fit mentio de Deo et de catholicismo, nisi ad eos despiciendos. — Factus vir, potest puer iste remanere in sua ignorantia invincibili, si rudis est, ac si, ratione suae conditionis, vivit inter homines contemptores religionis (e. gr., si est operarius, cui comites continuo catholicismum exhibent adversum humanae societati). Si vero vir excultus est, pluries ipsi occurret occasio examinandi ea quae docet haec religio, a multis fideliter observata, ab aliis vero impugnata. Et, si hanc occasionem voluntarie praetermittit, ignorantia eius non manet amplius invincibilis, sed fit vincibilis et culpabilis.

Ad II. Data conditione Liberii (est ruricola, parum instructus), admitti potest eum invincibiliter igno-

rasse malitiam cogitationum, desideriorum et actionum contra castitatem, ac ea omnia habuisse tanquam res naturales, quavis malitia destitutas. Confessarius tamen non debet eum relinquere in sua ignorantia: nam non semper erit invincibilis, et quando cessabit esse talis, erit difficilius huic iuveni sese emendare, propter diutinum habitum. Moneat eum igitur Confessarius de malitia horum actuum quibus usque nunc ignorans induisit, atque ei indicet remedia, ad haec in posterum vitanda. Si poenitens promittit se haec remedia adhibiturum, absolvi potest.

Si mysteria religionis scitu necessaria, quae ignorat Liberius, sunt illa quae ex *sola necessitate praecepti* tenemur explicite cognoscere, sufficit ut Confessarius ei imponat obligationem illas veritates addiscendi, e. gr., per assiduam praesentiam explicationibus catechismi, quae, iuxta praescripta can. 1331 et 1332, debet parochus tradere pueris post primam communionem et fidelibus adultis. Et si poenitens pollicetur se huic obligationi satisfacturum, absolutio potest ipsi dari.

In casu vero quo Liberius ignoret mysteria religionis scitu necessaria necessitate *medii*, nequit absolvi, utpote incapax recipiendi gratiam sanctificantem. Dimittendus est igitur donec sit sufficienter instructus. Quia tamen contingere potest ut hic invents non redeat, aut, si redeat, non sit magis instructus quam antea, melius est eum statim edocere veritates quas nescit, ac exigere ab ipso actum fidei de his veritatibus, cum proposito addiscendi ea quae sciri et credi debent ex praecepto. Si Liberius, sic a confessario edoctus, hunc actum fidei et hoc propositum emittet, non est ratio cur absolutio sit deneganda aut differenda.

C. M. P.

6. DE METU.

Eustorgius parochus liturgica praescripta, praesertim quod ad sacras processiones attinet, non raro violare cogitur, ne fideles parum in religione instructos infensos habeat. Ob eandem causam semel decretum dioecesanum cuius violationi suspensionis poena adnexa erat, ausus est infringere, ratus leges Ecclesiae non obligare cum gravi incommodo. Haec, dum in Urbe peregrinationis causa invenitur, confessario romano exponit, ab eodem iudicium atque consilium expostulans.

Quaeritur :

1. Quid sit metus et quomodo dividatur.
2. Quaenam sit eius efficacia in voluntarium, in obligationes et in poenas fori externi.
3. Quid Eustorgio respondendum sit.

SOLUTIO

Ad I. Metus communiter definitur: mentis trepidatio futuri vel instantis periculi causa. Innuit igitur animi inquietudinem ob malum quod nondum praesens est, sed tamen imminet.

Prout casum nostrum spectat, metus distinguitur:

a) Ex parte influxus quem obtinet in actum, metus antecedens, qui praecedit actum, quem causât, et metus consequens, qui actum quidem comitatur at non causât; ibi actus ponitur *ex* metu seu *ob* metum, hic ponitur *cum* metu. Exemplum primi, viator qui latroni pecuniam tradit ut vitam servet. Alterius exemplum, latro qui dum spoliât viatorem timet ne iudici postea denuntietur aut tunc a custodibus deprehendatur.

b) Ex parte periculi quod imminet, metus alius est gravis aliusque levis: gravis, si periculum sit proximum damni notabilis; levis, si periculum sit aut damni notabilis remotum, aut proximum quidem sed exigui damni. Prout attamen de furto disserentes statuunt moralistae quantitatem absolute et relative gravem, sic damnum

aliquod distinguamus oportet notabile secundum se et notabile relate ad hanc personam.

Ad II. Metus concomitans nullam obtinet efficaciam in actum, quem non causât. Metus vero antecedens regulariter dum causât involuntarium secundum quid simul quoque voluntarium simpliciter 1: actus enim prout ponitur, concretus, etsi non volitus extra praesentes circumstantias, his tamen in adiunctis verum est obiectum voluntatis. Exemplum classicum, mercatoris proicientis merces

1 < Diximus *regulariter*, quia a) *aliquando non est involuntarium secundum quid*, si metus etiam affectum ad bonum minus oppositum excludit, et tunc fit ex metu voluntarium purum, non mixtum involuntario. Aliae enim rationes praeter metum mali vitandi accedere possunt propter quod actio per se amabilis fit, et ipse metus potest esse motivum quod postulat ut affectus inefficax ad oppositum excludatur. Uti patet de peccatore qui dolet de peccatis ob timorem inferni, sed tamen affectum ad peccata non retinet. (C. Tnd., sess. 14, c. 4). et similiter nobilis fugiens furtum ex metu infamiae non necessario dicit: si non esset infamia, furarer; b) *per accidens non est voluntarium simpliciter*, si metus tam vehemens est et ita perturbat rationem ut totaliter auferat eius deliberationem et usum, et tunc tollit voluntarium propriè dictum et liberum > (Mf.rkelbach, Summa *Th Mor.*f* I, n 73).

in mare dum imminet naufragium : nollet merces proicere (navem siquidem non conscendit ad merces proiciendas), sed quia prae mercibus vitam diligit, volens nunc merces proicit, quantumcumque doleat se in tanto discrimine versari. Metus ergo non tollit, communiter loquendo, voluntarium. Hoc minuit attamen, cum faciat voluntarium prout hic et nunc tantum. Metus propterea gravis voluntarium minuit prae levi. Quin ideo peccatum mortale ex genere reddat perpetuo veniale ex defectu deliberationis aut consensus.

Cum agitur de naturali lege prohibente ea quae intrinsece sunt mala, nullus metus excusat a legis observantia: mala enim non sunt facienda ad vitanda mala, quae nec facienda sunt ut veniant bona. Peccaret igitur qui blasphemiam proferret ut salvaret vitam, qui fornicationi consentiret ad mortem evadendam.

Si quaestio autem versatur de lege positiva, hanc fert tritum axioma non obligare cum gravi nocumento seu incommodo, actui praecepto extrinseco. Quod humanam legem spectat, ecclesiasticam aut civilem, ita summam Billuart: «Lex humana obligat cum periculo vitae quando eius observatio est maioris momenti quam vita alicuius particularis; quod contingit in duplici casu: primus est quando legis observatio est necessaria bono communi; secundus, quando eius violatio cederet in contemptum religionis vel Ecclesiae, ecclesiasticave auctoritatis. Est communis... Extra duplicem casum primae conclusionis, lex humana non obligat cum periculo vitae aut alterius gravis damni in honore, fama, sanitate, bonis fortunae, etc. Ita communiter » 2.

Liturgica praescripta seu rubricae quae occurrunt in missali et libris ri-

tualibus si quidem aliqua praeceptiva sunt, aliqua non nisi directiva iure aestimantur³. De ipsis rubricis praeceptivis haec Priimmer breviter: « Generation dici potest omnes rubricas habere rationem legis positivae, ac proinde graviter vel leviter obligare in conscientia pro earum gravitate materiae. Sicuti autem quaelibet lex positiva non obligat cum magno incommodo, ita nec etiam obligant rubricae (si sunt accidentales) in administratione sacramentorum praescriptae, si inde magnum incommodum oriatur » 5.

Quaedam e liturgicis praescriptis sacras moderantur processiones, habent-

4 Hanc opinionem esse *communissimam* inter moralistes, *communem* inter liturgistas dicunt Le Vavasseur-Haegy-Stercky, *Man. de liturgie et Cérémonial*, ed. 1935» I, n. 12. Auctoritates plurimas invenire potest quis in < II Monitore Ecclesiastico > 14 (1902), p. 508 ss., ubi et haec opportune simul atque sapienter adiciuntur quod ad rubricas attinet *directivas*: « Non sono queste dette così quasi che fosse in arbitrio di ciascuno. Pervenire in non cale: sono regole venerande, proposte dalla sapienza della S. Chiesa, come quelle che contribuiscono al culto che si deve a Dio ed alla edificazione dei fedeli. Vogliono perciò esattamente e religiosamente osservarsi. E benché di per sé non inducono colpa veruna, pur la loro trasgressione raro è che non sia colpevole o per Paccidia e la negligenza dei sacri ministri, o per poco conto in cui si tengono le norme della Chiesa, o per Pammirazione e lo scandalo dei fedeli, o soprattutto quando sia intervenuto il precetto del Vescovo, il quale se non ha potestà di cambiare le Rubriche, ha tutta la potestà però di curarne Padempimento » (p. 5191).

5 PRÜMMER, *Man. Theol. Mor.*, ed. 1931» t. III, n. 70. Ad huius auctoris solidam sententiam, graviter peccat sacerdos qui in baptismo sollemni omitteret unctionem chrismatis, insufflatonem, salivae et salis impositionem (l. c., n. 140); qui mutationem notabilem induceret in Canone Missae (*ib.*, n. 304); qui extremam unctionem conferens omitteret orationes antecedentes et consequenter recitandas (*ib.*, n. 584). — De valore decretorum S. C. Rituum distinxerunt pariter liturgistae illa quae directiva et illa quae praeceptiva veniunt: « Quae sunt nuda declarationes seu interpretationes rubricarum, sunt praeceptiva, si versentur circa rubricam praeceptivam; et directive, si circa rubricam directivam, nisi nova obligatio addatur: inducunt enim eandem obligationem, quam induxit rubrica vel materia circa quam dantur... Decreta quae sunt in forma rigorosa decreti, seu quae habent aliquam mandati clausulam, ut servari *mandavit*, etc. sunt praeceptiva et obligant in utroque foro » (De Herdt, *S. Liturgiac praxis*, ed. 1870, l. I, n. 7).

2 Rom. 3. 8.

3 Tr. de legibus, diss. 4, a. 6.

das nempe atque qua decet religiosum cultum disponendas. Fiunt etenim «ad excitandam fidelium pietatem, ad commemoranda Dei beneficia cique gratias agendas, ad divinum auxilium implo- randum », can. 1290, § i. Hinc Codicis mandatum; «Curent Ordinarii ut sacrae processiones, exstirpatis, si qui sint, malis usibus, ordinate procedant eaque modestia ac reverentia ab omnibus perficiantur quae piis ac religio- sis huiusmodi actibus maxime conve- nit »

De efficacia metus denique in poe- nas fori externi legimus in can. 2205, § 2. Metus quoque gravis, etiam rela- tive tantum, necessitas, imo et grave incommodum, plerumque delictum, si agatur de legibus mere ecclesiasticis, penitus tollunt, § 3. Si vero actus sit intrinsece malus aut vergat in contem- ptum fidei vel ecclesiasticae auctori- tatis vel in animarum damnum, causae, de quibus in § 2, delicti imputabilita- tem minuunt quidem, sed non aufe- runt » Et in can. 2218, § 2: « Non solum quae ab omni imputabilitate excusant, sed etiam quae a gravi, ex- cusant pariter a qualibet poena tum latae tum ferendae sententiae etiam in foro externo, si pro foro externo excu- satio evincatur » Demum in can. 2229, § 3, n. 3: « Metus gravis, si

delictum vergat in contemptum fidei aut ecclesiasticae auctoritatis vel in publicum animarum damnum, a poe- nis latae sententiae nullatenus exi- mit »

Ad III. Multa desiderantur in casu, prout exponitur. Licet dica- tur etenim Eustorgium, ideo quod ti- meat populi offensionem, violare litur- gica praescripta, praesertim quae ad sacras processiones attinent, ex pari quoque timore decretum dioecesanum violasse cui poena suspensionis adnexa erat, nec malum quod Eustorgius ti- mebat aperitur satis, nec relatio pandi- tur quae esset inter decretum dioece- sanum et rubricas, nec huius decreti dioecesani textus affertur. Textus at- tamen necessarius est ad iudicandum num delictum fuerit in suo genere per- fectum secundum proprietatem verbo- rum legis, prout requiritur ad poenam incurrendam, can. 2228. Relatio quo- que decreti ad praescripta liturgica, ut inde sciamus num praecise decretum propterea latum fuerit quo sacrae litur- giae muniatur observantia in iis rerum adiunctis in quibus Eustorgius aesti- mabat rubricas non urgere: competit enim locorum Ordinariis non modo advigilare ut sacrorum canonum prae- scripta de divino cultu sedulo obser- ventur, can. 1261, sed et suspendere, pro reatus diversa gravitate, maiores illos clericos qui in sacro ministerio ritus et caeremonias ab Ecclesia prae-

• Can. 1290 — Mali usus in processionibus ex- tirpandi refectiunculae ceno et potationes, salta- tionis itque confabulatio, in quibus populi vulgus praecipue indulget. de his abusibus egit S. Rituum Congr. frequenter. Sic etiam fuit prohibitus usu* currus triumphalis equis tracti ad processionaliter deferendum SS. Sacramentum vel statuam B. Vir- ginis vel exuvius sanctorum (A. A. S., 16 [1924]. p. 103 .).

< Nisi ex idiunctis aliud apparent, quae dicun- tur de delicti ». applicantur etiam violationibus prae- cepti cui poenali* sanctio adnexa sit » (can. 3195) § 19

* A poeno excusare valet, praeterquam metus, ien»vintu. De hac can. 2229: < § 1. A nullis poenis latae sententiae ignorantia affectata sive le- gi » sive solius poenae excusat » licet lex verba de quibus » (n. s. 2 contineat § 2. Si lex habeat ver- ba prout » «umpr/nf. auiut fuerit, icienter, rtudtose, i/wncr, ronsulto egent aliave similia quae ple- nam coenmonern ac deliberationem exigunt, quae-

libet imputabilitatis imminutio sive ex parte intel- lectus sive ex parte voluntatis eximit a poenis latae sententiae. § 3. Si lex verba illa non ha- beat: i° Ignorantia legis aut etiam solius poenae, si fuerit crassa vel supina, a nulla poena latae sententiae eximit; si non fuerit crassa vel supina excusat a medicinalibus, non autem a vindicativis Latae sententiae poenis >

Ad dubium: < An metus gravis a poenis la- tae sententiae eximat si delictum, quamvis intrin- sece malum et graviter culpabile, non vergat in contemptum fidei aut ecclesiasticae auctoritatis, vel in publicum animarum damnum ad normam can. 2229 » § 3 » n. 3 » » Commissio Pontii respondit (30 decembris 1937): < Affirmativo (A. A. S., 30 [1938], 73) ».

scriptas graviter negligent et moniti sese non emendaverint, can. 2378. Damnum, tandem, ut eius perpendamus gravitatem, quia non omnes fidelium offensiones grave malum important. Ad dubium: « Utrum periculum offensionis, vulgo *malumore*, ex parte fidelium et cleri, sit, ad normam can. 1215, gravis causa quae excuset a transferendis cadaveribus fidelium e loco in quo reperiuntur ad ecclesiam ubi funus persolvatur », Pont. Commissio 16 oct. 1919 respondit: « Negative, et consuetudinem non transferendi cadavera fidelium antequam tumultentur, e loco in quo reperiuntur in ecclesiam, esse reprobendam » Si haec igitur offensio fuit quam timebat Eustorgius, abfuit metus absolute gravis; a fortiori si minor imminebat fidelium displicentia. Non ergo eximitur Eustorgius ab incurrenda suspensionis poena, sententiae sive latae sive ferendae, nisi ob metum relative gravem, qui esset in foro externo probandus ».

At demus offensionem quam ipse timet malum grave importare. Tunc, si decretum dioecesanum latum fuerit ad urgendam praescripti liturgici observantiam in his rerum adiunctis, non loquamur amplius de incommodo legi extrinseco: offensio populi dicenda esset rebellio et decreti dioecesani violatio in ecclesiasticae auctoritatis verge-

ret contemptum; Eustorgius incurrit suspensionis poenam, etsi latae sententiae. Casus tamen huiusmodi perrarus; agitur, ut plurimum, de offensione populi ignorantis, de pusillorum videlicet scandalo: recte ergo praesumitur, dum sola liturgica praescripta sunt in causa, eorum violationem nullum sive fidei auctoritatisve ecclesiasticae contemptum, sive publicum animarum damnum secum ferre; Eustorgius suspensioni non subiacet.

Quamvis demus igitur agi de suspensione latae sententiae, confessarius romanus postulet ab Eustorgio pleniorrem decreti dioecesani notitiam, priusquam iudicium ferat sive de peccato commisso in violatione rubricarum et decreti, sive de suspensione propterea incurta; eum admoneat insuper de sufficientia aut insufficientia causae invocatae, ipsique planum faciat principium quidem allatum verum esse ac solidum, eius tamen applicationem peregrinam saepe et ineptam.

Consilium vero adiungat ut Eustorgius, si serio reformidat populi maius malum, rem Ordinario aperiat, cuius inde determinationi pareat simpliciter. Ut animadvertit enim D. Thomas: « Contingit quandoque quod aliquod praeceptum quod est ad commodum multitudinis ut in pluribus non est conveniens huic personae, vel in hoc casu, quia vel per hoc impediretur aliquid melius, vel etiam induceretur aliquid malum. Periculosum autem esset ut hoc iudicio cuiuslibet committeretur, nisi forte propter evidens et subitum periculum. Et ideo ille qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana quae suae auctoritati innititur, ut scilicet in personis vel casibus in quibus lex deficit, licentiam tribuat ut praeceptum legis non servetur »¹². Eo vel magis quod in ipso can. 2229, § 4 expresse dici-

¹² A. A. S., XI (1919)» 479.

¹³ Ignorantia qua Eustorgius forsan ducitur ut grave existimet malum populi sibi imminens id quod dicitur *malumore* nequit haberi crassa vel supina; nec dicenda videtur affectata, ideo saltem quod Eustorgius agere perhibetur plus minusve coactus. Etsi ex littera casus satis constet Eustorgium *ausum* fuisse decretum infringere dioecesanum, nescimus num suspensionis poena fuerit in illos lata *qui praesumpserint* etc decretum violare; si verba huiusmodi adhibita fuerunt in decreto, Eustorgius suspensionem non incurrit, cum saltem a gravi imputabilitate metu excusetur, etiam in foro externo si pro eo excusatio evincatur; si verba illa adhibita non fuerunt in decreto, tunc esset suspensio distinguenda, lata scilicet uti poena vindicative et lata uti censura: si ut poena vindicativa, Eustorgius non excusatur; excusatur vero si ut poena medicinalis seu censura.

¹³ S. Th., I-II, q. 97. a. 4.

tur: «Licet reus censuris latae sententiae ad normam § 3, n. i non teneatur, id tamen non impedit quominus, si res ferat, congrua alia poena vel poenitentia affici queat ».

7. ALTERA FACTI SPECIES DE METU.

Apud Titium confessarium Sempronius mercator confessionem instituit, qui ob negotia frequenter petit unam alteramve magnam civitatem, ubi in publico diversorio carnem manducat diebus vetitis; turpibus colloquiis verbum intermiscet, impiis sermonibus contra religionem, Summum Pontificem, etc. nihil opponit; quinimo, externe saltem, videtur interdum approbare subridendo; verum subiungit: Pater mi, nihil prorsus feci ex mala voluntate, sed tantummodo ad evitandas molestias et irrisiones aliorum hospitem.

Quaeritur :

1. Qualis influxus metus in voluntarium.
2. An et quomodo Sempronius mercator peccaverit.

SOLUTIO

Ad I. Potest metus aliquando auferre omnino usum rationis, et tunc actio quae fit ex metu non est deliberata nec voluntaria quia fundamentum libertatis deest: proinde nunquam imputari potest ad culpam. Sed hoc raro eveniet. Si autem metus usum rationis non tollit, sed rationem perturbat, actio est imperfecte voluntaria, et, si est illicita, peccatum veniale non excedit. At si metus usum rationis nullatenus perturbat, actus qui fit ex metu est simpliciter voluntarius, quia homo inter duo positus, et sui plene compos, tunc hoc facere eligit, et quidem efficaciter. Attamen id quod ex solo metu fit, est, per se, secundum quid involuntarium, quia non est, per se, gratum operanti, imo, ordinarie saltem, tristitiam affert, et eligitur unice ut maius malum vitetur; sicut accidit ei qui proiicit suas pretiosas merces in mare, ut vitam servet. Et ideo Concilium Nicaenum et Synodus Ancyrana statuerunt ut facilius concederetur venia iis qui metu suppliciorum a Fide defecerant, quam aliis qui nullo timore

adacti idolis sacrificia obtulerant. Dixi « *per se* est involuntarium secundum quid » quia, 1) potest fieri ut etiam alia causa praeter timorem impellat ad agendum. Sed nos hic loquimur de re quae fiat mere ob metum; 2) quia contingit interdum ut *per accidens*, scilicet ob aliam rationem actio quae facienda eligitur sit potius grata ipsi agenti. At (probe notandum est) in hoc etiam casu agentem ita dispositum supponimus, ut si malum non timeret, actionem, puta peccatum, patrare nollet, et proinde id quod nunc timore pressus agit est ipsi minus voluntarium quam si sponte ageret. Obiiciunt quidam: iuxta declarationem et definitionem Concilii Tridentini dolor de peccatis conceptus ex metu gehennae potest excludere affectum ad peccatum et disponere ad iustificationem; quomodo ergo dici potest esse secundum quid involuntaria quae fiunt ex metu? Respondetur: Timor gehennae ideo excludit affectum, etiam inefficacem, ad

¹ Scs? 14, cap. 4 et can. 5.

peccatum, quia poenitens scit, aut certe scire debet, ex hoc quoque affectu provenire malum illud quod timetur ab eo. Quare, si post huiusmodi dolorem rite conceptum manet aliquis motus in poenitente erga peccati obiectum, hoc nil aliud esse potest quam tentatio aut indclibratus motus *. Ad-dendum est, praesertim ut ad casum nostrum solvendum propius accedamus, esse leges quae non obligant cum gravi incommodo, uti sunt ordinarie leges humanae, et quandoque etiam leges divinae. Tunc qui gravis mali metu compulsus legem transgreditur, non peccat. Hisce considerationibus et exceptionibus positis, haud difficile conspicitur quomodo non sufficiat, per se, metus ad excusanda a peccato, neque gravi quidem, illicita quae eo impellente patrantur.

Ad II. Profecto mera irrisio commensalium et similia non sunt malum tam grave, cuius metus excusare valeat a lege abstinentiae ab Ecclesia praeceptae, proinde si nil gravius timere debuit Sempronius, non fuit immunis a peccato, quod insuper scandalum facile praebere poterat. Neque censendus est ipse contentus fuisse parvo aliquo carnis frustulo et ob materiae parvitatem grave peccatum vitasse. At si per loca acatholicorum iter facienti saevae persecutiones aliave gravia mala imminerent, tunc, si abest scandalum et contemptus, ipsum Ecclesia ad has leges observandas non obligaret. Sed non videtur talem fuisse Sempronii casum. Turpia aliqua verba obiter ob vanum solatium aut iocum proferre, ordinarie peccatum grave non est; at in casu nostro non est praesumendum nebulones istos, quos invenit Sempronius in diversorio publico, intra tam arctos limites se continuisse, turpia colloquia inter se mi-

scentes. Quare putandus est Sempronius hac in re saepe graviter peccasse, tum contra castitatem, tum contra caritatem, ratione scandali, praesertim cum sit *mercator*, civilis nempe conditionis homo. Quod Sempronius, sociis contra religionem et Summum Pontificem impios sermones proferentibus, nihil opposuerit, posset hoc esse etiam prudentiae consilium, quia tales impii homines non raro e refutationibus et reprehensionibus ansam sumere solent ad peiora effutienda. At in casu Sempronius tacuit pusillanimitate motus, in hoc ergo laudari nequit. Attamen silentium huiusmodi impietatis approbationem per se non continet; proinde ex hoc praecise capite non auderem Sempronium gravis culpaedamnare, nisi tales fuissent circumstantiae, in quibus qui tacet, consentire videtur; quod, ante accuratam investigationem, non est facile praesumendum. Nil mirum e contra quod sermones illos impios approbare visus sit quando subridens audivit; nisi forte verba adiecisset claram, licet urbanam, improbationem significantia; quod procul dubio tunc Sempronius omisit. Ergo ita subridendo reus est scandali et cooperationis ad alienum peccatum; neque tantum contra caritatem proximi, sed etiam contra virtutem Religionis, ita positive socium se praebens in sermonibus vere impiis, et non tantum argutias quasdam aliquantum irreverenter prolatas continentibus. Et graviter quidem, prouti ex casus circumstantiis apparet. Fortasse etiam contra fidei virtutem, si (quod probabile est) sermones illi errores contra fidem catholicam continebant, quia graviter vetatur fidem etiam tantum externe negare. Nullius quantumvis gravissimi mali metus potest excusare quemquam ita positive sermonibus vel turpibus vel impiis se immiscentem, ut sic legis naturalis et divinae prohibitionem transgrediatur; tunc

vero nonnisi quaedam irrisiones et parvi momenti molestiae metuendae erant. Igitur Sempronius de sua pusillanimitate sincere doleat, et rite suorum pec-

catorum absolutionem in Poenitentiae Sacramento quaerat, et scandala quae dedit pro suo posse reparet.

C. M. R.

8. DE CAUSIS HABITUALIBUS INFLUENTIBUS IN VOLUNTARIETATEM ET LIBERTATEM.

Abundius confessarius saepe saepius obviam habuit Lucretiam puellam, hysteria laborantem, quae semel confessa est se, ut parentum attentionem sibi compararet et ut consanguineorum omnium oculos ad se converteret, finxisse sibi mortem voluntariam praeparasse, adhibendo tamen praecautiones ne effectus revera sequeretur; alias accusavit se falso narrasse pluribus visionem B. Mariae Virginis habuisse, et ita sacerdotem quoque decepisse, quem postea dubitantem, ad vindictam sumendam, se falso sollicitationis crimine accusasse.

Quaerenti puellae utrum umquam letaliter peccaverit, cum in his omnibus actionibus, licet a morbo impulsam, scienter egerit, Abundius respondet: — Nequaquam! — intra se recogitans: «Demens est: quid vultis?».

Tandem ut remedium contra hysteriam puellae suggessit: «Nube et morbus effugiet»; sic enim legerat in pluribus theologiae moralis manualibus antiquis et etiam recentioribus. Lucretia consilio cessit, at in matrimonio, a viro despecta et saepius increpata, graviores experta est morbi manifestationes et vita coniugalis difficilis evasit. Quare cum suo confessario conquesta est. Qui mente revolvens, quaerit:

1. Quaenam sint causae habituales influentes in voluntarium et liberum.
2. Quid de anormalitatibus psychicis et de hysteria in specie.
3. Quid de iudicio, ut supra prolato, de Lucretiae actuum imputabilitate.
4. Quid de consilio dato et de eiusdem consecrariis.

SOLUTIO

Ad 1. Prima quidem causa habitualis, ipso vel nomine, habitus seu consuetudo venit, inclinatio constans videlicet, iteratis actibus comparata, ad actus consimiles. Distinguitur habitus voluntarius, advertenter contractus aut saltem advertenter non retractatus; atque involuntarius, qui aut inadvertenter contractus est et nutritur, aut, advertenter licet contractus, retractatus est efficaciter. Habitus voluntarius, instar passionis consequentis, voluntarium auget; minuit attamen et interdum aufert liberum in sc,

quamvis non in causa. Habitus, contra, involuntarius, prouti passio antecedens, voluntarium ex parte minuit si advertentia actualis sit imperfecta; aufert vero ex toto ubi advertentia fuerit nulla.

Alia causa est temperamentum sive complexio corporalis, complexus propensionum scilicet quae ex organismo cuique competunt. Sicut passio antecedens, minuit ex parte voluntarium et liberum; quod attamen non aufert nec ordinarie semiplenum reddit adeo ut de peccato mortali mutet in veniale.

Tertia causa est character sive complexus propensionum nativarum educatione atque voluntate modificatarum aut firmatarum. Character per se non destruit liberum immo nec voluntarium, saltem in causa.

Ultima, demum, causa habitualis est status pathologicus qui dicitur status seu perturbatio mentalis permanens ob alterationem nervei systematis. Hic status morbosus, etsi locum concedat amplum voluntario in causa — dum quis sciens et volens hunc statum induxit —, saepe non nisi exiguum voluntario in se cum, significans passionem vehementem, impressionem validam, minuat vel auferat iudicii indifferentiam, interdum et impediat iudicium, reddat voluntatem debilem neque raro impotentem quae propensionibus resistat. Hic multoties difficile iudicium de responsabilitate agentis plena, semiplena, nulla; quod ideo oportet relinquamus Deo. Porro in dubio de gravitate subiectiva actus, hunc ne mortalem culpam pronuntiemus vetamur illa regula seu principio: Nemo malus, nisi probetur.

Ad II. Ad anormalitates psychicas permanentes spectant tum psychosae tum psychoncurosa.

Psychosae auferunt vel omnino perturbant modo habituali rationis usum, sive in omni materia — v. gr. idiotismus, imbecillitas, dementia tam senilis quam praecox — sive in materia determinata — v. gr. mania persecutoria, *moral insanity* —. Ideo « psychosae, saltem graviores, solent tollere omne liberum vel saltem id valde minuunt, ita ut vix peccatum grave haberi possit; idque saepe etiam (uti in paranoia) iis in rebus in quibus patiens insanire non videtur » *.

Psychoneurosa, licet de se non auferant neque plene perturbent rationis

usum modo habituali, libertatem facile deminuunt cum iudicium, quod rectum compatiuntur, speculativum sit potius quam practicum.

Ad psychoneurosa hysteria 2 revocatur.

Hysteria « in eo praesertim consistit quod nervorum sensibilitas minuitur aut ad tempus extinguatur in quibusdam corporis partibus (anaesthesia), dum in aliis multo intensior redditur (hyperaesthesia). Haec nervorum irritabilitas totam hystericorum naturam commutat, mentem perturbat, voluntatem debilitat, atque morbidam inducit suggestibilitatem, quae a plerisque habetur ut praecipuum hysterae signum » 3. Praeter signum enim transitorium seu crisis, paroxysmus, *attacchi* seu agitatio hysterica, nonnulla habentur signa permanentia atque constantia, quae dicuntur stigmata.

Numerantur quattuor a Priimmer

a) egoismus prorsus exaggeratus et morbosus. « Persona hysterica solet omnia ad seipsam referre. Quapropter continuo lamentatur alios homines ipsam non satis considerare... Exinde conatur ut alii illi commisereantur. Magnam satisfactionem persentit si alii homines eius dolores, angores, labores agnoscunt vel admirantur »; b) inconstantia abnormis in affectibus. Hystericus « hodie cum magna fiducia accedit ad confessarium vel medicum eorumque mandata fidelissime observat, cras conqueritur de confessario et medico tamquam de hominibus sine

2 « Nomen ab Hippocrate venit » qui hanc psychopathiam ex uteri dislocatione provenire iudicabat. His autem nostris temporibus nemo est qui ita iudicet, propterea quod etiam innumeros viros hystericismus invadat » (PujlULA. *De medic, past.*, n. 14§). - « Ad eam disponunt vita mollis » abstinentia a physicis exercitationibus » lectio librorum romanensium qui phantasiam excitant et cor perturbant, praecox et excessivum studium, libidinosi excessus, uno verbo, quidquid debilitationem physicam inducit et nervosum systema commovet » (Tanqueray, II, 179).

3 Tanqueray. II. 179.

< I. 96.

* Aertnys-Damen » I, 45

corde et intelligentia »; c) defectus veritatis et veracitatis. « Persona hysterica decipit se, decipit alios, licet id non faciat semper scienter aut ex malitia. Hinc apud illam inveniuntur aliquando actiones quae prima fronte consideratae apparent miraculosae, e. gr. visiones caelestes, apparitiones diabolicae, ieiunium per complures hebdomadas protractum (clam autem ipsa manducat), immo et stigmata sanguinea in manibus, pedibus, latere. Haud raro etiam putida mendacia narrat hystericus de rebus et factis aliorum, immo pessime denigrat honorem confessarii, ipsique causât multa incommoda »; d) peccata non consueta contra temperantiam. « Cum insuper persona affecta hoc morbo defectum sit passa in veritate iudicii et in veracitate locutionis, haud raro accusat alios de luxuria secum commissa. Qua de causa sacerdos extra confessionem ne loquatur solus cum sola, ut calumnia in illum postea fieri nequeat » .

Non est facile definire num et quo gradu hystericorum actus maneant liberi. Neque plurimum est assertionibus ipsorum tribuendum, nam « hysterici infirmitas, magna ex parte, in imaginatione residet, quae tendentiam magnam habet ad suis phantasmatibus realitatem dandam, ex quo consequitur ut multa quae dicit falsa omnino sint »[•], Omnes igitur circumstantiae sedulo attendendae. In genere, extra crisis seu agitationem hystericam, actus haberi nequeunt veluti omnino involuntarii; censi potius debent voluntarii imperfecte, qui saepe non attingunt malitiam gravem, tum maxime cum agitur de impuris cogitationibus et desideriis.

• « Fieri poteit ut, mirum quid accidere, tñinum in modum cupientes, ad sexualem cum ecde^vatua» (coafcmriii) relationem tendant; item in ut fingant violentum tibi allatam vel sollicitatione* sibi propositas» (WOUTOS* I. 55).

• PujULA, De medie. paît , n 145.

Ad III. Praemittamus Lucretiam vere hystericam esse, nam omnia quae confessario narrat habentur ab auctoribus signa seu stigmata hysteriae.

Praeceptus tamen Abbundius pronuntiavit a peccato mortali ipsam immunem. Nec eius ratio valet « Demens est », quoniam hysteria differt a dementia. « Nec dementia, nec delirium, nec vesania (psychoncurosis) dicenda est » Sed nec Abbundius inde tractat Lucretiam ut dementem, illi coniugium suadens, quapropter et concedens pro consensu matrimoniali capacitatem vel sufficientiam. De cetero Lucretia refert illas omnes actiones, licet a morbo impulsam, se scienter peregissee.

Ulteriores propterea acclerationes debuit Abbundius postulare unde cuiuslibet actus circumstantias detegens usque ad iudicium prudens procederet. Hoc autem si facilius potuit sibi efformare absolutorium, nempe a gravi reatu, tum de mortis simulato periculo tum de commentitiae visionis relatione, non ita facile de falsa denuntiatione sacerdotis ad vindictam sumendam de eius dubio.

Benignam attamen quam, omnibus perpensis, sibi forsan partialem aut totalem protulit sententiam, non expediebat Lucretiae patefaceret, ne audiens libertatem taliter deminutam puella posthac omittat resistantiam quamvis opponere suis pravis propensionibus \ Debit, e contra, Lucretiam obligare ad falsam denuntiationem retractandam — nisi is cui denuntiatio facta, conscius hysterismi denuntiantis, nullam omnino ei fidem adhibuerit —; quoniam Lucretia teneretur impedire damnum cuius causam, vel sine culpa, posuit.

• Pujula, l. c. t n 144.

* Ferreres, I, 73.

Ad IV. Consilium datum puellae
« Nube et morbus effugiet »
prorsus ineptum fuit, quem ad modum
eventus patefecit y. Id tamen quoniam
Abbundius dedit bona fide, absque
culpabili ignorantia, « sic enim legerat
in pluribus theologiae moralis manua-
libus antiquis et etiam recentioribus »,
non imputatur ipsimet ad culpam; nec
imputantur ideo iam irremediabilia
consectaria.

Melius tamen egisset mittens puel-
lam hystericam ad medicum probum
et peritum. Verbo siquidem Capell-
mann: « Curatio hystericorum, etiam
tum cum perversae eorum cogitationes
imprimis ad fervorem religiosum refe-
runtur, ad clericum tamen omnino non
spectat » ,0.

Quod si ob inopiam talis medici
Abbundius vellet iterum opportuna
consulere remedia, audiat quae a pe-
ritioribus passim indicantur, noxia ne-

mini: «Principale remedium pro hy-
sterico erit imaginationis, quoquo mo-
do possibile sit, sedatio » 11; « Reme-
dia vero duplicis sunt generis: phy-
sica, quae sapiens medicus praescribet,
v. gr. physicae exercitationes, assiduus,
etsi moderatus, labor; et spiritualia,
praesertim vero conatus satis constans
ad vana phantasmata statim compe-
scenda, et passiones refrenandas, dum
hysterici sunt sui compotes » « Om-
ni prudentia, omni patientia omnique
firmitate (confessarius) satagat ut ab-
normalis egoismus personae hystericæ
abstergatur; suadeat distractiones et
delectationes honestas; nimia exercitia
pietatis et mortificationis ne permittat;
praecipiat autem imprimis opera mise-
ricordiae et caritatis erga proximum.
Huiusmodi vivendi ratione ac agendi
paulatim hysteria cessabit vel saltem
tolerabilior evadet » 13.

P. L.

9. DE PROPENSIONIBUS HEREDITARIIS.

Servius, paterfamilias, in confessione generali declarat quod iam a
prima aetate, quasi innata propensione, coadiuvantibus patris sui ex-
emplis, in vitia trahebatur. In collegio quodam religioso per aliquot
annos optime institutus, omnes conatus adhibuit ut se a vitiorum ty-
rannide liberaret; quod magna ex parte consecutus est ita ut comple-
tam victoriam futuram speraret. Ad suos autem reversus, cito iisdem,
quibus antea, vitiis illaqueatus est ita ut iam animum demitteret in
lucta, praesertim contra iram et libidinem. Praeterea tristi experientia
edoctus, fatetur se filiis suis, eamdem viam ingressis, facile in multis
indulgere, ne operam perdat et insontes vexet iniuste.

Quaeritur :

1. An et quatenus admitti debeant propensiones hereditariae circa qua-
litates morales.
2. An hae propensiones imputabilitatem tollant vel saltem minuant.
3. Quid de Servio dicendum.

° < Notetur matrimonium non curare hystriam,
ut ' aliquando consulunt medici, sed saepissime
contrarium locum obtinere, cum matrimonium ag-
gravet statum nevrosis > (Antonelli, *Medicina Pa-
storalis*» cd. 1932, II, p. 183 in nota)

10 *Medic. Past.*» cd. 4 lat., p. 59.

11 Pujila, l. c. n. 145.

12 Tanquerby, II, 179.

Prümmer, I, 98.

SOLUTIO

Ad I et II. i Transmitti saepe saepius mediante hereditate qualitates quasdam et dispositiones physicas (biologicas, anatomicas, physiologicas) easque tum normales tum morbosas seu pathologicas, tenet non solum peritorum sententia sed sensus hominum communis experientia innixus.

Id ipsum iisdemque de causis tenendum est quoad hereditatem psychologiam, id est propensiones seu praedispositiones quae vitam moralem directe respiciunt.

2 Nil ideo mirum si quovis tempore id innuerunt auctores hac de re quomodolibet agentes, prout videre est apud S. Thomam ¹ ut de antiquioribus taceam. Attamen negandum non est, olim has theorias longe minorem influxum habuisse in explanandis phaenomenis psychologicis et speciatim in aestimanda imputabilitate actuum humanorum: quod hinc quidem pendere potuit ex non adeo explorata vi harum propensionum, inde vero ex spiritu illorum temporum, qui non adeo facile indulgebat excusationibus adversus virtutis exercitationem, quippe qui, longe plus quam apud nos obtineat, tribuebant naturali energiae voluntatis et supernaturali efficaciae gratiae.

3 Nostri autem aevi ingenia satis multa adeo in oppositum abierunt ut veritatis terminos excessisse plane dicendum sit, ita ut genuinam moralitatem funditus avertere conentur, cui aliam substituere, propriis principiis consonam, frustra adlaborant. Hoc mirum non videbitur recogitanti huiusmodi auctores evolutionismo palam adhaerere, id est putido materialismo,

¹ Id e pluribus locis colligitur quorum unum diem suffkut (S. *Th.*. I-II. q. I. a. 1)» ubi manifeste xditut < quod aliqui defectus corporales a parente transeant in prolem per originem» et etiam aliqui defectus animae ex consequenti propter corporis indupositionem >

ideoque in re morali determinismo. Inde etiam patet cur, ad explicandas hominum tendendas sive physicas sive morales, ad atavismum qua late patet recurrunt, ita scilicet ut non solum ad praedecessores plus minus remotos ascendant, sed etiam ad homines vitam primitivam, ut aiunt, agentes, imo et ad bruta animalia e quibus, iuxta ipsos, ortum ducit genus humanum.

Inde procul dubio tot criminationes contra moralem quam dicere amant conventionalem, et iugis commendatio moralis naturalis; quae in eo sita est ut omnibus naturalibus desideriis fiat satis, intra tamen limites quos natura ipsa praescribit pro sui conservatione ac terrenae felicitatis consecutione.

40 Et hinc quidem monemur ne huiusmodi studia parvipendamus, sed eis operam demus prout cuiusque adiuncta postulant et possibilitas suppetit. In permagna mole observationum quas hi viri coacervarunt, multa sunt utiliter cognoscenda: in eorum autem deductionibus et assertionibus, licet magno apparatu scientifico propositis, nimia occurrunt reficienda, sive ob praeconceptas ideas quibus totum aedificium innititur, sive ob praeproperam voluntatem doctrinae corpus conficiendi ex factis non sufficienter dilucidatis. Porro cum hodie facile ad omnium manus perveniant scripta, in quibus tales theoriae aut data opera exponuntur et vindicantur, aut pro fundamento assumuntur, aut leviter insinuantur, opus est ut sacri ministri parati sint poenitentibus et in genere fidelibus praesto esse ne hisce erroribus praeoccupentur et inde ad illicita patranda vel utcunque fovenda pertrahantur.

Attamen quamplura adhuc sunt de quibus, fatentibus adversariis, non satis constat, multa item acriter inter ipsos disputata.

5' Quae certiora in hac re et maioris momenti videntur sic paucis cum *Tanqueray* comprehendere licet: «Generarim eo facilius et efficacius traducuntur propensiones quo magis proxime ab organismo pendent...». «Facile quidem intelligitur quomodo physicae dotes simul cum substantia corporea et sanguine traducantur; aliae vero *mediate* in prolem transeunt propter intimam et substantialem unionem corporis et animae, ex qua fit ut physicus organismus, praesertim vero nervi et cerebrum maxime influant in sensum tum externos tum internos, et, median- tibus sensibus, in intellectum et voluntatem » 2.

Per se patet maiorem adesse difficultatem in inquirendo hereditatis influxu circa facultates spirituales a quibus formaliter pendet moralitas actuum humanorum, de qua solum in praesenti solliciti sumus 3.

Difficultas ex eo provenit quod, primo, quod subiectum attinet, vix possibile est discriminare relativum influxum diversarum causarum quae abs dubio concurrunt, scilicet: congenita dispositio, ubi revera adsit, circumstantiae in quibus ab exordio vita evolvi- tur, positiva institutio qua animus in- formatur; deinde, quoad actum ipsum, arduum est introspicere in singulis ca- sibus quousque homo deliberate agat, quousque e contra agatur a psychica dispositione.

Ideo neque exempla quae adducun- tur familiarum in quibus vitia heredi- taria videntur, ullo modo demonstrant hereditatem esse causam adaequatam huius phaenomeni vel eius causam ne- cessariam: inspiciendum quippe esset quamnam vim conferant cetera ele- menta a quibus moralitas cuiusvis in-

dividui pendet, quod facilius apparebit ubi huiusmodi causae agunt in sensu contrario propensioni acceptae per he- reditatem, sicut non minus certa ex- perientia ostendit, ita ut nonnulli scriptores positivista² id fateri cogan- tur.

6 Reficienda igitur est existentia criminalis nati, eo sensu quod quis ineluctabiliter ad malum ducatur; et individui sic affecti — excepto casu amentiae propriae dictae — eodem censu habendi sunt ac illi qui, sive ex vehementia passionis, sive ex habitu qui quasi in secundam naturam transi- vit, sive ex quovis principio intrinseco, offuscata conscientia aut enervata vo- luntate laborant.

Et revera, quum tota ratio facti he- reditati adseribatur, non apparet cur admittere teneamur maiore vi filium trahi a dispositionibus acceptis quam pater a dispositionibus acquisitis; qui tamen a nemine excusatur quominus iis resistat, ita ut demum sperare liceat eas non remansuras nisi forte in Chri- stianae exercitationis et altioris meriti argumentum. Differentia in hoc stat quod filio non sunt imputabiles tales tendentiae, neque etiam, ante quemvis actum deliberatum, actus ex illis pro- cedentes. Unde, sub hoc respectu, fi- lius assimilatur patri qui, postquam pravos anteactae vitae habitus plene retractavit ac pro posse debellare cona- tur, eorum tamen tyrannidem adhuc persentit.

Benigne tamen excipiendi qui in hoc statu versantur et magna cum caritate iuvandi sunt, tum quia, pro praeterito, diminuta libertate si non penitus sub- lata, culpa attenuatur, tum quia, pro futuro cavendum est ne spe decident aut in lucta deficient.

Ad III. Dum Servius allegat se ab ineunte aetate in malum qua- si innata propensione abreptum fuisse, facile admitti potest aliquid huiusmodi

2 T. M. > II» 1X2, 1X3.

3 Nec tamen sua utilitate caret cognitio eorum quae respiciunt complexionem physicam et praedi- positiones pathologicas, qua opportune subveniri potest consulenti c. gr. circa status electionem et praesertim ubi agitur de matrimonio.

evenisse, si patrem sortitus est in quo talem vivendi modum statim conspexit, at huius exempla certo certius fuerunt quae, magna saltem ex parte, ei ruinam paraverunt ac per vitiorum semitam deinceps impulerunt.

Quum tamen non ageretur, prout ex deductis colligitur, de absoluto dominio passionum quae facultatum moralium exercitium inhiherent, Servius non poterat a culpa, undequaue saltem, immunis declarari, sed lapsus ei imputandi erant secundum quod per aetatem, instructionem ac cetera adiuncta potestas manebat malo obsistendi et bonum eligendi. Et quovis vitae stadio tenebatur totis viribus eniti ut naturalem propensionem, quatenus adesset, superaret, pravi habitus iugum excuteret et Christianam libertatem recuperaret.

Quod imo speciali modo ipsum urgebat cum de matrimoniali statu ineundo cogitavit, quo aptum se redderet patris familias muneri laudabiliter implendo. Quum enim patris officium sit non solum vitae initium sed eius perfectionem filiis impertire, depravatus pater, e contra, et nascentibus cuiusvis mali germen inoculare potest et natis auctor est vitiorum simul ac vitae evolutionis.

Quoad eius agendi rationum erga filios, quo sensu hi dici possint insonites iudicandum est iuxta modo dicta de ipso Servio puero.

Timor autem ne operam perdat excludendus simpliciter est. Imprimis qui recte proprio officio incumbit numquam operam omnino perdit. Sed etiam quoad optati finis assecutionem hic timor fundamento caret, nisi forte ex praeiudicio determinismi, vel po-

tius, practice in casu nostro, ex negligentia quae retrahit ab adhibendis mediis necessariis, necnon ex timore ne sibi aperte contradicat neve filii proprios ipsi mores exprobrent.

Adde quod si, per hypothesim minime inverosimilem, filii affecti simul essent physica hereditate pathologica, minime existimasset eos relinquendos suae sorti; quum tamen salus aeterna pluris facienda sit et in morbosa hereditate morali remedium magis pendeat ab humana voluntate.

Tenetur ergo omni ope niti ut eos ad bonam frugem perducatur, nempe: exemplo imprimis, quo filiis virtutem possibilem simul ac amabilem ostendat, sicut ex adverso pessima schola domestica tam exitiosum influxum habebat pro filiis ac habuerat pro scipso: recta deinde institutione, quae solida principia ac nobiles affectiones in eis foveat: demum solerte simul ac affectuosa vigilantia, quae lapsuum et perversionis periculum tum domi tum extra prudenter avertat et cuius recordatio eis nonnunquam forte periclitantibus opportune subveniat.

Neque admittenda est excusatio ex tristi experientia propria: habuit enim etiam contrariam experientiam, quae ipsum graviter monet ut filiis suis provideat beneficium quod pro se tantopere efficax exstitit, idque vel in idoneo collegio vel certe intra domesticos parietes, qui necessario constituunt scholam maxime naturalem et efficacem. Ita conscientiae iussis satis faciet et spes affulgebit optatum finem obtinendi, dum officia implet quae homini christiano et christiano patrifamilias pariter incumbunt.

B. L.

10. DE IDEIS OBSIDENTIBUS.

Margarita non sine multis lacrimis confessorio narrat se post dilectissimi filii mortem continuis angi dubiis contra fidem, quae, licet inepta agnoscat, nescit tamen e mente pellere; quin immo, quo magis studet animum alio vertere, eo magis eadem menti insident. Item crebris ideis blasphemis torquetur ac violentissima suicidii obsessione. Tandem, cum invincibili fastidio loca ubi plures conglobantur fugere cogatur, haud semel missam diebus festis de praecepto audire omisit.

Quaeritur :

1. Quaenam sit idearum obsidentium natura et quinam earum influxus in actuum imputabilitatem.
2. Quaenam sit cum his, qui huiusmodi morbo laborant, methodus adhibenda.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Prooem. Cum principia intrinseca omnium humanorum actuum sint intellectus et voluntas, quidquid his principiis officit, necessario in ipsos actus humanos vim aliquam exercere debet. Quia vero actus morales, de quorum iudicio in casu est sermo, sunt ipsi actus humani secundum morum normam ab intellectu cogniti et a voluntate libere electi, ea, quae in actus humanos etiam in actus morales vim exercent.

i° Multa autem sunt, quae ea principia in suis exercitationibus impediunt, quamquam non eodem modo. Alia namque sunt impedimenta *generalia*, uti ipsa principia intrinseca actuum humanorum nondum evoluta: ignorantia, somnus, etc.; alia *peculiarioria*: ebrietas, hypnotismus etc.; alia *transitoria*: somnus, ebrietas; alia *permanentia*: dementia, diversae animi inclinationes; alia *proxima*: oblivio, inadvertentia, vis; alia *remota*: ignorantia, concupiscentia etc. ut impedimenta habitualia considerata.

20 Praeterea haec impedimenta possunt provenire a causis *externis*, uti sunt res creatae generatim, quae vim in intellectum et voluntatem aliquo

modo exercent: parentes, societas civilis, educatio, tempestas; vel a causis *internis*: status corporis generatim, sexus, animi propensiones, varii status pathologici, etc.

Ad I. *Pars prima: Quaenam sit idearum obsidentium natura.*

i° Ex notionibus praemissis ipsum vocabulum « idea obsidens » ad impedimenta peculiarioria remota vel proxima, prouti ex consuetudine vel actu in principia actuum humanorum formalia vim exercere censetur, et interna pertinet, quae generatim statum animi abnormem cum anxietate coniunctum significat, quaeque aliquando nonnisi aegrotationis animi effectus est, plerumque vero qua talis separatim occurrit. Quare idea obsidens quandoque animi aegrotationibus proprie dictis, quandoque vero statui psychopathico adnumeratur, in quo quidem homo adhuc integris mentis facultatibus pollere censetur, a quo tamen idea obsidens, ob rationes adducendas, haud difficulter in statum revera morbosum, praecipue cum ea nimis se in longum protrahit, degenerat.

2° Pressius vero idea obsidens est

talis animi status, quo idea quaedam, vel mentalis repraesentatio hominis mentem ita continuo contra sanius iudicium et voluntatem obtundit, tam saepe in eius mente reproducitur, ut is, ceteroquin inanitatis importunitatisque eiusdem bene conscius (quam ob rem a quibusdam merito *dementia lucida vocatur*) ad eandem tamen iterum atque iterum redeat, immo quandoque ipsa impellente agat. Pugna igitur quaedam in homine contra semetipsum intervenit qua is, in se veluti divisus, luctatur.

3' Huiuscemodi ideae porro causa praecipue duplex est: aut quia homo idea hac pressus et carcere veluti quodam detentus, sese coercere non potest, aut quia vehementibus animi motibus afficitur, quos cohibere se non posse putat; inde anxietates et angores maximi; qui quo gravior pugna, quo maiores conatus ad eam superandam fiunt, eo magis augentur. Quare idea obsidens variis anteactis temporibus nominibus donata est uti idea *fixa*, *coacta*, *incoërdabilis*, etc.

4 Idea praeterea obsidentes pro diversa ratione obiecti, in quod proxime erumpunt, triplicis generis sunt, videlicet vel *ideae ipsae obsidentes*, quae menti continuo occurrunt, vel *timores*, quos *phobias* vocant, vel tandem *impulsus* ad actiones inde provenientes.

5" lam vero ideae obsidentes a timoribus et impulsibus seiunctae etiam homines omnino sanos, praecipue eos, qui vel continuis laboribus attriti, vel corpore sunt lassi, vel obdormiscere nequeunt, afficiunt, quibuscum saepe repraesentationes obscenae etiam importunissimae societatem ineunt. Huc pertinent scrutationes et propemodum infinitae inquisitiones et interrogationes circa plurima obiecta, quae tamen numquam diluuntur.

6 Timores seu phobiae continuae respiciunt magis pericula ficta quam vera, uti metus de variis morbis, qui

contagione vulgantur, de periculis in se suscipiendis in exercitatione diversorum munerum et officiorum uti evenire potest apud causidicos, pharmacopolas, confessarios etc. Etiam scrupuli, quibus animus continuo angitur ne religioni in omnibus satis factum sit, huc referri possunt.

7" Impulsus tandem, qui ceteroquin timoribus ipsis producuntur, aliquando etiam separatim occurrunt. His homo tanta vehementia ad agendum impellitur, ut revera etiam nolens, immo ab actibus abhorrens, eos ponat; qui modus agendi tamen fere semper cum animi aegrotatione est coniunctus.

8° Quoniam propositus casus ideas obsidentes sub triplici exposita divisione complectitur, sub triplici hac ratione et quidem, uti fert casus, in genere morum, breviter eadem pertractandae sunt.

9° lam antea innuimus ideam obsidentem quatenus triplicem divisionem comprehendit a quibusdam « dementia lucidam » appellari. Nam, quamquam idea obsidens separatim considerata simplex videtur, aliorum tamen valde est complicata. Non enim in omnibus suis partibus est falsa sed etiam veri similitudinem praesefert. Cum enim hinc in genere morum, uti hic accipimus, versetur, illinc vero validis nitatur argumentis eo quod ratiocinatione utitur, non omnis eius procedendi ratio est reicienda.

10° Idea nempe obsidentes causa proxima sunt propositiones praemissae syllogismi, quarum maior plerumque omnino vera, attamen minor propositio levis, inanis, immo aliquando falsa est ita, ut conclusio nullo gravi motivo fulciatur. Quia vera propositio universalis veritatem maximi ponderis in genere morum continet, ideo tota vis ratiocinationis hominis idea obsidente laborantis circa momentum propositionis particularis versatur; cumque homo ea sese expedire nequeat, conti-

nuis timoribus angitur ne, quod invitae menti obversatur, religionem offendat. Omnis quidem generis argumenta homo coacervat, praesertim cum idea obsidens cum timoribus coniungitur, ut minoris propositionis certitudinem sibi pariat, sed ob metum, ne vis propositionis maioris labefactetur, numquam acquiescit, immo ideae obsidenti magna cum pertinacia adhaeret; quo fit ut, vel ob mentem hebetem vel ob metus vehementiam intellectus ita obfuscetur, ut homo in ea mentis repraesentatione neque quidquam clari perspiciat neque ad conatum ad eam depellendam aptus sit, immo propter metum, quem idea obsidens in mente gignit, ad actiones contra ipsam voluntatem adigatur.

ii° Exinde etiam discrimen inter ideas obsidentes et tentationes — quod animorum moderatores, ut multi errores praecaveantur, probe nosse debent — apparet. Tentatio namque in theologia morali est pugna inter appetitum coercendum, quamquam ceteroquin naturae prorsus congruum, et officium, dum idea obsidens naturae inclinationi adversatur. Quapropter etiam animus alio modo erga tentationis alio erga ideae obsidentis obiectum se gerit; dum enim tentationis tempore appetitus excitatus naturae placet, quamquam si contra legem moralem ratione cohibendus, idea obsidens et rationi et appetitui displicet, quia naturae ipsi repugnat. Aliud tamen dicendum si tentatio ipsa cum idea obsidente societatem init; quo in casu utique moralis vita hominis facile periclitatur.

Pars altera: Quinam sit (idearum obsidentium) influxus in actuum imputabilitatem.

i° Etsi ex iis, quae hactenus de idearum obsidentium natura dicta sunt earumdem notionem quamdam attigimus, perdifficilis tamen est quaestio de earum morali imputatione, praecipue in suo triplici genere iam exposito consi-

deratarum. Cum enim innumera sint adiuncta, quae prae oculis haberi debent, vix quidquam certi in singulis eventibus statui potest. Nam praeterquam plurima adiuncta externa, quae magnam in hominis actiones vim exercent, multo plura sunt ea, quae homini interna sunt ita, ut fere omnis psychologia, quae ad personam pertinet, ad iudicium aliquod in ea re ferendum in medium esset producenda. Quapropter theologiae moralis doctores repetitis dumtaxat principiis de actuum humanorum causis formalibus, quae omnes iam norunt, imputationem ab ipsis adiunctis externis plerumque dijudicandam relinquunt et si quando quis iudicium de hac re profert, statim animadvertit in quolibet eventu adiuncta peculiariter esse perpendenda.

2 Nihilo minus prae oculis habitis, quae de idearum obsidentium natura exposita sunt, principii instar statui potest in ideis obsidentibus imprimis separatim consideratis peccatum saltem grave vix intervenire posse. Quod quidem iudicium magni aestimandum est quia plurimum ad animum tranquillum reddendum immo ad ipsas ideas obsidentes superandas et propulsandas confert uti etiam in responsione ad alterum quaesitum fusius dicturi sumus. Huiusmodi namque ideae perfecte voluntariae certe dici nequeunt, cum potius cum voluntate pugnent et voluntas catenus tantummodo ad eas se convertat quatenus vel rationem moveat ut examen de iis instituat, vel ipsa religione moveatur, ut eas conetur repellere. In utroque autem casu voluntas potius fugit quam vult malum, licet ipsis actibus, quibus huiusmodi ideis sese expedire contendit, etiam peccare se posse censeat, quae cogitatio, cum libera desit electio, peccatum sane inducere haud potest; quare, etsi hic status initio forte in culpa fuit, ob alias tamen rationes postea culpa vacaret, cum vix praevideri potuerit.

3 Si vero sermo est de actibus, ad quos ideae obsidentes hominem impellunt, distinguendum est. Si impulsus ab ipsa idea obsidente provenit, quamdiu haec in morbum non degenerat et actus longum processum requirit, qui naturae valde repugnat, actus generatim non perficitur ideoque idea obsidens ad metum tantummodo actus perficiendi reducitur. Quod si actus longum processum non postulat, ex vehementi metu, praecipue si naturae placet, quandoque revera perficitur sed ob ipsius metus vehementiam ratio ita perturbatur, ut actus vix perfecte humanus vocari possit ideoque neque peccatum saltem grave aderit. Neque ideo huiusmodi actus ad gravem culpam imputari possunt eo quod homo initio de periculo admonitus non ut debuit moderatori suo obtemperavit, quia ipsae ideae obsidentes hominem impediunt quominus cuiusmodi futura pericula clare perspiciat.

Ad II. *Quaenam sit cum his qui huiusmodi morbo laborant methodus adhibenda.*

Γ Modus in iis, qui ideis obsidentibus laborant, moderandis adhibendus non unus est cum et earum causae diversae esse et ideae ipsae obsidentes, ut vidimus, diversos surculos habeant.

2 Quoniam vero idearum obsidentium causas generatim diximus esse vel voluntatis infirmitatem in ideis obsidentibus cohibendis, vel motuum animi vehementiam, etiam ratio ideis obsidentibus moderandis in eo potissimum generatim consistere debet, ut et voluntas quam maxime roboretur et animi motus vehementiores temperentur. Verumtamen is, qui ideis obsidentibus torquetur sine aliorum auxilio huic negotio omnino impar est: quapropter necessario duce quodam rei, de qua agitur, perito indiget et quidem quam diu ideae obsidentes ifi morbum non degenerant, confessarius if^se du-

cis munere fungi potest; secus vero imprimis medico in scientiis, quas psychopathologiam et psychiatriam vocant bene versato opus erit.

3° Porro cum confessarii tum medici munus in id potissimum intendere debet, ut, non tantummodo idearum obsidentium naturam, causas, genus per noscant, sed etiam ut ipsi ideis obsidentibus laboranti rationibus adductis persuadeant sese eius condicionem optime perspectam habere; quo fiet, ut is duci in die magis atque magis fidat et ideae obsidentes pedetentim se remittant. Omni ope deinde nitendum ut idearum obsidentium inanitas demonstretur et peccati metus, quo ideis obsidentibus laborantes magnopere afficiuntur, abigatur. Res initio ob pertinaciam, qua ii ideis obsidentibus inhaerent, difficultate sane non caret; quare duci magna patientia et lenitate, immo prudentia quoque in iis auribus praebendis opus est ne animum despondeant. Nihilominus ducem etiam fortem et constantem in suis consiliis et iussis esse oportet ne nimia indulgentia facile ea parvipendantur itaque ideae obsidentes maius robur acquirant.

4° Hinc, ut res feliciter procedat, pernecesse est ut, qui ideis obsidentibus premitur, ducis sui imperio omnino se subiiciat. Nam cum is idearum obsidentium vi in iudicio perturbatus, verum discernere nequeat, id tantum superest, ut moderatoris sui iudicio acquiescat neque hic eius curam absque eo animo assumat. Ne vero moderatoris iussis in singulis casibus ullius tergiversationis locus relinquatur iussa ipsa quam brevissima et in universum data sunt.

Ad III. *Quid ad casum.*

i° Casus propositus non secundum omnes suas partes solvendus videtur. Nam quae poenitens Margaritha de dubiis in fide narrat, ea, prae

oculis peculiari adiuncto, videlicet morte eius dilecti filii habita, originem sat probabiliter ex manca religiosa institutione ducunt; eo vel magis, quod poenitens non dicitur dubia contra fidem c mente *non posse* sed *nescire* repellere. Quare hac in parte ideae obsidentes facile curantur si confessorius poenitentem ea, quae divinam providentiam spectant, edocet. Peccatum utique formale ex modo confitendi poenitentis non apparet, quamquam fortasse dubia initio in culpa esse potuerunt, quae tamen quantum ex poenitentis indole in casu proposita confici potest, gravis non fuit.

2" Altera pars casus exhibet ideas obsidentes, quae cum metu actuum ponendorum iunguntur, de quibus poenitens, quam diu eae in morbum non degenerant, asseveranter certior facienda est eam neque actus huiusmodi aliquando posituram esse neque ullo modo ideas illas ad peccatum eidem imputari.

3° Tertia pars casus tandem com-

plectitur alterum genus idearum obsidentium idest timores; quem morbum in nostro casu agoraphobiam vocant. Si hic de peccato quaeritur, distinctione aliqua opus esse putamus. Nam non idem iudicium de omissionibus praeteritis et futuris ferri potest. Itaque, si de omissionibus praeteritis sermo est, obiective sunt quidem sine culpa, sed subiective, ex erronea nempe conscientia, etiam cum culpa esse potuerunt; non enim censendum est poenitenti physice impossibile fuisse ecclesiam petere. Si vero de omissionibus futuris loquimur, utique poenitens quam diu talis eius status perdurat in missa audienda, quo plures conveniunt, excusatur; minime vero si non eodem fastidio afficeretur, ubi perpauci tantummodo missae intersunt. Quodsi tandem poenitens neque paucorum hominum conspectum in ecclesia ferre potest ad nihil hac in re esset interim cogenda, nisi ecclesiam, vel oratorium aliquod aditu facile inveniatur, ubi sine fastidio missae adesse possit. P. A. M.

11. DE HYSTERIA.

Ludovico filia est hysterica. Medici quam plurimi ad eam advocati non pauca remedia experti sunt, sed incassum. Recenter Vindobona rediit iuvenis medicus singulari peritia in his morbis dignoscendis et curandis praeditus. Is patri suadet, ut cum filia utatur methodo « psychoanalytica » quam vocant. Methodus autem haec in eo, breviter, consistit, quod praesupponit causas morborum psychicorum haberi in repressione tendentiarum sexualium facta ex consuetudine sociali aut morali aut religiosa, et affirmat praecipuum saltem remedium consistere in manifestatione aegroti facta harum tendentiarum per multas interrogationes, praesertim circa phantasticas repraesentationes, quas aegrotus patitur, sive circa suum sensum religiosum eas tendentias « sublimantem ». Ludovicus tamen multa audierat et legerat de periculis moralibus, quae ex tali adhibita methodo aegrotis obvenire possunt deque eius ordinario insuccessu. Hinc parochum arcessit, ab eo Consilium petiturus. Verum patruus puellae de parcho haud contentus Ludovico fratri auctor est sequendi consilium medici. Ludovicus autem haeret anceps et a theologo consilium petit.

Quaeritur :

1. Quid sit hysteria.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Inter morbos iuventutem hodiernam potissimum mulierum angentes, maxime communis hysteria est. Cuius natura quae sit animi vel nervei systematis perturbatio, an iuxta recentem theoriam Dr. Fr. Erben, Vindobonensis «endocrinae perturbationes» difficile est dictu.

«Psychologica inopia» a quibusdam in re medica peritis definitur. Characteres reapse psychologici tres generatim statuuntur: arctus conscientiae ambitus, perfragile idearum ligamen, tenuis omnis voluntatis reactio. Sub phantasiae influxu aegrotantes nimis verbosae, volubiles, mendaces quoque ac calumniosae inveniuntur; imitationis instinctu maxime efferuntur.

Remedium huic morbo indubium adhuc non datur, cique obstarent si daretur non raro et ipsi aegroti, cum instabilis status eis magis arrideat quam facultatum moralium ad aequilibrium constitutio.

Quamvis animi vel corporis involuntariae perturbationes libenter admittantur, tamen aliquando non ultima nobis causa primae institutionis neglectus videtur: nam si per Adae peccatum vulnerata natura tantum per naturalia media sanari nequit, suppleant sacramenta per quae animi vel corporis morbi tolerabiles fiunt.

Difficultatem prorsus insolubilem immodicae animi inclinationes praebent iis, qui materialistis doctrinis imbuti. Ecclesiae catholicae pervetustam veritatem respuunt. Inter inanes theorias auribus prurientes magis magisque invaluit «*Freudismus*» seu «*psychoanalytica*» theoria ac methodus a Sigmundo Freud, ex religione iudaeo, Vindobonae artis medicae professore, in medium prolata. Cuius doctrinam breviter exponendam proponimus.

Duae perpendendae sunt in animo species propensionum, quarum una ex «*ego*», altera vero ex «*libidine*» oritur. Interea dum «*ego*» sub influxu vitae necessitatum necnon societatis sistit, «*libido*» voluptatis expletionem enixe quaerit: unde lucta ac odium inter se perpetuum.

Cum libidinosae propensiones fines praetergredi nituntur «*praeconscientiae*», a censura cribrantur et a contrariis propensionibus *του* «*ego*» repulsae, non annihilantur, sed in tenebricosis latebris «*inconscii*» emissae, vitalitatem propriam retinent, propitiorem occasionem proximae aggressionis expectantes.

Intolerandus status per «*sublimiationem*» desinit, alioquin per «*nevrosim*» absolvitur. Prima solutione objecta libidines in studium sive scientiae, sive pauperum, sive religionis transformantur: si ad sublimationem desunt vires, supervenit «*regressus*» seu «*fixatio*» quod est «*nevrosis*».

Ecclesiae Catholicae maxime passionum coactum urgenti, crimen infertur huius aerumnosae nevrosis. Aliam methodum in medium affert Freud: assideat in sessibulo commode aegrotus, stet tergo psycho-analista qui eum interroget — nihil de eius vita, nihil de reconditis phantasiis ac somniis occultare — omnia aperte et ad nugam confiteri. Effusio animi ordinarium ac efficax remedium habetur, in gravioribus tantum casibus sublimationis methodus est adhibenda. Sessiones vero minutissimae istius inquisitionis per menses, aliquando per annos protrahuntur, usque ad animi plenam effusionem seu confessionem.

Ad II. Thesis freudiana psychologica falsa dicenda est, cum instinctus sexualis fundamentum ponatur

totius activitatis psychicae: violentum et excessivum est indicare instinctum sexuale causam somniorum ac lapsuum.

Animi manifestatio magni in Ecclesia existimata est, prudenter vero viris, aetate, scientia ac moraliter proVectis facta, peritis in re medica non exclusis, seclulis descriptionibus et circumstantiis rerum, somniorum ac phantasiae, quae magis ad perturbationem quam ad animi pacem perducunt. Methodus tamen animi totius effusionis, ad mentem Freud, aperte conscientiae

et moralitati repugnat, cum sentinae foetidissimae omnium exeerandarum turpitudinum portam aperiat.

Ad gravem confessarium igitur accedat puella qui eam ad supernaturalem sublimationem ducat et cum prudentes medici eam sanare nequiverint, nitatur puella crucem Christi patienter sustinere. Si ex adiunctis animadvertit pater realiter morbum ex instinctu sexuali ortum habere, tum prudenter perpendat verba Apostoli ad Corinthios: *qui matrimonio iungit virginem suam bene jacit.* P. L. v. d. E.

12. DE ACTUUM HUMANORUM MORALITATE.

Dum Icarus aëronauta, tempore belli, terram hostilem transvolat, machina eius aërea defectu quodam laborare coepit, ita ut Icarus ad machinam suamque vitam servandam in terram descendere debuisset: quo tamen in casu hostes eum mox interfecissent machinamque et documenta in ea inventa in damnum patriae adhibuissent. Quapropter Icarus secum cogitat nonne melius sit explosione machinam destruere vel saltem non descendere, ita ut machina ex se pereat. In utroque casu seipsum gloriosae morti pro patria devovebit.

Quaeritur :

1. Quae sit doctrina integra de moralitate atque de triplici fonte ex qua actus humanus moralitatem suam hauriat.
2. Quid de obiecto in specie.
3. Quae sit moralitas actus humani quo Icarus descendisset, actus quo machinam destruxisset, actus denique quo a descensu abstinuisset.

SOLUTIO

Ad I. i° Moralitatem actuum dicimus habitudinem eorundem actuum ad normam morum, iuxta quam ordinantur et diriguntur. Inde duplex quaestio: in quo consistat habitudo illa: quacnam sit norma vel regula morum: haec pro catholicis definita res est: illa non item. Ab illa igitur ordiamur. Tenent quidam, ut Vasquez¹, moralitatem consistere in pura denominatione extrinseca, seu es-

se purum ens rationis. Alii affirmant cum Durando², Scoto³, Tanner⁴ et probabiliter cum Suarez⁵ moralitatem consistere in ipsa actus libertate. Alii, sed pauci, ut Silv. Maurus⁶ et Scheeben⁷, autumant moralitatem consiste-

² In 2, dñt 38, q. i et 3.

³ Zh Sent., lib. 2, dist 40, q. un. § De secundo dico,

⁴ In 1-2, disp 2, dub. 2, n. 36.

⁵ Ita censet Fr ins, De act. hum., IL η. 6.

⁶ Op. thcoL, II, l. 5* q. 22» η. 7.

⁷ * Handbuch der Kat. Dogmatik, I, l. 2, num 594 ss.

¹ In 1-2, disp. 73. C. 9. n. 42 ss.

re in advertentia intellectus ad obiecti moralitatem. Sed verius tenent thomistae moralitatem consistere in *relatione* actuum humanorum ad normam moralitatis.

Etenim cum actus formaliter constituatur per tendendam ad suum obiectum, ipse quoque actus moralis essentialiter constituitur per suam tendendam in obiectum morale: obiectum autem eatenus est morale quatenus normis morum subiicitur. Merito ergo dicitur moralitas consistere in hac tendentia seu relatione cum norma morum.

Sed quaeritur adhuc cuiusnam generis sit huiusmodi relatio, transcendentalis, seu exurgens ex ipsa actus humani entitate, an vero praedicamentalis, seu exurgens ex ratione quadam actus entitati adiecta.

Cum res, profecto subtilis, sit inter ipsos thomistas disputata, nostrum non est in ea enucleanda immorari: videamus potius in quo norma moralitatis consistat.

2 Pro alio vitae fine qui hominibus assequendus proponitur, alia a philosophis traditur norma moralitatis: est enim rectum quod ad finem tendit, non rectum quod ab eodem recedit. Unde *Utilitaristae* seu *Eudaimonistae* qui finem ponunt bonum utile sive privatum (Aristippus Cyrenaicus, Epicurus, Lucretius, De la Mettrie, Diderot, Feuerbach) sive publicum seu sociale (R. Cumberland, Baco, Comte, Stuart Mill, Puffendorf et forte Bentham). bonum dicunt quod plus utilitatis vel voluptatis inducit, malum quod plus doloris. Huic eudaimonismo positivo addi potest eudaimonismus negativus, quem tuitus est Schopenhauer parens recentioris *pessimismi*. Iuxta Schopenhauer positiva felicitas obtineri nequit: felicitas consistit unice in absentia miseriae et doloris: ictiones bonae eae sunt quae a compassione procedunt.

Progressistae finem hominis progressum statuunt sive socialem (Wundt, De Hartmann) sive privatum (schola Leibniz et Wolff) atque inter bona habent quae ad progressum conducunt.

Rationalistae docent supremam normam moralitatis esse vivere iuxta rationem, absque ullo respectu ad felicitatem. Id senserunt antiquitus Stoici, qui virtutem propter virtutem praedicabant: id senserunt recentius Th. Reid (1710-1796) et praesertim E. Kant (1724-1804), qui in *Critica rationis practicae* docuit bonum esse faciendum, non quia bonum, sed quia nostrum officium est, manans ex intimo imperativo cathégorico.

Subiectivistae (quorum sententiae hodie apud acatholicos late grassantur) doctrinam enuntiant, iam antiquitus a Theodoro Cyrenaico instauratam, iuxta quam nihil natura sua est bonum vel malum, idcirco ipsum furtum et mendacium possunt esse aliquando bona. Saec. xvi Montaigne, quem secutus est Th. Hobbes, autumavit nullam normam obiectivam et constantem pro actibus moralibus existere. Idem propemodum docent, nostris diebus R. v. Ihcring, Paulzen, Iold, Westermack aliique non pauci. Subiectivismum ad verum nihilismum morale perduxerunt M. Stirner et Nietzsche, qui vigentem ordinem morale falsum prorsus dixerunt hominemque aristocraticum (super-hominem) esse autumaverunt extra limites boni et mali. Revera subiectivismus qui normam morum uniuscuiusque iudicio committit, logice ducit ad conclusiones a Nietzsche propugnatas.

Subiectivistis accenseri possunt praeterea omnes *intuitionistae* qui discrimen inter bonum et malum ex quodam alicuius facultatis animae intuitu depromunt. In horum numero sunt *sensistae* (Shaftesbury, Hutcheson), qui tribuunt hominibus sensum aliquem morale ab intellectu distin-

ctum, quo quasi intuitive dispicitur quid sit bonum, quid sit malum: sunt etiam ii omnes qui cum Herbart gustum moralem inducunt et ideo ethicam partem aestheticae dicunt: sunt denique omnes rationalistae de quibus iam supra diximus. Hi omnes non sunt proprie subiectivistae cum aliquam fixitatem, nescio tamen unde depromptam, in norma morali statuere sategant: sed practice ad subiectivismum reducuntur, cum ille sensus, ille gustus, illa ratio subjective prorsus considerentur.

Nil dicendum putamus de *materialistis* qui etsi passim loquantur de rebus moralibus et de moralitate actuum, cum tamen ipsa sua doctrina Deum negent et liberum destruant arbitrium, quae sunt moralitatis fundamenta, ipsam enecant actuum moralitatem. Insuper vix vacat memorare *Psychanalystas*, pro quibus moralitas est purum figmentum exigentiis « mundi exterioris » inductum, cui inconscium, nisi velit maiora damna perpeti, subiacere tenetur.

3° Contra hanc doctrinarum errorumque catervam tenendum est normam moralitatis esse voluntatem divinam per legem aeternam manifestatam.

Profecto si norma moralitatis est via, quae ad finem proprium, ad Deum scilicet fruendum, homines conducit, nulla alia poterit esse recta via, nisi quae ad hunc peculiarem finem assequendum est constituta: haec autem est lex aeterna seu ratio divinae sapientiae, prout est directiva actionum humanarum. Legis aeternae proxima participatio est lex naturalis et positiva .

Cum autem lex, ut obliget, cognoscenda sit, lex vero menti innotescat per rectam rationem seu per conscientiam, merito a theologis duplex datur

norma moralitatis alia remota, alia proxima, lex et conscientia per quam lex singulis innotescit. Audiatur S. Thomas: « Bonitas voluntatis pendet ab intentione finis. Finis autem ultimus voluntatis humanae est summum bonum quod est Deus. Requiritur ergo ad bonitatem humanae voluntatis quod ordinetur ad summum bonum. Hoc autem bonum primo quidem et per se comparatur ad voluntatem divinam ut obiectum proprium eius: illud autem quod est primum in quolibet genere est mensura et ratio omnium quae sunt illius generis. Unumquodque autem rectum et bonum est in quantum attingit ad propriam mensuram. Ergo ad hoc quod voluntas hominis sit bona requiritur quod conformetur voluntati divinae » ¹. Et in art. 4 eiusdem quaestionis ¹⁹ac: « Quod ratio humana sit regula voluntatis humanae, ex qua eius bonitas mensuretur, habet ex lege aeterna quae est ratio divina... Lumen rationis quod in nobis est in tantum potest nobis ostendere bona et nostram voluntatem regulare in quantum est lumen vultus (Dei) id est a vultu (Dei) derivatum ».

Hinc patet quam erroneae vel saltem insufficientes sint sententiae prius expositae. Negata enim norma obiectiva data a Deo rerum hominumque domino, vel quilibet ordo moralis negatur vel ordo adstruitur pure subiectivus: qui tamen non est ordo, cum nemo imperare sibi vel vetare quicquam possit et « quot capitum vivunt, totidem studiorum millia » ¹⁰. Unde fit ut, ne socialis destruat compages, qui oboedire nolunt Deo, hominis cuiusdam torqueantur tyrannide.

4 Porro actus, qui sunt normae morum conformes, boni vocantur, qui diffformes, mali: qui nec conformes

• S. Th., I-II, q. 19.

» S. Th., I-II, q. 19. a. 9.

¹⁰ Horat., Sat. II. i. v. 27. 28.

ncc diffformes, indifferentes. Sed an dentur actus indifferentes in individuo, indecisa res est, cum thomistae S Thomam sequuti 11*id negent, scotistac variis at oppugnabilibus freti argumentis id affirmant.

L't bonus sit actus, exigitur ut tamquam bonus appetatur: ut vero sit malus sufficit ut talis fuerit saltem in confuso cognitus et nihilominus libere acceptatus: aliis verbis, bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu.

Sed quaeritur an necesse sit actiones nostras in Deum, finem ultimum, dirigere, ut actiones ipsae bonae dicantur. Communior et verior sententia affirmat, verbis innixa S. Thomae: < Bonitas voluntatis dependet ex intentione finis: finis autem ultimus voluntatis humanae est summum bonum, quod est Deus. Requiritur ergo ad bonitatem humanae voluntatis, quod ordinetur ad summum bonum »

Non tamen necesse est ut actiones omnes motivo caritatis informantur 14: neque ut actiones ex motivo supernaturali exserantur 15* neque tandem ut actiones referantur ad Deum explicite et saepe renovata intentione, uti volebant Augustiniani saec. xvin, innixi sed perperam, uti videbimus, verbis Apostoli in I Cor. 10, 31: hoc enim durum esset humanisque viribus importabile pondus. Attamen ne incidendum quidem est in eorum errores, quorum propositiones ab Innocentio XI damnatae ita sonant: *Licet comedere et bibere ad satietatem absque*

necessitate ob solani voluptatem, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui. Et: *Opus coniugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus culpa caret et defectu veniali* ni. Practice tenendum est omnes actiones esse ad Deum dirigendas saltem virtualiter et implicite: vel ex parte operis, quod fit si agitur in finem alicuius virtutis proprium, seu honestum et naturae humanae consentaneum: vel ex parte operantis, quod tunc habetur cum per caritatis actum tota vita in Deum ordinatur et manetur in habituali caritate. Praeceptum S. Pauli: *Sive manducabitis, sive bibitis sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite* 17, praeter quam expleatur intentione illa virtuali et implicita, refertur ad casum aliquem singularem, scilicet ad scandalum vitandum in esu idolotitorum, quamquam Apostolus occasionem inde arripere potuit communis praecepti fidelibus tradendi.

5" Disputant insuper theologi an actus externus moralitatem addat actui interno: etiam hic dimicant thomistae et scotistae, illis negantibus, his affirmantibus. Praeplacet sententia thomistarum, nam actus externus ex se nullam moralitatem habet et, si quam habet, a potentia imperante, nempe voluntate, derivat. Attamen, ut ipse S. Thomas docet, per accidens actus externus moralitatem addere potest actui interno: sive secundum numerum, quia actus externus iterare potest actum internum voluntatis: sive secundum extensionem, nam voluntas illius qui opus externe quoque perficit diuturnior est et ideo fieri potest peior vel melior; sive tandem secundum intensionem, quia sunt quidam actus exteriores « qui in quantum sunt delectabiles vel penosi, nati sunt inten-

11 S Th I-II, q 18, a. 9 c. Nam saltem ex hnc quem axem prosequitur bonitas vel malitia desumi potest

* Cfr BuccDtOta, *Theol. Mor.* > I, 75; GÉNICOT, *Thrd Mot.*, 1, 40.

*' S. Th., I-II q 19» a 9 c.

u Unde Cone. Trid.» ses. VI, can 31: < St quis dixerit tuuificatwn peccare dum intuitu aeternae mercedis bene operatur a s > Dcnz S41

t. Damnata est prop 25 Bad: < Omnia opera mhdebum sunt peccata et philosophorum virtutes sunt vitia > Dcnz. 102\$.

Prop. 8, 9: Dcnz. 1158-1159.

17 i Cor. 10, 31.

dere voluntatem vel remittere. Constat autem quod quanto voluntas intensius tendit in bonum vel malum, tanto est melior vel peior » 's. Praeterea actus externi sunt in confessione accusandi non solum ob hanc accidentalem additionem moralitatis sed etiam quia non raro obligationes inducunt quas unus actus internus gignere non valet: v. gr. reparationem ob scandalum, restitutionem ex laesa iustitia commutativa, etc.

Ad II. Quaeritur secundo de fontibus moralitatis.

i" Fons moralitatis intelligitur omne id ex quo actus moralitas desumitur. Et moralitas desumitur primo ab obiecto, dein ex circumstantiis, quarum praecipua est finis. De obiecto hic sermo esse debet, cum de circumstantiis in proximo casu pressius videatur.

Obiectum est id in quod voluntas primario fertur. Hoc autem, in nostra materia, intelligitur *morale*, quatenus normae moralitatis subest, non physicum. Aliud est formale, aliud materiale: dicitur formale si a conscientia agentis ut morale apprehenditur: secus materiale.

De obiecto duo asserimus: obiectum esse fontem moralitatis, idemque esse primum moralitatis fontem. Primum ostenditur luculentur a D. Thoma, cuius argumentatio ita perstringi potest. Actus quilibet a suo obiecto speciem desumit: ergo actus quoque moralis ex suo obiecto speciem desumere dicendus est, ita ut bonus sit actus qui prosequitur obiectum bonum, malus autem qui obiectum malum ¹⁰. Obiectum autem esse primum moralitatis fontem ita evincitur. Ille est primus fons moralitatis, qui ante omnem alium concipitur, sine quo nullus alius concipi potest et qui, mutatis circumstantiis, invariabilis manet. Sed haec om-

nia de uno obiecto praedicari possunt, siquidem unum obiectum potest, seclusis circumstantiis, moralitatem actionis determinare: ipsae circumstantiae non determinant nisi actum ex obiecto iam specificatum: remotis demum quibuslibet circumstantiis, invariabilis manet actuum bonitas vel malitia ex obiecto desumpta.

Sed dici potest finem ad agente primo et primario intendi. Distinctione opus est. Si agitur de fine operis, nullo traditae doctrinae discrimen timendum est, cum finis operis sit ipsi obiecto intrinsecus et essentialis. Si vero agitur de fine operantis, objectionem reicimus, nam planum est hunc finem obiecti determinationem subsequi, adeo ut v. gr. nequeat ex fine fieri bonum quod est ex obiecto suo malum.

2° Quae cum ita sint, satis patet quantum obtineat, in rebus moralibus, moralitatis obiectum determinare: id autem maxime obtinet cum decernendum sit an liceat ponere actionem ex qua duplex sequatur effectus, alter bonus, alter malus. Nam inter illas quatuor requisitas condiciones, quas universi tradunt theologi, prima est ut actio sit ex obiecto suo vel bona vel saltem indifferens. Porro plurimum actuum obiectiva moralitas est in aperto, cum ipsa lege naturali vel positiva constet: quorundam vero est incerta: idque maxime contingit cum, nulla existente lege quae illam actionem in suo genere prohibeat, non satis dispicitur nexus entitativus seu causalis inter actionem et effectum pravum qui forte sequatur: nam, uti patet, actio bona dici nequit ex qua directe pravus effectus sequatur. Ad statuendam autem causalitatem directam non tam valet necessitas ipsius effectus pravi vel eius prioritas chronologica, quam potius eius connexio causalis cum actione ponenda. Practice dici potest esse mala actio, ex qua effectus bonus non sequatur nisi ob effectum malum eius-

1* S. Th., I-II, q. 20, a. 4 c.

i» S. Th., I-II, q. 18, a. 2 c.

dem actionis. Unde saltem dubitare fas est de liceitate obiectiva quorundam mediorum bellicorum, cum scilicet ad opes vel naves machinasve inimicorum destruendas, ipse miles vel pulvere pyrio onustus vel in siluro ignivomo inclusus ad hostes moriturus accedit: ita ut nisi ipse suo pondere simul occidatur, intentus destructionis effectus obtineri nequeat. His consideratis possumus ad casum solvendum properare.

3 Supponimus hic finem agentis esse honestum darique gravissimam rationem ob quam mors aëronautae permitti possit: nam si vel documenta servanda parvi quidem ponderis sunt vel etiam alia ratione, puta per dilacerationem, destrui possunt, hic manet Icaro licitus agendi modus, scilicet descendere seseque hostibus tradere, si quidem comprehendatur: vel etiam volatum tandiu proseguere, quandiu spes salutis supersit.

Ad III. His tamen positis, quae supra, triplicem actum de quo Icarus cogitat examinemus. De liceitate descensus dubitari nequit: est enim actio pure indifferens quam quilibet acronauta ponit cum aëronavim detrimentum pati animadvertit: damnum quod inde Icarus et patria forte obibunt (dicimus forte: id enim neque est certum) non potest Icaro directe imputari, cum potius ab inimicis pendeat. Item licita dicenda est volatus prosecutio, tum quia, dum volatur, spes aliqua superest salutis, et ideo actio volatus ex obiecto mala dici nequit, tum quia si forte machina pereat, potest Icarus lapsus moderamine

(paracadute) uti, et si ipse moriatur, id certe non ei directe imputabitur, sed machinae sponte et infauste ruenti vel etiam umbellae lapsum contra spem non moderanti. Subdifficilis vero est aestimatio actus, quo Icarus machinam incendat cum eaque ipse pereat. Certo certius si Icarus potest volatum proseguere, ut supra diximus, haec positiva machinae destructio illicita dicenda est: quia effectum bonum scilicet salutem patriae obtinere potest, sine ulla positiva cooperatione ad effectum primum imo cum fundata spe ne ipsius vita periclitetur. Sed ponamus nullum aliud medium ad salvandam patriam superesse quam aëronavis destructionem et hanc destructionem necessario mortem ipsius aëronautae secumferre: licetne Icaro hunc actum ponere? Pluribus videtur huiusmodi incensio esse actus moraliter indifferens, ex quo directe sequatur machinae destructio patriaeque salus et solum indirecte mors aëronautae, qui etiam, saltem speculative loquendo, posset, lapsum moderamine usus, vitae fugere discrimen. Sed alii vix perspiciunt quomodo incensio sit causa directa tantum destructionis machinae et non aëronautae qui est caput machinae eiusque ductor: neque intelligunt hanc speculativam spem salutis, si ad machinam incendendam destruendamque necessaria sit praesentia aëronautae qui cum ipsa machina misere peribit. Utcumque, data opinionum diversitate, huiusmodi actio Icari damnari nequit et aëronauta licite non minus quam gloriose talem sibi mortem in patriae salutem consciscet.

P. F.

13. DE BONITATE ET MALITIA MORALI.

Iulius, ut largius habeat, quae in pias causas impendat, in venditionibus fraude utitur; praedicatur tamen ubique ut homo honestus et beneficus. Ut innocentem ab imminente poena liberet periurium committit in iudicio. Famulum, ut sibi devinciat et adiutorem habeat in fraudibus, muneribus donat.

Quaeritur :

1. Unde moralitas actuum humanorum desumatur.
2. Quid ad bonitatem moralem requiratur, quid sufficiat ad malitiam.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Omnia a Deo in universo mirabiliter disposita sunt: huic perfectissimo ordini liberae hominis actiones, ne forte finis Creatoris frustretur, congruere oportet. Cum tamen in actionibus humanis, praeter legem naturalem etiam intentio aliaeve circumstantiae perpendendae sint, earum moralitas primario ab obiecto, secundario a fine, ut causa actus, et a circumstantiis desumi dicenda est.

Obiectum est actio humana in se considerata sub lumine legis naturalis in corde hominis insitae, quae bona, vel mala, vel etiam indifferens esse potest, ita ut actus temperantiae bonus, fornicationis ac blasphemiae malus, deambulationis indifferens pronuntiantur: ultimi tamen potius actus hominis quam humani dicendi sunt cum eorum moralis ac naturalis bonitas vel malitia tantum ab intentione pendeat.

Finis est humana intentio in actionibus ponenda, quae non semel interno operis fini non consonat: itaque aliquando optimus operis finis pessimae hominis intentioni subordinatur.

Circumstantiae loci, personae, temporis, qualitatis vel quantitatis speciem vel dant vel aggravant, minuunt, mutant vel addunt.

Ad II. Cum tantum unus sufficiat defectus ut actio mala evadat, bonum vero sub triplici aspectu obiecti, finis ac circumstantiarum, integrum esse oporteat, proinde effatum « bonum ex integra causa ». Finis internus seu objective malus numquam cohonestari potest fine externo seu intentionis, quia « non sunt facienda mala ut veniant bona ».

Ad III. Cum fraus evidenter obiectum sit malum, non excusatur Iulius a peccato iniustitiae: pitacium deauratum lagoenae inhaerens pessimum vinum non mutat in bonum, seu finis operantis obiectivam operis bonitatem vel malitiam non mutat, ita ut Iulius, tanquam possessor malae fidei, teneatur ad integram restitutionem rei domino, qui si revera reperiri nequit non amplius videtur ad aliquid teneri, clargitione tamen supposita in pias causas ex omnibus, quibus ditior factus est. Notetur tamen saepe saepius defraudare ac simul in pias causas impendere, criminis speciem aggravantem assumere pharisaicae caritatis, quae in casu innui videtur.

Non excusatur Iulius a gravi peccato contra secundum decalogi praeceptum cum grave sit Deum ut testem invo-

PARS PRIMA

care mendacii: excusat fortasse bona fides, quod saepe in simili casu contingit.

Gravior facta est malitia Iulii in fraudibus patratis, ob circumstantias scandali ac auctoritatis abusus et ad restitutionem tenetur pro damnis tertii a famulo illatis, qui vero, cum sit tan-

tum mandatarius, ad resipiscentiam, non vero ad ullam restitutionem tenetur. Muneribus ditare famulum bonum est: intentio tamen ad peccatum alligandi pessima et totum opus corruptum: scandalum inter peccata contra caritatem recensetur.

P. L. v. d. E.

14. DE FONTIBUS MORALITATIS : DE FINE AGENTIS.

Caelestinus, monialium confessarius, eas frequenter monet ut velint omnia ad Deum, frequenti intentionis renovatione, referre, ne omne meritum operum quae faciunt forte amittant. Quare eas hortatur ne quicquam ex humano motivo operentur vel ut inde delectationem hauriant: id enim, ita ipse, inordinatum suipsius amorem saperet. Quo fit ut nonnullae moniales in continuas angustias incidant.

Quaeritur :

1. Quid ex parte finis requiratur ut opus sit honestum.
2. Quomodo, ad meritum, opera in Deum referre oporteat.
3. An recte Caelestinus loquatur.

SOLUTIO

Ad I. *Quid ex parte finis requiratur ut opus sit honestum.*

Finis est id cuius gratia aliquid fit. Finis *operis*, qui proprie actus circumstantiam non constituit, sed eius obiectum formale et specificans, id dicitur ad quod natura sua in morali aestimatione opus tendit. Finis *operantis* is est quem, sive eundem sive diversum, operans in operando sibi praestituit. Finis, insuper, alius *proximus*, alius *remotus est*, prout immediate aut alio mediante intenditur. Uterque esse potest *intermedius*, si ad ulteriorem finem dirigitur, aliter erit ultimus.

Qui adhuc, si est ultimus tantum in quadam determinata serie actionum, at simul ad alium finem diversi ordinis refertur, dicitur ultimus *secundum quid*, si vero ad nullum alium finem ordinatur est ultimus simpliciter. Hic, sua vice, si licet ad alium finem non referatur, cum tamen non excludit, est

negative ultimus, si vero ulteriorem actionis ordinationem ad alium finem excludit, *positive ultimus* dicitur.

i' lamvero, ad actionis honestatem quod attinet, ipsam a fine quoque derivari, licet secundario et accidentaliter, palam est; et quidem ita ut actus *ex obiecto indifferens ex* fine extrinseco bonus vel malus fieri possit; actus *ex obiecto bonus in finem bonum* relatus, duplicem intentam bonitatem contrahat, atque similiter actus *ex obiecto malus in finem malum* relatus duplici malitia, obiecti et finis, afficiatur. Nec sua malitia purificatur actus ex obiecto vel circumstantia *malus* si in *finem bonum* referatur, siquidem non sunt facienda mala ut eveniant bona at ipsa finis boni intentio bona est. E contra, actus alias *bonus*, in finem *malum* relatus, totus malus est, si

finis malus est ratio totalis operis. Si, vero, finis malus partialis sit, actus, licet nonnulli severius ipsum aestiment, videtur esse partim bonus, partim malus: impossibile enim est quod non contrahatur naturalis honestas quae in se intenditur. Ceterum si finis vel leviter malus, at partialis, opus integre corrumpet, paucissima essent opera, etiam in sanctis viris, bona ac vitae aeternae meritoria.

2° Ut actio bona sit opus est ut ad obiectum bonum terminet. Bonum vero dupliciter considerari potest, scilicet, prout est *honestum* atque prout est *delectabile*. Porro delectationem actus mali malam esse nemo negat. Verum utrum liceat homini in suis actionibus delectationem intendere, an debeat semper ob actus honestatem agere, inter Auctores controvertitur.

Quidam enim asserunt numquam licitum esse intendere vel unice vel principaliter delectationem. Alii aestimant inter delectationes etiam sensiles discrimen faciendum esse, ita ut delectationes magis animales, uti sunt delectationes gustus et tactus numquam liceat etiam moderate propter se appetere; id, e contra, admittentes, servato tamen in usu moderamine, quoad delectationes quas sensus magis elevati, visus et auditus, praebent, atque quoad delectationes ordinis intellectivi: eadem enim ad ima non deprimunt atque nonnihil intellectuali cognitioni inserviunt. Iuxta alios, tandem, quamvis melius sit delectationem obiecto honesto adnexam ut subsidium virtutis intendere, nihilominus licitum est delectationem etiam sensibilem quaerere quam ratio agnoverit

iuxta praescripta rationis ordinatam. Re vera in hoc casu, nedum ordo a Deo statutus invertatur vel finis a Deo intentus excludatur, habetur potius implicita approbatio ordinis atque appetitio finis huiusmodi; homo ita agens secundum intentionem divinam operatur atque, dum studet ordinem divinitus statum non transgredi, malum morale implicite repudiat.

Aliter, contra, dicendum esset de eo qui in delectatione sisteret ut in fine simpliciter et positivo ultimo suae actionis: hic enim ordinem moralem positive negligeret ac virtualiter contemneret, ac proinde certo peccaret. Qui vero delectationem appeteret sine ulla attentione ad eius habitudinem ad regulam honestatis, actum moralem non poneret.

Non ideo, tamen, mortificationis studium neglegendum est; at imprudenter ageret qui omnibus indiscriminatim inculcaret abstinentiam a qualibet delectatione: delectatio enim est quies appetitus in bono possesso, atque divinae Providentiae benignitate factum est ut appetitus vis eiusdemque satisfactioni connexa delectatio necessitati et difficultati operis peragendi proportionata esset. Verum omnibus procul dubio commendari potest positiva cuiuslibet delectationis relatio in finem honestum; at cavendum est ne scrupuli inficiantur.

30 Actus ad finem ultimum humanae vitae conducere nequeunt nisi ad ipsum quodam modo referantur. Attamen, ad hoc, neque motivum caritatis neque motivum fidei, vel inchoatae, ullo modo requiritur. Aliter peccaminosa essent omnia infidelium opera: quod ab Ecclesia damnatum est \

At circa naturam relationis requisitae inter Auctores disputatur. Probabiliter obiectiva operum relatio in

2 Ita Billuart, *De act. human.*, diss. 4* a. 6; Prümmer, *Manuale Theol. Mor.*, I. 125; Gury-Tummolo-Jorio, *Comp. Theol. Moral.*, I, 28» et alii.

3 Ita, inter alios, Pallavicini, *De bonitate et mal.*, disp. 9, q. 1, a. 4- n. 5; Viva, *Trutina*, ad prop. 8 et 9 ab Innocentio XI damn.

1 Cfr., inter alios, Vbrmekrsch, *Theol. Moral.*, I, 105.

5 Cfr. Dcnz 10x6, 1025.

Deum sufficit, quae in ipsa operis rectitudine consistit. Quoties enim actus humanus ponitur, iam est ad finem ultimum relatus qui, si ordo a Deo statutus servatur, necessario cum fine ultimo in concreto, seu cum ipso Deo coincidit. Ad rem faciunt verba S. Thomae: « Ubi cumque est aliquis debitus ordo ad finem, oportet quod ordo ille ad finem ducat, recessus autem ab ordine finem excludat... Deus autem imposuit actibus hominum ordinem aliquem in respectu ad finem boni... Oportet igitur quod si ordo ille recte positus est, incedentes per illum ordinem finem bonum consequantur, quod est praemiari; recedentes autem ab illo ordine per peccatum a fine bono excludi, quod est puniri » e.

Verum actualis vel virtualis intentio consulenda est.

Quae omnia ex responsione ad secundum quaesitum maius lumen procul dubio haurient.

Ad II. *Quomodo, ad meritum, opera in Deum referre oporteat.*

Ad meritum de condigno, de quo hic quaestio agitur, requiritur ut actus sit liber, moraliter bonus, supernaturalis atque ab homine positus in statu gratiae constituto.

Simul omnes theologi tenent hominem certo mereri sive per actus a caritate elicitos sive per actus ceterarum virtutum qui a caritate imperantur atque ad finem caritatis sunt ordinati. At utrum haec dependentia a caritate ad meritum necessario requiratur heic in primis quaerimus.

i S. *Scriptura* non tantum caritatis excellentiam proponit atque necessitatem praesentiae caritatis ut opera aliarum virtutum perfecta seu meritoria sint . sed aliquem influxum caritatis in ceteras virtutes saltem innuit, sive

• Cfr Mt 12, 35-40, Io. 14, 15, 21, 23; 15, 9-14 Rjm 13, 10.
Cfr i Cor. 13

cum asserit in duobus mandatis amoris Dei et proximi universam legem pendere et prophetas », sive cum caritatem exhibet tamquam fundamentum et radicem vitae Christianae ° aut ut vinculum perfectionis °, sive cum loquitur de fide quae per caritatem operatur °, sive tandem cum caritati opera ceterarum virtutum tribuit, ipsam ut patientem, benignam, humilem, mitem, etc. exhibendo '2.

Similiter *Patres*, praesertim S. Augustinus, loquuntur. Hic, immo, partes caritatis in vita Christiana ita extollit ut acatholicis nonnullis visus sit ceteras virtutes negare °.

Iuxta S. Thomam « meritum vitae aeternae primo pertinet ad caritatem, ad alias autem virtutes secundario, secundum quod earum actus a caritate imperantur » 11; unde caritas est radix meriti, sicut est forma virtutum, ita quidem ut diversitas in merendo tota revertatur ad diversitatem caritatis, ac proinde distinctio gradus in gloria penes gradus caritatis accipiatur, potius quam penes gradus ceterarum virtutum *5. Non ideo, tamen, S. Thomas ceteros actus atque ipsum laborem externum deprimit; at haec se habent veluti materia, caritas vero ut forma. Simili modo veteres scholastici loquuntur.

At inde a saec. xvi nonnulli auctores necessitatem huiusmodi influxus caritatis negarunt, argumentis tamen innixi quae aliis firma non demonstrantur 1C.

2° Verum de natura relationis cete-

» Mt. 22, 34-40; Lc. 10, 25-28.

9 Eph. 3, 14-19.

Coi. 3, 12-14.

11 Gal. 5> 6.

12 i Cor. 13.

Cfr. *De moribus Ecclesiae Catholicae et de monibus Manichaeorum*, l. i, c. 15.

S. Th., I-II, q. 114, a. 4.

In IV Sent., D. 49, q. 1, a. 4; q. 4 c, ad 1, ad 2.

* Cfr. Card. E. van Roey. *De virtute charitatis*, Mechliniae 1929» P 125-201.

rorum actuum ad caritatem inter ipsos auctores qui id ad meritum requirunt concors sententia non est.

Nemo, profecto, actualem relationem exigit, quae, ceterum, quoad singulos actus, ne possibilis quidem esset. At, dum alii virtuales relationem ad meritum necessariam praedicant, simul, tamen, asserendo id non esse de praecepto, sed tantum de consilio ^{*7}, alii, profecto rigidiores, et necessitatem huiusmodi relationis docent et praeceptum id peragendi IN: hinc iuxta priores in iustis erunt actus boni non meritorii vitae aeternae; iuxta alios, e contra, in iisdem omnis actus erit vel meritorius vel demeritorius, cum omnes praeceptum urgeat frequenter renovandi caritatis intentionem. Iuxta alios, e contra, sufficit semel, in primo iustificationis instanti actum caritatis elicere, quo omnia opera explicite vel impliciter Deo offerantur ^{*1}J. Em.mus Card, van Roey, intentionem quae sit *causa* virtualis actus distinguens ab intentione qua actus *virtualis ordinatio* fiat, hanc ad meritum exigit, dum illius necessitatem negat ²⁰.

Tandem alii sunt qui, licet influxus caritatis in actus ceterarum virtutum necessitatem ad meritum admittant, existiment nihilominus ad id nullam specialem intentionem requiri; siquidem iustificatus, cum habitibus supernaturalibus instructus sit, eo ipso quod opus bonum ponit, ipsum sub imperio caritatis per potentiam virtute ad ordinem supernaturalem elevatam elicit, quin necesse sit ut modo reflexo de motivo caritatis vel alius virtutis supernaturalis cogitet. Re vera — iidem docent — actus bonus non est meritorius nisi sit a voluntate imperatus,

voluntas vero actus omnes imperat sub ratione finis, et quidem ultimi; idque, si de homine iusto agatur, habitu caritatis, qua induta est, operabitur ³¹. Quapropter iuxta hanc sententiam in homine iusto omnes actus boni erunt eo ipso meritorii vitae aeternae.

³⁰ Praecepto caritatis pluries in vita satisfaciendum est: id concors doctrina tenet; hoc sensu intentio caritativa omnibus est praecepta. Praeter id aliud bonum propositum necessarium non probatur. Re vera de explicando ipso Apostoli textu ²²: « Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite » eadem sententiae recurrunt quae pro praecedenti quaestione propositae sunt.

Non ideo, tamen, utilitas renovandi intentionem negatur: haec enim actum caritatis vel religionis constituit, ipsaque fit ut facilius homo ab operibus malis vel intentionibus minus rectis declinet. Etenim ob illecebras huius saeculi atque ob egoismi continuas ac subtiles insidias haud difficile est, etiam iustis, a recto tramite, saltem ex parte, deflectere, nisi sub illustratione divini luminis gressus continuo dirigant.

Hinc controversia speculativa haud impedit quominus practica concordia inter Auctores fiat, modo ipsum consilium renovandi frequenter rectam intentionem humanis viribus atque uniuscuiusque conditionibus attemperetur.

Ad III. *An recte Caelestinus loquatur.* Is improbari nequit dum frequenter moniales monet ut velint, frequenti intentionis renovatione, omnia in Deum referre: quod enim omnibus utiliter suadetur, iis praesertim consulendum est quae statum perfectionis profitentur. Nec cius agendi ra-

^{it} Ita ScoTUS» *In II Sent.*, disc. 41» q. un.; S BONAVENTURA, *In II Sent.*, dist. 41, a. 1, q. 3.

¹⁰ Ita, inter alios, COLLET, *Inst. Theol. Mor., Tract. de act. hum.*, c. 3, n. 1, sect. 2.

¹⁰ Ita SALMANTICENSES» *Cursus Theol.*, tr. 16. *De merito*, disp. 4.

²⁰ Q. c., p. 226-242,

²¹ Cfr. BILLIOT, *De gratia Christi*, p. 258-272, ²² i Cor. 10, 31.

tio reprehensionem ullam caperet, si a motivis vel leviter inhonestis animas suis curis commissas deterreret. Immo haud sine utilitate a larvatis egoismi formis, quae in religiosa quoque vita occurrere possunt, easdem Caelestinus prudenter praemoneret.

At, si omnes casus circumstantiae attente considerantur, ipsum limites quodammodo excessisse facile constabit, praesertim cum quamlibet delectationis intentionem ut illicitam exhibuit. Nullus enim, ne rigidus quidem theologus, id tam absoluta sententia asserere auderet. Qui enim delectationem uti subsidium actionis quaerit seipsum inordinate non amat, sed Dei morem quodammodo gerit, qui delectationes operationibus adnexuit, ut earum exercitium facilius reddatur, quique, etiam in via orationis, solet, uti auctores vitae spiritualis animadvertunt, alternis vicibus, solaciis seu gaudiis spiritus atque probationibus seu angustis, animas ad altiora paulatim perducere.

Hinc, uti supra monuimus, licet mortificatio iugiter suadenda sit, imprudenter ageret qui vellet cuilibet

delectationi valedicere, vel ut id fiat aliis suaderet aut, quod peius esset, iniungeret. Praeterea ipsa mortificationis consilia uniuscuiusque animae conditioni atque progressui in via spiritus attemperanda sunt, atque ita proponenda ut perfectionis medium videantur atque evadant. Neutrum Caelestinus praestasse ex eiusdem rationis agendi effectibus conficere absque temeritate licet: etenim eius monitiones id effecerunt ut nonnullae moniales in continuas angustias inciderent.

Neque recte egisset si motiva humana in agendo ita improbasset, ut videretur excludere etiam motiva honesta, licet naturalis ordinis: sicut enim gratia naturam non destruit, sed ipsam elevat atque perficit, ita motiva honesta ordinis naturalis possunt procul dubio ad finem ultimum ordinari ac dirigi. Ceterum qui conatur a natura omnino praescindere incassum agit, atque ipsius naturae reactiones inconsulte praeparat: quod facilis sane cuiuslibet falsi mysticismi historia luculenter demonstrat.

A. L.

15. DE MORALITATE SITUATIONS.

Deo acceptum est non tam id quod legibus moralibus statuitur, docet Salomon, sed quod conscientia mea in singulis conditionibus dictat: conscientia igitur non est norma cognoscitiva et passiva, sed activa et effectrix principalis totius moralitatis.

Quaeritur :

1. Quid de Salomonis istius sententia dicendum.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I Doctrina Salomonis, in qua scepticismus moralis copulatur cum subiectivismo et relativismo, nunc sat late diffunditur et facile esset ostendere eiusdem erroris causas et fata; sed satis sit recolere verba quibus

Summus Pontifex huius mali naturam denunciat. Ipse enim in allocutione habita die 18 aprilis anni 1952 *ad delegatas Conventui internationalis sodalitatis vulgo nuncupatae « Fédération mondiale des Jeunesses Féminines Ca-*

tholiques », Romae habito, haec, inter alia, dixit: «Potest haec “nova morum disciplina” appellari *existentialismus ethicus*, *actualismus ethicus*, *individualismus ethicus*, honestas secundum conditiones, vulgo: *morale della situazione*.

Nota propria huius disciplinae est, minime illam niti praeceptis morum universalibus, ut sunt, e. gr., decem Dei mandata, at conditionibus et rebus in quibus agendum est, et iuxta quae cuiusque conscientia debet cernere et deligere. Haec rerum conditio unica est ac pro unaquaque hominis actione semel tantum valet. Hinc conscientiae dictamen non potest regi legibus vel principiis universalibus... Nova ethica tamen... sententias et fundamenta moralia universe posita non negat... at veluti e suo centro ad extremos fines transfert: fieri siquidem potest ut quod conscientia decernit eis congruat; sed illa non sunt quasi praemissarum syllogismi collectio, ex quibus conscientia dialectice inferat consequentia ad factum singulare... Minime gentium! At principem locum obtinet bonum quod est, secundum verum cuiusque rei momentum, efficiendum et servandum; in religione, e. gr., privata relatio uniuscuiusque ad Deum: si enim conscientia recte formata indicaret defectionem a fide catholica et accessionem ad aliam fidei doctrinam magis adducere ad Deum, huiusmodi consilium probaretur, etsi vulgo appelletur *defectio a fide*.

Haec nova ethica... essentialiter individualis est. In iudicio conscientiae efformando, quilibet homo immediate Deo coniungitur et coram eo eligit, nulla lege, nullo superiore, nulla societate, nullo cultu, ullo modo intercedente. Hic duo tantum adsunt: *ego* formalis hominis et *ego* personalis Dei: Dei patris et non legislatoris»¹.

Hinc, dicunt, vera cuiusque responsabilitas, hinc maior aetas, hinc filiatio qua Deum vocamus Patrem nostrum; hinc spiritus libertatis et liberatio ab hypocrisi et a scrupulis.

Consequenter iuxta huius doctrinae placita: *Mutuum corporale donum, si conscientia serio efformata illud iudicaret necessarium vel utile ratione mutuae propensionis, licitum etiam inter solutos evaderet*. Ita nova conscientia posset iudicare an et quomodo exigentiae superiores personae humanae possint uti bonis corporalibus pro unaquaque conditione: scii, utrum liceat uti coniugio, vitando actus effectus naturales, etc. Ita coniugi fas est, recta conscientia id dictante, vel datam fidem servare vel, si hoc efficacius conducit ad perfectionem psychicam vel spiritualem, coniugem deserere alterique copulari.

Certe plura inter haec concedenda sunt, et praesertim momentum conscientiae in vita morali et necessitas considerandi adiuncta seu circumstantias in concreto, hisque, prout sunt in concreto, applicandi legem moralem; sed his contenti non sunt novae ethicae, seu ethicae situationis fautores. Iuxta enim eorum placita:

Primo bona conscientia non solum est summum bonum in vita morali, sed unicum bonum, ita ut conscientia tantum attendenda sit, non vero obiectiva et realis honestas actus. Hinc, ut iam monuimus, iuxta eos conscientia non est facultas mere cognoscitiva, sed effectrix et causativa moralitatis seu, aliis verbis, iudicium conscientiae non est verum ex eo quod ipsa iudicat licitum quod est licitum, illicitum quod est illicitum, sed rectitudo et veritas conscientiae unice determinatur adiunctis seu *situations*, ita ut, v. gr. in coniuge, pro diversa situatione, modo fidelitas honesta sit, modo adulterium, nunc indissolubilitas, nunc divortium; nec iudicium conscientiae verum est

eo quod adaequat res seu obiecta, sed obiecta et actus sunt licita vel illicita tantum eo quod talia iudicantur.

Secundo, leges universales vel non existunt, vel, quod re idem valet, sunt tantum quaedam normae mere directivae quae in concreto non obligant nisi quando et quia conscientia agentis id postulat.

Iam ex dictis patet error fundamentalis quem indicavimus nomine scepticism! seu relativismi moralis: hoc semel admisso:

nullum bonum morale existit, quod semper sit tale;

nullum malum quod semper vitandum sit;

nulla lex moralis quae vim habeat e natura rerum seu voluntate praecipientis, sed existunt tantum quaedam praecepta, ad instar imperativi categorici! kantiani, quae unice e dictamine autonomo conscientiae prodeunt;

nulla scientia moralis, sublato obiectivo valore primorum principiorum; immo nulla scientia theologica in genere, etenim negatio cuiusvis veritatis revelatae et ipsa infidelitas totalis possunt sic dicta situatione coonestari.

Consequenter vim omnem amitterent quae S. Scriptura et Traditio docent de exsistentia, immutabilitate et universalitate legis naturalis, de lege divina, de oboedientia, de poenis quas Deus minitatur legem suam violantibus, etc.

Ad II. Ex his patet quantum ab hoc errore cavendum sit, qui tanto gravior est quo facilius seducit homines nostri temporis qui tanto pondere feruntur in scepticismum et relativismum, existentialismum et individualismum; praesertim vero iuvenes qui, fidem christianam putantes unice tamquam codicem seu congeriem legum, vclut opprimi sibi videntur ac suffocari hac morum disciplina, ita ut eorum multi se ab hoc molesto onere liberent.

Moneantur isti, verbo et exemplo, de legis rationalitate, immo et naturali necessitate; discant legem non esse tantum vinculum, sed et libertatis praesidium, ita ut inter servitutem et anarchiam libertatem filiorum Dei diligant, amplectantur, eligant.

I. P.

16. de imputabilitate propriae actionis vel OMISIONIS.

Michael, ad lucrandum praemium ipsi promissum, tanta cum velocitate currum automobilem per viam solitariam duxit, ut tum vetula quaedam tum plures etiam gallinae machina contritae fuerint, quae ultimae totum patrimonium pauperulae viduae erant.

Quaeritur :

1. Quandonam actio vel omissio nobis imputanda est.
2. Quandonam effectus actionis agentis ut bonus, quandonam ut malus imputandus.
3. An debeat occisio vetulae et gallinarum Michaëli ut malum morale imputari.

SOLUTIO

Ad I. Imputabilitatis nomine venit humani actus (vel omissionis) proprietas, vi cuius actus (vel ommissio) aliusve effectus homini tribuitur veluti auctori et domino¹.

Possunt ergo homini imputari: actio vel ommissio propria et effectus sive actionis sive omissionis; in his effectibus, actio quoque vel ommissio aliena².

Ut actio propria alicui imputetur, eam oportet esse voluntariam. Et imputatur quidem ad bonum secundum omnes eius notas, quae ingrediuntur obiectum voluntatis; imputatur autem ad malum secundum notas quoque quae cognoscuntur circumstare obiectum. Hinc eleemosyna facta religioso quatenus pauperi, habet bonitatem misericordiae, non religionis; fornicatio vero cum moniali, etsi quatenus femina, induit malitiam sacrilegii.

Ut ommissio propria sit voluntaria praeceptum non requiritur ponendi actum, sive agatur de *velle non*, quia tunc ommissio est volita; sive agatur in super de *non velle*, quoniam et tunc ommissio valet esse a principio intrinseco cum finis cognitione; requiritur et sufficit quem posse actionem ponere camque scienter omittere. Ut imputetur tamen in bonum, oportet eam esse volitam sub ratione boni; ideo ieiunium non imputatur avaro in bonum, qui alteram omittit refectionem ob inordinatum ditescendi appetitum. Ut imputetur, denique, in malum, omissionem necesse est fuisse prohibitam

seu actionem quae omittitur praeceptam: ubi nullius praecepti adest transgressio, malum morale nullum³.

Ad II. Effectus actionis, nempe voluntariae, potest sumi voluntarius in se sive directe, in quem fertur voluntas uti in finem vel medium; et tunc, praeterquam effectus, est simul obiectum voluntatis. Potest ulterius accipi voluntarius in causa seu indirecte, quem voluntas scilicet non vult instar finis vel medii, qui tamen actum sequitur voluntarie positum; et tunc effectus venit circumstantia dumtaxat actus, circumstantia videlicet *quid*, ut distincta a circumstantia *circa quid*

Effectus voluntarius in se, sive directe, imputatur agenti uti bonus aut malus, sequatur per se, seu ut in pluribus, vel per accidens, sive uti in paucioribus, ideo saltem quod integralis est pars obiecti voliti ideoque volitus. An ulterius quod voluntarius sit, patebit ex proxime dicendis.

Sed effectus voluntarius tantum in causa sive indirecte non imputatur agenti in bonum, ratio enim vult in quod secundum se est amabile venire quoque voluntatis obiectum seu esse volitum: sic nullus laudatur quoniam, solvens pretium rerum necessariarum, mercatorem ditat aut sublevat. Imputatur agendi in malum?

Habemus in Summa D. Thomae tres articulos, quorum duo tangunt principia generalia, tertius casum concretum.

Ad quaestionem « Utrum eventus sequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad exteriorem actum », Angelicus haec, inter alia, docet: a) even-

¹ Differt imputabilitas cum a responsabilitate tum a moralitate; a responsabilitate quidem, nam imputatur actus, dum responsabile est homo agens; a moralitate praecipue, quoniam imputabilitas respectum ad voluntatem nominat ex qua homo fit dominus suorum actuum, moralitas dicit respectum ad rationem, boni atque mali regulam.

² Actio vel ommissio aliena nobis imputatur propter cooperationem, propter exemplum — aedificationem aut scandalum —, et propter fraternam correptionem praetermissam.

³ Cfr. P. Lumbrias, *De actibus humani*; t. n. 12.

¹ Cfr. Id., n. So 5,

tus sequens praevisus, non attamen intentus, ab agente addit proculdubio ad malitiam: qui enim praevidens malum secuturum ex opere ab opere tamen non desistit, voluntatem liquido prodit nimis pronam peccato; *b)* eventus non praevisus ab agente addit ad malitiam exterioris actus si hunc sequitur per se: nam tunc eventus sequens ipsam ingreditur exterioris actus rationem; *c)* eventus non praevisus ab agente addit interdum ad malitiam actus quem per accidens sequitur: quoniam interdum praevideri potuit ea, quae tenemur agere, prudenti diligentia ⁸.

Ad alteram quaestionem: « Utrum gravitas peccati augeatur secundum maius nocumentum », Aquinas sic respondet: *a)* maius nocumentum praevisum, nec tamen intentum, a peccante auget modo indirecto gravitatem peccati: nam voluntas cui deest proportionate causa ad permittendum nocumentum prodit tunc semetipsam multum propensam ad peccatum; *b)* gravitas peccati increscit ob maius, quamvis non praevisum, nocumentum quotiescumque hoc per se consequitur peccatum: quia nocumentum in adiunctis ingreditur rationem actus voliti; *c)* interdum peccatum gravius fit ob maius nocumentum, non praevisum, quod per accidens ex peccato consequitur: potuit enim interdum praevideri, debita nempe diligentia posita ^{*}.

Ad tertium denique quaesitum: « Utrum aliquis casualiter occidens hominem incurrat homicidii reatum », ita Doctor Communis: *a)* casualiter hominem occidens non incurrit directe reatum homicidii: casuale enim voluntario opponitur et ubi desit voluntarium ibi et peccatum deest;

b) potest tamen reatum homicidii incurrare indirecte si vacabat operi tunc illicito quoniam periculoso seu mortis inductivo; *c)* si quidem inductivo mortis per se, quandiu non obstante diligentia adhibita opus pergit periculosum esse; *d)* si inductivo mortis per accidens, quoties omittat diligentiam debitam ne homicidium sequatur ⁷.

Diligentia porro maior debita quo periculum est propinquius.

Ideo, prout Caietanus iam animadvertit ¹, in quibusdam operibus, quae non habent periculum adnexum, is diligens est qui facit opus prout id consuevit fieri; v. gr. pulsans Campanas more solito, nullius negligentiae reus est dicendus si alicuius mors, per accidens, ex pulsatione sequitur. In quibusdam autem operibus quae periculum adnexum habent sed remotum, is est diligens qui sic opus disponit atque facit ut illa circumspiciat quae rationabiliter considerari debent, pensatis personarum, operis, loci temporisque condicionibus, seu qui opus disponit atque facit quem ad modum id prudentes disponere atque facere solent; fortuita etenim quae prudentes communiter non cogitant, non imputantur nobis cum eveniunt: homines enim sumus et humana ratione gubernamus nos pariter ac nostra ^o. In quibusdam, demum, operibus quae periculum proximum adnexum habent, diligens is est qui consilio proprio aut alieno praevio haec operatur removens periculi timorem.

Concinunt Salmanticenses. Et adii-

⁷ S. Th. t. II-II, q. 64, a. 8; cfr. P. Lumbreras, *De iustitia*, n. 149 ¹

[»] In II-II, q. 64, a. 8, n. 2.

• Et interdum quidem post factum omnes dicimus diligentiam fuisse insufficientem et maiorem cautelam adhibendam. Sed hoc unum probat, prudentiam experientia ditescere atque expertos prae inexpertis esse cautiore. < Neque enim exacta diligentia exquiratur qualis a summa prudentia emanare potuisset: sed quae a communiter prudentibus emanare consuevit in huiusmodi negotiis > (Caietanus, ibidem).

¹ S. Th. t. I-II, q. 20, a. 5; cfr. *De actibus* etc., n. 312 w

• S. Th. 141 q. 73, a. 8; cfr. P. Lumbreras, *De nou* <1 peccatu, n. 88 >.

ciunt exempla: « Equitans equum ferocem, si post adhibitam diligentiam ad quodeumque damnum evitandum, ipse effrenis forte fiat et conculcet puerum in via, tale homicidium peccaminosum non est... Qui lapidem proicit in avem vel canem et casu praetereuntem hominem occidit, non peccat, si existit in loco solitario quando proiecit » ¹⁰.

Hinc S. Alfonsus «Quando quis dat operam rei licitae, et ex ea per accidens sequitur homicidium, iste excusatur, etiamsi illud praeviderit: modo non intenderit et sufficientem diligentiam posuerit ad illud evitandum ».

Ad III. Si agebatur quidem competitio publica, diligentia certo fuit adhibita quae adhibenda erat: qui has enim competitiones promovent curant quoque de debitis cautelis, de bona nempe dispositione machinae — quae ductori oboediat — et ductoris — qui potens sit machinam conducere — atque de alieno periculo elongando. Damnum igitur duplex consequens fuit omnino per accidens nec propterea debet Michaeli in malum morale, culpam seu peccatum, imputari.

Si agebatur autem competitio privata, diligentiae triplicis praedictae onus incumbit Michaeli. Et diligentiam quidem de alieno periculo elongando nonnullam iam adhibuit ex quo elegit so-

litarium viam. Num tamen diligentiam omnem tunc debitam, quam prudentes videlicet cursores in iis adhiberent circumstantiis, attenta condicione machinae et ductoris peritia?

Profecto si vel in ipsa solitaria via velocitas curruum definiebatur lege iurisque terminos Michael transgressus est, praesumptio saltem stat adversus eum de negligentia theologica; qui de negligentia iuridica tenetur. Sed etiam ubi civilis lex velocitatem in tali via non limitet, hanc lex naturalis circumscribit.

Non potuit quidem Michael praevidere gallinarum probabili occisione viduam fore adigendam extremae paupertati — casus admodum rarus qui ingrediatur regulas prudentiae —; potuit attamen et debuit praevidere in ipsa quoque solitaria via unum alterumve viatorem non facile conspicuum in insidiosis partibus.

In competitione ergo privata occisio gallinarum ac praecipue vetulae imputari debet Michaeli uti malum morale pro omissa diligentia debita in adiunctis: si prudentes cursores — competentes iudices in causa — improbant Michael quod ipse, plus minusve imperitus, talem machinam, ex parte deficientem vel effrenem, per viam quantumvis solitariam nonnumquam insidiosam, tanta velocitate duxerit, tunc ipse proculdubio diligentiam debitam omisit.

P. L.

17. DE EFFECTUS IMPUTABILITATE.

Constantiam intuitu matrimonii Fulvius frequenter visitat. Illa ex huiusmodi procationibus nullam pro sua virtute persentit periculum, at cum sit puella valde pia, timet ne Fulvio, cuius ardentem indolem cognoscit, visitationes istae, nisi rariores fiant, graviter noceant. Aliunde vero, timet ne, si id Fulvio proponat, sponsum amittat. Quare a confessario petit utrum posset Fulvio periculum permittere, seque erga ipsum familiarem et benevolam exhibere.

¹⁰ Tr. 25, cap. i, n. 133.

¹¹ S. Alfonsus, *Thcol. mor.*, III, 398,

Quaeritur :

1. Quid sit effectus et quomodo dividatur.
2. An umquam liceat effectum malum permittere.
3. Quid de ratione agendi Constantiae sentiendum sit.

SOLUTIO

Ad I. Effectus actus humani (nam de actibus humanis nunc agimus) non est confundendus cum obiecto eiusdem actus. Obiectum enim est quidquid agentis intellectui et voluntati praesens sistitur quasi suae actionis (*actus et actio* hic promiscue sumitur) materia et complementum, ita ut respondeat interrogationi: quid agis? Quamobrem non potest inveniri aliquis actus qui obiecto suo careat: insuper ex suo obiecto in relatione ad regulam moris considerato quivis actus humanus sumit in primis moralitatem suam. Effectus vero est ulterior efficientia actionis in se completae, et potest esse terminus voluntatis ab obiecto distinctus. Sed etiam probe distinguenda sunt ea quae sunt veri nominis effectus, scilicet ea quorum actus humanus vere causa existit, ab iis quorum actus simplex occasio est, facilem quodammodo sternens viam causis quae effectum producant. Hoc ad respondendum priori primi quaesiti parti. Nunc alteri parti. Distinguuntur: i) effectus proximi, si tempore, et maxime natura sua, parum distent a causa; remoti, si multum distent. Ita, si quis ignem aedibus alienis admovet proximus effectus est aedium destructio, magis remotus paupertas domini aedium. - 2) Effectus immediati, si inter actum et effectum de quo agitur nil aliud interponitur quod causae rationem habeat; mediati, si quid e contra ita interponitur. Sic homicidium potest esse effectus immediatus ictus sicarii, mediatu iussi mandantis. - 3) Effectus, uti patet, distinguuntur boni vel mali; et insuper qui sint, saltem in specie et

abstracte loquendo, moraliter indifferentes. - 4) Effectus *per se* et effectus *per accidens*. *Per se* quidem si aliquid provenit a causa quae ex natura sua influxum exercet in effectum de quo agitur; *per accidens* autem, si effectus producitur solummodo quando circumstantiae quaedam peculiares adsunt. Ita si ignis admovetur aedibus Titii, sed, oborto vento, flammae feruntur in aedes Caii, quae destruuntur, ruina haec nonnisi per accidens est effectus facinoris quo domus Titii incensa est. - 5) Effectus agentis moraliter imputabiles, et effectus minime imputabiles. Iamvero homini agenti aliquid moraliter imputamus, quum id ipsimet agenti uti auctori ac domino per intellectum et voluntatem adseribimus, ad laudem quidem si bonum et honestum, ad probrum, si malum et inhonestum quod agitur existimamus. Atque ut agens de bono effectum laudem merito habeat, opus est ut effectum illum proprie loquendo velit, et quidem velit ut bonum, quia voluntas ut sit bona debet diligere bonum; e contra potest effectus malus imputari ad probrum agenti non tantum quia eum vult, sed etiam quandoque quia eum permittit. Sed de hac re in responsione ad IIum mox dicendum erit.

Ad II. Quum agitur de effectum malo, probe distinguendum est inter eiusdem proprii nominis voluntatem, et meram permissionem. Id enim *volumus* quod sua bonitate, vera vel apparente tantum, morali, vel tantum physica et naturali, voluntatem nostram attrahit (quia voluntas nequit

moveri nisi bono), et ideo est obiectum directum, etsi forte remotum, voluntatis, etiam si obiectum actionis non semper dici queat. E contra, mere *permittimus* id quod non eligimus ut nobis bonum, sed eligendo causam, etiam aliquo modo ferimur in effectum quem scimus vel probabile putamus in causa contineri. Potest etiam fieri ut voluntas potius adversetur illi effectui, quem tamen, ad maiora mala vitanda, acceptat. Non semper tamen nobis licet effectum nostrae actionis malum etiam simpliciter permittere, quia iubemur in Scripturis Sanctis divertere a malo. Ut autem liceat, requiritur: 1) Ut actio nostra sit in se moraliter bona, aut saltem indifferens, secus saltem in ponenda hac actione peccatum aderit. - 2) Ut haec actio etiam bonum effectum habeat, secus nos velle malum merito censemur. - 3) Ut effectum malum non intendamus, quia numquam licet intendere seu diligere id quod moraliter malum est. - 4) Ut effectus bonus non obtineatur mediante malo, quia *non sunt* facienda mala ut eveniant bona ¹. - 5) Ut habeatur causa proportionate gravis permittendi effectum malum ², alioquin non censemur vitare malum quantum satis est. Quae quidem conditiones sufficere dicendae sunt, quia ita actio nostra neque in se ipsa, neque in intentione mala est; intolerabile autem onus homini imponeretur, si actiones omnes quae aliquam pravam sequelam habere videntur (innumerae sane sunt, perutiles nonnunquam) ipsi prohiberentur. Quod ratio ut diximus aliqua sufficiens requiratur patet ex naturali lege, qua tenemur mala et proximi damna ex nostris actionibus obvenientia devitare, si id absque incommodo proportionate gravi possumus. At quomodo proportio-

nem istam statuemus? Certe non unice comparare debemus gravitatem pravi effectus cum magnitudine boni effectus obtinendi, sed etiam attendendus est nexus qui intercedit inter causam et effectum malum. Quanto enim strictior est connexio haec, tanto maior causa, magisque necessaria et utilis requiritur ut agenti liceat hoc malum permittere. Quae quidem causa interdum est ipse bonus effectus qui intenditur. Immo interdum nonnisi per accidens aliquod malum cum actione coniungi videtur; et tamen ob specialia adiuncta v. gr. ob frequentiam huius eventus, ob damni gravitatem et actionis parvum momentum et similia, caritas saltem iubet nos ab actione abstinere.

Neque unice habenda est ratio incommodi quod agenti singulatim sumpto accideret negata in eo casu ipsimet agendi facultate, sed etiam incommodi communis quod, negata omnibus hac facultate, haberetur. Demum notandum est. Etiam quando actio aliqua in casu illicita est ob malum quod ex ea sequitur, non semper tamen effectus ille malus specificè agenti imputabitur ad culpam. Ad hoc enim ulterius requiritur ut actio illa vetita sit *eo quod* effectus ille pravus ex actione sequitur, vel probabiliter sequi potest. E. gr., si quis clericus prohibita venationi dans operam, omnibus tamen cautelis adhibitis, omnino praeter intentionem hominem inter silvae penetralia latentem occidit, non erit homicidii reus, quia venatio illa non propter homicidii periculum, sed propter ecclesiastici status decorem clerico cuivis prohibita erat. E contra, aurigae equos ad cursum velociorem quam lex sinit incitanti mors pueri in via occurrentis, saltem in confuso praevisa, imputabitur, quia proprie ad huiusmodi infortunia praecavenda lex fertur quae curruum velocitati modum imponit.

¹ Ps. 33, 18.

² Rom. 3, 8.

³ Cfr. D'AnnIB., *Summul.*, I, 154, 159.

Ad III. Visitationes mutuae inter eos qui honestis sponsalibus coniuncti sunt nequeunt indiscriminatim improbari. Immo possunt esse laudabiles et quodammodo necessariae, quia ut habet Frassinetti in suo *Compendio di Teologia Morale* necesse est ut se invicem sponsi cognoscant, antequam matrimonium contrahant. Licita quoque inter se sunt amoris signa, servatis honestatis legibus et more patrio, etsi nulli vencreae delectationi consentire possunt. Sed si consensus periculum abest et finis honestus sit, non obstat quod carnales motus praeter intentionem exoriantur: non esset tamen licitum sponsorum parentibus, iuxta laudatum Frassinetti, solum cum sola relinquere. At fortasse, inspectis nostrorum temporum moribus, non tam facile obtineri potest quod semper parentes huiusmodi colloquiis intersint, nec quod nonnisi horis diurnis hae visitationes fiant. Haud raro, fatendum est, in hac agendi ratione pericula aderunt; quae tamen pericula saltem remota fieri poterunt, adhibitis cautelis quas adhibere non ita difficile erit puellae religiosae piacque vitae adsuctae, uti haec Constantia ostenditur. Ex altera parte, cum iuvenili fervida indole, qua Fulvius praeditus est, possunt etiam boni honestique mores consistere. Neque tam levis, imo afflictionis, ut puto, plena res sponsae videbitur amittere sponsum et fausti matrimonii spem; sponso etiam magis; neminem insuper latet Christianum matrimonium saepe a peccandi periculis defendere hominem quem Deus ad altiora non vocet. Hisce positis, quid agere debeat Confessarius videamus. Et meo quidem iudicio, non po-

test hic aliquid statuere, nisi aliquid aliud, praeter id quod in quaestione proponitur, resciat. Igitur interroget Constantiam num bona apud probos homines fama fulgeat Fulvius; num ipsa audierit aut viderit aliquid minus honestum dictum vel actum a Fulvio harum visitationum occasione; num hae nuptiae utriusque parentibus probentur. Si ex hisce capitibus nihil absonum appareat, colloquia Confessarius ne prohibeat, de quibus Constantia sciscitatur. Si autem animadvertat Fulvio ob fragilitatem suam visitationes has occasionem fuisse pluries graviter peccandi, instet ut matrimonium quamprimum contrahatur. Si vero hoc nequeat tam cito obtineri, etiam tunc, si quid opinor, abstinentia omnimoda ab huiusmodi colloquiis uti grave incommodum haberi poterit, neque exigendum erit ut rara admodum fiant. Potius iniungat Confessarius Constantiae ut quantum fieri potest, numquam sola cum solo inveniatur, neque nocturnis horis: utcumque, Constantia sive verbis, sive actibus, sive etiam silentio et muliebri pudica dignitate, compescere studeat quidquid in ratione agendi Fulvii minus rectum animadvertat et quod sensim ad periculosa declinet. Quod, ut dixi, pia et honestae puellae non difficile fore experientia, ni fallor, suadet. Ita ratio non deerit tolerandi ut sponsi consuetudinem de qua hic quaeritur non abrumpant, etiamsi huius occasione quaedam peccata Fulvii non improbabiler praevideri possint

C. M. R.

< De hac re videri potest, praeter Frassinetti iam allegatum, etiam Vermeersch, *De castitate*, necnon Piscetta-Gennaro, *Elementa Theol. Mor.*, vol. vn.

18. DE ACTU HUMANO MERITORIO.

Aurelius, novitiorum magister, alumnos suos alloquens: Vultisne, inquit, in singulis quotidianis actionibus meritum vitae aeternae vobismetipsis certo certius comparare? Studete gratiam habitualement in cordibus vestris sedulo fovere: ita quidem ut caritatis actum aliquando saltem elicueritis. Si id praestiteritis, fidenter dico, singulas actiones vestras, licet ex solo naturali motivo emissas, modo moraliter ex obiecto, fine, circumstantiis honestae sint, de condigno meritorias aeternae vitae evadere.

Haec Aurelii doctrina ut Augustino, in eadem religiosa domo Rectori innotuit, ab eodem prorsus improbatur; qui insuper de eadem amice cum consodali P. Magistro conqueritur.

Disputatio haec et sententiarum discrepantia P. Magistrum inter et P. Superiorem latere non potuit alumnos novitios; qui proinde ad regulam in re tanti momenti, quae quotidianae vitae Christianae praxim afficit, omnino tutam habendam, adeunt P. Camillum, in eadem religiosa domo Doctorem Theologum a quo sciscitantur quid de casu iudicandum.

Quaerunt nempe per ordinem :

1. Quid sit meritum de condigno et de congruo.
2. Quaenam condiciones ad meritum de condigno ex parte operantis, ex parte operis et ex parte Dei.
3. Quaenam sententia praeferenda in casu.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit meritum de condigno et de congruo.* Meritum in genere sumptum potest considerari abstracte et tunc est qualitas operis in ordine ad retributionem et praemium; vel concrete et tunc est ipsum opus laude et praemio dignum. Theologice vero in abstracto est valor operis supernaturalis in ordine ad retributionem a Deo accipiendam; in concreto est ipsum opus supernaturale cui debetur praemium aeternum. Duplex autem distinguitur: de condigno et de congruo. De condigno illud est cui debetur praemium ex iustitia eo quod secundum rerum aestimationem aequalitas invenitur inter valorem operis et valorem praemii; de congruo illud est cui praemium tribuitur, non

iam ex iustitia, sed ex quadam tantum decentia seu liberalitate praemiantis.

Meritum autem de condigno duplex est: unum in rigore iustitiae, in quo perfecte salvatur aequalitas inter meritum et praemium quatenus persona merens nullam accipit gratiam a praemiante, sed praemianti exhibet opus praemio plane proportionatum, ex solis propriis viribus factum, nec aliunde debitum. Alterum est de condignitate tantum, in quo quidem invenitur vera aequalitas meriti cum praemio, ex parte operis ad retributionem, non autem ex parte operantis ad retributionem, quia persona operans meritum simpliciter non habet ex se, sed supposita tum gratia

ipsi facta a praemiante, tum promissione ipsius praemiantis. Et hoc est solum meritum quod intercedit inter creaturam et Deum.

Meritum de congruo aliud est infallibile, habens infallibilem retributionem, propter promissionem divinam ei adnexam. Ita contritio perfecta de congruo infallibiliter meretur iustificationem. Aliud est fallibile si deest promissio divina sed adest tantum quaedam decentia ut a Deo acceptetur. Ita iustus potest alteri mereri primam gratiam actualem et habitualement.

Ad II. *Quaenam condiciones ad meritum de condigno requirantur ex parte operantis, ex parte operis et ex parte Dei.*

Resp. Ex parte operantis requiritur ut sit in statu viae et in statu gratiae et sibi mereatur. Ut sit in statu viae, ut dicit S. Paulus *ad Gal.* 6, 10: «Dum tempus habemus, operemur bonum»¹. Ut sit in statu gratiae. Ita S. Paulus i *Cor.* 13,3: «Si caritatem non habuero, nihil mihi prodest»². Ut sibi mercatur; opus enim nostrum rationem habet meriti ex dono gratiae sanctificantis. Sed haec in praesenti ordine confertur unicuique tantum ut ipse ad salutem perveniat, non ut alios intrinsece sanctificet; quod est prerogativa Christi, Capitis Ecclesiae et Auctoris salutis humanae.

Ex parte operis debet esse actus liber et moraliter bonus, ut patet; et supernaturalis, quia ad merendum praemium supernaturalc requiritur medium eiusdem ordinis; tandem, debet referri in Deum, tamquam finem ultimum supernaturalc.

Quaeritur autem an et qualis influxus charitatis requiratur. Aliqui negant influxum requiri sed sufficere dicunt vel actum in statu gratiae ideo-

que charitatis habitualis peragi vel actum elici ex quocumque motivo saltem remoto supernaturali. Sed probabilius dicendum requiri ut actus saltem virtualiter a charitate imperentur, quia sola charitas respicit Deum ut finem ultimum supernaturalem³.

Quaeri autem ulterius potest, quomodo haec ordinatio virtualis intelligenda sit. Secundum aliquos sufficit semel actum charitatis elicere, ut eo ipso omnia opera bona per totum vitae decursum facienda virtualiter in finem ultimum referantur. In hac sententia ordinatio charitatis nihil aliud esse videtur nisi actus quasi iuridicus donationis. Ideo alii, ut Card, van Roey⁴, quamquam ordinationem virtualcm in sensu stricto necessariam haud ducunt, exigunt tamen relationem virtualement in sensu latiore; id est talem quae procedit a charitate non quidem ut a principio causante actum simpliciter, sed ut eiusdem principio saltem ordinante. Illa ordinatio virtualis est determinatio quaedam relicta ex prima intentione, vi cuius opera exerceantur in amorosum obsequium Dei. Ut talis bona intentio remaneat, quamvis theoretice et per se unus actus charitatis esset sufficiens, attenta humana infirmitate id non sufficit, ita ut talis actus saepius renovari debeat.

Tandem c parte Dei requiritur promissio acceptionis et retributionis operis. Etenim, ex opere aliunde iam debito non oritur ius et obligatio mercedis. Sed Deus tamquam Dominus absolutus optimo iure exigere potest ab homine omne genus servitutis sine praemio ullo, omniaque opera nostra supernaturalia magis sunt dona Dei, propter gratias gratuito datas quam quidem merita nostra. Hinc Cone.

² Ita S. *Th.* I-II, q. 114, a. 2: II-II, q. 23, a. 8; *De Vent.*, q. 26. a. 6; q. 14, a. 5.

⁴ Ita SALM., Curi, *Thcol.*, t. XVI, *de Merito*, disp. 4*

⁵ De virtute *chantatis*, 1929» p. 205-270.

¹ Cfr Io 9, 4; 2 *Car.* 5, 10; *Hcbr.* 9» 27

* Cfr Io 15, 4; Cone Trid icn, 6, cap 8
e< 16.

Trid. 6 docet: « Bene operantibus usque in finem et in Deo sperantibus proponenda est vita aeterna et tamquam gratia filiis Dei per Iesum Christum misericorditer promissa et tamquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda ».

Ad III. *Ouaenani sententia praefenda in casu.*

Ultima sententia videtur praefenda vi cuius scii, requiritur quidem ut omnia opera bona in finem ultimum supernaturalem referantur ita ut omnia ista opera saltem virtualiter a charitate imperentur; quia sola charitas respicit Deum ut finem ultimum su-

pematuralem. Ad hoc autem theoretice sufficit unum actum charitatis elicuisse quo scii, homo se et omnia sua in Deum ordinat. Sed practice, attenta humana infirmitate, talis intentio saepius renovetur oportet⁷. Hinc theoretice quidem Magister bene dixit; sed practice exhortari debuisset novitios ut saepius actum charitatis elicerent; actum verum charitatis quo scii, revera cuncta opera sua in Deum tamquam in ultimum finem referrent. Secus enim timendum est ne multa opera ex motivo vel cum adiunctis venialiter malis ponantur sine ullo merito, imo cum demerito coram Deo.

C. D.

19. de relatione operum in deum.

Homobonus mercator cum ad spiritualia exercitia peragenda in monasterium se recepisset, generalem totius vitae confessionem sibi necessariam putat hisce maxime de causis: 1° quia nunc tantummodo didicit omnia opera ad Dei gloriam esse referenda ne sint mala; de quo cum numquam cogitaverit, idcirco semper et in omnibus se peccasse deprehendit; 2° quia semper desideria et affectum foverit ex alienis descendi, et solo inferni aeterni timore deterritum se a furtis et fraudibus abstinuisse; animus ergo pessimus semper exstitit.

Quaeritur :

1. Quae operum relatio in Deum requiratur et sufficiat, tum ne actio ex huius relationis defectu sit culpabilis, cum ut satisfaciat apostolico praecepto referendi omnia opera in Deum ex caritate, cum ut opus sit vitae aeternae meritorium.
2. Quid Confessarius de expositis ab Homobono iudicare debeat, ut huius conscientiae prospiciat et quieti.

SOLUTIO

Ad I. Ut omnia attingantur quae in primo quaesito proponuntur, notamus: a) Ut actio humana culpa vacet necesse non est ut eliciatur ex motivo charitatis; actus enim aliarum virtutum boni sunt: Concilium Tri-

dentinum docet¹ attritionem, quae concipitur ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae et poena-

⁷ Cfr. Aertnys-Damen. I, n. 340, 3; S. ALFONSUS, *Theol. mor.*, lib. V, *De act. Hum.*, n. XLIV.

⁶ Scss. 6, cap. i6.

¹ Scss. 14. cap. 4.

rum metu, esse donum Dei et Spiritus Sancti impulsus... ac disponere ad Dei gratiam in Sacramento Poenitentiae impetrandam. Donum Dei, impulsus S. S., quod disponit ad gratiam sine peccato esse oportet. Neque requiritur ut actio exaretur ex motivo supernatural! per fidem apprehenso: opera enim infidelium, qui agunt sine motivo supernaturali fidei, non sunt totidem peccata, uti apparet ex damnatione propositionis 25 Baii: « Omnia opera infidelium sunt peccata et philosophorum virtutes sunt vitia ». Sufficit ergo ut actio posita sit iuxta regulam morum, hoc est iuxta legem Dei prout rationi innotescit.

b) Praeceptum apostolicum continetur in ep. 1 *Cor.* 10, 31: « Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite ». Ista Pauli verba secumferunt praeceptum generale charitatis sive sensu negativo intellecta sive sensu positivo. In v. 25 ss. S. Paulus edixerat licitum esse manducare carnes idolis immolatas; quod si hoc scandalum pariat (actio mala ex circumstantiis) abstinendum esse a carnibus ad scandalum vitandum. Tandem sententiam firmat v. 32 inquiens: « Sine offensione estote iudaeis et gentibus et Ecclesiae Dei ». Haec omnia probat per principium generale « sive ergo manducatis etc. ». Si igitur inspiciatur contextus, supra relata verba Pauli sonant: nihil contra gloriam Dei agatis: nolite peccare, et hoc sensu verba Pauli, licet forma positiva expressa, verum praeceptum negativum continent. Sensu negativo verba Pauli accepta non inducunt necessitatem referendi ad Deum renovata intentione actiones humanas: sufficit ut actio sit honesta ratione obiecti, circumstantiarum et finis operantis.

c) Verba Pauli accipi possunt et sensu positivo ita ut requiratur realis

operum ad Deum relatio ut actio humana sit vitae aeternae meritoria. Circa hoc intricatae inductae sunt a iansenistis disquisitiones magnam confusionem et anxietatem afferentes: his posthabitis, unice insistendum in doctrina antiquorum et maxime S. Thomae, quae plana est et facilis. Doctrina S. Thomae ad hoc reducit: Cum homo ad annos discretionis pervenerit et cogitat suum ultimum finem, ordinat se ad Deum sicut in finem, et simul ordinat omnia sua, quae ordinatio semel facta, perseverat: quare necessaria non est actualis relatio operum singillatim, neque collective; licet actualis relatio melior esset, quia continet novum actum charitatis, et consulenda ut aliquando fiat ad fovendum spiritus fervorem: sufficit tamen ut opus sit moraliter honestum et praecesserit aliquando generalis relatio non retractata.

Ad II. Animum faciat confessarius

Homobono. Iste non peccavit, licet actu non cogitaverit opera sua ad Deum referre: Homobonus nomine et re videtur Deo inhaerere et aliquando se ordinasse ad Deum sicut in finem et virtute illius ordinationis omnia sequentia opera honesta ad finem ultimum manent ordinata ac meritoria vitae aeternae. Quatenus Homobonus desideria et affectum positive foverit ex rebus alienis ditescendi, animum pravum coluit: attamen Homobonus, utpote qui mercator divitias inhians, facile abstractus fuit desiderio ditescendi ex alienis ad instar tentationis, hanc repulit deterritus timore poenae inferni, et in hoc nullum peccatum. Consulendus Homobonus ut aliquando actuali intentione opera sua ad Deum referat, ut augeatur spiritus fervor, et inclinationem ad aliena refugiat ex virtute iustitiae.

F. D.

DE LEGIBUS,
PRAECEPTIS ET CONSUETUDINE

20. de legis obligatione.

Synodali cuiusdam dioecesis lege statutum est ut diebus dominicis ceterisque per annum festis, singuli sacerdotes, licet extradioecesani, Missam in ecclesia vel oratorio publico aut semipublico celebrantes, debeant textum Evangelii brevi homilia explanare, nisi alius sacerdos id durante Missa efficiat. Si quis vero legem huiusmodi violaverit, nisi gravissima causa loci Ordinario postridie deferenda impeditus fuerit, suspensionis poenam a Missae celebratione pro die immediate sequenti ipso facto incurrit.

Tantam imperii acerbitem aegre fert Lucius sacerdos, quippe qui existimet unicam omissionem aptam gravis praecepti materiam non constituere. Hinc, cum semel, ob fidelium exiguitatem, homiliam emisit, neque Ordinarium certiozem fecit neque suspensionis poenam sustinuit.

Quaeritur :

1. Quid sit lex et quomodo distinguatur.
2. Quaenam et quanta sit legis obligatio.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit lex et quomodo distinguatur.*

1° Omnibus profecto nota est classica legis definitio a S. Thoma tradita: « *Ordinatio rationis ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata* »¹.

Dicitur: a) *ordinatio*, quia lex essentialiter consistit in norma seu dispositione, quae obligationem aliquid fa-

ciendi vel omittendi inducit, omnesque actiones in finem dirigit;

b) *rationis*, et quidem practicae seu regulantis, quae intellectus et voluntatis actum simul complectitur, quatenus in lege ferenda necessario concurrere debet intellectus seu ratio, quae universas actiones moderatur ac dirigit;

c) *ad bonum commune*, quia lex directe et immediate consulit bono totius communitatis eoque mediante dirigitur quoque in bonum singulorum;

¹ 5. *Thomae*, I-II, q. 90, o. 4.

d) *ab eo qui curam communitatis habet*, nam is tantum valet imponere communitati aliquam normam vere obligantem, qui eiusdem communitatis regimen et administrationem obtinet;

e) *promulgata*, seu communitati intimata, ita ut subditi probe cognoscant normam obligatorio modo proponi a competente Superiore ideoque fideliter eam esse servandam.

Haec legis definitio plane congruit cum notione egregie data a Suarez, qui legem definit: *lustrum legitimi Superioris, propter bonum subditorum, commune ac stabile, rite promulgatum*

Utrum promulgatio, quae sedulo distinguenda est a mera *divulgatione*, sit de essentia legis, an potius requiratur ut conditio necessaria ad externam efficaciam inducendam, controvertitur. Si lex sumatur in suo esse *completo* et *jonnali*, promulgatio videtur dicenda de essentia legis; secus non \

Huc spectat can. 8, § 1, qui ait: « *Leges instituuntur, cum promulgantur* ». Lex enim perficitur seu constituitur qua vera norma, ita ut vim obligandi inducat, ex promulgatione; nam subditi eam tamquam obligatoriam cognoscere nequeunt, nisi certo et manifeste legislator suam obligandi voluntatem communitati patefecerit. Idque fit promulgatione rite peracta.

2° Ex tradita legis notione proxime liquet eam distingui tum a *consilio*, *adhortatione* etc., quae nullam obligationem proprie dictam secumferunt, tum a *praecepto* ratione subiecti, finis et auctoris

Item ex ipsa definitione legis luculenter patet quatenam sint eiusdem

conditiones essentielles. Lex debet esse honesta, iusta, possibilis et utilis. *Honestas*, quatenus nihil contineat contra ius divinum sive naturale sive positivum; *iusta*, quatenus in bonis et oneribus communibus distribuendis servetur iustitia tum legalis tum commutativa tum distributiva; *possibilis*, quatenus servari possit absque nimia difficultate, iuxta notum principium: *lex non obligat cum gravi incommodo*; *utilis*, quatenus revera consulat, saltem indirecte et mediate, bono seu fini communitatis assequendo.

Pariter ex dictis constat quodnam sit, in genere, obiectum legis et quodnam eiusdem subiectum.

3° Praecipuae divisiones legis sunt istae:

a) Ratione *auctoris*, lex dividitur in *divinam* et *humanam*, prout immediate a Deo vel ab homine procedit. Deus est *primus* Legislator, ante quem nullus alius existit aut concipi potest; *supremus*, contra quem nemo legitime et valide quidquam agere valet; *universalis*, cuius imperio omnia subiaciuntur.

Lex *divina* distinguitur in *aeternam*, *naturalem* et *positivam*. Prior ex S. Thoma est: « ratio divinae sapientiae, secundum quod est directiva omnium actuum et motionum » s. Altera, a Deo necessario fertur et promulgatur lumine rationis seu, ut egregie docet Angelicus, est « participatio legis aeternae in rationali creatura »[®]. Positiva, libere a Deo fertur diversisque modis, atque externe promulgatur; dividitur in *mosaicam*, quam Deus populo electo per Moysen dedit, et *evangelicam*, quam Christus ipse tulit.

Lex *humana* distinguitur in *ecclesiasticam* et *civilem*, prout ab ecclesiastico vel a civili legislatore fertur.

b) Ratione *materiae*, lex dividitur in

: Cir Dr Ucibui, lib. I, cap. 12, n. 2 *3.

Cfr S Th. I-II, q. 90, a. 4. Suarez. o. c., lib. I, cap. 11; D'Agnibab, Summula, I, n. 162.

< Clr SlaRIZ, o. c., lib. I, cap. 1, n. 4

Bised XIV. Dr SynoJe diocc., Ub XIII, cap. 4 a 9

® S Th, I-II, q. 93, a. i.

• L. c., q. 91. ». 2.

praecipientem, prohibentem et permittentem. Praeциpiens seu *affirmativa* iubet actum, qui est bonus in se vel saltem ex adiunctis, ita ut aliquid conferat in communitatis utilitatem. Prohibens seu *negativa* actum vetat, qui malus est, vel indifferens, si tamen bono communitatis propter adiuncta adversetur. Permittens respicit actum indifferentem, qui nec praeceptus nec prohibitus est.

c) Ratione *obligationis*, lex distinguitur in *moralem, poenalem* aut *mere poenalem* et *mixtam*, prout obligat tantum ad sui observantiam vel solum ad poenam subeundam in casu transgressionis vel ad utrumque.

d) Ratione *effectus* seu *efficaciae*, lex dividitur in *mere iubentem* vel *prohibentem, irritantem* et *inhabilitantem* prout simpliciter actum facit praeceptum vel vetitum, aut nullum atque irritum, aut personam incapacem reddit ad actus quosdam ponendos. Lex irritans respicit directe et immediate actum, cui tollitur valor, quem de se haberet; v. gr. forma canonica de matrimonii celebratione R est lex irritans. Inhabilitans ea dicitur lex, quae directe et immediate afficit personam, cui aufertur capacitas iuridica in ordine ad certos actus ponendos. Huiusmodi sunt impedimenta matrimonialia dirimentia

Ad II. *Quaenam et quanta sit legis obligatio.*

i" Primus et immediatus effectus legis est *obligatio moralis*, seu vinculum quo subditi, sub culpa theologica, tenentur illam servare. Quaelibet sane lex humana, modo sit iusta, obligat in conscientia; idcirco, secundum Angelicum, lex dicitur a *ligando* 10. Vis autem efficaciter obligandi in legislatore

humano unice ex lege divina procedit, sive positiva, ubi agitur de Ecclesia, sive naturali, ubi agitur de societate civili. Hinc manifeste patet quaenam sit vera legis humanae causalitas, quodnam verum solidumque obligationis fundamentum.

Inter legem *affirmativam* et *negativam* hoc datur discrimen: illa obligat *semper*, sed *non pro semper*, ut aiunt; haec, contra, obligat *semper et pro semper*.

2° Legislator humanus obligare potest *sub poena* (omissa consulto hic quaestione utrum dentur leges mere poenales, necne), et *sub culpa*, et quidem *sub gravi* vel *sub levi*.

Generatim loquendo, gravitas vel levitas obligationis pendet tum ex gravitate vel levitate materiae, tum ex voluntate legislatoris 11.

3° Ut lex obliget *sub gravi*, materia *gravis* sit oportet simulque legislator eam *sub gravi imoonere voluerit*. Utraque conditio copulative requiritur, ita ut si alterutra desit, obligatio in conscientia aut nulla aut levis erit. Ratio *prioris* conditionis est, quod minus rationabile foret, sub gravi praecipere ea quae levia sint, perspectis obiecto, fine et circumstantiis. Materia legis sensu lato et formali accipienda est, quatenus considerentur etiam peculiares circumstantiae ac potissimum finis legis, isque maxime proximus seu intrinsecus. Ratio *secundae* conditionis est, quia obligatio quaevis statuitur voluntate Superioris, qui potest rationabiliter, etiam in materia gravi, solum sub levi praecipere, quoties nempe huiusmodi levi obligatione finis intentus efficaciter obtineri queat.

40 Regulae practicae ad dignoscendum utrum lex humana obliget sub gravi an sub levi, haec praecipuae sunt:

a) In primis ad *verba*, quibus legis-

~ Cfr. can. n.

* Cfr. can. 1094 ss.

* Cfr. can. 1036,

10 S. Th., I-II, q. 90. a. 1.

” Cfr. Suarez, o. c., lib. III, cap. 25, n. 7; Verxuirsch, *Thcol. moralis*, l. n. 252; Cappello, *Snnnia tuns canonid*, I. n. 75, cd. 3*

lator utitur, sedulo attendendum. Nam si materia est capax gravis obligationis, et legislator suam voluntatem expresse manifestet per verba « *iubemus, praecipimus, prohibemus*, etc. », censetur sub gravi iubere seu illam obligationem imponere, quam materia ipsa patitur, nisi aliud diserte exprimat.

b) Ubi agitur de lege *ecclesiastica* gravitas obligationis desumi potest ex comminatione poenae sive latae sive ferendae sententiae. Hodie, attento can. 2218, § 2, qui ab omni poena immunes decernit quotquot a gravi imputabilitate excusantur, omittendae sunt variae distinctiones quae ante Codicem proponi solebant.

c) Ubi agitur de lege *civili*, gravitas poenae non semper et necessario indicium est gravis obligationis in conscientia. Immo plures Auctores censent per gravem poenam legi civili appositam significari huiusmodi legem esse mere poenalem. Alii tamen aliter sentiunt apteque distinguunt inter varias leges variosque casus n.

d) Gravitas obligationis, pro lege sive ecclesiastica sive civili, desumitur ex peritorum iudicio, ex usu et persuasione timoratorum, ac demum ex consuetudine, quae profecto est « *optima legum interpret* » ”.

Ad III. *Quid ad casum.*

Complura reperiuntur in casu, quae accuratas postulant animadversiones.

Episcopus praecipere potest sive decreto sive lege dioeccsana ut in Missis quae, fidelibus adstantibus, celebrantur diebus festis de praecepto in ecclesiis vel oratoriis publicis, brevis fiat Evangelii explanatio; qua Episcopi praescriptione tenentur etiam religiosi, li-

cet exempti, in suis ecclesiis, ad normam can. 1345. Iuberi non potest lege dioecesana, i. e. modo stabili, ut id ipsum fiat a singulis sacerdotibus litantibus in oratorio semi-publico, v. gr. alicuius collegii seu communitatis ad summum in aliquo casu particulari, iusta et gravi causa suadente, peculiari decreto id praecipere posset.

Praedicta lege dioecesana certe tenentur etiam sacerdotes extradioecesani seu non incardinati, si incolae vel advenae sint in dioecesi, quatenus domicilium aut quasi domicilium in ea acquisierint 15. Huc spectat Decretum « *Cum plures* » S. Congregationis Concilii ie.

Si presbyteri sint peregrini et obiter tantum in dioecesi versentur, controversitur utrum praefatae legi subsint, necne. Probabilius affirmandum, perspecto can. 14.

Omissio homiliae una alterave vice diebus dominicis ceterisque festis de praecepto peccatum grave non constituit, ne pro ipsis quidem animarum rectoribus, quibus peculiaris incumbit obligatio, iuxta S. Alfonso ir, qui tenet graviter parochum peccare, si per unum mensem continuum aut per tres menses non continuos, sine iusta causa, homiliam omittat. Alii Auctores mitiorem adhuc sequuntur sententiam ac diuturnius tempus ad culpam gravem postulant Poena suspensionis a Missae celebratione pro die immediate sequenti ipso facto incurrenda, in casu non sustinetur ex praescripto can. 2218, § 2, cum omissio explanationis Evangelii semel facta reatum gravem nullatenus constituat. Nec requiritur profecto causa *gravissima* ut

14 Cfr. can. 1188, § 2, 20.

Cfr. can. 91 et 92.

15 Cfr. Decr. d. 22 febr. 1927, n. IX. c) in A. A. S. 19. P. too.

16 Lib. III, n. 269.

17 Cfr. Berardi, *Theologia pastoralis*, p. 67, ed. 4v; Lehmküh1, *Theol. mor.*, II, n. 645; CapPELLLO, *Summa Iuniorum canonicorum*, II, n. 531

12 Qr S. Alt., lib. I, n. 141 ss.; Suarez. 0 t lib. III cip. 25. n. 2 »5.; GLnicot-Sals-MâM *Tiled mor.*, I, n. 107, Vermeersch, 1. * 53.

i> Cfr. can. 29

quis legitime excusetur a lege observanda. Nam si lex urget sub levi, sufficit causa levis; si urget sub gravi, per se et generatim loquendo, sufficit quaelibet causa proportionate gravis.

Agendi ratio Lucii improbanda est. Sane perperam egit, cum homiliam

omisit ob exiguum fidelium numerum, quia huiusmodi ratio iusta et sufficiens *per se* non est; item male se gessit eo quod consulto Ordinarium certiozem facere omiserit, nulla causa legitima praepeditus.

F. M. C.

21. DE LEGIS OBLIGATIONE ETIAM CUM GRAVI DAMNO.

Terentius censet praecepta legis sive divinae, naturalis vel positivae, sive humanae non obligare cum gravi damno. Hinc infert: fas esse peierare in iudicio ad ius suum proseguendum, abortum procurare ne puella infametur aut occidatur; non iniuste agere qui rem alienam surripit ut propriae consulat necessitati; non teneri militem tempore belli cum vitae discrimine stationem servare, neque Sacerdotem cum eodem periculo sigillum Sacramentale; non peccare qui ad damnum grave vitandum diebus prohibitis carnes comedit, aut festis diebus operibus servilibus vacat, vel falsam religionem exterius profitetur.

Quaeritur :

Quid bene, quid male censeat, et inferat Terentius. Quare.

SOLUTIO

Ad quaest. Errat Terentius dum censet « praecepta legis naturalis non obligare cum gravi damno » si agatur de praeceptis eiusdem, quae dicuntur *absoluta et negativa*; per horum enim transgressionem pervertitur ordo naturalis, quod est intrinsece malum, ideoque nullo in casu licitum, etiamsi agatur de vita servanda. — Recte vero censet « praecepta legis naturalis non obligare cum gravi damno » si de praeceptis legis naturalis agatur, quae dicuntur *hypothetica*; quum enim horum vis ab hominum facto pendeat, non censentur homines voluisse se obligare cum periculo vitae, imo quandoque ne cum gravi quidem damno.

Male censet « praecepta Legis Divinae non obligare cum gravi damno » si de praeceptis illis sermo sit, quae imponunt aliquid ad salutem necessarium necessitate medii; salus enim aeterna temporali vitae est anteponenda.

— Secus vero si de aliis Legis Divinae praeceptis agatur; ex Scriptura enim constat cum periculo vitae, imo et aliquando cum gravi damno, noluisse Deum obligare.

Bene censet « praecepta legis humanae non obligare cum gravi damno ». Nam ea per se non ita obligant; in conflictu enim duarum legum, humanae et naturalis, haec, utpote gravior, est servanda. Excipitur (quod et de omnibus praeceptis Legis Divinae est dicendum) si legis humanae observantia omitti nequeat, quin violetur lex naturae cum periculo vitae obligans; tunc enim etiam cum vitae discrimine illa est servanda.

Hinc male infert Terentius « fas esse peierare in iudicio ad ius suum proseguendum ». Etenim periurium est intrinsece malum, ideoque semper illicitum. — Male infert « fas esse abortum procurare ne puella infametur aut occidatur ». Numquam enim

licet innocentem directe occidere, quod est intrinsece malum; non sunt autem facienda mala ut eveniant bona. Quare Innocentius XI damnavit propositi-
onem quae huiusmodi abortus procura-
tionem licitam esse affirmabat.

Male censet « non iniuste agere qui rem alienam surripit, ut propriae consulat necessitati » sive haec necessitas sit *communis*, sive sit *gravis*. Quum enim plures in necessitate communi versentur, si haec a culpa excusaret, nemo rufus esset in rei suae possessione, et societas damnum pateretur. Idem sentiendum de necessitate gravi; quia propter frequentem hunc casum via aperiretur furtis, et societas adhuc perturbaretur. Quare Innocentius XI proscripsit doctrinam id licitum esse adserentem. — Bene vero censet « non iniuste agere qui rem alienam surripit, ut proprie consulat necessitati » si huiusmodi necessitas sit moraliter loquendo *extrema*; nam tunc omnia evadunt communia saltem quoad usum, et divisio bonorum sub hac conditione facta censetur; dummodo tamen dominus in eadem necessitate non versetur, quia in pari casu melior est conditio possidentis.

Male censet « non teneri militem tempore belli cum vitae discrimine stationem servare »; quia publicum bo-

num iure naturali est privato antepo-
nendum, et ipsa aequitatis ratio postulat, ut pars periculo se exponat pro salute totius. — Male censet « Sacerdotem cum vitae discrimine non teneri servare sigillum Sacramentale ». Id enim vergeret in grave damnum spirituale multitudinis; bonum autem commune spirituale ex ipso iure naturali praevalere debet bono temporali. Hinc sacramentale sigillum nulla umquam de causa violari potest, etiamsi agatur de vita ipsius confessarii servanda, atque avertendo quolibet gravissimo damno sive reipublicae, sive ecclesiae.

Bene censet, secluso tamen scandalo et contemptu, « non peccare qui ad damnum grave vitandum diebus prohibitis carnes comedit, aut festis diebus operibus servilibus vacat ». Nam leges positivae per se non obligant cum gravi damno. Male censet « non peccare qui ad damnum grave vitandum falsam religionem exterius profitetur ». Etenim fidem corde retentam ore vel facto negare est mendacium Deo iniuriosum, quod numquam licet. Hinc Christus Dominus expresse pronuntiat: « Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo » *.

P. P.

22. DE MODO SATISFACIENDI LEGIS OBLIGATIONI.

Angelica, pia mulier, dum sacrum diebus festis audire incipit, intentionem Deum colendi efformare solet. Quandoque tamen id omisit, licet attente ac devote omnia peregerit. Imo non semel intentionem satisfaciendi praecepto explicite exclusit, cupiens interim ex devotione sacro assistere, aliud postea ad praeceptum implendum auditura, quod tamen postremum praeteriit. Angelica rem aperit confessario, addens etiam in adolescentia se quandoque invitam ob metum patris missae interfuisse; nunc autem valde insuper angi declarat eo quod virum ad ieiunium ecclesiasticum servandum nonnisi ex spe minuendae pinguedinis adducere potuerit, filium vero sciat diebus festis sacro interesse ad puellas inspiciendas.

» MI to, 33-

Confessarius, his auditis, secum quaerit:

1. Quaenam intentio requiratur ad satisfaciendum obligationi legis.
2. An obligationi satisfaciatur qui in lege implenda peccat.
3. Quid Angelicae respondere debeat.

SOLUTIO

Ad I. *Quaenam intentio requiratur ad satisfaciendum obligationi legis.*

Distinguendum est prout intentio respicit *materiam* vel *adimpletionem* vel *finem* legis; seu inter intentionem faciendi *id quod a lege praescribitur*, intentionem legi *satisfaciendi* et intentionem *consequendi finem* a lege intentum. Iam age:

a) Intentio de legis *materia* seu *faciendi id quod a lege praescribitur*, aliis verbis *voluntarietas* in observanda lege semper requiritur, quoties agitur de lege *affirmativa*, onus seu actum *personalem* imponente. Sequitur ex natura talis legis; imponendo enim actum positivum et personalem subditis suis, legislator necessario vult ut talis actus sit eiusdem ordinis cuius est lex, id est ordinis humani seu moralis. Sed talis est solus actus humanus seu voluntarius et liber, positus ergo cum intentione voluntatis ponendi cum seu faciendi id quod lex praescribit. Notes autem illud: *faciendi id quod lex praescribit*: aliquando enim lex intendit non tantum mere materialem actus positionem, sed vult eius obiectum sub certo praecise respectu intendi; ut si praescribitur assistentia Missae, legislator utique vult assistendam Missae *tamquam actui religioso* seu *liturgico*; non ergo mere tamquam actui seu scaenae quae ob rationes aestheticas vel historicas aliasve assistenti iucunda vel utilis sit.

Si vero agitur de lege *negativa*, ergo de actione aliqua omittenda seu prohibita; vel etiam de lege affirmativa quidem sed quae non actionem persona-

lem, sed onus *reale* tantum imponit, ut esset tributum bonis impositum, nulla intentio positiva requiritur, sed sufficit ut non adsit intentio contraria; aliis verbis non requiritur positiva voluntarietas omissionis vel positiva voluntas oneris realis, ut subditus obligationi suae satisfaciatur. Ratio est quia in istis casibus legislator nullum actum personalem a subditis suis postulat; hinc sufficit positive sese non opponere voluntati legislatoris, sicut si quis ideo tantum ieiunaret quia non habet quid manducet, secus manducaturus; vel ideo tantum relinqueret partem bonorum suorum fisco, quia resistentia armata esset inutilis, secus ad resistendum paratus. Sic enim interne seu in votis obligationi suae non satisfacit; desiderium autem transgrediendi seu non observandi legem necessario peccatum involvit, quia versatur circa obiectum inhonestum. Quamvis autem subditus non peccet, si nullam habeat positivam intentionem omittendi actum prohibitum vel subeundi onus reale, tamen ut observantia legis possit fieri meritoria in ordine supernaturali, positiva intentio, uti patet, requiritur.

b) Intentio legi *satisfaciendi* seu *eam adimplendi* nunquam requiritur, nisi agatur de voto vel promissione. Imo, secluso casu voti vel promissionis, legi satisficit etiam cum intentione non satisfaciendi. Nam neque natura legis neque ipse legislator quid amplius postulant quam ut legi humano modo satisfiat iuxta dicta supra. Hinc iam derelicta est doctrina nonnullorum DD. antiquorum qui dicebant eum qui, po-

nendo actum praescriptum, positive intenderet non satisfacere legi, debere repetere talem actum, voluti si virtualiter talem repetitionem promississet. Sed nulla promissio, vero ad summum mere propositum repetendi actum in tali intentione includitur; et etiamsi quis diserte intendisset talem promissionem, promissioni *qua promissione* tantum stare deberet; legi vero iam ante promissionem impletam satisfecit. Quando vero agitur de obligatione ex voto vel promissione orta, tali obligationi vovens vel promittens non satisfacit si habet positivam intentionem non satisfaciendi. Non sicut obligationem huiusmodi propria voluntate sibi imposuit, sic etiam propria voluntate, non obstante positione actus promissi, poterit sibi retinere talem obligationem per intentionem adimpletioni obligationis contrariam. Secus vero censetur velle satisfacere eo ipso quod actum ponit.

c) Intentio *obtinenti finem* a legislatore vel lege intentum per se non requiritur ut subditus obligationi suae satisfaciat; saltem non quatenus agitur de legibus mere humanis. Nam legislator humanus, etiam ecclesiasticus, qua talis quum condant legem pro *Communitate* indeque solum forum externum atque ordinem iuridicum respiciat, nihil aliud postulat nisi externam observationem seu executionem legis cum illis solis actibus internis qui, etiam iuxta dicta supra, ab ea inseparabiles sunt; quin attendat ad intentionem subditi in ordine morali seu relate ad *finem* legis, utrum scii, eius intentio sit legis fini seu intentioni conformis indeque virtuosa, an potius a tali fine aliena, imo ei contraria indeque forsitan vitiosa. Legislator humanus qua talis exigit obedientiam potius materiale quam formalem, ita ut dici possit eum praescribere quidem *opus* virtutis, non vero *virtutem* operis, idest virtutem operi convenientem;

nisi per accidens ipsa recta externa operis executio aliquod virtutis exercitium necessario secum ferat, ut si Missae auditio vel celebratio, vel S. Communionis susceptio praescribatur. De caetero autem legislatori sufficit ut actio posita natura sua apta sit quae finem intentum consequatur. Et hoc sensu verum est tritum illud: *finis praecepti non cadit sub praecepto*. Si vero res consideratur sub respectu non iuridico, sed morali, tunc per accidens facile aderit reatus aliquis venialis, eo saltem in casu in quo quis litteram quidem legis servat, sed positive contra eius spiritum agit; ut obtinet in eo qui fracto ieiunio per duas refectiones completas, stando litterae legis poterit quidem tertiam refectionem completam sine culpa sumere; nihilominus S. *Alfonsus*¹ dicit eum probabilius id non facere sine peccato veniali: «quia contrarie fini legis est quaedam inordinatio quae ab omni culpa non videtur excusari». Etiam hic valent ea *D. Pauli*: «Littera occidit; spiritus autem vivificat!»² 3. Et hoc praesertim verum est pro istis legibus Ecclesiae quae directe animarum sanctificationem prosequuntur, uti lex abstinentiae et ieiunii; quaeque saepe nonnisi determinationes sunt ipsius legis divinae, uti lex audiendi Missam dic festo.

Haec autem omnia dicta sunt de solis legibus humanis qua talibus. Si enim quaeritur de legibus divinis ut sic, iam non potest institui discrimen inter forum internum et externum; nam Deus, prout observat Lehmkuhl cum Suarez³ praescribendo aliquid, non tantum actum materiale alicuius virtutis, sed etiam ut actum *talis virtutis* praescribit; seu, ut acute D. *Thomas*: «ut aliquis operetur volens et

¹ *Thcol. mor.*, lib. 3, n. 1030, q. 2.

² 2 *Cor.* 3, 6.

³ *Theol. mor.*, I, n. 245.

⁴ *De Legibus*, I. II. c. 10, n. 11 § 12; I. IU, §. 29.

eligens, et *propter hoc* eligens » ft. Deus enim « scrutans corda et renes » 6 non pro solo foro externo et pro solo externo hominum modo agendi leges suas condit, sed etiam et specialiter ad regulandos actus nostros internos intimosque cordis nostri motus. Sub uno tantum respectu etiam hic, secundum eundem S. *Thornam* 7 potest applicari illud: *finis praecepti non cadit sub praecepto*; in quantum scii, linis omnium praeceptorum est *caritas*, prout docet S. *Paulus*: « Finis autem praecepti est caritas » " et: « Plenitudo legis est dilectio » *.

Iamvero, quamvis finis omnium praeceptorum divinorum sit caritas erga Deum vel proximum, nihilominus observari possunt praecepta Dei v. gr. praeceptum honorandi parentes, sine caritate, et etiam sine ordinatione honoris parentibus tributi ad caritatem; prout patet in eo qui est in statu peccati mortalis. Verum quidem est talem aliquando debere ordinare scipsum ad caritatem; sed hoc est praeceptum distinctum ab aliis praeceptis urgetque tantum eo tempore quo in genere urget praeceptum caritatis indeque conversionis 10.

Ad II. *An obligationi satisfaciat qui in lege implenda peccat.*

Etiam hic distinguendum est. Duplici enim modo potest peccari in lege implenda: aut ita ut materia tamen legis illaesa servetur; aut ita ut lex ipsa in proprio suo obiecto seu materia, sive quoad ipsam substantiam, sive saltem quoad integritatem laedatur. Porro, si materia legis non violetur, satisfit legis obligationi atque ideo sub respectu *iuridico* in tuto est peccans in tali lege implenda. Id evenire potest in eo qui

ex motivis peccaminosis, vanae gloriae, avaritiae, etc., legem adimplet. Sed dicimus: *sub respectu iuridico*; quia patet in ordine morali tale opus facile ex toto fieri demeritorium, ut si quis *unice* ex vana gloria servaret ieiunium. — Sin autem peccatum inficit ipsam legis materiam, legi non satisfit, sive ex toto, sive ex parte, pro peccati indole. Si v. gr. praescribitur confessio vel communio, intenditur confessio valida et fructuosa, communio digna. Si tales non sint, non satisfit legi; materia eius essentialis deest, prout sequitur etiam ex prop. 14 damnata ab Alexandro VII: « Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiae », et ex prop. 55 damnata ab Innocentio XI: « Praecepto communionis annuae satisfit per sacrilegam Domini manducationem »; et ex can. 907 C. I. C.: « Praecepto confitendi peccata non satisfacit qui confessionem facit sacrilegam vel voluntarie nullam », et can. 861: « Praecepto Communioni recipiendae non satisfit per sacrilegam Communionem ». — Si vero praescribitur assistentia Missae, probabilius sufficit assistentia *cum attentione externa tantum*, ut praecepto Ecclesiae satisfiat.

Sufficit ergo intentio quae excludit omnem actionem externam insociabilem cum attentione interna; quaeque efficit ut assistens saltem attestari possit de gestis in sacrificio. Quare si deest attentio interna seu applicatio mentis ad Missam vel ad cultum Dei in genere, peccatur quidem saltem venialiter contra virtutem religionis, si defectus ille voluntarius est, praecepto tamen Ecclesiae satisfit, dummodo adsit *intentio* assistendi Missae ut Missae seu tamquam actui religioso, una cum attentione *externa* supra descripta.

Ad III. *Quid confessorius Angelicae respondere debeat.*

Iuxta principia tradita confessarius

6 S. *Th.*, I-II, q. 100, a. 9.

7 Ps. 7.

* S. *Th.*, I-II, q. 100, n. 9.

* i *Tim.* i, 5.

9 *Rom.* 13, 10.

Cfr. S. *Th.*, I-II, q. 100, a. 10.

Angelicae dubia seu scrupulos hunc in modum resolvat. *Ad primum dubium*, Angelica debet quidem habere intentionem assistendi Missae, sed sufficit intentio in actu exercito, qualem habebat semper, eo scii, quod attente ac devote omnia peregerit. *Ad secundum dubium*, etsi fecerit intentionem non satisfaciendi praecepto, tamen satisfacit ita ut per se saltem nullatenus peccaverit non audiendo alterum Sacrum. Melius tamen faciet, si non formet intentionem qua legis satisfactionem excludere praetendat. *Ad tertium dubium*. Etsi metu coacta astiterit olim Missae, tamen satisfecit praecepto; metus enim per se non excludit sufficientem voluntarietatem actus. *Ad quartum dubium*. Bene fecit inducendo maritum ad servandum ieiunium ex solo motivo ex quo moveri potuit; obtinuit quod potuit obtinere; maritus satisfacit legi; et quamvis forsitan peccet affectu interno legi contrario, minus ta-

men peccat quam si neque externe legem servet; insuper servando ieiunium, evitatur scandalum quod maritus secus facile daret. *Ad quintum dubium*. Angelica debet corripere filium; quia peccat saltem contra virtutem religionis. Imo, si revera *unice ad videntas puellas* adiret Ecclesiam, neque satisfaceret praecepto Ecclesiae, quia deesset debita intentio. Sed si aliquatenus adhuc attendat ad partes principaliores Missae, saltem in actu exercito sufficiens intentio aderit. Si vero reapse unice per totum tempus vacat puellis inspicendis, deerit etiam attentio externa requisita, ita ut iam ex hoc capite deesset praecepto Ecclesiae atque lethaliter peccaret. Si vero per breve tantum tempus ita sese gereret neque praecise tempore partium Missae principaliorum, leviter tantum peccaret contra praeceptum Ecclesiae, quod quoad substantiam adhuc observaret. C. D.

23. DE VACATIONE LEGIS.

Iustinus Sacerdos, innixus canone 9 Codicis Iuris Canonici, libros in Indicem relatos legere pergit per tres menses a die qua decretum Sancti Officii latum est; pari modo leges dioecesanarum tribus primis mensibus post ipsarum promulgationem observare non vult, neque se submittit decisionibus doctrinalibus Summi Pontificis nisi tribus mensibus elapsis ab earum publicatione in « Actorum Apostolicae Sedis commentario ».

Quaeritur :

1. Explicatio can. 9 C. I. C.
2. Rectene Iustinus canonem applicaverit.

SOLUTIO

Ad I. « Vacatio legis est spatium temporis inter diem promulgationis et diem qua lex suum effectum incipit producere, concessum a legislatore, ut subditi possint interim legem cognoscere ».

In can. 9, de quo quaeritur in casu, statuitur modus *promulgationis* legum,

quae a S. Sede promanant. Generice loquendo, dicendum est nullum modum promulgationis *ex natura rei* determinatum esse, cum quilibet modus etiam simplicissimus sufficiat, ex quo publica voluntas principis appareat, et unde notitia pedetentim saltem et gradatim queat ad totam pervenire com-

munitatcm. In iure veteri varii habiti sunt modi promulgationis legum a S. Sede promanantium, inter quos memoranda est publica legum affixio in frequentioribus Urbis locis, uti Curia Innocentiana, Cancellaria Apostolica, acies Campi florae et valvae Basilicae Lateranensis et Vaticanae. « Huic tamen promulgandi rationi, uti notat Pius X in Const. *Promulgandi*, etsi plena vis esset, solemnitas illa deerat, quam par est supremæ auctoritatis actis accedere ». Proinde ipsemet Pius X in citata Constitutione, die 29 Septembris 1908 lata, statuit ut a die 1 ianuarii 1909 ratio promulgationis legum S. Sedis haberetur per insertionem in Commentario officiali cui titulus *Acta Apostolicae Sedis*. Quae dispositio inserta est in Codice Iuris Canonici, can. 9, qui ita se habet: « Leges ab Apostolica Sede latae promulgantur per editionem in *Actorum Apostolicae Sedis commentario officiali*, nisi in casibus particularibus alius promulgandi modus fuerit praescriptus; et vim suam exserunt tantum expletis tribus mensibus a die qui *Actorum* numero appositus est, nisi ex natura rei illico ligent aut in ipsa lege brevior vel longior vacatio specialiter et expresse fuerit statuta ».

Canon loquitur tantum de legibus ab Ap. Sede latis, et edicit promulgationem haberi non per simplicem *insertionem* legis in memorato Commentario, sed *per eiusdem editionem* seu per quamdam in vulgus promulgationem. In secunda parte Canonis statuitur leges ita promulgatas suam vim exserere *expletis tribus mensibus a die, qui Actorum numero appositus est*: proinde non attenditur dies singularum legum in supputatione horum trium mensium sed dies apposita tegumento fasciculi *Actorum Ap. Sedis*, et tres menses, ad normam can. 34, § 3, 20, computantur prout sunt in Kalendario, ita ut si lex promulgata fuerit

die 5 ianuarii, vigere incipiat a die 5 aprilis. Duæ in canone referuntur exceptiones:

i « Nisi ex natura rei illico ligent », quemadmodum sunt declarationes iuris divini, leges dogmaticae de fide et moribus et interpretationes declarativae legis ¹ quae ex natura rei illico et immediate ligant.

2a « Aut in ipsa lege brevior vel longior vacatio specialiter et expresse fuerit statuta », cum legislator in casibus specialibus aliud decernere valeat.

Ad II. Quaeritur utrum iustinus recte canonem applicaverit triplici in casu exposito.

i Libros in Indicem relatos legere pergit per tres menses a die qua decretum Sancti Officii latum est. Distinguendum videtur. Si agebatur de decreto S. Officii quo liber aliquis in Indicem librorum prohibitorum referebatur eo quod esset intrinsece malus, nullo modo vacatio trium mensium applicari poterat, quia non agebatur de nova lege sed potius de declaratione legis iam existentis ex iure naturali vel positivo divino. E contra si agebatur de libro a S. Officio prohibito ratione circumstantiarum loci, temporis etc., tunc duæ sunt theologorum sententiae. Quidam tenent in casu agi de decreto tantum disciplinari, cui proinde vacatio trium mensium applicari potest. Ita *Vermeersch* -: « Canones disciplinares ea omnia statuunt quibus homo Christianus in societate ecclesiastica bene ordinata, in fide tenenda externe adiuvetur, et agere doceatur quae Christianum decent et ad finem suum perducunt... Alii canones disciplinares praecepta divina naturalia et positiva magis determinant... alii fidem et mores per cautiones et poenas tutantur: cogita leges de censura et pro-

¹ Cfr. can. 17, § 2.

- *Epii. I. C.*, L. n. 4.

hibinone librorum ». Ita etiam sentire videntur qui tenent legem ecclesiasticam de prohibitione librorum stricte interpretandam esse: sic *Génicot* contra Suarez: « Stricte interpretandae sunt prohibitiones librorum ab Ecclesia factae, ubi non de consilio dando sed de obligatione imponenda quaeritur. Siquidem libertatem restringunt in materia quae natura sua haud modicum gravamen affert, saltem ob effrenatam licentiam quidlibet typis edendi et difficultatem servandi legem, quam tam multi etiam e catholicis transgrediuntur. Neque dicendum eas late interpretandas esse utpote factas in favorem fidei et pro defensione fidelium: sic enim omnes leges latae interpretationis essent, cum omnes in favorem fidei aliarumque virtutum conditae sint ».

Alii, quorum sententia maiorem habere videtur probabilitatem, tenent omnia decreta S. Officii esse principaliter doctrinalia et tantum secundario disciplinaria. « S. Officium — ait *Che-lodi* — pro munere habet tueri doctrinam fidei et morum: eius decreta sunt igitur in primis doctrinalia et maximae auctoritatis ac interno quoque assensu recipienda ». Cum igitur vacatio trium mensium respiciat tantum leges disciplinares, non potest applicari in decretis de prohibitione librorum, quae in doctrina fidei et morum radicantur.

Insuper S. Officium librum prohibet seu in Indicem refert ob periculum perversionis, et hoc periculum ex parte rei iam existit a die quo decretum fertur: vacatio igitur trium mensium frustraret finem decreti. In praxi si agatur de consilio dando, tutius erit sequi sententiam quae immediatam legis obligationem sustinet: si vero agatur de obligatione imponenda, inspectis omnibus circumstantiis, opportunius erit applicare vacationem trium mensium, salva semper lege naturali de periculo perversionis removendo.

2' Leges dioeccsanæ primis tribus mensibus post ipsarum promulgationem observare non vult. Male agit quia « Leges Episcopales statim a promulgatione obligare incipiunt, nisi aliud in ipsis caveatur; modus autem promulgationis ab ipsomet Episcopo determinatur » 3.

3" Non se submittit decisionibus doctrinalibus Summi Pontificis nisi tribus mensibus elapsis ab earum publicatione in *Actorum Apostolicae Sedis commentario*. Male agit et in hoc casu. Agitur enim de doctrinali decisione Romani Pontificis, procedente ex eius doctrinali magisterio, cui christiani debent non obsequiosum silentium tantum, sed mentis obsequium seu absolutam adhaerentiam, quae proinde differri non potest. *

24. DE LEGIS SUBIECTO.

Titius parochus, in puero sexenni valde evolutum usum rationis repens, monet eius patrem de obligatione, quam filius habet, accedendi prima vice ad sacram communionem et satisfaciendi praecepto communionis paschalis. At Tiburtius sacerdos, patruus, respondet Titio nepotem suum nondum subditum esse legis ecclesiasticae, cum septennis non sit; caeteroquin melius esse ut nepos differat per unum alterumve annum primam communionem et ita cum maiore cognitione ad actum tam sanctum accedat. Verum Titius, his rationibus non acquiescens, urget obligationem.

* Clr an 33\$, § 2

Quaeritur :

1. Quinam legibus subjiciantur.
2. Quid de rationibus a Tiburtio allatis.

SOLUTIO

Ad I. In primis notandum est aliquem posse legi subiici dupliciter: *imperfecte* seu *in actu primo*, et *perfecte* seu *in actu secundo*. Quando quis *in actu primo* legi subiicitur, peccat materialiter tantum, si eam non observat; dum peccat formaliter ille qui transgreditur legem cui subiicitur *in actu secundo*.

Lex est vel *naturalis*, vel *positiva*, *divina*, vel *humana*. Unde diversa responsio datur quaesito: Quinam legibus subjiciuntur.

¶ Legi naturali subiiciuntur omnes et singuli homines, sive habeant sive non habeant usum rationis: ita tamen ut hi ei subiiciantur *in actu primo* et *imperfecte*; illi autem *in actu secundo* et *perfecte*. Lex enim naturalis imponitur naturae rationali; quia ergo omnes et singuli homines naturam rationalem habent, omnes et singuli hac lege tenentur. Quia tamen ista lex ab unoquoque individuo non cognoscitur nisi per dictamen rationis practicae, illi qui habent usum rationis, *perfecte* et *in actu secundo* ei subiiciuntur; *imperfecte* vero et *in actu primo*, illi qui hunc usum non habent. — Ex hoc sequitur perpetuo amentes, et pueros nondum habentes usum rationis, materialiter tantum peccare, si blasphemias proferant, aut turpia agant. Illi vero qui cos ad haec facienda incitant, formaliter peccant: tum quia illicitum est provocare aliquem ad peccatum materiale; tum quia sunt ipsi causa principalis violationis legis naturalis, utentes nempe tamquam instrumento opera puerorum vel amentium ad eam transgrediendam.

2 Legi positivae divinae, seu evan-

gelicae, subiiciuntur omnes homines, in hoc sensu quod haec lex lata est a Christo pro omnibus hominibus, et omnes homines, si volunt salvari, tenentur eam amplecti, per susceptionem baptismi et professionem verae fidei, quando est ipsis sufficienter proposita. Quoad vero praecepta huius legis, quae imponuntur eis qui baptismum susceperunt, e. gr. praeceptum communionis, soli fideles habentes usum rationis ad ea obligantur.

3° Ut aliquis subiiciatur legi humanae, sive ecclesiasticae, sive civili, duo requiruntur: i) ut habeat usum rationis; 2) ut sit sub iurisdictione legislatoris. Ratio primi est: quia lex inducit obligationem moralem, cuius obligationis soli sunt capaces illi qui habent usum rationis. Ratio secundi est: quia condere legem est actus iurisdictionis; nequit ergo legislator suis legibus adstringere nisi illos in quos potest suam iurisdictionem exercere.

Cum Ecclesia acquirat iurisdictionem super homines per baptismum, sequitur non teneri legibus ecclesiasticis illos qui nondum baptismum susceperunt, uti sunt pagani, iudaei, catechumeni, etc. Ita declaratur in can. 12. Dato igitur quod non esset scandalum, possent opera servilia imponi infidelibus diebus festivis.

Haeretici et schismatici, utpote baptizati, subduntur iurisdictioni Ecclesiae, quae potest igitur eos suis legibus adstringere. Habetne tamen intentionem illos obligandi? Si agitur de haereticis, olim catholicis, qui veram fidem deseruerunt et alicui sectae se aggregaverunt, Ecclesia vult eos adhuc suis legibus teneri, ne reportent beneficium

exemptionis ex sua ipsorum rebellione Quantum vero ad haereticos natos in haeresi, et nunquam ad veram fidem conversos, intentio Ecclesiae est ut teneantur legibus quae ad tutelam ordinis publici spectant, uti sunt leges de impedimentis matrimonii; exceptis tamen casibus in quibus ex speciali concessione a talibus legibus eximuntur; v. gr. quoad formam servandam in celebratione matrimonii *; et quoad impedimentum disparitatis cultus — Quantum vero ad leges quae directe ad sanctificationem animarum tendunt, uti sunt leges ieiunii, abstinentiae, celebrationis festorum, etc., multi theologi putant Ecclesiam nolle ad eas obligare haereticos, ne ipsi, has leges non servantes, magis ac magis peccatis inquinentur. Hoc tamen non admittunt alii auctores, dicentes nullum haberi indicium positivum huius intentionis Ecclesiae; sed potius in can. 87 Ecclesiam manifestare indirecte mentem contrariam. In hoc enim canone dicitur, hominem baptismate constitui in Ecclesia Christi personam cum omnibus iuribus et officiis, « nisi, ad iura quod attinet, obstet obex, ecclesiasticae communionis vinculum impediens, vel lata ab Ecclesia censura »; ex quo apparet baptizatum, qui extra communionem Ecclesiae reperitur (et est casus haeretici), non habere iura catholicorum, bene vero eorum obligationes :. De caetero, addunt isti theologi, ad vitanda peccata ex parte haeticorum, non est necesse recurrere ad istam generalem dispensationem ab Ecclesia concessam; nam plerique haeretici non servantes leges ecclesiasticas excusantur a peccato formali, cum persuasum habeant se his legibus non teneri. — Quidquid est de ista diversitate opinio-

num inter Doctores, omnes admittunt non esse licitum catholico inducere haeticum ad violationem legis ecclesiasticae, v. gr. ad manducandas carnes diebus abstinentiae.

Ut baptizatus, qui ratione baptismi est sub iurisdictione Ecclesiae constitutus, eius legibus teneatur, requiritur ut habeat usum rationis, sicut supra dictum est. Hoc tamen non sufficit; sed Ecclesia vult ut septimum aetatis annum expleverit. Ita determinatum est in can. 12. Ex hac autem determinatione non sequitur Christianos teneri omnibus legibus Ecclesiae, statim ac expleverunt septimum aetatis annum. Sunt enim quaedam leges quae exigunt maiorem aetatem: ut est lex ieiunii, qua fideles adstringuntur solum ab expleto vicesimo primo aetatis anno ¹; et ut quis incurrat in censuras latae sententiae necesse est ut pervenerit ad annos pubertatis ⁵. — Nec ex hac determinatione Ecclesiae sequitur puerum plenum usum rationis habentem, sed nondum septennem, eximi ab omnibus legibus ecclesiasticis. In can. enim 12, postquam dictum fuit non teneri legibus Ecclesiae illos qui, licet rationis usum assecuti, nondum septimum aetatis annum expleverunt, adiungitur: «*nisi aliud a iure expresse caveatur* ». Porro in Codice I. C. fit exceptio pro legibus confessionis annuae et communionis paschalis. Ut constat ex can. 859, § 1, et 906, his duabus legibus tenetur « omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis, *id est ad usum rationis*, pervenerit ». Ratio huius exceptionis est: quia haec praecepta confessionis et communionis non sunt solum iuris ecclesiastici, sed etiam iuris divini; porro ut quis teneatur lege divina non est necesse ut expleverit septimum aetatis annum, sed sufficit ut usum rationis sit assecutus.

¹ Cir. cad. 1099. § 2.

Cfr. can. 1070. § 1. Aliter dicendum de aca-tholica baptizatis rituum orientalium» qui tenentur impedimento disparitatis cultus.

⁵ Cir. VUMbtitsCH>CuvSKN, *Epitome I. C.*, I. 78.

¹ Cir. can. 1254» 5 2.

⁵ Cir. can. 2230.

Igitur si puer, nondum septennis, sed usum rationis habens, conscius sit peccati mortalis a se commissi, tenetur lege annuae confessionis; debet nempe intra annum confiteri. — Ut teneatur lege communionis paschalis non sufficit ut habeat usum rationis, sed debet praebere dispositiones quae requiruntur ut possit admitti ad receptionem Eucharistiae. Ista dispositiones indicantur in can. 854, sub his verbis: « § i. Pueris, qui propter aetatis imbecillitatem nondum huius sacramenti cognitionem et gustum habent, Eucharistia ne ministretur. — § 2. In periculo mortis, ut sanctissima Eucharistia pueris ministrari possit ac debeat, satis est ut sciant Corpus Christi a communi cibo discernere illudque reverenter adorare. — § 3. Extra mortis periculum plenior cognitio doctrinae christianae et accuratior praeparatio merito exigitur, ea scilicet, qua ipsi fidei saltem mysteria necessaria necessitate medii ad salutem pro suo captu percipiant, et devote pro suae aetatis modulo ad sanctissimam Eucharistiam accedant ». Puer igitur qui, extra periculum mortis existens, praebet dispositiones in hoc § 3 requisitas, etiamsi nondum expleverit septimum aetatis annum, cum tamen sit capax satisfaciendi legi communionis paschalis, eam adimplere tenetur.

Iudicium de dispositione puerorum ad primam communionem spectat ad eorum confessarium, et ad parentes, aut illos qui loco parentum sunt. Parochus duplicem obligationem habet: 1°) advigilandi ne pueri ad sacram Synaxim accedant ante usum rationis, vel sine sufficiente dispositione; 2°) curandi ut usum rationis consecuti et sufficienter dispositi quam primum cibo Eucharistico reficiantur.

Contingere potest iudicium parentum differre a iudicio parochi. Aestimant parentes filium suum nondum esse dispositum pro receptione Eucha-

ristiae, dum contrarium opinatur parochus. Si parentes sunt boni Christiani, si cognoscunt ea quae in iure Ecclesia determinavit pro prima communione puerorum, nec opinione praeiudicata ducuntur relate ad has determinationes, praefendum est eorum iudicium iudicio parochi, cum melius cognoscant filium suum, eum semper secum habentes, quam parochus, qui eum interdum videt. Si vero parentes, licet boni Christiani, nutrant praeiudicia contra actuales determinationes Ecclesiae relate ad communionem puerorum, aestimantes melius esse ut expectetur maior eorum aetas, antequam admittantur ad Eucharistiae receptionem; in hoc casu iudicium parochi debet praevalere.

Ad II. Quamvis Tiburtius sit sacerdos, ostendit se non plene cognoscere ius hodiernum ecclesiasticum. Verum est id quod dicit, scilicet nepotem, utpote non septennem, nondum esse subditum legi ecclesiasticae. Exceptio tamen fit pro legibus annuae confessionis et communionis paschalis, si iste puer iam habet usum rationis, et dispositiones necessarias et sufficientes pro receptione Sacramentorum Poenitentiae et Eucharistiae.

Dicit praeterea melius esse ut nepos differat per unum alterumve annum primam communionem, et ita cum maiore cognitione ad actum tam sanctum accedat. — Utique post unum alterumve annum puer iste habebit maiorem cognitionem doctrinae christianae; sed erit ne melius dispositus quoad innocentiam vitae et puritatem cordis? Mali instinctus crescunt cum aetate; et remedium efficacius ad eos reprimendos est sumptio Eucharistiae. Privatus hoc remedio adhuc per unum aut duos annos, poterit iste puer facilius acquirere pravos habitus; et sic cor eius erit minus purum, quando

veniet pro ipso tempus accedendi ad sacram mensam.

Recte igitur agit Titius parochus, dum non acquiescit rationibus a Tiburtio allatis, ac urget pro puero obligationem recipiendi Eucharistiam, modo sit moraliter certus hunc puerum habere cum pleno usu rationis dispositiones necessarias et sufficientes ut possit admitti ad sacram communionem.

Debet etiam Titius exigere ut iste puer, facta prima communione, studium doctrinae Christianae persequatur. Est error sat communis apud po-

pulum, in quibusdam regionibus, primam communionem imponere terminum instructioni religiosae puerorum. In his igitur regionibus, parochi, cum non possint obtinere a parentibus ut filios suos denuo mittant ad audiendas lectiones catechismi, primam communionem differunt usque ad plenam instructionem religiosam puerorum. Hic modus agendi parochorum, datis circumstantiis in quibus inveniuntur, tolerari potest; sed certe non est iuxta legem et mentem Ecclesiae.

C. M. P.

25. DE PEREGRINIS QUOAD LEGES SERVANDAS.

Remigius, cum esset ex itinere in vicina dioecesi, non celebravit die 13 augusti festum S. Cassiani, patroni loci, neque servavit die 14 ieiunium cum abstinentia nec die 15 celebravit festum Assumptionis, quod in sua patria sequenti dominica celebratur; peregrini enim legibus loci non tenentur. Nec sequenti sabbato ieiunavit, quia extra patriam patria lege non ligatur. Tempore vero quadragesimae, quo in sua patria leges de ieiunio et abstinentia severius observantur, ex industria se in vicinam dioecesim confert atque carnibus vescitur.

Quaeritur :

1. Explicatio canonis 14 C. I. C.
2. Quid de Remigii agendi ratione.

SOLUTIO

Ad I. Lex proprie dicta est territorialis seu afficit territorium, et tenet omnes, pro quibus data est, qui in eodem territorio domicilium, vel quasi domicilium habent ibique actu commorantur. Legis generalis ecclesiasticae territorium est universus orbis; legis dioecesanae vel provincialis territorium est dioecesis vel provincia. Lex proprie dicta, quia haeret territorio, distinguitur a lege personali, seu a praecepto, quod haeret omnibus et sequitur personam quocumque ierit. Peregrinus iure canonico vocatur et est qui in loco ubi nunc versatur nec do-

micilium nec quasi domicilium habet, quod habet alibi et adhuc retinet.

a) Peregrinus in loco peregrinationis non tenetur legibus particularibus sui territorii, quia extra territorium lex particularis non obligat ut quis maneat subditus: hinc quotiescumque quis exiit a territorio ubi viget lex particularis, ponit causam eximentem ab obligatione legis, seu se subtrahit a dominio legis.

b) Neque peregrinus tenetur regulariter, servare leges particulares loci in quo hic et nunc versatur; quia leges particulares afficiunt omnes, pro qui-

bus datae sunt, subditos, et subditi omnes evadunt per domicilium vel quasi domicilium: iamvero peregrinus, quia non habet ibidem domicilium nec quasi domicilium, non tenetur servare legem particularem loci peregrinationis, etiamsi eadem lex vigeat in loco sui domicilii. Dixi regulariter quia exceptiones sunt faciendae, et exceptiones contemplantur in ipso lure Canonico; nempe peregrinus servare debet leges particulares loci, quae consulunt ordini publico; proinde si in loco peregrinationis ad evitandas faciles rixas lex particularis prohibeat quominus arma deferantur, huic legi stare debet et peregrinus; ita servare debet leges particulares quae determinant formam substantialem contractuum; iuxta can. 1566 peregrinus subiicitur poenis propter delictum patratum in loco peregrinationis.

c) Peregrinus in loco peregrinationis tenetur servare leges generales, etiamsi hae in suo territorio non vigeant; non tenetur servare leges generales si et in loco peregrinationis eadem leges generales non obligent. Festa Sanctorum adhuc conservata, e. gr. festum Assumptionis B. M. V. in Gallia et in Belgio transferuntur in diem dominicam sequentem: hinc si Gallus die 15 augusti vel 29 iunii versetur in Italia tenetur audire sacrum et abstinere ab operibus servilibus: dum contra si iisdem diebus Gallus versetur in Belgio vel Belga in Gallia non tenetur servare festum.

Vagi dicuntur qui nullibi domicilium habent vel quasi domicilium ne dioecesanum quidem. Vagi tenentur legibus tum generalibus, tum particularibus loci in quo versantur.

Ad II. i° Remigius in dioecesi peregrinationis non tenebatur celebrare festum S. Cassiani patroni loci,

quia Remigius erat peregrinus illo in loco; ulterius quia dies festi Patronorum non subiacent ecclesiastico praecepto

2° Dic 14 augusti non servavit ieiunium cum abstinentia: in hoc erravit Remigius, quia ieiunium et abstinentia die 14 augusti statuitur ex lege generali Ecclesiae. Eadem ratione erravit non celebrando festum Assumptionis. Festum enim Assumptionis Almae Genitricis Dei Mariae statuitur ex lege generali Ecclesiae¹. Videtur ex casu lex generalis vigere in loco peregrinationis.

3° Nec sequenti sabbato ieiunavit: in hoc non est increpandus Remigius, quia ad ieiunium non tenebatur vi patriae legis; debebat enim extra territorium sui domicilii: non tenebatur vi legis generalis, quia lex generalis apponit ieiunium cum abstinentia diei 14 augusti, seu in pervigilia Assumptionis: non tenebatur ieiunare etiamsi in loco peregrinationis ieiunium translatum fuisset in diem sabbati, quia erat lex particularis et peregrini non tenentur legibus particularibus loci, in quo hic et nunc versantur.

40 Tempore quadragesimae, quo in sua patria ieiunium et abstinentia severius observantur, ex industria se in vicinam dioecesim confert atque carnibus vescitur. Quatenus tempore quadragesimae discedit e sua patria ad evitandum quadragesimae rigorem, utitur iure suo: quatenus in vicina dioecesi tempore quadragesimae carnibus vescitur iuxta consuetudinem loci, bene quidem: non autem potest vesci carnibus pro lubitu suo ultra morem loci et ultra concessionem factam a lege generali.

F. D.

¹ Cfr. can. 1247, § 2.

² Cfr. can. 1252, § 2.

³ Cfr. can. 1247, § 1.

26. de legis irretroactivitate.

Severinus sacerdos, quamvis Piae Unioni Cleri pro Missionibus nomen iam diu dederit, officiorum nihilominus quibus sodales tenentur saepe oblitus est, sicut et nunc obliviscitur, atque stipem quotannis solvendam diu solvere neglexit.

Hinc, ex quo S. Poenitentiaria Apostolica decretum tulit « de facultatibus indulgentias piis operibus aut devotionis obiectis adnectendi deque analogis quibusdam induitis tantum directe a Sacra Poenitentiaria in posterum concedendis » ipse, licet statim curaret ut, oblato maiore contributo, inter sodales perpetuos adscriberetur, semper tamen dubius fuit utrum concessis Piae Unionis sodalibus facultatibus benedicendi coronas easque indulgentiis ditandi atque benedicendi crucifixos ad lucrandas indulgentias pio Viae Crucis exercitio pro legitime impeditis annexas necnon ad plenariam in mortis articulo indulgentiam acquirendam, valide, atque licite frui posset.

Quaeritur :

1. Quid sit et quomodo intelligi debeat legum irretroactivitas.
2. An et quandonam leges praeteritum quoque respiciant.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Dicitur *retroactivitas* legis extensio efficacitatis legis ad relationes iuridicas vel facta iuridica praeterita; dicitur *irretroactivitas* illa efficacitatis legis limitatio, ob quam norma iuridica non censetur afficere relationes vel facta praeterita.

Disputatur inter doctores utrum tamquam *principium generale* praefenda sit retroactivitas an irretroactivitas legum: quamvis omnes concedant neutrum principium esse absolutum.

i Plures doctores ex traditione iuridica romana et canonica statuunt tamquam principium generale *irretroactivitatem*, retroactivitatem vero exceptionem considerant.

Constitutio Theodosii et Valentini a. 440 sane statuebat: «leges et constitutiones futuris certum est dare formam negotiis, non ad facta praeterita revocari nisi nominarim etiam de

praeterito tempore adhuc pendentibus negotiis cautum sit » 1.

Principium romanum recepit ius canonicum; et Codex repetit: «Leges respiciunt futura non praeterita, nisi nominarim in eis de praeteritis caveatur » 2.

Eiusmodi doctores autem inter se non conveniunt in definienda ratione formali relati principii. Alii enim *subiectivum*, alii *objectivum* fundamentum ponunt.

a) Qui *subiectivum* fundamentum praeferunt, docent *iura quaesita esse servanda* \ At non una est inter eos iuris quaesiti definitio. Ius quaesitum dicimus ius acquisitum facto hominis, aut saltem certis adiunctis, quae non sint merae legis concessionem. Nam ne-

¹ C. I, 14, 7.
- Cfr. can. 10.
³ Cfr. can. 4.

cesse est ut fides quam quis habuit ordini iuridico exsistenti non detrectetur; ideo lex nova non potest auferre iura quae vi legis antiquae acquisita sunt, nisi ob grave praevalens bonum publicum.

Verum praeter quam quod, ut diximus, non omnes doctores conveniunt in definiendo iure quaesito, haud intelligitur cur subiectivo iure, et non potius obiectiva iuridica relatione retroactivitatis legis limitatio innitatur.

b) Quare alii doctores *obiectivum* irretroactivitatis fundamentum quaesiverunt, iuxta regulam: *tempus regit actum*. Iuxta hanc theoriam irretroactivitas legis determinatur ipsa iuridica relatione quae inter factum et legem intercedit; ex obiectiva relatione exsurgunt iura subiective quaesita.

Huic theoriae videtur cohaerere non solum constitutio romana supra relata, sed et Codex, qui simpliciter statuit: «leges respiciunt futura, non praeterita»⁴.

2° Contra praefatam doctrinam, quidam moderni scriptores tamquam principium generale extollunt *retroactivitatem*. Animadvertunt enim principium irretroactivitatis fallere in pluribus casibus e. gr. in legibus processualibus, poenalibus, constitutivis iuris publici, atque etiam in factis quae sub nova lege complentur. Quidam addunt quoque novam legem praesumendam esse meliorem, ideoque generaliter applicandam. Concludunt magis expedire ut leges communiter habeant vim retroactivam, nisi aliter caveatur.

3° Censemus duas theorias practice non multum distare inter se, quia utraque admittit plures exceptiones. Diversa autem ratio concipiendi explicatur praesertim ex diverso momento quod variis temporibus habuerunt ius publicum et ius privatum. Constat enim apud omnes in iure privato prae-

valere irretroactivitatem, in publico vero retroactivitatem.

Ad II. Certum est non paucas leges habere vim retroactivam; ad eas vero definiendas oportet rite pendatur natura legis et finis legislatoris.

Praecipuae autem sunt:

1° Leges mere declaratoriae at haec exceptio est tantum apparens, quia re vera lex iam aderat ante declarationem.

2° Leges poenales, si lex posterior sit reo favorabilior⁵; «in poenis enim benignior est interpretatio facienda»⁶ T; et ratio est in eo quod, si legislator severiorem legem sustulit, et censuit mitiorem poenam sufficere restaurando ordini sociali, non est cur gravior poena praeteritis delictis amplius applicetur; omnis enim poena non solum debet esse iusta, sed etiam bono publico necessaria.

3° Leges processuales; processus enim est realiter distinctus a iure substantivo controverso; quare dum ius controversum generaliter regitur lege vigenti tempore quo ius ipsum natum est, processus regitur lege vigenti tempore quo processus ipse evolvitur; quare e. gr. actio ex sponsalibus ad contrahendum matrimonium recte denegata est etiam ob sponsalia ante Codicem inita, quia actio cohaeret processui, et iure Codicis amplius non admittitur⁷.

4° Leges constitutivae iuris praevalenter publici; oportet autem unaquaeque lex rite aestimetur ex suo tenore; si lex quaedam instituta prohibeat in futurum, non aufert praeterita, e. gr. ius patronatus⁸; si lex supprimat certa instituta, aut eorumdem coarctet effectus, generaliter manent iura quae-

⁴ Cfr. can. 17, § 2.

⁵ Cfr. can. 2226, § 2.

⁶ Cfr. can. 2219, § I.

⁷ Cfr. can. 1017, § 3.

⁸ Cfr. can. 1450, § i.

⁴ Cfr. con. IQ.

sita stricto sensu, seu quae praeterito tempore fuerunt absoluta, non autem iura quaesita lato sensu, seu quae habent tractum successivum; e. gr. vetitum ne habeantur paroeciae cumulativae applicatum est etiam paroeciis iam existentibus, non tantum futuris ¹⁰; regulae de praecedentia post Codicem viguerunt etiam pro Capitulis iam exstantibus ¹¹ etc.

5 Consuetudines quae tempore quo Codex promulgatus est iam vim iuridicam obtinuerant, exceptis reprobatis, tolerari possunt si centenariae sint aut immémoriales et Ordinarius censeat prudenter submoveri non posse; ceterae habeantur suppressae, nisi Codex de iisdem caverit ¹²; quae vero tempore publicationis novae legis nondum vim iuridicam assecutae fuerant, ex nova lege sunt aestimandae, quia sub eius imperio vim accipiunt.

6" Privilegia et indulta a S. Sede personis physicis vel moralibus concessa, integra manent nisi fuerint expresse revocata

7' Praescriptiones, quae sub duabus legibus maturantur, generaliter ex lege nova sunt aestimandae, quia sub eius imperio complentur; at communiter dispositiones transeuntes de hac re peculiare normas tradunt, ne in certis casibus (c. gr. si non detur amplius tempus eas interrumpendi) applicatio novae normae minus aequa evadat.

Ad III. Severinus iam diu nomen dedit Piae Unioni Cleri pro Missionibus, sed saepe oblitus est adimplere officia, quibus sodales obligantur, et stipem solvere quotannis. Lato vero decreto S. Poenitentiariae die 20 martii 1933, publicato die 1 aprilis eiusdem anni ¹³, quo piis associationibus revo-

catae sunt facultates largiendi privatis sacerdotibus indulta adnectendi certas indulgentias devotionis obiectis, dubitare coepit num post hoc valide et licite easdem indulgentias adnectere posset quamvis illico oblato maiore contributo curasset ut inter socios perpetuos adseriberetur.

Circa quem casum sequentia notamus:

Γ In primis duo sedulo distinguenda sunt: facultas associationibus concessa largiendi indulta sacerdotibus adscriptis; et iura a sacerdotibus acquisita mediante adscriptione. Iam vero relatum Decretum S. Poenitentiariae loquitur de facultatibus associationum, non de iuribus a sacerdotibus quaesitis: ergo illae revocatae sunt, non vero ista. Ratio autem dispositionis perfecte intelligitur si animadvertatur, iuxta ea quae supra dicta sunt, multo magis spectare ius publicum facultatis associationum quam iura singulis sacerdotibus comparata. Praeterea contra tenorem legis est ut eiusmodi facultates a privatis associationibus concedantur, non autem ut indulta benedicendi obiecta pia eisque adnectendi indulgentias, et alia id genus, sacerdotibus dentur; qui etiam in posterum, licet per S. Poenitentiariam, indulta ipsa poterunt obtinere. Ceterum cum leges iura coarctant stricta adhibenda est interpretatio ir; ideo revocatio facultatum associationibus non est extendenda ad indulta sacerdotibus comparata. Ultimo S. Poenitentiaria hanc revera fuisse suam mentem, et primum nobis privatim declaravit ¹⁴ et postea implicate authentice confirmavit

2° Verum Severinus officia sodalium

¹⁰ Cir. can. 460. § 2

¹¹ Cir. can. 370. § 1

¹² Cir. can. 5.

• Ctr. can. 4

♦ A. A. S. 25 (1933). 170-171

Cir. can. 4.

I. 3. II, 4

¹³ C(r). can. 19.

Cir. < Apollinari* > 6. 1933, 175.

¹⁴ Cir. S. Poenitentiariae, 2 martii 1937 ad 1, 2. A. A. S. 29 (1937)» 58

propria neglexit, nec non annuam solvere stipem.

At eiusmodi omissiones non efficiunt quominus ipse acquisita iura servet. Nam praeter quam quod, si Severinus est rectus sacerdos, probabiliter aliquam operam moralem vel materiale contulit pro missionibus adiuvandis; ad fruendum associationum iuribus et privilegiis sufficit ut quis fuerit legitime adscriptus, nec expulsus ²⁰Neque pariter obstat quod nullam solverit stipem; nam stipis solutio, ex statutis, non est condicio ut quis adscriptus permaneat, sed tantum onus sodalibus impositum ad sumptus associationis sustentandos.

Ergo Severinus gaudet adhuc omnibus acquisitis induitis (in quibus et benedicendi pia obiecta cisque adnectendi indulgentias), dummodo tempore publicationis decreti eadem rite possederit: scii, fuerit actu sacerdos et ad sacramentalcs confessiones audiendas adprobatus, excepto induito

altaris privilegiât!, quod hanc approbationem non supponit

Neque obiiciantur verba quae in Piae Unionis statutis, n. 9, leguntur: « sciant tamen sodales non sufficere nomen dare Piae Unioni, sed naviter et fideliter exsequenda esse ea officia quae nomen dantes susceperunt, si gratiis Piae Unioni ab Ecclesia concessis vere frui desiderent ». Haec enim verba intendunt tantum urgere diligens officiorum adimplementum, ut finem Piae Unionis adscripti perfecte assequantur.

3" Contra si Severinus die 1 aprilis 1933 indulta non habuisset, nihil eidem profuisset maioris contributi oblatio ut socius perpetuus fieret. Nam post praefatam diem Pia Unio non amplius poterat cum sociis talia iura communicare; quia facultas eidem dempta fuit ea ipsa decreti evulgati die, contra ordinariam regulam canonicam de vacatione legum ecclesiasticarum

F. R.

27. DE LEGIS CESSATIONE.

Carolus, qui post nonnullos annos in seminario emensos militiae clericali valedixerat, quaedam commoda e pristino studio assequi nititur. Sic manducat carnes diebus abstinentiae, quia certus est pro se adaequate cessare huius legis finem, cum piscibus aequae ac carnibus delectetur. Pariter libros in Indicem relatos legit tum quia experientia comperit nullum inde periculum sibi imminere, tum ad confutandum amicum, qui contenderat in iis libris demonstrari originem hominis ex simia et multipliciter speciei humanae.

Quaeritur :

1. Quibus modis cessare possit legis obligatio.
2. An cesset lex, cessante causa finali in casu particulari.
3. Quid sit epichcia et an aliquando admitti possit.
4. An Carolus recte egerit.

²⁰ Cfr. can. 692.

²¹ Cfr. S. Poenitentiaria, 2 mardi 1937 ad 1-2;

A. A. S. 29 (1937). 58

** Cfr. can. 9.

SOLUTIO

Ad I. Obligatio legis cessare potest *absolute* vel *relative*.

i *Absolute* idest pro omnibus vel pro maiore parte communitatis cessare potest *ab intrinseco* vel *ab extrinseco*.

Cessat *ab intrinseco* a) si finis legis *adaequata* cessat idest ex toto, quia tunc lex evadit inutilis. Si vero cessat *inadaequata* idest non ex toto, obligatio legis manet; b) si finis legis cessat *contrarie*, idest lex evadit noxia, irrationalis et in quibusdam circumstantiis valde difficilis.

Cessat *ab extrinseco* a) *abrogatione*, si tota lex a legislatore tollatur: b) *derogatione*, si lex tantum ex parte tollatur: c) *obrogatione*, si lex contraria promulgetur. Patet quod legislator tantum vel eius successor aut superior abrogare, derogare et obrogare potest: sic Romanus Pontifex abrogare potest omnes leges ecclesiasticas. Ita in Codice, can. 6, § i, statuitur quod: « Leges quaelibet sive universales, sive particulares, praescriptis huius Codicis oppositae, abrogantur, nisi de particularibus legibus aliud expresse caveatur »: attamen, can. 23: « In dubio revocatio legis praeexistentis non praesumitur, sed leges posteriores ad priores trahendae sunt et his, quantum fieri possit conciliandae » et can. 22: « Lex generalis nullatenus derogat locorum specialium et personarum singularium statutis, nisi aliud in ipsa expresse caveatur ».

2° *Relative* idest pro una vel pluribus personis. Causae ex quibus cessare potest *relative*, aliae sunt *excusantes*, aliae *eximentes*.

Causae *eximentes* sunt a) *absentia a territorio*, quoad leges locales: b) *privilegium*¹. c) *dispensatio*.

Causae *excusantes* sunt a) *ignorantia*. Ignorantia invincibilis excusat a culpa et a poena; attamen « nulla

ignorantia legum irritantium aut inhabilitantium ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur » Ignorantia vincibilis non excusat a culpa neque ordinarie a poena; b) *impotentia* donec perdurat. Impotentia *physica* excusat ab observantia legis: impotentia *moralis*, quae oritur ex periculo gravis damni vel incommodi, non excusat ab observantia legis naturalis negativae (ut non blasphemandi aut non mentiendi) sed excusat ab observantia legis naturalis affirmativae (ut adimplendi votum cum periculo vitae aut gravis damni), legis positivo-divinae (ut integritatis materialis in confessione) et legis humanae, excepto tamen a) si agatur de bono communi vel de remotione extremi damni spiritualis: b) si aliquid extorqueri velit in contemptum Dei, religionis aut clavium: c) si agatur de lege inhabilitante seu irritante gravi, ad bonos mores et religionem tuendam constituta.

Ad II. An cesset lex cessante causa finali in casu particulari.

i° Si finis legis cessat *contrarie*, idest lex evadit inutilis, damnosa aut cum magna difficultate coniuncta, tunc etiam in casu particulari legis obligatio cessat;

2° Si finis legis cessat *negative* tantum aut *privative*, idest si lex non evadit ex toto inutilis aut moraliter impossibilis sed tantum non obtineatur finis a legislatore intentus, duae sunt Doctorum sententiae. Communior tenet quod obligatio legis non cesset, quia, ut ait *D'Annibale*: « publice interest partes non esse a toto discordes; singulorum autem arbitrio relinquere quando lex cesset privative, aleae plena et publice perniciosa res foret »,

¹ Cfr can 16, § b

Ita c. gr. nemo dixerit fas esse parochis matrimonia celebrare, omissis publicationibus, quia deest suspicio cuiuslibet impedimenti. Contrariam sententiam tenent Caietanus, Henriquez, Tamburrini, Navarro, qui citantur a S. Alfonso; at ratio ab ipsis allata non est probabilis, quia observantia legis, quae pro persona particulari inutilis evadit, manet utilis et necessaria pro communitate et ideo praesumendum est quod legislator urgere velit in hoc casu legis obligationem. Ceterum benignior sententia applicari nequit quoad leges canonicas quae in periculi praesumptione fundantur; nam « Leges latae ad praecavendum periculum generale, urgent *etiamsi in casu particulari periculum non adsit* » 2.

Ad III. *Epicheia* est benigna sed aequa interpretatio non legis sed mentis legislatoris. Praesumitur enim quod legislator in lege condenda tantum *contingentia communia* praec oculis habuerit: in casu autem particulari si legislator adesset, ob speciales circumstantias decerneret legem non esse servandam. Est igitur ex parte legislatoris pars iustitiae legalis: eo enim spectat ne lex seu praeceptum commune aliquem praeceteris praegravet.

Quaeritur an *epicheia* aliquando admitti possit. S. Alfonsus cum omnibus theologis affirmat « quoties lex redderetur nociva aut valde onerosa et observatu difficilis » In genere licita est *epicheia* quoties ex specialibus circumstantiis prudenter indicari potest quod legislator noluerit aliquem particularem casum sua lege comprehendere. In specie a) si lex nociva evadit, *epicheia* uti debemus, quia finis legis cessat contrarie: sic non debes restituere

domino arma, quibus abusus certo scis; b) *epicheia* uti licet si observantia legis nimis difficilis evadat et agatur de lege positiva, quae numquam obligat cum gravi incommodo; c) licet uti *epicheia* etiamsi observantia legis non sit nimis difficilis, at requiritur quod ex circumstantiis indicari possit legislatorem in casu noluisse obligare, cum tamen posset. Attamen semper caute procedendum est et utendum consilio viri prudentis.

Non licet uti *epicheia*: a) in legibus naturalibus, quae obligant etiam cum gravissimo incommodo, eo quod obiectum est certe bonum aut malum. Praesumi enim non potest quod Deus particulares casus non praeviderit: ita e. gr. non licet uti *epicheia* ad mentiendum. Quando autem habetur concursus duarum legum, potior est observanda; b) in legibus irritantibus, quae respiciunt validitatem actuum: bonum enim commune exigit uniformitatem et certitudinem quoad valorem aut nullitatem actuum.

Ad IV. Carolus errat cum se dispensatum tenet a lege abstinentiae, quia certus est pro se adaequate cessare huius legis finem, cum piscibus aequae ac carnibus delectetur. Finis enim legis negative tantum pro ipso cessat et observantia legis non solum non evadit noxia aut difficilis, sed facilior. Lex autem abstinentiae est necessaria ad bonum commune pro omnibus Ecclesiae subditis, qui facile aliunde possent legem eludere reputantes ipsius finem pro se individualiter cessasse.

Quoad vero lectionem librorum qui in Indicem relati sunt, duas rationes Carolus affert. Prima est *quia experientia comperit nullum inde periculum sibi imminere*. At periculum seu finis legis cessat tantum negative et ideo illicite agit. Altera est *ad confutandum amicum, qui contenderat in iis*

- Can. 21.

3 De leg., n. 77.

libris demonstrari originem hominis ex simia et multiplicitem speciei humanae. Supponimus quod Carolus sit capax confutandi errores amici sui. Tunc, cum finis legis cesset contrarie,

si nequit commode facultatem legendi libros prohibitos impetrare, epicheia uti potest quoties ex omisa lectione damnum animarum vel fidei contemptus obvenire possit. ***

28. DE VI LEGIS CIVILIS IN MATERIA IUSTITIAE.

In quodam sacerdotum coetu, de vi legis civilis, praesertim in materia iustitiae, magna contentione agitur. Censent alii, omnes iustas leges, ut quae a Deo per legitimum principem descendant, et publicum bonum intendant, subditorum conscientiam ligare. Pro minimo vero officio alii decertant idque ex eo quoque colligunt quod nostri temporis legum latorum de religione moribusque vix solliciti, coactione potius quam proposito subditis officio legum observationem urgere videantur.

Quaeritur :

1. Quacnam sit vis legis civilis, praesertim in materia iustitiae.
2. Quaenam praecipuae nostri temporis in materia iustitiae leges.

SOLUTIO

Ad I. *Quaenam sit vis legis civilis, praesertim in materia iustitiae.*

Γ Omnibus profecto nota est legis notio ad mentem S. Thomae: *Ordinatio rationis ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata* vel iuxta Suaresium: *lussum legitimi principis propter bonum subditorum, commune, stabile, sufficienter promulgatum*

Lex proprie dicta, sine morali obligatione aliquid faciendi aut omittendi, non concipitur. Fons autem cuiuslibet obligationis, quae ex lege oritur, est ipse Deus: quare vis atque efficacia legis vere obligantis in conscientia vel immediate vel saltem mediate a Deo procedit. Ratio manifesta: voluntas creaturae rationalis in consecutione sui finis est ab aliis creaturis prorsus independens, et solum a Deo, qui habet plenum et absolutum dominium in creaturas, efficaciter ligari potest. Unde S. Scriptura diserte affirmat quamlibet

potestatem legiferam a Deo derivari: « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo... Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt... Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram sed etiam propter conscientiam » 3.

Alibi dicitur: « Per me reges regnant et legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, et potentes decernunt iustitiam » 1.

Huc spectat Instructio S. C. de Propaganda Fide ad Vicarium Apostolicum Siam et Zucdac, 23 iunii 1830 2.

2' Procul dubio etiam princeps civilis potest ferre leges, quae veram obligationem in conscientia inducant. Haec doctrina est omnino certa. Efficacia autem et ratio obligationis derivanda est ex lege aeterna Dei seu ex suprema Ipsius voluntate. Sicut enim

1 S. Th., I-II. q. 90. a. 4
; Dr. lepbui» Ub. I. cap. 23

* Rom. 13, i ss.

< Prov. 8, 15 M cfr. Sap. 6, 8; 1 Petr. x, 13,

4 Collect. S. C. de Prop. Fide, η. 81\$.

societas civilis ex Deo creatore naturae procedit, ita eius potestas ab eodem Deo derivatur: societas quippe sine potestate exsistere suumque finem consequi nullatenus valet. Addendum, civilem societatem esse iuridice perfectam in ordine suo, idcoque qua talem habere veram potestatem legiferam, iudiciariam et coactivam.

Egregie Leo XIII 6 ait: « Quoniam vero non potest societas ulla consistere, nisi si aliquis omnibus praesit, efficaci similique movens singulos ad commune propositum impulsione, efficitur, *civili hominum communitati necessariam esse auctoritatem, qua regatur*; quae non secus ac societas a natura propterea a Deo ipso oriatur auctore. Ex quo illud consequitur, potestatem publicam per se ipsam non esse nisi a Deo. Solus enim Deus est verissimus maximusque rerum dominus, cui subesse et servire omnia, quaecumque sunt, necesse est; ita ut quicumque ius imperandi habent, non id aliunde accipiant, nisi ab illo summo omnium principe Deo. *Non est potestas nisi a Deo* ».

3" Quinam in diversis Statibus leges ferre valeant, a forma regiminis dependet. Aliquando potestas legifera residet in supremo principe tantum; interdum exercetur a Principe una cum corpore legislative, vulgo *Parlamento*; non raro supremus princeps ratas habet leges conditas a corpore legislativo. Attendendae sunt diversae civitatum constitutiones. Etiam *regina*, si revera princeps est, potest ferre leges, cum femina iurisdictionis *civilis* capax sit.

4" Ipse quoque legislator impius et ethnicus, qui nihil aut parum curat de Deo ac de obligatione inducenda in conscientia, valet condere leges conscientiam vere obligantes. Ultima vero istius obligationis ratio est bonum

commune seu finis civilis societatis necessario consequendus, Deo eiusdem auctore iubente. Ad rem scite *Angelicus* animadvertit: «Leges positaе humanitus sunt iustae vel iniustae. Si quidem iustae sint, habent vim obligandi in foro conscientiae a lege aeterna, a qua derivantur... Dicuntur autem leges iustae et *ex fine*, quando scilicet ordinantur ad bonum commune; et *ex auctore*, sicut cum lex lata non excedit potestatem ferentis; vel etiam *ex forma*, quando scilicet secundum aequalitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune »

50 Ad praesentem quaestionem quod attinet, spectanda potissimum est divisio legis in *moralem*, *poenalem* et *mixtam*. Prior dicitur, quae solum obligat ad sui observantiam; altera quae obligat ad poenam subeundam in casu transgressionis; tertia quae obligat ad utrumque.

Distingui solet lex poenalis *pure* et *mixte* poenalis. Lex *pure poenalis*, iuxta D'Annibale⁷ et alios, ea est quae *disjunctive* imponit praeceptum aut poenam, ita ut in arbitrio subditorum positum sit aut rem praeceptam peragere aut poenam subire. Alii, ut Billuart⁸, Koch⁹ etc., tenent legem *pure poenalem* illam esse, quae vere praecipit aliquid faciendum atque poenam minatur transgressoribus, sed non vult ligare sub culpa morali. Igitur sola culpa *iuridica* ex transgressionem huiusmodi legis statuitur ac deinde puniuntur. At etiam in isto casu adest obligatio in conscientia in ordine ad poenam subeundam.

Lex *mixte poenalis* ea dicitur, quae imponit simul immediatam ac directam obligationem moralem et poenam temporalem transgressoribus.

⁷ S. Th., I-II, q. 96, a. 4.

* *Summula theol. mor.*, I, n. 207.

* *De legibus*, dl§§. 4, a. 4, § 1.

¹⁰ *Lchrdr Moraltheol.*, § 26.

^o Encycl. *Immortale Dei*, i nov. 1885.

Praeter has leges pure et mixte poenales, habentur leges humanae *simpli-citer praeceptivae* vel *mere morales*, quae inducunt obligationem in conscientia, sine ulla poena u.

6 Criteria praecipua ad cognoscendum utrum aliqua lex civilis immediate conscientiam liget sub culpa morali, necne, sunt ista: i) verba ipsius legis seu expressa voluntas legislatoris qui edicit formaliter aut aequivalenter subditos teneri ad aliquid faciendum vel attendendum; 2) persuasio agendique ratio peritorum ac proborum hominum, qui censent legem esse vere moralem aut mere poenalem; 3) maior vel minor poena, quatenus nimium videatur necne, ut violans legem simul in peccatum et in gravem poenam incidat; 4) potissimum, ratio boni communis, quod interdum urget ut leges efficaciter in conscientia directe ac immediate obligent, secus publicum bonum aliquando vix posset obtineri.

7 Ex dictis consequitur quasdam leges civiles obligare *ante sententiam iudicis*, quasdam solum *post sententiam* latam ob earumden transgressionem.

Leges, quae obligant *ante iudicis sententiam*, generatim loquendo, respiciunt iura privatorum aut *acquirenda* aut *mutanda* aut *exstinguenda*. Tales sunt leges quae *modos originarios* acquirendi dominium statuunt, v. gr. de occupatione, inventione, etc.; vel quae bonorum proprietatem transferunt seu *modos derivatos* acquirendi dominium praescribunt, ut de iure successionis, de contractibus in genere, etc.

In praxi valde difficile est determinare naturam plurium legum civilium carumque vim atque obligationem accurate praefinire.

8 Istae normae tamquam practicae

conclusiones prae oculis opportune haberi possunt:

a) Saltem post iudicis sententiam leges civiles veram obligationem in conscientia inducunt, ita ut in utroque foro, externo scii, et interno, efficaciam sortiantur.

b) Multae leges civiles, praesertim nunc temporis, eam tantum obligationem inducunt, quae a legislatore intenditur; porro civilis legislator plerumque abstrahit a directa obligatione in conscientia, et bono communi satis provisum censet per sanctiones poenales aut per iudicis sententiam.

c) Illae leges profecto habendae sunt tamquam directe et immediate conscientiam ligantes, quae ut tales a doctis ac peritis viris communiter aestimantur.

d) Aliquando peculiaria adiuncta efficiunt ut lex per se poenalis observanda sit in conscientia. « Sic — ait Vermeersch — cum ad penuriam rerum vel nimiam earum caritatem praecavendam aut propulsandam cives iubentur vel alimenta afferre in commune, vel pretio temperato contenti esse, communis necessitas haec facile in conscientia imponet ».

e) In dubio utrum lex directe et immediate conscientiam liget necne, utrum ante iudicis sententiam an tantum post sententiam lex obliget, benignior opinio tuto retineri potest l3.

Ad II. *Quaenam praecipuae nostrae tempons in materia iustitiae leges.*

i Praecipuae leges civiles in materia iustitiae congruenter in quatuor classes distinguuntur. Prima respicit civilia praescripta de acquisitione domini, de mutatione et extinctione privatorum iurium, per occupationem,

>- *Theol. mor*, I, n 253.

1 Cfr GÉMCOT *Institutiones theol. moral.*, I, 128'. Buxerisi-Palmieri, *Opus theol.*, I, n. 303; Vermeersch, *I. c.*; Suarez, *De legibus*, lib. III, cap 21 et 22.

Cfr PnUMMIR *Theol. moral.*, I, n 209; Ltnm.HL *Theol. moral.*, I, n 312. S Alf, Ub III, n 615 »t

inventionem, accessionem et praescriptionem. Altera refertur ad dominii acquisitionem vel translationem per varios contractus. Tertia ad plura tributorum genera spectat. Quarta iura successionis, dominium filiorumfamilias, parentum, coniugum, etc. attingit.

2 De singulis verba facere minime hic praestat: deest quippe tempus et occasio. Duo tantum animadvertenda censemus quoad contractus et praescriptionem. Codex iuris canonici statuit: « Praescriptionem, tamquam acquirendi et se liberandi modum, prout est in legislatione civili respectivae nationis, Ecclesia pro bonis ecclesiasticis recipit, salvo praescripto canonum qui sequuntur »¹⁴. Item can. 1529 decernit: « Quae ius civile in territorio statuit de contractibus tam in genere, quam in specie... eadem iure canonico in materia ecclesiastica iisdem cum effectibus servantur, nisi iuri divino contraria sint aut aliud iure canonico caveatur ».

30 In materia iustitiae peculiare momentum obtinent leges civiles de *tributis*. Species tributorum sunt fere innumerae, pro diversitate rerum ex quibus illa solvi debent. Praecipua divisio est in tributa *directa* et *indirecta*. Dicuntur *directa* quae imponuntur immediate *personis* sive ratione bonorum, sive ratione artis vel negotii aut muneris; *indirecta*, quae immediate imponuntur *rebus*, et solvuntur ratione mutationis iurium, v. gr. per successionem, per contractum emptionis-venditionis, etc.

4' Leges *iustae* tributorum obligant in conscientia. Status enim maximas expensas sustinere debet pro bono communi, e. gr. pro civium securitate, pro viis publicis, pro incolumitate patriae etc.; idcirco habet ius strictum exigendi a civibus subsidia sufficientia

ad solvendas expensas necessarias pro utilitate publica. Huiusmodi subsidia vocantur tributa, taxae, census, vectigalia aliisque nominibus.

S. Scriptura id aperte confirmat. Christus respondens ad quaestionem Phariseorum: Licet census dare Caesari an non », ostenso sibi numismate, ait: « Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo »¹⁵. Quod autem docuit verbo, id exemplo confirmavit iubens Petro tributum solvere. S. Paulus eandem doctrinam expresse inculcat: * Necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim et tributa praestatis; ministri enim sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal »¹⁷.

Ut tributa sint *iusta*, tres conditiones requiruntur: i) auctoritas legitima; 2) causa iusta; 3) debita proportio. Propter defectum causae iustae et debitaе proportionis, hodie non pauca tributa sunt iniusta ideoque in conscientia nulla existit obligatio ea solvendi.

5' Omnes theologi affirmant leges iustas tributorum aliququaliter obligare in conscientia; sed minime concordant circa qualitatem istius obligationis.

Plures docent obligationem oriri *ex iustitia commutativa*, ita ut defraudatio inducat onus restitutionis¹⁸.

Alii censent obligationem *ex sola iustitia legali* profluere. Ita Lehmkuhl¹⁹, Waffelaert²¹ et multi auctores recentes.

Quidam dicunt omnes leges tributo-

¹⁴ Mt 22, 17 w.

Mt 17, 23 w.

¹⁷ Rom. 13, 5 ».

¹⁸ Cf. Vermeersch, *Quaestiones de iustitia*, n. 98 ss; Marres, *De iustitia*, bb II, n. 196.

S. Ale., lib. III, n. 616; S. Antoninus, *Summa theol.*, part. 2, ut. 1, cap. 13, § 3.

²⁰ I, n. 1170.

²¹ *Tract. de vrrt. card., de iustitia*, n. 420.

Cfr. can. 1508.

rum civilium esse *poenales*. Huic sententiae generatim favent Biederlack²¹, Gcnicot²², Bucceroni²³, Berardi²⁴ et aliique.

Multi distinguunt inter tributa directa et indirecta, asserentes leges de tributis *directis* obligare in conscientia, leges vero de tributis *indirectis* esse *mere poenales*. Ita complures theologi moderni²⁵.

6 Triplex norma de hac re assignari potest, ad praxim quod attinet:

1) Graviter per se peccant tributorum *exactores ex officio*, atque ad restitutionem tenentur, si fraudatoribus scienter favent.

Item graviter peccant ac restituere debent tamquam cooperatores iniusti omnes illi, qui *exactores corrumpunt*, ne debita tributa exigant.

2) Qui ex tributorum defraudatione

habituale commercium exercent, vix possunt a gravi culpa excusari, tum quia se exponunt maximis periculis, tum quia notabile damnum afferunt aliis mercatoribus atque ipsi societati.

3) Post factum non sunt cogendi fideles « ad restitutionem tributi defraudari, si probabiliter sibi suadeant, in tanta vectigalium multitudine aliquid iniustum solvisse vel competenter contribuuisse ad publicas necessitates »

70 Nostra potissimum aetate, lex civilis — quae rerum pretium, omnibus adiunctis perpensis ac debita servata proportionem, iustum determinet, nimio excessu vetito ideoque reprobata peculiari commercii forma recenter inducta — procul dubio in conscientia obligare valet, bono communi id exigente.

F. M. C.

29. DE LEGE CIVILI POENALI.

Licinius in legibus civilibus infringendis non solum scrupulum non habet, sed etiam omne studium in iis praetergrediendis, cum lucro sibi sit, collocat. Excusationem affert dicens leges civiles esse poenales, poenam autem se posse eludere utpote officialibus amicum et beneficium. Hinc merces vetitas invehit, vectigales abscondit, praeceptam declarationem bonorum suorum et reddituum annuorum omittit, contra legem armatus incedit et, cum aliquando deprehendatur, policistae statim offert quadruplam mulctam, ut in posterum agere possit impune.

Quaeritur :

1. Leges civiles obligentne in conscientia.
2. An adsint leges mere poenales, et unde dignoscantur.
3. Quid de Licinii agendi ratione sit iudicandum.

SOLUTIO

Ad 1. Quin leges civiles possint in conscientia obligare non est

dubium. Hoc enim constat tum ex S. Scriptura tum ex ratione. Sacra Scriptura enim iubet fideles Christianos obedire legitimis principibus. «Per

²¹ De luictua et ture, n. 103.

²² Ib. n. 574.

²³ Inttit. theol. mar., I, n. 232.

²⁴ Ptouj. confess., III. n. 413.

²⁵ Cir. Balliwini. Opus theol., I. n. 327; PbDmmi*. I, n. 293.

²⁶ Tu S. Alf., lib. III, n. 6x6.

me reges regnant et legum conditores insta decernunt »¹. « Non est potestas nisi a Deo... qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit...; subditi estote non solum propter iram sed etiam propter conscientiam » Quod etiam exemplo priorum Christianorum confirmatur.

Sed ipsa ratio postulat ut leges civiles hanc vim obligandi habere possint. Nisi enim cives in conscientia tenerentur legibus parere, universa societas dilabretur. Ut Status finem suum assequatur in ordine naturali, quemadmodum Ecclesia in supernaturali, oportet subditi eidem pareant. Ad rectores societatis pertinet imponere in conscientia obligationes. At si forte ipsi hoc ne cogitaverint quidem, sicut hodiernis moribus non raro fit, non ex hoc evanescit quaelibet moralis obligatio. Ea enim exsurgere potest ex *bono publico*.

Quacnam autem sunt leges civiles quae revera obligant in conscientia? Communiter DD. sequentia principia statuunt:

a) *Leges constitutivae iuriuni* obligant in conscientia, *ante sententiam indicis*. Hoc enim requirit publicum bonum. Ceterum hae leges non sunt nisi determinationes iuris naturalis. Unde obligant in conscientia leges quae patri tribuunt usumfructum in bonis filiorum, quae determinant iura condomini, etc. At in his attendenda est quoque distinctio inter normas quas dicunt *cogentes* et *dispositivas*; illae enim sunt inderogabiles; hac possunt, permittente lege, partium conventionibus, derogare.

b~) *Leges irritantes* scii, quae actus nullos faciunt, vel *inhabilitantes* quae personas ad certos actus ponendos incapaces reddunt procul dubio obligant in conscientia *post sententiam indicis*.

Ante sententiam vero, certe legislatores, si velint, possunt in conscientia obligare. Tamen quidam DD. hoc legislatores minime fecisse absolute praesumunt, autumantes sufficere bono publico civilem irritationem.

Alii distinguunt inter irritationes quae procedunt *ex defectu conditionum essentialium* (e. gr. irrita est alienatio pupilli sine tutoris assensu) et *ex defectu formae* (e. gr. irritum est testamentum informe); et docent illas etiam ante sententiam, has vero tantum post sententiam obligare. Verum notandum est homines plerumque iuxta leges civiles sua negotia perficere ac intendere; quibus in casibus etiam in conscientia eatenus actus valent quatenus iuxta civilem legem sustinentur. Hoc confirmatur ex eo quod sententia tandem aliquando non est nisi *lex specialis*, seu lex casui concreto applicata. Ceterum irritationes ecclesiasticae pleno iure et conscientiam afficiunt.

Aliter, uti patet, dicendum est si lex tantum *rescindibiles* actus faciat, qui proinde sustinentur donec a indicé auferantur. In dubio actus praesumuntur rescindibiles, quia nullitas utpote odiosa est stricte intelligenda.

Lex irritans per se non est prohibens; nisi agatur de iis actibus qui ex iustitia vel ex officio legitime poni debent, vel quorum irregularis positio aliquid inhonestum contineat (e. gr. scienter inire matrimonium cum impedimento dirimente).

Irritationes et inhabilitationes, donec contrarium constet, censentur ex bono publico introductae; nec earundem ignorantia excusat.

c) Nulla lex civilis obligat si adversetur iuri naturali, divino aut ecclesiastico, quibus, uti patet, non potest derogare. Supremum indicium de iustitia legum humanarum Ecclesiae reservatur, quae in utroque foro iudicare

¹ Prov. 8, 15.

- Rom. 13, i ss.

valet de iis omnibus quibus inest ratio peccati

Ad II. Leges possunt obligare *ad culpam vel ad poenam* aut *ad culpam et poenam*. Iure Codicis nulla lex obligat ad poenam, nisi gravis praecesserit imputabilitas at iure particulari, e. gr. statutis congregationum religiosarum, haberi possunt leges mere poenales.

Iure civili autem saepius leges mere poenales occurrunt, quae scii, considerant non culpam moralem sed *civilem* seu *luridicam tantum* et *statutam poenam*. Sunt generatim omnes eae leges quae dantur ad *tutelam mediatam ethicae et iuris*; et quarum violatio non impedit boni publici assecutionem. Contra, leges quae culpam moralem statuunt sunt illae quae intendunt *immediatam tutelam ethicae et iuris*, et quarum violatio proinde aliquid inhonestum continet. Inter leges mere poenales primum locum tenent *leges politicae*, quae c. gr. prohibent ne quis citius currat cum machina semovente, vel iubent omnes latere dextero ambulare, etc. Ad eas dignoscendas praecipue iuvant et natura legis, quae ipsius finem assequi permittat etiam posthabita obligatione in conscientia; et *modus loquendi legislatoris*, qui tantum poenam attendat, eamque graviolem statuatur ad homines deterrendos; et *aestimatio hominum timoratorum*, qui nullam in conscientia obligationem sentiant; etc. Inter leges mere poenales sunt saltem nonnullae leges *tributorum*. *Tributa sunt praestationes a civibus reipublicae debitae ad publicos sumptus sustinendos*. Distinguuntur tributa *directa* et *indirecta*; illa a certis personis statutis intervallis solvuntur ratione personae, bonorum, artis, negotii etc.; haec solvuntur non statutis

intervallis sed occasione transvectionis, mutationis iurium, fabricationis, successionis, etc.

Tributa iusta esse solvenda constat ex S. Scriptura: « ...Reddite quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo » \ « Ideo enim et tributa praestatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal » 6 et ex ratione; nisi enim aliter provideri possit, Status ius habet exigendi a subditis media necessaria ad publicos sumptus.

Condiciones necessariae ad exigenda tributa sunt ut: a) iubeantur *a legitima auctoritate*; b) *ex iusta causa*, e. gr. non ad scholas impias, vel cultus haereticos fovendos etc.; c) *cum debita proportionem* scii, iuxta vires uniuscuiusque seu pro redditibus qui supersunt post sustentationem sui ipsius et propriae familiae.

De fundamento tributorum DD. non conveniunt.

Antiquiores et nonnulli ex modernis censuerunt tributa deberi ex iustitia *commutativa* (ex contractu implicito inter singulos et Statum vel ex praemio assecurationis, vel ex dominio alto, quod Status censetur habere in bonis subditorum). Ex hac theoria sequitur eum qui tributa fraudavit teneri ad restitutionem.

Alii moderni putant tributa deberi ex iustitia *distributive*; et generatim docent leges de tributis directis obligare *in conscientia*, de indirectis vero esse *mere poenales*.

Alii denique censent omnes leges de tributis esse *mere poenales* sive quia legislatores hodie ne cogitant quidem de obligatione conscientiae, sive quia viri timorati tales existimant, sive etiam quia secus homines honesti in peiore condicione invenirentur quam

¹ C. « 55J, § i, n. 2.

« C. ult. § i

⁴ Mt. 22, 21.

• Rom. 12, 17.

inhonesti qui eas violant. Ex mente horum doctorum nulla oriri potest obligatio restituendi fraudata tributa.

Quid dicendum? Prima sententia videtur verior si tributa omnino pauca ac in commodum tantum solventium distributa. Cum hodie maxime apud nos nimis excreverint ⁷ nec semper ad rectos fines impendantur, altera sententia est praeferenda. Tertia benignior videtur; at si quis sufficienter iam publicis expensis contulit, non videtur inquietandus, si aliquod tributum etiam directum effugit. Plerumque enim DD. censent quempiam licite posse tertiam aut quartam partem tributorum retinere.

At non licet, inito commercio, ingentia tributa furari, sive quia hoc mediis licitis vix fieri potest, sive quia quis hac agendi ratione se et suam familiam maximis poenis exponit.

Item exactores ex iustitia commutativa ex officio tenentur munus suum rite adimplere.

Ad III. Ex dictis patet quid de Licinii agendi ratione sit iudicandum.

Generatim reprobanda est voluntas Licinii qui omne studium ponit in legibus civilibus infringendis. Non enim omnes leges civiles sunt mere poena-

les; sed plurimae obligant in conscientia, ut supra exposuimus.

Item Licinius peccat cum civiles officiales corrumpere conatur. Hi enim tenentur ex officio munus suum implere. Nec licet eosdem ad prodendum proprium officium allicere. Pariter peccat Licinius si fraudibus et mendaciis utatur ad suum finem assequendum.

Cum merces vetitas invehit, peccat, si de iis agatur quae ad pravos fines certe destinantur.

Vectigalia abscondere, saltem iuxta modum, eidem licet, quia haec revera est lex mere poenalis. Item si bonorum suorum et annuorum reddituum declarationem omittat probabiliter non peccat, quia practice vix poterit integram substantiam aut maiorem partem ipsius celare. At si et hoc assequatur, maxime publicorum officialium corruptione, peccat, sive quia hos corrumpit, sive quia nullo modo coopérât ad publicos sumptus societatis, quos et ipse, pro suis redditibus, substinere tenetur.

Prohibitio deferendi arma generatim est etiam mere poenalis; at si deprehendatur, Licinius teneturolvere mulctam; nec potest etiam in hoc casu corrumpere policistas.

F. R.

30. DE LEGE MERE POENALI.

Clotildes, pagum habitans in confinio situm, solet, sicut plerique illius loci incolae, merces fraude ex alia natione transferre, ut ex lucro inde hausto familiae sustentationi provideat. Cum Romae semel, extraordinariae peregrinationis causa, inveniatur, consuetudinem huiusmodi confessario, dum sua peccata narrat, ut suae vitae rationem accuratius exponere valeat, casu manifestat.

At confessarius, id audiens, eam graviter arguit eique gravissimum officium explicat pessimam istiusmodi artem deserendi. Verum, cum Clotildes communem loci morem ac suiipsius familiae necessitatem opponat, confessarius ipsam, quin aliud addat, absolvit.

⁷ In Italia praeter tributa indirecta solvuntur: 73 % pro fundis, 24 % pro aedificiis et ab 8 ad 20 % iuxta varias classes mobilium divitiarum.

Quaeritur :

1. Num fern leges possint atque re vera ferantur quae ut aiunt, mere poenales sint.
2. Num eius generis existimari debeat lex quam Clotildes violavit.
3. Quid sit de eiusdem consuetudine atque de agendi ratione confessarii iudicandum.

SOLUTIO

Ad I. *Num ferri leges possint atque re vera ferantur quae ut aiunt mere poenales sint.*

Duplici huic quaestioni apte responderi nequit, quin prius dicatur quid sit lex mere poenalis. Iamvero, lex mere poenalis, iuxta acceptionem communem, est lex quae in conscientia ad solam poenam subeundam obligat, si quis quid egerit vel omiserit contra ordinationem Superioris *non in conscientia obligantem*. Supponamus eiusmodi esse ordinationes auctoritatis civilis venationem et piscationem aliis civibus omnino, aliis saltem certis temporibus vel locis vetantem. Si quis eas transgrediretur, non peccaret quidem, at condemnatus ad mulctam eam in conscientia solvere deberet.

Ita iuxta acceptionem communem. Aliqui tamen legem mere poenalem ita explicavere, ut adsit obligatio in conscientia disiunctiva, qua subditus teneatur in conscientia pro arbitrio suo aut ad aliquid praestandum seu omitendum, aut ad poenam patiendam ¹. Alii demum docent subditum in conscientia solummodo teneri *ad non resistendum* legis applicationi; non vero ad poenam subeundam, ita ut etiam huic sese subtrahere licitum sit ².

At si indoles legis mere poenalis ultimo modo explicatur, non est lex sen-

su proprio. Lex enim sensu proprio sumpta necessario obligationem non mere iuridicam seu in foro externo, verum etiam moralem, seu in foro interno seu conscientiae secum fert. Sequitur ex verbis S. Pauli *ad Romanos* 13, 5: « Subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam ». Sequitur etiam ex natura rei. Equidem, ipsa lex naturalis potestatem tribuit auctoritati publicae obligandi in conscientia. Naturalem enim homo habet obligationem vivendi in societate atque tendendi in huius societatis bonum commune sub directione alicuius auctoritatis; quae quidem obligatio quum ex ipsa lege naturali oriatur, est obligatio moralis seu in conscientia. Hinc etiam obligatio legum positivarum ab auctoritate conditarum ad promovendum bonum commune, per se eiusdem ordinis moralis erit. Sicut autem lex mere poenalis hoc modo concepta non est proprie *lex*, ita lex poenalis *disiunctiva* non est proprie *lex mere poenalis*; nam non unice neque absolute ad poenam in conscientia obligat; sed aut ad agendum aut ad patiendum conscientiam adstringit.

Quoad quaestionem autem num leges mere poenales ferri possint, etsi id fieri posse a nonnullis etiam modernis negetur ³, nihilominus huiusmodi leges

¹ Ita Wma, D'Annibale, Bouquillon. Cfr. *lui Pont.* 1924. p. 117; Maruto I, n. 221 id pro wlo foco interno admittit.

² Iu LIDRUS in <N. Revue thcolog.>, 1932, p. 45; TONNEAU quoad Comtit. Donicnicanorum, in <Rev. des Sc. phil. et thcol.>, 1935» P. 171 Vermeersqi I. cd. 3, n. 172

³ Iu post S. Bellarminum, praesertim Kocn; dein Renard, *La théorie des leges mere poenales*; Gillet, *Conscience chrétienne et justice sociale*; Brisbois, in « N. Rev. thcolog », 1938, p. 1072; Allen, in <The Ecd. Review», 1939. p. 312.

nullam repugnantiam iuridicam continere existimamus. Ita cum communissima sententia, etiam modernorum magnae auctoritatis ¹sustinemus quoad leges mere poenales eo modo conceptas, ut non quidem ad ordinationem ipsam observandam, attamen ad poenam obeundam in conscientia obligent s.

Etenim, ut habeatur lex sensu proprio, requiritur et sufficit quod legislator ad eius obiectum specificum obligare velit et possit in conscientia, iamvero, obiectum specificum legis mere poenalis qua talis ad quod legislator vult obligare in conscientia, est ipsa poena subeunda; et ad hanc quidem obligare in conscientia potest et vult. Est ipsa poena; ideo enim praecise vocatur lex mere poenalis. Non ergo res a legislatore ordinata est obiectum huius legis, prout est lex proprie dicta, seu in conscientia obligans; quamvis enim talis res sit primarie intenta a legislatore, est nihilominus tantum obiectum legis cuiusdam improprie dictae, non in conscientia obligantis, atque intentum tamquam effectus legis proprie dictae, poenam comminantis iamvero, legislator aliquando rationabiliter obligare potest et vult ad solam poenam obeundam in conscientia. Potest enim fieri, quod sic sufficienter bonum commune promovet; poena enim perterriti subditi communiter legislatoris voluntatem adimplebunt ut poenam evitent; ii vero qui eam non adimplent, saepe tamen modo suo ad bonum commune

conferent solvendo mulctam in poenam statutam. Potest insuper haberi specialis ratio cur ita statuatur legislator. Id maxime obtinet, ubi agitur de materia mere civili et externa, administrativa, ex se indifferenti in ordine morali. Neque dicas ut supra cum Renard, non esse in potestate legislatoris mutare legis naturam, quae scii, postulet obligationem moralem seu in conscientia. Lex enim poenalis revera obligat in conscientia, ad poenam scii. Neque ex hoc quod res primarie intenta a legislatore est utilis vel necessaria ad bonum commune, fit obiectum legis in conscientia obligantis; ad hoc enim non sufficit rem esse utilem vel necessariam, sed intervenire debet voluntas legislatoris, constituens rem illam obiectum legis. Hoc sequitur ex natura legis positivae, quae praecise *voluntate legislatoris* superadditur legi naturali. Attamen, etiamsi deficiat talis voluntas, saepe tamen aderit obligatio naturalis. Ita obtinet in legibus de pretio legali, servitutibus, dominio coniugum, filiorum, auctorum: item de defensione et sustentatione patriae, praescriptione, haereditate et contractibus; quippe quae explicant vel determinent ipsum ius naturale

Neque dicatur poenam sine culpa dari non posse. Poena utique sensu stricto quae ob solam culpam moralem infligatur in casu dari nequit; sed poena sensu lato seu quaevis afflictio seu coactio ob culpam etiam mere iuridicam merito statuitur ad adigendos subditos ut praestent ea quae legislator, etsi non sub culpa morali, exigit. Et satis consonat antiqua regula iuris 23, in 6°: « Sine culpa, *nisi subsit causa*, non est aliquis puniendus ». Tandem doctrinae traditae probabilitas implicite agnosci videtur in Instr.

¹ Ita post S. ALFONSUM (*Th. mor.*, I. 145-147* III. 616) c. gr. JANSSEN in *Ius Pont.* 1924» P. 19G Michiels, *Nonnae gen. I. C.*, p. 260; van Hove, *De legibus eccl.*, n. 147. Immerito attribui videtur S. Alfonso sententia de lege ne ad poenam quidem obligante in conscientia.

⁵ A fortiori haec valebunt pro lege poenali disiunctiva. Neque legem poenalem ne ad poenam quidem in conscientia obligantem repugnare putamus. Attamen, non erit lex sensu proprio

¹ Cfr. van Hove, *l. c.*

⁷ Cfr. Salsmans in < N. Revue thcol. >, 1928, p. 139.

S. C. de Prop. Fide 23 iunii 1830 circa leges opii commercium vetantes

Quaeritur dein, num re vera ferantur leges mere poenales. Quoad leges ecclesiasticas, in iure communi non dantur; in iure particulari aderat exemplum Synodi *Toletanae* (anno 1355) atque etiam nunc huiusmodi exempla inveniuntur in multis Constitutionibus Institutorum religiosorum, primo loco S. Dominici quamvis aliqui velint ibi neque ad poenam adesse obligationem in conscientia. Observes tamen religiosum in quacumque hypothesis practice Constitutiones vel regulas tales vix transgredi posse, quin peccet, ob motivum quo eas transgreditur, vel ob scandalum datum, nisi legitima dispensatio vel excusatio transgressionis suffragetur.

Quoad leges civiles, sunt qui negent hodie dum dari leges poenales, etiamsi forsitan dari possent. Ratio est quia intentio legislatorum hodiernorum restringendi obligationem in conscientia ad solam poenam probari nequit; imo necessario deest, ideo praecise quia « legislatores hodierni ab ordine morali in suis legibus ferendis magna ex parte praescindunt »¹⁰. Attamen pace istorum DD., cum multis aliis dicendum videtur satis probabiliter in nonnullis Statibus inveniri aliquas saltem leges mere poenales. Neque enim ad hoc legislatoris voluntas *explicita* requiritur; sed *implicita* sufficit qualis ex adiunctis aliquando erui potest; ut si forma praeceptiva desit vel poena sit exorbitans, quin specialis ratio pro hoc occurrat. Imo, ex communi aestimatione et praxi populi, aliquando fit ut legislator non amplius rationabilem legem suam, saltem integram, urgere

possit sub culpa morali, cum nimio scii, gravamine timoratorum. Ita saepe leges quae materiam mere civilem respiciunt ordinemque externum, mere poenales habentur; ut leges quae prohibent venationem in silvis publicis¹². Neque obstare videtur quod legislatores hodierni ab ordine morali magna ex parte praescindunt. Nam supposito id verum esse (qua de re dubitare liceat), certo non *omni* ex parte ab ordine morali praescindunt. Si autem praescindunt, ecquid non poterit esse indicium, quod implicate in ordine morali seu conscientiae obligare nolunt? Tandem, in dubio, utrum lex mixta an pure poenalis sit, pro pure poenali haberi saltem, ita addiderim, in materia civili.

Ad II. *Num eius generis (id est lex mere poenalis) existimari debeat lex quam Clotildes violavit.*

Lex quam Clotildes violavit est lex quae merces ex alio Statu importandas certo alicui tributo, portorio seu vectigali dicto, subiicit. Vectigal autem tributum indirectum vocatur, quia directe afficiendo merces, indirecte tantum earum gravat emptores; venditores enim ob vectigal solutum earum pretium augent. Vectigal autem eo modo imponi solet ut primum ab invehente merces de earum quantitate et qualitate vel valore declaratio, saepe scripto, facienda sit; dein merces examinentur ad videndum num declaratio veritati respondeat; tandem vectigal debitum statuatur atque percipiat. Quodsi mercium invector deprehenditur earum quantitatem, qualitatem, valorem omnino non, vel non secundum veritatem declarasse, facile punitur mulcta pecuniaria vel privatione alicuius iuris; quodsi dolose merces ita introduxerit vel introducere

¹⁰ Coll. dr P. F., n. 815 (cd. 2°). Cfr. etiam S. Th. II, q. 186, a. 9, ad 2.

¹¹ Cfr. MICRUL3. I. c. t. p. 266

¹² In Loptz in < Period. de re morali >, 1938. p. 118

¹³ Cfr. WoirtM. 1. n. 16

¹² Cfr. Génicot-Salsmans, I, n. 128.

Cfr. S. Alf., lib. III. n. 616; Wouters. l. c.

tentaverit, habetur delictum vulgo *contrabbando* dictum; quod mulctis, confiscatione mercium, carcere pro reatus gravitate puniri solet

Iamvero, quaestioni num huiusmodi lex existimari debeat mere poenalis, diversimode pro diversis temporum, locorum actionumque adiunctis respondendum erit. Moralistas hodierni in variis regionibus satis communiter tenent legem declarandi merces probabiliter haberi posse mere poenalem, saltem quando agitur de mercibus ad usum proprium importandis, praesertim a parte pauperum. Ratio eorum praecipua est aestimatio et praxis communis etiam timoratorum; quae aestimatio et praxis communis quamdiu perdurat, etiam indirecte obligationem in conscientia tollit; hanc enim Superior irrationabiliter tunc urgeret in detrimentum paucorum magis religiosorum. Dein vero moralistas plures merito observant eos qui ex professo soleant merces nullo vectigali soluto in regionem inferre, plerumque in malo statu versari, quia facile incurrunt periculum plura committendi peccata, veluti corrumpendi vel laedendi et occidendi portitores, vel sine ratione excusante exponendi propriam vitam familiaeque patrimonium ¹⁴. Insuper in iis qui cum tali animi dispositione continuis fraudibus sine labore honesto magnum sibi lucrum acquirunt, paulatim omnis sensus moralis hebescit. Tandem, leges portoriae saepe non tantum scopum fiscalem, verum etiam oeconomico-socialem habent, ad protegendam nempe et promovendam industriam nationalem vel autarchiam quae dicitur stabiliendam per restrictionem vel etiam prohibitionem importationis certarum mercium (*dazi*

fiscali e dazi economici, dazi protettori - contingentamento della importazione~) ¹⁵.

Ex hoc capite leges huiusmodi, etiamsi attenta sua structura valde coactiva, primo obtuitu alicui mere poenales viderentur, saltem ex natura rei conscientiam facile ligare poterunt; ita ut etiam ideo frequens earum transgressio, non ad usum proprium sed mere lucri causa atque in magna quantitate commissa, difficulter a peccato etiam gravi excusari possit.

Ad III. *Quid sit de Clotildis consuetudine atque de agendi ratione Confessorii indicandum.*

Clotildes, sicut plerique incolae loci quem inhabitat, merces fraude ex alia natione transferre solet, ut ex lucro inde hausto familiae sustentationi provideat. Iamvero, iuxta supra exposita, consuetudo Clotildis vix sine peccato esse potest. Non enim ad usum personalem sed passim ex professo merces fraudulenter transfert. Ita agendo sese facile exponit periculo, si non laedendi custodes quod muliebri indoli satis repugnat, saltem corrumpendi eos; aut certe amittendi propriam vitam in conflictu cum portitoribus, vel ruinae vendendi rem familiarem ex gravibus mulctis persolvendis. Insuper quantitas et qualitas mercium clam introductarum tanta et talis esse poterit, ut attento legis scopo, iustitiae socialis officio graviter defuerit. Hinc per se loquendo confessorius Clotildem, merito graviter arguit eique attento legis scopo, iustitiae socialis officium explicat pessimam istiusmodi artem exercendi. Per se loquendo; nam si timeat ne monitio potius obsit, prudenter dissimulare debuerat gravitatem istius consuetudinis. Imo, aliquando periculum committendi varia peccata et exponendi rem familiarem valde remotum

¹⁴ Cfr. pro Italia: Dr. Enrico Bertucci, *Istituzioni di diritto doganale*, editoriale Aeronautica, Roma 1938, p. 99 ss.

¹⁵ Cfr. Génicot I. n. 574 WOUTERS, I n 1055.

ie Pro Italia cfr Bertucci, o. c., p. 204

atque damnum ordini oeconomico-sociali illatum tam parvum esse possunt ut de *gravissimo* officio Clotildis sermo esse nequeat. Pari modo, necessitas familiae si talis esset ut nullo alio remedio ei subveniri possit, puta si Clotildes esset vidua, omni destituta subsidio, aliquando excusationem aliqualem praebere posse videtur. Secus vero non ita bene fecit confessarius nihil addendo postquam Clotildes

communem loci morem ac suiipsius familiae necessitatem opposuit. Communis enim loci mos non est circumstantia excusans obiective saltem gravitatem abusus; familiae autem necessitati communiter aliis mediis non periculosus nec per se illicitis obviari potest. Hinc confessarius haec observare debuerat repetendo monitionem, ne abusum gravem probare videretur.

C. D.

31. DE EPIKEIA.

Raymundus, Almae Urbis civis, atque non solum Actioni Catholicae, verum etiam sportivis quae vocantur exercitiis addictissimus, tempore hiberno singulis sabbatis vel etiam die Dominica summo mane montem vulgo « Gran Sasso d'Italia » petere solebat ut ibi « sciis » qui dicuntur luderet: hinc Missam persaepe non audivit. Insuper aliquando S. Communionem recepit, etsi noctu, febris laborans, « aspirinae » medicinam aqua solutam deglutisset. Tandem ut matris moribundae benedictionem reciperet, die festo de praecepto diuturnum iter perfecit, ita ut Missae non adsisteret. Apud Parochum suum sese excusat dicendo piam matrem Ecclesiam legum suarum observantiam non tanta severitate a filiis suis exigere.

Quaeritur:

1. Quid et quotuplex sit epikeia.
2. Quandonam epikeia locum habeat.
3. Licetne apponere impedimentum observationi legis.
4. An et quali epikeia legitima usus sit, et quid Parochus ei opportune respondeat.

SOLUTIO

Ad I. Epikeia, seu aequitas, est interpretatio *mentis* legislatoris, qua iudicatur eum ob peculiare circumstantias non potuisse, aut saltem noluisse, casum aliquem in lege comprehendere, licet casus alioquin in verbis legis contineatur. Non est igitur explicatio mentis legislatoris quoad sensum legis, sed quoad *exceptionem* alicuius casus particularis a lege, et hac ratione interpretatio restrictiva legis vocari potest. Legitimitas epikeiae sequitur ex eo quod, quum actiones humanae in singularibus contingentibus

consistant, quae infinitis modis variare possunt, impossibile fuit leges ferri quae in nullo casu deficerent; sed legislatores attendunt ad ea quae communiter accidunt. Inde fit ut in aliquibus casibus servare legem esset contra rationem iustitiae et contra bonum commune quod lex intendit, aut saltem contra intentionem legis. Huiusmodi casibus providet epikeia. Quoad quaestionem quomodo differat epikeia ab aequitate naturali et canonica, haec manifeste proponitur quatenus in Codice I. C. de iis sermo fit.

In can. scii. 20 edicitur quod « si certa de re desit expressum praescriptum legis, norma sumenda est, nisi agatur de poenis applicandis, 1) a legibus latis in similibus; 2) si huiusmodi leges desint, a generalibus iuris principiis cum aequitate canonica servatis... ». In can. 144 edicitur quod si clericus « cum licentia sui Ordinarii ad aliam dioecsim transierit, suae dioecesi manens incardinatus, revocari potest iusta de causa et *naturali aequitate servata* »; et in can. 192, § 3, ubi sermo est de privatione officii amovibilis, statuitur Ordinarium posse decernere privationem ex qualibet causa, prudenti eius arbitrio, etiam citra delictum, *naturali aequitate servata*. Quid sit illa aequitas canonica, quid haec aequitas naturalis, egregie expositum fuit a Sosio d'Angelo¹. Iamvero, ex eis quae ibi exponuntur retinendum videtur *aequitatem canonicam* esse illud temperamentum quod Ecclesia in genere attulit praescriptionibus iuris romani pagani, quo scii, illud christianizavit, indeque magis humanum reddidit, quodque ergo debet adhiberi quando ob defectum legis recurrendum sit ad generalia iuris principia. *Aequitas naturalis* est illa aequitas quam superior vel iudex servare iubetur, quaeque non respicit ipsam legem temperandam, sed modum agendi superioris vel iudicis. Tandem *epikeia* non est figura stricte iuridica, neque respicit forum externum, sed internum, et est actus quo subditus, tamquam persona privata, contra verba legis etiam clara, sed secundum mentem legislatoris, seu secundum eius voluntatem in lege viventem, prudenter sese eximit a legis ipsius dispositione.

Hoc sensu sumpta *epikeia* est virtus quaedam reducenda ad iustitiam generalem seu legalem. Dum vero iustitia legalis simpliciter dicta subditum

disponit ad prosequendum bonum commune, observando verba legis et mentem legislatoris verbis manifestatam, *epikeia* facit ut quis prosequatur bonum commune in iis in quibus lex deficit, attendendo ad *solam mentem* legislatoris. Iustitia legalis stricte dicta dirigitur a *synesi*, quae facit bene indicare in iis quae fieri debent secundum leges communes; *epikeia* dirigitur a *gnome*, quae facit bene indicare in iis in quibus regulae communes deficiunt, quae igitur altiore regula dirigi debent².

Ad II. Quandonam *epikeia* locum habet? Locum habet i) quando legis observantia esset *mala*, ob collisionem cum lege altiore, ut si quis relinquat aegrotum, qui eius assistentia indiget, ut assistat Missae praescriptae; aut 2) *moraliter impossibilis*, ut si aegrotus, qui multo nutrimento indiget, ieiunaret; aut 3) *magis dura et rigorosa* quam legislator de facto intendit; hinc excusatur ab auditione Sacri qui alias amittere cogitur magnum lucrum. Ratio primi et secundi, quia legislator *non potuit obligare*. Non potuit quia irrationabile esset velle mala, vel, generarim loquendo, moraliter impossibilia, seu nimis difficilia. Ratio tertii, quia legislator *noluit* obligare.

Epikeia locum habere potest in legibus positivis, sive divinis, sive humanis; in divinis, ut in lege servandi integritatem materiale in confessione; in humanis, ut in lege ieiunii; non vero, stricte loquendo, in lege naturali, neque generarim saltem in lege irritante actum ipso facto. Non in lege naturali stricte loquendo: species enim *epikeiae* vel collisionis quae in ea habetur, ex hoc oritur quod praecepta naturalia inadaequate enuntiantur. Ita praecepto: deposita sunt reddenda,

¹ Prius in « Periodica de re morali », 1927» p. 210 ss., dein in « Apollinaris », 1928, p. 363 ss.

² Cfr. S. Th., 11-11« q. 51. a. 3 et 4; Q. 120. a. 2,

proprie addendum foret: rationabiliter petenti; praecepto vero: non licet occidere innocentem, addendum: salvo supremo Dei dominio. Revera ergo non unum praeceptum alteri contradicit, sed ex duobus unum coalescit.

Leges autem ipso facto irritantes *generatim saltem non admittunt epikeiam*; quia in hisce bonum commune postulat uniformitatem et certitudinem circa valorem aut nullitatem actuum, ita ut sine authentica dispensatione omnes sint sine dubio invalidi; idcirco legislator non attendit ad casus et rationes particulares. Aliquando tamen locum habere potest epikeia, primae saltem speciei, ut si agatur de lege irritante actum in favorem *privatum* tantum, v. gr. minorennium et in aliquo casu gravius damnum inde minorenni sequeretur; vel si ex irritatione sequeretur damnum commune vel conflictus cum iure naturali ad ineundum matrimonium¹.

Ad III. Licetne apponere impedimentum observationi legis?

Resp. id non licere sine iusta causa, quia id foret in fraudem legis; omnis enim lex etiam obligat ne data opera quid fiat quo eludatur². Sed ex iusta causa est licitum, quia praecepta positiva non cum tanto rigore obligant, dummodo quis ne operetur animo se subtrahendi legi. Ita plerique, sed non apparet cur id sit illicitum, si semel adsit causa sufficiens.

Ad dignoscendum quanta causa requiratur ut liceat apponere impedimentum, spectanda sunt vis et rigor praecepti; in genere iusta causa semper adesse censetur quando tempus adimpletionis adhuc remotum est, quia nulla lex positiva obligare praesumitur

cum tanto incommodo. Tempus remotum ordinarie censetur aliquot dies, attento rigore praecepti et praxi timoratorum. Immo, spectatis hodiernis itinerandi moribus, non videtur peccare qui cum causa iusta, utut non gravi, feria sexta vel etiam sabbato iter inciperet quo a Missa audienda Dominica impeditur³.

Ad IV. An et quali epikeia legitima Raymundus usus sit, et quid parochus ei opportune respondeat. Resp. distinguendo tres casus propositos.

Quoad primum casum, dicendum est Raymundum non fuisse usum legitime epikeia; observantia enim legis in casu neque est mala, neque moraliter impossibilis; nulla enim adest obligatio vel necessitas « scilicet » ludendi in montibus, ut patet; sed neque observatio legis esset magis rigorosa vel dura quam legislator de facto intendit; immo Ecclesia nullo modo approbare potest frequentem omissionem auditionis iMissae die festo, ob solam recreationem sportivam instituendam; aliud forsitan esset si id una vel altera vice fieret, si revera talis rara excursio nullo modo cum auditione Missae componi posset; sed in magnis civitatibus facile aliqua Missa audiri potest, dummodo paulo citius de lectulo surgatur; immo saepe in ipsis montibus pro sportivis Missa dicitur. Insuper, etiam in tali casu rariore, saltem *debet* petere dispensationem a parochus, qui, vi can. 1245, § 1, dispensare potest; si scilicet, parochus commode adiri possit; ut hoc modo via omni abusu praecludatur.

Quoad secundum casum, lex ieiunii eucharistici valde stricta est; hinc credibile non est Ecclesiam probare, si quis S. Communionem reciperet, postquam media nocte transacta aspirinac

¹ Cfr. AnTNYS-DAMBN, I» n. q. 3.

² Cfr. I. n. 176. II; II n. 69S. q. 1. >43. q. 2.

³ Ita & Al>. Mb. III. n. 1045-1046.

⁴ Or. WQUTpe ThtQl Mor., I. n. 176.

⁵ IU WOUTSRS, l. c.

medicinam sumpsisset; nimii enim abusus sequerentur si talis licentia arbitrio fidelium permetteretur in casibus in quibus nulla adest necessitas comunicandi 8.

Quoad tertium vero casum, si Raymundus revera Missae assistendo op-

portunitate careret recipiendi ultimam matris moribundae benedictionem, utique pia mater Ecclesia praeceptum suum non urget, eo vel magis quod eiusmodi casus potius rariores sunt. Et sic Parochus Raymundo respondeat.

C. D.

32. DE PRAECEPTIS.

Cuiusdam Piae Unionis moderator, volens sodalium spirituali profectui efficacius consulere, solet a singulis, post statuta intervalla, propriae vitae rationem reposcere: an, scilicet, orationi mentali quotidie incumbant, an conscientiam suam discutiant, quam frequentia soleant ad paenitentiae sacramentum accedere, et alia id genus.

At unus ex sodalibus, Ernestus, moleste id ferens, confessarium interrogat utrum debeat praecepto huiusmodi simpliciter parere, an possit, contra, responsionem detrectare aut in responsis a veritate deflectere.

Quaeritur :

1. Quid sit praeceptum et quam potestate ferri possit.
2. Quanta sit praecepti obligatio.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit praeceptum et quam potestate ferri possit.*

Classicam aemulantibus D. Thomae definitionem legis praeceptum est: ordinatio rationis in bonum privatum ab eo qui auctoritatem habet intimata. Nam, pariter ac lex, praeceptum non consilium, non adhortationem nominat, sed imperium quo quis ordinat cum cui imperat ad aliquid agendum vel omittendum; audit etiam intimationem, quia oportet ut motor attingat mobile, in casu mobile rationale, quapropter mediante notitia. Sed, aliter ac lex, praeceptum datur directe in commodum privatum, etiam ipsius iubentis, et ideo fertur vel personis

particularibus, vel communitati imperfectae quae non est capax recipiendi legem — fortasse et perfectae communitati, absque perpetuitate attamen seu ad tempus —; datur insuper ab eo qui auctoritatem habet, licet communitatis curam non gerat.

Possunt ergo ferre praecepta qui legifera gaudent potestate: qui potest plus potest et minus, ideo potestas ferendi praecepta continetur sub potestate ferendi leges. Insuper, qui potestatem habent iurisdictionis pro foro interno aut externo, externo, inquam, iudiciali aut extraiudiciali. Denique, qui potiuntur potestate dominativa, sive ecclesiastica — uti rectores seminariorum et superiores institutorum religiosorum —, sive non ecclesiastica — ut herus, maritus, pater —. Semper attamen intra limites cuiusvis competentiae.

Superior non est competens in iis

¶ Comploratus Magister scribebat ante constitutionem apostolicam *Christus Dominus* et Motu Proprio *Sacram Communionem* (19-III-1957). Nunc autem in praedictis adiunctis licet S. Communionem recipere-

quae sibi a superiore maiore vel lege prohibentur. Sic can. 530, § 1: « Omnes religiosi superiores districte vetantur personas sibi subditas quoquo modo inducere ad conscientiae manifestationem sibi peragendam ». In ceteris, de quibus superior maior silet vel lex, competentia mensuranda est ex fine societatis, sic ut excedat potestatem id quod exorbitat a fine in quem quaeque societas ordinatur. Imperium etenim versatur circa media et ideo ius est praesidi ad ea quae assecutioni finis necessaria sunt vel utilia quia ei incumbit officium finem attingendi. Non habens officium attingendi alium finem, caret propterea iure quod efficaciter moveat subditos ad ea quibus hic finis obtinetur. Verbis Angelici Praeceptoris: « In his quae pertinent ad dispositionem actuum et rerum humanarum, tenetur subditus suo superiori oboedire secundum rationem superioritatis; sicut miles duci exercitus in his quae pertinent ad bellum, servus domino in his quae pertinent ad servilia opera exsequenda, filius patri in his quae pertinent ad disciplinam vitae et curam domesticam »

Ad II. *Quanta sii praecepti obligatio.*

Pariter ac lex, praeceptum nunc obligat sub culpa, nunc sub poena, nunc sub utraque denique. Sub culpa quidem gravi, si materia est gravis atque intentio praecipientis efficax est graviter conscientiam onerare; sub culpa tantum levi si aut materia est levis aut intentio efficax praecipientis ultra levem obligationem non porrigitur. Intentionem loquimur efficacem, quia non raro lex cui superior quoque subiicitur invalidât seu irritat praecepta a superiore lata; sic in Constitutionibus O. P. statuitur: «Invalida sunt praecepta formalia et ad nullam culpam aut poenam obligant: 1) Si in

formula omittantur verba: “ Praecipimus vel prohibemus in virtute sanctae oboedientiae ”; 2) Si superior localis imponit praeceptum toti communitati sine praevio consensu Provincialis », n. 52.

Aliter ac lex, praeceptum est personale et non territoriale, urget videlicet ubique, nisi contrarium constet; est insuper temporaneum et non perpetuum, ideoque exspirat resoluto iure praecipientis, nisi vel aliud cautum fuerit, in constitutionibus, statutis, etc., vel communitati detur imperfectae. Ex Codice I. C.: « Praecepta, singulis data, eos quibus dantur, ubique urgent, sed iudicialiter urgeri nequeunt et cessant resoluto iure praecipientis, nisi per legitimum documentum aut coram duobus testibus imposita fuerint » . Ad quae *Maroto*: « Quare si v. gr. Episcopus privatim dumtaxat monuerit clericum non residentem eique imposuerit praeceptum revertendi, nequit deinde illam monitionem et praeceptum invocare ad declarandam beneficii a clerico obtenti vacationem; si vero monitionem vel praeceptum authentice dedisset, poterit illam privationem declarare. Item si Superior regularis praecipiat subditum etiam in virtute sanctae oboedientiae ac privatim, nequit postea inoboedientiam subditi urgere tamquam delictum ad dimissionem: sed debuisset in hunc effectum imponere tale praeceptum forma legali. Attamen ea praecepta, quae non fuerunt data formaliter sed privatim, minime dicenda sunt exercere vim suam in foro tantum interno; nam possunt ad forum externum extraiudiciale pertinere; quocirca eorum transgressionem puniri etiam possunt in foro externo, per poenas tamen quae ordinem iudicarium ad earum inflictionem non requirant » 3.

• S Th., II-II. q 104. 5

2 Can. 24

3 *Inst. I. Cff* cd. 1919» η. 267.

Ad III. *Quid ad casum.*

Agitur in casu proposito de Pia quadam Unione. Unio autem Pia non ordinatur, prout ordinantur Tertii Ordines, ad promovendam perfectiorem vitam Christianam inter sodales; nec ordinatur, quem ad modum Confraternitates ordinantur, ad incrementum cultus publici; ordinatur dumtaxat ad aliqua pietatis aut caritatis opera exercenda. Sic Pia Unio a Transitu S. Ioseph ideo instituta est ut fidelibus animam agentibus spiritualia subsidia praesto sint, in quem profecto scopum socii tenentur ad brevem orationem, vulgo iaculatoriam, quotidie recitandam, statuta tamen associationum non obligant sub culpa 5.

Agitur in casu, non de Piae Unionis statutis, sed de Piae Unionis Moderatore; hic enim ponitur zelo ductus sodalium perfectionis, potius quam statutorum observantiae.

Et agitur in casu de ratione vitae reddenda, non de conscientia manifestanda. Superiores siquidem religiosi, qui can. 530 iam citato expresse prohibentur subditos inducere ad conscientiae manifestationem sibi peragendam, nullibi expresse vetantur quominus invigilent atque interrogent de iis de quibus noster inquirat moderator^o. Incongrue igitur hunc damnaret qui vetitum superioribus religiosis produ-

cere, a fortiori, vellet ad eos qui moderantur Uniones Pias.

Silentibus statutis particularibus et silente lege communi, ex societatis fine oportet terminos auctoritatis repetamus. Porro meditatio, examen conscientiae, confessio frequens atque similia directe faciunt ad sodalium Christianam perfectionem, quae exsulat a Piae Unionis scopo. Ita valor impetratorius orationis sodalibus Piae Unionis a Transitu S. Ioseph praescriptae non dependet ab illis, optimis quantumcumque, exercitiis. Moderatori propterea Unionis Piae nullum est ius vitae rationem postulandi.

Sodales ergo non tenentur officio respondendi. Ideo licet Ernesto responsum quaesito detrectare. Si ob circumstantias attamen periculosum aestimet vel difficile a responso quolibet abstinere, fas erit illi loqui simul atque celare veritatem: aget sui defensionem contra aggressorem, formaliter aut materialiter, iniustum. Verum, quia non sunt facienda mala ut veniant bona, non omnia media defensionis licitae sunt licita. Non licet Ernesto respondenti adhibere mendacium, illicitum ex propriis; nec ipsi licet uti restrictione pure mentali, quae aequivalet mendacio. Utatur restrictione late mentali, licita in adiunctis.

P. L.

33. DE CONSUECUDINE.

In quadam civitate iam diu in morem venit ut cadavera fidelium e loco in quo reperiuntur ad coemeterium directe transferantur, quin in ecclesiam prius, pro funere, eorum translatio fiat.

Huic mori Albertus, nuper inter civitatis parochos cooptatus, obsistere vellet; at cum Episcopus consuetudinem huiusmodi, quamvis noverit, nihilominus toleret, ceterorum parochorum fideliumque invidiam, quam ceterum ferre non posset, ipse sua actione excitare non audet.

Quapropter a confessario sciscitatur an possit tuta conscientia aliorum morem hac in re gerere.

¹ Cfr. can. 685. 702. 707.

² Cfr. Vromant, *De fidei, assoc.*, n. 24.

⁶ Cfr. can. 595. 125.

Quaeritur:

1. Quid sit consuetudo et quomodo distinguatur.
2. Quaenam requirantur condiciones ut eadem vim iuridicam obtineat.
3. Quid confessarius Alberto respondere debeat.

SOLUTIO

Ad I. a) *Quid sit consuetudo* et b) *quomodo distinguatur*.

a) Iure canonico: « Consuetudo est ius non scriptum diuturnis moribus populi christiani introductum cum consensu competentis Superioris ecclesiastici ».

Dicitur « *Ius* »; est enim consuetudo — si debitis conditionibus sit vestita — vera *lex* in conscientia obligans.

« *Non scriptum* » ut distinguatur « *a lege* » quae proponitur et promulgatur ab eo qui curam communitatis habet, videlicet a competente Superiore (puta a Romano Pontifice, ab Ordinario); quae *lex scripta* solet vocari quia decreto, constitutione, rescripto Prae-lati promulgatur. E contra «consuetudo» introducit non scriptura aliqua sed *diuturnis moribus* seu actibus frequenter repetitis et quidem longo tempore *a populo*, videlicet a maiore parte communitatis. Notandum quod nihil refert si postea, ius consuetudinarium *scripto consignetur*.

Hucusque definitio exprimit « *elementum materiale* » quod consuetudo in Ecclesia commune habet etiam cum societatibus civilibus.

Verba quae sequuntur quaeque ex can. 25 novi Codicis I. C. sumpsimus « *cum consensu competentis superioris ecclesiastici* » constituunt *elementum formale* seu id quo consuetudo in Ecclesia vim legis obtinet; et hoc « *unice* » est consensus Superioris ecclesiastici.

Hanc definitionem recte exprimere « *consuetudinis veram et completam notionem* » secundum ius canonicum vigens putamus¹. In ea enim datur

tum « *elementum materiale* » quod consuetudo canonica, commune habet cum consuetudine civili quodque est velut genus; cum *elementum formale*, quod proprium est consuetudinis canonicae, et est velut differentia specifica².

Notum est ius consuetudinarium antiquissimum esse, et primum fontem omnis iuris fuisse apud omnes populos. Ecclesiam quoque illud a iure romano mutuasse certum est: attamen constitutioni ipsius Ecclesiae illud accommodando³.

Discrimen essenziale potissimum in elemento formali fuisse historia docet. Nam apud primitivos populos tota vis legalis consuetudinis *in auctoritate populi erat*.

Apud Romanos, e. gr., omnis potestas legum ferendarum — saltem priscis temporibus — unice in populo erat: it ut « *lex est quod populus iubet atque constituit* »⁴. Hinc merito consuetudo pro lege habebatur. Docebat e. gr. *Iulianus* 5: « *Inveterata consue-*

menda ergo esset (iuxta statutum Codicis, can. 6) definitio in Decreto Gratiani: «est ius quoddam moribus institutum quod pro lege suscipitur cum deficit lex» (Can. 5, Distinct. I). Sed hanc definitio non recipitur, ait Santi (*Praelect. I. C.*, Romae 1892), non enim exprimit adaequatam consuetudinis notionem. Alii eam defendunt, etiam hodie c. gr. Prümmer.

Sed communiter Auctores complent ita « ius quoddam moribus institutum aliquo consensu legislatoris firmatum ».

- Similem exhibebat iam clarissim. Wernz (*Ius Deer.*, tom. I, Romae 1905, n. 187).

³ Vicissitudines historicae consuetudinis in iure canonico optime a quibusdam Auctoribus ex professo de hac materia pertrahantibus traduntur. Cfr e. gr. A. Van Hove. *Commentarium Lovantense in Codicem fons Can.*, De Consuetudine, Mechliniae-Romae 1933i — et (fortasse clarius): R. Wehrle, *De la Coutume en Droit Canonique*, Paris 1928, et alios.

⁴ Gaius, *Instil. Comm.*, I, § 3.

⁵ *Libr. LXXXIII I digestorum*, Cfr. quoque D. I, 3, 32.

¹ Codex definitio consuetudinis non dat su-

tudo pro lege non immerito custoditur et hoc est ius quod dicitur moribus constitutum.

« Nam quum ipsae leges nulla alia ex causa nos teneant, quam quod iudicio populi receptae sunt, merito et ea quae sine ullo scripto populus probavit tenebunt omnes; *nam quid interest suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis et factis?* » 67

Omnino e contra erat et est in Ecclesia.

Nam cum omnis potestas legum ferendarum *unice* Praelatis iurisdictione praeditis concredita sit — et quidem iure divino — et populus Christianus huius potestatis nullimode capax sit, ideo etiam consuetudo, etsi moribus populi christiani introducta, *vim legis* « unice » a consensu Superioris ecclesiastici habere poterat et potest.

Hoc autem principium quod utique semper in Ecclesia retentum est, at tantum implicite et cum aliqua obscuritate feliciter et perspicue omnino a Codice statutum est hisce verbis: « Consuetudo in Ecclesia vim legis a consensu competentis Superioris ecclesiastici unice obtinet » 8*.

Nota. - Consuetudo non est confundenda cum *iure tradito*, quod ortum habuit ex Christi et Apostolorum vel Ecclesiae institutionibus et per testimonium plurium generationum pervenit ad nos;

Nec cum *stylo Curiae* qui est mo-

dos pertractandi negotia in Sacris Congregationibus, de quibus videantur Auctores ».

b) *Consuetudo* distinguitur:

i° *Ratione ambitus* in *generalissimam seu universalem* si in Ecclesia universa; in *generalem* si in aliqua Provincia vel Regno; *specialem* si in societate minore v. gr. Dioecesi, Ordine Religioso viget.

2° *Ratione temporis* est *ordinaria* seu longi temporis, si per quadraginta annos continuos et completos praescripta est 10.

Centenaria seu longissimi temporis, si per centum annos (continuos et completos).

Immemorabilis si initii memoria non extat.

In Codice centenaria et immemorabilis aequiparantur 11.

3° *Ratione efficaciae* est *praeter legem*: novam prorsus inducit normam moralem obligantem, quae nulli praecedenti opponitur.

Secundum legem: iam existentem legem firmat, praesertim ipsam authentice interpretando; et scimus quod « *consuetudo est optima legum interpret* » Vocatur etiam *inhaesiva* seu *declarativa* legis.

Contra legem: legem existentem destruit vel in toto (abrogat) vel in parte (derogat).

Ad II. *Quaenam requirantur condiciones ut consuetudo vim iuridicam obtineat.*

« Ut ius consuetudinarium oriatur

9 E. gr. MAROTO, *Instil. Iuris Canonici*, Madrid 1918, tom I, n. 249; WERNZ, *Ius Decret.* I, n. 185 ss. etc.

10 Nonnulli confusionem fecerunt ex hoc verbo « praescripta » cum illo iuridico instituto *praescriptionis* quo dominium acquiritur. Sed in materia consuetudinis nihil aliud significat praescriptio nisi quod consuetudo per totum illud tempus durare debet quod Ecclesia statuit ad hoc ut vim suam sortiatur.

11 Cfr. can. 27 et 30.

12 Cfr. can. 29.

6 Ex hoc celeberrimo fragmento evidentissime patet consuetudinem eandem vim habuisse apud Romanos ac legem scriptam; quodque fragmentum (aliter aliis opinantibus) RICCOBONO (*Corso di Diritto Romano*, parte II, c. V), genuinum demonstrat. Et quia Iurisconsultor Iulianus docebat sub Adriano Imperatore, ergo adhuc saeculo secundo, populus suam potestatem legiferam certe exercebat; sed et adhuc posteriore tempore vel tunc cum potestas legum ferendarum in Principem transiit, non exigua fuit vis consuetudinis. Cfr. RICCOBONO, l. c. aliosque romani iuris cultores

7 Cfr. VAN Hove, o. c., cap. III, et WEHRLÈ, o. c.

* Cfr. can. 25,

plures conditiones requiruntur quae ad quatuor capita commode revocari possum, videlicet: *ad superiorem, ad subiectum, ad obiectum, ad tempus* » ¹

i Ex parte *Superioris* requiritur *consensus*. Patet ex iis quae supra diximus.

Sed addendum est de natura consensus istius. Nam consensus potest esse *expressus*, quando Superior disertis verbis aut factis approbat consuetudinem: potest esse *interpretativus*, quando sciens et potens reprobare Superior tacet; potest esse *legalis* seu *generalis*, quando Superior declarat sua lege se ratas habere et habiturum consuetudines omnes quae talibus conditionibus praeditae sunt.

Ita c. gr. Codex ratas habet consuetudines praeter aut contra legem si fuerint rationabiles et legitime per quadraginta annos completos praescriptae ².

Auctores ante Codicem disputare solebant de natura consensus necessarii; hodie patet ex Codice non requiri expressum nec interpretativum, sed sufficere legalem.

2 Ex parte subiecti: « Communitas quae legis ecclesiasticae saltem recipiendae capax est, potest consuetudinem inducere quae vim legis obtineat »

« *Comminutas* est omnis hominum coctus qui ad finem quempiam sub aliquo capite coniunguntur. Ut autem legem recipere possit nihil aliud videtur requiri praeter *stabilitatem*. Populus iam habetur ubi sunt decem personae » u.

Communitas frequentia actuum consuetudinem inducit; « necesse est autem ut actus procedant saltem a maiore parte communitatis, et a personis ha-

bilibus; actus sint uniformes, publici, liberi et spontanei; qui nimirum non proveniant ex vi aut metu gravi nec ex errore aut ignorantia de lege quadam supposita. Denique exercitati cum animo sese obligandi si de introducenda consuetudine praeter ius agatur, aut cum animo sese saltem subducendi obligationi contrariae si consuetudo contra ius sit inducenda » 17.

3 Ex parte *obiecti*. Requiritur ut materia consuetudinis sit *rationabilis*, eo modo quo materia legis ls.

In primis: « Consuetudo quae in iure expresse reprobatur non est rationabilis » 10.

A veteribus canonistis hae *corruptellae iuris dicebantur* 20; quodque et in Codice servatur: cfr. can. 5.

« Iuri divino sive naturali sive positivo nulla consuetudo potest aliquatenus derogare » 21.

Non est item rationabilis consuetudo quae disrurapit nervum ecclesiasticae disciplinae, vel licentiam aut occasionem peccandi praebet 32.

4 *Ex parte temporis*. Repetiti actus communitatis ininterrupti perseverare debent: a) *ordinarie* saltem per quadraginta annos continuos et completos, sive sit *contra legem* ¹, sive *praeter* 21 at; b) si agatur de consuetudine « *contra legem quae clausulam contineat futuras consuetudines prohibentem, sola praescribere potest consuetudo centenaria aut immemorabilis* » 2\

Nihil aliud Codex habet circa tempus; unde consuetudo « *decem annorum* » de qua veteres, non amplius valet -^o.

Nota. - *De cessatione consuetudi-*

17 Maroto, o. c. t n 252 B.

Maroto» *ibid.*

*. Cfr. can. 27» § 2.

10 Cfr. c. gr. Wernz, o. c., n. 190. III.

21 Cfr. can. 27, 5 x.

3. Plura exempla vide apud Santi, o. c. Cfr. can 27» § 1.

14 Cfr. can 28.

¹ Cfr. can. 27» § I.

26 Cfr e. gr. Wernz, o. c. 9 n. 190, IV

>> Majkxto. o. c., n. 252.

14 Cfr can 27.

M Cfr am 26

< Iu VtM-MiFRscH. *Thol. Mor.*, tom I. Romae 1933, n 236. 2. qui plures AA citat

nis. Eodem modo quo lex abrogatur vel derogatur per desuetudinem aut consuetudinem contrariam, ita consuetudo abrogatur vel derogatur per aliam consuetudinem contrariam sive simpliciter per desuetudinem -r.

Codex haec habet: « consuetudo contra legem vel praeter legem per contrariam consuetudinem aut legem revocatur; sed nisi expressam de iisdem mentionem fecerit lex non revocat consuetudines centenarias aut immemorabiles, nec lex generalis consuetudines particulares »²⁷.

De consuetudinibus vigentibus contra Codicem, tempore quo ipse Codex promulgatus est, statuitur can. 5:

d) Consuetudines sive universales sive particulares, si quidem ipsis canonibus expresse *reprobentur* tamquam iuris corruptelae corrigantur, licet sint immemorabiles, neve sinantur reviviscere²⁸,

Z?) aliae quae quidem centenariae sint et immemorabiles, tolerari poterunt, si Ordinarii prae locorum ac personarum adiunctis existiment eas prudenter submoveri non posse;

c) ceterae suppressae habeantur, nisi expresse Codex aliud caveat²⁹.

Ad III. *Quid confessorius Alberto respondere debeat.*

Consuetudo de qua in casu, non deferendi cadavera fidelium in ecclesiam pro funere priusquam ad coemeterium deferantur, est certe contra antiquissimas leges Ecclesiae, in Rituali Romano 27 descriptas et pluries ab Ecclesia renovatas 32. Et in ipso Codice, can. 1215: «Nisi gravis causa obstet, ca-

davera fidelium, antequam tumultentur, transferenda sunt de loco in quo reperiuntur, in ecclesiam, ubi funus idest, totus ordo exequiarum, qui in probatis liturgicis libris describuntur, persolvatur ».

Haec lex ex integro in editione typica Ritualis Rom. inserta est, in substitutionem veteris legis, quae ita erat: « Quod antiquissimi est instituti, illud, quantum fieri poterit, retineatur, ut Missa, praesente corpore defuncti pro eo celebretur, antequam sepulturae tradatur ».

Utique leges liturgicae, seu Rubricae non differunt, natura sua a caeteris legibus canonicis; et proinde etiam in iure liturgico dari possunt, quin immo multae dantur, consuetudines tum praeter, tum iuxta, tum contra leges, quae suam iuridicam efficaciam obtinent si gaudeant conditionibus consuetudinis 31.

Propterea hoc in primis videre debet confessorius — antequam Alberto respondeat — utrum revera adsint conditiones in consuetudine non deferendi prius cadavera in Ecclesiam, quae eam reddant legitimam, seu utrum sit rationabilis, et praescripta cum consensu competentis Superioris.

Rem attente consideranti, non difficile apparebit consuetudinem istam repugnare cum sensu ecclesiae quae fideles defunctos religiosissime suis piissimis atque pervetustis ritibus honorat 3', et delationem cadaveris ad Ecclesiam partem essentialem esse ipsius sepulturae ecclesiasticae tenet. Nam in Codice expresse dicitur: « Sepultura

27 Cfr. Maroto, o. c., n. 254.

28* Cfr. can. 30.

29 In ipso Codicis indice, indicantur consuetudines in Codice reprobatae, verb. *Consuetudo*.

30 De hisce consuetudinibus expresse in Codice admissis exempla habes in can. 106, § 5 et 6; 418, § 1; 422, § 2; 1251, § 1 etc.

31 Tit. VI, cap. I.

32 Cfr. Indicem Generalem Decret. S. C. Rit. ad verba « Cadavera », « Exsequiae ».

33 Tit. VI, cap. I, n. 4.

34 De consuetudine in iure liturgico omnes fere Liturgistae agunt: De Herdt. S. *Liturgiac Praxis*; Bouix, *De Iure Liturgico*; Victor ab Alpertem, S. *Liturgiac promptuarium*; Callawabrt. *Liturgiae Institutiones*; et speciatim Barin. *Commentarium ad canones C. I. Can. ius liturgicum... spectantes*; Dorn. Oppenheim O. S. B., *Instil. in Sacram Liturgiam*, Taurini 1939. tom. III, *Tractatus de Iure Liturgico*.

35 Cfr. Rit. Rom., l. c., cap. I, 1.

ecclesiastica consistit in cadaveris translatione ad ecclesiam, exsequiis super illud in eadem celebratis, illius depositione in loco legitime deputato fidelibus defunctis condendis » 3^f.

Sed ulterius consuetudo de qua in casu videtur nimium accommodata placitis eorum qui dogmata et ritus Ecclesiae catholicae acriter adversantur. Unde apparet iam in se talem consuetudinem non esse rationabilem.

Re quidem vera non semel Ecclesia Ritualis Romani observantiam commendat: quin imo expresse *morem non deferendi cadavera ad Ecclesiam* « *abutum esse* edixit, *quod Episcopus evellere curet* », 2i aprilis 1873 „r. Et die 23 aprilis 1895 Decreto generali Sacra Rituum Congregatio « *Ritualis Romani rubricis pluribusque aliis evulgatis decretis inhaerens* » declaravit doctrinam circa exequias ubi, et translationem cadaveris commendans, ait: « omnia haec servanda iubet pro quibuscumque Ecclesiis etiam Collegialibus, sive ad Saecularem sive ad Regularem Clerum pertinentibus; quacumque in contrarium consuetudine minime obstante »

Et recenter, anno videl. 1919, prodiit *Responsio* Commissionis Pontificiae ad Codicis canones authentice interpretandos, ad sequens *Dubium*: « Utrum periculum offensionis, vulgo *malumore* ex parte fidelium et Cleri sit, ad normam can. 1215, gravis causa quae excuset a transferendis cadaveribus fidelium e loco in quo reperiuntur, ad ecclesiam ubi funus persolvatur.

Responsum est « Negative et consuetudinem non transferendi cadavera, antequam tumultentur e loco in quo reperiuntur in ecclesiam esse reprobendam »

Cff. can. 1204
•: Drcrrll authentica Congregat SS. Rituum»
n. P9i
• IM.9 n. 3854.
l Cod. /uns Canon ci interpretanones authenticos* cura /ojcph Bmno, Romae 1935» P nS.

Ex hisce omnibus quaestionem *theoreticam* ab Alberto propositam solvere poterit facillime confessarius.

At *in praxi* caute ut procedat Albertus, confessarius respondere debet.

Nam quia Episcopus — qui certe doctrinam hucusque expositam non ignorare praesumitur — si nihilominus *consuetudinem tolerat*, ut dicitur in casu, peculiares easque graves rationes sibi notas habere debet quas ad Sacram Congregationem exponere debet.

Etsi enim consuetudo contra hanc legem nullo modo admitti possit, ob Ecclesiae *reprobationem*; tamen casus particulares dari possunt pro aliqua *relaxatione* « ex gravi causa », ut ipsa lex innuit.

Possunt esse graves causae *Civile vetitum*; « *morbi contagiosi* » °. Specialis derogatio fuit concessa « *pro gratia* » pro Vicariatu Apostolico Tonkini Meridion. » ". Et recentius, videl. anno 1920, item pro Dioecesi aliqua in Brasilia, sed cum his temperamentis: 1) Servandum, quantum fieri potest, Rituale Romanum et can. 1215 C. I. C.; 2) Familia defuncti certior fiat, funus cum Missa exsequiali peragi posse, etiam praesente moraliter cadavere, iuxta rubricas et decreta; 3) *Pro casibus autem extraordinariis dabitur Instructio S. R. C.*

Sacra igitur Congregatio in favorem loci de quo in casu, consideratis adiunctis particularibus, quid decernendum sit iudicabit et iubebit.

Confessarius ergo moneat Albertum — certe laudandum pro suo zelo — ut nihil inconsulto Episcopo agat.

P. I. M.

Cfr. Decr. S. C. R., t. 13 febr. 1892. n. 3767»
dub. 26.

ll Ibid. n. 3220; 20 augusti 1870.

Tit. VI. cap. III.

l Coûtas /uris Canonxi Interpretationes etc..., Romae 1935» P. 118.

DE TEMPORIS SUPPUTATIONE,
DE RESCRIPTIS AC DE PRIVILEGIIS

34. DE TEMPORIS SUPPUTATIONE.

Gervasius sacerdos statim post horam 24 diei 7 decembris iuxta tempus legale edit carnes, quia iuxta hanc supputationem iam est dies 8; sed dicta die 8 Missam celebrat quia iuxta tempus verum erat adhuc dies 7 cum carnes manducavit: quapropter pro abstinentia eligit unam supputationem, pro ieiunio vero eucharistico aliam.

Quaeritur :

1. Explicatio § 1, can. 33 C. I. C.
2. An Gervasius bene se gesserit.

SOLUTIO

Ad I. Can. 33 in paragraphe 1' ita se habet: « In privata Missae celebratione, in privata horarum canonicarum recitatione, in sacra communione recipienda et in ieiunii vel abstinentiae lege servanda, licet alia sit usualis loci supputatio, potest quis sequi loci tempus aut locale sive verum sive medium, aut legale sive regionale sive aliud extraordinarium ».

Tempus locale dicitur quod respondet loco et est verum si supputetur ex meridiano quod imminet eidem loco, si ex alio meridiano supputetur tunc vocatur tempus locale medium. Tempus locale diversum est pro diversitate locorum: loca enim latitudinaliter sistunt ad orientalem vel occidentalem partem inter se: sic e. gr. tempus locale Brundisii antecedit una hora et

amplius tempus locale Augustae Taurinorum. Expediit tamen in qualibet natione ut publica negotia signentur eodem tempore; hinc factum est ut lege statuatur determinatum meridianum iuxta quod tempus supputetur. Hoc tempus eo quia statutum a lege, vocatur legale, et si ob specialem causam aliquando mutetur, vocatur extraordinarium; si unam regionem attingit, regionale; si plures nationes, internationale. Tempus locale antecedit vel subsequitur tempus legale, prout locus sistit ad orientalem vel occidentalem plagam relate ad meridianum ex quo tempus supputatur.

Per praescriptum can. 33 legislator non abrogat legem, neque eidem derogat, sed tantum adducit subditis commodum ad legem servandam. Dies

constat 24 horis continuo supputandis a media nocte. In casibus contentis in can. 33 media nox potest initium sumere vel iuxta tempus legale, vel iuxta tempus locale: e. gr. si quis reperiat Augustae Taurinorum media nocte iuxta tempus legale, potest manducare vel bibere usque ad mediam noctem iuxta tempus locale verum, quod serius recurrit, et sequenti die communionem sumere ieiunus: contradictio enim apparens facile componitur distinguendo diem a die, seu dies antecedens extenditur usque ad mediam noctem iuxta tempus locale verum et eadem media nocte initium habet sequens dies, quo ieiunium naturale servatur.

In applicatione praedicti praescripti cavendum est a contradictione reali: iniquum enim est adducere legislatorem simul et eodem tempore contradictoria et se invicem excludentia praecipientem.

Ad II. Gervasius quatenus edit carnes post horam 24 diei 7 decembris, quia iuxta tempus legale iam erat dies 8 seu festum Immaculae Conceptionis B. M. V., usus est concessione sibi facta a can. 33; at die 8 non est amplius ieiunus et non potest eadem die Missam celebrare: siquidem can. 808 severe mandat: « sacerdoti celebrare ne liceat, nisi ieiunio naturali a media nocte servato » 2.

Nec valet dicere quod quando Ger-

vasius carnes manducavit iuxta tempus verum adhuc erat dies 7 seu obligatio ieiunii et abstinence et pro abstinentia eligit unam supputationem, pro ieiunio vero eucharistico aliam. Si Gervasius post horam 24 diei 7 decembris ad sedandam famem vel sitim aliquid esuriale sumpsisset, potuisset utique die 8 Missam ieiunus celebrare; siquidem diem abstinence extendisset ad mediam noctem diei 7 iuxta tempus verum et die 8 erat ieiunus, cumque diem abstinence apprime divisisset a die festo. At ipse manducavit carnes et eatenus licite carnes manducare potuit quatenus ingressus est diem festum.

Gervasius efficere non potuit ut dies festus adhuc esset dies abstinence. Legislator enim edixerat in can. 32: « dies constat 24 horis *continuo* supputandis a media nocte ». Ergo cum Gervasius amplexus sit primam horam diei 8 decembris iuxta tempus legale ut licite carnes manducaret, non potest efficere ut prima hora diei 8 sit ultima hora diei 7 decembris, quia tunc carnes manducare non potuisset: horae enim sunt continuo supputandae, non vero invertendae; quod est posterius non potest fieri prius: dies festus Immaculae Conceptionis et dies vigiliae eiusdem Immaculae Conceptionis simul extare non possunt; unus excludit alterum. Gervasius ergo egit contra intentionem Legislatoris.

F. D.

35. DE TEMPORIS SUPPUTATIONE ALTERA FACTI SPECIES.

Aemilius sacerdos hibernus, qui aëronavi in patriam vehebatur, media nocte inter feriam VI et sabbatum Mediolani, mox profecturus, stetit. Circumforaneus propola pullum gallinaceum, a coquo neapolitano scite et eleganter conditum, ei obtulit.

> Cir cmd_ 32.

* At nunc vi praescriptorum Motu Proprio Saevum Communionem, quae vim suam exeruerunt a die vigesimo quinto martii 1957» Sacerdos, etsi a media nocte non ieiunus, potest Missam

celebrare, dummodo a cibo solido et potu alcoholico per tres horas, a potu non alcoholico per unam horam sese abstinerit: recolatur insuper aquae sumptione neque ieiunium eucharisticum frangi.

Magnam partem tam exquisiti cibi Aemilius comedit a quinto ad quintumdecimum momentum, iuxta tempus locale medium, insequentis sabbati.

Eblanam pervenit hora octava ante meridiem atque statim certior factus est matrem nocte praecedenti supremum diem obiisse.

Volebat Missam pro matre applicare, sed non poterat, quia ieiunium naturale a media nocte iuxta praescriptum can. 808 non servaverat.

Aegre itaque ferebat quod pullum comedisset, cibum solidum, et ideo neque ad normam Constitutionis Apostolicae « Christus Dominus » posset Missam celebrare.

At recordatus est canonem 33, § 1 indulgere ut in privata Missae celebratione et in Sacra Communione recipienda quis sequatur, licet alia sit usualis loci supputatio, tempus aut locale, sive verum sive medium, aut legale, sive regionale sive aliud extraordinarium.

Cum autem nondum esset media nox Mediolani, iuxta tempus locale verum, quando pullum comedit, Missam celebravit atque pro matre applicavit.

Quaeritur :

Utrum Aemilius sacerdos recte se gesserit in casu.

SOLUTIO

Ad quaest. i^o Codex iuris canonici praescribit ut in supputandis horis diei stetur communi loci usui ¹. Communiter autem cives sequuntur tempus locale medium seu zonarium, quod generatim est legale ordinarium, sed nunquam verum pro omnibus regionibus eodem fuso horario comprehensis.

Ita v. gr. tempus locale medium seu zonarium, quo utitur Italia, non est verum pro omnibus eiusdem provinciae: nam dum horologia in Italia indicant horam duodecimam, meridiem vel mediam noctem, Mediolani v. gr. est hora undecima eam 23' et 16" momentis.

Tamen in supputandis horis diei pro quolibet actu iuridico christifideles possunt sequi tempus zonarium, etsi non verum, dummodo sit legale seu lege determinatum ³.

In Anglia vero est hora undecima iuxta tempus locale medium, quod est

simul legale ordinarium exceptis aestivis mensibus, dum in Italia est hora duodecima.

2 Ampliore libertate fruuntur sacerdotes et christifideles in supputando tempore pro privata Missae celebratione et pro lege ieiunii et abstinentiae servanda, et pro quibusdam aliis actibus iuridicis, in can. 33, § 1 determinatis, ponendis. Possunt sequi quodlibet tempus legale, sive regionale, sive aliud extraordinarium, et tempus locale, sive verum sive medium seu zonarium, dummodo hoc sit legale ¹.

Itaque quis potest Missam celebrare Mediolani die sabbato, etsi cibum sumpsit post mediam noctem feriae VI iuxta tempus locale medium, quod in Italia est legale ordinarium, dummodo ieiunium naturale integre servaverit a media nocte iuxta tempus locale verum.

Idque licitum censemus, quamvis plurcs Doctores, ne dicam fere omnes,

¹ Can. 33, § i, commate 10.

² Pont. Comm. Cod. io nov. 1925; A. A. S. 17 (1925), 582

³ Cfr. responsionem Pont. Comm. Cod. supra relatum.

doceant enumerationem, de qua can. 33, § i, commate 2, esse taxativam. Nam ieiunium eucharisticum quoque refertur ad Missae celebrationem

Praeterea quidam, uti Wernz-Vidal censent sub verbo *ieiunio* intelligi quodlibet ieiunium, sive naturale sive eucharisticum.

3 Plures opponunt: in casu non integre servaretur lex de abstinencia. Nam lex vetat vesci carne iureque ex carne per viginti quattuor horas.

Alii opinantur id non obstare quominus quis diversum sequatur tempus pro diversa obligatione implenda.

Immo M. a Coronata censet christifidelem diversum posse sequi tempus etiam pro incipienda et finienda eadem obligatione. En eius verba: «Si quis actum certo tempore complendum, complere debeat in fuso horario diverso ab illo in quo actus initium positum est, videtur uti posse, in utroque foro, fuso horario loci proprio licet naturaliter tempus hac computatione forte completum non sit; quia revera utraque supputatio est communis in loco ubi actus ponitur (can. 33, § 1) »

Quidquid est de hac quaestione, inconveniens in casu non verificatur: nam quando Aemilius comedit pullum Mediolani iuxta tempus locale medium, quod est simul legale, iam advenerat media nox; dies sabbati autem Eblanae hora tardius quam Mediolani terminabit.

4 Alii, uti Ph. Maroto :, Genicot-Salsmans \ Ian. Bucceroni | contendunt illicitum esse sequi diversum tempus pro obligationibus successive adimplendis, quia in hypothesisi quis uteretur

< Cfr M a Coronata, *Instituiionei Iuris Canonici* » vol I, Taurini 1939* P 63. nota 5,

* fui cenonuum, vol 1, Romae 1938, p 386, n. 19

a O. c., p 63, nota 4

/njhhHoru» funi Conortict, I. Romae 1921. p 2\$!

* riwolocta mordu, I, Bruxelles 1946. n. 8t.

l Thrdotfid mordu, 1, η. 128

duplici probabilitate non existentiae duplicis praecepti, quorum alterutrum quis transgrederetur.

At, uti monet Wernz-Vidal ,u, hic « non est quaestio de eligenda opinione probabili, sed de usu libertatis concessae » et ideo « nihil impedit, quominus pro diversa lege observanda diversa supputatio adhibeatur ».

Idem monet *Vermeersch* 11 : « Observamus primo, praesentem casum formaliter diversum esse a casu modo examinato hic supra, de duobus horologiis inter se discrepantibus. In praesenti casu computatio secundum varium tempus formaliter permittitur; dum in casu de horologiis, nulla optio varii temporis dabatur, sed sola habebatur varia probabilis indicatio temporis unice permissi. Quare, ut optime notat R. P. Creusen, solutio quae, post Card, de Lugo satis communiter dabatur de duobus horologiis, frustra hic a nonnullis appellatur ad praesentem casum solvendum ».

Quibus et aliis praemissis, concludit: «Quare can. 33, § 1 nobis videtur pro variis actionibus seu praeceptis privatim implendis induxisse tempus quoddam commune inter duos dies vel duas diei partes, quod utrique dici vel parti diei tribui possit. Nihil igitur nobis videtur prohibere quin breviarium recites secundum tempus verum; legem autem abstinentiae secundum tempus medium observes; et secundum tempus legale attendas ad ieiunium eucharisticum ».

50 Haec opinio non infirmatur responsione Pontificiae Commissionis, diei 27 maii 1947: «I. An, electo uno temporis supputandi modo, hic, vi can. 33, § i, in actionibus formaliter diversis mutari possit.

II. An tres Missae celebratae nocte Nativitatis Domini sint actiones formaliter diversae.

10 O c., p. 386, nota 19.

11 *Theologia moralis*, I, Romae 1933, P- 351.

R. - Ad I. Affirmative.

Ad II. Negative ».

Immo confirmatur praedicta responsione, quia lex abstinentiae, de qua can. 1252, § i, coni, cum can. 1250, est formaliter diversa a lege, can. 808, quae praecipit ut Sacerdos celebraturus ieiunium naturale a media nocte praecedenti servet.

Supra autem attulimus textum P. Vermeersch, qui iam anno 1933 idem sentiebat.

Scriptores vero qui contrariam tuiti sunt opinionem scripserunt ante editam responsionem Pontificiae Commissionis nuperrime relatam.

6° Praeter praemissa atque considerata, ad solvendum propositum dubium utile est quod ad rem docet, una cum Van Hove '2, Wernz-Vidal ' « Quoad itinérantes, qui in itinere veniunt ad locum ubi computatio usualis est diversa, in hoc loco actum complere possunt secundum huius loci usuale tempus; quare qui post mediam noctem loci a quo in locum pervenit ubi adhuc desunt 50 minuta prima ad mediam noctem, tametsi aquam sumpserit, huic alteri tempori pro celebratione Missae sese accommodare potest, perficere officium divinum nondum inte-

gre persolutum. Ieiunium nec tenetur prorogare, si dies fiat brevior 24 horis; nec si longior fiat tenetur ad illud continuandum ultra 24 horas ».

70 Itaque Aemilius iure poterat Missam Eblanae celebrare, quamvis comedisset pullum Mediolani usque ad quindecim momenta post mediam noctem, qua conclusa erat feria VI, supputatam iuxta tempus medium locale seu zonarium.

Ipsi enim ius erat sequendi tempus locale medium, legale ordinarium, in servanda lege abstinentiae, et tempus locale verum in privata Missae celebratione.

Praeterea, uti ex Venz-Vidal audivimus, quis potest celebrare Missam in loco, in quem pervenit, tametsi post mediam noctem aliquid sumpserit in loco a quo discessit, dummodo tempore comestionis vel potationis in loco ubi Missam celebrare intendit aliquod momentum deesset ad mediam noctem '.

Nunc autem quando Aemilius comedit pullum Mediolani, Eblanae deerat integra hora ad mediam noctem.

Et ideo ei, duplici ex capite, ius erat Missam celebrandi Eblanae in expositis adiunctis.

A. De J.

36. DE RESCRIPTIS.

Anno 1915, cum Ioannes et Wanda, licet tertio consanguinitatis gradu in linea collateralis detinerentur, matrimonium ob mutuum amorem atque illicitas relationes inter se habitas inire vellent, sponsae parochus, quem veritas non latebat, dispensationem a S. Sede petiit, ardentem sponsum amorem producat, cui, ut securius gratia obtineretur, aliam addidit causam, nec tamen veram, loci nempe angustiam, atque connexionem pro muliere difficultatem alium inveniendi maritum.

Dispensatione obtenta, nuptiae rite celebratae sunt; at Wanda, quae scrupulum semper in animo gessit ob occultatam veritatem atque falsae causae descriptionem, rem tandem confessario aperit, iudicium atque consilium ab eodem expectans.

Commentarium Lovanicense, I. t. III, n. 301.
13 O. c., p. 386, nota 19.

11 Nunc autem ieiunium ante Missam servandum, non est a media nocte, uti supra in nota 2^a ad casum praecedentem indicavimus.

Quaeritur :

1. Quid sint rescripta, et quomodo distinguantur.
2. Quaenam sint rescripti conditiones valoris atque vitia.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Rescriptum*, stricto sensu, in foro ecclesiastico, definitur : Responsum Superioris ecclesiastici scripto datum. Ergo, primum omnium supponit aliquo modo petitionem, vel propositionem alicuius quaestionis, preces aut similia, etiam si addatur clausula « motu proprio ». Superior autem ecclesiasticus hic intelligendus est Romanus Pontifex vel Ordinarius. Differt proinde rescriptum, ut patet, ab *oraculo vivae vocis*; item a *Decretali*, quae dari solet absque praevis precibus, et restringi ad iuris declarationem; item a *Constitutione*, quae legem generalem continet et solemnem quadam forma exprimitur, dum e contra rescriptum rem peculiarem subiectivam respicit (quamvis ex eo etiam generalis norma hauriri potest), et simplici forma dari solet. Distinguuntur praecipue: 1) Rescripta *gratiae*, quibus favor sine ulla relatione ad lites iudiciales conceditur, e. gr. dispensatio, privilegium, et rescripta *iustitiae*, per quae aliquid conceditur partibus in iudicio contententibus, uti v. gr. delegando iudicem, certam formam statuendo in processu, declarando si quid in lege obscurum videatur. Possunt etiam inveniri rescripta *mixta* quae et gratiam largiantur, et simul administrationi iustitiae consulant. - 2) Rescripta, quibus additur clausula « *motu proprio* », ad ostendendam promptam et spontaneam concedentis voluntatem etiam si deessent preces; et alia quae hac clausula carent et dicuntur « *ad instantiam* » scilicet ob preces acceptas, quae concessionis causa declarantur. - 3) Rescripta *secundum ius*, si legem appli-

cant, c. gr. quum Romanus Pontifex dat commissionem requisitam ut Sacra Rota in prima instantia de certa aliqua causa cognoscat; *praeter ius*, si concedatur gratia quae in iure non continetur, puta indulgentia; *contra ius*, si alicui legi derogetur, ut fit per dispensationem. - 4) Rescripta *in forma gratiosa*, si Superior rescribens aliquid concedat ipse nullo alio mediante; et Rescripta *in forma commissoria*, si concessio committitur exeeutori cuidam, sive necessario hic agere debeat, sive huius arbitrio et conscientiae executio permittatur.

Ad II. Primo quidem necesse est ad Rescripti valorem ut ab auctoritate competenti proficiscatur. Iamvero Romanus Pontifex utitur opera SS. Romanarum Congregationum, Tribunalium et Officiorum, quorum unicuique sua potestas attributa est peculiariter, prouti habetur in iure. Requiritur insuper ad validitatem ut orator non sit iure inhabilis, aut, si inhabilis sit, per clausulam derogatoriam ad obtinendum quod petitur saltem hac vice habilis efficiatur, vel a poena absolvatur. Quae quidem clausula derogatoria etiam exigitur si Rescriptum sit contra ius particulare, vel consuetudinem particularem loci, vel contra ius alteri iam quaesitum¹. Item ad validitatem necesse est ut adsint ea quae pro conditione essentiali forte apponantur. Iamvero ita apponuntur, quando per particulas « *si, dummodo* » aut alias eiusdem significationis exprimun-

¹ Cir can 46

tur Forma vero Rescripti talis debet esse, qualem leges ad validitatem exigunt. Demum, ut propius ad nostram quaestionem accedamus, videndum est quid in Rescripto valido requiratur ex parte causae. Nam ex hoc capite vitari potest substantialiter Rescriptum sive subreptione, quae est reticentia veri, sive obreptione, quae est expositio falsitatis. Edicitur enim can. 40: « In omnibus Rescriptis subintelligenda est, etsi non expressa, conditio: *Si preces veritate nitantur*, salvo praescripto can. 45, 1054 ». Sed « reticentia veri, seu subreptio, in precibus non obstat quominus Rescriptum vim habeat raturumque sit, dummodo expressa fuerint quae de stylo Curiae sunt ad validitatem exprimenda » 3. *Curia* hic intelligenda est Romana Curia « quia huius Curiae stylus (scii, uniformitas responsionum ac sententiarum super eodem articulo) dumtaxat facit ius... et solum in Curia Romana, nisi forte a Romano Pontifice confirmatus fuerit » 4. At si Rescriptis ad preces alicuius impetratis apponitur clausula: *Motu proprio* valent etsi in precibus reticeatur veritas alioquin necessario exprimenda Sed neque obreptio, quae est expositio falsi, obstat, « dummodo vel unica causa proposita, vel ex pluribus propositis una saltem motiva vera sit », uti habet can. 42, § 2. Potest tamen fieri ut una causa motiva pluribus causis partialibus componatur. Sed neque in hoc casu invalidum est Rescriptum, si de dispensatione impedimenti matrimonialis minoris agatur De qua re paulo fusius hic infra dicetur.

Ad III. Scrupuli quibus Wanda exagitur oriuntur ex timore ne

dispensatio, anno 1915 obtenta super impedimento dirimente consanguinitatis in tertio gradu lineae collateralis, invalida sit tum propter subreptionem, tum propter obreptionem. Propter subreptionem quidem eo quod parochus in petitione sua illicitas relationes reticuit inter Ioannem et Wandam habitas. Propter obreptionem autem quia falso asseruit loci angustiam et inde difficultatem pro muliere alium maritum inveniendi. At fundamento carent huiusmodi timores. Etenim, quod ad priorem difficultatem attinet, verum quidem est olim fuisse subreptitias et nullas dispensationes, si reticita fuisset etiam ignoranter copula incestuosa inter sponso habitam Et fortasse usque huc pervenerunt relationes illicitae inter Ioannem et Wandam, quamquam hoc in casu non clare nec certe appareat. Sed nullitas huiusmodi sublata fuit a Leone Pp. XIII per Decretum S. Officii d. 25 iunii a. 1885, ubi declaratur: « dispensationes matrimoniales posthac concedendas etiamsi copula incestuosa vel consilium et intentio per eam facilius dispensationem impetrandi reticita fuerint, validas futuras ». Sed neque ex capite obreptionis invalidum est dicendum Rescriptum dispensationis quod sponsi obtinuerunt. Absque dubio enim inter causas motivas iustas et canonicas ad dispensationes ab impedimentis matrimonium dirimentibus obtinendas enumeratur in Instructione S. C. de Propaganda Fide sub dic 9 m. maii a. 1877 « angustia loci, cum scilicet in loco originis, vel etiam domicilii cognatio feminae ita sit propagata, ut alium paris conditionis, cui nubat, invenire nequeat, nisi consanguineum vel affinem, patriam vero deserere sit ei durum ». Ergo peccavit graviter parochus hanc causam ex causis motivis unicam per

• Cfr. can. 39.

3 Cfr. can. 42, § I.

4 D'Annibale, *Summula*, I. 237, nota 3.

3 Cfr. can. 45.

b Cfr. can. 1054 coll, can. 1042, § 2

7 Patet ex Decreto S. Officii» dici i Augusti 1866, et ex statuto S. Pcnitentianac, d. 20 Iulii 1879.

mendacium in precibus afferens. At aliter dicendum est de validitate Rescripti. Nam iam ante annum 1915, quo de nuptiis inter Ioannem et Wandam actum est, hac in re aderat distinctio impedimentorum gradus maioris et gradus minoris. Iussu enim Pii Pp. X prodiit 29 sept. a. 1908, adnexus Constitutioni « *Sapienti Consilio* » eiusdem Pontificis « *Ordo servandus in Romana Curia* », ubi circa dispensationes quae conceduntur a S. C. de Sacramentis super impedimenta dirimentia matrimonium edicitur: « Dispensationes gradus minoris sunt: a) consanguinitatis et affinitatis tertii et quarti gradus lineae collateralis, sive inaequalis etc. » \ Et ibidem n. 21: « Dispensationes a minoribus impedimentis conceduntur omnes ex rationalibus causis a S. Sede probatis. Sic vero concessae perinde valebunt ac si ex motu proprio et ex certa scientia

impertitae sint; ideoque nulli erunt impugnationi obnoxiae sive obreptionis vitio sive subreptionis ».

Quae quidem dispositio, mutatis mutandis, recepta est in codicem iuris canonici, can. 1042, § 2: « Impedimenta gradus minoris sunt: 1) Consanguinitas in tertio gradu lineae collateralis etc. »; can. 1054: « Dispensatio a minore impedimento concessa, nullo sive obreptionis sive subreptionis vitio irritatur, etsi unica causa finalis in precibus exposita falsa fuerit ».

Atqui in casu Ioannis et Wandae agebatur de impedimento tertii gradus lineae collateralis; ergo valida fuit dispensatio a S. Congregatione de Sacramentis concessa, et validum matrimonium. Acquiescat ergo mulier, sciaturque se vanis scrupulis detineri, et coniugalem vitam rite sancteque pergere posse.

C. M. R.

37. DE VITIO OBREPTIONIS ET SUBREPTIONIS.

Nicomedes, postquam turpe commercium cum Rosa consobrina foverat, a Sacra Congregatione de disciplina Sacramentorum dispensationem ad amasiam ducendam obtinuit, adducens tamquam praecipuam causam iam secutam infantis conceptionem. Verum brevi post concessam dispensationem medicus comperit putatum fetum nil aliud esse quam ingentem tumorem. Dum Rosa operatione liberatur, amor Nicomedis in eam defervet; inflammatur vero in Fabiolam, quam tandem uxorem ducit. Haec vero praematureo exstinguitur funere! Tunc Nicomedes, ad primos amores regressus, a paracho petit num Rosam sine nova dispensatione ducere possit.

Quaeritur :

1. Explicetur can. 42 C. I. C.
2. Quid parochus respondebit?

SOLUTIO

Ad I. i Circa rescripta, de quibus agit integer titulus IX primi libn codicis, m praesenti casu solum-

modo inquiritur de vitiis subreptionis et obreptionis, quae ipsorum validitati officere possunt.

2 Imprimis sermo est de subreptione seu de reticentia veri circa ea quae

utiliter proponi poterant, ac statuitur talem omissionem non obstare « quominus rescriptum vim habeat ratumque sit, dummodo expressa fuerint quae de stylo Curiae sunt ad validitatem exprimenda ».

Iam vero, quaenam iuxta praedictam normam necessario exprimenda sint, saepe patebit ex ipsa rei natura, accuratius vero ex cognita praxi congregationis vel officii ad quae preces dirigendae sunt. Utque sistamus in casu nostro, quae exprimenda sunt pro impetranda dispensatione matrimoniali passim tradunt canonistae, innixi Instructioni S. C. de P. F. a. 1877, licet non omnia quae ibi praescribuntur sint modo ad litteram servanda. Exprimi ergo debent: nomina et cognomina oratorum nitide expressa; dioecesis domicilii aut quasi domicilii vel, si de vagis agatur, actualis commorationis; species infima impedimenti; gradus, si agitur de consanguinitate, affinitate vel publica honestate, itemque linea; numerus impedimentorum; circumstantiae quaedam maioris momenti: quae omnia loco citato breviter dilucidantur. Quaecumque alia omittantur, etiam quae concessionem obsistere potuissent, non habentur uti subrepticia praeterquam in casibus expressis, v. e. gr. can. 44.

Si error forte irrepit circa nomina oratorum aut locorum vel etiam circa denominationem impedimenti, non amplius nocet, modo ex adductis veritas certo apprehendi possit ¹.

Notatu digna est exceptio quae continetur in can. 45 quoad concessionem factam cum clausula « Motu proprio », quae nullo subreptionis vitio infirmatur.

30 Inter ea quae in precibus exponenda sunt, praecipuum momentum habent causae seu motiva propter quae gratia postulatur; in quibus contrarium

vitium occurrere potest nempe expositio falsi seu obreptio. Sed neque haec obstaret concessionis validitati « dummodo vel unica causa proposita vel ex pluribus propositis una saltem motiva vera sit ».

Motiva seu finalis dicitur causa quae de se tantam vim habet ut superioris animum inducat ad concedendam gratiam seu dispensationem, quaeque proinde est huius causa substantialis: dum aliae, quae dicuntur impellentes, solummodo coadiuvant ut facilius seu promptiore animo petitioni annuatur.

Et quidem dicuntur causae canonicae quae uti tales in iure recensentur atque iamdiu in Rom. Curia acceptae sunt; dum aliae dantur, quae dici solent rationabiles causae, quibus etiam in praxi sua vis tribuitur, licet quandoque, si hae solum adsint, dici soleat dispensari sine causa, scilicet canonica: quae tamen distinctio hodie non est adeo magni momenti in praxi, sed semper requiritur ac sufficit cuiusvis generis causa iusta et proportionata.

Communiores et potiores causae canonicae enumerantur ac breviter illustrantur in praelaudata Instructione S. C. de Prop. Fide. Ibidem pariter notatur, estque admissum in Curiae praxi sicut communiter apud doctores, quod plures causae, quarum singulae essent insufficientes, possunt simul sumptae vim habere aequivalentem causae motivae iuxta effatum: quae singula non prosunt, simul iuvant; quo in casu controvertitur an obreptio habeatur quando vel una ex his causis falsa exstiterit.

Excipiuntur tamen, vi can. 1054, dispensationes ab impedimentis minoribus -, quae nec obreptionis neque subreptionis vitio irritantur.

40 Demum ultimo loco statuitur quod si plures simul gratiae petantur, subreptio aut obreptio, quae aliquam

¹ Cfr. can. 47.

² Cfr. can. 1042.

vel aliquas ex cis inficiat, non impedit validam concessionem ceterarum, contra ac in iure veteri obtinebat, iuxta quod mendax precator cuiusvis gratia indignus habebatur.

Omnibus igitur inspectis liquido apparet benigniorem esse disciplinam per codicem inductam, eo fine ut graviora incommoda vitentur quae nostris temporibus afferret severior disciplina praeexistens. Non ideo tamen excusatur mala fides in recurrentibus, quae imo delictum canonicum constituit iuxta can. 2361.

Ad II. i° Duplici ex capite oriri poterat Nicomedis dubium a parocho solvendum. Imprimis locus erat dubitandi num valida habenda fuisset dispensatio concessa praesertim ob causam quam eventus falsam ostendit: deinde, quatenus affirmative, dubitare poterat an dispensatio olim concessa adhuc in suo robore permaneret

postquam orator ipsi renuntiaverat ut ad alias nuptias transiret.

2° Quoad primum solutio patet ex praemissis. Si nimirum causa illa praecipua erat sola causa motiva, dispensatio infirmatur obreptionis vitio ex erronea coniectura, quin allegari possit bona fides quae in hac re nihil operatur, et aliunde agitur de impedimento maiore prout abs dubio est intelligendum 3. Neque ex casu prout iacet probabile apparet quod validitas sustineri possit propter alias causas — mere impellentes —, etiam in opinione illorum qui tenent causam ex pluribus coalescentem non perimi propter falsitatem alicuius ex ipsis.

3° Quoad secundum certum est dispensationem semel valide concessam, per se in suo robore manere nec aboleri per simplicem non usum: hoc solum fieret per formalem renuntiationem a superiore rescribente implicite saltem acceptatam. B. L.

38. DE PRIVILEGIIS.

Claudius sacerdos, aetate et infirmitate fractus, privilegium accipit oratorii privati: attamen per annos nullum disposuit oratorium atque ita plerumque, etiam diebus dominicis et festis, tum dicendae tum audientiae Missae defuit; tandem sacellum quidem paravit, sed cum leviter aegrotat, Sacrum celebrare etiam in sacello renuit, cum privilegio utendi non adsit obligatio. Praeterea confessionibus excipiendis addictus, duellantes et francomurarios poenitentes non absolvit, quamquam potestate eos absolvendi sit legitime instructus.

Quaeritur :

1. An privilégians teneatur uti privilegio.
2. Quid de Claudio in casu sit dicendum.

SOLUTIO

Praenot. Privilegium quasi privata lex esse intelligitur. Verum communiter nomine privilegii plura veniunt. Quare ut casus solutio clarescat, quasdam notiones praemittamus oportet.

Sane distinguenda sunt:

i° *Leges particulares* quae pro certis locis vel personis dantur *intuitu*

3 Ad rem cfr Cicognani-Staffa, *Commentarium ad librum 1 Cod. I C*, vol. 11, p. 624. qui aliter sentire videntur

boni communitatis. Quae si praescriptis Codicis opponantur, abrogatae censendae sunt ¹.

2.] *Privilegia late sumpta* seu *iura singularia*.

De his *Paulus 1* dicit: «Ius singulare est quod *contra tenorem* rationis propter aliquam utilitatem auctoritate constituentium introductum est». Ius singulare certis personis gignit quidem favorabilem conditionem contra communes normas, sed *intuitu boni publici* sancitur. Plura iura singularia ipso Codice continentur, quaeque lato sensu privilegia appellantur, e. gr. clericorum ³ Cardinalium ¹, Episcoporum ¹, Regularium ^o etc.; itemque privilegia quibus fruuntur loca sacra ⁷, privilegium paulinum etc. Huiusmodi privilegia, etsi peculiaribus normis statuta et iuri communi contraria, pergunt vigere post Codicem ⁹.

Etiam Status democratici, qui exceptiones a iure communi abolere studuerunt, plura iura singularia (*praerogativas*) servarunt, e. gr. senatorum, oratorum populi, militum, etc.

3° *Facultates* sunt *attributiones potestatis* quae per se pertinerent ad Superiorem, sed cum certis personis *intuitu boni publici* communicantur. Eadem possunt esse *ordinariae* (alii dicunt: *delegatae a iure*) vel *delegatae*. Conceduntur pro foro interno vel externo, per modum habitus vel actus, ad tempus vel in perpetuum, etc. Huiusmodi sunt facultates e. gr. absolvendi a censuris, a peccatis reservatis, dispensandi poenas, impedimenta, irregularitates, etc.; itemque concedendi licentiam legendi libros prohibitos, largiendi in-

dulgentias, etc. Codex facultates habituales accenset privilegiis praeter ius ¹⁰.

4° *Privilegia stricte sumpta* seu *privilegia privata* ¹¹ aut *specialiter quibusdam concessa* ¹², sunt exceptiones a generalibus normis iuris *intuitu boni privati* concessae. In his recensetur privilegium oratorii privati.

Ad I. Ex dictis responsum patet.

Cum leges particulares, privilegia late sumpta et facultates in hoc convenient ut *intuitu boni publici* intelligantur concessa, privilegiatus regulariter, pro casuum necessitate, iisdem uti tenetur. Quare qui legibus particularibus subduntur easdem observare debent; et qui privilegiis late sumptis ornantur non possunt eisdem renuntiare: et qui pollent facultate dispensandi aut absolvendi, data occasione, eadem legitime uti tenentur.

Contra, cum privilegia stricte sumpta *intuitu boni privati* conceduntur, generatim nemo iisdem tenetur uti, quia «quod ob gratiam alicuius conceditur non est in eius dispendium retorquendum» ¹³. Codex hoc principium confirmat can. 69, statuens: «Nemo cogitur uti privilegio in sui dumtaxat favorem concesso, nisi alio ex capite exsurgat obligatio».

Ad II. A) Claudius habens privilegium oratorii privati eodem non utitur ad audiendum sacrum diebus festis. Verum ratio agendi Claudii in duas periodos est dividenda.

Per annos enim ille oratorium non disposuit. Quod si facere debuisset ad satisfaciendum sacro diebus festis, favor eidem concessus in dispendium versus esset. Iamvero notabile incommodum ordinandi oratorium procul dubio eum excusavit ab audiendo sa-

¹ Cfr. can. 6, n. i.

² D. I, 3, i6.

³ Cfr. can. 111-123.

⁴ Cfr. can. 239.

⁵ Cfr. can. 349.

⁶ Cfr. can. 615.

⁷ Cfr. can. 1160, 1179.

⁸ Cfr. can. 1120.

⁹ Cfr. can. 4

¹⁰ Cfr. can. 66, § i.

¹¹ 4 c., Th. CXV. 3.

¹² C. I. 14. 3» i.

¹³ *Rcg. iur.* 61 in VI,

cro, eo vel magis quod interdum ipse potuit Missae sacrificio diebus festis assistere.

Postquam autem oratorium ordinavit, licuitne eidem sacrum celebrandum omittere diebus festis, dum leviter tantum aegrotaret?

Dissentiunt DD. Plures docent ipsum in hoc casu privilegio uti teneri. Hi enim dicunt quemlibet obligari ad audiendum sacrum, qui non impediatur. Iamvero ille qui potest sine notabili incommodo sacrum audire in proprio oratorio, non censetur impeditus. Ergo. Etiam verba can. 69 huic interpretationi favere videntur. Hanc sententiam, post S. Alfonsum “ tenent inter ceteros Damen ¹ qui etiam censet opinionem contrariam non sufficienter probabilem; item Prummer et Maroto ² qui tamen recensent quoque sententiam contrariam.

Alii contra tenent numquam indultarium ad utendum privilegio obligari, c. gr. D’Annibal ³, Noldin Génicot-Salsmans ⁴ et Lehmkuhl ⁵. Hi autem favorem numquam posse vergere in dispendium; quare impedimentum ab audiendo sacro perpenden-

dum esse iuxta communes normas, non iuxta singulares indultarii condiciones.

Notamus tamen nonnullos ex his DD. - hanc sententiam coarctare ad solam legem ecclesiasticam. Si enim quis diu nequiret audire sacrum, teneretur quandoque privilegio uti ad satisfaciendum legi divinae praecipientis aliquoties sacrum esse audiendum. Quam legem divinam tamen alii negant ^{2l}.

Verum de praecepto divino in casu non est quaestio, quemadmodum non est quaestio de obligatione sacerdotibus facta - interdum celebrandi, cum Claudius pluribus vicibus sacrum peragat.

Concludimus saltem ob legem dubiam Claudium in casu privilegio uti non teneri.

B) At Claudius cum confessiones audit, nec duellantes ¹ nec francomurarios absolvit ab excommunicatione simpliciter Sedi Ap. reservata, quamvis ipse sit absolvendi facultate instructus; et in hoc certe errat, quia facultates eidem concessae sunt intuitu boni publici, quibus proinde, data occasione, uti tenetur.

* *Th. Afor.*, I. III, n. 319,

¹ I, n. nJ.

² I. n. 267; II. n. 485.

³ *Jrutitunonci*, I, n. 299

⁴ I, n. 228

⁵ *Dr prine.* 195.

⁶ I. n. 344

⁷ *Car come.*, I, n. 128 ss

^{2l} *Lk h m k u h l*, I. C.

³ *Génicot-Salsmans*, I. C.

⁴ Cfr. can. 805.

Cfr. can. 2351, § 1.

⁵ Cfr. can. 2235.

DE CONSCIENTIA

39. de conscientia.

Leofridus, confessionem instituens generalem, se accusat quod adhuc puer semel vel bis pollutionem habuerit, idque numquam esse confessum, quia peccatum tunc non existimavit. Addit praeterea quod iam adolescens turpiter aspexerit et tetigerit consobrinam, et quod id confessus sit tantum generatim, omittens consobrinae circumstantiam, quam non reputavit necessariam. Insuper ait quod cogitationes saepe malas suo animo nutrit, sed nec eas est confessus, putans per longum tempus peccatum adesse tantum in opere. Itemque fatetur quod in iudicium vocatus, licet iuramentum praestiterit de dicenda veritate, mendacium dixerit, idque tamen reputavit omnino necessarium ad salvandum amicum a diuturno et duro carcere. Postremo confitetur quod gravi laborans morbo per annum et amplius missam omiserit et abstinentiam ac ieiunium non servaverit.

Quaeritur :

1. Quid sit conscientia et quo sensu sit norma morum.
2. Quid sit conscientia erronea et an eam sequi quis possit.
3. An et quomodo Leofridus peccaverit.

SOLUTIO

Ad I. Conscientia moralis est applicatio scientiae sive notitiae morum ad actum moraliter acceptum, inde ut appareat num bonus sit aut malus qui a nobis ponendus est (conscientia *antecedens*') vel iam fuit positus (conscientia *consequens*).

Porro conscientiam consequentem non esse morum normam, actuum nempe moralium regulam, exinde constat liquido quod non influit in actum. Actus enim morales voluntarii sunt, nihilque volitum quin praecognitum.

Quapropter S. Thomas: «Voluntas et actio non informantur ex apprehensione sequenti, sed ex praecedenti » ¹.

Verum antecedens conscientia, id est iudicium seu dictamen practicum rationis de bonitate vel malitia actus a nobis ponendi aut omittendi, aliquis iam elucet norma morum inde quod bonitas atque malitia voluntatis sumantur ab obiecto quatenus apprehenso, id est a ratione proposito. Si

¹ Zn Rom. 14, Icet. 2.

ergo ratio proponat aliquid ut bonum et praeceptum, voluntas id contemneret bonum ac praeceptum; si etiam ratio quoque proponat aliquid uti malum et vetitum, voluntas ipsum prosequens prosequeretur malum et prohibitum. Se habet igitur ratio vel conscientia inter legem et voluntatem quem ad modum praeco inter humanum legislatorem atque populum; prouti populus praeconis vocem, sic oportet ut voluntas sequatur rationis dictamen seu conscientiam.

At neque praeco legislator, neque conscientia est lex. Conscientia non est moralitatis norma nisi subiectiva.

Ad II. Dum conscientia vera id dictat praeceptum quod re praeceptum est, vetitum quod prohibitum, licitum quod permissum, conscientia erronea, contra, id dictat praeceptum, vetitum, permissum quod revera non est iussum, prohibitum, concessum.

Porro conscientia erronea duplex distinguitur: vincibilis sive voluntaria, quae cum morali quam tenemur diligentiam ponere vinci potest et ideo voluntarie non vincitur — voluntarie, inquam, aut directe seu ex industria, aut indirecte seu ex neglegentia —, et invincibilis id est involuntaria, quae morali diligentia vinci nequit — aut quoniam de inquirenda veritate nec cogitatio, saltem confusa, occurrit, aut quod post sinceram inquisitionem veritas non attingitur.

Et conscientia quidem invincibiliter erronea excusat a peccato formali, nam moralitas voluntarium sequitur et ignorantia unde procedit error, utpote involuntaria, causal involuntarium. Licet igitur sequi conscientiam invincibiliter erroneam permittentem: putans se excusatum a ieiunii lege, a peccato est immunis non ieiunans. Praecipientem vero aut prohibentem tenemur quoque sequi, ex supradictis: putans se teneri ad mendacium dicendum pro

salute innocentis, peccat nisi mentiat; putans furtum in extrema necessitate illicitum, peccat si tunc furetur.

Voluntaria tamen ignorantia servat, in causa, voluntarium effectum; hinc quod conscientia vincibiliter erronea a peccato formali non excuset. Eam igitur permittentem sequi nefas; putans se exemptum a ieiunio, nisi ieiunet, peccat. Vetitum quoque eam contemnere sive praecipientem sive prohibentem: agens enim contra conscientiam ageret quod malum iudicat quodque propterea eligit; putans se adstrictum ut intersit sacro fenali vel ut abstineat a carnibus die dominica, peccat sacrum non audiens vel carnibus se nutriens. Quin hanc duplicem conscientiam sequi sit propterea perpetuoque licitum, sed tunc dumtaxat cum periculum peccandi deest; non igitur peccat missam non audiens, quam erronee putabat praeceptam, nec abstinens a carnibus quas erronee prohibitas censebat; peccat vero qui mendacium profert pro innocente quod vincibiliter iudicabat obligatorium et qui sinit inedia confici moribundum abstinens a furto quod vincibiliter sentiebat his in adiunctis vetitum. Quamdiu non licet ergo ad conscientiam vincibiliter erroneam agere tum consone tum dissona, conscientia huiuscemodi prae opere oportet deponatur, sic nempe ut error, vincibilis saltem, supersit nullus.

Ad III. Quoad pollutiones. Has demus puero possibles, quantumcumque improbables. Praesumptio stat in favorem erroris invincibilis seu malitiae invincibiliter ignotae penes Leofridum nondum septennem. Illas igitur nec tenebatur declarare prius neque modo tenetur: peccata materialia non sunt materia confessionis.

Quoad turpes consobrinae aspectus atque tactus. Licet circumstantiam consobrinae noverit potuit invincibiliter errare aut quia putavit tunc cir-

cumstantiam nihil addere malitiae aut quoniam censuit malitiam quam novit superadditam non necessario confessario pandendam. Error primus, non improbabilis, exemit adolescentem nostrum a formali malitia circumstantiae; quam propterea neque tenebatur neque tenetur modo aperire ². Verum error alter, cum non versetur circa malitiam superadditam sed circa obligationem declarandi hanc cognitam malitiam, non excusavit Leofridum ab ipsa contrahenda, sed excusat dumtaxat, quandiu durat, ab illa declaranda quae peccatorum iam declaratorum — aspectuum nempe et tactuum — mutaverunt speciem. Turpes autem aspectus consobrinae tunc dicuntur mutare speciem eis cum adiungitur pravum desiderium. Tactus, e contra, turpes speciem mutant quamvis nullum habeant desiderium nrravum adnexum. Ex quo igitur Leofridus novit circumstantiam manifestandam esse tenetur hanc in confessione proxima patefacere ut circumstantiam tactuum, immo uti aspectuum quoque circumstantiam quibus ex pravo desiderio induisit — nisi vel pravi desiderii malitiam invincibiliter pariter ignoraverit, quapropter nec contraxerit ³.

Quoad pravas cogitationes saepe nutritas animo. Non habent Auctores impossibilem neque quantum ad rudes improbabilem harum quidem malitiae invincibilem ad tempus ignorantiam. Et quandiu malitia ipsarum fuit ignota, eas ne imputemus Leofrido in peccatum clavibus subiiciendum. Difficultas tamen est practica in determinando

ignorantiae huius tempore quo nec suspicio occurrerit malitiae, non obstante frequentia qua fideles audimus peccata patrari vel ore quoque et animo, simul atque pro remissione oramus peccatorum quae commisimus cogitatione, verbo et opere. Orta siquidem suspicione, orto a fortiori dubio, interrumpitur possessio bonae fidei donec, facta diligentia debita, error nequeat deponi: quo quidem intervallo qui cogitationibus pravis morem gesserit non excusatur a peccato, in confessione igitur aperiendo.

Quoad periurium ad salvandum amicum. Periurium huiuscemodi potuit apprehendi a Leofrido: *a*) uti medium physicum, condicio sine qua non valebat amicum liberare, tametsi reum; et *b*~) uti medium moraliter obligatorium ad salvandum amicum innocentem. In prima hypothesis non excusatur peierans a peccato. In altera vero facile videtur laborasse conscientia quae dicitur perplexa, putans ex una parte veritatem urgere ob iuramentum, teneri vero ex alia ad mendacium salvificum; porro in adiunctis, quoniam electio instabat, certo illicite agit id eligens quod aestimavit maius malum morale; licite, contra, eligens sive quod putavit malum minus sive quod maius minusve malum discernere non valuit.

Quoad omissionem, denique, sacri atque inobservantiam legis ieiunii et abstinentiae, res satis ardua, illae cum « per annum et amplius » protractae praedicentur. Nam etsi ageretur de gravi morbo, is forsitan aut remisit ad tempus, aut non fuit talis qui, impediens accessum ad ecclesiam, impediret ieiunium, abstinentiam ipsam. Et quoad peccatum quidem formale investigandum esset num aegrotus fuit sibi certus de sufficientia causae, num e contra dubium nutrit, aut suspicatus fuit insufficientiam. In his enim hallucinationis periculum valde facile, in

- In Normis Congreg. S. Officii < De ratione agendi confessoriorum circa VI Decalogi praeceptum > diei 16 maii 1943 expresse dicitur: < Pacnitens iure divino tenetur... circumstantias explicare quae speciem peccati mutant, modo tamen specificas huiusmodi malitias peccando cognoverit, ac proin contraxerit > (cfr. < Periodica > 33 [1944]« p 131).

² Haec ignorantia admittitur quoad desideria inefficacia seu vchaitates simplices; non tamen quoad efficacia desideria.

quibus ideo aegrotus indiget consilio, utputa confessarii; in casu autem dubii, dispensatione quoque, puta paro-

chi. Si tamen fuit certus de sufficientia causae excusantis, peccatum formale nullum quod accuset. P. L.

40. de conscientia laxa.

Marcus a primaevo adolescentiae fervore in pigrum teporem lapsus, non raro causa studii interposita amatorias fabulas satis periculosas legit atque in dubio an pravae delectationi consenserit, sat leviter pro culpa defectu iudicat; item, sub amicitiae praetextu, condiscipulorum sermones turpes, quin redarguet, risu excipit. Detractioni etiam in re gravi indulgere non dubitat, at vel levi iudicio gravitatem temperare conatur vel inani necessitatis motivo eius malitiam suis oculis praetegit. Tandem, cum ad confessionem accedit, non curat conscientiam diligenter excutere atque firmum propositum elicere.

Confessarius, vero, ipsum leniter excipit atque brevi exhortatione eundem ad puriorem vitam incitat.

Quaeritur :

1. Quid sit conscientia laxa, et quibusnam dignoscatur signis.
2. Quale sit iudicium ferendum de eo qui tali conscientiae vitio laborat.
3. Quid de Marco et de ratione agendi confessarii.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit conscientia laxa, et quibusnam dignoscatur signis.*

i" Conscientia laxa, si spectatur ut *actus*, iudicium indicat vel dubium quo quis ad obiectivam actus malitiam negandam vel imminuendam ex levi motivo inclinatur; uti *habitus*, habitualement ad huiusmodi indicia vel dubia dispositionem indigitat. Verum motivi levitas subiective, non obiective, pensanda est. Hinc iudicium generatim comitatur vel praecedit dubium, quo fit ut assensus mentis in ipsum haud sine quadam violentia intellectui illata imperetur.

Fieri tamen potest ut ex habituali laxitate conscientia simpliciter erronea oriatur, quae, attenta eius origine, laxa quoque merito vocari potest.

Minus propne laxa quandoque dicitur quoque conscientia quae de gravibus dumtaxat peccatis curat; at tunc

conscientia pro *conscientiositate* sumitur.

2" Triplex, sive ex origine sive ex forma, distingui solet conscientia laxa: *simpliciter talis*, quae potius ex animi levitate provenit; *cauteriata* quae ex perversis moribus, quibus honestatis sensus obnubilatur, originem haurit; atque *pharisaica* quae, iuxta pharisaeorum mores, dum minimas res sua aestimatione magni facit, graviora parvi pendit 2.

30 Conscientiae laxae *signa* innumera sunt, nec eadem in omnibus. Praecipua atque communiora haec recensentur; si quis principiis reflexis leviter atque perperam utitur; si timoratorum virorum agendi modum uti scrupulosum contemnat; si confessarii

1 I Ttm 4. 2

2 Mv 23, 24

monita exaggerata existimet; si dubia quae in animo circa obligationes futuras vel praeteritarum actionum honestatem oriuntur, illico, absque ulla discussione, mortificet, etc. Quae signa conscientiae iudicium *directe* respiciunt.

Indirecte conscientiae laxitatem ex modo quo confessio peragitur — ut si leviter fiat accusatio vel, licet forte confessio sit frequens, poenitens non nimis de dolore ac de proposito sollicitus sit — atque ex universa eiusdem poenitentis indole confessarius cognoscere vel saltem suspicari potest.

Ad II. *Quale sit iudicium ferendum de eo qui tali conscientiae vitio laborat.*

i" Qui *scienter* agit ductus dictamine conscientiae laxae, peccatum committit eiusdem gravitatis et malitiae de quo antequam ageret suspicabatur. Scienter agit cum conscientia laxa qui se tali defectu laborare ex confessarii monitione vel alio modo cognoscit. Ipse, vero, dum agit, licet suspicionem gravioris malitiae practice contemnat, conscientia practice dubia reapse laborat, immo conscientiam certam *implicitè* gerit transgressionis gravioris praecepti hypothetici.

Qui, e contra, hic et nunc *sui erroris conscientiam non gerit* ac proinde ad obligationem ulterius inquirendi vel cautius agendi non advertit, non aliter iudicandus est ac ille qui conscientia erronea laborat. At generatim, prout iam animadvertimus, error huiusmodi praecedentibus culpis imputandus est.

20 Qui sciens se esse laxae conscientiae post actionem de eius moralitate dubitat, in severiores partes dum iudicat, inclinare debet: ex ordinarie enim contingentibus moralem certitudinem haurire potest, quae sufficit ad certum iudicium practicum prudenter efformandum.

30 Qui laxa conscientia habitualiter

laborat tenetur sub gravi studere ut eam deponat, sibi efformando habitum recti iudicii: aliter reatum graviter culpabilis ignorantiae contrahit, in qua vcluti in causa imputantur errores quos in confuso praevidit.

Id, vero, variis procuratur mediis: amotione causarum, diligenti conscientiae excussione atque sincera peccatorum confessione, humili confessario subiectione, prudenti dubiorum quae de actionum honestate oriuntur discussione etc.

4° Confessarius, licet non valeat semper de culpae gravitate iudicium cum certitudine ferre, potius in severiores partes inclinet; atque si poenitens dubitet de consensu tentationis praestito, ipsum revera adfuisse potius praesumat: nisi enim consensisset, ille ne dubitaret quidem 3.

Quos culpabili conscientiae laxitate laborare deprehendat, de eorum statu eiusdemque periculis graviter moneat, at simul paratum sese praebeat ad suam ipsis patientem atque paternam operam praestandam, si serio velint suam conscientiam emendare. Quos vero existimet invincibili errore laborare, eos pariter regulariter moneat, ne suo silentio videatur laxismo favere atque in poenitentibus, ob relaxatae conscientiae habitum, sensus moralis paulatim extinguatur.

Ad III. *Ouid de Marco et de ratione agendi confessarii.*

i° Marcus laxae conscientiae signa haud dubia prae se fert, licet de singulis quae confessario solvenda proponuntur, non idem sit iudicium ferendum.

Re vera, dum studii necessitate morbosam seu libidinosam curiositatem praetegere conatur ut sibi videatur licere amatorias fabulas graviter periculosas legere, profecto seipsum decipit:

grave enim est proximo gravis peccati periculo se committere, nisi adsit gravis proportionate causa simulque apta adhibeantur media quibus periculum remotum fieri possit. At in casu praesenti necessitas est tantum fucata atque larvata libidine ad legendum, Marcus ductus esse videtur. Hinc in dubio, praesumi potest ipsum pravae delectationi consensisse, eo vel magis quod, uti ex aliis casus circumstantiis apparet, ad benigniora quam par est iudicia idem inclinis satis superque ostenditur.

2° Quod, vero, turpes condiscipulorum sermones non redarguerit per se grave non est. An vero graviter peccaverit eos risu excipiendo, id ex omnibus circumstantiis prudenter pensatis aestimandum est, praesertim ex risus motivo atque ex ipsius complacentiae natura. Haec enim, si ad pravorum sermonum obiectum terminaverit vel in seipsa libidinosa fuerit, gravi peccato obiective non caruit; si, e contra, narrationis calliditatem respexerit, gravem malitiam probabiliter non attigit, nisi forte tali gestu ille ad prave sermones condiscipulos incitaverit aut grave scandalum dederit. Practice, cum de iuvene agatur ad

laxos mores atque iudicia proclivis, confessarius in benigniorem interpretationem inclinare facile non debuisset.

3° Ad detractionem quod attinet, ipse casus supponit eas aliquando graves fuisse, easque uti tales Marcum initio saltem suspicatum esse, exinde praesumere licet, quod de iuvene agatur qui a primaeva fervore in pigrum teporem lapsus est.

Qui tepor tantus est ut ipsam confessionum validitatem in serium discrimen adducat.

Quibus omnibus attentis, dicendum est confessarium, dum Marcum leniter excepit atque satis habuit eundem brevi exhortatione ad puriorem vitam incitare, suo muneri plene non satisfecisse. Debuisset enim ipsum de eius statu graviter monere simul curando ut per apta media, praesertim per diligentem et humilem peccatorum confessionem, conscientiae rectitudo paulatim in eodem instauraretur. Interim, occurrente quandoque dubio de actionis positae gravitate, eidem nisi confesso accessum ad s. Communionem permittere non debuisset. Huiusmodi agendi ratione et sacramenti dignitati et spiritali utilitati Marci magis consultum esset.

A. L.

41. DE CONSCIENTIA SCRUPULOSA.

Rosa, pia puella, molestissimis saepe vexatur cogitationibus, quasi Deum blasphemet, ac velit destruere, quae omnia ipsi ex animo provenire videntur. Dubiis quoque circa fidem valde torquetur, quae eo magis urgent, quo vehementius actus oppositos elicere conatur. Accedunt iudicia temeraria non pauca contra quae ipsa acriter pugnat, cogendo mentem ad oppositum de proximo sentiendum ac rationes ad hoc quaerendo; hisce tamen omnibus puella magis implicatur, praesertim si postea intra se meditetur an consensus accesserit. Quodsi interdum dubia exsurgant de praeteritis confessionibus, fere ad insaniam redigitur. Confessarius quidem eam monuit ut scrupulos abiiceret pluresque addidit rationes, sed Rosa postea responsa considerans, in casum suum minus quadrare conclusit, vel quia ipsa in facti expositione aliquid reticuerit; vel quia confessarius non bene intellexerit. Cum tamen sa-

cerdos hic alio abierit, novum Rosa adit confessarium, cui omnia pandit, quique secum quaerit :

1. Quid sit scrupulus et quomodo scrupulosi dignoscantur.
2. Quacnam sint remedia scrupulorum.
3. An praecedens confessarius sapienter egerit cum Rosa, et quid sibi sit agendum.

SOLUTIO

Ad I. De natura scrupuli et de notis distinctivis scrupulosorum. Scrupulus definiri potest: timor irrationalis immo absurdus, tenax et inquietus mali ordinis moralis vel religiosi in aliqua actione vel omissione praeterita, praesenti vel futura, sive timetur eius illiceitas sive eius imperfectio sive eius invaliditas. Dicitur: est timor irrationalis immo absurdus et hisce verbis indicatur eius natura morbida, abnormis et psychopathica. Si enim abstrahimus ab obsessione diabolica vel speciali dispositione divina tamquam fonte scrupulorum sicut in Sanctis aliquando obtinuit¹, scrupulositas est forma quaedam istius psychoneurosae quae vocatur psychasthenia seu debilitas psychica quaeque dum habitualiter usum rationis et rectitudinem iudicii intacta vel fere intacta relinquit, hominem variis ideis fixis, obsessionibus, phobiis et scrupulis obnoxium reddit. Hinc scrupulus est timor irrationalis, quia infirmus dubitat ob motiva futilia et spernenda. Ideo scrupulus non debet confundi cum timore Dei filiali qui provenit ex conscientia valde tenera atque horret vel minimam transgressionem legis divinae. Quamvis autem scrupulus sit timor irrationalis immo absurdus indeque quandam

dementia arguit, non tamen est dementia proprie dicta, quum aegrotus ipse statum suum abnormem perbene perspiciat; hinc dicitur laborare dementia lucida; potest tamen, uti patet, scrupulositas paulatim in veram dementia seu psychosim transire².

Dicitur insuper: scrupulus est timor tenax; si enim evanesceret ad primam reflexionem vel ad primam observationem alicuius personae competentis, non esset scrupulus sed error qui dissipatur. Est ergo tenax ideoque vera quaedam obsessio, sicut in psychasthenicis occurrere solet.

Dicitur tandem: scrupulus est timor inquietus seu angens; nam si aliquis statim timorem vanum contemnit, non habetur scrupulus sed aut sana ratio aut indifferentia. Proprium vero scrupulosi est semper agitari et numquam habere pacem. Hinc timor eius optimo iure scrupulus vocatur. Sicut enim scrupulus in ordine physico est lapillus qui calceum semel irrepens manet, donec fortiter excutitur atque interim gressum molestum reddit, ita scrupulus est velut lapillus quidam spiritualis, qui incessum et progressum moralem impedit dolorosumque reddit atque nonnisi difficulter eiicitur.

Ex definitione scrupuli etiam eruuntur signa ex quibus scrupulosi cognosci possunt. Cognoscuntur iuxta S. Alfonso³: 1) ex absurditate motivorum ob quae quis timore percuti solet; 2)

¹ Hoc, ut notum est, contigit S. Ignatio, primo post eius conversionem anno; item S. Francisco Salesio, quum Parisiis studiis operam daret; item S. Alfonso, quando post abdicatum episcopatum aetate decrepita 86 annorum iam diu scribendi finem fecerat. Deus hos scrupulos per aliquot tempus in illis Sanctis permisit, quo magis ab omni affectu proprio et naturali purificarentur maioraque aeterna merita sibi compararent

- Cfr Aertnys-Dammn, *Theol. Mor.*, I. n. 45. 71-76.

³ *Theol. Mor.*, I, n. 2.

ex tenacitate cum qua quis persistat in timore suo. non obstante exhortatione confessarii; ita ut semper credat se non omnia rite exposuisse vel confessarium non omnia rite intellexisse; 3) ex summa inquietudine et agitatione nervosa quae comitare solet alicuius timorem.

Ad II. De remediis scrupulorum.

Responsum sequitur sponte sua ex tradita definitione. Quum scrupulus essentialiter sit obsessio quaedam morbosa atque effectus psychastheniae, adhiberi debent remedia similia iis quae omnibus generatim obsessionibus morboris applicari solent. Et quia psychasthenia est quaedam psychoneurosa quae consistit in debilitate psychica et in quodam defectu proportionis inter difficultates superandas et vires psychicas seu « tensionem » uti aiunt psychiam, therapia scrupuli exigit; 1) adiutorium alterius; 2) diminutionem difficultatum; 3) augmentum virium. Hac in re psychologia moderna perfecte concordat cum communi moralistarum doctrina

Auxiliator autem natus scrupulosi est Sacerdos, praesertim confessarius vel Director spiritualis. Hic enim ob characterem suum sacrum maiorem caeteris paribus habet auctoritatem apud infirmum, atque etiam melius de statu eius poterit iudicare quum agatur de materia morali et religiosa. Sed ut Sacerdos cum fructu scrupuloso assistere possit, debet cognoscere atque applicare rectam methodum aptaque remedia. Porro, ad methodum quod attinet, ante omnia fiduciam scrupulosi sibi comparare oportet, exhibendo ei summam benevolentiam atque patientiam. Dein debet ipsum persuasum reddere sanationem esse plane possibilem atque

necessariam; hoc ultimum ob periculum incidendi secus in veram amenitiam. Exponat ipsi quoque obligationem quam habet sese curandi atque tali modo excitet in ipso efficax sanationis desiderium. Hisce factis debet exigere ab eo obedientiam perfectam idque cum magno vigore et constantia, docendo eum liceitatem imo obligationem talis obedientiae quae, ut ait S. Alfonsus 5, est praecipuum, imo unicum remedium huiusmodi infirmorum. Nunquam discussionem admittat atque insuper invigilet ut infirmus revera attentus sit ad ea quae dicit (saepe enim non audiet sed de scrupulis suis cogitabit) utque dicta rite intelligat atque exsequatur.

Quod ad remedia adhibenda spectat, primo Sacerdos iuxta dicta supra diminuire debet difficultatem superandam, in casu vanum timorem idque efficiet ope regularum valde generalium, quas infirmo tradet atque praesertim ope sic dicti principii evidentiae. Debet scii, ei praescribere ut abiiciat omnem timorem atque audacter procedat quoties ipsi non est evidens adesse peccatum, imperfectionem, invaliditatem. Hoc principium est omnino rationabile atque legitimum; quia si habetur peccatum etc. scrupulosus praecise quia est scrupulosus id certocertius advertit atque etiamsi in aliquo casu raro de facto erraret, Sacerdos talem errorem tolerare debet ad maius malum vitandum. Hoc principium insuper est valde efficax; quia indirecte procurat infirmo id quod tam anxie prosequitur: certitudinem dico et pacem conscientiae.

Secundo Sacerdos debet augere vires scrupulosi, seu reddere minorem tensionem quam vocant psychicam. Id efficiet curando ut scrupulosus evitet omnem inanem virium tam physicarum quam psychicarum effusionem, quae

• Cfr Raymond, *La guida dei nrrron e degH Htupolon*, - TURCO» *Il trattamoHo delta onessione morale*, Ey MIH'X» *Le gouvernement de joi-meme*.

• L. c. t. n. 12.

scii, nimis cum fatigaret atque eius vires exhauriret; uti possunt esse exercitia etiam pia sed nimis protracta aut numerosa, praesertim examina conscientiae nimis minutiosa vel lectionem librorum asceticorum de materiis veritatum aeternarum tali modo propositis ut magnum terrorem incutiant. Ex altera parte debet adducere cum ad considerata et facienda ea quae animum dilatant idque etiam imo particulariter in ordine morali et religioso; meditando de bonitate et misericordia divina; hinc etiam ipsi proponat aliquem finem prosequendum altum et dignissimum uti perfectam conformitatem divinae voluntati vel in ipsis scrupulis, perfectam imitationem lesu Crucifixi etc.

Ad III. De modo agendi a priore confessario adhibito atque ab altero adhibendo. Prior ille confessarius non ita sapienter videtur processisse. Rosa enim evidenter est exemplum ut aiunt typicum personae scrupulosae. Pia est indeque Deum amans et nihilominus semper timet ne Deum blasphemet velitque eum destruere; est ergo timor irrationalis. Pia est; amat ergo proximum; et hoc non obstante semper metuit ne indulgeat iudiciis temerariis. Pia est; quapropter praesumendum est eam semper bene confessam fuisse et nihilominus de confessionibus anteactis vehementer angitur. Et haec dubia non tantum sunt ratione destituta, sed etiam tenacia quia quidquid dicit confessarius, semper aliquod effugium habet; aut enim credit casum suum non cadere sub regula a confessario data aut se non omnia bene explicuisse aut tandem confessarium non omnia bene intellexisse. Dubia eius sunt etiam inquieta et sic tertium scrupuli signum habent; quo magis enim conatur dubia sua deponere, eo magis ex iis vexatur, imo fere ad insaniam redigitur.

Hisce omnibus attentis prior confessarius non ita sapienter videtur processisse. Nam puellam tantum monuit ubi ei potius ex obedientia adstrinxisse debuisset. Dein videtur ei non dedisse normas sufficienter generales sicut principium illud evidentialae supra expositum; potius dedit illi plures rationes dum unica ratio deberet esse obligatio obediendi. Plura etiam dedit responsa de casu ut videtur ad casum; dum debuisset dare unum responsum quod nullam pateretur exceptionem.

Hinc alter confessarius debet aliam methodum adhibere, exigendo fortiter perfectam obedientiam regulae alicui facili et uniformi; prohibendo ne unquam sese perturbet ad inveniendum num consenserit cogitationibus istis contra Deum vel fidem vel caritatem, si ipsi non primo obtuitu sine examine evidens est se consensisse. Pari modo ipsam prohibeat ne unquam confiteatur aliquod peccatum si ei non statim sine ulteriori examine evidens sit se istud peccatum nondum confessam esse. Imo anxietas potest esse talis ut Confessarius praescribere debeat ne confiteatur etiamsi pro certo habeat se numquam aliquod peccatum confessam fuisse. Insuper debet eam positive excitare ad magnam fiduciam, admonendo Deum non esse tyrannum sed optimum Patrem qui contentus est bona nostra voluntate et mediocri, humana diligentia; debet etiam moderari exercitia eius spiritualia temperando ea secundum condicionem in qua versatur. Aliquando etiam opportunum erit ut ei suadeat consultationem medici si scii., uti facile obtinet in scrupulosis, etiam neurasthenia laboret. Quae omnia si rite fiant neque malum iam nimis invaluerit, cum Dei auxilio sperare licebit sanationem etiam totalem puellae miserandae.

C. D.

42. DE CONSCIENTIA SCRUPULOSA ALTERA FACTI SPECIES.

Severinus sacerdos a multis annis scrupulis laborat. Etenim, dum confessiones excipit, innumeris atque minutissimis interrogationibus paenitentes urget, quas non raro, cum de earum opportunitate dubitet, non sine haesitatione proponit; de requisitis paenitentium dispositionibus, praesertim cum hi levia dumtaxat peccata accusant, non parum dubitat; quo fit ut saepe absolutionem anxius concedat, prioribus formulae verbis haud semel prolatis. Hinc non raro, cum novum dubium eius mentem subeat, an veram intentionem absolvendi habuerit, absolutionis formulam repetere cogitur. Similes haesitationes eidem, dum consecrat, occurrunt, cum et de validitate materiae et de suae conscientiae puritate innumera et speciosa dubia eius animo insideant. Nec confessarius ipsum tranquillare valet; nam, si de praeteritis actionibus agitur, nescit monita confessarii cum principio componere iuxta quod illicitum est agere cum conscientia practice dubia; si, vero, ad futuras actiones attendit eius mentem tenet regula in confectione sacramentorum probabilismi usum fieri non posse.

Quaeritur :

1. Quaenam sint scrupuli natura, signa, causae.
2. Quibusnam principiis et quanam methodo confessarius cum iis qui scrupulis laborant uti debeat.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Scrupulus dicitur in moralibus inanis quaedam ratio de honestate occurrens actionis; exinde, apprehensio et timor ne peccatum sit ubi non est aut saltem gravius quam revera est. Conscientia propterea scrupulosa innuit mentis indicium, dubium, suspicionemve de peccato ex futili, id est insufficienti, motivo ortam; per extensionem sive improprie nominat habitualement dispositionem seu propensionem ad iudicandum, dubitandum aut suspicandum de malitia actionis ob has ratiunculas, vel ipsam animi anxietatem, qua quis peccatum timet, ubi de actionis bonitate est certus ¹.

¹ < Scrupuli aliquando veniunt circa univertutem animae et circa omnia peccata; saepe ut speciale obiectum attingunt, e. gr. castitatem » recitationem Breviarii » prolationem verborum durante consecratione etc > (Prümmer, I, § 320).

Scrupulorum signa recensentur: a) Peccatum putare aut suspicari in iis in quibus docti et timorati malitiae nihil inveniunt; de actionum honestate plures, libros peritosve, consulere, ad omnimodam securitatem obtinendam; b) Iudicii pertinacia qua quis parere renuit confessarii consiliis ac praeceptis; diffidentia qua quis aestimat se defecisse in difficultatibus proponendis, responsis interpretandis, consiliis retinendis; inconstantia in proposito de nova omittenda inquisitione, petenda declaratione, solutione etc.; c) Protracta sui examina atque proluxae accusationes circumstantiarum cum minutissimarum tum quoque impertinentium; eadem saepe repetere et inculcare, nec acquiescere confessario monenti de examinis accusationisque sufficientia; d) Preces, praescriptas maxime, fastidiosa tarditate aut anxietate nimia re-

citare, iugiter de novo incipiens, eadem repetens, sistens ut attentionem et intentionem renovet, quasi absentes; *e)* Signis externis atque importunis uti ad tentationes procul elongandas.

Sunt scrupulis causae interiores aeque ac externae. In his: *a)* educatio angusta, directio confessarii scrupulosi, scrupulorum societas; *b)* Deus, in poenam, exercitium, stimulum; et daemon, in desperationem atque exitium. In illis: *a)* corporalis complexio, indoles melancholica, austeritates nimiae; *b)* ignorantia qua nequit quis discernere inter licitum et illicitum, sensationem atque consensum; ingenii subtilitas sufficiens ad excogitandas obiectiones et impar his solvendis; *c)* occulta superbia, qua quis proprio iudicio adhaeret nimis; *d)* animi inconstantia.

Ad II. Regi cum non valeat iudicio proprio, scrupulosus tenetur se committere iudicio confessarii, cui oboediat; et, quia praesumptio stat pro confessario, huius dictamen universaliter sequi potest; si quando id sequens fallitur et peccat materialiter, agitur de effectu secundario quem permittere licet. Quia praesumptio pariter stat contra scrupulosum in extensione legis et coarctatione libertatis, eius dubium in favorem legis a priore habendum est inane, fundatum (ex adverso) quod in favorem libertatis. Cum praesumptio, denique, stet pro incapacitate perveniendi directe ad certitudinem, fas est scrupuloso id agere quod primo cuius aspectui non appareat vetitum. His principiis scrupulosi directioni peculiaribus generalius illud adicito: praecepta, scilicet, positiva non urgere cum gravi, coque extrinseco, damno seu incommodo; gravi autem incommodo aequipollet anxietas qua scrupulosus angitur.

Quod ad methodum attinet cum iis qui scrupulis laborant adhibendam,

prae primis confessarius videat num revera de scrupuloso agatur et, quatenus affirmative, num in omni aut determinata tantum materia. Quem scrupulosum compererit de morbo quo afficitur convincat, mala cum corporis tum animae quae impendunt ei exponat, necessitatem inculcet agendi contra scrupulos ², plenam ab illo exigat oboedientiam ³. Eum in examine actionum et conscientiae immorari vetet; preces ac confessiones repetere non sinat ^{*}; quae dubia peccata sint prohibeat declarare ⁴. Brevis ac resolutus

- « *Dices*. Scrupulosus non potest agere contra conscientiam scrupulosam, nisi credat suum scrupulum seu anxietatem esse irrationabilem et male fundatam: atqui id non potest credere: ergo *Prob. min.* Si crederet suam anxietatem irrationabilem, hoc ipso non anxiaretur, quia non anxiatur nisi quia credit suam anxietatem esse rationabilem et fundatam.

R. Nego min. Ad probat. Dist. ant.: Si crederet ex principiis directis et intrinsicis suam anxietatem esse irrationabilem, hoc ipso non anxiaretur, C.; si crederet ex principiis reflexis et extrinsecis, N Potest ergo scrupulosus cognoscere se esse scrupulosum et suas anxietates esse irrationabiles ex indiciis supra assignatis; sed quia scrupulum et anxietatem non cognoscit irrationabilem ex propriis et intrinsicis ideo adhuc angitur et trepidat timore ubi non est timor > (Billuart, tract. *De actibus humanis*, diss. 5, a. 5).

J Reponit interdum scrupulosus confessarium non esse infallibilem. Assentiat confessarius; petat attamen num caecus ductum aspernatur oculati, maxime si oculato sanguine aut amicitia iungitur, quantumvis consanguineus quoque et amicus possint falli et fallere. De reliquo, cur formidat scrupulosus errorem ex parte confessarii quem ex propriis non timet? Cur fidit tenebris plus quam luci? Sed inquit: Quid si praecepta confessarii sequens incurram damnationem aeternam? Negandum est suppositum: sequens enim confessarii iussa peccabit fortasse materialiter, at propter peccatum materiale damnatur nemo.

⁴ Obicit scrupulosus: Nullam habui intentionem nullamve attentionem dum preces recitabam; conscientia mea clamat me habere peccata quae nondum declaravi. Opponat confessarius: Ipse timor ne intentio inter orandum desit ostendit sufficienter orandi animum; ipsa quoque anxietas circa attentionem necessariam satis demonstrat distractionem suborlam involuntariam fuisse; integritatem materiale tenent omnes auctores non urgere in casu.

⁵ Utilis est, ut plurimum, haec regula: Nisi iurare possis te certo peccatum mortale commisisse nec declarasse hactenus, verbum de eo facere prohibeo. Continget tamen ut ii qui in scrupulis profecerunt multum non raro existiment id posse

sit in tradendis consiliis et responsis; horum rationes non aperiatur; agendi regulas universales tradat, quas scrupulosus ipsemet ad casum applicet. Eum semper prudenter " atque caritative tractet; cum meticuloso procedat leniter; durius attamen cum superbo quin cum attamen in desperationem usque impellat. Scrupulorum demum exploret causas ut apponat peculiariora remedia °; si dispositionem corporalem noverint initium, scrupulosum ad prudentem medicum remittat.

Ad III. Ad casum descendentes, trianam velut sectionem distinguamus: paenitentiae dispensationem, Missae celebrationem et argumentorum solutionem.

Quoad confessionem quidem, in mentem Severini confessarius revocet doctrinam traditam communiter: a) in-

praestare iuramentum; pro iis igitur regula erit damnosa, praeterquam inutili*.

* Qui in aliqua tantum materia scrupulosi eveniunt < cautissime tractandi %unt, ut liberentur a scrupulis, quin fraena eis laxentur > (Aert nys-Dambn. I, n. 72» cd I3>).

l Prae oculi* habens confessarius se agere cum aegroto qui unari vult quidem sed cui sumenda potio est amari^ima, patienter ferat animi inconstaniam, ex qua apparente* infidelitates et rebelliones

' Huic *acpwr inculcet Deum resistere superbis atque largiri gratiam humilibus (Iac. 4. 6; I Petr. 5, 5); humiliatorem ostendat fundamentum venire omnium virtutum, quia « praebet hominem subditum et patulum ad suscipiendum influxum divinae gratiae », ut D. Thoma* loquitur (II-II, q. 161, a. 5, ad a); hic est etenim Providentiae ordo ut Deus moveat suprema per Scip*um. infima per media, et ideo nec prudentia inuia nec donum quod dicitur consilii sufficit nisi ad directionem *ui saepius dantur ut consilium ab alio petat, cui acquiescat Hunc ordinem Providentiae humiliter amplectitur, se *ubdct* Deo et omni homini propter Deum (cfr. P. Lvmureras, *De fortitudine et temperantia*. n. 320 s. > 325 s.).

Remedia specialia tradit Muckebach, II» n. 126, cd 3a In his meditatio frequens divinae bonitatis ex qua sponte magna gignitur confidentia Haec bonus in opere Incarnationis maxime innotescit Crebra ignorantiae mysterii Christi meditatio, quae a praeceptis (on* devotionis (cfr. P. LuMME-RK\ *D< iMilir.α*. n. 325), seu promptae voluntati*, ad Dei senilium, removet *crupulos. quibus anima in via spirituali retardatur

interrogationes non urgere nisi fundata suspicio sit de accusationis deficientia aut de paenitente consuetudinario vel recidivo; in hoc ultimo casu, interroget de habitu et reincidentia; in primo, de numero, specie et circumstantiis quae speciem mutant; nihil amplius; interdum nec haec omnia, dum prudenter iudicat, videlicet, integritatem materiale non urgere, aut timet paenitentem passurum esse scandalum.

b) Propositum ac dolorem, necessario quidem complecti omnia mortalia, non tamen venialia quae simul cum letalibus declarantur; immo cum sola venialia subiiciuntur clavibus, satis esse dolorem ac propositum attingere veniale unicum, certam speciem venialium, venialium multitudinem seu frequentiam; ad cautelam insuper confessarium posse invitare paenitentem ut accuset iterum peccatum grave vitae anteactae. c) Anxietatem qua laborat absolvens officere nullatenus quin voluntarie verba proferat; intentione igitur absolvendi; semel ideo prolata ne repetat.

In Sacro autem litando, oportet Severinum eam diligentiam in materiae adhibere selectione quam communiter sacerdotes adhibent; at satis sit illi moralis certitudo de pane triticeo vinoque de vite ne immoretur circa materiam validam. De ipsa quoque conscientiae puritate certitudinem metaphysicam non quaerat: exclusa enim revelatione (quae non est frequens), coniecturaliter tantum valet homo cognoscere se esse in gratia; haec coniectura, etsi non patiatur secum anxietatem atque timorem, sufficit ad administrationem et receptionem sacramentorum quae postulant gratiae statum: potius enim quam conscientia gratiae, inconscientia peccati requiritur 10.

< In sacramentis autem vivorum quae ex se ordinantur ad gratiam secundam conferendam obex est conscientia peccati mortalis: conscientia quidem

Severini argumenta si perpendamus, applicationis vitium tangemus. Nefas profecto agere cum conscientia practice dubia; at dubium potest ille deponere priusquam agat, efformans sibi conscientiam certam vi principii reflexi, ex iudicio scilicet confessarii¹. Fuit etiam damnata propositio: « Non est illicitum in sacramentis conficiendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore² »;

sed in casu non agitur de opinione quadam probabili, verum de re omnino (moraliter quidem) certa, cum possit quis habere moralem certitudinem de confessionis integritate debita, de necessario proposito ac dolore, de intentione absolvendi, de materia sacrificii valida atque de statu gratiae seu absentia potius mortiferi peccati.

P. L.

43. DE CONSCIENTIA SCRUPULOSA TERTIA FACTI SPECIES.

Petronilla puella integerrima cum probe noscat oculorum custodiam praecipuum esse pudoris praesidium, foedus cum oculis suis pepigit ut in nullum unquam virum illos coniciat neve publicas diurnorum aedículas adspiciat ubi persaepe impudicae imagines exhibentur. Aliquando tamen levitate quadam elegantiores adolescentes intuetur et venustiores imagines ex curiositate conspicit: quod ubi animadvertit, conscientiae stimulis agitata adit confessarium suique accusationem instituit.

Quaeritur :

1. Quid sit conscientia scrupulosa.
2. Quacnam conscientiae scrupulosae remedia.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Conscientia scrupulosa non est mera conscientia erronea determinatae figurae, i. e. qua erronee aliquid iudicatur peccatum quod peccatum non est vel peccatum grave quod est tantum peccatum veniale aut mera imperfectio. Conscientia scrupulosa tantummodo habetur, quando hu-

iusmodi conscientia erronea causatur ex timore *irrationali inuno absurdo, tenaci et inquieto* mali moralis vel religiosi.

Timor his tribus qualitatibus indutus, est aliquid habituale, ex quo continuo causantur iudicia falsa circa actuum praeteritorum, praesentium

peccati, non status peccati, nam si quis cum bona fide et attritione accedit, poterit vi sacramenti iustificari > (Hugon, *Tract. Dogin.t* III, p. 60),

11 « Si quis dubitaret an pulsare in die festo sit licitum vel illicitum, et tamen non dubitaret sibi tunc esse licitum pulsare: iste non peccaret pulsando, quantumcumque magna esset dubitatio apud eundem de actu pulsandi secundum sc, an sit licitus vel illicitus; et similiter quantumcumque esset maximus timor de eodem. Et per oppositum, si quis esset certissimus de actu pulsandi secundum se quod est licitus in die festo, et tamen

fluctuaret de exercenda nunc a se pulsatione, ita quod ratio applicandi se ad pulsandum cum ambiguitate applicat, illicite quis pulsaret. Ratio autem horum est, quia in proposito conscientia non significat scientiam, sed applicationem cognitionis ad opus exercendum. Et propterea scrupulus conscientiae qui per se opponitur conscientiae, in ipsa applicatione consistit: et eadem ratione, scrupulus omnis ad ipsam applicationem non se extendens, conscientiae non opponitur > (Caibtanus» *Opusc.*, t. I, tr. 31, resp. 13, cd. 1588).

1- Dcnz. 1151.

aut futurorum moralitatem et impeditur aut saltem valde difficilis redditur huius erroris correctio. A conscientia scrupulosa bene distinguenda est conscientia delicata. Periculum confundendi hanc cum illa praecipue oritur, quando confessarius audit poenitentem qui habet conscientiam magis delicatam quam ipse. Periculum adhuc auctetur si poenitens se accuset de parvis peccatis aut consilium petat quoad imperfectiones perpetratas in materiis, quae sunt propriae alicui statui vitae, qui est ipsi confessario alienus.

Conscientiae scrupulosae causae ab auctoribus enumerantur tres: Deus, diabolus et status morbosus hominis scrupulosi. Ad Deum quod attinet, quidam dicunt Deum aliquando *causare*; alii dicunt Eum *permittere* istos timores exaggeratos, semper ad maiorem animae piaae purificationem. Si Deus cos permittat, alius agens eos Deo permittente causât: diabolus aut status morbosus. Cum scrupulositas in se sit aliquod malum, sed non malum *morale* (ad ordinem moralem pertinet in quantum aut impedit progressum spiritualem et opera bona aut causât peccata), ipsa utroque modo a Deo venire potest. Etiam si certe constaret Deum causare hanc scrupulositatem, nobis licet, imo incumbit officium eam impugnare. Nam in se est aliquid malum. Ipse Deus natura nos inclinat ad tollenda mala. Ex hoc quod Deus nunc causât scrupulos non sequitur ipsum velle ut remaneant. Ipse non raro nostro interventu finem imponere intendit scrupulis, quos usque ad hoc momentum causavit.

Fere semper conscientia scrupulosa oritur ex statu morbozo. De hoc casu potius loquimur. Scrupulositas est forma istius psychoneurose, quae vocatur psychasthenia seu debilitas psychica. Haec debilitas in actu secundo est debilitas iudicii et debilitas voluntatis. Hae duae potentiae si sint debiles aut

nimis facile ab aliis causis moventur ad agendum, e. gr. ad iudicandum aliquid esse peccatum, ad dubitandum, aut impediuntur ab agendo, e. gr. a recipienda S. Communione, a sequendo consilio, ab obediendo. Apud scrupulosos aliae causae sunt illae, quae cuilibet homini incutiunt aliquem timorem moderatum et iustum, sive *servilem* seu poenae maxime gehennae, sive *filialem* seu timorem offendendi Deum eique displicendi. Apud scrupulosos propter debilitatem iudicii et voluntatis eadem causae provocant timores *exaggeratos*, cum consequentiis iam designatis. Rationes minimae imo saepe absurdae eos faciunt timere, haesitare et quidem cum magna tenacitate animique inquietudine. Ubique timent peccatum ut offensionem Dei aut ut causam poenae aeternae. Plerumque tamen ipsi bene sibi conscii sunt de anormalitate proprii status; non condemnant alios qui peragunt quod ipsi non audent facere; et vident necessitatem corrigendi seu sanandi hunc statum anormalem. Saepe recurrunt ad sacerdotem, qui ut confessarius aut director spiritualis est auxiliator natus scrupulosorum. Ut sacerdos cum fructu assistere possit scrupuloso, debet cognoscere remedia apta.

Ad II. Non superfluum videtur notare remedia distinguere in remedia prophylactica et therapeutica; et quaedam breviter observare circa illa. *Remedia prophylactica* quaedam sunt indirecta, nempe praebere fidelibus in genere et praecipue pueris et iuvenibus solidam instructionem religiosam et moralem. Evitetur quaelibet exaggeratio in exponendo periculo peccandi graviter aut consentiendi in cogitationibus pravis aut peragendi communionem sacrilegam. Formetur in pueris et iuvenibus educandis indoles robusta et voluntas fortis. Hoc fit non solum docendo eos ut debeant vincere pigritiam

et indolentiam similiave vitia passiva, sed etiam constringendo eos disciplina in familia aut in instituto vigente et firmiter contenta, ad vincendum continuo seipsos. Sic voluntas paulatim roboratur. Media directa sunt imbuere homines magna fiducia in Deum utpote bonum Patrem et evitare sive in praedicationibus sive in privatis instructionibus et monitionibus sive in educatione iuvenum omnia quae falsos timores et anxietates suscitant. Sacerdotis officium circa haec media prophylactica pro parte est ea applicare; pro parte vigilare et instructione opportuna promovere ut parentes, scholarum magistri aliive iuvenum educatione onerati, ea recte applicent nec ignorantia aut inadvertentia contrarium faciant. Etiam de scrupulositate valet: melius est et longe facilius praevenire quam mederi.

Remedia therapeutica applicantur personae iam scrupulosae, ut sanetur. Quoad haec utile nobis videtur praemittere quasdam animadversiones generales; deinde remedia principalia indicare.

Animadversiones generales, i) Caveat confessarius ne teneat scrupulosum aegrotum *insanabilem*. Ipse debet scire semper adesse spem sanandi scrupulosum et ab initio hac de re persuadere poenitentem. Sic in eo excitatur vivum desiderium collaborandi strenue cum confessario. Imo cum prudentia et suavitate poenitentem edoceat obligationem sese curandi, strenue adhibendo media, quae ipse confessarius proponet. - 2) Confessarius postquam prius permisit poenitentem ut plene exponat suas difficultates et anxietates, ut bene cognoscat statum conscientiae et simul poenitens recuperet aliquam tranquillitatem, sua constantia et fortitudine, dulcedine et caritate, quaerat fiduciam poenitentis. Neque statim durum et impatientem se praebeat, quando poenitens non in

omnibus perfecte obedivit. Nam hoc non raro ex eadem aegritudine procedit, cuius sanatio non potest immediate obtineri. - 3) Confessarius debet tractare scrupulosum sicut est: *debilem* mente, non paralyticum. Debet assistere, adiuvere, ut suis praeceptis et consiliis sustentus poenitens agat et agendo addiscat melius agere. Confessarii auxilium adaptetur statui poenitentis si iste in melius paulatim mutetur, sicut auxilium matris quae docet parvulum ambulare. - 4) In casibus gravioribus quaerat collaborationem medici, praecipue psychiatri catholici, consulendo poenitenti ut adeat specialistam non solum scientia sed etiam virtute commendabilem.

Remedia specialia. Cum causa formalis scrupulositatis sit timor exaggeratus, causa autem efficiens immediata duplex: nempe debilitas iudicii et debilitas voluntatis, remedia specialia ad tria reducuntur. - 1) Augere amorem filialem et fiduciam erga Deum. Loqui de Dei bonitate et amore paterno erga nos et inducere poenitentem ut meditetur et cogitet de bonitate et misericordia divina, qua ductus Deus non exigit nisi bonam voluntatem et non infallibilitatem, ita ut sincere quaerat vivere bene, praecipue obediendo confessario, qui loquitur nomine Dei, res malum exitum nequidem habere possit. - 2) Debilitati iudicii occurritur obedientia praeceptis paucis, simplicibus, clare propositis firmiterque impositis. Obedientia est remedium principale scrupulositatis. Confessarius exponat obedientiam simplicem non tantum esse licitam, sed etiam a Deo volitam ideoque obligatoriam. Strenue sacerdos exigit perfectam obedientiam, prohibens etiam poenitenti ne consulat alios circa materiam scrupulorum. Deinde non admittat discussiones, sed invigilet ut poenitens revera attentus sit ad ea quae dicit et ut dicta intelligat et exsequatur. Nam scrupuli

quandoque attentionem poenitentis avertunt ab instructionibus confessarii. - 3) Debilitati voluntatis occurritur *negative* vitando inanem virium effusionem. Ad hoc obtinendum confessarius inducat scrupulosum ut a nimio labore absteineat; ut necessarium sumat somnum et honestas recreationes; ut vitet examina conscientiae nimis protracta aut nimis minutiosa; discussiones internas circa statum conscientiae suae omittat, etc. Abstineat etiam a legendis libris, audiendis praedicationibus et peragendis meditationibus quae magnum incutiant timorem. Statim ac poenitens ex dubiis et discussionibus internis percipit se non habere evidentiam, excutiat omne dubium et omnem timorem et audacter procedat ad agendum. Numquam redeat ad examina de hac re. *Positive* debilitati

voluntatis occurritur imponendo (resp. consulendo) actus, quo voluntas exercetur et roboratur: vincere seipsum, suam pigritiam; vincere alios in ludis (sport); collaborare in actionibus bonis (actio catholica).

Ad III. Non certe apparet Petronilam esse scrupulosam. Si instructa de nimia rigorositate propositi sui illud mitiget, simplicem commisit errorem, ex quo deducitur eam habere naturam humanam, non conscientiam scrupulosam. Confessarius ex modo quo ad suam instructionem loquendo et agendo respondet caute exquirat utrum forsitan sit ad scrupulositatem propensa. Si hoc appareat, prudenter adhibeat media prophylactica iam enumerata; si iam sit vere scrupulosa, media therapeutica ¹. L. B.

44. DE CONSCIENTIA PERPLEXA.

Lucianus sacerdos, confessionem excipiens cuiusdam mercatoris, cum nesciat subtiles et speciosas rationes solvere quibus ille contendit innumeras fraudes quas in negotiis patravit excusare, diu dubitat utrum possit an debeat onus restitutionis eidem imponere; nec cum de viro agatur parum in religione ferventi, opportunum ducit casus solutionem pro maturiore examine differre. Quare tandem, ratus hic agi de casu perplexo, rem poenitentis conscientiae committit atque eundem absolvit.

Quaeritur :

1. Quid sit conscientia perplexa.
2. Quomodo casus perplexi solvendi sint.
3. An recte Lucianus opinatus sit et egerit.

SOLUTIO

Ad I *Quid sit conscientia perplexa.*

« Conscientia perplexa, ita S. Alfonsus ea est qua quis in medio duorum praeceptorum constitutus

peccare credit, quamcumque partem eligat ». E. gr., si quis domi habens infirmum, die festo putat se peccare contra praeceptum charitatis, si relin-

¹ Instructiones ampliores lector inveniet in aliis opusculis A. G. Mellini O. P. M. *De Scrupulis*; V. Ratmonio O. P., *La guida dei nervosi e degli* *eruptioni* A. Eymifex S. J. *L'obsession et le* *scrupule*; W. Bergmann. Kehg. on und *Seclcnla-*

den in < The ecclesiastical review >, 1938; *Confessor and alienist*; H. Bless. *Pastoralpsychiatne*, trad. it *Manuale di Psich-atria Pastorale*, Taurini 1953.

² *Theol. mor.*, I, n. 10.

quat infirmum ad Missam audiendam: aut contra Ecclesiae praeceptum, si Missam non audiat.

Ad II. *Quomodo casus perplexi solvendi sint.*

Resp. i" Si possit actionem suspendere, tenetur illam differre, donec consuluerit sapientes, quia versatur tunc in ignorantia vel dubio vincibili. - 2" Si differre nequeat, et necessitas ad agendum compellat, tenetur eligere quod minus malum esse videtur, vitando potius transgressionem iuris naturalis quam positivi, divini potius quam humani. Ratio est, quia homo hoc modo facit quantum potest in tali necessitate; proinde non peccat. - 3' Si minus malum discernere nequeat, utramlibet partem eligat, non peccat; quia vera peccandi necessitas non datur; deest in huiusmodi eventu libertas electionis ad peccatum formale necessaria. Nec refert quod perplexus, qui consilium capere nequit, erronee existimat se in utroque eventu peccare; quia peccatum non sequitur solum iudicium intellectus, sed liberae voluntatis actum

Ad III. *An recte Lucianus opinatus sit et egerit.*

Lucianus ratus hic agi de casu perplexo rem poenitentis conscientiae commisit atque eundem absolvit. Primum ergo quaeritur *rectene Lucianus opinatus sit hic agi de casu perplexo*. Iamvero, Lucianus non recte videtur esse opinatus saltem si verba casus sensu obvio sumamus. Etenim, casus perplexus proprie tunc solummodo habetur, quando revera duae existunt leges, quas quis ob *aliquam circumstantiam extrinsecam* ambas servare non posset; ut si v. gr. Sacerdos aliquis tam debilis esset ut die iciunii legem ieiunii una cum lege recitandi

horas canonicas observare nequiret, ita ut aut unius aut alterius observantiam omittere deberet. Quae tamen ommissione materialiter quidem peccaminosa erit, quia talis necessitas a legis observantia per modum epikeiae excusat; imo, ubi agitur de lege naturali, talis excusatio in ipsa illa lege naturali continetur, dummodo ex integro usque ad ultimas suas consequentias formuletur. Sed in casu nostro Lucianus *apparenter tantum* inter plura praecepta seu diversos modos adimplendi munus suum constitutus est: aut scii, imponendi statim mercatori restitutionem, aut differendi casus solutionem pro maturiore examine; aut demum relinquendi mercatorem suae conscientiae cumque statim simpliciter absolvendi, ne secus a religione alienetur. Dicimus Lucianum *apparenter tantum* inter plura praecepta incompatibilia esse constitutum. Nam si casus sensu suo obvio inspicitur, dicendum videtur Lucianum *unam solam* habuisse obligationem, scii, imponendi mercatori restitutionem. Etenim mercator ille *vere* fraudes casque innumeras commisit; atque illas *contendit* solummodo excusare; idque rationibus subtilibus quidem sed *speciosis*, quae ergo solummodo speciem, non solidum fundamentum excusationis continent. Neque etiam bona, sed saltem dubia ideoque practice mala fide exstare videtur mercator ille; secus de istis fraudibus cum Luciano tali modo locutus non fuisset, sed simpliciter etiam ei interroganti respondisset se in negotiis suis semper iustitiam observasse, aut certe tali modo non sese defendisset quo de facto sese defendit. Hinc Lucianus non ob aliquam circumstantiam extrinsecam, sed unice ob errorem suum, inter plura haeret praecepta quae simul observari nequeunt. Sed revera nihil aliud remanebat ei nisi imponere restitutionem sub poena denegatae absolutionis. Imo etiam promittenti resti-

= Ita Aertnys-Damen» *Theol. Mor.*, I, n 70.

tutionem, iuxta S. *Alfonsum* per se saltem *etiam pruna vice* differre debuit absolutionem, donec obligationi suae satisfecisset. Nimium enim est periculum ne secus promissis suis de facto non stet poenitens. Neque obstat quod Lucianus rationes mercatoris solvere nesciat; sufficit quod satis perspectum habeat eas esse vanas, idque declaret mercatori.

Et sic iam habetur, ex parte saltem, responsum ad alteram quaesiti partem: *1h recte egerit Lucianus*. Videtur non recte egisse quia debuerat imponere restitutionem, prout dictum est. Verum etiamsi quis putet eum non potuisse imponere restitutionem, dum rationes mercatoris solvere nesciret, nihilominus male fecit committendo mercatorem conscientiae suae cumque simpliciter absolvendo. Nam saltem eum interrogare debuisset an non redire posset, ut interim ipse confessarius casum accuratius examinaret atque perpenderet. Quodsi poenitens promississet se rediturum atque statutum iudicio confessarii, hic eum absolvere potuerat. Si redire posset sed neque ad hunc neque ad alium confessarium pro petendo lumine redire vellet, de bona

ipsius dispositione saltem graviter dubitandum esset. Non enim vult peragere illud quod ad quietandam suam conscientiam etiam pro futuro omnino necessarium est. Porro, dubie disposito per se absolutio differenda est, donec certe dispositus redeat. Ad summum ergo Lucianus ob gravem aliquam causam mercatorem sub conditione absolvere potuerat, ut si fundatus ei inerat timor, ne ille secus prorsus alienaretur a religione. Serio tamen eo in casu monere eum debuit ut secum ipse perpendat quousque tuta conscientia istas fraudes continuare possit; quum ad illas excusandas nonnisi rationes subtiles et speciosas allegare possit. Male igitur fecit talem mercatorem simpliciter propriae relinquendo conscientiae atque absolvendo; quasi ipsius rationibus sese agnosceret victum. Ita saltem dicendum videtur, si verba casus sensu magis obvio sumantur. Si enim confessarius revera dubitat de rationibus mercatoris, ita ut sibi forsitan validae esse videantur, attamen per se maius studium requirant, hic absolvatur sub onere aut redeundi aut consultandi alium doctum confessarium. C. D.

45. DE CONSCIENTIA DUBIA.

Marius, negotiator ditissimus, a viro theologo acceperat in conscientiae dubio cuique fas esse eam partem sequi quae sibi melius arrideat: in eiusmodi enim casibus lex dubia est, et proinde non obligat. Hanc doctrinam ut regulam omnium suarum actionum libentissime tenet: hinc quoties de ineundi contractus iustitia vel de actionis ponendae honestate dubitat, iuxta commodum sibi obventurum se ad agendum determinat.

Quum vero quadam die a concionatore audisset nunquam licitum esse cum conscientia dubia operari, anxietatibus agitari coepit; hinc ipsum concionatorem adiens, eidem anteactae suae vitae rationem exponit. Hic, sententiam suam confirmans, asserit eum in quavis actione peccasse, quatenus vel ob defectum in veritate inquirenda, vel ob rationis insufficientiam qua de suarum actionum liceitate iudicabat, semper peccandi periculo sese exposuerit.

Marius, huic doctrinae non acquiescens, confessarium adit, qui tota re audita, secum quaerit :

1. Quid sit conscientia dubia et quotuplex.
2. An et quando liceat cum conscientia dubia operari.
3. Quid iudicandum de sententia tum theologi, tum concionatoris.
4. An et in quo Marius peccaverit et ad quid in praesenti teneatur.

SOLUTIO

Ad I. Conscientia est dictamen practicum rationis de bono hic et nunc agendo aut de malo vitando. Si veritas rei clare rationi manifestetur, ita ut consensum firmum mentis postulet, tunc conscientia vocatur certa, quae sola regula est morum. Sed cum creata mens imperfecta sit, non raro veritas tantum caligine obducta intellectui apparet, unde dubia de liceitate actionis ac mentis haesitatio: tunc *conscientia* vocatur *dubia*. Si graves adsunt rationes pro una vel altera sententia, dubium est *positivum*: *negativum* vero si absunt vel sunt levissimae. Hoc ultimum quasi non esset, spernendum est. Si dubitatio versatur circa legis existentiam vel obligationem vel extensionem habemus *dubium iuris*: *dubium facti* si circa existentiam facti particularis. Dubium iuris est *speculativum* si liceitas vel illiceitas considerantur in abstracto et in genere: *practicum* si de actione hic et nunc ponenda.

Ad II. Nunquam licet operari cum conscientia *practice dubia*: dubium positivum speculativum, ut quis ad certitudinem moralem perveniat, per principia reflexa resolvi debet: « *lex dubia non obligat*; huic affines: *lex incerta certam obligationem inducere nequit et non est imponenda obligatio, nisi de ea certo constet*; in dubio melior est conditio possidentis; in dubio iudicandum est ex communi-

ter contingentibus; factum non praesumitur, sed probari debet; in dubio standum est pro valore actus etc. ». Omnia minutim explanare, excederet limites huius articuli, tamen recolendum est quod probabilismo uti non licet, quando agitur de valore sacramentorum, de iis quae necessaria sunt ad salutem necessitate medii, de damno spirituali ex caritate, materiali ex iustitia vitando.

Ad III. Cum inter alia ageretur de iustitia in contractibus, debisset theologus non tantum principium reflexum adducere sed illud recte explicare, ne iniuste Marius indubium ius tertii laederet.

Rigore videtur peccasse concionator ob magnam iudicii severitatem: iMarius, uti innuitur in casu, in dubio etiam et theologum adiit: non videtur ergo ob defectum in veritate inquirenda damnandus. Nimia severitate indiscriminatim insufficientiam rationis pro actionis liceitate asserit.

Ad IV. Inter laxismum theologi et tutiorismum concionatoris aurea via media: non -peccavit Marius formaliter, sed tantum materialiter in contractibus iustitiae: tenetur ad restitutionem pro eorum effectibus ut bonae fidei possessor: in coeteris sancta gaudeat libertate.

P. L. v. d. E.

46. DE CONSCIENTIA DUBIA ALTERA FACTI SPECIES.

Marcellus, qui saepe opera egit de quorum honestate dubitabat, quin tamen id unquam in confessione manifestaret, nunc, cum occasione missionum audiat illicitum esse agere cum conscientia dubia, confessarium adit quaerens an debeat peccata huiusmodi manifestare ab eoque exquirat quomodo in dubio peccatum mortale committi possit: nonne, ita ipse animadvertit, ad peccatum mortale plena malitiae conscientia requiritur?

At confessarius, dum obligationem manifestandi opera de quorum gravi malitia Marcellus dubitaverat, declarat, eius difficultatem solvere non valet.

Quaeritur :

1. Quaenam certitudo requiratur ad licite agendum.
2. Quale sit peccatum agere cum conscientia dubia.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Praenot *De conscientia certa prout est norma proxima actionis humanae.*

i' Accidit persaepe ut homo agens maneat anceps de liceitate vel minus actionis quam hic et nunc ponere intendit.

Licet ne mihi — sibi quaerit — hoc facere an non? Debeo vel possum hoc omittere, aut teneor contrarium operari?

Sunt huiusmodi quaesita quae quotidie, imo saepius in die, occurrunt menti eius qui omnes actiones suas ad normam moralitatis — sicut decet virum Christianum — conformare studet ut vitam consequatur aeternam.

Huiusmodi quaestionibus ut recte satis fiat, necesse est iudicare utrum actio quae ponenda proponitur cuidam praecepto alicuius legis divinae vel humanae opponatur. Nam certum est *legem* (et in primis *aeternam* quae omnes alias leges: *naturalem, positivo-divinam et humanas*, continet) esse *regulam obiectivam morum*.

Evidens quoque est — et aliunde facile demonstratur ex naturali depen-

dentia hominis a Deo, creatore et redemptore — hominem obtemperare debere Dei voluntati per legem nobis manifestatae.

Lex autem aeterna per rationem nobis manifestatur et applicatur. Per rationem enim homo ad cognitionem ipsius legis aeternae pervenit et etiam necessitatem eidem obtemperandi cognoscit¹.

2° Cum autem lex sit regula obiectiva et remota, nobis proxima et immediata evadit per ipsam *conscientiam moralem* quae nihil aliud est nisi *iudicium morale intellectus nostri de actione jacienda vel omittenda aut facta vel omissa*.

Conscientia autem per gradus procedit, prout iudicium est *mere speculativum* de sola rei veritate praescindendo ab operatione; vel est *speculativo-practicum* si de moralitate actionis iudicat tantum in genere et in abstracto; vel est *practico-practicum* quando iudicium versatur circa moralitatem

¹ Cf. Vermeersch s. J. *Theologiae Moralis* Pnrx p a etc, I, 324

actus in particulari et in concreto hic et nunc ponendi ab ipso agente.

Quod ad nos in praesenti quaestione attinet tantummodo de *conscientia practico-practica* agendum est; quaeque *antecedens* sit quia iudicium praecedit actionem.

3° Et in hoc sensu *conscientia est regula proxima actuum humanorum*: ita ut id sit faciendum quod conscientia veluti bonum et honestum faciendum dictat; id vero vitandum quod conscientia prohibet tamquam malum et inhonestum.

40 Conscientia non auctoritate sua iubet aut vetat, sed ex divino praecepto; nam ipsa est veluti *praeco et nuntius Dei*; « et quod dicit non mandat ex se, sed mandat quasi ex Deo, sicut praeco cum divulgat mandatum regis; et hinc est quod conscientia habet virtutem ligandi ». Ita S. Bonaventura 2 apud Merkelbach Unde ut idem auctor egregie adiungit: « Agere secundum conscientiam est facere quod iudicamus a Deo praeceptum vel saltem permissum ».

Notandum quoque est « iudicium de actione nostra fieri secundum *principia moralia*. Universalissima autem principia moralia: bonum esse faciendum, malum esse vitandum, praecepta esse implenda, promissa servanda; nobis facillime innotescunt propter habitum ingenitum, quem a voce graeca, scholastici appellant *synteresim*... quod est *habitus naturalis primorum principiorum moralium*...

Ne tamen existimes rectum iudicium de actionibus faciendis vel omitendis sola via ratiocinii stricte dicti obtineri. Etenim, in re morali, magni faciendus est sensus quidam honestatis seu intuitus quidam quo plura, praecipue a viro probo, immediate percipiuntur esse bona vel mala » 4.

Id optime intelligitur si insuper advertatur per gratiam supematuralem — quae naturam humanam perficit — ipsam humanam conscientiam perfici. Naturalis conscientia enim respicit solum *naturalem bonitatem* actus, et procedit tantum ex amore naturali honestatis legem tantum naturalem applicando: dum *supernaturalis conscientia*, seu melius *conscientia naturalis ad ordinem supematuralem per gratiam elevata*, ad finem supematuralem tendit, et procedens ex amore Dei supernaturali actus ad *vitam divinam* dirigit, et legem positivam divinam et ecclesiasticam applicat 5.

50 *Certum*, in genere, est id cui mens assentitur sine formidine oppositi. Unde *certitudo* est status mentis adhaerentis uni parti contradictionis sine formidine oppositi. Triplex certitudo distinguitur a philosophis: *metaphysica*, *physica* et *moralis*. Prima fundatur in rerum essentiis; ita certum est metaphysice hominem non esse lapidem. Haec certitudo etiam infallibilis seu necessaria dicitur.

Altera in constantia legum naturalium fundatur: ita est physice certum ignem comburere, solem oriri etc.

Tertia seu moralis fundatur in *moribus hominum*: ita certum est matres diligere prolem, testes omni exceptione maiores veritatem dicere etc.

Haec est certitudo moralis proprie dicta. Nam est et certitudo moralis late sumpta secundum quam, ut docent A.A., id *moraliter certum est pro quo graves afferuntur rationes*.

6° Quaerenti igitur:

Ad I. *Quaenam certitudo requiratur ad licite agendum.*

Respondendum est: Certitudo moralis.

Nam ut docet S. Thomas *: « cer-

- II Sent., d. 39, a. I, q. 3.

4 Summa Theol. Mot., De conscientia, n. 203.

5 Jta VERMEERSCH» Z. c., II. 520.

5 Cfr. Merkelbach, Z. c., n. 216.

6 Citat. a Vermeersch, Z. c., n. 313.

titudo non est similiter quaerenda in omnibus, sed in unaquaque materia secundum proprium modum ».

In moralibus nec certitudo metaphysica nec certitudo physica attendi debent; etiam ex eo quod in iis impossibile est communiter haberi. Et ad impossibilia nemo tenetur...

Sed quando morali certitudine conscientia iudicat hanc actionem, quam hic et nunc ponere proponimus, esse honestam, et hoc iudicium pronunciat attentis et ponderatis gravibus rationibus et absque formidine errandi, nihil aliud ad licite et meritorie agendum requiritur.

7 Dices: conscientia errare potest...

Et concedo. At nihilominus actio manet adhuc licita si error sit invincibilis seu non culpabilis.

Utique conscientia tunc tantummodo est *vera* cum iudicat honestum id quod reapse seu *objective honestum est*, et c contra. Quod si id quod iudicat honestum reapse tale non est, conscientia est *erronea*.

8 Attamen si error est inculpabilis (seu invincibilis) et talis est quando agens nullo modo cogitat vel dubitat de non honestate actionis; vel si dubitaverit, tamen adhibita illa diligentia quam prudentes et probi homines solent communiter adhibere, adhuc persuasum sibi habet actionem esse honestam; etsi errat licite agit, quia error non est imputabilis.

Unde e. gr. si tibi persuasum est hodie non esse praeceptum ieiunium quia feriam V putas esse (dum revera est feria VI et tu nescis et nullo modo cogitas) non peccas si non ieiunas. Et e contra si cum sit feria V tu putas esse feriam VI et ideo praeceptum ieiunium; peccas si non ieiunas. Id quod A.A. firmo principio statuunt dicentes: « Conscientiam invincibiliter erroneam si praecipit aut prohibet tenens sequi; si consulit vel permittit sequi poteris ».

Ad II. *Quale sit peccatum agere cum conscientia dubia.*

i" *Resp.* - Conscientia dicitur esse dubia cum iudicium in suspenso manet inter duas partes contradictionis; vel quia pro neutra parte rationes cernuntur (dubium negativum) vel quia utraque pars gravibus rationibus suadetur (dubium positivum) 7.

Hisce in circumstantiis non licet homini agere; sed is tenetur deponere dubium et practicam certitudinem sibi efformare.

2 Nam solemne est hominem agere semper debere cum *conscientia certa*.

Quod docemur a Sacra Scriptura, praesertim a Sancto Paulo s: « Omne quod non est ex fide (id est ex persuasionem certa) peccatum est ». Id enim docet Apostolus loquendo de illo qui dubitans an fuerit licitum manducare aliquod cibum nihilominus manducaverit, et dicit « si manducaverit damnatus est quia non est ex fide ».

Probat et humana ratio. Nam incertus de honestate actionis habet fundatam formidinem de ipsius actionis malitia; unde si nihilominus agit, *actum ponit etsi forte sit contra legem*. Et in hoc est implicita et virtualis voluntas peccandi.

Quod confirmatur ex eo quod taliter agens *sese voluntarie exponit periculo peccandi*, quod peccatum est °.

Sequitur igitur peccare illum qui agit cum conscientia dubia.

Peccatum autem est eiusdem gravitatis et speciei de quibus prudentem suspicionem habebat 10.

3" Potest etiam aliquando fieri ut agens non advertat hanc malitiam, nec suspicionem peccati etsi in dubio agit.

4 Qui versatur in dubio practico

• Cfr Vermeersch, l. c., n. 316.

* 11J Roman. 14, 23.

7 Cfr Merkelbach, o. c., n. 214; Vermeersch, n. 326. 327.

10 Vermeersch l. c., n. 330

tenetur antequam agat, dubium deponere, sive directe per scipsum inquirendo de veritate, ex principiis rei intrinsicis; sive consilium a viro docto et prudenti (a confessario) excipiendo; sive indirecte ex *principiis reflexis*.

Hoc totum optime docent A.A. ubi de *systemate morali* tractant, seu de illa doctrina quae viam sternit ei qui dubitat, ut perveniat ad dictamen practice certum de honestate et liceitate actionis.

De qua re, ne fines praetergrediar propositos, hic agendum non est.

Ad III. *Ouid ad casum.*

i° *Resp.* - Casus respicit quendam Marcellum, qui *occasione Missionum audivit illicitum esse agere cum conscientia dubia*.

Ignorabat ergo, antea, hanc illicetatem.

Quaerenti nunc utrum peccaverit *patrando opera de quorum gravi malitia Marcellus dubitaverat*; respondendum censeo:

a) *Obiective* certe peccavit, ut constat ex supra dictis, praesertim Ad II, n. 2°.

b) Attamen *subjective* videtur Marcellum non peccasse. Nam ipse apparet vir *timoratae conscientiae* sive quia Sacramentum Poenitentiae frequentat; sive quia statim ac audivit a concionatore illicitum esse agere cum conscientia dubia, confessarium adivit, eidem candide conscientiam suam aperuit et doceri ab ipso exposulavit.

2 Praeterea ipse satis clare innuit non habuisse antea ne suspicionem quidem se peccasse; quin immo etiam non posse sibimetipsi suadere quomodo componi possit peccatum mortale cum dubio.

Nam ipse animadvertit « nonne ad peccatum mortale plena malitiae conscientia requiritur? ».

Huic difficultati confessarius respondere non valuit.

Et hoc certe mirandum! Nam est res fundamentalis in scientia theologiae moralis et quae clarissime ab omnibus auctoribus exponitur.

3' Legat e. gr. iste confessarius quae egregie docent ", PP. Marx et Gestermann, doctrinam S. Alfonsi in compendium exponentes de requisitis ad peccatum; ubi dicitur n. 318: Advertentia (ad peccatum) est cogitatio malitiae et prohibitionis actus, aut saltem aliqua dubitatio vel suspicio peccati, aut peccandi periculi.

Quae triplex est 1) *actualis* seu directa et expressa, quae hic et nunc inter agendum habetur; 2) *virtualis* (seu indirecta) quae actu habebatur, dum voluntarie posita fuerit actio cognita *ut causa* peccatorum sequentium, et quae... pergit influere in actus sequentes; 3) *mere interpretativa*, quae non existit nec in se nec in alio praecedenti, sed in hoc dumtaxat quod aliquis potuit et debuit, *sola potentia physica et remota*, malitiam advertere.

Actualis advertentia dicitur *plena* si mentem nihil impedit quominus perfecte agat, ut in perfecte vigilantia.

Quibus positis notionibus, pergunt, ponentes principium n. 318: « *Ad peccatum formale* (mortale aut veniale) *requiritur et sufficit advertentia virtualis* ».

Requiritur, nam nihil volitum quin sit praecognitum, sive in se sive in causa; quia ubi non est cognitio non est libertas et ubi non est libertas non est peccatum ». Unde malum quod homo committit ad quod nullatenus *ne in confuso quidem* attendit ipsi imputari nequit et est solummodo malum materiale.

Hinc si ignorantia nullo modo fuerit voluntaria et homo non habuerit *actualement* advertendam malitiae vel periculi illius nec directe, nec indirecte, neque in se neque in causa, tunc nullo

modo ci imputantur errores, quos non advenit.

Sufficit: nam falsum est requiri ad omne peccatum actualem et expressam advertentiam. Qui enim vult actionem aliquam ut causam aliorum actuum, eo ipso virtualiter vult effectum huius causae.

4" Notant insuper iidem A.A. cum S. Alfonso: « Multipliciter evenire potest, quod plura mala quamvis actualiter et expresse non advertantur, bene tamen imputentur ad culpam ea patrantibus si ipsorum ignorantia (aut animadvertentia) sit aliquo modo voluntaria.

Et primo quidem *per negligentiam* addiscendi ea quae sciri possunt et debent: sive, cum S. Thoma, cum quis studiose vult nescire aliqua ut liberius peccet; sive... cum propter laborem, vel propter alias occupationes, negligit addiscere id quo a peccato retraheretur ».

Adde quoque, peccatum *ex genere suo grave*, quandoque fieri posse *leve* in individuo ex imperfectione actus (deficientibus vel *plena* advertentia, vel *pleno* consensu) cum agens imperfecto seu non completo modo advertit malitiam gravem, vel consentit ¹. Quod omnes admittunt.

5" Revertentes ad casum, dicendum esse putamus confessarium erravisse ubi statim imposuit *obligationem confitendi* quae forte non erant peccata mortalia a Marcello admissa vel ad summum venialia erant.

Rectius egisset cum prudenter interrogando utrum dum ea patravit de

quorum gravi malitia dubitaverat, conscientiam habuisset graviter peccandi vel saltem in confuso se graviter peccari posse ¹³.

Sed ut diximus vel ex ipsa confessione videtur certum, Marcellum *subjective* excusandum esse ob ignorantiam invincibilem, vel *omnino* a peccato, vel saltem *a mortali*.

Quod si Confessarius adhuc incertus sit, legat quae perbelle monet *Sébastien!* ¹⁴. Si quis dubitet an aliquid deliberata voluntate patnaverit, tenendum est quod verisimilius; ideoque eam defuisse in conscientia timoratis, adfuisse in laxioribus regulariter iudicandum est.

« Qui aliquid agat, sciens malum esse, sed ignorans utrum sit grave an leve, leviter peccat (praesertim si sit timoratae conscientiae), quum non attendit, ne in confuso quidem, ad periculum graviter peccandi: sed attendisse praesumendus est qui dubitet sit ne peccatum mortale an veniale et sentiat conscientiam ab eo multum remove » ¹⁵.

Tandem confessarium nostrum rogare volo, ut ipse recolat consilium doctorum ut dum confessiones audit, de rebus difficilioribus theologiae moralis saltem prudenter dubitare velit, ut libros vel alios doctiores consulere valeat.

P. I. M.

¹³ Nota tunc dum ea patravit; nam sola *conscientia antecedens* est norma proxima moralitatis. Non autem *consequens*. Rudes non raro confundunt, putantes e. gr. se non peccasse dum aliquid *objectively licitum* esse postea cognoscunt, quod tamen dum ipsi patrabant *subjective et ex errore* illicitum putabant. Recole superius dicta Ad I, n. 80.

¹⁴ Simnrarum *Theologiae Moralis*, n. 62.

¹⁵ Cfr. etiam VermebrSCH, I, c., n. 331,

47. DE CONSCIENTIA NEGATIVE DUBIA.

Amalia, iam a mense graviter aegrotans, sanctissimam Eucharistiam saepe in hebdomada, postquam medicinam sumpsit, de consilio confessori recipit.

At, cum ob morbum memoria ipsam saepe deficiat, haud raro non meminit utrum e tribus horis a sumptione cibi solidi sese abstinerit necne. Quibus in casibus confessarius Eucharistiam afferens eidem permittit ut statim sese communicet.

Quaeritur :

1. Quid sit conscientia negative dubia.
2. Quomodo practica certitudo acquiri possit.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit conscientia negative dubia.*

i° De Conscientia dubia in genere iam actum est. Negative dubia a diversis non eodem prorsus modo definitur; quoad substantiam tamen ab omnibus intelligitur tanquam status mentis quae inter duos contradictionis terminos haeret anceps, quia vel nulla vel nonnisi inutilis quaedam ratio invenitur, ideoque spernenda. Porro stricte seu proprie negativam dicunt conscientiam quae talis est ex utraque parte, quod facilius evenit quando, ut in praesenti, agitur de dubio facti.

Ad II. *Quomodo practica certitudo acquiri possit.*

20 Quaestio iam innuit certitudinem per directam facti inquisitionem obtineri non posse, ideoque recurrendum esse ad principia, uti dicunt, reflexa: quatenus vero in casu applicanda veniant, non una fuit neque modo est theologorum sententia. Iuvabit, ni fallor, aliquid dicere de huiusce doctrinae evolutione, quo status quaestionis clarius innotescat.

30 Card, de Lugo 1 agit « de leiu-
nio requisito ad Communionem », et

n. 41 quaerens « quid dicendum sit de eo qui dubitat an comederit aut biberit post mediam noctem », testatur iam suo tempore auctores quosdam existisse qui tenerent simpliciter posse ad Communionem accedere, aliis simpliciter contradicentibus.

Ipse vero distinguendum existimat: « Ego media via procederem: invenio enim magnum discrimen inter illa duo dubia: et sicut non est restringendum hoc ieiunium, et praeceptum, quando dubitamus an aliquid traiecerimus vel non; sic non est danda nimia licentia comedendi et bibendi quoties nocte aliquis evigilat, et postea mane communicandi hoc praetextu quod nunquam scierit quota esset hora, atque ideo dubius sit, an post mediam noctem cibum aut potum sumpserit: quod certe contra praxim, et mentem fidelium aperte est ».

Id dein n. 43 illustrat per analogiam cum foro externo, considerando cuiusnam incumbat onus probandi: « dum manet dubium an deglutierit, aut comederit, nihil probatur contra ipsum... et potest communicare »; e contra n. 44: « Quum vero scit se comedisse, dubitat autem an esset post mediam noctem, videtur probandi onus ad ipsum spectare ».

1 Dc Euchar., disp. 15> sect. 2.

4 5. *Alfonsus*, cuius aetate longe plures stabant pro sententia affirmativa absolute, quam ipse propria auctoritate corroboravit, primum distinctionis membrum defendit «In dubio an factus sit casus quo vigeat prohibitio legis, non tenetur is abstinere a communione, dum adhuc tunc possidet sua libertas»; et paulo infra: «saltem eo casu lex prohibens communionem, non videtur certa, et tanquam dubia non obligat».

Quoad alteram vero partem, n. 39, a *Lugo* dissentit, respondens rationi ab eo allatae nn. 43, 44 uti supra: «Pace tanti viri dicimus, quod ratio super adducta, quod lex sit prohibitiva, non positiva, si valet pro primo casu, valet etiam pro secundo; prohibitio enim est non communicandi illis qui aliquid sumpserint post mediam noctem».

50 Haec sententia communis devenit inter recentiores scii.: Nemo tenetur a communione abstinere nisi certus sit se non esse ieiunum.

6' Liceat tamen notare cum omni reverentia quod nullibi responsum affertur rationi a *Lugo* directe adnexae suae distinctioni n. 42 ¹. Et sane — cum in re casuistica versemur — magis, ut plurimum saltem, urgebit stimulus famis aut sitis (idem dic de necessario medicamento) procedentibus horis, quam statim ac quis, post iustam coenam, cubitum ivit. Quod si id evenerit paulo ante mediam noctem, maxime si meminerit se pluries aliquid sumpsisse; non apparet quomodo sibi persuadere possit libertatem adhuc possidere ac expeditam patere viam ad communionem, vel quinam locus remaneat ignorantiae invincibili.

7 His plane concordat P. *Vermeersch*, quamvis de cetero amplam in dubio relinquat libertatem: «Sed non ideo fas est qualibet hora noctis

comedere aut bibere et dein allegare ignorationem horae ad communicandum. Praeceptum Ecclesiae, ut ipse usus fidelium demonstrat, hanc interpretationem non fert» ¹. Per quae satis ostenditur quaenam sit mens Ecclesiae legem statuentis simul et legem exsequentis.

Quin et ipse S. *Alfonsus* videtur non ab hac mente alienus dum n. 39, post verba superius citata ita claudit: «Ceterum affirmantem sententiam tenent alii dd. supra citati, quibus accedit doctus p. Eusebius Amort... Sic respondet: Potest communicare, quia melior est conditio possidentis, quamdiu in contrarium non dantur praesumptiones tam fortes, ut operans ipsemet probabilius credat iam sonuisse duodecimam». Praeterquam non requiritur certitudo, sed tantum maior probabilitas, admittitur quod adiuncta possunt fundare praesumptionem vehementem, nonnunquam vehementissimam, quae omni rationabili dubio aditum praecludat.

Aliquid addere oportet circa alteram rationem allatam ab assertoribus sententiae negativae simpliciter ¹, contra defensores contradictoriae, quod scii. «videtur gravi irreverentia non carere». Quam ita solvit 6: «Ad secundam rationem irreverentiae oppositam, respondent, non censi irreverentem, qui utitur iure suae libertatis». Id tutum habendum est, etiam in praxi, dummodo libertatem omnes intelligant ut eam intelligit S. Doctor, cavendo scii, a nimia licentia, quam improbat *Lugo*. Hanc manifeste incurreret, non solum qui, ut animadvertit *Vernieersch* ¹ «tempus consulto seu sine ratione eligat, quo negative dubitet de obligatione ecclesiastica»; sed

¹ *Th. mor.*, I, 38.
V. supra, n. 3.

¹ *Th. Al.* III, 394, iisdem verbis *Epitome*, II, 122.

Iu. u. a. S. Alfonsi M., n. 38, in prin.

² *Jb.* in fine.

³ *Th. M.*, I, 36.

etiam, iuxta omnes, qui quamlibet inquisitionem negligeret, fretus ea ratione quod factum non praesumitur vel quod in dubio melior est conditio possidentis. Novam quodammodo viam aggressus est laudatus Vermeersch, qui negat applicari posse in praesenti materia principium: Factum non praesumitur, sed probandum est, quia « dum tempus aequabili modo decurrit, nec initium nec finis obligationis peculiaria vestigia relinquunt. Sed hoc etiam praetermisso, si rem accuratius consideraveris, initium, finis obligationis abstinence non tam sunt facta quam consecratoria moralia, quae connectuntur certae horae » s.

Porro idem auctor J fundamenti instar post Laymann statuit: « Casus seu dubia iuris, quibus dubia facti ex utraque parte negativa occasionem dant, solvendo esse secundum mentem prudenter existimatam legislatoris »: quod ibidem per partes evolvit ac postea ¹¹ breviter perstringit.

Merito animadvertit — quod et alii

auctores faciunt — in re adeo favorabili et menti Ecclesiae, nostris praesertim temporibus, adeo conformi, ubi dubium est tantum de licito, in benigniorem partem concedendum esse. Patet haec valere praesertim pro aegrotantibus, intra limites factae concessionis ubi haec obtenta fuerit.

Ad III. Difficultas, inde exorta quod aegrotans Amalia « haud raro non meminit utrum e tribus horis a sumptione cibi solidi sese abstinerit necne », videtur quod minui posset pro futuro, attentis quibusdam indiciis et ope illorum qui illius curam gerebant: sed ignota sunt nobis adiuncta, et hypothesi, prout iacet, standum est.

Minime dubitandum quin, ex superioribus deductis, agendi ratio confessarii probanda sit; attentis aliunde facti adiunctis, imprimis Amaliae pietate ac egregia dispositione ut ecclesiasticae legi obsequatur et Ss. Eucharistiae gratia non destituatur ". B. L.

48. DE DUBIIS FACTI.

Stephania, quo facilius periculosas occasiones fugere valeat atque internam suam fragilitatem vincere, votum castitatis, non sine confessarii consilio, emittit atque singulis annis renovat. At nunc, oblata felici occasione, procationes cum quodam iuvene, intuitu futuri matrimonii, texere non recusat, sed non sine dubio de vi voti quod emiserat. Confessarius, cui rem manifestat, eam interrogat utrum voluerit perpetuam castitatem vovere necne. At illa: de hac re non cogitavi; votum enim nullo addito termino emisi.

Quaeritur :

1. An, cum agitur de dubiis facti, usus probabilismi fieri possit.
2. Quibusnam principiis eadem dubia solvenda sint.
3. Quid ad casum.

* *Th. M.*, I. 385.

• *Ib.*, n. 386.

¹⁰ In *Summario*, n. 386, VI.

¹¹ Nunc, vi Constitutionis apostolicae *Christus*

Dominus ac m p *Sacram Communionem*, licet omnibus aegrotantibus sumere, *quotidie*, aliquid per modum potus, non alcoholici, vel propriae ac verae medicinae, ante S *Communionem*

SOLUTIO

Ad I. *An, cum agitur de dubiis facti, usus probabilismi fieri possit.*

i Dubium *facti* opponitur dubio *iuris*. Hoc versatur circa legis existentiam eiusve sensum aut obligationem; illud respicit factum aliquod particulare eiusque peculiaria adiuncta.

Sola conscientia certa est recta morum regula. Quare numquam licet cum conscientia practice dubia operari sed pars tutior sequenda est; nam is, qui agit cum conscientia non certa, violat obligationem de veritate inquirenda, ideoque formaliter peccat.

2' Inde sponte consequitur, numquam fas esse vi solius probabilitatis agere, sed necessario confugiendum esse ad aliquod principium moraliter certum, c quo certitudo obtineatur. Proinde tota *probabilismi* efficacia sita est in vi ipsius ultimum conscientiae dictamen practice certum efformandi. Quare probabilismo tunc solum locus est, cum agitur *de sola liceitate* actionis, prospc:ta lege qua actio iuberi, vetari, permitti possit.

3' Hinc fit quod, in dubio facti, nullus *directe* et *immediate* locus esse queat probabilismo, quia, cum lex sit certa ideoque urgeat, nulla probabilitate factum, si adsit, removeri potest. Nam qui agit in huiusmodi dubio, factum acceptat, etsi forte legi certae contrarium: idcirco hypothetice in certae legis violationem aperte consentit. Igitur, in dubio facti, *per se* et *generatim* loquendo, probabilismi usus immediate et directe non admittitur.

4 In nonnullis tamen casibus locus est probabilismo. Casus huiusmodi sunt isti:

1) Quando Ecclesia ipsa, quae ius divinum authentice interpretatur, usum in dubio facti permittit. Ita v. gr. ex praescripto can. 1068, § 2: « Si impedimentum impotentiae dubium sit,

sive dubio iuris sive dubio facti, matrimonium non est impediendum ».

2) Ubi Ecclesia conditionem valori per se requisitam sua potestate supplere valeat ac revera suppleat. Sic in can. 209: « In dubio positivo et probabili sive iuris sive facti, iurisdictionem supplet Ecclesia pro foro tum externo tum interno ».

3) In ministrandis sacramentis quae propter homines instituta sunt, licet in dubio facti, adhibita reverentia iisdem debita, nimiam curam valoris sacramenti deserere, ad bonum fidelium procurandum urgente necessitate. Hinc fit ut moribundo dubium baptismum, vel dubiam absolutionem aut extremam unctionem conditionate conferre fas sit '.

4) Quoties propter varias opiniones de liceitate in tali casu aut in peculiaribus adiunctis probabilitas *facti* in probabilitatem *iuris* convertatur. Ad rem egregie *Venneersch*: «Ita, non solum cum opus feceris quo *votum* probabiliter impletur; cum horas canonicas eo modo vel tempore recitaveris ut legi probabiliter satisfeceris; sed etiam si probabile, non tamen certum sit, votum *de facto* fuisse impletum, breviarium fuisse recitatum, probabilis sententia te onere levatum existimat, quia obligatio non supersit nisi incerta, et parum humanum foret te obligare ad iterandum quod probabiliter iam praestiteris. Igitur, *propter hanc probabilem sententiam*, non autem quasi immediatus probabilismi usus se tunc offerat, practice nihil ultra facere debebis. Propter eandem causam ieiunare, Missam audire non debebis, si probabiliter non adest de facto dies ieiunii, dies festus de praecepto » 2.

* Cfr. can. 746-748» 886, 941, 942

• *Theologia moralis*, t. I, p. 346. cd. 3*.

Ad IL *Quibusnam principiis eadem dubia solvenda sint.*

Principia, quibus dubia facti solvi debent, haec sunt:

i *In dubio standum est pro valore actus.* Quae regula intelligenda est, si factum principale est certum, et dubitetur de aliqua circumstantia vel conditione requisita aut de modo debito. Huc spectat praescriptum can. 1014: « Matrimonium gaudet favore iuris; quare in dubio standum est pro valore matrimonii, donec contrarium probeatur, salvo praescripto can. 1127».

2° *In dubio factum non praesumitur, sed demonstrari debet.* Hoc principium intelligendum est de dubio circa factum principale, non autem circa peculiarem circumstantiam aut modum, v. gr. si dubium sit, an Titius percusserit revera Caium necne.

3 *In dubio praesumitur rite factum, quod de iure faciendum erat.* Quod intelligi debet de dubio circa conditionem vel qualitatem aut circumstantiam mere accessoriam, supposita certitudine circa actum principalem.

Huc spectat doctrina S. *Alfonsi* \ qui scite animadvertit: « Ad dignoscendum, pro qua parte in dubiis stet possessio, videndum pro qua stet praesumptio. Praesumptio vero stat pro ea parte quae non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illud transfert in alteram: *Factum enim non praesumitur, nisi probetur...* In dubio igitur factum non praesumitur, sed est probandum. Si vero factum est certum, puta si matrimonium certe est initum, et dubitatur an rite initum sit, aliud principium servari debet: *In dubio omne factum praesumitur recte factum.* Sive: *In dubio praesumitur factum, quod de iure faciendum erat.* Sive: *Standum pro valore actus* ».

4 *In dubio standum est pro eo, pro quo stat praesumptio, seu indicandum*

est ex ordinarie contingentibus atque ex peculiaribus circumstantiis. Hoc principium tres partes complectitur, intimo quodam nexu inter se coniunctas. Unde si dubites, utrum Praelatus iuste praecipiat vel dispenset, praesumptio favet illi, quia rationibus tibi haud cognitis moveri potest, aut ipsemet de cognitis prudenter iudicare censetur. Item si tali tempore horas canonicas diligenter soleas recitare, et dubites an partem aliquam recitaveris, praesumptio tibi favet eaque te eximit ab obligatione repetendi.

5° *In dubio nemo praesumitur malus, nisi probetur.* Haec regula attendenda praesertim est, ubi agitur de dubio circa delictum, quod sane imputari nequit alicui, nisi certo constet eum revera illud commisisse. Delicta enim haud praesumuntur, nec Titius reus patrati criminis censetur, sed talis probandus est validis et concludentibus argumentis. Hinc notissimum iuris axioma: Si non constet de delicto, reus absolvendus est

6 *In obscuris, quod minimum est, tenendum.* Haec norma, licet primario et frequentius applicetur dubio iuris, quoties non constat de vero sensu legis, applicatur tamen etiam in dubio facti, v. gr. circa pecuniam aut precem aliamve rem Deo per votum promissam. Quo in casu Titius, dubio facti positive existente, nonnisi ad minimam partem se habere potest.

7° *In dubio pars tutior est sequenda.* Ista regula est de consilio ubi agitur de dubiis speculativis, de praecepto quoties agitur de dubio *practico* aut de casibus, in quibus finis necessario obtinendus est, e. gr. in sacramentis conficiendis, in salute aeterna consequenda, in debito iustitiae persolvendo.

Ad III. *Quid ad casum.*

i° Ut responsio perspicua

3 Lib. I, n. 26

1 Cfr can. 1748, § 2; 1869, § 4

atque adaequata sit, plures distinctiones necessario faciendae sunt. Videntur sane, utrum Stephania votum castitatis perfectae emisit, an votum coelibatus tantum seu non nubendi aut virginitatis, quod proprie et accurate loquendo ab illo discrepat¹, etsi puellae et rudes ordinarie alterum ab altero nullatenus distinguant; utrum verum castitatis sive perfectae sive imperfectae votum elicuerit, an potius simplex propositum aut votum de periculosis occasionibus vitandis; utrum huiusmodi votum perpetuum, an temporarium fuerit.

2 Cum Stephania iusta et laudabili

de causa votum elicuerit, et quidem de consilio confessarii, videtur verum castitatis votum emisisse. Cum tamen illud singulis annis renovare soleat, ac prudenter dubitet de vi voti, simulque declaret se de eiusdem perpetuitate non cogitasse, ipsum emisisse sine termino expresse addito, manifeste inde consequitur naturam huiusmodi voti atque eius obligationem et perpetuitatem esse dubiam incertamque. Quare Stephania, in hisce adiunctis, honestas fovere relationes cum iuvene seque caste pieque disponere valet ad matrimonium ineundum.

F. M. C.

49. de obligatione tutius sequendi.

Iulius medicus in infirmis curandis ita procedit. Si certum adest remedium, ipsum applicat; si vero certius non adest, probabili tantum utitur: quandoque tamen, cum certius haberi possit, illud adhibet quod probabiliter tantum est profuturum. Si in infirmum incidat cupidum omnino alicuius remedii, quando idoneum deest, innocuum quid praebet, quo aegrotus laetatur et forsitan etiam accepto convalescit. Demum cum a viro peritissime accepisset novum pharmacum inventum esse pro certo morbo, qui huc usque insanabilis habitus est, de quo tamen pharmaco dubitatur utrum profuturum an obfuturum sit, Iulius, cum secus illud experiri nequeat, idem praebet consentienti infirmo cuidam, de cuius vita desperandum est.

Quaeritur :

1. An quandoque detur in dubiis obligatio tutius sequendi.
2. An Iulius recte se gesserit.

SOLUTIO

Ad I. Ex ipsa quaesiti propositione iam datur intelligi tutiorismum, sive rigidum sive mitigatum, assumi non posse tanquam ordinaria norma ad alios iudicandos ac dirigendos, de quo proinde disserere supervacaneum esset: simul tamen suggeritur tutiorismum posse quandoque vel etiam debere in praxim deduci.

Revera nostris temporibus theologi omnes cuiuscumque scholae sistunt intra gradus verae probabilitatis; etsi non omnes easdem theorias sectantur aut eundem probabilitatis gradum requirunt. Scilicet omnes profitentur quod, ubi agitur de solo licito vel illicito seu de obiectiva honestate actus in se inspecti, cuivis licet, deficiente certitudine directa, sequi opinionem solide probabilem (respective aequipro-

* Cfr can 1058, § 1

babilem, forte etiam probabiliorem) pro libertate, relictā tutiore seu favente legi: quatenus nempe, ope principii alicuius reflexi, quivis potest sibi certam conscientiam efformare de non obligatione legis cuius existentia merito controversatur.

E contra tutior via fatentibus omnibus tenenda est quoties agitur de fine aliquo necessario obtinendo, qui periculo exponeretur adhibita opinione utcumque probabili.

Communissima haec sententia ita verbis *Lacroix* proponi potest: « Est obligatio sequendi tutiora in illis omnibus materiis, in quibus, etiam si adsit ignorantia invincibilis, nec pars probabilis nec etiam probabilior iuvat ad hoc ut obtineatur finis intentus ad quem procurandum est obligatio »

Pro cuius declaratione et applicatione multa afferuntur ab auctoribus ex quibus aliqua desumere iuvat cum hec situs sit totius cardo quaestionis. Sit e. gr. *Billuart* (probabiliorista): « Dixi: Quando agitur de sola honestate objectiva actus, scilicet, an liceat necne; sive quando agitur de probabilioritate iuris, et quaeritur utrum praeceptum aut lex obliget. Si enim agatur de probabilioritate rei seu facti, hoc est de validitate, substantia, qualitate, conditione alicuius rei, non semper est licitum sequi probabilius, propter periculum nullitatis rei aut alteri nocendi, quod probabilioritas opinionis de facto non abstergit: sic v. gr. quamvis sit probabilius valere baptismum in tenui cerevisia, talem conditionem non requiri ad hunc contractum, hunc potum non esse venenatum, feram et non hominem latere in dumo; non tamen licet sine necessitate conferre baptismum in tenui cerevisia, facere contractum sine tali conditione, sumere hunc potum, explodere in hunc dumum; quia ista probabilioritas facti, 1

cum nihil immutet in rebus, nec faciat quod id quod requiritur ad validitatem actus non requiratur, nec quod id quod adest non adsit aut non noceat, non abstergit periculum: secus quando est probabilioritas iuris, an liceat actio, an sit lex prohibens, quia cum lex quae prudenter creditur non existere non obliget actu, ut modo dicemus, probabilioritas opinionis secundum quam creditur prudenter non existere, abstergit periculum agendi formaliter contra legem actu obligantem. Unde opiniones probabiliores quae versantur circa res aut facta sunt speculativae tantum, nec influunt in dictamen practicum conscientiae; quae autem versantur circa ius aut licitatem actionis sunt speculativo-practicae et influunt in dictamen practice-practicum, mediante iudicio reflexo... » 2.

Addendus Cardenas, qui fusius evolvens principium generale, etiam in re nostra exemplum proponit: « Probabile est, medicinam A esse utilem, et adhuc prava est consequentia: Probabile est, medicinam A esse utilem in gravissima infirmitate; ergo probabile est quod in gravissima infirmitate et periculo vitae potest adhiberi haec probabilis medicina A, cum adest medicina omnino certa. Ideo autem non valet, quia in periculo vitae lege charitatis tenetur medicus (immo et lege iustitiae) vitare, quantum potest, id periculum infirmi, ideoque certa probabilibus pharmaca praeponere. Etenim supra probabilitatem illius pharmaci, quam asserit prima propositio, quum devenitur ad secundam quaestionem reflexam, superaddi debet lex charitatis obligans medicum ad consulendum meliore modo quo possit incolumitati aegrotantis » 3.

Notum praeterea est, proscriptas fuisse ab Ecclesia plures propositiones

- *Tract. de act. hum.*, dis. VL α. 3.

Tract. I de Probab., disp. XV, cap. IV, a 2, n. 177.

1 Lib. I, n. 476

asserentes licitum usum opinionis probabilis in hisce materiis; quae proinde, hac etiam ex causa, non amplius est practice probabilis.

Quae maxime hac de re intersunt ad tria capita reduci possunt:

a) Tutior via eligenda est quoties agitur de necessariis ad salutem necessitate medii, e. gr. de veritatibus revelatis necessario credendis.

h) Quando agitur de valore sacramentorum, qui, extra casum necessitatis, omnino procurandus est, quique non pendet a probabilitate iudicii speculativi.

c) Quando agitur de periculo damni temporalis vel spiritualis, sive proprii sive alieni, quod praecavere vel impedire tenemur ex iustitia aut ex caritate. Id quod multipliciter evenire potest. Sic non licet absque necessitate sese exponere occasioni peccandi formaliter; nec, sine causa proportionata, actionem ponere in se quidem licitam, quae tamen aliis futura sit occasio peccati. Non licet propriam aut aliorum salutem periculo exponere sumptione cibi, potus, medicamenti, de quibus dubitatur an sint grave damnum allatura. In materia iustitiae, imprimis de iudice constat eum teneri reddere unicuique ius et omnes urget obligatio non exponendi probabili periculo bonum cuiusvis generis ad quod proximus ius certum habet.

Nota. - Liceat verbum addere de alio capite obligationis sequendi tutiora seu melius perfectiora quod, licet sub diverso respectu ad praesens argumentum pertinet, negligendum non videtur, quum scientia moralis supernaturalis non sit theologia de peccatis sed theologia de moribus iisque Christianis. Dantur nempe alii casus in quibus nemo potest pro ordinaria vitae norma, sive propriae sive aliorum, simpliciter quiescere in applicandis probabilismi principiis, quae, ex omnium consensu, inserviunt quidem ad peccata

formalia vitanda vel minuenda, at non nisi ad infimum spiritualis vitae gradum attingendum.

Itaque omnibus indiscriminatim suadendum est ut aliququaliter ad maiora contendant. Prudens tamen confessorius aequae sollicitus erit ut, dum fructum capiunt ex desiderio vitae tutioris, caveant a periculis quae incurrere possent agendo ex conscientia tutioris sententiae.

Patet deinde, plurimos adesse, imprimis clericos et religiosos, quibus id ipsa proprii status ratio praescribit (prout suo exemplo apprime ostenderunt celebres probabilistae non pauci).

Sed et in omni coetu populi Christiani non desunt fideles, quibus Deus speciales gratias largitur, a quibus proinde specialem fidelitatem requirit: quod ipsi optime persentiunt, quosque nefas esset in inferioribus detinere.

Ad II. De medici obligationibus ex professo et satis concorditer disserunt moralistae. Satis proinde erit allata recensere, quae compendium fere exhibent officiorum medici circa aegroti salutem corporalem.

Quum certum remedium applicat, suum munus adimplet. Idem dicendum quando, certo deficiente, probabile adhibet, modo tamen intelligatur probabilius quod haberi potest. Quum vero certius haberi potest, et adhibet probabile tantum, caritatem plane violat, atque ut plurimum etiam iustitiam. Cum infirmo cupido omnino alicuius remedii, innocuum quid praebet, quod unice praestare potest, minime reprehendendus videtur, nisi forte in causa fuerit cur aegrotus non abstineat ab inutilibus expensis, quod pro variis casuum adiunctis dijudicandum erit. Denique, quoad usum novi pharmaci, cuius virtus ignoratur, plura essent distinguenda. Iulii gaudium, quod subintelligitur, de experimento faciendo, erit certe naturale sed non

undequaquē laudabile, cum non debeant homines pro experimentis assumi veluti mures vel cuniculi: haec tamen dispositio videtur nonnisi concomitanter se habere. Re in se inspecta, si de infirmī vita, iuxta hypothesim, nulla remaneat spes, et aliunde dubium de effectu illius pharmaci tale sit quod

aliquam relinquat spem salutis recuperandae, licite poterit lūlius illud consentienti adhibere: si autem dubium sit negativum, aequivalens ignorantiae, nec in illo statu licebit medico hoc pharmacum propinare aut infirmo illud acceptare.

L. B.

50. DE PROBABILITATE RECTE AN FALSO APPLICATA.

Ioannes sacerdos, distractionibus obnoxius, confessione audita, graviter dubitat num poenitentem absolverit: similiter in officio divino recitando, cum pervenisset ad finem Nonae, graviter dubitat num Sextam recitaverit, de qua recitata ne verbuli quidem recordatur. In utroque casu ex communiter contingentibus et ex praesumptione concludit ad valorem actus neque quidquam repetit.

Quaeritur :

1. Quae sit vis concludendi ex praesumptione et ex communiter contingentibus.
2. Rectene egerit Ioannes.

SOLUTIO

Praenot. Cum numquam liceat agere cum practico dubio de liceitate actionis, necesse est tollere dubium sive per probationem directam sive per principia reflexa.

Dubium duplicis est speciei: *iuris*, quando dubium est de vi vel ambitu legis vel praecepti; *jacti*, quando tantum de facto. In dubio *iuris*, sententiae sunt vel in favorem legis vel libertatis. Ex maiori vel minori probabilitate sententiarum orta sunt percongnita systemata, quae opus non est hic enumerare.

Fere omnium mentium est principium reflexum: «In dubio *iuris* de liceitate vel illiceitate actionis licet sequi opinionem probabilem pro libertate, etsi contraria pro lege sit aequē probabilis, imo probabilior». Opinio- nis tamen probabilitas fundamentum debet habere grave ad prudentis viri assensum sufficiens. Ob opinionem pro-

babilem lex ipsa dubia evadit et legis obligatio solvitur principio reflexo: «Lex dubia non obligat».

Si lex certa est, factum tamen dubium, probabilitas fertur directe in factum et non in legem. Hoc in casu non conveniunt auctores. Quidam efformant principium: «si dubia est legis existentia, possideat libertas, sed cum certa est legis existentia et dubitatur utrum cessaverit, possidet lex». Cui sententiae optime opponunt Buceroni, Sebastiani aliique quod si lex per factum dubium probabiliter adimpleta videtur, probabilitas fertur tunc etiam circa legis obligationem, ita ut legis ipsa existentia, in casu illo particulari dubia fiat. Quam sententiam, utpote rationabiliorem, libenter amplectimur.

Nefas est tamen probabilem sequi opinionem pro libertate, quando agitur de validitate sacramentorum, de neces-

sanis ad salutem necessitate medii, de periculo damni in proximum: ratio simplicissima est quia in trutina finis ultimus hominis ac certum ius alterius maius pondus habent, quam individui libertas.

Ad I. Praesumptio, definitur a can.

1825, rei incertae probabilis coniectura. Dividitur in praesumptionem *hominis*, quae est in aestimatione viri prudentis, et *inns* quae est in lege: si in lege probatio contraria admittitur, *iuris* simpliciter appellatur, secus *iuris de iure*.

Quoad vim concludendi ex praesumptione iuris haec adverte

Praesumptio hominis, quae est coniectura, maiore vel minore probabilitate gaudet pro prudenti circumstantiarum aestimatione, quae probabilitas non raro veram attingit moralem certitudinem, quae sufficiens est etiam si agatur de validitate sacramenti vel sacrificii. Ita sacerdos qui in Sacro celebrando perveniat ad *Pater Noster*, cum ipse non meminerit verba protulisse consecrationis, ex ordinarie contingentibus non tenetur consecrationem repe-

tere. Sic scrupulis innumerabilibus obviatur. Ita omnes.

Si hanc certitudinem non attingat, tunc praesumptio fit tantum probabilis ac dein valet effatum « lex dubia non obligat », nisi agatur de sacramentis etc.

Evidenter in re tam implicata, omnia pendent a sana aestimatione prudentis viri. Petat ergo sacerdos ut sanam prudentiam a Domino obtineat.

Ad II. Gravitas dubii ne commensuratur ex animi dispositione, sed tantum ex causis obiectivis rationalibus.

Quoad absolutionem, si dantur rationabiles causae contra praesumptionem ita ut praesumptio tantum gradum maioris vel minoris probabilitatis, non vero certitudinis attingat, tunc tenetur ad absolvendum poenitentem, quia agitur de sacramento et de damno tertii vitando.

Quoad officium etiam si praesumptio gignet tantum probabilitatem, non tenetur Ioannes iterum et Sextam recitare, cum in hoc casu optime occurrat principium: « Lex dubia non obligat ».

P. L. v. d. E.

51. DE MODERNA PSYCHANALYSI.

Quaedam legi, et in allocutionibus Summi Pontificis, de psychanalysi, dicit Franciscus parochus suo: Aperi igitur mihi quid de ea sentiendum sit.

Quid respondendum?

SOLUTIO

Ad quaest. Psychanalysis est doctrina, proposita saeculo xix exeunte a medico iudaeo Sigismundo Freud et ab aliis perpolitata et emendata. praesertim a Carolo Adler et Ca-

rolo Gustavo Jung. Ab anno 1906 doctrina ista vulgata est ita ut biennio post habitus sit primus congressus internationalis psychanalyticus. Nunc psychanalysis, quoad substantiam sal-

› Cfr can 1826 et 1827.

tem, laïc vulgata est sive apud medicos sive apud vulgus, praecipue inter anglo-saxones.

Psychoanalysis potest considerari: 1) tamquam doctrina psychologica, immo metaphysica; 2) ut methodus et ars ad cognoscendam conscientiam et morbos detegendos; 3) ut methodus therapeutica.

i° Si primum, psychanalystae haec docent: Tota vita hominis, etiam infantis, dirigitur et determinatur *libidine* quae, unice vel fere unice, formatur instinctu et desiderio sexuali. Initio usus rationis exigentiae sociales imponunt puero ut instinctum suum moderetur, et sic vita hominis veluti scinditur in partes contra se pugnantes: ex una parte *censura* vel Super ego, seu exigentiae sociales, religiosae et aliae huiusmodi vetant quominus libido in lucem, scii, in actus manifestetur; ex altera parte libido quae sic comprimitur, callide contra censuram luctatur duplici exitu: aliquando libido valet se manifestare inducendo speciem artis, virtutis, etc. et tunc habetur *sublimatio*; aliquando vero nullo modo libido potest se manifestare et tunc habetur eius inhibitio. Haec desideria sexualia quae censura, scienter vel non, in anima veluti compressa et obiecta sunt, constituunt *inconscium* quo dehinc tota vita, etiam quae conscia et rationabilis putatur et dicitur, regitur. Inconscium tamen saepe manifestatur, praesertim in lapsibus et somniis. Quaedam vero elementa inconscii, scilicet instinctus, affectus et ideae inhibita, sponte uniuntur et sic efformant *complexus psychicos*, quorum praecipui sunt complexus oedipicus, complexus inferioritatis et narcisismus. Complexus oedipicus determinatur amore erga parentem sexus diversi cum desiderio alterum parentem removendi: complexus inferioritatis oritur ex eo quod infans omnibus oboedire debet, narcisismus ex amore sui ipsius.

2' Prout est methodus et ars inquirendi circa ea quae in conscientia ac praesertim in inconscio teguntur, psychanalystae nituntur: a) consideratione consociationum psychicarum liberarum: subiectum invitatur ad candide manifestanda quaecumque is mente agitatur, etiam ea quae sunt tristitia, inanitia, turpia; aliquando ad hanc candidam sui ipsius manifestationem inducitur hypnosi vel narcoanalysis; b) consideratione abnormitatum vitae quotidianae ut sunt lapsus, obliviones, ineptiae; c) interpretatione somniorum. In his omnibus adiunctis, ut asserunt, elementa quae in inconscio clausa sunt, prodeunt.

Haec methodus inquisitionis psychanalyticae, ipsis doctrinae magistris fatentibus, difficilis est, quia exigit et omnimodam sinceritatem in subiecto et magnam ingenii vim in psychanalysta; est ars longa, quia 150 vel 200 sessiones exigit saltem unius horae: est ars valde periculosa quia ipsa evocantur ea quae sensualitate fervent.

3 Prout est ars medendi seu, ut dicitur, psychotherapia, psychoanalysis nititur affirmatione omnes morbos psychicos oriri ex libidinis inhibitione. Consequenter, ut his morbis affecti sanentur, necesse est ut causa specifica morbi detegatur inquirendo quodnam libidinis elementum inhibitum sub ipsa lateat et deinde ostendendo viam liberationis, normis moralibus et religiosis neglectis.

Haec doctrina est purus materialismus: nimium tribuit instinctui sexuali; ut ars diagnostica est longa, difficilis et periculis plena; ut curatio est inhonesta.

Unde scite et prudenter Summus Pontifex in allocutione habita die 13 mensis septembris a. 1952, iis qui interfuerunt Conventui primo internationali de histopathologia systematis nervorum, Romae habito, haec docuit: « Per liberarsi da compressione, da

inibizioni o da complessi psichici, l'uomo non è libero di risvegliare in sé, a fini terapeutici, questi appetiti della sfera sessuale che si agitano o si sono agitati in lui... Egli non può farne oggetto delle sue rappresentazioni e dei suoi desideri pienamente coscienti, con tutte le scosse e ripercussioni che un tale procedimento importa. Per l'uomo e per il cristiano esiste una legge di integrité e di purezza personale, di stima personale di sé, che vieta di immergersi così completamente nel mondo delle rappresentazioni e tendenze sessuali. L'interesse medico e psicoterapico del paziente trova qui un limite morale. Non è dimostrato, anzi è incerto che il metodo pansessuale di una certa scuola psicanalitica sia una parte integrante indispensabile di ogni psicoterapia seria e degna di tale nome... che sia urgente... d'iniziare tutti

coloro che si occupano di questioni psichiche alle idee direttive od anche, se occorre, all'uso pratico di questa tecnica della sessualità » *.

Hisce dictis, concedi debet momentum instinctus in vitam hominis, dummodo vis eius ne extendatur ad omnes actus et ad omnes habitus, nec affirmetur ipsum esse eorumdem actuum et habituum causam determinantem! Insuper admitti potest methodus psychanalytica, modo id fiat solum a medico vere perito et honesto, non a sacerdote vel magistro; vitentur pro posse pericula proxima consensus in peccatum et, a fortiori, nihil proponatur vel praecipiat contra leges morales et religiosas.

Sic Francisco respondendum.

I. P.

* A. A. S., 44. 1952, p. 783.

DE PECCATIS

52. de natura et conditionibus peccati.

Amalia, honesto genere nata sed pauper, filiam habet in minore aetate constitutam, quae vehementi amore erga iuvenem quemdam ditissimum afficitur. Hic ad eam ducendam paratum se exhibet; at, cum non recte de religione sentiat, negat se coram Ecclesia matrimonium contracturum esse.

Quare Amalia consensum lege civili requisitum praestare recusat: ex hoc inter eos iurgia et lites. Eiusdem autem angustiae animi augentur ex eo quod filiam praegnantem cognoscat et fugam cum amasio arrepturam praevideat. Quodam vero die, cum ab utroque iniuriis lacerata et ictibus percussa fuerit, metuens ne quid peius sequatur, scripto consensum praebet. Paulo post confessario rem manifestat et addit se pluries in filiam imprecationes protulisse, insuper de vicinis et amicis detraxisse atque nonnullis sermonibus adversus religionem prolatis consensisse.

Verum se excusat quod in primo casu ex metu egerit, in reliquis rei pravitatem generatim non adverterit. Ceterum fatetur se ad imprecationes malo habitu ferri et una vel altera vice se iis advertenter induisisse.

Quaeritur :

1. Quid sit peccatum et quotuplex distinguatur.
2. Quanam sint conditiones ad peccatum requisitae.
3. An et in quo Amalia reprehendenda sit.

SOLUTIO

Ad I. i° Peccati actualis, de quo in praesens inquiritur, recta notio exhibetur cum dicitur: «actus humanus malus », « actus moraliter malus », « actus debito ordine privatus », quae denominationes passim occurrunt apud S. Thomam.

In S. Scriptura peccatum multiformiter definitur seu denominatur iuxta

diversas suas proprietates, causas et effectus.

Quamplures etiam exstant SS. Patrum definitiones, inter quas notissimae sunt illae quae afferuntur a S. Ambrosio 1: « Praevaricatio divinae legis », et magis explicite a S. Augustino - :

1 De Paradiso, cap. 8.

- Contra Faustum, l. 22. c. 27.

« Dierum vel factum vel concupitum contra aeternam legem », quam S. Thomas data opera exponit et vindicat. Hae definitiones, utpote ad communem captum accommodatae, magno usui semper fuerunt in tradenda catechesi.

2° Ipse vero S. Thomas aliam viam ingressus est, quae deinceps communis evasit in scholis. Scilicet directe considerat in actu peccantis elementum quod illum proprie constituit in ratione peccati, quod iuxta ipsius modum loquendi est: aversio a Deo et conversio ad bonum commutabile, creatum, finitum, temporale, atque ita quidem ut aversio sit tanquam formale, conversio tanquam materiale.

3° Pauca circa hoc notanda.

Quamvis aversio a Deo summo Bono sit formale in peccato, tamen non est nec esse potest id quo directe et per se intendit peccator, qui ad hoc non perveniret nisi propter inordinatum amorem alicuius boni finiti contra legem Dei sive contra ordinem rationis et ultimi finis; quod sic ostenditur¹: « Malum non potest esse secundum se intentum ab aliquo, potest tamen esse intentum ad vitandum aliud malum vel ad consequendum aliud bonum, ut dictum est s; et in tali casu aliquis eligeret consequi bonum per se intentum absque hoc quod pateretur detrimentum alterius boni: sicut aliquis lascivus vellet frui delectatione absque offensa Dei; sed, duobus propositis, magis vult peccando incurrere offensam Dei quam delectatione privari ». Idque valet, non solum de peccatis ex humana infirmitate, sed et de iis qui « ex certa malitia » seu ex plena deliberatione procedunt, imo et de peccatis quae pro obiecto habent ipsum summum Bonum, non excluso odio in Deum, quod nemo conciperet nisi, ob

summum gradum superbiae atque desiderii propriae independentiae, conaretur expellere ideam supremi rectoris simulque iudicis cuius sententiam efugere non potest.

Ob eandem rationem peccata specificantur et denominantur ab elemento materiali seu a bono temporali ad quod voluntas convertitur: quod praeterea fit, tum quia aversio eiusdem est naturae, etsi non eiusdem gradus, in quovis peccato mortali: tum quia aversio, quum sit privatio, non potest per se specificari.

40 Vetustior quaestio, tamdiu acriter disputata, de formali constitutivo peccati, pro re praesenti non videtur perpendenda.

50 E contra valde interest intimius perscrutari quomodo peccator, avertens se a Deo, revera proprium finem constituat in bono temporali unde magis eluceat natura et improbitas peccati.

Dum allatae SS. Patrum definitiones, sic nude sumptae, explicite enunciant solummodo respectum legalem peccati ideoque et debitum iustitiae cultum, theoria S. Thomae videretur nimis sistere in conceptu philosophico peccati (quod aliud omnino est ac peccatum philosophicum).

6° Ipse tamen angelicus doctor nobis viam sternit dum ait², quod « a theologis consideratur peccatum praecipue secundum quod est offensa contra Deum »: quod patet esse egregie dictum et maxime ad sensum populi christiani.

Peccato sic inspecto manifesta fit multiformis eius perversitas, quae innumeris fere titulis Deo adversatur: quod vero uti substantiale ac magis proprium deprehenditur in eo situm est quod peccator Deo detrectat amorem et obedientiam; idque nonnisi ut, quasi absolutus dominus sui ipsius, proprios actus ac proinde universa crea-

¹ S. *Th.* I-II, q. 71, a. 6

² S. *Th.*, I-II, q. 78, a. 1 ad 2.
In corp. ut

• S. *Th.*, I-II, q. 71 a. 6 ad 5.

ta exclusive referat ad propriam gloriam et commoditatem. Nec enim prout sonat intelligendum est, peccatorem creaturis tribuere amorem et quodammodo cultum qui uni Deo debetur; etsi quadantenus hoc dici possit facto ipso quod Deum derelinquit ut bonis temporalibus inhaereat. Verum his non sic adhaeret ut in eorum amore consistat eoque minus ut eorum servituti se subdat; nec enim iugum Domini excutere nititur ut iugum creaturarum patiatur, quamvis reipsa qui facit peccatum servus est peccati: sed omnia intuetur sub specie utilitatis aut voluptatis, tanquam finem proximum seu tanquam medium quo inordinate sibi comparet exoptatam felicitatem.

Sic igitur « quod aliquis appetat inordinate aliquod temporale bonum, procedit ex hoc quod inordinate amat seipsum; hoc enim est amare aliquem, velle ei bonum: unde manifestum est quod inordinatus amor sui est causa omnis peccati »⁷: quae nimis sunt perspicua ut declaratione indigeant, luvat tamen addere quae valde ad rem habet *D. Medina*⁸: videlicet « eum qui mortaliter peccat non constituere ultimum finem in quovis peccato mortali [i. e. in obiecto peccati, in bono utili aut delectabili ob cuius amorem a Deo recedit], sed in omnibus peccatis mortalibus seipsum constituit ultimum finem. Quo circa divus Augustinus ¶ ait quod amor sui usque ad contemptum Dei aedificat civitatem Babylo- nicam, amor vero Dei usque ad contemptum sui aedificat civitatem coelestem. Unde, quando doctores catholici affirmant, cum qui mortaliter delinquit constituere ultimum finem in peccato mortali, explicatio vera est quod deserit ultimum finem verum, qui Deus est, propter delectationem peccati, ex

amore sui, in quo constituit finem ultimum ».

Conceptus hic augustinianus de amore sui usque ad contemptum Dei optime facit ad propositum: intelligitur tamen Dei contemptus non necessario formalis, imo ut plurimum est, tantum implicitus, licet eo gravior quo maior est deliberatio et plenior consensus, « in quantum eum in suis mandatis contemnit » peccator, ait S. Thomas⁹, vel, ut alibi loquitur, « quoad effectum, non quoad affectum ».

70 Omnibus igitur inspectis quae ex Patribus et doctoribus colliguntur, natura peccati sic videtur posse describi: Actus humanus divinae voluntati contrarius, procedens ex inordinato hominis amore erga seipsum, qui illum inducit ut, Dei amicitia contempta eiusque auctoritate reiecta, propriam beatitudinem constituat in libera fruitione bonorum temporalium quae suis cupiditatibus blandiuntur.

8" *Quomodo distinguatur*, v. infra.

Ad II. *Condiciones* peccati fluunt ex ipsa eius natura. Est autem actus humanus moraliter malus: iam vero actus humanus dicitur qui procedit ab homine uti tali, ratione scilicet ac libera voluntate praedito, seu ex deliberata ipsius voluntate. Proinde actus humanus diverso gradu in sui ratione constituitur prout, quavis de causa, crescit vel minuitur liber consensus indeque et cognitio seu advertentia cui innititur, atque ita ut nunquam suam perfectionem attingat nisi plene adsit utrumque hoc elementum: quae omnia suo tempore exposita fuere.

Moralitatem vero, in casu malitiam (sicut, ex adverso, bonitatem), actus humanus desumit ex obiecto, quod agens apprehendit tanquam oppositum ordini morali a Deo sancito; quae op-

⁷ S. Th., I-II, p. 77. a. 4.

⁸ In S. Th., I-II, q. i^o a. 5.

⁹ De Civitate Dei, 14, p. 28.

¹⁰ S. Th., I-II, q. 47, a. 1 ad 1.

positio semper Deo displicet ac nocumentum aliquod affert agenti, eritque gravis deordinatio seu peccatum mortale si praedictum ordinem evertat, iuxta superius tradita.

Conferunt vero ad actus malitiam, praeter obiectum in quod directe fertur voluntas, etiam finis operantis et circumstantiae.

Quod obiectum attinet, potest esse tale ut, posito actu perfecte humano, ex sua natura gravem semper reatum inducat, vel e contra veniale peccatum numquam excedat, vel demum mortale aut veniale evadere possit pro diversamateriae gravitate: quae omnia heie innuisse sufficiat.

Ad III. Amalia argui posset praesertim de cooperatione inpravam actionem filiae suae eiusque complicitis, sed opus est perpendere facti adiuncta. Et in primis nemo hic inveniet formalem cooperationem. Videntum igitur an concursus ab ea praestitus bonus fuerit aut saltem indifferens tum in se tum in intentione, et an ad hoc adfuerit ratio sufficiens; quae sunt conditiones requisitae ut cooperatio materialis licita evadat.

Iam vero agitur de contrahendo sic dicto matrimonio civili, quod, prout hic intelligitur et ob rationes satis notas, ab Ecclesia quampluribus in locis permittitur, imo non raro exigitur. In casu tamen contrahentes intendunt hunc ritum civilem exclusive celebrare et tanquam verum matrimonium, quod certe probari non potest. Adsunt praeterea adiuncta rem aggravantia, quod nempe agitur de spirituali ruina propriae filiae impedienda et de facultate ad actum necessaria.

Haec tamen non obstant, quominus cooperatio per vim extorta maneat mere materialis, quae proinde licita est stante causa proportionate gravi. « Ratio est — ait S. Alfonsus — quia cum tu praestas actionem indifferentem sine

prava intentione, si alter illa abuti voluerit ad suum peccatum exequendum, non teneris nisi ex charitate illud impedire; et quia charitas non obligat cum gravi incommodo, ideo ponens tuam cooperationem cum iusta causa, non peccas: tunc enim peccatum illius non provenit ex cooperatione tua, sed ex malitia ipsius qui tua actione abutitur. Nec valet dicere quod tua actio, etsi indifferens, coniuncta tamen cum circumstantia pravae intentionis alterius, evadit mala; nam revera actio tua non est per se coniuncta cum mala voluntate illius, sed ille coniungit suam malam voluntatem cum actione tua; unde tua actio non erit tunc causa per se influens in peccatum, sed tantum occasio qua ille abutitur ad peccandum » “.

Aliunde concubinatus, cui Amalia sic invita occasionem praebet, iam dici poterat inceptus ut manifesta indicia nimis produnt, eiusque finem vix sperare licebat si, etiam rebus sic stantibus, ditissimus iuvenis ad omnia paratus est ut amasiam sibi civili vinculo coniungat. Verum est, concubinatum ita fieri legalem, quod sane dolendum; sed ex hoc malo aliquod bonum oriri poterat, maior nempe erat spes ut talis unio aliquando sanari posset, saltem in radice.

Neque scandalum timendum erat ubi omnibus patebat (alias de hoc edocendi essent) matrem, nedum filiae modum agendi probaret, illum abhorere eique quantum valuit restitisse.

Neque tandem est cur forsitan obiiciatur, matris consensum fuisse intrinsece malum utpote qui in odium fidei exigebatur: nihil enim huiusmodi propositum fuerat, ac proinde odium fidei seu religionis non aderat nisi prout implicite inest plus minus cuivis deliberatae violationi legis divinae aut ecclesiasticae.

Quibus omnibus perpensis videtur adfuisse causam proportionate gravem ad praestandum consensum; quum Amalia, post ea quae iam passa fuerat, non immerito timeret ne ipsi vitam impossibilem redderent.

Quoad cetera quae Amalia confiteatur valet id quod saepius ait S. Thomas: peccata verborum maxime ex proferentis affectu ac intentione pensanda sunt. Circa detractationes facile admitti potest quod generarim rei pravitatem non adverterit, praesertim in rebus solitis et non magni momenti. Circa imprecationes reprehensione digna esset si malum habitum non retractaverat ac vincere nitebatur; quum autem hoc iam fecisse videatur, non

erit facile de gravi reatu insimulandum una vel altera vice iis advertenter indulget: nec timendum videtur grave scandalum audientium nisi, ex modo quo proferuntur et praesertim ex nota indole proferentis, aliud iudicium esset ferendum.

Quod denique attinet consensum exhibitum sermonibus contra religionem, multum pendet ab adiunctis, imprimis a materia illorum sermonum et a religiosa instructione confitentis, de quibus proinde aliququaliter inquirendum esset.

Sic respondendum existimo omnia remittens sapientum iudicio.

B. L.

53. DE DISTINCTIONE SPECIFICA PECCATORUM.

Darius in confessione ita se accusat: « bis omisi ieiunium praescriptum; quinquies mense Octobri omisi rosarium recitandum; semel centum libellas furatus sum ». Res nimirum ita se habuit: feria sexta et sabbato confessarius imposuerat Dario ieiunium pro poenitentia sacramentali, sabbato autem illo erat simul vigiliae ieiunium. quod etiam vi voti in honorem B. M. V. se perpetuo servaturum Darius promiserat; rosarium mense Octobri recitare confessarius iusserat; furtum tandem Darius fecerat effringendo capsam in ecclesia etiam ut se inebriaret, quod, amissa pecunia, executioni datum non est.

Quaeritur :

1. Quae sit norma specifica peccatorum distinctionis.
2. Num Darius species satis declaraverit.

SOLUTIO

Ad I. Peccata specificè distinguuntur in quantum natura eorum malitiae est diversa. Sic sunt specie distincta mendacium et furtum, cum malitia unius sit omnino diversa a malitia alterius.

Non concordant auctores in assignanda ratione cur aliquod peccatum habeat specialem deformitatem, et sic specificè distinguatur ab aliis peccatis.

Iuxta S. Thomam | hoc provenit ex obiecto peccati. Peccata specificè differunt quia versantur circa obiecta formaliter diversa. Ratio est: Quia peccata, quae sunt actus voluntarii inordinati, specie distinguuntur ex parte actuum voluntariorum magis quam ex parte inordinationis existentis in pec-

› S. Th., I-II, q. 72, a. i.

cato. Unumquodque enim consequitur speciem secundum illud quod est *per se*, non vero secundum id quod est *per accidens*; et peccator intendit *per se* exercere actum voluntarium, non vero inordinationem huius actus, quae se habet *per accidens* ad suam intentionem. Actus autem voluntarii distinguuntur specie secundum obiecta. Ergo peccata specificè distinguuntur ex eo quod versantur circa obiecta diversa. — Secundum Scotum 2 haec specifica distinctio desumenda est ex diversis virtutibus quibus peccata opponuntur; nam peccatum est privatio quaedam; privatio autem suam speciem recipit a forma opposita; quae forma, in casu peccati, est virtus. — Vasquez 3 vult peccata specificè distinguere ex eo quod opponuntur praeceptis moraliter diversis. Peccatum, inquit, est transgressio legis seu praecepti; ergo speciem suam sortitur ex praecepto cuius est transgressio. — Hae tres sententiae in idem coincidunt. Verum est peccata esse specie distincta, quando per ea violantur praecepta diversa; sed praecepta sunt diversa ex eo quod praecipiant actus diversarum virtutum; et virtutes distinguuntur quia versantur circa obiecta diversa. Unde S. Thomas 1 dicit: « Peccata magis distinguuntur secundum obiecta quam secundum opposita; quamvis, etiamsi distinguerentur secundum oppositas virtutes, in idem rediret ».

Regulae magis practicae ad assignandam specificam distinctionem peccatorum, sunt sequentes:

Regula i': *Illa peccata sunt specificè distincta, quae opponuntur diversis virtutibus.*

Cum enim quaelibet virtus habeat suam specialem ac distinctam bonitatem, quodlibet peccatum alicui virtuti oppositum habet suam specialem ac

distinctam malitiam. Hinc specie differunt haeresis, desperatio, odium Dei, blasphemia, furtum, etc. Haeresis enim opponitur fidei, desperatio spei, odium Dei charitati, blasphemia religioni, furtum iustitiae.

Ex hac regula sequitur, in uno et eodem actu posse reperiri plura peccata specie distincta: casu scilicet quo iste actus opponatur simul pluribus virtutibus. Sic ille qui, voto castitatis ligatus, turpiter agit cum aliqua muliere coniugata ac sua consanguinea, quatuor peccata specie distincta committit: unum contra castitatem, ratione actus turpis, alterum contra religionem, quia peccat contra hanc virtutem ille qui votum violat; tertium contra iustitiam, cum ius mariti huius feminae laedatur; quartum contra pietatem, quia specialis reverentia debita consanguineae non servatur.

Regula 2a: *Sunt specificè distincta peccata, quae opponuntur eidem virtuti, sed modo diverso; seu quae laedunt diversa bona eiusdem virtutis.*

Sunt enim quaedam virtutes, quarum obiectum continet sub se plura obiecta, quae, in morali aestimatione hominum, sunt diversa. Talis est e. gr. iustitia, cuius obiectum est bonum proximi; sed istud bonum est multiplex, scilicet bonum vitae, bonum famae, bonum fortunae; quae quidem bona aestimantur valde diversa. Huiusmodi igitur virtutes complectuntur varias honestates specie distinctas; et ideo peccata opposita his variis honestatibus habent specialem malitiam. Sic specificè distinguuntur furtum, detractio, homicidium. Eidem virtuti, nempe iustitiae, opponuntur, sed diversa eius bona laedunt: per furtum offenditur proximus in bonis fortunae; per detractionem in bono famae; per homicidium in bono vitae.

Peccata omissionis et commissionis opposita eidem virtuti aliquando sunt specie distincta aliquando non. Speci-

3 II Sent., DisL 37» q. I.

* Diip in I-II» d. 98» c. 2.

< L c , ad 2

fice distinguuntur, si laedunt diversa bona eiusdem virtutis ut contingit in omissione actus fidei et in haeresi. Eiusdem speciei sunt, si laedunt idem bonum virtutis: sic eandem malitiam habent furari et omittere restitutionem rei alienae iniuste ablatae.

Regula 3': *Specifice distinguuntur peccata opposita eidem virtuti modo contrario: unum scilicet per excessum, aliud per defectum.*

Ratio datur a S. Thoma Quia motivum inclinans voluntatem ad haec peccata est omnino diversum. Sic avaritia et prodigalitas eidem virtuti, scilicet liberalitati, modo contrario opponuntur: motivum avaritiae est inordinatus amor divitiarum; motivum vero prodigalitati est nimius contemptus earum.

Aliquando unum et idem peccatum repugnat diversis legibus seu praeceptis. Quaestio est igitur: utrum hoc peccatum unam tantum vel plures malitias specie diversas contineat? Distinguendum est. Haec praecepta possunt esse *formaliter* vel *materialiter* diversa. Sunt *formaliter* diversa quando ex diverso motivo sunt lata; *materialiter* vero diversa sunt quando eorum motivum est idem. Si praecepta sunt *formaliter* diversa peccatum quod prohibent plures malitias specificè distinctas continet; quia in hoc casu opponitur diversis virtutibus, vel diversis officiis eiusdem virtutis. Si vero, praecepta *materialiter* diversa sunt, peccatum eis repugnans unam tantum malitiam habet. Hinc ille qui frangit ieiunium ab Ecclesia praescriptum, et ad quod se voto adstrinxit, duplex peccatum committit, unum contra temperantiam, alterum contra religionem: contra temperantiam, quia haec virtus est motivum propter quod Ecclesia imponit ieiunium fidelibus; contra religionem, quia ex motivo huius virtutis lex divina imponit obligationem scr-

vandi votum. E contra ille qui furatur, unum peccatum committit, licet furtum tum a lege naturali tum a lege humana prohibeatur; quia utraque lex ex eodem motivo, iustitiae scilicet, vetat rem alienam subripere.

Ad II. Darius non satis declaravit species suorum peccatorum.

i" Ipsi fuerat impositum a confessario, pro poenitentia sacramentali, ut bis ieiunaret, feria sexta et sabbato; et hanc poenitentiam non implevit. Dicendo *Bis ieiunium praescriptum omisi*, non explicavit speciem sui peccati. Poterat confessarius credere eum non servasse ieiunium quadragesimae aut quatuor temporum ab Ecclesia praescriptum. Porro non observare ieiunium a confessario tanquam opus satisfactorium impositum, et non observare illud quod Ecclesia lege sua praecipit, sunt peccata specie distincta: quia praeceptum confessarii et praeceptum Ecclesiae sunt *formaliter* diversa; primum habet pro motivo virtutem poenitentiae, et motivum secundi est virtus temperantiae. — Praeterea accusatio Darii non fuit completa. Non servando enim ieiunium sabbato, tria peccata specialis malitiae commisit: primum contra virtutem poenitentiae, quia hoc ieiunium fuit ipsi impositum pro poenitentia sacramentali; secundum contra temperantiam, quia etiam ab Ecclesia erat praescriptum; tertium contra religionem, quia Darius emiserat votum de ieiunio servando quolibet sabbato. Dicendo igitur, *Bis omisi ieiunium praescriptum*, debebat adiungere: *Haec duo ieiunia fuerunt mihi imposita pro poenitentia sacramentali; et ad unum eorum iam eram obligatus ex lege Ecclesiae et ex voto personali.* Vel poterat se accusare hoc modo: *Poenitentiam gravem a confessario impositam non implevi; unum ieiunium Ecclesiae non servavi; votum a me emissum violavi.*

2 Confessarius ipsum iusserat rosarium recitare quotidie in mense Octobri, et per quinque dies illud non recitavit Darius. Peccavit igitur in hoc quod non in sua integritate implevit poenitentiam sacramentalem. Hoc peccatum non sufficienter accusavit, dicens: *quiquies mense Octobri omisi rosarium recitandum*. Haec enim verba *de se* non manifestant aliquod peccatum, cum non sit obligatio sub peccato recitandi rosarium mense Octobri. Debebat igitur addere: *Pro poenitentia sacranientali mihi fuerat imposita quotidiana recitatio rosarii in illo mense*. Vel poterat se accusare isto modo: *Partem notabilem poenitentiae sacramentalis omisi*.

3° Centum libellae, quas furto subripuit Darius, ad aliquam ecclesiam pertinebant; et dicit tantummodo in confessione: *Semel centum libellas furatus sum*. Haec accusatio fuit incompleta, cum hoc furtum duplicem malitiam specie distinctam contineat, unam contra iustitiam, alteram contra

religionem: contra iustitiam, quia fuit iniusta ablatio rei alienae; contra religionem, quia furtum pecuniae ad ecclesiam pertinentis habet malitiam sacrilegii. Debebat igitur se accusare hoc modo: *Furtum sacrilegum in materia gravi commisi*.

4 Hoc furtum commisit Darius cum intentione se inebriandi; quod tamen executioni non est datum, amissa pecunia. De hac prava intentione nullam mentionem fecit in confessione, et tamen tenebatur illam accusare: quia intentio peccandi mortaliter, quamvis postea non detur executioni, est peccatum mortale, ac materia necessaria confessionis. Non erat tamen obligatio illam accusandi tanquam circumstantiam dantem furto malitiam sacrilegii; quia sacrilegium reale, quod committitur erga bona temporalia ecclesiae, potius consistit in iniusta ablatione ac detentione huiusmodi bonorum, quam in intentione male utendi ipsis.

C. M. P.

54. DE DISTINCTIONE NUMERICA PECCATORUM.

Sylvius corruptus moribus in Deum et B. Virginem saepe blasphematur. Ab hero, cui ut opifex muratius inservit, admonitus, ita irascitur, ut etiam in plures sanctos, expresso singulorum nomine, convicia et maledicta proferat. Praesentiens vero se ab officio expulsum iri, tanta in herum et quemdam socium, quem delatorem et instigatorem existimat, ira exardescit, ut plurima mala utrique adprecetur. Nec satis: ad vindictam de socio sumendam, cum ille supra trabem insideret, ex industria facit ut labatur, neque a proposito abstinet, licet praevideat alios opifices, qui subter essent, graviter offendi posse: quod malo fato accidit, cum duo ex iis graviter vulnerati sint. Dimissus tandem, ad vindictam explendam in herum, plurima falsa et turpia in vulgus spargit in eundem, eiusque familiam, quae quinque filiis constabat, quos inter duae honestissimae feminae erant, quae ex eius dicteriis non leviter animi moerore affectae sunt. Post aliquod tempus in se reversus, omnia cuidam confessario pandit, qui, putans sui muneris esse singula peccata Sylvii enumerare, secum quaerit:

1. Undenam desumatur numerica peccatorum distinctio.
2. Quid de peccatis a Sylvio commissis.
3. Quid ei iniungendum.

SOLUTIO

Ad I. Numerica peccatorum distinctio, si agatur de peccatis eiusdem speciei, desumitur ex duplici radice, aut scii, ex pluralitate *acinum* qui ponuntur, aut ex pluralitate *obtektorum* in quae unus actus terminatur (actus etiam pro omissione actus intelligendo).

i° *Distinctio ex pluralitate actuum.*

Haec vero pluralitas non est metienda secundum *physicam* actuum multiplicationem, sed *moralis aestimatione* ponderanda est. Saepe enim actus *physice* multiplices sed circa idem moraliter obiectum versantes, *moraliter* inter se uniuntur, ita ut *unum* tantum peccatum constituent.

Quae quidem res quo melius explicetur moralistae solent distinguere inter actus internos et actus externos; et quoad actus internos inter actus mere internos et actus internos ordinatos ad opus externum; et quoad actus externos inter actus completos et incompletos.

Actus peccaminosi *mere interni* sunt ea peccata quae qua talia interne omnino perficiuntur, ut sunt odia, haecreses, delectationes morosae, desideria turpia inefficacia etc. Porro, ista peccata toties multiplicantur, quoties actus ipsi physice repetuntur, nisi brevi intervallo ex eodem impetu passionis circa idem obiectum procedant. Ratio est quia, praeterquam ex eodem impetu passionis, nullo alio nexu moraliter inter se uniri possunt; nam in hisce actibus alius ab alio non pendet, et ideo nequeunt moraliter continuari. Unde hoc obtineri tantum potest per accidens; ex eo scilicet quod ex eodem impetu passionis procedunt. Hoc autem solummodo fieri potest, si brevi intervallo inter se succedunt. Post longum enim intervallum prior impetus passionis erit extinctus. Ne-

que censetur idem impetus in casu ultra duas vel tres horas perdurare posse. Hinc actus interni multiplicantur non tantum per retractationem vel cessationem *voluntariam*, sed etiam per *involuntariam* cessationem, puta per somnum, distractionem, etc.; dummodo agatur de vera cessatione. Qua in re attendas, non omne *intervallum* veram *cessationem* involvere. Nam si agatur de tam brevi intervallo, ut actus ex eodem impetu passionis procedant, breve istud intervallum veram cessationem ab opere non constituit.

Actus *interni, ordinati ad opus externum*, nihil aliud sunt quam desideria efficacia seu proposita prava uti esset propositum vindictae, fornicationis etc. Porro, isti actus etiam moraliter multiplicantur ita ut plura peccata constituent, quoties non tantum physice sed etiam moraliter interrumpuntur. Moraliter autem interrumpuntur per retractationem explicitant et per cessationem voluntariam seu tacitam renuntiationem, ut si quis proposuit exire vespere ad fornicandum, et memor huius propositi domi manet. Imo, per se prava proposita, sicut actus mere interni, etiam moraliter interrumpuntur per cessationem *involuntariam*; per accidens tamen in duplici casu per cessationem involuntariam etiam diuturniorem non multiplicantur. Hoc scii, obtineri potest non tantum si ex eodem impetu passionis procedunt sicut pro actibus mere internis post breve intervallum obtinet, verum etiam si moraliter perseverant in aliquo effectui qui conducat ad consummandum peccatum externum. Dicitur ergo primo loco prava proposita uniri posse in unum peccatum, non obstante cessatione involuntaria, etiam longiore, et proprie dicta si ex eodem impetu passionis procedunt. Ratio au-

tern cur hic unionis possibilitas non limitetur ad omnino breve intervallum, sicut obtinet pro actibus mere internis, habetur praecise in opere illo externo ad cuius executionem prava illa proposita tamquam in finem suum tendunt. Hinc passionis impetus, praecise quia finem suum nondum attigit, natura sua perseverat, ita ut unus ille idemque impetus passionis ad propositi repetitionem, etiam post diuturnius intervallum, impellere possit, nisi aut homo libere passioni renuntiaverit, aut tantum tempus decurrerit ut unus idemque ille passionis impetus, utpote finitus, exhaustus censendus sit. Porro illud obtinere potest aut ob nimium tempus inter duo sibi invicem succedentia proposita praeterlapsum; aut ob nimium tempus per quod prava proposita sibi invicem iam successerint.

Quamdiu autem impetus passionis in hoc ultimo casu censendus sit perseverare, non potest una regula determinari, sed ex natura obiecti actus et ex vehementia passionis pendebit. Facile tamen idem impetus desierit post notabilem temporis lapsum; puta, ut S. Alfonsus aestimat | post duos vel tres dies, *ordinarie loquendo*. — Dicitur secundo loco prava proposita in unum peccatum coalescere posse ex eo quod moraliter perseverant in aliquo effectum, qui conducat ad consummandum peccatum externum, puta in quarendo et adhibendo medio executionis, in continuando v. gr. itinere ad prosequendum et occidendum inimicum; idque per quantumlibet tempus prava proposita interrumpuntur vel continuantur. Et ratio est quia in illo effectum, utpote voluntarie continuato, omnia illa proposita necessario moraliter uniuntur.

Actus *externi completi* sunt ii actus qui opus externum in se consummatum constituunt, ita ut a se invicem

pendere non possint seu nullius alterius actus possint esse inchoatio vel pars vel complementum, ut si quis successive plures homines occidit vel pluries fornicatur. Porro tales actus semper tot sunt peccata, quot sunt actus physice distincti; nec in unum peccatum uniri possunt, etiamsi brevissimo intervallo et in eodem impetu passionis sibi succedant. Et ratio est quia pro morali unionem requiritur ut actus etiam a parte obiecti inter se uniri possint, a. v. ut versentur circa *unum* moraliter obiectum. Sicut ergo actus uniri nequeunt quae versantur circa obiecta *disparata*, id est specie diversa, pari modo uniri nequeunt si versantur circa obiecta eiusdem quidem speciei, sed quae ab eorum naturam completam in unum obiectum coalescere nequeunt.

Actus *externi incompleti* sunt ii qui inchoationem vel partem vel complementum alterius actus esse possunt; hi autem per se etiam tot peccata constituunt quot numero actus habentur; per accidens vero in duplici casu in unum peccatum coalescunt. Primo iterum, si ex eodem impetu passionis procedunt; tunc enim sunt veluti media ad exprimendam unam malam voluntatem atque ideo tamquam partes integrantes unius actus moraliter inter se iunguntur, prout in actibus verberandi, atque in peccatis oris obtinere potest, ut in repetitis iisdem blasphemis vel conviciis. Secundo loco actus incompleti coalescent, si de facto ex intentione agentis in unius actus principalis consummationem diriguntur; tunc quippe actus secundarii, qui praecedunt, concomitantur et sequuntur actum principalem, unum peccatum cum isto constituunt; eodem modo ac supra diximus de pravis propositis ex aliquo effectum externo voluntarie retento in unum peccatum coalescentibus. Imo, etiamsi de facto finis intentus non obtineatur, nihilominus actus

secundarii praeparatorii ex huius finis intentione coalescunt, ita ut unum tantum peccatum constituent. Eo tamen in casu non sufficeret mere pravum propositum confiteri, sed usus mediorum etiam declarandus est, quia etiam opera externa peccaminosa confitenda sunt. Si autem media ista in se indifferentia sunt et tantum mala erant ex pravo fine, sufficit in genere declarare eorum usum; secus vero et eorum species declaranda est.

2 *Distinctio numerica* ex pluralitate obicctorum, etiamsi actus physice sit unus. Qua in re omnes satis convenire videntur, si quis unum ponat quidem actum externum terminantem in varia obiecta, sed ita ut varia illa obiecta *distincte* et non per modum unius intendat; hinc qui unica explosione occidit decem homines, tunc saltem decem peccata committit, si singulos distincte apprehendit atque occidere intendit. Et ratio est, quia quamvis unus sit actus externus, nihilominus singula obiecta distinctis actibus internis voluntatis attinguntur 2.

Neque tamen ita conveniunt D.D. pro eo casu si quis plura obiecta in se quidem distincta *per modum unius* apprehendit atque intendit, sive dein actus externus sequatur sive non sequitur. Plures sunt auctores qui indiscriminatim statuunt eo in casu unum tantum committi peccatum. Nihilominus iuxta eos non sufficit dicere: *homicidium fecit*, si quis uno ictu decem occiderit, sed dicere debet: *plures occidi*; ne mentiatur imo positive decipiat confessarium; nam sensus obvius verborum: *homicidium feci*, est quod quis unum hominem occiderit. Imo sunt qui dicant eum distincte numerum declarare debere non quia plura sint peccata, sed quia secus ipsius unius peccati substantiam non satis declararet. Ratio autem praecipua cur eo in casu

unum tantum peccatum admittant isti auctores, est quia *obiectum* quidem est principium *specificativum* actuum, *voluntas* vero principium eorum *multiplicationis*; quoties autem plura obiecta per modum unius apprehenduntur atque intenduntur, per se unus tantum actus voluntatis erit, indeque unum tantum peccatum.

Haec tamen sententia ita indiscriminatim propugnata, a S. Alfonso non tamquam probabilis proponitur; quatenus huiusmodi doctrinam non admittit pro sic dictis obiectis *totalibus*. Obiecta siquidem totalia seu adaequata seu completa sunt ea obiecta quae hic et nunc nullum fundamentum praebent vi cuius in unum coalescere valeant; ita ut non tantum physice, sed etiam in esse moris sint numerice distincta, et saltem hic et nunc unum morale non constituent, sive quia unum non est pars alterius, sive quia non integrant aliquod unum. Quatenus vero obiecta physice distincta in unum quoddam in esse moris coalescere valent, eatenus sunt obiecta in esse moris inadaequata. Sic diversa bona externa unius domini unum bonum fortunae constituunt; diversorum vero hominum fortunae coalescere nequeunt, nisi in communi possideantur. Quaestio saepe prudenti tantum aestimatione solvi poterit.

Porro, quando agitur de obiectis totalibus, iuxta S. Alfonsum et alios, uti ait innumeros, tot habentur peccata quot sunt obiecta totalia, etiamsi actus, externus saltem, physice unicus sit. Et prima ratio est, quia ea quae natura sua in genere morum coalescere nequeunt, neque ex sola intentione agentis coalescere possunt. Reapse autem dari huiusmodi obiecta negari haud posse videtur, ut si agatur de occisione trium hominum. Neque obiiciatur multiplicationem peccatorum numeri-

2 Cfr. Noldin, *De Prine.*, n. 315.

3 *Theol. nwr.t* lib. V, n. 45

cam tandem aliquando nonnisi ex multiplicatione actuum voluntatis profluere posse; ideoque si unus tantum adsit actus voluntatis, obiecta ista per modum unius intendens, necessario etiam unum tantum adesse peccatum. Nam primo, si revera agatur de obiectis hic et nunc totalibus, id est quae hic et nunc a parte sua nullum fundamentum unionis praebent, actus voluntatis psychologica quadam necessitate etiam physice repeti videntur; ita ut consideratio obiectorum istorum per modum unius mere sese habeat a parte intellectus speculativi. Sed insuper immerito videtur hac in re attendi ad multiplicationem *physicam* actuum voluntatis. Si enim ad illam attendendum esset, tunc etiam, ubi agitur de distinctione numerica *a parte actuum*, unice ad *physicam* multiplicationem attendendum esset; et sic nunquam plures actus voluntatis in unum peccatum coalescere possent; hoc tamen manifeste ab omnibus admittitur; ut in eo qui plures actus odii brevi intervallo ex eodem impetu passionis ponit, vel in eo qui opus externum praeparat vel complet concurrentibus pluribus actibus voluntatis physice quidem distinctis sed qui ex identitate passionis, vel permanentia effectus voluntarii, vel coordinatione actuum externorum, unum peccatum constituere possunt, uti supra vidimus. Pari modo nostro quidem iudicio fieri posse videtur ut actus voluntatis physice unus, in ordine morali habendus sit multiplex, ita ut plura oriantur peccata.

Confirmatur doctrina tradita exemplo ab omnibus admissio. Si enim coniugatus, ita ait S. Alfonsus ¹, copulam habet cum coniugata, nemo negat *duplicem* eum committere iniustitiam, unam quia violat ius suae uxoris, alteram quia cooperatur ut complex cum muliere quae violat ius sui mariti, ita

ut etiam duplex adulterium accusare debeat. Neque dici valet hic haberi duas iniustitias *specie* diversas; nam ut observat S. Alfonsus, eadem virtus iustitiae *eodem* modo, non diverso, quo obligat maritum ad servandam fidem suae uxori, obligat etiam ut non cooperetur ne illa frangat fidem suo viro debitam. Neque dicas duplex adulterium quidem esse accusandum, non quia duplex est peccatum, sed quia secus solum actum suum principalem, non autem coraplicitatem cum alterius principali actu accusaret ideoque positive deciperet confessarium. Verum quidem est etiam ideo duplex adulterium esse accusandum; sed cum hac ratione perbene stare potest ratio illa quod duplex etiam habetur peccatum in uno actu physice considerato, *praecise* quia est duplex adulterium, indeque duplex peccatum quia duplex transgressio eiusdem legis.

Attentis hisce argumentis hanc ultimam sententiam cum S. Alfonso aliisque multis auctoribus antiquis et recentibus amplectimur. Pro praxi vero confessarius interrogare tantum debet de peccatis eorumque specie et numero, *prout sunt in conscientia poenitentis*. Quapropter etiamsi ipse sententiam S. Alfonsi speculative ut veram habeat, potest tamen in praxi ab interrogatione abstinere circa illas distinctiones subtiles quas poenitens probabiliter cognitae non habet. Quod in quaestione hic agitata generatim admittendum erit, quia ipsi etiam graves auctores de hac distinctione numerica dubitant vel eam in casu adesse negant. Demum notandum est *gravitatem* actus peccaminosi eandem manere, sive in eo unum, sive plura peccata agnoscuntur. Sola differentia practica, per se saltem, habetur in ordine ad confessionem peragendam: atque etiam haec differentia per accidens ad minimum reducitur, ut modo observavimus.

♦ L. c.

Ad II. *Respond*, percurrento singula quae de Sylvio enarrantur iisque principia supra exposita applicando.

i° *Saepe in Deum et B. Virginem blasphemat.*

Quoties blasphemavit, toties peccatum commisit, nisi blasphemiae plures brevi intervallo ex eodem impetu passionis processerint; in eo casu unum tantum peccatum commisit; idque etiamsi ex eodem impetu diversas blasphemias tam in Deum quam in B. Virginem protulerit; quia tales blasphemiae sunt eiusdem speciei, quia formaliter in Deum redundant, indeque semper actus isti ponuntur circa *idem* formaliter obiectum, nisi quis B. V. ut talem intenderet; tunc accederet peccatum contra hyperduliam vel nisi accedat blasphemia haereticalis vel imprecativa.

2° *Ita irascitur ut etiam in plures sanctos, expresso singulorum nomine, convicia et maledicta proferat.*

Videtur unum tantum committere peccatum quia ista ex eodem impetu passionis procedunt. Neque multiplicatur peccatum ex eo quod plures respicit sanctos eorumque nomina exprimit; sancti enim respiciuntur ut sancti, ergo in relatione eorum ad Deum; hinc unum erit peccatum, sicut ob eandem rationem S. Alfonsus dicit non esse improbable, unum esse peccatum unico actu blasphemare duodecim Apostolos 5. Neque multiplicari videtur peccatum ex eo quod multiplicentur convicia et maledicta; nam quatenus ex ira procedunt, a circumstantibus et ab ipsis etiam sanctis et Deo utique non accipiuntur tamquam contumeliae et maledictiones distinctae, sed unice tamquam verbosa expressio contemptus erga Deum, seu tamquam dehonoriatio in genere, eodem *fere* modo quo S. Alfonsus 6 dicit mulierculas et

plebeios, simul rixantes eodem impetu diversis sese contumeliis onerantes, unum tantum peccatum committere.

30 *Tanta ira in herum et existimatum delatorem exardescit ut plurima mala utrique adprecetur.*

Iterum practice saltem unum tantum habetur peccatum; iuxta sententiam S. Alfonso 7 satis probabilem, vi cuius unum tantum committitur specie et numero peccatum si adprecatio ex eodem impetu procedat et mala illa apprehendantur *sub uno genere mali*, nempe ut media ruinae inimico optatae; prout esse solet.

40 *Ex industria facit ut socius labatur praevidens alios graviter offendi posse, quod reapse duobus accidit.*

Peccatum externum unum quidem est, etsi aggravatum circumstantia effectus mali praevisi; sed peccatum internum voluntatis psychologica necessitate duplex erat saltem moraliter; quatenus et directe voluit nocere socio, et praevidens aliorum periculum, indirecte in eorum damnum consensit. Hinc in confessione declarare debebit ipsius effectus praevisionem; imo. iuxta S. Alfonsum, verius ipsum etiam effectum quatenus voluntatem pravam antea non retractavit; est enim complementum peccati interni praecedentis eiusque malitiae participat; sicut ergo *actus* externus, sic etiam effectus confitendus erit s. Quia autem vulneratio duorum ex parte Sylvii *indirecte* tantum voluntaria est, *forsitan* etiam ad mentem S. Alfonsi dici posset, obiecta in casu coalescere, quatenus vulneratio ista per modum unius a Sylvio apprehenditur, atque etiam revera per modum unius sese habet, quatenus est mere effectus. Sed parum iuvat, quum iuxta omnes non sufficiat ei dicere se fuisse causam vulnerationis; quum de pluribus vulneratis agatur; deciperet enim confessarium.

» L. c., n. 47-

6 L. c. t. n. 48,

7 L. c., n. 50, q. 5.

* L. c., lib. IV, n. 149; lib. V, n. 10.

5 *Plurima falsa ac turpia spargit in herum eiusque familiam, quinque filiis constantem, ex quibus duae honestissimae feminae non levi animi moerore affectae sunt.*

Iuxta S. Alfonsum ⁹ et principia supra exposita *per se* in detractio-
ne tot habentur peccata quot personarum iura ad famam laeduntur, quum « licet fictione iuris familia *una* persona dicatur, detractio illa uniuscuiusque ius laedat, quod personae illius familiae distincte habent ad famam ». Imo, iuxta eundem S. Alfonsum ¹⁰ peccata ulterius multiplicantur pro diversitate materiae, quia laeduntur diversa iura ad famam. Haec *per se* ergo etiam in casu Sylvii valerent, eo vel magis quia illa plurima quae sparsit, utique non actu physice unico protulit. *Per accidens* tamen iuxta eundem semper S. Doctorem, si eodem impetu irae huiusmodi diffamationes proferuntur, saepe nulla ipsis fides praebetur, ita ut non sint nisi expressio verbosa irae, atque unum peccatum, saepe veniale tantum, constituent. Atque ita in casu facile obtinere potuit. Si autem particulare quid contra herum aliumve protulerit, facilius distinctum peccatum habebitur. Non autem crediderim distinctum peccatum, sive duplex sine unicum, veniale saltem, haberi propterea, quod Sylvius praeviderit « non levem animi dolorem » duarum filiarum.

Animi enim moeror per se peccato diffamationis tamquam effectus in dif-
famato annexus est.

Ad III. i° *Quoad confessionis integritatem*, debet ei iniungi ut dicat, quantum potest, quot temporibus moraliter distinctis blasphemaverit. Caetera practice saltem sufficienter declarasse videtur; nisi forsitan illa « plurima falsa » non ex eodem impetu irae sparserit; vel nisi id fecerit in talibus adiunctis, ut *reapse* diffamatio orta sit. Tunc per se iuxta S. Alfonsum numerum personarum et diversas materias diffamationis indicare deberet; sed ad hoc non est obligandus, si confessarius credat eum talem distinctionem peccatorum ne confuse quidem perspexisse; prout confessarius facile admittere poterit.

2° *Quoad alias obligationes ex peccatis ortas*, debet scandala data reparare, socium e trabe lapsum et duos alios graviter vulneratos indemnes reddere de damnis exinde in fortuna forsitan ab eis passis, atque a Sylvio saltem in confuso praevisis. Debet etiam diffamationes, prout efficaces fuerint, retractare. Tandem a duabus praesertim feminis aliquo modo veniam petere vel saltem ipsis tristitiam suam de moerore gravi eis causato, manifestare tenebitur.

C. D.

55. DE ESSENTIA PECCATI MORTALIS.

Albertus parochus, cupiens fideles non nimis terrere quoad vitae Christianae exercitium sed potius solari, dum populum alloquitur diserte affirmat plurima ex iis, quae peccata mortalia per se sunt, venialia fieri in fidelibus vel tantum materialia pluribus de causis, praesertim vero ex ignorantia, educatione, haereditariis propensionibus, passionibus ac vitae genere quod singuli ducunt. Imo addit populum Christianum fere incapacem esse peccatorum mortalium; haec potius committi a sacerdotibus, qui plene praecepta Dei cognoscunt, necnon tot gratiae auxiliis iuvantur. Subiungit theologos male egisse, cum, principiis evangelicis

^L c., n. 46

¹⁰ ^L c., n. 48.

et rationis non contenti, ad casus particulares descendentes statuerunt uti regulas hoc esse mortale, illud veniale, cum sufficiens fuisset statuere hoc malum esse, illud non esse, Concludit ergo cum S. Augustini sententia: « peccata non humano sed divino iudicio pensanda sunt ». Ceterum ipse putat, quamvis hoc non manifestet, theologos exaggerasse conceptum peccati mortalis, et tenendum esse mereri aeternam damnationem tantum peccata quae committuntur ex formali contemptu Dei eiusque legis cum clara cognitione supernatural! eorumdem malitiae.

Quaeritur :

1. In quo consistat essentia peccati mortalis, et quaenam eiusdem conditiones.
2. Undenam peccata ex genere suo gravia possint in individuo fieri levia aut materialia.
3. An Albertus recte agat et iudicet.

SOLUTIO

Ad I. Si vocis etymologiam inspiciamus, peccatum mortale est peccatum dans mortem animae, eam privando sua vita, quae est gratia sanctificans; peccatum veniale est peccatum quod facilius veniam consequitur a Deo. Sed si quaeritur de natura intrinseca peccati mortalis, dicendum est eam in hoc consistere, quod per peccatum mortale homo ita convertitur ad creaturas, ut avertatur a Deo ultimo fine: proinde per hanc voluntariam aversionem amicitia rumpitur inter Deum et hominem. « Quando anima deordinatur per peccatum usque ad aversionem ab ultimo fine, scilicet Deo, cui unitur per charitatem tunc fit peccatum mortale » Dum e contra in peccato veniali non habetur aversio a Deo; habetur quidem inordinatio, sed citra aversionem a Deo, ut dicit S. Thomas ibidem. Et ideo per peccatum mortale solvitur amicitia hominis cum Deo, non autem per peccatum veniale. Ad peccatum formaliter mortale requiritur: 1) Gravitas obiecti, scilicet materia quae, spectatis omnibus circumstantiis, sit reapse gravis aut saltem talis a peccatore existime-

tur, quia offensio quae fit in re levi non solvit amicitiam hominum inter se, neque amicitiam hominis ad Deum. - 2) Insuper requiritur perfecta advertentia ad hanc malitiam, et plenus voluntatis consensus, scilicet actus humanus plene deliberatus. Etenim per peccatum mortale homo se totaliter avertit a Deo ultimo fine, quod non potest fieri, nisi per actum perfecte deliberatum; neque Deus separat a se hominem, nisi hic vere et omnino velit se separare a Deo. Accidit enim quandoque ut mens inveniatur veluti aliquantum obnubilata ita ut non perfecte discernat obiectum actus, vel eiusdem obiecti malitiam, uti fit in semidormientibus, vel semiebriis. Item testatur experientia nos aliquando veluti abreptos fuisse ab aliqua passione, quin voluntas culpa plene adfuerit. Ad plenam quidem advertentiam non requiritur ut ea sit reflexa, qua nempe homo advertit se advertere: sufficit advertentia directa, sufficit et requiritur (ait Lehmkuhl) ea advertentia « qua homo sui compos, i. e. vigil neque distractione abreptus ad negotium sat magni momenti attendere solet ». Quin etiam (subdit idem Auctor) « si substantialis malitia actus non ignora-

¹ 5. *Th.*, I-II, q. 72, a. 5.

tur, et accidentalis illa quae ex aliquibus circumstantiis accedere possit habitualiter scitur, vix unquam in actu peccati ea advertentia ad circumstantias aberit, quae ad malitiam etiam illam accidentalem contrahendam sufficit ». Porro, si quaeratur qua ratione iudicandum sit de gravitate peccati obiective sumpti, respondendum est, in primis recurrendum esse ad S. Scripturam, Traditionem, Ecclesiae definitiones, si quid in re praesenti certum statuatur, deinde ad sententiam unanimem, aut saltem communem Theologorum si qua ea de re extet. Si agatur de legibus humanis, attendendum est etiam ad verba quibus legislator utitur, si in materia quae gravis esse potest exprimant intentionem imponendi gravem obligationem; et, si agatur de lege ecclesiastica, ad gravitatem poenae forte contra transgressores latae; item ad consuetudinem, quae est optima legum interpret. Intrinsece autem re spectata, grave est peccatum quod opponitur directe Deo divinisque attributis, ut infidelitas, blasphemia, vel in gravem perniciem societatis humanae vergat, ut luxuria, rebellio, vel proximum graviter laedat. Et hic notetur esse peccata ex toto genere suo mortalia, ea nempe quae ex natura sua specifica gravia sunt, ita ut nequeant ex parvitate materiae fieri venialia; et alia quae quamvis sint ex genere suo mortalia, tamen parvitatem materiae admittunt.

Ad II. Peccatum ex genere suo mortale potest fieri subiective veniale, vel etiam mere materiale: 1) Ex ignorantia et errore, si quis scilicet invincibiliter putat id esse veniale aut nullum ibi adesse peccatum; 2) Ex inadvertentia. quae si est absoluta, tollit in praesenti malitiam actus; si vero est imperfecta quaedam advertentia, tollit malitiam gravem, ut supra dixi Sed ad malitiam gravem non re-

quiritur, ut etiam hic supra habetur, advertentia omnino distincta; 3) Ex defectu consensus, qui si est totalis defectus, uti si passio vehemens omnino praeveniat cogitationem, tunc peccatum erit tantum materiale, si autem adsit consensus, sed imperfectus, peccatum veniale fiet. Notandum quod potest haberi perfectus consensus, etiamsi affectus ad contrarium maneat, dummodo agens plena cum deliberatione eligat peccatum, ad vitandum aliquod incommodum quod ipse magis timeat quam offensam Dei. 4) Potest peccatum ex genere suo mortale fieri veniale ob parvitatem materiae a peccatore perspectam; quae tamen materiae parvitas nequit reapse et obiective inveniri in peccatis ex *toto* genere suo mortalibus.

Ad III. Quid sentiendum de iis quae dicuntur ab Alberto paroco quando populum alloquitur? Absque dubio ignorantia invincibilis tollit voluntarium et proinde peccatum; at saepe (ut nihil dicam de ignorantia affectata) ignorantia est vincibilis, utpote quae c. negligentia in discendis Religionis veritatibus oriatur. In hoc casu ignorantia minuit quidem peccatum, magis minusve iuxta negligentiae gradum, et potest ob hanc causam veniale fieri subiective, quod obiective mortale esset. At si negligentia graviter culpabilis extitit, grave peccatum in causa adest. Interdum mox dicta ignorantia e mala educatione originem ducit, si c. gr. verbis vel exemplis doceatur puer levius aut nulla esse quae reapse peccata gravissima sunt: at si tunc ex ignorantia, ut supra, filiorum peccata leviora vel etiam mere materialia fiunt, persaepe parentum, aut eorum qui parentum loco sunt, aut institutorum conscientia gravi culpa oneratur. At Ecclesiae pastores vigilant, et neminem fidelium lateat undenam recte vivendi principia haurienda sint.

Quamobrem caute procedendum est antequam haec educationis causa uti excusatio admittatur. Circa passiones, cos scilicet motus appetitivae virtutis sensibilis, qui, ut hic intelligi debet, ad malum inclinant, probe distinguendum est inter eas quae voluntatis consensum praeveniunt, et eas quae illum sequuntur. Prioris generis motus certe culpam minorem faciunt, ut qui non sunt voluntarii, et usum rationis minuunt; et tunc bene potest peccatum ex mortali veniale fieri. Possunt etiam mentem ita obcaecare, ut nullum adsit peccatum; sed hoc alterum non facile eveniet, et si eveniat, plerumque peccatum in causa invenitur, quia agens passioni exorienti non restitit, quamvis exitum praeviderit. Nulla autem excusatio aderit, quin etiam saepe augebitur culpa, si passio consensum voluntatis liberae sequatur. In quocumque vitae genere semper liberum arbitrium servet homo, neque unquam divina auxilia desunt, quibus adiutus tentationes vincere queat. Si quis vero consuetudinem peccandi foveat, tunc mali habitus exsurgent et invalescent, quibus ad peccatum alicuius generis inclinabitur. Qui quidem habitus, quum ex actibus liberis proveniant, moraliter libertatem integram relinquunt, et proinde actus malus qui sub huiusmodi habitus influxu fiat, voluntarius est, saltem in causa neque suae malitiae gravitatem amittit. Attamen si quem contracti habitus rite poenitet, et ipse conatus debitos facit ad eum depellendum, actus qui inadvertenter ex inolita consuetudine forte ponantur, ad peccatum non imputabuntur. Posset etiam in hoc casu haberi peccatum veniale, ex semipleno consensu forte manente. Quod populus Christianus gravium peccatorum capax sit, et SS. Patrum et Doctorum scripta et tristis experientia demonstrant, neque tam rara avis eheu! hoc dici potest. Sacerdotis peccatum, ceteris paribus,

utique gravius est quam peccatum hominis laici, ob rationes hic ab Alberto adductas, at falsum est, et christiano sacerdotio iniuriosum contendere omnia fere peccata gravia in hoc mundo a sacerdotibus committi, quos tam accurate Ecclesia eligit et probat, quos tot tantisque auxiliis Deus adjuvat, quorum tot cernimus eximiis virtutibus ornatos. Neque dici potest plures peccatores, servata proportione, inter sacerdotes quam inter laicos inveniri. — Inter theologos haud aegre fatemur aliquos extitisse qui nimia facilitate et subtilitate determinare conati sunt in particularibus casibus quandonam peccatum mortale, vel veniale adsit. Sed temere hic loquitur Albertus de theologis in genere, quasi omnes aut fere omnes theologos ita reprehendi possint. Non desunt in Sacris Scripturis, in Traditione, in Ecclesiae documentis, in rectae rationis a divina revelatione adiutae dictaminibus regulae, quibus in hac re tanti momenti pro confessariis dirigi possumus. Certe, deficientibus in casu particulari hisce regulis, nonnisi periculosissime, ut ait S. Alfonsus, determinatur aliquid esse mortale. Nec nimis fidere quisque debet sui ingenii inventionibus. Insuper non est oblivioni dandum quod Deus solus, qui est scrutator cordium, de peccato commisso, utrum mortale an veniale fuerit, infallibiliter iudicare potest. Et sic bene possumus dicere cum S. Augustino, *peccata non humano, sed divino indicio pensanda esse*. De contemptu Dei et divinae legis non recte iudicat Albertus. Contemptus enim formalis auctoritatis et legis habetur cum quis legem transgreditur contemnendo auctoritatem et legem qua sunt auctoritas et lex, quibus ipse subiici non vult. Et tunc etiam transgressio quae ex materia esset levis, ratione contemptus fit grave peccatum. At non requiritur contemptus huiusmodi ut habeatur peccatum mor-

tale; sufficit enim contemptus materialis et, ut ita dicam, implicitus, quando homo, sciens aliquid esse a Deo sub gravi prohibitum, nihilominus illud facit. Neque necesse est ut explicitè apprehendatur actus tamquam gravis Dei legislatoris offensa, neque ut clare apprehendatur cognitione supernaturali eiusdem peccati gravis malitia; quia si peccans advertit aliquem actum esse graviter illicitum etiam ut naturae rationali repugnantem, non potest non advertere illum esse prohibitum ab aliqua voluntate superiore,

quod est saltem implicite legis Dei transgressio ².

Ex iis quae diximus erui potest, puto, quam multipliciter Albertus parochus in suis allocutionibus et in suis iudiciis erraverit. Adde: sermones huiusmodi, praesertim ob omissas necessarias distinctiones, id efficere facile posse, ut obsequium atque fiducia erga Religionis magistros, animarum pastores, sacerdotes imo universos in populo minuantur, quanto cum animarum detrimento nemo non videt.

C. M. R.

56. DE REQUISITIS AD PECCATUM MORTALE.

Rosa honesto genere nata, et innumeris deliciis educata atque libere, ut aiunt, instituta, operum romanensium lectione valde delectatur, ludicis omnis generis spectaculis interesse solet, nec veretur obscoenas imagines, si quae obviam ei occurrant, impudenti oculo aspicere, atque colloquia de rebus sexualibus, sub comitatis vel animi culturae praetextu, cum aliis puellis, immo et cum iuvenibus quandoque miscere. At, vehementer obiurgata a confessario, sese excusat asserens se ad rei gravitatem, licet ipsam non ignoraret, dum ageret, nihilominus, non animadvertisse.

Quaeritur :

1. Quacnam sint ad peccatum grave condiciones requisitae.
2. An actualis advertendae defectus ad culpaе gravitatem ab eadem excuset.
3. Quale sit de Rosae actionibus iudicium ferendum.

SOLUTIO

Ad I. *Quaenam sint ad peccatum grave condiciones requisitae.*

i Peccatum est actus humanus moraliter malus, seu libera transgressio legis divinae. Sane quilibet actus humanus natura sua liber est, quippe qui ex praevia intellectus cognitione et voluntatis consensu procedit; actus vero humanus catenas malus est, quatenus morum regulae opponitur, quae est lex divina. Peccatum enim supponit legem in conscientia obligantem, quae a Deo sive immediate sive mediate

derivetur. Nam omnes leges in tantum sunt iustae et obligant in conscientia, in quantum concordant cum lege aeterna seu a Deo derivantur ¹.

² Peccatum *mortale* illud est, quod hominem a Deo, fine ultimo, avertit, animae mortem infert, eam gratia

² Cfr. etiam propositionem 2*, de peccato philosophico. ab Alexandro VIII damnatam uti temerariam. scandalosam, piarum aurium offensionem et erroneam; item S. Alf.» *Th. mor.*, l. V. n. n.

¹ S. Augustinus, Sermo 81, n. 2; S. *Th.*, I-II, q. 93. a. 3.

sanctificante privat, et per se poena aeterna dignum est.

Angelicus egregie ait: «Quando anima deordinatur per peccatum usque ad aversionem ab ultimo fine, scilicet Deo, cui unitur per caritatem, tunc est peccatum mortale » 2.

Ad peccatum mortale constituendum tria necessaria sunt: i) *materia gravis*; 2) *plena mentis advertentia*; 3) *perfectus voluntatis consensus*.

1) *Materia gravis*. Talis potest esse vel in obiecto vel in circumstantiis. Nec profecto considerari debet prout est in se ipsa, sed ut apprehenditur ab agente, quia norma proxima actionis humanae est conscientia. Quare peccatum formaliter mortale tunc committitur, cum agens materiam sui actus gravem esse apprehendit, sive in se graviter revera vetita sit sive leviter tantum sive forte nullo modo.

Materia gravis cognosci ac definiri potest, generatim loquendo, tum *ex auctoritate*, tum *ex ratione*.

Auctoritas autem triplex est, nempe *S. Scripturae, Ecclesiae* et *Doctorum*.

Ea peccata, quae in S. Scriptura dicuntur excludere a regno coelorum, digna morte aut aeterno igne, abominabilia, exsecranda, etc., censentur mortalia ratione materiae 3.

Item si Romani Pontifices vel Concilia oecumenica aliquod peccatum tamquam mortale declararunt, eius materia certe habenda est ut gravis, quia Ecclesia est columna veritatis. Huc spectant v. gr. propositiones 6' et 52* damnatae ab Innocentio XI.

Pariter ex auctoritate Doctorum et communi theologorum doctrina cognosci potest, quatenam peccata ut mortalia aestimanda sint, e. gr. quatenam sit materia gravis in violatione ieiunii, furto, etc.

In ceteris casibus *ratione ipsa* duce,

ex obiecto et circumstantiis definienda est gravitas peccati iuxta normas sequentes:

a) Generatim omnia peccata quae sunt *directe* contra Deum eiusve attributa, gravia censentur.

h) Item gravia sunt peccata quae cedunt in *grave praeiudicium generis humani*, ut v. gr. variae species luxuriae.

c) Pariter mortalia aestimantur, quae *graviter* repugnant fini maximi aut saltem magni momenti per legem intento, ut omissio Missae, confessionis annuae, paschalis communionis, etc.

d) Demum gravia sunt peccata, quibus *notabiliter* proximus laeditur in bonis vitae, famae, fortunae, etc.; ut homicidium, furtum notabile, detractio valde noxia 4.

Quaedam peccata sunt mortalia *ex toto genere suo*, quatenus nonnullae actiones a gravi culpa numquam excusantur ob parvitatem materiae, seu in quibus materia quaecumque libere volita semper gravis est. Huiusmodi sunt blasphemia, odium Dei, luxuria, etc. — Alia sunt peccata, ex obiecto mortalia, quae admittunt levitatem materiae, v. gr. furtum, damnificatio, eaque vocantur mortalia *ex genere suo*. In illis, semper culpa gravis est, quoties adsint plena advertentia et perfectus consensus; in istis, contra, etiamsi plena advertentia et perfectus consensus existant, peccatum potest esse leve.

2) *Plena mentis advertentia*. Nomine *advertendae* hic venit actus, quo mens ad aliquid attendit.

Ratione ipsius actus, advertentia est *plena*, si nihil mentem impedit, quominus ea perfecte attendat sine ullo obstaculo nullaque distractione, ut quando quis perfecte vigilans, sui compos, ad res advertit nullo modo distractus. Contra, advertentia est *semi-*

2 S. Th., I-II q. 72° a. 5.

3 Cfr. Gal. 5, 19 ss. et 1 Cor. 6, 9 s; Rom. 13, 32, etc.

4 Cfr. S. Alf. lib. I, n. 89, et lib. VI, n. 604 s; Noldin. I. n. 293, Prümmeke I n. 364

plena, si mentem aliquid impediat, quominus actus advertendi sit perfectus, V. gr. cum quis de re cogitat nondum plene vigilans vel aliis rebus distractus.

Ratione rei, ad quam mens advertit, habetur *clara* et *distincta* vel *obscura* et *confusa*, prout res clare et certe apprehenditur vel potius obscure ac dubie. Ita v. gr. qui furatur rem sacram, cogitans furtum rei sacrae esse sacrilegium, *distincte* et *clare* advertit ad peculiarem malitiam sacrilegii; qui rem sacram furatur, sciens dumtaxat furtum rei sacrae gravius esse furto simplici, ad sacrilegium *confuse* advertit.

Quibus praemissis, dicendum, ad peccatum mortale requiri advertentiam ad *gravem* malitiam actus seu ad legem *sub gravi* obligantem. Quae advertentia debet esse *plena*, nec sufficit semiplena; tamen non requiritur ut sit clara et distincta, cum sufficiat *obscura* et *confusa*.

Controvertitur utrum postuletur advertentia *actualis*, an sufficiat virtualis. Quaestio potius est de verbis, quam de re. Certum est, non sufficere advertentiam *mere interpretativam*, quae in eo consistit, quod *possit ac debeat* advertere, quamvis revera non advertat. Huiusmodi sane advertentia de facto non consistit, proindeque abest formalis legis transgressio seu culpa.

S. *Alfonsus*, qui fuse et accurate disserit de hac re, ita concludit: « Opinio eorum (si forte adsunt), qui dicunt operanti adversus legem imputandos esse omnes errores quos committit, *etiamsi nulla unquam intercesserit actualis advertentia*, nec directa nec indirecta, in se vel in causa, saltem in confuso *sed tantum adfuerit advertentia interpretative*, in hoc dumtaxat consistens, quod ipse debuit et potuit... advertere: *haec opinio nullo modo sustineri potest* > e.

Signa semiplenae advertendae haec praecipua sunt:

a) Si quis semidormiens vel semi-ebrius aut alia re distractus, actum committit, obiter ac tenuiter tantum rem esse malam apprehendens.

b') Si quis vehementi passione abreptus plenum usum rationis non retinuit, v. gr. in ira.

c) Si quis immediate post factum vix recordatur, quid mali fecerit, vel si sibi firmiter dicit, se numquam id facturum fuisse, si antea serio cogitasset.

d) Si quis laborat peculiari morbo aut condicionibus pathologicis, v. gr. mania, phobia, etc. 6.

3) *Perfectus consensus voluntatis*. Consensus sequitur advertentiam, isque perfectus est, quando advertentia est plena, imperfectus seu semiplenus, quando advertentia semiplena existit. Proinde variae passionες, potissimum metus, tunc solum impediunt plenum consensum ideoque peccatum mortale, cum perfectum usum rationis impediunt. Sic v. gr. puella, quae deflorationem ex violentia invita patitur, non peccat; dum e contra peccat, si permittit stuprum aliosve actus luxuriosos ex metu infamiae alteriusve mali.

Signa semiperfecti consensus generatim sunt ista:

a) Si quis habitualiter abhorret a culpa gravi, immo firmum habet propositum potius mori quam mortaliter peccare, praesumendus est non consensisse perfecte.

b) Si quis tentationes percipiens, statim angitur et tristatur, censendus est perfectum consensum non dedisse.

c) Si quis peccatum exterius facile committere potuisset et nihilominus ab eo abstinuit, praesumendus non plene consensisse.

d) Si quis est timoratae conscien-

• Lib V, n 4

• Cfr. Noldin, I, n. 314; Prümmer, I, n. 365; Vekmeersch, I, n. 405 ss.

tiae, censendus non consensisse, in dubio de consensu praestito; secus dicendum est de eo qui laxam conscientiam habeat et habitualiter a gravi peccato non abhorreat.

Ad II. *An actualis advertentiae defectus ad culpae gravitatem ab eadem excuset.*

i° Ad peccatum mortale constituendum requiritur quidem advertentia ad gravem malitiam actus, sed nullatenus necessaria est advertentia clara et distincta, ut supra dictum fuit. Sufficit implicita et confusa.

Necesse non est ut advertentia sit *reflexa*, qua peccans sibi conscius sit advertentiae ad malitiam actionis, sed sufficit *directa*, quae habetur ex habituali atque expedita peccati cognitione. Sic v. gr. clericus in sacris aut religiosus, qui peccat contra castitatem, committit etiam sacrilegium quamvis non cogitet de voto castitatis violando.

Nec opus est, ut advertentia *tamdiu perseveret*, quamdiu perseverat actio criminosa; sufficit, ut adsit, quando inchoatur actio mala.

Neque requiritur ad peccatum mortale, ut quis *hic et nunc actualiter advertat ad malitiam actus*; sufficit inadvertentia crassa et supina, quia si inconsideratio seu inadvertentia sit *voluntaria et culpabilis in causa*, v. gr. ob negligentiam vel pravum habitum, quem scienter quis retinet, huiusmodi inconsideratio seu inadvertentia profecto non excusat a culpa gravi.

2° Demum necessaria non est explicita advertentia ad *offensam Dei*, sed sufficit ut peccans cognoscat rem esse graviter malam; nam eo ipso quod hoc cognoscit, advertit etiam aliquo modo rem adversari voluntati supremi legislatoris, quae per dictamen conscientiae homini manifestatur; ista cognitio

vero sufficit ad incurrendam Dei offensam ⁷.

Ad III. *Quale sit de Rosae actionibus iudicium ferendum.*

i° Actiones Rosae sunt omnes improbandae, cuiusque animum ad res libidinosas proclivem et satis depravatum manifeste ostendunt

Sane lectio operum romanensium indeque secuta delectatio vix potest a mortali culpa excusari, omnibus circumstantiis, de quibus agitur in casu, mature perpensis. Idem dicendum de spectaculis cuiuslibet generis, quibus Rosa interesse solet.

A fortiori rea peccati gravis censenda est, dum impudenti oculo obscenas imagines aspicit et colloquia de rebus sexualibus cum aliis puellis, immo et cum iuvenibus quandoque miscere audet. In istis casibus et adiunctis plerumque adest quoque grave scandalum et formalis cooperatio in aliorum peccata.

2° Praetextus comitatus vel animi culturae, in praefatis circumstantiis, nullatenus eximit Rosam a gravi culpa, re obiective considerata iuxta principia theologica. Nec valet profecto excusatio a Rosa allegata. Nam eo ipso quod rei pravitatem cognoscit, quamvis ad eandem actu explicito atque reflexo non attendat, totam contrahit cognitam et apprehensam actionum malitiam, cum nequaquam requiratur advertentia explicita et reflexa ad peccatum mortale constituendum, ut supra traditum est, sed sufficiat ea advertentia quae eruitur ex habituali et expedita cognitione peccati. Quare confessarius iure meritoque Rosam vehementer obiurgavit.

F. M. C.

⁷ Cfr. S. Th., I-II, q. 74, a. 7; S. Alf., lib. I, nn. 5, 6, 53; Ferreres, I, n. 23; Noldin, I, n. 287.

57. DE TENTATIONIBUS PECCATI.

Albertus iuvenis, nuper ad bonam frugem conversus, frequentes et graves patitur concupiscentiae motus, quamvis caveat ne periculis peccandi temere se exponat. Valde tamen angitur si, uti saepe contingit, tentatione occurrente, illico in pravam delectationem abripiatur ac cogitationi diu inhaereat; mox vero se retrahens atque horrens multum timet ne consenserit. Tunc, si persistat tentatio, ipse conatur saepe iterare contrarios actus, quin tamen per hoc acquiescere valeat. Nuper, re melius perpensa, aliam agendi rationem iniit; dum nempe tentatio pulsare incipit, statim ac illam advertit, orando ad Deum recurrit, mox vero ad alia mentem divertere studet, nullum emittens contrarium virtutis actum. Saepe autem, praesertim cum negotiis agendis incumbit, occurrentibus pravis imaginibus, passive se habet, iisque prorsus contemptis, incepta opera libere prosequitur, quod quidem magis conscientiae paci conferre expertus est. Haec omnia sincere Albertus confessorio aperit, qui proinde secum quaerit :

1. Quot causae tentationum enumerari valeant.
2. Quaenam resistentia tentationibus opponenda sit.
3. An Albertus recte egerit et quid ei suadendum.

SOLUTIO

Ad I. Causae tentationum diversimode enumerari consueverunt. Ex parte causae efficientis notissima est divisio trium hominis inimicorum: Mundus, daemonium, caro. S. Ioannes aliam divisionem trimembrem proponit ¹: « Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitae ».

Ad II. Cum autem in praesenti casu agatur de resistentia faciendae ne tentationes adsint, maxime interest divisio tentationum ab extrinseco et ab intrinseco provenientium.

Quoad tentationes ab extrinseco provenientes, quaestio de resistentia opponenda evidenter solvenda est iuxta communia principia de actione in se indifferenti quae causa peccati esse possit. Unde ipsum Christum non deducit a diabolo et ab hominibus ten-

tari. Quoad tentationes vero ab intrinseco provenientes, distinguendum est. Si tentatio consistat in stimulo ad obiectum ex se honestum aut indifferens, quod in actualibus circumstantiis sit illicitum (v. gr. fames die ieiunii), quaestio etiam solvenda est iuxta eadem principia. Si vero tentatio consistat in stimulo ad obiectum intrinsece inordinatum, ut in concupiscentia, solutio diversa est pro diversa sententia circa ipsius concupiscentiae malitiam.

Plurimi auctores theologiae moralis arbitrantur malitiam moralem concupiscentiae intrinsece non inesse, eamque eatenus peccaminosam esse quatenus periculum peccati formalis inducit. Consequenter quaestionem nostram solvunt eodem modo ac prius. — Verumtamen inspectis documentis theologiae dogmaticae, vix ambigi potest, quin concupiscentia sit in seipsa malum morale, etsi non est peccatum formale, saltem in baptizatis. Haec doctrina innumeris auctoritatibus Sa-

¹ I Ep 3» 16

crac Scripturae et Traditionis commendatur et ab Ecclesia suscepta esse videtur. Et quidem in baptismo tolli totum id quod veram et propriam peccati rationem habet, concupiscentiam vero ad agonem relictam esse, Cone. Tridentinum definivit in sess. V. Damna quoque est propositio 51 Baii: «Concupiscentia sive lex membrorum et prava eius desideria quae inviti sentiunt homines, sunt vera legis inobedientia». Concupiscentiam vero esse intrinsece malam, fuit unum ex praecipuis punctis quae Ecclesia vindicavit contra rationalismum pelagianorum. Recentius damnata est propositio 17 Michaelis de Molinos: «Tradito Deo libero arbitrio... non est amplius habenda ratio tentationum, nec eis alia resistentia fieri debet nisi negativa, nulla adhibita industria; et si natura commovetur, oportet sinere ut commoveatur, quia est natura». Ratio theologica est in promptu. Mens enim humana vices Dei agit, quoniam per eam homo factus est imago ad similitudinem Dei. Itaque mens praeterquam quod ipsa Deo subiecta esse debet, ius et officium habet partibus inferioribus dominandi, ideoque eas ad Deum dirigendi. Cum igitur concupiscentia sit appetitus (sive Venereorum sive etiam aliorum obiectorum, v. gr. stimulus ebrietatis et gulae, a siti et fame plane distinguendus) rationi non subordinata, patet excitata concupiscentia dominium rationis pessumdari. Hinc sequitur rationem teneri ad resistentiam positivam, concupiscentiae opponendam, ideoque prave agere non solum cum positive illi consentit se parti inferiori subdens, verum etiam cum motus concupiscentiae retinet, ut in cogitatione morosa, aut de illis gaudet, aut negligenter et passive respectu eorum se habet.

Diligenter tamen animadvertendum est resistentiam activam quae concupiscentiae opponi debet, multiplicem esse posse. Etenim quis potest: 1) impetum contra passionem directe facere exercitio virtutis contrariae; 2) aut modo generali conari ad vim rationis roborandam recursu ad Deum vel exercitio virtutis caritatis, quae cum sit vinculum quo omnes virtutes sunt connexae, efficacissima est contra quaslibet pravas inclinationes; 3) aut tandem impetum passionis declinare mediante fuga. Primus quidem modus resistendi suadet in tentationibus appetitus irascibilis 2, tertius autem in tentationibus appetitus concupiscibilis, secundus vero in omnibus optimus est. luvat quoque animadvertere rationem humanam non teneri sub poena peccati ad maximam resistentiam, quae absolute haberi potest, faciendam ne motus concupiscentiae excitentur, quandoquidem illi non sunt peccatum formale, et propterea non oportere omnes actiones ex se honestas omittere, ex quibus concupiscentia moveri fortasse contingit, nec omnes actiones ponere quibus ea sedari posset.

Ad III. His facile patet quid de Alberto sentiendum quidque ei suadendum sit.

B. I. M. X.

- Saepe saepius excepi confessiones poenitentium, qui odium habebant in parentes vel cognatos seu affines ob gravem acceptam iniuriam.

Confessarii eos monuerant de gravi obligatione odium deponendi atque parentibus vel cognatis seu affinibus ignoscendi.

At, dum id perficere conabantur, acceptae iniuriae recordati in cos capitali odio exardescebant.

Eis suasi ut sincere promitterent cognatis seu affinibus iniurias concessuros, at ne conarentur quidem impetum in passionem facere, quia id praestando eam excitarent. Magno cum solacio postea comperi eosdem odium in cognatos seu affines gradatim deposuisse (A. de Jorio).

58. DE FUGA PECCATI.

Iulianam quae suam ratiocinatoris operam in mensa publica praestat, Faustus qui argentariam administrat saepe, muneris occasione aut praetextu, arcessi iubet eaque haud raro abutitur. Eidem illa prius obstiterat, at postea, licet aegre, cessit atque foedam huiusmodi vitam per tres annos egit.

Tandem, id fastidiens atque amicae suasionibus inducta, ad confessarium accessit eique omnia aperuit; at, cum mensam sine gravi oeconomico damno derelinquere non posset, maiorem dumtaxat prudentiam atque frequentiore sacramentorum receptionem promisit.

Res, revera, prospere cessere, at parvo; nam non ita multo post, ob relaxatum animi fervorem atque intermissam sacramentorum frequentiam, in foedissima peccata denuo prolapsa est, nec valet amplius sceleresti viri illecebris atque affectui resistere, ita ut de recuperanda morali sanitate fere desperet. Non ideo, tamen, vellet a sacramentis prorsus abstinere.

Quaeritur :

1. Quid sit et quotuplex distinguatur peccati occasio.
2. Quale ac quantum sit officium occasiones vitandi.
3. Ad quid Iuliana teneatur et quanam agendi ratione erga ipsam confessarius uti debeat.

SOLUTIO

Ad I. *Quid est et quotuplex distinguatur peccati occasio?*

Peccati occasio est circumstantia quaedam homini exterior quae eum in periculo peccandi constituit. Duo ergo supponit occasio: obiectum externum alliciens ad peccatum, et propensionem internam ad ipsum. Est autem occasio proxima vel remota prout periculum peccandi proximum erit vel remotum. Tum autem periculum peccandi dicendum erit proximum quando grave seu vere probabile erit idque etiamsi adsit probabilis quoque spes non peccandi. Hinc occasio proxima peccandi in concreto seu relativa i. e. respectu determinatae personae iuxta S. Alfonso[m] omnis ea est in qua quis « etsi non fere semper nec frequentius, frequen-

ter tamen cecidit » in praeterito; vel in qua « spectata eius praeterita fragilitate, prudenter timetur ipsius lapsus » in futuro. Et merito quidem, nam iuxta omnes occasio proxima ea est quam sub gravi vitare tenemur, si scii, de periculo committendi peccatum grave agatur. Sed periculum grave seu vere probabile peccandi graviter, sub gravi sive physice sive saltem moraliter vitare tenemur prout sub secundo quaesito probabimus. Hinc aliae definitiones a nonnullis traditae, iuxta quas occasio proxima esset ea in qua nunquam aut raro a peccando abstinetur, vel in qua semper aut fere semper peccatur, vel in qua plerumque aut ut plurimum vel saltem frequentius occurrit lapsus, non valent pro occasione proxima *in concreto* seu *relativa*; sed ea occasio « in qua homines

• *Thhtl Mar.*, lib. VI. n. 452-

communiter ut plurimum peccant», cum S. Alfonso dici debet occasio proxima *per se*, i. e. *in abstracto*. Neque involvit contradictionem si occasionem in abstracto dixerit eam in qua homines *ut plurimum* solent peccare, occasionem in concreto eam, in qua talis homo *probabiliter* lapsurus sit; nam occasio hic non univoce sumitur; quapropter hic non agitur de duabus speciebus occasionis uni generi subiectis; sed ita hac duae occasiones inter se cohaerent, ut occasio *per se* seu in abstracto sumpta, hoc ipso quod homines *ut plurimum* in ea peccare solent, praebet praesumptionem ex communiter contingentibus, hunc numero hominem saltem *probabiliter* in ea lapsurum esse 3. Caeterum, iuxta omnes ipse habitus seu voluntas adeundi habitualiter occasionem peccandi constituit occasionem proximam, etiamsi singulis vicibus periculum peccandi probabile tantum erit; dummodo ex retento habitu lapsus tandem aliquando moraliter certus erit.

Periculi autem probabilitas quae occasionem facit relative proximam, ex dictis dignoscitur sive a priori sive a posteriori. A priori dignoscitur tum ex obiecti illecebra tum ex fragilitate personae, ex passione, ex vehementi tentatione, ex habitu vitioso. A posteriori dignoscitur per experientiam ex frequentia lapsuum; qua in re non requiritur frequentia aliqua absoluta, nempe numerus peccatorum in se notabilis, sed relativa sufficit, pro numero scii, viciū, quibus quis occasioni fuit expositus et aderit, e. gr. si in duodecim visitationibus solet peccare quinquies vel sexies; item, si per biennium ter quaterve dumtaxat in anno foeminam invisit et cum ea fere semper peccat,

imo si per triennium semel tantum in anno visitat, et toties peccat

Ulterius occasio dividitur *in continuam* seu *in esse* quae continue praesens est, quin quaeratur, v. gr. concubina vel ancilla, quacum quis habitat et peccare solet, vel pravus Uber quem domi retinet et legit. Ab ea distinguitur *interrupta* seu *non in esse* quae absens est et *per intervalla* quaeritur, v. gr. lupanar, caupona, pravum consortium, ludi. Inter has mediae sunt occasiones quasi-continuae; v. gr. amasia quam quis fere quotidie visitat, concubina quam quis in alia domo sustinet, theatrum vel cinematographum turpe quod quis saepe per hebdomadam adit, caupona quam ebriosus fere quotidie frequentat, aliaque similia, quae non physice quidem, sed moraliter semper praesentia sunt.

Demum dividitur occasio in *voluntariam* quam quis sine incommodo extrinseco relative gravi vitare vel relinquere potest; et in *necessariam*; quae iterum est aut physice aut moraliter necessaria. Physice necessaria est quae vitari vel relinqui omnino non potest; moraliter necessaria est, quam quis sine incommodo extrinseco relative gravi vitare vel relinquere non potest, scii, non sine peccato proprio, aut gravi scandalo aliorum, aut relative magno detrimento famae vel fortunae, vel quin quis in simile vel peius periculum se coniiciat. Physice necessaria erit v. gr. detentio cum concubina in eodem carcere, in eadem navi in medio mari; moraliter necessaria v. gr. maritus respectu uxoris; filius vel filiafamilias, quae domi habens occasionem, non potest eam amovere neque domum relinquere; officium medici, militia.

Ad II. *Quale et quantum est officium occasiones vitandi?*

Qua in re notandum est duos modos esse vitandi occasionem, sicut duobus

1 L. c.

3 Cfr. Ter HaâR, *De occasionibus ei recidivis*, ubi tota doctrina et praxis circa cos solida et fuse ad mentem S. Alfonsi exponitur.

constat ipsa occasio; aut enim occasio physice seu materialiter vitari vel relinqui potest; aut moraliter seu formaliter: quando sine physica separatione destruitur periculum per alia media contra propensionem internam.

Iam vero, nulla est obligatio per se gravis vitandi physice occasiones *remotas* etiam liberas peccati etiam mortalis; imo per se ne quidem obligatio levis aderit. Ratio est quia leve periculum facile aliis mediis superari potest. Quare si adsit aliqua causa, vel aliqua cautela adhibeatur, nullum peccatum erit sesc ei exponere; secus veniale erit. Per accidens fieri posset peccatum mortale si quis nulla pericula levia vitare sed omnia obvia sine ratione positive quaerere vellet, quatenus sic periculum proximum oriretur, labendi in peccatum etiam mortale. De caetero vero multa huiusmodi pericula solummodo moraliter vitari possunt; alioquin de mundo exire deberemus, ut ait Apostolus 5; in quovis enim hominum statu occurrunt.

Occasio vero *proxima* vitanda est, sub gravi vel sub levi, prout de periculo peccati gravis vel levis agitur. Ratio praecise in eo est, quod occasio proxima probabile seu grave periculum peccandi secum fert. Atqui non est licitum sese velle exponere huiusmodi periculo. Talis enim voluntas affectum saltem implicitum et indirectum prodit in peccatum ideoque repugnat virtuti illi seu praecepto illi, cuius laesioni quis sese exponit atque prudentiae adhibendae in evitandis peccatis. Hinc repugnat legi amandi Deum super omnia atque legi caritatis sui ipsius, et quidem graviter si agatur de periculo probabili peccandi graviter, leviter si de periculo peccandi leviter.

Occasio autem proxima *voluntaria*

physice evitanda est. Gravis enim tentatio sine speciali Dei auxilio superari nequit; sed tale auxilium sperare non licet temerariis qui sine necessitate tentationi se exponunt; prout experientia confirmatur °. Huc spectant propr. 62 et 63 damnatae ab Innocentio XI: quarum prior est: « Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit»; et altera: « Licitum est quaerere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali vel temporali nostro vel proximi ».

Occasionem vero proximam *necessariam* sufficit removisse moraliter. Etenim ille qui ex necessitate versatur in tali periculo, cum temerarie non agat, speciale Dei auxilium sperare potest; et ideo, si se roboret per actus internos, puta per internum propositum, orationem et frequentationem Sacramentorum atque in ipsa occasione caute omnino se gerat, providebit Deus ne in illo cadat; quo pacto periculum redditur remotum. Quodsi homo eiusmodi praesidia opportuna omittat, ipse voluntarie se periculo exponit et ideo graviter peccat. Porro, quo periculosior occasio est, eo tenetur homo fortius se praemunire orationibus et piis operibus, ut Deus augeat auxilium, ubi maior urget necessitas, uti S. Alfonsus notat T.

Ad III. *Ad quid Iuliana tenetur et quam agendi ratione erga ipsam confessarius uti debet?*

Ut huic quaestioni rite respondeatur, prius videndum de quam occasione in casu agatur. Iamvero, dicendum est Iulianam versari in occasione proxima quasi-continua et saltem ad tempus necessaria. Versatur in occasione proxima: id enim constat ex

< Cir Ter Haar, I. c. » n. 32

* 1 Cor 5, 10.

6 Cir Ter Haar, I. c., n. 91.

L. c., n. 452.

frequentia lapsuum, quae patet ex eo quod iam antea vir ille haud raro ea abusus est et Iuliana dicitur non valere amplius scelesti viri illecebris atque affectui resistere, ita ut de recuperanda morali sanitate fere desperet. Hinc certe permanentia in sua ratiocinatoris opera occasio proxima ei dicenda erit. Aggravatur autem periculum huius occasionis ex eo quod quotidie utique adeat suum officium ita ut occasio moraliter semper ei praesens sit. Ex altera parte occasio haec ei facile saltem ad tempus moraliter necessaria erit; quatenus eam saltem ad tempus sine gravi oeconomico damno derelinquere non potest. Confessarius tamen accuratius inquirat de extensione huius damni; quia si aliunde habeat unde vivat, damnum illud forsitan non erit sufficienter grave dicendum relate ad tam grave periculum. Ideoque non obstante tali damno officium illud re-

linquere debuerit sicut etiam si nunc vel postea facile aliud officium non periculosum invenire potuerit. Secus vero licitum ei erit remanere in hac occasione, dummodo eam moraliter reddat remotam per firmum propositum singulis vicibus renovandum non amplius illecebris huius viri cedendi; muniendo se quavis occasione fervidis orationibus; caute omnino se semper cum viro isto gerendo; breviter et modo reservato sola negotia necessaria tractando; omnem evitando levitatem in verbo et in opere; manifestando suum horrorem a peccato novamque vitam incoeptam; tandem iterum frequentando Sacramenta prout antea fecit. Quae omnia Confessarius ei exponere et imponere debet, animum eius iterum augendo atque inculcando ut statim post timendum semper relapsus iterum ad se recurrat.

C. D.

59. de delectatione morosa.

Hannibal iuvenis, artis medicae studiosissimus, delectatur plerumque notitiis circa res sexuales attento studio sibi comparatis easque libenter mente revolvit. Inde tamen cum non leviter sensibus commoveatur, quaerit a Sulpicio confessario num et quatenus id sibi liceat.

Quaeritur :

1. Quid sit delectatio morosa.
2. An liceat delectatio morosa de re prava.
3. Quid respondeat Sulpicius.

SOLUTIO

Ad I. i° Delectatio morosa ad peccata interna pertinet, quem ad modum gaudium et desiderium, at hoc inter delectationem morosam et gaudium et desiderium interest, ut hoc actionem ponendam respiciat, istud actionem positam, delectatio morosa nec positam nec ponendam sed tantum imaginatione fictam. Nempe voluntas in cogitatione sistit. Describi igitur potest delectatio morosa: libera

complacentia voluntatis de actu malo obiective sumpto. Morosa dicitur non a mora temporis, cum etiam ictu oculi perfici possit, sed a mora voluntatis in obiecto malo '. Complacentia au-

' Unde morosa idem audit ac deliberata. Optime R. Bernard: c L'accent n'est pas sur le premier terme mais sur le second, et il faudrait dire: Mora in delectatione, comme on dit du reste: Consensus in actum. Il est bien évident, en effet, que S. Thomas ne recherche pas autre chose que le péché logé dans la pensée; par conséquent cette

tem voluntatis est pure spiritualis: unde differt delectatio morosa a delectatione sensibili et venerea, quae etsi voluntaria versatur circa obiectum externum sensibile.

2 Quo melius describatur delectatio morosa, eam distinguimus:

a) a delectatione circa ipsum opus externum, puta furtum vel fornicationem: quae delectatio est ipsum opus malum quod placet et peccato numquam vacat; b) a delectatione circa modum quo factum repraesentatur opus malum, et haec delectatio per se est licita, cum versetur circa rem saltem moraliter indifferentem: dixi: per se, nam ex aliis capitibus periculis plena esse potest; tandem c) a delectatione circa cogitationem seu cognitionem operis mali. Aptissime circa hanc S. Thomas: «Quandoque... ipsamet operatio quam consequitur delectatio est obiectum delectationis: in quantum scilicet vis appetitiva, cuius est delectari, reflectitur in ipsam operationem sicut in quoddam bonum; puta cum aliquis cogitat et delectatur de hoc ipso quod cogitat, in quantum sua cogitatio sibi placet. Quandoque vero delectatio consequens unam operationem, puta cogitationem aliquam, habet pro obiecto aliam cogitationem quasi rem cogitatam; sed tunc talis delectatio procedit ex inclinatione appetitus non quidem in cogitationem, sed in operationem cogitatam. Sic igitur aliquis de fornicatione cogitans, de duobus potest delectari: uno modo de ipsa cogitatione: alio modo de fornicatione cogitata » \

app. canon arrêtée à la delectation et ce consentement à l'action ne sont rien moins que des actes de l'usage de la raison attachée à jouir ou à agir, mais quant à la virtutis rationi attribuitur (Dr rent., q. 15, a. 3). Aussi la mora dont il est ici question est moins affaire de temps que d'approbation et de délibération de l'esprit ». (Renjcinrmml (ethniques de la Sum. Th.: Le péché, tom 1, p. 329).

3 S. Th. III, q. 74, a. 8.

Ad II. Delectatio circa cogitationem seu cognitionem operis pravi: « penitus non est peccatum — ait S. Thomas — sed delectatio laudabilis, ut cum quis delectatur in cogitatione veri; vel si sit ibi aliqua immoderantia, continebitur sub peccato curiositatis » ¹. Addit prudenter S. Alfonso: « Cogitatio potest esse bona si adsit iusta causa cogitandi, v. gr. causa studii, consultationis etc. cum abominatione obiecti, vel potest esse venialiter mala, si fiat ex curiositate: vel potest esse aliquando etiam graviter mala, si adsit periculum proximum consensus » ¹. Quod periculum ex plerisque rebus est prudenter dimetendum.

3 Delectatio morosa, ut patet, ab his delectationum generibus distat et signat potius inclinationem appetitus in operationem pravam cogitatam. Unde mala est quem ad modum mala est operatio circa quam versatur. Ratio redditur perspicue a S. Thomas: « Quod autem aliquis cogitans de fornicatione delectetur de ipso actu cogitato, hoc contingit ex hoc, quod affectio eius inclinata est in hunc actum: unde quod aliquis consentiat in talem delectationem, hoc nihil aliud est, quam quod ipse consentiat in hoc quod affectus suus sit inclinatus in fornicationem: nullus enim delectatur, nisi in eo quod est conforme appetitui eius. Quod autem aliquis ex deliberatione eligat quod affectus suus conformetur his quae secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale: unde talis consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale » s. Unde legimus in

¹ De veritate, q. 15, a. 4: cfr. etiam S. Th., I-II, q. 74, a. 8: ita Prümmer: « Talis delectatio versatur circa obiectum bonum: omnis namque cognitio est perfectio quaedam et quid bonum » (Man. Th. Mor., I, 396).

⁴ Theol. Mor., V, 17.

⁵ S. Th., I-II, q. 74, a. 8; cfr. etiam S. Th., I-II, q. 88, a. 5 ad 2.

S. Scriptura: «Abominatio Domini cogitationes malae » B.

40 Delectatio morosa speciem sumit: a) ab objecto secundum speciem geneticam, ita ut delectatio de actu luxuriae, castitati adversetur, delectatio de vindicta, caritati. Disputant doctores utrum speciem sumat etiam ex objecto secundum speciem infimam. Paucis negantibus, eo quod qui v. c. de peccatis luxuriae delectetur morose, in venerem generatim intendat, probabilius est adfirmandum, cum species infima objecti saepius ipsius delectationis objectum sit. Unde aliud est delectari de copula sodomitica aliud de fornicaria; ß) a circumstantiis subiecti: et ita sacerdos qui de fornicatione delectatur, peccat etiam — interne quidem — contra religionem, ita ut committat sacrilegium personale: votum enim vel promissio sollemnis castitatis ad interna quoque porrigitur 7; c) a circumstantiis objecti, si tamen circa has quoque delectatio foveatur, vel etiam si hae inducant periculum proximum desiderandi opus pravam. Sed animadvertit *Wouters*: « Verum ut haec malitia contrahatur, ad eam attendi debet: quod passim locum non habet. Hinc ut plurimum non est obligatio praedictas circumstantias in confessione declarandi, vel de eis interrogandi » 8. Eodem redit *Priimmer* cum adfirmat fere impossibile esse moraliter ut poenitens omnes et singulas cogitationes pravas secundum obiecta et circumstantias declarat: cogitationes autem pravas praesertim in materia luxuriae quibus desiderium non adiungatur, solere cito transire ab uno objecto in aliud, neque tam clare objectum cum omnibus suis

circumstantiis exhibere, sed tantum vago et indeterminato modo

Attamen cum nomine cogitationum pravarum (quod proprie spectaret ad delectationem morosam) poenitentes plerumque se accusent omnium peccatorum internorum, prudenter eos interrogabit confessarius, ita ut saltem desideria et gaudia, ut potis est discernantur.

5° Quaerunt doctores an liceat coniugibus morose delectari de copula vel de actibus impudicis cum comparte, etiamsi ob aliquam causam perfici nequeant. Licet quidem, versatur enim delectatio circa objectum licitum: dummodo tamen ne periculum sit commotionis venereae et pollutionis.

Item quaerunt an liceat viduis delectari morose de copula habita cum comparte, sponsis de futura. Contra aliquos adfirmantes negat S. *Alfonsus*: « Quia delectatio reddit sibi objectum praesens; et ideo semper ac objectum praesens hic et nunc conditio cohonestans matrimonii, mala etiam est omnis actualis delectatio de illo » 10. Secus dicendum est, ut patet, de desiderio et de gaudio.

Ad III. 6° Nunc ad casum: Hannibal artis medicae adeo est studiosus ut delectetur plerumque de notiis circa res sexuales easque libenter mente revolvat.

Haec delectatio, ut patet, versatur circa notitias attento studio comparatas, non circa ipsas res sexuales, quae caeterum, si vitia demas, malae non sunt.

Neque deest Hannibali iusta causa delectationis: studet enim arti medicae, et delectatio et repetita cogitatio eum ad profundius examen rerum sexualium facile impellere potest, quanto cum fructu suae scientiae nemo

Prot». 15, 26.

⁷ Sunt qui idem confirmant de circumstantia coniugii.

* Mon. *Theol. Mor.*, I, 294.

⁹ Aian. *Theol. Mor.*, I, 397. Ita Aertnys-DAMEN, *Theol. Mor.*, I, 246.

¹⁰ *Theol. Mor.*, V, 24.

est quin intelligat. Quod autem ad res sexuales tractandas peculiari proclivitate trahatur, non est ei ut probrum obiicendum: natura enim hoc continet et naturae ambitu continetur, nisi prava voluntas accedat.

Inde tamen Hannibal non leviter sensibus commovetur. In praesenti non constat utrum Hannibal veneream commotionem expertus sit in eamve consenserit. Ipse negarem, nam secus Sulpicio confessario hoc quoque Hannibal aperuisset: commotio autem sensuum dicitur quidem non levis, non vero gravis.

Iamvero haec commotio talis esse potest ut, ob probabile periculum, Sulpicius Hannibalem ab accusata delectatione absterreat?

Non dixerim. Nam in primis periculum grave non videtur neque imminens, cum facile possit, recta intentione et precibus, averti: caeterum constat assuefactionem, in hac quoque materia, commotionem sensuum facile imminuere. Ex alia parte, iusta causa habetur ut haec sensuum commotio permittatur. Forte Hannibali iuveni Sulpicius prudenter suggeret ut, dum acrius sensibus exagitur, abstineat ab his cogitationibus et delectationibus non necessariis, quae alio tempore utilius fovebit: id tamen absque scrupulis et animi anxietatibus. Rectam autem intentionem continuo foveat et intimam cum Deo unionem.

P. F.

60. DE MALI DESIDERIO.

Victor, qui Ecclesiae societatisque calamitates ob hodiernos mores atque usque incrementem inimicorum Christi numerum vehementer dolet, nefariis viris qui huiusmodi malorum causa existunt, exitium mortemque non raro exoptat atque de acceptis ab eisdem cladibus quam maxime gaudet. Haec, vero, dum confessario narrat, simul addit se, in suis desideriis, recto semper fine duci, ut scilicet innumeris quibus Ecclesia atque societas premuntur malis finis tandem imponatur.

Quaeritur :

1. An et quando desiderium et gaudium peccatum constituent.
2. An unquam liceat ad bonum finem malum proximo optare.
3. Quid Victori confessarius respondere ac suadere debeat.

SOLUTIO

Ad I. Agitur de actibus peccaminosis mere internis, qui a recentioribus, expeditioris methodi causa, comprehenduntur sub triplici denominatione desiderium, gaudium et delectatio seu complacentia, ex quibus duo primi discutiendi in praesens proponuntur, et quaeritur:

i' An et quando desiderium et gaudium peccatum constituent. — Responsio est obvia, quum actus externi

nonnisi ab internis propriam moralitatem accipiant; et classica est definitio, a S. Thoma data opera probata: «Peccatum est factum vel dictum vel concupitum contra legem Dei aeternam»; praeterea et lege divina positiva prohibentur tam in decalogo quam in evangelio.

Desiderium et gaudium in hoc differunt quod primum respicit futurum, alterum autem praeteritum, quatenus

desiderium est deliberata intentio seu propositum aliquid faciendi, gaudium vero approbatio seu renovatio consensus in actum iam, a se vel ab alio, positum.

Idcirco utrumque contrahit eandem speciem theologicam et moralem, eandemque malitiae gravitatem quam habet obiectum, etiam cum suis circumstantiis, at nonnisi in quantum subiectum haec in desiderio intendit vel in gaudio complectitur.

Et haec quidem de desiderio efficaci seu absoluto ac de gaudio simpliciter.

Sed datur saepe desiderium inefficax seu condicionatum, quod multipliciter fieri potest et non parvum negotium facessit.

Potest in primis talis esse conditio quae actus malitiam non afficit quaeque proinde in voluntate integra manet: ut si quis velit furari aut vindictam exequi modo occasio adsit vel id absque sui discrimine facere possit.

Licet e contra est desiderium quod, uti dicitur, omnem malitiam tollit, quatenus ab actu desiderato excluditur, quidquid illum illicitum reddere posset. Saepe tamen huiusmodi desideria, praeterquam otiosa, erunt periculosa, si nempe, dum opus reficitur, affectus in eiusdem obiectum retineatur. Idcirco plures gradus sunt distinguendi.

In iis quae solo iure positivo prohibita sunt, licitum est ea desiderare sub conditione: si prohibitum non esset, vel si dispensationem obtinerem. Idem dicitur de iis quae, etsi iure naturali per se vel in statu alicuius individui illicita, licita essent in aliquo casu aut in aliquo statu vitae, apposita hac conditione: v. gr. occiderem inimicum meum si Deus mandaret; hanc mulierem ducerem si iam non coniugatus essem; capite plecterem hunc furem si essem iudex: sed haec iam sunt magis periculosa.

Quoad ea vero quae ipso iure na-

turae sunt intrinsece mala, impossibilis est quaevis conditio, quae nunquam posset malitiam auferre: e. gr. si non esset peccatum, vellem blasphemare, peierare, perpetuo odio aemulum meum prosequi etc. Immo, uti plures doctores notant, hoc esset gravissimum peccatum; sic e. gr. *Sanchez*: «Hoc nihil aliud est, quam velle ut iure naturae vetita liceant et rerum naturae immutentur, quod est in maiore malo complacere quam sint homicidium vel fornicatio semel commissae» *.

Credendum tamen est, quod passim notant moralistae, saepius per haec non significari nisi naturalem propensionem, cui deliberata voluntas non assentitur.

Ad II. 2^a An unquam liceat ad bonum finem malum proximo optare.

Affirmative, servato semper charitatis ordine, cuius principia sic egregie tradit S. *Thomas*: «Caritas attendit ad quaedam bona per se, scilicet, ad bona gratiae, ad quaedam autem per accidens, in quantum ad ista ordinantur: bona autem temporalia, quae per accidens caritas attendit, ex consequenti possunt se invicem in diversis impedire; quia prosperitas unius inducit adversitatem alterius. Unde quia caritas ordinem habet et plus debet diligere quisque se quam alium et propinquos quam extraneos et amicos quam inimicos et bonum commune multorum quam bonum privatum unius, potest aliquis salva caritate optare malum temporale alicui et gaudere si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis aut Ecclesiae. Similiter de malo etiam eius, qui in malum temporale incidit, secundum quod per malum poenae impeditur frequenter malum culpae

* *Opusc.*, l. I, c. 2, n. 23.

cius. Sed bona gratiae mutuo se non impediunt; quia spiritualia bona a pluribus integre possideri possunt. Et ideo quantum ad hoc nullus salva caritate potest malum alteri optare vel de malo gaudere, nisi inquantum in malo culpa vel damnationis alicuius relucet bonum divinae iustitiae, quod plus tenetur diligere quam aliquem hominem. Sed non est per se de malo gaudere, sed de bono quod adiunctum est malo » 2.

Igitur in conflictu inter bonum spirituale ac temporale nullum est dubium quin illud praevalere debeat, si tamen de tali oppositione certo constat.

At servandus praeterea est rectus ordo seu debita proportio inter bonum quod intenditur et malum quod quis tanquam medium exoptat vel de quo gaudet. Ut enim ait Ballcrini-Palmieri¹; « generarim nunquam possumus optare malum, nisi privatio haec boni sit praeferenda privationi alterius boni maioris, seu aliis verbis, nisi bonum, quod intendimus, praeferendum rationabiliter sit bono, cuius privatio optatur alicui ». Et heie est vera difficultas.

Heic est vera difficultas quum quaestio in suo complexu tractanda proponitur, quae apparet iam vel ex tot disputationibus inter theologos et ex propositionibus hac de re proscriptis. Ne ergo in longum abeat discussio, sufficiat materiam perstringere conclusionibus quibus clarus Lehmkuhl enunciat et quae, omnibus perpensis, tenenda videntur 4.

« 1) Nemini possum optare aeternam damnationem: possum tamen in aeterna damnatione eorum, qui iam culpa sua perierunt, divinam iustitiam laudare deque ea gaudere. - 2) Non possum desiderare mortem alicuius deque ea gaudere eo quod optem adire

eius hereditatem: esset enim evidens ordinis caritatis laesio, quum bonum inferioris ordinis praeferrem bono vitae, quod est ordinis superioris \ - 3) Possum alicui malum temporale optare, ut inde sumat ansum resipiscendi a peccatis: verum aliquando in his desideriis affectus inimicitiae latere potest. - 4) Item possum desiderare, ut aliquis nunc in statu gratiae constitutus moriatur, si alias periculum est, ne malam vitam agat. - 5) Immo mortem alicuius desiderare possum, Deo relinquendo modum, eo quod aut commune damnum grave secus causaturus sit, aut mihi alterive iniuste sit illaturus necem; et similia. - 6) Neque peccatum est, sed in se bonum, mortem seu supplicium eius ex amore iustitiae optare, qui crimine suo vere mortem meruit: at cavendum est omnino ab affectu iniustae vindictae, qui tum maxime irreperere potest, si mea causa agitur ».

Ad III. Quid Victori confessarius respondere ac suadere debeat.

In modo dictis contineri puto responsionem ei dandam ut et conscientiam serenare et ad normam Christianae fidei ac iustitiae se gerere valeat.

Quoad consilia ei suggerenda — licet Victor vir vere pius appareat et anxius tantum de Dei honore ac de communi Ecclesiae et civilis societatis bono — prudenter inculcarem haec S. Gregorii verba nunquam satis ponderanda: « Sed ad haec servanda valde est necessarium subtilissimae discretionis examen; ne quum nostra odia exsequimur, fallamur sub specie utilitatis alienae »². Ceterum ipse bonis suis officiis pro posse curet alios erigere vel data occasione ad bonam frugem reducere; orationes, bona opera et aerumnas ab ipso etiam tolerandas

¹ *JH Sent*, dut 30. q 1, a 1 od 4.

• II, 18«

• Ed 12. I, 778.

Cfr. prop. 13, 14, 15 ab Innoc. XI damnata*.
* *Moral.*, lib 22, cap 11, n. 23.

in spiritu sacrificii offerre, ut, qui omnia potest ac solus novit modum et horam, quantocius, hisce cladibus fi-

nem imponens, adducat pacem quae secum fert bonorum vere optandorum incrementum. B. L.

61. DE DESIDERIIS CONDITIONATIS.

Rufinus multa fovit inutilia desideria; id est vindictae, si eam sumere liceret; fornicationis, si Deus concederet; vitae coniugalis, si matrimonio iunctus neque voto ligatus esset; ebrietatis, si inadvertenter tantam liquoris copiam sumere posset.

Item gaudet quod nuper ieiunii legis inscius bene pransus et cenatus sit; quod frater maior morbo correptus et defunctus atque ipse nunc heres principalis bonorum paternorum evaserit; quod ebrius fecerit incendium atque ita per societatem assecurationis novas aedes pro veteribus recipiat et vicinum pauperem ad conditionem longe meliorem evexerit.

Quaeritur :

1. Liceatne aliquid peccaminosi desiderare sub conditione quod liceat.
2. Liceatne gaudere de actione mala ut causa effectus boni.
3. Quid de variis desideriis et gaudiis Rufini dici debeat.

SOLUTIO

Ad I. Quaeritur an condicio « *si liceat* » iustificet desiderium inefficax.

DD. communi consensu sequens principium statuunt quoad desideria condicionata: *Si condicio auferat malitiam actus, desiderium non est peccatum; si vero non auferat, peccatum manet.* Malitia autem actus auferri dicitur cum, verificata condicione, actus licitus evadit.

i° Iamvero condicio *quae auferat* malitiam actus, desiderium iustificat in sequentibus casibus:

a) In iis quae *mero iure positivo* prohibentur. Quare non est peccatum, si quis dixerit: carnes comederem dic veneris nisi Ecclesia vetuisset, etc.

α) In iis quae *iure naturali hypothetico* vetantur, scii, quoad ea quae tantum in certis casibus vel condicionibus licita sunt. Unde nec est peccatum dicere: edenda furarer si essem in extrema necessitate, etc.

c) In iis quae *iure naturali absoluto* prohibentur, saltem probabiliter. DD. autem de hac re non conveniunt. Quidam enim putant in hoc casu malitiam ab obiecto separari non posse; immo desiderium mutandi ordinem naturae absolutum iam peccatum constituere. Alii tamen censent — et S. Alfonsus¹ hanc opinionem probabilem habet, et D'Annibale² eandem amplectitur — etiam in hoc casu condicionem actum iustificare: e. gr. si quis dixerit: blasphemarem si Deus permetteret, etc.

Nobis haec altera opinio praeferenda videtur. Condicio enim, etsi impossibilis, donec condicio est, ligat voluntatem. Tantum iure positivo, ob bonum publicum, quandoque condiciones impossibiles vitiantur \ Quare qui dicit: blasphemarem si Deus permit-

¹ *Thcol. Mort*, V, 13.

² *Summula*, I^o 275.

³ Cfr. can. 1092, n.

teret, de facto blasphemare non vult, quia Deus nec permittit nec permittere potest. Igitur necessario, ob vim condicionis, actus justificatur; et adhibita ratio dicendi non potest ostendere nisi naturalem inclinationem, quo in casu omnes concedunt peccatum cessare. Qui aliter sentiunt non satis attendunt vim condicionis. Quae si forte evanescat, evidens est peccatum redire.

Haec abstracte exposuimus. In praxi tamen suadendi sunt fideles ne huiusmodi immorentur desideriis inefficacibus, maxime quoad res obscaenas et quoad ea quae numquam licita fieri possunt, ne forte, tentationibus abrepti, eorum desideria efficacia reddantur.

2" Condicio *quae non auferat* malitiam actus, non tollit peccatum. Hoc accidit cum condicio non respicit intrinsecam naturam actus pravi, sed circumstantias extrinsecas. Peccat igitur qui dicit: furarer si clam facere possem, etc.

Ad II. Ad dubium solvendum principium clare prostat apud auctores, scii.: *numquani licet gaudere de actione mala; sed licet gaudere de effectum bono ex prava actione sequuto.*

Ratio primi est quod mala actio, sive iure naturali sive positivo, numquam probari potest; gaudium autem de male gestis secum fert adprobationem et ultra.

Quaeritur tamen a doctoribus an liceat gaudere de actione mala, quae citra culpam peracta sit. Omnes tenent non licere si actio aliquem damno affecerit sive iniusto sive iusto; quod in primo casu iustitia, in altero caritas vetat. Sin vero neminem offenderit, quidam censent gaudium in hoc casu non prohiberi; sed verius gaudium de obiectiva violatione non licet, maxime in iis quae sunt mala iure naturae

Addit D'Annibale 5: « Est tertia sententia, nempe eorum qui, si res est aut fuit mala iure positivo, illis, sin iure naturali, his adhaerent. Hanc sententiam praeterii quasi deviam; etenim bonitas et malitia vel ex intentione agentis petenda est, vel ex obiecto; nihil est tertium; ideo aut prima sententia vera est aut secunda ».

Ratio secundi est quia in eo casu quis non gaudet de re moraliter mala. Hoc sensu Ecclesia canit: O felix culpa, quae talem ac tantum meruit habere Redemptorem; eademque celebrat martyrum supplicia.

At non licet simul causam malam et bonum effectum probare; nec verius causam malam propter effectum bonum, si de causa ipsa una cum effectum quis delectetur.

Licet gaudere de modo strenuo vel callido quo actio facta est; sed ab huiusmodi gaudiis, praesertim in lubricis rebus, apprime cavendum est, quia sunt periculosa.

Ad III. Rufinus cuiusvis generis desideria fovet; propter quod monendus est ne in otiosis et periculosis cogitationibus immoretur. Ceterum non videtur ipse peccasse nisi in postremo casu.

Iam vero desiderium vitae conjugalis in hypothesis matrimonii et independenter a voto non est illicitum. Sedulo tamen caveat ipse qui voto obstringitur ab huiusmodi fovendis cogitationibus, ne periculo peccandi se exponat.

Desiderium fornicationis et vindictae merito habentur contra ius naturale absolutum (quidam tamen censent vindictam iure naturali hypothetico prohiberi), sed condicione efficiuntur inania.

Desiderium, contra, ebrietatis involuntariae peccatum constituit. Ebrietas

4 Cfr D'AsmBALE, Jbtd.» I. 276

5 Ibid , I. 276, not. 25.

enim involuntaria continet materiale peccatum, quod desiderare non licet.

Etiam gaudia Rufini ex parte sunt reprehendenda. Cum enim laetatur quod ipse, iciunii legis inscius, bene pransus et cenatus sit, gaudet de materiali legis obiectiva violatione, quod verius non licet.

Rufino licet gaudere de hereditate accepta; non autem de morbo quo frater natus maior e vivis sublatus est.

Cum autem ebrius incendium fecit,

objective certe damnum intulit, subjective vero imputabilis evasit prout incendium praevidere potuerit vel minus, atque prout aliquem rationis usum in ebrietate servaverit necne. Certum est tamen ipsum non posse licite gaudere de malo peracto, formaliter aut saltem materialiter iniusto; etsi gaudio honesto afficiatur quod novas aedes receperit aut vicinum pauperem ditaverit.

F. R.

62. DE GAUDIO PRAVO.

Aegidius adolescens qui totus est in libris et diurnis legendis, iis potissimum delectatur in quibus homicidia, furta, adulteria vivide describuntur. Severinus confessarius cui Aegidius haec obiter pandit, eum gravis peccati arguit, tum quia haec legendo certum in periculum se committit in turpia facinora consentiendi, tum etiam quia temporis iacturam facit: tum denique quia ipsa horum librorum delectatio peccato non vacat.

Quaeritur :

1. Quid sit desiderium pravum et quaenam eius malitia.
2. An Severinus recte iudicaverit.

SOLUTIO

Ad I. i° Peccata interna sunt quae unis facultatibus spiritualibus constant, id est apprehensiva veri et appetitiva boni, excluso quolibet potentiarum externarum corporis auxilio. Voluntas autem ita obiectum suum ab intellectu propositum prosecui potest ut nil sollicita sit utrum obiectum externe positum fuerit an sit ponendum: habes *delectationem morosam*, quae quidem in re cogitata sistit: si autem obiectum suum voluntas prosequitur, ut olim positum, habes *gaudium*; habes demum *desiderium*, si voluntas obiectum suum intendit ut in posterum ponendum. Sermo hic est de gaudio, quod pressius describimus deliberatam complacentiam voluntatis de opere malo peracto sive a se sive ab

aliis *. Ad gaudium — in praesenti — revocanda est tristitia de opere malo non patrato. Gaudium verbis expressum dicimus *iactantiam*.

2° Gaudere de opere malo patrato peccatum est eiusdem gravitatis et speciei ac ipsum opus malum, circa quod gaudium versatur. Profecto tota malitia peccati est in actu voluntatis perverso: perversa autem est voluntas tum illius qui opus malum potentiis internis imperatum, externe perficit: tum illius qui de eodem gaudet. Quo fit ut gaudii malitia dimentienda sit cum ex obiecto secundum speciem in-

* Ne tamen confundas hoc gaudium» quod est actus in se completus, cum fruitione, quae omnem actum humanum consequitur et tamquam ultimus voluntatis actus perficit. Cfr S. *Th.* I-II» q. 11.

finam, tum a circumstantiis sive subiecti sive obiecti.

3 Non est tamen illicitum gaudere de bono effectu sequuto ex opere malo, dummodo, ex notis principiis, solus effectus bonus probetur, neque periculum sit coniungendi bonum effectum cum causa prava. Ita Innocentius XI damnavit hanc 15 propositionem: «Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex haereditate consecutas»¹. Etenim si licet gaudere de haereditate, non item licet gaudere de parricidio etsi sine culpa patrato: filium autem summe dedecet divitias ipsi vitae patris praeferre.

At disputatur an liceat gaudere de actu malo puta de fornicatione quatenus (non quia) fuit causa effectus boni. Licere censent Bonacina, Lcassius, Palaus et Vasquez non licere, S. Alfonsus² cum pluribus, ut Soto, Roncaglia, Salmanticensibus, nam ut commentatur *Wouters*: «Illud: quatenus fuit causa effectus boni, seu qua causa effectus boni, realiter ab actu malo non distinguitur, ita ut gaudium de tali actu qua causa effectus re vera ipsum malum complectatur ideoque ex obiecto malo malum evadat»³ 5.

Attamen si opus sit pure naturale, etsi quandoque malum prava voluntate fieri potest, censemus de eo posse nos gaudere, absque peccato. Unde licet ob finem honestum de pollutione mere naturali gaudere, quae utpote naturalis quolibet peccato vacat⁴ 6.

² Dcnz. 1165.

Ho* doctores S. Alfonsus ex Salmanticensibus allegat, at minus praecise, ut animadvertit Gaudé: nam Leuius tentum ex parte hanc sententiam tenet, PaUus autem subobscure loquitur. Cfr. S. Alfonsus, *Théol. Mor.*, V, n. 20 (ed. cr. Gaude).

⁴ Cfr. *Theol. Mor.* V, n. 20.

¹ *Theol. Mor.* I. 298

• S. Alfonsus distinguit: si agitur de pollutione pure naturali, quae est a natura sese exoneranti, gaudium licet: <E contrario non licebit delectari de opere obiective malo, nimirum de pollutione nocturna quae evenerit ex tactu» cu ex turpi somnio quia tunc fuisset obiective mala > (*Theol.*

4° Tum etiam quaeritur an liceat gaudere de malo proximi ob bonum finem. Respondet S. *Alfonsus*: «Licitum est... gaudere de malo proximi, ob maius bonum illius vel innocentis, nempe si delector de proximi infirmitate vel etiam de morte, ut sic desistat a peccatis, a scandalis etc.»⁷ et probat verbis S. *Thomae*: «Unde quia caritas ordinem habet et plus debet diligere quisque se quam alium et propinquos quam extraneos... potest aliquis, salva caritate, optare malum temporale alicui et gaudere si contingit non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius quem plus tenetur diligere vel communitatis aut Ecclesiae» s.

Palam est hic agi de malo physico, non de malo morali i. e. de peccato de quo numquam, ne ob bonum quidem finem, licet gaudere.

5° A gaudio de opere malo patrato probe discernimus gaudium seu delectationem de modo seu de artificio quo

Mor., V, n. 20). Huius distinctionis sensum vix perspicimus: nam cum pollutionem nocturnam somnia erotica comitantur, difficile dici potest utrum imago obscoena sit causa an effectus carnalis commotionis: cacterum in caso pollutio manet naturalis et delectatio non fertur in imaginem obscoenam, sed in phaenomenon pollutionis. Distinctio S. Alfonsi magis obtinere videtur, si pollutio nocturna debeatur in causa ei qui de ea nunc gaudet, quia v. c. in statu vigiliae phantasiam excitaverit, vel immoderate biberit: quamvis etiam in his casibus non semper connexio inter pollutionem nocturnam et excitationem statui possit. Agitur, in his, ut patet, de delectatione phaenomenis pollutionis non de consensu in delectationem venercam sponte exsurgentem, qui, iuxta tutiorem sententiam, numquam licet.

⁷ *Theol. Mor.*, l. c., n. 21.

^h In *III Sent.*, dist. 30, q. 1, a. 1 ad 4. Merito igitur damnatae fuerunt ab Innocentio XI propositiones quae sequuntur: < Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicuius tritari et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, nec quidem ex displicentia personae, sed ob aliquod temporale emolumentum > (13); «Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis: quia nimirum ei obventura est pinguis haereditas» (14). Dcnz. 1163-1164. Ordo enim caritatis exigit ut satam proximi cuicumque nostro temporali emolumento praeferamus

opus malum patratum est. Quod quidem gaudium cum spectet rem aliquam moraliter bonam aut indifferentem (unde artificia illa excludimus quae sine peccato praestari nequeunt, ut v. gr. mendacia), per se omni peccato vacat. Per se igitur non peccat, qui v. gr. ridet de modo quo mulierculae rixantur, vel quo ipsa obscoena narrantur: item qui delectatur de artificio quo res lubricae in quibusdam libris describuntur, vel quo impudica pinguntur aut sculptura finguntur. Dixi: *per se*: attamen non semel huiusmodi delectationes sunt supervacaneae et inutiles et, praesertim iunioribus, cum phantasiam vehementer excitent, dant ansam peccandi: sub quo respectu fovendae non sunt.

Ad II. Et veniamus ad casum. Aegidius adolescens totus est in libris et diurnis legendis: libros devorat, ut hodie dicitur. Libri autem, quos praefert, homicidia, furta, adulteria vivide describunt. Non agitur, ut statim apparet, de libris qui obscoeni et pornographic! vere dicantur, etsi adulteria describuntur, sed potius de libris et diurnis qui passim « gialli » vocantur et cum phantasiam maxime moveant, iuvenum animos vehementer alliciunt, iuvenibus recte instituendis assiduam et studiosam horum librorum lectionem obesse magis quam prodesse, usu latissime constat: quapropter ab ea, quantum possumus, iuvenes avertemus. At inde lectores omnes peccati, aut saltem peccati gravis, arguere nequaquam possumus. Plurimum pensandae sunt circumstantiae subiecti.

Agitur hic de iuvene imo de adolescente, qui quamvis phantasiam maxime excitabilem habeat assuetus tamen est his libris legendis nec constat hucusque hisce turpibus operibus mente adhaesisse, adeo ut tantum obiter hanc suam consuetudinem Severino aperuerit. Facinora autem quae in his libris describuntur (si forte adulteria excipias, quae tamen molliter pingantur) vix adolescentium animos ipsa alliciunt, eorum praesertim, qui, ut Aegidius, sacerdotes frequentant, ita ut ipsorum delectatio respicere potius videatur artificio quo facinora patrata sunt et a publicis militibus detecta quam facinora ipsa quae adolescentium animos plerumque offendunt.

Manet, inter argumenta a Severino allata, iactura temporis. Revera cum horum librorum lectio vehementer animum alliciat, facile potest adolescentes a propriis officiis implendis avertere; at praesertim ubi de officiis studii agitur, difficile sibi adulescentes persuadent gravem temporis iacturam mortale attingere posse. Itaque, saltem ex hoc respectu, peccatum grave aberit.

Censemus igitur Severinum severius iudicasse: non est quidem laudandus Aegidius sed neque gravis peccati arguendus. Melius egisset confessarius si Aegidio tam avido librorum optimos libros et diurnos consulisset (nec desunt boni libri aut diurni qui de publicorum militum gestis, salvis moribus, miro artificio narrant) et ad propria officia implenda diligentius eum esset aptioribus verbis adhortatus.

P. F.

63. DE GAUDIIS LICITIS VEL ILLICITIS.

De haereditate ob patris mortem acquisita laetatur Arnaldus, ac simul quod ex illius importuna tutela tandem sit solutus. Adulterium aliquando a se commissum toto corde exeeratur, gaudet tamen, quod ex ipso filium habuerit, quem bonorum haeredem instituere vellet, si per

leges civiles id sibi liceret. Graviter ab inimico in famae et fortunae bonis laesus, voluntatem ac desiderium exterius prodit illatam iniuriam ulciscendi, nisi id legibus vetitum esset, vel in homicidas esset poena statuta. At cum idem inimicus propter patratum crimen in exilium pulsus fuerit, ipse de hoc exilio gestit propterea quod exinde sibi suisque tranquillitas obvenerit.

Quaeritur :

Quandonam peccaverit necne Arnaldus in singulis.

SOLUTIO

Ad quaest. Non peccat Arnaldus quum « de haereditate ob patris mortem acquisita laetatur »; obiectum enim huius laetitiae non est res mala, ideoque de eo gaudere licet. Sui tamen animi motibus attente invigilare debet, ne gaudento de effectu seu haereditate, quam ei patris funus attulit, de eius morte quoque gaudeat. — Si tutela patris fuisset haud satis provida ac sollicita, vel alio modo peccasset pater in regenda familia, ac bonorum administratione, non peccat Arnaldus dum « lactatur quod ex illius importuna tutela sit solutus ». Peccat vero si ideo gauderet, quia solutus tutela, liber potest quidquid sibi placet per fas ac nefas peragere, tunc enim haud amplius honestum esset obiectum, de quo delectatur.

Non peccat dum « adulterium a se commissum toto corde excratur, et solum gaudet, quod ex ipso filium habuerit »; obiectum enim talis gaudii non est malum, nec proinde ipsum gaudium. — Non peccat « quum adul-

terinum filium haeredem instituere vellet, si per leges civiles id sibi liceret »; quia huiusmodi conditio tollit malitiam illius desiderii. — Peccat quum « graviter ab inimico in famae et fortunae bonis laesus, voluntatem ac desiderium exterius prodit illatam iniuriam ulciscendi, nisi id legibus vetitum esset, vel in homicidas esset poena statuta ». Etenim neutra conditio, quam apponit Arnaldus aufert pravitatem, quae suapte natura inest in occisione inimici privata auctoritate facta cum sit per se mala, licet humanis legibus non esset prohibita, vel nulla esset imposita poena.

« De exilio, in quod propter patratum crimen pulsus fuit inimicus, gestiens Arnaldus propterea quod exinde sibi suisque tranquillitas obvenerit » non peccat, quia secundum ordinem charitatis licet gaudere de malo poenae iure proximo inflictae, non quatenus est malum eius, sed quatenus est causa, cur proximus cesset esse nobis vel nostris exitialis. P. P.

64. DE SUPERBIA.

Angela omnem fastum muliebrem adamat, se aliis pulchriorem esse vehementer gaudet; famulas et pauperes satis aspere et superbe alloquitur; devotionem tamen, quippe quod ad consuetudines moresque pertineat frequentia Sacramentorum, colit, ne in hac etiam aliis sit inferior.

Angelinus se alios talentis et prudentia praecedere ratus, altiora officia quaerit et ambit, atque ingenium suum et dexteritatem quavis occa-

sione data prae se fert; gloriatur etiam, falso quidem, quod decies duellum habuerit, quod per quinque annos pedem in ecclesiam non intulerit, neque etiam in periculo mortis se velle ut sacerdos vocetur; indignum enim est hominem, cum sit sui iuris, caece auctoritati se submittere. Hoc loquendi et gloriandi modo sibi viam parare putat ad honores.

Quaeritur :

1. Quae sit superbia.
2. Quando superbia sit peccatum mortale; quando iactantia.
3. Quomodo peccaverint Angela et Angelinus.
4. Quae remedia contra superbiam sint iis praebenda.

SOLUTIO

Ad I. Superbia definitur, iuxta S. Thomam: *inordinatus appetitus propriae excellentiae*. Quae quidem excellentia potest etiam ordinate appeti, scilicet iuxta ordinem a Deo statutum, veluti quum is qui legitime subditos habet, ab iisdem honorem et obedientiam erga se exigit: et tunc minime peccat. Peccatum autem adest si quis eam appetit contra divinam ordinationem. Excellentia vero potest sumi tum comparate ad alios, tum absolute, idest absque hac comparatione. Superbia communius recensetur inter vitia capitalia, primo loco; at sunt qui tenent superbiam potius ponendam esse supra vitia capitalia, quasi eorum sicut et omnium peccatorum originem et fontem iuxta illud *Eccles. 1*: « Initium omnis peccati est superbia ». Hi inter vitia capitalia, superbiae loco, ambitionem seu vanam gloriam collocant. Superbia est peccatum, quia adversatur rectae rationi, quae vult ut voluntas hominis feratur in id quod est proportionatum sibi. Superbiae *filiae*, scilicet vitia quae immediate a superbia originem habent et de se ordinantur in finem superbiae, sunt praecipue: a) ambitio, seu inordinatus appetitus dignitatum et honorum; 6) vana gloria, scilicet appetitus mani-

festandi exterius propriam excellentiam; c) praesumptio, seu appetitus aggrediendi id quod est supra vires agentis. Indirecte vero superbia est, ut innuimus, innumerabilium peccatorum principium.

Ad II. In primis distinguendum est inter superbiam perfectam et imperfectam. Superbia perfecta habetur si quis omnino recusat se subiicere Deo, existimans hoc esse contra propriam dignitatem, aut etiam renuat, ob eandem causam, subiicere hominibus quibuscumque legitimam auctoritatem habentibus. « Non est enim potestas nisi a Deo » 2. Et hoc est peccatum mortale, peccatum, inquam, summopere grave, quia sic homo directe suam independentiam et proinde aversionem a Deo vult; non est tamen omnium peccatorum maximum, quia non intendit huiusmodi aversionem sub sua formali ratione, ut in odio inimicitiae contra ipsum Deum. Superbia vero non est perfecta, sed est imperfecta, quando aliquis non proprie recusat se subiicere Deo neque etiam legibus et praeceptis humanis saltem gravioribus et in gravioribus, sed plurisquam iustum est propriam excellentiam facit, et nimis in eam fertur per

1 io, 15.

2 Rom. 13, 13.

suos affectus; haec non sunt per se mortalia, quamvis ad peccata mortalia facile ducere possunt. Venialiter item peccat per se qui inordinate inter aequales excellere cupit; qui vero superbia ductus despicit aequales vel inferiores se, graviter vel leviter peccat prout gravem vel levem iniuriam proximo irrogat. Iactantia est peccatum illius qui, ob vanae gloriae appetitum, suam excellentiam, laudabiles quas putat qualitates actionesque sive veras sive falsas verbis extollit. Et si tantummodo alicuius gloriolae desiderio movetur, peccatum est veniale. Sed peccatum mortale adest, et quandoque etiam accedit malitia diversae speciei, si quis grave peccatum se patrasse narrans, laudem ex hoc quaerit; est enim contra charitatem Dei de offensa Deo facta gloriari; et etiam contra charitatem proximi, si aliis audientibus scandalum praebet. Insuper, si is vera narrat, hoc continet gaudium de peccato commisso, induens speciem huius peccati, si vero falsa est narratio, non deest peccatum delectationis de re mala, et haud raro accedet de eadem re mala desiderium.

Ad III. Angela, eo quod fastum ita adamat, frequenter certe peccat, vestes et ornatus superfluos cupiens; at per se venialiter, nisi forte accedant (quod raro eveniet) gravia iniustaque erga alienas divitias desideria. Dum de pulchritudine sua gaudet et super alias mulieres sese extollit, peccatum per se veniale committit. Si tamen per ipsam pulchritudinem voluntarie aliorum libidinem erga se excitat, tunc aderit grave scandalum peccatum. Dum, superbia impellente, aspere et insolenter famulas et pauperes alloquitur, graviter vel leviter peccat, prout gravia vel levia sunt eius in proximum convicia contumeliasque et similia. Si Angela Sacramenta suscipiens illas saltem dispositiones affert quae sub gravi

requiruntur, non est de mortali culpa arguenda; quamvis ita agens multa venialia admittit. Neque inter leviora ex venialibus aestimanda sunt peccata ista, nisi forte vanae ambitiosaeque cogitationes inter bonos effectus furtim ut ita dicam irrepant et aliquantulum voluntarie admittantur. At timendum est ne ad confessionem accedendo debito dolore et proposito saltem aliquando careat haec mulier, quae ita mundi laudem quaerens, tam parum de honore Dei sollicita ostenditur.

Si Angelinus, altiora officia in republica avidè quaerens bona fide putat se iis aptum esse, et simul statuit ea recte, saltem in substantialibus, exercere, non debet ex hoc capite gravis noxae reus haberi. Neque per se mortaliter mala est iactantia qua suas dotes (veras an tantum putatas?) verbis extollit. At in casu nostro hoc tam fervens honorum desiderium, non a publici boni amore, sed a superbia ortum habere clare conspicitur; quae res quam periculosa sit neminem latere potest. Graviter vero peccat Angelinus si magno cum fundamento praevidet se in eorundem officiorum exercitio facile exitiales errores esse commissurum. Quum gloriatur, licet falso, de patratibus duellis, de omnimodo diuturnoque neglectu religiosorum actuum, eorum quoque qui sub gravi praecipiuntur; quum propositum ostendit reficiendi, etiam in mortis articulo, Ecclesiae Sacramenta, profecto in his mortaliter peccat, prout ex iis quae supra tetigimus apparet. Applicari sane possent quae habet S. *Al-jonsus* loquens de eo qui de aliquo peccato turpi se iactat. « Se iactans, inquit, tripliciter ordinarie peccat: i) quia gloriatur de re mala; 2) quia magnum praebet scandalum; 3) quia de facili se complacet de peccato patrato ». Quae complacentia, gravis qui-

dem, adest, etsi peccatum de quo se iactat reapse non commisit. Denique sententiam quam profert, *indignum esse hominem, quum sit sui iuris, caece auctoritati se submittere* per se perfectam superbiam exprimit, in qua, ut vidimus, peccatum gravissimum continetur. Si vero haec oretenus tantum, ut viam sibi sternat ad honores, et non ex animo, profert, tunc pessimum dat ipse scandalum. Neque ulla-tenus a gravi peccato excusari potest talem efferendo etsi exterius tantum sententiam, quae Christianae Religio-nis principiis ita directe opponitur.

Ad IV. Angelae et Angelino, ut cito a superbiae morbo convalescant, haec suggerenda esse remedia

censeo. Primum suas misérias defectus-que, erroresque in quos hactenus, haud certe raro, lapsi sunt, saepe in memoriam revocent. Item obligatio-nem se submittendi non tantum Deo, sed et hominibus qui ab Eo potestatem habent. Item exempla humilitatis Chri-sti, qui et omnium hominum ludex erit. Practice se exerceant in adhibenda superioribus suis quibuscumque reve-rentia ac obedientia; atque optime facient si quandoque etiam aequalibus et inferioribus se submittant. Societa-tem adulatorum suorum opere horreant et fugiant. Maxime autem instent in orationibus ad Deum fundendis, qui bonam voluntatem adiuvat, et sine quo nihil possumus.

C. M. R.

65. DE AVARITIA.

Gregorius, negotiator valde dives, eo praecipue spectat ut opes et for-tunas suas amplificet. Nihil quidem iniuste vel fraudulenter agit, ali-quando etiam nonnihil eleemosynae nomine pauperibus largitur. At totus est in negotiando, ut vix ei tempus supersit, quo Missae diebus festis intersit, imo quandoque sacrum negligit ut in conclavi manens aureos nummos peramanter enumeret; sacramenta vero poenitentiae et eucharistiae raro suscipit. Parce et restricte se suamque familiam alit, et adeo exiguos sumptus in cultum vestitumque suum et familiae facit, ut pauperibus similiores quam opulentis viris ipse eiusque filii videan-tur. Exprobratus ab amico quodam utpote avaritiae vitio laborans, su-spicatur ne reapse res ita sit; quare ad confessarium accedit totamque suae vitae rationem exponit. Hic secum quaerit :

1. Quid avaritia et quantum peccatum sit.
2. Quaenam sint remedia contra avaritiam.
3. An Gregorius avarus dicendus sit, et ita quidem ut in hoc vitii genere graviter peccet.

SOLUTIO

Praenot. Avaritia inter septem peccata seu vitia capita-lia adnumeratur, utpote quae radix, fons aliorum quoque peccatorum exstat.

Ad I. Avaritia definitur *inordinatus appetitus divitiarum, bonorum temporalium* seu fortunae. Avaritia dupliciter considerari potest, scilicet *affective* et *effective* et duplici pariter

modo committi potest, videlicet vel excedendo in retinendis bonis acquisitis, vel excedendo in cura et sollicitudine nova bona acquirendi. Huiusmodi vitium opponitur virtuti *liberalitatis*; per accidens autem opponi potest et aliis virtutibus: v. gr. iustitiae, cum quis bona acquirit vel retinet contra iustitiam; pietati, dum quis nimis parce alit familiam; charitati erga proximum, cum congruas elemosynas quis non erogat. Si avaritia opponitur tantummodo liberalitati est peccatum ex» *toto genere suo veniale*; excessus enim in re alias indifferenti et licita venialis est. Si vero alias laedit virtutes, peccatum evadere potest mortale. Peccaret e. gr. mortaliter qui adeo inordinate appeteret divitias, ut in eis ultimum finem constituat, paratus ob easdem legem Dei violare, curamque salutis aeternae omnino negligere vel excludere. Avaritia graviter laederet charitatem in proximum, qui immodico possidendi amore non succurreret proximo in extrema neccssitatet versanti. Multaque alia peccata, et quandoque gravia, ex avaritia prodeunt, ita ut merito post superbiam secundo loco inter vitia capitalia recenseatur, multaeque eius numerentur *filiae*, quae potissimum sunt sequentes: 1) Obduratio cordis, ut superius diximus, contra egenos et pauperes. 2) Inquietudo mentis, scilicet vehemens et inordinata animi applicatio ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani timore, ne non acquirantur vel perdantur. 3) Violentia. 4) Fallacia sive dolus in verbis. 5) Fraus sive dolus in facto. 6) Proditio, quae est deceptio contra fidem datam aut de-

bitam, in damnum alicuius; prout fecit ludas in lesum.

Ad II. Christus in Evangelio innuit difficillimum esse divites ingredi in regnum caelorum et Paulus Apostolus a possessione regni caelestis excludit avaros. Verum quaedam dantur remedia contra avaritiam; remedia, quae, gratia Dei intus operante, hoc vitio infectos sanare queunt. Sunt nempe: vanitatis rerum terrenarum consideratio; caelestium bonorum frequens meditatio; paupertatem Christi ob oculos habere; huius vitii pericula, de quibus supra, considerare eiusque turpitudinem; denique animadvertat avarus sui ipsius infelicitatem, quia hoc vitio non solum in alios, sed etiam in seipsum saevit.

Ad III. Absque dubio Gregorius dicendus est avarus et ita quidem ut in hoc vitii genere graviter peccaverit. Quod avaritiae laboret vitio Gregorius apparet ex totius casus expositione. Totus est in negotiando, ut vix aut ne vix quidem suis satisfaciat obligationibus. Peccat, et quidem graviter, quoties amore pecuniae ductus et in conclavi manens ut aureos nummos peramanter enumeret, Missae auditionem negligit. Peccat, et forte graviter, contra seipsum et contra pietatem, dum se suamque familiam parce et restricte alit, dumque nimium exiguos sumptus in cultum vestitumque suum et familiae facit.

Carpendus igitur est Gregorius a viro confessario, eique remedia contra avaritiam suggerenda.

P. I. B.

(Circa quaest. DE LUXURIA vid. DE TEMPERANTIA).

66. DE IRA.

Ad Placidum confessorium Edmundus ludimagister accedit eique, inter alia, narrat, se valde proclivem esse ad iram nec posse, nisi velit scholae disciplinae valedicere, istiusmodi vitium plene compescere, cum eius animi tranquillitate alumni facile abutantur.

Cui Placidus benigne respondet haud esse illicitum illi altius quandoque in alumnos intendere vocem atque verbis eosdem castigare, modo tamen tranquillum animum servare valeat. Cui ille: « Ecquid hoc possibile est? ». Ac Placidus: « Utique — respondet — virtus huc tendere debet ».

Quaeritur :

1. Quale sit irae peccatum et quaenam natura oppositae virtutis.
2. An quandoque ira licita evadat.
3. An recte Placidus responderit.

SOLUTIO

Ad I. *Ira* est *passio* appetitus irascibilis, quae spectat malum praesens sub specie ardui. Ad hoc enim quis irascitur, ut conetur repellere malum quo afficitur. Ira aliter ac ceterae passionēs, non habet oppositum in appetitu irascibili, quia bonum praesens non est arduum.

Influxus irae, sicut et ceterarum passionum, in appetitum rationalem alius est prout passio praecedit, sequitur aut comitatur determinationem voluntatis. Si enim passio praecedat, rationem obnubilat, ac proinde minuit voluntarium; quin immo eo pervenire potest ut auferat omnino; unde dicitur quis obcoecari ira. Contra si passio sequatur, eadem est voluntarie quaesita, gignit praemeditationem, et potius augeat voluntarium. Ex his intelligitur dispositio can. 2206: « passio si fuerit voluntaria et deliberate excitata et nutrita, imputabilitatem potius augeat; secus eam minuit plus minusve pro diverso passionis aestu; et omnino tollit, si omnem mentis deliberationem et voluntatis consensum praecedat et impediat ». Fieri tandem potest ut passio appetitum rationalem comi-

tetur; quo in casu demonstrat tantum graviorem voluntatem.

Ira, qua passio, est *indifferens*, neque bona neque mala, sicut ceterae passionēs. Bona autem vel mala effici potest sive ob obiectum sive ob modum.

Obiectum irae potest esse bonum vel malum; si bonum, ira est laudabilis (ira per zelum). Hac ratione iratus est Christus Dominus contra profanatores templi, qui fecerant domum Patris sui speluncam latronum ¹. Mala, contra, efficitur ira, cum tendit in illicitum (ira per vitium); hoc sensu dici solet a doctoribus *desiderium vindictae*; et est peccatum ex genere suo grave, quia violat semper caritatem et aliquando iustitiam. Unde monitum Christi Domini: *Ego autem dico vobis omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*

Etiam circa obiectum bonum servandus est debitus irascendi modus. Huc spectant verba Sacrae Scripturae: Irascimini et nolite peccare ³. Fieri autem potest ut quis minus vel magis

¹ Io. 2, 14 ss.

² Mt. 5, 22.

³ Ps- 4, 5.

irascatur quam oporteat; ita minus irascitur superior qui vitia tolerat subditorum, cum deberet punire; magis vero qui interius vel exterius nimis excitatur. Haec inordinatio est ex genere suo levis; gravis autem per accidens fieri potest, e. gr. ob scandalum datum a persona in dignitate constituta.

Filiae irae dicuntur inordinationes quae iram saepe comitantur, e. gr. indignatio, tumor mentis, clamor; ex ira ortum ducunt quoque blasphemiae, contumeliae, rixae, quae tamen, uti patet, sunt alia peccata. Horum autem imputabilitas in actu et in causa rite est aestimanda quatenus effectus fuerint antea praevisi.

Causae irae sunt subiectivae, e. gr. indoles sanguinea, debilitas nervorum; vel obiectivae, quales sunt externae occasiones irascendi.

Defectui irae opponitur zelus; excessui vero mansuetudo. Cum autem longe facilius per excessum quam per defectum peccetur, virtus mansuetudinis peculiari modo censetur opposita irae; haec virtus enim studet iram intra aequos limites continere.

Ad eiusmodi vero virtutem acquirendam maxime iuvant sequentia media: meditari exempla Christi: Discite a me quia mitis sum et humilis corde⁴; considerare infirmitatem nostram; remove causas; primis obsi-

stere motibus; sol non occidat super iracundiam vestram⁵.

Ad II. Ex dictis iam patet responsum secundum. Ira quae habeat obiectum bonum et debito modo excitetur est bona; secus est mala pro diverso obiecto vel gradu deordinationis. Cum autem homo natura feratur potius ad vindictam, maxime suadenda est mansuetudo, quae vindictam moderatur.

Ad III. Edmundus ludimagister dicit se esse ad iram proclivem; forte fatigatus diuturno labore nervorum debilitate aliquantum laborat. Ipse non valet disciplinam in scholis satisfieri; ideo altiore voce et clamore verborum studet insolentes discipulos ad officium reducere. Obiectum eius irae est bonum: modus autem, uti videtur, aliquando immoderatus, ideoque leviter reprehendendus. Placidus confesarius recto eidem suadet ut vocem in alumnos altius intendens, studeat animum servare tranquillum; quod fieri potest, si iam valeat perfecte se subiacere rectae rationi. Liceat autem aliud consilium adiungere Edmundo: curet ut clamores evitet, plus oculis ac vultu quam verbis praecipiat, aequum ac constantem animum servet, si velit discipulorum reverentiam et oboedientiam in se conciliare. F. R.

(Circa quaest. DE GULA vid. DE TEMPERANTIA).

67. DE IRA ALTERA FACTI SPECIES.

Ferdinandus, homo biliosus, ad res vix ullius momenti ita exardescit ira, ut toto corpore contremiscat; ex hoc compluries factum est ut in morbum inciderit, quo ab officio suo obeundo impediabatur. Atque in tali ira solet verbis contumeliosis proximum impetere, liberis atque uxori omne genus malorum imprecari. Hucusque incassum monebatur ut affectionibus suis moderaretur. Nuper graviter irascens filio adule-

⁴ Mi n, 29.

⁵ Eph. 4» 26.

scenti vasa in terrain proiciens confregit, filii pileolum novum arripiens in ignem coniecit.

Quaeritur :

1. Quomodo in casu nostro Ferdinandum peccasse iudicari debeat.
2. Quid exigi debeat a Ferdinando ut confessus absolvatur, et quae remedia ei indicanda.

SOLUTIO

Ad I. Ferdinandus, homo biliosus, cum ira exardescit, toto corpore contremiscit; et compluries ex hoc in morbum incidit, quo ab officio suo obeundo prohibitus est. Cum tam graves ac diurni effectus ex ira Ferdinando gignantur, dubium oboritur num forte idem aliquo morbo laboret, e. gr. epilepsia. Non enim videtur tantos effectus sola ira efficere posse. Oportet igitur in primis medicus catholicus consulatur. Qui si, morbum adesse negaverit, plena, uti patet, manet Ferdinandi imputabilitas; sin vero (quod probabilius ex adiunctis videtur) admiserit, imputabilitas valde minuitur. Quaecumque enim causa valet effectus morbi excitare; nec moraliter fieri potest ut quaevis ex humana conversatione vitetur occasio.

Verum expedit singulos perpendere effectus. Ferdinandus enim propter iram:

a) *Pluries aegrotavit ita ut ab officio adimplendo impediretur.* Si Ferdinandus plene sui compos sit, non est dubium quin graviter teneatur tanti mali causas remove. Cum vero hoc facere praetermisit, graviter peccavit. Verum si re vera aliquo morbo laboret, vix erit leviter imputandus.

b) *Contumelias et exsecrationes protulit maxime in uxorem et filios.* Si Ferdinandus sit vir sanae mentis et serio dixerit, certe graviter peccavit; secus leviter. Probabiliter autem, etsi

bona valetudine laboret, non serio contumelias protulit, cum ira tantum excitatus, easdem dixisse videatur.

c) *Filii vasa confregit et pileolum coniecit in ignem.* Non est dubium quin, si ipse ratione ducatur, teneatur saltem filiis prava exempla evitare. Verum damna videntur non gravia, et rerum proprietas ad ipsum pertinere. Igitur, etsi nullo morbo excusetur, nonnisi leviter peccasse dicendus est.

Ad II. Ferdinandus ob non impletum officium nihil tenetur restituere. Non enim ira fuit causa *directe* efficax damni. Probabilius autem nec fuit *graviter* imputabilis. Ob mala vero exempla praestita, curet, si possit, melioris vitae exhibere rationem.

Remedia autem adhibeat quae valeant et corporis (si quae sit) et animae infirmitates curare. Atque in primis, uti diximus, medicum catholicum consulat eiusque mandata exsequatur, si is aliquem morbum adesse deprehenderit. In quolibet autem casu, et praesertim si morbus desit, studeat Ferdinandus causas praecavere excitationis, passioni exsurgenti obstare, ac maxime Christi Domini exempla addiscere et imitari, *qui mitis est et humilis corde*

F. R,

† Mt. ii, 29.

68. DE INVIDIA.

Titus, vir doctus ac pius, qui munera quaedam, quibus maxime idoneus videbatur, ferventer optabat, ubi accepit eadem aliis minus idoneis, at magis commendatis, delata fuisse, vehementer ea de re doluit atque nunc cum confessario conqueritur. Hic, dum Titum consolari conatur, ipsum simul monet ne iis qui praelati sunt invideat. Id, vero, negat Titus, ac se dolere tantum asserit, quod ipse non absque sui nominis imminutione iis muneribus careat, et ii qui eadem sunt assequeuti, iis gerendis satis apti non sint.

Quaeritur :

1. Quid invidia et quatenus eius malitia.
2. Quid de ea ratione iudicandum sit quae ad avertendam a se invidiae suspicionem usus est Titus.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit invidia et quatenus eius malitia.*

S. Thomas fuse et — more suo — egregie pertractans hanc quaestionem, quattuor in articulis distinctis disserit:

- 1) *quid sit invidia*; 2) *utrum sit peccatum*; 3) *utrum sit peccatum mortale*; 4) *utrum sit vitium capitale et de filiabus eius* *.

¶ *De natura invidiae.* - iuxta Angelicum, quem omnes communiter sequuntur, invidia essentialiter consistit in *Tristitia de bono* alterius secundum illud Damasceni *: *Invidia est tristitia in alienis bonis.*

Non semper autem tristitia de bonis alterius est invidia: ob diversas enim rationes quis tritari potest. Quando quis tristatur praecise « *quia bonum alterius aestimatur ut malum proprium, inquantum est diminutivum propriae gloriae vel excellentiae* » tunc habetur invidia \

Ratio formalis invidiae ut apparet est quia ipsum bonum proximi aestimatur *unice et praecise* tamquam ma-

lum proprium: quis dolet et tristatur eo ipso quia proximus gaudet et prosperatur: hoc praecise invidiam constituit.

Non autem esset invidia tritari de bono alterius ob alias rationes; quod tripliciter fieri posse docet Angelicus *.

a) Si quis tristatur de bono alterius inquantum ex hoc imminet sibi periculum alicuius nocimenti: sicut homo tristatur de exaltatione inimici sui timens ne eum laedat. Talis tristitia non est invidia sed magis *timoris effectus*.

Non est invidia quia motivum tristitiae non est bonum proximi, sed timor mali proprii.

b) « Potest aliquis tritari de bono alterius, non ex eo quod ipse habet bonum, sed ex eo quod nobis deest bonum illud quod ipse habet. Et hoc proprie est *zelus*. Et si iste zelus sit circa bona honesta, laudabilis est: secundum illud 5 *Aemulamini spiritualia*. Si autem sit de bonis temporalibus, potest esse cum peccato, et sine peccato ».

* S. Th. II-II. q. 36. 2a. 1-4
- Dr. f. d. orth. t. lib. II. cap. 14
† 5. Th.. IMI. q. 16, a. i

† Ibid., a. 2.
† I ad Cor. 14,

Ab auctoribus vocatur etiam *aemulatio*.

c) « Tertio modo aliquis tristatur de bono alterius inquantum ille cui accidit bonum est eo indignus ».

Haec *indignatio* seu *abominatio* dicitur. Et potest esse bonum, si c. gr. quis tristetur eo quod improbi ad dignitates promoveantur. Motivum enim indignationis est malum quod societati vel individuus potest evenire.

Notant autem doctores non esse licitum dolere de eo quod improbi bona temporalia consequantur; quin imo esset peccatum blasphemiae, si quis tristaretur de Dei providentia, quod impiis bona largiatur.

Et Angelicus docet: « Secundum doctrinam fidei, temporalia bona quae indignis proveniunt ex iusta Dei ordinatione disponuntur, vel ad eorum correctionem vel ad eorum damnationem: et huiusmodi bona quasi nihil sunt in comparatione ad bona futura, quae servantur bonis. Et ideo huiusmodi tristitia prohibetur in Scriptura sacra » °.

Stat ergo definitio invidiae in motivo formali, quo *bonum proximi apprehenditur tamquam malum proprium inquantum est diminutivum propriae excellentiae seu gloriae*.

Addit S. Thomas ex Aristotele: « praecipue homines de illis bonis invident in quibus homines amant honorari et in opinione esse ». Et: « amatores honoris sunt magis invidi. Et similiter etiam pusillanimes sunt invidi: quia omnia reputant magna, et quidquid boni alicui accidit, reputant se in magno superatos esse » ¶*

Invidia insuper habetur inter *propinquos* seu *aequales*. « Nullus enim, nisi insanus, studet se aequare vel praeferre in gloria his qui sunt multo maiores, puta plebeius homini regi » *.

6 *Ibid.*, a. 2.

7 *Ibid.*, a. i, ad 3.

* *[ibid.]*, ad 3.

2" *De malitia invidiae*. - Dicendum est esse peccatum directe contra caritatem. Nam caritas praecipit ut de bono proximi gaudeamus, dum invidia praecise de hoc dolet et tristatur.

Et quia caritas obligat sub gravi, invidia est *ex genere suo* peccatum mortale.

Ex *genere suo*, inquam: nam ut sit grave requiritur ut materia sit gravis, et actus sit perfecte deliberatus.

Quo maius est bonum proximi de quo tristatur quis, eo maius est peccatum: et gravissimum erit tristari de bono spirituali eius. Et inter gravissima peccata reputatur « *invidentia fraternae gratiae* secundum quod aliquis dolet de ipso augmento gratiae Dei, non solum de bono proximi. Unde ponitur peccatum in Spiritum Sanctum: quia per hanc invidentiam homo quodammodo invidet Spiritui Sancto, qui in suis operibus glorificatur » †.

Docent auctores raro per se invidiam esse *in praxi* peccatum grave, sive ob parvitatem materiae, sive ob imperfectionem actus; et potius fieri grave propter effectus ex ea derivatos, qui *filiae eius vocantur*.

Nam *invidia est peccatum capitale*, licet et ipsa filia sit superbiae: seu verius *inanis gloriae*. Quia ut docet S. Gregorius 10 referente S. Thoma: « Prima superbiae soboles est inanis gloria, quae *dum oppressam mentem corruperit, mox invidiam gignit* ».

Filiae vero invidiae sunt: 1) *Odium, proximi* « Cum invidia sit tristitia de bono proximi, sequitur quod bonum proximi nobis reddatur odiosum. Et inde est quod ex invidia oritur odium » †. Odium potest evadere etiam diabolicum et infernale: Ex invidia Cain occidit fratrem suum Abel; Pharisei accusaverunt Christum...

2) *Susurratio* seu *occulta denigratio*

° *Ibid.*, a. 4, ad 2

10 *Moral.*, cap. 31.

11 S. 771. » II-II » q. 34 » a. 6. rçsp diç,

famae alterius: invidus enim omnibus modis et praesertim locutionibus sinistris studet imminuere gloriam proximi.

3) *Detractio*, seu *manifesta denigratio* famaе alterius; ad quam impudenter recurrit invidus ut minuat famam proximi.

4) *Afflictio in prosperis et exultatio in adversis proximi*, sunt duae filiae irae a contrario. Invidus dolet de bono proximi, gaudet de eius malo. Utrumque graviter proximum offendere potest.

Perbelle haec explicantur ab Angelico ita: «In conatu invidiae est aliquid tamquam principium, aliquid tamquam medium, et aliquid tamquam terminus.

Principium quidem est ut aliquis diminuatur gloriam alterius vel in occulto et sic est *susurratio*; vel manifeste et sic est *detractio*. Medium autem est quia aliquis intendens diminuere gloriam alterius aut potest et sic est *exultatio in adversis*; aut non potest, et sic est *afflictio in prosperis*. Terminus autem est in ipso *odio*: quia sicut bonum delectans causat amorem, ita tristitia causat odium ut supra » ,3.

Ad II. *Quid de ea ratione indicandum sit qua ad avertendam a se invidiae suspicionem usus est Titus.*

Titus, de quo in casu, peccato invidiae induisuisse videtur: nam ideo vehementer doluit de alterius bono (dilatione munerum) quia ex hoc aestima-

vit valde imminutum fuisse proprium nomen. Reum quoque invidiae eum iudicavit confessarius, statim ac audivit confessionem; nam eum monuit « *ne invideat iis qui sunt praelati* ». Fidendum autem esse magis confessarii iudicio quam Titi, omnibus manifestum est, cum valde difficile sit in causa propria et in comparatione cum aliis integre et sine cupiditate iudicare.

Eo vel magis quia Titus nimis propriae excellentiae favere videatur seipsum *maxime idoneum existimans iis muneribus, quae ferventer optabat, suscipiendis*; alios vero *minus idoneos* iudicando.

Titus vero negat se invidiae induisisse; et rationem affert se tantummodo dolere de non delatis sibi officiis. Vult si diceret se non dolere quod alii habuerunt illa munera sed solummodo quod *ipse careat iisdem*.

Hoc magis ad *aemulationem* pertinet quam ad invidiam. De aliis per se non curat Titus nisi quod *eos minus dignos indicat* iis gerendis officiis, et si dolet hoc potius *indignationem* significat non invidiam.

Et cum Titus sit vir *doctus et pius* eidem quoque fidendum est.

Revera nos quoque dicere possumus Titum nihil aliud voluisse quam suae famaе consulere, quin invideat iis qui illa munera acceperunt.

Aliud enim est propria tuere, aliud alienis invidere.

P. I. M.

69. DE ACEDIA.

Paula, filia familias, suis parentibus valde oboediens, omnia quidem implet religionis officia. Verum, cum parentes eam praeterea cogant ad plura alia devotionis et virtutum opera peragenda, ad quae non tenetur, nonnihil ipsa inde contristatur, et ea exsequendo in se saepe experitur tristitiam.

Quaeritur :

1. Quid sit acedia.
2. An Paula accdiae tea sit.

SOLUTIO

Ad I. « Acedia importat quoddam taedium operandi » ¹. Idcoque distinguendum est inter duas formas acediae.

Si intelligitur acedia tanquam torpor animi in virtutum exercitio, quia est laboriosum vel molestum corpori, aut delectationis alicuius impeditivum: haec acedia « non habebit rationem specialis vitii, quia... omne vitium refugit spirituale bonum virtutis oppositae » ².

Si nomen acediae accipitur tristitia aut taedium de bono divino, nempe de divina amicitia apprehensa ut nobis mala, eo quod per laboriosa virtutum exercitia obtineri aut conservari debeat: est peccatum speciale; etenim opponitur actui virtutis charitatis, videlicet gaudio de bono divino. Igitur mortale ex genere suo habetur peccatum accdiae, quod secundum propriam rationem charitati opponitur: veniale tamen potest esse, sive quia motus habetur voluntatis imperfecte deliberatus, sive quia versatur circa bona ad salutem necessaria ³.

« Necesse est, ait S. Thomas, quod ex tristitia aliquid dupliciter oriatur: uno modo ut homo recedat a contristantibus, alio modo ut transeat ad alia in quibus delectatur: sicut illi, qui non possunt gaudere in spiritualibus delectationibus, transferunt se ad corporales... In fuga autem tristitiae talis processus attenditur, quia primo homo

fugit contristantia; secundo, etiam impugnat ea quae tristitiam ingerunt. Spiritualia autem bona de quibus tristatur acedia sunt et finis et id quod est ad finem » ⁴.

Si homo fugit salutem aeternam, haec est *desperatio*; si autem fugit media ad salutem, qualia habentur in praeceptis communis iustitiae: hic est *torpor circa praecepta*; si homo vero fugit media ad salutem, de quibus agunt consilia, haec est *malitia*.

Filia insuper acediae est *evagatio mentis circa illicita*, si attenditur ad delectabilia exteriora.

Ad II. Paula acediam quidem committit, generale vitium, refugiens spirituale bonum, prout est laboriosum et molestum; siquidem « omne vitium refugit spirituale bonum virtutis oppositae ». Minime vero committit acediam, speciale vitium, cuius est « tristari de bono divino ». Enimvero « acedia non est recessus mentis a quocumque spirituali bono, sed a bono divino, cui oportet mentem inhaerere ex necessitate. Unde, si quis contristatur de hoc, quod aliquis cogit eum implere opera virtutis, quae facere non tenetur, non est peccatum acediae; sed quando contristatur in his, quae ei imminent facienda propter Deum » ⁵.

P. P.

¹ S. Th., II-II, q. 35. » I. C.

² S. Th., II-II, q. 35. a. 2, c.

³ D. H. Merkelbach, o. c., p. 410.

⁴ S. Th., II-II, q. 35, q. 4, ad 2.

⁵ S. Th., II-II, q. 35 » .. 3> ad 2.

70. DE IMPERFECTIONIBUS.

Candida monialis, quae in perfectionem sedulo studio intendit, saepe, dum confessionem instituit, haec tantummodo apud confessarium queritur, quod perfectionis operis propositum quandoque non servet, quod divinis inspirationibus haud semper obsequatur, quod animi fervorem in agendo aliquando remittat atque vagum animum saepe in orationibus gerat.

Haec confessarius cum audit, opportuna consilia Candidae praebet simulque, tamen, cuiusdam anteactae vitae peccati accusationem ab eadem exquirat, si velit absolutionem obtinere: quae enim nunc manifestat, cum peccati malitiam haudquaquam attingant, sufficientem absolutionis materiam non esse.

Quod Candida valde miratur, atque timens ne pluris a suo confessario aestimetur, rem totam confessario extraordinario accuratius exponit.

Quaeritur :

1. Quid sint imperfectiones et quomodo a peccatis distinguantur.
2. An peccet qui perfectiora voluntarie negligit.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sint imperfectiones et quomodo a peccatis distinguantur.*

Ne ab exordiis praeoccupemus solutionem quaestionis agitandae, imperfectionem dicimus absentiam ulterioris bonitatis actui possibilis. Si absentiam involuntariam loquimur, imperfectio vocatur negativa; si contra voluntariam, positiva imperfectio nominatur¹. Illius generis veniunt distractiones quas patimur orantes; huius vero, consiliorum transgressionem et omissiones deliberatae.

Imperfectio valet inesse actui ex proprio huius obiecto, moraliter minus bono quam obiecto contrarii actus (sic virginitas est melior matrimonio);

¹ Definire imperfectionem negativam «causam boni uti quae inesse non debebat». positivam vero < defectum bonitatis quae, sive ex debito & tunc tali, tunc ex convenientia inesse debebat >, ut plures (adunt (v. gr. VntMEKBSCH. I. n. 4'8) est iim ab initio proclamare imperfectionem positivam e*) peccatum: quod quidem probandum

ex fine quoque operantis, qui spe movetur praemii aut timore poenae (cogita timorem servilem et initialem), aut agit ob honestatem naturalis ordinis (quem ad modum paganus pius erga parentes, misericors in proximos), aut elicit actum bonum sub influxu dumtaxat virtuali caritatis; ex aliis, denique, circumstantiis, v. gr. si quis breviarium recitet in hortulo (convenientior locus, ecclesia), oret remisse (potius quam ferventer), etc.

Verum dum imperfectio subaudit actum bonum, peccatum definitur actus humanus, seu voluntarius, malus². Imperfectiones propterea negativae, cum voluntarii terminos exsuperent, a peccatis facile distinguuntur. Num positivae quoque imperfectiones, quae voluntariae sunt? Responsio affirmativa condicionata, si videlicet malitia careant.

² Cfr. *De Vinis* etc., n. 32.

Ad IL *An peccet qui perfectiora voluntarie negligit.*

Consilia sunt de meliori bono; contrarium meliori bonum est, quantumvis minus; huius igitur exsecutio, illorum ergo omissio, nullam secundum se malitiam induunt.

Quam tamen non habent ex obiecto possunt habere ex circumstantiis. Ex circumstantia proculdubio finis, cum intentio agentis, praeterquam actum bonum, ipsum quoque deturpare valeat meliorem actum. Ex aliis insuper circumstantiis. Nam imprimis nullum consilii est opus quod nequeat in adiunctis praeceptorum ingredi provinciam (nec ipsis coniugatis matrimonialis actus licet semper); si consilii quapropter exsecutio urgeat tunc ex humana, divina, naturali lege, eius omissio voluntaria non vacat a peccato. Valet pariter quis teneri ad perfectiora opera exsequenda, plura aut pauciora, ob votum quod emisit; horum omissio voluntaria, voti cum sit transgressio, dicit quoque peccatum. Potest demum teneri quis ad perfectiora ex professione ad certam Regulam; omissio voluntaria eorum quae agenda imponit¹. Regula peccatum est quoties regula obligat sub culpa, aut erit frequenter cum peccato si Regulae obligatio urgeat sub poena tantum.

Extra casus huiusmodi nullo adstringimur officio erga consilia? Boni melioris, quod consiliorum obiectum diximus, oportet distinguamus aestimationem, quae est intellectus, atque electionem, voluntatis. Quae revera meliora sunt atque certo meliora apparent haec tenemur aestimare pluris:

¹ Regula religiosa quaedam quidem continet sub formula «commendamus fratribus...»; tunc consulit, non imponit agenda; ideo nec punit omissionem. At falso quis putaret omnia contenta in Regula consiliorum induere naturam: praeter pauca etenim quae urgent «in virtute sanctae obediendae» sub formali praecepto, ergo sub culpa gravi, plurimae sunt ordinationes, iussa sive praecepta quae obligant sub culpa aut poena

nam aestimatio iudicium est, ad allegata et probata pronuntiandum. Ergo non licet contemnere meliora: contemptus consiliorum est peccatum. Sed quae pluris habenda sunt debemusne eligere prae ceteris?

Quidam id asserunt, dummodo constet de boni huiuscemodi praestantia non obiectiva tantum sed quoad nos itidem in adiunctis. Electio meliorum, dicunt, in casu est debita ob gratitudinem et dilectionem erga Deum, caritatem erga nos ipsos, ob mensuram seu proportionem inter actum atque activam potentiam, ob comminatam penes asceticos doctores recusationem ulterioris gratiae, ob legem qua omnibus iniungitur *Estote perfecti*⁴, ob naturaliter inditum rationali agenti praeceptum *Age ad rationis normam, sive rationi consona*.

Plures sunt ex adverso qui haec quaecumque argumenta infirma reputant. Deus etenim, dum meliora quidem inspirat sed non urget, ad perfectiora invitat sed non obligat: cur propterea haberet nos ingratos, incurios divinae dilectionis? num gratum animum et amorem exhibere non possumus ipsa praeceptorum observantia? Caritas in nos ipsos imponit quaedam sine quibus nullatenus salvatur; imponit alia sine quibus periclitatur; at non imponit omnia quibus fovetur et augetur; porro fovetur et augetur observatione quoque praeceptorum. Nec perpetuo necessarium est facultatem porrigi ad sui summum (ideoque agere intense seu ferventer), quoniam vel usus singularum facultatum saepius non urget: nec tenentur inire matrimonium quotquot sunt capaces generandi, nec tenentur vacare metaphysicae quotquot ingenio pollent. Ipsum quod doctores proferunt ascetici de denegatione ulterioris gratiae sic valet apte intelligi ut meliora omittentes non

⁴ Mt. 5, 48.

atingant mercedem copiosiore*m* iis qui meliora faciunt repromissam: summa nota in examine iis datur qui optimum examen subierunt; nec ideo quod aliis denegatur, ceteri puniuntur. Lex insuper de perfectione caritatis obligat quidem ad hanc perfectionem *assequendam*, non *exsequendam* s; aliis verbis, perfectio caritatis non est materia legis, legis quamvis finis existat, finis attamen legis non cadit sub lege ⁶. Praecepto denique naturali vetamur proculdubio quominus irrationabiliter operemur, id est contra rationem; oportet attamen, ne incurramus principii petitionem, ostendere eum contra rationem agere qui id eligit quod ratio approbat, bonum ex circumstantiis praeterquam ex obiecto; cur minus bonum meliori comparatum exsueret bonitatem malitiamque indueret?

Unum adiciam in negativae huius sententiae fulcimentum. Debitum, legale aut morale, strictum aut latum, necessitatis aut convenientiae, est materia praecepti, naturalis et positivi, divini atque humani; hinc classica augustiniana peccati definitio: Dictum vel factum vel concupitum contra legem aeternam; ideo « ubi non est lex, nec praevaricatio » ⁷. Lex et prae-

⁵ De cetero, si consiliorum observantia dicatur necessaria ad perfectionem caritatis assequendam, difficile intelligitur verbum Domini: < Si vis ad vitam ingredi, serva mandata... Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum... > (Mt 19· 17 >.) > verbum insuper Pauli: < Si autem acceperis uxorem, non peccasti; et si nupserit virgo non peccavit Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit; et qui non iungit, melius facit > (i Cor. 7, 28. 38).

• < Aliter obligamur praecepto quoad id quod te habet ut finit: et aliter quoad id quod simpliciter praecipitur. Nam quod praecipitur ut finis, sufficienter oboedientiam sortitur si sic paremus ut quandoque finem assequamur: quod praecipitur autem absolute, absolute quoque adimplendum est. Unde, quia caritatis perfectio praecipitur ut finis, sufficienter quilibet hoc praeceptum servat si ita servat ut quandoque ad finem hunc perveniat. Perveniet autem quilibet proculdubio qui cum quantumcumque minima caritate ad patriam currit: quoniam dicitur caritas perfecta erit > (CMETANUS, in II-II, 3. n. 5).

[†] Rom 4. 15,

ceptum, praeter consultationem de mediis variis atque iudicium de medio aptiore, nominant imperium superioris: *sic age*. Actus imperii est superiori proprius; praevia consultatio atque iudicium aliis etiam competunt: quilibet enim sapiens, prudens, expertus ita potest nos alloqui: *sic ageretis melius*. Quapropter si superior quod iudicium emisit nobis pandat nec procedat ultra, personam privatam gerit; bonum melius ostendens, id non iubet; non agens qua superior, subditum non obligat ⁸. Nec ratio seu conscientia subditi vertit iudicium in imperium, consilium in praeceptum; ratio est praeco, non princeps; legem quidem denuntiat, at non efficit.

Sententia propterea affirmativa non satis constat. Electio minoris boni non est peccatum certum; igitur nec omisio consilii, sive melioris boni.

Certum est attamen boni minoris electionem esse frequenter cum peccato, v. gr. si quis minora eligeret ideo quod meliora contemnit, aut ideo quod cor stabilivit (iuramento, voto, proposito) contra spiritualem ascensionem sive progressum ⁹, aut ideo quod mi-

• Dum superior non imperat sed melius bonum subditi relinquit electioni, practice ei dicit: *sic melius ageres, at licet tibi contrarium operari*; cur ipse offenderetur poenamque inferret si subditus utatur sibi facta licentia? cur peccaret qui id faceret quod licet? Sed propterea, audio, quod de meliori constat, id non omittimus nisi quia minus bonum plus fert delectationis aut laborem postulat exiguum. Quare tamen divina providentia miscuit utile dulci nisi ut capti dulcedine utilia prosequamur? Aliud est agere propter delectationem uti causam totalem actus et aliud agere propter delectationem quatenus partialem causam; porro qui minus bonum eligit, id non eligit quia delectabile (maior delectatio in peccatis), quamvis id non eligat quia honestum (maior honestas in melioribus), sed eligit quia delectabile simul ac honestum (partialis causa duplex).

’ < Si quis iurct se facturum aliquod peccatum, et peccavit iurando, et peccat iuramentum servando Si quis autem iurat se non facturum aliquod melius bonum, quod tamen facere non tenetur, peccat quidem iurando, inquantum ponit obicem Spiritui Sancto, qui est boni propositi inspirator: non tamen peccat iuramentum servando, sed multo melius facit, si non servet > (S. Th., II-II, q. 89. a. 7, ad 2).

nus eligit ex intemperantia, impatientia, acedia, curiositate; prout accidit peccatum executioni, puta si quis operaretur impatienter, negligenter, tarde.

Ad III. *Quid ad casum.*

Candida monialis se primo accusat quod perfectionis operis propositum quandoque non servet. Si de proposito dumtaxat agitur, obligatio est nulla ¹⁰; si vero de proposito religiosa professione firmato, id quidem obligat, sed ei Candida indubitate satisfacit, cum dicatur in perfectionem sedulo studio intendere ¹¹.

Se accusat insuper quod divinis inspirationibus haud obsequatur semper. Inspirationes hae, licet valeant esse de re praecepta aut simul cum praecepto, praesumuntur consilium importare,

¹⁰ Cfr. *De iustitia*, n. 388.

¹¹ « Scito quod religiosus non aliter tenetur ad perfectionem tendere quam servando regulam suam. Et ideo hi duo contemptus se invicem comitantur. Ita quod impossibile est ut quis non contemnat regulam suam, et contemnat perfectionem: quia si non contemnit regulam, iam permanet in professione tendendi ad perfectionem; ac per hoc, non contemnit perfectionem. Et similiter si non contemnit perfectionem, consequens est ut velit subiici regulae, per quam tenetur ad perfectionem tendere » (Caietanus, in II-II, 186, 9, n. 1).

cuius ideo omissionem peccatum existere non constat.

Se accusat pariter quod animi fervorem aliquoties remittat in agendo. Loquitur propterea de elicitis remissis actibus cum forsitan potuit elicere ferventiores. Hi cadunt sub consilio. Illi ergo incerta sunt peccata.

Se accusat denique quod saepe in orationibus vagum animum gerat. Si distractiones inter orandum voluntariae sint, haberemus peccatum veniale; si autem involuntariae, negativam imperfectionem, a peccati terminis alienam.

Si confessarius igitur has quoque distractiones novit involuntarias, fecit optime, postquam opportuna consilia praebuit, accusationem postulans vitae praeteritae peccati, ne sacramentum nullitati exponeret. Quin debuerit tamen fateri paenitenti materiae declaratae insufficientiam; iure timens ne humilis monialis turbaretur, caritate potius tenebatur rem hanc omittere. Peccatum vitae anteactae ideo petat clavibus submittendum quod dolorem certiore reddat et propositum firmitus.

P. L.

DE VARIIS VIRTUTIBUS

DE FIDE

71. DE NECESSITATE FIDEL

Edmundus sacerdos in publicum valetudinarium arcessitur ad confessionem excipiendam infirmi, qui diu sacramentis abstinuit atque haud sine multa piaie religiosae opera ad id tandem adduci potuit. Is enim, licet aliquali sensu religioso non careat, libere tamen de rebus religiosis sentit, ac quamvis catholicam doctrinam pluris quam ceteras aestimet — quapropter et se catholicum esse profitetur — non ideo, tamen, alias religiones ut falsas reiicit, sed singulis ius agnoscit quod libeat sibi eligere.

Hinc Edmundus imprimis caute studet eius errores corrigere. At frustra. Ille nedum sua iudicia dimittat, confessarii argumentationem aegre fert ac tandem aspere excipit. Hic, igitur, ne cogatur aegroto, quem in gravi vitae discrimine versari a religiosa novit, absolutionem denegare, cautius ducit, haec praeteriens, eius consensum in praecipua religionis Christianae mysteria exquirere eiusque animum ad dolorem excitare. Cum vero utrumque ille praestet, Edmundus eum sub conditione absolvit.

Quaeritur :

1. Quid sit fides ac quaenam eius necessitas ad salutem.
2. Quae sint veritates necessario credendae.
3. Quid de ratione agendi Edmundi.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit fides ac quaenam eius necessitas ad salutem.*

i" Fides multiplici acceptione sumitur tum in S. Scriptura, tum apud theologos, tum apud vulgus. Designat nempe fidelitatem in promissis, veracitatem, conscientiam, existimationem probitatis, etc.

His acceptionibus relictis, dicimus

fidem esse assensum praestitum alicui rei propter testimonium seu auctoritatem loquentis. Si loquens, cui credimus, est homo, habetur fides *humana*; si loquens est ipse Deus, habetur fides *divina* seu *theologica*.

20 Fides theologica potest considerari qua *habitus* et qua *actus*. Fides *habitualis* est permanens eaque habetur

etiam in infantibus baptizatis; fides *actualis* transiens est, et in eo habetur qui actum fidei elicit. Ad actum fidei in genere consideratae intellectus movetur, saltem plerumque, a voluntate; sed intellectus, ut fides rationabilis sit, praevis nonnulla cognoscere debet, nimirum testem fidem mereri, quippe qui nec in cognoscendo falli, nec in testando fallere queat cumque revera locutum esse. Proinde actus fidei est quidem formaliter et immediate actus intellectus, tamen voluntas magnam in eo partem habet, quatenus non solum debet movere intellectum ad exercitium actus, sicuti fit in quolibet actu intellectus, sed voluntas debet imperare ipsum assensum in actu fidei. « Fides — ait Angelicus — non est in intellectu nisi secundum quod imperatur a voluntate; unde quamvis id, quod est ex parte voluntatis, possit dici accidentale intellectui, est tamen essentielle fidei »

3' Iuxta Concilium Vaticanum « fides est virtus supernaturalis, qua, Dei aspirante ed adiuvante gratia, ab eo revelata vera esse credimus, non propter intrinsecam rerum veritatem naturali rationis lumine perspectam, sed propter auctoritatem ipsius Dei revelantis, qui nec falli nec fallere potest » 1.

Brevius S. Paulus: « Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium » 3. S. Thomas accurate exponit hanc definitionem, animadvertens: « Omnes aliae definitiones, quaecumque de fide dantur, explicationes sunt huius, quam Apostolus ponit »

Itaque fides theologica ut *virtus* definiri potest: Habitus supernaturalis infusus, quo homo disponitur ad firmiter assentiendum veritatibus a Deo

revelatis propter auctoritatem ipsius Dei revelantis. Ut *actus* potest definiri: Assensus supernaturalis, firmus et liber, veritatibus a Deo revelatis praestitus ob auctoritatem ipsius Dei revelantis 4.

4" Obiectum *materiale* fidei theologicae sunt omnes veritates a Deo revelatae; obiectum *formale* est auctoritas Dei revelantis. Istud obiectum formale, seu motivum intrinsecum fidei, duplici veritate constituitur, scii, quod Deus est infallibilis in cognoscendo et loquendo, ac praeterea quod revera hanc rem revelavit 5.

Revelationem autem divinitus factam cognoscimus per Ecclesiae propositionem, quae est quidem *regula* infallibilis, non tamen intrinsecum motivum fidei divinae.

Concilium Vaticanum his verbis obiectum materiale fidei designat: « Fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab Ecclesia sive sollemni iudicio sive ordinario et universali magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur » 6.

5" Praecipuae fidei divisiones sunt hae:

1) Fides *explicita* et fides *implicita*. Explicita, qua aliquid creditur in particulari et secundum proprios terminos cognitum; implicita, qua aliquid creditur non in se, sed in alio, utpote in eo contentum.

2) Fides *formalis* et fides *virtualis*. Prior habetur, cum quis explicite praestat assensum alicui veritati revelatae ob auctoritatem Dei revelantis; altera, cum quis ponit alium actum, qui tamen includit professionem fidei, v. gr. cum quis genuflectit reverenter ante altare, fidem suam manifestat de

1 De veritate, q. 14 a. 3 ad 10.

• Seu. ZZZ, Conse, de fide cath., cap. 3.

3 Hebr. 11, 1

4 S. Th., IMI, q. 4. a. 1

5 Cfr. S. Th., II-II, q. 2, a. 9.

6 Cfr. Pesch, Praelcct. dogm., VIII, prop. 13a, Suarez, De fide, disp. 8, sect. 2, n. 4

7 Cfr. can. 1323.

praesentia Christi sub speciebus eucharisticis.

3) Fides *formata* seu viva et fides *informis*, prout coniuncta est cum habitu caritatis supernaturalis seu cum statu gratiae sanctificantis, vel eo destituta est ut in homine peccatore.

4) Fides *divina simpliciter* et fides *divina catholica*. Illa est, qua creditur quod revelatum quidem est a Deo, sed non etiam ab Ecclesia propositum ad credendum; haec, qua creditur, quidquid a Deo revelatum est et ab Ecclesia ad credendum proponitur.

Quidam moderni auctores memorant quoque fidem *ecclesiasticam*, fidem *christianam*, fidem *theologicam* etc. ¹.

Item nonnulli theologi distinguunt inter fidem *proprie dictam* et fidem *late dictam*. Prior ea est, quam hucusque explicavimus, scii, fides qua veritas revelata creditur propter auctoritatem Dei revelantis; late dicta ea dicitur, qua mens veritatem lumine rationis cognitam sub actuali influxu gratiae amplectitur. De hac fide non loquimur, cum probabilius nullatenus sufficiat ad salutem obtinendam, at- tenta propositione 23¹ proscripta ab Innocentio XI, et perspectis verbis Concilii Vaticani 9.

6° Modernistae, aliquos protestantes secuti, ut Strauss, Iacobi etc., censent fidem esse aliquem sensum religionis seu actum *subconscientiae*. Quotquot iuramentum anti-modernisticum emit- tunt, eam falsitatem eiurare tenentur: ² Certissime teneo ac sincere profiteor, fidem non esse caecum sensum reli- gionis e latebris subconscientiae erum- pentem sub pressione cordis et infle- xionis voluntatis moraliter informa- tae ».

* De his vide PRÜMMER, *Manuale theol. mor.*, I, n. 491; van Noort, *De fide divina*, n. 241 ss.

⁹ Scss. III, Const, *de fide catholica*, cap. 3° can. 2 de fide. Cfr. PRÜMMER, *l. c.*, n. 497; Noldin, *Summa theol. mor.*, II, n. 7; Martin, *De necessitate credendi et credendorum*, p. 56 ss.

7 De fidei necessitate haec tenenda:

1) *Fides habitualis necessaria est omnibus hominibus necessitate medii, ita ut sine ea nemo salvari possit*. Est de fide. « Sine fide impossibile est pla- cere Deo », ait S. Paulus simpliciter et sine ulla restrictione ¹⁰.

In ordine ad salutem duplex distin- guitur necessitas: *medii* et *praecepti*. Necessarium *necessitate medii* illud di- citur, sine quo finis obtineri nequit, sive culpabiliter sive inculpabiliter non adhibeatur. Necessarium *necessitate praecepti* illud est, sine quo finis tunc solum obtineri nequit, cum culpabili- ter non adhibetur.

2) *Omnibus adultis necessaria est necessitate medii fides actualis et ex- plicita*.

Christus praecepit Apostolis: « Prae- dicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condem- nabitur » n. Item ex S. Paulo 12; ex Cone. Trid. 13, quod expresse docet: « Fides est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis iustifica- tionis ».

Quidam censent fidem actualem *ex- plicitam* et *formalem* necessariam esse solum ad primam iustificationem adul- ti, ad secundam iustificationem, quam peccator obtinet in sacramento poeni- tentiae vel per contritionem perfectam, sufficere fidem *virtualem*, nisi habitum fidei amiserit 11.

Ad II. *Quae sint veritates necessario credendae*.

i ¹ Certum est fidem *explicitant* re- quirere *necessitate medii* pro omnibus adultis circa duo scii, in *Deum exsi-*

¹⁰ Hcbr. 10, 6. Item ex Cone. Trid., Scss. VI, cap. 6 et 7, *de iustificatione*; ex Cone. Vatie., Scss. 3, Const, *de fide catholica*, cap. 3.

¹¹ Mc 16, 15 s.

¹² Rom. 3, 22, 28; Gal. 2, 16.

¹³ Scss. VI, cap. 8, *de iustif.*

¹⁴ Cfr. Noldin, II, n. 8; Bouquillon, *De vir- tutibus theol.*, n. 165; Elbel, *De fide*, n. 14.

stentem et remuneratorem. Duae igitur sunt veritates necessitate medii cognoscendae et credendae ad iustificationem et salutem: i) quod *Deus existit*; 2) quod *Deus remunerator est*.

Patet ex verbis S. Pauli: «Credere oportet accedentem ad Deum quia est, et inquiringibus se remunerator sit». Innocentius XI damnavit sequentem propositionem 22ma: «Non nisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris». Ipsa natura fidei exigit ut istae duae veritates explicitae credantur; nam homo converti ad Deum in eumque tendere nequit nisi cognoscat Deum esse, et speret eum peccata sibi condonaturum atque aeternam beatitudinem collaturum.

2 An mysteria quoque SS. Trinitatis et Incarnationis necessitate medii explicitae sciri et credi debeant, quaestio est caque gravis inter theologos.

Plures affirmant; multi negant, attentis praesertim verbis S. Pauli, qui “loquens de necessitate fidei docet sufficere fidem duplicis tantum veritatis n.

Sententia affirmativa in praxi sequenda est, licet sententia negans probabilis sit. Quare *in articulo mortis* quilibet homo, qui censetur habere intentionem suscipiendi sacramentum baptismi vel poenitentiae, sub conditione baptizandus vel absolvendus est, licet non habeat explicitam fidem mysteriorum SS. Trinitatis et Incarnationis, dummodo explicitae credat Deum existentem et remuneratorem; *extra articulum mortis* sacramentum baptismi vel poenitentiae licite conferri nequit homini adulto, qui ignorat mysteria Trinitatis et Incarnationis. Huc spectant propositio 64^a ab Innocen-

tio XI data et decisiones S. Officii 25 ian. 1703, 30 mart. 1898.

3 Omnes fideles, usum rationis assecuti, *necessitate praecepti* tenentur explicitae scire et credere *praecipua fidei christianae mysteria*, ac praeterea scire debent *mandata*, quae ab omnibus servanda sunt **.

Quae omnia in particulari ad ista quatuor revocantur:

r) *Symbolum Apostolorum*, qui continet summam totius fidei Christianae.

2) *Praecepta Decalogi*, quae ab omnibus servari debent; his addenda quoque sunt praecepta Ecclesiae communia.

3) *Oratio dominica*, quae continet omnia a Deo speranda ac postulanda.

4) *Sacramenta omnibus necessaria*, scii, baptismus, poenitentia et Eucharistia.

4 Necesse non est, saltem sub gravi, ut fideles praedictas veritates *verboten* aut eo ordine, quo proponuntur, *memoria* teneant; nec opus est, ut *claram ac distinctam* cognitionem singularum habeant, sed sufficit, saltem ad culpam gravem vitandam, ut eas veritates *quoad substantiam* cognoscant. Consulto dicimus: *saltem ad culpam gravem vitandam*, quia plures theologo docent non excusari a peccato veniali eos, qui Symbolum Apostolorum et orationem dominicam (iuxta quosdam, etiam salutationem angelicam) *verboten* non discant lu.

Ad III. *Quid de ratione agendi Edmundi.*

Omnes et singulae circumstantiae diligenter perpendendae sunt. Agitur de infirmo, qui libere quidem sentit de rebus religiosis ac libertatem conscientiae et cultus, ut aiunt, admittit,

Hcbr 11, 6,

Htbr 111 6.

» Cfr S, *Th*, II-II. q 2, a 7 et 8; S Alf., bb II n i. Mattis, o. c., p 73 .*.» Noldin, 11. η π. Lugo, De fu/e, dkp 12, n. 91.

Mc. 16, 15-16; Mt 28, 19-20.

Cfr. Suarez, disp. 13, sect. 4» η 12; Lugo, disp. 13» sect. 5, η. 133; S Alp., lib. II, η. 3; Gury-Jorio, Compendium *ihcol. mor*, I. n. 197.

sed nihilominus catholicum se profite-
tur; agitur de infirmo qui versatur in
periculo mortis, quique falsas suas opi-
niones corrigere et graves errores abii-
cere renuit. Quare Edmundus sacer-

dos, in hisce adiunctis cum consensum
aegrotantis in praecipua religionis my-
steria obtinuerit eiusque animum ad
dolorem excitaverit, recte eum sub
conditione absolvit. F. M. C.

72. DE VERITATIBUS NECESSARIO CREDENDIS.

Iulius, parochus, tempore paschali, excipiens sacramentalem Titii con-
fessionem, agnoscit hunc omnino rudem ipsa quoque Trinitatis et In-
carnationis mysteria ignorare. Aptis propositis interrogationibus, ani-
madvertit parochus poenitentem semel quidem in pueritia notitiam
praefatorum mysteriorum habuisse, sed decursu temporis prorsus ab
eius memoria per plures annos excidisse; per hos autem Titium pec-
cata mortalia, ceteroquin dispositum, sacramento poenitentiae subie-
cisse, at iuxta parochum invalide ob scientiae necessariae defectum.
Aliquando et alii homines rudes ad Iulium accedunt, qui ad vitam
sustentandam graves omnino labores subire coguntur; ex his nonnulli
omnia religionis dogmata ignorant. Parochus hos adhortatur ut cum
primum poterint, ad ipsum religionis addiscendae causa revertantur,
sed frustra.

Quaeritur :

1. An fides actualis necessaria sit ad salutem.
2. Quaenam veritates necessario explicite credendae sint.
3. Quomodo Iulius cum poenitentibus, de quibus in casu, se gerere
debeat.

SOLUTIO

Ad I. Fides, quae est prima virtus
theologica, definitur a Concilio
Vaticano : « Virtus supematuralis, qua
Dei aspirante et adiuvante gratia, ab
eo revelata vera esse credimus, non
propter intrinsecam rerum veritatem,
naturali ratione perspectam, sed pro-
pter auctoritatem Dei revelantis, qui
nec falli nec fallere potest ».

Est virtus supematuralis, id est, non
per actus nostros acquisita, sed a Deo
in anima infusa. Obiectum eius mate-
riale sunt veritates a Deo revelatae.
Obiectum vero formale, motivum scii,
propter quod assentimur his veritati-
bus, est *auctoritas divina*, quae duo
includit: *infinitam Dei sapientiam*,
qua falli non potest; et eius *voracita-*

tem, qua necessario loquitur sicut co-
gnoscit, ita ut fallere nequeat.

Duplex est fides: *habitualis* scilicet,
et *actualis*. Habitualis est iste habitus
virtuosus a Deo infusus, inclinans nos
ad firmiter assentiendum veritatibus a
Deo revelatis. Fides actualis est ipse
actus intellectus, quo assentimur veri-
tatibus revelatis a Deo, propter aucto-
ritatem revelantis.

Differt haec fides supematuralis a
fide *improprie dicta*, quae non est aliud
quam cognitio naturalis, quam habe-
mus de existentia Dei, de eius boni-
tate, ac de bono honesto. Vocatur haec
cognitio fides, quia creaturae, e quibus
eam acquirimus, nobis aliquo modo
revelant Deum eiusque perfectiones.

Antequam respondeatur huic quaesito, *an fides supernaturalis sit necessaria ad salutem*, notandum est 1) aliquid posse esse necessarium ad salutem dupliciter: *necessitate medii*, et *necessitate praecepti*. Illud est necessarium *necessitate medii* ad salutem, quod, sive ex natura rei, sive ex institutione divina, ita est ad salutem ordinatum, ut, eo quocumque modo omisso, etiam absque culpa, salus nequeat obtineri. Hoc modo sunt necessaria ad salutem gratia sanctificans pro omnibus, baptismus aquae pro parvulis. — Inter ea quae sunt necessaria *necessitate medii*, quaedam sunt necessaria *in re*, quaedam *in voto* tantum. Illud est necessarium *in re*, quod nullo modo suppleri potest, ita ut sine illo *realiter* habito salus nequeat obtineri. Hoc modo est necessaria gratia sanctificans; sine ipsa *in re* habita nullus salvari potest. Aliquod medium est necessarium *in voto*, quando suppleri potest per aliud, cum desiderio saltem implicito huius medii. Sic est necessaria adulto confessio sacramentalis; sine ipsa, cum contritione suorum peccatorum et desiderio recipiendi sacramentum, salvari potest. — Illud est necessarium *necessitate praecepti*, quod, ex sola voluntate superioris praecipientis, tenetur aliquis habere vel facere: ita ut si illud omittat voluntarie et sine iusta causa, peccatum committat, et sic obstaculum ponat suae saluti; si vero illud non observet inculpabiliter, propter iustam rationem, adhuc aeternam salutem consequi possit. Hoc modo est necessaria ad salutem realis susceptio Eucharistiae.

Notandum est 2) duplicem esse salutem hominis: *primam*, et *secundam*. Prima salus est iustificatio, seu transitus a statu peccati ad statum iustitiae. De salute in hoc sensu sumpta intelliguntur haec verba S. Pauli 1: « Salvos

nos fecit per lavacrum regenerationis ». Secunda salus est aeterna beatitudo. De salute sic intellecta loquitur Christus quando dicit 2: « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit ».

a) *Fides habitualis est necessaria necessitate medii ad salutem omnibus hominibus, ita ut sine ipsa nullus salvari possit.*

Ratio est: Quia gratia sanctificans est necessaria *necessitate medii* ad salutem; sine ea nemo salvari potest, sed habitus virtutum supernaturalium, uti sunt virtutes theologicae ac morales infusae, intime connectuntur cum gratia sanctificante, et simul cum ea in anima infunduntur. Ergo sine habitu fidei nemo salvari potest.

b) *Fides actualis, et quidem non in voto sed in re, omnibus adultis necessaria est necessitate medii: nondum iustificatis, ut iustificentur; iustificatis vero, ut aeternam beatitudinem consequantur.*

Haec veritas probatur ex Scriptura et Conciliis. — 1) Scriptura docet necessitatem fidei ad iustificationem. Dicitur enim: « Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius » \ « Ego mitto te aperire oculos eorum, ut accipiant remissionem peccatorum, et sortem inter sanctos, per fidem quae est in me » *. « Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes et super omnes qui credunt in eum » \ « Scientes autem quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi; et nos in Christo Iesu credimus, ut iustificemur ex fide Christi » 1'. « Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est et inquirentibus se remunerator sit » 2'.

2 Me. 16, 16.

> Io, i, 12.

< Act, Apost. 26, 17-18.

1 Ad Rom. 3, 22.

• Ad Gal. 2, 26.

• Ad Hebr. n, 6.

» Ad Tuum j, 5

— 2) Necessitas fidei ad consequendam aeternam beatitudinem declaratur in Evangelio. Sic dicit Christus: «Exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam aeternam»¹. « Amen dico vobis, qui credit in me habet vitam aeternam » . « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur »¹⁰.

In decretis conciliorum enuntiatur etiam haec fidei necessitas. Sic in Concilio Tridentino¹¹ dicitur: « Sine fide nulli unquam contigit iustificatio. Fides est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum eius consortium pervenire ». In Concilio Vaticano¹² dicitur: « Quoniam sine fide impossibile est placere Deo, et ad filiorum eius consortium pervenire, ideo nemini unquam sine illa contigit iustificatio; nec ullus, nisi in ea perseveraverit usque in finem, vitam aeternam assequetur ».

Et quidem quoad hos textus Scripturae et Conciliorum haec notanda sunt. — 1) Fides quam dicunt esse necessariam ad iustificationem et aeternam salutem, est fides *supernaturalis* et *proprie dicta*, fundata in divina auctoritate; non vero fides *improprie dicta*, quae non est aliud quam cognitio concepta ex testimonio creaturarum aut ex aliis rationibus. Fides de qua loquuntur definitur in Scriptura *argumentum non apparentium*, id est obscura cognitio; dum fides improprie dicta non est obscura, sed clara demonstratio. — 2) De fide *actuali*, non tantum *habituali* intelliguntur isti textus. Etenim S. Paulus, qui totam do-

ctrinam de fide necessaria ad salutem tradit in epistola ad Hebraeos **ii**, eam confirmat exemplis fidei reipsa elicitaе, et per opera sese prodentis. Praeterea, Concilium Tridentinum, loquens de fide necessaria ad iustificationem, dicit eam esse qua homines *libere moventur in Deum, credentes vera esse quae divinitus revelata sunt*. Haec profecto, propter verba *moventur* et *credentes*, debent intelligi de actu et non de habitu tantum. — 3) Loquuntur Scriptura et Concilia de necessitate medii, non solum de necessitate praecepti; alias non essent verae in sua universalitate istae propositiones: « Sine fide impossibile est placere Deo: sine fide nulli unquam contigit iustificari; nec ullus, nisi in ea perseveraverit usque in finem, vitam aeternam consequetur ». Quia quando aliquid est necessarium tantummodo ex praecepto, possumus sine illo iustificari et salvari: quando scilicet illud invincibiliter ignoramus, aut quando sumus in impossibilitate illud observandi. — 4) Sermo est de necessitate fidei *in re* habitae, non vero *vel in re vel in voto*. Christus enim dicit: « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur ». Ponit differentiam inter fidem et baptismum, dicens hominem condemnari propter carentiam fidei, non vero propter defectum baptismi. Et hoc quia baptismus *in re* susceptus non est semper necessarius ad salutem; sed in eo qui illum suscipere nequit, sufficit votum sacramenti. Ergo si Dominus dicit hominem propter carentiam fidei condemnari, signum est fidem necessariam ad salutem esse fidem *in re* habitam, non vero tantum *in voto*.

Ratione etiam theologica probatur fidem esse necessariam ad iustificationem et aeternam salutem. Homo enim adultus nequit pervenire ad iustificationem, nisi propriis suis actibus, sub influxu gratiae actualis elicitis, se ad

• Io. 3, 14-15.

° Ibid. 6, 47.

Mc. 16, 16.

¹¹ Scss. VI, *de iusti*/, cap. 7 et 8

¹² U Const. Dei Fi/ims, cap.

eam disponat. Non potest autem ad eam se disponere, nisi sciat Deum sibi propitium fore; quod quidem scire nequit nisi per fidem. — Item, ut adultus iustificatus aeternam beatitudinem consequatur, debet eam mereri bonis operibus. Hoc autem nequit facere, nisi *credat* Deum esse bonorum remuneratorem, et malorum vindicem.

Est tamen differentia inter actum fidei requisitum ad iustificationem et illum qui est necessarius ad gloriam aeternam consequendam. Si agitur de adulto infideli, qui nondum suscepit fidem, vel de homine qui eam amisit, propter peccatum contra fidem, fides requisita ad eorum iustificationem debet esse *formalis*: id est, debent cogitare de motivo fidei, nempe de auctoritate Dei revelantis, et mente assentiri veritatibus ab eo revelatis. — Si vero agitur de adulto peccatore, qui iam suscepit fidem, nec eam amisit, sufficit ipsi ut iustificetur, fides *virtualis*. Et idem dicendum est de adulto iusto, ad hoc ut perveniat ad aeternam beatitudinem. Sufficit nempe ut exerceant aliquem actum virtuosum, qui supponit fidem, et ex influxu fidei ponitur, ut est v. gr. susceptio sacramenti poenitentiae vel Eucharistiae.

Ad II. Omnia quae in verbo Dei scripto et tradito continentur oportet credere. Non tamen omnia sunt eodem modo credenda: quaedam enim *explicite* credere tenemur; quaedam vero sunt quae sufficit *implicite* credere. Aliquid *explicite* creditur, quando creditur sub propriis et particulare terminis sub quibus nobis proponitur. Sic *explicite* credit mysterium Incarnationis ille qui credit Filium Dei assumpsisse naturam humanam. Illud autem *implicite* creditur, quod creditur non in se, sed in alio in quo aliquo modo continetur. Sic ille qui credit Christum esse Deum et hominem, *implicite* credit in eo duas esse volunta-

tes, divinam scilicet et humanam. — Inter autem veritates de quibus homo debet habere fidem explicitam, quaedam sunt quae ex necessitate medii, quaedam ex necessitate praecepti tantum, tenetur explicite credere.

a) Necessarium est ex necessitate medii credere explicite Deum esse, ac remuneratorem esse bonorum operum. Hanc veritatem enuntiat S. Paulus 13, dicens: « Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et inquirentibus se remunerator sit ». Et quidem 1) Necessitas credendi existentiam Dei est necessitas medii. Quia, si non credatur existentia Dei, non agnoscitur malitia peccati (cum haec malitia proveniat ex eo quod peccatum est offensa Dei), nec venia speratur, nec Deus super omnia diligitur. Haec autem omnia sunt necessaria necessitate medii ad salutem. Ergo similiter credere existentiam Dei. — 2) Haec fides de existentia Dei, necessaria necessitate medii ad salutem, est fides explicita: nam est prima omnium, et ideo in nulla alia praecedenti fide implicite contineri potest. — 3) Articulus iste, *Deus existit*, sumitur a S. Paulo non pro existentia Dei ut auctoris naturalis, sed ut auctoris supernaturalis et gratiae. Necessarium est enim ad salutem diligere Deum ut est supernaturale bonum; charitas equidem, quae est medium necessarium ad salutem, est dilectio Dei ut est supernaturale bonum. Ergo ad hunc actum amoris requiritur ut fides proponat Deum sub aliqua ratione supernaturali.

Necessarium est etiam necessitate medii explicite credere secundum credibile a S. Paulo enuntiatum, scilicet Deum esse remuneratorem supernaturalem. Eodem enim modo dicit Apostolus necessariam esse fidem Dei remuneratoris sicut et fidem Dei existentis. Haec autem, sicut dictum est, ne-

ccssaria est necessitate medii, ac debet esse explicita. Ergo et illa. — Praeterea, Innocentius XI damnavit sequentem propositionem: « Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicitae remuneratoris ».

d) Quaestio est: utrum in nova lege, promulgato Evangelio, sit etiam necessarium credere explicitae mysteria Trinitatis et Incarnationis. Respondent affirmativae omnes auctores; sed, iuxta quosdam, hoc est necessarium necessitate medii; iuxta alios, ex necessitate praecepti tantum.

Primi hoc modo probant suam sententiam: 1) Sicut fundamentum omnium credibilium universaliter est existentia Dei auctoris supernaturalis, ita fundamentum omnium credibilium in lege evangelica est Christus. Dicitur enim: « Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus »¹⁴; et: « Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri »¹⁵. Atqui nemo potest in universum iustificari et salvari sine fide explicita Dei auctoris supernaturalis. Ergo nec in lege Evangelica iustificatio et salus haberi possunt sine fide explicita Christi. Haec igitur fides est medium necessarium ad salutem. — 2) S. Athanasius, in symbolo, explicatis mysteriis Trinitatis et Incarnationis, concludit: « Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit ». Hoc autem non diceret, si fides utriusque mysterii non esset medium absolute necessarium ad salutem. — 3) S. Thomas 16 dicit: « Post adventum Christi, quia iam mysterium redemptionis impletum est corporaliter, et visibiliter praedicatum, tenentur omnes

ad credendum explicitae; et si aliquis instructionem non haberet, Deus ei revelaret ». Sentit ergo S. Thomas hanc fidem explicitam esse necessariam necessitate medii; alias enim, si quis non haberet instructionem de hoc mysterio, sine ipsa posset salvari; quod tamen non admittit S. Doctor, sed recurrit ad extraordinarium modum instruendi, qui tunc esset debitus.

Auctores qui dicunt necessitatem credendi explicitae mysteria Trinitatis et Incarnationis esse tantum necessitatem praecepti, sic arguunt: i) Potest quis iustificari et salvari per actum charitatis, id est supernaturale amoris Dei. Hunc autem actum potest elicere absque cognitione horum mysteriorum: sufficit enim ut fides proponat ei Deum ut summum bonum, super omnia diligendum. — 2) Textus Scripturae in quibus est sermo de fide explicita utriusque mysterii, possunt intelligi de sola necessitate praecepti. — 3) Si fides haec explicita esset medium absolute necessarium ad salutem, salus animae esset difficilior sub nova lege quam sub antiqua; quod non est admittendum.

c) Praeter haec mysteria, sunt alia quae omnis christianus tenetur ex praecepto sub gravi explicitae credere aut cognoscere. Haec sunt: 1) *Symbolum Apostolorum*, in quo continentur praeceptivae veritates fidei Christianae. — 2) *Tria Sacramenta Baptismi, Poenitentiae et Eucharistiae*. Unusquisque enim tenetur ea recipere; ergo tenetur scire in quo consistunt, quisnam est eorum effectus, quales sunt dispositiones requisitae ut fructuose recipiantur. — 3) *Oratio Dominica* quantum ad substantiam. Omnes enim debent scire Deum esse orandum cum spe ac fiducia, et ab eo petenda esse bona animae et corporis, necnon auxilia ad vitanda spiritualia et corporalia mala. Scire autem orationem Dominicam quoad

¹⁴ I Cor. 3, n.

¹⁵ Act. Apost. 4^a 12.

¹⁶ III Sent., dist. 25, q. 2, a. 2. q. la 2.

substantiam, est scire Deum esse orandum cum spe et fiducia, ac omnia bona animae et corporis ab ipso provenire. — 4) *Praecepta Decalogi et Ecclesiae*. Quilibet enim tenetur cognoscere legem sub qua vivit, ut eam fideliter observet. — 5) iuxta quosdam auctores tenemur, sub levi tamen, cognoscere *Angelicam salutationem*, cum Beata Virgo sit mediatrix gratiae.

Ad III. Contigit aliquando confessarium esse in praesentia poenitentis, qui ignorat quasdam fidei veritates. Et quidem veritates ignoratae possunt esse vel illae quas ex necessitate praecepti tenemur explicite credere, vel illae quarum fides explicita est de necessitate medii. — 1) Si poenitens ignorat veritates quae ex necessitate praecepti sunt credendae, confessarius debet exigere ut promittat addiscere has veritates; et, si eius ignorantia provenit ex negligentia graviter culpabili, ut eliciat actum doloris de hac gravi negligentia. Si poenitens renuit hoc facere, absolutio est ei dene-ganda, cum sit indispositus. Si vero contritionem habet de sua gravi negligentia, et promittit addiscere ea quae usque nunc ignoravit, absolvi potest. — 2) Si poenitens ignorat duo prima credibilia, nempe existentiam Dei, et Deum esse remuneratorem, cum fides explicita de his duabus veritatibus sit necessaria necessitate medii ad iustificationem et salutem, talis poenitens est incapax iustificationis; et ideo, quamdiu remanet in sua ignorantia, absolvi nequit. Sacerdos qui eum absolveret, sacramentum certo invalidum administraret; quod est graviter illicitum. Unde differenda est absolutio, donec talis poenitens sit sufficienter instructus de his duabus veritatibus. — 3) Si ille qui peccata sua confitetur, habet fidem explicitam de Deo existente ac remuneratore, sed ignorat mysteria Trinitatis et Incarnationis, non licet

confessario uti erga eum opinione quae docet fidem explicitam de his duobus mysteriis non esse necessariam de necessitate medii, sed solum de necessitate praecepti. Haec enim opinio est probabilis tantum, et quando agitur de mediis necessariis ad salutem, ac de valore sacramentorum, non possumus in praxi sequi opinionem probabilem, relicta tutiore. Unde, extra periculum mortis: non sunt absolvendi illi qui haec duo mysteria Trinitatis et Incarnationis ignorant etiam invincibiliter. Confessarius qui eos relinqueret in ignorantia et absolveret, exponeret Sacramentum periculo nullitatis. Differenda est ergo absolutio, donec de his mysteriis sint sufficienter instructi. Casu quo prudenter nequeat differri absolutio (quia v. gr. periculum est ne redeat poenitens, aut, si redeat, non sit magis instructus), confessarius debet meliore modo quo potest edocere poenitentem haec duo mysteria, ac exigere ab ipso actum fidei de istis mysteriis, ac propositum addiscendi ea quae explicite credi debent ex praecepto. Si poenitens, sic a confessario instructus, hunc actum fidei et hoc propositum emittit, absolutio est ei danda. — Ur-gente periculo mortis, si confessarius est in impossibilitate instruendi de his duobus mysteriis moribundum ignorantem, tunc potest, imo debet eum absolvere *sub conditione*. In casu enim necessitatis, quando est impossibile sequi opinionem tutiorem relate ad valorem sacramenti, opinione probabili uti possumus, et sacramentum sub conditione administrare debemus. Sic agendo, meliore modo quo possumus providemus aeternae saluti moribundi, et per appositionem conditionis servatur reverentia debita sacramento.

Datis istis regulis, solvitur casus propositus. 1) Iulius parochus iudicat invalidas confessiones quas fecit Titius tempore quo ignorabat mysteria Trinitatis et Incarnationis. Hoc iudi-

cium non est omnino rectum. Non enim est certum, sed tantum probabile, has confessiones fuisse invalidas. Plures equidem Doctores putant fidem explicitam horum mysteriorum necessariam esse ex necessitate medii; sed opinio opposita, secundum quam haec necessitas est tantum praecepti, non caret seria probabilitate. Cum autem adsit obligatio repetendi confessionem solummodo quando haec confessio fuit certo invalida, non potest Iulius imponere Titio onus renovandi suas praeteritas confessiones. Debet igitur vel ipsi differre absolutionem, usque dum acquisiverit notitiam horum mysteriorum; vel (cum tempore paschali urgeat obligatio absolvendi poenitentem) eum breviter instruere de his duobus mysteriis, et exigere ab eo actum fidei de ipsis, ac propositum addiscendi alias veritates, quas ex necessitate praecepti

tenemur explicitate credere. Si hunc actum fidei et hoc propositum emittit Titius, absolvendus est.

2) Quantum ad homines rudes, qui ad Iulium accedunt, et *omnia religionis dogmata*, ac proinde etiam existentiam Dei et Deum esse remuneratorem ignorant, evidens est eos esse incapaces justificationis, nec posse absolvi. Recte igitur agit Iulius eos non absolvendo. Sed loco eos adhortandi ut, cum primum poterint, ad ipsum religionis addiscendae causa revertantur, cum experientia constant eos non reverti, melius est eos hic et nunc instruere de veritatibus quarum fides explicita est sive certo sive probabiliter necessaria necessitate medii, exigere ab ipsis actum fidei de his veritatibus, et promissionem addiscendi alias veritates religionis ignotas. Si hoc faciunt, absolvi possunt. C. M. P.

73. DE PRAECEPTO FIDEI EXTERNAE.

Bruno, ut suam familiam sustentaret, famulatum per plures annos praestitit Carolo, acerrimo religionis catholicae inimico. Per tale tempus neque Missam audivit, neque ullum catholicae religionis signum externum ostendit ne servitium, propter quod pingue stipendium recipiebat, amitteret: in corde tamen fidem retinuit. Interrogatus saepe a domino an ipse catholicorum ineptias sequeretur, his vel aequivalentibus verbis semper respondebat: quod ego credo in corde habeo, nec de mea religione debeo tibi rationem reddere; si in famulatu delinquo, me corripe. Haec Bruno manifestat confessario, qui proinde secum quaerit:

1. Quandonam fidelis teneatur externe suam fidem profiteri.
2. Quid de Brunonis agendi ratione; quid ei praescribendum.

SOLUTIO

Ad I. Exterior fidei professio necessaria asseritur in S. Scriptura, dicente Domino: «Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego cum coram Patre meo»¹, et iuxta

Apostolum «Ore autem confessio fit ad salutem»²; quae non de sola orali confessione intelligenda sunt. Praeter confessionem formalem, quae conceptis verbis exprimitur, datur et confessio

¹ Mt 10, 32.

² Rom. 10» 10.

practica seu materialis quae factis exhibetur, cum quis, ut ait S. Iacobus ostendit ex operibus fidem suam.

Ipsis terminis propositae quaestionis supponitur dari praeceptum exigens externam fidei professionem, dum solummodo quaeritur *quandonam* urgeat eius adimpletio. — Et eo ipso liquido simul apparet agi de praecepto *affirmativo*, circa quod videri potest S. Thomas 4.

Primo quidem hoc requiritur *per se* attenda ipsa religionis seu ecclesiae natura. Quod ut rite intelligatur, brevissime recolere oportet notionem fundamentalem ex theologia dogmatica.

Christus religionem suam instituit, non pro individuís singulatim, sed in forma societatis quae vocatur Ecclesia Christiana seu catholica. Ideo nemo potest Christo adhaerere nisi per veram ecclesiam, seu melius, iuxta modum loquendi Patrum et ipsius Apostoli, nisi mystico huic Christi corpori uti membrum inhaereat quo eius vita informetur.

Hanc unionem seu incorporationem efficit fides, totius vitae spiritualis radix et fundamentum. Non autem sufficit habitus fidei nec eius actus internus; quum enim ecclesia sit societas supematuralis quidem sed visibilis, non potest quis eidem adiungi nisi per actum fidei exterius manifestatum.

Igitur exterior fidei professio necessaria est, tum ut quis ecclesiam ingrediatur — sive ad eam veniat ex infidelitate negativa vel positiva, sive ad eam redeat ex haeresi aut apostasia —, tum ut in ea permaneat.

Et primum quidem qui in Christianam societatem per baptismum cooptari exoptant, hoc obtinere nequeunt nisi praemissa explicita fidei profes-

sione. Vel ipsi infantes, ecclesiae aggregati dum adhuc non valent per se propriam fidem spondere, sub aliorum protestatione admittuntur. Ipsi tamen personaliter id praestare tenentur vixdum veritatis revelatae cognitionem assequuntur ac eandem confitendi obligationem apprehendunt: quod, de facto, in pueris catholice educatis sensim atque sponte evenit prout in eis evolvitur sensus religiosus simul ac veritatis cognitio.

Hoc interest omnium ecclesiae membrorum: non enim possent in unam spiritualem societatem coadunari nisi eis ad invicem innotesceret cuius spiritus sint seu imprimis quamnam fidem sectentur; alias quippe impossibilis eis esset concors vita et conspiratio in finem communem. Hoc praesertim necessarium est pastoribus seu superioribus hierarchicis, qui constituunt principium externum unitatis ideoque et societatis, a quibus candidati fides probanda est et concedendus ingressus in ecclesiam.

At vero non sufficit ecclesiae nomen dedisse per actum fidei semel emissum; oportet dein ex fide vivere, vitam professioni aptare: quod fit, praeterquam per obedientiam legitimis pastoribus et per exercitium Christianarum virtutum, per illud quod dicitur vinculum liturgicum, per communionem scilicet cum ecclesia quoad sacramenta, sacrificium, ceterasque cultus divini manifestationes, quibus ecclesia suam fidem exprimit — semper implicite, saepe etiam explicite — simul et fovet.

Huc redit vexata quaestio circa officium emittendi actus fidei externae eorumque frequentiam, consequenter circa iudicium ferendum de culpa fidelium ob languorem vel neglectum in hac materia. Quum critérium mathematicum nullum existât, nisi maxima cum latitudine, moralis certitudo desumi poterit ex adimpletis aut ne-

¹ *lac.* 2, ii

• S. Th. II-II q. 3. 1. 2

glectis officiis quae a fide inspirantur et praescribuntur.

In quo tandem omnes conveniunt 4.

Per accidens vero dari possunt casus particulares in quibus specialis urgeat obligatio fidem aperte manifestandi. Id exigere potest caritas sive erga Deum directe sive erga proximum, potest etiam exigi ex *formali motivo fidei*, scilicet quum necessarium redditur propter obsequium debitum auctoritati Dei revelantis vel ob testimonium ferendum pro veritate certo revelata. Ita e. gr. si a tyranno, tanquam publica auctoritate, formaliter quis de propria fide interrogetur; vel utcumque talibus in adiunctis haec interrogatio fiat, ut responsio, aliis nota, merito sit habenda tanquam sincera propriae mentis declaratio 6.

Ex caritate erga Deum necessaria erit fidei professio quando alias honor supremae illius maiestati debitus laederetur, sive contrarie dicatur seu privative.

Ex caritate erga proximum tenebitur quis, etiam cum proprio damno vel periculo materiali proportionate gravi, quoties ab eius fidei professione pendeat salus proximi in gravi necessitate morali constituti; velut si periculum esset ne alii fideles naufragium paterentur circa fidem vel infideles ab ea suscipienda retraherentur. Ita quoad substantiam theologi cum S. Thoma ¹. Et haec nunc accurate habentur expressa in can. 1325: «Fideles Christi fidem aperte profiteri tenentur quoties eorum silentium, tergiversatio aut ratio agendi scumferrent implicitam fidei negationem, contemptum religionis, iniuriam Dei vel scandalum proximi ».

• S. Th., II-II, q. 124» a. 5.

e Nota est propositio 18 inter damnatas ab Innocentio X.

¹ S. Th., II-II, q. 3, a. 2.

Non est cur heic immoremur circa fidei *dissimulationem*, quae alias tractanda erit.

Similiter nec agendum est de praecepto *negativo*, quod proprium locum habet ubi de peccatis contra fidem.

Adest praeterea *iure ecclesiastico* praeceptum emittendi professionem fidei pro iis qui aliquo gradu assequuntur officium vel ministerium in populo Christiano exercendum; quod perspicue traditur can. 1406-1408.

Ad II. Obligatio profitendi exterius fidem, quamvis adeo gravis in praesenti oeconomia religionis, est semper lex positiva; de omni autem lege positiva, divina non excepta, tuto ab omnibus tenetur, eam non obligare cum incommodo relative gravi ac rei naturae extrinseco. Iam vero Bruno putabat ipsi pro tunc necessarium esse illud officium pro alenda propria familia, ad quod iure naturae tenebatur: non peccabat igitur nisi in quantum, aut alia via sibi et familiae providere posset, aut rebus sic stantibus posset aliquam saltem religionis officia persolvere; quod ex adiunctis diiudicandum erat. Urgebat tamen ratio cavendi a periculo ne ex tam diu protracta omissione cuiusvis fidei manifestationis, fides ipsa tandem languesceret vel etiam extingueretur. Tenebatur praeterea ex caritate pro posse dissipare admirationem vel scandalum quod forte inde oriretur inter vicinos et notos.

Responsum ab ipso datum hero suo sufficiens reputari debet, quia, spectatis adiunctis, nec tenebatur fidem suam proclamare, nec aliunde ita respondisset qui fidem suam parvifaceret.

Exinde patet quid ei pro futuro praescribendum sit vel consulendum.

Quae sapientiorum iudicio libenter submituntur.

B. L.

74. DE FIDEI PROFESSIONE.

Lucius, qui altioribus disciplinis studet, cum in eo est ut pericula subeat, confessarium anxio animo adit quaerens an sibi liceat, si de his interrogatur, doctrinas de vitae origine atque de distinctionibus inter humanas stirpes, ita proponere, prout eas in schola magister asseveranter proposuit: scit enim illas cum Ecclesiae doctrina haud congruere. At licet vellet erroribus obsistere, scientiam nihilominus magistri videretur eiusque indignationem timet, nec valet insuper condiscipulorum irrisum sustinere.

Quaeritur :

1. An et quae sit obligatio fidem profitendi.
2. An unquam liceat fidem dissimulare.
3. Ad quid Lucius teneatur et quid expediat ei suadere.

SOLUTIO

Ad I. Adest praeceptum divinum, tum negativum, nunquam externe negandi fidem, tum affirmativum, eandem aliquando confitendi, etiam cum periculo vitae. Constat ex verbis Christi ¹: « Omnis qui confitebitur me coram hominibus confitebor et ego eum coram Patre meo qui in coelis est »; et: « Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum » -, et ex verbis Apostoli: « Corde creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem » ³. Utrumque praeceptum sequitur etiam ex natura rei; negativum quidem quatenus nunquam licitum est vel externe profiteri falsitatem, maxime in materia fidei; est enim mendacium illudque perniciosum Deoque, summae Veritati, iniuriosum; quia tali modo Christianus non tantum non confitetur, sed positive negat veram fidem. Sed interdum etiam urget praeceptum affirmativum neque licitum est tacendo erubescere de propria fide, quando scii, illa palam profitenda

est. Iamvero, ut utamur verbis Codicis I C., can. 1325, § 1: « Fideles Christi fidem aperte profiteri tenentur, quoties silentium, tergiversatio aut ratio agendi secum ferrent fidei negationem, contemptum religionis, iniuriam Dei vel scandalum proximi »; seu, ut brevius ait D. Thomas: « quando honor Dei vel utilitas proximi hoc exposcit » ⁴. Insuper haberi potest obligatio profitendi fidem ex positiva lege ecclesiastica a qua observanda excusatio vel dispensatio dari potest. Cfr. can. 1406 ss.

Nota autem omissionem professionis aliquando solum *privative* aliquando *contrarie* obesse honori Dei vel utilitati proximi ⁵.

Privative obest, si ob neglectam fidei professionem deest honor Dei vel utilitas proximi, quae secus orta fuissent, ut esset conversio infidelis; contrarie obest, si ex omissione professionis oritur positiva dehonoriatio Dei vel dam-

¹ Mt. 10, 32.

^{*} Lc 9, 26.

³ Ad Rom 10° 10.

⁴ S. Th., II-II, q. 3, a. 2, ad 1.

Quoad hanc distinctionem cfr. S. ALFONSUS, *Thcol. Mor.*, lib. 2, n. 11; Vermeersch, *Thcol. Mor.*, II» n. 20; Merkelbach, *Summa Thcol. Mor.*, I, n. 713; Cocon, *Comm. nt Cod.*, vol. 6, in can. 1325, S. U. Génicot» *Thcol. Mor.*, I, n. 196, I, 20.

num proximi, ut esset contemptus religionis vel apostasia. Porro, nunquam licitum est contrarie obesse honori Dei vel utilitati proximi, ut patet; et est casus quem Codex saltem principaliter respicere videtur. Num vero quis fidem profiteri teneatur, ne Deus suo honore vel proximus sua utilitate privetur, diiudicandum erit ex magnitudine boni quod speratur, ex certitudine cum qua speratur, et ex magnitudine damni, cui quis inde sese exponeret.

Nota tandem insuper adesse obligationem profitendi fidem hoc sensu quod quum Ecclesia sit societas visibilis, quicumque eam per Baptismum ingreditur, etiam ita sese debet ei adscribere ut de eius Baptismo authentice constet; insuper exinde vivere debet iuxta leges Ecclesiae, assistendo Missae, recipiendo Sacramenta etc., qui quidem actus per se publici sunt. Ab istarum autem legum observantia solummodo ob incommodum extrinsecum proportionatum aliquis excusari poterit; nunquam tamen ita, ut inde eius fides serio periclitetur, ut si aliquis per totam vitam non iam audiret Missam neque Sacramenta ne secreto quidem susciperet. Practice tandem aliquando adiuncta occurrent in quibus conversus aut fidem profiteri aut eam negare debebit, sectae vel ritibus paganis saltem externe adhaerendo. Non vero opus est, saltem per se loquendo, ut quis suam conversionem etiam ex professo *publicet* seu *divulget* inter fideles vel etiam inter acatholicos. Nulla enim huiusmodi lex existit sufficit ergo catholice vivere ita quidem ut aliis id etiam constet; nisi adsit ratio proportionata ob quam quis ad tempus occulte tantum obligationibus

suis ecclesiasticis satisfaciat, vel etiam ab iis complendis prorsus abstineat, neque gravior adsit ratio fidem non occultandi. Dicimus: per se loquendo *divulgatio* non requiritur; sicut enim professio, ita etiam divulgatio requiretur, si secus scandalum, ab apostata v. gr. datum, reparari non posset, vel alia ratio praegravis occurreret.

Ad II. Licet quandoque fidem dissimulare; quando scii, ex una parte adest iusta causa eam dissimulandi, ex altera parte non adest obligatio confitendi fidem. Dissimulatio enim fidei non est nisi quaedam restrictio late mentalis vel etiam aequivocatio, non verbis sed factis peracta. Restrictio autem late mentalis in eo consistit quod quis verba distrahit a propria significatione per aliquam restrictionem intus conceptam, ita tamen ut haec ex adiunctis innotescere possit; aequivocatio vero in eo consistit quod quis verba adhibet quae duplicem vel etiam multiplicem sensum plus minus proprium habent, intendendo sensum illum ad quem is qui audit de facto probabiliter non attendet. Porro, licitum est adhibere restrictionem late mentalem et multo magis aequivocationem ad occultandam veritatem, dummodo iusta de causa fiat neque adsit obligatio veritatem clare manifestandi. Ratio cur sub hac duplici conditione illud licitum est, hauritur ex eo quod restrictio late mentalis et multo magis aequivocatio ex una parte non sunt mendacium; non enim adhibetur locutio, id est usus signorum, contra mentem. Signa enim adhibita revera correspondent conceptui mentali, neque ex se et necessario audientes in errorem ducunt, quum sensus eis attributus ab auditoribus percipi possit. Neque ex altera parte obstat quod hi de facto in errorem cadunt; hoc enim a loquente non intenditur, sed mere permittitur; nec sequitur,

6 Cfr. S. C. de Prop Fide, 28 mail 1635. (Collect, n. 84), ubi statuitur Mahometanum eo in casu debere sese transferre ad alia loca ubi vitam Christianam publice degere possit.

7 Cfr. Noldin, de Praec., n. 17.

saltem unice, ex signo, sed etiam ex audientis inscitia. Loquens intendit solummodo occultationem veritatis; ad quam obtinendam adhibet tamquam medium, non deceptionem proximi, sed ambiguitatem signi ex qua mere sequitur error proximi. Etiam si hic error non sequeretur, sed proximus ob ambiguitatem perspectam anceps haereret, finis intentus, occultatio veritatis, tamen obtineretur. Quapropter habetur applicatio principii notissimi licitum esse ex iusta causa ponere actum cum duplici effectu, uno bono, intento, altero malo, tolerato, dummodo bonus ne sequatur ex malo tamquam ex medio adhibito; non enim sunt facienda mala ut eveniant bona. Sed requiritur semper iusta causa conducens ad aliquem finem honestum; secus enim ipsa honestas postulat ut evitemus malum ex influxu positivo actionis nostrae verisimiliter secuturum. Porro, talis iusta causa dari nequit, si adsit obligatio manifestandi aliis clare veritatem.

Si haec applicemus dissimulationi fidei, omnino patet eam prorsus diversam esse a *negatione* fidei. In hac enim fidelis positive significat se non esse catholicum; in illa vero omnino aliquid aliud, vel etiam nihil significat, in talibus tamen adiunctis, ut alii inde de facto erronee putent eum esse acatholicum, vel ancipites haereant. Caeterum fac observes, aliquando ne dissimulationem quidem proprie dictam ad modum restrictionis mentalis adesse, sed meram quandam *occultationem* fidei, quando scii, quis religionis exercitia per se peragenda omittit, sed alii nihil inde concludunt et solummodo non possunt advertere eum esse catholicum. Sed, ut patet, ubi agitur de fide occultanda, etiam pro tali modo agendi iusta causa requiritur; nam praecepta Ecclesiae per se observanda sunt.

Quibus praemissis duplex oritur quaestio; quandonam scii, habeatur de facto dissimulatio fidei, quandonam

iusta causa ad fidem dissimulandam? Equidem, mera dissimulatio fidei habetur quoties actio vel omissio actionis alicuius, saltem ex adiunctis, talis est, ut non necessario tamquam negatio fidei susceptae interpretanda sit; ut si quis catholicus itinerans per terras haereticorum die Veneris carnes comedat. Iusta causa habetur quoties ex una parte non adest obligatio fidem profitendi, et ex altera parte profitendo fidem aliquis sese notabili damno exponeret; imo potest adesse etiam *obligatio* dissimulandi fidem, ut sacerdoti, tempore persecutionis fidelibus subvenienti.

Ad III. Ante omnia utile erit quaerere quaenam sint illae doctrinae de vitae origine atque de distinctionibus inter humanas stirpes quae cum Ecclesiae doctrina haud congruunt. Iamvero, certo talis est doctrina ea quae vitae, etiam humanae, ideoque animae humanae originem evolutionistice explicat; pari modo ea quae communem totius generis humani originem ex Adamo negat; immediata enim creatio animae humanae atque unitas generis humani sunt de fide ex manifesta praedicatione universali Ecclesiae. Unitas humani generis insuper saltem implicite definita est in Cone. Trid. ", docente peccatum originale universaliter contrahi a tota Adae propagine quae ex Adam traxit culpam Baptismo abluendam. Qua in re etiam attendendum est ad deer. Comm. Bibi. 30 iunii 1909 " de characterе historico trium priorum capitum *Geneseos*, in quo sub II° respondetur, speciatim sensum litteralem historicum non posse vocari in dubium ubi agitur de rerum universarum creatione a Deo facta in initio temporis; *de peculiari creatione hominis, de formatione primae mulie-*

* Scss. 5. can. 2, 3, 4.

† A. A. S., l» p. 567-569.

ris ex primo homine; de generis humani unitate etc. Porro, etiam decretis Comm, biblicae assensus internus debetur ¹⁰. Dantur etiam aliae doctrinae affines quae cum Ecclesiae doctrina haud congruunt quaeque ideo in scholis catholicis ex monito S. Sedis refellendae sunt. Talis est v. gr. thesis iuxta quam « stirpes humanae indole sua, nativa et immutabili, adeo inter se differunt ut infima ipsarum magis distet a suprema hominum stirpe quam a suprema specie brutorum »; huc quoque spectat altera illa thesis iuxta quam « ex sanguine, quo indoles stirpis continetur, omnes qualitates intellectuales et morales hominis, veluti a potissimo fonte, effluunt ». Iamvero, si Lucii affirmationi credere debemus, huiusmodi errores eius magister docuit. Quod si ita est, ex dictis sub I patet Lucio non esse licitum in examine doctrinas istas tali modo proponere, ut Ecclesiae doctrinam positive diffiteatur. Nunquam enim est licitum vel apparenter denegare assensum doctrinis infallibili Ecclesiae magisterio propositis; neque est licitum tali modo denegare assensum veritatibus theologicis ex formaliter revelatis ope rationis deductis; immo non est licitum mere apparenter denegare assensum illum religiosum quem vocant, qui et quatenus debetur doctrinis quas S. Sedes, id est, e can. 7, Romanus Pontifex sive per se, sive per S. Congregationes et etiam per Commissionem biblicam ¹¹ magisterio authentico quidem at non infallibili tradidit ¹². De caetero autem tota quaestio huc redit, num Lucio licitum sit dissimulare seu

occultare suam fidem vel assensum, doctrinas, Ecclesiae doctrinae non congruentes, in examine mere referendo; et simpliciter exponendo ea quae magister docuit, quin ullo modo assensum vel dissensum circa ea manifestet; vel etiam incipiendo v. gr. ab hisce verbis: iuxta biologos hodiernos etc. Qua in re videndum erit prout supra dictum est num Lucii « silentium, tergiversatio aut ratio agendi secum ferant fidei negationem, contemptum religionis, iniuriam Dei vel scandalum proximi ». Id autem in casu ab adiunctis pendebit. Aliquando adiuncta quidem durante examine ita fieri possunt ut examinandus fidem suam palam profiteri debeat; ut si magister eum provocet, deridendo doctrinam catholicam; tunc facile si nullo modo protestetur contra talem impudentiam, silentium eius vel tergiversatio pro erubescencia de fide sua catholica haberi posset. Si vero mere interrogatur, num admittat etiam ipse istas doctrinas erroneas, sufficeret urbane respondere talem quaestionem sibi videri exulare ab ambitu examinis. Si talia adiuncta non occurrunt, Lucius videtur mere referre posse doctrinam in schola traditam eo modo quo supra dictum est. Ita de rigore iuris, expedit enim ei suadere ne nimis timidus sit, prout se esse prodit, quia « anxio animo adit Confessarium, pseudo-scientiam magistri veretur eiusque indignationem timet, nec valet condiscipulorum irrisum sustinere ». Glorietur potuisse esse catholicum seque talem exhibeat in verbo et in opere et paulatim aliorum aestimationem sibi acquirat. Tandem forsitan non inutile erit examinare num revera magister doctrinas erroneas docuerit, speciatim quoad distinctiones inter humanas stirpes: decem enim puncta quae de stirpium diversitate, a coetu quodam docentium anno 1938 proposita sunt, teste *La Civiltà Cattolica*, longe di-

¹⁰ Cfr. Motu proprio Pii X, 18 nov. 1907. De modo quo iste assensus dandus sit deque eius limitibus cfr. v. gr. Aertnys-Dambn, *Thcol. Mor.*, 13» I» n. 323, qu. 5.

¹¹ Cfr. Motu proprio Pii X, 18 nov. 1907.

¹² De assensu etiam interno talibus decretis debito cfr. can. 1324; Enc. *Casti Conn.*, 31 dec. 1930» A. A. S., 1930. p. 580; Breve Pii IX, 15 iunii 1857; Epist. *Tuas libenter*, 21 dec. 1863; Decr. *Lamentabili*, 7 iulii 1907, prop. 8.

stant a razzismo illo materialistico et anti-christiano in Germania propagato: quamvis quaedam pericula ulterius progrediendi non desint | In casu autem in quo magister aliquis contra spiritum legum vel conventio-

num cum S. Sede initarum in examini-
bus discipulorum conscientiis vim inferre praetenderet, communis discipulorum vel parentum actio apud auctoritatem competentem instituenda perutilis esse poterit. C. D.

75. DE TENTATIONIBUS ET PERICULIS CONTRA FIDEM.

Agnes, pia adolescens, at quae a parentibus coacta est ut litteris atque philosophicis disciplinis in laicali Universitate studeret, haud semel, prorsus iacens animo, confessario narrat se, cum cogatur saepe a magistris audire ac in libris legere quae aut aperte fidei veritatibus repugnant aut sanae philosophiae principiis opposita videntur aut tandem catholicam Ecclesiam criminantur, crebris tentationibus contra fidem obnoxiam esse. Interrogata a confessario num tentationibus huiusmodi unquam consenserit, nescit hac de re certum dare responsum, licet id sane sentiat se nolle fidem amittere; simul tamen fatetur eius animum frequenter difficultatibus contra fidem immorari, quin valeat eas solvere aut eicere; hinc paulatim mentem in quemdam scepticismuni inclinari animadvertit, cum nesciat amplius veritatem ab errore discernere. Quibus auditis, confessarius satis habet eius animum brevi exhortatione erigere eamque monere ut sit cautior in lecturis atque non tarda ad resistendum tentationibus.

Quaeritur :

1. Quae et quanta sit obligatio pericula contra fidem vitandi.
2. Quae sit tentationibus contra fidem resistentia opponenda.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Necessitatem amplectendi et profitendi fidem, secumferre obligationem quoque eam caute custodiendi vitando pericula, et resistentiam opponendo contrariis tentationibus evidens plane est. Ipsa enim lex quae vetat sui ipsius violationem, implicite vetat quidquid inducit ad ipsius legis violationem.

Cum autem periculum in genere sit *id omne ex quo malum aliquod obven-
turum timetur*; pericula contra fidem dicenda sunt *ea omnia ex quibus amis-*

*sio aut negatio vel etiam contaminatio
fidei timetur.*

Praecipua pericula contra fidem existimantur: lectio librorum et ephemeridum acatholicorum; frequentia scholarum ac collegiorum in quibus nulla vel falsa religio docetur; communicatio cum acatholicis; matrimonia mixta etc.

Cum autem non semper sit in hominis potestate omnia pericula devitare prorsus; proprie inquirendum est *quae et quanta sit obligatio pericula contra fidem vitandi.*

Iamvero de periculorum fuga idem tenendum est quod fuse et egregie docent moralistae de fuga occasionum.

¹³ Cfr. < La Civiltà Cattolica >, 1938, HI, p. 275»
1940. IV. p. 216.

Nam utrumque opportunitatem prae-
bet homini peccandi eumque elicit ad
peccatum: at occasio tantum *ab exter-*
no; periculum tam *ab externo* quam
ab interno.

In primis ergo videndum utrum pe-
riculum sit *proximum*, quod scilicet
frequenter cum peccato coniungitur
quia lapsus est valde probabilis; et qui-
dem tam *absolute* quam *relative*, at-
tentis videlicet indole, fragilitate per-
sonarum, circumstantiis quoque in
quibus ipsae versantur; vel tantum *re-*
motum quando videlicet probabilitas
peccandi tenuis plus minus est, vel
etiam ad meram *possibilitatem* redu-
citur.

Praecipue tamen videndum est
utrum *voluntarium* sit periculum —
quando scilicet est in hominis pote-
state ut *libere* illud devitet vel dimittat
absque gravi incommodo, ut c. gr. fieri
posset pro ancilla catholica quae famu-
latum praebet apud familiam acatho-
licam in regionibus catholicis; — vel
sit *necessarium* — quando e contra, ut
c. gr. pro ancilla praedicta in regio-
nibus acatholicorum. Et notandum
quod periculum erit *physice* necessa-
rium si nullo modo vitari poterit; vel
moraliter tantum si dimitti nequit
absque gravi damno vel spirituali vel
temporali.

Hisce attentis notionibus facile in-
telliguntur principia quae auctores
communiter tradunt, videlicet:

i° *Proximo peccandi periculo se*
sponte offerre aut in illo permanere per
se non licet.

2 *Nisi ex iusta causa et dummodo*
interponantur cautelae necessariae, qui-
bus lapsus avertatur ¹.

In hac hypothesis periculum de se
proximum fit *remotum*, tum ratione
«necessitatis», tum ex «remediis adhi-
bitis»: orationis frequentia ac sacra-

mentorum; proposita firmiter renovan-
do se nolle peccare.

Exempla multa afferri possunt,
v. gr.: « in mortis periculo, deficiente
ministro catholico, et secluso scandalo
licitum est recipere sacramenta a mi-
nistro acatholico, ritu catholico » -.

3 *Mortaliter peccat qui se exponit*
periculo tantum probabili peccandi
mortaliter.

Ratio est, ait S. Alfonsus quia etsi
peccatum sit incertum an sit vel non
committendum; *certum est tamen pe-*
riculum peccandi.

Addit tamen S. Doctor, nisi causa
iusta excuset; nam ubi iusta causa
adest non est obligatio tale periculum
vitandi nisi certo moraliter praevidea-
tur lapsus in peccatum. Et affert exem-
pla chirurgi medentis foeminas qui
tentationes contra castitatem patitur,
et parochi qui in excipiendis confes-
sionibus eandem miseriam expertus
sit.

Notetur peccatum esse grave vel leve
non vitando libera pericula sine iusta
causa, prout grave vel leve fuerit pe-
riculum.

Pericula ergo, quantum in nobis est,
vitare tenemur. Caeterum pia Mater
Ecclesia de salute animarum valde sol-
licita, fidem, pretiosum donum a Pa-
tre luminum descendens, quod fideles
in vasis fictilibus portant, praesidiis
munire non praetermittit, ut egregie
exponit Vermeersch 4, qui docet:

« Iam in hunc finem praecipitur
multis *professio fidei, abiuratio erro-*
rum modernorum ut rectoribus et do-
ctoribus ne sint vastatores sed probi et
securi fidelium ductores et magistri.

Leges dein de censura et prohibi-
tione librorum fideles monent, quae-
nam scripta tuto atque inoffenso pede
adire queant...

Ipsis dein *medicinalibus poenis cen-*

2 Vermeersch) *Theol. mor. principe* II, 50.

3 *Theol. Alor.*, lib. V. η. 63.

1 Vermeersch, *o. c.*, II, 45.

1 *Institut. Morales Alfonsianae*, I, 374

surarum fideles ab haeresi et haereticis sibi cavere docentur, praeter *poenas vmdicativas* quae haereticae audacias coercent.

Demum fides protegitur *vetitis* quae matrimonia cum infidelibus et acatholicis, vel disputationes cum haereticis et religionum exhibitiones vel conventus respiciunt ».

De quibus singulis cautelis longum est dicere; infra in responsione ad 3 tantum pauca dicemus de frequentatione scholarum et librorum lectione quae propositum casum attingunt.

Ad II. Tentatio in genere est incitamentum ad peccandum, voluntati nostrae propositum, vel a daemone, vel a mundo, vel a propria nostra concupiscentia ¹. Et est praecise tentatio *seductionis*, quae differt a tentatione *probationis*, quatenus est experimentum, veluti cum Dominus tentavit Abraham ut filium suum Isaac traderet in mortem ².

Nemo tam perfectus est et sanctus — ait Auctor *hn. Christi* — qui non habeat aliquando tentationes: et plene eis carere non possumus.

« Sunt tamen tentationes homini saepe valde utiles, licet molestae sint et graves, quia in illis homo humiliatur, purgatur et eruditur ».

Tamen monet idem piissimus Auctor: « unusquisque sollicitus esse deberet circa tentationes suas, et vigilare in orationibus, ne diabolus locum inveniret decipiendi, qui numquam dormitat, sed circuit quaerens quem devoret ».

Caeterum Christus Dominus praecepit: « vigilate et orate ut non intretis in tentationem » ³ et ipsemet nos docuit quotidie rogare Patrem « ne nos inducas in tentationem, sed libera nos

a malo » ⁴, quibus duobus petitionibus oramus ne tentemus seu ut praesermur a tentationibus et ne succumbamus tentationi; quod ultimum revera est « malum ».

Catechismo autem Romano ex mente Concilii Tridentini, docemur ¹⁰ « a Christo datum esse huiusmodi petitionis praeceptum, ut quotidie nos Deo commendemus eiusque patriam curam, et praesidium imploremus; minime dubitantes fore ut si deseramus divino patrocinio, vaferrimi hostis laqueis irretiti teneamur ».

Ordinarie loquendo ergo tentationes fugere debemus, et orare ne in ipsas quidem inducamur.

Tamen si homo in tentationem inducatur haec pro sua quiete teneat:

i *Peccatum non esse tentationes sentire sed iisdem consentire.*

Is autem dicitur « *consentire tentationi* qui rei malae per tentationem propositae, malitiam advertens, *voluntate sua* adhaeret ad ipsam rem malam faciendam vel concupiscendam.

« Sentire i. e. intellectualiter habere conscientiam sollicitationis, imo delectatione mali moveri et ita experiri et sentire (etiam facultatibus inferioribus) quod gratum sit et iucundum: id non adhuc est peccatum; sed voluntarie adhaerere malo ad quod sollicitet: solus enim actus liber ex consensu voluntatis est moraliter malus. Quod omnino *certum* est ex communi doctrina, quae ceteroquin probata invenitur ab ipso Concilio Tridentino ¹¹ et ex damnatione proposit. 50 Baii ». Ita Merckelbach Qui clarus A. concinne et lucide exponit ibi tria stadia processus tentationum.

2^a *Temere et absque iusta causa tentationi se obicere vel eam provocare illicitum est.*

¹ S *Th.* III. q 77

² Gen. 22. I.

³ Cap XII, 1.

⁴ Mt 26. 41

¹⁰ Mt 6, 13.

Pars IV, cap. XV, 2.

¹¹ Sess. V, can 5.

r- Summa *Th* mor., I, 484

Et nota circa haec principia ea valere quae supra de periculis fugiendis dicta sunt.

In multis et contra omnes virtutes homo tentatur; speciatim autem de *tentationibus contra fidem* haec habet clarissimus *Vernieersch* 13:

« Tentatio contra fidem nondum formaliter habetur eo quod difficultas quaedam, etiam sine solutione positiva, nostro intellectui obversatur; sed tentari incipimus, si propter huiusmodi difficultatem, voluntas propendeat in revocandum imperium quo firmissimus assensus imperatus erat. Qui, igitur, ex huiusmodi difficultate in timorem de fide sua conficiuntur, minime actu tentantur, cum timor potius affectum ad fidem prodat.

Verum tentatio intellectuali difficultate praeparari potest. Exorta autem vera tentatione dubitandi de fide, qui contrario voluntatis actu inclinationem ad dubitandum repudiat vel mentem avertit, ipse meretur; qui semi-conscio modo eidem favet, venialiter peccat; qui eidem deliberato dubio vel negatione assentitur fit graviter reus peccati contra fidem quo ipsa fides amittitur. Nec fas est istam in voluntate inclinationem quasi neutraliter se habendo tolerare; sed eam positive abiicere debemus quia motus voluntatis dum toleratur fit deliberatus.

Qui, proposito articulo credendo, de eo difficultatem experitur, non potest quidem neutralem positionem eligere seu assensum positive suspendere vel etiam ab actu fidei deliberate, et definitive abstinere; actum vero fidei differre donec melius instruatur, hoc ipsi sane licet.

Tentationes contra fidem fuga vincendae sunt.

Quomodo celebratum istud est intellegendum? Hoc, ni fallimur modo.

a) Contra atque in rebus minus pe-

riculosis fieri potest, et interdum consultum est, ut obiectum tentationis (v. gr. occasionem irae, impatientiae) ex proposito advocemus ad illustriorem victoriam de ea reportandam, hic minime expedit speciosae tentationi contra fidem, excitata occasione, locum dare, ut vires nostras quasi experiamur et exerceamus.

b) Dum ipsa tentatio ingruit, saepe melius erit mentem tunc ad alia divertere, potius quam difficultatis examen instituere.

Verum minime dissuadendus est formalis actus fidei generalis, sive in ipsa tentatione, sive ante tentationes quas quis futuras praeviderit. Saepe tamen protestari de fide in ipsa tentatione, nullatenus necesse est.

Ac, postquam tentatio recesserit, minime quoque improbandum est quietum examen de difficultate cui tentatio connexa erat; sicut etiam vir peritior seu magis eruditus opportune interrogatur.

Positiva demum fidei exercitatio, etiam in cotidiana conversatione, per actus sive formales sive virtuales, omnino commendanda est ».

Ad III. Quid dicemus de pia adolescentula Agnete?

Ipsam esse in *proximo periculo* contra fidem evidenter apparet, quia schola quam frequentat ex illis dicenda est quae *positive acatholicae* existimantur in quibus fides in periculum adducitur. Quas ne catholici frequentent Ecclesia non semel vetuit, vel, si cogantur, quibusdam adhibitis cautelis faciendum docuit. Auctores memorant praesertim Instructionem S. C. Universalis Inquisitionis diei 30 iunii 1875 et a Pio IX confirmatam die 24 novembris e. a. u. Insuper Codex I. C. 15 normas dat quae scholas sive primarias sive medias sive superiores attingunt ex quibus

O. c., II, 38 et 39

11 Noldin, *Summa th. mor.* De praecept., 296.

15 Lib. III» tit. XXII, cann. 1372-1383

clare apparet quae et quanta sit piaae Matris Ecclesiae sollicitudo ad fidem tutam servandam.

Cum autem nostra Agnes *cogatur* a parentibus — quia forte nulla Universitas catholica extat — *ex iusta causa* in periculo versatur, ideoque *licite*.

Quod si aliqua Universitas catholica inibi extarct, quam sine gravi incommodo frequentare valeret ad titulos academicos pariter consequendos, certo tenerentur sub gravi, tum ipsa tum parentes ab illa acatholica recedere. Posito igitur quod « necessitate » cogatur subire periculum Agnes a confessario moneatur teneri ad cautelas omnes adhibendas — quas supra memoravimus — quibus periculum ex proximo fiat remotum, videlicet: Deum oret, fidei professionem saepius renovet, sacramenta devotissime frequentet: iaculatorias invocationes, indulgentiis ditatas, ad fidem servandam ¹⁰ recitet.

Confessarius insuper, si valet, ea quae Agnes cogitur audire a magistris, vel in libris legere quae aperte fidei veritatibus repugnant aut sanae philosophiae principiis opposita videntur aut tandem Ecclesiam catholicam criminantur ipse confutet; sin minus suggerat piaae adolescentulae legendos libros catholicos optime conscriptos, iis

erroribus refutandis magis accommodatos; moneat ut maiore qua potest frequentia instructiones doctrinae catholicae quae vel in Ecclesia, aut a moderatoribus conventus pro puellis de *Actione catholica* traduntur adeat.

Libros autem scholae nonnisi *absolute necesarios* legat; nam lex ipsa naturalis periculosos libros legere vetat: quod si forte ex iis libris aliqui in Indicem librorum prohibitorum inserti sint, doceat confessarius eam teneri ad impetrandam dispensationem a Sacra Congregatione S. Officii huiusmodi libros legendi.

Ad tentationes autem contra fidem superandas et ad scepticismum averendum in quem se inclinari sentit, diligenter advertat ad ea quae ex cl. Vermeersch supra retulimus.

De consensu praestito aut negato non longius sese examinet, ne forte nova tentatio provocetur IT. « Ex eo quod sentit se nolle fidem amittere gaudeat; sciat tamen humiliare animam suam in omni tentatione et tribulatione, quia (Dominus) humiles spiritu salvabit et exaltabit »

Ex iis omnibus apparet quoque quid ultra addere debuisset Confessarius ut officio suo erga Agnetem perfectius satisfaceret.

P. I. M.

76. DE PECCATIS CONTRA FIDEM.

Victorius sacerdos, qui religionis principia in quodam publico lyceo tradit, de fidei necessitate atque de gravissimo eorum peccato qui a fide deficiunt egregie ac erudite aliquando disserit.

At continuo alumni eum difficultatibus instant ac veluti obruunt. Aliis enim videtur fas esse catholico, si eius mentem serium dubium de fidei veritatibus subeat, ipsum studiose perspicere, et interim fidei assensum suspendere; alii addunt parem esse condicionem haeretici, qui, veritatis lumine motus, convertatur atque catholici, qui, erroris fallaciis illectus, a vera fide deficiat; atque alii tandem haec innumeris exemplis comprobare conantur tum rudium tum eruditorum virorum qui, licet re-

¹. Cfr Colfett *precum a S. Poenitent.*, edit. Vatie. 1929

[>]* Merkelbach. o. c., 486. c. 2. III. 7. *De imitatione Christi*, lib. I, cap. io

ctam gererent conscientiam, a fide aut ex improvise aut pedetentim defecerunt.

Quaeritur :

1. Quae sint peccata quibus fides amittitur.
2. An possit quis a fide sine peccato deficere.
3. Quid debuisset Victorius ad singulas difficultates respondere.

SOLUTIO

Ad I. *Quae sint peccata quibus fides amittitur.*

Casus attentis circumstantiis — quaestionibus, scilicet, propositis ab alumnis lycei, itali, ut praesumitur; ab alumnis itaque qui fidem susceperunt sub catholicae Ecclesiae magisterio —, non agit directe de amissione habitus sive virtutis fidei; at potius de amissione id est retractatione assensus veritatibus revelatis semel praestiti vi illius habitus infusi. Sed, quia sublati oculis visio cessat, corrupto habitu fidei homo non pergit credere.

Habitu quidem fidei non quolibet amitti peccato gravi constat ex definitione Tridentini¹. Eum tamen amitti peccato infidelitatis ipsa Tridentina synodus docuit per transennam².

Infidelitas, de qua loquimur, renisum audit fidei susceptae sive retractationem assensus praestiti; renisum sive retractationem aut totalem, prout in apostasia, aut partialem, quem ad modum in haeresi. Et peccatum quidem apostasiae fidem corrumpere seu perdere satis liquet. Peccatum quoque haerescos habitum fidei destruit

Ideo quod fides nominat assensum

seu firmam adhaesionem veritati, infidelitatis peccatum adest non modo in errore, quo quis firmiter falsitati adhaeret, sed insuper in dubio quo quis suspendit assensum veritati, deceptionem timens; suspendit, inquam, assensum, nam si dumtaxat simulet assensus suspensionem, non loquamur de vero dubio — quod vocant dubium reale —, sed de dubio fictitio⁴.

At praeter infidelitatis peccatum, seu infidelitatem positivam sive formalem, datur infidelitas negativa seu materialis, quae non est peccatum s: illa importat contemptum divinae auctoritatis seu renisum divino testimonio penes habentem motiva sufficientia de Ecclesiae quoad propositionem revelatorum magisterio, nam « si aliquis crederet quod praeceptum proconsulis esset praeceptum imperatoris, contemnendo praeceptum proconsulis, contemneret praeceptum imperatoris »⁵; haec autem, cum procedat ex insufficientia motivorum, auctoritatem divinam non contemnit, prout non contemneret imperatoris iussum qui iussum contemneret proconsulis, eius legationis ignarus. Quod si ponamus verbum regis non pertingere ad cives nisi per praekonem, qui, malitia aut ignorantia, dictum praekonis non accipiat, is non praestabit assensum verbo regis; immo praestitum iam assensum retractabit qui praekonem, aestimatum hucusque

¹ Denz. 838.

² < Asserendum est, non modo infidelitate, per quam ipsa fides amittitur... > (Denz. 808). — < Quo loco concilium accipit tamquam certum quod per peccatum infidelitatis amittitur fides > (Bannez, in II-II, q. 5, a. 3; cd. 1586, coi. 362).

Sufficit nutem unicum peccatum (cfr. Ramirez, *De spei christianae fideique divinae mutua dependentia*, in < Divus Thomas >, Frib., 18 [1940], p. 251).

³ De his omnibus lute egimus in *De fide* (Romae 1937) PP. 203, 219 \$5., 225 \$5., 147 \$3.

⁴ Cfr. P. Lumbieras, *De dubio methodico Carresit* (Friburgi Helv. 1919), P. 66 \$5.

⁵ Denz. 1068.

⁶ S. Th., I-II, q. 19, a. 5, ad 2.

PARS PRIMA

verum legatum regis, apprehendat pseudolegatum, saltem legatum dubium. Quia autem talis est ordo Providentiae ut revelatas fidei veritates accipiamus ministerio Ecclesiae, renisus Ecclesiae proponenti, quamvis ortus ex ignorantia aut dubio divinae legationis, prout impossibilem reddit nondum praestitum, praestitum iam retractat fidei infusae assensum

Ad II. *An possit quis a fide sine peccato deficere.*

Hoc alterum quaesitum quaestioni triplici acquipollet: An qui, callens motivis sufficientibus, fidem amplexus est propositam Ecclesiae magisterio seu praestitit assensum veritatibus ab Ecclesia propositis tamquam revelatis atque credendis, valeat decursu temporis illum assensum retractare seu a fide deficere non peccans cum assensum retractat seu a fide deficit — instar infidelis materialis seu negativi —; et quatenus affirmative: An saltem peccavit necessario priusquam deficeret — ita ut defectio consequens habenda sit poena peccati praecedentis —; et quatenus affirmative: Cuiusnam speciei dicemus hoc peccatum — contra A'irtutem fidei aut contra quamlibet aliam virtutem? ".

^T Cfr. *Dc fide*, nn. 19. 41» 150.

¹ < Omnis catholicus, qui sincera mente et animo suae Ecclesiae et matri adhaeret, quam semel Cliristi veram Ecclesiam, firmissimum credibilitatis motivum atque authenticam veritatis revelatae magistratam aegnovit, hoc imprimis scire desiderat: num ex revelatione omnino certus esse possit, sc a Deo in fide catholica et in communione interna et externa Ecclesiae catholicae conservatum iri, dummodo graves Dei offensas evitaverit et sincere fecerit, quod in se est Et quod insuper maxime inquietare et gravissima tristitia afficere valet, non est quaestio de *qualitate* et *specifica malitia* gravis peccati, sive in actu defectionis sive in eius Causa commissi, propter quod Deus specialem suam et tn certis circumstantiis omnino necessariam providentiam denegat vel retrahit; sed est doctrina et asseritio qua edocetur: ex revelatione non constare de tali providentia divina, idcoque non omnem posse excludi timorem, ne Deus, etsi homo (eent. quod potuit, tamen sinat cum catholicam fidem bona fide reicere, a communione externa Ecclesiae catholicae recedere, ad sectam hetero-

Plurium si stamus testimonio qui a fide defecerunt admittamus oportet defectionem exstitisse inculpabilem *in se* '. De cetero, cur non valet is qui fidem amplexus est, conscius motivorum credibilitatis, horum motivorum oblivisci, eaque si relative tantum sufficientia fuere, postmodum infirma, quinimmo et falsa iudicare? Non ergo peccat cum a fide deficit Io.

Peccavitne pridem? De illo Vaticana synodus expresse: «Benignissimus Dominus... eos qui de tenebris transtulit in admirabile nomen suum, in hoc eodem lumine ut perseverent, gratia sua confirmat, non deserens, nisi deseratur » “. Huic ergo fideli Ecclesia sollemniter promittit, quandiu ille prior Deum non deserat, desertum non iri a Deo, at potius confirmatum in fide quam suscepit ,2. Divina, quam Ecclesia promittit, assistentia pervadit omnes casus aut excludit e contra ex-

doxam transire et denique haereticum materiale extra communionem externam Ecclesiae mori > (Huerth, *Dc inculpabili defectione a fide*, in < Gregorianum > 7 [1926], p. 14 ss.).

⁹ < I lapsi invce — quindi coloro che piu di ogni altro possono dare un giudizio della loro vita spirituale — spesso protestano la loro innocenza, dicono di essere stati costretti a questo passo dalla loro coscienza, di aver fatto quello che qualsiasi altro avrebbe fatto nelle loro condizioni > (Guzzetti, *La perdita della fede nei cattolici*, Venegono 1940, p. 1 s.).

¹⁰ < N'ayant plus la crédibilité qui réponde à son état d'esprit actuel, il ne peut réellement pas faire l'acte de foi, et il peut facilement se persuader que. la foi lui étant impossible, il doit y renoncer > (HARENT, art. *Foi*, in < Dictionn. de Thcol. Cath. >, vol. VI, col. 314).

^h Dcnz. 1794.

¹² Merito animadvertit Harent (/i. c., col. 310) non constare specialem Dei protectionem ad veritates quidem revelatas sed nondum dogmatice definitas extendi; posset ergo contingere ut fidelis qui hucusque et recte putavit hunc esse sensum alicuius propositionis Scripturae, de hoc sensu postea dubitet, ipsum immo reiciat absque culpa, audiens a catholico exegeta sensum propositionis alium, licet erroneum; potuit etiam contingere prae definitione Conceptionis Immaculatae ut fidelis qui pridem hanc veritatem existimabat revelatam. eam verteret in dubium legens illos theologos qui speciali huic privilegio fuerunt adversi. In his casibus veritates, quantumvis revelatae, non fuerant fideli traditae sub infallibili Ecclesiae magisterio.

traordinaria adiuncta? Plures theologorum regulam universalem volunt, quae careat exceptione ³. Quapropter qui a Deo deseritur et desertus deficit a fide, is, etsi non peccet forsitan dum deficit, iam peccavit prius; infidelitas consequens est poena huius peccati, ideoque posset lato sensu vel improprie dici culpabilis *in causa* ⁴.

Quod si stricte loquendo Deum posset fidelem hunc deserere ut in infidelitatem cadat ob peccata, praecipue habitualia, contra virtutem quamlibet — deserere v. gr. luxuriis deditum —, probabilius et communius ponitur non ob peccata quaelibet desertionem illam permittere, sed ob peccata quae indirecte seu reductive ipsi fidei virtuti sunt opposita. Ergo catholicus ille qui fidem deserit est reus peccati contra fidem, non quod fidem abneget, sed quod in fide tutanda neglegens, aut in periculis fidei temerarius, aut in pristinis motivis aspernendis praeceptis exstiterit; haec neglegentia in complenda catholica instructione, haec temeritas qua omnia indistincte legit, omnibus promiscue commiscetur, omnia solus perpendit, ac si ratio personalis sufficeret, haec praecipitatio qua fundamenta removens periculo committit superpositum salutis aedificium; huiusmodi peccata, quibus Deum in negotio fidei prior deseruit, habent Dei

¹³ Eis proculdubio favet non modo occasio sed et textus doctrinae traditae: occasio, quia illi quorum placita damnat synodus numquam dixerunt inculpabilem defectionem ordinariam sive normalem (cfr. Guzzetti, *l. c.*, 209); textus insuper, cum emphatice Concilium dixerit: < Illi enim, qui fidem sub Ecclesiae magisterio susceperunt, *nullam umquam* habere possunt iustam causam mutandi aut in dubium fidem eandem revocandi > (Denz. 1794).

¹⁴ Proprie culpabilis in causa esset defectio quam agens vel omittens, etsi ut finem vel medium eam non appetat, praevidet tamen secuturam ex actu aut omissione voluntaria et culpabili. Defectio non praevisa, consequens attamen actum vel omissionem voluntariam atque culpabilem, dicitur culpabilis in causa sensu lato et improprio (cfr. Huerth. *l. c.*, p. u).

desertionem et consequentem infidelitatem poenam idoneam.

Ad III. *Quid debuisset Victorius ad singidas difficultates respondere.*

Plura hic petuntur, ampliore digna calamo.

Et catholicus quidem potest uti dubio fictitio in examine motivorum credibilitatis atque obiectionum contra fidem; praevie autem cum noverit motiva esse sufficientia et obiectiones dumtaxat apparentes, animo paratus sit ne recedat a fide ob examinis infelicem exitum. Cum theologus quaerit « utrum sit ponere plures personas in divinis » ¹³ non suspendit assensum fidei, sed fidei venatur intellectum; hunc licet non obtineat, obiectionibus quamvis solutionem non inveniatur, fides omnino est salva scienti mysteria revelata captum humanum superare atque, si quid repugnet divinae veritati, hoc proculdubio erroneum. Quapropter Vaticana synodus: « Si quis dixerit, parem esse condicionem fidelium atque eorum qui ad fidem unice veram nondum pervenerunt, ita ut catholici iustam causam habere possint fidem, quam sub Ecclesiae magisterio iam susceperunt, assensu suspensio in dubium vocandi, donec demonstrationem scientificam credibilitatis et veritatis fidei suae absolverint: A. S. » ¹⁷.

Non est ergo catholici atque haeretici par condicio. Catholico adest Ecclesia manifestis notis instructa ut tamquam custos et magistra verbi revelati queat agnosci ab omnibus ¹⁸; ad quam unam pertinent omnia quae ad

¹³ S. T/i., I. q. 30. a. i.

¹⁸ ie « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia aedificant » (1 Cor. 10. 23). Cum autem obiectiones saepius prae solutionibus infirmorum animum concutiant, pluribus periculosum ipsum fictitium dubium. Sed scientibus assensus suspensionem illicitam liquet dubitationem realem vetitam.

¹⁷ Denz. 1815.

¹⁸ Denz. 1793.

evidentem fidei Christianae credibilitatem tam multa et tam mira divinitus sunt disposita. Haeretici, ex adverso, « ducti opinionibus humanis falsam religionem sectantur ». Nec par est quoad catholicos et haereticos divinae gratiae influxus: nam haereticos excitat et adjuvat ut ad agnitionem veritatis venire possint; catholicos autem ut in fide perseverent confirmat¹.

Quid igitur de rudium atque eruditorum virorum iactis exemplis? Sed eruditi qui semel pervenerunt ad conclusionem aliquam per medium absolute certum non debuerunt difficultatibus post succumbere cum non recordantur demonstrationis medii. Ceteri qui fidem attigerunt per medium relative tantum sufficiens, hi debuerunt progressu annorum progredi in cognitione religiosa atque in conspectu difficultatum quae fidei concutiunt aedificium — quo corridente habitatores fa-

cile opprimuntur — satagere firmioris sustentaculi; accensentes ergo, immo, ubi casus sit, substituentes nova motiva pristinis, et pertingerent sub divino auxilio ad magnum illud atque perpetuum motivum credibilitatis et divinae legationis testimonium irrefragabile quod Ecclesia per se ipsa obtinet ob suam admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis foecunditatem, ob catholicam unitatem invictamque stabilitatem; et Ecclesia eis apparuisset veluti signum levatum in nationes, ad se invitans eos qui nondum crediderunt et filios suos certiores reddens firmissimo niti fundamento fidem quam profitentur. Si ex his vel illis aliqui, qui fidem sub Ecclesiae magisterio susceperunt, in apostasiam aut haeresim labuntur, hi omnes a Deo sunt derelicti quod ipsi directe aut indirecte contra fidem peccando dereliquerunt Deum. P. L.

77. DE DUBIO IN FIDE ET HAERESI.

Antonius, nuper conversus, aliquot fidei articulos ab impio homine acriter impugnari ac se premi sentiens, assensum suspendit usque dum theologus magni nominis, a se quaesitus, falsitatem argumentationis praedictae ostendat et ipse erudiatur.

Quaeritur :

1. An liceat de veritatibus fidei dubitare.
2. An sit haeticus formalis qui dubitat de aliquo fidei articulo.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *An liceat de veritatibus fidei dubitare.*

Huic quaestioni cum distinctione est respondendum. Ei qui semel veram

fidem recepit, certo certius non est licitum de eis veritatibus fidei dubitare, quas ut certo revelatas agnoverat ideoque dubitando obiective saltem graviter peccat contra fidem. Ratio est quia veram fidem habens, credere debet ve-

¹ Dct u 1794 — Hic recursus ad gratiam satis aperit luitam causam quam catholici habere nequeunt deficiendi a fide, non obiectivam modo, at lubiectivam quoque dicendam Perspicuum etenim turi quaelibet veritati, (alsitati nulla, nec aliquis infitiatu* erat evidens huiusmodi principium Si ergo Ecclesia duxit opportunum loqui de iusta

causa quae desit catholicis in relinquenda fide et gratiam ultenus invocavit qua qui semel crediderunt firmentur in fide et perseverent, iustam causam dumtaxat obiectivam non intellexit.

ritates fidei ob auctoritatem Dei eas revelantis. Hinc dubium de aliqua veritate revelata necessario etiam dubium de auctoritate Dei deque eius infallibilitate et veracitate in se continet. Haec intelligas de eo qui vere dubitat; non vero de eo qui mere suspendit iudicium seu assensum, ut de aliis cogitet; nisi ita agat, ut practice erit, quia virtualiter saltem dogma aliquod dubium esse cum pertinacia iudicat; pertinacia autem ista habetur, quando quis veritati sufficienter sibi propositae sciens et volens renitur.

Qui vero dubitat num aliqua veritas sit revelata, ut praesertim natis in haeresi accidere potest, simul habens intentionem inquirendi veritatem eique inventae assentiendi, non peccat.

Ad II. *In sit haereticus formalis qui dubitat de aliquo fidei articulo.*

Respondetur catholicum qui pertinaciter iudicat veritates fidei dubias esse, esse haereticum formalem, quia de fide est veritates fidei infallibiliter veras et certas esse; voluntarie autem sic dubitans negat hanc certitudinem. Hinc | dicitur: « Dubius in fide, infidelis est » atque in can. 1325, § 2 legitur: « Post receptum baptismum, si quis, nomen retinens Christianum, pertinaciter aliquam ex veritatibus fide divina et catholica credendis denegat *aut de ea dubitat*, haereticus est ». Sequitur etiam ex definitione haerescos, quae est error voluntarius et pertinax hominis Christiani circa unam vel plures veritates fide divina et catholica credendas.

Non est ergo haeresis formalis, si quis dubitat sine pertinacia, paratus sese submittere si cognoverit revelationem. Huc spectat quaestio an quis ab Ecclesia deficere possit sine peccato haeresis formalis. Videtur autem cum

pluribus dicendum id evenire posse, attamen non sine omni alio peccato gravi. Etenim, etiam aliis peccatis homo se privare potest speciali illa providentia divina sine qua visis conditionibus in quibus homo versatur, moraliter ei impossibile est superare difficultates perseverantiae in fide, ita ut tandem aliquando sibi persuadeat catholicam fidem esse dubiam; ita tamen dispositus, ut si eam certam esse perspexerit, eam retinere velit. Tunc ergo, ob defectum pertinaciae, sine peccato haeresis formalis a fide defecit; at non sine gravi peccato, quo nempe causam huius defectus posuit. Etenim, Deus, ut ait Cone. Vatie. - « eos quos de tenebris transtulit in admirabile lumen suum, in hoc eodem lumine ut perseverent, gratia sua confirmat non *deserens nisi deseratur* »¹.

Ad III. *Quid ad casum.*

Antonius nuper conversus audiens acriter ab impiis impugnari aliquot fidei articulos (supponamus divinitatem, resurrectionem, adventum secundum Christi Domini, poenas aeternas inferni, historicitatem evangeliorum, inspirationem S. Scripturae) perterritus suspendit assensum suum, usque dum theologum magni nominis consultaverit qui ei falsitatem impugnationum ostendat. Hinc manifeste non suspendit assensum mere ut de aliis cogitet: attamen, si attendamus ad subiectivas dispositiones Antonii, saltem probabile est eum bona fide assensum suum suspendisse. Est enim nuper conversus; forsitan, etsi articulos fidei bene addidicerit, atque certe audiverit ipsos credendos esse propter auctoritatem Dei nobis revelantis, nihilominus prima vice audiens huiusmodi obiectiones non subito perspexit tales impugnationes nullam vim ha-

¹ - Scss. III, c. 3.

² Cfr. Pbsch. *de Fid. thcol.*, n. 38; < Gregorianum >, 1926, p. 3 et 203.

³ *Dc haeret.*, cap. I.

bcre posse contra talem et tantam auctoritatem ideoque assensum suum suspendit quamdiu eas non viderit confutatas a docto theologo. Attamen, objective talis suspensio videtur virtua-

liter continere dubium illudque pertinax quatenus articuli isti Antonio sufficienter tamquam revelati propositi fuerant atque nihilominus iis assentiri renuit.
C. D.

78. DE FIDEI SIMULATIONE ET DISSIMULATIONE.

Martinus religiosus in finibus Sinensium Missionarius, communistarum fervente persecutione, putans se facilius ministerium inter fideles Christianos persequi posse, in magna urbe ubi incognitus vivit vestem induit quam quidam monachi Buddismo adscript! publice gerunt.

Ad tribunal nihilominus traductus, ad quamnam religionem pertineat rogatus, Martinus se prompte catholicum profitetur.

Ab ipso similiter quaeritur utrum religiosus sit vel sacerdos ac utrum Sacrum in regione illa audierit.

Ad omnia Martinus negative respondit.

In carcere autem detrusus quemdam cognoscit custodem qui, comunista olim fervens ac sincerus materialista, conscientiae nunc stimulis cruciatus Christianorum constantiae exemplo adductus, baptisma recipere petit his tamen apposis conditionibus:

- a) ut sibi liceat catholicam fidem et Baptisma susceptum dissimulare aptioremque diem ad fidem exterius profitendam exspectare;
- b) ut templa buddistarum, quibus antea adstringebatur frequentare adhuc possit ad nullam de propria conversione movendam suspensionem. Martinus putans illum valido Gratiae auxilio iis in adiunctis indigere, libenter annuit.

Quaeritur:

1. Quid sit simulatio et dissimulatio.
2. Utrum licita sit in casu simulatio et dissimulatio fidei.

SOLUTIO

Ad I. Unusquisque fidelis tenetur fidem propriam externe profiteri etiam cum vitae periculo. Hoc principium iuris divini, in S. Scriptura clarissime assertum, positivum est et negativum.

Quatenus positivum praecipit professionem propriae fidei externam aliquibus in adiunctis, quando scilicet hoc exigit honor Dei veri et exemplum proximo praebendum.

Quatenus negativum e contra vetat ne fidem falsam, etsi tantum externe, profiteatur. Contra hoc praeceptum

ergo peccatur vel dissimulando fidem vel simulando fidem falsam.

Dissimulatio habetur quando occultatur propria fides cui interne adhaeretur. Simulatio e contra est fictio quae fides quae non creditur externe manifestatur. Dissimulatio est non manifestatio fidei quae manifestanda esset.

Simulatio e contra est positiva manifestatio fidei quae non habetur.

Dissimulatio cum sit contra praeceptum positivum, quod obligat semper sed non pro semper, aliquando licita est, aliquando vere illicita.

Profecto autem iuxta determinationes C. I. C. dissimulatio illicita evadit quandonam significaret:

d) implicitam negationem fidei verae; *b)* contemptum fidei; *c)* iniuriam Dei; *d)* proximique scandalum.

Practice tenetur quis fidem manifestare:

d) quando a publica auctoritate interrogatur circa fidem;

δ) quando in odium fidei vel religionis a publica vel privata auctoritate provocatur ad agendum contra fidem;

c) quando proximus posset ex hac agendi ratione scandalum capere.

Uti patet fugere in tempore persecutionis non est occultatio fidei, sed est occultatio personae et implicita fidei professio.

His exclusis condicionibus dissimulatio potest licita evadere.

Profecto autem licita est quando manifestatio propriae fidei gravia incommoda provocaret. Conversus ergo potest gravissima ratione conversionem occultare et ab actibus fidei, quae cum gravi incommodo non obligant, dispensatur.

Simulatio vero cum sit contra praeceptum negativum, numquam licita est sive sit implicita, per signa vel per actus aequivalentes effecta, sive sit explicita: graviter enim opponitur voracitati.

In praxi tamen aliquando difficilis est determinatio licitatis dissimulationis et limitis dissimulationis.

Acrior quaestio exarsit anteacta aetate utrum vestes gerere paganorum vel sacerdotum falsae religionis licita esset necne, utrum scilicet simulationem fidei implicitam contineret necne.

Responsio theoretice facilis est, practica vero difficilis.

Theoretice: licitum est vestes gerere paganorum ad dissimulandam propriam fidem, positis condicionibus in quibus dissimulatio licita est.

Non licet vero vestes gerere paga-

norum si hoc significaret simulationem fidei falsae.

Per se vestes gerere paganorum non est illicitum. Vestes enim sunt ad corpus tegendum, non habent ex se ipsis significationem religiosam.

Hac ratione possumus triplex genus vestium distinguere:

a) Vestes indifferentes: vestes scilicet quae utique induuntur ab infidelibus sed non ad fidem profitendam sed per consuetudinem localem. Istarum aliqua fiunt signa nationum distinctiva non autem per se sunt signa religionis: sicut pileus turearum.

b) Vestes simpliciter religiosas: vestes scilicet quae a paganis induuntur ad distinctionem religiosam vel ad sacerdotium significandum non tamen intrinsece sed ex determinatione positiva, vel ex consuetudine.

Sicut toga bontiorum, pileus iudeorum romanorum tempore Iosephi Flavii, vel etiam sicut, ut exemplum catholicum afferamus, vestis talaris Franciscanorum etc.

c) Vestes tandem stricte religiosas: quae scilicet in se ipsis aliquam habent significationem erroris vel falsae fidei sicut si quis in veste gereret crucem hebraeorum, vel signa similia quae mentem vel fidem erroneam indicarent.

Uti patet vestes indifferentes licet gerere cum non habeant significationem religiosam.

Vestes simpliciter religiosas non licet induere nisi ex gravi causa cum facile sit periculum scandalum. Si quis tamen hoc periculum aperte vitet propriam fidem manifestando iis quibus interest, certo potest vestes religiosas induere cum non sint ex se ipsis significantes aliquam fidem vel aliquem cultum.

Si ergo in determinatis condicionibus potest suspicio haberi usum vestium non ad fidem falsam profitendam sed ad alium finem ordinari, licitum est vestes religiosas induere etiam

si de facto aliqui decipiantur sine scandalo. Licet enim aliquando gravi id postulante causa errorem proximi permittere.

Vestes vero stricte religiosas, quae scilicet ex se ipsis iam aliquam significant erroneam fidem, vel falsum cultum non licet induere etiam cum periculo vitae, contineret enim implicitam falsae fidei professionem.

Causae autem permittentes usum vestium simpliciter religiosarum multae esse possunt sicut: necessitas apostolatus, necessitas servandi quam maxime usus et civilitatem localem, et aliquando, sed gravissima causa hoc postulante, necessitas dissimulandi propriam fidem.

Ad II. Martinus uti videtur poterat vestem monachalem buddistarum induere ad finem suum apostolicum. Has vestes enim induere:

a) Non implicat simulationem fidei falsae; vestes enim sunt indifferentes ex se ipsis nec habent significationem aliquam religiosam. Quinimmo ex ipso rerum statu poterat facile suspicari habitus mutatio.

b) Est revera fidei dissimulatio. Nemo enim poterat ex habitu inducere Martinum fidem catholicam profiteri.

Fidei tamen dissimulatio in casu licita videtur. Nam:

1) Non aderant condiciones ad fidei externam professionem exigendam. Fideles enim christiani scandalum non patiuntur qui huius mutationis rationem cognoscunt. Neque honor Dei periclitatur quinimmo fovetur per

faciliorem apostolatum saltem praesumptum. Neque pagani possunt negationem fidei Christianae suspicari qui eum non cognoscunt neque religiosum sciunt. Publice autem interrogatus prompte se catholicum profitetur.

2) Aderat demum causa sufficiens ad dissimulationem permittendam saltem subiective. Putabat enim Martinus facilius opera apostolatus se perfecturum esse. Neque per se ut fidei negatio habenda sunt verba quibus Martinus negat se sacerdotem et religiosum esse. Hoc enim non pertinet ad fidem sed ad statum consequentem. Contra veracitatem forsitan peccavit sed non contra fidem.

Custodis autem carceris petitio prudentius forsitan ponderanda erat. Dissimulatio enim baptismatis suscepti et fidei Christianae gravi instante persecutione poterat admitti et a legibus iuris ecclesiastici vel et ab iis quae cum gravi incommodo non tenent ipse certo non vinculabatur. Non excusabatur tamen a legibus iuris divini et a publica professione propriae fidei honore Dei vel auxilio proximi hoc postulantibus. Quod fidem firmam et probatam saepe requirit.

Frequentatio similiter templorum buddistarum permitti nequibat eo quod facillimum esset periculum fidem debilem amittendi et positive ad falsum cultum participandi, nisi revera fides firma esset vel periculum communicationis in sacris non esset.

Quod tamen in casu non apparet.

C. M.

79. de fidei dissimulatione altera facti species.

Eduardus acatholicus graviter decumbens ad se vocandum curat secreto sacerdotem catholicum seque catholicum fieri velle declarat sub sequentibus conditionibus: i° ut, si moriatur, res tota tegatur; 2° ut, si reconvalescat, liceat sibi ad tempus conversionem suam dissimulare, donec negotia temporalia composuerit, sibi suaeque familiae potuerit providere.

Quaeritur:

1. Possitne aliquando fides dissimulari.
2. Num Eduardo quae proponit indulgeri possint.

SOLUTIO

Ad I. Licet quandoque fidem dissimulare; quando scii, ex una parte adsit iusta causa eam dissimulandi, ex altera parte non adsit obligatio confitendi fidem. Dissimulatio enim fidei non est nisi quaedam restrictio late mentalis, vel etiam equivocatio, non verbis sed factis peracta. Restrictio autem late mentalis in eo consistit quod quis verba distrahit a propria significatione per aliquam restrictionem intus conceptam, ita tamen ut ex adiunctis innotescere possit; equivocatio vero in eo consistit quod quis verba adhibet quae duplicem vel etiam multiplicem sensum plus minus proprium habent, intendendo sensum illum ad quem is qui audit de facto non attendet.

Porro, licitum est adhibere restrictionem late mentalem et multo magis equivocationem ad occultandam veritatem, dummodo iusta de causa fiat neque adsit obligatio veritatem clare manifestandi. Ratio cur sub hac duplici causa illud licitum sit, hauritur ex eo quod restrictio late mentalis et multo magis equivocatio ex una parte non est mendacium; non enim adhibetur locutio, id est usus signorum, contra mentem. Signa enim adhibita revera correspondent conceptui mentali, neque ex se et necessario audien-

tes in errorem ducunt, quum sensus eis attributus ab auditoribus percipi possit. Neque ex altera parte obstat quod hi *de facto* in errorem cadunt, hoc enim a loquente non intenditur sed mere permittitur nec sequitur ex signo sed ex audientis inscitia. Loquens enim intendit solummodo *occultationem* veritatis; ad quam obtinendam adhibet tamquam medium, non *deceptionem* proximi, sed *ambiguitatem* signi ex qua mere sequitur error proximi. Etiam si hic error non sequeretur, sed proximus ob ambiguitatem perspectam anceps haereret, finis intentus, occultatio veritatis, tamen obtineretur. Quapropter habetur applicatio principii notissimi licitum esse ex iusta causa ponere actum cum duplici effectu, uno bono, intento, altero malo, tolerato, dummodo bonus ne sequatur ex malo tamquam ex medio adhibito; non enim sunt facienda mala ut eveniant bona. Sed requiritur semper iusta causa conducens ad aliquem finem honestum; secus enim ipsa honestas postulat ut evitemus malum ex influxu positivo actionis nostrae verisimiliter secuturum. Porro, talis iusta causa dari nequit, si adsit obligatio manifestandi aliis clare veritatem.

Si haec applicemus dissimulationi fidei, omnino patet eam prorsus diver-

sam esse a *negatione* fidei. In hac enim positive significat fidelis se non esse catholicum; in illa vero omnino aliquid aliud, vel etiam nihil significat, in talibus tamen adiunctis ut alii inde de facto erronee putent eum esse catholicum vel ancipites haereant. Caeterum, fac observes, aliquando ne dissimulationem quidem proprie dictam, ad modum restrictionis mentalis adesse, sed meram quamdam *occultationem* fidei, quando scii, quis religionis exercitia per se peragenda omittit, sed alii nihil inde concludunt, sed solummodo non possunt advertere cum esse catholicum. Sed, ut patet, ubi agitur de fide occultanda etiam pro tali modo agendi iusta causa requiritur; nam praecepta Ecclesiae per se observanda sunt.

Quibus praemissis, triplex oritur quaestio, quandonam, scii, habeatur de facto dissimulatio fidei, quandonam iusta causa ad fidem dissimulandam, quandonam ex adverso obligatio eam non dissimulandi. Iam age, mera dissimulatio fidei habebitur quoties actio vel omissio actionis alicuius saltem ex adiunctis talis erit, ut non necessario tamquam negatio fidei susceptae interpretanda sit; ut si quis catholicus itinerans per terras haereticorum die Veneris carnes edat. *Iusta causa* habebitur quoties ex una parte non adest obligatio fidem profitendi et ex altera parte profitendo fidem aliquis sese notabili damno exponeret; imo potest adesse etiam *obligatio* dissimulandi fidem. ut sacerdoti tempore persecutionis fidelibus subvenientis. Obligatio autem *profitendi* fidem habebitur *ex natura rei* seu iure divino quoties, « silentium, tergiversatio aut ratio agendi secum ferrent fidei negationem, contemptum religionis, iniuriam Dei vel scandalum proximi » seu, ut ait D. Thomas: «quando honor Dei vel

utilitas proximi hoc exposcit » Insuper haberi potest obligatio profitendi fidem ex *iure ecclesiastico*, a quo observando tamen excusatio vel dispensatio dari potest.

Notes autem omissionem professionis aliquando solummodo *privative*, aliquando *contrarie* obesse honori Dei vel utilitati proximi¹. Privative obest, si ob omissionem deest honor Dei vel utilitas proximi, quae secus orta fuissent, ut esset conversio infidelis; contrarie obest, si ex omissione professionis oritur dehonoriatio Dei vel damnum proximi, ut esset contemptus religionis vel apostasia. Porro, nunquam licitum est contrarie obesse honori Dei vel utilitati proximi, ut patet; et est casus quem Codex saltem principaliter respicere videtur. Num vero quis fidem profiteri teneatur ad honorem Dei vel utilitatem proximi *promovendam*, diiudicandum erit ex magnitudine boni quod speratur, ex certitudine cum qua speratur et ex magnitudine damni cui quis inde sese exponeret.

Notes tandem insuper adesse obligationem profitendi fidem hoc sensu quod quum Ecclesia sit societas visibilis, quicumque eam per Baptismum ingreditur, etiam ita sese debet ei adscribere ut de eius Baptismo authentice constet; insuper exinde vivere debet iuxta leges Ecclesiae, assistendo Missae, recipiendo Sacramenta etc.; qui quidem actus per se publici sunt. Ab istarum autem legum observantia solummodo ob incommodum extrinsecum proportionatum aliquis excusari poterit; nunquam tamen ita, ut inde eius fides serio periclitetur, ut si quis per totam vitam non iam audiret Missam neque sacramenta ne secreto

¹ - S. Th., II-II, q. 3, a. 2, ad 1.

³ Quoad hanc distinctionem cfr. S. Alf., *Theol. Mot.*, lib. 2, n. 11; Vermeersch, *Epir. iuris can.*, II, n. 659; *Theol. Mot.*, II, 20; MERRELBACII, *Summ. Theol. Mor.*, I, n. 713; Cocchi, *Comm. Cod.*, vol. 6, in can. 1325; GÉNICOT, *Theol. Mor.*, I, n. 196,

² Codex I. C. can. 1325, § I.

quidem susciperet. Practice insuper tandem aliquando adiuncta occurrent in quibus conversus aut fidem profiteri aut eam negare debebit sectae vel ritibus paganis exterius saltem adhaerendo¹. Non vero opus est, per se saltem loquendo, ut quis suam conversionem etiam ex professo *publicet* seu *divulget* inter fideles vel etiam inter acatholicos. Nulla enim huiusmodi lex exsistit sufficit ergo catholice vivere, ita quidem ut aliis id etiam constet; nisi adsit ratio proportionata ob quam quis ad tempus occulte tantum obligationibus suis ecclesiasticis satisfaciat, vel etiam ab iis complendis prorsus abstineat, neque gravior adsit ratio fidem non occultandi.

Dicimus: per se loquendo *divulgatio* non requiritur; sicut enim professio, ita etiam divulgatio requireretur si secus scandalum, ab apostata v. gr. datum, reparari non posset, vel alia ratio prae gravis occurreret.

Ad II. Primum scilicet Eduardus proponit, ut si moriatur, res tota, id est conversio eius ad catholicismum, tegatur. Porro huiusmodi silentium facile involvit quamdam dissimulationem ut vel ex eo habetur quod non more catholicorum, sed more acatholicorum sepeliatur, ita ut de facto inde omnes putaturi sint eum extra Ecclesiam catholicam fuisse mortuum. Si autem non est formalis dissimulatio (ad modum restrictionis mentalis), saltem est occultatio fidei. Quapropter videndum est num adsit iusta causa conversionem semper silentio premendi nec potius obligatio eam non dissimulandi nec occultandi. Quoad iustam causam respondemus eam adesse posse, si secus grave damnum oriretur

defuncti familiae, vel etiam Sacerdoti aliisve catholicis (supponendo semper non adesse obligationem non dissimulandi conversionem de qua statim). Si talis causa deest, Eduardus, utpote catholicus, etiam catholice sepeliendus est: secus enim sine ratione alii sinuntur errare, putantes eum esse mortuum extra veram Ecclesiam; sine ratione etiam diminutio gloriae Dei toleraretur; sine ratione leges saltem Ecclesiae non servarentur.

Quoad quaestionem, annon adsit obligatio in casu non dissimulandi conversionem, dicendum est eatenus adesse huiusmodi obligationem quatenus, « silentium secum fert, implicitam fidei negationem, contemptum religionis, iniuriam Dei vel scandalum proximi »⁶ ita ut dissimulatio *contrarie* obsesset bono fidei. Insuper aderit obligatio non dissimulandi conversionem, quatenus ex professione fidei speratur bonum omnino praeponderans damno familiae Eduardi, vel demum quatenus adesset praeceptum Ecclesiae.

Porro, praeceptum ecclesiasticum non adest; neque ex casu patet dissimulationem obesse bono fidei modo contrario; sed obesse *potest* modo privativo illicito, ut si magna adsit spes fore ut ex divulgatione conversionis etiam eius familia convertatur; tunc saltem huic communicanda esset conversio. Multo magis, si ageretur de aliquo ministro haeretico cuius exemplum induceret multos alios ad sese convertendos vel saltem scandalum datum auferret. In talibus ergo adiunctis, ut observat Lehmkuhl⁷ saltem curandum est ut possibilitas publicandi conversionem tempore opportuno remaneat. Hoc autem obtinetur si agatur de haeretico, quum abiuratio fit coram delegato ab Ordinario et

¹ Cfr. S. C. de Propag. Fide, 28 maii 1635 (Collect. n. 84), ubi statuitur Mahometanum co in casu debere sese transferre ad alia loca ubi vitam Christianam publice degere possit.

⁶ Cfr. Noldin. *de Pracc.*, n. 17.

⁷ Can. 1325 § I.

⁸ *Castis Conse.* I, 184

duobus testibus ¹. Ubi agitur de infideli baptizando, per se quidem « ad collatum baptismum comprobandum, si nemini fiat praeiudicium, satis est unus testis omni exceptione maior, vel ipsius baptizati iusjurandum si ipse in adulta aetate baptismum receperit » ². Sed si ipse baptizatus iam mortuus est, practice ut eius conversio etiam ab acatholicis credatur, ultra ministrum qui baptizaverit, duo testes vel saltem unus testis requiritur, prout a Rituali ¹⁰ pro baptismo privato praescribitur. Facile talis testis ipse patrinus esse poterit.

Secundo loco Eduardus proponit ut

si reconvalescat, liceat sibi ad tempus conversionem suam dissimulare, donec negotia temporalia composuerit sibi suaeque familiae potuerit providere. Porro, hoc ipsi concedi potest dummodo ne: *d)* altius bonum proximi postulet ut statim fidem profiteatur, saltem vitam catholicam publice degendo; *b)* neque tamdiu et tam perfecte abstineat ab obligationibus suis ut inde periculum grave apostasiae ipsi oriatur; *c)* adsit revera necessitas occultandi ad tempus religionem suam, ita ut secus res familiaris componi non possit. C. D.

80. DE COMMUNICATIONE IN SACRIS.

Caius, dum inter acatholicos moratur, ubi sacerdos catholicus non est, coram ministro schismatico matrimonium init, infantes inde susceptos eidem ministro baptizandos et instituendos affert et una cum familia schismaticorum sacris interest ac conciones audit. Nuper in patriam reversus haec parocho manifestat, asserens se numquam haeresi adhaesisse et quaerens utrum peccaverit et in poenas inciderit.

Quaeritur:

1. Quid sit communicatio in sacris.
2. Quid respondendum in casu.

SOLUTIO

Ad I. Agitur in casu de multiplici communicatione activa in divinis cum acatholicis. Est autem *communicatio in divinis* cum infidelibus et acatholicis genus quoddam cooperationis quo quaedam, quae ad Dei cultum pertinent, communiter cum ipsis peraguntur. Haec communicatio prohibetur tum iure naturali (saltem si cultus est in se inhonestus) tum, certo certius, iure positivo, quo « haud licitum est fidelibus quovis modo active assi-

stere seu partem habere in sacris acatholicorum » ¹. Notandum quod hic vetatur adsistentia *activa*, quae scilicet « aliquam accumferat participationem in celebrandis divinis officiis » ². Caius ergo graviter peccavit sine se sistendo coram acatholico ministro matrimonii celebrandi causa (nisi eundem adivisset solum ut officialem status civilis), quia tunc, deficiente sacerdote catholico, matrimonium contrahendum erat coram solis testibus ³; sive pueros baptizandos et instituendos eidem ministro afferens, sive conciones etc. fre-

• Cfr S Off , 8 aprilis 1786; 28 martii 1900; Collect de Prop Fide, n 2079 et can 2314» S 2°» cfr etiam Aertkys-Damen, I, n 313.

• Can 79-

Tit II c I, n 16

¹ Can. 1258, § i.

² Can. 2259, § 2.

³ Ex can. 1098.

qucuntando ob periculum sui et suorum a vera fide deficiendi.

Ad IL Ex cann. 2316 et 2319 Caius suspectus est de haercsi, et « suspecti de haeresi, si, moniti, post sex menses non se emendaverint, excommunicationem incurrunt R. P. specialiter reservatam ». Atqui in casu nulla fuit monitio, ergo Caius hanc excommunicationem vitavit.

Ex can. autem 2319 excommunicationem Episcopo reservatam incurrunt: « catholici qui matrimonium ineunt coram ministro acatholico uti sacris addicto » (can. 1063, § 1); « qui scien-

ter liberos suos acatholicis ministris baptizandos offerre praesumunt» necnon « parentes vel parentum locum tenentes, qui liberos in religione acatholica educandos vel instituendos scienter tradunt » ¹. Ad primam excommunicationem incurrendam requiritur, ex plurium doctorum sententia, ut unus contrahentium sit catholicus, alter vero non insuper, ut ex verbis Codicis patet, duae aliae excommunicationes non tenent, nisi adfuerit in Caio plena deliberatio et cognitio tum circa culpam, tum circa poenam

Et sic patet responsio ad casum.

I. P.

81. DE LEGITIMITATE PROHIBITIONIS LIBRORUM CONTRA FIDEM ET MORES.

Contra librorum prohibitionem insurgit coram parocho Cornelius, contrariam eam asserens iuri, quod unusquisque a natura habet legendi quaecumque publice edita sunt; iuri civili, quod liberam facit librorum impressionem; scientiarum progressui ob tot praeclara opera immerito proscripta ac in Indicem librorum prohibitorum relata.

Quaeritur:

Quid parochus respondeat.

SOLUTIO

Ad quaest. Ecclesiam potestatem habere prohibendi libros noxiae lectionis plura Sacrae Scripturae loca ostendunt: « pasce agnos meos, pasce oves meas: pascite qui in vobis est, gregem Dei; attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei » Quibus verbis manifesto evincitur omnibus Ecclesiae Praelatis, et praesertim universae Religiosae Societatis Capiti Romano Pontifici datam fuisse potestatem decernendi de fidei et morum causis, et bona pascua ovibus Christi designandi easdemque arcendi a contrariis et noxiis. Pastoris enim officium est non solum bonos

cibos suppeditare, sed et noxios subtrahere, prout sunt libri huiusmodi; quandoquidem si colloquia prava corrumpunt bonos mores eo magis id praestant libri perniciosi. — Confirmat hanc doctrinam constans Ecclesiae praxis - quae a remotis saeculis ad no-

¹ Can. cit., 30.

⁵ Can. cit.» 40.

⁶ Ad rem cfr. Motu proprio *Ecclesiae bonum*, dici 25 dcc. 1953 (A. A. S., 1954» n. 88), et nostras animadversiones in idem, quae editae sunt in < Salesianum > (1955» η. I. pp. 59-68), in quibus docemus incurrere in excommunicationem, etiamsi uterque sit catholicus. (A. De Jorio).

⁷ Can. 2229* § 2.

- Cfr. A. De Jorio, *Indice dei Libri proibiti* in < Encyclopaedia cattolica >. VI, 1825-1829. et Ih. Reusch, *Der Index der verbotenen Bücher*, 2 voll., Bonn 1883-1885.

¹ Io. 21; i Petr 5; Act. 20.

stra tempora consuevit noxios libros prohibere; suadet et ipsa natura Ecclesiae, quae instar reipublicae bene ordinatae a Christo est instituta, cuius proinde est omnia damni spiritualis pericula quantum fieri potest remove-re. Adde: si haec facultas penes Ecclesiam non esset, et fideles in hoc parere eidem non tenerentur, nec fides illaesa servari posset, nec Christus Dominus satis Ecclesiae suae providisset. Quod adeo verum est, ut vel ipsi Ethnici philosophi, sola naturali ratione duce, libros religioni et bonis moribus perniciosos exeerati sunt, et ab omni recte instituta republica arcendos censuerunt: ut reipsa penes Graecos et Romanos factum esse testantur Diogenes Laertius, Livius, Valerius Maximus alique.

Respondendum igitur Cornelio nulli iuri adversari librorum prohibitionem. Non opponitur 1) « iuri, quod unusquisque a natura habet legendi quaecumque publice edita sunt » quum nemo ius habeat ad ea, quae periculum adferunt ruinae spiritualis, nec possit quisquam se subtrahere legitimae potestati. — Non opponitur 2) « iuri civili, quod liberam facit librorum impressionem »; siquidem haec libertas non tribuit facultatem

imprimendi libros noxios, ut patet ex legibus *repressivis*, quibus ius civile in eiusmodi libros animadvertit. Coeterum lex civilis non potest destruere legem Ecclesiae, cuius est providere quae ad bonum spirituale spectant. — 3) Demum non opponitur « scientiarum progressui ob tot praeclara opera immerito proscripta ac in *Indicem* librorum prohibitorum relata ». Opera enim ab Ecclesia interdicta aut palam errores continent contra fidem ac bonos mores, et sic eorum lectio vetita est ipso naturali iure; vel sunt suspecta et periculosa, et tunc Ecclesia, cui fidei depositum a Christo Domino commissum est, ius habet ab illorum lectione fideles interdicendi, ne incautis detrimentum afferant. Aliqui etiam libri ex prudenti quadam oeconomia ita exposcentibus rerum adiunctis interdum in *Indicem* referuntur; qui postea, cessante causa, mutatisque circumstantiis ab eodem expunguntur, eorumque lectio permittitur. Coeterum si utilitas postulet, nec ullum instet periculum, Sancta Sedes haud difficilem se praebet in eorum lectione permittenda. Adeoque nullum exinde scientiis obvenire potest detrimentum.

P. P.

82. de lectione librorum prohibitorum contra fidem.

Antonius inveniens librum a noto heterodoxo in lucem datum ad quamdam novam haereticam doctrinam proponendam, legit auctoris ipsius monitum operi praefixum. Volumen vero, quod amplius non legit, servavit ad maius suae bibliothecae ornatum. Non raro quamquam pravos libros integros legere nollet, aliquot paginas e libris romanensibus in *Indicem* relatis legit. Conscientiae stimulis pressus, omnia confessario exponit, qui Antonium nullo in casu censuram incurrisse dicit.

Quaeritur:

- i. Quacnam requirantur conditiones ut quis, librum prohibitum legens, in excommunicationem incurrat.

2. An Antonius quoad casus propositos in excommunicationem incidere: an peccaverit.
3. Quomodo Confessarius cum Antonio se gerere debuisset.

SOLUTIO

Ad I. Ad fidei integritatem et bonos mores servandos Ecclesiae ius est et officium prohibendi libros qui huiusmodi bona in discrimen inducere possint. Idque Ecclesia semper fecit, saepius adhibitis poenis ut pro sua materna caritate fideles a pessimo arceret veneno.

Librorum prohibitio praeterquam normis generalibus Codicis I. C. innotescit per Indicem, qui, cum Decreta particularia contineat, non potest dici per novum codicem suppressus.

Ceterum pluries editus est et post Codicis promulgationem.

Prohibitio per se grave praeceptum importat. *Censura* accedit *speciali modo reservata* ad normam can. 2318, § i: « In excommunicationem Sedi Apostolicae speciali modo reservatam ipso facto incurrunt, opere publici iuris facto, editores librorum apostatarum, haereticorum, et schismaticorum, qui apostasiam, haeresim, schisma propugnant, itemque eosdem libros aliosve per apostolicas litteras nominatim prohibitos, defendentes aut scienter sine debita licentia legentes vel retinentes ».

Quoad libros S. Scripturae habemus can. 2318, § 2.

Iuxta can. 2318 prohibentur *libri* typis editi, ideoque excluduntur *manuscripts* Relate ad lecturam librorum datur, omnibus consentientibus, parvitas materiae, quae diversimode designatur ab auctoribus, ut sint qui mediam paginam concedant, qui vero quinque vel sex, qui adhuc plures. Res aexistimanda est ex libri natura.

Parvitas materiae datur etiam quoad retentionem (usque ad mensem).

Ad II. Antonius legit praefationem libri noti heterodoxi, in quo haeretica doctrina proponitur. Agitur de *noto* heterodoxo et de noto libro. Videtur *scienter* ipse legere, sed cum tantum monitum legit, non incidit in excommunicationem, ob parvitas materiae et quia haeresis generatim in monitu, non per modum propugnationis, sed potius tantum enuntiationis proponitur.

Retinere etiam ad bibliothecae ornatum vetitum est et quidem in casu cum censura. Quae post mensem 2 incurri dicenda est, nisi peculiares circumstantiae excusent, puta si desit occasio librum Ordinario tradendi eamque expectes. Si *scienter* Antonius librum retinuit, inquirendum est de tempore retentionis. Ex circumstantiis videtur potius Antonius non cognovisse censuram retentioni librorum adnexam.

De libris romanensibus in Indice relatis, videtur agi de paginis innocuis, unde lex non violatur, saltem graviter.

Ad III. Monere debuit confessarius Antonium ut tradat quanto-cius heterodoxum librum, censurae causa, aliosque libros ob periculum Ordinario vel alteri libros prohibitos legendi licentiam habenti.

P. L. v. d. E.

1 L. III, can. 1397-1405 et L. IV, can. 2318.

- Nisi ab initio statuisset praedictum librum retinere per diuturnum tempus. (A. De Jorio).

DE SPE

83. DE VIRTUTE SPEI.

Agapitus, turpi peccandi consuetudine implicatus, differt conversionem ad extremum vitae tempus, sperans se ex divina misericordia, quae numquam deficit, teste Ezechiele « Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua », veniam et aeternam beatitudinem fore consecuturum.

Quaeritur:

1. Quid sit spes.
2. An et quatenus sit spes necessaria ad salutem.
3. Quid de ratione agendi Agapiti.

SOLUTIO

Ad I. Spes est virtus supernaturalis — et ideo infusa — nos inclinans et erigens ad obtinenda auxilio Dei aeternam beatitudinem et media conducentia. Eius ergo subiectum *quo*, proculdubio voluntas, nam dicit inclinationem et motum ad bonum supersensibile; subiectum vero *quod*, non beatus — cui beatitudo non est obtinenda seu futura —, neque damnatus — cui beatitudo non est possibilis obtentu —, sed viator qui ipsam semel acceptam non amisit gravi praesumptionis, desperationis vel infidelitatis positivae peccato ¹. Eius autem obiectum *formale quo* est divinum auxi-

lium seu melius omnipotentia auxilians, impendens nempe aut offerens subsidia necessaria ad difficultates cunctas superandas obiectum *formale quod* est beatitudo aeterna, nam, cum ordo agentium respondeat ordini finium, ubi nitamur infinita virtute et bonitate Dei, oportet et infinitum esse bonum quod principaliter speramus

et *contraria* seu *positiva*, actus nempe positio contra eandem vel spem, uti haecresis, desperatio et praesumptio.

- Hoc auxilium divinum non est idem putandum cum gratia aliisque adiutoriis homini *inherentibus*, quibus hic ad aeternam beatitudinem usque perducitur: quoniam haec adiutoria illaque et alia existunt quid creatum, causa praeterea efficiens consecutionis, potius quam causa formalis sperandi.

¹ < Non enim minus aliquid ab Eo sperandum est quam sit Ipse, cum non sit minor Eius bonitas, per quam bona creaturae communicat, quam Eius essentia > (S. Thomas, Summa Theol., II-II, q. 17. a. 2).

¹ Infidebuv de'peratio ac praesumptio, tripliciter negetiva. ut penes infidelem negativum, quae propterea non est peccatum, «cd poena peccati. originalis «altem; ρησάνα, id est omissio actu* bdei vel spei quando potuit et debuit esse;

obiectum, denique, *materiale* sunt alia bona, spiritualia ac temporalia, ad beatitudinem aeternam conducentia.

Ad II. Spei virtus est cuilibet necessaria ad salutem necessitate *medii*: nemo namque salvatur nisi ornatus sanctificante gratia, gratia autem sanctificans habet comites virtutes theologicas et morales infusas; hinc Tridentina synodus: «Fides, nisi ad eam spes accedat et caritas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis eius vivum membrum efficit»¹.

Spei actus est adultis necessarius necessitate *medii* et *praecepti*. Medii quidem, quoniam eis tendendum est in beatitudinem; indigent quoque spe sive iusti ut orent pro habendo auxilio gratiae et obtinenda perseverantia, sive peccatores ut ad iustificationem se disponant Praecepti insuper, nam Alexander VII hanc damnavit propositionem: «Homo nullo umquam vitae suae tempore tenetur elicere actum fidei, spei et caritatis ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium»².

Porro praeceptum huiuscemodi urget: i° *per se*: a) initio usus rationis, seu cum primo beatitudo aeterna, sufficienter proposita, innotescit, quoniam tunc debet homo finem praestituere vitae suae; δ) post amissionem habitus spei per positivam et gravem infideli-

tatem, desperationem vel praesumptionem; c) saepius in vita r; de frequentia quantumvis necessaria disputant Auctores, nam alii determinant semel in anno, alii ter vel quater in anno, alii singulis mensibus vel etiam hebdomadibus³; d) in casu tentationis contra spem, actu spei vincendae; et e) in mortis articulo, communius, ob graves tentationes quae instant et terrorem imminentis iudicii. 2 *Per accidens*, quoties praecepta aliarum virtutum adimpleri aut tentationes his contrariae superari nequeunt absque actu spei — cuius propterea omissio est peccatum dumtaxat unum cum peccato contra virtutes illas.

Ad III. Differens conversionem ad vitae extremum tempus, Agapitus peccavit non iis solis peccatis, quibus ob turpem consuetudinem induisit, verum etiam peccatis quae praevidit — saltem in confuso — consuetudinem turpem secuturam nutritam et minime retractatam. Peccavit etiam graviter contra virtutem paenitentiae, cuius praeceptum urget semel saltem in anno Insuper «difficulus hic posset excusari a peccato gravi contra caritatem erga seipsum; cum ex communi consensu Doctorum, qui sic proponeret, magno periculo suae damnationis se exponeret»⁴.

Sed utrum peccaverit quoque contra spem manet explorandum.

Omnium ore is peccat contra spem qui praesumit se adepturum veniam sine paenitentia aut gloriam absque meritis: non enim hic innititur auxilio Dei sive misericordia auxilianti prout

* Denz. 800.

⁵ Denz. 798.

• Denz. h. o. i. — Hinc facile colligitur spei honestas penes viros quocumque perfectos. Asserebant quidem lansenistae spem esse inhonestam nec honestari posse nisi ex adiuncta caritate amor concupiscentiae in amorem benevolentiae convertatur; Quietistae (Molinos) affirmabant spem cum amore puro prorsus impossibilem; Semiquietistae (Fénelon) contendebant statum dari habitualem amoris puri in quo amor interessatus partes obtinet nullas. Ad doctrinam tamen catholicam, spes, secundum se et absolute sumpta, non modo moraliter est bona seu honesta, verum etiam plane cum amore puro compossibilis (cfr. Denz. 1223, 1227, 1232, 1251), nec datur in hac vita status aliquis puri amoris in quo amor interessatus partes nullas obtineat (cfr. Denz. 1327 ss.).

⁷ Denz. 1167, 1215.

» < Pro praxi nulla est difficultas, cum non necessario requiratur spes formalis sed sufficiat virtualis. et quilibet Christianus religiose vivens et orans iam qualibet pia oratione deprecatoria huic praecepto sufficienter satisfaciatur eliciendo actum spei virtualis > (Prümmer, I, 545).

⁹ Cfr. Prümmer, III, 314; Mbrkblach, III, 4M

¹⁰ S. Alfonsus, II, 21.

omnipotentia vel auxilium revera est, ordinatum videlicet divina sapientia atque iustitia ¹¹; neque propterea tendit in veniam aut in gloriam prout revera possibles. Cum destruat igitur spei obiectum formale *quo*, vel unicum peccatum grave praesumptionis huius corrumpit spei habitum seu virtutem. Hac tamen contraria praesumptione Agapitus non peccat: differens enim conversionem, propositum habet paenitendi, neque ideo sperat veniam sine paenitentia aut gloriam absque meritis.

Volunt aliqui et illum peccare contraria praesumptione qui peccat *ob* facilitatem veniae obtinendae, v. gr. quoniam Deus tam facile ignoscit decem ac quinque peccatis ¹², nam ille (dicunt) motivum sperandi converteret in motivum peccandi. Sed haec ipsa praesumptio, praeterquam est infrequens, aliena certo a casu. Infrequens quidem, nec ideo praesumenda. Verbis etenim *Génicot* «Plerumque in peccatoribus verum motivum peccandi est in mala cupiditate, spes autem

veniae tantum *causa impulsiva* ad liberius peccandum, dum maiorem timorem removet: unde gencratim non committunt speciale praesumptionis peccatum. A fortiori non est peccatum praesumptionis, ubi spes veniae concipitur *mere concomitante*), e. gr. a milite qui peccata multa admittit, confessionem reiciens ad tempus quo militia fuerit functus ». Constat etiam in casu Agapitum propterea differre conversionem quod turpi peccandi consuetudine implicatus erat, quasi diceret cum *Augustino*: «Da mihi castitatem et continentiam, sed noli modo » ¹³. Motivum igitur peccandi fuit illi passio et habitus, spes autem veniae comitabatur eius peccata aut fuit, ut maxime, causa dumtaxat impulsiva ad liberius peccandum.

Vel ii denique, utputa Merkelbach ¹⁴, qui rationem agendi Agapiti vocant praesumptuosam, indicant praesumptionem *praeter*, non *contra spem*; quae certo non corrumpit habitum spei infusum ,e. C. D.

84. DE PECCATIS CONTRA SPEM.

Sergius confessario manifestat se, nimis gravibus ac diuturnis miseriis oppressum, saepe in desperationis actus lapsum esse; cum enim crebro ad Deum, Virginem, ac Sanctos recursum habuisset, sed frustra, in haec verba saepius se erupisse narrat: «Deus et Sancti me non audiunt, diabolum appellabo », et hinc diaboli invocationem secutam esse, sed immediate resipiscentem iterum ad Deum confugisse. Frequenter autem accidit ut eodem die tum Dei, tum diaboli opem imploraverit. Haec audiens confessarius interrogat quo animo haec protulerit. Respondet Sergius: «ut tuto agerem et infortuniis meis prospicerem, ita ut vel Deus vel diabolus me adiuveret; quod consilium accepi a quodam amico, qui in diuturna infirmitate, cum saepe Deum invocasset, non convaluit, at daemonis opem implorans sanatus est ».

H < Potentia Dei numquam est in re sine sapientia; sed a nobi* consideratur sine ratione sapientiae > (S THOMAS. Quaerr *dtsp. de potentia*, q i. a S ad 6).

t> Non ideo quia tam facile decem quam quinque in conferdone declarantur (Merkelbach, I,

*34 stwTNYS Da mis. I. 337)

Génicot, I, 208.

u 8 *Conf.*, 7, n, 2.

I i. 834.

t* Cir Banez, in II-II, q 2i, a. 2; Silvius, in II-II. q. 21. a. 1.

Quaerit post haec secum confessarius :

1. In quo consistat virtus theologica spei et quomodo exercenda sit.
2. Quaenam sint peccata spei opposita.
3. An et quomodo Sergius peccaverit, et quid ei suadendum sit.

SOLUTIO

Ad I. Spes est *virtus supernaturalis qua ex promissione divina expectamus beatitudinem aeternam et media ad eam consequendam necessaria*. — Habitus spei infunditur in anima una cum gratia sanctificante; idemque omnibus absolute est necessarius.

Obiectum spei primum est beatus aeternus, ut ait Apostolus 1: « ut iustificati gratia ipsius haeredes simus secundum spem vitae aeternae ».

Obiectum secundarium sunt omnia media ad aeternam beatitudinem ordinata, scilicet, gratiae spirituales quibus illuminatur intellectus et roboratur voluntas, nec non bona temporalia quantum ad vitam aeternam ducunt.

Ratio formalis spei iuxta S. Thomam est *omnipotentia Dei*, iuxta Scotistas et Suarez est *bonitas*, iuxta alios *fidelitas*; iuxta S. Alfonsum sunt tres causae simul sumptae. Post Deum spes nostra innititur in sanctissima Christi humanitate, in meritis B. M. V. et Sanctorum ac tandem in nostris bonis actibus.

Spes debet esse certa et firma quoad Deum, sed non excludit timorem ex parte nostra. Firmitas spectat promissionem, timor executionem. Deus stat promissis; sed beatitudo dependet etiam a nostra cooperatione.

Actus spei adultis sunt necessarii necessitate medii, nondum iustificatis ad iustificationem, iustificatis vero ad salutem. Adultus enim debet se disponere ad iustificationem, iustificatus autem oportet tendat in vitam aeternam: « Pie vivamus in hoc sacculo exspe-

ctantes beatam spem » Actus spei praesertim sunt necessarii:

a) *initio vitae moralis*; statim ac enim revelatio proposita est, necesse est ut adhaereamus Deo et ad aeternam beatitudinem inclinemur;

b) *in tentationibus contra spem* ad eas repellendas;

c) *post peccatum desperationis* ad virtutem iterum habitualementem acquirendam;

d) *aliquoties in vita et in articulo mortis*; quoties autem oporteat elicere actum spei non facile statuitur. Alexander VII autem damnavit propositionem: *Homo numquam suae vitae tempore tenetur elicere actum fidei, spei et caritatis ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium*. Verum qui vitam Christianam ducit saepius orando virtutum theologiarum actus emittit.

Ad II. Contra spem quis potest peccare omissione vel commissione; omissione autem negative vel positive, commissione vero per excessum vel per defectum.

Omissio negativa actus spei habetur cum quis huius virtutis actum emittere negligit, cum deberet. Hanc omissionem facile committunt qui nimis adhaerent bonis huius mundi, e. gr. si quis cupiat perpetuo in hac vita manere. Hoc desiderium tamen cum sit de re impossibili plerumque grave peccatum non efficit sed ostendit tantum nimiam affectionem rebus huius mundi. Aliter tamen esset si quis serio coelum terrae postponeret.

1 Tit. 3. 7.

2 Tit. 2. 13.

Positiva reicctio spei continet odium Dei quo quis renuit in eo collocare perpetuam beatitudinem. Quod procul dubio est grave peccatum.

Commissio per excessum est praesumptio seu temeraria fiducia consequendi aeternam beatitudinem et media ad illam ordinata. Haec variis modis accidere potest, e. gr. cum quis aeternam beatitudinem assequi sperat, vel propriis viribus (Pelagius), vel solis meritis Christi (Lutherus), vel mediis omnino extraordinariis a Divina Providentia concedendis, quibus confisus argumentum sumit ad gravius peccandum. Praesumptio continens haeresim vel blasphemiam est semper grave peccatum, secus admittit parvitatem materiae.

Causa praecipua praesumptionis est superbia; remedia contra illam cognitio sui et meditatio exemplorum Christi.

Commissio per defectum est desperatio qua quis voluntarie omnem abiicit spem obtinendi aeternam beatitudinem et media ad eam necessaria. Desperatio positiva est voluntarius recessus a beatitudine, quae impossibilis aestimatur; haec plerumque supponit infidelitatem et est peccatum grave ex toto genere suo.

Desperatio negativa est animi debilitas, qua quis nimio angitur timore amittendi aeternam beatitudinem; plerumque aut veniale aut nullum peccatum continet.

Causae desperationis sunt defectus fidei, vitia et tristitia spiritus. Remedia sunt meditatio divinae misericordiae, frequentia sacramentorum.

Ad III. Sergius de divino auxilio desperavit ut gravibus ac diuturnis miseriis provideret vel infortuniis prospiceret. Igitur nec de beatitudine aeterna nec de mediis ad illam necessariis desperavit, sed tantum de temporalibus auxiliis, quae non semper a Deo conceduntur. Potuit igitur dubitare an revera Deus esset concessurus et si ex pusillo animo desperavit non videtur graviter peccavisse.

At graviter certo peccavit cum daemonis auxilium invocaverit, non tantum ob desperationem quantum ob idololatriam, imperfectam tamen, quia reapse diabolum Deum esse non est professus. Peccatum autem procul dubio grave fuit nisi forte aliquando subjective imminutum ob actus imperfectionem. Sanatio amici ope daemonis inter fabellas erat collocanda.

Poenae latae sententiae contra superstitionem amplius non vigent; haereticus vero Sergius non est, quia perfectam idololatriam non admisit.

Sergio suadendae sunt consideratio aeternae beatitudinis, quae universis bonis huius mundi praeferenda est, assidua oratio ac frequentatio sacramentorum Eucharistiae et Poenitentiae.

F. R.

85. DE PECCATIS CONTRA SPEM ALTERA FACTI SPECIES.

Helena, postquam in multos annos licentia libidineque lasciviit, tandem, vitae satietate capta, confessarium, at veluti casu, adit. Licet enim sua peccata fastidiat, non ideo tamen de his vere dolet, nec eorum veniam sperat: siquidem Deum — ita ipsa — iterum atque iterum praefidens deprecata est ut vitae genus concederet quo posset a peccatis abstinere, at Ille suas preces semper aversatus est. Adolescentula, parentibus orbata, vitam religiosam petiit, at exinde paulo post, ob sanitatis defectum, dimissa est. Hinc quaesivit laborem atque maritum; neutrum

vero invenit, sed potius moralis ruinae occasionem. Post lapsum conata est rursum spem accendere atque se in moralem libertatem vindicare; at frustra: quoties libertatem quaesivit, toties laqueos invenit ac facilem peccandi occasionem.

Quapropter, tandem, animo plane cecidit atque, rabida quadam ultionis cupiditate incensa, peccata in dies auxit, aliorum quoque ruinam perditae quaeritans. Nequit igitur, nunc, divinam misericordiam sperare, neque potest serio, ob pravos atque inveteratos habitus, emendationem promittere.

Quaeritur:

1. Quid sit spes.
2. Quaenam sint peccata contra spem, ac quacnam eorum causae.
3. Quomodo confessarius cum Helena agere debeat.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit spes.*

1° Spes, *ut est virtus theologica*, de qua solum inquitur, a veteribus scholasticis definiebatur: « Expectatio certa beatitudinis ex Dei gratia et nostris meritis ». A recentioribus latius describitur ita ut omnia elementa explicite comprehendat, nec eodem semper modo; attamen diversitas sub respectu morali vix alicuius est momenti ut suis locis notabitur

2° Patet spem esse non posse nisi in homine viatore, non exclusis animabus purgatorii. Non est in angelis aut beatis, utpote qui iam gaudent possessione boni quod nos speramus: nec in damnatis qui plane sciunt nullam ipsis remanere possibilitatem aeternae felicitatis acquirendae.

3° *Obiectum materiale primum* spei a S. Thoma sic exprimitur simul ac ratio designatur: « Bonum quod proprie et principaliter a Deo sperare debemus, est bonum infinitum, quod proportionatur virtuti Dei adiuvantis; nam infinitae virtutis est proprium ad infinitum bonum perducere. Hoc autem bonum est vita aeterna, quae in fruitione ipsius Dei consistit. Non

enim minus aliquid ab eo sperandum est quam sit ipse, cum non sit minor eius bonitas, per quam bona creaturae communicat, quam eius essentia. Et ideo proprium et principale obiectum spei est beatitudo aeterna » *.

Obiectum materiale *secundarium* sic uno verbo designat: « Alia vero quae petuntur a Deo respicit (spes) secundario in ordine ad beatitudinem aeternam » 3.

Haec autem ita singillatim proponit *Lehmkuhl*: « Obiectum secundarium (sunt) omnia, quae ad hunc finem assequendum necessaria sunt et conferunt: gratiae actuales ad vincendas tentationes, ad cavenda vel delenda peccata, ad opera bona facienda; alia dona gratiae habitualia eorumque augmentum, quae futurae beatitudinis sunt praeparatio et praelibatio; immo etiam alia bona spiritualia et corporalia, aeterna et temporanea, quatenus ad finem nostrum ultimum eiusque praeparationem conferant; specialis Dei providentia in avertendis malis et in bonis procurandis » 1; — quae omnia pulchre comprehendit S. Augustinus paucis his verbis: « Ea ad spem

1 Videri possunt praesertim PRÜMMER, I, 534-536; Mbrkelbach, I, 787-S00.

* S. Th., II-II, q. 17, a. 2^a c.

3 Ibid., ad 2.

* I, 421.

pertinent, quae in Oratione Dominica continentur » \

4 Haec satis clara in se sunt et, quum spiritualis vitae fundamenta respiciam, omnibus pro cuiusque captu, scitu necessaria. Nihilo minus saepe nimis audiuntur quaerimoniae adversus Dei bonitatem aut providentiam, quia in iis quae nec Deus promisit nec ad finem unicum necessarium requiruntur, frustra speraverunt et postularunt: quapropter aiunt se spem omnem abiecisse simulque fiduciam in orationis efficaciam: quum potius illud Dominicum recogitare deberent: Nescitis quid petatis.

50 *Obiectum formale* spei manet adhuc punctum praecipuum controversum. S. Thomas sic ait: « Formale obiectum spei est *auxilium divinae potestatis et pietatis*, propter quod tendit motus spei in bona sperata quae sunt materiale obiectum spei » ^f; item: « Spei autem, secundum quod est virtus theologica, obiectum formale est *auxilium divinum* cui inhaeret » ¹.

6° Deinceps tria divina attributa cumulata sunt tanquam adaequatum motivum formale, nempe *bonitas seu misericordia, omnipotentia et fidelitas* in promissis, etsi non omnes eodem prorsus modo loquantur. Circa quod S. *Alfonsus*, post allatam S. Thomae sententiam, ait: « Censeo insuper omnino tertium addendum motivum, nempe divinam promissionem... alias sine hac promissione non valeremus salutem cum certa fiducia sperare » R.

70 *Condiciones* spei. — Debet imprimis esse *supematuralis*: quod per se patet quum agatur de virtute theologica a Deo nobis infusa, quae supernaturalis est in suo principio, in suo obiecto cui innititur ac in suo fine ad

quem tendit, omnia haec prout ex fide nobis innotescunt.

8" *Certa* praeterea esse debet spes seu firma. Certitudo est proprie in intellectu, firmitas seu constantia in voluntate. Nempe intellectus per fidem infallibiliter apprehendit obiectum suae expectationis exsistere, in eoque dubitatione aut fluctuatione quiescit; consequenter voluntas obiecto ita proposito infallibiliter adhaeret.

Quum tamen obiectum materiale spei, béatitude aeterna, obtinendum sit mediante omnipotentis Dei auxilio simul cum nostra cooperatione, distinctione opus est. Ex parte Dei spei nostrae fundamentum certissimum est ac firmissime tenendum, uti patet ex tot locis Scripturae, ex doctrina catholica ac etiam convincit ratio theologica.

90 At vero quatenus sequitur etiam nostra cooperatio, attenta propria infirmitate, inconstantia et malitia, merito timere possumus immo et debemus. Circa quod sufficiat monitum Concilii Tridentini: « Sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque sacramentorum virtute et efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum suamque propriam infirmitatem et indispositionem respicit, de sua gratia formidare et timere potest, cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, sc. gratiam Dei esse consecutum » — Praesertim quum minus adhuc securi esse possimus de perseverantia finali, prout ibidem cap. XIII docemur: « Nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur, tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent... Formidare omnes debent scientes quod in spem gloriae et nondum in gloriam renati sumus ». Sic tamen formidare ut in filiali timore et amore Domino

Eruhind., c. 114.

• Quatit. disp. de Spet a. 1

¹ Ibid., a. 4.

• HIL 21

9 Scss. VI, cap. 9.

servientes, spem magis ac magis fundatam concipere valeant.

10° Spei *necessitas* satis est manifesta. Et primum quidem spes habitualis, seu virtus a Deo infusa, necessaria est necessitate medii tam parvulis quam adultis. Etenim, ut ait Concilium Tridentinum: «Fides, nisi ad eam spes accedat et caritas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis eius vivum membrum efficit »

11° Quod vero *actuale* huius virtutis exercitium pro adultis, eius necessitas praecepti constat ex locis Scripturae in quibus inculcatur.

Necessitas *medii* patet ex eo quod haec virtus pro obiecto habet bonum futurum arduum et possibile, obtinendum gratia quidem Dei at simul nostris meritis cum ea acquisitis. Unde virtualiter saltem exercenda iugiter est ad Christianae vitae officia adimplenda, ad malum vitandum, ad bonum in genere perficiendum. Proinde plus minus frequens illius praxis, sicut aliarum virtutum theologicarum, pari gressu evolvitur ac spiritualis cuiusque vita, ex qua proinde iudicium erit colligendum sive de huius officii violatione sive de opportunis remediis adhibendis. Videtur ergo sufficere generalis norma passim tradita a doctoribus, quam sic enunciat Priimmer: «Pro praxi nulla est difficultas, cum non necessario requiratur spes formalis sed sufficiat virtualis, et quilibet Christianus religiose vivens et orans iam pia qualibet oratione deprecatoria huic praecepto sufficienter satisfaciatur eliciendo actum spei virtualis» 11.

Ad II. *Quaenam sint peccata contra spem et quaenam eorum causae.*

12° Praeter peccatum per *omissionem*, de quo nunc dictum est, duplex

datur peccatum contra spem per *commissionem*, quorum unum per defectum, desperatio, alterum per excessum, praesumptio.

Desperatione peccat quis dum beatitudinem aeternam sibi impossibilem reputans ab eius prosecutione voluntarie recedit quod sic declarat S. Thomas: « Obiectum autem spei, quod est bonum arduum, habet quidem rationem attractive, prout consideratur cum possibilitate adipiscendi; et sic tendit in ipsum spes, quae importat quemdam accessum. Sed secundum quod consideratur cum impossibilitate obtinendi, habet rationem repulsivi; et sic respicit hoc obiectum desperatio. Unde importat motum cuiusdam recessus, et propter hoc contrariatur spei, sicut recessus accessui » 12.

13 Haec desperatio, quae *positiva* dici solet seu *perfecta*, utpote maxime iniuriosa divinis attributis quibus spes innititur, est peccatum mortale ex toto genere suo. Eius gravitatem sive in se sive comparate ad peccata contra alias virtutes theologicas, ita demonstrat idem sanctus Doctor: « Infidelitas et odium Dei sunt contra Deum secundum quod in se est; desperatio autem secundum quod eius bonum participatur a nobis. Unde maius peccatum est, secundum se loquendo, non credere Dei veritatem, vel odio habere Deum, quam non sperare consequi gloriam ab ipso. Sed si comparetur desperatio ad alia duo peccata ex parte nostra, sic desperatio est periculosior, quia per spem revocamur a malis et inducimur ad bona proseguenda; et ideo sublata spe, irrefrenate homines labuntur in vitia et a bonis laboribus retrahuntur. Unde... Isidorus dicit: “ Perpetrare flagitium aliquod, mors animae est; sed desperare est descendere in infernum ” » 13.

10 Scss. VI, cap. 7.

11 L. c., 545.

12 S. Tfc., I-II, q. 40 a. 4, c

Apud S. 771., IMI, q. 20. a 3

14 Darur praeterea desperado quam aliqui *privatam* seu *imperfectam* appellant, et oritur sive ex tristitia sive ex morbo temperamento, aut edam ex diaboli tentatione, ex inordinata anxietate de peccatis praeteritis vel de propria infirmitate pro futuro; unde in his adiunctis consuetus facile animum despondet ac nimio timore torquetur perdendi animam suam: in quibus generari credendum est peccatum non adesse. Heic maxime vitanda est confusio inter tentationem aut imaginationem et consensum. — In iis qui orationi dant operam atque de cooperatione cum gratia sunt solliciti, omnis fundatus timor exultat.

15" *Causa* desperationis proprie dictae (pro homine qui fidem non amisit) duplex est iuxta S. Thomam 11: 1) « Ad hoc quod bona spiritualia non sapiant nobis quasi bona, vel non videntur nobis quasi magna bona, praecipue perducimur per hoc quod affectus est infectus amore delectabilium corporalium, inter quas praecipue sunt delectationes venereae; nam ex affectu harum delectationum contingit quod homo fasddat bona spiritualia, et non sperat ea quasi quaedam bona ardua. Et secundum hoc desperatio causatur ex luxuria ». — 2) « Ad hoc autem quod aliquis bonum arduum non aestimet ut possibile sibi adipisci vel per se vel per alium [i. e. nec per divinum adiutorium], perducitur ex nimia deiectione », id est *ex acedia seu tristitia* deiectionis spiritus. Concludit tamen: « *Specialius* oritur *ex acedia* ». Potest tamen oriri ex luxuria, ratione iam dicta.

16 Patet aliunde, spem extenuari vel etiam evanescere secundum quod id accidit in fide cui necessario innititur.

170 *Praesumptione* contra peccatum, uti breviter ait S. Alfonsus, n. 21: « Qui salutem sperat vel tantum pro-

pter merita propria, vel tantum propter merita Christi, absque ulla cooperatione suorum bonorum operum ».

S. Thomas 15 imprimis eius naturam uti oppositam desperationi sic innuit (in *Sed contra est*): « Sicut ex desperatione aliquis contemnit divinam misericordiam, cui spes innititur, ita ex praesumptione contemnit divinam iustitiam, quae peccatores punit... Ergo sicut desperatio est per aversionem a Deo, ita praesumptio est per inordinatam conversionem ad ipsum »; et rationem evolvit in corpore articuli, quod nempe praesumptio semper involvit « quandam immoderationem spei », sive quis de propria virtute confidat, sive a divina potentia aliquid expectet impossibile utpote Deo indignum. — Et in resp. ad primum addit: « Praesumptio qua quis inordinate innititur Deo, gravius peccatum est quam praesumptio qua quis innititur propriae virtuti ».

Huius inordinationis radicem inquirens in art. 2 eiusque gravitatem collatam cum desperatione sic ait: « Habet se conformiter intellectui falso, sicut et desperatio. Sicut enim falsum est quod Deus poenitentibus non indulgeat, vel quod peccantes ad poenitentiam non convertat; ita falsum est quod in peccato perseverantibus veniam concedat, et a bono opere cessantibus gloriam concedat... Et ideo praesumptio est peccatum; minus tamen quam desperatio, quoniam magis proprium est Deo misereri et parcere, quam punire, propter eius infinitam bonitatem; illud enim secundum se Deo convenit, hoc autem secundum nostra peccata ».

18° His iam aperitur via ad dignoscendum quatenus sit *Causa praesumptionis* de qua expresse S. Thomas 10: « Sicut supra dictum est, duplex est

1 S. Th. 11-11. q. 20. a. 4

1* S. Th., I-II, q. 21, a. i.

16 Ibid., a. 4

praesumptio: una quidem quae innititur propriae virtuti, attentans scilicet aliquid ut sibi possibile, quod propriam virtutem excedit; et talis praesumptio manifeste ex inani gloria procedit; ex hoc enim quod aliquis multum desiderat gloriam, sequitur quod attentet aliquid super vires suas... Alia vero est praesumptio quae innititur inordinate divinae misericordiae vel potentiae, per quam quis sperat se obtinere gloriam sine meritis, vel veniam sine poenitentia; et talis praesumptio videtur oriri directe ex superbia, ac si ipse tanti se aestimet, quod etiam eum peccantem Deus non puniat vel a gloria excludat ».

19° Quod quis plane sciens ac volens ita procedat, nec intelligitur, nisi addictus sit falsis doctrinis quae necessitatem vel gratiae vel bonorum operum excludunt: patet enim quam sit impar naturalis hominis virtus ad finem supernaturalem eiusdemque ordinis media ad illum assequendum.

200 Attamen manifestum est, etiam ex iis qui veram fidem profitentur, multimodis abuti divina benignitate ac longanimitate. Id provenit ex eadem ratione allata pro desperatione, quae etiam heie (etsi aliter) applicationem habet. « Ipsa etiam negligentia considerandi divina beneficia ex acedia provenit. Homo enim affectus aliqua passione, praecipue illa cogitat quae ad illam pertinent passionem» ⁷. Et quamvis verum est quod, prout ib. prosequitur Angelicus: «Homo in tristitiis constitutus non de facili aliqua magna et iucunda cogitat »; non minus apparet quod ii qui multum gaudent et gaudere volunt in hoc mundo, magna quidem et iucunda cogitant de possessione ac fruitione temporalium, ut non facile rectam existimationem habent gaudiorum aeternorum, a fortiori vix praeconi erunt ut generose re-

spuant quae forte coelestis beatitudinis viam praepediunt et fortiter, quae iuvant, operentur. Unde facile ducuntur ut inordinate, aut a solo Deo sperent quae non nisi cooperanti cum gratiis ordinariis debentur, aut ea petant quae fortasse nec Deo digna sunt nec illis profutura.

Haec prae oculis habenda sunt postquam constiterit quibusdam in adiunctis poenitens versetur, qua conscientia operatus sit, quem conceptum habeat circa peccati speciem et actus malitiam.

Ad III. *Quomodo confessarius cum Helena agere debeat.*

21 Vere compassione dignam poenitentem benignissime excipiens, illi quo efficacius poterit repraesentet, hinc quidem quod divina misericordia longe superat humanam miseriam, inde vero quod non suis viribus id obtinendum est, sed divinae gratiae virtute, cui nihil resistit. Ob oculos ei ponat exemplum Boni Pastoris, qui tot tantaque fecit et passus est pro omnibus ac singulis ovibus suis, semperque paratus est eas sollicite quaerere et peramanter suscipere: qui missum se professus est ad oves quae perierant, et per totam suam vitam mortalem hoc quasi primum argumentum assumpsisse videtur, ut de poenitentia quidem persuaderet, sed instantius de magno gaudio quod est in coelo super uno peccatore poenitentiam agente. Intueatur illum qui, a cruce pendens, veniam adprecabatur illis ipsis a quibus tot ac tanta libenter patiebatur, etc. Ne timeat, ne falso erubescat ad Ipsum oratione recurrere nec periculosa circa hoc tentatione detineatur. — Si fieri potest, illi provideat recessum aliquem ubi pacem, caritatem et omnia quae animum sublevare possunt, inveniat. Suadeat interea ut redeat et, quo citius possibile erit, ad sacram Synaxim accedat.

B. L.

» S. Th., II-II, q. 20. a. 4. ad 3.

DE CARITATE

86. DE CARITATE ERGA DEUM.

Aemilius putat se praecepto diligendi Dei satisfacere, eo quod eum praecipue diligat ob beneficia quae ab hominibus neque sperari possunt neque obtineri. De futurae vitae statu valde dubius aeternam in terris cupit vitam agere.

Quaeritur :

1. Quid sit et cuiusmodi esse debeat caritas erga Deum.
2. Quinam amor sufficiat ad aeternae vitae prosecutionem.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Caritas etymologice est vel a graeco *charis* i. e. gratia, vel a latino: carum, i. e. magni pretii: uterque sensus idem fere evincit, nam quod gratum vere est, magni pretii aestimatur.

i Caritas autem variae sunt sententiae: primo quippe caritas significat amorem gratuitum, liberalem, honestum, benevolum, excellentem erga aliquem qui magni aestimatur. Verum aliquid interest inter amorem, dilectionem, amicitiam et caritatem. *Amor* est terminus maxime generalis et ad appetitum sensitivum et intellectivum aequae portenditur, ita ut amor dicatur cum passio concupiscibilis circa bonum nec absens nec praesens tum actus voluntatis circa bonum.

Dilectio amoris pressius addit quandam electionem, qua fit ut unum prae-

alio ametur et ideo est actus solius voluntatis. *Amicitia* praeter quam quod habitum potius innuit, benevolentiae addit redamationem, ita ut mutuum dilectionem indicet: dicitur itaque a S. Thoma: « benevolentia mutua, fundata in quadam communicatione »¹.

¹ S. Th., I-II, q. 65, a. 5. - Bene igitur distinguas — quod cacterum compertissimum est — amorem benevolentiae et amorem concupiscentiae: illo enim aliquid propter seipsum amamus quicquid bonum volumus tamquam sibi bonum: hoc vero aliquid amamus propter nos i. e. tamquam nobis bonum. Cuiuslibet amoris sive benevolentiae sive concupiscentiae fundamentum *remotum* et conditio *ex parte subiecti* est amor necessarius et naturalis suiipsius: nam etiam in amore benevolentiae amamus alios ut nosmetipsos et volumus ipsis bonum sicut nobis. Fundamentum proximum, item *ex parte subiecti*, amoris benevolentiae est aliqua bonorum communicatio: similitudo enim amantis cum amato facit ut amans amatum amet ut alterum seipsum et amet ipsi bonum ut sibi. Fundamentum proximum amicitiae est similitudo usque ad aequalitatem saltem proportionis orta ex com-

Caritas addit dilectioni aliquam amoris perfectionem, quatenus quod caritate amatur, magni pretii aestimatur et ex benevolentia amatur.

Dein, ex usu loquendi, caritas audit, sensu strictiore, eximium amorem amicitiae sive naturalis sive supernaturalis.

Tandem, theologice et sensu strictissimo, caritas est iuxta D. Thomam: « amicitia ad Deum omnibus pretiosior et carior » 2.

20 Itaque caritas est inter Deum et hominem amicitia quae vere proprieque dicitur. Constat enim ex Scriptura Sacra talem amicitiam inter deum et hominem vigere et ex hac iustos Dei amicos vocari, ut v. c. Abraham animam Deo uniri tamquam sponsam Sponso¹ vel filium Patri⁵ ficrique hominem iustum, civem et domesticum Dei. In N. T. Christus expressis verbis nominat amicos Dei qui servant mandata et haec amicitia ita describitur in Ioan. 7: « Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo et ego diligam eum et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus » et in Ioan. 12: « Vos amici mei estis: iam non

munione in iisdem bonis. *Ex parte autem obiecti* fundamentum *remotum* et conditio omnis amoris est ipsius bonitas qua talis cognita: fundamentum *proximum*, i. c. obiectum formale, secundum quod differunt concupiscentia, benevolentia et amicitia est illa bonitas diverso modo speciata: amoris concupiscentiae motivum est bonitas relativa, i. c. qua bonum est alicui; amoris benevolentiae motivum est bonitas absoluta personae in se seu ipsius perfectio: tandem motivum amicitiae est eadem bonitas personae in se quam cum ipsa communicamus et propter quam etiam ab ipsa diligimur. Effectus amoris S. Thomas praecipuos enumerat: extasim, zelum, influxum universalem in activitatem agentis et vulnerationem (S. Th., I-II, q. 28): nomine autem vulnerationis veniunt liquefactio, fruitio, languor et fervor, de quibus presius mystici. Cfr. Merklbach, *Summa Theologiae Moralis*, I, 846 ss.

2 *III Sent.*, d. 27, q. 2, a. 1. ad 7.

3 Cfr. *Is.* 41, 8; *Sap.* 7, 41 P*. 138. 17.

1 Cfr. *Cant. Cantic.*

5 Cfr. *Rom.* 8, 1 Jo. 3» *.

ft Cfr. *Eph.* 2, 19*

7 14. 21.

* 15, 14-15.

dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecumque audivi a Patre meo, nota feci vobis ». Traditio uno ore concinit: theologi unanimiter idem sentiunt et per rationem quoque demonstrant. Profecto amicitia consistit in benevolentia mutua, fundata in quadam communicatione. Et talis communicatio in caritate habetur, quatenus Deus nobis communicat suam vitam intellectualem et beatitudinem in visione beatifica et per gratiam efficimur filii Dei, consortes divinae naturae; aliis verbis Deus communicat nobis suam bonitatem inchoate per gratiam, perfecte et consummate per gloriam, ita ut Deus sit pater noster et nos eius filii. Ex hac communicatione oritur benevolentia mutua: Deus amat nos, ut filios in nostri utilitatem: nos Deum propter seipsum diligimus, quia est infinite amabilis. Tandem haec benevolentia est mutuo cognita, nam Deus declaravit se diligere eum qui Deum diligit et ex parte nostra probabilibus coniecturis et signis sat certis dignoscere valemus an revera Deum ipsi amemus.

30 In hac divina caritate triplex inter Deum et hominem invenitur unio: nempe *similitudinis*, quae est fundamentum amicitiae et caritatis; *affectus*, qua Deus propriam beatitudinem vult nobis sicut sibi et nos beatitudinem quam nobis volumus, magis volumus Deo: tandem *realis* (caritatis effectus), qua Deus et nos, utpote amici, mutuam praesentiam realem quaerimus et Deus in nobis inhabitat, hic in terris per gratiam et caritatem, ac mentibus nostris erit praesens in gloria. Unde Ioannes: « Qui manet in caritate in Deo manet et Deus in eo »¹ et Paulus: « Qui autem adhaeret Domino, unus spiritus est » 10.

• i *Io.* 4» 16.

1° i *Cor.* 6, 17.

4' Oritas cum sit amicitia supernaturalis est virtus et quidem divinitus infusa. (Inde non probatur, saltem uti sonat et effertur, neque sententia Magistri Sententiarum docentis caritatem habitualement esse ipsum Spiritum Sanctum inhabitantem in anima iusti et moventem ad actus caritatis immediate et non mediante habitu: neque sententia Scoti et Bellarmini confundentium caritatem cum gratia: gratia enim sanctificans perficit animum supernaturaliter in ordine essendi: caritas vero eundem animum perficit supernaturaliter in ordine operandi: unde illa attingit animi substantiam, haec animi facultates. Attamen ita caritas cum gratia coniungitur ut cum ea per iustificationem nascatur, et per peccatum mortale cum ea pereat.

5 Caritas esse virtutum omnium excellentissimam pro explorato habemus, Est ceteris virtutibus theologis, nempe fide et spe, superior, non solum ex parte obiecti formalis (caritas enim, ut videbimus, attingit Deum in se, ita ut in ipso sistat; fides vero et spes attingunt quidem Deum, quatenus tamen ab ipso nobis provenit cognitio veri et possessio boni) verum etiam ex parte obiecti materialis, quia caritas se habet propinquius ad Deum cum quo amans plene unitur, quam fides quae est de Deo non viso et spes quae est de Deo non possesso.

Si spectetur caritas quoad virtutes morales, nulla virtus sine caritate dicenda est perfecta. Re quidem vera sine caritate haberi possunt virtutes quae reddant hominem honestum et perfectum sub quodam respectu, nempe spectato aliquo fine particulari: sed si spectetur finis ultimus ad quem omnes virtutes tendere debent et qui sine caritate attingi nequit, nulla sine caritate virtus perfecta concipi potest. Unde distinguimus virtutes perfectas

quae scilicet formam a caritate accipiant, a virtutibus imperfectis, nempe caritate non informatis. Haec forma quam caritas dat virtutibus moralibus, non est quidem ipsis intrinseca et essentialis, sed extrinseca et accidentalis, quia dat et imprimit actibus aliarum virtutum formam et ultimam perfectionem, scilicet ordinem et tendendam ad finem ultimum. Ita ut S. Paulus alias virtutes nil fere faciat nisi caritate informetur¹².

6 Caritas ut ad finem conducat, sit oportet *supernaturalis, efficax et appetitive summa*. Primo supernaturalis, sive ex principio, sive ex obiecto cum materiali tum formali. Dein efficax: unde non sufficit, ut voluerunt Quietistae, merus affectus, sine operibus: ait enim Ioannes: «Non diligamus verbo neque lingua sed opere et veritate»¹³, et: «Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me»¹⁴. Demum appetitive summa: i. e. Deum ita amare debemus super omnia ut parati simus potius universum mundum amittere quam amicitiam Dei per peccatum. Hinc praecipitur: «Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et in tota anima tua et in tota mente tua»¹⁵. Non est autem de essentia caritatis ut Deus ametur intensive aut sensibiliter in summo gradu: «Intensio enim voluntatis —

¹² Cfr. 1 Cor. 13, r. - Optime *Noble*: «La charité, informatrice de» vertu., transforme l'action vertueuse en autant d'œuvre d'amour, C'est par l'intermédiaire de la prudence "infuse" que la charité "informe" le autre vertu., La charité pose la fin sur laquelle la prudence te rectifie; ainsi rectifié le discernement prudentiel dicte le» actes mesurés sur cette fin et ordonnés à elle. Non seulement la charité stimule cet acte mais elle les imprègne d'une nouvelle forme: c'est en fait de» actes d'amour de Dieu. Sans doute ceux-ci, en eux-mêmes, font d'abord qualifié moralement par leur objet immédiat mais il ont, comme première et essentielle qualité, d'être des actes de charité. Dieu le regarde sous cet angle; «à travers eux, il voit notre cœur qui les lui offre» (S. Th., *La charité*, L P 273).

¹³ 1o 3» 13.

¹⁴ 1o 14» 21.

¹⁵ Mt 22 37» cfr Deut. 6, 5

Cfr S. Th. 11^a 11 q. 23, a. 7»

ait Prümmer — et sensatio amoris proveniunt non tam a dignitate obiecti, quam ab eius vivida perceptione et propinquitate. Iamvero multa obiecta creata a nobis percipiuntur ut magis propinqua et a nobis vividius sentiuntur quam Deus »

7 Postquam caritatem descripsimus de eius subiecto et obiecto aliqua fundemus. *Subiectum* caritatis *remotum*, inter creata, sunt angeli et sancti Dei in coelo: homines supernaturaliter vivi in terra, ii nempe qui gratia sanctificanti ornantur, et animae in purgatorio degentes. Subiectum vero *proximum* est voluntas: caritas enim versatur circa bonum idque divinum; unde nonnisi facultatem appetitivam spirituales et intellectualem, ut subiectum sui proximum, habere potest ⁷. Acquiritur autem caritas non repetitis actibus sed ex sola infusione divina, ita ut Deus caritatem largiatur non secundum cuiusque capacitatem vel dispositionem naturalem sed ea proportionem et mensura quam ipse vult, ut legimus in Paulo 1 : « Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi ». Ne tamen dicatur homo eam caritatem habere quam nolit, vel maiorem habere quam velit, Deus caritatem libere infusus, per gratiam praeparat hominem adultum eique actualem dispositionem concedit qua iste concutur ad gratiam libere recipiendam ea quidem mensura quam Deus constituerit. Ita Tridentinum: « Iustitiam

⁷. Aion, *Thcol, Moralis*, II, 557.

17 Unde nescimur riumnc, admirationem, an Indignationem moveant quae plure dictitant: ut v. c. I) « Sanctis; < Chi negaue la derivazione dell'amore puro, ideate dall'itinto, cioè dal batfo, urterebbe contro l'evidenza .. Non è difficile dicoprire ndl'amore ideale e divino gli < » punti w-d'ei e muBochfoti dell'amore carnale >. Nempe cant. cx « more carnali per quendam sublimationem derivaret Ita praecipue S. Freud Cfr. P, Pe. UCt, *Siorinid PsychanaJyicoi Itncanitnta*, Gabiniani >937» P 41 ..» >13 »» ubi hunc errorem late c/.pinui et pro viribus refutavi.

I. Ef>h. 4» 7-

recipit unusquisque suam, secundum mensuram quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult et secundum propriam uniuscuiusque dispositionem et cooperationem » Haec quidem caritas (scilicet viae, hic in terris) sine fine augeri potest, non tamen per additionem, sed per hoc solum quod eadem caritas magis recipiatur et firmitus inhaereat et homo magis reducatur in actum secundum illam. Huius augmenti causa efficiens est ipse Deus: sed instrumentaliter augetur caritas per sacramenta et meritorie per bona opera. Eadem caritas proprie et per se minui non potest, at utique in via potest amitti, non quidem ex parte Dei moventis aut secundum propriam rationem et potestatem caritatis quae omne peccatum excludit, sed solum ex parte subiecti, i. c. voluntatis libere recedentis per peccatum grave a summo bono.

8 *Obiectum* caritatis est duplex, materiale alterum, alterum formale. Obiectum *formale* est bonitas Dei absoluta in se. Quem ad modum enim in statu naturae purae tenderemus habitualiter ad finem ultimum naturalem ut bonum in se, super omnia diligendum, ita in ordine supernaturali necessarium est ut per virtutem supernaturalem tendamus ad finem ultimum supernaturalem, ut bonum in se super omnia diligendum. Sed hoc non facimus neque per fidem neque per spem, sed per solam caritatem qua Deus attingitur ut est bonum in se: ut est bonum in se, inquam: non itaque ut est bonum nostrum et summa nostra beatitudo (quod est obiectum proprium spei et amorem concupiscentiae seu caritatem imperfectam potius resonat). Bonitas autem Dei in se spectari potest trifariam: vel abstrahendo ab hoc quod sese communicat; vel quatenus se communicat improprie per quendam

⁷ Sett. VI, cap. 7.

adumbrationem sui in naturalibus rebus; vel tandem quatenus seipsam communicat proprie per visionem beatificam et per gratiam gratum facientem. Duobus prioribus modis bonitas est tantummodo motivum amoris naturalis et benevolentiae qui etiam in statu naturae purae fuisset: tertio modo considerata est motivum amoris supematuralis et amicitiae. Nam si Deus non sese communicaret ratione quae ordinem naturae superaret, numquam esset motivum amoris supernaturalis. Et si ipsa bonitas et vita propriae Dei non fierent nobis communes, numquam amicitiam fundarent.

Obiectum materiale caritatis principale est ipse Deus finis supematuralis qui per se, propter bonitatem propriam amatur: obiectum materiale secundarium sunt omnes creaturae rationales quae Dei beatitudinis partem habere possunt: unde nos ipsi et proximi.

Amore autem caritatis volumus Deo principaliter infinitas eius perfectiones, de quibus gaudemus: secundario, harum perfectionum manifestationem et glorificationem externam. Nobis vero et proximo volumus principaliter ipsam caritatem cum eius fundamento, scii, gratia sanctificanti: secundario, per se omnia bona supernaturalia, quae ad beatitudinem per se conducunt: per accidens bona naturalia quatenus ad beatitudinem conducere possunt.

Ob obiectum sive formale sive materiale, merito dicitur caritas, virtus *theologica*.

Ad II. De *necessitate* caritatis haec sunt dicenda.

9' Caritas *habitualis* est necessaria necessitate medii ad salutem omnibus hominibus, quem ad modum gratia, cum qua est arcte connexa. Caritas *actualis* in N. T. non est necessaria necessitate medii absoluta ad iustificationem et salutem, nisi in defectu sacramenti cum ut valeat baptismus et

poenitentia, attritio sufficiat. At eadem gratia actualis est necessaria necessitate gravis praecepti divini, ad cuius adimplementum requiritur caritas perfecta, quam superius descripsimus. Unde huic praecepto non satisfacit qui Deum diligit quidem, at vel solum naturaliter, vel sine operibus, vel etiam solum quia est bonum sui et beneficiorum largitorem, nempe solo amore concupiscentiae, seu caritate imperfecta.

Praeceptum caritatis qua negativum vetat ea omnia quae caritatem offendunt (nempe odium Dei et acediam, de quibus utpote a proposito casu non requisitis nil explicamus): qua positivum praescribit ut actus caritatis eliciatur et urget: *per se*: cum primo homo adeptus fuerit usum rationis; saepius in vita (de qua frequentia non sunt concordantes auctores); urgente tentatione contra caritatem, si actus caritatis sit unicum remedium ad tentationem repellendam; tandem (ut quidam malunt) in articulo mortis et quando habitus caritatis per peccatum amissus fuerit (sed in his duobus casibus vera necessitas per se non probatur); *per accidens* vero: quando quis indiget statu gratiae quem aliter habere nequeat, ut si quis peccator administrare vel recipere debeat sacramentum nec copiam habeat instituendi confessionem; quando urget gravis tentatio contra aliam virtutem, quae non nisi per actum caritatis superari possit.

Addere iuvat, idque colligimus etiam ex propositionibus damnatis ab Innocentio XI -º, praeceptum caritatis esse speciale praeceptum quod quidem per aliorum praeceptorum observationem non adimpletur.

Ad III. Ex superius disputatis liquet quid ad propositum casum sit respondendum.

10" Aemilius putat se praecepto diligendi Dei satisfacere eo quod Eum praecipue diligat ob beneficia, quae ab hominibus nec sperari possunt nec obtineri. Opinio Aemilii non est probanda: nam, ut diximus, praeceptum caritatis adimpletur per actum caritatis perfectae, qua Deus amatur non quatenus beneficiorum largitor, sed quatenus est bonitas infinita in se. Attamen, ni fallimur, gravis peccati Aemilius argui nequit, tum quia caritatem perfectam non excludit omnino, tum quia in re tam difficili movetur opinione erronea, vincibili quidem at non ita facile ab iis praesertim qui acie ingenii non pollent. Itaque Aemilius est potius recte circa hoc praeceptum instruendus et invitandus a prudenti confessario ut dum diligit Deum pro beneficiis acceptis vel accipiendis (quod optime facit atque utinam facerent omnes), eundem Deum ut bonum in se primo et summe diligat, eiusque externam glorificationem

desideret et procuret de eaque gaudeat.

Sed idem Aemilius de futurae vitae statu valde dubius aeternam in terris cupit vitam agere. Profecto peccaret contra caritatem Aemilius si comparans Dei bonitatem cum bonitate huius vitae terrenae, hanc illi praeferret. Sed ex casu proposito videtur potius peccare contra spem quatenus illa media obtinere desperet quae ad aeternam felicitatem obtinendam sint necessaria.

Imo ipsum peccatum spei exulat, si expressio illa, ut plerumque contingit, significat tantum propriae aeternae beatitudinis incertitudinem vel etiam timorem aeterni cruciatus, cui quidem aeterna huius vitae prosecutio est praeferenda. Utcumque confessarius apud Aemilium instabit ut ab his desideriis saltem ut vacuis et inefficacibus abstineat et ad aeterna bona consequenda, per vitam recte institutam, sollicitum animum erigat.

P. F.

87. DE CARITATE AC TIMORE DEI.

In quodam sacerdotum conventu subtiliter, at quodam animi impetu, de aptiore ratione disputatur qua opem animabus feratur ut peccatorum servitutem exuant atque animum in perfectionem intendant. Alii enim asserunt peropportunum esse si, deposito timore, animus caritate moveatur. Alii, e contra, aestimant numquam salutaris timoris motiva praetermittenda esse. Alii, vero, prioribus assentiuntur tantum si de perfectioribus animis agatur quibus haud expedit timore duci, sed potius caritate.

Quaeritur :

1. Quid sit caritas, quaenam eius necessitas ac quodnam momentum in vita Christiana.
2. Quid sit timor ac quaenam eius honestas.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit caritas, quaenam eius necessitas ac quodnam momentum in vita Christiana.*

1° Vox *caritas* perlate patet; heic,

vero, infusam significat virtutem qua Deum supernatural! amicitia prosequimur, atque nosmetipsos et proximum propter Deum diligimus.

Hoc, ergo, nomine amorem audimus supernaturalem, benevolum, amicalem: 1) *supernaturalem*, i. e. supernatural! communicatione innixum qua, consortes effecti divinae naturae ¹, filii Dei nominamur et sumus ² amor enim cuiusdam boni societatem necessario exigit eique est accommodatus; 2) *benevolum*, quo scii, in Deo, prout est in se bonus, motu voluntatis sistimus; 3) *amicalem*: nam simplex benevolentia haud necessario redamatur, eaque servus quoque dominum diligere potest; amicitia, e contra, necessitate mutua est (amicus amico amicus) atque quodam vitae consortio inter amicos ininitur. At vero iustus per gratiam sanctificantem in vita divina communicat, in societatem vocatus Filii Dei ³, domesticus Dei effectus ⁴, ipsumque spectat divina promissio: «Si quis diligit me, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus» ⁵. Qua de causa, quicquid de quaestione sit num in ordine naturali proprie dicta amicitia cum Deo haberi possit, amicitiam praesentis ordinis dissimilis prorsus esse perfectionis inter omnes constat.

2" *Obiectum formale* caritatis est bonitas Dei absoluta, qua scilicet Deus est in scipso infinite bonus, misericors etc. Quare, licet nonnullis aliter videatur, caritatis motivum etiam ex unius vel alterius divini attributi consideratione hauriri potest; in singulis enim attributis divina bonitas infinita semper concipitur. Neque minus ad absolutam Dei bonitatem spectant Eiusdem *relativa* attributa (misericordia, beneficentia etc.) quam *absoluta*: hinc illis, non minus atque his, ad Dei dilectionem moveri possumus. Praeterea ab amore amicitiae desiderium prae-

sentiae amici nequaquam excluditur, modo tamen illius adspectus non ob felicitatem quae nobis aflert optetur, sed ut de illius bonis gaudeamus.

Hinc facilis est via ad caritatem; atque prorsus repudianda est opinio Bolgeni qui amorem benevolentiae erga Deum impossibilem atque chimaericum dixit, inepta ductus ratione diligere haud posse obiectum quod amantis bonum non sit: quod enim ab amore, tamquam eius fundamentum exigitur, cum amoris motivo permiscendum non est.

Obiectum materiale caritatis duplex est: *primarium*, hoc est Deus; atque *secundarium*, i. e. creatura rationalis beatitudinis capax, seu nos ipsi et proximus. Quomodo, vero, actus amoris proximi non solum possit caritate imperari (id enim de quolibet alterius virtutis actu dici potest, quin ideo actus virtutis theologicae fiat), sed ab ipsa caritatis virtute elici, theologi in hac re inquirenda iam diu desudant, atque in diversas abeunt sententias. At quaestionem huiusmodi, quippe quae ad casum non spectet, ultro praetermittimus ⁶.

3" Caritatis *habitus* omnibus necessarius est *necessitate medii* ad salutem.

Actus caritatis, e contra, iis dumtaxat uti medium necessarius est qui, excepto casu martyrii (quo, ceterum, maxima erga Deum caritas, per se, exhibetur) iustificationem per sacramenta baptismi vel poenitentiae consequi nequeunt; ceteris, vero, necessarius est tantum *necessitate praecepti*.

Quod praeceptum, maximum super omnia, omnibus imponitur rationis usu pollentibus :, eidemque per solam ceterorum praeceptorum observantiam — uti laxius quam par est nonnulli sae-

¹ 2 Pctr. 1 4
² 1 /O. 3 1
³ 1 Cor. 1 9
⁴ Eph. 2 9
⁵ Io 14 41

⁶ Cfr Card. J. E. Van Roey, *De Virtute Chantatis. Quaestiones selectae*, Mcchliniae 1929, pp. 274-316

¹ Cfr. Mt 22. 37 s.

culi xvii opinati sunt, quos Alexander VII damnavit R — haud satisfit: non enim fieri potest ut a quo ceterae pendent leges ab iisdem sufficiatur. Re vera, iuxta ipsius amoris indolem, praecipimur Deum cx toto corde, ex tota mente et ex tota virtute diligere °, i. e. amore tum *affectivo*, tum in dispositione *effectivo*.

Quibus verbis alia quoque exprimitur amoris nota, ut nempe sit *appretiative summus*, eiusmodi scilicet qui Dei amicitiam cuilibet praeferat creaturae. Non, ergo, exigitur, licet optandus sit, amor *intensive summus*, quippe qui minus ab aestimatione obiecti quam ab eius propinquitate atque viva apprehensione proveniat 10.

4" Caritatis praeceptum, cum sit affirmativum, non obligat, uti dicunt, semper et pro semper, sed urget:

a) *per se*: 1) in vitae moralis initio (quod tamen non est mathematicorum ratione sumendum), tum quia secus agens Deum quasi parvi penderet, tum quia tenetur homo vitam suam ad Deum dirigere; 2) saepius in vita. Quoties? id haud facile est definire, neque, ceterum, huiusmodi definitio cum amoris natura atque psychologia congruit: nequit enim ipse, vel inter creaturas, prudenti calculo subiici, quin id in illiberalitatem quodammodo vertatur. At inepte prorsus opinaretur qui, ob huiusmodi difficultatem, vel ipsius specialis praecepti existentiam negaret, vel maxima indulgentia eiusdem executionem definiret 11; 3) in fine vitae (iuxta probabiliorem sententiam);

b) *per accidens*: 1) si quis nequeat aliter gravem tentationem superare;

2) quotiens amissa gratia recuperanda est, neque copia est sacramenti.

5" Quodnam sit *caritatis momentum* in vita Christiana vel ex ipsius excellentia patet. Ipsa, insuper, forma omnium virtutum est eiusque efficacia omnium virtutum actus meritorii evadunt.

At immerito quis ita eius vim extolleret, quasi una esset virtus atque unicum in vita Christiana praeceptum, prout, post antiquos haereticos, recens theologia dialectica, quam vocant, passim effutiit.

Hinc, uti merito monent Génicot-Salsmans, ab alio quoque errore cavendum est: « vid. ne amor divinae bonitatis propter seipsam ita exhibeatur quasi *excludat amorem concupiscentiae* erga Deum » 12. Hic enim, licet amor benevolentiae subiectus sit, illius tamen initium constituit, atque cum eodem apte componitur. Quin immo nequit esse spiritualis vitae conditio seu *status* qui huiusmodi amorem excludat ut uno benevolentiae affectu ducatur: non enim divinae voluntatis conformis voluntas humana demonstratur, quae id positive desiderare negligat quod Deus, contra, desiderat; neque psychologice fieri potest ut ab huiusmodi amore semper et absolute abstrahamus seu potius ipsum ab animo, contra ipsius hominis naturam, evellamus. Ceterum nequit uti mercenarius exhiberi amor qui Deum pro mercede desiderat seu felicitatem ex purissimo contemplationis et amoris Dei actu sibi optat

Ad II. *Quid sit timor ac quaenam eius honestas.*

i° Timor, in genere, appetitus motum indicat quo malum refugimus, lamvero, in re de qua agimus, possu-

* Denz. 1501.

9 Mc. 12, 30.

10 Cfr. PRÜMMER, *Manuale Theologiae Moralis*, I. n. 556.

11 Huc faciunt prop. 5., 6* et 7a damnatae ab Innocentio XT (Denz. H55*H57). necnon prop. 1a damnata ab Alexandro VIII (Denz. 1289).

*- *Institutiones Theologiae Moralis*, I. n. 211.

12 Cfr. S. August. *In Ps* 134. n. 11 (P. L. 37. »745).

mus vel a *malo culpae*, vel a *malo poenae* vel ab *utroque malo* refugere, atque ob id ad Deum converti: si primum, timor dicitur *filialis*; si alterum, *servilis*; si tertium, *initialis* a S. Thoma vocatur u.

Timor *filialis* optimus est; immo, quatenus Deo reverentiam exhibet atque odium peccati, erit quoque in patria; non tamen « quasi timor exterrens a malo, quod accidere potest; sed tenens in bono, quod amitti non potest... Timoris quippe casti nomine ea voluntas significata est, qua nos necesse erit nolle peccare, et non sollicitudine infirmitatis, ne forte peccemus, sed tranquillitate caritatis cavere peccatum »

2 Timor, vero, *servilis* dicitur *serviliter servilis*, si culpa unice propter poenam timetur atque voluntas parata est peccatum committere, nisi poena esset. Qui timor manum quidem a malo cohibet, non autem animum ⁶. Hinc peccaminosus est.

Timor *simpliciter servilis*, e contra, is est quo culpa propter poenam timetur, at peccati voluntas nulla, ne hypothetica quidem, in animo remanet. Hinc cum timore serviliter servili nonnisi nomine convenit. Rc vera timor servilis in se spectatus honestus est, atque, cum ex aeternae felicitatis amore nascatur, actus aversativus spei theologiae dici potest. Unde Christus nos monuit ut eum timeamus « qui potest et animam et corpus perdere in gehennam » ir, atque Tridcentinum contra novatores definivit: « Si quis dixerit gehennae metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus vel a peccando abstinemus, peccatum esse aut peccatores peiores facere, A S. » Itidem A-

lexander VIII iansenistarum duas propositiones damnavit quibus bonitas ac supernaturalitas huius timoris negatur ²⁰, atque similes Quesnellii propositiones Clemens XI reprobavit ²⁰.

Quod, vero, quis *uno* poenae timore ad Deum convertatur, id ab ipsius timoris essentia, quippe qui timorem poenae neque includat neque excludat, non pendet, sed ab cxtrinseca subiecti conditione, i. e. ex caritatis atque timoris filialis defectu.

3° Re vera si quis simul timore culpae et poenae in sua vita ducitur, ita tamen ut illam primario, hanc vero secundario refugiat, is, uti diximus, timore *initiali* percellitur, seu timore filiali imperfecto ²¹, qui ideo initialis dicitur quia in iis est qui Deum amare incipiunt seu perfecta caritate nondum pollent. Hinc intelligitur quomodo crescente caritate, crescat utique timor filialis, at servilis imminuatur. Non enim de timore poenae eodem modo atque de felicitatis desiderio iudicium ferendum est: hoc enim, uti diximus, nullus despiciere vel seponere potest; illum, c contra, nemo cogitur fovere. Praeterea qui ferventius per caritatem Deo adhaeret magis confidit de praemio, ac proinde minus timet poenam .

Id Augustinus intendit, dum officium timoris in praeparatione animi ad caritatem reponit: « Quid ergo dicimus de illo qui coepit timere diem ludicii? Si perfecta in illo esset caritas, non timeret. Perfecta enim caritas faceret perfectam iustitiam, et non haberet quare timeret: immo haberet quare desideraret ut transeat iniquitas, et veniat regnum Dei. Ergo timor non est in caritate. Sed in qua caritate? Non in inchoata. In qua ergo? sed

»♦ S Th II-II, q 19, a. 2.

11 D< Civtfdie Dei, l 14, c 9, n 3.

> Cfr S August, » Serm. 178, 10

ir Lc 12 5

> Sc*» VI can 8 fDenz 818).

Denz. 1304, 1305.

-° Denz. 1410-1412.

21 Cfr. Merkelbach, *Summa Theologiae Moralis*, I, n 825.

32 Cfr. S. Th., II-II, q. 19, a. jo,

perfecta, inquit, caritas foras mittit timorem. Ergo incipiat timor; quia initium sapientiae timor Domini. Timor quasi locum praeparat caritati. Cum autem coeperit caritas habitare, pellitur timor qui ei praeparavit locum. Quantum enim illa crescit, ille decrescit; et quantum illa fit interior, timor pellitur foras. Maior caritas, minor timor; minor caritas, maior timor. Si autem nullus timor, non est qua intret caritas » 2n.

Non ideo tamen existimandum est timorem poenae caritate et timore filiali ab animo simpliciter expelli, licet non illo, sed his anima in agendo ducatur.

Haec si attente pensantur, quae propositi casus solutio tradenda sit haud difficile est conficere. Hinc

Ad III. *Ouid ad casum?*

Quae in sacerdotum conventu disputantur timoris liceitatem atque caritatis excellentiam nequaquam spectant, sed *aptiorem rationem* qua opem animabus feratur ut peccatorum servitutem exuant atque animum in perfectionem intendant. Hinc asceticam potius quam moralem quaestionem respiciunt.

Iamvero qui asserunt peropportuno esse si, deposito timore, animus caritate moveatur, id praetermittere videntur timoris esse, de se, locum caritati praeparare. Qui, vero, aestimant numquam salutaris timoris motiva praetermittenda esse, si per id asserere velint poenae timorem omnibus prorsus animabus, his quoque quae in perfectionem re vera iam intendunt, uti motivum quo in suis actibus ducantur, iugiter suggerendum esse, haud

satis ad id attendunt quod cum S. Augustino et S. Thoma auctores communiter docent, huiusmodi timorem caritate crescente imminui, « maxime quantum ad actum » 24. Hinc rectius ceteri iudicare videntur qui inter perfectiores atque minus perfectos accurate distinguunt.

Non ideo, tamen, existimandum est his unum timoris motivum proponendum esse: fidem enim, non aliter atque ceteri, caritatis praecepto adstringuntur, quo Deum super omnia diligere debent; iidemque ad perfectius caritatis exercitium prudenter atque per gradus manuducendi sunt. Vicissim prorsus deciperetur qui caritatis progressui quemlibet obsistere poenae timorem existimaret, haec inepte permiscens, aversativum appetitus motum quo quis a poena refugit atque positivum voluntatis actum quo quis, timore ductus, ad Deum convertitur Eiusque praeceptis obtemperat. Verum, uti iam a S. Thoma audivimus, qui Deo per caritatem firmiter adhaeret « magis confidit de praemio, et per consequens minus timet de poena »; is, insuper « minus attendit ad proprium bonum, cui contrariatur poena », ac proinde minus timet poenam, « maxime quantum ad actum »

Ceterum, qui de mediis cogitat quibus opem animabus ferat, hanc uniuscuiusque indoli atque peculiaribus adiunctis attemperatam esse prae primis animadvertere debet, neque id praetermittere vel negligere potest Dei manum hominis consiliis non esse alligatam neque unam esse Spiritus viam.

A. L.

24 *Jn cp. Ioann.*, tr. 9, n. 4 (P. L. 35» 2047).

24 S. *Th.*, II-II, q. X9, a. 10.

24 Ibid.

88. DE CARITATE ERGA PROXIMUM.

Audiens Leander proximum esse diligendum, huic praecepto se satisfacere arbitratur, si malo animo erga ipsum non sit affectus, si in pace cum ipso vivat, si prava de ipso non loquatur: peculiari dilectione amicum prosequitur, quia post eius obitum non tenuem haereditatem ab ipso se consecuturum sperat: nonnullos ob accepta beneficia diligit, vel quia ingenium, animam bonam a natura sortiti sunt. Iniuste a consanguineo laccessitus, ab eoque famae ac fortunae damna passus, iam sibi illatas remittit offensas, at consuetas negat salutationes ne audacior inde fiat, neque eum progressu temporis in domum suam cum caeteris consanguineis vel amicis, sicuti antea consueverat, laeti convivii occasione, vocat, ut in se reversus propriam noscat culpam.

Quaeritur :

Num caritatis praecepto satisfecerit Leander in singulis ut in casu?

SOLUTIO

Ad quaest. Perperam arbitratur Leander se praecepto proximum diligendi satisfacere « si malo animo erga ipsum non sit affectus, eum in pace esse sinat ac prava de ipso non loquatur ». Licet enim hac agendi ratione negativo caritatis praecepto satisfaciat, non satisfacit tamen affirmativo eius praecepto, quod duo expostulat, internam nimirum dilectionem, atque externa, ubi opus ac vires suppetunt, benevolentiae officia sive spirituales, sive corporales proximi necessitates spectantia.

Leandri amor erga amicum, a quo sperat haereditatem, utut peculiaris, si hoc tantum motivo informetur, non est Christiana caritas, quia ad veram proximi dilectionem, quam praecipit Evangelium, requiritur ut proximus propter Deum diligatur. Idem ferendum iudicium de Leandri dilectione in eos, a quibus « beneficia obtinuit, vel in eos, qui ingenium, animam bonam a natura sortiti sunt»; hic enim est

quidem amor naturalis, non tamen supernaturalis, cuiusmodi esse debet caritas Christiana.

Haud damnandus Leander dum consanguineo, cui « sibi illatas remittit offensas, consuetas negat salutationes, ne audacior fiat»; caritas enim iubet quidem inimico iniurias remittere, eum ex corde diligere, non vero ansam offensori praebere novas iniurias inferendi. Neque etiam culpa insimulandus dum « eum in domum suam laeti convivii occasione cum caeteris consanguineis non vocat, ut in se reversus propriam noscat culpam »; nam si res ita ferme se haberet, Leander spirituali consanguinei bono consuleret. Tenetur tamen Leander 1) attente cavere ne sub uno vel altero praetextu, prout saepe contingit, intus foveat odium. 2) Debet huiusmodi agendi rationis causam, si commode potest, iis qui exinde scandalum probabiliter pati possent, aperire.

P. P.

89. DE CARITATIS ORDINE.

Rosa, a puerili aetate parentibus orbata, iam diu optat monasterium ingredi; at quominus eius voto satisfaceret fratris ac sororis egestate hucusque prohibita est. Nunc vero, sua opera utrique honestam artem praebuit; at timet ne eius soror quae, licet sit sui iuris, levis nihilominus atque inconstans animo est, si eius subsidio careat, periculum morum severitatem amittendi subeat. Verum, si expectat dum illa alicui nubat, timet ne aetatis vitaeque florem extra claustra transigat. Quae omnia confessario aperit, eius consilium postulans.

Quaeritur :

1. Quae sibi ceterisque caritas debeatur.
2. Qui sit caritatis ordo.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quae sibi ceterisque caritas debeatur.*

i" Datur verum praeceptum diligendi *nosmetipsos*; quod manifeste supponitur, quando proximum diligere sicut nos ipsos iubemur, iuxta mandatum Christi: « Diliges proximum tuum sicut teipsum » *.

Ratio autem evidens est. Caritas ad omnes se extendit, qui sunt capaces gratiae aeternaeque felicitatis; porro inter hos profecto nos ipsi sumus. Unde Angelicus merito dicit: « Possumus loqui de caritate secundum propriam rationem ipsius, prout scilicet est amicitia hominis ad Deum principaliter, et ea consequente ad ea quae sunt Dei; inter quae etiam est ipse homo qui caritatem habet. Et sic, inter cetera quae ex caritate diligit quasi ad Deum pertinentia, etiam seipsum ex caritate diligit » 1.

2° Iste amor erga nos ipsos debet esse *supernaturalis* et quidem *caritatis*, quo nempe homo se ipsum diligit propter Deum et in Deo. Quare distinguitur omnino a) ab *innato appetitu*,

ex quo homo movetur necessario ad propriam beatitudinem quaerendam, cum huiusmodi appetitus virtus minime sit; b) a sui amore *naturali*, quo homo libere sibi quaerit bona naturalia, sine tamen ullo motivo supernaturali, ita ut talis amor sit quidem moralis, non tamen virtus *theologica*; c) a supernaturali sui amore *concupiscentiae* seu *spei*, quo homo supernaturalem beatitudinem sibi optat.

Caritas theologica, qua homo se ipsum diligere tenetur, respicit *totum* hominem atque *universa* eius bona. Proinde homo debet *in genere* velle se sibi procurare bona supernaturalia gratiae et gloriae, atque bona naturalia sive spiritualia sive corporalia, tam interna quam externa '.

In specie, quoad bona *supernaturalia* homo tenetur: a) *cognoscere* finem ultimum et ea quae necessitate medii et praecepti scitu necessaria sunt, ut christiano more vivere queat; δ) *procurare* sibi vitam supernaturalem, nempe gratiam sanctificantem et media ad eam conservandam atque augendam

* Mt. 22, 39.

P Th.⁹ II-II, q. 25, a. 4

1 Cfr. S. Thom. I. c., a. 5; Noldin, I, n. 6\$; Prümmer, I, n. \$66

requisita, ac merita per observantiam mandatorum, sine quibus Deus diligere ac possideri nequit.

Quoad bona *spiritualia*, homo debet eam mentis ac voluntatis institutionem ac perfectionem sibi procurare, quae necessaria est ad finem ultimum securius obtinendum atque ad officia proprii status convenienter implenda. Huc spectat etiam obligatio certum vitae statum amplectendi.

Quoad bona *corporalia*, tenetur homo conservare propriam vitam et sanitatem, mediis ordinariis adhibitis, sibi procurando cibum, vestes et habitationem. Quoad bona externa *personae*, quae sunt honor et fama, homo sedula cura debet ea custodire, cum sine rationabili causa minime liceat se ipsum infamare aut honoris publicaeque existimationis iacturam pati. Quoad bona externa *fortuna*e, quisque tenetur sibi comparare ea, quibus indiget, ut officia sui status et conditionis commode implere valeat; nam qui tenetur ad finis consecutionem, tenetur quoque ad media necessaria \

3° Hinc patet quacnam sit natura caritatis erga se ipsum, quanam ambitus, quanam eiusdem qualitates.

Amor sui *verus* atque *ordinatus* sit oportet, secus non dilectio, sed potius odium in se ipsum, vel saltem deordinatio, equidem improbanda, erit. Angelicus ait: «Amantes seipsos vituperantur, in quantum amant se secundum naturam sensibilem, cui obtemperant; *quod non est vere amare se ipsum* secundum naturam rationalem, ut sibi velint ea bona quae pertinent ad perfectionem rationis » 5. Et alibi dicit: « Inordinatus amor sui est causa omnis peccati » *.

Ratio manifesta: amare est velle ali-

cui verum bonum. Quare is vere et ordinate se amat, qui sibi vult verum bonum. Atqui verum hominis bonum illud est, quod eum meliorem facit in exercitio virtutum, in Christi D. imitatione, qui est Via, Veritas et Vita

Unde caritatis praecepto erga se ipsum opponitur peccatum. Sane: «Qui diligit iniquitatem, odit animam suam » 8, et: « Qui faciunt peccatum et iniquitatem, hostes sunt animae suae » .

In specie haec videntur opportune animadvertenda: i) Graviter peccat contra caritatem sui, qui *peccatum mortale* committit, quo animam suam occidit et veram caritatem supernaturalem in se ipso destruit.

2) Item contra caritatem sui peccat, qui sine sufficienti ratione se exponit *periculo animae* vel *corporis*; qui post lapsum in lethale peccatum *diu* poenitentiam differt; qui *suicidium* committit aut *mutilationem*; qui corporis sanitatem temere minuit aut negligit.

3) Pariter caritati erga se ipsum adversantur *egoismus*, quo quis proprium commodum in suis actionibus *praecipue* quaerit 10.

4) Homo praecepto divino tenetur diligere proximum amore caritatis supernatural! seu *caritate theologica*, scii, propter Deum, quatenus proximus est filius Dei, frater Christi, etc. Id manifeste constat ex verbis Christi: « Secundum autem (mandatum) simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum » 11; — « Mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum » 12; — « Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem » n.

f Io, 14, 6.

• Ps. 10, 6.

9 Tob. 12, 10.

> Cfr. Ballerini-Palmieri. II, n. 156; Noll-DIN, II, n. 70; Prümmer. I. n. 568.

h Mt. 22, 39.

12 Io. 4, 21

13 Io. 13, 34.

‘ Cfr. s. Th. 141. q. 77, a. 4. II-II. q. 25. « \$. VtJIMUKSCM' II. n. 79 M.1 LEHMKVHU I » n

» S. Th., IMI. q. 25. a. 4. 3.

> S. Th. 1141. q. 77. a. 4.

Nomine *proximi* venit omnis creatura, quae capax sit aeternae beatitudinis, nempe angeli, beati, animae in purgatorio degentes, viatores, ita ut excludantur tantum daemones et damnati.

Verba « *sicut teipsum* » non significant *aequalitatem* seu mensuram amoris, cum quisque se ipsum magis diligere debeat, quam alium; sed significant *similitudinem*, ratione finis seu motivi formalis atque obiecti. Unde S. Thomas egregie docet: «Modus autem dilectionis tangitur, cum dicitur « *sicut teipsum* »; quod non est intelligendum quantum ad hoc quod aliquis proximum sibi *aequaliter* diligit, sed *similiter* sibi. Et hoc tripliciter: primo quidem, ex parte finis, ut scilicet aliquis diligit proximum propter Deum, sicut seipsum propter Deum debet diligere, ut sic sit dilectio proximi sancta; secundo, ex parte regulae dilectionis, ut scilicet aliquis non condescendat proximo in aliquo malo, sed solum in bonis... ut sic sit dilectio proximi iusta; tertio, ex parte rationis dilectionis, ut scilicet non diligit aliquis proximum propter propriam utilitatem vel delectationem, sed ex ratione quod velit proximo bonum sicut vult bonum sibi, ut sic dilectio proximi sit vera » 1'.

5) Amor proximi debet esse: 1. *internus* seu *affectivus*; 2. *externus* seu *effectivus*; 3. *universalis*; 4. *bene ordinatus*.

Debet esse *internus* seu *affectivus*, quia verus amor consistit in actu interno caritatis, quo alteri bonum optamus, atque iisdem actibus exercetur, quibus Deum diligimus. Huc spectant propositiones ab Innocentio XI damnatae: « Non tenemur proximum diligere actu interno et formali » (10'); — « Praecepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos » (11").

Debet esse *externus* seu *effectivus*, quatenus proximo indigenti succurramus per actus externos beneficentiae et misericordiae, bonum ipsius procurando et malum avertendo tum quoad animam tum quoad corpus. Cui praecepto praesertim satisfit per opera misericordiae spiritualis et corporalis.

Amor proximi tum internus tum externus debet esse *universalis*, nimirum ad omnes se extendere debet, qui sunt capaces coelestis beatitudinis, ut supra animadversum fuit, non exclusis peccatoribus et inimicis. Non requiritur tamen ut amor feratur in *singulos*; sed sufficit amor *generalis*, quatenus quis ab odio abstinet, pro omnibus orat, neminem excludit ab affectu benevolentiae estque paratus, ubi opus fuerit, ad succurrendum indigenti.

Amor, quo proximum diligere tenemur debet esse *bene ordinatus* tum quoad personas tum quoad bona, ut statim declarabitur.

Ad II. *Oui sit caritatis ordo.*

i" Personae diligendae et bona eis optanda ac procuranda sunt inaequalis necessitatis et praestantiae, ideoque diverso modo caritas in ea ferri debet. Hinc *peculiaris ordo caritatis*. In eo accurate determinando, tria necessario attendenda sunt, scilicet. 1. *persona*, quae diligitur; 2. *bona*, quae in illa er pro illa diliguntur; 3. *necessitas*, in qua persona diligenda reperitur.

Ad rem S. Augustinus scite ait: «Ille autem iuste et sancte, qui rerum integer aestimator est: ipse autem qui *ordinatam dilectionem* habet, ne aut diligit quod non est diligendum, aut amplius diligit quod minus est diligendum, aut aequae diligit quod vel minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius, quod aequae diligendum » 5.

2" Bona sunt multiplicis generis:

U S. Th., II-II, q. 44. 3. 7.

15 De doctr. christ., lib. I, cap. 27.

i. *spiritualia*, ut gratia Dei, virtutes, vita aeterna, etc.; 2. *corporalia*, ut vita, sanitas, integritas membrorum, etc.; 3. *moralia* seu *personae*, ut honor et fama; 4. *fortunae*, ut divitiae.

Necessitas alia est spiritualis, alia *corporalis*. Utraque est vel *extrema*, vel *gravis*, vel *levis* seu *communis*.

Circa conceptum huiusmodi necessitatis discrepant Doctores. Communius et probabilius *extrema* necessitas ea dicitur, in qua homo constitutus versatur in proximo periculo ruinae spiritualis aut mortis corporalis, ita ut sine alieno auxilio aut nullatenus aut solum cum maxima difficultate a tali periculo se eximere valeat; *gravis* necessitas habetur, quando quis magnum animae vel corporis damnum, sine difficultate notabili, vitare nequit absque alterius auxilio; *levis* seu *communis* adest, cum quis in periculo animae vel corporis versatur, a quo tamen se liberare potest sine magna difficultate

3^a Regulae speciales ordinis caritatis concinne ac perspicue ita enuntiari possunt.

Prima regula. Unusquisque tenetur seipsum *simpliciter* et *absolute* magis diligere, quam proximum, *ceteris paribus*, nempe in pari necessitate et in pari ordine bonorum. Ratio est, quia quisque sibi magis proximus est, quam quilibet alius. Idque manifeste confirmat naturalis inclinatio, qua homo movetur ad seipsum magis diligendum, quam proximum. Unde notum verumque adagium: *caritas bene ordinata incipit a semelipso*.

Secunda regula. Proximo succurrendum est, nostris etiam commodis praetermissis, sequenti ordine:

1) In *extrema necessitate spirituali* proximo *per se* succurrendum est etiam cum periculo vitae, quia salus

aeterna proximi bonum excellentius est vita nostra temporali.

2) In *extrema necessitate temporali* succurrendum est *ordinarie* cum magno incommodo, non tamen cum maximo. Ratio est, quia ex una parte vita proximi est bonum excellentius bono nostro etiam magno; ex alia parte vero amor sui praevalet amoris proximi, ideoque non tenetur maximum incommodum pro aliis pati.

3) In *gravi necessitate spirituali et corporali*, non tenetur succurrere proximo cum magno suo incommodo, nisi urgeat peculiaris titulus iustitiae vel pietatis aut officii. Ratio est, quia nos tenemur quidem auxilium praestare proximo in praefata necessitate constituto, non tamen cum gravi nostri boni iactura Ir.

4) In *necessitate communi*, seu *levi* sive *spirituali* sive *corporali*, succurrendum est proximo cum levi tantum incommodo; nam caritas obligat quidem, ut proximo degenti in aliqua necessitate subveniamus, sed ubi necessitas levis est, etiam obligatio succurrendi levis exsistit, cum proximus se ipsum adiuuvare possit.

Tertia regula. Inter varias personas diligendas illae, ceteris paribus, praeferendae, quae nobis magis coniunctae sunt vinculo sanguinis, amicitiae, officii, religionis, etc. Hinc praeferendi sunt: i. parentes ceteris; 2. coniux filiis; 3. filii fratribus, fratres cognatis; 4. amici, benefactores, superior, etc. ceteris. Tamen in necessitate *ordinaria* coniux et filii praeferri debent parentibus, iuxta communem Doctorum sententiam 1^h. In *periculo vitae*, parentes praeferendi sunt omnibus aliis, etiam coniugi et filiis, ut docet S. Thomas 1°, qui ait: «Gradus dilectionis ex duo-

1° Cfr. S. Thom., II-II, q. 26. a. 5, ad 3; 5. Alf., lib. II, n. 27.

1^h Cir. S. Alf., *Homo Apost.*, tract. IV, n. 15; Gury-Jorio, I, n. 217; Marc, I, n. 484.

1° S. Th., IMI, q. 26, a. 9.

Cir. S. Alf., lib. II, n. 27; Lacroix, lib. II, n. 17\$. GfsicoT, I, n. 317; Noldin, IL n. 75 »4 Marc» Ln 480

bus pensari potest. Uno modo ex parte obiecti; et secundum hoc, id quod habet maiorem rationem boni, est magis diligendum, quod est Deo similis, et sic pater est magis diligendus quam filius; quia scilicet patrem diligimus sub ratione principii, quod habet rationem eminentioris boni et Deo similioris. Alio modo computatur gradus dilectionis ex parte ipsius diligentis; et sic magis diligitur, quod est coniunctius, et secundum hoc filius est magis diligendus quam pater ». Et alibi: « Secundum rationem boni, magis sunt diligendi parentes quam uxor; quia diliguntur ratione principii, et eminentioris cuiusdam boni. Secundum autem rationem coniunctionis, magis diligenda est uxor; quia uxor coniungitur viro ut una caro existens... Et ideo intensius diligitur uxor; sed maior reverentia est parentibus exhibenda »

Ad III. *Quid ad casum.*

Omnes et singulae circumstantiae mature perpendendae sunt. Ex una parte Rosa, divina adspirante gratia, iam diu optat monasterium ingredi, et merito timet ne, si diutius adhuc expectet, aetatis vitaeque florem extra

religionem transigere cogatur sine spe deinceps religiosum statum amplectendi. Ex alia parte Rosa timet ne soror, quae levis est et animo inconstans, post suum in Religionem ingressum, peculiari auxilio carens, periculum subeat morum gravitatem amittendi.

Soror ista, cum sui iuris iam sit ac rite educata ex sedula Rosae cura, eiusque opera honestam profiteatur artem, in extrema aut gravi necessitate spirituali nullatenus reperiri dicenda est. Quare, his peculiaribus adiunctis attente consideratis, Rosa in saeculo remanere, cum gravi suo incommodo, non tenetur, ita ut licite Religionem ingredi valeat. Id, saltem implicite, confirmatur praescripto can. 542, 2', ex quo illicitum, ad novitatum admittuntur « filii qui parentibus, idest patri vel matri, avo vel aviae, in gravi necessitate constitutis, opitulari debent, et parentes quorum opera sit ad liberos alendos vel educandos necessaria ».

Nulla, fac sedulo animadvertas, fit mentio de fratribus vel sororibus aliisque consanguineis. Confessarius igitur, si prudenti iudicio censeat Rosam revera ad statum religiosum vocari, significet ipsi ingressum in monasterium, servatis servandis, licitum esse.

F. M. C.

30 L. C; o. II.

90. DE DILECTIONE INIMICORUM.

Amalia extraordinariam confessionem, occasione exercitiorum spiritualium, instituens, Raphaeli confessario praeter caetera haec quoque narrat sibi iamdiu nullam amplius esse amicitiae necessitudinem cum quibusdam consanguineis, eo quod iidem suae famae graviter detraxerint.

Monita a Confessario de gravi onere quo christiani adstringuntur debita inimicis dimittendi, Amalia respondet se odium iam deposuisse; at si amicitiae causam cum huiusmodi consanguineis renovaret, fieri posse ut videretur eorum detractioes quodammodo firmare; caeterum alios confessarios eiusdem agendi morem hucusque minime improbasse. Quibus auditis, Raphael, sive quia de casus solutione dubitat, sive quia aliorum confessoriorum iudicium corrigere non audet, Amalam absolvit.

Quaeritur :

1. An et qua de causa etiam inimici diligendi sint.
2. An et quaenam amicitiae signa iisdem sint praebenda.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Ad priorem partem huius quaestionis, *an* scilicet inimici diligendi sint, cum S. Thoma 1 respondendum est dilectionem inimicorum tripliciter posse considerari: «uno quidem modo, ut inimici diligantur, *in quantum sint inimici*; et hoc est perversum et charitati repugnans; quia hoc est diligere malum alterius; alio modo potest accipi dilectio inimicorum *quantum ad naturam in universali*; et sic dilectio inimicorum est de *necessitate* charitatis; ut scii, aliquis diligens Deum et proximum, ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat; tertio modo potest considerari dilectio inimicorum in speciali; ut scilicet aliquis *in speciali* moveatur motu dilectionis ad inimicum; et istud *non* est de necessitate charitatis *absolute*, quia nec etiam moveri motu dilectionis in speciali ad quoslibet homines singulariter est de necessitate charitatis: quia hoc esset impossibile; est tamen de necessitate charitatis *secundum praeparationem animi*; ut scilicet homo habeat animum praeparatum ad hoc quod in singulari hominem diligeret, si necessitas occurreret. Sed quod absque articulo necessitatis homo etiam hoc actu (speciali) impleat, ut diligat inimicum propter Deum, hoc pertinet ad *perfectionem* charitatis: cum enim ex charitate diligatur proximus propter Deum, quanto aliquis magis diligit Deum, tanto etiam magis ad proximum dilectionem ostendit, nulla inimicitia impediante: sicut si aliquis multum diligeret aliquem ho-

minem, amore ipsius filios eius amaret, etiam inimicos sibi ».

Ita S. Thomas. Quam merito autem statuatur huiusmodi praeceptum, ex ipsa S. Scriptura probatur. Sufficiat allegasse verba ipsius Domini in oratione montana apud /Matthaeum « Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persecutibus et calumniantibus vos: ut sitis filii Patris vestri qui in coelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et publicani hoc faciunt? et si salutaveritis fratres vestros tantum quid amplius facitis? Nonne et ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est ». Qua in re observandum est, veterem legem iussisse quidem dilectionem proximi, sed amici, socii, contribulis Ex hoc praecepto scribae consequentiam ducebant odio habendum esse inimicum, i. e. gentes alienas quas ludaci destruere debebant si posset ¹. Quo pacto hoc principium in praxim deduxerint, narrat Tacitus: « Apud eos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium » ⁵. Tamen ipsa Vetus Lex non semel inimicorum, h. c., alienigenarum seu advenarum dilc-

* S Th , II II» q 25. a- 8

¹ Mt. 5> 43-48

³ Lev. 19. 18.

< Cfr. i Reç. 15» 3.

⁵ Hist., V, 5; cfr. et i Thess. 2. 15.

ctionem praecipit. Ita v. gr. 6: «Advenam non contristabis neque affliges eum: advenae enim et ipsi fuistis in terra Aegypti». Imo, in *Ex.* 23, 45, simpliciter dicitur: «Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo». Et in *Prov.* 1: «Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, et in ruina eius ne exultet cor tuum», et: «Si esurierit inimicus tuus ciba illum; si sitierit da ei aquam bibere: prunas enim congregabis super caput eius et Dominus reddet tibi» 8. Apparens contradictio cum praecepto de destruendis certis gentibus facile evanescit; Deus enim populum iudaicum a ceteris populis omnino segregatum volebat ob periculum idololatriae; et nonnullos populos destruendos praecipiebat ob ipsorum peccata; minime autem privatorum odium permittebat. Sed pharisaei videntur illud principium de certis gentibus alienis odio habendis quatenus erant peccatrices et periculosae et poenis dignae, ad quoscumque etiam personales inimicos extendisse. Christus vero imperfectum Veteris Legis de diligendis proximis praescriptum complevit, et perversam pharisaeorum interpretationem correxit. Novae Legis discipuli non modo proximum, id est socium vel amicum, sed et inimicum diligere debent, eum scii, qui nos *odit, persequitur, calumniatur*; triplici odii actui triplex dilectionis opus ex adverso opponendum est: *diligite, benedicite, orate* 9.

Si autem quaeritur ulterius *qua de causa* etiam inimici diligendi sint, di-

• *Ex.* 22» 21. Cfr. et *Lev.* 19, 33; *Dent.* 10, 19 etc.

7 24, 17.

• *Ibid.* 25, 21.

• Cfr. Simon, *Praei bibl. Nov. Test.*, n. 209; Lagrange, *Evangile selon Saint Mathieu*, p. 1x5; Dansch, *Die drie alteren Evangelien*, p. 129; St bin müxer, *Die Feindesliebe nach dem natürlichen und positiven Sittengesetz*.

19 - *Casus conscientiae*, I.

lectione scilicet charitatis supernaturalis qua Deum ipsum diligimus, respondendum est etiam inimicos diligendos esse sicut coetcras creaturas racionales, exceptis solis daemonibus aliisque damnatis; quia dilectio Dei a dilectione istarum separari nequit. Charitas enim nostra erga Deum est amor amicitiae, quo Deum super omnia amamus propter semetipsum tamquam summum bonum et ultimum finem supernaturalem, cuius imperfecte in via per gratiam, perfecte in patria per gloriam participes reddimur. Fundatur ergo amicitia nostra cum Deo in ista participatione seu communicatione ipsius bonitatis, vitae et beatitudinis divinae, quapropter ratione Dei essentialiter beati eos omnes amare debemus, quibus Deus suam beatitudinem communicat vel communicare vult, ergo etiam inimicos nostros non damnatos. Neque Deum supra omnia amaremus, si inimicos non diligeremus; tunc enim bonum nostrum bono divino praeferremus. Quapropter inimicum sicut et alium proximum amare debemus quia, ut ait S. Thomas: «in eo est Deus, vel ut in eo sit Deus» 10.

Huc faciunt praeclara verba S. Leonis Magni: «Diligendo itaque nos Deus, ad imaginem suam nos reparat: et ut in nobis formam suae bonitatis inveniat, dat unde ipsi quoque, quod operatur, operemur, accendens scilicet mentium nostrarum lucernas, et igne nos suae caritatis inflammans, ut non solum ipsum, sed etiam quidquid diligit, diligamus».

Huc quoque spectant rationes quae a Domino nostro *l. c.* allegantur ut inimicos diligamus: exemplum scilicet Patris coelestis qui perfecta bonitate sua etiam malos et iniustos diligit, eis sua beneficia impertiendo; merces coelestis, qua fruemur si ad exemplum

10 Cfr. Billot, *de virt. inf.*, thesis 34, § 2.

11 S. Thomas» *de Char. qu. un.*, a. 4; cfr etiam II-II, q. 25, a. x.

Patris inimicos dilexerimus; necessarium discrimen inter Christi sequaces et alios, qui caritate supernaturali cum Christo eiusque Patre non sunt coniuncti.

Ad II. Ex dictis satis sequitur *quaedam* saltem signa amicitiae etiam inimicis esse praebenda. Etenim, dilectio charitatis, si vera est, necessario talis erit, ut etiam in habitudine nostra externa erga proximum nostrum inimicum aliquando eluceat. Quoad quaestionem vero, *quaenam* signa amicitiae inimicis exhibenda sint, respondet iterum S. Thomas 12: «quod effectus et signa charitatis ex interiori dilectione procedunt, et ei proportionantur: dilectio autem interior ad inimicum *in communi* quidem est de necessitate praecepti absolute; *in speciali* autem est non absolute, sed secundum praeparationem animi, ut supra (sub I) dictum est; sic ergo dicendum est de effectu et signo dilectionis exterius exhibendo: sunt enim quaedam signa vel beneficia dilectionis quae exhibentur proximis in communi; puta cum aliquis orat pro omnibus fidelibus vel pro toto populo; aut cum aliquod beneficium impendit aliquis toti communitati, et talia beneficia vel dilectionis signa inimicis exhibere est de necessitate praecepti; si enim non exhiberentur inimicis, hoc pertineret ad livorem vindictae contra id quod dicitur *Lev. 19*: «Non quaeras ultionem, nec memor eris iniuriae civium tuorum». Alia vero sunt beneficia vel dilectionis signa, quae quis exhibet particulariter aliquibus personis: et talia beneficia vel dilectionis signa inimicis exhibere non est de necessitate salutis nisi secundum praeparationem animi, ut scilicet subveniatur eis in articulo necessitatis secundum illud

Prov. 25: « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, da illi potum »; sed quod praeter articulum necessitatis huiusmodi beneficia aliquis inimicis exhibeat, pertinet ad perfectionem charitatis, per quam aliquis non solum cavet vinci a malo, quod necessitatis est; sed etiam vult in bono vincere malum, quod est etiam perfectionis; dum scilicet non solum cavet propter iniuriam sibi illatam pertrahi ad odium, sed etiam propter sua beneficia intendit inimicum pertrahere ad suum amorem ».

Hisce verbis S. Thomae solummodo addendum est signa communia esse *relativa*, ita ut signa quaedam possint esse specialia relate ad unam et communia relate ad aliam classem personarum, ob specialem coniunctionem quae inter eas intercedat. Ita v. gr. inter consanguineos, cognatos, religiosos facile signa communia erunt ea quae erga extraneos specialia habenda sunt, puta visitatio infirmi. Dein observa signa communia aliquando per accidens omitti posse, quando nempe vel charitas vel iustitia talem omissionem suadet, aut iusta causa eandem excusat. Ex adverso, specialia dilectionis signa inimico exhibere debemus, quando illa cuilibet proximo debita sunt (in articulo necessitatis, ut ait S. Thomas) et etiam, per accidens, quando specialium signorum omissio daret scandalum aut natura sua inimicitias obfirmaret; quod facile fieri potest si antea quis huiusmodi signa dare solebat. Attamen res de casu ad casum perpendenda est; potest enim dari causa aliunde excusans huiusmodi omissionem.

Ad III. Ante omnia videndum est, quanam signa amicitiae Amalia omittat, communia an specialia. Porro « narrat sibi iamdiu nullam amplius esse amicitiae necessitudinem cum quibusdam consanguineis ». Iam-

» *L. c.*, a. 9
» *La* 19. 18.

vero, generatim *aliqua* necessitudo amicitiae cum consanguineis saltem proximis inter signa communia reputanda est; atque etiamsi amicitia ultra debitum speciali modo coleretur, per se scandalum gigneret, si accepta offensa, prorsus in perpetuum omnis necessitudo suspenderetur. Hinc per se loquendo Amaliae non licuit omnem relationem cum consanguineis abrumper. Sed videndum est an forsitan valeant rationes quas allegat. Prima ratio est quod isti consanguinei suae famae graviter detraxerint. Sed haec ratio qua talis non valet ut *diu omnis* amicitiae significatio omittatur. Ex hac enim praecise detractio consanguinei Amaliae inimici facti sunt; ideoque diligendi remanent exhibitis signis communibus vel solitis. Ad summum potuit esse ratio cur Amalia ea per aliquot dies omitteret ad iustum dolorem et abominationem detractiois factae significandum; vel etiam ad pristinam intimam consuetudinem remittendam, remoto tamen semper scandalo. Altera ratio Amaliae fuit se « odium iam deposuisse; at si amicitiae causam cum huiusmodi consanguineis renovaret, fieri posse ut videretur eorum detractioes quodammodo firmare ». Si revera ex adiunctis non mere possibile, sed etiam probabile appareat periculum ne ex renovata consuetudine Amalia videatur firmare detractioes, ita ut inde ei grave damnum immineat, potest esse ratio cur a frequentandis iterum istis consanguineis diu, immo in perpetuum absteat. Attamen, prout casus iacet, non liquet tale periculum esse probabile, atque ordinarie sufficiens erit per breve tempus suspendere omnem necessitudinem, vel etiam magis intimam familiaritatem pristinam plane relinquere, donec detrahentes resipiscant. Semper tamen ita procedendum est, ut consanguinei intelligere valeant Amalam non

ex odio sed ut sibi caveat, antiquam necessitudinem suspendisse vel diminuisse. Tertia ratio Amaliae est « alios confessarios eiusdem agendi morem hucusque minime improbasse ». Sed nemo non videt quam parum stringens sit talis ratio: quum multi dentur confessant non ita docti, periti vel diligentes: quapropter facile accidere potuit quod alii Confessarii, pauci utique, quos Amalia prius adierat, de ea monenda vel interroganda non cogitaverint; insuper ex hoc quod ejus agendi morem non explicite improbaverint, nondum sequitur eorum positiva approbatio. Caeterum, nec ipsa Amalia de moris sui rectitudine tam certa esse videtur; cur secus nunc iterum occasione exercitiorum spiritualium casum suum Raphacli confessario exposuit? Quapropter hic bene fecit initio Amalam monendo de gravi onere debita inimicis dimittendi; merito enim timere potuit ne Amalia ex odio quodam seu aversione et malevolentia omnem abrumperet necessitudinem. Minus recte vero dein egit statim, practice saltem, acquiescendo rationibus ab Amalia adductis; prius enim adiuncta iuxta supra dicta melius inspicere debuisset; quae si Amaliae non omni ex parte favere comperta erant, aliorum confessariorum iudicium sine respectu humano prudenter corrigendum erat; inducendo Amalam ut deposito omni odio aequam mensuram erga consanguineos istos servaret; suadendo imo ea quae perfectionis sunt. Quodsi Amalia obligationi gravi, si qua forte aderat, ut ratione alicuius gravis scandali vitandi, satisfacere noluisset, per se absolutione indigna fuisset; attamen talis obligationis gravitas, non ita a poenitente perspecta, aliquando ad maius malum vitandum prudenter dissimulanda erit.

C. D.

91. DE DILECTIONE INIMICORUM ALTERA FACTI SPECIES.

Romulus Ascanii uxorem violentae suae libidini fortiter obsistentem gladio interemit. Veniam Ascanius quidem ex animo dedit, sed, eum e longe prospiciens, iter mutat et alio migrat, idque eo consilio facit, ne dolor exasperetur et odium, quod posuit, recrudescat.

Quaeritur:

1. An et quatenus diligendi sint inimici.
2. Quo sensu inimici odio haberi possint.
3. Num Ascanius excusandus.

SOLUTIO

Ad I. Inimici dicuntur qui nos aut nostros odio habent, nobis aut nostris malum vel appetunt vel intulerunt.

Et inimicos quidem diligendos esse constat expressis verbis Domini: «Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persecutibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos »

Ideo ad inimicum tenemur depone aversionem, indignationem, odium atque voluntatem vindictae; ei igitur et offensam dimittere animo seu interius. Petenti insuper veniam tenemur et exterius veniam statim dare, causa

nisi intercedat, ut dicemus, ad tempus denegandi communia amoris signa et ideo differendi condonationem exteriorum ³.

Sed inimici diligendi sunt, non quatenus inimici — tunc enim amaremus seu approbaremus eorum peccata —, verum, etsi inimici, quatenus proximi.

Ideo diligendi sunt in communi, secundum communem ad omnes proximos dilectionem. Tenemur cis igitur communia dare dilectionis signa, ea videlicet quae omnibus hominibus, omnibus cognatis, omnibus vicinis etc. caritas postulat exhibenda ⁴. *Per accidens* attamen communia quaedam signa licite omittuntur in specialibus rerum adiunctis: sic caritas interdum

* Mt 5. 43 ».

¹ < Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestras (Mt. 6, 15).

«Offensam revera non remittit qui dicit: *Nolo offensionem meo malum optare, sed neque bene ipsi velle possunt*; vel qui asserit se condonare, addit tamen numquam se verbum illi dicturum esse. Si autem quis dicat se ex animo quidem ignoscere, 'cd numquam fore ut obliviscatur iniuriae acceptae, videndum est quomodo non poterit oblivaa utrum quoad memoriam tantum et motus involuntarios rancoris, an etiam quoad malevolentiam: primum censendum est, si paratus sit debita signa caritatis exhibere > (Aertnys-Damen, L 344).

³ Non tenemur, per se loquendo, offensori restitutionem aut satisfactionem remittere pro damno seu iniuria illata, ipsasvc acceptare quas spontaneus offert: nam per se cuique licet ad competentes iudices rem deferre. Verum quia in huiusmodi recursu saepius latet aut latere facile aestimatur animus vindictae, *generatim* congrua satisfactio sponte oblata acceptetur oportet. Oportet immo et reparationem damni remittere, si malum quod offensor reparans subiret longe excederet malum nobis ex omisa reparatione futurum.

⁴ Mercem si venditioni publicae exponamus, non licet inimicum excludere ab emptoribus; omnes fratres vel sanguine coniunctos si invitamus ad nuptias vel ad prandium, ipse inimicus frater vel consanguineus invitandus est: salutes quot in aula sunt, et adstantem inimicum debemus salutare. Non licet inimicum excludere a resalutatione — nec a salutatione superiores —, a responsione ad verbum vel ad litteras.

petit ab amoris significatione abstinendum — v. gr. si inde emendatio proximi speretur —; interdum id exigit iustitia — qua vel subditos punire superiores tenentur —; interdum alia causa idipsum suadet — qualis est doloris vel tristitiae demonstratio —; ad tempus attamen, quoniam diuturnact praecipue perpetua signorum, quae loquimur, omissio per se scandalum parit, cum sapiat odium, rancorem aut vindictam. Sed his plene depositis, si quando amoris significatio ipsi offenso periculosa sit — v. gr. quod videretur calumniam sibi illatam confirmare —, is potest (per accidens diu vel in perpetuum, illi significationi valedicere atque simul scandalum vitare, notum dum faciat hanc agendi rationem pro tutela sui nominis assumptam.

Quin adstringamur tamen diligere inimicos sive amore sensibili sive — extra necessitatis articulum, et interca in praeparatione dumtaxat animi — dilectione speciali. Igitur nec, per se loquendo, ad exhibendum ipsi — extra casum necessitatis — dilectionis specialia signa, quae videlicet ob particularem amicitiam vel coniunctionem — sanguinis, civitatis, etc. — a qua inimicus exsulat, paucis quibusdamus.

Ad II. Inimici, si quatenus proximi diligendi sunt, quatenus inimici possunt haberi odio non quidem odio malevolentiae seu inimicitiae — quo aversamur alium secundum se, cui propterea malum optamus, de eius malo gaudemus, de eius bono trista-

mur —, cum hoc odium opponatur directe caritati et sit ideo peccatum mortale ex genere suo; verum odio abominationis — quo aversamur sive malum in altero, sive alterum quatenus pravum, prouti sobrio displicet non modo ebrietas amici sed et amicus formaliter ut ebrius —, nam odium huiusmodi pronuntiandum est bonum moraliter quamdiu agitur de vere malo atque mensura debita et debitus ordo caritatis servantur, erit autem peccatum mortale aut veniale pro maiore aut minore bonitate qualitatis, pro maiore aut minore excessu, pro maiore minoreve deordinatione e.

Ipsam quoque malevolentiae odium oportet ab innato quodam horrore distinguamus. Nam opportune Vermeersch: «Aliud est antipathia, aliud est odium; aliud est odium voluntarium, aliud horror et ira quae non nulli, viso vel memorato offensore, experiuntur, unde dicunt se ignoscere quidem velle sed non posse rem oblivisci, hominem alloqui, etc. Tales, quamvis non semper credendum sit ipsis dicentibus se odio carere, absolvi poterunt, si confessarius deprehendat motus istos irae ex nulla deliberata malevolentia procedere »

Ad III. Ascanius, imprimis, valde laudandus est quod occisori coniugis fidelissimae veniam dedit ex animo. Estne quoque laudandus aut saltem excusandus eius occursum vitans?

Quoad signa communia dilectionis,

5 < Unaquaeque res naturaliter odio habet id quod est sibi contrarium in quantum est sibi contrarium. Inimici autem sunt nobis contrarii in quantum sunt inimici: unde hoc debemus in eis odio habere: debet enim nobis displicere quod nobis inimici sunt. Non autem sunt nobis contrarii in quantum homines sunt et beatitudinis capaces. Et secundum hoc debemus eos diligere » (S. Thomas, S. *Th. t.* II-II, q. 25. a. 8, ad 2; cfr. q. 34. n. 3).

° In proportionibus ab Innoc. XI damnatis: < Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicuius tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personae, sed ob aliquod temporale emolumentum. Licitum est, absoluto desiderio, cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis; quia nimirum ei obventura est pinguis hereditas » (Denz. 1163 §.).

7 *Theol. Mor.*, II, 89.

vel inimicis danda, haec generalis regula: « Quoties ex denegato aliquo signo vel beneficio statim concluderet quilibet homo prudens et aequabilis adesse inimicitiam, tunc tale signum est commune et etiam inimico est exhibendum »

Porro quoad fugam inimici en moralistarum sententiam:

Busembautn, quem S. Alfonsus consecratur: « Privatus qui, aversus ab alio, fugit illum, si id faciat ut eum suo colloquio et solatio privet, atque ita contristet et male illi sit, est odium inimicitiae et peccatum. Si vero, nihil mali optando, tantum fugias quia tuae naturae est difformis, vel tibi solet esse molestus, est odium aversionis, et peccatum, si sit sine ratione: quale non erit, si sit persona valde aspera; modo absit contemptus, scandalum et vindictae cupiditas ».

Lehmkuhl 10: «Declinare diutius inimicum ex industria saepe denotare potest animum odii et vindictae, si procedit ex voluntate vitandi occasiones in quibus communia signa benevolentiae exhibenda sunt. Verum si subest causa iusta ex parte inimici, utpote hominis contentiosi qui, si alterum obviam haberet, iniurias adderet, peccatum non est, sed prudens cautio ».

Noldin-Schmitt 11: «Qui, ne occurrat inimico, aliorum declinat, etiam citra odium internum, graviter peccat, si inimicus advertit id fieri sui causa et ideo graviter offenditur; nullum est peccatum aut veniale tantum, si id non advertit, aut non curat, et si e rationabili causa fit... non peccat domina quae ancillam propter gravem iniuriam e servitio dimissam ad tempus neque aspicit neque alloquitur neque occurrentem in via ac salutantem resalutat, dummodo haec non fiant ex odio, sed

ex aliquo honesto motivo: ex abominatione delicti, ad ostendendam gravitatem iniuriae sibi illatae, ad iustam punitionem; diutius autem communia caritatis signa ei negare non potest, sed salutantem resalutare tenetur, ut signo exterior ostendat se offensam iam remisisse ».

Ferreres, ad casum practicum in quo Ascharis Martham occurrentem, quae prior iniuriam intulit, « neque salutat, neque mutuam salutem reddit, immo oculos in aliam viam arripit ne, ait, novarum querelarum occasio praebeatur », sic decernit 12: «Facile peccatum mortale aderit si *diutius* ac *saepe*, absque *ulla* sufficiente *ratione*, Martham salutantem non resalutet, aut occurrentem semper fugiat: haec enim *per se* odium grave significant ».

Vermeersch, denique 13: « Bene distinguenda est fuga qua quis inimicum evitat ad ipsum contristandum, a fuga quae imperatur permanente quadam aversione sine cupidine vindictae. Prior sola demonstrat odium inimicitiae; altera, si fit sine ratione, peccaminosa quidem est, sed, secluso scandalo, non videtur graviter culpanda ».

His ergo consentanee si volumus de Ascanio iudicium promere, distinguamus oportet:

Ascanius non est, certo, excusandus si, postquam moerens Romulus veniam impetravit, satisfactionem dedit et primum omnem animum deposuit, quae timet ille ex una veniant dispositione propria et agatur de fuga studiosa perpetua vel diuturna, offensori aut aliis manifesta: fuga haec etenim habetur a prudentibus latentis odii seu rancoris signum.

Iis tamen in adiunctis Ascanius excusandus est a) dum fuga, quantumvis manifesta, Romulo vel aliis, aut 1.

• PbOmmek I. 575
• 11. 30.
» I. 753
u II.

12 *Casus*, I, 226,
13 П. 89,

studiosa sit ad tempus — quam tunc facile habebunt offensor ceterique signum non odii sed doloris intensi, aut 2. naturaliter procedat ex horrore quodam invincibili, ad memoriam criminis atrocissimi spontaneo — quoniam tunc Romulus et alii ipsam nullo negotio interpretantur ab omni malevolentia remotissimam —, et b) dum agatur fuga inconspicua Romulo aliisque, qualem dixeris quam Ascanius arripit offensorem *a longe* prospiciens — tunc enim qui divertit alio neque occurrenti

facit iniuriam nec circumstantibus dat scandalum.

Ascanius, demum, non tantum excusandus verum laudandus est quod sibi et Romulo cavet a peccato si propterea iter mutat et alio migrat, quoniam prudenter timet ne dolor exasperetur et odium recrudescat ob provocationem occurrentis, quem, utputa, non piget criminis, qui veniam non petiit, satisfactionem non dedit congruam, vel rancorem conservat ideo quod fuit ad iudicem delatus. P. L.

92. DE CORRECTIONE ET MONITIONE.

Marcus, confessionem Lucretiae excipiens religiosi ephebei alumnae, comperit ibidem quasdam degere puellas quae amatoribus levitatibus deditae sunt, pravos libros furtim legunt, de libidinibus inter se haud raro colloquuntur, atque tandem audent, post haec, ad sacram Synaxim, quin confessionem praemittant, quandoque accedere.

Quapropter Lucretiam graviter monet ut haec quamprimum superioribus referat. At cum illa ne id agat prae fracte recuset, timens ne forte eius nomen a superioribus aliis detegatur atque in magnam ceterarum puellarum invidiam incidat, Marcus eam absolvit.

Quaeritur:

1. Quid sit correctio et quomodo distinguatur.
2. An et quando obligatio urgeat eam peragendi.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Correctio vel monitio* generatim est adhortatio ad vitandum malum aut recedendum a *periculo* vel etiam a *suspensione* peccati seu delicti.

Triplicem correctionem Nostri distinguunt *iudicalem*, *paternam* seu *evangelicam* et *fraternam*.

Iudicialis fit a iudice pro Tribunali sedente, in iudicio criminali ad declarandum et puniendum delictum, tum ad ipsius rei emendationem; tum ut ordo publicus laesus restituatur.

Eo fine peragitur haec correctio ut reus patrati delicti confessus ab ipso delicto retrahatur et ita iudicium cri-

minale tollatur, iniuncta tamen aliqua mitiore poena *.

Haec correctio non est confundenda cum *correctione* quae tanquam *remedium poenale* adhibetur. In Codice vocantur *remedia poenalia* illa media quae Praelatus adhibere debet ad *delicta praecavenda*, ut sunt monitio, *correctio*, praeceptum, vigilantia.

Monitioni fit locus erga « eum qui versatur in *proxima occasione* delicti patrandi » 2.

† Cfr. C. I. C., *de Processibus*, tit. XIX, cap III: *de correptione delinquentis*.
: Can. 2307,

Correctioni est locus « si ex alicuius conversatione scandalum vel gravis ordinis perturbatio oriantur »³.

xMonitio et correctio huiusmodi fieri possunt publice (v. gr. coram notario et duobus testibus); aut secreto (sed de ea constare debet per scripturam)

Praelatus ad ulteriora procedere tenetur si ista remedia incassum cesserint⁴.

Valde differunt ab istis, *correctio* tum *evangelica* cum *fraterna*.

Evangelica quae et *paterna* fit a Superiore qua tali, scilicet auctoritatem habente tamquam praeside communitatis, cuius bono prospicere ex officio debet.

In pluribus cum *fraterna* convenit, in nonnullis discrepat.

Et quia casus propositus fraternam correctionem praecipue respicit, fusius de hac est loquendum, at ita quidem ut quae communia aut diversa habet cum paterna et iudiciali aliquatenus innotescant.

« *Correctio fraterna* est admonitio fratris de emendatione delictorum, fraterna charitate procedens » e, Ut ipse Angelicus explicat (ibid.) fraterna correctio notificatur per tria quae in definitione ponuntur, et sunt:

a) *actus* ipse cum dicit *admonitio* fratris; b) *finis* cum dicit de *emendatione delictorum*; c) *principium*, cum dicit *fraterna charitate* procedens. Hinc a) non *mediis coercitivis*, quae auctoritatem supponunt, utitur fraterna correctio; conatur enim b) a peccato revocare fratrem et quidem in bonum *solitis peccantis* (per se): bonum commune tueri, quod exigit aliquando punitionem, directe ad eam non pertinet; c' determinatur autem ex *motivo caritatis*, ita ut alia motiva (v. gr. misericordiae, iustitiae, pietatis) si quando

correctionem suadeant non privatos sed v. gr. praelatos, parentes, iudicem obligent, qui ratione officii corrigere tenentur.

Sedulo igitur distinguenda fraterna correctio a paterna (quae et evangelica) et ab iudiciali. Conveniunt (maxime evangelica) in fine « *monitione fratris* » sed differunt in mediis et motivo; fraterna enim ut dictum est, derivatur a caritate et procedit per simplicem admonitionem; *paterna et fraterna* tantummodo emendationem delinquentis intendunt: *iudicialis* ab ea praescindit; haec praesertim, sed etiam paterna, *minis* et *poenis* procedit.

Est tamen statim advertendum, ne confusio fiat, ad fraternam correctionem teneri non solum subditos, sed etiam Praelatos non tamen reduplicative ut tales, sed in quantum et ipsi sunt *privatae personae*, membra (utique nobiliora) eiusdem familiae cuius Caput Christus est. « ...Correctio quae specialiter tendit ad emendationem... pertinet ad quemlibet caritatem habentem, sive sit subditus sive praelatus »⁷. Immo adiungit s. « Quod etiam in correctione fraterna quae ad omnes pertinet gravior est cura Praelatorum, ut dicit Augustinus »⁸.

Ad II. Dicimus ex duplici iure, *naturali* et *positivo*, repetendum esse *praeceptum* et quidem *per se grave positum tamen quibusdam conditionibus*.

⁷ S. Th., II-II, q. 33, a. 3.

⁸ In resp. ad i.

⁹ Quamvis omnes AA. convenient in affirmanda graviore sollicitudine praelatorum in ipsa fraterna correctione, non invenies concordantiae ratione definitum limitem — ut ita dicam — quo et cesset fraternae correctionis officium et incipiat officium Superioris. Nec est cum nimia facilitate urgenda Praelatis, in omnibus, obligatio ex iustitia. (Cfr Suarez. Salmanticenses, qui tamen in severiorem sententiam inclinant). Mitigandas esse nimis strictas antiquiorum sententias in hac re, optime demonstrat Frassinetti (*Compendio della Teologia Morale*, vol. I. tratt. IV, nota al n. 70). Habet pulcherrimam dissertationem omnino legendam

³ Can 2308

⁴ Cfr. can 2309

⁵ Can 2310.

• S. T. 1900. IV Sent., dist. 19. M. 2

i° *De praecepto positivo* constat ex multis S. Scripturae locis 10. Sed classicus locus est in Matthaeo «si peccaverit in te frater tuus... » quo non solum statuitur praeceptum correctionis faciendae sed et ordo in ea servandus, quodque concordi expositione de *correctione fraterna* explicatur a Patribus et interpretibus 12.

Naturale praeceptum desumitur ex illo universali caritatis quo proximo succurrere tenemur in suis angustiis, et mala avertere ab eo, quae possumus. Si praeceptum est de temporalibus necessitatibus quid ni de spiritualibus? Hinc Patres vocant correctionem fraternam «eleemosynam spiritua-lem » 13.*

2° *De gravitate praecepti*. Per se grave esse communiter docent auctores. Agitur sane de re gravissima in se: de animarum fratrum aeterna salute, quae ita a nostra correctione pendere potest ut eius omissio aliquando (v. gr. si corrigendus versetur in mortis periculo) importare possit aeternam earum damnationem.

Certum est etiam quandoque praeceptum eleemosynae temporalis sub gravi urgere, a fortiori ergo dicendum est de spirituali.

30 *Conditiones requisitae*. Praeceptum corrept. fratr., sicut alia praecepta affirmativa, non obligat semper et ad semper. Quin etiam si recte perpendimus circumstantias, raro continget ut *sub gravi* teneamur de eo adimplendo.

Ad quatuor cum quibusdam auctoribus (v. gr. Noldin) reducimus condi-

tiones. Ut adsint i. *materia*; 2. *necessitas correctionis*; 3. *spes emendationis*; 4. *ut sine gravi incommodo* fieri possit. De singulis breviter.

1) *Materia propria* correctionis fraternae est peccatum mortale, per se occultum, et hoc solum. Egregie Sanctus Augustinus 11 alloquens ipsum delinquentem, in citato loco 11 dicit: « Quid est lucratus est te? nisi quia perieras si non lucraretur te? nam si non perieras, quomodo lucratus est te? ». Nisi ob mortale autem aliquis perire non potest. Vae nobis ceterum, si venialia essent corrigenda; cum frequentissima sint, onus esset prorsus intolerabile 16 !

Quaerunt auctores num cadant sub praecepto fraternae correctionis *peccata ex ignorantia invincibili commissa*. Communiter negant ubi de *lege humana* sermo sit; affirmant (modo caeterae adsint conditiones) si de *lege naturali*, vel *positivo-divina*: aut etiam semper ubi scandalum, vel damnum tum ipsius delinquentis tum tertii sit avertendum 17.*

2) Secunda conditio est *necessitas correctionis*. Tria importat: a) *Certo constet de peccato commisso*: non ideo sufficit probabilitas vel gravis

11 Semi. XVI, c. 3, *De Verbis Domini*.

TM Mt. 18.

16 Per accidens a praelatis regularibus venialia erunt corrigenda aliquando ut dicit Laymann. - Cfr. S. Alfonsus, qui ei consentit et refert eius verba.

17 Placet tamen referre quae habet S. Thomas (in *IV Sent.*, 1 c, ad 5) < Proprie » illi competit ut corrigatur qui habet propositum boni, a quo tamen vel propter ignorantiam, vel propter aliquam desidiam avertitur et ideo magis proprie respicit omissionem, quae in ipsa transgressionem considerari potest, quam transgressionis perversitatem. — Videtur in hoc quod materiam propriam correctionis assignet peccata ex ignorantia, discrepare a doctrina communi. Tamen optima de causa, ni fallor. — Cum enim quis ex ignorantia peccat habens nihilominus propositum boni, in eo facillime reperientur omnes conditiones necessariae ad correctionem faciendam, imprimis spes emendationis. Potius ergo ad hanc spem, ad dispositionem delinquentis attendamus, quam ad naturam transgressionis.

10 *Ad Gal.* 6, 1 ss.; 2 *ad Thess.* 11, 15 etc.

11 18, 15-18.

12 Non conveniunt vero in explicatione illius « in te » alii (et cum his S. Thomas) intelligunt « Contra te » alii « te sciente ». Haec ultima, fortasse verior explicatio, quia textui graeco conformior ubi deest particula < in te », Quidquid sit sensus non mutatur.

13 Pro doctrina Patristica (quam hic cogor, brevitate gratia, omittere) conferatur praeter ceteris S. Augustinus, passim in eius operibus; in speciali tractatu *De correptione et gratia*.

(quae ramen non pertingat ad moralem certitudinem), eo minus dubium vel suspicio. « Priusquam interrogas ne vituperes quemquam » monemur ab *Ecclesiastico*, in c. 19. Nec in casibus dubiis cura nobis sit inquirendi; praelatus tunc solum faciet cum prudentia et necessitas suadebunt, b) *Certo constet etiam delinquentem non se emendaturum nisi correctio fiat*: secus enim inutilis evaderet correctio, quia superflua. c) Ut non alius adsit magis vel aequae idoneus qui correcturus spectetur.

3) Praecipua ex conditionibus est « *spes emendationis* » quae si non existeret, praeceptum omnino evanesceret. Videantur rationes apud Angelicum, qui inter alia haec habet: « Ubi probabiliter aestimatur quod peccator admonitionem non recipiat, sed ad peiora labatur est ab huiusmodi correctione desistendum »¹⁹.

Practicam conclusionem exponimus cum verbis egregii *Frassinetti* 19:

« È da notare eziandio che quanto al correggere il prossimo sotto pena di peccato mortale, vi siamo obbligati più raramente che non si pensa: imperocchè non è cosa assai frequente che abbiassi a sperare dalla correzione quel frutto certo o almeno assai probabile senza del quale non si può dire che il cristiano sia tenuto a correggere il suo prossimo sotto colpa grave ».

Casus unicus in quo correctio fraterna mortaliter peccando omittitur est quem dicit Angelicus, referens verba Augustini, quando scilicet: « formidatur iudicium vulgi et camis excruciatio vel peremptio, dum tamen haec ita dominantur in animo quod fraternae charitati praeponantur ».

Unde etiam si ob timorem vel alium affectum humanum omittitur correctio quum non constat quod fratrem pos-

set a peccato retrahere, veniale non excedit.

4) Nec praetereunda quarta conditio: *Ut correctio fiat sine incommodo gravi corripientis*. Ratio est evidens; fundatur in generali principio « caritas non obligat cum gravi incommodo ».

Pro recta applicatione huius principii sufficiat mihi referre conclusiones quas ut probatas accipio ab auctoribus.

i. Caritas obligat cum incommodo gravissimo (etiam mortis) si proximus versetur in extrema spirituali necessitate; 2. si necessitas spiritualis solum est gravis non tenemur cum incommodo gravi (temporali). Qui tamen aut nihil, aut minus quam posset facere vellet in hoc casu, contra caritatem certe peccaret.

Quattuor expositae conditiones simul adesse debent ut praeceptum obliget « quod si aliqua harum desit praeceptum non obligat — unde patet eius omissionem in privatis vel nullam esse vel levem culpam » 20.

Qualis ordo servandus. Ordo, ut dixi, iam determinatus est in illis verbis classici loci 21. Importat ut monitio a) *fiat secreto*; et si frustra monitio facta fuerit b) *adhibeantur unus vel duo testes*; tandem; c) *recurrat praelato*.

Circa hunc ordinem servandum dicendum est, *in genere sub gravi obligare* quoties observari potest. Quaerendum est num semper sub gravi monitio privata praecedere debeat publicam. Distinguere debemus cum S. Thoma 22 inter peccata *occulta* et *publica*. Haec ultima cum saltem ratione scandali, non sint in damnum solius delinquentis sed communitatis, iam excedunt materiam correctionis fraternae et vel publicae corrigenda si sufficere indicetur; vel melius referenda praelato.

¹⁹ L. c., art. 6.
²⁰ L. c.

²⁰ S. Alfonsus.
²¹ Mt. 18, 15 ».
²² L. c., art. 7.

Idem dicendum de quibusdam peccatis occultis quidem quae tamen vertunt in damnum communitatis (v. gr. ut impediatur diffusio haereseos aut pravae et inhonestae consuetudinis). Omnia haec praecise ob rationem boni communis non pertinent ad fraternam correptionem sed ad auctoritativam.

Quae igitur subsunt ordini servando ea sunt quae propria sunt correctionis fraternae: delicta scilicet occulta quae vergunt (per se) in damnum solius delinquentis. In istis autem sub gravi ordo est observandus: ne specie caritatis violetur iustitia! Aequitas naturalis exigit ut quantum fieri potest consulatur famae proximi ad quam ius habet. Si igitur sufficit monitio privata cur proceditur ad publicam? Si unus tantum credatur sufficere testis cur duos vocas? Et si non necessarium iudicatur recurrere ad Praelatum (licet ut ad Patrem) nonne contra caritatem agit qui fratrem denunciat?

Sedulo distinguenda est denuntiatio quae *evangelica* dicitur ab altera quae *iudicialis* appellatur. Prior quae fraternae correctionis propria est, fit superiori *ut patri*, et per se primo tendit ad bonum denunciati. Altera vero fit superiori tanquam *iudici*, ut ex cognita causa procedat, et tendit ad bonum aliorum, praesertim commune non excluso ipsius denunciantis. Porro ubi denunciatio superiori fiat mere *ut patri*, nullatenus ipse potest *ut iudex* procedere 23.

Quod firmiter teneri debet est ut semper ad finem correctionis attendatur. Inde dictamen prudentiae omnino est sequendum etiam quod ad ordinem observandum.

Si inutilis evasit prima monitio, ne statim recurratur ad testes vel praelatum: sed ad aliud tempus remittatur altera privata monitio; nec transitus²⁵

fiat ad alia remedia (testes et denunciationem) nisi et certo constet inutilia esse quae adhibita fuerunt et profutura certo quae adhibere volumus. Semper etiam attendatur ad temporis et circumstantiarum opportunitatem, ad indolem eius qui corripitur indiget. Maxime vero modus urbanitatis et caritatis super omnia observetur, ne quod pharmacum esse debet in venenum vergat.

Ad III. Lucretia si revera caritatis amore erga suas coalumnas duceretur, easdem fraterna correctione monere debuisset — iuxta principia supra exposita —.

Nam omnes concurrere videntur condiciones; materia apta; peccata enim alumnarum sunt *per se gravia*; incommodum grave non videtur ipsi Lucretiae imminere; necessitas correptionis privatae patet ex eo quod Superioribus latent furtivae lecturae et obscena colloquia, et praesertim sacrilegae Communiones. De spe emendationis dubitari non posse videtur; nisi forte ipsa Lucretia rea et ipsa sit de iisdem peccatis: quia tunc responsionem habere merito posset: « medice cura teipsum ».

Correctionis omissio forte etiam ex ignorantia obligationis praecepti derivare potuit. Haec omnia Marcus confessarius investigare opportunis interrogationibus debuisset, et de praecepto correctionis Lucretiam monere, priusquam eidem imponeret delationem Superioribus. Nam « per se omittenda erit denuntiatio cuius finis correctione privata satis obtinetur » 24.

Quod si fraterna correctio a Lucretia facta, monente confessario et adhibitis cautelis et normis supra relatis, incassum cessisset; Marcus tunc debuisset praeceptum facere Lucretiae

²⁵ Ballerini, nota 8 ad n. 233 GURY. Cfr. etiam Vermersch, *Theol. Mor.*, tom. II, n. 108.

³ Ita Vermersch. *Theol. Mor.* ibid.

et quidem sub gravi, ut ipsa superioribus referret.

Nam frustrato remedio fraternae correctionis; et attento quod peccata alumnarum, praesertim ex contumacia ipsarum, ex facili contagione ad alias innocentes alumnas, in ipsarum grave damnum et in ipsius ephebei malam aestimationem certe, versura erint; obligatio gravis exurgit faciendae delationis ad superiores, neglecto etiam gravi damno proprio 28. Et *Frassinetti* monet: «Deve persuadersi il confessore che generalmente pariando, non v'ha altro mezzo efficace per salvare

l'innocenza tradita, fuor quello di svelare gli autori della seduzione a chi puo impedirla » 2e.

Marcus ergo debuisset timores Lucretiae auferre, suadendo eidem « *Superiores praesumendos esse prudentes et discretos* » — ut dicit Vermeersch, *l. c.* — Quare nisi ipsa iam novisset Superiores illius ephebei vel illa dementari prudentia carere ut plenam incolumitatem Lucretiae denuntiantis tutare minime valuissent; non recte egisse dicendus est dum Lucretiae delationem recusanti absolutionem dedit.

P. I. M.

93. CORRECTIO FRATERNA: ALTERA FACTI SPECIES.

Medardus, vir conscientiae timoratae, iugi laborat anxietate circa obligationem correctionis fraternae. Zelo accensus opportune et importune arguit, obsecrat et increpat peccantes contra leges Dei vel Ecclesiae, v. gr. blasphematores, laborantes die dominica, turpia loquentes; sed infelici successu deterritus, a qualibet postea admonitione abstinet. Verum mox scrupulis agitatus se peccati mortalis reum existimat. Hinc de obligatione proximum corrigendi frequenter interrogat, et semper anxius est.

Quaeritur:

1. Quacnam sit obligatio correctionis fraternae.
2. Quid de casu.

SOLUTIO

Ad I. Correctio fraterna iuxta Sanctum Thomam 1 est « admonitio fratris de emendatione delictorum fraterna caritate »; quam Doctoris Angelici definitionem Billuart ita explicat: « Est actus caritatis et misericordiae quo, per convenientem sermonem vel aliquid aequivalens, proximum a malo peccati ad bonum virtutis convertere nitimur ».

Obligatio correctionis oritur ex eo

quod unusquisque tenetur pro suo posse tollere aut impedire malum et promovere bonum in se et in aliis. Ad hoc quis potest teneri ex iustitia, si sit auctoritate praeditus; secus tenetur ex caritate uti frater.

Obligatio correctionis fraternae probatur ex S. Scriptura, ex verbis nempe Domini in Ev. Matthaei - relatis: « Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum.

> Cfr Vermeersch n. 109

» IV Sent

Compendio della Teologia Morale, vol. II, ediz. 1936, p. 141.

2 18, 15.

Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum ». Patet etiam ex ratione. Ex duplici enim praecepto quisque tenetur ex una parte malum tollere vel impedire, ex alia servare famam proximi: ad utrumque subvenit correctio, quae dicitur fraterna, idest fratris ad fratrem, qua nempe frater reus opportune a fratre admonitus, de malo admissio secum recogitat et resipiscit.

Praeceptum correctionis fraternae obligat sub gravi si simul concurrant omnes hae conditiones: 1) *Materia sufficiens* scii, peccatum mortale et etiam peccatum veniale (quo in casu obligatio erit levis) si secum ferat probabile periculum delabendi in mortale vel det occasionem disciplinae relaxandae in communitatibus ecclesiasticis vel religiosis. — 2) *Materia certa* scii, debet certo constare de peccato proximi vel de eius periculo. — 3) *Necessitas et facilitas correctionis*. Necessitas non adest si proximus iam resipuit vel probabile est quod resipiscat vel etiam si alter adsit qui aptius vel cum maiore fructus spe possit proximum monere. Facilitas deest si corrigens periculum vel incommodum grave ex correctione prudenter timeat: quae tamen exceptio superiores non respicit. — 4) *Probabilis spes praesentis vel futurae emendationis*.

Ad II. Medardus, ut clare patet ex casu, non recte cognovit essentiam praecepti correctionis fraternae ac proinde limites eiusdem praecepti, inopportuno zelo accensus, non raro transgressus est. De hoc, subicctive loquendo, non videtur increpandus quia, vir conscientiae timoratae, bona fide egit neque dubitavit de sua agendi ratione ita ut a prudentiore consilium peteret. Hoc solum praestitit cum, scrupulis

agitatus ac non amplius de sua agendi ratione securus, se peccati mortalis reum existimavit.

Certe indebite praeceptum caritatis applicavit quando opportune et importune arguit, obsecravit, increpavit peccantes contra leges Dei et Ecclesiae, quin attenderet ad circumstantias loci, temporis vel personarum. Inopportune egit quando omnes peccantes notos et ignotos indiscriminatim increpavit, etiam publice, quin attenderet ad diversas personarum condiciones sive ratione dignitatis sive ratione status animi uniuscuiusque.

Correctio enim fraterna, ut suum effectum sortiatur, prudenter et tempestive facienda est, omnibus mature perpensis circumstantiis in singulis casibus occurrentibus: fieri enim potest, ut de his tantum quae in casu exponuntur loquamur, quod blasphematores et turpia loquentes pravam habitudinem contraxerint et laborantes dic dominico ad hoc adstringantur necessitate aliqua vel sua vel dominorum suorum; ac proinde cum eis opportuno modo et circumstantiis accommodato agendum videtur. Ad hoc et ad alia Medardus non attendit et ideo, infelici successu deterritus, postea a qualibet admonitione abstinuit. Proinde confessarius debet Medardum serio monere ut, scrupulis depositis, se peccati mortalis reum non existimet, cum omnia bona fide et zelo, etsi intempestivo, accensus egerit: attamen in posterum ab hac agendi ratione omnino absteat cum, attentis expositis, inhabilis videatur ad correctionem peragendam, saltem donec prudenti confessarii iudicio ita, patienti ac diuturna opera, zelum moderaverit ut felici successu ad fratrum correctionem peragendam redire possit.

*

94. DE ELEEMOSYNA.

Laelius bona quae ex usibus familiae supersunt, singulis annis, accumulatur ac reponit, usque dum magna pecuniae vi comparata fundum emat, quem vivens ad sui sustentationem in extraordinariis circumstantiis adhibeat et moriens publico miserabilium hospitio relinquat. Hoc animo quamcumque eleemosynam recusat.

Quaeritur:

1. Num eleemosyna ad virtutem caritatis pertineat et quo iure.
2. An bona superflua pauperibus distribuenda sint.
3. Num haec Laelii consilii ratio probanda sit.

SOLUTIO

Ad I. Eleemosyna ex graeco *eleemosyne* (nempe ex verbo: *eleéo*, i. e. misereri) idem audit ac misericordiam et definitur ab Angelico: « opus quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum ». Quocirca eleemosyna significat primo opus, id est actionem qua aliquid indigenti datur propter Deum, dein ipsam rem ex compassione datam, ad aliorum indigentiam sublevandam.

Eleemosyna, quamvis a caritate procedat (propter Deum), formaliter est actus misericordiae, ita ut caritas per misericordiam operari dicatur; ubi autem eleemosyna fit ob alia motiva, v. gr. ob remissionem peccatorum impetrandam, vel ob cultum divinum augendum, misericordia a qua talis eleemosyna elicitur, non a caritate proprie imperatur, sed ab aliis virtutibus, nempe poenitentia, religione etc.

Eleemosyna, latissimo sensu, ad misericordiam spiritualem et corporalem aequae protenditur, ita ut ipsa correptio fraterna eleemosyna dici queat: sed proprie eleemosyna actus misericordiae corporalis signat et hoc sensu eam in praesenti accipimus.

Ad II. 1 Eleemosyna iure praecipitur naturali perspicue ostendit Aquinas: quem ad modum iure natu-

rali praecipitur caritas proximi, eodem prorsus iure ea praecipuntur, sine quibus dilectio proximi servari nequeat: « Ad dilectionem autem proximi pertinet ut proximo non solum velimus bonum, sed etiam operemur... Ad hoc autem quod velimus et operemur bonum alicuius requiritur quod eius necessitati subveniamus; quod fit per eleemosynarum largitionem ». Ideo praeceptum eleemosynae virtute caritatis urgetur: num et iustitiae?: « Non iustitiae — respondet Leo XIII — excepto in rebus extremis, officia ista sunt, sed caritatis Christianae ». Profecto in rebus extremis seu in extrema necessitate tantum, indigentem sublevare tenemur ex iustitia, non quidem commutativa, sed legali seu generali.

2 Praeceptum naturale firmatur plenissime iure divino positivo cum ex Vetere tum ex Novo Testamento. Legimus enim, inter alia plura: «Ego praecipio tibi ut aperias manum fratri tuo egeno et pauperi qui tecum versatur in terra» ¹. « Fili, eleemosynam pauperis ne defraudes et oculos tuos ne transvertas a paupere » ². Aeternus autem ludex igne sempiterno damna-

¹ *Deut.* 15, n.

² *Ecdi.* 4, 1.

bit qui eleemosynam indigenti denegaverint: «Discedite a me maledicti in ignem aeternum, esurivi enim et non dedistis mihi manducare: sitivi et non dedistis mihi potum etc. » Quo in textu motivum caritatis luculenter ostenditur, cum Dominus catenus eleemosynam non facientes damnet, quatenus Christo (in quo omnes homines sunt fratres) eam denegaverint.

30 Obligatio dandae eleemosynae dimetienda est cum ex necessitate materiali indigentis tum ex facultate propria dantis. Necessitatem scimus aliam esse *extremam* seu, ut quidam malunt, *gravissimam*, cum quis sine ope fraterna in periculo versaretur incidendi in extremam necessitatem aut in damnum grave et diuturnum (ut est gravis career, amissio status iuste acquisiti, gravissima infamia): aliam esse *gravem*, cum quis malum patitur grave sed non diuturnum, vel etiam diuturnum sed non adeo grave; aliam tandem esse *communem*, cum quis patitur damnum non admodum molestum (ut patiuntur ordinarii pauperes).

Vera abest necessitas, si quis bona habeat sive in re sed alibi (ut si dives procul a suo domicilio, bona domi reliquerit) sive in spe (ut filius viri divitis): cui necessitati ut occurratur, non exigitur eleemosyna, sed satis est v. gr. mutuum, suo tempore restituendum.

Bona autem quae possidemus Theologi communiter distinguunt in *necessaria vitae*, *necessaria statui*, et *superflua simpliciter*: illa ea sunt sine quibus homo in extremam vel gravem necessitatem corporalem seu materiale incidere: ista, sine quibus homo posset quidem vitam agere at non convenientem statui iuste acquisito, de quo igitur descendere deberet (Noldin iterum distinguit — et recte — in necessaria statui et in necessaria decen-

tiae status: quorum sensus est satis apertus): tandem haec, ea intelliguntur quae nec vitae sustentandae (suae et eorum qui propriae curae committuntur) nec statui decenter servando necessaria sunt.

His positis dicendum:

) De bonis necessariis vitae eleemosyna danda non est, cum caritas bene ordinata incipiat a semetipso, nisi forte sustentanda sit persona, per quam Ecclesia vel Respublica sustentetur; sed hic casus, quem fingit S. Thomas ⁴, est fere hypotheticus, cum difficile haec duo concurrant et extrema necessitas corporalis personae omnino necessariae Ecclesiae vel Reipublicae, et defectus aliorum qui plus habeant quam qui tantum necessaria vitae. Unde « hunc casum puto — ait Sebastiani — inter Lunae et Martis incolas tantum dari posse » s.

) Proximo in extrema vel quasi-extrema necessitate constituto succurrendum est sub gravi certe bonis simpliciter superfluis et, nisi gravissimum incommodum inde derivet (ut decisio a statu iuste acquisito), bonis quoque status necessariis ⁵. At proximo non plus succurrere tenemur quam vitae nostrae, pro qua servanda media extraordinaria impendere non tenemur: unde aegrotus v. gr. qui per unam gravissimam et carissimam operationem chirurgicam sanari potest non tenemur hanc comparare, etsi, cum possimus, laudabiliter comparemus.

Quod si ad sublevandam necessitatem sufficit mutuum offerre, suo tempore restituendum, vel etiam lucrosi laboris occasionem, haec prae eleemosyna praestare possumus.

⁴ S. Th., II-II, q. 32. a. 6.

⁵ Siwim. *Theol. Moralis*, n. 133.

⁶ Qui bona dividunt in necessaria statui et necessaria decentiae status, hic loquuntur potius de bonis necessariis decentiae status: re idem fere est: nam ad sublevandam alicuius extremam indigentiam vix erit e proprio statu decidendum, etsi bona, quae impenduntur, necessaria statui in genere dicantur.

³ Mt. 25. 41.

c) Proximo in gravi necessitate constituto succurrendum est, praeterquam bonis simpliciter superfluis, bonis superfluis status idque, ut tenent plerique, *sub gravi*: legimus enim ex SS. LL.: *Oui habuerit substantiam huius mundi et viderit fratrem suum necessitatem habere et clausit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?* Et Innocentius XI damnavit hanc propositionem, i. e. duodecimam: « Vix in saecularibus invenies etiam in regibus superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam quando tenetur tantum ex superfluo statui » \

Sententia quam exposuimus media extat inter sententiam eorum qui tenent proximo in gravi necessitate constituto nos succurrere debere bonis statui necessariis (at hi doctores pressius explicant adfirmantque hic agi de bonis necessariis lato sensu), et sententiam eorum (S. Antonini, Ioannis Medina etc.) qui vestigia non admodum clara S. Thomae¹ sequuti, putabant non esse praecepti, sed tantum consilii dare eleemosynam proximo in gravi necessitate existenti.

d) An et quatenus pauperibus in communi necessitate versantibus succurrere debeamus, varie proponitur et solvitur a doctoribus. Inter alios Priimmer ita: « In communi necessitate proximorum adest quidem gravis obligatio dandi aliquando eleemosynam ex superfluis status non autem est obligatio dandi eleemosynam huic vel alteri pauperi communi »¹⁰. Noldin autem: « Utrum obligatio dandi eleemosynam in communi necessitate proximorum sit gravis vel levis, auctores disputant¹¹: cum tamen non certo probetur gravis, communiter levis statuitur »¹².

Priimmer arguit ex Luca 13: «Quod superest date pauperibus et ecce omnia munda sunt vobis », ex Matthaeo 1³ et ex Psalmo «Beatus qui intelligit super egenum et pauperem: in die mala liberabit eum Dominus ». Sed haec et alia similia non probant necessario obligationem gravem pro necessitate communi, cum verius ad necessitatem extremam et gravem debeant referri.

Ex alia parte qui benignius respondent (Noldin cum Ballerini et aliis) aiunt non posse gravem statui obligationem ubi revera necessitas gravis non est.

Alii tandem statuunt gravitatem praecepti, tantum si superflua sint maioris ponderis: at quam labile sit hoc criterium facile patet consideranti non ex superfluo primum sed ex pauperis necessitate gravitatem obligationis esse dimetiendam.

Practice componit varias sententias ipse Priimmer: sententiam negantem obligationem gravem esse saltem extrinsece probabilem: hodiernis autem temporibus divites cogi per leges civiles ad succurrendum pauperibus in diversis institutis publicis pro sustentatione pauperum erectis: et sic omnes, qui possint, aliquas largiri eleemosynas¹⁰.

e) In pari necessitate praeferendi sunt, quoad eleemosynam largiendam, nobis propinquiore, nam, ut ait S. Augustinus: «Illi qui sunt nobis magis coniuncti, quasi quadam sorte nobis obvenit ut eis magis providere debeamus»¹⁷; et subdit S. Thomas qui haec S. Augustini verba refert: « Est tamen circa hoc discretionis ratio adhibenda, secundum differentiam

» 1 Io. 3, 17.

• Dcnz. 1162.

• S. Th., IMI, q. 32, 6.
Man. Theol, Mor.t I. 594

n Cfr S. Alf., II» 32.

12 De praeceptu, n. 92.

13 II, 41.

“ 25, 41-45-
40. 13.

16 At ex hoc non eximuntur divites ad succurrendum proximo in extrema vel gravi necessitate constitutis: quod palam est.

17 Apud S. Th., IMI, q. 32, a. 9.

coniunctionis et sanctitatis et utilitatis. Nam multo sanctiori magis indigentiam patienti et magis utili ad commune bonum est magis eleemosyna danda quam personae propinquiori; maxime si non sit multum coniuncta, cuius cura specialis nobis non imminet et si magnam necessitatem non patiat » 18.

/) Patet, etsi ad eleemosynam faciendam teneamur, minime teneri (nisi peculiari officio adstringamur) ad pauperes inquirendos: sed ubi deteximus, non ideo excusamur quod alius ditior nobis id facere possit: nisi, ut liquet, hic ante nos fecerit.

4° Abs re non erit quaerere an beneficiarius qui superflua sui beneficii in pauperes distribuerit, ideo ab aliis eleemosynis faciendis, si quidem ex bonis propriis possit, eximatur. Teneamus non eximi, tum quia beneficiarius debet superflua beneficii largiri probabiliter ex iustitia, certe ex religione et ex praecepto ecclesiae 10, quo quidem praecepto impleto, urget semper, ut pro ceteris, praeceptum naturale et divinum eleemosynae faciendae: tum quia alias beneficiarius (puta parochus) praecepto eleemosynae bonis ecclesiae faceret satis: alii vero bonis prorsus suis.

At nil prohibet quominus beneficiarius, si pauperes iuvandos habeat, primum de bonis beneficii eis succurrat, dein de propriis.

5° Pauperes ficti qui ostiatim vel secus viam mendicant ex acceptis eleemosynis fiunt quandoque ditiores,

1° S. Th., II-II, q. 32, a. 9-

Profecto inter doctores contenditur an clericus superflua ex bonis beneficialibus in pios usus impendere debeat etiam ex iustitia. At solutio huius controversiae ex alia pendet, an clericus in talia bona dominium plenum et perfectum habeat. Utramque controversiam S. Alfonsus longe et late perpendit et concludit, saltem probabilius, clericos habere in bona beneficialia plenum et perfectum dominium atque ad eroganda superflua in pios usus, solum ex caritate et religione, necnon ex ecclesiastico praecepto obligari Cfr. *Theol. Mor.*, III. 429.

20 - *Casus conscientiae*, I.

peccant in primis contra veritatem, quia statum demonstrant quem non habent: contra caritatem erga veros pauperes, quos emolumento privant: contra ipsam iustitiam commutativam relate ad eleemosynas largientes qui ex fictione bonis suis iniuste fraudantur. Ob violatam iustitiam commutativam pauperes ficti tenentur ad restitutionem, quam facere possunt eleemosynas acceptas dando vel veris pauperibus vel operibus piis.

Quod si aliquando copiosa pauperum fictorum multitudo ingruat, optimum erit per pias institutiones praesertim ecclesiasticas (ut v. gr. Collationes S. Vincentii a Paulo) eleemosynas largiri.

6 Curam pauperibus impendere spectat primo ad privatas personas, tum ad Ecclesiam, tandem ad Statum. Nequit igitur respublica omnia instituta caritatis ad seipsam avocare vel propriae subicere potestati, ut non semel factum est: nam etiam in hoc est ecclesia respublica praestantior et ob divinum quod habuit mandatum et ob culta ex antiquissimis temporibus pia caritatis opera, et ob firmiorem, quam meretur ecclesia, fidem -°. Personae autem privatae quammaxime cohortandae sunt ut eleemosynas, cum possint, largiantur: et possunt qui earum rerum quas donant, habent dominium simul et administrationem. Ex alienis possunt tutores et curatores iuxta morem et entitatem patrimonii: uxores et filii ex rationabiliter praesumpta mariti et patris voluntate.

Instabunt autem animarum rectores apud eos qui amplissimis pecuniis gaudent ut eleemosynis non contenti, industrias late excitent, ut quamplurimis opus et labor ad honeste vivendum comparetur: haec est eleemosyna potior quae sublevat indigentiam sine

-° Cfr. Enc. *Rerum Novarum*, n. 24.

humiliatione, pauperum inertiam fugat, animi corporisque vires extollit.

Ad III. Propositum casum quod attinet vix constat an Laelius proximos in extrema vel in gravi necessitate versantes obvios habuerit: quibus si sua superflua denegavit, grave peccatum proculdubio admisit. At peccavitne denegando superflua communibus pauperibus? Profecto inter necessaria vitae et statui sunt, praeter bona quae hic et nunc nobis et nostris sunt necessaria, bona quae in posterum necessaria fore praevidentur: unde prohiberi nequit Laelius quominus communibus pauperibus suam futuram necessitatem praeferat. Ex alia parte, vel iuxta sententiam severiorem, peccatum grave circa hoc is unus committit qui quamcumque eleemosynam, toto tempore vitae suae, denegat: sed Laelius quamvis huius obligationis implementum statim post mortem transferat, aliquatenus tamen praestat, cum de eius bonis miserabiles iuvandi sint.

Postremo haud perperam dixeris Laelium licet coactum aliquas eleemosynas largiri, solvendo v. gr. taxas quas publica administratio imponit, pro aegrotis sublevandis, pro quibusdam operibus piis fovendis etc. Unde exulat a ratione agendi Laelii quoad communes pauperes grave peccatum. At tantum absumus ut eius agendi modum laudemus, ut etiam reprobemus quam maxime. Videtur quippe Laelius sui nimis sollicitus et ad pauperes sublevandos tunc demum promptus cum ipse nullius rei indigebit: quod caritati et misericordiae Christianae non congruit. Ea autem quae Laelio supersunt maioris esse ponderis videntur, cogitat quippe de fundo sibi ex magna collata pecunia comparando: nonne melius ex his bonis quae quotannis congerit, nonnihil demat quod vivens pauperibus largiatur? Et maior ita in divinam Providentiam fiducia et acrior in fratres indigentes amor foveretur.

P. F.

95. DE ELEEMOSYNAE OBLIGATIONE.

Melania, vidua ditissima, pauperes mendicantes ad ianuam eleemosynam petentes relegat, publica tabella affixa, quod se adiunxerit associationi benefactrici; neque, si alias colligantur pecuniae pro certis necessitatibus, vult contribuere, siquidem tributa excessiva solvere debeat, quorum pars cedat administration! pro pauperibus communitatis. Lucia, eius amica satis etiam dives, in tributis quidem solvendis non sistit, sed aliquando etiam in arcam in ecclesia expositam pro pauperibus aliquam eleemosynam ponit; ceteroquin nil vult contribuere.

Quaeritur :

1. Quae sit obligatio dandae eleemosynae seu subveniendi necessitatibus.
2. Quid de dictis agendi modis dicendum.

SOLUTIO

Ad I. Eleemosyna est « opus quod datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum »¹. « Non

iustitiae, excepto in rebus extremis, officia ista sunt, sed caritatis Christianae »²; quod profecto potissimum ve-

¹ i S Th., II, q 32, a 1.

² - Leo XIII, Encycl. *Rerum Novarum*,

ruin est de iustitia commutativa; nam etiam extra casum extremae necessitatis eleemosyna aliquatenus participat rationem iustitiae legalis, siquidem illius est emendare inconvenientia quae in exercitio dominii privati propter imperfectionem humanae naturae modo generali vix impediri possunt; quamobrem S. Thomas cum iure naturali dominii privati coniungit obligationem res exteriores de facili communicare in necessitate aliorum

Eleemosyna cadit sub praecepto tum naturali tum maxime divino positivo, cum enim « dilectio proximi sit in praecepto, necesse est omnia illa cadere sub praecepto, sine quibus dilectio proximi non conservatur: ad dilectionem autem proximi pertinet, ut proximo non solum velimus bonum, sed etiam operemur, secundum illud 1 Ioannis 1: Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate » 5. Revera S. Scriptura cum in Veteri tum in Novo Testamento obligationem et meritum eleemosynae saepissime enixeque commendat.

Quamvis fines huiusmodi obligationis praecise assignari nequeant, tamen S. Thomas annotat duo principia secundum quae obligatio eleemosynae mensuratur: « Ex parte quidem *dantis* considerandum est, ut id quod est in eleemosynas erogandum sit ei superfluum... ex parte autem *recipientis* requiritur quod necessitatem habeat » °. Cum autem superfluitas et necessitas gradus habeant, ideo theologi praedicta principia accuratius determinare conati sunt, his regulis communiter propositis: a) Nemo ex solo caritatis praecepto tenetur ex necessariis vitae subvenire proximo in quacumque necessitate constituto. b) Sub gravi tenemur ex superfluis vitae vel statui

necessariis succurrere proximo in extrema necessitate constituto, c) Saltem sub levi (communius tenetur sub gravi) tenemur ex statui superfluis vel simpliciter superfluis (iuxta aliquos etiam ex statui necessariis cum non gravi status detrimento) succurrere proximo in gravi necessitate constituto, d) Saltem sub levi (communius tenetur sub gravi) tenemur ex statui superfluis vel simpliciter superfluis succurrere proximis in communi necessitate constitutis, non autem huic aut alteri pauperi communi.

Praeterea haec notanda sunt: i. In mensuranda obligatione eleemosynae attendendum est quoque ad propinquitatem indigentis; nam quo coniuncior quis est, eo citius urget obligatio ei in necessitate constituto subveniendi. 2. Quaenam sint superflua sive statui sive simpliciter iudicandum est iuxta prudentium aestimationem, ratione habita adiunctorum: enim vero ea ipsa bona quae tempore communis prosperitatis statum alicuius decent, superflua evadunt tempore communis angustiae. 3. Etiam cum praeceptum deest, urget consilium dandi eleemosynam, quod sane vitae Christianae fere consubstantialiale est et nostris praesertim temporibus in praxim maxime reducendum. 4. Cum obligatio erogandi eleemosynam non possit praecise determinari, non expedit quemquam limites sibi assignare ultra quos nihil iam det indigentibus. Tandem recolere iuvat clericos beneficiarios teneri in pauperes aut ad usus pios erogare omnia superflua, quae remanserunt post convenientem substantiationem ex redditibus beneficii.

Ad II. Tum Melania tum Lucia peccant contra id quod n. 4 annotatum est; magis autem peccat Melania propter modum odiosum quo, publica tabella affixa, mendicantes relegat. Quod autem officium subve-

a S. Th., II-II, q. 66, a. 2

4 3, «8.

» S. Th., II-II, q. 32, a. 5.

6 S. Th., I-MI, q. 32, a. 5.

niendi pauperibus remittatur ad publicam administrationem valde reprobandum est, hoc enim modo periculum imminet ne pauperibus non propter

Deum sed propter motiva naturalia subveniatur; quod profecto est forma pessima laicismi et contra spiritum caritatis christianae. B. I. M. X.

96. DE COOPERATIONE AD MALUM.

Amalia, nutrix in quodam nosocomio, ex officio debet assistere medico in operationibus chirurgicis. Semel atque iterum vocatur ut instrumenta necessaria ad craniotomiam peragendam teneat et praebeat chirurgus. Sciens craniotomiam esse illicitam, timet cooperari; alia autem ex parte, nisi assistat operationibus omnibus, quas chirurgi peragunt, amittet officium; imo actum erit pro ipsa de professione nutricis, quia in nullo nosocomio admittetur; quod esset maximum incommodum.

Quaeritur :

1. Quid sit cooperatio ad malum.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Cooperatio, ut est peccatum oppositum charitati proximi, definitur: *Concursus ad pravam actionem alterius principaliter agentis*. Differt a scandalo in hoc quod in scandalo proximus nondum est determinatus ad peccandum, et nos per actionem nostram damus illi occasionem sese determinandi ad culpam committendam; dum in cooperatione proximus est iam determinatus ad peccandum, et eum adiuvamus in peccato perpetrando.

i Cooperatio dividitur in *formalem* et *materialem*. *Formalis* est illa quae concurrat tum ad actionem malam tum ad intentionem pravam principaliter agentis; seu est concursus quem aliquis praestat alteri volenti peccare, ut possit suum pravum propositum exsequi: ut quando quis tradit elavem domus latroni, ut possit furtum in hac domo committere. Et potest cooperatio formalis esse *implicita* vel *explicita*. Est *implicita* quando fit per actum ex *natura sua* ordinatum ad peccatum alterius, etsi hoc peccatum non expresse

intendatur. Sic formaliter et implicate cooperatur peccato irreligiositatis ille qui, etiam sola intentione lucrandi pecuniam, agit partes actoris in comœdiis in quibus religio deridetur.

Cooperatio formalis est *explicita* quando quis, habens expressam intentionem participandi peccato alterius, ad hoc peccatum ordinat opus suum, etsi tale opus ex natura sua ad hoc non ordinatur: v. gr., si quis tradit pecuniam alicui haeretico, ut possit suos errores spargere.

Cooperatio *materialis* ea est quae concurrat tantum ad actionem pravam principaliter agentis, non autem ad eius malam voluntatem. Praestatur per opus quod nec per se, nec ex determinatione cooperantis, ordinatur ad pravam actionem alterius, et quo iste posset uti absque peccato, quamvis ob suam malitiam eo abutatur ad peccandum. Sic *materialiter* tantum cooperatur ille qui porrigit vinum homini volenti se inebriare, non intendens eius ebrietatem.

2 Cooperatio potest esse vel *imme-*

diata vel *mediata*. Est *immediata* quando fit per participationem in ipsamet actione principaliter agentis: v. gr. si quis adiuvat latronem in furto, auferens insimul cum ipso rem alienam. Est vero *mediata* quando cooperans praestat alicui id quod ipsi inservit ad opus pravam exsequendum: ut quando quis tradit elavem domus latroni.

Cooperatio mediata est *proxima* vel *remota* secundum quod id quod praestatur alteri, proxime vel remote influit in suam pravam actionem. Sic proxime cooperatur ille qui tradit gladium homini volenti alterum occidere; remote vero si ei subministrat materiam e qua gladius conficiendus est.

a) *Cooperatio formalis est semper illicita*. Includit enim approbationem peccati proximi; quae quidem approbatio est aliquid de se malum ac prohibitum. Et duplicem malitiam continet talis cooperatio. Prima malitia est contra charitatem: quia haec cooperatio adversatur praecepto correptionis fraternae, quod est praeceptum charitatis. Secunda malitia est contra virtutem quam violat principaliter agens: nam, cooperando formaliter, volumus violationem virtutis quae de facto laeditur per peccatum proximi; velle autem ut aliqua virtus violetur, est peccare contra hanc virtutem. Ex hoc deducitur non sufficere ut poenitens declaret in confessione factum cooperationis; sed debet manifestare naturam peccati cui formaliter cooperatus est.

b) *Cooperatio materialis de se illicita est*. Ex praecepto enim charitatis tenemur impedire peccatum proximi, si commode possumus; ergo a fortiori tenemur eum non adiuvare in peccato perpetrando. Hoc autem adiutorium praestamus per cooperationem etiam materiale.

c) *Cooperatio materialis aliquando evadit licita, modo adsint sequentes conditiones*: i) *actio coopérants sit in*

se bona, aut saltem indifferens; 2) *recta sit intentio eius*; 3) *adsit causa iusta et proportionate gravis ponendi hanc actionem et permittendi peccatum alterius*. Ratio datur a S. Alfonso 1 : « Quia, cum tu praestas actionem indifferentem sine prava intentione, si alter illa abuti voluerit ad suum peccatum exsequendum, non teneris nisi ex charitate illud impedire; et quia charitas non obligat cum gravi incommodo, ideo ponens tuam cooperationem cum iusta causa (ad vitandum scilicet grave incommodum) non peccas; tunc enim peccatum illius non provenit ex cooperatione tua. sed ex malitia ipsius, qui tua actione abutitur. — Nec valet dicere quod tua actio, etsi indifferens, coniuncta tamen cum circumstantia pravae intentionis alterius, evadit mala. Nam revera actio tua non est per se coniuncta cum mala voluntate illius; sed ille coniungit suam malam voluntatem cum actione tua. Unde tua actio non erit tunc causa per se influens in peccatum; sed tantum occasio qua ille abutitur ad peccandum ».

Fatendum est hoc principium de licetate cooperationis materialis in aliquibus casibus non esse semper facilis applicationis in praxi. Et hoc propter duo: 1) propter difficultatem sciendi an actio qua cooperamur sit intrinsece mala, an vero sit indifferens; 2) propter difficultatem iudicandi an habeamus causam iustam et sufficienter gravem ponendi hanc actionem.

Quantum ad actionem, qua quis cooperatur peccato alterius, haec dicenda sunt: Hic actio est intrinsece mala, quae non habet nec potest habere finem seu usum honestum. Si autem ordinari potest ad finem seu usum sive bonum sive malum, debet dici indifferens. Sic conficere remedium unice destinatum ad procurandum abortum, ita ut nullum alium

1 Thcol, mor., II, 63.

usum habere possit, est actio intrinsece mala. Emere vero librum continentem doctrinam erroneam, est actio indifferens: nam iste liber non solum inservit ad finem pravum, qui est diffusio huius falsae doctrinae; sed etiam ad finem bonum, nempe ad eius refutationem.

Quantum vero ad causam propter quam permitti potest cooperatio materialis, determinandum est iudicio prudentum an sit iusta et proportionate gravis. In hoc iudicio ferendo sequentes regulae observandae sunt. Prima regula: *Tanto gravior requiritur causa, quanto gravius est peccatum proximi cui cooperamur.* Sic, quia homicidium habet maiorem malitiam quam furtum, requiritur maior causa ut possis tradere gladium homicidae, quam elavem domus latroni. — Secunda regula: *Tanto gravior requiritur causa, quanto propinquius cooperatio attingit peccatum.* Unde, v. gr., si agitur de libro pravo imprimendo, requiretur maior causa ut quis possit collocare typos, quam ut possit praeparare chartam. Quando cooperatio est *remota*, leve incommodum proveniens ex eius omissione, est causa sufficiens ut cooperatio sit licita: v. gr. amissio lucri quod provenit ex hac actione qua quis tantummodo remote cooperatur peccato proximi. Si cooperatio est *propinqua*, causa excusans est grave incommodum sequens ex omissione cooperationis; v. gr. amissio notabilis lucri, timor patiendi indignationem parentum, superiorum, etc. Si cooperatio est *proxima*, solummodo damnum valde grave sequens ex eius omissione est causa excusans. Censetur damnum valde grave notabiliter decidere a suo statu, amittere omnia bona fortunae, privari integritate membrorum, etc. — Tertia regula: *Si cooperatio ita necessaria est ut absque ea peccatum non committeretur, requiritur maior causa quam si sine illa etiam peccaret proximus.* Un-

de, v. gr., si in aliquo loco est unica domus hospitum, ut dominus huius domus possit hospitibus ministrare carnem diebus prohibitis, requiritur gravior causa quam si essent in hoc loco plures huiusmodi domus. Si enim non ministrat carnes hospitibus, isti non violabunt legem abstinentiae, utpote non invenientes aliam domum in qua possint manducare. — Quarta regula: *Causa quae sufficit ad excusandum cooperatorem privatum, non est sufficiens ad excusandum superiores vel alios qui, non solum ex charitate, sed etiam vi sui officii debent praecavere peccata aliena.* Ratio est: quia ubi est duplex obligatio, requiritur ut causa excusans sit moraliter duplex. Unde, v. gr. ut possit pater familias cooperari materialiter peccato filii sui, requiritur causa maior quam si agatur de peccato illius qui non est ipsi subditus. — Quinta regula: *Tanto gravior requiritur causa, quanto magis peccatum alterius pugnat cum iustitia.* Per peccata enim contra iustitiam, praeter damnum spirituale quod sibi infert ille qui haec peccata committit, aliud damnum infertur tertiae personae. Ut igitur possimus hoc novum damnum permittere, exigitur maior causa. Hinc ut possis tradere elavem domus latroni furari volenti, debes habere maiorem causam excusantem, quam ut possis praebere librum periculosum homini hunc librum petenti.

d) *Cooperatio immediata illicita est.* De ratione enim huius cooperationis est ut cooperans agat cum principali agente in suo actu pravo: v. gr. ut insimul cum homicida vulneret hominem occidendum. Hoc autem ex natura ipsius operis malum est: ergo et illicitum.

Excipiuntur tamen aliqui casus, in quibus non peccat ille qui immediate cooperatur actioni damnificativae proximi in bonis fortunae. — 1) Quando hoc fit ad liberandum proximum a

maiore damno, et deest aliud medium. Unde si quis vult aliquem occidere, ut postea eius bona subripiat, licitum est eum adiuvere in furto perpetrando, ne dominus occidatur. — 2) Si cooperans hoc facit ad vitandum proprium damnum superioris ordinis. V. gr., latro tibi minatur mortem, nisi eum adiuves in auferenda re aliena; et tu, ad vitandam mortem, ei auxilium praestas, auferendo insimul cum ipso hanc rem alienam. Non peccas in hoc casu: quia versaris in extrema necessitate vitae, c qua exire non potes nisi subripiendo insimul cum latrone bonum alterius; porro licitum est homini, constituto in extrema necessitate, auferre ex bonis proximi quantum requiritur ad exeundum ex hac necessitate, et vitam servandam. — 3) Licitum est immediate cooperari furto, quando cooperans habet intentionem restituendi. In hoc enim casu non potest dominus esse rationabiliter invitatus: et cooperans non verum furtum committit, cum de ratione furti sit ut res aliena subripiatur, domino rationabiliter invito.

Ad II. Datis istis principiis relate ad illiceitatem vel liceitatem cooperationis, applicatio facienda est ad casum.

Amalia cooperatur peccato medici, qui craniotomiam peragit; cum haec operatio sit omnino illicita. Cooperatio autem eius non est formalis. Haec

enim mulier non concurrit ad pravam intentionem medici, nec approbat actionem eius. Dicitur equidem « eam scire craniotomiam esse illicitam, et timere cooperari ». Cooperatio igitur eius est tantum *materialis*. Et quidem actio qua cooperatur, est actio de se indifferens: tenet et praebet chirurgo instrumenta, quae possent adhiberi ad bonum vel malum usum. Quia vero cooperatio eius est *proxima*, et actio medici est damnificativa tertiae personae (agitur enim de infante occidendo), debet habere Amalia causam valde gravem, ut excusetur a peccato. Dicit: « Si non assisto omnibus operationibus, amitto meum officium, eiiciar a nosocomio ». Hoc non esset causa sufficienter excusans, si eiccta ex hoc nosocomio, posset recipi in alio, in quo non exigeretur ab ipsa talis cooperatio. Sed adiungit: « In nullo alio nosocomio admittar, et actum erit pro me de professione nutricis ». Nec etiam hoc sufficienter eam excusaret, si posset absque nimia difficultate aliam professionem exercere, cum qua suam vitam sustentaret. Sed si haec mulier incapax est exercendi aliam professionem, tunc ex hoc quod renuit cooperari, maximum incommodum sequitur pro ipsa: redigitur enim ad mendicitatem. In hoc casu adest causa proportionate gravis, quae permittit Amaliae cooperari materialiter actioni illicitae chirurgi.

C. M. P.

97. DE COOPERATIONE AD MALUM ALTERA FACTI SPECIES.

Marcellina, quae infirmis in publico valetudinario ministrat, cum suam artem bene calleat atque in eadem exercenda sedula sit, animadvertit medicum quemdam, peritissimum sane at inhonestum, ut impudicis feminis morem gerat quae prolem vitare cupiunt, haud semel hysterectomiam, affabre simulato uteri cancro, peragere.

Eadem potuit aliquando, feminarum dolum conficiens, medicum praemonere atque operationem impedire: non enim ille tunc ausus est eam exercere. At plerumque medico cooperari tenetur.

Hinc confessarium adit, ab eodem quaerens num eidem liceat id peragere.

Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad quaest. Patet in casu agi de cooperatione ad peccatum idque grave tam medici quam mulierum. Medicus enim, ut impudicis feminis morem gerat quae prolem vitare cupiunt, haud semel hysterectomiam, affabre simulato uteri cancro, peragit. Agitur ergo de gravi mutilatione, de exstirpatione dico organi muliebris magni momenti, ad prolis generationem necessari, et quidem de mutilatione directa. Talis autem mutilatio est graviter illicita, nisi immediate salutis corporis inserviat. Non enim habemus dominium plenum, sed tantum utile in corpus nostrum eiusque membra. Deus ipsorum dominus est ita ut de membris et organis nonnisi iuxta eius voluntatem, tamquam boni administratores, ad bonum totius corporis disponere, aliquod membrum tollendo et sic corpus mutilando, valeamus, lamvero, mutilatio de qua agitur, nullo modo salutis corporis, sed soli prolis exclusioni inservit. Quapropter graviter illicita est, idque uti patet non solummodo quando uterus gravidus est, verum etiam quando proles non gestatur, uti in casu potius supponi videtur. Insuper quoties huiusmodi operatio satis periculosa censenda est, prout saltem ex debili complexu mulieris esse poterit, ea etiam ex hoc capite illicita est, quia nemini licitum est sine iusta causa vitam propriam vel alienam periculo exponere: tunc enim mors forsitan secutura in causa voluntaria esset et agens iniuste de propria vel aliena vita contra exclusivum Dei in ipsam dominium disposuisset. Hinc cooperatio formalis ad peccatum medici et mulierum semper graviter illicita erit, sicut ipsa operatio

chirurgica; atque tali modo cooperans graviter peccaret tum contra charitatem medico et mulieribus debitam quam contra iustitiam erga Deum servandam. Cooperatio autem formalis in casu adesset ex ipsa natura rei seu ex fine operis quoties aliquis in ipsa operatione chirurgica perficienda participaret, utpote una cum medico incisiones mutilantes perficiendo; sed id solis medicis assistantibus accidit, non vero ministris, etsi in cura clinicarum peritissimis; quapropter de tali cooperatione hic sermo non est. Sed neque de cooperatione formali ex fine cooperantis hic sermo est; Marcellina enim si quid agit, illud non facit ea intentione ut medici vel mulierum pravae voluntati morem gerat, sed quidquid facit, facit ratione officii sui, « vi cuius plerumque medico cooperari tenetur ». Secus enim non aliquando, feminarum dolum conficiens, medicum praemonuisset atque operationem impedivisset. Agitur ergo de cooperatione materiali Marcellinae; quae quidem cooperatio iuxta supra dicta per se pari modo est illicita; sed per accidens licita fieri potest ex iusta et proportionata causa, proportionata scii, gravioribus vel levioribus cooperationis adiunctis. Videndum ergo est in quo consistat Marcellinae cooperatio materialis quaeve ipsius adiuncta sint; atque dein ob quam causam vel ob quas causas Marcellina cooperetur. lamvero cooperationes Marcellinae consistunt, quantum conici potest, in delatione mulieris ad locum operationi destinatum. in ministratione chloroformii aliorumve mediorum ad insensibilitatem seu anaesthesiam producendam, in praeparatione corporis et instrumento-

rum corumque porrectione, et similibus; quae quidem cooperationes omnes magis vel minus proximae censendae erunt. Quapropter requiritur metus gravis damni, ut Marcellinae licitae fieri possint huiusmodi cooperationes; praesertim si, non cooperando, peccatum medici et mulieris impediretur, ut aliquando reapse obtinuit. Quapropter singulis vicibus quibus id efficere potest sine metu gravis damni, Marcellina tenetur operationem impedire, eo vel magis quia agitur de communi quodam abusu cui catholici sese strenue opponere tenentur; neque sola ratio officii sui Marcellinam unquam

excusat, prout ipsa fere supponere videtur, quando dicit se plerumque medico cooperari teneri; experientia enim scit se non obstante conditione sua subordinate seipsam cooperationi aliquando subtrahere potuisse sine gravi damno suo. Quapropter quoties sine gravi damno operationem impedire poterit, ad hoc tenebitur. Quodsi ei serio timendum sit ne tandem aliquando a servitio suo dimittatur cum magno periculo per longum tempus carendi medio sustentationis, in tantum, remoto scandalo, cooperari poterit in quantum id necesse erit ut tale grave damnum evitet'. C. D.

98. DE COOPERATIONE AD MALUM TERTIA FACTI SPECIES.

Licinius famulum habens de furto valde suspectum, cum frustra ad rei veritatem assequendam interrogasset famulos caeteros, qui ut postea proditum est, eum et furantem et sublata abscondentem saepe viderant, statuit nil intentatum relinquere, ut illum in flagranti deprehendat. Itaque nullam eidem furandi occasionem praeccludit, quin imo et data opera clavim in arca relinquit, in qua pecunia asservatur. Sic brevi famulum infidelem agnoscens, nulla interposita mora, eum domo expellit.

Quaeritur :

1. An famuli contra iustitiam peccent, adeoque ad restitutionem teneantur, si furta rerum, quae ad dominos pertinent, non impediant.
2. An Licinius occasionem furandi famulo permittere potuerit, ut in casu.
3. An ei occasionem praebere licuerit.

SOLUTIO

Ad I. Ut iudicium feratur « an famuli contra iustitiam peccent, adeoque ad restitutionem teneantur, si furta rerum, quae ad dominos pertinent, non impediant » videndum utrum huiusmodi furta committantur ab extraneis, an vero ab aliis famulis seu domesticis. Si 1) famuli qui illa impedire potuerint, nec impedierint, contra iustitiam peccant, et ad restitutionem tenentur: quia cum servi adsciscuntur in familiam, ex tacito quodam pacto

ipsis demandatur cura defendendi bona domestica ab extraneorum manibus. Si 2) idest si furta ab aliis famulis seu domesticis fiant, dissident doctores an famuli id scientes, nec impediunt cum facile possent impedire, contra iustitiam peccent et restitutionis onere graventur. Alii affirmant eo quod nulla appareat discriminis ratio inter dam-

¹ Similem casum vide apud Aertnys-Damfn⁸ *Thcol. Mor*, II, n. 403, qu. 5.

num quod ab extraneis, et quod a domesticis furibus patitur dominus. Alii vero negant, censentes hos solum charitatem violare, non iustitiam; tum quia nimium onerosus redderetur famulatus, tum quia praecise vi officii seu famulatus nonnisi ad tuenda ab extraneis bona videntur famuli a domino conduci. Excipiunt tamen, si rerum domesticarum cura aut custodia speciatim alicui famulo concredita fuisset.

Ad II. Iuxta communem sententiam « licuit Licinio occasionem furandi famulo permittere, vel furandi occasionem ei non praeccludere » ut in casu. Siquidem speciali aliquo titulo non tenebatur Licinius ad peccata illius famuli impedienda; ut autem ea permetteret, sufficiens et plane rationalis aderat causa, ut nempe ab omni

damno futuro se incolumem servaret. Potuit etiam famulo praedicto occasionem furandi non adimere iuxta illud Angelici: « inducere hominem ad peccandum nullo modo licet; uti tamen peccato alterius ad bonum licitum est ».

Ad III. An « licuerit Licinio occasionem furandi famulo praebe-
re, data opera clavim in arca relin-
quendo, in qua pecunia asservatur »
ut in casu. Plerique theologorum ne-
gant, quia, aiunt, id perinde est ac
directe occasionem ruinae spiritualis
famulo praebe-
re, seu positive inducere
ad peccatum, quod est intrinsece ma-
lum. Quidam vero contrarium tenent;
quod alter ad malum reipsa non indu-
catur, sed eius peccatum tantummodo
permittatur ex iusta causa, scilicet ut
quis, cum nulla alia suppetat via, se a
damni periculo immunem servet. *

99. DE COOPERATIONE AD MALUM IN DIVORTIO.

Fulvius advocatus in causis matrimonialibus valde peritus semel petitionem habuit a duobus coniugibus hebraeis, at natione italibus, patrocinium sumendi causae eorundem divortii in principatu Monacensi pendens ob vitium mentis in viro, quod non existit, dum e contra matrimonium probabiliter nullum est « simulatione partiali consensus » (ex intentione divortii suo tempore petendi).

Altera vice ab eodem quaesita fuit cooperatio in causa divortii ibidem pendens, inter acatholicum baptizatum et infidelem, sumendo patrocinium partis baptizatae, quae divortio obsistit.

Utrum has causas sumere in conscientia sibi liceat necne, advocatus confessorium suum adiit et petiit:

1. Quid de valore matrimonii infidelium et quid de cooperatione in causis divortii inter ipsos?
2. Quid de valore matrimonii inter baptizatum acatholicum ac infidelem, et quid de cooperatione in causis divortii inter ipsos?
3. Quid in hoc duplici casu eidem liceat.

SOLUTIO

Ad I. Etiam inter infideles potest existere validum matrimonium, quia matrimonium, priusquam sit sacramentum, est contractus quidam sui generis, ab auctore naturae institutus ad prolem praesertim gene-

randam. Matrimonium validum infidelium dicitur legitimum.

Ut autem validum sit, oportet ut contractus initus sit absque violatione legis dirimentis iuris divini et absque violatione eventualium legum civilium dirimentium. Loquimur de legibus civilibus dirimentibus, quia, etsi Ecclesia potestatem non habeat in matrimonia infidelium, attamen Status hac potestate fruitur, et quidem promulgandi leges dirimentes, dummodo non sint contrariae iuri divino.

Quod deducimus a codice iuris canonici et a multis responsionibus S. C. de Propaganda Fide¹, et a bono sociali, quod oritur e matrimonio; quapropter oportet ut auctoritas socialis de eo agat ad iura naturae melius determinanda in particularibus et ad ea reddenda conformia conviventiae sociali.

In infideles enim, cum matrimonium non sit sacramentum et infideles non sint subditi Ecclesiae, Ecclesia nequit auctoritatem exercere, saltem directe. At non excluditur quaedam potestas indirecta, quae explicatur: *a)* quando agitur de legibus, quae sunt explicationes iuris naturalis vel divino-positivi (ut interpret huius iuris tunc Ecclesia agit); *b)* quando infidelis contrahit cum fidei: tunc vi unitatis matrimonii infidelis ipse indirecte fit subiectum jurisdictionis ecclesiasticae, quia tenetur formae catholicae matrimonii²; *c)* quando alteruter coniugum infidelium sese convertit ad fidem; tunc matrimonium solvi potest dispensatione data a Romano Pontifice; et ideo coniux infidelis (et consequenter matrimonium) fit indirecte subditus Ecclesiae, vi alterius coniugis baptizati. Adde insuper: *d)* ratione connexionis causarum infidelis indirecte fit subiectus potestati Ecclesiae in causis matrimo-

nialibus; *e)* ratione individuitatis contractus matrimonialis, si pars non baptizata sit habilis ad nuptias, sed vult contrahere cum persona baptizata, at canonice inhabili, indirecte et infidelis fit inhabilis ad illud matrimonium contrahendum, quatenus matrimonium claudicare non potest. Quando autem matrimonium infidelium initum est ad normam iuris naturalis ac divino-positivi et iuxta leges civiles, nisi leges Ecclesiae in idem agant modo invalidanti, in casibus potestatis indirectae, matrimonium infidelium legitimum ac validum est. Si validum est, gaudet quoque proprietatibus essentialibus: nempe unitate ac indissolubilitate. Unitas enim ac indissolubilitas sunt semper necessariae ad efformandum in quavis familia illum characterem firmitatis et harmoniae, qui est indispensabilis ad finem primum matrimonii consequendum, scilicet ad prolem procreandam et educandam. Has proprietates, post dispensationes populo hebraico concessas, Iesus Christus vindicavit matrimonio dicens: « ab initio non fuit sic ». Ceterum dispensationes hebraicis datae (polygamiae et divortii) elargitae fuerunt « ad duritiam cordis » populi, nondum a peccato liberati. Sed in plenitudine temporum Christus revocavit matrimonium, sive sacramentum sive non, ad pristinam firmitatem ac dignitatem.

Nihilominus, relate ad indissolubilitatem, matrimonium legitimum non habet eandem firmitatem ac matrimonium sacramentum, quod sit simul ratum ac consummatum. Etenim, ut constat, licet matrimonium indissolubile ab intrinseco (scii, coniugum voluntate) maneat, tamen solvi potest ab extrinseco vi privilegii paulini et potestatis vicariae Summi Pontificis (privilegii petrini). In his ultimis casibus doctrina ac praxis S. C. S. Officii quotidie lucide evolvitur, quamvis ob secretum S. Officii plura ignorentur.

¹ A. 1786, d. 26 iunii 1820: d. 20 septembris 1854

² Can. 1099» § I.

Status autem non gaudet potestate solvendi vinculum infidelium, quia non constat hanc potestatem eidem datam esse a Deo. Cum autem habeat potestatem legislativam in determinandis impedimentis dirimentibus et solemnitatibus formae, potest declarare nullitatem contractus, si matrimonium initum sit contra leges irritantes iuris naturalis vel divino-positivi, vel civilis, excepto casu, in quo pars una recipiat baptismum aut causa incidentaliter agatur apud tribunal quodlibet ecclesiasticum, vi potestatis indirectae Ecclesiae.

In huiusmodi causis declarationis nullitatis contractus, pertractatis apud civilia tribunaia ad normam iuris, coniuges recte agunt, si, causa iusta, petunt nullitatem, et iudices legitime emittunt sententias et advocati legitime dant operam suam. Sed status hodierni, praeter causas nullitatis praedictas, plerumque pertractant etiam causas divortii, id est causas solutionis vinculi: quibus in casibus nulla potestate fruuntur solvendi vinculum vel dispensandi ab extrinseco, quemadmodum coniuges nequeunt revocare voluntatem prius datam et legitime expressam (solutio ab intrinseco). Coniuges ergo illegitime agunt, si divortium petunt, excepto casu in quo intendunt tantum separationem personalem (quod fit frequenter in statibus, ubi institutum separationis personalis non adest, sed habetur tantum divortium). In causis huiusmodi iudices et advocati ligantur solummodo legitimitate petitionis: si coniuges illegitime petunt, applicanda sunt principia de cooperatione proxima vel remota ad peccatum aliorum, ut infra fusius videbimus.

Ad II. De matrimonio inter partem baptizatam acatholicam et partem infidelem, haec tenenda sunt. Ante Codicem iuris canonici vigeat impedimentum dirimens: quod hodie,

pro Ecclesia latina, ablatum est ³. Ideo si huic matrimonio obstat tantum disparitas cultus, matrimonium est retinendum validum, dummodo initum sit forma naturaliter valida, quia acatholicis nec imponitur forma canonica, excepto casu in quo agatur de acatholicis, baptizatis in ecclesia catholica ⁴. De huiusmodi matrimonio dubitatur utrum sit sacramentum. Aliqui auctores (Sasse, Rosset, Pesch) asserunt matrimonium huiusmodi esse sacramentum pro parte baptizata; dum alii (Billot, Wernz, Noldin, Cappello etc.) tenent non esse sacramentum, quia matrimonium claudicare nequit. Huic sententiae substantialiter adhaeret quoque sententia Perrone, qui docet adesse sacramentum tantum, quando Romanus Pontifex concedit dispensationem a disparitate cultus.

De legislative ac iudiciaria potestate in casu, est clara potestas Ecclesiae in baptizato, licet acatholico, quia legibus matrimonialibus ecclesiasticis ligantur omnes et singuli baptizari, etiam haeretici et schismatici, nisi dispensatione donati fuerint ab Ecclesia.

Relate ad competentiam iudiciariam potestas Ecclesiae est exclusiva, cum status sit incompetens in baptizatis; status iudicare potest tantum de effectibus mere civilibus et in causis separationis, vi concordati. Ideo quoad acatholicos baptizatos, praeter divortium quod semper est illicitum, etiam causae nullitatis sunt de Ecclesiae competentia, quae vi potestatis vicariae potest solvere vinculum et in casu inconsummationis dispensare ⁵.

Cum autem leges civiles saepe saepius non curent de Ecclesiae competentia, de baptizatis vel non baptizatis, et applicent saepe leges divortii, licet cooperare his causis?

³ Can. 1070

⁴ Can. 1099, § i, n. t (cfr. Motu Proprio *Decretum*, dici i augusti 1948, A. A. S., XL, pp. 305-306).

⁵ Vide dispensationes datas a. 182.1.

Ante responsionem videamus utrum petere vel pronuntiare divortium civile sit res intrinsece mala.

Quaestio est disputata. Contra aliquot auctores, qui adfirmant intrinsecam malitiam divortii civilis, plerique auctores dicunt petere vel pronuntiare divortium non esse actum per se intrinsece malum, nec relate ad obiectum, nec relate ad circumstantias. Etenim sententia divortii secumfert tantum solutionem civilium formalitatum et non solutionem vinculi matrimonialis, quod intactum manet. Insuper iudex potest agere, quin intendat violare leges indissolubilitatis matrimonii et usurpare iurisdictionem ecclesiasticam in casu coniugis baptizati. Postea iudex non coopérât directe ad peccatum coniugum, qui petunt divortium ad novum matrimonium contrahendum, sed solum mediate et indirecte. Demum iudex potest vitare scandalum indirectum opportuna declaratione, ut populus intelligat eum noluisse solvere vinculum coniugale sua sententia.

Igitur declaratio divortii non videtur esse res intrinsece mala ⁶.

Remanet quaestio de cooperatione materiali indirecta, quae permittitur, si adest causa proportionate gravis, quae in casu gravissima esse debet. Haec quaestio potest poni sive quoad iudices sive quoad advocatos.

S. Sedes dedit plures responsiones saeculo praeterito: rigidiores pro Gallia, mitiores pro Belgica regione

Pro Belgica regione declaravit cooperationem iudicis et advocati ad divortium tolerari posse. At iudex, ut recte agat, debet reducere suam competentiam ad solos effectus civiles matrimonii, et habere gravissima motiva ad causam pertractandam, et insuper vitare scandalum publicum, admonendo sponso et alios se non valere solvere matiimonium, sed irritare tantum effectus civiles. Demum in loco non debet esse peculiaris Ecclesiae prohibitio.

Quae quidem cooperatio evidenter facilius permittitur in nationibus, in quibus separatio personarum nequit haberi nisi per divortium civile. In casu liceitas cooperationis facilius iustificata evadit.

Ad casum nostrum deveniendo, de cooperatione advocati in petitione divortii ab infidelibus facta, haec observanda sunt:

d) si per divortium intelligitur improprie separatio personarum, nulla adest difficultas ad patrocinium sumendum, dummodo adsint causae iustae;

b) si vero per divortium intelliguntur declarationes nullitatis matrimonii nulli ob aliquod vitium iuris naturalis, vel iuris civilis ius naturale determinantis intra limites suae competentiae (ut ob defectum solemnitatum civilium, impedimentum naturale-civile, defectum consensus aut consensum condicionatum etc.), item advocatus patrocinium assumere potest.

Sed, si per divortium intelligitur verum divortium, id est solutio vinculi, tunc oportet distinguere: *i)* Si infideles licite petunt solutionem matrimonii, etiam advocati, quatenus cooperatores eorum qui licite petunt, licite concurrunt ad eandem solutionem obtinendam; *2)* si vero coniuges, absque iusta causa vel mala intentione transeundi ad alias nuptias, petunt divortium, advocati nequeunt accipere licite patrocinium causae nisi ob gravissi-

⁶ Sententia nunc confirmatur auctoritate Summi Pontificis in allocutione *Alti giuristi cati, ital.* d. 6 nov. 1949: < In particolare, il giudice cattolico non potrà pronunziare, se non per motivi di grande momento, una sentenza di divorzio civile (ov'esso v'ge) per un matrimonio valido dinanzi a Dio e alla Chiesa. Egli non deve dimenticare che tale sentenza praticamente non viene a toccare soltanto gli effetti civili, ma in realtà conduce piuttosto a far considerare erroneamente il vincolo attuale come rotto e il nuovo come valido e obbligante > (A. A. S., 41 [1949]* 603).

⁷ S. C. S. Officii, d. 25 iunii 1885 et d. 26 iulii 1887.

mam rationem (magnum damnum nempe, ut remotio ab albo advocatorum). Si gravissima haec ratio adest, possunt quidem defendere clientem, quin ipsi adhaereant eorundem intentioni et opportunis declarationibus factis. Cum autem supra dixerimus advocatum posse causam defendere licite, si coniuges licite petunt, oportet nunc videre quando adsit legitima petitio divortii.

Petitio divortii est legitima, iuxta opinionem communem auctorum, quando coniuges non intelligunt solutionem vinculi, at ut matrimonium carcat effectibus civilibus, ita ut ipsi liberentur a gravissimis incommodis, quae aliter nequeant vitari. Quod praesertim valet in nationibus, in quibus non admittitur separatio personarum.

Item est legitima petitio divortii, quando matrimonium civiliter validum, solutum est vi privilegii paulini. Verumtamen si duo coniuges possunt obtinere finem, quem volunt sola personali separatione vel bonorum, certum est non posse peti divortium, cum tunc deficiat quaelibet causa. Insuper iuxta pontificia documenta, coniuges, antequam divortium civiliter petant, debent petere licentiam ab Ordinario.

Relate ad cooperationem advocati ad divortium duorum coniugum, quorum unus saltem sit baptizatus, valent quae supra diximus. Insuper in casu illicitas augetur ob incompetentiam tribunalis civilis, cum causae baptizatorum reserventur foro ecclesiastico¹. Si autem advocatus stat pro vinculo et munus defensoris vinculi persolvit, munus advocati in casu tolerari potest, minime obstante incompetencia tribunalium in his causis², « purchè consti al Vescovo della probità dell'avvocato e questo non compta nulla che defletta dai principi del diritto naturale ed ecclesiastico ».

¹ Can. i960.

² SCS Officii, d. 22 maii i860.

Ad III. *Ad casum.* Respondemus : matrimonium duorum infidelium est validum, si celebratum est iuxta ius naturale et iuxta leges civiles legitimas. Cum ergo hoc matrimonium sit natura indissolubile nec iudex nec advocatus possunt cooperare ad solutionem vinculi.

Nihilominus in nationibus, in quibus non datur separatio personalis absque divortio, advocatus potest hanc causam defendere, si adest iusta causa, postquam viderit revera coniuges non intendisse solutionem vinculi, quod aliunde manet semper, non obstante sententia iudiciali contraria.

Si vero coniuges petunt divortium ad novum matrimonium ineundum, tunc tantum defendere licet, si secus timeatur gravissimum damnum; et in casu cooperatio indirecta ad peccatum excusatur ob motiva gravissima. Attamen advocatus moneat partes vinculum manere indissolubile et sententiam iudicis legitimate tantum effectus civiles. Si ipsi in mala intentione persistunt, potest acceptare defensionem, si adsit gravissima causa, quin tamen se conformet perversae coniugum voluntati et conatus fuerit avertere scandalum publicum.

Ut in infidelibus matrimonium inter baptizatum acatholicum et infidelem est validum, si coniuges inierunt iuxta ius naturale et leges civiles legitimas existentes. Attamen iudices et advocati, qui cooperaverunt solutioni vinculi, praeter quam offendunt ius naturae (ut in matrimonio duorum infidelium) usurpant iurisdictionem ipsis non competentem.

Matrimonium duorum hebraeorum est quidem invalidum, et non tantum probabiliter, ut cogitat advocatus Fulvius, quia adest simulatio partialis, quae excludit indissolubilitatem, quae est proprietas essentialis matrimonii. Ideo matrimonium numquam adfuit, et fuit tantum putativum. Ergo, remo-

to scandalo, Fulvius potest hanc causam defendere.

In altero casu advocatus Fulvius, cum parte fungatur publici ministerii (nempe defensoris vinculi), iuxta praescriptum S. C. S. Officii ¹⁰, si Ordi-

nario constet de probitate advocati et hic nihil committat contra principia iuris naturalis et ecclesiastici, ipse potest, cum Episcopi permissione, defendere causam, pugnando pro indissolubilitate matrimonii. P. P.

100. DE SCANDALO.

Valentina, quae ceterum bonis moribus praedita est ac religionis studiosa, cum tamen vestium ornatu ceteris eiusdem condicionis puellis excellere cupiat, haud raro, praesertim cum ad aquas proficiscitur, vestes parum modestas induit.

Confessarius, cui rem aperit, eam vehementer obiurgat ab eaque exigit ut honestiores mores sequatur. At, cum eadem id serio promittere non valeat, confessarius anceps haeret num possit ei absolutionem concedere.

Quaeritur :

1. Quid sit scandalum et quomodo dividatur.
2. Quale sit peccatum scandali et an umquam liceat scandalum permittere.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit scandalum et quomodo dividatur.*

Scandalum, etymologice, offendiculum nominat seu obicem positum in via, cui impingens viator disponitur ad casum. Ad ordinem moralem vox translata id omne significat quod praebet proximo ansam spiritualis casus vel ruinae. Hinc definitur: Dictum vel factum ¹ minus rectum ² praebens occasionem ³ ruinae, seu peccati ⁴.

¹⁰ D. 22 maii 1860.

¹ Non sufficit *concupitum*, nec ideo *cogitatio*; quoniam actus interni latent proximum, cui propterea non datur occasio peccandi; ergo voluntas scandalizandi, seu scandalum mere affectivum, non est scandalum, licet peccatum contra caritatem, qua tenemur proximis bonum velle. E contra, *omissio* dicti vel facti potest esse ceteris manifestata; ea igitur scandalum possibile.

² Dicitur *minus rectum*, non quia minus bonum» sed quia malum est aut habens speciem mali. Actus enim bonus, ideoque dictum vel factum perfecte rectum, magis munit proximum contra casum quam ad casum disponat.

Huiuscemodi scandalum *activum*. Contra quod distinguitur *passivum*, id est peccatum in quod alter labitur occasione accepta ex illo dicto aut facto. Et si quidem dictum vel factum non sit malum, malum tamen appareat ob unam malitiam intuentis, habetur scandalum passivum *pharisaicum*; si sit, e contra, malum vel speciem mali prae se gerat, habetur scandalum passivum *pusillorum*, qui ex infirmitate vel ignorantia periclitantur. Ipsum scandalum activum in *directum* atque *indirectum* subdividitur: directum

¹ Dicimus occasionem potius quam *causam*, quoniam causa peccati proximi una est eius voluntas et quoniam non requiritur lapsus proximi verum occasio lapsus.

⁴ « Essentia scandali non est igitur quaerenda in admiratione causata, nec in stimulata cognitione, nec in irritatione producta; sed in eo quod praebere potest, seu capax est praebendi *ansam*, seu causam occasionalem peccandi, v. gr., si ad minimum sequeretur iudicium temerarium, suspicio iniusta, rumor » (Mare, cd. 18, I, n. 505).

nuncupamus quod habet lapsum proximi obiectum voluntatis, prout lapsus hic est volitus quatenus noxius proximo — scandalum *diabolicum* — aut quatenus utilis vel delectabilis danti scandalum — scandalum *simpliciter directum* —; indirectum vero, quod habet lapsum proximi praevisum at non volitum. Femina quae leviores vestes indueret ut, excitata clerici libidine, hic a statu et vocatione decidat, committeret scandalum diabolicum; simpliciter directum autem quae ut, excitata viri sensualitate, hunc obtineat maritum, fornicationis vel adulterii complicem; demum quae, ut se accommodet regionis moribus, augeat vel simulet pulchritudinem, praevidens tamen concupiscentiam pravam virorum, haec nonnisi indirectum dat scandalum.

Ad II. *Quale sit peccatum scandali et an umquam liceat scandalum permittere.*

De malitia passivi scandali responsio est facilis: quia nominat peccatum — mortale aut veniale — penes proximum, occasione dicti vel facti nostri; cum autem moveri dicto vel facto alieno non innuat secundum se contrarietatem ad specialem aliquam virtutem, scandalum passivum nullam habet malitiam specialem, sed circumstan-

tiam potius minuentem malitiam quae est peccati, prout minus peccat cui occasio offertur quam ille qui quaerit occasionem. Ergo de malitia scandali activi tota quaestio.

Et primo quidem, scandalum diabolicum, praeter malitiam quae inesse potest dicto aut facto — si haec non speciem tantum gerunt mali, at sunt revera mala — et malitiam peccati in quod inducit — utpote finis voliti —, habet malitiam odii — in Deum aut proximum — vel invidiae fraternae gratiae; haec autem malitia specificat formaliter dictum illud vel factum, sive quia deambulatio ad fornicandum nullam habet praeter fornicationis, id est finis, malitiam, sive quoniam is qui furatur ad moechandum magis est moechus quam fur. Scandalum simpliciter directum, praeter malitiam quae (ut supra) inesse potest dicto aut facto et malitiam peccati ad quod inducit — quodque est volitum ut medium, saltem ut circumstantia —, opponitur beneficentiae caritatis, qua tenemur ut proximum a malo retrahamus et ideo prohibemur ne ei laqueum tendamus ad peccandum; non tamen constituit dictum illud vel factum in specie scandali formaliter, quando dictum vel factum priorem iam habebat malitiam cum ex fine tum ex proprio obiecto: sunt enim malitiae disparatae ⁷, et prout ille qui inimicum occidit in ecclesia est magis homicida quam sacrilegus, ita qui ad satisfaciendum propriae libidini sollicitaret puellam is potius quam scandalo cederet luxuriae \ Scandalum denique indirectum,

¹ < Quodsi intentio alterum adducendi ad peccatum huic manifestetur, ita ut aller explicite ad peccandum provocetur, scandalum est *inductio lincte dcta*. Haec distinctio magni momenti est in materia iustitiae, quia inductio obligat ad restitutionem. scandalum autem directum sine inductione ad eam non obligat > (Aertnys. cd. 13, I. p. 284, nota 2).

• < Peccatum coram aliis commissum tunc solum scandali relictum habet, cum prudenter timetur ne aliqui ex eo moveatur ad peccandum. Nam si ii, coram quibus committitur, ita sunt perditis moribus imbuti, vel ita ex seipsis parati ad peccandum, ut non censeantur ad peccandum moveri ex peccato alterius, sed ex propria malitia. tunc peccatum 'Candah indirecti non commit! tu- Neque, si contra sunt adeo stabiles in bono ut nullatenus commoveantur pravo exemplo commoveri; quare dicitur scandalum non cadere in perfectos > (Aertnys. I. n. 378)

⁷ In peccatis quae subaudiunt complicem malitia scandali potest non declarari in confessione, cum scandalum mutuum sit et gradu dumtaxat differat scandalum initiale a completivo.

* < An sit peccatum scandali petere peccatum *aliquod* a proximo *parato* ad peccandum, v. gr. fornicationem a meretrice? Resp. Affirmandum videtur; nam inducitur alius ad rem malam nunc exsequendam, esto fuerit paratus ad peccandum; hic ergo novam ruinam sibi infert complendo illud particulare peccatum, quod secus non committeret > (Aertnys, I, n. 379).

praeter malitiam quae (ut supra) inesse potest dicto aut facto, non habet, iuxta plures, malitiam peccati consequentis vel cui occasionem tribuit, sed unam malitiam contra beneficentiam caritatis, quoties caritate quis adstringitur proximo ne tribuat occasionem peccandi; haec, ultimo, malitia specificat necne formaliter illud dictum vel factum prout dictum vel factum huiusmodi gerit speciem mali aut est revera malum.

Quoties caritate quis adstringitur proximo ne tribuat occasionem peccandi, scandalum activum nominat peccatum mortale ex genere: est enim caritati oppositum. Contingit tamen fieri veniale, non modo propter imperfectionem humani actus, sed insuper propter ipsam materiae parvitatem, dum alteri occasio datur dumtaxat peccati venialis. Intra cuiusque generis provinciam plures existunt gradus: potior quippe diabolico quam simpliciter directo, huic quam indirecto adest malitia; potior quoque quo maior scandali efficacia, aut quia magis vel proximius movet, aut quia plures concitat ad peccandum.

Quoties caritate, dicimus, quis adstringitur proximo ne tribuat occasionem peccandi. Sunt enim casus in quibus licet permittere scandalum passivum proximorum. Nam si dictum vel factum habens speciem mali omitti nequeat absque damno proprio, spirituali aut temporali, praeceptum caritatis non unam respicit proximi indigentiam, verum incommodum quoque nostrum. Cum is ergo qui ex malitia scandalizatur, in necessitate nulla versetur, scandalum pharisaicum fas est permittere ob quamcumque, veram attamen, causam Scandalum, e con-

tra, pusillorum proximum subaudit indigentem; quapropter tunc id licet permittere cum omissio dicti vel facti nosmetipsos committeret indigentiae maiori, saltem pari. Ideo communiter Auctores petunt causam proportionatam damno; graviolem ergo causam quo peccatum timetur probabilius, gravius, plurium. Et probabilius quidem peccatum imminet quo pauciores seu leviores femina induat vestes, quo nudatio pariter minus solita ¶; gravius, si id agat coniugata — excitans concupiscentiam adulterii — aut inde plures feminae — eius normam sectantes — liberiolem vestiendi modum imitentur “; plurium, denique, si insufficenter tecta procedat publice quam si privatis coetibus se exhibeat, utputa occasione sollempnioris prandii.

Ad III. *Quid ad casum.*

Valentina dicitur non raro vestibis parum modestis indui, maxime cum ad aquas proficiscitur, sed hac una intentione ut puellis eiusdem con-

< Propter scandalum pharisaicum non sunt opera bona omittenda nec temporalia dimittenda; ratio priors quia opus bonum est ratio sufficiens non curandi scandalum tale; ratio alienus, quia hoc et noceret bono communi; daretur enim hominibus malis rapiendi occasio; et noceret ipsis raptoribus, qui detinendo aliena in peccato remanerent. Ita S. Th., II-II, q. 43, a. 8 > (Ibid., n. 383).

10 < Num vero aliquis modus vescendi sit *valde immoderatus* et *inhonestus*, ita ut generarim virorum concupiscentiam graviter provocet, pendet primo *ex ipso vestitu*, i. c. tum ex partibus corporis quae nudatae relinquuntur, tum ex tali vestium forma qua specifica corporis muliebris conformatio magis emineat virorumque oculos et animos ad se convertat, puta vestimentis nimis angustis aut translucidis. Sed» secundo pendet etiam ex *consuetudine* sive regionum in genere sive locorum in particulari. Obtinet hic proverbium: ab assuetis non fit passio > (Ter Haar, *Casus*, n. x66).

11 < Qui ornatus parum decentes introducunt, sicut mulieres quae cos primum ferunt, graviter peccant: causa sunt innumerabilium peccatorum, nec ulla excusatione earum culpa extenuatur. Quae mere se accommodant ad mores receptos raro graviter inculpandae sunt, praesertim cum modus ferendi vestes multum valeat ad minuendam, sicut etiam ad augendam indecentiam. Quae indecentiam augent, pro modo graviore vel minus gravi, peccabunt graviter vel leviter > (Vermeersch, cd. II. n. 126).

9 « Constat exemplo Christi, qui scandalum Pharisaicorum contempsit: ** Sinite illos: cacci sunt et duces caecorum » (Mt. 15, 14). Requiritur tamen aliqua causa; quia caritas postulat ut sine ulla causa non offeramus occasionem peccandi etiam peccato ex malitia > (AERTNYS, I, n. 382). —

dicionis ipsa excellat. Agit propterea ex vanitate, nec intendit viros inducere ad peccatum; hoc ex capite levem incurrit culpam. Quousque se extendat immodestia non satis constat; at vestes *parum modestae* ab *immodestissimis* certo distant; puella, de cetero, bonis moribus praedita studiosaque religionis laudatur; ergo videtur indulgere denudationi modicae, praeter status quidem condicionem, non attamen insolitae; nec timet ab aliis imitari, cum singularitatem potius appetat; igitur vel peccatum immodestiae non est grave. Quapropter nec scandalum. His in adiunctis confessarius Valentinam absolvere non dubitet.

Eam tamen obiurget, nam certum est « per quemvis liberiores vestendi modum, quo partes minus honestae

aliquantum deteguntur, licet ad grave peccatum non pertingat, pudorem et verecundiam illam naturalem, quam Auctor naturae homini indidit ac velut murum contra pravae concupiscentiae libidines constituit, pedetentim deminui atque obtundi » eo magis quod agitur de honesta ac religiosa puella. Huius condemnet vanitatem; vestiendi morem improbet ¹ Animadvertat tamen fragilitatem sexus debilis et quam sit arduum singulis repellere cultum paganum iam receptum. Hic non vincitur unius studio aut studio paucorum; potius conandum est ut per societates feminarum mores magis modesti introducantur, quibus puellae catholicae fidem profiteri, saltem non dissimulare, gloriantur

P. L.

101. DE OBLIGATIONE VITANDI SCANDALUM.

Lucia, femina ditissima, hortum suum ad publicam viam situm statuis exornat, transeuntium conspectui obiectis, inter quas non paucae sunt impudicae, dictitans eum, qui iis offendatur, debere oculos avertere, cum sibi in suo horto ius sit agendi pro libitu.

Se ipsam luxuriose ornat, vestibis non satis decore tegitur, atque ita frequenter in publicis viis et in ecclesia apparet, etsi sciat illuc simul convenire iuvenem, qui lascivo amore in ipsam fertur; se excusat, nam, si haec attenderet, per annum vix una alterave vice ecclesiam adire posset, atque domi se reclusam consistere deberet.

Quaeritur :

1. Quae sit obligatio abstinendi a rebus, quibus alii scandalum sumant.
2. Quid de Luciae agendi modo dicendum.

¹ Ter Haar, *Casus*, n. 170.

¹ Cfr Instructionem S. C. Cone, ad Ordinarios dioecsanos, dici 12 ian. 1930» ac 15 augusti 1954, *de inhonesto feminarum vestiendi more* (A. A. S., 22. p. 26 ss.; ib., 46 [1954]» 458-461).

Inter media specialia Ter Haar (n. 172) haec 'ignit < Invitare matronas condicionis magis dnunctae ut exemplo praeant audacterque respectum humanum conculcent, imo etiam ut inter se convenient de certis vestibus in publicis societatibus et convenibus non gestandis; item ut c privatis domibus arceant imagines, picturas, periodica

illustrata quae infantium pudorem deminuere possint; ut praesertim parvulae puellae, vel etiam pueruli, brevioribus vestibus non induantur, etc., providere ut feminae nomen dent associationi quae speciali modo intendat verecundiam in vestitu tue-ri. impugnare huiusmodi inhonestatem. Denique, quoad eius facere possunt, curent etiam animarum pastores, ut auctoritas civilis leges et statuta ferat contra inhonestatem quae committi solet in balneis publicis, in littore maris, in ludis gymnasticis, etc., et ut quae statuta sunt severe custodiantur >.

SOLUTIO

Ad I. Scandalum *activum directum simpliciter* semper est peccatum et quidem ex genere suo grave tum contra praeceptum caritatis, tum contra virtutem, ad quam laedendam proximus inducitur. Admittit vero parvitatem materiae: nempe erit grave vel leve prout occasionem praebet graviter vel leviter peccandi. Ex quo desumitur obligatio gravis vel levis abstinendi a rebus, quibus alii scandalum sumant. Scandalum directum *diabolicum* caritatem laedit specifica malitia et gravitate distincta, scilicet contra caritatem Dei. Scandalum *indirectum* est peccatum saltem contra caritatem. Ex periculo gravis vel levis scandali, quod in proximo ex mea actione praevидetur, desumitur quoque obligatio gravis vel levis eandem actionem omitendi.

Quoad scandalum passivum *pusillum*, regula generalis servanda haec est: huiusmodi scandalum evitari debet quoties fieri potest sine gravi incommodo. Quod praestare possumus vel monendo et instruendo ignorantes et infirmos, vel omissione actionis indifferentis aut etiam bonae, sed non praeceptae. Ex caritate enim ruinam proximi ex actione vel omissione nostra resultantem, cum facile possumus, impedire tenemur.

Pro praxi auctores has regulas proponunt: a) Numquam omitti possunt, ad scandalum vitandum, opera vel praecepta *iuris naturalis negativa*; quia opera vel omissiones illis contraria, sunt intrinsece mala. Item dicendum est de praeceptis iuris naturalis affirmativis, quando lex urget, v. gr. professio fidei in aliquibus circumstantiis. b) Opera *praecepta lege positiva*, sive divina, sive humana, ad evitandum scandalum grave quandoque, una alterave vice, omittere possumus, v. gr.

si ex eorum impletione maius malum sequatur; ast ad longum tempus eadem omittere non tenemur, c) Opera *non praecepta*, bona vel indifferentia, ob scandalum grave evitandum, omittere tenemur, nisi excusemur gravi incommodo.

Scandalum *pharisaicum* vix umquam tenemur vitare sub gravi, omissione operis boni etiam non praecepti, aut indifferentis; imo si adest rationabilis causa, ne sub levi quidem tenemur illud evitare. Huiusmodi enim scandalum oritur ex mera malitia illius, qui scandalizatur.

Ad II. In responsione ad hoc quaesitum, per singula in eo contenta discurrendum est.

i° Quoad *statuas*, Lucia graviter peccat. Nam, uti apparet in casu, aliquae saltem statuae quibus hortum suum ad publicam viam situm exornat, graviter impudicae sunt, et proinde ipsa abutitur iure suo in proprio horto agendo pro lubitu, quia agit contra proximi caritatem. Tenetur itaque statuas impudicas amovere et quidem sub gravi.

Nec valet excusatio Luciae, quod scii, transeuntes debeant oculos avertere ne statuas videant: esset enim nimis grave id exigere. Paulo mitius indicandum erit si statuae, etsi notabiliter inhonestae, artis et studii causa expositae essent in aliquo loco privato, ad quem tantummodo personae ingredi possunt artis peritae et maturae aetatis.

2' Quoad *ornatum* Luciae cum distinctione est respondendum. In casu dicitur quod *luxuriose* se ornat, a) Si per illud adverbium *luxuriose* intelligitur ornatus ita accommodatus, ut ad libidinem graviter provocet, illum Lucia sub gravi tenetur deponere, cum

praebeat proximo occasionem gravis scandali, fr) Si vero per illud adverbium *luxuriose* intelligitur tantummodo, uti videtur, quod Lucia se exornat vestibus splendidis ac pretiosis, sed iuxta morum honestatem, suique status conditionem, tunc per se nec ornatum deponere, etsi praevideat peccatum illius iuvenis, neque deambulatione et recreatione, atque multo minus a Missae auditione diebus dominicis, saltem per longum tempus, abstinere tenetur. Attendendum insuper, quod Lucia dicitur femina ditissima, ac proinde eius conditio ornatum non ordinarium expostulat.

30 Quoad *vestes* in casu affirmatur quod Lucia vestibus non satis decore tegitur. Notandum in primis non dici quod Lucia indecenter vestibus tegatur, ita ut partes corporis alioquin tegendae non tegantur, sed non satis decore, ita scilicet quod corpus aliquatenus denudatum relinquatur. Secundo loco animadvertendum, quod in his multum habenda est ratio consuetudinis. Unde si denudatio pro more re-

gionis non est notabiliter inhonesta, ut observat Lehmkuhl non censetur ex se grave peccatum scandali, etsi in genere timeri debeat ne sint inter multos aliqui qui scandalum patiantur. Utique quando, sicut in casu, non in genere tantum, sed in specie praevidetur alicuius hominis ruina, longe maior est obligatio eandem devitandi. Verumtamen quia, ut eruitur ex casu, non tam ornatus Luciae, quam ipsa Lucia certum iuvenem movet, ipsa huiusmodi ornatum et vestes deponere *sub gravi* non tenetur.

Curandum vero est quam maxime Confessario, ut Luciae vehementer consulet, camque inducat ad luxum in corporis ornatu moderandum: caritas enim postulat, ut non tantum a gravioribus, verum etiam a levioribus occasionibus, quibus ansa ruinae proximi praebetur, abstinemus. Hoc meminert Lucia praesertim dum Ecclesiam adit, quia domum Dei decet sanctitudo.

P. I. B.

1 *Casus conscientiae*, I, n. 404

DE IUSTITIA ET IURE

102. de iuris subiecto.

Orosius vehementer reprehendit Lucilium, qui crudeliter ludit cum parvo cane et, eundem increpando, ait: «Et ipsa animalia sua iura habent! ».

Lucilius subridet; tunc Orosius: « Etiam si leges conditae non sint, animalia sua iura habent ex ipso iure naturali. Dolendum sane est ficticias personas, uti sunt personae morales, sua iura agnita habere, dum animalia, quae sunt creaturae Dei, eadem iura agnita non habent in nostra crudeli societate! ».

Quaeritur :

1. Quid sit subiectum iuris.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit subiectum iuris.*

Omnis et sola persona humana est iuris subiectum.

Cuilibet enim homini, cum finem assequendum habeat, quaedam iura ipsa natura addixit. Animalia vero ac res, cum non sibi vivant, sed propter hominem creata sint¹ nequeunt ad se aliquas res referre. His vero homo rationabiliter uti debet. Quare illicite agit qui, v. gr., crudeliter animalia tractat, non quasi ipsis quidpiam debeat, sed quia sibi debet ne, inutili crudelitate in eadem saeviens, ad feritatem assuescat.

Statim ac corpus anima rationali

informatur, homo, etsi *nondum natus*, est iuris subiectum. Nequit ergo, cum sibi vivat, tamquam matris pars concipi. At non omnium iurium, independenter a lege civili, est eo ipso capax.

In nostra sententia facile intelligitur quomodo etiam qui actu usu rationis carent iuris subiectum esse possint.

Ceterum in iure positivo, cum de personae utilitate agitur, generatim valet principium « conceptus pro iam nato habetur ».

Licet, vero, *post mortem* nonnulla iura finem necessario habeant, id immerito ad omnia iura extenderetur. Re vera iustitiam laedit tum qui defuncti famae detrahit tum qui contra eius dispositiones de sepultura, de bonis

¹ *Gcn.* i, 29-30.

etc. aliquid operatur. Nisi ita esset, incassum iura haec et similia disponendi vivo tribuerentur. Quid vero leges civiles hac de re statuunt in singulis Codicibus videbis.

Praeter personas físicas etiam *personae morales* ut iuris subiectum habentur. Distinguuntur in *collegiales* et *non collegiales* prout personis physicis constituuntur vel non.

Licet in ipso iure romano personae moralis conceptus adumbrari videatur -, formalis eiusdem notio sat recens est. Ipsam scientificè prior expressit *Von Savigny* (1779-1861); atque nunc in ipsis legibus formaliter introducta est. Ita Codex I. C. declarat in Ecclesia, praeter personas físicas, esse etiam personas morales, can. 99.

At tum de earum natura iuridica tum de earum constitutione tum de requisitis elementis plures dantur sententiae.

Quoad earum naturam sententiae ad tres classes reduci possunt; i. e. theoriae quae obiectivam personae moralis rationem negant; theoriae quae omnium personarum moralium realem existentiam admittunt; theoriae quae distinguunt.

Etiam nos personas morales collegiales a personis moralibus non collegialibus distinguendas esse putamus. Priores ut verum iurium subiectum habendae sunt. Id ipsa natura suademur a qua civilis societas iuribus praedita est a singulorum iuribus distinctis. Idem firmatur positiva Dei dispositione qua Ecclesia, propter finem supernaturalem instituta, iuribus pariter fruitur quae cum singulorum fidelium iuribus non sunt confundenda. Nec id iuris naturae opponitur sed cum his quae de eius fundamento diximus plene cohaeret. Re vera invio-

labilis personae relatio ad proprium finem omnium iurium primum est. Quare cum societas finem habeat assequendum a sociorum fine distinctum, eo ipso ut subiectum iuris habenda est. Nec mirum; persona enim moralis collegialis, licet sit a singulis distincta, his tamen tamquam membris constat; unde adhuc salvatur principium supra propositum, omnem scii, et solam personam humanam esse iuris subiectum.

Quae vero de societate perfecta diximus ad alias societates minores aequo iure applicari possunt, modo naturam verae societatis induant proprio fine praeditae, non autem sint simplices associationes quarum finis summam finium singulorum plene exaequet. Nisi enim finis distinctus habeatur, ens sibi existens ac proinde iurium capax dari non potest. Non autem refert undenam harum societatum origo repetenda sit: quaestio enim de natura personae moralis ab alia quaestione de eius origine formaliter distinguitur.

Suntne verae huiusmodi personae morales? Ad rem placet verba *Vermeersch* 3 referre: « In primis hic cavendum est ne nomine decipiamur... Sic, cum in personis physicis reperiatis in primis conscientiam, voluntatem, frustraneo argumento utaris ad exigendam in singulis personis moralibus conscientiam et voluntatem... Si personas morales concipias ut personas físicas quae ambulant iuxta personas físicas, nullae sunt verae. Verae tamen sunt relationes ad finem communem; vera iura et officia quibus tenentur socii. Socii cum istis relationibus sunt verae personae morales. Verae sunt personae físicas; verae sunt relationes quibus uniuntur; ergo vera est entitas mixta istis personis et relationibus ».

Quae hucusque diximus ad personas

1) XLVI. i, 122 legitur: < Hereditas personae vice fungitur » sicut municipium et decuria et sopetas >

3 *De persona morali*, in « Periodica de re moralis eccl. » 24 (1935), 1°. 17°.

morales non collegiales applicari nequeunt. Patrimonium enim non nisi per iuris fictionem ut iuris subiectum concipi potest. Re vera existunt bona in finem aliquem relata; quae obiectum materiale constituunt quorundam iurium et quarundam obligationum; at nonnisi personae physicae iuribus gaudent atque obligationibus tenentur; aliis ii quibus patrimonium ipsum destinatum est, aliis vero ii quibus vel ex iure naturali vel ex iure positivo horum bonorum defensio eorumque realis distributionis cura commissa est. At ius positivum, ut huiusmodi iuridicas relationes intra communia schemata facilius coordinet, potest profecto, fictione quadam, ens morale con-

stituere iuridica capacitate praeditum.

Satis, ergo, constat quid de veritate huius personae moralis tenendum sit, nec vacat in quaestione verbali immorari.

Ad II. *Quid ad casum.*

Bene Orosius Lucilium reprehendit, quia inutili crudelitate in canem saevit. Sed rationes quas affert non sunt ad rem. Ex dictis patet animalia subiecta iuris non esse et proinde recte agit societas civilis iura inexistencia non agnoscendo. Nec valet comparatio cum personis moralibus, ubi nobilissimi fines légitimant fictiones iuris.

P. P.

103. DE TRIPLICI DISTINCTIONE IUSTITIAE.

Aelius, confessarius, omnibus poenitentibus qui se accusant de aliqua violatione iustitiae, sive agatur de iis qui tributa minus solvunt quam debeant, sive agatur de iis qui sese eximunt a servitio militari, mediis non omnino illicitis, restitutionem iubet.

Ita agit, quia cogitat iustitiam semper hanc obligationem secumferre, sive agatur de iustitia commutativa, sive de legali vel distributiva.

Anxius deinde ne maius onus poenitentibus imponat, quam debeant ad confratrem Aristidem confugit ad consilium petendum.

Quaeritur :

1. Quid sit iustitia et quaenam eiusdem proprietates.
2. Quid de triplici distinctione iustitiae; commutativae, legalis ac distributivae.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Iustitia, si pro speciali virtute accipitur, *definiri* potest cum *Ulpiano*: «Constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi » *, vel cum S. *Thoma*: « Habitus secundum quem aliquis constanti et perpe-

tua voluntate ius suum unicuique tribuit » *.

Iustitia ergo residet in voluntate. Haec, vero, dicitur constans subiective pro firma voluntatis perseverantia; perpetua autem obiective, quatenus perpetuo et in omnibus ius tribuere in-

1 D. I i, 10, pr. Concordat definitio IUSTITIANI, *Instit.* I. i, n pr.

2 s. Γ/t,» 11*11» q. 58, a. b

tendit. Ius autem, secundum S. Thomam, hic intelligitur id quod debetur secundum ius subiective sumptum in subiecto inhaerens.

I' *Proprietates* iustitiae tres indicantur: esse ad alterum, reddere debitum, ipsumque reddere ad aequalitatem:

d) Quatenus est ad alterum personas distinctas supponit, easque qua distinctas spectat: nemo enim sibi iniuriam inferre potest, nec datur aequalitas nisi ubi est distinctio. Quare etiam ubi plures sunt personae quae tamen quodam unitatis vinculo coniunguntur, v. gr. pater et filius, uxor et maritus, accurate distinguenda sunt ea quae sibi debent qua coniunctae ab iis quae unicuique propria sunt qua personae. Quoad haec erit relatio iustitiae, quoad illa pietatis tantum.

Ob huiusmodi alteritatem caritas a iustitia distinguitur: iustitia enim alteri reddo, tamquam distinctae personae, quod suum est; caritate, vero, alteri praesto tamquam mihi coniuncto quod meum est. Hinc possum, servata iustitia, caritatem laedere. Non ideo tamen est virtutum oppositio: cum enim iustitia sit ad alterum, dum quis quod suum est exigit vel denegat, iustitiam utique non laedit, sed neque eam exercet.

h) Quatenus reddit debitum iustitia strictum ius supponit; unde ab eius ratione deficiunt fidelitas, gratitudo, liberalitas.

c) Quatenus debitum reddit ad aequalitatem, iustitia quantum debet tantum praestat. Ubi ergo perfecta aequalitas deficit, perfecta iustitia haberi nequit.

2" *Materia* propria circa quam iustitia versatur sunt operationes externae et res ipsae externae secundum quod per eas unus alteri ordinatur.

Aliae virtutes: fortitudo, prudentia et temperantia, licet externos etiam

effectus gignant, secundum se non ordinantur ad alterum, sed hominem rectificant in scipso. Iustitia, e contra, ad alterum natura sua ordinatur, ac proinde « non est circa totam materiam virtutis moralis, sed solum circa exteriores actiones, et res, secundum quandam rationem obiecti specialem; prout scilicet secundum eas unus homo alteri coordinatur » 4.

Peculiaris huius virtutis natura efficit insuper ut, dum aliae virtutes morales habeant tantum medium rationis, secundum diversas circumstantias aestimandum, medium iustitiae sit *medium rei*.

3" *Forma* iustitiae est « suum cuique tribuere ». Haec numquam mutatur; dum obiectum materiale, i. e. ius alteri tribuendum, tum ob diversas circumstantias, tum ob mutatas leges positivas, mutationi est obnoxium 5.

Ad II. In iustitia, sicut et in aliis virtutibus, partes subiectivae ab integralibus et potentialibus distinguendae sunt.

Partes subiectivae illae sunt quae virtutem tamquam genus in species distinguunt. Partes integrales ad perfectam virtutem seu ad eius integritatem referuntur. Partes potentiales, quae per similitudinem cum animae potentiis dicuntur, virtutes adnexas denotant quae in aliquo cum virtute cardinali conveniunt, sed in alio ab eius perfecta ratione deficiunt °.

Iuxta S. Thomam partes *integrales* iustitiae sunt: facere bonum et declinare a malo sub speciali ratione debiti erga alium. Has partes proprias esse iustitiae S. Thomas ita probat: « Si loquamur de bono et malo in communi, facere bonum et vitare malum pertinet ad omnem virtutem: et secundum

• S. Th., II-II, q. 58. a. 8.

4 Cfr. Olgiati, *La riduzione del concetto filosofico di diritto al concetto di giustizia*, p. 56-55.

* S. Th. II-II, q. 58, r. 5 s.

hoc non possunt poni partes iustitiae, nisi forte iustitia accipiat, prout est omnis virtus: quamvis etiam iustitia hoc modo accepta respiciat quamdam rationem boni specialem; prout scilicet est debitum in ordine ad legem divinam, vel humanam. Sed iustitia, secundum quod est specialis virtus, respicit bonum sub ratione debiti ad proximum; et secundum hoc ad iustitiam specialem pertinet facere bonum sub ratione debiti in comparatione ad proximum et vitare malum oppositum, scilicet quod est nocivum proximo... »; « aliae virtutes morales consistunt circa passiones, in quibus bonum facere est venire ad medium, quod est declinare ab extremis quasi a malis: et sic in idem redit, quantum ad alias virtutes, facere bonum, et declinare a malo. Sed iustitia consistit circa operationes et res exteriores, in quibus aliud est facere aequalitatem, et aliud est factam non corrumpere »⁷.

Partes, vero, *potentiales* iustitiae illae virtutes dicuntur quae cum iustitia conveniunt in hoc quod sint ad alterum, et debitum quodammodo respiciunt, sed ab eius perfectione vel ratione aequalitatis vel ratione debiti deficiunt.

Ratione aequalitatis, quam stricte reddere nequeunt, a perfecta natura iustitiae deficiunt: 1) religio, eo quod numquam Deo cultus, prout meretur, redditur; 2) pietas erga parentes, quibus « non potest secundum aequalitatem recompensari quod eis debetur »; dum iis qui virtute antecedunt, cum nequeat virtus « secundum aequale praemium » heic in terris compensari⁸.

Ratione debiti a perfectione iustitiae deficiunt: veracitas, fidelitas, gratitudo, vindicatio etc.

His praemissis fusius de partibus *subjectivis* iustitiae agendum est.

Iustitiae divisio in commutativam, legalem ac distributivam primum ab Aristotele clare instituta est.

Iuxta Aristotelem⁹, quem S. *Thomas*¹⁰ sequitur, duplex datur iustitia: *generalis* et *particularis*. Prima hominem ad bonum commune ordinat, atque generalis dicitur quia omnium virtutum actus, qui bono communi necessarii sint, respicere potest: vocatur etiam legalis quia lege determinatur. Altera, vero, seu particularis, bonum privatum intendit atque in *commutativam* et *distributivam* sua vice distinguitur, prout vel mutuas sociorum relationes regit vel principem inclinat ad honores et onera subditis iuxta aequalitatem distribuenda.

Quae distinctio passim ab auctoribus adhibetur, licet inter modernos nonnulli, potius ad subiectum quam ad obiecta formalia attendentes bimembri divisioni trimembrem praeferant; ac proinde iustitiam commutativam dicant quae ordinat partes inter se. iustitiam legalem quae partes ad totum ordinat et iustitiam distributivam quae ordinat totum ad partes¹¹.

Sed si nomen idem, non idem rei conceptus. Nonne passim audimus qui iustitiam commutativam a legali et distributive ita distinguunt, ut tantummodo prima habeatur iustitia stricte dicta, aliae autem sint iustitiae latius dictae seu analogicae? Nec istae sententiae optimis patronis destituuntur, praesertim cum agitur de iustitia legali. Audias *Card. D'Annibale*: « Legalis vix iustitiae nomen meretur; nihil enim aliud revera est quam oboedientia strictis legibus institutisque populorum; ideo eam praetereo »¹². Lehm-

⁷ S. *Th.*, II-II, q. 79 n. i. c. et ad i.

* *Ib.*, q. 80. a. i.

» *Eth.*, l. V, c. 2.

⁹ S. *Th.*, II-II, q. 58, a. 7.

¹⁰ Cfr. Pr ü.MMER. *Manuale Theol. Mot.*, II, n. 70, not. 136.

¹² *Summula* (cd. 5). II, n. 98.

kuhJ. vero, quidquid, etiam non debitum, fit intuitu boni communis ad iustitiam legalem refert ". Quare, non dissimili errore, sed magis logice, Cathrein iam negat iustitiam legalem: ad cardinalem iustitiae virtutem pertinere u.

At perplures auctores iam ita iustitiam legalem describere coeperunt ut verae iustitiae species esse videatur * \ Classicae distinctionis scientificam veritatem Vermeersch praesertim vindicavit Et merito.

Ut supra explicavimus, ius universum tripliciter distinguitur, prout vel immediatam relationem praevaletiae personae in rem denotat, vel mediatam relationem totius in bona partium ac partium in bona totius.

Cui triplici iuri triplex iustitiae species respondeat necesse est.

Specificae enim differentiae ex diversis debiti rationibus hauriuntur. Aliter enim debetur quod personae competit singulari, aliter quod ipsi competit ut est membrum, pars societatis: aliter tandem quod debetur societati ut habet rationem totius.

Quare satis perspicitur iustitiam commutativam, quae ius immediatum respicit, a ceteris distingui, atque etiam iustitiam legalem vera specifica differentia a distributiva dividi: alia enim formali ratione quidpiam debetur toti qua tali et partibus qua talibus.

Possumusne etiam proprietates iustitiae communes triplici iustitiae demonstrare? Satis erit haec pauca perpendere. Proprietates iustitiae hae tres indicantur: esse ad alterum, reddere debitum, ipsumque reddere ad aequalitatem.

Iamvero tres iustitiae sunt *ad alterum*, nam quae reddunt, reddunt alteri ut distinctae personae (physicae vel morali). Quod reddant *debitum* satis manifestum est, cum satisfaciant iuri. Quod autem *ad aequalitatem* reddant, non minus constat. Praestatione enim sua ius adaequant. Unum tantum observandum superest, aequalitatem aliter in commutativa, aliter in aliis iustitiis constitui. In iustitia enim commutativa constituitur consideratione absoluta, unde ab Aristotele aequalitas arithmetica dicitur; dum relativa ex proportionem totius et partium in aliis iustitiis desumitur, unde vocatur geometrica; prima innititur proportionem rei ad rem; altera proportionem rei ad personam.

Ad III. Restitutio est actus proprius iustitiae commutativae seu restitutionis obligatio oritur tantum ex violatione iustitiae commutativae, non autem iustitiae distributivae aut legalis. Ita sententia communissima, cui nonnulli pauci contradicunt, ut Molina, Vasquez 17 etc. Et ratio est quia uni iustitiae commutativae pertinet, ut vidimus, constituere strictam aequalitatem rei ad rem seu inter datum et acceptum, inter damnum et compensationem, dum e contra in iustitia legali et distributiva habetur tantum aequalitas proportionis. Nunc autem restitutio facit strictam aequalitatem rei ad rem. Erravit proinde Aelius imponendo restitutionem (iuxta paucorum sententiam) etiam in casu violationis iustitiae legalis ac distributivae, nisi simul connexa fuerit violatio iustitiae commutativae, sicut nonnumquam solet accidere.

Haec Aristides ad Aelii memoriam revocabit. P. P.

Theologia moralis» I (ed 12), n 901.

H *Moralphil'*, I. 359, ed 5.

> Iu Buccerom. n 835; Pr Ommer, I. c., etc.

' L c Eam quoque diserte defendit Olgiati. O c . p 49

'' Cfr D. M. PRÜMMER, *Manuale Theologiae Moralis*, II, n. 203, not. 5.

104. DE IUSTITIA LEGALI QUOAD TRIBUTA.

Crispinus, mercaturae addictus, recepit mox exemplar quo denuntiatio accepti et expensi facienda est. In publicis ephemeridibus perlegit quod methodus diffidentiae inter civem et Statum est deponenda et instauranda est methodus reciprocae fiduciae et sine fraude, ob bonum commune. Vidit quoque fraudes gravissime mulctari. At haec ultima praescriptio eum convincit leges tributarias in Italia esse adhuc leges mere poenales et igitur licere in conscientia iisdem se subtrahere. Ideo omnia deposita in mensa publica tempestive repetiit, convertit in exteram pecuniam (valuta pregiata) et transtulit Tingidem, ubi acquisivit immobilia.

Probabilis mulcta, quae gravissima praevidetur, totam suam mercaturam laederet, sed ille fiduciam reponit in pecunia collocata in aliena natione. Et est etiam promptus, in casu denuntiationis, ad sibi parandam declarationem favorabilem aut silentium, solvendo pecuniam. Nihilominus scrupulis exagitatus ad sese confitendum apud parochum suum sistit.

Quaeritur :

1. Quid de iustitia legali in specie.
2. Si, praesertim in Italia, etiam modo, leges tributorum solvendorum retineri possint adhuc leges mere poenales.
3. Utrum ipsemet recte egerit.

SOLUTIO

Ad I. *De natura iustitiae legalis.*

Iustitia legalis homines ad actus inclinat qui societati, boni communis causa, debentur.

Quare non omnes boni actus quos cives, boni communis intuitu, faciunt, iustitiae legalis obiectum constituunt. Nisi enim societati *debiti* sint, ad pietatem vel ad aliam virtutem pertinent. Iustitia enim ius stricte dictum, cui verum respondet debitum, respicit. Societas vero in bona singulorum ius non habet nisi haec quodammodo bono communi necessaria vel utilia sint: hoc sensu dumtaxat bona singulorum sunt etiam societatis. Non enim fas est ita societatis naturam concipere quasi subditi, per omnia prorsus, eius membra sint: totalitarismus huiusmodi nec societatis fini necessarius est nec cum

inviolabili personae autonomia cohaeret.

Bona societati debentur tum ex necessitate communi tum ex legitimo iurisdictionis usu. Quod communis necessitas exigit, etiam independenter a positiva lege iustitiae legalis obiectum constituit. Societas vero actus quoque vere utiles a subditis exigere potest, qui, supposita lege, iam necessarii evadunt.

Unde iustitia legalis tum ab oboedientia, quae superiori praecipienti parere curat, tum a pietate, quae societatem ut bonorum principium spectat, formaliter distinguitur.

Iustitiae legalis *subiectuni* sunt societatis membra, i. e. tum princeps, tum subditi.

Subditos haec virtus inclinat ut so-

cictaus necessitati provideant ac legibus obtemperent.

Princeps, vero, ex ipsa iustitia commutativa tenetur societatem recte, per bonas leges, administrare: vi enim impliciti contractus, societas iure immediato in id gaudet. At iustitiae legalis est principem ita disponere ut utiles leges condant; ipse enim secundum iustitiae legalis postulata seu normas societatem ordinare debet. Unde in ipso dicitur esse architectonice.

Bonum quod iustitia legalis, tamquam finem, prosequitur est *bonum commune*. Legali enim iustitiae locus non est nisi ubi societas finem proprium prosequatur.

Bonum, vero, in qualibet societate, nonnisi virtutis exercitio procuratur. Unde actus ex iustitia legali debiti ad varias virtutes necessario pertinent. Ideo haec iustitia generalis dicitur, quia, aliter ac in aliis virtutibus accidit, materiam specialem non habet cui primam honestatem tribuat.

Bonum autem commune in societate civili efficaciter procuratur — verbis utar Leonis XIII ¹ — efficiendo ut ex ipsa conformatione atque administratione reipublicae ultro prosperitas tam communis quam privatorum efflorescat.

Quando ex necessitate communi, vel propter legis imperium, actus quidam societati debetur, moralis profecto adest obligatio ipsum ponendi. At cum ex lege iubetur, quaenam est eius vis in foro conscientiae?

Omnes legi positivae, modo iusta sit, capacitatem obligandi in conscientia agnoscunt. Item admittunt cuilibet legi necessario quamdam moralem obligationem adnexam esse: non enim lex est nisi obliget, atque nulla obligatio est quae tandem conscientiam non attingat. At suntne de facto leges mere

poenales, quae scii, tantum ad poenam subeundam conscientiam obligent?

Controversiae hic satis erit conclusiones referre:

i) Probabilis sententia huiusmodi legum et possibilitatem et existentiam defendit. Non enim praesumitur legislator civilis, hodie praesertim, cum parum ad moralia vincula attenditur, minutissimas quasdam ordinis temporalis praescriptiones in conscientia imponere, sed saepe contentus erit sua praescripta poenalibus sanctionibus munire quibus finem intentum obtinere valeat. Poena autem quae iuste infligitur, vi moralis obligationis subeunda est: id legis natura postulat, id etiam exigit bonum commune. Quoties enim aliquid ex boni communis necessitate debetur, moralis est obligatio — prout iam explicavimus — illud praestandi.

Hac quoque de causa non omnes leges positivae ut mere poenales concipiendae sunt.

20 Quaenam, igitur, uti tales habentur?

a) Leges ecclesiasticae, cum spirituale bonum intendunt, conscientiae obligationem semper gignunt. Ceterum nulla est poena sine delicto; nec delictum in foro canonico habetur sine culpa theologica.

b) Quoad leges civiles regulam istam, quam ex Vermeersch mutuamus, admittere possumus: eas solas leges civiles conscientiam immediate obligare quae, ob boni communis necessitatem, talem vim habere debeant². Id ex rei de qua agitur natura eruendum est, atque ad rectum iudicium efformandum multum conferunt communis aestimatio necnon adiectae poenae gravitas et natura. Praesertim, vero, ubi poena est tantum pecuniaria, facilius lex mere poenalis habetur.

In dubio de morali cuiusdam legis

¹ Enc. *Rerum Novarum*,

² *Thcol. AforI.* n. 175, cd 3

obligatione, lex ut mere poenalis habenda est.

At, ratione scandalii, fieri potest ut leges huiusmodi vim conscientiam obligandi indirecte obtineant.

c) Subditi legem honestam, licet mere poenalis sit, semper sequi possunt eiusdemque ordinationes contra alios quoque urgere ³.

3' Obligatio moralis, quae ex iustitia legali oritur est genere suo mortalis; at parvitatem materiae admittit.

Ad II. Circa tributa tres praecipuae proponi possunt quaestiones, id est:

d) Quo titulo tributum debetur;

6) Quamnam obligationem hodiernae leges de tributis gignant;

c) Quae sit iusta distributionis ratio.

Casus noster de secunda quaestione pertractat, sed necesse est ut primo cognoscamus quid sit tributum et deinde eius obligationes et leges.

Tributum sensu stricto sumptum definitur: res materialis quam cives ex lege praestare debent sine relatione immediate ad propriam privatam utilitatem, sed eo fine ut publicis sumptibus satisfiat. Tributum igitur est aliquid materiale sive agatur de praestatione in rebus naturalibus sive in pecunia.

In sensu lato significat: exactio vel perceptio a legitima potestate imposita, ex facultatibus civium stipendiariorum ad tegendos sumptus publicos et ordinarios Status. In hoc sensu sub nomine tributorum comprehenduntur etiam taxae. Hodie quasi innumerae species tributorum existunt sed ad duas species reduci possunt: tributa directa et indirecta. Directa sunt quae regulariter post statuta intervalla a persona nominatim designata, sive ratione bonorum sive ratione industriae vel artis aut negotii exiguntur. Tributa vero

indirecta ea vocantur quae occasione quadam peculiari, ratione actus vel facti, solvenda sunt ⁴.

Quamvis omnes theologi concedant, leges iustas tributorum aliquantulum in conscientia, obligare, tamen minime concordant de qualitate istius obligationis.

i° Iuxta aliquos, obligatio omnium tributorum iustorum oritur ex iustitia commutativa, ita ut defraudatio ipsorum inducat strictam obligationem restitutionis. S. Alfonsus vocat hanc sententiam communissimam et probabilior, citans pro ea 23 auctores. S. *Antoninus* scripsit quod: « cives, qui occultant sua bona mobilia vel immobilia vel fingunt minus valere aut debita habere ut minus imponatur eis, furtum committunt et tenentur communitati satisfacere » . Catechismus autem Romanus dixit: « In hoc crimine rapacitatis includuntur, qui, quae Ecclesiae praesidibus et magistratibus debentur, vectigalia, tributa, decimas et reliqua huius generis non solvunt, et ad se transferunt ».

Fontem huius obligationis putant esse contractum inter principem et populum. Princeps tacite aut expresse promisit pro viribus administrare rem publicam et procurare bonum commune civium: cives autem saltem tacite promiserunt se praestituros esse tributa necessaria ad satisfaciendum omnibus expensis iustis. Ergo si cives non solvunt iusta tributa, laedunt hunc contractum initum ac proinde etiam iustitiam commutativam. Deinde eadem sententia potest probari argumento indirecto nempe: Tributa iusta civilia eodem modo obligant subditos, ac tributa ecclesiastica seu decimae. Ergo secundum hanc sententiam tributa iusta obligant ex iustitia commutativa.

20 Iuxta alios: obligatio omnium

³ Cfr. PrOmmer. o. c., n. 286.

¹ *Thcol. Aior.t* 1. III, n. 6x6.

⁴ Sumnitf *Theologica*, part 2, tit. 1, c. 13, § 3.

tributorum oritur ex sola iustitia legali. Haec sententia non videtur fuisse cognita antiquis temporibus sed arridet multis auctoribus modernis 6.

Nonnulli tamen istorum auctorum docent adesse obligationem iustitiae commutativae, si quota tributorum iam rite et iuste determinata fuit in casu particulari. Si tributa sive directa sive indirecta semel in casu particulari determinata sunt, vix non aliter possunt defraudari nisi corrumpendo officiales Gubernii. Talis autem corruptio, consentientibus fere omnibus, laedit iustitiam commutativam; ceterum si tributa semel determinata sunt solent cum maxima severitate exigi, ita ut defraudatio sit fere impossibilis. Quaestio est igitur non de solutione tributorum pro individuo homine iam determinatae taxationi obnoxio, sed de obligatione solvendi tributa quae adeo determinanda sunt iuxta iustam legem existentem.

3' Iuxta nonnullos: omnes leges tributorum civilium sunt leges poenales. Haec sententia fuit prorsus incognita antiquis temporibus. Primus qui hanc sententiam aliquantulum propugnavit fuit Angelicus Carletus (i 1495) in sua *Summa Angelica*. Contra quem vehementer pugnavit Sylvester Prierias O. P. (1460-1523)

Nostris temporibus huic sententiae favent multi theologi 7. Auctores pro

hac sententia multas rationes congerunt:

) Communis aestimatio populi habet leges tributarias pro mere poenalibus, ita ut nemo etiam timoratae conscientiae putet se ad restitutionem teneri, si tributa defraudavit.

) Legislatores moderni nihil curant de obligatione in conscientia et enormibus poenis, quas infligunt defraudantibus tributa, sat clare ostendunt leges tributorum esse mere poenales.

c) Si leges tributorum obstringerent conscientias subditorum, tunc homines timorati essent peioris conditionis quam homines impii, quippe qui nihil curantes de obligatione morali et pro viribus defraudantes tributa, causarent magnum praeiudicium iis qui honeste solverent. Unusquisque facile intelligit has rationes non esse convincentes.

Leges tributorum directorum obligant directe in conscientia; leges autem tributorum indirectorum sunt mere poenales. Ita post Ballerini magna pars theologorum modernorum. Ratio praecipua est communis aestimatio populi, qui nullo modo putat peccare, si defraudet tributa indirecta, saltem si ex tali defraudatione non fit commercium habituale.

In tanto numero opinionum haud facile dignoscitur veritas. Theoretice prima opinio videtur sat fundata, tam propter pondus auctorum et praesertim S. Scripturae quam propter rationes internas. Sine solutione enim iustorum tributorum hodie vita socialis saepissime est vere impossibilis. Deinde pro tributis solutis civibus pretiosissima bona donantur a Gubernio: pax interna et externa, viae, plateae, via ferrea, etc.: quae quidem omnia non censentur gratis concessa. Ergo si cives non solvunt tributa quae sunt iusta et nihilominus beneficia Gubernii acceptant, veram iustitiae commutativae laesionem videntur committere.

* Lmimki hl, *Theologia moralis*, I. 1170; Vermikrsch, Quaen, *de iusi.*, n. 106; *Theologia moralis*, I n 567; SIMAR. *Lchrbuch der Moralthcol.* (1893). 368; Waffelaert. *Tractatus de virt. card., de tuse*, n 420 μ.; MaUSUACH. *Kath. Moralthcol.*, III. §3

r Summa 5 v. gabella Cfr. Fr Hanm, *Zur Grundlegung und Geschichte der Stcuenmoral*, 217, ubi haec res bene pertractatur.

» Biederlach, *De iustitia et iure* (1891)» n. 103; Cjwilly, *Disp thcol. de iust. et iure*, III, n ioio-1023, GfsîCOT. *Inst. theol. mor.*, I» 574» Berardi, *Praxis confess* (ed. 3), II, n. 413, et III, n. 57; Noldin, *De praeceptu*, n 316 docet: «Leges tributariae quae respiciunt tributa directa in nostris Austriae et Germaniae regionibus, videntur esse prac'nptivae ex iu*titia legali»; n 476 autem videtur leges tributarias tamquam poenales habere

Sed nobis magis arridet obligatio ex iustitia legali, quia agitur de obligatione civium erga Statum.

Quoad modum scse gerendi, praesertim in hac materia, « consuetudo est optima legum interpret. Proinde videas auctores singularum nationum » ¹.

⁹ Scribebamus hac de re (Lanza-Palazzini, *Principi di teologia morale*, II, Roma 1954, p. 423-424, n. 342): «Cosi prevalentemente in Austria ed in Germania gli autori ritengono la tesi che le leggi le quali riguardano i tributi indiretti siano meramente penali; quelle invece che riguardano i tributi diretti siano precettive per giustizia legale. Cfr. E. Jone, *Compendio di teologia morale*³, Torino-Roma 1952, 155-156, n. 208-209. In Italia la questione è difficile a definirsi. Fino a qualche tempo fa può dirsi che l'Italia è stato il Paese classico della lotta tra Stato e cittadino; da una parte lo sforzo per prendere, dall'altra la resistenza per non dare o per dare il meno possibile.

Storicamente si constata un progressivo intensificarsi della pressione fiscale in Italia. Ad es., nel 1913-14 segnava il 13,44 sul reddito complessivo della nazione; nel 1928-29 il 27,7; nel 1936-37 il 36. Non parliamo poi degli enormi aumenti nel secondo dopoguerra. Ciò è in relazione in parte ad un avvenuto cambiamento nella concezione e nella prassi dello Stato: da uno Stato liberale con compiti prevalentemente negativi, si è sempre più passati ad uno Stato amministratore del bene pubblico. Ma non tutto si spiega con i mutati compiti dello Stato. D'altra parte il cittadino non è rimasto inerte di fronte all'accresciuta pressione fiscale. Partendo dal concetto di "difesa", molli si sono creati una artificiosa giustificazione, che poi è divenuta sempre più estensiva.

Diffuso è nelle aziende il mezzo delle doppie scritture contabili, una da esibire al fisco a richiesta, per giustificare il reddito minore dichiarato; l'altra riservata, nella quale vanno i conti attivi che si sottraggono per diminuire, apparentemente, il reddito. Nessuno forse potrà dire il rapporto esatto dell'evasione: si parla però con fondatezza di casi diffusi di evasione per 2/3, 3/4, 4/5 rispetto al reddito reale, sebbene non si possa dire che tutto ciò sia ovunque uniforme o generalizzato. Anche aziende serie, che peraltro pagano tutti gli altri tributi connessi con l'attività commerciale, mantengono la linea dell'evasione nella propria denuncia dei redditi.

Il comportamento attuale della parte più sana della popolazione può essere così riassunto:

a) Per quanto riguarda i tributi doganali e simili (evasione ai monopoli, contrabbando): soltanto nelle zone di frontiera o nelle località di produzione (di tabacco, sale) è abituale il contrabbando di mestiere; la quasi totalità della popolazione nazionale se ne astiene. Da molti anni la legge lo classifica delitto.

b) Per quanto riguarda i tributi di scambio (imposta generale sull'entrata): è diffusissima l'evasione (non lasciare traccia scritta [fattura bollata] degli acquisti e delle vendite). Nelle aziende c'è poi un problema di cooperazione, perché si è

Ad III. Crispinus in casu est absque dubio reprehendus. Graviter peccaminosa, ratione obiectiva, est in casu violatio officii tributorum, cui adiicitur translatio pecuniae in exterarum regiones, quia communitati inde obvenit non mediocre damnum, cum ex tota casus descriptione appa-

soliti a demandare a impiegati o dirigenti il compito della tecnica dell'evasione. Essi in sostanza devono curare soprattutto che il sia logico e che non si verifichino interferenze di dati, facilmente rivelatori. La maggior parte della popolazione interessata però osserva le disposizioni di legge e paga regolarmente l'imposta.

L'evasione comunque non è riguardata come fatto lesivo dello Stato (la stessa legge la considera illecito amministrativo e non reato), sebbene crei un senso di disagio morale.

c) Per la ricchezza mobile è comportamento, piuttosto assai diffuso, la *evasione parziale*, sebbene considerata *quantitativamente* la popolazione, non si può dire che sia il comportamento della parte più sana o della maggioranza.

Il comportamento è limitato ad una parte relativamente piccola della popolazione, quantitativamente: commercianti, artigiani, industriali e professionisti. Le ragioni sono varie: maggiore instabilità nei guadagni e maggiore facilità di evadere rispetto ad altri (agricoli, tassati per catasto; impiegati ed operai, tassati per l'intero reddito), aliquote troppo alte, sfiducia reciproca, prudenza per timore fondato delle rettifiche in aumento, soprattutto la preoccupazione di pagare più degli altri (colleghi concorrenti).

Al momento del lancio della cosiddetta riforma Vanoni, c'è stato uno spirito di risipiscenza morale; ma da una parte lo Stato non ha ridotto sufficientemente le aliquote (vi sono, è vero, serie difficoltà tecniche, per farlo); dall'altra i contribuenti hanno fatto in genere un passo troppo irrisorio, in avanti, rispetto a quello che era dovuto.

Altro stato attuale che deve dire il moralista? Occorre innanzitutto tener conto del nuovo orientamento del legislatore, che si sforza di richiamare i cittadini ad un maggior senso di responsabilità morale, che è favorito in tutti i modi. Naturalmente anche lo Stato non potrà pretendere completa lealtà dai cittadini, finché non avrà adeguato il suo apparato tecnico e burocratico alla nuova situazione che mira a creare. Nel frattempo nella risposta al quesito precedente, hanno rilevanza particolari due elementi di discriminazione:

a) in senso generale è da attendersi il comportamento della parte più sana della popolazione, atteso anche il comportamento di categoria (consuetudine interpretata della legge);

b) in senso particolare per l'imposta di ricchezza mobile occorre che in ogni caso l'evasione non sia *enorme*, perché allora non si riconoscerebbe più la funzione sociale della proprietà, e il danno sarebbe sensibile anche per uno Stato intento a livellare più equamente la distribuzione della ricchezza >.

reat *agi de* magna pecuniae summa quae translata fuit.

Subiective potuit adesse bona fides, cum Crispinus videatur acerrimus assertor theoriae legum poenaliū.

Insuper hoc modo agendo laesit charitatem erga seipsum gravi periculo sese exponens forsan carceris vel saltem alicuius poenae pecuniariae ingentis.

Intentio deinde corrumpendi ministros fisci vel eos inducendi ne suo

munere fungantur est peccaminosa, quia est intentio cooperandi iniustitiae alterius: ministri enim vi muneris obligationem iustitiae commutativae erga societatem contrahunt. Si intentio in praxim deduceretur, Crispinus ad restitutionem teneretur. E contra, rebus sic stantibus, monendus est ut in futurum rectius agat erga societatem in re tributaria, sed, ad restitutionem cogi non potest, stantibus tot diversis opinionibus. P. P.

105. DE IUSTITIA LEGALI QUOAD ONERA POLITICA.

In magna civitate duae partes dimicant ut syndicum eligant et vix probabile est partem ordinis summa rerum potiri posse contra Communistas. Si vero Ioannes, vir ab omnibus magni existimatus, se candidatum praeberet, certa esset bonorum victoria.

Ioannes est quieta indole et vitam publicam abhorret etsi idoneus est, quapropter acceptare recusat. Ad suae conscientiae tutamen quaerit:

1. Quid de obligatione actionis politicae.
2. Utrum huius muneris acceptandi religione obstringatur.

SOLUTIO

Ad I. Quilibet civis habet erga civitatem suam iura et officia, inter quae illud vitae publicae — ratione caritatis et iustitiae socialis — quod est et ius et officium.

Nam cum « actio politica » maxime determinet civitatem et ideo bonum commune (bonos civium mores tuendo ac promovendo, etc.), omnium civium officium est eligere civitatis rectores eos qui fidem praebent se haec iura observaturos esse.

Civium vero qui hoc munus prudenter atque utiliter exercere valent officium est acceptare munus ipsis traditum: cum electores videantur elegisse virum idoneum. Si vero electus dubitet cum fundamento utrum ineptus sit, nequit munus acceptare: ad evitandos

errores in hoc iudicio, consulat probos et doctos viros.

« Si qui vero idonei electi fuerint, munus sine gravi causa recusare nequeunt: bonum enim publicum postulat ut sapientes et probi munus et onus, patriae utile, non declinent ¹. Causa gravissima tantum excusat ab hoc munere accipiendo.

Ad II. Ioannes non potest, eo quod sit quieta indole et amans pacis — sed capax — munus syndici recusare: nam bonum Ecclesiae et civitatis postulat ut acceptet, et quietis amor sufficiens causa non est ut ab hoc munere se retrahat. N. S.

¹ A. TANQUEREY, *Synopsis theol. mor. et past.*, III, Parisiis 1947. n. 978*.¹

106. DE LEGE MILITIAE ET DE OBIECTORIBUS CONSCIEN- TIAE, QUOS APPELLANT.

Ariprandus, iuvenis quidam italicus circumscription! obligatoriae adscriptus, militaris auctoritatis mandatum neglexit ideoque in carcerem detruditur.

Alexandro sacerdoti in carcerem eundem invisenti suam conscientiam aperit et ab eo quaerit utrum peccaverit praescripto legis italicae de servitio militari non obtemperando.

Refert enim eidem plures, qui videbantur viri religionem catholicam quidem profitentes, docuisse nullum adesse medium ad pacem universalem consequendam, nisi servitium militare deserendo. Oportere proinde ut aliqui iuvenes incipiant: eorum exemplum plures deinde sequentur et ideo paulisper impossibile evadet Reipublicae servitium militare exigere.

Fatetur his ideis imbutum se tanquam novarum idearum apostolum egisse et tuta conscientia modo suam poenam luere.

Quaeritur :

1. Quid de lege militiae.
2. Quid de sic dicta obiectione conscientiae.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *De lege militiae.*

Status suae defensionis per milites prospicit, quos sibi vel conductione vel conscriptione procurat. Alter modus, quo militia lege imponitur, fere ubique nunc adhibetur; insufficiens enim contractus conductionis nunc ostenditur; quare nonnisi cum militibus externae nationis quandoque fit. Ceterum ex eiusmodi contractu obligatio iustitiae commutativae, sicut ex aliis contractibus, oriretur.

Quaenam vero est obligatio militiam conscriptione impositam capessendi? Brevi huic quaestioni respondemus.

i" Nonnisi iustitiae legalis obligatio ex lege quae militiam imponit, modo iusta fuerit, oriri potest.

Ut vero iusta sit, opus est ut ex vera necessitate vel utilitate communi, incommodis militiae connexis proportionata, lata sit, atque ut onus civibus

imponatur secundum leges iustitiae distributivae. Quod, attentis omnibus circumstantiis, pensandum est.

Quare, licet conscriptio militaris, qualis hodie viget, cum ingens onus populis imponat atque continuum belli periculum offerat, damnanda sit; quousque omnes populi communi consilio diversam rationem adhibeant, eos legislatores damnare non audemus, qui, dum sincere paci universali atque mutuae nationum fiduciae adlaborant, propriae nationis incolumitati meliori quo fieri potest modo consulunt.

At certo iusta non est lex quae eos quoque, quos lex ecclesiastica a servitio militari eximit, sua praescriptione attingit.

2 Leges, tamen, huiusmodi obligantne *in conscientia* an ut mere poenales haberi possunt?

Tempore belli, eas ut morales ha-

bemus: necessitas enim publica id exigit. Bellum iustum, uti patet, supponitur. Nec refert utrum bellum iam geratur vel immineat. Quare peccant qui fraude utuntur ut immunes evadant, vel qui castra deserunt.

Utrum vero desertores debeant in conscientia exercitum repetere, ex natura poenarum quibus obnoxii erunt, diiudicandum est. Plerumque ab huiusmodi obligatione imponenda abstinendum est.

Tempore *pacis*, e contra, licet militia Status securitati necessaria videatur, leges militiae 1 in plerisque regionibus ut mere poenales habentur 2. Verum qui officiales corrumpit ut a militia immunis evadat eorum iniustitiam participat; at cum nullum verum damnum exinde oriatur, iuxta probabilior sententiam obligatione restitutionis non adstringitur 3.

Casus de conscriptione partiali, qua sorte idonei determinantur, utpote minoris utilitatis practicae, omittimus 4.

Ad II. Obiectio conscientiae, in sensu lato, significat « denegatio sese subjiciendi alicuius iussioni quia contraria habetur ordini ethico ». Hoc sensu adest obiectio conscientiae si filius recusat oboedire parentibus, quia id quod volunt est illicitum. Sed hodie obicctione conscientiae alia res intelligitur; intelligitur nempe recusatio oboediendi Gubernio Reipublicae imperanti servitium militare sive tempore pacis sive tempore belli non propter motivum ignaviae sed propter motivum sincerum conscientiae. Ut detur solutio facilior problematis aliqui auctores distinguunt quaestionem in duas partes:

1 Cfr Afr t nys-Damen', *Thcol. mor.*, I, cd. 12, α »35-

2 Cfr VFRMtBRsai' *Thcol. mor.*, II, 569; GÉ-mcot-Salsmans, o. c. I. 576

3 Cfr LbhmKUHL o. c., I, 1177; Pr Ommer, o. c., I. n 29S.

4 Cfr Pr Ommer, o. c., n 299

1) Obiectio absoluta vel generalis conscientiae.

2) Obiectio limitata vel particularis conscientiae.

Obiectio absoluta. Est recusatio totius activitatis militaris in omni bello directe vel indirecte.

Obiectio limitata. Est recusatio activitatis militaris in bello iniusto.

Character socialis et universalis Christianismi de se repellit servitium militare. Tempore belli venit separatio unitatis, amoris et fraternitatis: bellum introducit odium; maxime bellum est denegatio practica Corporis Mystici.

Pax est obligatio absoluta pro fidelibus, et si nolunt bellum debent recusare omnimode cooperationem ad bellum. Nihil mirum perinde si Summi Pontifices locuti sunt contra servitium militare. Leo XIII in Encyclica *Praeclara gratulationis* 20 iunii 1894 ita ait: « La gioventù è gettata in mano ai pericoli della vita militare. La robusta giovinezza è rapita ai lavori dei campi, ai nobili studi, al commercio, alie arti e votata per lunghi anni al mestiere delle armi. Di qui le enormi spese e l'esaurimento del tesoro pubblico... ».

Bellum modernum est totale. Simili modo occidit milites et civiles, armatos et non-armatos. Pereunt obiecta militaria et civilia, loca belli, ut arsenalia, et hospitales ac scholae. Ille qui non vult fieri miles non recusat obligationes sociales sed facit bonum pro pace totius mundi. Castra vel commoratio in locis belli ducunt etiam ad vitam immoralem. Laedit vitam civilem iuventutis. Hominem ducit ad repetitiones inutiles actuum, iussuum, etc.

A) *Obiectio absoluta conscientiae.*

Omnes moralistae sentiunt quod bellum potest esse licitum.

i) Doctrina traditionalis Ecclesiae nos docet bellum posse esse licitum. Tantum Lactantius, Tertullianus et

Origenes scripserunt contra hanc doctrinam: eorum sententia est .personalis 5.

2° Haec doctrina est etiam lex naturae. Omnis homo habet ius defendendi vitam et integritatem propriam contra omnem oppugnationem. Potest repellere impetum usque ad mortem adversariorum, cum hoc necessarium sit, id est cum non remaneat altera via salutis. Ergo si individuus potest sese defendere, etiam legitima est defensio personae collectivae. En quae habet clarissimus P. Messineo: « Perché sia giusta una guerra difensiva (cioè contro un'aggressione) basta che, non restando altro mezzo di intesa — cum maxima probabilitate — si ritenga ingiusta l'aggressione. Oggettivamente una guerra non può essere giusta da ambe le parti, ma soggettivamente (cioè nelle convinzioni di chi si batte) per mancanza di evidenza, una guerra può essere ritenuta giusta da ambe le parti. Perché sia giusta una guerra offensiva (cioè quella che persegue diritti lesi con l'iniziativa delle armi) si devono avere ragioni così gravi che siano proporzionate alle ingenti calamità che si prevedono future per ambe le parti »⁶.

Igitur si bellum iustum esse potest, Respublica habet potestatem vocandi ad servitium militare praestandum omnes illos qui necessarii et apti sunt ad defensionem communem. Etiam potest imponere illis obligationem ut respondeant imperio Reipublicae hac in re.

Audi rursus idem clarissimus Auctor: « Il cittadino da parte sua ha il dovere di ubbidire, per rendere alla Società alla quale appartiene e dalla quale trae i benefici della vita associata questo indispensabile servizio: impu-

gnando le armi quando il superiore diritto della patria fosse minacciato ».

Ergo obiectiones absolutae conscientiae non possunt admitti, quia veritati non respondent assertiones huiusmodi: omne bellum in se est intrinsece illicitum, vel contra traditionem moralem Christianam.

B) *Obiectio limitata vel particularis conscientiae.*

Si omnimoda evidentia possit probari bellum determinatum esse obiective iniustum: non habere scilicet conditiones iustitiae quae requiruntur ut bellum sit iustum, certum est quod haec obiectio conscientiae contra hoc bellum non tantum est licita, sed obligatoria. Omnes moralistae perfecte consentiunt.

Sed in concreto generaliter difficile est habere talem evidentiam, quia adest difficultas determinandi adamussim quinam sit aggressor. Non licet singulis civibus huiusmodi quaestiones definire et exinde licitam retinere obiectionem conscientiae: iudicium huiusmodi subverteret ordinem publicum.

Ergo omnis civis debet de se praesumere quod Gubernium habeat ius requirendi ab ipso servitium militare, et consequenter habet ius imponendi ei usum armorum. Habetur hic praesumptio iuris in favorem legitimae auctoritatis.

« In caso contrario — prosequitur Auctor noster — il dovere sociale e le leggi emanate dallo Stato resterebbero dipendenti dalla opinione soggettiva del singolo, il quale potrebbe sempre opporre al comando una sua personale persuasione. Sarebbe in tal caso introdotto il principio dell'anarchia endemica »

C) *Brevis historia.*

In Gallia hoc problema est recens. Prima obiectio facta est anno 1949. In

⁶ Card. Alphridus Ottaviani, *Institutiones I. P. E.*, cd 3A, a. 1947» vol. I, n. 86. contendit nunc bellum evadere iniustum, cum, loco iustitiae restaurandae, eam penitus conterat.

⁷ « Civiltà Cattolica », 18 febbraio 1950

⁷ « Civiltà Cattolica », 18 febr. 1950.

Hollandia in 1922 articulus introductus est in Constitutionem. Obiectio possibilis est, sed ille qui excusatur ab omni servitio militari est aptus ad servitium publicum.

Et est sicut hoc in aliis 12 Nationibus inter quas sunt Status Foederati Americae Sept., Canada, Norvegia, Australia, Finlandia etc.

In Hibernia haec quaestio non oritur quia non habetur conscriptio obligatoria. In Italia est fere similis quaestioni ac in Gallia. In Constitutione adest affirmatio libertatis conscientiae.

In Helvetia, ab. a. 1914 usque ad 1945 fuerunt 350 casus (maior pars propter motiva religiosa, 77 propter motiva moralia et 67 propter motiva politica); obiectores fere omnes protestantes erant. In Canadensi regione

fuerunt 10.000, fere omnes acatholici. In Aqglia in primo bello totius fere orbis erant 16.000, et in secundo 61.000. In Statibus Foederatis Americae Septentrionalis usque ad augustum 1945 erant 30.000, omnes propter motiva religiosa. In Italia pauci casus fuerunt post recens bellum.

Igitur obiectio absoluta conscientiae acceptabilis non est. Obiectio limitata conscientiae est fere inacceptabilis 8.

Ad III. Aripandus bona fide egit et proinde subjective non peccasse dicendus est. Qui autem eidem suasivum consilium dederunt, non recte egisse dicendi sunt, attentis supra expositis, quia ad anarchiam iuvenem impulerunt.

P. P.

107. DE IUSTITIA DISTRIBUTIVA.

Eugenius, gubernii minister, in distribuendis muneribus nonnumquam favoritismo indulget; semel et bis, larvato concursu, dignum digniori praetulit; semel indigno munus publicum commisit.

Ad meliorem frugem reversus, confessario accedit suas culpas denuntians.

Quaeritur :

1. Quacnam officia iustitiae distributivae.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Iustitia distributiva* est virtus qua bona et onera communitatis aequa proportionem inter cives distribuuntur.

Eadem directe et per se respicit distributionem *bonorum*: iustitiae enim est alteri quod suum est tribuere, non sibi aliquid exigere; at, cum singulorum intersit ut non nimis onerentur, etiam aequa onerum distributio, qua aequa, ad iustitiam distributivam pertinet.

i *Bona* quae haec virtus respicit

sunt communitatis propria; singuli, vero, in eadem, ante distributionem, ius mediatum habent, quod post distributionem immediatum evadit, licet forte bonum primariam suam destina-

P. LORSON, *Un chrétien peut-il être objecteur de conscience?*, Paris 1950; A. DE SORAS, *Service militaire et conscience catholique*, Paris 1948; A. MESSINEO, in < Civiltà Cattolica >, 18 febr. 1950, vol. I, p. 361; C. MELZI, in < La Scuola Catt. >, maggio-lugno 1950, n. 169; H. DAVIS, S. J. » *Social and Moral Problems*, London 1948; J. MCCARTHY, *The Conscientious Objection*, in « Irish Jurist », 1940; < Irish Hierarchy », *Pastoral Letter on Conscription* 1917.

tionem in utilitatem publicam adhuc retineat.

Praecipua communitalis bona sunt: munera seu officia publica (haec primario in bonum societatis exercentur); honores qui nonnullis, secundum eorum gradum vel meritum, exhibentur; praemia pro peculiari merito; subsidia physicis vel moralibus personis concessa; atque efficax protectio seu tutela tum libertatis tum bonorum.

Proportio, vero, servanda diversa erit pro diversitate societatis atque bonorum; nec ad singulorum utilitatem praeprimis seu directe attendendum est, sed potius ad bonum commune. Communia enim sunt bona quae distribuuntur; quare nonnisi propter bonum commune privatis distribuuntur. Non ideo tamen, in hac proportionem instituenda, privatorum utilitas negligitur; immo haec quandoque proxime seu materialiter intenditur, uti, v. gr. accidit dum proprietas privata protegatur. At formalis distributionis ratio in bono publico semper reponenda est.

Iamvero:

a) in conferendis *muneribus* publicis, boni publici ratio ceteris considerationibus praeponenda est: haec enim relationem ad societatis utilitatem semper retinent. His, ergo, conferenda sunt ex quibus boni publici melior procuratio sperari potest; atque, ceteris paribus, in nostra societate his qui ob maiora merita digniores videntur. In nostra, dicimus, societate; fieri enim potest ut in regimine autocratico munera voluti in unius potestate esse censeantur, qui tunc potest personas quoque sibi acceptas, modo dignae sint, prae dignioribus, eligere, quin iustitiam distributivam laedat *.

At si ad assequenda munera concursus fiat, ut digniori conferantur commutativa iustitia exigit.

Insuper proprium est iustitiae di-

tributivae ut aequa servetur proportio in stipendiis quae publicis officialibus pro eorum munere debentur.

fe) *Honores*, non solum propter personalem virtutem, sed etiam propter dignitatem vel personam quam quis gerit conferri possunt « sicut principes et praelati honorantur etiam si sint mali, in quantum gerunt personam Dei et communitalis cui praeficiuntur » 2.

c) *Praemia*, e contra, ratione habita meritorum proportionaliter distribuenda sunt.

d) *Subsidia*, vero, iuxta eorum naturam, vel inter eos qui magis indigent, vel inter eos ex quibus maior utilitas speratur aequae dividenda sunt; ita subsidium familiae pauperi praestitum alterius naturae est ac subsidium quod ephemeridi vel scholae procuratur. Nec subsidiorum originis ratio negligenda est; haec enim praecipue e tributis desumuntur; quare, v. gr., cum catholici eadem non aliter ac alii solvant, iniusta foret distributio quae eorum instituta ac necessitates negligeret.

e) Tandem *protectio* omnibus indiscriminatim praestanda est, licet non raro nonnullae personae atque peculiares res speciali tutela indigeant.

2° *Onera* quae, uti diximus, iustitia distributiva indirecte respicit, aequa proportionem, quae diversa erit pro praestationum diversitate, sociis imponenda sunt.

Iniqua, vero, distributio commutativam quoque iustitiam violat: societatis enim ius in singulorum bona, cum necessitate boni communis innitatur, eiusdem fines non egreditur; quod ergo ultra exigitur, vere usurpatur.

Ad II. Favoritismus, cui Eugenius indulgere dicitur, consistit in eo quod distributor considerat in eo

1 Cir, Vbrmbbrsch, *Theol. Mor.*, II, 350.

2 S. Th.. II-II, q, 63, a 3,

cui aliquid confert non causam, propter quam id quod ei datur esset ei debitum, sed solum aut exaggerato modo hoc quod *ista* persona est (consanguinea, conterranea, amica etc.). Cum ex natura virtutis iustitiae exigatur ut distributores sola moveantur consideratione obiectiva boni communis, iurisque membrorum in proportionata distributione, manifestum est Eugenium peccasse laesione iustitiae distributivae. Gravitas peccatis dimetienda est ex damno societatis, re obiective considerata et ex conscientia culpa in Eugenio, re subiective inspecta.

Praetereundo digniorem et nomi-

nando dignum per se peccavit contra iustitiam distributivam, quia dignitas est titulus iuris in gradu diverso. Notandum est concursum, cum larvatus fuerit, non habuisse in casu rationem promissionis; secus peccasset etiam contra iustitiam commutativam.

In tertio casu Eugenius peccavit contra iustitiam commutativam, ratione muneris, necnon contra iustitiam legalem propter neglectum officium commune procurandi bonum commune. Ideo tenetur ad restitutionem erga societatem et pro posse debet damnum reparare.

P. P.

108. DE DOMINIO.

Demetrius bonus est vir et mitis, at in propriis negotiis gerendis longe incuriosus: bona sua sine cautione ulla facile commodat: multa mendicantibus porrigit etsi probe novit plures ex his collecta stipe mercaturam agere: Ecclesiae et operibus piis ditissimas stipes largitur. Quo brevi fit ut non solum ipse, sed tota eius familia ad inopiam fere deducatur. Sulpicio eum obiurganti quod bona sua tam stolide administravit, respondet Demetrius optimo iure se usum esse, cum esset dominus omnium: caritatem autem, virtutum principem, esse ipsi iustitiae anteponendam.

Quaeritur :

1. Quid sit dominium et quomodo dividatur.
2. Quacnam sint inter iustitiam et caritatem rationes.
3. An probanda sint ea quae pro se Demetrius proponit.

SOLUTIO

Ad I. Dominium prout hic sumitur est aliquod ius quod alicui debetur ex iustitia commutativa, seu stricte dicta. Ius autem commutativum seu rigorosum definiri potest facultas moralis qua alicui competit aliquid in commodum suum proprium et exclusivum. Sed illud ius duplex est, aut ius in re aut ius ad rem. Ius in re est idem ac dominium atque definiri potest illa facultas moralis qua aliqua

res alicui *immediate* devincta est, ita ut hic directe aliquam dominationem circa eam exercere possit. Ius ad rem vero est facultas moralis qua aliqua res nonnisi *mediante alia persona* nobis devincta est, ita ut haec obligetur ad aliquid praestandum; v. gr. ad debitum solvendum. Ius in re seu dominium dividitur in dominium plenum seu perfectum et dominium non plenum seu imperfectum. Dominium ple-

num seu perfectum definiri potest ius de aliqua re intra limites legis quovis modo pro libitu disponendi. Complectitur igitur rei proprietatem, eiusque usum et fruitionem perfectam; sed intra limites legis, id est servatis iis quae vi legis ex iustitia obligantis quoad exercitium iuris statuta sunt, quin tamen inde aliquid iuris in alium transferatur. Sic autem ipsa facultas ius suum exercendi aliquando restringitur (v. gr. quoad minores) aut modus exercendi suum ius (v. gr. quoad vicinos). Dominium non plenum seu imperfectum opponitur dominio pleno, atque illud est quod aliqua ex iis facultatibus quas dominium plenum secunda fert, caret. Est duplex; dominium scilicet, directum seu nudum et dominium indirectum seu utile. Dominium directum seu nudum constituitur sola proprietate rei, sine eius usu et fruitione estque proinde ius de sola substantia rei disponendi. Dominium indirectum seu utile in solo usu magis minusve perfecto vel fruitione consistit, sine eiusdem proprietate. Iura quae dominium utile concedunt, a iurisperitis modernis vocantur iura in re aliena. In novissimo Codice civili italico [2 sub titulo: *delle proprietà*, multae limitationes domini etiam pleni statuuntur. Ita v. gr. proprietas ruralis non debet transferri et dividi nisi servata unitate quadam minima culturali, lege statuta. Ob fines hygienicos, demographicos, sociales certi fundi sic dictae « bonifica » seu meliorationi culturali subiiciuntur. Etiam in construendis aedificiis, muris, puteis, cisternis, in plantandis arboribus, ducendis fossis, libertas proprietarii variis restrictionibus limitatur. Quoad iura in re aliena, Codex civilis italicus plura statuit de superficie, emphiteusi, usufructu,

usu et habitatione, servitutibus praedialibus, condominio, possessione

Ad II. Rationes inter iustitiam et caritatem ex utriusque virtutis natura desumuntur. Iamvero iustitia est virtus moralis qua suum cuique ius tribuitur; caritas est virtus theologica a Deo infusa qua diligimus Deum propter seipsum, nos ipsos vero et proximum nostrum propter Deum. Proximus autem noster est omnis rationalis creatura quae beatitudinis aeternae particeps aut capax est. Actus qui ab habitu caritatis procedit ille est quo diligimus Deum propter seipsum ac super omnia; qui actus amor benevolentiae vocatur; atque quatenus est amor mutuus inter Deum et hominem, fundatus in communicatione beatitudinis supernaturalis, habitae vel habendae, dicitur amicitia supernaturalis. Motivum autem seu obiectum formale diligendi Deum est ipsa divina bonitas seu infinita perfectio in se et propter se amabilis supra omnia. Idem autem motivum quo diligimus Deum, est etiam motivum quo supernaturaliter diligimus nosmetipsos et proximos. Ratio enim diligendi proximum Deus est; hoc enim diligimus in proximo ut in Deo sit et ei inhaereat. Hinc etiam proximum amore benevolentiae sequi debemus sicut nos ipsos; qui quidem amor benevolentiae necessario etiam sese externe manifestabit per opera misericordiae et beneficentiae, secundum debitum ordinem proximo impensa: non enim vere alicui bene volumus, si ei non bene facimus, quando oportet.

Ex hisce sequitur iustitiam et caritatem inter se discrepare quatenus iustitia respicit *ius* alteri debitum, ut a nobis iuridice *distincto*; caritas vero respicit *bonum* alterius tamquam nobis *proximi*, id est uniti ob similitudinem

1 Lib. III.

2 Art. 846 ss.

3 Art. 8869 ss. della proprietà edilizia, della luce e delle vedute, dello stillicidio* delle neque

4 Art. 982 B3.

in communione quadam bonorum. Hae duae virtutes mutuo se complent, etiam in vita sociali publica. Iustitia enim socialis efficit, iuxta doctrinam litter, encycl. *Quadragesimo anno* s, ordinem iuridicum et socialem « quo oeconomia tota velut informetur. Caritas vero socialis quasi anima esse debet huius ordinis » *. Insuper, caritas nos ordinat *immediate* in Deum tamquam in finem ultimum nostrum supernaturalcm; sola enim caritas intrinseca sua ratione attingit finem ultimum in se; iustitia vero, et aliae virtutes morales, nos ordinant tantum circa ea quae sunt ad finem illum; scii, circa observantiam praeceptorum moralium, sive erga Deum (per virtutes religionis et poenitentiae), sive erga proximum (per virtutem iustitiae cum annexis), sive erga nosmetipsos (per virtutes fortitudinis et temperantiae cum annexis). Hinc, dum observantia praeceptorum moralium sine caritate exsistere potest, ut in infideli et in peccatore obtinet, caritas sine observantia praeceptorum sub gravi obligantium esse nequit; immo est modus et finis et forma omnium virtutum r. Quapropter S. Paulus dicit ' : « Finis autem praecepti est caritas »; et in Coloss. " caritatem vocat « vinculum perfectionis » et ad Rom. '°, postquam inculcavit oboedientiam et reverentiam auctoritati civili praestandam in reddendis vectigalibus et tributis, eloquenter ad fundamentum talis obligationis, dilectionem scii, seu caritatem provocat, simulque habitudinem iustitiae inter et caritatem ostendit quando prosequitur: « Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis: qui enim diligit proximum. legem implevit. Nam: Non

adulterabis; Non occides; Non furaberis; Non falsum testimonium dices; Non concupisces: et si quod aliud est mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio ». Et iam prius Christus Dominus legis doctor! interroganti se quodnam esset magnum mandatum in lege, respondit maximum et primum mandatum esse illud dilectionis Dei ex toto corde et anima et mente, et secundum huic simile esse illud dilectionis proximi sicut suiipsius; deinde subdidit rationem cur essent maxima mandata dicens: «In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetae »

Ad III. Ex dictis iam patet an probanda sint ea quae pro se Demetrius proponit. Sulpicio enim se obiurganti quod propriis negotiis gerendis longe incuriosus tam stolide bona sua in varia caritatis opera effuderit ut brevi non solum ipse sed tota eius familia ad inopiam fere deducta fuerit, respondet optimo iure se usum esse, cum sit dominus omnium: caritatem autem, virtutum principem, esse ipsi iustitiae anteponendam. Primum ergo Demetrius praetendit se praecise quia ut dominus iure pleno in bona sua gaudet, illis pro libitu uti posse. Sed respondendum ei est, eum bona sua dissipando vel pauperibus aliisque causis piis distribuendo iure quidem suo usum fuisse, adeoque valide semper egisse, nisi aut de bonis coniugalibus communibus disposuerit aut aliquo speciali titulo usu bonorum suorum privatus fuerit, ut ob sic dictam cessionem bonorum obtinet. Attamen, etsi per se valide egit, non tamen necessario licite; quia dominus iure suo utendo etsi valide, facile tamen illicite agere potest. Sic contra iusti-

5 as Mali 1931

• A A S. XXIII, p 206

r Cfr S. Th.t III, q 65. o. 4. Q. 65, a. 2; IIII. q 23. a. 7.

• Tim 1» 5.

• 3» 14

13. B-1Ç

II Mt 23. 40.

tiam commutativam agit, si utendo iure suo iam debitum suis satisfacere, contra pietatem, si familiam suam sustentare nequit, ut in casu obtinet; contra caritatem agit, si bona sua elargiendo ordinem caritatis non servat; contra iustitiam sociale, si ea dissipat, vel, multo magis, fructus destruit, ut pretium eorum altum maneat. Insuper, in omnibus casibus Demetrius contra liberalitatem peccavit, per excessum scii, liberalitatis, seu per vitium prodigalitatis, qua divitiae distribuuntur plus quam permittit aut ei cui non permittit recta ratio. Quando

autem Demetrius pergit dicendo caritatem, virtutum principem, esse ipsi iustitiae anteponendam, verum dicit eo sensu quo explicavimus sub II; quatenus scii, caritas est modus, finis, forma, ideoque regina et princeps virtutum. Sed non est verum hoc sensu quod spreto atque non servatis aliis virtutibus caritas exerceri possit; id non esset nisi simulacrum caritatis; vera enim caritas ante omnia efficit ut cuncta mandata aliarum virtutum, tam erga Deum cum erga proximum, serventur.

C. D.

109. DE PROPRIETATE PRIVATA ET DE OPPOSITIS QUORUNDAM OPINIONIBUS.

Quaedam mulier, Amelia, ceteroquin pia, communistarum ideis, speciatim praedicatione iustitiae socialis et meliore divitiarum distributione, non exclusa proprietatis privatae totali abolitione, ita est allecta, ut magisterio Ecclesiae hac in re subiacere recuset. Excusationes inter se perpendit recogitatque hoc modo facilius posse inter atheos religionem defendere ac demonstrare christianismum minime operariis infensum esse, et nullo modo obstare meliori divitiarum distributioni ac proprietati collectivae.

A confessariis, quos saepe immutat, reprehensa et non absoluta dimissa, alios quaerit, a quibus, de his rebus silens, absolutionem obtinet. Tandem, occasione matrimonii, accedit ad lustinum confessarium, qui ei exprobat sacrilegiorum seriem.

Quaeritur :

1. Quid de privata proprietate.
2. Quid de doctrina Ecclesiae hac in re.
3. Quid de modo agendi lustini cum Amelia.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sibi velit proprietas privata.*

Est facultas quae privatae personae, physicae vel morali, directe competit, absolute disponendi de quibusdam rebus in proprium commodum. Vocatur etiam ius in re perfectum, seu plenum vel dominium proprie dictum.

Facultas: seu potestas nobis innuit

id quod agimus iure subiectivo, sed hoc ius vertit circa aliquod bonum quod « rem » vocamus, quae est obiectum istius potestatis.

Absolute disponendi: idem est ac uti et frui seu clarius non solum disponendi in proprium commodum de qualitatibus rei sed etiam de substantia ipsa rei, si possibile est.

Diximus vocari etiam ius in re perfectum. Ius enim deducitur *in re* et *ad rem*. « Ius in re seu reale, ait Ferrari, est illud quod per ipsam rei traditionem acquiritur; ius vero ad rem seu personale est illud quod aliquo iusto titulo habetur ad rem, ut traditio eius fiat »

Ius in re distinguunt in *perfectum* et *imperfectum*. Illud constat iure utendi et disponendi et hoc plenum dominium est. Istud, imperfectum seu semiplenum, constat ex sola potestate utendi vel sola potestate disponendi: illud indirectum seu utile, hoc vero directum dicitur.

Valde interest ad determinandos limites competentiae status circa privatam proprietatem divisio iuris subiectivi in altum et humile. *Altum* est quod rei publicae qua tali competit, disponendi in casibus necessitatis, de rebus suorum civium, non quidem ut proprietarius directus et absolutus, sed quatenus id postulat commune bonum et indirecte, nempe vi suae iurisdictionis qua bono communi consulere et potest et debet.

Humile vero est facultas quae privatae personae, physicae vel morali, directe competit, absolute disponendi de quibusdam rebus in proprium commodum.

Utraque haec definitio: satis patet. At auctores non concordant in determinanda ultima domini altit origine.

Obiectum domini pleni, diximus, est res.

Res hic est aliquid bonum, non certe absolutum sed relativum. Bona creata respondent tribus categoriis: naturae, gratiae et gloriae 2.

Bona naturae, de quibus solummodo nunc sermo est, in alias tres classes

deducuntur: bona animae, bona corporis et bona exteriora

Bona animae et bona corporis sunt bona: interna, externa et mixta; interna: quae inhaerent ipsi subiecto cuius bona sunt. Sunt e. gr. ipsa substantia animae et corporis, facultates, qualitates, habitus etc. Haec hodierna scientia socialis « personalia » appellat.

Bona exteriora e contra constituuntur ex omnibus realitatibus quae extra subiectum habent pro ipso rationem appetibilitatis. Ea vel sunt spiritualia seu quae sensibus attingi nequeunt uti fama, honor et iura melius vocantur ³, vel sunt materialia: divitiae 5.

Bona externa materialia sunt bona de quibus nunc solummodo agitur.

Ad II. *Principia Ecclesiae circa proprietatem privatam.*

Sufficiat enuntiare principium quod legimus in Enc. *Rerum novarum* Leonis XIII: «Possidere res privatim ut suas, ius est a natura datum » e.

Ad ius in proprietatem privatam vindicandum et fulciendum Leo XIII, in sua Encyclica *Rerum novarum* multa ac valida philosophica argumenta affert. Ostendit ibi magna cum prudentia et claritate hoc ius profunde in humana natura fundari atque quam maxime eidem consonum esse (quod argumentum in eius demonstratione primum locum occupat).

Summus Pontifex ostendit enim ius proprietatis consequentiam esse ipsius humanae naturae, prout est ratione praedita. Incipit a comparatione hominis ad animalia. Homo enim prouti animal rationale differt a pecudibus quoad providentiam in mediis ad vi-

³ Bonum autem hominis est triplex: est enim primo quoddam bonum animae, aliud bonum corporis, tertium bonum exterius, scilicet divitiae. S. Th., I II. q. 84, a. 4.

⁴ S. Th., II-II, q. 73» a. 3-

⁵ Alii vocant ista: bona mixta, quia radicitus sunt in nobis, formaliter extra nos.

• Denz 1938 a.

¹ *Bibliotheca*, v Ius. iustitia. n. 46

• S. THOMAS, De Malo, q. 1, a. 4, ad 13

tam conservandam procurandis. Animal irrationale in protectione sui ipsius, suae vitae, in conservatione suae speciei et in alimentis parandis solo instinctu ducitur. Instinctu caeco ducuntur ita ut commode utantur rebus, quae in natura ipsa, occasionaliter, hic et nunc inveniantur. Homo vero ratione est praeditus, sibi conscius omnium indigentiarum suarum et in animo reflectit quomodo eisdem quam optime satisfacere valeat.

Sentit insuper quod ipse sibi media materialia ad vitam servandam procurare debet, quod vita eius secundum partem materiale a semetipso dependet. Et ideo « quod eminet atque excellit in nobis, quod homini tribuit ut homo sit et a beluis differat genere toto, mens seu ratio est. Et ob hanc causam quod solum hoc animae non utenda solum quod est omnium animantium commune, sed stabili perpetuoque iure possidenda, neque id dumtaxat quae usu consumuntur, sed etiam quae nobis utentibus, permanent »

Et idem Pontifex in alio suo documento acute reprehendit omnes, qui ius ad privatam proprietatem a Deo datam denegant. « Ecclesia inaequalitatem inter homines, corporis ingenique viribus naturaliter diversos, etiam in bonis possidendis agnoscit, et ius proprietatis ac dominii, ab ipsa natura profectum, intactum cui libet et inviolatum esse iubet: novit enim furtum ac rapinam a Deo, omnis iuris auctore ac vindice, ita fuisse prohibita, ut aliena vel concupiscere non liceat, furesque et raptores, non secus ac adulteri et idolatrae, a coelesti regno excludantur » (Leo XIII) ⁹.

Ecclesia defendendo ius ad proprietatem privatam non proponit hanc veritatem sicuti sententiam mere philo-

sophicam. Quamvis veritas haec non ut dogma fidei proposita sit, tamen omnis fidelis eam amplectere debet quia fulcitur in universali Ecclesiae magisterio.

His addantur documenta PP. Pii XI " et Pii XII feliciter regnantis ¹⁰, Sed haec veritas, ut diximus continetur in ipsis Revelationis documentis.

Textus quem legimus in capite I libri *Geneseos* ubi Deus dedit proto-parentibus, nuper creatis, terram ut subicerent eam et dominarentur piscibus maris et volatilibus coeli, universisque animantibus, videretur defendere sensum collectivum iuris proprietatis sed ad rem animadvertit Leo XIII: « Quod... terram Deus universo generi hominum utendam, fruendam dederit, id quidem non potest ullo pacto privatis possessionibus obesse. Deus enim generi hominum donavisse terram in commune dicitur, non quod eius promiscuum apud omnes dominatum voluerit, sed quia partem nullam cuique assignavit possidendam, industriae hominum institutisque populorum permissa privatarum possessionum descriptione »

Etenim certe Adae filii aliquid proprium possidere exhibentur: «Fuit autem post multos dies ut offerret Cain de fructibus terrae munera Domino; Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui... » ¹¹. Cain agricola aedificavit civitatem quae sua esset et

⁹ Leo XIII, *Rerum Novarum*.

¹⁰ *Quoad Apostolici muneris*, Dcnz. 1851.

¹¹ « Comperto et explorato habetur. . Leonem... et theologos... semper uno ore affirmasse » a natura seu a Creatore ipso ius dominii privati hominibus esse tributum ». Enc. *Quadragesimo anno*, Dcnz 2254. Vide etiam: Pius XI Litt. Encyd. *Divini Redemptoris* (19 martii 1937).

¹² Litt. Enc. Summi *Pontificatus* (20 oct. 1939). Nuntia radiophonica dici Pentecostis a. 1941 in pervigilio Nativitatis Domini anno 1942* X944 et 1952; allocutiones ad opifices dici Pentecostis a. 1943; ad Associationes Christianas Operariorum Italiae (ACLI) d. 11 martii et 15 aug. 1945* etc.

¹³ w. 28-29.

¹⁴ *Rerum novarum*, n. 7.

¹⁵ Gen. 4, 2-4

propterea ex filio suo appellavit Henoc.

Omnes agnoscunt ius proprietatis privatae tempore Abrahae: ipse possidebat aurum et argentum; Lot dicitur dominus gregum ovium, armentorum et tabernaculorum u.

Agri et speluncae sub dominio privatorum erant. Abraham quadringentis siclis argenteis agrum Ephronis et duplicem speluncam emit ut defunctam Saram sepeliret 184 Dominium stabile erat, cum post multos annos ipse Abraham, Isaac, Lia et Iacob ibi sepulti fuerint. Hoc firmatum est a lege mosaica, ubi non solum furtum vetatur, sed ipsa rerum alienarum concupiscentia

Certe Dominus Noster clare dixit divitias periculosas esse laudavitque valde paupertatem voluntariam, imo consilium dedit omnia vendendi, tamen divites posse salvari palam edixit.

In *Actibus Apostolorum* legimus Apostolos sequutos fuisse exemplum Magistri vivendo bonis communibus; tamen privatam proprietatem apertissime defendunt 'r.

14 Gen. 13» 1-2. 5.

» Gen. 23, x-20.

14 Exod. 20, 7; Dcut, 5. 21 Septimum enim et decimum praeceptum decalogi supponit possessionem privatam Et Christus ipse valorem decalogi confirmavit (Mt. 19. 18). Cum Zachaeus professus* esset se partem bonorum suorum dispensaturum pauperibus et iniustitiarum reparaturum esse, Christus quamvis clarum esset Zachaeum partem sibi retentum esse, dixit: < Hodie facta est salus huic domui > (Lc 19* 8).

17 Proinde obici non potest revocatio ad ecclesiam primaevam cum inter christifideles primi saeculi et hodiernos collectivistas magna discrepantia intersit Iesus Christus eiusque apostoli neminem coegerunt ad suorum bonorum renuntiationem In Actibus 4» 34-35 legimus: < Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessiones* agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum, quae vendebant et ponebant ante pedes Apostolorum Dividebatur autem singulis prout cuique opus erat >.

Ex iis. quae modo legimus, quid licet nobis deducere? Num collectivismus exstitisse apud Christianos veteres? Minime. Si illi omnem possessionem* privatam auferre vellent, non vendidissent. sicut expresse in Scriptura dicitur, sua bona et non dediderunt hoc modo ementibus possi-

S. Paulus exhortabatur Timotheum ut divites bene utantur divitiis suis

Valde interest explorare textus SS. Patrum circa proprietatem, quia saepe Patres in suis sermonibus prae oculis habebant facta quotidiana illorum temporum hominumque rationem (vulgo = ambiente) quae facillime causam praebebat lamentationibus et reprehensionibus.

Adsunt vero perspicui et clari textus qui strenue defendunt ius proprietatis privatae 'o.

Non desunt qui in scriptis SS. Patrum non legerunt nisi textus qui favent cuidam communismo 20, at, sicut diximus, istae phrases ex contextu sunt

bilitatem ut privati domini evaderent, sed profecto ad hunc finem assequendum oeconomiam communem erexissent, quae nemini pertineret et in qua unusquisque laboraret.

Sed illi vendendo pecuniam sibi comparabant, qua ita usi sunt ad miseriam sublevandam pauperum. Quod praecipue elucet ex verbis S. Petri ad Ananiam et Saphiram, quod Christiani veteres libere de bonis suis disponebant. Dicit enim Petrus: «Nonne manens tibi manebat, et venundatum in tua erat potestate? > (Act. 5» 4).

* < Divitibus huius saeculi praecepe non sublimis sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo qui praestat nobis omnia abunde ad fruendum. Bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare > (1 Tim. 6. 17-18).

« Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti > (Ephes 4» 28).

In documentis pontificiis iterum atque iterum haec veritas sicut praeceptum iuris divini exhibetur, sed ius naturae est quaedam lex a Deo imposita.

19 Speciminis gratia: S. IOANNES CHRYSOSTOMUS: < Praeterea novit (S. Paulus) non prohibitas esse divitias, si quis eis usus fuerit uti oportet. Sicut enim dixi: non mala res vinum, sed mala ebrietas: ita non mala res divitiae, sed mala avaritia, mala cupiditas >, Hom. 2 ad pop. Antioch., n. 5, P. G. XLIX, 40. S. BASILIUS: < Num iniustus Deus qui nobis inaequaliter vitae necessaria distribuit? Cur, divite te, ille pauper est? An non utique ut et tu benignitatis ac fidelis dispensationis mercedem accipias et ille magis patientiae praemiis donetur? > Hom., in illud Lucae: «Destruant >, n. 7, P. G. XXXI, 275; cfr. etiam Hom. tempore famis, n. 8, P. G. XXXI, 325 (contra speculatores); S. AMBROSIIUS: De Nabutha Israel, 13, 55» P. L. XIV, 784; Exp. Ev. see. Lucam, 8, 85, P. L. XV, 1882; etc.

20 Vide: PAUL JANET, Histoire de la science politique en relation avec la moral, Paris

explicandae: plerumque desumuntur e sermonibus in quibus res oratorio et emphatico modo exponuntur: insuper haec dixerunt sive occasione magnae calamitatis, dum multi pauperes in necessitate versabantur, sive divites alloquendo qui erga pauperes vix ullum caritatis sensum ostendebant

Enucleatio principiorum iuxta doctrinam S. Thomae.

Scriptores inter se dissident quando quaerunt utrum ipso iure naturae rerum divisio privatique dominii constitutio facta fuerit, an iure positivo eiusque auxilio. De ipsa mente S. Thomae quaedam opinionum discrepantia adest.

Ad quaesitum: utrum divitiae sint bonum vel malum, S. Thomas passim 22 respondet quod quia habent rationem medii ut homo attingat finem suum, sunt bona donec remanent in ratione medii, fiunt mala autem quando assurgunt ad rationem finis.

Circa paupertatem et divitias: in quantum prosunt ad virtutem sunt bonae, in quantum impediunt sunt malae. Tamen dicit: divitias, si multae sint, potius obstare quam favere assecutioni finis: et laudat paupertatem, in quantum prodest sanctitati, praesertim voluntariam 23.

Deinde distinguit inter proprietatem et usum, nempe sat clare agnoscit characterem individualement et socialem proprietatis.

Legimus in S. Th. 21: « Deus habet principale dominium omnium rerum ».

-> Cfr. C. SriCQ, *Le droit de propriété. Renseignements à la S. Th., II-II, q. 66, a. 2, p. 306.*

22 S. Th., II-II, q. 152. a. 5! I-II, q. 84. » 4! II-II, q. 104. a. 3; I-II, q. 2, a. 5; II-II, q. 36. a. 2; « Imperfectiora sunt semper propter perfectiora »; II-II, q. 64. a. 1: « Res exteriores ordinantur ad homines sicut ad finem: homo autem ordinatur in Deum sicut in finem »; I-II, q. 73 » a. 3; II-II, q. 83. a. 6; I-II, q. 114. » 10.

» S. Th., II-II, q. 126, a. 3, ad 3; I-II, q. X52, a. 5; II-II, q. 188, a. 7.

2* S. Th., II-II, q. 66, a. 1, ad 1.

S. Thomas ponit principium quod supremum dominium rerum soli Deo competit, quia omnia quae existunt, creata sunt a Deo et omnia ex Eo pendent quoad esse, naturam, activitatem.

Deus « ordinat quasdam res ad corporalem hominis sustentationem » 25. Deus coordinavit omnia inter se et formavit concors et congruens quid (bona exteriora propter hominem, homo propter Deum), ita ut in mundo aspectabili creaturae inferiores subordinatae sint superioribus et omnia subiecta sint homini. Homini igitur competit usus bonorum externorum. Ipse potest et debet ea uti sed solummodo ad propriam perfectionem attingendam.

Ius hominis circa proprietatem non absolutum sed subordinatum est iuri divino; non vero illimitatum sed vertere debet tantum circa usum honestum rerum. Homo non potest uti ad libitum bonis terrae, sed potest de illis gaudere ad finem proprium definitum a Deo. Et quia finis praecipuum bonorum est necessitatibus totius humanitatis providere, ita ut omnes ex eis suscipiant id quod necesse sit ad suam sustentationem, inde sequitur divitias et proprietatem munere non tantum individuali sed et sociali fungi.

Quaestioni « utrum naturalis sit homini possessio exteriorum bonorum » S. Thomas respondet: « Res exterior dupliciter considerari potest: uno modo quantum ad eius naturam, quae non subiacet humanae potestati, sed solum divinae... alio modo quantum ad usum ipsius rei: et sic habet homo naturale dominium exteriorum bonorum: quia per rationem et voluntatem potest uti rebus exterioribus ad suam utilitatem, quasi propter se factis; semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora... et ex hac ratione probat

=> S. Th., i. c.

Philos. quod possessio rerum exteriorum est hominis naturalis: hoc autem naturale dominium super caeteras creaturas quod competit homini secundum rationem, in qua imago Dei consistit, manifestatur in ipsa hominis creatione: *Gen.* i: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram et praesit piscibus maris... » 2r.

Naturalis est ista dependentia rerum ex homine? Aequum et iustum est rem usui homini esse, et hominem praeesse omnibus quae circa perfectionem sibi inferiora sunt? Utique naturale et aequum est. S. Thomas duo argumenta affert: primum ex ratione proferendo locum Aristotelis 2S, alterum autem auctoritatis: laudando nempe S. Scripturam in cap. primo *Geneseos*.

Firmum itaque est « naturale dominium » hominis circa bona terrena, quod consistit in « naturali dominio exteriorum rerum » coarctatum tantum ad usum.

Quonam sensu « naturale » hoc dominium dicitur? Unus Deus est dominus simpliciter omnium rerum, quia ipse iuxta suas ideas archetypas eas creavit. Ipse erit primus earum Dominus sicut primus artifex fuit. Sed Deus hominem « ad imaginem et similitudinem suam » creavit et participationem dominii sui tradidit ei. « Constituit eum principem super omnem terram » et voluit terram et animalia subesse potestati eius.

Fundamentum iuris possessionis circa res inferiores est itaque ordo constitutus a Deo.

Unicuique debetur, inquit S. Thomas, quod necessarium est suae perfectioni, id est ad evolutionem et explanationem naturalem et totalem suarum facultatum ;¹. Perfectio autem hominis

in ordine providentiae statuta, importat quamdam superioritatem circa res, dominium itaque in rebus, id est ordo rerum ad utilitatem hominis.

Naturale est homini igitur dominium super caeteras creaturas.

Ius proprietatis hominum est igitur ius quod Deus ipsis concessit utendi bonis terrenis iuxta ordinem ab Eo statutum, ita ut omnes ex illis sumant necessarium ad suam sustentationem. Haec tamen voluntas Dei, hoc « naturale dominium », potest in praxim duobus modis deduci. Homines omnes simul possunt exercere suum ius circa res, et communiter bona terrena tueri ac communiter de fructibus participare; vel ista bona singillatim possidere possunt ut unusquisque habeat ius proprietatis circa aliquam partem definitam rerum, cum iure utendi fructibus eius.

Quaenam forma inter duas seligenda est? Proprietas communis an privata?

« Circa rem exteriorem duo competunt homini: quorum unum est potestas procurandi, et dispensandi: et quantum ad hoc licitum est, quod homo propria possideat; est etiam necessarium ad humanam vitam propter tria. Primo quidem, quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit, quam id, quod est commune omnium vel multorum: quia unusquisque laborem fugiens, relinquit alteri id, quod competit ad commune; sicut accidit in multitudine ministrorum. Alio modo, quia ordinatius res humanae tractantur, si singulis immineat propria cura alicuius rei procurandae: esset autem confusio, si quilibet indistincte quaelibet procuraret. Tertio, quia per hoc magis pacificus status hominum conservatur, dum unusquisque re sua contentus est; unde videmus, quod inter eos qui communiter, et ex indiviso aliquid possident, frequentius iurgia oriuntur. Aliud vero, quod competit

> In libro I *Polit.*

2' S. *Th.t* II-II» q. 66, a. i.

> Lib. I *Polit.*

... S. *Th.t* II-II. q. 44. a. i; I-II. q. 99» a. 51
II-II, q. 18', A. 4

homini circa res exteriores, est usus ipsarum: et quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes; ut scilicet aliquis eas de facili communicet in necessitate aliorum... » 30.

S. Thomas distinguit « potestatem procurandi et dispensandi » et « usum » 31.

« Procurare » denotat summam industriam, sedulitatem, alacre studium quod homo impendit circa obiectum suae possessionis ut id magni pretii faciat (= per valorizzarlo). Apud Romanos « procurator » erat delegatus vel mandatarius qui curam habebat de bonis alienis. In Media Aetate etiam sub hac denominatione remanet idea delegati. Il qui bona ecclesiae curabant dicebantur « procuratores » ita ut legitimum sit concludere: verbo « potestas procurandi » S. Thomam se referre ad summum dominium divinum, in quantum committitur homini; in quantum scilicet Deus tradit gestionem rerum terrae, firmo tamen manente suo dominio absoluto omnium creaturarum. Administratio ista habet characterem personalem, quia hoc requiritur pro ordine sociali; sed quia Deus res externas ordinavit pro totalitate hominum, procurator, videlicet proprietarius humanus, semper prae oculis habere debet hunc finem in utendo rebus.

« Dispensare » saepe tempore antiquo idem audiit ac procurare. Fuerunt enim indiscriminatim adhibiti termini: « dispensator » et « procurator ». Media aetate rei familiaris curator (vulgo « maggiordomo ») in monasteriis et apud principes vocabatur « dispensator ». Apud S. Thomam, et fere semper apud Patres « dispensatio » secum-

ferebat functionem suam cuique tribuendi, ita ut qui praeerat familiae et singulis membris et assignabat alimenta et officia nuncuparetur « dispensator ». Per « dispensationem » homo, per se vel per alios, ordinat partitionem suorum reddituum ut sibi videtur.

« Usus » importat gaudium, fruitionem, usufructum rei, ita ut offerat aliquod gaudium vel beneficium immediatum utenti.

« Potestas procurandi et dispensandi » idem est ac « proprietas » uti apparet ex aliquo textu, in quo S. Thomas simpliciter distinguit in « proprietatem » et « usum »

Breviter: « procuratio et dispensatio » sunt in terminologia oeconomistarum: « la produzione, la circolazione, lo scambio »; « usus » autem « il consumo e tutto quanto puo assimilarsi ad esso ».

In textu igitur « procuratio et dispensatio » characterem particularem, individualement habent, « usus » autem socialem notam praesefert.

Quid sibi vult hic character socialis, hic communismus usus? Non certe significat communismum sicut hodie accipitur sed apud S. Thomam importat sollertem participationem in communicandis scilicet propriis bonis iis qui forte indigeant. Itaque illud « communia » idem valet ac « communicanda ».

In promptu est igitur bona externa esse « pro omnibus » non tamen « omnium ». Perlucidum est S. Thomam non negare proprietatem privatam, quam contra declarat licitam et necessariam.

Sed nunc ultima quaestio ponderanda est: ius proprietatis privatae naturale an positivum est?

Quaestioni « utrum naturalis sit homini possessio exteriorum bonorum » S. Thomas, ut vidimus, affirmative respondet 33; nunc autem quaeritur

ao S. Th.; II-II, q. 66, a. 2.

» Videsis: P. Brucculeri S. J., *La funzione sociale della propheta*, Roma 1946; Spicq, *Notes de lexicographie philologique médiévale*, in « Revue de sciences phil. et thcol. », febr. 1934.

S. Th., II-II, q. 32, n. 5.

« S. Th., II-II, q. 66, a. 1.

utrum quid naturale sit homini « privata possessio » bonorum. Ad rem referimus principales textus:

a) « Aliquid dicitur esse de iure naturali dupliciter: uno modo, quia ad hoc natura inclinatur, sicut non esse iniuriam alteri faciendam: alio modo, quia natura non inducit contrarium: sicut possemus dicere, quod hominem esse nudum est de iure naturali; quia natura non dedit ei vestitum, sed ars adinvenit: et hoc modo communis omnis possessio... dicitur esse de iure naturali, quia scilicet distinctio possessionum non est inducta a natura: sed per hominum rationem et utilitatem humanae vitae, et sic etiam in hoc lex naturae non est mutata nisi per additionem »

b) « Ea quae sunt iuris humani, non possunt derogare iuri naturali, vel iuri divino; secundum autem naturalem ordinem ex divina providentia institutum, res inferiores sunt ordinatae ad hoc, quod ex his subveniatur hominum necessitati: et ideo per rerum divisionem et appropriationem ex iure humano procedentem, non impeditur quin homini necessitati sit subveniendum ex huiusmodi rebus »

c) « Communitas rerum attribuitur iuri naturali; non quia ius naturale dictet omnia esse possidenda communiter, et nihil esse quasi proprium possidendum; sed quia secundum ius naturale non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum conditum, quod pertinet ad ius positivum, ut supra dictum est unde proprietates possessionum non est contra ius

naturale, sed iuri naturali superadditur per adinventionem rationis humanae »

d) « Alio modo aliquid est naturaliter commensuratum, non secundum absolutam sui rationem, sed secundum aliquid, quod ex ipso sequitur, puta proprietas possessionum; si enim consideretur iste ager absolute, non habet unde magis sit huius quam illius; sed si consideretur per respectum ad opportunitatem colendi et ad pacificum usum agri, secundum hoc habet quamdam commensurationem ad hoc, quod sit unius et non alterius » 38.

Ius gentium a iure naturali, iuxta S. Thomam, differt, quia illud ab isto per ratiocinium promanat 30.

Ex iure naturali aliquid potest derivari dupliciter: « uno modo, sicut conclusiones ex principiis; alio modo, sicut determinationes quaedam aliquorum communium... Utraque igitur inveniuntur in lege humana posita: sed ea, quae sunt primi modi, continentur in lege humana, non tamquam sint solum lege posita, sed habent etiam aliquid vigoris ex lege naturali: sed ea, quae sunt secundi modi, ex sola lege humana vigorem habent » 40.

Clare S. Thomas « humanum conditum » appellat « ius positivum » 41.

Ex his et aliis textibus possumus in pauca perstringere mentem S. Thomae:

a) Unus Deus est Dominus absolutus rerum.

b) Homini pertinet solummodo dominium relativum, participatum ad usufructum rerum. Istud dominium naturale est (ius habeo me servandi: ius etiam habeo, et quidem naturale ius, ad media necessaria meae sustentationi).

³⁸ S. Th., I-II, q. 94, a. 5. «d 3-

³⁹ S. Th., II-II, q. 66, a. 7-

S. Th., I-II, q. 57» aa. 2-3. Ibi S. Thomas dicit quod proprietates possessionum procedunt per ratiocinium ex iure naturali, et hoc vocat ius gentium. Aliqui per ius gentium habuerunt: ius commune omnium populorum, quod ius hodie nos « dicitur internationalis » vocaremus. Non ita intellegit S. Thomas: « Ad ius gentium pertinent ea, quae derivantur ex lege naturae, sicut conclusiones ex principibus », I-II, q. 95, a. 4

³⁷ S. Th., II-II, q. 66, a. 2, ad 1.

S. Th., II-II, q. 57, a. 3.

⁴⁰ L. c.

⁴¹ S. Th., I-II, q. 95, a. 2.

⁴² S. Th., I-II, q. 57, a. 2.

c) Istud dominium naturale, duobus modis in praxi deduci potest: per dominium collectivum et per privatum. Necessse est ut res inserviant omnibus, ut finem suum attingant. Quodnam seligendum est? S. Thomas distinguit: «Procuratio et dispensatio» et «usus». Procuratio et dispensatio idem est ac «privata possessio», «usus» est fruitio individualis et socialis. Procuratio et dispensatio committuntur singulis, usus est pro omnibus: sive competit singulo, sive coeteris. Id est: privata possessio characterem socialem habet, sed hoc munus perficere non potest nisi mediante individuo. «Procuracionem et dispensacionem» licet committere (datis circumstantiis hominis post lapsum originalem) singulo: hoc est: licita et necessaria est proprietas privata, quae non est nisi «procuratio et dispensatio» singulo concredita.

Cur licita et necessaria est privata possessio? «i) Quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit... 2) quia ordinatius res humanae tractantur... 3) quia per hoc magis pacificus status hominum conservatur... ».

Theologi posteriores secuti sunt vestigia S. Thomae et ista argumenta revocaverunt ad probandum: proprietatem privatam esse iuris naturalis.

Praecipui errores qui contra ecclesiae doctrinam semper pugnarunt sunt *libéralisons* et *socialisons*, qui ultimus hodiernis temporibus sub forma communistica late diffunditur.

Sed in ipsa Unione Sovieticorum, ubi fere omnia ad proprietatem Status redacta sunt, nihilominus quandam, etsi parvam et limitatam possessionem privatam invenimus. Articulus enim 9 et 10 Constitutionis Status permittit:

« Stante oeconomico systemate socialistico, quae est forma dominans oeconomiae in Unione Sovietica, parvam proprietatem privatam agricola-

rum individualium et fabrorum domesticorum in labore personali fundatam exclusa expoliatione alterius ».

Si ergo proprietas privata tam intime naturae humanae connectitur ita ut directe a voluntate Dei eam derivatam esse dici possimus, quid est sentiendum de iis tendentiis, quae totam reformationem in possessione bonorum materialium in illius denegatione et sublatione fundare volunt?

Responsio patet et non indiget longa ac lata illustratione. Scimus et omnibus persuasum est naturam impune decipi non posse. Ille, qui ignorat solam veram naturam et inclinationem hominum, is qui sibi a priori construit psychologiam practicam, quae in optimisme irrealistico nititur, illusionibus favet circa naturalem bonitatem hominum. Solum is credere potest, hodiernis conditionibus stantibus, mediante proprietate communi sufficienter necessitatibus hominum consuli posse ac societati.

Sed genus humanum non potest permanenter vivere contra naturam.

Ad III. Iustinus debuisset in primis Ameliae doctrinam Ecclesiae exponere. Quae defendit primo proprietatis privatae veritatem, qua naturae humanae maxime convenientis; secundo ostendit hoc ius non esse exclusivum atque illimitatum, sed dominio quasdam obligationes adnexas esse. Debuisset ea quae supra retulimus explicare.

Principium proprietatis privatae non est quaedam humana inventio, sed maxime in ipsa hominis natura inhaeret. Hoc facile iam ex naturali inclinatione hominis ad res cognoscitur. Homo enim ad suas res quandam profundam inclinationem sentit, tenet eas quodam sensu sicuti aliquid, quocum vivit quotidie in quadam coniunctione ita ut res fiant pars eius vitae. Nihil insuper homini naturalius ac facilius

quam cura de certa rerum serie, ad quas relationem personalem sentit. Et evidenter haec naturalis inclinatio multipliciter in vita humana manifestatur ita ut, experientia teste, possumus dicere eam esse inter praecipuas causas prosperitatis.

Sed praescindendo ab his argumentis rationis Justinus debuisset Ameliae edicere liceitatem proprietatis privatae tanquam ius naturale praedicari in fontibus revelationis testimoniis tam claris argumentis ut certe contra fidem peccaret is qui diceret eam esse perniciosam aut immoralem.

Proinde eidem non licere magisterio Ecclesiae se subtrahere in re tam gravi.

Pro dolor! non deficient, Justinus addere debuisset, homines pravi vel rudes asserentes Ecclesiam esse fautricem divitum huius saeculi, omnia iura

eorum defendendo et pauperum miseriam obliviscendo.

Sed non est modus aptus ad eos illuminandos immutare proprio Marte doctrinam Ecclesiae.

Potius quam increpare statim seriem sacrilegiorum (de quibus dubitare saltem licet, attenta Ameliae pietate et zelo, licet falsis ideis deturpato) Justinus debuisset bonas mulieris intentiones, aptis verbis, corrigere, eam paulatim ducendo ad debitam Ecclesiae sublectionem et ad explicandam propriam activitatem in re sociali intra ambitum associationum catholicorum.

His praemissis debuisset eidem ostendere scandalum e suo modo agendi ortum inter fideles et eandem hortari ut pro posse repararet (e. gr. publica declaratione, si agitur de parvo vico; insertione alicuius declarationis in publicis ephemeridibus etc.). P. P.

110. DE OBLIGATIONIBUS MORALIBUS FABRICAE MODERATORIS.

Ariminius, vir ditissimus, qui innumeris opificiis praesidet industriae texilis hanc suis dependentibus instructionem impertit eligendi nempe operarios vel operarias absque familiae onere, ne salario familiari industria gravetur et merces producta nimio pretio augeatur cum praeiudicio in emptione-venditione praesertim apud exterarum nationes. Ita accidit ut in pluribus pagis, ubi haec industria praevalenter exercetur, patres ac matres familias, qui nimia prole onerantur in egestate versentur, cum debeant recurrere ad alias professiones vel artes minus lucrativas vel a labore vacare per plures menses.

Societatibus operariorum magis periculosius, a quibus quaedam actio, ut aiunt, syndacalis timere potest, magna praemia Ariminius nonnumquam elargitur, ut sileant. A sacerdote amico reprehensus, Ariminius respondet salaria familiaria nimis momentosa esse et, si ipse indiscriminatim admitteret operarios, industriam infra breve tempus passivam fore, cum non valeat concurrentiam internationalem sustinere.

Quaeritur:

1. Quid de obligationibus moralibus fabricae moderatoris ex iustitia.
2. Quid de obligationibus ex charitate.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Obligationes ex iustitia.*

« Domini suam auctoritatem a Deo obtinent, qui inaequales dotes hominibus largiendo, in societate humana quendam hierarchicum ordinem constituit; quo sensu dici potest: “Non est potestas nisi a Deo”

Quae tamen auctoritas non est absoluta, sed moderate, prudenter christianeque exerceri debet. Famuli enim, quamvis statu et conditione dominis inferiores, ipsis sunt aequales quatenus eiusdem caelestis Patris filii, ab eodem Salvatore redempti eorundem sacramentorum participes, et ad eundem finem destinati; accedit etiam quod famulorum subiectio non ex conditione naturali ipsis provenit; sed “contractu libere inito, auctoritas igitur Christiana caritate ac modestia temperatur” » 2.

Quae verba, dicta ab Auctore de officiis dominorum erga famulos suos, valent quoque de officiis herorum erga operarios, quamvis mensura, saltem aliqua ratione, magis restricta. Etenim heris, praecipue fabricae dominis, non est cura ex iustitia de operariis tanquam de famulis. Nam operarius non intrat in familiam domini, victum sibi ipse procurat, finem laboris non habet firmiter constitutum et rationem morum atque actuum suorum non reddit hero, nisi in quantum pertinent ad ipsum laboris pactum et ad mores in fabrica.

Quae sunt ergo obligationes dominorum et moderatorum fabricae? Oportet distinguere praecepta iustitiae et caritatis. Leo XIII in Litteris Encyclicis *Rerum novarum* extollit tres obligationes iustitiae: vereri operarios, aequum salarium statuto temporeolvere, peculio proletariorum fovere.

i Rom. 13, i.

- A. Tanquerev, *Synopsis theologiae moralis et pastoralis* 0, III, Parisiis 1937, p. 496.

Revera « nonnumquam conqueruntur opifices quod tanquam mancipia, imo tanquam mera productionis instrumenta habeantur, nullo habito respectu ad eorum dignitatem » \ Ideo verba Pontificis: vereri in eis aequum est dignitatem personae, utique nobilitatam ab eo, caractere Christiani qui dicitur \

Sufficiat reminisci exemplum Iesu Christi D. N. fabri 5, exemplum Apostolorum, verba explicita Sancti Pauli: « ...non est servus neque liber; omnes enim vos unum estis in Christo Iesu » 6. Et alibi: « Et vos, domini, eadem facite illis, remittentes minas; scientes quia et illorum et vester Dominus est in coelis: et personarum acceptio non est apud eum » 7.

Documentum autem clarissimum huiusmodi penetrationis erga operarium invenitur in Epistola ad Philemonem. Ibi Apostolus hortatur dominum ut recipiat Onesimum, « iam non ut servum, sed pro servo carissimum fratrem » s.

De aequo salario Summus Pontifex dicit in Enc. *Rerum novarum*: « In maximis autem officiis dominorum illud eminet, iusta cuique praebere... locupletes atque heri meminerint, premere emolumentum sui causa indigentes ac miseros, alienaque inopia captare quaestum, non divina, non humana iura sinere. Fraudare vero quemdam mercede debita grande piaculum et, quod iras e caelo ultrices clamore devocat “Ecce merces operariorum... quae fraudata est a vobis clamat; et

3 A. Tanquerev. o. c., p. 376.

4 *Rerum novarum*.

* Mc. 6, 3.

6 Gal. 3» 28.

* Eph. 6, 9.

* Phil. 16; cfr. L. CIVARDI, *Cristo nel mondo del lavoro*, Roma 1944, p. 19.

clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit » »¹.

Quodnam autem est « aequum salarium »?

Aequi salarii ratio expressa est a Papa Pio XI in Enc. *Casti connubii* et *Quadragesimo anno*; verba, quibus ibi utitur, sunt clarissima et eorum argumentum obligatorium est pro omnibus, qui in suis relationibus cum aliis sequi volunt moralem Christianam.

Ac primum quidem merces operario suppeditanda est, quae ad illius eiusdemque familiae sustentationem par sit. « Pessimus vero est abusus et omni conatu auferendus, quod matresfamilias (operam navent suam, in domesticas curas incumbendo) ob patrisfamilias salarii tenuitatem extra domesticas parietes quaestuosam artem exercere, curis officiis peculiaribus ac praesertim infantium institutione neglectis. Omni igitur ope enitendum est, ut mercedem paterfamilias percipiat sat amplam, quae communibus domesticis necessitatibus convenienter subveniat »².

Pius XII in variis occasionibus iterum salarium familiare commendavit, praesertim in Enc. *Sertum laetitiae*, ad Episcopos Statuum Confederatorum Americae Sept, missis, et in oratione pro operariis in festo Pentecostes 1943³.

In Enc. *Rerum novarum* Leo XIII ulterius monet « ne locupletes proletariorum compendiis quicquam noceant nec vi, nec dolo, nec tenebris artibus: idque eo vel magis quod non satis illi sunt contra iniurias atque impotentiam muniti, eorumque res, quo mitior, hoc sanctius habenda »⁴.

Item ex iustitia domini obligantur « non plus imponere operis, quam vires operariorum ferre queant, nec id

genus, quod cum aetate eorumque sexu dissideat ». Nam « tantum exigi operis, ut hebescat animus labore nimio, magna corpus defatigatione succumbat, non iustitia non humanitas patitur »⁵. Praesertim mulieribus et pueris non sunt imponendi nimis graves labores. Feliciter in compluribus civitatibus existunt leges saluberrimae, limitantes laborem mulierum ac puerorum, sicut etiam generatim tempus modumque laboris. Nonnullae autem istarum legum sunt incongruae, ut evidenter est illa lex, quae indiscriminatim statuit, ut labor diurnus numquam extendatur ultra octo horas. Tempus enim laboris non est iudicandum indiscriminatim, sed iuxta conditionem laboris, laborantis, necessitatis etc.

Ad II. *Quid de obligationibus ex caritate.*

Quod autem ad praecepta caritatis attinet, quibus domini fabricarum dirigi tenentur, videamus in primis quid dicat Enc. *Rerum novarum*.

Ibi Leo XIII declarat: « Sed Ecclesia tamen, Iesu Christo magistro et duce, persequitur maiora, videlicet perfectius quiddam praecipiendo, illuc spectat, ut alterum ordinem vicinitate proxima amicitiaque alteri coniungat. Intelligere atque aestimare mortalia veritate non possumus, nisi despexerit animus vitam alteram eamque immortalem; qua quidem dempta, continuo forma et vera notio honesti interiret; immo tota haec rerum universitas in arcanum abiret nulli hominum investigationi pervium ».

Deinde praedicat idem Pontifex ad vitam aeternam acquirendam legitimum bonorum terrestrium usum conducere, praesertim labores exemplo

¹ Zoc. 5. 4. Enc. *Rerum novarum*.

² QuixIrajrenmo anno.

³ Cir L. CIVARDI, *Cnsto nel mondo del latore* Roma 1944

U *Rerum novarum*.

⁴ 13 hem *Rerum novarum*. - Can. 1524 C. I. C Cfr. D. M. PRÜMMER, *Manuale theologiae morale*. II, Barcinonae 1945, § 261.

Pr ümmer , o. c., II, 261.

Christi patienter toleratos 15. Et addidit: «Itaque fortunati monentur, non vacuitatem doloris afferre, nec ad felicitatem aevi sempiterni cuicquam prodesse divitias, sed potius obesse 16; terrori locupletibus esse debere lesu Christi insuetas minas 17; rationem de usu fortunarum Deo iudici severissime aliquando reddendam » 18.

Dum meminerit bona, etsi iuste pos sessa, in levamen egentium ipsis esse commissa; « non debet, inquit, homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes, ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitate aliorum. Unde Apostolus dicit: diviti bus huius saeculi praecipe facile tri buere, communicare » 19.

Domini ergo tenentur, ut superfluum « caritate cum pauperibus communi cent ex amore Christi: habens ergo talentum, curet omnino ne taceat: ha bens rerum affluentiam, vigilet ne a misericordiae largitate torpescat: ha bens artem qua regitur, magnopere studeat ut usum atque utilitatem illius cum proximo partiatur » 20.

« Quae quidem obligatio, quae pro omnibus divitibus in communi valet, strictiore vinculo heros urget quoad suos opifices. Nam, ut aiebat Card. Zigliara 21, opus operarii cedit in emolu mentum heri; quoties ergo hic ad exer cenda caritatis officia in singulis casi bus ex praecepto caritatis adigitur, or dinem etiam caritatis observare tene tur. Qui quidem ordo proximiores fa cit hero operarios diuturnum opus exercentes in eius utilitatem, quam pauperes alios nihil pro ipso agentes. Quo circa herus potens caritatis officia

exercere, operarios suos praeferre de bet » 22.

« Hanc autem caritatem variis modis exercere potest herus: imprimis beni gne operarios excipiendo, certis saltem horis, quando hi eum adire exoptant, benigneque excipiendo delegatos ab ipsis opificibus missos, experientia enim constat ad pacem et concordiam nihil magis conferre quam frequentio res inter dominos et operarios relatio nes, in quibus honesta ac sincera ex positione ex utraque parte declarantur querelarum motiva, necnon immuta tiones quae utrimque utiles existiman tur » 23.

Insuper herus potest et ex caritate tenetur « favere institutis et decretis quibus operariorum conditio iuste me lior fit, c. gr. scholas aperiendo pro eorum maiore instructione, balnea aliaque instituta saluti utilia fundan do » 24 etc.

« Sed in his omnibus sedulo caveat herus ne ita se ingerat in rerum ge stionem ut opifices omnino ab eo pendere videantur; ipsis siquidem inest innatus libertatis amor, et erga dominos diffidentiae sensus, ita ut multi pauperes et miserabiles esse malint quam propriam abdicare liber tatem »

« Dominus igitur nequit licite in coetibus legislativis (camere legislative) impugnare leges, quae in favorem ope rariorum iuste propugnantur » 25.

Quae usque huc diximus de prae ceptis iustitiae et caritatis, pertinebant maxime ad bonum temporale opera riorum Sed domini fabricarum tenen tur procurare etiam bonum spirituale, si hoc periclitetur. « Nisi ergo alius curae opificum spirituali consulit, bono morali eorumdem atque morali emen-

Cfr. Tanqueray. o. c., III» 13.

16 Mt 19» 23-24.

17 Lc. 6, 24-25.

Item *Rerum novarum*.

S. Th. t. IMI, q. 66, a. 2.

20 S. Gregorius Magnus, *ht evang. Horniha* X, n. 7

-- Epistola ad Archiep. Mcchlinenscm, iussu Leonis XIII missa, 1891.

-- Cfr. Tanqueray» o. c., 379.

25 L. c., 379-380.

34 Cfr. PrOmmer. o. c., II. p. 261.

25 Cfr. Tanqueray, o. c., III, p. 380.

Prümmer, o. c., II. p. 261.

dationi, ad hanc caritatis obligationem heri tenentur. Qui debent operariis praebere tempus et potestatem implendi Christiana praecepta religiosa et moralia atque utendi principalibus saltem mediis ad salutem et conservationem. In officinis et fabricis heri ex iustitia tenentur non pati occasiones peccandi proximas; corruptores, mala exempla, nugatores, homines impudice loquentes tenentur dimittere vel alio modo impedire malum ipsorum influxum in alios ».

Ad obligationes morales dominorum fabricae erga opifices debet addi etiam illa obligatio pro viribus curandi, ut fabrica continuare valeat suum laborem, non obstantibus diversis difficultatibus, ita ut nemo ex operariis debeat dimitti et ita amittere suum panem.

Alia gravis quaestio est de liccitate dimissionis operariorum ex conducto factae.

Iterum alia huiusmodi quaestio con-

scientiae est problema de qualitate mercis productae in officinis heri.

Ad III. Ariminus peccat contra iustitiam et quidem graviter, dum coarctat electionem operariorum tantum inter coelibes. Motivum quo ducitur non est omnino spernendum (ne industria pereat ex concurrentia internationali). Attamen etiamsi hoc motivum sit omnino validum et non exaggeratum, expedit reducere salarium singulorum operariorum potius quam excludere operarios uxoratos, qui magis indigent possibilitate lucrandi necessaria ad vitam.

A fortiori peccat cum dolose curat emere duces societatum syndacalium, quae natae sunt ad defensionem iurium operariorum, ut praetermittant legitimam iurium operariorum vindicationem. Haec sacerdos Ariminio repetat et eum non absolvat nisi emendationem promittat.

P. P.

111. DE OBLIGATIONE CURANDI PRODUCTIVITATEM CAPITALIS.

Henricus, vir ditissimus, praeter pecuniam in fundis collocatam, omnem aliam pecuniam liquidam ponit in mensis nummariis in sic dicto « conto corrente a vista », qui ita continet dimidiam eius substantiam. Aegidius, qui est vir catholicus, eum monet ne ita agat et hortatur saepe ut potius pecuniam collocet in titulis industrialibus vel titulis status ad alleviandam coactam operis vacationem, quae valde lamentatur in regione ubi inhabitat.

Restitit Henricus, quia ipse ita ratiocinatur: cum abundantiam bonorum fortunae habeam, securitatem potius quam multiplicationem bonorum meorum quaerere debeo pro me ac pro filiis meis. Aegidius vero eidem obiicit proprietatem habere quandam functionem socialem quoque, cui Henricus, ita agens, non obsecundat.

Quapropter Henricus, cum et ipse sit catholicus vir, ad confessarium pergat et quaerit:

1. Quaenam sit functio socialis proprietatis privatae.
2. Utrum immorale habendum sit propria bona improductiva retinere et quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Ecclesia catholica defendit ex una parte proprietatem privatam, considerat enim hominem personam individualement, sui iuris, distinctum ab aliis, et qua tali agnoscit in eo ius ad possidenda bona materialia (quibus ad conservationem suae vitae indiget); sed ex altera parte minime obliviscitur hominem pari modo animal sociale esse, et ideo erga societatem quasdam obligationes habere.

Haec ipsa natura hominis, quae est simul individualis ac socialis, est causa, ob quam Ecclesia quoad bonorum possessionem neque socialismo neque individualismo favere potest. In medio enim stat veritas, in re sociali quoque.

Doctrina catholica, naturam hominis bene perspicuens, non excitat in pauperibus promissionum inanum illam vanam spem, iuxta quam, sublata omnino privata proprietate, omnes homines aequalem bonorum materialium participationem consequerentur, sed exigit atque curat ut verificetur in praxi ea condicio, quam socialem functionem proprietatis privatae vocamus. Favet quidem aliquantisper individualismo oeconomico ius ad proprietatem privatam agnoscens, sed declinat ab eo et ad socialismum accedit, asserendo ius hoc non esse absolutum et illimitatum.

Ipsa Summus Pontifex, Pius XI, *Quadragesimo anno*, fatetur: «Negari enim nequit ad ea quae christiani societatis reformatores iure postulant, horum placita interdum valde appropinquare».

In hoc Ecclesia socialismum accedit cum exigit talem divisionem proprietatis privatae ut maximus numerus in eiusdem participationem obveniat et ita magna enervetur contrarietas inter divites et pauperes.

Tempore antiquo ius proprietatis in

possessione absoluta ac illimitata exercebatur. Etiam aetate moderna sunt qui proprietariis « infinitum ius dispositivum » agnoscunt. Huiusmodi infinitum ius dispositivum fundabatur in voluntate individuali, quae erat elata ad supremum principium totius iuris privati, ita ut hominem faceret dominum absolutum rerum, quibus proprietarius aut ad libitum uti, aut extra usum ponere aut in damnum alterius uti posset. Contra hanc falsam opinionem usus proprietatis privatae iam S. Thomas docebat: «dicendum (est), quod bona temporalia quae homini divinitus conferuntur, eius quidem sunt quantum ad proprietatem; sed quantum ad usum non solum debent esse eius, sed etiam aliorum, qui ex eis sustentari possunt ex eo, quod ei superfluit; unde Basilus dicit: “Si fateris ea tibi divinitus provenisse, scilicet temporalia bona, an iniustus est Deus inaequaliter res nobis distribuens? Cur tu abundas, ille vero mendicat, nisi ut tu bonae dispensationis merita consequaris, ille vero patientiae decoretur braviis? Est panis famelici quem tu tenes, nudi tunica, quam in conclavi conservas; discalceati calceus penes te marcescit; indigentis argentum quod possides inhumatum" »¹.

Ex dictis clare elucet doctrinam egoisticam de absoluto, inconditionato ac exclusive iure proprietatis cum doctrina catholica componi non posse. Homini numquam licet proprietate sic abuti ad fines egoisticos, inhumanos et improbos. Proprietas ergo gravatur functione sociali; eius usus respicere debet bonum commune quod bonum hominis individualis transcendit.

In proprietate enim nobis distinguendum est ex una parte acquisitio-

¹ S. Th., II-II, q. 32, a. 5, ad 2.

nem, conservationem ac administrationem alicuius rei, ex altera parte item eiusdem personalem usum. Et hae duae partes proprietatis differunt inter se quoad extensionem. Usus personalis rerum limitatus est per suam ipsam naturam; etiamsi concupiscentia humana rerum temporalium et delectationum infinita sit, tamen habet suos limites, naturali capacitate organismi humani definitos; limites enim adsunt quorum transgressio ab ipsa natura graviter punitur (morbus, quandoque etiam mors).

In acquisitione ac administratione rerum homini obtemperandum est praeceptis conscientiae suae et praeceptis legis positivae. Habet intellectum et liberam voluntatem et ideo praeceptis istis satisfacere aut eos transgredi potest. Si tam vocem conscientiae suae quam leges positivas negligit, cumulat bona temporalia in multitudine inadaequata, ita ut eius agendi modus cadat in detrimentum aliorum, quibus hoc modo saepe usum rerum adimit. Si accideret ut haec cumulationis forma maiore extensione accresceretur, maior pars proprietatis in manus paucorum hominum veniret, et ita bono communi magnum periculum immineret.

« Ex una parte factio, praepotens, quia praedives: quae cum operum et mercaturae universum genus sola patiatur, facultatem omnem copiarum effectricem ad sua commoda ac rationes trahit, atque in ipsa administratione reipublicae non parum potest. Ex altera inops atque infirma multitudo, exulcerato animo et ad turbas semper parato. Iamvero si plebis excitetur industria in spem adipiscendi quidpiam. quod solo contineatur, sensim fiet ut alter ordo evadat finitimus alteri, sublato inter summas divitias summamque egestatem discrimine » 2.

Conceptus egocentricus proprietatis eiusdem functionem sociale denegavit; et ex hoc laesio totius ordinis vitae socialis orta est.

Homo enim possidet aliqua solum ob eam causam ut sit homo, nempe ut vivat et non ideo ut habeat proprietatem. Non licet medium retinere tanquam finem. Homo habet ius ad proprietatem ut attingat plenam et omnimodam evolutionem suae personalitatis, non ut extinguat in semetipso suam altiore vocationem et ponat aliis obstacula in assecutione huius finis. Et ideo momentum praecipuum quoad proprietatem refertur ad eius rectum usum et ad hoc, ut id quod superest in bonum aliorum elargiatur. Ergo legi positivae determinare pertinet et providere ut huiusmodi rectitudo in usu bonorum servetur relate ad alios homines. Lex igitur positiva limites certos proprietatis definire potest, licet non semper possibilis sit aequalis distributio bonorum. Causae sociales limitationis proprietatis derivantur ex duplici caractere essentiae humanae. Homo non est tantum persona individua; est etiam animal sociale et ideo semper respicere debet etiam ad alios.

Servato iure de rebus suis libere disponendi, habet etiam obligationem disponendi de rebus non ad libitum, sed secundum intentionem Dei et intra fines a lege definitos. Non potest ad libitum bona materialia solum in suum usum convertere, quia praeter eum existunt etiam aliae personae humanae pariter et ipsae aequali iure ad corporalem ac spiritualem conservationem personalitatis suae praeditae. Quam limitationem proprietatis etiam hoc commendat quod magna penuria materialis pariter ac innumerae divitiae obstant spirituali ac morali evolutioni et progressui personalitatis humanae.

« Iesus autem dicit discipulis suis : Amen dico vobis, quia dives difficile

³ Lco XIII. Rcm m rtovanxm, n 40

intrabit in regnum coelorum » Haec dicta apte rem illustrant.

Est enim rectum et iustum ut proprietas privata delimitetur in directione ascendente ac in directione descendente, ita ut omnis homo habeat minimum certum ad vitam servandam.

Ad II. De se pecuniam improductivam servare, quando pecuniae necessitas habetur gravis in societate ad mala socialia sublevanda non licet, quia qui ita agit functionem sociale suorum bonorum non servat. Recte

igitur ratiocinatur Aegidius et rationes quas affert contra Henricum legitimae sunt.

Attamen forsitan Henricus aliquam excusationem meretur quia, cum sit negotiorum haud expertus, timet ne aliis modis divitias suas amittat. Ceterum mensae nummariae ipsae pecuniam in negotia productiva convertunt.

Nihilominus hortandus est Henricus ut, debitis cautionibus, pecuniam suam mutuet in aliquibus negotiis publicae utilitatis, data occasione.

P. P.

112. DE OPERISTITIO.

Exortis gravibus iurgiis inter heros fabricarum et operarios, cum neutra pars cedere intendat, ad operistitium tandem hi devenerunt. Operarii etiam catholici adhaerent et suo passivo concursu, licet aliorum violentias reprobent, varia damna permittunt. Ita operarii quidam, qui adhuc laborare cupiebant, ab omni operariorum consortio excluduntur, verbis vexantur, quidam etiam verberantur: fabricarum heri insuper impediuntur, quominus ex aliis regionibus alios conducant operarios.

Ex altera parte fabricarum heri, nihil concedentes, operariorum exclusionem, vulgo « serrata » minitantur. Revera non desunt quaedam rationes sive ex parte operariorum, sive ex parte dominorum: opinionum tenacia novum contractum impedivit, et ideo modo plura damna lacrimantur.

Interim plures operarii catholici ad confessarium accedunt, sacramenta expetentes, quin aliquid dicant de operistitio et de singulari uniuscuiusque concursu. Confessario vero interroganti respondent aliud esse sacramenta et religionis praxim, aliud suorum iurium oeconomicorum vindicationem.

Quaeritur:

1. Quid sit operistitium.
2. Quid de moralitate operistitii.
3. Quid confessarius respondeat.

SOLUTIO

Ad I. *Notio operistitii.* Operistitium cthimologice idem est ac operis statio scii, suspensio laboris. Si inspicitur factum historicum operisti-

³ Mt. 19, 23.

tii, statim inveniuntur elementa eius naturam manifestantia. Sic enim operistitium evenit: operarii signo vel horis statutis, industriam vel agrum vel officinam, labore suspenso et renuente hero, derelinquunt ad iura quaedam

obtinenda. In operistitio ergo habentur: i) suspensio laboris; 2) conductum operariorum et dissensus heri; 3) iura obtinenda; 4) operarii a labore cessantes.

Suspensio laboris ut elementum indeterminatum, quae plurimis rationibus et formis evenire potest, est velut causa materialis. *Conductum operariorum et dissensus heri* ut elementum determinans naturam suspensionis laboris, est velut causa formalis. Si enim fieret annuente hero vel ex causa involuntaria, puta: ratione incendii, terraemotus, festivitatis non amplius operistitii formam haberet. *Defensio vel assecutio iuriuni opificum* est causa finalis. Inter iura defendenda enumerari possunt: quies festiva, horae laboris etc. Inter iura assequenda: congruum salarium etc. *Omnes vel pars conspicua operariorum* alicuius laboris collectivi est causa efficiens.

Operistitium est igitur suspensio collectiva laboris, ab operariis peracta, ad assequenda vel defendenda propria iura.

Operistitium ratione causae materialis et efficientis dividitur relate ad specificam et individuum productionem in *partiale* et *totale*, quatenus omnes operarii, vel eorum pars a labore cessat; relate ad omnia genera productionis, in *generale* vel *particulare*, quatenus opifices omnes vel categoria tantum a labore cessat; ratione loci, in *locale*, *provinciale*, *nationale*, quatenus in determinato loco vel provincia vel natione actuatur; ratione finis in *oeconomicum* vel *politicum*, quatenus bona oeconomica vel politica consequi exoptat.

Ad II. *De moralitate operistitii.*

Leo XIII in encyclica *Rerum novarum*, memorans operistitium, affirmat huic « incommodo usitato et gravimedendum esse publice » vi legum,

amotis mature causis, sed de eius moralitate non agit.

Pius XI in encyclica *Quadragesimo anno* ne verbum quidem de operistitio habet.

Inter moralistas Tanqueroy ita iudicat de operistitio: « Agitur de actu in se indifferenti, ex quo duplex secuturus sit effectus... » \

Lehmkuhl, Jone, Gennaro, Ter Haar debitis vestitum conditionibus operistitium licitum declarant; ergo consentiunt doctrinae Tanqueroy, cum actus ex natura malus, numquam licitus futurus sit obiective.

In abstracto cessatio a labore ex conducto facta, ad iusta iura prosequenda, dissentiente hero, neque legi naturali, neque positivae opponitur. Unica virtus, quae videtur, prima fronte, aliquatenus preoccupata, est in casu iustitia, quae revera non laeditur ob duplicem rationem. Primo quidem, quia operistitium ex se non est actio damnificativa directe, quamvis possit aliquando indirecte damnificare. Sed damnificatio indirecta non semper imputanda est, nec iniusta declaranda, nec semper habenda est ut inditium immoralitatis activitatis humanae, cum possit permitti, instante proportionata ratione. Ita licet vulnerare et etiam aggressorem occidere, cum moderamine inculpatae tutelae.

Secundo, quia herus non est rationabiliter invitus, cum iura opificum non agnoscat et laedat, ac proinde considerari possit ut iniustus aggressor. Ergo operistitium, opus indifferens in abstracto profitendum est.

Insuper doctrina thomistica communiter docet actum humanum specificari ab obiecto, scii, a re ad quam primario et immediate tendit, et illum actum indifferentem dicendum esse, affirmat, cuius obiectum indifferens sit, scilicet

¹ Cfr. A. TANQUEREY, *Synopsis rheol. mor. et past.*, III, n. 425.

tendens in obiectum per se nec bonum nec malum.

Atqui operistitium tendit in obiectum per se nec bonum nec malum.

Ergo operistitium est actus indifferens.

Maiores patet ex doctrina thomistica et ex sensu communi.

Minor patet ex ipsa natura operistitii; tendit enim primario et immediate ad cessationem collectivam laboris ex parte opificum, ex conducto, renuente hero, quod per se nec bonum nec malum apparet.

Ergo operistitium in abstracto consideratum moraliter indifferens dicendum est.

Iudicando *de moralitate in individuo* Leo XIII in encycl. *Rerum novarum* operistitium ut incommodum grave habet et ut causam malorum in rem publicam et in privatos.

En verba Summi Pontificis: « Longinquior vel operosior labor, atque opinatio curtae mercedis causam non raro dant artificibus quamobrem se solvant ex composito, otioque dedant voluntario. Cui quidem incommodo usitato et gravi medendum publice, quia genus istud cessationis non heros dumtaxat atque opifices ipsos afficit damno, sed mercaturis obest reique publicae utilitatibus: cumque haud procul esse a vi turbisque soleat, saepenumero tranquillitatem publicam in discrimen adducit. Qua in re illud magis efficax ac salubre, antevertere auctoritate legum, malumque ne erumpere possit prohibere, amotis mature causis, unde dominorum atque operariorum conflictus videatur extiturus ».

Ex doctrina leoniana atque experientia, clare apparet ex operistitio mala publica et privata provenire, at simul constat, ex experientia historica, bona privata collectiva et socialia oriri. Est ergo actio humana collectiva, quae in abstracto indifferens, in con-

creto duplici gaudet effectum, quorum alter bonus, alter malus.

Ad moralitatem igitur operistitii logice in concreto determinandam, revocandum et applicandum est principium morale de actione indifferenti vel honesta, ex qua bonus et malus provenit effectus.

Iuxta principium morale in doctrina catholica universaliter admissum:

Licet ponere actum in se bonum aut indifferentem, ex quo duplex sequitur effectus, quorum alter bonus et alter malus sit, dummodo: 1) bonus effectus non producat per effectum malo; 2) adsit ratio proportionate gravis; 3) finis agentis sit honestus.

Erit ergo licitum operistitium, si quatuor conditiones, in principio enumeratae, in ipso verificentur; illicitum, etsi una tantum defuerit. Consequenter ratione finis est illicitum, si falsa vel iniusta iura optentur; ratione causae proportionatae si rationes extantes sint minoris momenti damnis secuturis vel negligantur efficaces viae pacificae; ratione mediorum iniustorum, si cessationi a labore, violentiae vel damnificationes addantur. Erit licitum, cum sit ex natura indifferens et finis bonus non effectum malo obtineatur; 1) si omnes viae pacificae (ut collocutio, concilia operariorum et herorum, arbitratu), legibus deficientibus, inefficaces fuerint; 2) si iura consequenda sint saltem eiusdem momenti malorum ex operistitio provenientium: ad indicium proportionis efformandum non modo numerus damnificatorum perpendendus est, sed etiam natura et momentum iurium assequendorum; 3) si iura optata sint vera non fictitia; 4) si spes iura consequendi, sit solide probabilis, alioquin abesset effectus bonus ex operistitio speratus, iustificans mala secutura.

Praemissa notione et moralitate operistitii, nunc de eius iure agendum manet. Circa hanc quaestionem tria

quaerenda sunt: 1) an ius operistitii existât; 2) quaenam sit eius natura; 3) quomodo eo utendum.

i Omnes diiudicant plurima iura homini pertinere; si ipsa inspiciantur, statim apparet quaedam referri ad fines, sive immediatos, sive intermedios, sive ad finem ultimum; quaedam vero ad media, ad fines consequendos apta.

Illa primaria possumus appellare, ista derivata. Ad primaria iura pertinent: ius ad felicitatem, ius ad vitam, ius ad scientiam, ius ad libertatem, ius ad religionem etc. Ista immediate fundantur in lege aeterna.

Ex his iuribus tamen, ne inutilia et illogica dicantur, eruenda sunt iura in media apta ad illa consequenda. Quibus iuribus derivatis assignanda sunt: ius ad media apta ad felicitatem assequendam, ius ad laborem et salarium aptum ad vitam alendam, ius ad scholas frequentandas aptas ad scientiam acquirendam, ius ad media apta ad libertatem tutandam, ius ad actus religiosos peragendos etc.

Opcristitium certe non est inserendum inter fines hominis; illud enim ex natura sua rationem habet medii, cum sit ad iura defendenda vel assequenda. Inserendum ergo est inter media ad finem.

Sed existit revera ius derivatum ad illud peragendum? Procul dubio: opificibus, sicut omnibus, praeceptum est inter alia « ne occidas », « sudore vultus tui vesceris pane », quibus interdicitur adimere vitam et ius ad iustum salarium proclamatum est. De his, in doctrina Leonis XIII in *Rerum novarum*: « Reapse manere in vita, commune singulis officium, cui scelus est deesse. Ex hoc ius reperiendarum rerum, quibus vita sustentatur, necessario nascitur: quarum rerum infimo cuique nonnisi quaesita labore merces suppeditat. Esto igitur ut opifex atque herus libere in idem placitum, ac nominarim in salarii modum consentiant;

subest tamen semper aliquid ex iustitia naturali, idque libera paciscentium voluntate maius et antiquius, scilicet alendo opifici frugum quidem et bene morato, haud imparem esse mercedem oportere. Quod si necessitate opifex coactus, aut mali peioris metu permotus duriores conditiones accipiat, quae, etiamsi nolit, accipienda sit quod a domino vel a redemptore operum imponitur, istud quidem est subire vim, cui iustitia reclamatur ».

Probato officio opificis ad vitam et ius ad condignum salarium ex ratione, Scriptura, documentis ecclesiasticis, eo ipso eidem concedendum est ius ad media ad illud officium explendum et ius ad media apta ad illud ius exigendum, quia irrationabile in Deo esset officium imponere et ius largiri et simul negare iura ad media necessaria.

At multa sunt media apta ad officium et ius, de quibus supra, assequenda in potestate operarii, in quibus sequens hierarchia enucleari potest: postulatio, recursus ad leges, ad concilia operariorum et herorum, recursus ad arbitratus, operistitium.

Quattuor prima media pacifica, operistitium medium bellicosum appellari potest. Omnibus mediis pacificis inutiliter tentatis apud heros, operariis est ius ad operistitium recte conceptum, cum in his circumstantiis, nullum aliud medium iisdem sit ad propria iura defendenda et assequenda. Operistitium enim est medium ex natura sua violentum, sed indifferens, cum duplici effectu, ut supra demonstratum est, quod licitum evadit extantibus supra declaratis conditionibus.

Quibus enim officium est manere in vita, et ius ad iustum salarium, inutiliter mediis pacificis tentatis, ius operistitii est.

Atque opificibus officium est manere in vita et ius ad iustum salarium. Ergo opificibus, inutiliter tentatis mediis pa-

cificis, ius operistitii est. Maior et minor patent ex supra scriptis rationibus, ergo recta est consequentia.

2° Ius operistitii est ius derivatum ex officio manendi in vita et ex iure ad iustum salarium pro operariis.

De eodem iure sic ratiocinatur Tanqueray -: « Quando vero adest ratio proportionate gravis; mature ac diu perpensa, et lis non potuit pacifice praefatis mediis componi, licet operariis ab opere ex condicto desistere, dummodo bonum finem prosequantur; agitur enim de actu in se indifferenti, ex quo duplex secuturus sit effectus et ex hypotesi, bonus effectus intentus praevideatur superaturus malum effectum, et si tale ius in iis circumstantiis, opificibus denegaretur, vix alio modo sua iura tueri possunt ».

In Constitutione Rei Publicae Italiae, promulgata ante VII diem kal. Ianuarias anni 1947, ius operistitii cuiusque usus in titulo tertio, qui inscribitur *Rapporti Economici* sic enuntiatur: « Il diritto di sciopero si esercita nell'ambito delle leggi che lo regolano ». Attamen lex correlativa nondum condita ac promulgata est.

3' Ius operistitii est *naturale*; media enim sunt in eodem ordine ac finis assequendus, et cum finis operistitii sit defensio ab aliqua vexatione vel consecutio iurium naturalium, ut e. gr. iustum salarium, ordinata dispositio laboris mulierum et puerorum, necessaria quies, operistitium naturale dicendum est. Ius autem naturale perpetuum et inalienabile necessario est ut ipsa natura in qua fundatur. Potest tamen, immo ordinandum est legibus vel privatis institutis. Ideoque peropportuna est institutio conciliorum conciliationis et arbitratus. Sociologi non conveniunt utrum ista instituta fingenda sint ex auctoritate privata

an publica; meliora videntur instituta ex publica auctoritate et haec praefert Leo XIII in enc. *Rerum novarum* his verbis: « Cui quidem incommodo usitato et gravi medendum publice » et adiungit inferius: « Qua in re illud magis efficax et salubre, antevertere auctoritate legum, malumque ne irrumpere possit, amotis mature causis, unde dominorum ac operariorum conflictus videatur extiturus ».

Convenit tamen ut decisiones horum institutorum non sint stricte obligantes, quia operarii dissidentes forsitan male operaturi essent et heri aliquando erroris causa forsitan ad ruinam damnarentur.

« Primum quidem in Anglia, Belgio et Statibus Americae Foederatis, iam ab anno 1860, privata auctoritate creata sunt concilia huiusmodi ex aequali numero dominorum et opificum constituta ». « In multis regionibus, leges latae sunt ad instituenda ex officio tribunalia mixta, quae lites inter heros et opifices componere valeant, aut ad conditiones definiendas, sub quibus arbitri eligi possint. In plerisque locis, recursus ad arbitros liber omnino manet; in quibusdam tamen ut Helvetia et Australia coguntur opifices et heri, in casu dissidii, arbitrio se subiacere ».

Ex natura operistitii, quod est actio damnificativa simul et iurium defensiva, regula recti usus promanat.

Ratione iustitiae, uti operistitio quis nequit absente causa proportionate gravi, adesset enim damnificatio iniusta.

Ratione caritatis adhiberi nequit nisi prius opifices utantur omnibus mediis pacificis aptis ad iura prosequenda; quantum enim potest, avertenda damna et bona procuranda proximo sunt.

Ratione prudentiae adhiberi nequit nisi ut ultimum medium, omnibus aliis inefficacibus, ut fraternitas non

3 Cfr. Tanqueray, o. c., III, n. 829.

bellum accendatur inter opifices et heros, quod omnibus obest. Consequenter omnibus mediis inutiliter actis, mature omnibus perpensis, gravibus causis extantibus, proportionalis damnis secuturis, quam parcissime opificibus operistitio utendum est.

Ad III. Culpa non vacant neque heri, neque operarii, cum ad mutuas controversias poterant et debebant novum laboris contractum inire et noluerunt. Proinde operistitium non est omnino licitum; ideo et operarii catholici qui adhaeserunt non omnino recte egerunt, nisi bona fide haec fecissent. Eo magis peccaverunt

operarii liberum laborum exercitium ex parte aliorum operariorum impediendo; imo ad restitutionem erga eosdem tenentur, cum agatur de violatione iustitiae commutativae.

Deprecabilis demum est aptitudo operariorum erga confessarium. Si silerent tantummodo de peccato bona fides forsitan agnosci posset; sed cum denegent et interventum magisterii ecclesiastici his in rebus bona fides non facile concedenda est.

Confessarius eos bene instruat, et si non pareant consiliis, summa caritate praestitis, eos absque absolutione dimittat. Cfr. casum qui sequitur.

P. P.

113. DE IURE ECCLESIAE INTERVENIENDI IN REBUS SOCIALIBUS.

Ad Hilarium confessarium accedit Aemilius, qui inter alia se accusat quod nomen dederit syndicatui socialistico. Et addit: « Me accuso, quia vos dicitis peccatum esse, sed nullo modo me persuasum habeo ius Ecclesiae competere interveniendi in rebus socialibus ».

Quaeritur:

1. Quid de iure Ecclesiae interveniendi in quaestionibus socialibus.
2. Quid Hilarius Aemilio edicat et quid imperare debeat.

SOLUTIO

Ad I. *In primis* Ecclesia agit in rebus socialibus et politicis quatenus custos et interpret ordinis naturalis et legis moralis, insculptae in cordibus hominum et perfectae a Revelatione divina.

Evidens est proinde Ecclesiam ius habere interveniendi quoties lex naturalis, in sua condicione exemplaritatis divinae voluntatis, damnat confusionem iuris cum violentia, debilis viri abusus a potentibus, peractos, imperialismum aggressivum, impositionem finis exclusive materialis activitatis nationali, contemptum iurium hu-

manae personae, immoralem sexuum promiscuitatem, pestem egoismi. Haec omnia praesertim peraguntur nomine iustitiae ac charitatis, virtutum essentialium christianismi; spectat igitur Ecclesiae catholicae in his casibus clamare contra pseudo « ordres établis ».

Secunda ratio interveniendi in quaestionem socialem est pro Ecclesia gloriosa ac longa traditio humanismi quem ipsa semper gloriatur defendere contra adversarios omnis generis.

Innixa in hac arce Veritatis firma, fundata ad bonum humanitatis totius procurandum, Ecclesia habet cultum

ct venerationem veri atque boni in omnibus rebus, sive formaliter religiosus, sive non religiosus.

Quin sit institutum inquisitionis scientificae, nec quaedam species instituti, ut e. gr. UNESCO, praepositi ad fovendum et evolvendum cultum civilizationis, Ecclesia studet praebere concursum positivum ad opus humani progressus. Ipsa videt, in progressu sub omnibus suis speciebus, quamdam realizationem obiectivam divinae voluntatis, secumferentem quandam speciem analogiae cum opere specificè religioso.

In disciplina socialis organizationis, sicut alibi, veritas progressusque sunt eius exigentiae. In hoc agro Ecclesia praebere valet totum suum auxilium et suam longam experientiam, licet Ipsa non habeat responsabilitatem directam quoad bonum commune temporale, sed tantum quoad progressum spirituale.

Omnis honestus observator cogitur recognoscere hanc actionem civilizationis et progressus.

Hi sunt duo primarii tituli interven-tus quorum alter pendet ab obiectivo specifico fundamento Ecclesiae, alter autem ab analogia suorum finium cum missione societatis civilis: manet tamen *tertius modus* concretus legitimusque interveniendi: videlicet necessitas, pro Ecclesia, vigilandi ad suam propriam conservationem, removendo obstacula maiora ad suam evolutionem ac diffusionem.

Non agitur igitur de quadam clericalismi ostensione cum Ecclesia habeat officium tuendi fines tam naturales

quam supernaturales ipsius humanitatis. Cum enim sit organismus quidam necessarius, oportet quoque eidem recognoscere ius vitandi quae suam existentiam precariam redderent, et insuper oportet ut eadem agat ita ut suam propriam conservationem curet et protegat

Est ergo naturale ac optabile quod Ecclesia promoveat organismos quosdam sociales, tutando eorundem liberam evolutionem. Ecclesia ita nequit permittere ut instructio iuventutis sit omnino commissa Statui, ut Status laborem exigit operariorum, qui eorundem libertatem et libertatem spiritus ademerunt, cum haec requisita sint quoque ad perficienda officia cultus.

Ipsa ideo reicit formulas materialisticas societatis organizationis, quae reddunt hominem tanquam rotam, cuiusdam currus sine anima. Ipsa studebit semper conficere solutiones quae non impediant adimpletionem missionis educationis.

Ad II. Haec omnia supradicta breviter Hilarius Aemilio repetat. Insuper addat catholicos vetari nomen dare syndicatui socialistico, et alii societati, si oporteat, nomen dare debere, in qua rationes religiosas in periculum non vocentur. Si monitus, hoc non promittat, quamvis alii societati nomen dare possit, non licet eum admittere ad Sacramenta. Mora tolerari poterit tantummodo ad tempus, si quidem excusatur quia magno detrimento alioquin afficeretur, excluso nimirum scandalo et excluso periculo fidei.

P. P.

114. DE IURE AD LABOREM.

Alipius, operarius catholicus, actioni catholicae adscriptus, valde intelligens, nuper, parochi sui non requisito consilio, auxilium praestat pluribus aliis operariis, qui, vi adhibita, plures incultas terras occupant. A parochio reprehensus, respondet quae sequuntur: Iam a pluribus

mensibus absque labore eram. Legi in quibusdam catholicis ephemeridibus esse pro operariis ius ad laborem. Simul cum aliis operariis quaesivimus a principe X, harum terrarum domino, ut nobis in emphyteusim pacifice cederet has incultas terras, sed ipse recusavit. Ideoque conclusionem ex praemissis deduxi. Cum omni iuri officium respondeat et cum unicuique liceat ius suum vindicare etiam vi adhibita, si opus sit, contra principem X ius meum ad laborem vindicavi.

Quaeritur:

1. Quid sit labor et ius ad laborem.
2. Quo sensu intelligi debeat ius ad laborem.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit labor et ius ad laborem.*

Terra nostra potest profecto sufficere ad sustentandos omnes homines natos et nascituros: hoc est in ordine Providentiae Divinae et suffragatur a scientia. Videmus tamen in aliquibus Statibus nonnullos esse sine labore, sine occupatione et consequenter sine mediis ad vitam necessariis, qui, uti homines, haud dubie ius ad vitam habent.

Cum in huiusmodi conditionibus inveniantur, ut sese suasque familias decenter sustentare nequeant, habentne Status vel alius quilibet obligationem eosdem sustentandi? Habentne scilicet ipsi ius exigendi a Statu vel a quodam alio omnia, quae ad vitam necessaria sunt? Et cum praecipua fons acquisitionis cuiuslibet boni materialis sit labor, habentne ipsi ius ad laborem?

De hac re, nempe de iure ad laborem, agit profecto casus noster.

Eius notio, adhuc etiam est apud auctores aliquantisper vaga ac incerta.

Hoc modo procedemus:

a) Tradita notione laboris, prout a documentis pontificiis exhibetur;

b) positio ipsius laboris humani in vita oeconomica exhibebitur;

c) solutiones dein datae a diversis scholis oeconomicis-socialibus tradentur;

d) proponetur demum solutio sociologiae nostrae quoad existentiam, et quoad extensionem iuris ad laborem.

« Hoc est enim operari, exercere se rerum comparandarum causa, quae sint ad varios vitae usus, potissimumque ad tuitionem sui necessariae »¹. His verbis aptissime exhibetur a Leone XIII notio laboris.

Notae autem ipsius laboris humani duae assignantur a Summo Pontifice, « nimirum ut *personalis* sit, quia vis agens adhaeret personae, atque eius omnino est propria, a quo exercetur, et eius est utilitas nata: deinde ut sit *necessarius*, ob hanc causam, quod fructus laboris est homini opus ad vitam tuendam: vitam autem tueri ipsa rerum, cui maxime parendum, natura iubet »².

Necessitas huiusmodi ortum habet ex ipso fine laboris humani, qui « ad quattuor ordinatur. Primo quidem, et principaliter, ad victum quaerendum... Secundo ordinatur ad otium tollendum, ex quo multa mala oriuntur... Tertio ordinatur ad concupiscentiae refrenationem, in quantum per hoc maceratur corpus... Quarto autem ordinatur ad eleemosynas faciendas »³.

¹ *Rerum nostrarum*, 38: cd. I. GXORDANT, *Le endliche sociali dei Rapi*, Roma 1945, 27 (150)
³ L. c.

⁴ S. Th., II-II. q. 187» a. 3.

« Secundum quod ergo labor (manualis) ordinatur ad victum quaerendum, cadit sub necessitate praecepti, prout est necessarius ad talem finem » 4.

Considerantes insuper laborem sub hoc respectu videmus momentum eiusdem pro vita oeconomica connexionemque et relationes ad alios factores vitae oeconomicae in bonis producendis. « Id maxime congruit, — Leo XIII inquit — non aliunde nisi ex opificum labore gigni divitias civitatum.

Nonne enim oculis cernimus ingentia bona illa, quibus hominum opes constant, prodire ex operariorum manibus, quae vel solae operantur vel instrumentis seu machinis instructae?

Iamvero nemo est qui ignorat nullum umquam populum ex inopia et egestate meliorem celsioremque fortunam attigisse, nisi ingenti collato labore omnium popularium — et eorum qui opera dirigunt et eorum qui iussa exequuntur » 5.

Non tamen exaggerandum momentum laboris! Hic est unus ex erroribus socialismi cuiuscumque formae. Labori enim adiungenda est in processu productivo res seu capitale. Etenim « omnino altera alterius indiget: non res sine opera, nec sine re potest opera consistere » ⁶. Falsum prorsus est sive uni rei sive uni operi quidquid ex earundem collata efficientia obtentum est, adscribere; « iniustumque omnino, alterutrum, alterius negata efficacitate, quidquid effectum est sibi arrogare » 7.

Ad II. *Quo sensu intelligi debeat ius ad laborem.*

Conciliando igitur ita exigentias la-

boris ex una et capitalis ex altera parte, iam videmus principia fundamentalia, quibus regatur oportet vita oeconomica etiam in quaestione de iure ad laborem solvenda.

Etiam hic exaggeratio adest sive per excessum sive per defectum.

a) *Schola enim liberalis* negat ius ad laborem. Procedunt enim ex illo principio, quod in mercatu semper quaesitum provocat oblatum et non vice versa. In mercatu ergo laboris nullus datur locus operariis. Volumen populationis activae mensuratur secundum possibilitates activitatis oeconomicae .

b) *Schola vero socialis* ius ad laborem nimis premit exigitque, ut Status unicuique, qui laboris est capax, laborem procuret. Hinc proclamatur quaedam exigentia « organizationis laboris », quae in statibus oeconomiae socialisticae cunctis pervenit, ut Status, per sic dictam « planificationem oeconomica » de omni labore civium ad libitum disponat, et consequatur suppressio liberae electionis laboris.

c) At schola socialis Christiana, mediam viam auream tenens, ex una parte adfirmat existentiam iuris ad laborem, ex altera autem eidem iuri certos limites ponit, extra quos extendi nequit.

Documenta pontificia in materia pauca quidem sunt; doctrina tamen iure eruitur ex principiis generalibus sociologiae Christianae.

In nuntio radiophonico diei 1 iunii 1941, sexagesimo vertente anno a *Rerum novarum* promulgatione, Summus Pontifex, Pius XII haec asseruit: « Al dovere personale dei lavoro imposto dalla natura corrisponde e consegue il diritto naturale di ciascun individuo a fare dei lavoro il mezzo per provvedere alla vita propria e dei figli... Ma notate, che tale dovere ed il relativo

⁴ S. Th., I. c.

⁵ *Quadragesimo anno*, n. 194 s.: cd. GIORDANI, 24 (322).

⁶ *Rerum novarum*, 17: cd. Giordani, 9 (138).

⁷ *Quadragesimo anno*, 195: cd. GIORDANI, 24 (323).

24 - *Casus conscientiae*, I.

⁸ *Sociologia oeconomica* (ad instar manuscript:), cd. a Pont. Universitate Gregoriana, p. 2-5.

diritto al lavoro viene imposto e concesso all'individuo in primo appello dalla natura, e non già dalla società, come se l'uomo altro non fosse che un semplice servo e funzionario della comunità. Dal che segue che il dovere e il diritto a organizzare il lavoro del popolo appartenga innanzi tutto agli interessati: datori di lavoro ed operai. Che se poi essi non adempiano il loro compito o cio non possano fare per speciali straordinarie contingenze, allora rientra nell'ufficio dello Stato l'intervenire nel campo e nella divisione e nella distribuzione del lavoro, secondo la forma e la misura che richiede il bene comune retamente inteso »

Et in nuntio radiophonico Natalitio anni 1942 idem Summus Pontifex evolvendo notissima illa « cinque puncta » fundamentalia pro populorum pacificatione, agens de iuribus ac dignitate humanae personae haec habet verba: « Chi vuole che la stella della pace spunti e si fermi sulla società... sostenga... il diritto di lavorare come mezzo indispensabile al mantenimento della vita familiare »

Codex autem socialis Mechliniensis definit ius ad laborem eiusque applicationem his verbis: « Il diritto al lavoro consiste nel preteso diritto dell'individuo senza lavoro a rivolgersi alio Stato per domandargli un'occupazione remuneratrice ed un salario. I poteri pubblici hanno il dovere di adoperarsi per prevenire con tutti i mezzi, onde dispongano, la disoccupazione e le sue conseguenze: non ne segue però che ogni individuo senza lavoro abbia diritto ad un impiego »

Principia autem, quae huiusmodi ius ad laborem affirmant eiusque am-

bitum definiunt, plus minusve a sociologis nostris sic enuntiantur:

a) Omnis homo ius ad laborem habet eo sensu, quod nemo illi potest obstare, dum ita velit laborare, ut nullius iura laedat. Huiusmodi propositio ita probatur:

1) ex necessitate libertatis personalis: homo enim, cum ius habeat ad sustentandam suam vitam suamque familiam, debet ipsam suam vitam libere disporre ac proinde de futuro providere: quod in ambitu sui iuris unicuique licet;

2) ex necessitate familiae adhuc specialis oritur ratio: vita enim familiaris ad prolem generandam educandamque ordinatur, quod autem est impossibile sine quodam patrimonio materiali, quod iterum, pro maxima parte hominum, consistit in labore lucrativo, qui igitur — in quantum medium ad familiam sustentandam idque fere unicum — protectionem quandam ab ipsa natura sortiri debet;

3) ex indole praeterea socialis hominis, quae tanquam consecrarium necessarium habet laboris divisionem. Divisio vero laboris secumfert bonorum divisionem, quae necessario supponit independentiam quandam in activitate personali huiusque activitatis protectionem ¹³.

b) Omnis homo ius ad laborem habet eo sensu, quod conditiones in societate tales sint oportet, ut quisque seriam voluntatem laborandi habens, laborem lucrativum acquirere possit. Hic est distinguendum inter quaestionem theoreticam et practicam.

i. Theoretice enim nemo est qui negare propositionem allatam possit, quia natura in necessariis non deficit omniaque pro vita omnium sustentanda certe praebet.

• I GIORDANI, *Le encicliche sociali dei Papi* 21-22 (509 u.).

1 i. c. 4 (538).

2 *Codex sociale*, Roma 1944. n. 58, p. 53

3 F. Marconcini, *L'economia del lavoro*, Milano 1926. p. 48.

13 *Sociologia oeconomica*, p. 7-9.

2. Practice tamen quaestio est magis implexa. Eius enim solutio pendet ab organizatione laboris, quae tamen laedere non potest singulorum libertatem. Nec solvi potest haec quaestio in linea unius tantum nationis, sed indiget solutione, fundata in plurium Statuum collaboratione. Haec est sphaera applicationis propria « iuris ad laborem » in quaestione relate ad non occupatos.

Quod melius determinatur sequenti propositione.

c) Nemo autem ius ad laborem eo sensu habet, ut non-occupatus requirere possit a Statu vel a singulis laborem determinatum *5. Non a singulis, quia nemo ex iustitia tenetur laborem unicuique dare; non a Statu: Status enim curam societatis qua talis habet, non de singulis. Attamen cum Status posterior sit personis singulis, provideat oportet bono communi mediis licitis et aptis.

d) Cum enim non-occupatio maximum sit malum sociale, profecto pro viribus ad illam vitandam coadiuvare omnes debent, et quidem: ex cari-

tate singuli, qui habent media; ex iustitia auctoritates publicae.

Conclusionis instar liceat nobis adducere illa verba Summi Pontificis feliciter regnantis, in nuntio radiophonico, iam supra a nobis relato, quinquagesimo vertente anno ab encyclica *Rerum novarum* quae profecto temperant exigentias huiusmodi iuris ad laborem simulque clarissime ostendunt centrum vitae oeconomicae esse humanam personam.

Ad III. *Ad casum.*

Alipio sunt recolenda principia supra exposita: nemo ius ad laborem eo sensu habet, ut non occupatus requirere possit a Statu vel a singulis laborem determinatum.

Insuper hic habetur occupatio violenta rei alterius. Ideo suadendum est Alipio ut recedat ab agris iniuste occupatis, reparet damna, si quae sint vel condonationem impetret.

Si terrae iniuste incultae manent agat, pro viribus, per organa syndacalia et politica ut lex agraria condatur, iustitiae sociali respondens. P. P.

115. DE PROFESSIONIS ELECTIONE.

Cum iam diu in nonnullis nationibus studia peragantur de significanda vel imponenda singulis civibus professione uniuscuiusque ingenio vel habilitati atque dotibus accommodata; nonnulli catholici, qui huic quaestioni student, inter se haud conveniunt de morali iudicio ferendo circa huiusmodi potestatis civilis interventum, quo civium libertas saltem nonnihil coarctatur.

Quaeritur:

1. Quae sint principia moralia de professionis electione.
2. Quae sint principia quibus civilis auctoritatis opera regi debeat.
3. Quid ad casum.

** Cfr. An. in *Aggiornamenti sociali*, 1 (1950), 44*46.

* Cfr. F. Pergolesi, *Il diritto al lavoro*, in *Trattato del diritto dei lavoro*, Padova 1938, p. 21.

SOLUTIO

Praenot. Antequam praepositis quae-sitis respondeamus, quasdam notiones dilucidandas esse ducimus ex quibus recta solutio casus dependet. In praesenti casu sermo est *de professionis electione*; sed quid ad rem intelligi debet?

a) *Electio*, prout aliquem principalem actum voluntatis specificum significat, sub lumine utique intellectus, est *efficax volitio* certi alicuius boni quod propter aliud amatur; hinc obiectum electionis est medium particulare sub ratione boni utilis. Quoniam autem talis electio est efficax volitio, versari potest solum circa ea quae a nobis aut fieri possunt aut fieri posse putamus. Et quamquam electio formaliter circa media versatur, tamen in ipso illo actu semper aliquo modo finem volumus et amamus, etsi forte interdum virtualiter tantum. Immo videtur intellectus semper, saltem in confuso, illam relationem unius ad aliud concipere et voluntas formaliter, sub illa relatione, *ad aliud quid* hoc unum amplecti. Quo etiam fit ut *actus intentionis* (quo finem efficaciter volumus) et *actus electionis* (quo volumus efficaciter medium) inter se realiter et physice possint non distingui, aut possint etiam distincti actus esse: at formalitate sua diversi sunt semper. Si homo proinde attingere debeat proprium finem, electio mediorum *ad eum solum pertinet*, cum electionis actus sit proprius ipsius voluntatis liberae, et *a nemine suppleri aut coarctari possit*.

b) Sermo est etiam « de professione ». Certe non agitur hic de « actu profitendi aliquam veritatem »; neque de ulla peculiari vitae forma quae haberi queat sive in Ecclesia sive in aliqua societate ordinata; neque agitur de « statu » sensu stricto, cum professio sit « stabilis vivendi modus seu stabilis

vitae conditio, ex causa permanente nec facile mutabili ». Proinde, in casu, nobis videtur (nam quaerens generice et absolute loquitur) considerata potius esse habitualis laboris alicuius electio, seu ut communiter dicitur, tamquam artificium (mesticre) ex quo homo, qui elegerit, vivere possit. Nobiscum profecto concordare videtur P. Priimmer¹ cum *status secundarios* recte vocat potius « officia » quam immutabiles *status vitae* -. Haec porro « officia » proprie respondent communi notioni laboris vel artificii; et nos sub hoc respectu solutionem propositi casus exhibendam putamus.

Ad I. *Quae sint principia moralia de professionis electione.*

Quoniam tam multa sunt in societate humana utilia officia, nec omnia membra, ut ait Apostolus, cumdem actum habent; imprimis respici hic debet « status vitae » electio.

i° *Quoad obligationem*. Circa quam, si de sola stricta obligatione sermo est, id unum censemus dicendum: 1) debere quemlibet, in electione status, ita respicere suam aptitudinem, tum internam tum externam, ut obligationes cum statu coniunctas confidat se, opitulante divina gratia, postea impleturum esse; 2) status solummodo honestos eligi posse. Plerique, eo quod quaerere debent unde vivant, tenentur aliquam artem laborandi addiscere, ut se suosque sustentare valeant. At ne quidem illis qui habent abundanter unde vivant, plane desidiosi vivere licet; sed utili alicui occupationi negotiove dediti vitam agere debent. Otium, ut tale, est tum contra naturam tum contra societatem.

¹ II. 585.

- Cfr etiam S. *Th.t* II-II, q. 183, a. 3.

Obligatio autem certi alicuius status vitae eligendi adesse potest: *negative*, ut caveatur *ne* alius *eligatur*; *positive*, *ut* eligatur, si aut unicum medium censeatur esse salutis, aut obligatio iam existens in alio statu impleri nequeat. Scilicet: a) *negativa obligatio* i. c. ne certus vitae status eligatur, adest: ex defectu virium physicarum sive corporis sive ingenii, ita ut homo officiis illius status implendis impar sit; vel ex defectu virium moralium cum quis sibi persuadere non potest, se tantam habiturum esse animi constantiam et fortitudinem, ut opera illi statui annexa adimplere possit. - b) *Positiva obligatio* adesse potest: eo quod electurus videat certum statum esse sibi pro circumstantiis medium salutis necessarium, e. gr. statum religiosum, matrimoniale, etc.; eo quod iam electurus obligationes habet graves, e. gr. pietatis erga parentes egenos, quibus satisfacere nequeat, nisi certum statum sibi assumat. Ceterum, si contra certi status electionem magna repugnantia existit, cavendum est ne facile gravis eum suscipiendi obligatio statuatur, maxime si obligatio repetenda sit ex auxilio aliis praestando; nam cum tanto incommodo haec obligatio non urget, et praevalet in casu ius libertatis uniuscuiusque hominis. Ex alia parte, promovere bonorum temporalium abundantiam, necnon aliarum rerum artiumque usum ad vitae humanae commodum conducentium, stricte obligationis non est *per se*, relate ad singulos. Verum omnium istiusmodi rerum usum atque copiam faciliorem reddere cura officiumque eorum est, qui negotiis publicis praesident: ad hoc enim prorsus instituta est publica societatis humanae administratio.

2" *Quoad libertatem. Electio status est negotium omnino personale*, uti propriarum actionum imputabilitas: est igitur problema cuius solutio non a quolibet magistro aut paedagogo vel

superiore pendere potest. Est *quoddam ius* ipsi naturae humanae inhaerens, quod cum ipsa libertate connectitur. Enimvero naturales inclinationes nobis manifestant quemdam divinum instinctum, dum ea quae a natura donantur felices habent postea in vita quotidiana exitus, labores et officia magis sustentur. Ideoque S. Ambrosius ausus est affirmare: « Unusquisque suum ingenium noverit, et ad id se applicet quod sibi aptum elegerit; itaque quid sequatur, prius consideret. Noverit bona sua, sed etiam vitia cognoscat, aequalemque se iudicem sui praebeat, ut bonis intendat, vitia declinet » \

Ad rem faciunt duo principia quibus S. Thomas ' utitur in hac materia: 1) vocanti Deo magis obtemperandum esse quam contradicentibus hominibus: 2) in iis quae ad naturam corporis pertinent, hominem homini obedire non teneri, sed solum Deo, quia omnes homines natura sunt pares. Homo utatur oportet quidem consilio prudentum ac praesertim parentum, sed *per se* non tenetur acquiescere illis. Dixi « per se » etenim secus aliter dicendum, si parentes, ob graves et rationabiles causas, filiis contradicant, nec alio modo possit provideri bono familiae.

Quanam vero aetate filii familias hoc suo iure eligendi professionem uti poterunt? D'Annibale ', referens doctrinam iam communem tempore Innocentii III, ait: « Haec potestas (scilicet patria) in his quae pertinent ad salutem animae, septennio; in his quae ad *electionem status*, pubertate; ad disciplinam vitae et curam domesticam, emancipatione ». Certe quilibet post adeptos annos pubertatis libertatem habet, servatis servandis, amplectendi statum particularem, cum, ipso iure naturae, sui iuris evadat.

' *De Off.*, lib. I, c. 44; P- L. XVI. coi. 87.

' *S. Th.*, II-II, q. 100, a. 3 et q. 104, a. 5.

5 *Summ.*, pars I. tr. I, c. 3, n. 53.

Ad II. *Ouaenam sint pnncipia quibus civilis auctoritatis opera regi debeat.*

Resp. In definienda functione quae circa hanc quaestionem potestatis civilis propria sit, iuris doctores non parum inter se dissentiunt. Ratio autem dissensus partim theortica et partim practica est. Nimirum omnes illi qui theoreticc finem naturalem potestatis civilis in *sola* publica tutela iurium ac libertatis civium consistere volunt, consequenter non aliam functionem illi propriam admittere queunt quam vigilem ac promptam publicae securitatis custodiam, sine ulteriore interventu *positivo* ad promovendam utilitatem publicam. Qui vero, cum universa schola verum, ad finem potestatis ac societatis civilis non solum securitatem sed insuper civilem prosperitatem publice promovendam pertinere docent *positivam* quandam potestatis ipsius providentiam circa utilitatem publicam exspectant. Certum est apud catholicos ad finem naturalem societatis civilis pertinere non solum ut iuris ordinem efficaciter custodiat, sed insuper communem prosperitatem civilem *positive* promoveat: id verum tantum intra limites illius ordinis, scilicet: neque legitimam privatorum libertatem et socialem actuositatem, neque iura ulla quae in societate organice exstant et vigent, absorbendo; sed condiciones publice necessarias complendo, quibus prosperitatis civilis assecutio, quantum fieri possit, *cunctis* vel possibilis vel expeditior et faciliior reddatur.

Ad civilem potestatem ordinem socialem efficaciter fulcire pertinet, non vero *eum constituere* vel *efficere*; pertinet scilicet fulcire auctoritate et potentia sua obiectivum iustitiae ordinem, qui partim naturaliter determinatus exstat, partim autem positive quidem sed ad normam eiusdem naturalis determinandus et complendus est. Et hoc iuxta « naturae rationalis digni-

tatem », quia homo est Deo subditus ac filius, sed *plane liber*; et ideo libere consequi finem proprium debet.

Cum consociatio politica constituta sit duobus elementis distinctis sed inseparabilibus: *individualitate* et *collectivitate*; duplex quoque est bonum commune: bonum scilicet totius collectivitatis et bonum uniuscuiusque hominis individui. Ideo individuale bonum a collectivitate absorberi non debet, nam unusquisque proprium finem et actuositatem habet: primum itaque ad secundum ordinatur ut medium ad hoc alterum assequendum. Proinde « collectivitas » seu civilis potestas non potest a singulis extrema sacrificia exigere, nisi in gravi collectivitatis necessitate. « Non civem, non familiam absorberi a republica rectum est, dicit Leo XIII °. Tribuere Statui absolutam autonomiam est quoddam sociale moraleque absurdum. Ius ad vitam, *propriarum facultatum spiritualium et physicarum exercitium liberum sunt iura subiectiva, originaria, autonoma*, quae a Statu provenire nequeunt. Nam rationalis creatura, cum sit prima inter alia entia creata, non ordinatur ad aliorum utilitatem tamquam *aliquod instrumentum* cum fruatur libertate ».

Illi enim apud quos a republica est bonum commune procurandum, sunt homines ratione praediti, et motionem libere uti propriam acceptantes per voluntatis actum, praelucente cognitione intellectus. Propterea ad ea ad quae a seipso movetur homo et quae conferunt ad bonum sive privatum sive commune, oportet eum non moveri ab extrinseco per rempublicam. In hoc consistit perfectio hominum civitate adunatorum: quod a se ipsi ad plurimos in dies perfectiores actus ducti, moveantur et agant. Nec munus civi-

• Encycl. Rerum *novarum*, n. 28.

tatis seu civilis potestatis in eo consistit quod haec se ipsam substituat civibus, quasi hi sint *inertes* et egeant in omnibus suis actibus ab extrinseco moveri: sed in hoc: quod cives, in *exercenda sua subiectiva energia* atque propria potestate agendi, sic iuventur, ut plenam atque perfectam suarum facultatum evolutionem in actibus a se perfectis aut perficiendis consequantur. Iura igitur quae a natura habet homo, tum in quantum est ens individuum, tum in quantum est ens domesticum, tum denique in quantum ens est sociale, *nulla lex nullumque ordinamentum civile* potest tollere aut ulla ratione inficere.

« Rex per legem divinam edoctus, ait S. Thomas ⁷, ad hoc praecipuum studium debet intendere, qualiter multitudo sibi subdita bene vivat. Quod quidem studium in tria dividitur: ut primo quidem in subiecta multitudine bonam vitam instituat: secundo, ut institutam conservet; tertio, ut conservatam ad meliora promoveat ».

Ceteris animalibus natura appositae atque circumposuit ea quibus existentiam foveant, et ad eadem movet duce instinctu: hominem vero ratione ac manibus instruxit ut ipse sibi pararet unde vitam corpusque sustineret; munus igitur reipublicae non est « *ponere se loco hominis* » quasi hic naturaliter mediis ad se sustentandum fuerit destitutus; sed « hominem sufficienter ad hoc instructum protegere, ac in sua vitali actuositate fovere ». Naturaliter quippe homo non solum tempore prior sed etiam iure potior est quam respublica.

Auctoritatis civilis non est per se « organizare » laborem, scilicet unicuique civi assignare laboris sui tempus et pensum, ut socialistae autumant. Quippe tali via in miseram servitutem

rediguntur cives et maximum generatur taedium universale.

Ad III. *Quid ad casum.*

Doctrina « statologica » praesertim nostris hisce temporibus propugnata ac in praxim deducta, ex renovato conceptu « Status » iam olim ab Hegel philosophice praesentato, promanat: esse scilicet « Statum » tamquam primum et maximum institutum iuridicum, solummodo finem terrenum respiciens; consequenter homo sic habetur tamquam mancipium seu dominium absolutum ipsius « Status ». Porro haec doctrina omnino reficienda est, utpote prorsus iuri naturali contraria.

Consequenter nullo modo cum moribus Christianis componi potest « ille inordinatus et fallax nationalismus, ex quo proveniunt multi excessus, qui in omnibus conditionibus vitae civilis magis magisque manifestantur. Etenim « Status omnipotens » tum theoretice tum etiam practice cum sua potestate legifera, sub *praetextu civilis culturae* vel boni publici vel necessitatis socialis, etc. *nil aliud est quam oppressio actuositatis individuorum*, per substitutionem unius tantum actuositatis et unius « iuris statalis ». Esset nimirum, ut ait Pius XI « un'organizzata compressione » ⁸.

« Praecipere Civitas potest, ac proinde curare ut cives omnes cum civilia et naturalia iura perdiscant, tum a scientia, doctrina morum physicisque ludis instructi sint quantum decet, atque hisce temporibus commune bonum reapse postulat. Sic « Status » potest scholas instituere praeparatorias ad quaedam officia, ad militiam praesertim, « dummodo ab Ecclesiae familiaeque iuribus laedendis, in iis quae ad eas, pertinent, se absterneat » ⁹.

⁷ *Dc regim, prine.*, lib. 1, c. 15.

[•] < Con viva ansia », A A S. 1937, p. 170.

⁹ Pius XI, *Divini illius magistri*, 64.

Causas vero quibus distributiones determinantur variorum laborum inter homines, distinguere possumus in *subiectivas* et *objectivas*. Priores referuntur ad inclinationes seu vocationes singulorum, ad familiae cuiusque conditiones, ad singulorum institutionis gradum, etc.; alterae vero a socialibus necessitatibus dependent: ab industriae opportunitate, a progressu oeconomico gentium ob temporum ac locorum utilitatem. In hoc altero casu habetur divisio et ordinatio « thecnica » quae complet in ambitu « Status » societatem singulorum, etc. Itaque solum in hoc « Status » intervenire potest, non vero in priore.

Insuper Status poterit, servatis ceterum legis moralis principiis, cives adiuvere in cognoscendo ad quid sit uniuscuiusque ingenium aptum atque ad quid valeant corporis vires.

Homo tamen agere et velle debet modo absolute *autonomo*; porro non est autonomia ubi dominatur quaelibet forma tyrannidis. Ideoque si finis « Status » est adiuvere, integrare, ordinare vires civium, potest quidem *significare* civibus professionem, non vero *imponere*, cum sit contra humanam libertatem.

H. T.

116. DE UXORUM DOMINIO.

Gervasius, italus, rem familiarem male gerens, mutuam petiit pecuniam a Parillo, ut commercium, quod ipse exercebat, continuare valeret. Qua de causa instanter Luciarn, uxorem suam, expetiit, ut debitum secum subscriberet. Renuit Lucia, ne res male succederet, pertimens; sed viri precibus pressa, demum debitum absque ulla sollemnitate subscripsit, cum uterque ignoraret italicae legis normas.

Mortuo autem paulo post Gervasio, aere alieno adhuc gravato, Parilius solutionem plenam debiti a Lucia expoposcit ex eiusdem bonis dotilibus. Ex hoc tota Luciae familia gravissimae exponeretur miseriae, cum agatur de ingenti pecuniae summa: qua de re Lucia consuluit Ivonem advocatum, qui statim declarat eam ad nihil teneri, iuxta patrias leges, cum eius privata subscriptio a lege non admittatur.

Lucia, scrupulis exagitata, a suo confessario petit, an tuta conscientia consilio advocati Ivonis stare possit.

Quaeritur:

1. Quaenam sint comugum iura et officia circa bona.
2. Quid de regimine bonorum inter coniuges in Italia.
3. Quid de valore harum legum, attento iure naturali.
4. An Lucia teneatur ad debita viri solvenda ex suis dotis bonis.

SOLUTIO

Ad I. Γ Bona uxoris sunt (de viro non loquimur quia eius iura vel sunt potiora vel aequalia sed nulli limitantur):

a) Alia *dotalia*: quae scilicet dotem constituunt. Dos ex « dare » est do-

natio ob matrimonium facta: supponit ergo matrimonium.

b) Alia *paraphernalia*: (praeter dotem, graece: *para pherne*) quae in dotem non fuerunt constituta vel quae stante matrimonio uxori obveniunt ti-

tulo haereditatis, legati, donationis, quae uxor acquisivit per laborem extraordinarium, et peculiarem industriam vel reponit parce vivendo.

c) *Alia communia*: quae scilicet a viro et uxore, in ipso matrimonii contractu, conferuntur in communem societatem.

d) *Alia familiae*: quae uxor, exercens eandem artem et industriam ac vir, acquirit cum viro.

2° In hodiernis iuribus civilibus diversa pro diversis locis dantur regimina. Potiora sunt:

a) *Regimen communitatis*, quod est talis bonorum societas, in qua bona quae conferuntur ad familiam sustentandam manent sub dominio communitatis seu indivisim viri et uxoris.

Si haec societas bonorum regitur liberis contrahentium stipulationibus, dicitur *conventionalis*: si vero legibus positivis, dicitur *legalis*.

b) *Regimen exclusivum communitatis*, quo nempe bonorum communitas excluditur sive negative (*regimen simpliciter exclusivum communitatis*'), sive positive, scilicet statuendo bonorum separationem (*regimen separationis*).

In primo casu bona manent propria, at bona uxoris gencratim subiiciuntur eisdem legibus quibus bona dotalia.

In secundo casu bona manent absolute propria cum his tamen restrictionibus quas necessario importat status matrimonialis.

c) *Regimen dotale*, ex se excludit omnem societatem bonorum, sed uxor vel alii, loco et in commodum uxoris, quaedam bona oeconomica afferunt ad sustinenda onera quae necessario importat status matrimonialis.

Igitur bona coniugum esse possunt: *dotalia*, *extradotalia* seu *paraphernalia*, *propria* tum mariti, tum uxoris; *communialia*.

Ad II. *Principia ex iure italico*:
i. *Regimen dotale admittitur*:

1) *Durante matrimonio*:

a) Dos constat ex bonis praesentibus, non futuris (a. 179) et potest constitui et augeri etiam durante matrimonio (a. 178).

b) Dominium est penes virum, si dos fuit in pecunia constituta, nisi in actu constitutionis contrarium fuerit stipulatum (a. 182). Vir autem fit debitor erga uxorem pro quantitate pecuniae.

Dominium e contra est penes uxorem si dos fuerit constituta bonis mobilibus vel immobilibus, nisi expresse marito proprietas tributa fuerit (a. 182); vir autem habet usufructum et administrationem (a. 184, commate 1) sed tenetur ut usufructuarius quoad obligationes (conservare integram rem etc.) (a. 192).

c) Licet per se soli viro spectent dotis fructus, tamen momento dotis constitutionis potest conveniri ut pars fructuum dotis necessitatibus personalibus uxoris inserviat: hoc constituit *spillaticum* seu « spillatico » vulgari sermone (a. 184, commate 2).

d) Nisi aliter conventum fuerit bona dotalia alienari vel obligari non possunt nisi in casu necessitatis vel manifestae utilitatis et de consensu viri et mulieris et cum licentia tribunalis (a. 187), secus obligatio vel alienatio potest nulla declarari (a. 190).

2) *Quid, soluto matrimonio?*

a) Vir vel eius haeres debet dotem restituere, at in casu mortis vir vel eius haeres acquirit proprietatem totalem vel partialem ipsius dotis tanquam haeres uxoris.

b) Restitutio facienda est statim, si proprietas dotis pertinebat ad uxorem; secus infra annum (a. 193-194), partiendo iuxta quandam proportionem etiam fructus ultimi anni matrimonii.

A. - *Quoad bona paraphernalia* (a. 210) viget regimen separationis.
a) Dominium, administratio et usufructus

ctus pertinent ad uxorem, nisi contrarium statutum fuerit (a. 212-213).

b) Ex his bonis uxor debet contribuere oneribus matrimonii proportionaliter ad eius bona, nisi mensura in contractu matrimoniali statuta fuerit (a. 148).

B. - *Quoad bona communia*: a) Tum ante tum durante matrimonio possunt constitui sed quoad fructus et acquisitiones tantum (a. 215).

h) Regimen horum bonorum regitur ex tenore conventionis (a. 215-217). Deficientibus conventionibus applicantur dispositiones de communione in genere (aa. 216, 1100-1116).

Ad III. *Principia moralia*: Generali modo loquendo possumus dicere leges civiles de hac re esse complementum iuris naturalis. In iure naturali elucet de se tantummodo ius ad sustentationem. *Quae obligatio sustentationis* in casu necessitatis est mutua, sed praesertim attenditur ex parte viri relate ad uxorem. Et tunc:

Γ Ex ipso iure naturae obligatio adest alimenta praestandi tum uxori, tum parentibus, filiis aliisque consanguineis et affinibus iuxta eorum propinquitatem. Igitur principia iuris civilis de hac re obligant in conscientia.

2' Uxor in quolibet regimine ius habet ad honestam sustentationem pro sua conditione. Hanc vocem lato sensu sumimus ita ut sub hac voce veniat etiam charitatem facere, aliqua donare parentibus et ita porro.

Ad IV. Gervasius, vir Luciae, pecuniam sibi a Parillo dandam mutuam convenit, fidem ei praestando bonis dotilibus uxoris fretus, id est Luciae, quae, enixe a marito rogata, vadem subsignatione firmavit, imo primum vadem. At, disciplinam legis ignorantes, mutuans, mutuarius et vadem praestans, ne cogitarunt quidem de

adimplendis sollemnitatibus, quae requiruntur, ut legitime imponatur obligatio super bona dotalia ad normam art. 187 C. C. I.: facultas ex decreto tribunalis concedenda tantum in casibus necessitatis, aut in casibus patentis utilitatis.

Quid evenit inde?

Contractus validus est, at rescindibilis ex instantia uxoris, solus coniux superstes. Validus inquam, quia sive pro mutuo, sive pro fideiussione non necessario per se requiritur forma sollemnis, sed expressa manifestatio voluntatis comperitur sufficere (a. 1937), quae hic adfuit. Ex alia parte fideiussor de se relate ad creditorem valide obligatur cum debitore principali, quamvis ratione subsidiaria.

Nihilominus est rescindibilis, quia art. 190 C. C. I. edicit: Maritus potest perdurante matrimonio efficere ut nulla declaretur alienatio sive obligatio dotis quae non fuerit... a Tribunali decreta. Idem ius uxori recognoscitur, etiam postquam fuerit matrimonium solutum.

Alter contrahens non valet exigere ut sibi restituatur quod solvit, ex vi contractus qui nullus declaratur, nisi eo tenore quo ea quae pependit in beneficium uxoris aut familiae cessere.

Nunc ergo de iure huius articuli, super quem forte fundabatur advocati consilium, potest Lucia, consentanea legis disciplina, percontari ut nulla habeatur satisfactio, quam bonis dotilibus praestitit, salva obligatione qua tenetur ad refundendum quod commodi hausit pro se aut pro familia sua a marito facta mutatione; commodum et emolumentum quod hic non videtur accidisse eo quod Gervasius qui ex tota contexta ratione negotiator videtur atque mercator non immodici furfuris, vita functus est, quin debitum persolveret aut bonis propriis familiae consuluerit, adeo ut ex cessione bonorum dotalium status miseriae se[^]

cuturus videatur pro his qui supersunt de familiaribus.

His praemissis, potest Lucia abolitionem istam tuta conscientia perquirere et ita sese liberare a querelis Parilli.

Habemus heic casum legis civilis irritantis. Uti constat, in iure italico, quemadmodum et in quibusdam aliis legislationibus, tripliciter lex irritare dignoscitur. Primo quidem nullum declarando actum ex natura, quatenus ipsi desit essenziale elementum. Secundo declarando simpliciter nullum actum ad instantiam partis, in quantum ei deficiat quaedam requisita formalitas, uti in casu. Tertio vero declarando actum simpliciter rescindibilem, ut in casu gravis laesionis etc.

Ad obligationem « in conscientia » istarum legum quod attinet (quin hic in mediam quaestionem ingrediamur, quod nos nimis longe duceret a proposita materia), theologi moralistae docent quoad tertiam categoriam (leges quae actum rescindibilem reddunt), actus ab istis legibus contemplatos validitatem retinere in conscientia, quoadusque iudicis intercedat sententia, quae de se exigi potest.

Quod ad ceteras duas classes attinet, extat complexive triplex theologorum sententia:

a) Quidam tenent huiusmodi leges in omnibus vim habere moralem, et ideo eas esse obligantes in conscientia quoad nullitatem aut irritabilitatem actuum, etiam ante sententiam iudicis (Bouquillon, Merkelbach etc.).

è) Alii docent istas leges ut mere poenales et hac de causa dicunt eas obligationem inducere tantum post iudicis sententiam, quae tamen requiri potest (Ita Serafinus e Loiano, Wouters...).

c) Alii eas censent non obligantes in conscientia ante iudicis sententiam, si actus fuerit naturaliter validus, nisi cogens ratio ordinis publici intercesserit (Vermeersch, Lehmkuhl, Waffelaert...).

Quidquid est, in hac opinionum varietate, fere omnes in hoc conveniunt ut admittant quod ex una parte est possibilis recursus ad iudicem ad irritationem aut rescissionem actus petendam, ex altera parte quod facultas sit resistendi actioni actoris usque dum sententia iudicis (cui standum est) quaestionem dirimat.

Principia applicando, potest Lucia tuta conscientia advocati sequi consilium et irritabilitatem suae satisfactionis super bona dotalia quaerere, iudici aperiendo, si ex mutuatione marito facta, aliquid emolumenti acceperit et non omnia in malam rem abierint.

Quod tranquillius agere potest, quatenus contra se habet grave miseriae periculum. Daretur hic locus ad applicationem principii actionis cum duplici effectu.

Deinde tenetur ad decisiones iudicis obsequendas, salvo appellationis iuribus ceterisque remediis contra sententiam, quae tamen, omnibus perpensis, ei favorabilis esse deberet.

P. P.

117. DE DOMINIO FILIORUM FAMILIAS.

Arnulphus, filius familias, cum litterarum studia neglegeret, plurimam pecuniam ipsi a parentibus traditam in ludos atque oblectamenta consumpsit. Tandem, studiis relictis, patrem in commercio adiuvere coepit, in quo ei contigit ut sua industria magnam familiae utilitatem afferret.

Arnulphus in paterna domo degens, omnia vitae necessaria abundanter

quidem habebat; pro voluptuariis expensis a patre, septimo quoque die, tria millia libellarum recipiebat. Quibus tamen haud contentus, ob patris tamen auctoritatem veritus quandam compensationem pro diurnis suis laboribus expetere, singulis fere hebdomadibus alia tria vel quatuor millia libellarum clam suscipit ac frequenter merces ex patris officina subtrahit easque in Camillae officinam, quacum matrimonium inire percupit, transfert, eo magis quia perpendit reliquos fratres, separata industria, sibi consuluisse ac nuptias contraxisse. Ita per quinque annos se gerit: mercium, quas subtrahit, pretium ad tercenta millia libellarum ascendit.

Moritur deinde intestatus pater et Arnulphus incipit de sua agendi ratione dubitare.

Quaeritur:

1. Quotuplici genere bona filiorum familias distinguantur, et quid iuris circa singula.
2. An filii possint sua facere quae in paterna domo lucrantur.
3. An Arnulphus recte se gesserit.

SOLUTIO

Ad I. Iure *Romano* bona filiorum familias distinguebantur in *castrensia*, quae filiis obveniebant e militia; *quasi-castrensia*, quae obveniebant ex officio civili (v. gr. advocati, iudicis, medici, clerici); *projectitia*, quae obveniebant a patre, intuitu patris, instar lucri quaesiti de bonis patris; et *adventitia*, quae aliunde utcumque obveniebant (v. gr. a matre, hereditate, donatione — non intuitu patris —, singulari industria vel labore). Et in bona quidem castrensia atque quasi-castrensia filius habebat dominium plenum et administrationem; in profectitia, administrationem, sed dominium nullum; in adventitia, dominium directum, non tamen usumfructum neque administrationem.

Sed quoniam, uti Prelim. I animadvertit, casus hodierni solvendi sunt ad vigentia lura, ideo:

Codicibus *modernis* filii familias habent dominium directum in bona quae ipsis contingunt iusto titulo — sunt enim homines, domini ergo ca-

paces, et, post rationis usum, exercitii eius —. Tamen minores (ante completum annum 21, iure canonico et italico) non praesumuntur sufficientes ut prudenter curent de bonis suis usque dum fiant emancipati (emancipatio fit per matrimonium aut post annum 18 completum, iure italico); servant insuper ad parentes nonnulla munia; hinc quod bonorum quae obveniunt filiis sive legitimis sive legitimatis adhuc sub parentali custodia constitutis ususfructus atque administratio ad patrem (eoque mortuo vel impotente, ad matrem, iure italico) prorsus pertinent, nisi legibus aliud caveatur.

Sic ad leges *italicas* pater non habet ususfructum bonorum filiis obvenientium: a) hac condicione ut pater eo careat, hocve etiam fine ut filius artem professionemque addiscat; b) ex militiae, officiorum, liberalium artium exercitio; c) ex labore aut industria ab industria patris separata; d) ex donatione, hereditate, legatis acceptatis contra patris consensum, forma tamen legali. Pater insuper amittit ususfructum in bona cetera non modo cum

filiis maiorem aetatem vel emancipationem assequuntur, sed et cum ipse transit ad alias nuptias vel sententia iudicis eo privatur.

In bona quae parentes filio concedunt hic obtinet dominium ad illorum intentionem explicitam; plenum, in absolute data; limitatum, in data definito consilio, puta ad libros emendos vel pensionem solvendam. Si intentio expressa desit, ex rei natura atque circumstantiis colligenda; absolutum, igitur, dominium filius acquirit in bona primo usu consumptibilia; in cetera, utile dumtaxat; quoad voluptuaria bona ei pertinet id quod iuvenibus bene moratis eiusdem condicionis concedi solet.

Ad II. Affirmative, et quidem totum lucrum, si a) sint maiores vel emancipati; aut ô) non teneantur ex propria condicione laborare. Cautum tamen ut laborent proprio, non patris, nomine, atque solvant, quandiu degunt in paterna domo, quas imponunt parentibus expensas.

Affirmative, verum partem lucri, si a) laborent veluti socii patris; aut b) laborent excessu extraordinario prae aliis fratribus. Ibi habent ius ad lucrum pro rata parte sibi ex contractu, vero aut praesumpto, societatis debita; hic ad lucrum pro rato excessu. Quod si non laborantes ut socii patris laborent prae aliis fratribus notabiliter, nec tamen excessu extraordinario, partiali quoque lucrum ipsis denegat probabilior sententia.

Negative, denique, si a) labor filiorum necessarius sit ad parentum vitam sustentandam, aut b) lucrum sit adeo exiguum ut vix adaequet quas expensas pro eis parentes sustinent — prout iunioribus opificibus contingit —, aut c) laborent ut mandatarii patris — prout fit communis.

Sed utrum in hoc postremo casu sit filio ius ad stipendium vel salarium quod extraneo daretur, deductis attamen

expensis victus, vestitus, habitaculi, etc., et deductis quoque proveniuntibus speratis ex hereditate, res est apud veteres et modernos auctores controversa. Plures id iuris concedunt maiorenni pro labore ordinario; denegant autem minorenni, nisi ob extraordinarium vere laborem. At quod potens stipendium petere non petit filius remittere censetur, id nisi renuat petere ex paterna, ut S. Alfonsus 2 habet, reverentia.

Ad III. Arnulphus, imprimis, non se gessit recte dum, neglegens studia, plurimam pecuniam acceptam a parentibus in ludos atque oblectamenta consumpsit. Sed peccavitne contra iustitiam? Solutio a parentum intentione pendet expressa aut rationaliter praesumpta. Cum tamen agatur de pecunia data a parentibus, praesumptio stat pro concessione limitata, ad determinatum finem videlicet . At non est propterea urgenda restitutio, nam parentes hanc condonant subinde filiis caris poscentibus atque censentur condonare iis qui non audent poscere, maxime Arnulpho nostro, post negligentiam in studiis, valde familiae indutrio.

Verum quoad duplicem compensationem operis patri praestiti, oportet praemittamus Arnulphum in paterna domo degentem omnia vitae necessaria habere et abundanter; immo et 3000 libellarum pro voluptuariis septimo quoque die. Amplioremne reciperet mercedem opifex extraneus?

Id etiam demus. Sed ad compensa-

- III, 488.

> Si illi (parentes) intenderunt dominium illarum rerum *absolute* in filios transferre. miuncto tamen mandato ut eas in talem usum honestum adhibeant filii, hi (eas convertentes in usus vanos et inutiles) peccant tantum contra oboedientiam, S: vero intenderunt parentes tales res *unice ad certum finem* seu usum determinatum concedere, neque ampliorem facultatem filiis facere, isti peccant etiam contra iustitiam. Haec posterior hypothesis plerumque verificatur de pecunia, bbris, vestibus > (Génicot, I, 472).

tionem occultam licitam adsit oportet primo debitum certum simul ac strictum: desit, insuper, medium aliud recuperandi illud. Porro difficile conferre minorenni debitum strictum; nec facile attingit certitudinem qui proprium opus aestimat, frequens cum sit in hac aestimatione deceptio. At concedamus utrumque Arnulpho; hoc sibi debitum non poterat alio medio redimere? Poterat equidem patrem rogans, sed, ob patris auctoritatem, rogare non est ausus. Non erat hoc attamen medium unicum: a patre qui tam abundanter providebat et necessariis et voluptuariis Arnulphus iure sperat aut sperare debet retributionem operi condignam, sive cum ipse matrimonium inibit — in socium utputa cooptatus —, sive cum ille testamentum condet — in ipsum saltem transferens officinam, patrio potissimum labore celebratam.

Se excusat Arnulphus quod fratres reliqui, industria separata, iam sibi consuluerunt ac nuptias contraxerunt. Excusatio liquido nihil valeret ubi fratres, maiores natu, laborassent cum patre (industria non separata) pari ac ipse tempore parilique industria. Sen-

sus est igitur quod fratres non laborarunt cum patre tanto tempore. Inde tamen se accusat potius, cum propterea quod, ceteris a patre recedentibus, ipse patri adhaesit, ceterisque sibi consulentibus, ipse curavit nihil praeter domus paternae utilitatem, condignae mercedis expectatio erat ipsi nutrienda et roboranda.

Verum spes frustratur quoniam pater intestatus moritur et hereditas dividitur inter omnes fratres aequaliter: estne urgendus Arnulphus ut restituat pariter dividendam pecuniam clam susceptam atque pretium quod habebant in officina patris merces subtractae? Patroni quoque rigidioris sententiae, qui negant strictum ius Arnulphi ad stipendium nec ideo compensationem occultam ei concedunt, docent attamen quod post factum, ob probabilitatem sententiae benignioris, non esset urgenda restitutio quandiu constet illam pecuniae summam atque mercium pretium signatum, computatis quoque expensis et necessariis et voluptuariis quibus pater providit, non exsuperare id quod lucratus fuisset cooperator extraneus aequae industrius.

P. L.

118. DE OCCUPATIONE RERUM NULLIUS.

In agro Armandi Blasius contra illius vetitum leporem excitavit. Dum huius canes strenue feram insequuntur, Marinus hanc aufugientem graviter vulnerat, quae tamen, cursum prosequens, Marini conspectum pene evaserat, cum tandem a Romano occiditur. Supervenit Camillus, Armandi famulus, qui captum animal domino agri vindicat eique statim affert.

Quaeritur:

1. Quaenam animalia occupatione acquiri possint.
2. Cuinam cedant animalia venatione vel piscatione capta.
3. Cuius sit lepus in casu.

SOLUTIO

Ad I. Quaenam animalia occupatione acquiri possint. Non domestica neque mansuefacta (nisi evaserint nullius), sed tantum fera et reapse efferrata, iis exceptis quae sint in fundo privato ita clauso ut exire non possint, vel in loco publico quidem sed in quo aliquis ius exclusivum venationis vel piscationis vi contractus aut privilegii habeat. Si privatus fundus clausus tam parvus sit ut ferae facillime capiantur, laeditur iustitia commutativa et fera restitui debet; secus aut resarcienda sunt damna aut muleta est solvenda.

Ad II. Animalia fera venatione vel piscatione capta cedunt primo capienti. Non igitur domino fundi neque habenti ius ad venationem seu piscationem, nisi in casu supra commemorato. Quinam autem capiens censendus sit, an qui excitavit, an qui vulneravit aut occidit, aliquando difficile est definire. In genere iudicandum est ex maiore vel minore securitate capiendi praedam. Ideo prius capiens dicendus videtur qui animal ferum occidit aut saltem adeo graviter vulneravit ita ut venatorem iam fugere non

posset. Minus autem qui animal excitavit illudque actu insequitur.

Ad III. In casu supponitur agrum Armandi esse apertum. Ideo Armandus qua dominus agri, non obstante vetito, nullum ius in leporem acquisivit. Si tamen lepus intra suum agrum cadat, impedire potest ne quisquam ad capiendam praedam intra agrum ingrediatur et sic, compensatione data, praedam suam facere; potest etiam aequas condiciones ponere ei qui agrum ingressurus est, quas si ille implere nolit, praedam tamquam derelictam sibi appropriare. Si lepus extra agrum ceciderit nihil sibi vindicare potest; tantummodo poenas exigere quae iure civili imponantur.

Dubium manet utrum lepus cedat Marino qui graviter vulneravit sed fere e conspectu amisit aut Romano qui occidit. Unde practice aequum videtur praedam dividere.

Quamdiu autem neuter venator ius certum sibi vindicare potest, dominus agri qui per famulum Camillum praedam occupavit, illam tradere minime tenetur.

B. I. M. X.

119. DE THESAURI OCCUPATIONE.

Hercules fundum arenae extrahendae causa ab Arduino conduxit cum obligatione tradendi domino fundi quaslibet res alicuius pretii, quae in effodiendo forte invenirentur. Reipsa quaedam res pretiosae ita detectae sunt: Hercules tamen eas minime Arduino tradidit, sed, eo prorsus inscio, Conrado vendidit, qui bona fide res ipsas apud se retinet. Post paucos menses, locationis contractu soluto, Hercules alio pergit; Arduinus autem quid factum fuerit rescians, res ab Hercule inventas a Conrado repetit.

Quaeritur:

1. Quid nomine thesauri intelligatur.
2. Ad quem pertineat thesaurus inventus, et in specie cuius naturae sit ius domini fundi circa thesaurum.

3. An Arduino competat rei vindicatio apud quemcumque detentorem, Conrado non excepto.

SOLUTIO

Praenot. Inter legitimos modos acquirendi rerum dominium recensetur *occupatio*, quae definitur: *Rei corporalis, quae nullius est, apprehensio, animo eam sibi habendi* *. Res nullius occupatione acquiruntur. Locum obtinet praecipue in occupatione animalium.

Species occupationis est *inventio*. Bona autem quae inveniri possunt, quadruplicis generis sunt, nempe: *thesauri, bona derelicta, bona vacantia et res nuper amissae*. In praesentiarum solummodo de thesauro erit sermo noster.

Ad I. Ex iure Romano et communi thesaurus definitur: pecunia (aliave res pretiosa vel pretio aestimabilis), quae est *abscondita, cuius memoria non extat*. In novis Codicibus generatim dicitur: *quaecumque res pretio aestimabilis, a longo tempore abscondita vel infossa, quam nemo probare potest esse suam et quae casu detegitur* *. Quae postrema verba, ut notat Cornelisse ', cum d'Annibale ', proprie ad notionem thesauri non pertinent, sed potius addita sunt cum respectu ad ius inventori a lege concessum.

Quamquam igitur diversa iura in definitione thesauri non plane iisdem utantur verbis, in hoc tamen conveniunt, quod ad notionem thesauri, *ut ab altis rebus quae inveniri dicuntur differt*, pertineat: 1) ut sit res *abscondita*, quae nunc demum appareat seu detegatur. Alias non thesaurus erit, sed res nullius in genere, quae cedit

tota primo occupanti. 2) Eo loci abscondita fuerit *hominis manu*, non a natura; et sub hac ratione thesaurus differt a venis auri, metalli et similibus sub terra latentibus. 3) Ut *ignoretur a quo abscondita fuerit*, seu quod non habeat vel rectius *ut praesumatur non habere dominum*. Itaque si apparet a quo abscondita fuerit res, ipsius erit vel heredum '.

Invenisse thesaurum dicitur qui primus rem abditam detegit cum animo occupandi; non requiritur ut iam apprehenderit; lex enim non occupanti thesaurum tribuit, sed inventori; neque, probabilius saltem, ut rem viderit. Imo, iuxta aliquos, sufficeret ut quis existentiam thesauri aliquo modo animadverterit, v. gr. inter laborem offendendo in rem instrumento laboris resistantem, quam ex sono aliisve indiciis cognoscit esse thesaurum. Solum tamen scire in tali loco rem pretiosam esse absconditam, non sufficit 6.

Ad II. Inspecto *iure naturae* thesaurus *totus esset inventoris*, vi scilicet occupationis. Cum enim nemo sit qui illius rei dominium possideat vel ius suum probare possit, res est *nullius*; res autem quae sunt nullius, fiunt primi occupantis. Unde si quod ius circa thesaurum domino fundi tribuitur, id ex dispositione legis civilis immediate competit.

Ius siquidem *civile* ex iustis causis, aliquid circa dominium thesauri statuere ac determinare potest. Atque in cultis nationibus quaedam iam determinata sunt, ita ut thesaurus partim

1 D'Ansibale, 11\ n. 128.

2 Cod. Ifal., r 932.

1 П, n. 70.

* L. c., n. 130.

' Cornelisse, l. c.; D'Annibale, l. c.; LehmkUfL, *Casus conscientiae*, I, n. 592.

" Cornelisse, l. c.

cedat inventori, partim domino fundi, in quo inveniatur, sive dominus fundi homo privatus sit, sive fiscus, sive civitas, sive ecclesia ⁷. *Motiva* autem harum legis civilis dispositionum aequitatem comprobantia, afferuntur sequentia: i) quoad *dominum* fundi tum aliqua saltem, quae plerumque existit, *praesumptio* rem a quodam ex maioribus praesentis proprietarii fuisse absconditam, praesertim si fundus ad eandem familiam ab antiquo pertinet; tum aliqualis *relatio* inter fundum et rem quam continet ^{*}; 2) quoad *inventorem*, eo quod per eum res abscondita *hominum usui* est reddita ^u.

Regulae 1) Thesaurus *totus est inventoris*, qui illum *in suo fundo* invenit.

2) Si *in alieno fundo* invenitur *casu*, *dimidia* pars cedit inventori, *altera* vero domino fundi.

Quae iuris civilis constitutio, non est lex poenalis, sed determinativa domini, ideoque iuxta communem Theologorum opinionem obligat *ante* sententiam iudicis, nisi forte agatur de re parvi pretii ^{70*}.

Aliter vero retinendum si thesaurus in fundo *privato* inventus, sive totus sive ex parte fisco addicatur, vel in poenam in certis casibus inventor sua parte privetur *totumque* thesaurus sive domino fundi sive fisco cedere debeat: huiusmodi leges considerantur ut poenales, quae ante iudicis sententiam in conscientia non obligant ⁿ.

3) Si autem thesaurus in alieno fundo *de industria* et *sine consensu* domini est quaesitus et inventus *totus* cedit domino fundi.

⁷ *Cod. Ital.*, a. 932.

^{*} Cfr. *Cod. liai.*, a. 840.

^u Cornelisse, *l. c.*, n. 71.

Cornelisse, *l. c.*, n. 71; Lehmkuhl, *l. c.* t. n. 593; Génicot-Salsmans, I, n. 464 et 484; Marc Raus, I, n. 851

⁷⁰ Lehmkuhl, *l. c.*

Verumtamen haec legis dispositio, uti animadvertimus, quae sua parte inventorem privat, non obligat *ante* iudicis sententiam, quia in poenam videtur ita tacite constitutum.

4) Qui agrum, *sciens in eo latere* thesaurum et reticens, *communi pretio* emit, venditori ignoranti nullam facit iniuriam et reperti postea thesauri integrum dominium sibi comparat; pretium enim rei iustum non sumitur ex privata alicuius scientia, sed ex communi hominum aestimatione. Secus resolvendum de eo, qui thesaurum *iam inventum* rursus tegeret, et tunc demum agrum emeret ¹².

Ad III. Cum praevium intercesserit pactum inter Herculem et Arduinum de obligatione tradendi Arduino domino fundi quaslibet res alicuius pretii, quae in effodiendo forte invenirentur: videri potest quod rerum, quas Hercules detexit, dominium acquisierit Arduinus, et proinde ipsi competat ius apud quemcumque detentorem, non excepto Conrado, easdem vindicandi, iuxta effatum: *res clamat ad dominum*. Verum id absolute affirmare non possumus.

Attendendum est enim praescriptum a. 1153, qui disponit: « Colui al quale sono alienati beni mobili da parte di chi non ne è proprietario, ne acquista la proprietà mediante il possesso, purchè sia in buona fede al momento della consegna e sussista un titolo idoneo al trasferimento della proprietà ».

Sicut verificatur in casu Conradi, qui bona fide res ab Hercule emptas apud se retinet, fides adest enim bona et titulus aptus ad proprietatem transferendam, nempe emptio.

P. I. B.

¹² Cornelisse, *l. c.*, n. 72; Marc-Raus, *l. c.*

120. de rebus inventis.

Quum torquem auream secus viam invenisset Gabinius, illam emendam statim obtulit probo argentario, qui, ea diligenter observata, certo cognovit esse Leontii sui amici; nec minime dubitavit, quin furto ad alienas manus devenisset. Hinc censuit se rem gratam Leontio facturum, si data dimidia parte pretii torquem redimeret eidem restituendam, ratus illum tantumdem esse sibi libenter compensaturum. At contra accidit; nam Leontius, recepta ex argentarii manibus torque, negavit se quidpiam soluturum pro re, quae iam esset sua, et a se nullo peculiari affectu dilecta. Hanc porro torquem post aliquod temporis spatium Leontius per nuncium dono mittebat cuidam suo consanguineo in dissita urbe commoranti. Antequam tamen nuncius donum in donatarii manus traderet, Leontius obiit.

Quaeritur:

1. An Gabinius ad aliquam restitutionem teneatur.
2. An ius fuerit argentario obtinendi compensationem pretii, quo torquem redemerat Leontio reddendam.
3. An, quamvis Leontius obierit, prout in casu, torques a consanguineo praedicto valide adhuc acceptari potuerit, et licite retineri.

SOLUTIO

Ad I. Gabinius restituere tenetur torquem auream inventam; quum enim formam a lege praescriptam non servaverit ad rei inventae dominum inquirendum, sed illam emendam statim obtulerit argentario, nullo modo potest eam sibi adscribere, quia lex rei inventae dominium non trasfert, nisi sub praedicta conditione; quin imo inventor dolosus rei alienae detentor reputatur *.

Ad II. Argentarius praevidens rem fuisse Leontio prorsus perituram, ius acquisivit obtinendi compensationem pretii, quo torquem redemerat Leontio reddendam; quia cum rem domini utiliter gesserit, aequum non est, ut damnum ex beneficio patiatur.

Ad III. An valide potuerit a Leontii consanguineo, postquam iam idem Leontius obiisset, donatio, de qua in casu, acceptari, et licite retineri, dissentiunt Auctores. Alii censent donationem adhuc acceptari posse post mortem donantis. Nam, aiunt, eo ipso quod donator dum viveret, non solum voluit donare, sed etiam, ut donatio suum consequeretur effectum, misit litteras aut nuntium cum re ipsa, neque umquam retractavit voluntatem aut mandatum, donatio quatenus donatorem attinet, permanere adhuc virtualiter intelligitur sive in litteris ipsis, sive in nuncio, quem misit, sive in munere ipso. Contraria sententia probabilior videtur, quia ad donationis vim eiusque substantiam requiritur ut duae voluntates donantis nempe, et donatarii in unum contractum concurrant, quod, donante vita functo, haud amplius fieri potest. P. P.

1 Cod. Pen., 715.

121. de accessione.

Inter Petrum et Andream finitimarum vinearum dominos duplex intra breve tempus oritur controversia. Imprimis enim Petrus partem vineae ab Andrea antea possessam sibi vindicat simulque, ea occupata, civili lege innixus, pulchras aedes quas sumptibus non parvis Andreas in eadem vineae parte, quam suam putabat, construxerat, sibi retinet, solutis tantum nummis qui auctum fundi pretium exaequant, non autem impensis certe amplioribus quas Andreas egerat. Paullo postea tamen Andreas apud Petrum conqueritur quod in pretio et quantitate solvendo lege iniusta usus sit, ab eoque petit ut congruam sibi exhibeat compensationem. Interim vero aha exurgit litis occasio: arbor nempe in fundo Andreae consita, sed ramos in vineam Petri protendens, in hanc plures fructus deiecit; quos Petrus, invito Andrea, accessionis titulo sibi competere contendit, nisi Andreas arborem exstirpare velit.

Quaeritur:

1. Quid sit accessio quoad dominium acquirendum, et quotuplex distinguatur.
2. Quacnam regulae tradantur circa accessionem.
3. Quibus rationibus innitatur articulus 936 Codicis Civilis Italici.
4. An Petrus iure accessionis uti valeat adversus Andream.

SOLUTIO

Ad I. Inter modos quibus rerum dominium accrescit connumeratur accessio, quae, uti factum, recte definitur: « Rei ad rem unio et adhaesio »; formaliter vero est ius hinc exoriens, nempe: Legitimus modus adquirendi dominium alicuius rei accedentis ad rem legitime iam possessam.

i° Stricte ergo loquendo supponitur rem accedentem non eiusdem domini esse ac illam cui accedit; nec accessionem peractam esse diversorum dominorum consensu, alias contractui standum esset; item neque locum esse accessioni quoties diversae res unitae commode separari possunt, singulae namque manent illius cuius erant: de his tamen quaestio etiam institui solet.

2° Quamvis multiplices sint modi quibus hoc factum evenire potest, ipsa naturalis ratio magna ex parte viam

ostendit ad iudicium de illo ferendum, non tamen semper nec, saepe, ita definite ut requirit securitas proprii singulorum dominii et consequens pax in societate servanda; inde necessitas legum humanarum, quae legis naturalis dictamen aliquando suppleant, frequentius determinent. Quae leges proinde obligant in conscientia, nec facile improbari poterunt tanquam aperte iniustae quae hac de re vigent in diversis civitatibus excultis.

30 Accessionis nomen non semper eandem amplitudinem habuit, nec eandem omnino vim. Immo neque nostro tempore genuina iuridicae accessionis ratio satis constat; quod minime obstat quominus normae practicae diversorum populorum saltem quoad praecipua capita, non adeo discrepent. Quoad amplitudinem vero moderni Co-

dices sub hoc titulo complectuntur quidquid sive natura sive arte accedere potest rei mobili aut immobili; etsi iuris interpretes libenter agnoscant accessionis nomen nonnisi improprie usurpari pro naturali fructu rei iam possessae.

Ut brevitati et perspicuitati consulatur, sufficiat tanquam specimen sumere praescripta Iuris Civilis Italici.

4" Ex iure positivo distinguuntur: *d)* accessio per productionem seu fructificationem; accessio ad res immobiles, quae *b)* sive ipsius naturae viribus sive *c)* ope humanae industriae effici potest; *d)* accessio ad res mobiles.

5' *De iure accessionis per productionem seu fructificationem,*

iuxta principium: « Res fructificat domino », ille qui rei alicuius habet dominium plenum aut saltem plenum usumfructum, ius habet ad fructus eiusdem rei (a. 820), cum onere debitam compensationem praestandi pro laboribus et expensis forte ab aliis hunc in finem effectis (a. 821). Huiusmodi fructuum triplex genus distingui solet: *a)* Fructus *naturales*, qui sponte nascuntur et absque ullo fere labore producuntur, ut herba, fructus arborum, quandoque arbores quaedam; *b)* Fructus *industriales* seu *mixti* sunt illi qui nonnisi labore seu cultura ab ipsa re producuntur, uti segetes, legumina; *c)* Fructus *civiles* dicuntur qui non ex ipsa re nascuntur, sed ex contractu circa illam inito, uti annui redditus, pensiones, pretium locationis, lucrum ex mutuo perceptum. Notandum quod Codex civ. italiens eos qui sub *a)* et *b)* enunciati sunt, comprehendit communi denominatione fructuum naturalium.

Ceterae *accessionis* species, illae nempe quibus *proprie* talis titulus congruit, reguntur principio: « Accessorium sequitur principale ». In his datur vera adquisitio ex parte domini rei principalis et respective amissio proprietatis a domino rei accessoriae,

cui debetur aequa compensatio; quae tamen excluditur in unionibus perfectis normali cursu virium naturae, prout infra dicitur, quia in his dici non potest aliquem iniuste ditescere.

Ad II. Patet heic longe maiorem influxum habere legem positivam in decernendo iure accessionis, et imprimis ad statuendum, in tanta casuum diversitate, quaenam res principalis habenda sit, quaenam vero accessoria. In iure italico sequentes regulae videntur adhibendae: res immobilis censetur semper principalis respectu mobilis (salvis dicendis quoad a. 938); immobilis natura sua praevalet immobili ex sola destinatione.

6 *Accessio ad res immobiles humana industria effecta.*

Ad hanc spectat « quidquid plantatur, seritur, inaedificatur », iuxta vetus effatum, quod addit: « omne solo cedit ». Nimirum dominium fundi secum trahit dominium eorum quae in eo aedificantur, plantantur et seruntur, etiam ab aliis, quia praesumuntur a domino et eius impensis facta. Praesumptio tamen etiam hic cedere debet veritati, sive, ut ait a. 934, valet usque dum de contrario constet.

Et primo, qui *in proprio* solo aedificat *materiis alienis*, harum pretium refundere debet ac, si mala fide aut gravi culpa egit, tenetur praeterea damna resarcire (a. 935). Materiae pretium intelligitur illud quod habebat quando adhibita fuit, quippe tantum dominus amisit, ac, inter damna resarcienda, computatur differentia altioris pretii quod proprietarius forte solvere coactus est ut eiusdem qualitatis materiam deinceps acquireret. Non tamen permittitur proprietario materiae eam tollere postquam solo incorporata est ita ut aedilicium esset destruendum (a. 935)â posset vero tollere quae ad huius ornatum ac etiam ad complementum pertineant etiam si iam in

proprio loco posita sint. Similiter plantationem tollere posset, non solum, ut in iure romano antequam radices egerit, sed quoadusque id possibile est quin planta ipsa pereat (ib.).

Si quis vero *propriis materiis* scienter aedificat *in fundo alieno*, cogi potest ad opus auferendum propriis expensis, et insuper damnari potest ad damna reficienda. Domino fundi libera optio datur aedificium retinendi, solvendo, pro suo arbitrio, vel expensas materiae et laboris, vel augmentum pretii quod fundo accessit ex aedificatione, scilicet maius pretium quod hic et nunc habet (a. 936). — Sub eadem condicione dominus retinere potest opus in suo fundo bona fide aedificatum; non potest tamen in hoc casu exigere ut tollatur (ib.); sed nec aliunde qui bona fide aedificavit potest pro arbitrio opus destruere et materias recuperare.

70 Talis condicio, *possessori bona fide* iniuncta, revera non satis aequa videtur, neque deest qui eam dicat iniustam, aliis aliter sentientibus, quia aequum est in his adiunctis ut exorta damna inter partes distribuantur. Verum magis rationi et iustitiae consentaneum appareret, maxime cum adiuncta adeo diversa esse possunt, si in casu applicaretur praescriptum a. 938 penes quod, si dominus intra certum tempus non reclamaverit, iudex potest tribuere ei, qui bona fide partem aedificii in solo alieno extruxit, proprietatem totius aedificii et soli occupati, utique cum onere resarciendi damna et solvendi pretium, et quidem duplicatum; aut saltem recursus ad iudicem pateret, cui facilius esset aequum iudicium ferre omnibus perpensis; quousque bona fides adfuerit, quantum damnum fundi domino obvenit, an ipse fortasse similes aedes extruxisset, an expensae factae sint voluptuariae potius quam utiles, item, quadantenus saltem, qualis sit status

oeconomicus utriusque partis, neque negligenda ratio boni communis.

8° *Accessio in rebus immobilibus ope solius naturae peracta.*

Hoc titulo veniunt praediorum mutationes seu incrementa quas destruentium aquarum vis operatur, fitque: alluvione et relictio, avulsione, alvei mutatione, novae insulae formatione.

Alluvione, quando aquae sensim sine sensu latens incrementum fundo afferunt (a. 941); *relictio*, cum flumen ab una ripa paulatim recedens, panem loci ripae illi adiacentis liberam relinquit (a. 942): in utroque casu ius accessionis ipso facto verificatur, absque ulla compensatione, quia sic fert naturalis et ordinarius cursus rerum. — Haec tamen non valent quoad praedia adiacentia mari (a. 943).

Avulsio locum habet quum notabilis terrae pars quae agnosci potest, repentino aquarum impetu ab aliquo fundo detracta alieno fundo adiicitur: acquiritur a domino fundi, cui accessit, qui tamen tenetur antecedenti domino tradere vim pecuniae, quae exaequet augmentum fundi valorem (a. 944).

Alveus a flumine *derelictus* acquiritur a finitimis proprietariis (a. 946). — Insulae fortasse enatae in fluminibus non aptis navigationi aut mercibus transvehendis adquiruntur a fisco (a. 945). Haec valent quum insula paulatim efformatur, non quasi per avulsionem quia tunc cedit domino materiae avulsae (a. 945).

9° *Accessio in rebus mobilibus.*

Existimo abstinendum esse in casu nostro, ab afferenda casuistica enumeratione, quae explicite proponitur in *Cod. it.* (a. 939-940) sicut in aliis; praesertim cum instar universalis principii statuatur in hac materia a indicibus procedendum esse iuxta dictamina naturalis aequitatis, cuius specimina exhibent dispositiones quae ibi singillatim describuntur. Ceterum v. superius dicta n. §°.

Ad III. 10" Sufficere possunt quae superius exposita sunt η. 70.

Ad IV. 120 Non videtur certo asseri posse quod dispositio a. 936, ad quam Petrus recurrit, sit vere iniusta, nec proinde ipse iudicari potest vere iniustitiae reus in hac parte.

120 Arboris fructus Petrus acquirit

ex lege positiva, nisi aliud ferat legitima locorum consuetudo (a. 896): potest autem ipse per se recidere radices quae arbor in proprium fundum porrexerit; et arboris dominum cogere, iudicis interventu, ad ramos amputandos qui proprio fundo impendunt.

B. L.

122. DE PRAESCRIPTIONE EXSTINCTIVA.

Antonius senex valde dives, cum ex aedibus urbanis rus secessisset, in ea quiete, veteres familiae tabulas inspiciens, casu deprehendit perpetuum annum censum in quodam suo fundo a maioribus constitutum sibi prorsus ignotum a triginta tribus annis solutum non fuisse. Item et aes alienum cum Marco contractum, quod iamdiu extinctum fuisse pro certo habeat, neque huic in praesens defuncto neque huius heredibus unquam redditum fuisse comperit; nunc vero pariter triginta et amplius annos ab eo tempore effluxisse. Similiter annum legatum vitalitium sibi impositum pro Lucia, hac nullatenus reclamante, a decem annis bona fide praestitum non esse novit. Dum haec Antonius considerat, contingit etiam ut Gulielmus, qui servitute pecus ac currum agendi (servitute actus) per fundum illius fruebatur, postquam per annos quinque et triginta ea parce usus est, ac si ius eundi pedibus tantum (servitus itineris) per eundem fundum sibi competere, nunc rursus ius integrum pro se reclamet.

Quaeritur:

1. An praescriptio iure civili inducta legitima in genere dicenda sit.
2. Quenam summam conditiones ad praescriptionem tum acquisitivam tum extinctivam requirantur.
3. An valeant in conscientia praescriptiones breves aut improprie dictae.
4. An Antonius ab obligationibus de quibus agitur liber evaserit.

SOLUTIO

Ad I. 1° Praescriptio est modus acquirendi dominium aut se liberandi ab aliqua obligatione, per certum temporis lapsum positis conditionibus a lege praefinitis *. Duplex igitur distinguenda praescriptio: *acquisitive*, qua res seu proprietas aut usus eiusdem, vel ius aliquod obtinetur; *liberativa*, qua a servitute aut onere quis

eximitur. Prior *usucapio* vocari solet ex iure romano.

2° Praescriptio iure civili inducta, procul dubio *legitima* in genere dicenda est. Nam lex humana potest rerum dominium de uno in alium transferre, etiam sine consensu domini, propter graves boni communis rationes. Praecipuae rationes sunt istae: 1) ne rerum dominium longo tempore maneat incertum; 2) ut dirimantur aut praeca-

1 Cfr. 10a. et 2934 Cod. Civ. lit. i.

vcantur lites, quae alioquin saepius orirentur ex iure possessionis incerto; 3) ut amoveantur dubia conscientiae atque timores amittendi res possessas; 4) ut excitetur hominum diligentia in rebus conservandis et iuribus persequendis ac vindicandis; 5) praesumptio solutionis ex parte debitoris, si agatur de praescriptione liberativa.

30 Praescriptio, quae debitis conditionibus gaudeat, dominium reipsa transfert eaque valet etiam in foro conscientiae ²³ Id manifeste confirmatur auctoritate iuris canonici ¹. Ad hoc tamen ut praescriptio operetur in conscientia, necesse est: a) ut lex dominium transferre aut obligationem mutare revera intendat, non mere actionem fori externi extinguere; b) ut conditiones requisitae omnes et singulae exsistant; c) ut fraudi et peccato nullum tribuere videatur praemium nullaque recompensatio.

40 Praescriptio proprie dicta transfert dominium *ipso iure*, ideoque ante iudicis sententiam, quamvis id ignoret praescribens. Proinde qui contra alium legitime praescribit, rem certo tempore possessam, positis conditionibus, vi legis suam facit, ita ut, si praescriptione iam peracta cognoscat rem fuisse alienam, non teneatur eam restituere, licet pristinus dominus illam reclamet. Hac de re, attendantur articuli 1158-1167 *Cod. Civ. Ital.*

Ad II. Quinque ad legitime praescribendum requiruntur: *res apta, possessio, bona fides, titulus, tempus a lege praefinitum*. Pauca de singulis.

i° *Res apta*. Omnes res, sive corporales sive incorporales, mobiles aut immobiles, publicae vel privatae, itemque actiones tum reales tum personales praescribi possunt, nisi ex rei natura

aut speciali iuris dispositione excipiantur. Huc spectat praescriptum can. 1509.

2° *Possessio*. Ad praescribendum legitima possessio necessaria omnino est; nam iuxta reg. 3, in 6°: « *Sine possessione praescriptio non procedit* ». Possessio consistit in detentione rei nomine proprio aut in exercitio iuris, prout obiectum praescriptionis sit res vel ius. Debet esse manifesta, pacifica, certa, continuata seu non interrupta. Nonnulli censent possessionem non requiri in praescriptione liberativa. Verius affirmandum. Ea tamen rite intelligenda est, seu constitit in facto mere negativo, quatenus, ut utamur verbis Card. *De Lugo*: «quod praescribitur, est non solvere, seu non inquietari, aut turbari a creditore vel actore» ⁴.

3° *Bona fides*. Est firma persuasio, qua quis prudenter iudicat rem esse suam aut saltem se legitime eam possidere. Bona fides *theologica* est licita possessio rei in conscientia, quatenus peccatum excludit; bona fides *civilis* seu iuridica est iusta rei detentio ad normam iuris civilis. V. gr. ex a. 1147 *Cod. Civ. Ital.*: « È possessore di buona fede chi possiede ignorando di ledere l'altrui diritto ». Hinc patet bonam fidem civilem *strictiore* sensu, theologice *latiore* sumi. Bona fides theologica requiritur ad legitime praescribendum, non solum initio possessionis, sed toto eiusdem tempore ⁵. Haec bona fides — quae consistit ex dictis in iudicio quo quis prudenter existimat se *iuste* rem possidere, i. e. *sine laesione iuris alterius* — sufficit in conscientia ad utendam praescriptionem in iis adiunctis in quibus lex civilis bonam fidem non exigit. Bona fides *civilis necessaria* est *quando et quamdiu* ius civile ad legi-

² Cfr. S. Thom. *Quodl.* XII, a. 24.

³ C. 3, 5, 7, 12, 16, X, *de praescriptionibus*, II, 26. can. 1508 1701.

⁴ *De iustitia et iure*, disp. 7, n. 14; cfr. etiam Pirbing. *Ius canonicum*, lib. II» tit. 26, n. 38; Lessius. *De iustitia et iure*» lib. II, cap. 6. n. 29.

⁵ Cfr. can. 1512.

⁶ Lessius, *De iustitia et iure*, lib. II. cap. 6, n. 42; D'Annibale. *Summula*, II, n. 140

timam praescriptionem inducendam bonam fidem postulat. Unde si codices civiles nonnisi initio possessionis bonam fidem exigunt, ita distinguendum: *initio* requiritur bona fides *civilis* seu iuridica; postea, *decursu possessionis*, satis est bona fides *theologica*.

An et quo sensu requiratur bona fides in praescriptione *liberativa*, disputant Auctores. Quidam exigunt *positivam*; alii dicunt sufficere *negativam*, quae in eo consistit, ut nullum impedimentum ponatur quominus alter iure suo uti valeat. Haec verior est 7.

40 *Titulus*. Generatim titulus est causa, propter quam aliquis rem possidet, v. gr. donatio, emptio, testamentum. Plures Codices civiles statuunt hoc principium: « *In mobilibus possessio est pro titulo* » (a. 1153). Utrum in casu agatur de praescriptione proprie dicta, an potius de translatione domini *instantanea*, ut aiunt, ope legis facta, controvertitur. Spectanda est vis et efficacia legis ipsaque mens legislatoris. Titulus *verus* ad praescriptionem non requiritur, sed requiritur et sufficit titulus *apparens* sive coloratus sive aestimatus.

5° *Tempus a lege praefinitum*. Quoad praescriptionem in rebus *ecclesiasticis* attendendum est praescriptum can. 1508 et 1511; quoad praescriptionem *civilem*, attendenda est lex civilis. Huc spectant articuli 1158 ss.,

† Cfr Molina. *De iustitia et iure*, disp. 66, n. 10; De Logo, o. c., disp. 7, n. 48; Slater, *De iustitia et iure*, n. 4^h.

2946 ss., 2954-2958, 2960-2961, 2948 *Cod. Civ. Ital.*, ex quo datur praescriptio viginti, decem, quinque, trium, duorum annorum, unius anni, et sex mensium. « La prescrizione si verifica quando è compiuto l'ultimo giorno del termine » (a. 2962).

Ad III. Videndum practice quaenam sit mens legislatoris, seu utrum lex intendat revera transferre dominium aut debitum exstinguere, an potius negare dumtaxat actionem iudicalem. Generatim, ubi agitur de praescriptionibus brevis temporis, lex denegare intendit solam actionem iudicalem. Ex Codice civili italico, quoad praescriptiones trium, duorum annorum, unius anni, ac sex mensium, seu universim infra *quinque* annos, mens legislatoris est, ut tantum actionem iudicalem deneget, non autem ut debitum exstinguat atque rei dominium transferat. Id manifesto liquet ex verbis ipsis legis (aa. 2954-2957).

Ad IV. Antonius frui valet in conscientia praescriptione quoad annum censum, item quoad debitum ex aere alieno contractum cum Marco, atque etiam quoad annum legatum vitalitium in favorem Luciae constitutum. Gulielmus ius integrum servitutis reclamare illudque sibi vindicare nequit, si omnes conditiones, ut videtur ex casu eruendum, adsint revera ad legitime praescribendum requisitae.

F. M. C.

123. DE DONATIONE.

Tullius, cui duo sunt filii, Camillus ac Vergilius, primum litterarum studiis tradit, alteri vero, quem parum in litteris curiosum novit, integri sui patrimonii donatione, ut valeat mercaturam exercere, prospicit, ea tamen condicione, ut, si res bene succedant, Vergilius dimidiam patris patrimonii partem, post eius mortem, debeat Camillo tradere. Revera prima prospere Vergilio evenerunt; at, post nonnullos annos, secundae adversa fortuna successit, ita ut tandem ipse foro cedere cogeretur. Interim vero idem, cum tristes rei exitus praevideret, Mariae eius filiae in dotem domum quam emerat contulit atque cuidam monasterio summam 20.000 libellarum donavit cum onere curandi ut ex fructibus, post eius mortem, aliquot suffragia quotannis celebrarentur.

At, post foro factam cessionem, Tullius pater eius, dolore fractus, e vita excessit atque tum Camillus tum Vergilii creditores donationes, quas ipse fecerat, impugnarunt.

Quaeritur:

1. Quaenam sit capacitas et facultas donandi et accipiendi ex donatione.
2. Quomodo revocentur et reducantur donationes.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Praenot. *Notio generica donationis.*

Donatio inter contractus *gratuitos* unilaterales enumeratur. Quamvis autem donatio sit *per se gratuita*, hoc non impedit quominus *obligationes quaedam*, rei donatae haud aequivalentes, eidem imponantur.

Divisio. Donatio a iurisperitis multiplex distinguitur; praecipuae vero donationis divisiones sunt sequentes: a) Donatio *inter vivos* et *mortis causa*. Prior habetur quando quis actualiter et irrevocabiliter aliquid donat. Altera, quando quis donat revocabiliter, ita ut donatio non fiat irrevocabilis, nisi morte donatoris interveniente. Haec, quamvis magnam affinitatem cum testamento habeat, tamen ab eo distinguitur, quatenus, vivente donatore, a donatario *acceptari debet*; quod in testamento minime obtinet; cum testamento convenit, quatenus semper ad nutum do-

nantis *revocari potest*. In iure civili Italico solummodo donatio *inter vivos* admittitur; donatio *mortis causa* fieri nequit nisi testamento, d) *Pure liberalis*, quae in donante nullam prorsus obligationem, et *antidotalis* seu *remuneratoria*, quae gratitudinis obligationem supponit, c) *Simplex*, quae fit absque limitatione, et *qualificata*, quae fit sub conditione aut modo. cP *Sollemnis* tandem dicitur donatio, si speciales a lege praescribuntur formalitates servandae. Verum iuxta theologos moralistas dicendum videtur quod *donatio his formalitatibus lege civili requisitis carens*, dummodo omnia iure naturali necessaria adsint, probabilius valida est usque ad iudicis sententiam *.

Donatio inter vivos. Donatio inter

1 Génicot-Salsmans, I. n. 609.

vivos, de qua agit casus noster, est contractus quo donator *actu* seu in *praesenti* et irrevocabiliter transfert dominium rei suae in donatarium acceptantem. Aliis verbis donatio est translatio domini alicuius rei gratuita in alterum; quare ex parte donatoris requiritur cessio, ex parte donarii acceptatio. Unde ut donatio valeat, requiritur: a) ex parte donatoris habilitas ad donandum; &) habilitas ad recipiendum ex parte donarii; c) quod actio cedendi et acceptandi sit legitima 2.

Congruit definitio data a *Cod. Civ. Italico*, a. 769: actus spontaneae liberalitatis, quo donator, actualiter et irrevocabiliter se privat aliqua re in favorem donarii eam acceptantis.

a) Est ergo donatio actus seu contractus quidem *gratuitus*, sed sensu superius explicato, ubi de donationis *notione*.

b) Quo *actualiter* donator *se privat*. Sub hoc respectu donatio, ut iam inuimus, opponitur dispositioni testamentariae.

c) *Se privat*; quo donatio differt ab aliis contractibus vel etiam liberalitatis actibus, qui non tendunt in rei translationem ex unius in alterius fortunas. *Rei vero traditio*, quae in iure Italico non requiritur ut donatio sit perfecta, differri potest ad praefinitum tempus, sive etiam ad mortem usque donatoris; quod posterius si fiat, non ideo transit in donationem *mortis causa*.

d) *Aliqua re*. Nomine rei veniunt *bona fortunae* et *iura in ea* sive realia sive ad rem, seu quidquid intelligitur sub nomine fortunarum (*beni di fortuna*).

e) Aliqui addunt et requirunt: *gratis* se privat, i. e. neque in solutionem debiti, neque sub onere rem reddendi vel ei aequivalentem tradendi aut opere praestandi. Quo differt ab aliis con-

tractibus etiam gratuitis. Tamen, etiam in nostro iure Italico, donationis substantiae non repugnat, sive quod fit ex gratitudine pro praestitis officiis, non stricte debitis — *donatio reniuneratoria* — vel spe et intuitu gratitudinis et benevolentiae excitandae; sive quod donationi adnectitur modus seu onus a donatario ex iustitia praestandum: audit *donatio onerosa*, negotium mistum cum donatione (a. 770). *Irrita* tamen est donatio facta sub modo *aliis* debitis vel oneribus satisfaciendi, quae quae expressa sunt *in ipso donationis instrumento vel indice* ei adnexo.

f) *Irrevocabiliter* se privat. Quae quidem vox valde incertum est quid in donationis definitione sibi velit et variae sunt auctorum sententiae in eiusdem interpretatione. Sunt qui media via incedentes doceant donationem esse irrevocabilem hoc sensu restricto, nimirum quod fieri *nequit* cum stipulatione vi cuius *ad libitum donatoris revocari posset*. Quae interpretatio iam communior evasit saltem inter theologos ¹. Animadvertendum tandem quod ex a. 790 si donator sibi reservat ius disponendi de quadam re vel summa, donatione comprehensa, et *praemoriatur*, eiusmodi ius ad heredes non transit. Item ex a. 796 donator sibi vel alii *usuniffructum* rei donatae reservare potest.

His praenotatis, ad singula quaesita respondere properamus.

Ad I. *Quaenam capacitas et facultas donandi et accipiendi ex donatione*.

i ¹ Generatim dici potest: donare valent omnes, qui nec natura, nec iure positivo impediuntur. Facultas enim donandi duplici iure regitur: *naturali* nempe et *positivo*, tum canonico, tum civili.

[•] Lbhmkvhl. I, n. 1084

¹ Corseusse. II, n. 195.

a) Iamvero, *natura* impediuntur usu rationis carentes.

b) Ex can. 1535 C. I. C. praelati et rectores ecclesiarum nequeunt de earum bonis mobilibus facere donationes, nisi modicas et nisi eaedem sint remuneratoriae, vel nisi expendantur in eleemosynas. Can. vero 1513, § 1 statuit: « Qui ex iure naturae et ecclesiastico libere valet de suis bonis statuere, potest ad causas pias sive per actum inter vivos, sive per actum mortis causa, bona relinquere ». Hinc non posset in conscientia opponi nullitas donationum *niortis causa* factarum ad pias causas, ex eo videlicet quod a legibus civilibus non amplius admittuntur.

c) Ex iure Italico habiles declarantur ad donandum omnes qui habiles habentur ad condendum testamentum. Ad testandum vero inhabiles habentur: 1) *Minores* aetate annorum octodecim completorum; 2) *interdicti* propter mentis infirmitatem et qui, etsi non interdicti, sanae tamen mentis non erant, cum facerent testamentum; 3) *damnati* ad ergastulum *

Notandum heic, quod, iuxta theologos moralistas, quando lex *donationis Jaciendae* aliquem *incapacem* declarat, contractus, iure civili rescindibilis, *validus est in conscientia donec rescindatur* s.

Donationes ratione *formae*, ex a. 782 C. C., fieri debent *actu notariali* sub poena nullitatis, saltem in foro civili; ratione *materiae* fieri debent generatim de *bonis praesentibus* (a. 771).

2" *Habilitas ex donatione accipiendi* alia est ex iure *naturali*, alia ex iure *positivo*, sive canonico, sive civili.

a) Ex iure *naturali* donationes acceptare, per se vel per alios qui eorum curam gerunt, possunt omnes, qui sunt capaces possidendi. Quare, sufficit ut

donatarius tempore donationis sit conceptus; donatio autem facta nascituro censetur facta sub conditione, quod nascatur vivus et vitalis .

&) Ex iure Canonico donatio facta ecclesiae, ab eius rectore repudiari nequit sine licentia Ordinarii 7. Prae oculis hac in re habendus est etiam can. 1527, § i, cui respondet in Italia art. 41 Instructionis S. C. Concilii diei 20 iunii 1929, quorum vi administratores ecclesiastici invalide actus ponunt qui ordinariae administrationis fines et modum excedant, nisi prius ab Ordinario loci facultatem in scriptis impetraverint.

c) Capacitas per donationem acquirendi ex iure Italico.

Principio generali nequeunt accipere per donationem, nec per interpositas personas, *qui incapaces sunt ad acquirendum per testamentum*. Inhabiles vero declarantur ad accipiendum per testamentum: 1) Qui nati non sint *vitalis*, vel nondum concepti (a. 462); 2) *Indigni*, nempe: qui defunctum voluntarie occidit, vel occidere tentavit; qui defunctum per calumniam accusavit facinoris; qui defunctum coegerit testamentum facere vel mutare; qui eundem vi impedierit, quominus testamentum conderet, vel conditum mutaret (a. 463); 3) filii adulterini et incestuosi donantis; 4) filii naturales non légitimât!, in concursu legitimorum ascendentium vel descendendum, nequeunt ex donatione plus accipere quam quod lex ipsis tribuit per successionem ab intestato; 5) tutores et 6) notarii. Varii limites praeterea apponuntur donationibus quas sibi invicem coniuges faciunt (a. 781).

Donationes quae fiunt *personis moralibus* vi a. 1069 acceptari nequeunt, nisi specialem approbationem a competenti auctoritate civili obtinuerint. Ad

* A. 32 C. P., con. cum a. 591» 30 C. C.

* Génicot-Salmsass, I, n. 610 bis.

« Marc-Raus. I, n. 1067.

7 Cfr. can. 1536.

rem Concordatum Lateranense \. « Lo Stato Italiano riconosce agli istituti ecclesiastici ed alle associazioni religiose la capacità di acquistare beni, salve le disposizioni delle leggi civili concernenti gli acquisti dei corpi morali ». Congruit Lex diei 27 maii 1929, n. 848, quoad praefati Concordati executionem, praesertim aa. 9, 10.

Per Concordatum Lateranense a. 29, litt. D. disponitur quod sint admittendae cuiusvis speciei fundationes cultus, dummodo populi sensum religiosum referant, nec oneri oeconomico sint Gubernio. Tamen ut memorata Beneficia donationes eiusmodi accipere valeant, approbatione speciali auctoritatis civilis indigent.

Ad II. *Quomodo revocentur et reducuntur donationes.*

Quomodo revocentur donationes. Donatio natura sua *irrevocabilis*, multiplici de causa pati potest revocabilitatem seu rescissionem. Huiusmodi rescissio varia sortitur nomina iuxta causas ex quibus oriuntur donationis defectus et eiusdem revocatio invocatur. *Revocabilitas*, *rescindibiltas* necnon *resolvibilitas*, quae in materia casum nostrum respiciente occurrunt, contractum validum praesupponunt.

Contractus onerosi et donationes revocari possunt mediante actione, quae *Pauliana* dicitur, quando nempe huiusmodi actus in creditorum fraudem peracti sunt. Notandum insuper quod a) nullo modo iuri rescissionis renunciari potest, non obstante quacumque clausula; b) in donatione reciproca, revocatio unius includit revocationem alterius; c) firmæ sunt donationes remuneratoriae vel *futuri matrimonii* causa factae, quae revocari nequeunt ob ingratitudinem aut supervenientem prolem Iure Canonico, can. 1536. § 4, donatio facta ecclesiae et ab eadem

legitime acceptata, propter ingratitudinem praelati vel rectoris revocari nequit.

Donatio igitur ex iure Civ. Italico revocari potest ob sequentes causas:

1° *Ob non impletam conditionem*, i. e. onus donationi adiectum. Donator iuridice in casu revocationem urgere potest, ast sine praeiudicio eorum, qui antea *transcriptione* iura super immobilia acquisierunt.

2° *Ob ingratitudinem donatarii erga donatorem*. Hanc ob causam rescissio invocari potest tantum si donatarius; a) vel attentavit vitae donatoris; b) vel reus sceleris saevitiarum, aut gravis iniuriae erga eum fuerit; c) vel denique iniuste alimenta ei denegaverit; servatis praeterea, quae aa. 1082 et 1088 statuuntur.

3° *Ob supervenientem filium legitimum donatori*, cui tempore donationis nulli liberi erant. Quo in casu revocatio donationis peti potest, sed sine praeiudicio eorum, qui super immobilia iura antea acquisierunt: a) si superveniat filius legitimus, etsi natus post mortem patris, dummodo vivus et vitalis, nihilque obstat vel quo tempore donationis conceptus erat, vel quod donator in possessione rei donatae donatarium reliquerit post prolem supervenientem; b) si filius naturalis, natus tamen post donationem, per subsequens matrimonium legitimetur. Petitio rescissionis praescribitur intra quinquennium a nativitate postremi filii.

Facta revocatione, donatarius, si rem reddere nequit, solvere debet pretium secundum valorem, quem res habuit cum actio institueretur, una cum fructibus a die ipsius actionis.

Quomodo reducuntur donationes. Libertatem donandi coarctat quoque donationum *reductio*, quae locum habet, quando donatio *inofficiosa* fuit, idest si laeserit filios in legitima; in quo casu ius statuit, ut donatio ad partem dispensabilem reducatur. Hinc ex a. Cod,

4 A iç. commate 2.

Civ. 1091 si tempore mortis donatoris verificetur quod donationes portionem bonorum, de quibus donator disponere potest, excedant, reductionem patiuntur.

Donationis reductio peti potest solummodo ab iis, quibus lex legitimam aut aliam partem in successione reservat, ab eorum heredibus aut causam habentibus; qui omnes nullo modo huic iuri, vivente donatore, renunciare valent.

Ad III. *Quid ad casum.*

Applicantes principia exposita ad casum specificum, conspiciamus quod tum Camillus, tum Virgilio creditores donationes, quas ipse fecerat, impugnant. Donatio vero a Virgilio facta duplex est: 1) Mariae eius filiae in dotem domum quam emerat contulit; 2) Cuidam Monasterio summam 20.000 libellarum donavit cum onere curandi ut ex fructibus, post eius mortem, aliquot suffragia quotannis celebrarentur.

i° Quoad Virgilii donationem filiae factam duplex insurgit quaestio: a) Poteratne Virgilius valide huiusmodi donationem filiae in dotem facere? b) Possuntne Camillus aliique creditores Virgilii contra ipsum eiusque filiam actionem intentare?

Ad *primum* quaesitum respondendum censem cum auctoribus moralistis, quod *valida* quidem fuit eiusmodi donatio filiae facta ante bonorum cessionem, quia de rebus suis donavit, sed *iniusta* quia donans iniuriam creditoribus intulit; creditores enim strictum ius habent exigendi, ut ex ipsis bonis debita sibi solvantur. Aliunde Virgilius, debitis suis solvendis impar, hac agendi ratione suam conditionem erga creditores aggravavit.

Ad *secundum* quaesitum per partes

respondendum esse putamus: a) Camillus intentare nequit actionem Paulianam contra Virgilium eiusque filiam. Nam huiusmodi actio proponi potest contra debitorem et tertium rei detentorem ob actus in fraudem ipsius creditoris peractos. Atqui momento, quo Virgilius domum filiae donavit, Camillus nullum ius habebat in futuram hereditatem patris, nondum defuncti. Alia via fortasse Camillus iura sua persequi potest, scilicet per revocationem donationis a patre Tullio integri sui patrimonii Virgilio antecederet factae, utpote quae suam legitimam forsanelae dedit. Unde si post factam foro cessionem, adhuc bona immobilia ex patrimonio paterno provenientia superessent, erga eadem ius suum deducere posset: ius enim Camilli iuri creditorum Virgilii praevallet b) Creditores vero Virgilii possunt intentare actionem Paulianam contra ipsum Virgilium eiusque filiam? Fundamentum actionis Paulianae est consilium fraudis 11. Certo certius fraus invenitur in Virgilio, qui, ante bonorum cessionem, donationem fecit filiae cum *tristes rei exitus praevideret*. In filia autem Virgilii donataria aut in huius viro, nulla fraudis indicia habemus. Atqui actio Pauliana, de qua praefatus a. 1901, admittitur in actibus ex titulo oneroso, solummodo si *ambo contrahentes* fraudem egerunt: in actibus ex titulo gratuito, sufficit quod fraus ex parte *unius* debitoris, in casu nostro donatoris, intervenerit. Remissa quaestione, utrum dotis constitutio, prout in casu, dici debeat contractus onerosus an gratuitus: positive tamen dubitatur utrum dos considerata sit qua contractus onerosus vel gratuitus *relate ad actionem Paulianam*. Unde Maria, quoadusque donatio a patre Virgilio sibi facta, a iudice non irritetur, eandem pacifice retinere potest. Eo magis quod

« Nöldin-Schmitt, II, n. 548; Génicot-Salssmass, I. n. 610 ter.

10 Cir. a. 2901 Cod. Cw.

etiam theologi moralistae hoc sensu resolvunt propositam difficultatem. « Si quis, inquit Génicot-Salsmans donationem accepit, *ignorans* impotentiam donatoris ad debita sua solvenda, nihil restituendum esse opinamur: quia propter bonam fidem, accipit sine iniustitia, quod alter valide donat ». Quinimmo nonnulli theologi censent similiter resolvendum in casu, quo donatarius *non induxit* ad donandum, etsi *consciis* donatoris impotentiae, donum acceperit; donatarius enim non est causa quod debitor velit donare, sed, supposita hac voluntate, utitur iure suo accipiendi; neque iustitia aut caritas eundem obligant, ut commodum proprium omittat, licet inde per accidens alteri damnum oriatur.

In omni hypothesi, ut notat idem auctor, si donationes tales irritantur a iudice (actio Pauliana) restitutio obligatoria est in conscientia.

2 Quoad donationem *Monasterio* a Virgilio factam, dicendum est in primis quod iniuste ipse egit; nequit enim ex iure naturae de suis bonis libere agere ¹ qui ex iustitia tenetur erga proprios creditores.

Creditores autem Virgilii nequeunt intentare actionem Paulianam contra Monasterium, quoadusque fraus (quae minime praesumi potest) ex parte quoque Monasterii non demonstretur. Agitur enim de pia foundatione, quae ex can. 1544, § 2 naturam induit contractus synallagmatici: *do ut facias*. Non agitur ergo de actu ex titulo gratuito, sed de actu ex titulo oneroso; unde ex utraque parte fraus requireretur, ut contra Monasterium actio Pauliana intentari posset.

Monasterium proinde, ante competentis auctoritatis sententiam, ad nihil tenetur.

P. I. B.

124. DE DEPOSITO.

Alcibiades, ephebei cuiusdam oeconomus, pecuniam quam alumni apud ipsum deponunt, ut eorum extraordinariis sumptibus usui sit, in mensis argentariis collocat, non mediocrem quaestum sibi inde faciens. Semel vero, cum, nondum collocatis in mensis argentariis nummis, ab arca, in qua et eius pecunia inveniebatur, latrunculus quidam 200 libellas surrepserit, Alcibiades summam huiusmodi ab alumnorum deposita pecunia detrahare cogitat: non enim constat quosnam revera nummos latrunculus furatus sit.

Quaeritur:

1. Quid sit et quomodo distinguatur depositum.
2. Quaenam sint deponentis ac depositarii obligationes.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Depositum* est contractus quo res mobilis traditur alicui custodienda ea condicione ut ad arbitrium deponentis restituatur.

Depositum iure italico praesumitur

contractus gratuitus ²; iure vero gallico ² et germanico ³ praesumitur onerosus.

² Cfr. can. 1513» § i.

¹ Cfr. *Cod. Crv.* Jfol., a. 1767.

- Cfr. *Cod. Cio. Gall.*, a. 1917 ss.

³ Cfr. *Cod. Civ. Germ.*, § 688 S3.

¹ I. n. 610 ter.

Distinguitur depositum a sequestratione. In deposito res traditur ea lege ut ad libitum deponentis restituatur; in sequestratione res traditur ea condicione ut tradatur victori. Depositum dicitur voluntarium si sponte fiat, necessarium si fiat aliqua cogente causa, e. gr. incendio. Sequestratio est conventionalis vel iudicialis prout ex consensu partium aut praecepto iudicis statuitur; iudicialis vero potest esse ad conservationem rei litigiosae aut ad cautionem crediti.

Nonnae iuris civilis de deposito valent etiam iure canonico circa obiecta ecclesiastica, nisi sint iuri divino contrariae aut aliter iure canonico, can. 1529, statuatur. Contra pro sequestratione ius canonicum, can. 1672-1675, suas habet normas.

Ad II. *Obligationes deponentis* sunt sequentes. Depositum non nisi a domino fieri potest vel de eius consensu. Idem debet habere capacitatem se obligandi.

Expleto deposito, deponens exigere potest ut res sibi reddatur cum fructibus et emolumentis ab ea derivatis; debet autem sarcire expensas quas depositarius fecit ad rem depositam servandam, cique damna sarcire quae forte ille sit passus⁴; nec potest rei restitutionem exigere antequam debitum solverit integrum.

Obligationes depositarii sunt: rem diligenter servare et domino reddere.

a) Servare rem debet depositarius adhibendo eam diligentiam quam quilibet paterfamilias adhibere solet (a. 1768). Depositarius non potest re deposita uti, nisi ex consensu expresso vel praesumpto deponentis (a. 1770).

b) Restituere debet rem ipsam depositam; etiam pecuniam numero et specie, si forte eadem de licentia deponentis usus sit; rem autem restituet

in statu et condicione in qua invenitur; si deterior condicio facta sit, absque culpa depositarii, deponenti cedit. Quod si pro re vi maiore sublata pecunia soluta sit, haec deponenti tradenda est (a. 1780).

Depositarius rem restituere debet domino vel ei qui illum repraesentat (a. 1777), vel eius heredibus (cfr. art. 1772). Restitutio facienda est in loco in quo res invenitur (a. 1774): si forte in alio loco sit restituenda, deponens tenetur solvere expensas translationis (a. 1774). Statim ac a deponente petitur, res est restituenda, nisi sit obnoxia sequestrationi (a. 1771). Depositarius exigere potest ut deponens rem sibi assumat (a. 1771).

Una cum re domino tradendi sunt fructus naturales, itemque civiles nisi forte de peculiari industria depositarii legitime comparati; fenus pro pecunia deposita generatim non debetur nisi post constitutionem in mora (a. 1775).

Si autem agatur de deposito necessario, qui cauponas, hospitia, diversoria etc. gerunt, tenentur de furtibus et damnis peractis a famulis, moderatoribus vel hospitibus qui domos frequentant, nisi forte patrata sint armis vel maiore vi aut tribuenda sint gravi domini negligentiae (a. 1784).

Ad III. Alcibiades non mediocrem quaestum fecit, apud mensas argentarias deponendo pecuniam quam alumni ipsi tradiderant ut extraordinariis eorum sumptibus usui esset. Deposita pecunia non praesumitur debere esse frugifera; et in casu certe nec tradentis nec acceptantis intentio fuit ut fenus aliquod solveretur. Ergo quaestus peractus peculiari Alcibiadis industriae est tribuendus. Quare, stricto iure, censemus Alcibiadem posse illum retinere.

Quoad furtum autem ducentarum libellarum a latrunculo quodam peractum, non omnino recte iudicat AI-

⁴ Cfr. *Cod. Civ. liai.*, a. 1781.

cibiades. Cum enim ducentae libellae subtractae fuerint a pecuniae summa, quae ex parte ad ipsum Alcibiadem, ex parte vero ad alumnos pertinebat, aequitas suadet ut damnum omnes domini, Alcibiade minime excluso, pro parte patiantur. Quod vero attinet eiusdem damni sarcitionem, caute considerandum est, nisi forte a latrunculo ipso sublatae libellae repeti possint, cuius negligentia furtum peractum sit. Cum enim fur, latrunculus dicatur, iam videtur excludi vis maior aut usus armorum. Forte aut Alcibiades pecuniam minus custoditam reliquit, aut ephebei superiores famulos aliasve personas minus honestas institutum ingredi siverunt, aut alia quavis ratione negliger se gesserunt.

Quare ii debent de furto graviter vel leviter respondere (erga ipsum quoque Alcibiadem, si aliis culpa tribuenda sit) quorum gravi vel levi negligentia furtum locum habuit. Valde probabile est autem aliquem ex ephebei mode-

ratoribus aut ephebeum ipsum debere alumnorum familiis damna sarcire, quia alicuius culpa furtum probabiliter peractum dicendum videtur. Huius vero restitutionis obligatio crescit, si consideretur depositum a familiis alumnorum peractum, etsi eorum necessitatibus subveniendis destinatum, nihilominus aestimandum esse potius cautionem in securitatem instituti; ideoque induere aliquam speciem depositi necessarii, cuius depositarius seu custos non a libera familiarum electione dependet. Tandem etiam bonum instituti nomen restitutionem suadet.

Quod si liceat consilium dare iis qui catholica instituta administrant, suadendum videtur ut si aliquem quaestum faciant ex deposita alumnorum pecunia, liberaliter eodem utantur in alumnorum utilitatem aliquam (e. gr. iocos) comparandam atque etiam ad amissiones vel detrimenta sarcienda quae, diuturna administratione, vix possunt omnia evitari. F. R.

125. DE DEPOSITO ALTERA FACTI SPECIES.

Quum Chrisippus in longinquas regiones profecturus pecuniae summam in sacculo rite obsignato deposuisset apud Terentium, hic post paucos dies putavit se posse pecunia sibi commissa uti ad instar mutui ad contractum ineundum, ex quo pingue lucrum est consecutus. Negotiationi postea vacans, merces vitiosas, non detecto vitio, vendit. Supra commune pretium merces vendit, ad quas habendas laborem extraordinarium impendere debuit. Merces tandem sponte oblatas infra commune pretium emit.

Quaeritur:

- i. An Terentius peccaverit utens pecunia apud se deposita.
2. An restituere teneatur lucrum ex contractu, ut in casu, perceptum.
3. Utrum bene an male se gesserit in praedictis speciebus venditionis, et emptionis. Quare?

SOLUTIO

Ad I. Terentius utens pecunia apud se deposita in sacculo rite obsignato, nisi rationabiliter praesumi

possit consensus Chrisippi, peccavit contra fidelitatem in deposito servandam.

Ad II. Quodcumque peccatum commiserit Terentius utens pecunia apud se deposita, lucrum tamen quod ex contractu percepit, tamquam propriae industriae fructum sibi potest iuste retinere.

Ad III. Si Terentius de mercium vitiis interrogetur, male se gerit ea non manifestando cuiuscumque generis sint; quia dolum committit. Excipiunt plures, ordinarie loquendo, si vitium sit ita leve ut eo cognito non amoveatur emptor a re emenda, modo pro ratione vitii pretium imminuat.

Si non interrogetur, et vitia sint occulta, tunc vel reddunt mercem noxiam, periculosam, inutilem, aut etiam minus idoneam ad usum propter quem emitur, ita ut si emptor illa novisset, aut rem non emisset aut minore pretio, vel talem non efficiunt. Si i) male se gessit ea non manifestando, quia dedit emptori periculi et damni occasionem. Si 2) iustitiam non violavit, modo pretium acceperit valori rei proportionatum; quia secus damnum negotiationi afferretur.

Si vitia sint manifesta, ea aperire non tenetur, modo subtrahat de pretio pro ratione vitii; nam ab emptore cognita esse censetur. Excipe, si emptor, prae simplicitate, inadvertentia etc. ea non advertat; quo in casu docent communiter Theologi venditorem teneri *saltem ex charitate* emptorem admo-

nere. Dicimus *saltem ex charitate*, quia quidam volunt etiam ex iustitia ad id venditorem obstringi, quia etsi vitium sit in se manifestum, tamen respectu cuiusmodi emptoris dici potest occultum, ideoque eadem militant rationes ac in casu vitii occulti. Alii vero negant hanc adesse iustitiae obligationem, quia damnum emptor sibi debet imputare. At si emptor ex aliqua speciali circumstantia advertere non posset, puta si esset caecus, aut debilis visu, tunc talis iustitiae obligatio videtur adesse.

Bene se gerit Terentius « quum supra commune pretium merces vendit, ad quas habendas laborem extraordinarium impendere debuit ». Siquidem hic labor est pretio aestimabilis, dummodo illum non passus sit ex sui imprudentia, imperitia, aut casu fortuito; nemo enim ius habet, ut sua imperitia aut calamitas ab alio compensetur.

Nec male etiam se gerit « dum merces sponte oblatas infra commune pretium emit »; quia, ut est in proloquio, merces ultroneae, idest a venditore sponte oblatae vilescunt, cum indicio id sit, vel paucos, vel nullos reperiri illarum emptores. Si tamen venditores necessitate compulsi res venales exponerent, non liceret eas minoris emere, quia tunc emptor de necessitate et miseria alterius lucrum faceret, quod charitati et iustitiae repugnat.

P. P.

126. de emptione-venditione.

Claudius amicus, qui publico fungitur munere, secreto monet brevi decretum promulgatum iri quo fiet ut nonnulla palatia, in quibus et eius aedes sunt, publicae utilitatis causa diruendae erunt.

Quare Claudius, gratiam amico referens pro tempestiva notitia, ut aedes quam primum vendat per publica nuntia atque per proxenetas operam dat. Atque res prospere re vera succedere; siquidem aedes Anselmus hospes, laetus ob loci opportunitatem, summo pretio emit, cogitans eas in diversorium convertere. At mox, edito decreto, laetitia convertitur in luctum, atque a indicé petit ut nullum eius contractum declaret.

Quaeritur:

1. Quaenam sint venditoris ac emptoris obligationes.
2. Quaenam sint contractus emptionis-venditionis vitia et quaenam eorum iuridica remedia.
3. Quid de agendi ratione Claudii ac de eius obligationibus dicendum.

SOLUTIO

Ad I. Adnotandum statim est quomodo in determinanda conscientiae obligatione in materia emptionis-venditionis, qui ex bilateralibus est contractus praecipuus, attendenda sit civilis propriae nationis lex, siquidem civili auctoritati spectat leges ferre circa ea, quae bonum temporale civium respiciunt, prout ceteroquin agnoscit can. 1529 C. I. C. Olim Moralistae prae oculis habebant dispositiones iuris Romani, tunc vigentis; hodie autem quaelibet natio proprias constituit leges, quamvis autem harum Ius Romanum sit fundamentum, et ob respectum erga idem illae potius quam leges codex nuncupantur.

En modo *venditoris obligationes*:

I Venditor non debet exigere pretium iniustum. Triplex solet distingui pretium, idest legale, vulgare, conventionale: primum auctoritate publica vel lege directe et accurate statutum est; secundum communi hominum aestimatione pro locorum et temporum varietate determinatur; tertium libera conventionione emptoris et venditoris constituitur. Nunc *pretium legale* observandum est in conscientia, et quidem ex iustitia commutativa, nisi sit *manifeste* iniustum¹. Deficiente vero pretio legali, standum est *pretio vulgari*, ita ut vendere ultra pretium summum et emere infra infimum sit iniustum; attamen sunt tituli extrinseci ob

quos licet vendere supra summum et emere intra infimum pretium vulgare: e. gr. *specialis affectus venditoris*, quod vocari solet pretium affectionis: *modus vendendi vel emendi*, prout venditur vel emitur sub hasta, vel apud veteramentarium, vel magna mercium quantitas, vel parva et minutatim, si pretium statim solvitur vel non: *lucrum cessans aut damnum emergens quod ex emptione oritur emptori*, qui, re non indigens, nihilominus hanc emit ex misericordia erga venditorem: *ultronea oblatio rei emendae*, prout docet S. *Alfonsus*, iuxta adagium: «merces ultroneae vilescent pro tertia parte»². Tandem, deficientibus pretio legali et vulgari, res potest vendi quocumque *pretio conventionali*, dummodo autem ne adhibeatur fraus vel metus.

20 Venditor tenetur rem venditam emptori tradere in eo statu, in quo erat tempore venditionis. Leges civiles solent statuere, vel contrahentes specialiter determinant utrum venditor an emptor fructus rei percipiat ante traditionem; quisnam debeat ferre expensas custodiae, cuinam res pereat, etc.: fideliter modo omnia haec statuta sunt observanda³.

3° Venditor tandem debet pro re empti emptori cavere (a. 1476).

Obligationes emptoris enumerantur et traduntur in Codice civili italico sub aa. 1498-1499. Emptor debet ea omnia implere quae in contractu emptionis-venditionis iuste stipulata sunt de

¹ » Cfr S. Thomas, S. Th., II-II, q. 77»
² d. 1; S. ALFONSUS, *Theol. moral.* l. 3, n. 803; SALMANTICBN8B3» *Cuts. Theol. mor.*, tr. 14, c. 2, n. 110 l.

- L. c., l. 3» n. 802.

³ Cfr. *Cod. Civ. Ital.*, aa. X477, 1510; 1537-1540.

modo et tempore accipiendi mercem et solvendi pretium.

Ad II. In contractu emptionis-venditionis considerata veniunt rei, quae venditur, dominium, eiusdem rei defectus vel vitia. Casus propositus cum secundo quaesito, ut viam paret solutioni tertii, totus est in petenda declaratione vitiorum emptionis-venditionis.

i° Huius contractus *vitium fundamentale* tunc habetur, quando res, quae venditur, ad venditorem non permanet. Hoc in casu codex civilis italicus providet per aa. 1479-1480, 1483-1490, in quibus sermo est « della garanzia in caso di evizione » quique sunt in conscientia observandi. Venditio rei alienae generatim loquendo tamquam irrita habetur. Non requiritur autem ut vendens *actu* possideat rem; sufficit ut illam habeat *in spe*, e. gr. frumentum quod adhuc est in herbis.

2° Res quae venditur, quaeque venditori pertinet, defectus habere potest: codex civilis italicus dat normas sub a. 1490: «il venditore è tenuto a garanzia che la cosa venduta sia immune da vizi che la rendano inidonea all'uso a cui è destinata, o ne diminuiscano in modo apprezzabile il valore... ». Art. 1491: «non è dovuta la garanzia se al momento del contratto il compratore conosceva i vizi della cosa... ».

Ad III. Claudius certo callidissime egit, attamen dici nequit ipsum iustitiam laesisse; aedes namque, quas vendidit, ad ipsum pertinebant nec ullo vitio vel defectu *intrinseco* laborabant. Neque ex casu apparet ipsum fraudulenter egisse, cum eius amicus sponte illum admonuit de decreto brevi promulgando.

I. T.

127. DE LOCATIONE OPERIS.

Aloysius, extractionum redemptor, domum pro Tullio aedificandam, legitime statutis materia, forma ac pretio, conduxit. Veram, vix fundamentis effossis, valor pecuniae lege imminuitur, ac statim tum materiae pretium tum operariorum stipendia non param augentur.

Hinc Aloysius ut etiam pretium conductionis augeatur a Tullio petit: non enim idem est nunc valor pecuniae nec eodem modo res se habent ac cum contractus initus est. Sed, cum nolit Tullius ad eius condiciones accedere, secreto Aloysius materiae qualitatem mutat ac quantitatem imminuit.

Quaeritur:

1. Quid sit operum locatio et quanam lege regatur.
2. Quibusnam obligationibus conductor et locator teneantur.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Locatio operis est contractus onerosus similis emptioni et venditioni hac tamen differentia ut in emptione et venditione obiectum contractus sit res iam constituta tempore

contractus adeoque accuratius aestimari possit, locationis vero obiectum sit res adhuc constituenda, in cuius aestimatione locus maneat contingendis non praevisis: quo non obstante

manet contractus praevalentor obiectivus. Sic locatio analogiam habet cum contractibus aleatoriis, praesertim emptionis et venditionis, realis aut lictae rerum futurarum tempore determinato, sicut in ludo bursae, aut cum ante maturationem fructuum segetes omnes emuntur.

Hac locationis indole determinatur norma generalis iuxta quam rem iudicemus: servandae sunt normae generales iustitiae et aequitatis ratione habita aleae quae in locatione continetur.

Ad II. Quatenus locatio est contractus praevalentor obiectivus, sequi oportet leges similes legibus emptionis et venditionis, scilicet pretium mensurari debet rei valore; unde datur pretium iustum cui partes contrahentes stare debent: neque enim iustitia exclusive regitur arbitrio offerentis et petentis.

Quatenus autem locatio partem habet aleae quo fit ut locator periculum sortis in se assumat, locator ex una parte cum init contractum, maius lucrum sibi vindicare potest, ex alia parte sortem intra certos limites subire debet. Sed quatenus locatio est nihilominus praevalentor contractus obiectivus, si supervenerint oscillationes omnino anormales sive in favorem sive in detrimentum, aequitate cogimur locationis contractum reficere. Ideo omnes animadvertunt superveniente terrae motu aut inundatione, damna aliquatenus reparanda. Quando vero oscillationes pendent ex mutato pecuniae valore, leges civiles ut plurimum ab obligatione revisionis eximunt.

In praxi ut non solum legibus positivis sed sensui moralitatis satis fiat,

videndum est quaenam indoles praevaleat in locatione, indoles contractus obiectivi an aleatorii.

Contractus initi tempore quo moneatarum valor firmus erat, facilius revisionem exigent mutato valore quam si processus oscillationis iam antea inchoaverit, quia tunc possibilitas mutationis computari solet in conditionibus locationis.

Similiter si contractus vigeat inter magnas societates, praesertim inter societates anonymas, difficile erit unquam emendandus propter pecuniae mutatum valorem, quia huiusmodi societates immersae sunt in huiusmodi contingendis oeconomicis; sed si contractus vigeat cum privato locatore qui in contractu ineundo parvum lucrum sibi reservavit aut cum privato domino qui parvam pecuniae quantitatem habet operi applicandam, sat facile contractus erit aequitatis gratia reformandus.

Reformatio facienda est aperte et mutuo consensu aut invocata iudicis sententia. Cum propter positivas leges civiles favor legis obtineri non potest, et locationis prosecutio grave damnum infert, remedium manet cessationis ab opere. Aegerrime concedi potest occulta compensatio, quae multo minus iustificari potest in negotiorum exercitio quam in relationibus domesticis. Vix unquam consilium praestari potest ut ad occultam compensationem quis recurrat; post factum vero cum paenitente mitius agi poterit.

Ad III. Ad casum igitur diversimode respondendum est secundum diversas condiciones in quibus Aloysius et Tullius inveniantur.

B. I. M. X.

128. de emptionis-venditionis contractu ex ignorantia DEFICIENTE.

Maria, rustica valde pauper, forum suarium petiit ut suem saginandum atque post paucos menses mactandum emeret, idque venditori expresse declaravit.

Emit itaque magnum suem, qui, etsi liberalius enutritus, per plures menses nihil profecit.

Quaeritur:

1. Utrum contractus emptionis-venditionis in casu fuerit nullus vel rescindibilis an ratus ac firmus.
2. Quatenus affirmative ad primum utrum venditor teneatur emptrici impendia saginationis reddere.

SOLUTIO

Ad I. Contractus emptionis et venditionis est «contractus onerosus dandi determinatum pretium pro merce aut vice versa ».

Contractus defectus sicut cuiuslibet actus humani ex parte voluntatis sunt violentia, metus et dolus; ex parte vero intellectus: ignorantia et error.

Ignorantia et error etsi formaliter distinguantur, practice tamen quoad contractus simul considerantur cum ad effectus similiter influant.

Error vel ignorantia potest esse vel concomitans vel dans causam contractui, et potest verti vel circa substantiam rei vel circa accidentia quorum praecipua sunt qualitas et quantitas.

Error concomitans dicitur si per se non influit in existentiam contractus sed illum tantum comitatur.

Aliter autem contractus dicitur dans causam contractui eo quod, illo deficiente, contractus afuisset.

Habetur error circa substantiam rei si res pro alia simpliciter sumitur, sicut si aurum emere cupienti argentum inauratum venditur.

Ad errorem substantialem facile reducitur error circa qualitatem quae primario intendatur, quae scilicet iuxta intentionem agentis in substantiam

rcincidat. Puta si quis velit pannum rubrum emere ad vestem cardinalitiam conficiendam eique e contra pannus violaceus venditur.

Error accidentalis dicitur si respicit quantitatem vel qualitatem accessoriam. Ut si quis villaticum emere intendens album cupit, leucophaeum tamen ex errore emit.

Uti patet per se error dans causam contractui ex hoc ipso non est habendus substantialis neque in substantiam redundans, nisi probetur.

Qualitas quae intenditur in contractu potest poni ut condicio valoris contractus et tunc habetur contractus condicionatus, qui scilicet sustinetur tantum verificata condicione.

Venditor, uti patet, tenetur iure naturali manifestare emptori defectus substantiales rei venditae et etiam defectus accidentales de quibus expresse emptor interrogavit.

Circa influxum ignorantiae in actum emptionis-venditionis haec certa sunt iuxta iuris naturalis dictamina.

Error circa substantiam vel circa qualitatem in substantiam redundantem contractum nullum reddit quia reapse deficit obiectum consensus.

Contractus e contra initus ex errore

circa qualitatem accidentalem contractui causam dantem rescindi semper potest ex voluntate ementis, si contractus fuit gratuitus; si vero contractus onerosus fuit rescindi potest tantum si adsit dolus venditoris. Decepto enim nequit oriri obligatio ex iniuria quae ipsi per fraudem illata est, neque tamen venditori obligatio oriri potest ex ignorantia defectus non substantialis rei venditae.

Non videtur e contra iure naturali spectato, contractus onerosus ex errore circa qualitatem causam contractui dantem procedens, rescindibilis fore, quia uti patet omnia elementa contractus integre adsunt.

Semper tamen venditor tenetur pretium excedens restituere damnaque forte procedentia reparare.

Uti congruum est error accidentalis concomitans, etsi ex dolo contrahentis procedens, non reddit contractum neque nullum neque rescindibilem. Obligat tantum ad restitutionem pretii maioris vel in genere ad reparationem damni allati.

Haec omnia quae iure naturali spectato diximus, in conscientia obligant etiam ante iudicis sententiam, si quae vero codicibus civilibus magis determinantur tunc tantum post iudicis sententiam tenere dicenda sunt.

Ad II. *In casu.*

Maria suum saginandum emit praecise qua saginandum ita ut post paucos menses mactandum venderet, idque venditori expresse declaravit.

Haec condicio vel qualitas suis non tantum est dans causam contractui, sed in substantiam quoque reincidit sicut ex fine patet qui, uti expresse declaratur, est lucrum ex saginatione procedens.

Si ergo defectus suis iam in momento contractus aderat, ipse nullitate laborat et vendentis est officium impendia saginationis reddere. Si vero sus ex posteriori aegritudine non pinguescit contractus validus est atque ad nihil amplius tenetur venditor cum obiectum momento emptionis-venditionis perfectum esset.

In primo casu potest etiam adesse dolus: si scilicet venditor mulierem pauperem fraudare voluerit. Si vero defectus qualitatis iam venditori innotuerat, ipse tenebatur illum manifestare cum esset circa qualitatem expresse requisitam. In casu igitur venditor non tantum teneretur ad restitutionem impendiorum pro saginatione sed etiam ad damnum mulieri, exurgens ex impossibilitate iteratae venditionis suis saginati, reparandum, quod damnum gravius habendum esset ex paupertate mulieris ementis.

C. M.

129. DE INIUSTO PRETIO.

Severus, mercator, magnam bonorum copiam commercio subtrahit, partial ad subveniendum, ut dicit, necessitatibus familiaribus, partim lucri cupiditate; data autem occasione merces supra pretium legale vendit.

Quaeritur:

An et quomodo peccet.

SOLUTIO

Ad quaest. i° Solo iure naturali inspecto, non est illicitum seponere ea quae pro familia necessaria putantur, nisi adsit excessus in modo; nec videtur contra ius naturale merces, etiam magna copia et lucri cupiditate, emere, modo id fiat absque notabili damno aliorum et sine intentione violandi leges circa pretium (intellige: pretium quod tale erat antecederet, scii, exclusa eius immodica emptione). E contra nemini licet multa bona commercio subtrahere cum aliorum damno. Culpa autem haec erit gravis vel levis pro intentione agentis, quantitate bonorum et tempore detentionis.

2° Pretium legale, seu ab auctori-

tate statutum, vere iustum putandum est et leges civiles circa hanc materiam, modo non sint evidenter iniustae, obligant in conscientia et quidem ex iustitia commutativa, ut post S. Thomam ¹ et S. Alfonsum ² docent Auctores.

Ideoque, in facto, Severus graviter peccavit: 1) emendo magnam mercium copiam cum damno aliorum et cum intentione eas vendendi supra pretium legale; 2) hoc modo vendendo. Ideoque, quoad hoc, ad restitutionem tenetur erga eos quibus damnum intulit.

In praxi autem, si poenitens in bona fide versetur, confessarius se gerat iuxta notas regulas circa monitionem.

I. P.

130. DE LUCRO LICITO VEL ILLICITO.

Claudia famula non a Marco, iuxta domini mandatum, quae ad victum sunt necessaria, sed ab alio eiusdem oppidi mercatore pretio minore emit quam fuerat a domino praefinitum. Aliquando pariter emendi causa civitatem petens, eadem cibaria pretio etiam magis tenui comparat. Residuum vero pecuniae ad emptionem a domino traditae, nec impensae, sibi semper retinet.

Quaeritur:

1. An Claudia ad aliquid erga Marcum teneatur.
2. An restituere teneatur quod minus impendit, emens ab alio.
3. An saltem quod minus impendit in civitate possit sibi retinere.

SOLUTIO

Ad I. Secluso peculiari aliquo pacto Claudiae noto, quod dominum inter atque Marcum intercessisset, Claudia ad nihil tenetur erga Marcum, cum nullum illius ius violaverit.

Ad II. Pecuniam, cui pepercit Claudia emens ab alio eiusdem oppidi mercatore, restituere tenetur; quia ratione officii atque stipendii tenetur domini sui utilitatem procurare. Neque refert a domino pretium fuisse

determinatum, quia id fecisse censetur ne supra, non vero infra illud emeret.

Ad III. Cum non nomine proprio emerit Claudia in civitate quam petiit, sed nomine heri sui, minime potest residuum pecuniae non impensae sibi retinere. Hanc sententiam tuetur S. Alfonsus, pro qua militat rationes superius ad 2um allatae.

P. P.

¹ 5. *Th.*, II-II, q. 77, a. i, ad i.

² *Thcol. nior.*, III. n. 803

131. DE ASSECURATIONE.

Fabius agricola, dum assecurationem, ut vulgo dicit solet, cum aliqua societate paciscitur pro casu quo infortunium in labore patiatur, periculosas quasdam operae suae condiciones, ad quarum momentum, tamen, non attendit, manifestare negligit. Quondam vero, inito assecurationis contractu, dum se confert in agrum, ab equo, inopinato, solo effunditur atque brachium frangit. Hinc, ut valeat, sine lite, assecurationis praemium obtinere, causidicum consulit, atque, eo suadente, asserit infortunium non in via. sed in agro evenisse. At, accepto praemio, a confessario anceps quaerit an possit illud tuta conscientia retinere.

Quaeritur:

1. Quid sit assecuratio et quibusnam normis regatur.
2. An contractus, de quo in casu, validus sit.
3. An Fabius possit tuta conscientia praemium retinere.

SOLUTIO

Ad I. Assecuratio, ut hic sumitur, est contractus aleatorius, quo assecurator se obligat ad praestandam indemnitate alteri, qui assecuratus dicitur, si hic ob casum fortuitum, vel ob vim praevalentem, damnum aliquod determinatum patiatur; vicissim assecuratus spondet se certam taxam absolute soluturum, sive unica vice, sive singulis annis, vel mensibus, etc. distributam. Diximus hic haberi contractum aleatorium; sed nostris diebus ita per *statistical*)!, ut aiunt, determinatur verisimilitudo periculi et damnorum praesertim quum obligationes assecuratoris assumi soleant non a personis physicis, sed a societatibus, ut saepe assecurationis contractus non possit pure et simpliciter ut aleatorius haberi. Hac tamen qualitate nunquam huiusmodi contractus omnino carere potest.

Solent leges civiles non pauca de hac materia statuere; et praesumendum est partes iuxta eas leges contraxisse, unde eae servandae sunt, nisi certe et manifeste iniustae appareant. Insuper

serventur oportet clausulae, quas partes contrahentes libere apposuerunt. Heic, prouti in quolibet contractu, exigit commutativa iustitia ut aequalitas servetur; aequalitas, inquam, inter pretium quod solvitur ab assecurato et valorem spei, quam ipse assecuratus acquirit, obtinendi compensationem. Huius spei valor varius est iuxta gravitatem damni quod timetur et eiusdem probabilitatem, quae duo sincere determinantur oportet tempore quo contractus initur. Igitur necesse est ante omnia ut periculum adsit saltem in opinione paciscentium, et ideo invalide contrahitur, si quis assecurandam declaret rem quam scit non existere vel iam periisse, aut si assecurator scit rem iam esse in tuto positam, nulli periculo obnoxiam: nam quae tunc est assecurato spes obtinendi emolumentum? Inaequalitas etiam invenitur si periculum non integre declaret assecurandus: in hoc casu si ignorantia vel error resultans ex reticentia vel falsa declaratione tanti momenti sit ut assecurator cognita veritate nullatenus

contrahere voluisset, tunc hic assecurationis contractus ipso iure naturae nullus est, et assecuratus compensationem forte acceptam restituere debet, at sibi retinere potest pecuniam aequivalentem pretio quod pro assecuratione solverat. Quod si, cognita veritate, assecurator contractum quidem iniisset, pretium tamen maius ab assecurato postulasset, validum esse, puto, assecurationis contractum iure naturae, quia error accidentalis fuit, neque contractui causam dedit. Et licet alicubi leges civiles (uti e. gr. lex italica) contractum in hoc casu nullum esse declarent, satis probabile est has leges conscientiam non ligare nisi post sententiam iudicis, cui standum est, et proinde posse assecuratum, post cladem sed ante sententiam, aliquid ab assecratore accipere. At compensationem accipere eo minorem licet quo maius pretium solvendum fuisset, habita ratione gravitatis periculi quod vere aderat. Ante cladem corrigendus est error, et contractus ad aequalitatem reducendus, quod fit prudenter assecratorem monendo et pretium maius servata proportionem solvendo. Quod si circumstantia reticita est nullius momenti ita ut, ea cognita, contractus initus fuisset et quidem iisdem conditionibus, tunc et contractus valet, et, prout iacet, nulla mutatione facta executioni mandandus est. In utroque casu, erroris videlicet substantialis vel accidentalis, si error mala fide assecrati inductus est, idem opinor dicendum, sed si invalidus extitit contractus assecratus restituere insuper debet assecratori expensas quas hic ad conficiendum contractum incurrit, nam fuit vere harum expensarum iniusta causa. Si autem assecratus periculum quidem initio sincere declaravit, sed postea illud auxit, idem dicendum censeo tum circa contractus rescissionem, tum circa compensationem minorem accipiendam, pretiumve maius

solvendum a tempore aucti periculi. Vicissim ex parte assecratoris requiritur ut habeat aut indubie habere possit quod sufficiens sit compensandis damnis pro quibus se obligavit, secus veram securitatem indemnitas non praestitit, neque enim valet obligatio ad impossibile. At nullimode necesse est quod eidem suppetat tanta pecuniae vis, quae omnia damna exaequet pro quibus respondet, nam haec omnia simul evenire non est praesumendum; satis est ut par sit compensandis damnis probabiliter aliqua vice futuris. Quod si incapax erat ad totum, poterat autem partem compensare, sibi retinere posse videtur e taxis ab assecrato acceptis quantum illi parti respondet, censendus enim est assecratus voluisse alterum obligare ad compensandum damnum quod compensare valet, et pro quo assecratio efficax revera extitit. Sed postquam clades secuta est, ad totum damnum reparandum tenetur, partim vi contractus, qui, pro parte, validus videtur, partim eo quod damnificarum impedivit quominus assecrationem quaereret penes alium qui integre solvendo par esset. Clare patet nullum suppetere ius ad compensationem illi qui voluntarie et gravi sua culpa theologica damni, pro quo assecratus est causa fuit. Si vero culpa mere iuridica id fecit, nonnisi post sententiam iudicis tale ius amittit et restitutionem accepti facere tenetur; sed etiam ante sententiam tenetur si in contractu a compensatione quaevis culpa, etiam iuridica, exclusa fuit, quod ulterius etiam circa damnum fortuitum fieri potuit.

Nam pactis standum est. Haud raro per clausulas in stipulatione insertas excluditur quoque damnum a proximis assecrati cognatis, a domesticis aliisve talibus personis. In hoc casu idem dicendum relate ad istorum culpam, sive theologica sive iuridica, seu involuntarium damnum, quod de assecu-

rato ipso dictum est. Idem quod de causata iactura, etiam dici debet de omissione diligentiae quae haud magno incommodo adhiberi potuit ad damnum quodeumque, pro quo assecuratio facta est, impediendum vel minuendum.

Quaeritur cuinam facienda sit restitutio ab assecurato qui quomodocumque ad eam tenetur. Assecuratoribus profecto, qui damnum iniustum exinde passi sint. At quum nunc temporis societates assecurationis rursus sibi invicem securitatem praestare soleant, dubium saepe erit quaenam ex illis reapse et effective detrimentum quod resarciri debet acceperit. Praeterea, ob pericula huius culpa causa reo imminet, haud raro difficile admodum erit significare societatis administratoribus pro qua re tunc fiat compensationis restitutio. Quamobrem practice sufficere videtur ut pecunia restituenda quoquo modo transmittatur administratoribus societatis apud quam assecuratio facta est, non enim melius detegi poterit quinam laesus sit, et si ita regulariter ab omnibus assecuratis fiat, compensatio quaedam inter varias societates exsurget. Accidit quoque tot numero esse eos qui *actiones* societatis possident, ut damnum reparandum, inter singulos distributum, leve unicuique evadat. Ergo tum ob damnicat! incertitudinem, tum ob exiguum singularum laesionem, plerumque restitutionem pauperibus vel causis piis fieri posse non improbabile videtur. Ita opinantur Lehmkuhl et Génicot-Salsmans. Praesertim quando assecurationis institutum non privatum, sed publicum est, pertinens v. gr. ad Statum, vel civilem provinciam, etc.

Ex necessitate servandae aequalitatis alia difficultas oritur, eo quod ii qui partem habent in societatibus assecurationis saepe lucrum quod merito immodicum apparet quotannis e pretiis quae ab assecuratis solvuntur, faciant,

etiam, ut fertur, viginti pro singulis centenis (20 %). Nonne, in hisce casibus huiusmodi pretia minui debent? Ita quidem opinatur praedictus clar. Lehmkuhl, at hoc esse imponendum non constat. Lucrum enim tam amplum debetur cuidam aleae, si nempe magnus sit numerus eorum qui libere ad societatem recurrunt (et quidem contractus assecurationis inter aleatorios computandus est); sed etiam, et frequenter, administratorum peritiae in scientia « statistica », bono insuper nomini quo societas gaudet ob fidelitatem qua suas obligationes implere solet, et similibus causis adseribendum est.

Hucusque praecipue prae oculis habuimus damnum quod accidat rebus, a quo dominus cavere vult. Sed etiam solet assecuratio fieri pro infortuniis quae personis timentur, et ad hanc speciem pertinet casus noster, cui facile normae mox expositae aptantur. Neque multo difficilius aptantur aliis contractibus, qui assecurationes vitae, vel circa vitam (sulla vita) nominantur. Hi tamen postremi a themate nostro aliquanto longius aberrant, quare ab eis tractandis nunc nobis abstinere liceat.

Ad II. Iuxta exposita, si circumstantiae quas Fabius, bona vel mala fide, reticuit, revera tam graves erant, ut, iis cognitis, societas nullatenus contraxisset, sine dubio contractus, de quo in casu, invalidus fuit, et Fabius neque compensationem ullam exigere, neque, si accepit, retinere potest, licet tamen ei in restitutione facienda retinere quod acquivalet taxis quas iam societati persolvit. Si e contra omnino perexiguae fuerunt circumstantiae ita ut assecuratores et contraxissent, et iisdem conditionibus, nulla restitutionis obligatione tenetur. Si vero haud spernenda fuerunt reticita, non tamen tanti ponderis ut societas

assecuracionem detractasset, sed graviores taxas certe imposuisset asscurando, quia gravius periculum aderat, in hoc casu nondum secuto infortunio debet Fabius et solutarum taxarum deficientiam supplere et solvendarum augere mensuram, proportionem servata, et prudenter interrogatis, si opus est, societatis administratoribus. Post cladem, nequit compensationem, de qua conventum est, integram accipere, et si accepit, partem restituere debet, ad hoc ut ad iustitiae tramitem omnia reducantur. Contractum autem, inspecto tantum iure naturae, non fuisse in hoc casu invalidum, ut supra dictum est, censi potest. Et ita dicendum etiam si mala fide egerit Fabius. At si societas, hac detecta reticentia, iudicem adeat, qui ad normam vigentis legis civilis irritum declaret contractum, tunc nonnisi post sententiam restituere compensationem debet, detractis pretiis iam solutis, ut supra habetur in responsione ad 1. Num vero conditiones de quibus siluit substantiales sint, vel accidentales, vel minimi adhuc ponderis, hoc iudicio prudentum et proborum virorum determinandum videtur.

Ad III. Ex capite quidem reticentiae circa operis condiciones quid respondendum sit, ni fallor, iam vidimus. Consulat Fabius, qui simplex agricola est, confessarium in primis suum, ei sincere omnia aperiens. Ex alio capite vero, de infortunio scilicet non in agro, sed in itinere secuto, si litterae contractus adamussim standum esset, nullum ius ad praemium assecurationis Fabio competere dicendum foret. Non enim in labore, uti pactum ferebat, brachium fregit. Sed ex quadam interpretatione, aequa sane, ut opinor, ei indulgere possumus ut acceptum ab assecuratoribus praemium servet. Etenim dici potest ipsum statim ac equum adseendit viamque ingressus est, iam inchoasse opus suum: praeterea non meram occasionem, sed veram infortunii causam hunc laborem extitisse. Neque declaratio post cladem societati facta gravis mendacii culpa videtur, immo fortasse erit qui eam non veri nominis mendacium, sed licitam latamque restrictionem mentalem ad vitandas dispendiosas incertique exitus lites existimet. Sed in omnibus quae dixi, sapientioribus me remitto.

C. M. R.

132. DE LUDO.

Ambrosius, ut facilius Stephanum ad secum chartis ludendum alliciat, ipsi 15.000 credit mutuarum libellarum, quas tamen Stephanus, minus ac ille ludi peritus, statim amittit. — Hinc, dum Ambrosius ludo desistit, Stephanus, quo facilius valeat, si forte cum aliis ludendo vincat, debitum Ambrosio solvere, ab eodem 12.000 libellarum quoque mutuat. Re vera, dum cum Antonio ludit, prosperiore utitur alea ac 30.000 libellarum tollit. Eas vero, pro dolor, paulo post Vincentio peritissimo lusori, cedere cogitur.

Interim, dum Ambrosius debitum flagitat, Antonii pater, ut sibi 30.000 libellarum reddantur, quas filio studiorum causa dederat, a Stéphane exigit. Qui, tamen, neutrum praestare cogitat.

Quaeritur:

1. Quid sit ludus.
2. An et quatenam moralis ac iuridica obligatio ex eodem oriatur.
3. An Stephanus Ambrosio ac Antonii patri aliquid restituere debeat.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit ludus.*

Ludus duplici modo sumi potest, aut, ut operatio quaedam, aut ut contractus. Ut operatio quaedam vocari potest dictum vel factum aut certamen ad oblectationem animi ordinatum; ut contractus definiri solet contractus quo ludentes inter se paciscuntur ut victori aliquod praemium cedant quod singuli deposuerunt.

Ludus utroque sensu sumptus triplici modo distinguitur tamquam 1) ludus *industriae*, in quo sollertia vel dexteritas praevalet, ut ludus pilae, lattrunculorum, scruporum, etc.; 2) ludus *fortuna*e, generali nomine *alea* appellatus, qui sola fortuna innititur, ut ludus tesserarum; 3) *mixtus*, qui partim fortuna partim dexteritate regitur, ut plerique ludi chartarum.

Ludus sive tamquam operatio quaedam sive ut contractus secundum se, secluis pravis circumstantiis, licitus et honestus est. Ratio est quia, sicut homo indiget corporali quiete ad corporis restaurationem, ita indiget quoque animi quiete; quies autem animi est delectatio; ergo, si moderate fiat, licet uti ludo ad quietem propriam et ad delectabiliter convivendum cum aliis. Si autem ludus ut operatio licitus esse potest, pari modo contractus de praemio initus; quo praemio proposito etiam delectatio in ludendo augetur. Tunc autem aberunt debitae circumstantiae, si nimium tempus ludo impendatur, vel si talis ludus tali personae non conveniat; hinc v. gr. in can. 138 C. I. C. legitur: «Clerici ab iis omnibus quae statum suum dedecent, prorsus abstineant... *aleatoriis ludis, pecunia exposita, ne vacent...* ». Praesertim vero ludus fit illicitus si est occasio peccatorum et detrimenti familiae aliorumque.

Hinc merito in Codice poenali ita-

lico, aa. 718-723, plures graves poenae, sive mulctae sive carceris, statutae sunt contra eos qui ludos ex toto vel quasi ex toto aleatorios organizant vel instituunt; vel etiam alios ludos, non aleatorios sed ab auctoritate publica prohibitos, tolerant, quando veniam habent tenendi aulas ludo vel « bigliardo » apertas.

Ad iustitiam autem ludi ut contractus, quattuor requiruntur conditiones: 1) ut ludens possit libere disporre de rebus quas exponit; 2) ne alter alterum ad ludendum cogat; 3) ne misceantur fraudes contra leges ludi communiter receptas; 4) ut aequalis sit colludentium conditio, videlicet omnes subeant periculum perdendi et habeant spem lucrandi.

Ad II. *An et quaenam moralis ac iuridica obligatio ex ludo oriatur.*

Quoad obligationem *moralem* seu in conscientia, dicendum lusores ultra obligationem servandi leges et usus ludi receptos, iustum victori debere praemium. Insuper, si unus alterum iniuste ad ludendum coegerit, ille autem rescissionem contractus petat, victor praemium nec exigere, nec semel exactum retinere potest. Fraudator autem iniustus, qui scii, leges et usus receptos ludi non servaverit, restituere tenetur non solum id quod lucratus est, verum etiam id quod alter, secluis fraudibus, lucraturus fuisset; cum id iniuste impedierit. In dubio num alter lucraturus fuisset, tantum restituere debet, quantum valebat spes lucrandi, quam alter, remota fraude, habuit. Adhuc, qui adeo excellit in ludendi peritia, ut certo praesciat se victurum esse, non potest lucrum accipere nec retinere; quia deest aequalitas, quando pro periculo *certo* datur spes nulla vel

levissima lucrandi. Excipe tamen si quis compensat excessum peritiae suae, dando meliores condiciones collusori, ita ut res ad aequalitatem reducatur; vel si excessus peritiae alteri notus sit. Tandem *victor* in ludo lege positiva *vetito* lucrum accipere et retinere potest donec ei sententia iudicis (si quae dari possit) abiudicetur; quia sola prohibitione contractus non declaratur irritus; *victus* autem tenetur solvere, nisi lex ipsa prohibitione ei det ius se defendendi exceptione vel iuridica repetitione soluti.

Quoad obligationem *iuridicam*, codex civilis italicus, quem solum hic consideramus, sic statuit: «A. 1933: Non compete azione per il pagamento di un debito di giuoco o di scommessa. - A. 1934: Sono eccettuati dalla norma... i giuochi che addestrano al maneggio delle armi, le corse di ogni specie e ogni altra competizione sportiva. - A. 1933: Il perdente tuttavia non può ripetere quanto abbia spontaneamente pagato, dopo l'esito di un giuoco, o di una scommessa in cui non vi sia stata alcuna frode. La ripetizione è ammessa... se il perdente è incapace ». Hoc ultimo articulo implicite agnoscitur obligationem naturalem, ex ludo ortam, lege civili non auferri. Insuper notetur sententia Cassaz. Torino 26 ianuarii 1907: « Debbono essere considerati come debiti di giuoco anche le obbligazioni risultanti da anticipazioni che nel corso del giuoco un giuocatore o una persona interessata nel giuoco stesso abbia fatto all'altro per farlo continuare a giocare ».

Ad III. *An Stephanus Ambrosio ac Antonii patri aliquid restituere debeat.*

Et primum quidem quaeritur quoad *Ambrosium*, qui, ut facilius Stephanum ad secum chartis ludendum illiceret, ipsi 15.000 mutuarum libellarum

credidit, quas tamen Stephanus, minus quam ille ludi peritus, statim amisit. Insuper, alias quoque 12.000 libellarum Stephano credidit quo facilius hic valeret, si forte cum aliis ludendo vicisset, debitum ipsi solvere. Verum Stephanus 30.000 libellarum ludendo cum Antonio lucratas, paulo post Vincendo peritissimo lusori cedere cogitur,

namvero loquendo prius de *sola obligatione naturali*, duplex contractus distinguendus est: Contractus mutui et contractus ludi. Nulla autem rado in casu occurrit cur uterque contractus mutui, libellarum scii. 15.000 et iterum libellarum 12.000, spectato solo iure naturali non sit validus. Quapropter Stephanus obligationem naturalem habet restituendi 27.000 libellarum Ambrosio, idque etiamsi hanc summam ludendo perdiderit; contractu enim mutui res fungibilis in dominium mutuatarii transit, ita ut eam sibi perdat, manente obligatione rem eiusdem speciei restituendi. Quoad autem contractum ludi cum Ambrosio, spectata iterum sola lege naturali, dicendum videtur contractum in casu validum fuisse; non enim videtur inaequalitas ob maiorem Ambrosii peridam per se tanta esse censenda ut inde nullus habendus sit contractus. Attamen, nisi Stephano maior peritia Ambrosii nota fuerit, contractus per se ad aequalitatem reducendus erit, meliores condiciones Stephano concedendo, vel si dolus vel fraus causa fuerit contractus, a Stephano rescindi potuit. — Fieri tamen potuit ut ipsa aequalitas peritiae ex intentione Stephani pertineret ad substantiam contractus qui ideo inde ab initio fuisset nullus. Quodsi contractus non fuerit nullus neque rescindatur, Stephanus ultra 27.000 libellarum mutuo acceptarum, etiam aliquam saltem summam, iuxta aequalitatem prudenter aestimandam, per modum praemii Ambrosio solvere debet; nisi intendo in contrahendo talis fuerit ut Ambrosius,

etiam victoriam reportans, de solo mutuo restituto contentus sit.

Haec quoad obligationem naturalem dicta sunt; quoad attinet ad obligationem civilem sub iure italico, Ambrosius ex supra traditis ius suum coram iudice prosecui non potest, neque quoad contractum ludi (nisi agatur de ludis athleticis); neque etiam quoad contractum mutui, quia Ambrosius in primo mutuo erat unus ex lusoribus, alterum autem mutuum concessit Stephano quia ludus Stephani ipsi prodesse poterat. Et quamvis obligationes naturales ex contractu ludi iure italico per se non tollantur, nihilominus quando agitur de ludo ex toto vel quasi ex toto aleatorio, etiam in foro conscientiae a solvendo praemio abstinere posse videtur; talis enim ludus a lege italica, ut supra monuimus, prohibitus est; ita ut applicari posse videantur aa. 1174 et 1343 Codicis Civilis Italici qui ultimus sic sonat: « La causa è illecita, quando è contraria a norme imperative, all'ordine pubblico o al buon costume ».

Iam videamus, num Stephanus *Antonii patri* aliquid restituere debeat. Qui quidem Antonii pater ut sibi 30.000 libellarum reddantur, quas filio studiorum causa dederat, a Stephano exigit: Stephanus enim dum cum Antonio ludit, 30.000 libellarum sustulit, quas vero paulo post Vincntio, peritissimo lusori, cedere cogitur.

Qua in re ante omnia dicendum est contractum ludi iuxta dicta sub II fuisse nullum; Antonius enim non potuit libere disponere de istis libellis, quae ei solummodo studiorum causa datae fuerant. Quod si scivit Stephanus, mala fide egit atque ad restitutionem tenebitur, etiamsi eas dein ludendo cum Vincntio perdidit.

At Vincentius ex sua parte eas iterum Stephano rependere debebit, postquam scii, de earum origine instructus erit. Imo, facile vel ex hoc solo capite ad hoc tenebitur quod contractus ob defectum aequalitatis aut fuit nullus aut saltem ad petitionem Stephani rescindibilis. Quodsi Stephanus bona fide egerit, attento solo iure naturali, ad nihil tenebitur; ista enim 30.000 libellarum iam non habet neque ea (ita saltem supponimus) commode a Vincendo recuperare potest; quapropter dicendum est illa petiisse domino, id est Antonii patri. Neque etiam ea in aequivalenti retinet, rebus suis parcendo; quia utique, nisi ea tulisset ab Antonio, non lusisset cum Vincntio. Attamen, si Antonius fuerit aetate minor, fieri potest, ut Stephanus ad normam a. 1933 supra citati sententia iudicis cogatur ad restituenda illa 30.000 libellarum, sibi ab Antonio soluta; cui sententiae iustae Stephanus etiam in foro conscientiae oboedire debebit.

C. D.

133. DE TESTAMENTIS.

Lucio moribundo, filius eius Ioannes, dum patris scripta volutat, duo testamenta holographa ab ipso eadem die condita invenit, quibus, inter alia, nonnulla bona cuidam Philippo, quem Ioannes secreto novit ex patris adulterio genitum, relinquuntur. Utrumque testamentum clausulam continet qua praecedentes dispositiones revocantur atque eorum alterum his desinit verbis: «finem dicendi facio, cum vires me deficiant ».

Hinc Ioannes, qui ceterum quodammodo in iure versatur, existimans testamenta sat probabiliter invalida esse, eadem post levem haesitatio-

nem scindit ne moras iudicii subire cogatur, in quo, ceterum, crimen patris revelare debeat. Quare, mortuo Lucio, eius hereditas Ioanni eiusque fratribus ex integro cedit. At, post aliquot annos, rem confessario narrat de suis obligationibus anxius.

Quaeritur:

1. Quid sit testamentum et a quonam momento vim habeat.
2. Quaenam sit testandi atque succedendi ex testamento capacitas.
3. Quomodo revocetur testamentum.
4. Quid de Ioannis agendi ratione ac de eius obligationibus dicendum.

SOLUTIO

Nota praevia. *Quo iure testamenta ordinentur et regantur.*

Canonistae et moralistae testamenta *ad causas pias* et *ad causas profanas* distinguunt. Illa heredem (vel legatarium) instituunt Ecclesiam (aut monasterium, aliamve causam piam) et cum ista sint *ex suo fine spiritualia*, exclusive iure canonico regi et ordinari deberi docent DD.: ista eo quod personam causamve civilem instituunt, esse de competentia societatis civilis cuius est solemnitates statuere in iisdem condendis et ordinandis. — Haec doctrina communis est et certa. Et quoniam ex iure canonico ad validitatem testamenti sufficit ut testator habeat plenam facultatem testandi, habeat expeditum usum rationis, et certo constet sive per testes, sive per scripturam, sive alio modo de ultima voluntate testatoris; sequitur valere in conscientia testamentum *ad causas pias* etsi careat essentialiter requisitis a iure civili *. De hoc dubitari nullo modo licet hodie, ob dispositionem C. I. C., can. 1513, § 2: «In ultimis voluntatibus in bonum Ecclesiae servantur, si fieri potest, solemnitates iuris civilis; hac si omissae fuerint, heredes moneantur ut testatoris voluntatem adimpleant ». Ubi evidens est legislatorem *obligare* velle ut pia voluntates adim-

pleantur. Verumtamen, utens verbo « *moneantur* » ostendit suam prudentiam « ne nimia instantia bonam fidem inutiliter turbet, vel difficultates in foro civili suscitet » *.

Patet etiam ex canone confirmari, nisi fallor, — utique indirecte — civilium legum obligationem (generatim) quoad solemnitates civiles in testamentis ad causas profanas: nam etiam in ultimis voluntatibus in favorem Ecclesiae *suadentur servari*.

Cum autem leges civiles diversae sint (vel esse possint) iuxta nationum varietates; unusquisque ad patrias leges attendat necesse est, in testamentis condendis et interpretandis. Quapropter nos propositum casum iuxta legem italicam enodare studebimus. Quae, in hac praesertim materia, cum iure romano, quandoque et canonico etiam consonat (etsi in plurimis discrepet) et nonnulla a iure gallico et germanico mutuata est.

Sint igitur responsiones ad singula quaesita:

Ad I. i° *Quid sit Testamentum et a quonam momento vim habeat.*

Codex Civilis Italicus hanc dat definitionem: «Testamentum est actus revocabilis, quo quis disponit, iuxta regulas legis, de omnibus suis bonis

† Cfr. SANTI, *Praei. Iuris Can.* Ratisbonae 1892, III, XXVI, 21.

- Vermeersch-Creusen, *Epit. I. C. II*, 835.

aut de certa illorum parte, in favorem unius aut plurium personarum, pro tempore mortem ipsius secuturo » (a. 587). Essentialia ergo testamenti sunt:

- 1) *est dispositio per actum unilateralem iudice manifestata;*
- 2) *respicit bonorum transmissionem;*
- 3) *est essentialiter revocabilis;*
- 4) *pro tempore mortem testatoris secuturo;*
- 5) *fiat in favorem unius aut plurium personarum;*
- 6) *conficiatur observatis regidis legis.*

Quoad i. Qua actus iuridicus testamentum omnibus regulis iuris est obnoxius quibus caetera acta iuridica subiiciuntur.

Est *unilateralis*, et debet promanare directe ab ipso testatore; nec per procuratorem, aut ope aliorum fieri valet (etsi per actum notarii fiat, ut videbimus); heredes aut legatarii intervenire nequeunt; et si intervenerint suspicionem darent captatae voluntatis testatoris, quae omnino libera a metu et coactione esse debet. Nec plures personae unico actu testari possunt.

Quoad 2. Nostro iure actus in quibus desunt *bonorum transmissiones* non sunt testamentum: ita actus quo quis pro tempore mortem suam secuturo, mere disponit quomodo filii educari debeant; quisnam tutor filio suo nominetur; vel filium naturalem legitimum declaret, et similia. Bene possunt hae dispositiones in schedula testamenti apponi; at ipsae testamentum non constituunt; oportet ut testator *de suis bonis disponat*. At hoc non est necesse ut fiat expressis verbis; sufficiunt aequivalentia. Classica formula esset: *Nomino heredem universalem omnium bonorum meorum N. N.* At sufficeret *nomino meum heredem N. N.*; nam heres intelligitur is *qui in bona succedit*. Non est necessarium hoc nomen *heres*. Sufficit etiam (quod solent rustici): « post meam mortem volo esse

dominam bonorum meorum uxorem meam » etc.

Nomine bonorum veniunt etiam *iura activa* et *passiva* (crediti et debiti). Et valet pro nostro iure quod vigeat iure romano: « Bona autem hic, ut plerumque solemus dicere, ita accipienda sunt universitatis cuiusque successionem, qua succeditur in ius demortui suscipiturque eius rei commodum et incommodum: nam sive solvendo sunt bona sive non sunt, sive damnum habent sive lucrum, sive in corporibus sunt, sive in actionibus, in *hoc loco* proprie bona appellabuntur » 3.

Haec bene intelligebantur iure romano, iuxta quod successor habebatur velut ipsa persona testatoris; dicebaturque succedere in universum ius, in omne ius, in universa bona. Hoc valet *quodammodo* ¹ etiam nostro iure, iuxta quod, succedens titulo universali, heres vocatur et est velut in locum defuncti. Bona hereditaria et bona heredis cum iuribus et obligationibus eis cohaerentibus confunduntur; creditores defuncti fiunt creditores heredis (item et debitores) ita ut heres sicut ius habet ut eidem credita solvantur, ita teneatur solvere debita defuncti et legata *etiam supra vires hereditatis*, si hereditas non est idonea, ex bonis suis. Certe in foro externo, utrum in interno non satis constat, ait D'Annibale 5.

Heres autem potest uti *beneficio inventarii*; scilicet, tempore et normis a iure statutis 6, solemnem declarationem

¹ D. xxxvii, i, 3.

¹ *Quodammodo*; nam multae notiones valde differunt (etsi nomina sint eadem). Nec de genuina heredis et hereditatis intelligentia satis constat vel apud ipsos romanistas. Iuxta Bonfant originem habebat hereditas ex potestate (amplissima), patris familias. Heres succedebat in hanc summam potestatem (in universa iura *etiam religiosa*), consequenter in locum defuncti etiam in dominium bonorum (R. De Ruggero, *Istituiz. di Dir. Civile*, 5 127).

⁶ *Summula*, II. 396 bis.

• C. C. I., aa. 470 s., 484 s.

facere, velle se uti beneficio legis; interim curare ut conficiatur descriptio (inventario) de omnibus bonis et iuribus hereditatis quae defunctus reliquit, et dein declarare utrum hereditatem acceptet necne. Transacto autem tempore utili si heres nihil horum egerit, lex eum habet velut heredem pure et simpliciter, et ad solvenda onera hereditatis etiam de suis bonis tenetur (aa. 470, 484 ss.).

Potest testator vocare aliquem vel aliquos *titulo particulari*, ad hanc scii, vel illam rem (fundum, summam pecuniae); ad hoc vel illud ius. Tunc vocatus (vel vocati) *legatarius* (legatarii); res, fundus etc. *legatum* vel *legata* dicuntur.

Multa circa legata statuta sunt in nostro Codice civili; haec tantummodo adnotare sufficiat: Legatarius non est *heres*, ideo non succedit in locum defuncti, non tenetur solvere debita defuncti si adsint; tenetur tamen de hypotheca supra legatum, salvo iure contra heredem (a. 756).

Quoad 3 et 4. Testamentum est essentialiter revocabile (contrarium est de donatione); et quoniam quisque disponit *pro tempore mortem suam secuturo*; sequitur testatorem posse mutare, destruere quoque testamentum semper ac sibi placuerit. Romani dicebant, cum Ulpiano: «ambulatoria est voluntas hominis usque ad vitae supremum exitum » 7.

At de iis fusius, infra.

Quoad 5. Testamentum condens liberalitatem facere intendit heredi vel legatario; propterea dicitur *in favorem*. Unius aut plurium personarum: nostro enim iure testator vocare potest unum aut plures heredes, singulos *titulo universali* in quotam partem (quod iure rom. nec intelligi poterat). Potest etiam bona universa parti in plures legatarios, quin ullum heredem vocet

(exceptis quibusdam necessariis, de quibus infra). Iure romano hoc etiam impossibile erat, ubi « sine heredis institutione nihil in testamento scriptum valet » ¹. Potest testator, nostro iure conditiones apponere heredi, quorum valor iuxta generalia principia quibus conditiones in iure reguntur, diiudicandus est (a. 633 ss.).

Lex coercet libertatem testatoris in disponendis bonis quando adsunt descendentes aut ascendentes, coniux, aut filii naturales. Hos nullo modo praeterire potest testator (nisi sint incapaces vel indigni); propterea heredes *necessarii* dicuntur, aut etiam *legitimi*, quippe qui *a lege* vocantur; bona autem eis relinquenda *portio legitima*, vel simpliciter *legitima* vocantur. De hac satis ampla materia in Codice agitur aa. 536, 550, 556.

Quoad 6. Testamentum fieri debet servatis regulis a iure statutis. Id praecipue significat observandas esse solemnitates in lege determinatas; in primis ut scripto consignetur, et quidem certa servata forma: *nuncupativum* seu oretenus nostro iure nullimode admittitur; quamvis probari posset per testes quae fuerit voluntas ultima testatoris; quod non posset fieri nisi ab eo et in favorem eius qui iuxta legem *capacitatem habeant* etc.

Hinc repetenda diversa *genera* et *formae* testamentorum.

Sicut apud romanos, apud nos distinguuntur testamenta *ordinaria*, quae omnes solemnitates iuris adamussim exigunt; *extraordinaria*, pro quibus conficiendis rigor temperatur propter adiuncta; cauto semper pro utrisque ut scriptura adhibeatur, ut supra dictum est.

¹ Utique iure romano recentiore et iure communi poterat quicumque per actum ultimae voluntatis disponere» citra heredis institutionem, de bonis titulo particulari (legatis): at hoc non testamentum sed *codicillus* vocabatur qui testamento legitime facto erat veluti additamentum. At iura recentiora nisi unum actum ultimae voluntatis admittunt, testamentum.

⁷ D. XXXIV, 4, 4

Formae ordinariae duae sunt: *Holographa* et *per notarium*. Testamentum holographum ab ipso testatore integre, manu sua scribi debet et subscribi, cum appositione diei, mensis et anni. Nil refert qua lingua, quibus verbis utatur testator, dummodo mentem suam clare adaperiat. Potest uti quacumque charta, aut alia materia scripto apta, ligno, pariete etc.

Testator potest suum testamentum holographum ubi vult custodire, apud se, apud heredem, apud amicum. Potest illud depositare apud Notarium, ad maiorem cautelam: per hoc autem non mutatur forma holographi, quae, ut patet, est privata et simplicissima.

Per Notarium fieri potest testamentum, et dupliciter: *publice*, aut *secreto*.

a) *Testamentum publicum*: Testator sistit coram Notario et quattuor testibus, iure validis (aut coram duobus Notariis et duobus testibus). Notarius servatis solemnitatibus a lege praescriptis, scribit dispositiones quas testator consignari vult, redigendo actum qui postea legitur et subscribitur ab omnibus praedictis: testatore, scilicet Notario (vel Notariis) et testibus. Si testator non possit subscribere, aut audire quia surditate laborat, lex remedia suppeditat (a. 603).

b) *Testamentum secretum*: scribitur ab ipso testatore vel ab alia persona; si primum, sufficit ut testator subscribat in fine, si secundum debet subscribere singulis mediis foliis. Schedulam testamentariam oclusam et sigillo aliquo munitam ipse committit Notario coram testibus, declarans suum esse testamentum, quod Notarius accipit, redigit actum receptionis cum omnibus solemnitatibus a iure indicatis, quem ipse Notarius, testator et testes subscribunt (a. 605).

Tam publicum quam secretum testa-

mentum, ut patet, etsi per manum aliorum scribatur semper remanet actum *directe ab ipso testatore personaliter promanans*.

Testamenta specialia. Quando testator in iis adiunctis versatur in quibus impossibile sit recursus ad Notarios et tot testes (tempore pestis, aut belli, aut in mari), lex concedit ut solemnitates ad minimum reducantur; verumtamen iis tantummodo in casibus et iuxta normas in iure expressis (aa. 609-619).

20 A quonam momento testamentum vim habeat. Iam dictum est testatorem disponere « *pro tempore mortem suam secuturo* ». Viventis nulla hereditas est, dicebant Romani. At addere oportet testamentum solummodo post mortem testatoris vim habere et efficaciam; tunc enim solummodo perficitur, antea non habet nec plenam suam existentiam, quia potest quovis instanti destrui aut mutari a suo auctore 10.

Ex hoc fit ut testamentum dicatur esse actus ultimae voluntatis et a negociis « *inter vivos* » distinguatur.

Nostro quoque iure, sicut romano, duo momenta sunt bene distinguenda; primum quo hereditas defertur (scii, cum, defuncto testatore, heres in eo est ut hereditatem adeundo consequi possit; pendet adhuc ab ipso vocato ut suam faciat hereditatem, vel eidem valedicat. Cum autem per expressam suam voluntatem ipsam hereditatem adit, tum revera *heres* efficitur, et in locum defuncti succedit. Attamen hoc singulare est, nostro in iure, quod possessio bonorum *immediate, seu ipso iure* transit in personam heredis¹¹; quomodo haec duo inter se cohaereant, videri potest apud Brugii¹².

Cum autem, ut dictum est, successio aperiatur ipso mortis momento (a. 456),

10 PoLACCO, *Delie Successioni*, 1937, p. 152-153.

11 Nota heredem (non vero legatarium) nostro iure succedere in bonam vel malam fidem testatoris.

12 *Istilus, di Dir. Crv.* § 91, 92, et § 108.

• R. Db Ruggero. Istitut. *dt Dir. Civ.*, III, § 146, nota 1).

heres debet iam esse vivus (saltem in matris sinu), dum testator c vita cedit (a. 462). Si plures succedunt alter ab altero et ita hereditatem transmittunt sibi ad invicem, potest esse, aliquibus in adiunctis (in eodem scii, naufragio, terraemotu, vehiculorum incursione, etc.) ut necesse sit determinare et probare momentum mortis. Quod si impossibilis probatio evadat, nostro iure duo vel plures qui in eadem calamitate perierunt praesumuntur eodem momento periisse; et successioni non fit locus.

Ad II. *Quaenam sit testandi atque succedendi ex testamento capacitas.*

Capacitas a pragmaticis *dicitur testamenti factio*; et quidem testandi *activa*, succedendi *passiva*.

i° *De activa testamenti factione.*

Iure civili nostro et canonico amplissima est testamenti factio activa; omnes enim condere possunt testamentum, nisi iure prohibeantur (a. 591). Capacitas est « *regida* », incapacitas *exceptio*; illa semper praesumitur nisi ista probetur.

1) *Iure canonico*, can. 1513, « omnes qui de suis bonis disponere valent, possunt testamentum condere in bonum Ecclesiae ». Praelati et Clerici beneficiarii vetantur de bonis ex Ecclesiae redditibus ac proventibus acquisitis testamentum facere (can. 1300), et curare debent ut testamento vel aliquo instrumento in forma iuris civilis valido, canonica praescripta circa res ecclesiasticas serventur (can. 1301). Cardinales libere possunt testamento disponere etiam de bonis beneficiariis (can. 239, § i, 19).

Regulares professi nequeunt testamentum condere eo quod non habent velle aut nolle, nec dominium bonorum. E contra *Novitii* testamentum condere debent ante professionem votorum temporariorum (can. 569, § 3),

quod postea, professi, mutare non possunt nisi licentia S. Sedis, aut, aliquando, Superiorum (can. 583, 2).

2) *hire civili italico prohibentur a testamentifactione*: d) defectu aetatis: minores 18 annorum (a. 591); b) defectu mentis: ii quorum mentis infirmitas constet *interdictione*, quaeque suum producit effectum tantum a die prolatae sententiae (a. 591). Quousque interdictio perdurat et incapacitas perdurat; etsi probetur testamentum conditum fuisse tunc quum infirmus lucida habuit intervalla 13. Quod si sententia interdictionis nondum prolata erat cum testator testamentum condidit; tunc interesse habentes admittuntur, ut probent infirmitatem mentis adfuisse dum testatus est

Infirmitas superveniens non nocet, si probetur testatorem sanum fuisse tunc cum testamentum fecit.

Quaestio est de *monomaniacis*, morosis (= lunatico), sui interemptoris (= suicida) utrum incapaces sint necne xē.

c) *Damnati* ad mortem vel poenam ergastuli prohibentur testamentum facere, non tantum; sed ab ipsis antea conditum, post sententiam nullum evadit ie. Haec cessat ex gratia, venia (amnistia) 17.

2" *Testamenti factio passiva.*

Iure civili testari potest in favorem cuiuscumque personae physicae vel moralis, nisi prohibeantur, et salvis iuribus legitimorum, si qui sint (articuli 592-599).

Sunt autem incapaces ex testamento:

1) omnes qui sunt incapaces ex lege, scilicet aut a) quia non existunt eo tempore quo hereditas defertur; h) quia nondum concepti; sed exceptio

13 POLACCO, *Delie Successioni*, ann. 1937, vol. I > p. 170, n. 2.

POLACCO, *ibid.*

15 Polacco, *ibid.*, p. 172.

Ifi Id immoderatum videtur POLACCO, l. c., p. 176-177.

17 Cfr. *Cod. Peu. liai.*, aa. 86, 87.

est pro nascituro ex determinata persona viventi (a. 462); aut c) mortui sint ante testatorem; d) *Indignus* seu is qui iniuria atroci affecit testatorem, nisi hic indigno veniam fecerit.

2) Incapaces sunt: Tutor extraneus quousque bona administret testatoris; Notarii et testes, qui testatori adiumento fuerunt in testamento condendo.

3) Defectu natalium: d) *Filii naturales recogniti*; qui si extant descendentes aut adseendentes legitimi, tantum pro parte succedunt.

b) *Filii adulterini et incestuosi*. Ii nequeunt ex testamento recipere nisi alimenta.

Vcrumtamen ut hi incapaces sint, *constare debet iuridice* eos esse adulterinos vel incestuosos. Et quia iure rigorose vetitum est inquirere in paternitatem; illud nonnisi indirecte constare poterit iuridice, aut 1) ex aliqua sententia civili vel poenali; 2) ex matrimonio quod declaretur nullum; 3) ex expressa declaratione scripta eorum qui eos genuerunt. Quin immo sunt auctores qui tertium hunc modum docent inefficacem esse ad incapacitatem producendam. Clarus *Polacco* hanc opinionem acriter defendit 18.

Ii quorum interest nequeunt instituere iudicium ut filiationem adulterinam probent; quodsi factum probetur (c. gr. per testes) haec probatio est ipso iure nulla nullumque producit effectum. Igitur extra casus a. 252, ii habendi sunt omnino capaces ut ex testamento succedant, tamquam extranei. Ex hoc exsurgit utique inconveniens ut possint (voluntate patris) isti irregulares filii habere privilegia supra legitimos!

4) Est etiam aliqua incapacitas *ex secundis nuptiis*, de qua a. 595 C. C.

Personae hucusque recensitae quae declarantur incapaces succedendi per

se, vetantur quoque succedere per interpositam personam. Ait enim Codex Civilis: « Dispositio testamentaria in favorem personarum quae incapaces declarantur a. 599 nullius est valoris; etsi simulate fiat per contractum onerosum aut fiat per interpositam personam ».

5) *Personae morales*. Quaelibet persona moralis, quae iuridicam recognitionem a Statu habeat vel eam habere possit, est capax succedendi ex testamento at insuper indiget speciali facultate — singulis vicibus — a Gubernio acceptandi hereditatem. Persona moralis etsi nondum constituta sed ex testamento constituenda pariter capax est lfl.

Art. 630 Codex Civilis determinat quomodo valeant et adimpleri debeant dispositiones testatoris in favorem pauperum.

Per Concordatum inter S. Sedem et Statum Italicum a. 1929 Ordines et Congregationes « recognitionem iuridicam habere possunt et proinde possunt bona acquirere et possidere » Circa quod impossibile est hic nos immorari; sed opportune investigari posset praesertim utrum haec lex effectum habeat « retroactivum », quod nonnullis civilistis videtur 21.

Ad III. *Quomodo revocetur testamentum.*

Vidimus testamentum esse revocabile natura sua *2. Addendum est hoc tam esse essenziale ut lex vetet, sub poena nullitatis, cedere libertati revocandi testamentum. — Revocatio fieri potest integri testamenti, vel tantum pro parte. Nostro autem iure revocationi fit locus *tripliciter*, voluntate testatoris a) explicita; b) implicita seu

Cfr. *Polacco*, l. c., p. 224.

-° Lex 27 maii 1929, n. 810.

Cfr. *Polacco*, *Delle Successioni*, p. 311 ss., ubi quaestio proponitur et notis bibliographies munitur.

-- In responsione ad 1, quoad 3 et 4; c 2°

1° L. c., p. 2:9. 30

tacita; c) praesumpta, ope legis. Et quidem a) explicita voluntate dupliciter: i) per testamentum posterius; hoc enim est ultima voluntas testatoris et hoc tantum valet. - 2) per actum specialem coram Notario et quattuor testibus, solemniter declarando explicite se velle omnem efficaciam auferre praecedentibus suis dispositionibus, aut totaliter aut pro parte (a. 680).

Non valet ergo revocatio facta ore-tenus, vel per actum privatum (dummodo hic actus non sit testamentum olographum).

a) *Implicita seu tacita revocatio* habetur, si condens novum testamentum, in quo *non sit expressa* clausula revocationis antecedentis testamenti, nihilominus dispositiones novas contineat, quae sint contrariae vel incompatibiles cum dispositionibus anterioris testamenti (a. 682). Non censetur incompatibilis nominatio alterius heredis, nisi expresse primus heres reprobetur seu revocetur: tunc duo habentur heredes as.

Quid iuris si duo testamenta sint eiusdem diei, mensis et anni? (ut est in casu). Fit locus huic quaestioni tantum in testamentis holographis: nam in publicis non tantum dies, mensis, annus sed hora quoque necessario apponenda est: unde constat quae sit *ultima* voluntas.

In holographis ergo stat principium utrumque valere, et dispositiones conciliandas esse iuxta art. 682.

Iuvat hic referre ea quae in sententia supremi Tribunalis ²³ habentur: « Più testamenti in pari data, dei quali non risulti quale sia stato redatto prima, se contengano disposizioni conciliabili, ben possono considerarsi come espressione di un'unica volontà e per-

tanto come unico testamento, non essendovi ragione di dare preferenza all'uno o all'altro e non sussistendo per legge una causa di nullité nel solo fatto dell'essere i testamenti contemporanei. Se vi fossero disposizioni incompatibili non rimarrebbe viziato l'intero atto, ma sarebbero inefficaci le singole disposizioni non suscettibili di conciliazione, le quali si eliminano a vicenda, non consentendo di attribuire al testatore una determinata volontà riguardo agli obbietti cui si riferiscono ».

Implicita quoque revocatio habetur si testator testamentum secretum, vel holographum quod deposuerat apud Notarium ad se avocet.

Quid autem si schedulam testamenti (holograph!) ipse abradat, laceret, destruat? *Per se* revocasse videtur. Sed si plura exemplaria unius testamenti confecerat et non omnia exemplaria destruxerit censetur non revocasse *s.

b) *Voluntate praesumpta ope legis*, revocationi fit locus ipso iure, si supervenerit proles testatori, postquam testamentum fecerat; quod valet etiam si testator ignorasset se prolem habere. Necessarium autem est testatorem nullam prolem habuisse. Nam si e. gr. *plures* habens filios testamentum condens praetermitteret filium quem (ex errore) putat mortuum fuisse e. gr. in bello, non est locus revocationi: testamentum stat et filius praetermissus ius habet ad *legitimam* portionem tantum (aa. 687, 691).

Ad IV. *Quid de loannis agendi ratione et de eius obligationibus dicendum.*

a) Patet ex supradictis duo testamenta Lucii fuisse *valida*; non enim constabat quodnam, ex utroque, fuisset posterius conditum: sunt enim eiusdem diei, mensis et anni. Nec per hanc clausulam « finem dicendi facio

²³ Contra in Codice Austriaco.

^{2*} La Cassazione del Regno, in causa *Cambroggi-Canigiani* 21 ianuarii 1933 apud « Giurisprudenz ital » 1933» 321; « Diritto Ecclesiastico » 1933, 569 ctc.

²⁵ Polacco, o. c., p. 542.

cum vires me deficient » dubium de prioritate solvitur; poterat enim Lucius etiam in priore schedula eam apponere, et postea, melius se habens novam schedulam scribere.

Nec revocatio illa *generica* mutat casus solutionem. Utrumque testamentum ergo executioni mandari debebat, conciliando si extabant incompatibilia iuxta a. 682.

Pessime ergo egit Ioannes scindendo testamenta: et crimen admisit de quo posset iure puniri, iuxta Cod. Pen. Nec excusatur ex eo quod « crimen patris revelasset ». Nemini enim id quod *secreto noverat* revelare cogebatur.

b) *De obligationibus Ioannis*. In primis, et certissime,olvere debet

legata Philippo. — Etsi adulterinus, Philippus capacitatem succedendi integram habebat: non enim *iuridice* constabat de eius defectu natalium. Hanc notitiam secreto Ioannes hauserat. Quod etiam si constitisset semper ad alimenta ius habuisset Philippus.

An erga fratres ad aliquid teneatur? — Certo etiam si testamenta (unum vel aliud) favorabiliorem dispositionem habebant erga aliquem ex fratribus. Hic, ex coniectura, damnum passus est succedens ab intestato.

Haec obiective: Quod si ipse bona fide egerit, putans sibi licitum esse; tamquam possessor bonae fidei habendus est quoad ea quae Philippo ex testamento legata erant. P. I. M.

134. DE SUBSTITUTIONIBUS TESTAMENTARIIS.

Lucilia, nobilis ac pia mulier, publico testamento Rosam puellam decem annos natam ac utroque orbatam parente heredem universalem instituit ac simul Victorem patrualem suum testamenti exeeutorem nominat. Huius vero suasionibus inducta, ne forte a Rosae tutore hereditas dissipetur, die insequenti novum testamentum hac forma conficit: «Heredem universalem Victorem meum patrualem instituo, eius curae impense Rosam commendans ». Victor vero de hereditate pro Rosa fideliter administranda quoad in suam tutelam perveniat, eidemque postea integre tradenda Luciliae pollicetur.

At, post Luciliae mortem, ipse, cum a sua fortuna decideret, dubitare coepit an possit, educationi Rosae utique prospiciens, sibi hereditatem retinere.

Quaeritur:

1. Quaenam sit natura ac vis substitutionum in testamento.
2. Quibusnam fiduciarius obligationibus teneatur.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. i *Natura substitutionum in testamento*.

In genere substitutio, de qua loquimur in praesenti, est ea ultimae voluntatis dispositio, qua testator vel legator

alteram personam sufficit in locum heredis vel legatarii.

Id autem duplici, immo triplici modo evenire potest.

a) Fieri potest enim ut testator ter-

tiam personam designet cui conferatur hereditas vel legatum in casu in quo heres vel legatarius res sibi relictas accipere aut non possit aut non velit; ut si, v. gr., tali modo suum testamentum conficiat: « Instituo heredem meum (vel legatarium talis rei ad me pertinentis), meum fratrem Titium, ita tamen ut, defectu ipsius, consobrinus noster Caius adire valeat possessionem bonorum meorum (vel rei legato relictæ) ».

Ea substitutio, quae dicitur *vulgaris* seu *directa*, nullam prae se fert difficultatem et admittitur ab omnibus iuribus modernis, uti e. gr. a iure italic^o: « Il testatore può sostituire all'erede istituito altra persona per il caso che il primo non possa o non voglia adire l'eredità » (a. 688).

Patet tertiam personam, quae designatur a testatore ut substituenda in locum heredis vel legatarii, casu quo hic bona sibi relictas aut nolit aut nequeat accipere, subrogari simpliciter illi heredi vel legatario quoad omnia iura eidem competentia vi ultimae voluntatis testatoris.

b) Ast fieri potest quoque ut testator heredi vel legatario res suas relinquat quidem possidendas, sed cum onere dominium illarum transferendi, post determinatum tempus, vel post mortem eiusdem heredis vel legatarii, ad tertiam personam quam ipse designat. Exemplum habes si testator dicit: « Relinquo omnia mea bona (vel tale aut tale bonum), Titio fratri meo, ea conditione ut Victorino, filio consobrini nostri Caii, ea bona transmittat post mortem suam (vel cum Victorinus maiorennis factus fuerit) ».

Tunc habetur substitutio sic dicta *fideicommissaria*, quae tamen, iuxta saltem opinionem multorum iurisperitorum, stricte talis non est, nisi cum fideicommissarius iubetur res sibi relictas conservare usque ad mortem suam

et tunc tantum ad tertiam personam transmittere.

Porro substitutio fideicommissaria a iuribus modernis vel admittitur quidem sed simul peculiaribus legibus subiicitur (ut in C. C. Austr., German., Hispan., aliisque); vel admittitur tantummodo in favorem filiorum heredis, dummodo hic sit frater, soror vel filius testatoris, et ea respiciat suam partem disponibilem (a. 692).

c) Potest autem tertius casus inveniri, cum nempe testator designat quidem personam aliquam ut heredem vel legatariam, sed simul illi personae obligationem imponit *statim* transmittendi, post mortem ipsius testatoris, tertiae personae ab eodem testatore hic et nunc designatae, bona ei relictas per successionem hereditariam vel per legatum. A nonnullis vocatur haec substitutio *mere fiduciaria*.

Liquet tamen eam non esse substitutionem veri nominis, quippe quod prior persona cui reliquuntur bona non debet ingredi in possessionem eorum, nisi ut ea statim in possessionem alterius transferat; sicque apparenter tantum et fictitie fit heres vel legatarius testatoris.

2° Vis *substitutionum in testamento*.

a) Substitutio *vulgaris*, cum per se neque iuri naturae neque iuri positivo adversetur, est, per se quoque, adimplenda ab herede vel legatario, sicuti quaelibet alia legitima dispositio testamentaria testatoris.

ô) Ad substitutionem fideicommissariam quod attinet, oportet distinguere.

1) Ubi eiusmodi substitutio non reprobatur a iure civili, adimplenda est etiam, eo quod illi iuri sicut ac iuri naturali minime repugnat. Quod si testator, eam instituendo, non observaverit leges particulares quibus regitur, videndum est utrum hae leges sint irritantes necne, et, si irritantes, num tales sint iam ante an solum post sententiam iudicis.

2) Ubi reprobatur et tanquam nulla habetur in iure civili, substitutio fideicommissaria qualibet vi certe caret, cum sententia iudicis eam aut irritam declaraverit aut irritaverit. Verum tamen quamdiu non intervenerit istiusmodi sententia, praefata substitutio videtur probabiliter retinere, probabiliter non retinere vim suam. De ipsa proinde dicendum est id quod dicitur de testamentis informibus.

3) Quin immo, vel ubi (quemadmodum in Gallia et in Belgio) ius civile ita substitutionem fideicommissariam prohibet ut irritare intendat vel ipsam institutionem heredis aut legatum cui substitutio adnectitur, haec institutio heredis vel hoc legatum, sicut ac dispositio testamentaria de ipsa substitutione, probabiliter sunt et probabiliter non sunt validae ante sententiam iudicis.

Ast hic sedulo venit notandum ius civile non posse irritare nisi substitutiones fideicommissarias *ad causas profanas*. Si enim sermo fit de iisdem substitutionibus relate ad causas pias, cum tales substitutiones, sicut quaelibet aliae donationes vel legata ad causas pias, unice regantur a iure canonico, hoc ius autem minime eas irritet (can. 1516), servandae sunt omnino, etiamsi ius civile eas tanquam nullas habeat vel sententia iudicis intervenerit easdem irritans aut irritas declarans.

c) Substitutio tertio modo intellecta (substitutio mere fiduciaria), non est, ut diximus, vera substitutio, sed tantum modus quidam occulte instituendi heredem vel legatarium.

Proinde, secundum ius naturale, cui certo non repugnat, servanda est, sicut quaelibet alia legitima voluntas testatoris.

Quid vero si, secundum ius civile, vel saltem per sententiam iudicis, irritatur? Respondendum: id ad summum posset reddere nullum testamentum ipsum cui adnexa est substitutio, ast

non tribueret certe, pseudo-heredi vel pseudo-legatario, facultatem bona retinendi, quae, iuxta manifestam voluntatem testatoris, non sua facere sed statim tertiae personae tradere debebat.

Ad II. i° Ante omnia notare oportet fiduciarium non teneri, per se, ad fideicommissum suscipiendum, licet ad id posset obligari per accidens, puta e caritate, pietate, fidelitate, etc., vel etiam e iustitia, si inter eum et testatorem intervenerit formalis contractus de fideicommisso ipsi suscipiendo.

2° Inspecto solo iure naturali, clarae sunt obligationes eiusdem fiduciarii.

Cum enim illi iuri non repugnet substitutio fideicommissaria legitime instituta, haec, debito tempore et debito modo, est exsequenda per fideicommissarium, qui accepit hereditatem vel legatum cui adnectitur.

3° Inspecto autem iure positivo-canonico, et ubi agitur de substitutione fideicommissaria ad causas pias, clarae sunt pariter obligationes fideicommissarii, qui hereditatem vel legatum cui adnectitur accepit. Debet nempe, ut supra, substitutionem adimplere debito tempore debitoque modo, nisi legitima auctoritas ecclesiastica, ad quam solam pertinet, iis in rebus, quidquam decernere, aliud statuerit.

4° In causis profanis obligationes fiduciarii pendent, magna pro parte, a dispositionibus iuris civilis circa materiam nostram.

Quapropter:

1) Ubi ius civile admittit substitutiones fideicommissarias, qui accepit hereditatem vel legatum eis gravata, debet evidenter easdem adimplere secundum voluntatem testatoris necnon speciales regulas a iure edictas.

2) Ubi ius civile respuit praefatas substitutiones et intervenerit sententia iudicialis eas irritans aut irritas decla-

rans, non tenetur per se fiduciarius ad ipsas exsequendas.

3) Ubi pariter ius civile non admittit substitutiones fideicommissarias, ast *nondum* intervenerit sententia iudicialis rem decidens, « cum dubium sit utrum haec inexistens (substitutionis nempe iure irritae), valeat in conscientia ante sententiam iudicis, potest unusquisque eam sententiam amplecti quae sibi magis faveat. Hinc, c. gr., nulla stricta obligatio heredibus incumbit ut legata affecta substitutione exsequantur; immo stricte possunt declaratione nullitatis horum legatorum petere; qui autem (tertia nempe persona designata ut substituenda), rem substitutione affectam iam detinet, potest eam servare usque ad iudicis sententiam »¹.

4) Hic tamen gravis exsurgit quaestio, num scilicet heres vel legatarius cui obvenit hereditas vel legatum substitutione gravata possit in conscientia bona sibi relicta accipere et substitutionem, utpote lege irritatam, non adimplere. Tali quaesito praelaudati auctores² respondent: « Censem respiciendum esse ad *praesumptam voluntatem testatoris*, a qua legatum omnem vim suam naturalem ducat: id igitur (sequendo sententiam qua dispositiones cum substitutione servant suum valorem in conscientia usque ad sententiam iudicis), licitum esse, si praesumi potest voluisse testatorem ut res omnino fieret primi legatarii et secundo tantum intendisse traditionem ulteriorem; illicitum vero, si satis appareat principaliter intendisse testatorem ut per manus primi legatarii res ad tertium transiret ».

Recte tamen est intelligenda solutio data. Unica ratio propter quam, iuxta eam solutionem, liceat legatario lega-

tum accipere, substitutionem vero respuere, est *bene fundata praesumptio* de hoc facto; nimirum *testatorem principaliter intendisse legatum fieri rem legatarii* et secundo tantum illudmet legatum ad tertiam personam ope legatarii transmissum iri, ac proinde sic ultimas suas voluntates ordinasse, ut, etiamsi praevidisset eventualem irrationem substitutionis, nihilominus legatum legatario relinquere voluisset.

Sequitur ex hoc quod, ubi ius civile, non tantum substitutionem, sed etiam institutionem heredis vel legatarii, cui adnectitur, nullas declarat, minime potest heres vel legatarius, *non inspecta praesumpta intentione testatoris*, hereditatem vel legatum adire, substitutionem vero non adimplere, ea ratione innixus quod probabiliter valent, probabiliter non valent, in conscientia, ante sententiam iudicis, dispositiones testamentariae, onus imponentes substitutionis, ac proinde sic ratiocinando: « Probabiliter valent hae dispositiones, et ideo legatum vel hereditatem accipere possum; probabiliter non valent, ergo integrum est mihi substitutionem non exsequi ». Id enim non esset nisi falsa applicatio probabilismi, qua nimirum, in actu moraliter uno, eodemque tempore, quis usurparet in suum commodum utramque opinionem oppositam, sicque aliquod ius necessario violaret (in casu: ius heredis, saltem heredis ab intestato, si dispositiones testamentariae essent reapse nullae, ius autem tertiae personae substituendae, si testamentum reapse valeret).

5) E dictis aliquid aliud venit notandum, videlicet, heredem vel legatarium non posse, etiam post sententiam iudicis, frui dispositionibus legis civilis substitutionem irritantibus, si ipse fuerit voluntarie causa, cur testator substitutionem instituerit in favorem tertiae personae et non directe bona sua reliquerit illi tertiae perso-

¹ GÉNICOT-SALSMANS » *Inst Thcol. mor.* t. ed. 10, vol. I, n. 681.

² GÉNICOT-SALSMANS nimirum, l. c.

nae, cui tamen unice vel principaliter favere intendebat.

Alias enim, faciendo sua, quolibet modo, bona testatoris, de substitutione autem exsequenda non curando, iret evidenter contra formalem voluntatem eiusdem testatoris, — a qua voluntate dispositiones testamentariae quaelibet omnem suam vim naturalem necessario ducunt.

Ad III. Ex ultima animadversione facta in responsione *Ad II*, satis clara apparet solutio concreta casus propositi.

Etenim, inspecto Luciliae testamento prout iacet, videretur posse Victorem, — utique educatione Rosae prospiciendo, — hereditatem illo testamento sibi relictam sibi quoque retinere, et hoc quidem quin indigeret beneficium invocare legis substitutionem fideicommissariam irritantis, eo quod, in praefato testamento, nulla inveniatur dispositio quae talem substitutionem revera instituat.

Sed profecto aliud omnino est dicendum, si inspiciatur ultima voluntas Luciliae.

Nam dubitari non potest quominus haec pia mulier unice intenderit favere Rosae, cum prius, et quidem actu publico, puellulam heredem suam universalem, Victorem autem solummodo sui testamenti exsecutorem, instituerit, atque nonnisi suasionibus eiusdem Victoris novum testamentum condiderit, ast tantum in eum finem, ut sic melius securiusque fortunis Rosae consuleret.

Ad summum igitur latet, in novissimis dispositionibus testamentariis ab optima Lucilia sumptis, substitutio quaedam *mere fiduciaria*, quam certo certius debet Victor adimplere, ne iustitiam graviter laedere velit.

Liquet aliunde nihil prorsus interesse solutioni casus quod infelix Victor e suis propriis fortunis interim decesserit; id enim mutare nequit obligationes quas et formali expressaque voluntate Luciliae contraxit erga Rosam.

H. a P.

135. DE LEGATIS.

Gabriel Raphaëli testamento legavit domum suam, simulque statuit ut, nonnullis nominibus a quodam debitore exactis, dimidiam pecuniae summam ecclesiae paroeciali traderet, ac reliquam sibi retineret. Raphael vero, a Gabrielis heredibus domum ac, creditorum titulis acceptis, nomina, utpote quae essent satis dubia ac controversa, exigere non curavit, ne forte damna implexi iudicii subire cogeretur.

At nunc anxius a confessario petit num aliquo teneatur onere erga ecclesiam paroecialem.

Quaeritur:

1. Quaenam sit legati natura.
2. Quinam sint eius effectus.
3. Quid de ratione agendi Raphaelis eiusque obligatione tenendum.

SOLUTIO

Ad I. Quaertam *sit legati natura*.

i° Legatum *negative* dicitur quaelibet dispositio testamentaria quae

heredis qualitatem non tribuit. At, cum diversae sint legati figurae, Auctores in tradenda *positiva* notione quae

omnibus legatis conveniat, satis laborant. Re vera, licet legatum in iure romano dicatur « donatio quaedam a defuncto relicta »¹, liberalitas ut eius necessarium elementum haberi nequit: nihil enim impedit quominus patrimonialia iura quae legato deferuntur oneribus eidem adnexis plene absorbentur. Item, quamvis legatum successionem titulo particulari plerumque determinet, nec id eius essentiam absolute ingreditur: ita nulli successioni per legatum liberationis locus fit. Id unum, igitur, dicere non prohibemur: liberalitatem scilicet ac successionem esse elementa ordinaria, sed non necessaria, legati.

20 Cum legatum onus hereditati impositum constituat, tres in ipso plerumque, personae occurrunt: testator, persona cui onus legatum praestandi imponitur et persona cuius gratia legatum praestandum est.

Persona cui onus imponitur (*onerata*) heres vel legatarius esse potest. Legatarius, vero, ultra id quod legato accepit alteri solvere non tenetur; i. e. eius onera iurium limites excedere nequeunt.

Persona cuius gratia legatum constituitur (*pnorata*) plerumque, at non necessario, ab herede distinguitur; quod si heres legatarius quoque sit, specialis habetur *praelegati* figura, qua fit ut ab universa hereditate, antequam eadem inter heredes dividatur, legatum detrahendum sit; heres, vero, potest, legatum retinens, hereditati renuntiare.

30 Legati *obiectum* multiplex esse potest. Etenim:

a) ratione eius determinationis, prout res aut in individuo aut in genere tantum determinata est, habetur legatum *rei determinatae* et legatum *generis*. Ex lege positiva quantitatis determinatio alterius arbitrio, per se,

permitti nequit (a. 632). Legatum generis, quod de rebus mobilibus est, valet licet nulla eiusdem generis res, nec cum testamentum conficitur nec cum testator moritur, in eiusdem patrimonio inveniatur (a. 653). At si legatum locum unde res sumenda sit determinet, eius valor a debita rei praesentia in loco pendet (a. 655). Unde in iure quoque italico iuris romani doctrina admittenda videtur, iuxta quam: « Cui fundus, quaeque ibi essent legata sunt, ei fundus et omnia quae in eo solita sint esse, quaeque ibi maiore parte anni morari et hi qui in eum manendi causa recipere se consueverant, legati videntur. At si qua consulto in fundo congesta contractave sunt, quo legatum cumularetur, ea non videntur legata esse »². Item legatum *rei uti propriae*, sive in individuo sive in genere res fuerit testamento determinata, nisi res tempore mortis testatoris in eiusdem patrimonio inveniatur, nihil operatur (a. 654).

b) Ratione proprietatis, praeter legatum *rei propriae*, etiam legatum *rei alterius* a iure quandoque admittitur (a. 651).

c) Ratione eius naturae distinguuntur: legatum *alternativum*, si solvendi aut eligendi inter plures res optio fiat; legatum *nominis* seu crediti; legatum *liberationis* quo legatarius onere debitum testatoris heredibus solvendi levatur; legatum *universalitatis* etc.

Ad II. *Quinam sint eius effectus.*

Tria in legato distinguenda sunt: eius acquisitio, rei legatae proprietas eiusque possessio.

i° De legati *acquisitione* Codex Civ. Ital. decernit: « La proprietà o il diritto si trasmette dal giorno della morte del testatore » (a. 649). Verum, dum quidam auctores existimant ad legati

¹ Inst. 2, 20, i.

² D XXXIII, 7, 18, n.

acquisitionem positivam eiusdem acceptionem necessariam esse, alii verius putant legatum, nisi quis eidem renuntiaverit, ipso iure acquiri 3. Renuntiatio. vero, revocari nequit: eadem enim fit ut legatum patrimonium eius qui rem praestare debebat irrevocabiliter ingrediatur.

Quod ad rei legatae *proprieta-tem* attinet, legati acquisitio ius crediti in legatario gignit cui iuridicum officium in his qui onere tenentur respondet. At, cum de legato rei determinatae agitur, legatarius iuxta veriore sententiam, eius dominium ipso facto acquirit.

Rei *possessio* ab herede semper petenda est (a. 649).

2° Legatum inde a testatoris morte plerumque exigi potest et etiam fructus nisi res sit onerati vel tertii, vel sit determinata tantummodo quoad genus vel quantitatem (a. 669).

30 Legatum ille heres praestare tenetur cui nominarim hoc onus a testatore impositum est; aliter omnes heredes pro rata parte (a. 662).

Hucusque notiones et normas tradidimus iuri naturali atque iuri civili conformes.

Quod vero ad legata pia attinet, duo praesertim principia prae oculis habenda sunt: Ecclesiam scii, acquirere posse bona temporalia omnibus iustis modis iuris sive naturalis sive positivi quibus id aliis licet (can. 1499); atque omni personae cui ius naturae et ius ecclesiasticum liberam tribuunt bonorum suorum dispositionem, liberam esse facultatem relinquendi bona ad causas pias independentes a iure civili; idque tum per actum inter vivos tum per actum mortis causa (can. 1513, § i).

Quare quae lex civilis de legatis statuit. piis quoque legatis applicari pos-

sunt, quoties vel Ecclesiae iuribus favent vel ius naturale indeterminatum, quin iuri canonico contradicant, determinant. Potest enim, ob iuris analogiam, quod de contractibus can. 1529 decernit etiam ad legata traduci: aliter, praesertim ubi ius naturale atque ius canonicum de quadam peculiari norma silent, piis legatis satis provi- sum non esset.

Ad III. *Quid de ratione agendi Raphaëlis eiusque obligatione sentiendum.*

Raphaël, in casu, duplex a Gabriele legatum obtinuit, alterum rei determinatae, seu domus, alterum crediti, cui onus dimidiam summae pecuniae partem ecclesiae paroeciali tradendi adnexum est. Qua dispositione novum legatum Ecclesiae a Raphaële praestandum re vera constituitur. Legatum enim dicitur, uti vidimus, quaelibet dispositio testamentaria quae heredis qualitatem non tribuit; nec deest, in casu, liberalitatis elementum. Legatum insuper — uti etiam monuimus — legatario quoque imponi potest. Quare Ecclesia ius in dimidiam crediti partem acquisivit, cuius spe sine iniustitia privari nequit.

Raphaël vero, dum nomina, quippe quae satis controversa essent, exigere non curavit ius Ecclesiae laesit. Ipsi onus, utique, non erat implexi iudicii expensas subeundi, si satis incerta spes esset litem obtinendi: legatarius enim ultra id quod legato accepit alteri solvere non tenetur. At, ne ecclesiam paroecialem suo iure ad arbitrium privaret, poterat sane idem creditorum titulos tradere.

Qua obligatione, nisi iam impossibilis nominum solutio facta sit, adhuc tenetur. Aliter, si rem *obicctive* spectemus, damnum ecclesiae paroeciali illatum, quod ex probabilitate obtinendi solutionem nominum pensandum est, reparare deberet. At *subiective*

* Cfr Dt RUGGBKO. Zsritimoni di dir. dvi/e, HI p 687

potest forte quolibet levare onere: etenim sat probabiliter ad suam obligationem atque ad ecclesiae damnum non attendit: non enim praesumendum est

ipsum inconsulte egisse dum spei obtinendae pecuniae renuntiavit; quare potuit fortasse idem de ecclesia praesumere. A. L.

136. DE OCCISIONE INNOCENTIS IN GENERE.

Acerrimo flagrante bello, cum victores in innoxios quoque cives saevirent, Paulus ab amico certior fit se ab hostibus ad necem quaeriri iamque periculum imminere. In equum ab amico oblatum statim insilit Paulus fugamque capit. Sed ecce, adverso casu, in angustam incidit viam, in qua transit senex puerulum manu ducens. Clamat Paulus ut caveant, sed simul certo videt senem et puerulum cavere non posse, nisi ipse equum retineat; aliunde si retineat, certo agnoscit fore ut ipse ab hostibus, iam prope insequentibus, comprehendatur. Cursum itaque pergit, et ita tum senex tum puerulus equi pedibus opprimuntur, ipse autem vix periculo eripitur.

Quaeritur:

1. An unquam liceat innocentem directe occidere.
2. An licitum sit actionem ponere ex qua praeter intentionem mors innocentis sequatur.
3. An Paulus peccaverit senem et puerum, prout exponit, occidendo.

SOLUTIO

Ad I. Doctores omnes negant unquam licere, secluso mandato divino expresso, ne quidem auctoritate publica, per se et directe occidere innocentem. Constat ex universali praecepto *Exod.* 1: « Insonem et iustum non occides ». S. Thomas ² absolute id proclamat: « Nullo modo licet occidere innocentem ». Summus autem Pontifex Pius Pp. XI in *Encycl. Casti connubii* iuste exclamat: « Quae possit unquam causa valere ad ullo modo excusandam directam innocentis necem?... contra Dei praeceptum est vocemque naturae: “ *Non occides* ” ». Ratio communis est, ait Lugo ³, quia vita hominis est solum sub dominio Dei; quare sicut ipse homo non potest eam sibi tollere sic nec alius, cum mi-

nus ius aut dominium in eam habeat.

Huiusmodi potestas in vitam humanam publicae auctoritati quandoque conceditur, in quantum tranquillitas publica et bonum commune eliminationem sceleratorum et flagitiosorum punitionem exigit; quod minime verificatur in occisione innocentis, quin immo hoc in casu contrarium prorsus demonstratur. Unde S. Thomas ‘ multiplicem iniuriam invenit in eo qui innocentem occidit tum respectu Dei, tum respectu ipsius hominis, tum denique respectu societatis. « *Primo* quidem, quia nocet ei, quem plus debet diligere; et ita magis contra caritatem agit; *secundo*, quia iniuriam infert ei, qui est minus dignus: et ita magis contra iustitiam agit; *tertio*, quia privat communitatem maiore bono (qua-

¹ 23. 7.

² S. Th., II-II. q. 64. n. 6.

³ *Dc Iustitia et Iure*, disp. X. sect. IV.

¹ Art. cit.» ad 2.

tenus nempe innocentes et iusti sunt dignior pars societatis); *quarto*, quia magis Deum contemnit », quatenus solius Dei est potestas in vitam hominis et maxime innocentis.

Ex doctrina tradita, sequentia pro praxi eruuntur corollaria:

i° Non licet occidere letaliter *vulneratos*, vel alios quoscumque moribundos, ne diutius patiantur; nec *furiosos*, ne aliis noceant, modo aliter a caede cohiberi possint; nec *matrem* in extremis positam, ut infans eius baptizari valeat; nec licet in *naufragio* quemquam in mare proiicere, ut ceteri salventur: non sunt enim facienda mala, ut eveniant bona.

2° Non licet occidere *obsides*; nec licet occidere aliquos filios obsides, ut parentes ad liberandos reliquos filios facilius se dedant: sunt enim innocentes.

3° Non licet occidere infantem in utero matris, etsi nullum aliud medium suppetat matrem servandi, ita ut operatione omissa mater et infans perituri sint; nam est directa occisio innocentis, cum mors infantis assumatur tamquam medium ad servandam matrem.

Ad II. Ex ipsa definitione superius exhibita de morte *indirecte* alteri illata, eruitur licitum esse actionem ponere ex qua praeter intentionem mors innocentis sequatur[®]. Verum ad rectam huius asserti intelligentiam ea revocanda sunt, quae Auctores communiter tradunt, quum de voluntario indirecto loquuntur. Regula generalis est: *licet ponere actionem ex qua duplex effectus secuturus praevideatur, bonus unus, alter malus*, modo:

i° Actio in *se sit licita* (bona vel indifferens) abstrahendo scilicet a malo effectui, de cuius imputatione quaeritur. Attamen deficiente conditione bo-

nitatis aut saltem indifferentiae actus, non ideo malus effectus imputatur, excepto casu, quod actio etiam ea ratione prohibita sit, ne sequatur talis effectus; v. gr. negligenti curam necessariam valetudinis, non ideo imputatur violatum ieiunium, ad quod factus est impotens.

2° *Effectus malus non intendatur*, neve approbetur, sed bonus. E. gr. ille, qui causam poneret damni proximo probabiliter orituri, per se, supposita iusta causa, licite ageret; si tamen huiusmodi effectum simul cum bono effectui intendat, desideret, approbet, hac ratione peccat.

3° *Effectus bonus ne sequatur mediante effectui malo*: non sunt enim facienda mala, ut eveniant bona.

4° *Adsit causa relative gravis* ad effectum malum permittendum; supponitur namque effectus malus per se ex obligatione impediendus, unde ponenti causam per se imputatur, nisi scii, ob causam proportionatam ab eo impediendo excusetur. Quae causa eo gravior requiritur: a) quo magis actio in effectum malum influit; b) quo gravior est effectus malus; c) quo maior est obligatio eundem effectum impediendi, vel, quod in idem recidit, quo minus est ius talem actionem ponendi[°].

Cum in casu nostro agatur de morte innocentis permittenda, gravissima causa requiritur ad ponendam actionem, ex qua simul cum bono effectui, mors innocentis sequatur.

Ad III. Supra citatis conditionibus explicatis, facilis evadit responsio ad hoc dubium. Paulus non peccavit senem et puerum, prout exponitur, occidendo. Ratio est, quia actio Pauli per se ordinatur ad salvandam propriam vitam necessaria fuga. Paulus fugiendo ad vitam servandam

• Cfr Sporzi, III» n. 175 ii.

• Corneussb, I» n. 9.

utitur iure suo naturali; per accidens autem est, quod sequatur ex hac eadem actione damnum alteri, quod nul-

lo modo intendit, quodque cum aequali extremo suo damno nullatenus impedire tenetur. P. L. B.

137. DE OCCISIONE INNOCENTIS ALTERA FACTI SPECIES.

Georgium sacerdotem, quem moralis disciplinae studiosum novit, Lucius qui solet montium ascensus una cum sociis tentare, sollicitus adit, morale atque certum iudicium de hoc casu ab eo exquirens.

Quandoque, cum huiusmodi ascensiones a pluribus fune inter se conjunctis tentantur, accidit ut primus, prae frigoris vi aliave de causa aliorum pondus sustinere nequeat, ita ut, nisi velit et ipse per praecipitia et praerupta cum ceteris deici, funem resecare cogatur aliorumque ruinam permittere.

Quaeritur igitur:

1. Num quandoque liceat innocentem occidere.
2. An et quando possit eius mors permitti.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Num quandoque liceat innocentem occidere.*

Innocentis directa occisio, id est volita in se, instar finis aut medii, nisi divina auctoritas accedat, est semper, magistratibus quoque publicis, illicita ¹. Nefas igitur occidere furiosos, rabidos, peste laborantes vel contagioso morbo, eo fine scilicet ne aliis noceant ²; item occidere letaliter vulneratos, senes, aegros, moribundos, ne ipsimet diutius patiantur; gravidam matrem in extre-

mis, ut infans baptizetur; fetum, ad salvandam famam aut vitam matris. Nefas est pariter « proicere puerum ante lupos insequentes, qui secus plures alios essent devoraturi, aut proicere aliquos in mare ad allevandam scapham secus mergendam, nisi illos qui ultimi in eam descendentes causa sunt cur mergenda sit: hi enim soli nocentes, ceteri innocentes sunt » ³. Nefas, denique, occidere innocentem cuius mortem tyrannus postularet sub comminatione totius urbis interitus ⁴.

Ad II. *An et quando possit eius mors permitti.*

Indirecta occisio innocentis, quae praevidetur nempe secutura ex causa directe volita, potest esse, vel privata auctoritate, licita, si adsint videlicet rationes proportionate graves ut quis actum ponat moraliter bonum, saltem

¹ < Ille qui occidit iustum gravius peccat quam ille qui occidit peccatorem. Primo quidem, quia nocet ei quem plus debet diligere: et ita magis contra caritatem agit. Secundo, quia iniuriam infert ei qui est minus dignus: et ita magis contra iustitiam agit. Tertio, quia privat communitatem maiore bono. Quarto, quia magis Deum contemnit: secundum illud Lc. 10, 16; Qui vos spernit, me spernit > (S. Th., II-II, q. 64» Q. 6, ad 2).

- Ad dubium: < Num licitum sit, ex mandato auctoritatis publicae, directe occidere cos qui, quamvis nullum crimen morte dignum commiserint tamen ob defectus psychicos vel physicos nationi prodesse iam non valent, camque potius gravare cuiusque vigori ac robori obstare censentur >, S. Officium respondit (2 dec. 1940): « Negative, cum sit iuri naturali ac divino positivo contrarium » (A. A. S. 32 [1940]» P. 553 ..).

³ Merkelbach, II, n. 360.

⁴ Num liceat urbi innocentem tyranno tradere occidendum, disputatur (cfr. S. Alfonso, III, n. 393).

indifferentem, ex quo ultra bonum ac immediatum, quem vult, effectum, innocentis sequitur occisio, quam praevidet et permittit. Dicitur autem ratio proportionate gravis habito respectu etiam ad nexum occisionis praevisae cum actu posito: gravior propterea ratio exigitur quo occisio actui propinquior, certo secutura, probabilior.

Hinc *Vitoria*: « Per accidens, etiam scienter, aliquando licet interficere innocentes, puta cum oppugnatur arx aut civitas iuste, in qua tamen constat multos esse innocentes, nec possunt machinae solvi et alia tela, vel ignis subiici aedificiis, quin etiam opprimantur innocentes, sicut nocentes » \ Et *Merkelbach* 6: « Illicitum non est... transfodere puerum innocentem quem iniustus aggressor ante se posuit, ne vulneretur, quia iniusta aggressio redundat in puerum » ; Et *Ferreres* 8: « Licet aliquando abortum permittere, administrando matri remedia fetui nociva, si condiciones sequentes concurrant: 1) ut agatur de morbo letali matris; 2) ut remedia, fetui nociva, sint

per se ad morbum curandum *directe* et *immediate* efficacia; 3) ut mors fetus vel abortus non intendatur, sed quantum fieri possit praecaveatur ».

Ad III. *Quid ad casum.*

Duo hic summopere distinguenda sunt: num liceat ascensionem montium tentare cum periculo mortis, propriae aut sociorum; et num, dum ascensio fit, liceat in adiunctis casus resecare funem.

Quod ad primum attinet, suppono ad incurrendum mortis discrimen non sufficere rationem futilem, utputa vanam gloriam Iure *Aertnys-Damen* 10: « Graviter peccant illi qui levibus de causis se conficiunt in discrimen mortis, quales sunt funambuli in altissimis locis super funem deambulantes, corpusque volutantes, et alii similes circulatores; nisi viribus et dexteritate adeo polleant, ut prudentis arbitrio non sit probabile periculum mortis. Similiter viri audaces, qui ex temeraria sponsione et vana gloria ita agunt, puta in altum ascendendo, deorsum se demittendo, onera extraordinaria ferendo, etc. ».

Suppono pariter ad illud discrimen incurrendum sufficere rationem boni communis. Ad rem *Vitoria* 11: « Navigatio etiam pro tempore periculoso est utilis bono communi: ex communicatione enim nationum et provinciarum respublica magna commoda accipit, et

⁵ Rcl. *De iure belli*, n. 37; cd. 1765, p. 268. - Ipse attamen subdit: < Sed tamen est considerandum, quod paulo ante dictum est, quod oportet cavere ne ex illo bello sequantur maiora mala, quam vitentur per ipsum bellum: si enim ad summam belli victoriam parum confert expugnare arcem, aut oppidum, ubi est praesidium hostium et nulli sunt innocentes, non videtur quod liceat ad expugnandos paucos nocentes, occidere multos innocentes. Et tandem numquam videtur licitum interficere innocentes, etiam per accidens et praeter intentionem, nisi quando bellum iustum expediri et geri aliter non potest > (ibid., p. 269).

⁶ II, n. 360

⁷ Cfr. S. *Th.*, II-II, q. 64, a. 7. - Licetne ad evitandam mortem fugere per arctam viam cum periculo conculcandi et occidendi parvulum in ea sedentem? Quidam asserunt, saltem dummodo puer baptizatus sit (cfr. S. *Alfons.*, lib. III, n. 393). Quidam distinguunt inter fugam ob mortem imminens ab iniusto persecutore seu aggressore et (ut) ob mortem imminens a iusto persecutore vel naturali causa; asserunt in primo casu, ideo (inquiunt) quod iniusta aggressio redundat in fugientem pariter atque in puerum; negant vero in secundo, quod tunc fugiens (dicunt) non habet ius ad cruentam sui defensionem (PRÜMMER, II, n. 132; Merkelbach. 11, n. 360).

^{*} Ccuuj, I. n., 471

⁸ < Utraque divina lex interdicat » ne quis temere vitam proiciat suam, gravi et manifesto obiciens discrimini, cum id nulla officii aut caritatis magnanimae ratio suadeat > (Leo XIII, cp. *Pastoralis officii*, 12 sept. 1891; Dcnz. 1939). - < Vita est maius bonum quam bona temporalia, inter quae gloria, honor et fama reponuntur. Cuncta enim quae habet homo, pro anima sua dabit: omnia siquidem illa ordinantur ad vitam humanam sicut ad finem... Unde non solum qui se interficiunt, sed qui sine alio titulo ponunt vitam in magno periculo propter gloriam humanam, graviter delinquant > (*Vitoria*, rcl. *De homicidio*, n. 36, P. 420).

¹⁰ I, n. 567.

¹¹ Rcl. *De homicidio*, n. 32, p. 418.

in pace, et in bello. Quare si propter periculum tempestatum homines deterrerentur a navigatione, fieret magna iactura boni publici... Et eodem modo de exercitiis militaribus dicendum: omnino enim est necessarium reipublicae milites habere ad defendendam patriam, qui sine militari exercitio inutiles bello essent... Si non possent milites exerceri sine etiam magno et gravi periculo, non ideo omittenda essent bellica exercitia ». Si igitur ad patriae defensionem opus est milites summa montium cacumina occupare, etiam cum periculo vitae essent montium ascensiones tentandae.

Extra casum huiusmodi non est bonum commune ascensiones montanas consequens extollendum. Verum agitur privatum commodum, physicum, aestheticum et morale — plures enim christiani educatores hos ascensus commendant —. Hoc qualecumque privatum commodum compensatne periculum adnexum ascensionibus? Demus periculum quod adest esse grave seu periculum mortis. At huiusmodi periculum non est proximum: sufficit co-

gitare numerum ingentem ascendentium et numerum exiguum victimarum. Infortunia quae contingunt satis rara; aequè potius quam montibus debentur praeparationi atque cautelae deficienti. Non ascensus ut plurimum, sed temeritas caeca condemnanda.

Si in ascensione tamen duci itineris id discriminis sit quod casus loquitur, ipse licite resecaret funem sociorumque permetteret ruinam. Funis sectio in adiunctis, praeterquam moraliter indifferens, habet effectum bonum, intentum, vitam propriam salvare, qui non ideo obtinetur quod alii pereant; sectio est directe atque immediate liberativa a pondere, a communi periculo; non nisi indirecte accelerativa consociorum mortis — non ideo se primus salvat quod mortem acceleret ceterorum, verum horum mortem accelerat quia se salvat “.

Perspicuum tamen duco quod dux ascensionis debet sibi cavere quam minimo ceterorum discrimine; potens igitur dum funem resecat alios admonere ut sibimetipsi quisque provideat, id omnino facere tenetur. P. L.

138. DE EMBRYOTOMIA.

Fabius medicus catholicus, novit sane embryotomiam illicitam esse, neque infitatur honestas esse operationes quibus et matris et fetus vitae insimul facilius consulitur; at causas nonnumquam incidere in quibus ad matris vitam servandam embryotomia necessaria sit idem incunctanter asserit. Quae dum confessario exponit, simul narrat se in huiusmodi adiunctis ut et suae conscientiae et vitae matris consuleret, tempus observasse, ad embryotomiam peragendam, quo fetus cordis pulsus haud amplius percipiebatur, ita ut prudenter praesumi pos-

>- Posset ulterius quaeri num id ipsum quod licet sit quoque obligatorium, seu num dux itineris, in adiunctis, funem resecare teneatur. Meo iudicio, motivum *solidarictatis* (uti vocant) non est sufficiens ad permittendam mortem propriam. Certe non agitur de debito iustitiae, cx contractu aut

quasi-, contracto: irrationabiliter enim essent inviti ceteri. Nec agitur actus caritatis magnanimae, quae si exponit vitam pro amicis, non tamen pro nemine. Exemplum heroismi, momentosum posteris, hic esset nullum: quis enim noverit sacrificium fuisse voluntarium, seu mortem evitabilem?

set ipsum vita excessisse, quin tamen id certo accidisse coniicere lice-
re. Hinc a confessario sciscitatur num recte egerit.

Quaeritur:

1. Quid sit embryotomia.
2. An eadem umquam liceat.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit embryotomia.*

Est operatio chirurgica qua fetus conciditur in utero matris et per partes extrahitur.

Vario modo peragitur haec crudelis operatio, prout fetus praesentat caput, truncum aut pelvim; hinc *embryotomia* — quae generaliter omnes huiusmodi operationes fetus occisivas comprehendit — speciali nomine vocatur *craniotomia*, si perforatur cranium infantis; *cephalotripsia* si caput comprimitur; *embryulcia* si caput a trunco separatur, etc. Quae omnes operationes consistunt in reductione vel divisione variarum partium fetus, ut, cum nullo alio modo possibilis sit extractio fetus vivi, extrahitur paulatim per partes concisas *.

Ad II. *An eadem aliquando liceat.*

i Dicendum est *nunquam licere*. Embryotomia enim, sub quacunque forma peragatur, *cum sit operatio directe et per se occisiva innocentis, est intrinsece mala, semper illicita et iniusta*.

2° Nunquam licitum esse *directe occidere innocentem*, ne publica quidem auctoritate, evidens plane est. Est enim actio intrinsece mala, lege divina expresse prohibita: « insontem et iustum non occides »

3 Aliud dicendum de *innocentis oc-*

cisione indirecta; i. e. ex causa proportionate gravi, licet aliquid in se indifferens facere vel omittere, unde praeter intentionem sequatur mors innocentis: e. gr. matri praegnanti, quae graviter aegrotat, licite medicina traditur; vel *ipsa* alicui operationi chirurgicae subiicitur — quae sint *unicum remedium* quo vita ipsius mulieris salvari possit — etsi simul vita fetus in periculum mortis ducatur. Hoc in casu actio directe afficit ipsam matrem (praebere medicinam) et operatio chirurgica est in se bona ³, finis intentus (curare matrem) est bonus; mors fetus si sequatur, *non directe* procedit, non est intenta, sed tantum permissa et quidem gravissima de causa ⁴.

4" Dari potest casus extremus in quo sive mater sive infans in urgenti vitae periculo simul versentur. Quod si embryotomia non peragatur certo ambo morituri sunt; si vero operatio fiat occiditur quidem fetus; sed probabilissime mater salvatur.

Hoc in casu, cum nullum aliud sit medium ad salvandam matrem; videretur licita embryotomia, maxime si antea saluti spirituali infantis provideatur eundem in utero matris baptizando.

³ Vix notare praestat operationem nullimodo ordinari debere ad *abortum directe* procurandum; seu ad extrahendum fetum quamvis vivum tamen proxime moriturum: id enim prorsus illicitum esse constat: vide quaestionem appositam.

⁴ Est applicatio notissimi principii *de duplici effectu ex unica causa bona vel indifferenti*, de quo omnes moralisae agunt. Cfr. S. Th., II-II, q. 64, a. 7; S. Alf., *Theol. Mor.*, lib. III. tr. IV, n. 394; Q. 2; NOLDIN, *de Principiis*, n. 83, etc.

^{*} Cir. ANTONILLI' *Medic. Pastor.*, 1906, vol. II, n. 421-433: ubi fuere omnes operationes describuntur. Et MnxXUBACII, O. P., *Quaestiones de Embryologia*. Liège 19-8.

¹ E*odt 13, 7.

5° Revera fuerunt olim Theologi et quidem magni nominis ¹ quibus hoc in casu embryotomia licita visa est. Rationes vero quibus innitebantur speciosae quidem, non autem verae erant.

Dicebatur:

1) Infans matri est causa mortis et proinde est *aggressor iniustus*;

2) in collisione iurium *ius matris praevalens est ac validius*; et ideo infans censetur, imo rationabiliter tenetur cedere iuri suo;

3) non est occisio, sed sola acceleratio mortis certo secuturæ et exigua abbreviatio vitae;

4) inter duo mala minus est eligendum; mors autem solius infantis minus est malum quam mors matris et infantis.

Fundamentalibus principia ad omnes difficultates solvendas sunt: a) Fetus etiam in sinu matris, statim ac est animatus ² *persona est sui iuris, finem habens independentem*, ab ipsa matre distincta et inviolabilis r. - &) Vita infantis non subordinatur tamquam medium ad vitam matris, nec eam sacrificari licet ad ipsius matris vitam ser-

vandam. - c) « Non sunt facienda mala ut eveniant bona ».

6 Praedictas autem difficultates directe, communiter, omnes AA. refellunt ita:

1) Infans nullo modo dici potest *aggressor* et multo minus *iniustus*. Ipse enim non ponit actionem objective iniustam; immo passive se habet in loco non a se, sed a natura sibi assignato, utens iure suo... Quod si in hac similitudine aggressoris insistere placet; cum difficultates partus, ordinarie, potius sint ex parte matris (ob angustiam pelvis et ob alias causas), ipsa dicenda esset aggressor, non infans ³.

2) In collisione iuris sive matris sive infantis ad vitam servandam non potest dici ius matris validius. Infans enim cum sit sui iuris cumque eius vita non subordinetur tamquam medium ad vitam matris; ius vitae matris nullo modo praevalet, eo vel minus ita ut licita evadere possit occisio innocentis.

Nec infans cedere potest vitam suam, cuius nec ipse est dominus, matri, ita ut directe suam propriam occisionem permittere queat.

3) Acceleratio mortis *directe volita*, est vera occisio; ita ut illicitum sit accelerare directe mortem fetus, sicut accelerare mortem vulnerati vel moribundi, ut citius a doloribus liberentur.

4) Verum est inter duo mala minus esse eligendum, sed quando electio fit sine *actione intrinsece mala*. E contra illicitum est malum vitare vel bonum consequi per actionem intrinsece malam: nam « *non sunt facienda mala ut eveniant bona* ».

Insuper *finis non iustificat media*: etsi ergo salvare matrem optimus esset finis intentus, tamen cum id non consequeretur nisi mediante morte di-

⁵ Ballerini, D'Annibale, Avanzini, Costantini.

⁶ Quo praecise tempore fetus animetur ignoratur adhuc; sed animationem fieri citius quam credatur, recentiores docent. (Cfr. G. Clement, *Il diritto alla vita; riflessioni per medici e non medici*, Roma 1943, P. *9 »*). — Est opus parvum quidem sed vere egregium, in quo tota quaestio de embryotomia et aliae quaestiones affines optime pertractantur, iuxta catholicam doctrinam. (Cfr. Aertnys-Damen, *Theol. Mor.*, I, 575; Gemelli, *Studium « Quaderno dei Medici »*, Roma 1933, La questione dell'aborto indiretto); ubi plura de fetus animatione, de craniotomia, de abortu indirecto egregie proponit. At ipse Cl. A. casum aliquem *pro certo* tanquam abortum *directum* habet, quem, c contra plures AA. tanquam *indirectum tenent*. (Cfr. « Nouvelle Revue Théologique », Louvain 1933).

Prorsus reiciendae doctrinae materialisticae quae asserere audent fetum pertinere ad viscera matris sicut alia membra, de quibus ipsa mater pro suo libitu statuere potest quod velit: < Un feto non è che una porzione del corpo d'una donna, ed essa ne può disporre a suo piacere, come dei proprii capelli, delle proprie unghie, dei proprii escrementi (!); solo l'oppressione di governanti inetti e malvagi ha potuto decidere altrimenti > (Cfr. *Diritto alla vita*, p. 19).

⁴ Cfr. Clement, *o. c.*, p. 52-58.

recte et crudeliter volita infantis, prorsus illicitus evadit.

Repudiandae quoque sunt « computationes quorundam qui utilitates utriusque matris et nasciturae prolis, inter se conferentes, exinde colligere conantur utra vita in conflictu (ut ipsi aiunt) immolanda sit » °.

7° Ceterum illicitam esse embryotomiam hodie doctrina certa est ex Magisterio Ecclesiae. Extant in primis duae decisiones S. Officii. Prima data die 28 maii 1884 quae declaravit « *tuto doceri non posse* in scholis catholicis licitam esse operationem chirurgicam, quam craniotomiam appellant quando scilicet, ea omissa, mater et filius perituri sint, ea e contra admissa salvanda sit mater, infante pereunte ». Et similiter anno 1889 die 14 augusti, non solum craniotomiam sed « *quamcunque chirurgicam operationem directe occisivam fetus vel matris gestantis tuto doceri non posse* declaravit ». Haec confirmata fuere per Decretum S. Officii dic 24 iulii 1895.

Hinc omnis dubitatio de medio sublata fuit et concorditer omnes Scriptores catholici, Auctores omnes Theologiae Moralis illicitas esse istas operationes docere coeperunt et pergunt.

8 Recentius vero Pius Papa XI Litteris Encyclicis *Casti connubii* catholicam doctrinam acriter defendit ac propugnat. Summus Pontifex reprobatur tamquam verum homicidium « gravissimum facinus quo vitae prolis — adhuc in sinu materno — reconditae attentatur » sive id arbitrio patris vel matris fieret, sive de medicorum, ut aiunt, *indicatione*. Cavendum quoque docet a doctrina eorum qui *indicationem medicorum* vellent « ut etiam leges publicae agnoscant et ab omni poena liberam declarent » 10.

* Iu VERMEERSCH, *Thcol. Moral.*, II. 577 Et fuius vide Clement, o. c., p. 53 ss.

» De hac pervena doctrina cfr. G. Clement, o. c., p. 66 l» Cojact^u medica e liceità legale.

9° Hucusque dicta probant embryotomiam esse illicitam, quando fetus est *certe vivus*. Sed quaeri potest, an idem dicendum, si infans iam saltem probabiliter mortuus sit? Dubium hoc proponitur a clarissimo Vermeersch 11. «Gravis dubitatio: In casibus ubi salus matris omnino requirit ut fetus expellatur, et, propter arctitudinem ostii, non potest nisi per embryotomiam expelli, medici catholici solebant expectare momentum quo, sthetoscopio edocti, infantem existimabant mortuum, ut tunc, sine culpa, eius corpus in partes secarent vel caput terebrarent. Cum autem recens sparsa opinio de multis casibus in quibus mors non est nisi apparens, certitudinem mortis in tali casu saltem per horam differre videatur; cum eveniat etiam ut in casu suffocationis respiratio artificialis quasi vitam restituere videatur iis quorum cor iam non palpitabat, quaeritur utrum necne — liceat medico embryotomiam exercere — statim atque cor iam a palpitationibus cessaverit ».

Resp. Profecto, si casus moram toleraret, diutius expectandum foret. Sed in casu praesenti dilatio esset pro matre letalis. Rursus *nulla positiva probabilitas* adest qua de tali infante dicere possimus: « probabiliter vivit ». Experimentum autem artificialis respirationis tentari nequit.

Ideo, cum mera possibilitate dirigi non possumus, et urgeat matris necessitas, nonne erit qui existimet licere ut, signo cuius copia habetur contentus, chirurgus infantem pro mortuo habeat et qua talem tractet? Dubium potius proponere quam resolvere in animo habeamus.

« Rem incunctanter permetterent

Ubi notare praestat quosdam auctores occisionem infantis in sinu matris, vocare solere < *abortum therapeuticum* » si fiat ad salvandam matrem. Sed id nihil aliud est ac ipsa embryotomia, idcoque illicitus semper, nec auctoritate civili cohonestari potest ullo modo.

Thcol. Mor., tom. II, 578: Grain's *dubitatio*.

Ferreres 12¹⁴ fine, cum ius certum matris praefendum esse putet iuri, ut ipse ait dubio fetus probabiliter, vel probabilius mortui», et Priimmer ¹⁵, ubi haec habet: «Aliquando autem fetus non est certo mortuus, sed probabilius iam non vivit. Tunc etiam complures auctores recte docent licitam esse craniotomiam ad salvandam matrem, quia mater vivens non debet vitam suam dare pro fetu probabilius iam mortuo. Potius tamen quam de vita danda pro fetu, agitur in casu, de vita propria conservanda cum nece prolis si haec vivat, ut est satis probabile ».

io^o Sed bona pace doctorum Ferreres et Priimmer, aliorum, si qui sint | sententia opposita videtur nobis unice vera.

Utique grave est quod insignis magister Vermeersch non audeat solvere dubium. Et quidem ipse supponit casum in quo « *nulla positiva probabilitas* adest qua de tali infante dicere possimus “ probabiliter vivit ”. Videtur idem esse ac... infantem esse mortuum ». Et tamen clar. A. non audet iudicium suum pronuntiare.

n^o Sed nos quaestionem ponimus, sicut se exprimit Priimmer ab ipso Vermeersch citatus: « *Fetus non est certe mortuus*, sed probabilius iam non vivit ». Ergo probabile est quod vivat. Versamur propterea in dubio facti: *utrum vivat fetus an non*. Et quamvis incertum sit quod vivat, tamen *si vivit* — quia forte vivit — ius habet certum ne vita sua privetur. Est enim in possessione sui iuris, quo, salva iustitia, privari non potest: ideoque non licet ponere actionem qua eius vitae ius in periculum adducatur. Sicut non

licet venatori explodere ubi solum probabiliter iudicat occisum iri hominem aut feram; similiter non licet occidere fetum etsi tantum probabiliter viventem.

Unde recte Merkelbach: « Illicita est embryotomia etiam si solum probabile sit et verisimile quod fetus adhuc vivat, quia se exponere periculo mere probabili occidendi innocentem etiam iustitia vetat » ¹⁶.

Item Aertnys-Damen: « Etiam in dubio de praesentia fetus viventis embryotomiam peragere non licet, quando probabile est adesse fetum viventem » lfi. Concludendum igitur nunquam esse licitam embryotomiam ad fetum, sive *certo* sive *tantum probabiliter* viventem, extrahendum membratim.

120 Docent AA. hac in re periti multa adesse hodie remedia et operationes chirurgicae sive quae nec fetum nec matrem offendunt sive quae laedunt quidem organa matris at sine periculo vitae eius aut fetus. Inter quas symphiseotomia, laparatomia, pubiotomia, operatio porrensis et sectio caesaria. Haec ultima praesertim, licet in se gravis, hodie ob perfectiones quas artes medica et chirurgica assecutae sunt, faciliter et in plurimum feliciter perficitur, ita ut multo magis per eam quam per embryotomiam vel ipsius matris saluti consulatur ¹⁷.

Sed casus esse possunt, licet perari ¹⁸, in quibus sive ob insufficientem

12 I, 501, II.

12 II, 136.

14 Revera Priimmer dicit < complures auctores > docere licitam in casu craniotomiam; attamen ipse nullum auctorem nominat, saltem in editionibus quarta et quinta (1928).

15 De Embryotomia, quaest. IV, paragr. III.

16 Thcol. Mor., I, 581, ubi pro eadem sententia citantur N. K. Stemmen, Sweens, < Nouv. Revue Thcol. >, 1901.

17 Cfr. Antonelli, Medicina Pastoralis, I, 420-436; Merkelbach, o. c., quaest. IV, paragr. 2; G. Clement, o. c., p. 99-108; Prof. I. Clivio, Trattato di Ostetricia, Milano 1940» vol. III, capit. X, p. 317-319* Institutiones Morales Alfons., ed. XIX, tom. I, n. 744, ubi etiam de obligatione vel non ex parte matris huiusmodi operationes subeundi.

18 Egregius doctor Parisiensis De Pinard qui absolute et acerrime contra embryotomiam fetus vivi pugnavit iam suo tempore (a. 1913) docebat;

valetudinem matris, sive mediorum clinicorum, nulla ex praedictis operationibus aut remediis quibus vita utriusque salvatur adhiberi possit. Eritne hoc in casu licita embryotomia?

Etiam tunc illicitam prorsus esse ex principiis iuris naturalis et divini et ex magisterio Ecclesiae supra relatis (Ad I, et n.2) evidens sane est. Hisce in angustiis errant medici qui embryotomiam suadent nec alia solutio remanet nisi ut res Providentiae divinae commendetur. Tunc cum Pio Papa XI, « quis non summa afficiatur admiratione si quando matrem cernat vix non certae sese morti, heroica fortitudine, offerentem, ut proli semel conceptae vitam conservet? Quod si ipsa fuerit perpressa ut naturae officium plene impleret, id unus Deus ditissimus et miserentissimus retribuere poterit, dabitque profecto mensuram non tantum confertam sed superfluentem » 20.

Ad III. *Quid ad casum.*

i" Fabius medicus catholicus qui « novit embryotomiam illicitam esse » errat dum « *incunctanter asserit nonnumquam incidere causas in quibus ad matris vitam servandam embryotomiam necessaria sit* », si relatis

< Devoir sacrifier l'enfant pour sauver la mère est un cas imaginaire; jamais l'accoucheur ne se trouve devant une si poignante alternative >. (Citatus a Merkeuici, l. c.).

11 E gr, Inn. Clivio in citato opere *Trattato di Ostetncia*, l. c.

E contra Doct. Ferruccio Grîziotti in: *I moderni Itmîi dalle operationi embriotomiche*, Pavia 1903, licet iam antiquatus docet: < Oggidi la pratica della embriotomia dev'cssere riservata ni soli casi in cui il feto sia morto >, p. 361, 4°. In hoc opere (use historia et progressus harum operationum exponuntur, ex qua colligitur aliquas operationes huiusmodi antiquissimas esse: et quanto studio ac alacra diligentia medici cuiuscumque acutis. modernae praesertim, adlaboraverunt et adhuc adlaborant ut embryotomia fetus viventis substituat omnino aliis remediis et operationibus.

Et cl GistcOT (Insltf. *Theol. Moral.*, I, 276) docet non paucos esse medicos qui, etsi principiis morales Christianae non addicti, abstinent semper

•b embnotomia fetus viventis peragenda

• Encycl Casti connubu.

verbis eiusdem liceitatem defendit. Vidimus enim supra numquam embryotomiam licitam esse, nec ad matris vitam servandam (nn. i°, 40, 8°).

20 Neque excusatur eo quod « ad embryotomiam peragendam observavit tempus quo fetus cordis pulsus haud amplius percipiebatur ». Hoc enim non est signum certum secutae iam mortis. Quousque haec *certitudo* non habetur, id illicitum ac iniustum esse supra demonstratum est (nn. 9", io°). Fabio Confessarius sciscitatus respondere debet ipsum *non recte egisse*.

30 Neque dicatur Fabium « subjective » ex conscientia erronea recte egisse quia putabat illis in adiunctis embryotomiam necessariam esse.

Nam ex eo quod necessitatem persensit Confessarium sciscitari; saltem ipsum dubitavisse de ipsa liceitate dicendum est: ideoque peccasse saltem quia cum conscientia dubia egit.

40 At quaeri adhuc possumus: Admitti potestne in medico catholico *bona fides* circa liceitatem embryotomiae? Qua admissa, potest medicus a Confessario in ea relinqui?

Praemittendum est medicum, catholicum praesertim, teneri in conscientia incumbere studio legum et magisterii Ecclesiae, quae directe ipsam moralitatem scientiae medicae aut chirurgicae attingunt. Ea ignorare ipse sine culpa gravi non potest: graviter enim deesset obligationibus sui muneris. Eo vel magis quod plerumque ex culpabili ignorantia agens medicus bono communi grave nocumentum afferre potest 21.

Speciatim de illiceitate embryotomiae, si olim incertitudo quaedam

31 Optimum ad hoc est L. SCRBMIN, /lppunn *di morale professionale per i medici*, Roma, quod valide commendat A. Tanquerey et A. Bernareggi. Episcopus Bergomcn.; itemque opus egregium Medici et Confessarii consulere possunt: Doct. II Bos. *Medicina e Religione*, Torino-Roma 1957.

theorica fuit, quia motiva quae pro licitate adducebantur aliquam speciem veri habebant ita ut vel nonnulli Theologi decipi potuerint (supra nn. 4°, 5"); hodie iam medio saeculo et ultra transacto, postquam Ecclesia doctrinam tenendam clarissime proposuit et Auctores non solum ecclesiastici sed laici (inter quos aliqui non catholici) aperte lateque defendunt et patefaciunt (nn. 7°, 8°, 120), inexcusabiles prorsus dicendi forent hodierni medici qui illicitem embryotomiae ignorarent.

Ergo medici moderni in bona fide esse non possunt.

Quod si nonnulli Auctores ut Vermeersch 22, alique ab eo citati, ut Priimmer, Lehmkuhl, Gennari videbantur inclinare *pro bonae fidei tolerantia*, id ni fallor valere poterat pro medicis vetustioris temporis, quando doctrina vera parum cognita erat, non autem pro hodiernis.

Qua de causa medicus qui *hodie* illicitem embryotomiae ignoraret,

meo modesto iudicio, in bona fide esse non potest. Monendus ergo esset de illicite a Confessario, praesertim si ab ipso poenitente interrogaretur — ut fecit noster Fabius — ne silentio suo Confessarius errorem tam gravem approbare videatur. Sed etiam si poenitens confessarium non interrogaret; at Confessarius suspicetur ex modo loquendi poenitentis ignorantiam ipsius: tunc confessarius eum interrogare et monere deberet, etiamsi monitio profutura non videretur; tum quia medicus non est in bona fide, ob ignorantiam graviter culpabilem, tum quia bonum commune praeferendum est bono privato poenitentis.

Utique si inopinato apud infirmam confessarius a medico vel ab alio interrogetur eo praeciso momento quo operatio facienda proponitur, tunc magna cautela et prudentia procedere deberet confessarius, maxime si monitio profutura nullo modo speretur 23.

P. I. M.

139. DE DIRECTA PROCURATIONE ABORTUS.

Rosa, infelici partu laborans, ad se vocari iubet lustinum peritissimum in arte ostetricia. Hic, cum acceperit completum iam esse sextum praegnationis mensem, mulierem solatur asserens fetum facile extrahi posse, et quidem non sine probabilitate eum custodiendi et alendi extra uterum ope « incubationis artificialis », prout nunc exercetur. Libenter consentit Rosa, sicque operatio felici exitu executioni mandatur. Post aliquod tempus Rosa, absente viro in longinquam regionem profecto, misere in adulterium lapsa est, cumque intra mensem se iterum gravidam esse suspicaretur, ex famulae consilio potiones quasdam sumit ac post aliquot dies talia e sinu emittit, quae ipsa novum fetum existimat.

Tandem Rosa confessarium adit, cui omnia enarrat: hic modo duplicis peccati procurati abortus Rosam ream pronuntiat, ideoque facultatem ad eam absolvendam a Sacra Paenitentiaria vel ab Ordinario petendam esse declarat.

Quaeritur:

1. Quinam dicatur proprio sensu abortus, quatenus eiusdem tum naturalis tum provocati causae, quod ad mores attinet, considerandae sint, et in quo abortus differat ab acceleratione partus.
2. An liceat unquam abortum directe procurare vel provocare accelerationem partus.
3. Quatenus sint poenae latae in procurantes abortum, an eas incurrerint Rosa et Iustinus, et an confessarius recte iudicaverit.

SOLUTIO

Ad I. *Abortus est eiectio foetus vivi sed non viabilis ex utero matris.*

Foetus dicitur homo conceptus in utero matris. Antiqui doctores distinguebant foetum *animatum* et *inanimatum*; consueverunt enim plures post Aristotelem, aliis quidem contradicentibus, embryonem humanum animam recipere tantum in certo stadio suae evolutionis scilicet, masculinum post 40 dies, femininum vero post 80. Haec opinio hodie derelicta est et omnes generatim putant foetum anima rationali informari a primo momento suae conceptionis. Damnata autem fuit propositio ab Innocentio XI¹ quae docebat foetum ante nativitatem probabiliter carere anima rationali. Omnes doctores hodie distinguunt foetum viabilem (*praematurum*) aut non viabilem (*immaturum*) prout, si ante ordinarium tempus ex utero eiiciatur, vivere potest, quod solet accidere septimo vel octavo mense, vel etiam sexto si adiuvetur incubatione artificiali, vel minus. Si foetus viabilis eiiciatur, habetur acceleratio partus, si non viabilis abortus. Foetus autem debet esse *vivus*; si enim iam mortuus sit sive ex morbo sive ex operatione chirurgica licita vel illicita (embryotomia, craniotomia, cephalotomia, cephalotripsia, embryulcia, evisceratio etc.) non habetur amplius abortus. Foetus debet esse in suo naturali loco seu in utero; secus, si foetus

sit ectopicus seu extrauterinus, proprio sensu abortus non habetur².

Causae immediatae abortus sunt contractiones musculares uteri quae foetum eiiciunt. Mediatæ autem sunt *indirectae* (compressiones, convulsiones, excitationes nerveae, morbi, etc.) vel *directae* sive *generales* in organismum (balnea, venae sectio cum collapsu etc.) sive *locales* in uterum (perforatio membranae, occlusio vaginae, dilatio intrauterina etc.).

Ad II. Abortus igitur est eiectio foetus non viabilis; acceleratio partus est eiectio foetus viabilis. Quaeritur an utrumque procurare liceat.

Procurare est quaerere de industria, supponit voluntatem directam in obiectum actionis. Efficere autem aliquid quis potest etiam indirecte.

Si unicum sit obiectum actionis et quis actionem scienter ponat, actio est directa; et si hoc casu obiectum sit illicitum, actio est mala, nec valet protestatio contra factum.

Si autem actio habeat plures effectus quorum saltem unum bonum, licet voluntate in istum ferri et alium ob proportionatam causam permittere. Quapropter sequentia statuimus principia:

1° *Abortum directe procurare nunquam licet*

² Non omnes AA. ita sentiunt. Cfr. infra n. 141 (A. De Jorio).

³ Cfr. S. Off., 4 maii 1898.

¹ A. 1679. n. as-

Est enim directum homicidium innocentis, cui etiam aufertur aeterna beatitudo. Ideo Innocentius XI prop. 34 damnavit: « Licet procurare abortum foetus ne puella deprehensa gravida occidatur aut infametur ». S. Off., 28 maii 1889 ob eandem causam declaravit quoque illicitam quamcumque chirurgicam operationem directe occisivam foetus vel matris gestantis.

2° *Accelerationem partus directe procurare licet ex proportionata causa.* Hoc expresse declaravit S. Off. die 4 maii 1898: « Partus accelerationem *per se illicitam non esse* dummodo perficiatur iustis de causis et eo tempore ac modis quibus ex ordinariis contingentibus matris et foetus vitae consulatur ».

Acceleratio partus licet quia foetus est viabilis; requiruntur autem causae proportionatae (infirmetas matris, difficultas aut impossibilitas pariendi foetum perfecte maturum) quia periculum et matri et filio affertur et filius peculiaribus eget curis et plerumque debilis evadit.

Ad III. *Poenae ecclesiasticae iure communi statutae in procurantes abortum, effectu secuto, matre non excepta, sunt:* a) *excommunicatio latae sententiae* Ordinario reservata; b) depositio, si de clericis agatur, ferendae sententiae, can. 2350, § 1. Inter procurantes veniunt etiam principales cooperatores, sine quorum concursu crimen non fuisset commissum, can. 2209, § 1-3, ideoque hi plectuntur eadem poena, can. 2231.

Habetur insuper *irregularitas* ex delicto quae afficit quoque coopérantes, can. 985, 4°.

Absolutio a censura petenda et ab Ordinario vel a S. Poenitentiaria; absolutio ab irregularitate a S. Poenitentiaria si casus sit occultus, a S. Congregatione de sacramentis si sit

publicus. Confessarius in casibus urgentioribus potest absolvere censuram, imposito onere recurrendi intra mensem ad S. Poenitentiariam vel ad Ordinarium, can. 2254, § i. Episcopus nequit ab hac irregularitate dispensare, can. 990, § 1; confessarius autem probabiliter potest in casibus occultis urgentioribus, si immineat periculum gravis damni vel infamiae, ad hoc tantum ut poenitens susceptos ordines licite exercere valeat, can. 990, § 2 *.

His accedunt poenae civiles. Codex poenalis italicus comminatur ob abortum a matre patratum 1-4 annos reclusionis (a. 547), a tertiis personis matre consentiente 2-5 annos (a. 546), matre vero non consentiente 7-12 annos reclusionis (a. 545). Eiusmodi poenae longe augentur si mors matris secuta sit. Codex punit etiam instigationem ad hoc crimen (a. 548) et actus abortivos exercitos in mulierem praegnantem. Omnes poenae aliquatenus minuuntur, si crimen ad honorem servandum fuerit consummatum (a. 551).

Quaeritur autem quas ex his poenis incurrerint Rosa et Iustinus. Praetermissis poenis civilibus de quibus non est quaestio quaeque non nisi per sententiam infliguntur, ex poenis ecclesiasticis dicendum est in primo casu nullam fuisse incursam: cum enim infelix partus praevideretur, ratio vere gravis exstitit illum accelerandi. Haec actio proinde quin poena mulctetur, licita dicenda est. Alter casus gravior est. Si revera foetus emissus esset, sive Rosa sive eius famula quae eam ad crimen, ut videtur, induxit, excommunicationem Ordinario reservatam incurrissent. Verum cum initio praegnationis non semper clare constet et in casu res

* Confessarius non recipit a iure ampliorem facultatem quam Ordinarius.

non omnino certa praebeatur (taliam... *emittit quae ipsa novum foetum existimat*'), cumque ceteroquin in poenis minimum sit tenendum, forte etiam in

hoc casu utraque foemina excommunicationis poenam effugit. De irregularitate non est quaerendum.

F. R.

140. de cooperatione ad abortum.

Claudium pharmacopolam mulier quaedam adit, medicinam petens, quae, licet pluribus inserviat, saepe tamen ad abortum provocandum adhibetur. Id futurum esse, in casu, Claudius ex omnibus circumstantiis vehementissime suspicatur; at quaesitum remedium mulieri nihilo minus praebet.

Verum, cum vir catholicus sit atque continenter studeat, in sui muneris exercitio, morum honestati consulere, confessarium interrogat num recte egerit.

Quaeritur:

1. Quid sit abortus et quomodo distinguatur.
2. An unquam liceat abortum procurare vel permittere.
3. Quid de cooperatione ad abortum.
4. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Abortus est eiectio foetus immaturi ex utero matris.*

Γ Eiectio est foetus expulsio, quae efficitur contractionibus involucrorum muscularium uteri. Hac ratione abortus distinguitur a craniotomia et similibus chirurgicis operationibus, quibus foetus occiditur.

2° Foetus debet esse vivus; si certe mortuus, abortus exulat. Non interest autem utrum adhuc sit ovum (primis duabus hebdomadibus), an embryo (usque ad hebdomadam quintam), an foetus proprie dictus.

Antiqua distinctio inter foetum animatum et inanimatum obsolevit. Censebant sane nonnulli antiqui doctores embryonem vivere quidem autonoma vita vegetativa, sed nondum esse capacem recipiendi animam rationalem; quare masculos primis quadraginta diebus, feminas primis octoginta, censebant esse foetus inanimatos. Distinctio connectebatur cum distinctione

poenarum, quae habebantur in *Levitico* ¹, in quo abortus ante dicta tempora plectebatur poena pecuniaria, post ea vero aequiparabatur homicidio. Innocentius XI autem die 2 mart. 1679 declaravit animam rationalem in foetu certo esse ante nativitatem. Hodie abortus esse censetur etiam primo tempore post foecundationem.

3 *Immaturus* dicitur foetus usque ad centesimam octogesimam diem post conceptionem, quo tempore vivere nequit extra uterum matris. Post hoc tempus, extra uterum vivere potest, etsi saepe debilis atque gracilis. Quare post dictum tempus non habetur amplius abortus sed acceleratio partus.

4° *In utero matris* fetus communiter invenitur, vel aliquando in tubis fallopianis. Si extra naturalem sedem inveniatur, iam non amplius loquimur de abortu. Si auferendus sit veluti

tumor, cuius ablatio catenus licita erit, quatenus concurrant condiciones ex nota regula, iuxta quam ex unica actione duplex sequatur effectus, prout infra dicitur 2.

5° *Distinguitur abortus directus et indirectus*; in primo casu actio dirigitur ad eiciendum foetum; in altero ad alium effectum, e. gr. ad sanitatem matris, sed nihilominus abortus sequitur.

Ad II. *Causae* abortus plures esse possunt; generales quae influunt in personam matris, et locales quae influunt in uterum; physicae vel morales; nec praetermittendi sunt quidam morbi, e. gr. syphilis, inflammationes et alii eiusmodi.

Quod spectat vero ad imputabilitatem, recolenda est doctrina iuxta quam numquam licet malum patrare, sed licet ob proportionatam causam malum permittere. Quare sequentia statuuntur principia:

i° *Numquam licet abortum procurare.*

Procurare est directe intendere. Procuratur abortus cum actio humana ad illum efficiendum dirigitur seu ordinatur. Ratio ob quam numquam licet abortum procurare in eo est quod abortu tollitur vita corporis et affertur gravissimum animae praeiudicium, cum foetus difficile possit baptizari. S. Officium pluries abortum illicitum declaravit et confirmavit die 24 iulii 1895. Nec interest qua gestationis periodo fiat, dummodo ante centesimam et octogesimam diem; nam etiam in hypothesis foetus inanimati habetur semper homo in fieri. Quare Innocentius XI damnavit propositionem (34): « Licet procurare abortum ante animationem foetus ne puella deprehensa gravida occidatur aut infametur ».

Sed ne abortus quidem licet, qui

hodie *therapeuticus dici solet*, scii, procuratus ad servandam vitam matris, e. gr. in casu tuberculosis vel alius morbi. Agitur enim semper, in hypothesis, de directa occisione fetus; et non sunt facienda mala ut eveniant bona. Ceterum saepe non est certa mors matris; sed contra certa est fetus occisio; quare, ut usus docet, paucae matres servantur ex pluribus foetibus occisis. In his casibus longe magis praestat praegnationem aliquandiu producere, et opportuno tempore accelerare partum, ut matri et filio simul consulatur.

2° *Licet ex gravi causa abortum permittere.*

Permittitur abortus, cum ponitur actio indifferens cum duplici effectu, quorum alter intenditur, alter toleratur. Requiritur autem causa gravis, quae, cum agatur de permittenda morte foetus, non potest esse nisi sanitas matris. Immo cum ambo morituri praevidentur, licet praebere matri medicinam, eidem peragere iniectiones et alia eiusmodi, etsi foetus moriatur. Sed animadvertendum quoque est ut causa sit proportionata. Quare si remedium sit necessarium vitae matris, illud licet ministrare, quamvis abortus certo sequatur; si remedium sit valde utile, illud ministrare licet tantum si periculum abortus sit remotum.

Sine sufficienti ratione, abortum efficere non licet; quia deficiente effectu bono, actio maneret cum effectu unico, eoque pravo.

Ad III. *Cooperatio* generaliter est concursus ad actionem alterius. Cooperatio ad abortum est concursus ad illum patrandum.

i° Cooperatio ad *peccatum* abortus potest esse *formalis* et *materialis*: illa concurrit ad peccatum qua tale, sive influendo in voluntatem alterius (mandatum, consilium), sive concurrente ad peccati executionem (correitas,

3 Cfr. S. Officium, 4 maii 1898.

complicitas), et numquam licet, quia supponit consensum in peccatum; haec concurrit tantum ad actionem physicam, qua alter abutitur ad peccandum, et ex iusta causa licere potest, quia quis non tenetur impedire peccatum alienum nisi ex caritate, et caritas non obligat cum gravi incommodo; iusta autem causa recte perpendenda est pro gravitate peccati alieni et proximitate et efficacitate concursus. Quare e. gr. licet reddere res indifferentes, quibus forsitan emptor utitur ad malum finem; ratio autem eo gravior esse debet, quo gravior praevidetur abusus.

2° Abortus est etiam *crimen*; est crimen, uti doctores dicunt, commissionis et damni; scii, committitur activitate, non inertia; et perficitur effectu secuto; periculum abortus crimen non constituit. Cum abortus saepe etiam lege civili puniatur, plerumque abortus est crimen mixti fori.

Cooperatio ad crimen abortus debet esse semper *formalis*, sive concurrat in dolum, scii, in determinationem voluntatis, sive in dolum et damnum, scii, in executionem criminis qua talis. Cooperatio materialis tantum, iure canonico, aliter ac novo iure italico et germanico, non sufficit ad participandum crimini.

Omnes abortus exsecutores, matre non excepta (contra antiquam doctrinam, quae de matre dubitabat), nec non formales cooperatores, sine quorum opera abortus non fuisset commissus, aequalem contrahunt imputabilitatem et plectuntur eadem poena 3. Poenae sunt excommunicatio latae sententiae Ordinario reservata pro omnibus et depositio ferendae sententiae pro clericis, can. 2350, § 1. Praeterea habetur irregularitas ex delicto pro

omnibus procurantibus et cooperantibus, can. 985, 4°.

Ad IV. *Ad casum* quod spectat, de cooperatione Claudii ad *crimen* abortus non est quaerendum; ipse enim nullo modo consensit in abortum, ideo eius cooperatio, ad summum, fuit materialis tantum, quae, uti vidimus, non sufficit ad cooperandum in crimine. Quare nulli poenae canonicae Claudius obnoxius est.

De cooperatione vero materiali ad *peccatum* generaliter, Claudius argui potest, quia quamquam ex omnibus circumstantiis vehementissime suspicatus est medicinam quaeri ad patrandum abortum, nihilominus eam tradidit, quin gravissimum dubium antea deponeret; non enim parvum lucrum cessans ex omissa venditione eum potuit excusare ut materialiter participaret ad tantum crimen.

Nihilominus si confessarius noverit Claudium esse virum vere catholicum qui in suo munere exercendo continenter studeat morum honestati consulere, potest forte in concreto adhuc iudicare ipsum aestimasse aliquem ex licitis usibus, quibus medicina inservit, in casu, non obstante magna formidine opposita, non excludi; et cum nemo praesumatur malus nisi probetur, medicinam non illicite tradidisse.

In futurum vero Claudio confessarius suadeat ut in his casibus studeat dubium deponere atque agere cum conscientia practice certa; quare e. gr. quaerat a cliente ad quem finem medicinam postulet, aut petat ut sibi exhibeatur scripta medici praescriptio et alia cuiusmodi; ex modo responsionis clientis, ex praescriptione medici atque huius fama et similibus adiunctis, Claudius poterit medicinam denegare aut tuta conscientia concedere.

F. R.

’ Qr can 2209. § 1; 2231

141. DE CONCEPTIONE EXTRA UTERINA.

Lucas medicus, occurrente sibi casu praegnationis extra-uterinae, cum dubitaret utrum id quod mater gerebat foetus esset an merus tumor, simulque cum nullum medium praesto esset ad dubium hoc deponendum, licitum sibi existimavit id, quod matris imminens periculum vitae afferebat, tamquam tumorem extirpare. In hoc quidem iudicio Lucas confirmatur ex ratione, quam a viro theologo alias accepit, nempe ius certum matris ad vitam servandam praevalere periculo mere probabili occidendi foetum. Cum tamen de his loqueretur cum Severo confessario, hic non parum miratus respondet allatum argumentum nihil valere; nam, addit, non agitur de iure mere probabili foetus ad vitam, sed de iure certo foetus probabilis. Hinc, concludit, in his casibus omnino applicanda est regula, in dubio tutius sequendum esse; ideoque enunciata praxis est reprobanda. Lucas, his auditis, anxius ad doctum theologum accedit, cui omnia fideliter exponit. Hic autem secum quaerit:

1. Quenam praecipuae rationes de foetibus ectopicis pro re morali recolendae sint.
2. Quid liceat agere circa foetum extra-uterinum in casu tum certae tum dubiae illius praesentiae.
3. Quid indicandum de opinionibus Lucae et Severi, et an praxis qua Lucas utitur vere reprobanda sit.

SOLUTIO

Ad I. Foetus ectopici ii vocantur, qui extra naturalem locum reperiuntur; cum autem naturalis locus sit uterus maternus, huiusmodi foetus dicuntur quoque extrauterini. Si ovulum fecundatum pervenit ad uterum, habetur conceptio normalis seu uterina; si idem ovulum in trompis fallopianis haeret aut, his quavis de causa perforatis, in vicinas corporis partes aberret, habetur conceptio ectopica, seu extra locum debitum. Isti conceptus ectopici infrequentes non sunt.

Praecipuae notiones de foetibus ectopicis, ad rem moralem quod attinet, sunt hac:

i" Primis praegnationis mensibus, non potest ordinarie distinguere utrum ectopicus an uterinus sit foetus, imo valde difficile est, ipsis peritis faten-

tibus, ectopicum foetum a tumore discernere.

2° Foetus ectopici saepe moriuntur, priusquam ad debitam maturitatem perveniant. Si quandoque eam consequantur cum aut nulla aut perdifficilis sit eis via naturalis in lucem exeundi, artificialis aperitio ope caesareae operationis plerumque peragenda est.

3° Praesentia foetus extra debitum locum saepissime tumorem vel cystim secumfert, post secundum vel tertium gestationis mensem, adeo ut grave periculum inde immineat tum foetui tum matri ipsi.

Ad II. Huc spectant imprimis duo responsa S. C. S. Officii. Proposito dubio: « Estne licita laparotomia, quando agitur de praegnatione

extra-uterina scu de ectopicis foetibus? » S. Officium die 4 maii 1898 respondit: «Necessitate cogente, licitam esse laparatomiam ad extrahendos e sinu matris ectopicos conceptus, dummodo et foetus et matris vitae, quantum fieri potest, serio et opportune provideatur ».

Cum autem hoc responsum minus recte intelliigi posset, quasi diceret *semper* foetus ectopicos extrahere licere, iterum quaesitum est: « Utrum aliquando liceat e sinu matris extrahere foetus ectopicos adhuc immaturos, nondum exacto sexto mense post conceptionem? » S. Officium die 5 martii 1902 respondit: « Negative, iuxta decretum 4 maii 1898, vi cuius foetus et matris vitae, quantum fieri potest, serio et opportune providendum est; quoad vero tempus iuxta idem decretum, orator meminerit, nullam partus accelerationem licitam esse, nisi perficiatur tempore ac modis, quibus ex ordinarie contingentibus matris ac foetus vitae consulatur ».

Ex his responsis clare deducitur, ectopicos foetus eodem modo tractandos esse ac foetus in utero existentes, ita ut numquam directe occidi possint, sed eorum partus, gravi necessitate urgente, potest accelerari, dummodo matris ac foetus vitae, quantum fieri possit, serio atque opportune provideatur.

In dubio utrum id quod mater gerit, sit foetus an tumor, *nec immineat periculum vitae matris*, nullo modo licet huiusmodi tumorem aut amne electrico aut incisione aliove modo destruere aut auferre. Ratio prohibitionis manifesta: hoc quippe modo directe destrueretur foetus, si revera adesset.

Quidam tamen censent illud licere, si *mater in discrimine vitae versetur*, nam. aiunt, ius certum matris in vitam suam praevalet iuri mere probabili seu incerto foetus ad eandem vitam, cum de eius exsistentia positive

dubitetur. Nonnulli moralistae hanc opinionem ut minus probabilem reiiiciunt. Si res accurate perpendatur, dissensus potius in verbis, quam in re et quoad doctrinae substantiam existere videtur. Nam omnes concedunt, *in dubio mere negativo* utrum adsit foetus ectopicus an tumor, item *in dubio positivo quod tamen* per consueta praegnationis signa probabilia aut per instrumentum *stethoscopium* nuncupatum *deponi potest*, excisionem licitam non esse. Si, his mediis adhibitis, dubium adhuc supersit et quidem positivum et probabile, prior memorata sententia docet extirpationem licite fieri posse.

Si certo constet de exsistentia foetus ectopici, procul dubio cum excidere aut destruere minime licet, quia directe occideretur innocens. Nec iste foetus tamquam aggressor vitae matris censendus est, cum revera talis non sit; eadem profecto est eius conditio, ac foetus uterini qui in lucem edi nequeat.

Si adsit cystis vel tumor, in quo forte repentur foetus ectopicus, multi theologi tenent licitam esse totius sacci foetalis extirpationem, quando ex una parte nulla sit spes salvandi foetum, ex alia vero parte proximum immineat matri periculum mortis. Actio operativa seu excisio in casu directe et immediate afficit organum matris graviter aegrotum, et solum indirecte ac mediate foetum in eo exsistentem, ita ut extirpatio foetus eiusque mors tantum indirecte et praeter intentionem inde sequatur.

Ad III. Ex huc usque dictis manifestum liquet, nec Lucae opinionem improbabilem, nec Severi sententiam certam atque unice veram dici posse. Nihil aut parum interest, utrum ratio allegata solida et cogens dicenda sit, an potius infirma et debilis, quia opinioni Lucae alia quoque favent ar-

gumenta. Ceterum, maximum profecto datur discrimen inter ius absolute certum matris vere et certe existentis, et ius hypothetice certum foetus dubie et solum probabiliter existentis.

Quare, praxis, qua utitur Lucas medicus, reprobari nequit, donec Sedes

Apostolica controversiam inter theologos agitatam diremerit ac veram certamque doctrinam in re tanti momenti tenendam proposuerit. Igitur Supremae Auctoritatis iudicium expectandum, cui fideliter, devote atque religiosissime obsequendum erit. F. M. C.

142. DE EUTHANASIA.

Eulalia, mulier infirmaria in nosocomio urbis X, inter alios infirmos adiutorium praestat cuidam morbo canceroso affecto. Cum hic, ultimis diebus morbi, fere in desperationem ob vehementiam doloris devenisset et eam diu atque diu adprecata esset ut se, religione quidem mahumetanum, benigne occideret, tandem, postquam eum ad baptismum invitaverat et reiteratam denegationem acceperat, eundem hortata ut saltem, ad Deum mentem dirigeret et, imminentis mortis admonitione facta, tam magna quantitate venenorum dolorem medentium eum imbuat, ut paulo post vitam amiserit.

In nosocomio medici eundem vi morbi ad letalem exitum perductum retinent, ita ut Eulalia nulla molestia afficiatur. Ipsa nihilominus angustiis postea cruciata, ad confessarium pergit et conscientiam suam aperit, dicens se tantummodo ex compassione egisse.

Quaeritur:

1. Quid sit euthanasia.
2. Utrum umquam licita sit.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Anno 1939 vir nomine Greenfield, civis americanus, filium suum imbecillum occidit, motus, dicebatur, misericordia ob statum infelicem prolis suae. In iudicium vocatus, nullimode Greenfield se consideravit reum homicidii, et de facto nullam poenam habuit; sed liberatus fuit e carcere, iudicis iussu.

Immediate postea quaedam publica investigatio desiderium, ex parte 46 % civium americanorum, introducendi legislationem ad euthanasiae liceitatem declarandam revelabat. Plures casus huiusmodi, causae iudiciales, diverso nonnumquam tamen exitu, et disputationes subsecuta sunt.

Euthanasia, iuxta illam vocis interpretationem, quae hodie praevalet, cessationem vitae humanae modo clementi significat, ne letaliter vulnerati, debiles, ii omnes qui putantur societati inutiles, diu patiantur. Potest esse aut voluntaria aut obligatoria, id est potest adesse aut deficere consensus eius, cuius mors immediate intenditur. Euthanasia res nova non est. Investigatio historica praxim euthanasiae aut potius quasi-euthanasiae apud Graecos, latinos et primitivas tribus revelavit.

Ipse Aristoteles ¹ occisionem puerorum deformium necessariam esse do-

¹ Aristoteles, *Politica*, VII, 15, 10.

cuit, et Graeci in genere, saltem in certis temporibus c. gr. in casu belli, euthanasiam obligatoriam senum exigebant ne cibus iunioribus deficeret. Quoad latinos placet adnotare testimonium *Senecae*, qui scribit: «Si altera mors cum tormento, altera simplex et facilis est, quidni... huic inficienda sit manus? Quemadmodum navem eligam navigaturus et domum habitaturus, sic mortem exiturus e vita. Praeterea, quemadmodum non utique melior est longior vita, sic peior est utique mors longior. In nulla re magis quam in morte, morem animo gerere debemus. Exeat qua impetum cepit, sive ferrum appetit sive laqueum, sive aliquam potionem venas occupantem, pergat et vincula servitutis abrumpat. Vitam et aliis adprobari quisque debet, mortem sibi. Optima est quae placet » *.

Modus ratiocinandi huius auctoris similitudinem praebet ideis hodiernis acatholicorum. Certum est plures primitivas tribus sive in America sive in Africa, praesertim illas quae in uno loco per longum tempus numquam inhabitant, consuetudinem habere senes deserendi, quando necessitas oritur nova territoria petendi ubi frumentum copiosius inveniatur. Mulier aegrotans, debilis aut in aetate protracta, quando necesse est greges alibi removere, sola relinquitur ut praeda ferarum¹.

Idem problema modo proponitur, licet consideretur sub aspectu diverso; moderni enim defensores liceitatis euthanasiae in lucem ponunt motiva clementiae et misericordiae, ad defendendam necessitatem mortem in quibusdam circumstantiis inferendi.

Supposita liceitate euthanasiae in foro civili alicuius civitatis, non valde difficile est difficultates indicare: quomodo respondere debet nutrix catho-

lica, cui datur onus aegrotum proxime praeparandi ad euthanasiam voluntarie suscipiendam? Iterum quomodo agere debet legisperitus catholicus, cui officium detur petitionem conficiendi ita ut approbatio potestatis civilis habeatur in occisione alicuius aegroti? Adhuc in eisdem circumstantiis potestne index catholicus petitionem eius approbare, qui declarat se non amplius posse morbi mortiferi tormenta pati?

Huiusmodi difficultatibus alia est nostra responsio, alia adversariorum opinio. Clarius forsitan mens adversariorum apparebit, si examine subiiciamus conatus sive in Anglia sive in America Septentrionali peractos, nostra aetate, ad doctrinam liceitatis, imo necessitatis, euthanasiae defendendam.

In Anglia exeunte anno 1935 societas apud Londinium instaurata est, cuius finis erat promovere agnitionem liceitatis euthanasiae voluntariae. Iuxta verba praesidis ipsius societatis, imprimis conditio infelix eorum respicienda erat, qui mortem tantum sperabant, post tormenta dira longaue sine possibilitate dolorum imminutionis vi artis medicae. Nonne debemus aiebat praeses, his infirmis dare potestatem exigendi apud publicam auctoritatem, liberationem a suis cruciatibus per mortem?

Disputatum acriter fuit in senatu Angliae hac de re. Immanitas inutilitasque tormentorum eorum, qui tumore canceroso afficiuntur strenue defendebatur, lucideque describebatur. Conditiones quoque quibus liceitas applicationis euthanasiae gubernanda esset, enuntiabantur. Iuxta eos euthanasia administranda esset affectis morbo insanabili; applicanda quidem a medico approbato coram teste officiali; insuper officio publicae sanitatis tradenda fuisset potestas indiscriminata quoad euthanasiae administrationem in praxi. Post infirmos tumore canceroso affectos inter subiecta quibus euthanasia

* *Seneca, Epistulae morales* LXX, 11,

• Cfr. F. Ratzel *The history of Mankind*, II, London 1897, p. 275.

esset applicanda, recensendi essent debiles mente, usu rationis carentes.

Inter eos qui huic thesi omnino opponerentur, recensebantur quidam medici peritissimi Anglici hodierni. Inter alios Lord Hordex clare ostendebat morbi insanabilitatem esse rem valde relativam; id, quod abhinc decem annis mortiferum declaratum fuisset, posse hodie non amplius sic considerari, ob artis medicae progressum.

In Statibus Foederatis Americae Septentrionalis anno 1938 societas in urbe Neo-Eboracensi condita fuit ad doctrinam liceitatis euthanasiae inculcandam apud omnes. Omnes medici illius urbis interrogati fuerunt; in paucis mensibus 1769 medici ut membra societatis inscribebantur.

Ad II. Argumenta ad defendendam euthanasiae liceitatem sunt potius quam ex ratione, ex motivis cordis adducta. « Nostra aetas vocatur aetas scientiae et progressus, aiunt; nonne obligatio adest hominibus auxiliandi plus quam animalibus? Animal quod in cruciatu versatur, occiditur, ne diu patiatur, sed homo in desperatione relinquitur.

Quotannis in Neo-Eboracensi civitate, scribebat Wolbant, ad sustentationem debilium et mente incapacium 30.000.000 libellarum (dollars) requiruntur. Tales incapaces ius legale ad vitam habent, sed utilitas eos relinquendi in miseriae statu parum videtur.

Adhuc alius auctor notabat anno 1945: 172.400 mortui sunt in Statibus Foederatis, ob morbum cancerosum; an credere tenemur amicos defecisse his omnibus qui relictii fuerunt ut morerentur in dolore et cruciatibus? Certe non, sed iuxta legum vigorem, tales actus misericordiae declarari pos-

sunt homicidia, etiamsi qui eos ponunt, oboediant praecepto Domini “ beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur ” » 5.

Anno 1939 celeberrima ephemeris *Tune* Londinii haec quae sequuntur scribebat: a) In Statibus Foederatis Americae Septentrionalis saltem semel in hebdomada mors locum habet ratione euthanasiae; b) In his casibus reus fere numquam ad capitis sententiam damnatur; c) In genere sententia non excedit detentionem trium mensium in carcere 6.

Relate ad doctrinam catholicam quoad hanc rem maximi est momenti S. Officii decretum, diei 2 dec. 1940, de directa insontium occisione ex mandato auctoritatis publicae peragenda. - Num licitum sit ex mandato auctoritatis publicae, directe occidere eos, qui, quamvis nullum crimen, morte dignum commiserint, tamen ob defectus psychicos vel physicos nationi prodesse iam non valent, eamque potius gravare eius vigori ac robori obstare censentur? - « *Negative*, cum sit iure naturali ac divino positivo contrarium » 7.

Fere eadem habet Summus Pontifex *Pius XII* in suis litteris encyclicis *Mystici Corporis*, ex quibus sequentia transcribimus: « Ut enim iure meritoque Apostolus admonet: “ Multo magis quae videntur membra Corporis infirmiora esse, necessaria sunt; et quae putamus ignobilia membra esse Corporis, his honorem abundantiorum circumdamus. Quam quidem gravissimam sententiam Nos in praesens, pro altissimi conscientia officii, quo obstringimur, iterandam reputamus, dum magno cum moerore cernimus corpore deformes, amentes patriisque morbis infectos, utpote molestum societatis

5 A. Wolbant, *The right to die*, « The Forum » 94 (1935) 332.

29 - *Casus conscientiae*, 1.

6 C. Polter, *The Case for Euthanasia*, in « Readers' Scope » 30 (1947), 113-

7 « Time » (Jan. 23, 1939), 4.

8 A. A. S. 32 (1940), 553.

onus, vita interdum privari: idque a quibusdam afferri quasi novum humanae progressionis inventum, communique utilitati maxime consentaneum. At quisnam cordatus non videat hoc non tantum naturali divinacque legi, in omnium animis inscriptae, sed altioris etiam humanitatis sensibus acerrime adversari? »

His verbis clare ostenditur:

i) Numquam licere propria auctoritate se ipsum directe occidere, etsi vita nobis facta sit dura aliisque inutilis. Destructio rei est actus dominii: homo autem non habet dominium in vitam suam. « Porro hominem non esse dominum suae vitae probari potest, quia licet homo potuerit accipere dominium aliarum rerum, quae sunt extra ipsum, vel quae ab ipso distinguuntur, non tamen potuit accipere dominium suipsius, quia ut ex ipso conceptu et definitione constat, dominus est aliquid relativum, sicut pater et magister, quare sicut nemo potest esse pater vel magister suipsius, ita nec potest esse suipsius dominus, nam dominus semper dicit superioritatem respectu illius cuius est dominus... Homo potest disponere de suis operationibus quarum dominus est, non de seipso vel (quod idem est) de vita sua, cuius dominus non est, nec esse potest »

En quomodo unum ex argumentis principalioribus adversariorum cadit. Ipsi ut elementum essenziale euthanasiae voluntariae (hodie fere nulla societas defendit euthanasiae obligatoriae necessitatem) victimae consensum requirunt. Sed praesentia aut absentia consensus nullo modo influit in actionem intrinsece malam. Laeditur occisione innocentis supremum et exclusivum Dei dominium in hominis vitam. « At vero dominium vitae et membrorum, auctor ipsius naturae qui ea con-

tulit, sibi ipsi reservavit, solum usum et administrationem eorum hominibus concedens » n^{*}.

2) Auctoritatem publicam eamque solam ius habere occidendi malefactores, quando id ad bonum commune necessarium sit.

3) Numquam licitum esse directe occidere innocentem, ne publica quidem auctoritate, nam haec actio est in se mala. Radix errorum omnium qui doctrinam nostram respiciunt videtur esse falsa conceptio finis auctoritatis publicae. Sicut permittitur, ipsi dicunt, mutilatio partis corporis ad ipsam vitam servandam, ita licet societati individuos occidere. Pars ordinatur ad totum, ideoque postponi debet bono totius. Adhuc casus dantur, in quibus membrum sanum destruitur ad incendium vel inundationem evitandam. Cur ergo pro salute publica non poterit abscindi et occidi unus innocens, sicut possunt in nostro corpore manus ligatae abscindi ut fuga sit possibilis?

« Respublica, respondet De Lugo, non potest in suam utilitatem convertere vitam suorum membrorum, eamque propter suam utilitatem consumere, quia non cives propter rempublicam, sed haec propter cives est et ad eorum utilitatem, ac bonum ordinatur... Non ergo potest respublica civis vitam in suam utilitatem consumere; quia hoc esset habere illius dominium, et non solam potestatem gubernandi ac regendi illum »

« Vita autem iustorum est conservativa, et promotiva boni communis, quia ipsi sunt principalior multitudinis pars, et ideo nullo modo licet occidere innocentem » 12.

« Neque enim frustra in sanctis canonicis libris nusquam nobis divinitus

• A. A. S. 35 (1943). 239

• Cfr. I. D^b LOGO, *De iuinria et iure*, vol. I, Disp. X, Sect. 1, n. 2.

¹⁰ L. Molina, *De iustitia et iure*, Venetiis 1611, vol. IV, Disp. 1, n. i.

¹¹ I. De Lugo, *De iustitia et iure*, vol. I, Sect. IV, n. X04.

¹² S. Th., II-II, q. 64, a. 6.

praeceptum permissumque reperiri potest, ut vel ipsius adipiscendae immortalitatis vel ullius carendi cavendique mali causa, nobismetipsis necem inieramus » *3.

S. Thomas pulchre arguit ex vitae naturalis appetitu. « Naturaliter quaelibet res seipsam amat; et ad hoc pertinet, quod quaelibet res naturaliter conservat se in esse, et corrumpentibus resistit, quantum potest: et ideo quod aliquis seipsum occidat, est contra inclinationem naturalem ». Alia est relatio membrorum corpori, alia relatio individui societati; societas dominio limitato tantum gaudet.

Si interdum talis mutilatio corporis permittitur quae ad vitam servandam requiritur, certe non sequitur liceitas talem mutilationem adhibendi qua vita destruat. Finis mutilationis est conservatio et non vitae destructio, nec verum est doctrinam catholicam nihil curare de medendis morbis et de solacio infirmorum. Potius doctrina catholica huius vitae onera difficultatesque in lucem ponit, at simul docet quomodo omnes, morbo gravati, possunt, si omnia recte e Dei manu accipiant, Deo placere. Deus noster est Deus qui factus homo, pro hominibus tormenta et mortem

passus est et discipulos suos edocet, seipsum ostendens in exemplum: « si quis vult post me venire, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me » » *5. Pro multis crux consistit in morbi acceptance cum magna patientia. Dei providentia omnia ordinantur ad suam gloriam; ipse permittit nos doloribus et cruciatibus affligi, non ut nos reddat inutiles sed ut dolor et tormenta materialia nobis viam aperiant ad vitam aeternam concupiscendam, despectis bonis materialibus et falsis illusionibus huius saeculi.

Ait enim S. *Ambrosius*: « non enim in passione, sed victorem esse passionis beatum est; nec frangi temporalis motu doloris » 1e. Mors non est omnium consummatio, sed via quae ducit ad nostram aeternam beatitudinem; urget nos ut nosmetipsos praeparemus ad vitam aeternam. Sed optima praeparatio est per crucis viam, per dolorum acceptance sive materialium sive spiritualium, quibus nos purificemus expectantes patienter horam, in qua nos Dominus ad se vocabit.

Ad III. « Eulalia igitur non excusatur a peccato gravi, nisi bona fide egerit. P. P.

143. DE EXPERIMENTIS IN HOMINE EFFECTIS.

Augustus, medicus, in se experitur novum pharmacum chemicum a se inventum, quo activitas cordis suspenditur ad interventum chirurgicum in corde ipso plene consentiendum, quamvis ipse sciat periculum huius pharmaci. Experimentum pro dolor! exitum letalem habet. Alexius, trium homicidiorum reus et ideo ad mortem damnatus, consentientibus publicis auctoritatibus acceptat ut in se experiatur novum pharmacum ad forsitan letale morbum cancerosum medendum, quo et ipse affectus est.

13 S. Augustinus, *De civitate Dei*, lib. I, 20.

14 S. *Th.*, II-II, q. 64, u. 5.

15 Mt. 16, 24.

16 S. *Ambrosius* » *De officiis ministrarum*, II » 5, P. L. 16, 178.

Quaeritur:

1. Quid de experimentis in homine effectis.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Experimenta in homine effecta.*

Summus Pontifex evoluit quaestionem moralem de experimentis in homine vivente effectis et de eorumdem liceitatis conditionibus in Allocutione data ad « Association médicale mondiale » die 30 septembris 1954.

« Que la recherche et la pratique médicale — confirme Pius XII — ne puissent se passer de toute expérimentation sur l'homme vivant, on le comprend sans peine. Mais il s'agit de savoir quels sont les présupposés nécessaires de l'expérimentation, ses limites, ses obstacles, ses principes de base décisifs » *.

Summus Pontifex pertractat in primis casum infirmi morti proximi : « Dans les cas désespérés, quand le malade est perdu si l'on n'intervient pas et qu'il existe un médicament, un moyen, une opération qui, sans exclure tout danger, gardent encore une certaine possibilité de succès, un esprit droit et réfléchi admet sans plus que le médecin puisse, avec l'accord explicite ou tacite du patient, procéder à l'application de ce traitement » 2.

Et prosequitur: « Mais la recherche, la vie et la pratique ne se limitent pas à de tels cas; elles les débordent et vont plus loin. Même chez des médecins sérieux et consciencieux, on entend exprimer l'idée que si l'on ne se risque pas sur de nouvelles voies, si l'on n'essaie pas de nouvelles méthodes, on freine le progrès, quand on ne le paralyse pas complètement » 3.

Quod secumfert itaque in his

methodis, praeter peculiarem scientiam technicam medicis propriam — singulares morales ac iuridicas cognitiones. Quae quidem quaestio evidenter est valde delicatae solutionis, quia, ut ait ipse Summus Pontifex, secumfert « une série de principes moraux de l'importance la plus fondamentale: la question des relations entre l'individu et la communauté, celle du contenu et des limites du droit d'utiliser la propriété d'autrui, la question des présupposés et de l'extension du principe de totalité, celle des relations entre la finalité individuelle et sociale de l'homme, et d'autres semblables » 1.

His solutionis principiis remittit Summus Pontifex suos auditores, quae iam in superioribus sermonibus late clareque evolverat: « Le médecin n'a pas plus de droit à intervenir que le patient ne lui en concède. Le patient, de son côté, l'individu lui-même n'a le droit de disposer de son existence, de l'intégrité de son organisme, des organes particuliers et de leur capacité de fonctionnement que dans la mesure où le bien de tout l'organisme l'exige » 5. Quia addidit etiam Pius Pp. XII in allocutione die 30 septembris 1954: « L'homme n'est que l'usufruitier, non le possesseur indépendant et le propriétaire de son corps, de sa vie et de tout ce que le Créateur lui a donné pour qu'il en use, et cela conformément aux fins de la nature » 1^a.

♦ Ibid., p. 593.

5 A. A. S. 45 (1953) 747. Allocutio facta est iis qui interfuerunt XVIo Conventui Officii internationalis Inquisitionis de medicina inter milites exercenda 19 oct. 1953.

• A. A. S. 46 (1954). 594

* A. A. S. 46 (1954), 591.

1 Ibid., p. 591-592

1 Ibid., p. 592.

« L'autorité publique n'a en général aucun droit à disposer de l'existence et de l'intégrité des organes de ses sujets innocents. La question des peines corporelles et de la peine de mort, Nous ne l'examinons pas ici, puisque Nous parlons du médecin, non du bourreau. Comme l'Etat ne détient pas ce droit direct de disposition, il ne peut donc pas le communiquer au médecin pour quelque motif ou but que ce soit » r.

Quoad experimenta, quae medicus in seipsum evolvit, en verba Summi Pontificis: « Ce qui vaut du médecin à l'égard du patient, vaut aussi du médecin envers lui-même. Il est soumis aux mêmes grands principes moraux et juridiques. Aussi ne peut-il pas non plus se prendre lui-même comme sujet d'expériences scientifiques ou pratiques, qui entraînent un dommage sérieux ou menacent sa santé; encore moins est-il autorisé à tenter une intervention expérimentale qui, d'après un avis autorisé, puisse entraîner mutilation ou suicide. En outre il faut en dire autant des infirmiers et infirmière-

res et de quiconque est disposé à se prêter à des recherches thérapeutiques. Ils ne peuvent pas se livrer à de telles expériences » .

Ad II. Quoad primum casum, faciunt verba Summi Pontificis supra relata: non licet medico in se agere, id quod non potest in alios, cum non habeat dominium suae vitae, nec finis iustificat media.

Forsitan Augustus bona fide egit et ideo excusari potest; at, obiective rem considerando, illicite egit et graviter peccavit, temerarie periculo mortis sese exponendo.

Quoad alterum casum, cum agatur de reo poena capitis damnato, et a publica auctoritate poena iure meritoque infligi possit, et ita pariter mutari, cumque huiusmodi mutatio poenae in periculosum experimentum libere acceptetur a reo, Alexio, nihil illiciti agitur. Imo hic modus agendi ad communem utilitatem videtur quidam modus reparationis delicti commissi, quod semper involvit vulnerationem quandam boni publici. P. P.

144. DE SUICIDIO.

Marcus, vir militaris, a confessario quaerit an liceat navis praefecto, cum navis demergatur, spreto quolibet salutis effugio, in navi manere atque cum ipsa perire; item quodnam sit morale iudicium ferendum de nova illa velivolantium quorundam pugnandi ratione, qua sese supra hostium navim praecipites deficiunt, certo perituri at simul certo offensuri. Cui confessarius respondet primum illicitum esse, alterum vero dubiae honestatis.

Quaeritur:

1. Quae sit malitia suicidii.
2. An et quando liceat se certo mortis periculo exponere.
3. Quid ad casum.

' A. A. S. 45 (1953)» 74».

* A. A. S. 46 (1954), 593-594

SOLUTIO

Ad I. *Quae sit malitia suicidii.*

1° Suicidium, ut ipsa vox denotat, est occisio sui ipsius. Duplici modo committi potest: *directe* et *indirecte*. Suicidium *directum* habetur, cum mors directe et intenditur et sequitur ex actione libere posita; *indirectum*, quando mors non intenditur, sed praevидetur secutura ex actione posita. Quare in suicidio directo finis et actionis et agentis est mors inferenda; in suicidio indirecto, contra, nec finis operis nec finis operantis est mors secutura.

2° Suicidium, *directa et privata auctoritate* patratum, est gravissimum peccatum, quo laeditur iustitia erga Deum, caritas erga se ipsum, iniuria affertur familiae et societati humanae.

In quinto *Decalogi* praecepto Deus alte conclamat: « Non occides ».

In *Sapientia* ¹ dicitur: « Tu es, Domine, qui vitae et mortis habes potestatem ».

Item S. Paulus ait: « Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus »

Homo non habet dominium in vitam suam plenum et absolutum, sed utile tantum, quatenus vita et corpore frui valet secundum ius divinum rectamque rationem. Dominium absolutum et exclusivum in corpus hominis habet unus Deus, qui vitam ipsi dedit eamque continuo conservat. Quare homo sui occisione supremum, absolutum et exclusivum Dei dominium in vitam hominis laedit, quatenus sibi usurpat potestatem quae soli Deo competit.

Homo debet se ipsum diligere, atque ex ista dilectione oritur vehementissima

inclinatio conservandi vitam ac morti resistendi. Unde qui se ipsum occidit, caritatem sui ipsius manifesto laedit, cum maximum malum sibi revera inferat. Eo vel magis id affirmandum, quia vita hominis, etsi forte dura aliisque inutilis, semper tamen retinet praecipuum momentum aeternam beatitudinem promerendi.

Quilibet homo est membrum familiae et societatis humanae sive ecclesiasticae sive civilis, qua pater vel filius, qua fidelis et civis. Porro si quis arbitrio proprio se occidit, delinquit qua membrum communitatis eique damnum infert, cum singulae partes sint ordinatae in bonum totius corporis atque in eius incrementum et utilitatem opem conferre debeant.

S. Thomas egregie docet: « Seipsum occidere est omnino illicitum triplici ratione. — Primo quidem, quia naturaliter quaelibet res se ipsam amat, et ad hoc pertinet quod quaelibet naturaliter conservat se in esse, et corruptibus resistit quantum potest. Et ideo quod aliquis seipsum occidat, est contra inclinationem naturalem et contra caritatem qua quilibet debet seipsum diligere... Secundo, quia quaelibet pars id quod est, est totius; quilibet autem homo est pars communitatis, et ita quod est, est communitatis. Unde in hoc quod seipsum interficit, iniuriam communitati facit. Tertio, quia vita est quoddam donum divinitus homini attributum, et eius potestati subiectum, qui occidit et vivere facit. Et ideo qui seipsum vita privat, in Deum peccat,... sicut peccat ille qui usurpat sibi iudicium de re sibi non commissa. Ad solum enim Deum pertinet iudicium mortis et vitae, secundum illud *Deut. 21: Ego occidam, et ego vivere faciam* » ¹.

¹ 16. 13.

Rom. 14. 7 M.

¹ S. Th. I-II, q. 64, a. 5.

Ecclesia peculiaribus plectit sanctionibus suicidii delictum 4.

3° Occisio sui ipsius *directe ac propria auctoritate jacta*, cum sit res intrinsece mala, *numquam* licita evadit, ne ad infamiam quidem vitandam aut ad gravissimas vitae aerumnas auferendas aliudve molestissimum incommodum propulsandum. Agitur sane de praecepto divino negativo, quod universos homines respicit in variis circumstantiis vitae positos. Unde S. Augustinus recte animadvertit: «Restat ut de homine intelligamus illud quod dictum est: Non occides alterum; ergo nec te; neque enim aliud quam hominem occidit, qui se ipsum occidit » 5.

4° Certum est licitum esse *ex auctoritate divina* se occidere; nam Deus est supremus dominus vitae et mortis, ideoque potest alicui homini praecipere suicidium. Quaedam facta, quae in vitis Sanctorum (v. gr. S. Apolloniae, S. Pelagiae, etc.) leguntur, non certum probant praeceptum divinum adfuisse. Omnes concedunt istos Sanctos optimam intentionem habuisse; sed alii huiusmodi facta peculiari Dei inspirationi tribuunt, alii ignorantiae invincibili, quatenus Sancti censuerunt licitum omnino esse, quod obiective, contra, illicitum erat e.

An *ex publica auctoritate* liceat se occidere, controvertitur. Quidam negant, putantes id esse crudele atque indecens prorsus, ideoque limites potestatis publicae excedere; alii affirmant quia, aiunt, si iudex potest committere executionem sententiae cuilibet, id committere valet etiam ipsi reo: propterea, inquiunt, qui morte plectendus est, potest, iudice permittente aut praecipiente, se licite interficere seu mortis poenam in se ipsemet exsequi 7.

50 Praecipuae lugendae causae gravissimi delicti suicidii sunt istae: *dejectus fidei* magis magisque irrepens, ex quo fit quod multo frequentius accidant suicidia apud incredulos quam penes catholicos, et *libri pravi ac inhonestae repraesentationes*, in quibus saepissime suicidium commendatur et laudibus extollitur. Sacerdotes, praesertim animarum pastores, vehementer populum absterreant ab enormi suicidii crimine.

Ad II. *An et quando liceat se certo mortis periculo exponere.*

i Licet se *indirecte interimere ex causa* proportionate gravi. Procul dubio etiam indirecta sui occisio *per se* prohibita est. Sed actio indirecte causans mortem non est intrinsece mala, ideoque, causa proportionate gravi accedente, licita fieri potest, eodem modo quo malum indirectum voluntarium permittitur. Sane licet ponere actionem in se bonam aut indifferentem, ex qua sequitur propria mors, si bonus effectus saltem aequae immediate oriatur simulque adsit causa proportionate gravis actionem illam ponendi s.

2° Quo propius et certius mortem inducit actio, eo maior requiritur causa ad illam licite ponendam. Huiusmodi causa est potissimum *bonum spirituale, bonum publicum*, et non excluditur quoque *bonum privatum* sive proprium sive alienum.

Hinc pastores animarum licite se exponere valent evidenti periculo vitae, ut necessaria sacramenta moribundis administrent. Item milites cum certo vitae periculo pugnare possunt ac debent in proelio. Licitum pariter est turrim vel navim aut domum incendere ad hostes delendos, etsi certo

< Cfr. can. 985 » 5°; 1240, § i, 30; 2350, § 2

5 *De civitate Dei*, lib. I, cap. 20.

6 Cfr Noldin, II, n. 327; Prümmer, II, n. 112; LbsSTUS, *De iustitia ex iure*, lib. 2, cap. 9, 23.

7 Cfr S. Alpo lib. III, n. 369; Salmant., *De*

V praecepto, cap. 1, n. 118; Ballerini-Palmieri, II, n. 861

8 LUGO, *De iustitia et iure*, disp. 10, n. 5\$; I-ESSIUS, *De iustitia et iure*, lib. II, cap. 9, n. 32. Baller.-Palm., II, n. 860 ss.; Noldin, II, n. 327

propria mors inde sequatur. Licite quis in naufragio alteri cedit tabulam, quam arripuerat, quamvis in mare se dimittens praevideat se certo esse perituro^o.

Propter eandem rationem licet missionariis se conferre in regiones insalubres cum manifesto periculo mortis, religiosus fas est infirmis peste laborantibus inservire.

3° Si periculum mortis est remotum aut saltem non ita proximum, etiam causa levior potest excusare. Proinde licet v. gr. operariis metalla inaurare, vitrum conflare, in fodinis sulfureis laborare etc., cum periculo vitae abbreviandi. Peccant, contra, qui labores prorsus insuetos sine sufficiente ratione suscipiunt perficiendos; qui recusant sumere remedia etiam ordinaria ad sanitatem recuperandam vel conservandam; qui mortem sibi accelerant per usum morphinae, per crapulam etc.; qui ex futili ratione aut ex vana gloria vitam suam periculo exponunt vel abbreviant.

4° Disputant Doctores, num virgo possit eligere potius mortem quam sui violationem. Certum est, virginem directe se occidere non posse, e. gr. cor suum gladio transfigendo. Item certum est, virginem in isto casu aufugere posse etiam cum evidenti periculo mortis, v. gr. se proficiendo ex rupe aut fenestra. Certum e contrario non est, num virgo teneatur potius permittere se occidi quam violari. Plures theologi affirmant; multi negant, dummodo virgo mere passive se habeat et periculum consensus absit¹⁰.

5° Praeterea quaeritur, an liceat se occidere aut certo mortis periculo se exponere ad mortem certam ac duriorrem vitandam. Procul dubio *directe* se interficere, ut pluries dictum est, mi-

nime licet. Dum e contra fas est *indirecte* sc. occidere, seu certo mortis periculo se exponere in praedictis circumstantiis. Unde licite quis se eiicit e fenestra, ut effugiat incendium; e turri desilit, ad fugiendam mortem atrociorrem quam actu tyrannus illaturus est n.

Ad III. *Quid ad casum.*

i^o Praefectus navis potest ac debet ratione officii in navi firmus et constans manere, dum ipsa demergitur, ut ceteros adiuvet omniaque in solatium et salutem aliorum prestet, quae infelix adiunctorum condicio facienda permittit ac suadet. Sed, hisce peractis, praefectus navis effugium salutis, quod praesto sit, postremus arripere *tenetur* ad vitam salvandam, adeo ut tuta conscientia nequeat salutis effugium quodcunque reficere atque cum navi perire; nec profecto officii ratio aut normae artem navigandi respicientes ad id obstringunt; imo contrarium plane constat ex praefatis normis.

20 Nova velivolantium quorundam pugnandi ratio, qua sese supra hostium navim praecipites deiciunt, eatenus licita dicenda foret, quatenus principia de voluntario suicidio indirecto applicari possent, nimirum quatenus damnum hostibus illatum immediate sequeretur ex posita actione et solum mediate occisio se proficientis, vel saltem aequae immediate uterque effectus haberetur. Porro ex modo quo praedicta pugnandi ratio peragitur, *immediate* accidit, per ictum et explosionem inde secutam, internecatio illius qui se praecipitem deficit, et nonnisi *consequenter*, nempe ictu et explosione iam habitis, damnum hostibus infertur. Quare ex supra dictis sponte consequitur huiusmodi pugnandi rationem, prout in casu, illicitam esse.

F. iVL C.

⁹ Cir. S. THOM., 2^a 2, d. 29. art. 3; S. Alf., lib. III, n. 361; Lugo, l. c., n. 1 ss.

¹⁰ Cir. S. Th., II-II q. 64. a. 5^a ad 3; S. Alf., lib. III, n. 368; Salmantienses, l. c., ap. i, n. 127.

¹¹ Cfr. S. Alf., lib. III, n. 367; Lugo, disp. io. n. 80; Elbel, *De homicidio*, n. 16; PRÜMMER, II^a n. 114.

145. DE LEGITIMA VITAE DEFENSIONE.

ludith, fortis et patiens uxor Rustici, pessimi viri, qui eam continuis vexationibus subiicit, omnem impendit operam ut eundem ad meliora consilia revocet; sed frustra, imo quo mitiorem studet ludith se exhibere, eo asperioribus modis utitur Rusticus, qui tandem eo usque pervenit ut mortem uxori non tantum minatus sit, sed semel quoque inferre tentaverit, licet sine effectum. Nihilominus ludith a viro discedere noluit.

Verum quadam nocte, dum uterque somnum capturus est, ludith conspicit Rusticum pugionem sub pulvinari abscondentem ad ipsam sane in somno occidendam. Cubiculum a reliquis habitationibus valde remotum est, ostium obseratum eiusque elavem reperire impossibile est. Cum nullum aliud praesto sit medium mortem evadendi, ludith, vix ac maritus somno sopitur, maxima dexteritate eum confodit.

Quaeritur:

1. Sub quibusnam conditionibus liceat tum propriam tum aliorum vitam defendere etiam cum occisione iniusti aggressoris.
2. An in specie fas sit aliquando iniustam aggressionem praevenire.
3. An ludith peccaverit maritum occidendo.

SOLUTIO

Ad I. i^o *Licetum est unicuique defendere propriam vitam cum occisione iniusti aggressoris.*

Hoc declaratur in antiquo corpore Iuris Canonici¹, et in Catechismo Romano — Ratio est: quia licetum est ponere actionem ex qua malus effectus sequitur, dummodo: 1) ista actio non sit in se mala, sed bona vel indifferens; 2) ex ea aliquis effectus bonus aequè immediate sequatur ac effectus malus; 3) intentio sit bona; id est effectus bonus intendatur, non vero malus; 4) habeatur causa proportionata gravis ponendi hanc actionem. Hoc autem verificatur in casu illius qui, iniuste invasus, sese defendit cum occisione aggressoris. 1) Actio eius, scilicet sui ipsius defensio, non est mala, sed bona. 2) Effectus bonus, nempe conservatio

propriae vitae, ex actione sua aequè immediate sequitur ac effectus malus, qui est mors aggressoris. 3) Intentio eius est bona, intendit enim conservationem suae vitae, non vero mortem aggressoris, quam quidem, si aliter fieri posset, non inferret. 4) Habet causam proportionate gravem sese defendendi: vitare scilicet mortem imminentem. seu non privari vita, quae est unum e suis praecipuis bonis. Licetum est ergo alicui defendere suam vitam cum occisione iniusti aggressoris.

Cum ex praecepto charitatis debeamus diligere proximum nostrum sicut nos ipsos, sequitur nos posse *facere*, pro defensione vitae eius, quod licet *facere* pro defensione nostrae vitae. Possumus ergo defendere nostrum proximum, qui iniuste invaditur, occidendo eius aggressorem.

Sed si licet unicuique defendere

¹ Cap. 3, *De Sententia exco*.
- Part. III. 328.

propriam vitam et vitam proximi cum occisione iniuste aggressoris, ad hoc non tenetur. *Et quidem non tenetur defendere propriam vitam, sed potest permittere sui occisionem*; nam nemo tenetur vitam suam conservare per medium extraordinarium et durum, qualis est occisio hominis. Praeterea: *quia* bonum virtutis potest praeferrī propriae vitae; et ideo iniuste invasus potest permittere sui occisionem ex motive alicuius virtutis, v. gr. ex motivo charitatis erga aggressorem, ne iste privetur vita temporali et aeterna. Duplex autem est casus, in quo iniuste invasus tenetur se defendere. Primus est, si eius vita est necessaria vel valde utilis bono communi aut familiae: bonum enim commune et familiae praevallet vitae privatae aggressoris. Secundus casus est, si ipse invasus invenitur in statu peccati mortalis; si enim sinat se ab aggressore occidi, erit pro ipso aeterna damnatio; et charitas erga seipsum obligat ad vitandum hoc periculum.

Nec etiam tenemur *ex charitate* defendere proximum qui iniuste invaditur: quia tum invasus tum invadens sunt aequaliter proximus noster; et ideo non est obligatio standi magis pro vita unius, quam pro vita alterius. — Si tamen persona iniuste invasa valde necessaria est Reipublicae, *iustitia legalis* nos obligat ad eam defendendam. Item *ex pietate* tenetur unusquisque defendere patrem, matrem, uxorem, filium. Demum adest obligatio *ex officio* pro custodibus publicae securitatis protegendī cives contra iniustos invasores.

2° Ut tamen licitum sit defendere vitam propriam vel proximi cum occisione aggressoris, requiruntur quaedam conditiones. 1) Requiritur ut ille qui aggreditur sit *iniustus* aggressor, nullum ius habens aggrediendi. Nam si ius habet, ut contingit in ministro iustitiae, nempe carnifice, qui trahit

ad supplicium reum capite damnatum, carnifex iste non potest vi repelli et occidi. Utitur enim iure suo, imo fungitur officio; bonum autem publicum postulat ut ministro iustitiae, legitimum officium suum exercenti, non inferatur violentia. Non tamen est necessarium ut aggressor sit *formaliter* iniustus, seu peccet aggrediendo. Sed si est *materialiter* tantum iniustus, ut in casu quo amens, furiosus, ebrius, etc. nobis mortem inferre conatur, licitum est eum occidere, si aliter actio eius non possit impediri; nobis enim veram iniuriam infert, quam vi repellere licet.

2) Alia conditio requisita, est, ut aggressor *actu* vim inferat. Non sufficit ut sit in potentia plus minusve remota inferendi damnum. Hinc si scias aliquem velle te interficere, et expectare tempus opportunum pro executione sui pravi propositi, non tibi licet eum praevenire et occidere. Hoc non esset defensio, sed potius aggressio. Non tamen necesse est expectare donec aggressor primus percusserit; sed sufficit ut faciat aliquid quod censetur aggressio, vel aggressionis inchoatio: v. gr. ut ensem stringat, vel in te dirigat sclopetum.

3) Ad liceitatem defensionis cum occisione aggressoris adhuc requiritur ut *servetur moderamen inculpatae tutelae*. Haec verba significant non esse adhibendam maiorem violentiam quam sit necesse ad conservationem propriae vitae; alias actus non esset proportionatus fini, nec mera defensio, sed potius vindicta. Hinc si quis potest vitare mortem clamando, fugiendo, exarmando, verberando vel vulnerando aggressorem, non est licitum eum occidere.

4) Ultimam conditionem exigit S. Thomas ³, scilicet ut invasus *non intendat occisionem et mortem aggressoris*, sed tantum permissive se habeat

³ S. Th. I-II, q. 64, a. 7.

ad eam. Ratio est: «quia occidere hominem non licet nisi publica auctoritate, propter bonum commune; ergo illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem, qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum». Sunt tamen quidam auctores, ut Lugo, Lehmkuhl, Ballerini, etc. qui opinantur licitum esse intendere occisionem et mortem aggressoris. Quia quando licet intendere finem, licet etiam intendere medium necessarium ad hunc finem. Sed aliquando ad hunc finem, qui est vitae nostrae defensio, et quem nobis licet intendere, necessaria est mors aggressoris, qui, propter animum obstinatum, non desinit a nos aggrediendo, nisi moriatur. Ergo licet etiam, saltem aliquando, intendere mortem aggressoris. Ad hoc respondetur, mortem aggressoris non esse proprie medium ad nostram defensionem, sed effectum ex ea consequentem. Sicut enim chirurgus quando vult curare infirmum per amputationem membri, quamvis noverit ex hac amputatione secuturum dolorem infirmi, non tamen assumit hunc dolorem sicut medium ad curationem, imo neque illum vere intendit, cum mallet curare aegrotum absque eiusmodi dolore, si posset; sed solum eum permittit, vel negligit, iudicans non idcirco abstinendum esse a curatione huius infirmi: ita ille qui invaditur, quamvis videat se non posse tueri suam vitam, nisi invasorem occidat, non tamen propterea assumit mortem aggressoris tanquam medium ad sui defensionem, sed tantum eam non evitat, rationabiliter existimans se non teneri abstinere a sui defensione, etiamsi mors alterius inde sit secutura.

Ad II Non sunt concordēs Auctores in responsione danda huic quaesito: An fas sit aliquando iniu-

stam aggressionem praevenire. Iuxta quosdam, hoc nunquam licitum est, hac quidem ratione: quia praevenire aggressorem nondum actu aggredientem, non est se defendere. Defensio enim fit per repulsionem violentiae; ubi autem violentia necdum infertur, ipsa non proprie repellitur. Sed non licet privato alium occidere, nisi in necessariam defensionem. Ergo non licet, aggressorem praeveniēdo, eum occidere¹. — Observat autem Dominicus Soto quod praevenire aggressionem iniustam potest habere rationem aggressionis vel defensionis. Quando habet rationem aggressionis, non est licitum; secus vero quando habet rationem defensionis. Discernere autem an sit aggressio, an vero defensio, pertinet ad arbitrium viri prudentis. Porro sunt aliqui theologi, viri quidem prudentes, qui opinantur praevenire aggressorem, eum occidendo, defensionem esse quando scilicet aliquis habet certitudinem moralem de sibi parata aggressionē, nec erit possibile declinare periculum mortis, quando invadetur. Et citant exempla de uxore, quae, scit cum certitudine maritum noctu eam esse occisurum, nec potest effugere periculum; vel de eo qui debet exire e domo, et scit inimicum, coram quo debet transire, ipsum expectare ad occidendum. Ratio eorum est: quia non est rationabile velle cogere aliquem ad expectandam aggressionem, quando iuste timet non posse amplius eam repellere. Hanc opinionem tenent Lugo, Vazquez, Soto, Génicot, Berardi, etc.; et Clemens Marc³ vocat eam *probabiliorem*. Tamen, ut observat S. Alfonsus⁶, ista sententia vix in praxi potest teneri, propter periculum hallucinationis. Multi enim de vulgo nesciunt discernere quando

¹ Cfr. Syxvium, in II-II, q. 64. a. 7, quaesitum 63.

⁵ L 734

• Lib. III» tract. 4» n. 387.

est aggressio, quando vero defensio; et sic abuterentur licentia occidendi iniustum invasorem. Unde, propter tale periculum, generatim non licet praevenire aggressorem, et illum occidere antequam de facto aggrediatur. Hoc tamen non impedit quominus ille, pro quo non est timendum tale periculum hallucinationis, possit praevenire aggressionem, si sciat certe aliquem velle ipsum occidere, nec possit contra eum se defendere quando invadetur.

Ad III. Laudanda est ludith de eo quod, non obstantibus vexationibus mariti, cum eo voluit remanere, ut ad meliora consilia revocaret. Sed quando vir iste non tantum ei mortem minatus est, sed inferre tentavit, quamvis sine effectum, prudentia exigebat ut haec mulier vitam suam in tutum poneret, et a marito se separaret. Erat casus in quo separatio legitima evadit.

Quantum vero ad occisionem mariti, ludith non defendit vitam suam cum occisione iniusti aggressoris, quando iste actu eam aggrediebatur. Dicitur enim quod illum maxima dexteritate confodit, quando erat somno sopitus. Praevenit igitur aggressionem. Et quidem *primo aspectu* videretur praevenisse in circumstantiis in quibus hoc erat licitum. Dato enim quod maritus iam tentaverat eam interficere, et quod hac nocte absconderat pugionem sub pulvinari, erat mulier ista moraliter certa de prava intentione viri sui erga ipsam; et, si expectasset eius aggressionem, erat ipsi valde difficile mortem vitare. Non poterat enim clamare et

implorare auxilium aliorum, cum esset cubiculum valde remotum a reliquis habitationibus; nec poterat fugere, cum ostium esset clausum, et esset impossibile eius elavem reperire.

Dicendum est vero quod ludith egit illicite, praeveniendo aggressionem mariti et illum occidendo. Etenim vel durante somno viri subripuit pugionem sub pulvinari absconditum, et cum eo occidit maritum, vel aliis armis usa est ad illum occidendum. Si primum, non erat ipsi licitum interficere virum suum, qui privatus pugione, remanebat inermis, nec poterat amplius aggredi uxorem suam et eam vita privare. Non erat igitur mulier ista in casu quo licet occidere iniustum aggressorem. Debebat proficere pugionem per fenestram, aut cum taliter abscondere ut non posset reperiri a marito; non vero eo uti ad interficiendum coniugem. Si vero secundum, non poterat ludith licite praevenire aggressionem, sed debebat eam expectare: nam deerat una e conditionibus requisitis ut hoc fuisset licitum nempe impossibilitas vitandi mortem tempore aggressionis. Poterat enim haec mulier, utpote armata, repellere vim a marito inferendam, et sic impedire ne ab eo trucidaretur.

Considerando ergo rem *objective*, ludith peccavit occidendo maritum. *Subjective* vero potuit immunis esse a culpa, nempe si, sciens licitum esse defendere vitam propriam cum occisione iniusti aggressoris, bona fide aestimavit se esse in circumstantiis in quibus haec occisio erat licita.

C. M. P.

146. DE DUELLO.

Audit Hippocrates medicus Nisum amicum suum duellum cum Sertorio esse brevi initurum. Conatur quidem Hippocrates amicum a proposito revocare; at cum nihil proficiat, seipsum ut medicum in singulari concertatione offert, sperans se maiora mala ope sua esse impedi-

turum. Revera vix dum certantes congressi sunt: «Satis» exclamat Hippocrates et ad Nisum accurrens, inflictis vulneris praetextu, lanceola ita eius manum subito lacerat, ut modicus sanguis effluat. Cum singulare certamen ad primam, ut dicunt, sanguinis effusionem conductum sit, Nisus et Sertorius, medico ridente, ad sua reverti coguntur.

Quaeritur:

1. Quid sit duellum et quomodo dividatur.
2. An et quatenus liceat duellum.
3. An recte egerit Hippocrates.

SOLUTIO

Ad I. Duellum, quasi *duorum bellum*, prout accipitur in iure canonico, solet definiri: singulare certamen inter duos (vel subinde plures), ex conducto de loco, tempore et armis susceptum idque cum armis de se aptis ad mortem vel grave vulnus infligendum. Hinc non est duellum pugilatus seu *boxing*, quia desunt arma; neque pugna cum ferris acie retusa, bacillis et fustibus, quia non de se apta sunt ad mortem inferendam, etsi per accidens mors inde sequatur. Arma letalia sunt gladii et cultri et in genere omnia arma ignivoma (rivoltella, pistola, fucile). Sufficit autem ut arma letalia sint; non requiritur ut certamen ineatur cum gravi periculo occisionis vel gravis vulnerationis. Ex repetita declaratione S. C. Concilii¹ etiam tamquam duella sensu canonico habenda sunt sic dictae «Bestimmungsmensuren» in Universitatibus Germaniae usitatae. Non est duellum sensu iuridico si duo ob iniuriam subita ira excandescentes se provocant ad pugnam, statimque ad aliquem locum progressi congregiuntur: quia non pugnant *ex conducto*. Similiter, si quis alteri dicat: «Tecum pugnabo prima occasione, qua mihi obviaveris»: quia deest designatio loci et temporis. Pariter, si inimicus paratus ad te occidendum, ex petulantia tibi arma offerat, ut sic fortunam experiaris; tunc enim, si evadere nequeas, cogeris ad defensionem, et alter

est aggressor². Ut plures quam duo duellum sensu canonico instituant, requiritur ut convenerint «ut bini, terni aut plures hinc inde pugnent», ut ait Clem. VIII³.

Duellum variis modis dividitur; principalis vero divisio est in duellum publicum et duellum privatum, prout scii, auctoritate publica vel privata suscipitur. Insuper distinguitur sollemne et simplex; sollemne est illud quod fit cum certis caeremoniis, nempe adhibitis testibus quos *patrinos* sive *secundantes* vocant, atque litteris provocatoriis; simplex est illud quod quidem ex conducto de loco, tempore et armis fit, sed sine sollemnitatibus istis. Tandem habetur duellum *ad mortem*, si cum intentione occidendi, vel *ad primum sanguinem*, si cum intentione vulnerandi tantum instituitur.

Duella potius originem ducunt ex singularibus moribus populorum germanicorum, atque ex duello iudiciali sive purgatione vulgari, ex *faidis* sive bellis privatis, et ex torneamentis. Saec. xiv ad finem vergente invecta est in Hispania et Gallia nova forma duelli contra vitam adversarii ex falso scii, praetextu offensas contra honorem illatas reparandi, quae forma brevi tempore per totam Europam late dif-

¹ 9 Aug. 1890; 10 Febr. 1923; 13 Iunii 1925.

² Cfr. S. Alf. > *Thcol. Alor.*, lib. III, n. 400 401.

³ Constit. *Illius vices*, 17 Aug. 1592.

fusa est. Ecclesia praesertim per Romanos Pontifices huic abusui iam ante Cone. Trid. semper restitit eumque gravissimis poenis subiecit Concilium Trid. edixit: «Detestabilis duellorum usus, fabricante diabolo introductus, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur, ex christiano orbe penitus exterminetur»; simul poenam excommunicationis contra duellantes variosque complices statuit, quam poenam Gregorius XIII, Clemens VIII, Benedictus XIV confirmarunt, explicarunt, extenderunt, novis aliquando poenis adiectis; Pius IX eam in Const. Ap. Sedis, et Benedictus XV in novo Codice Iuris Canonici una cum aliis poenis retinuerunt. Leo XIII in litteris enc. *Pastoralis Officii* 12 Sept. 1891 ad Episcopos Germaniae et Austriac duellum iterum sollemniter proscripsit. Contra duellum leges civiles quoque *scriptae* sunt, quae tamen practice valde negligenter applicantur ⁴. Ultimis temporibus valde propagatae sunt associationes contra duellum, quae non spernendos fructus prodixerunt.

Ad II. Quoad liceitatem duelli, distinguendum est inter duellum publicum et privatum. Duellum publicum potest fieri licitum, si scii, ex publica auctoritate suscipitur ob bonum commune, ob eandem scii, rationem ob quam licitum est bellum instituere. Ratio est quia non apparet cur duo vel pauci non possint congregi, cum integri exercitus id possunt; immo id suadet humanitas, ad parcendum sanguini, bellicae calamitates declinandas. Si tamen agmina valde inaequalia sunt, bonum commune videtur exigere, ut princeps agminis fortioris — modo bellum iure gerat — bellum eligat, nisi praeferant inaequa-

les ad singulare certamen eligere; at eiusmodi duella iam locum non habent. Duellum vero ob causam privatam susceptum, semper est graviter illicitum. Ratio est quia tantum abest ut sit legitima defensio, ut contra mutua sit aggressio ex consulto facta, et privata vindicta; unde malitiam habet duplicis homicidii, sui scilicet ac proximi. Adde quod duellum est medium prorsus ineptum ad finem ob quem solet adhiberi, ad laesum nempe honorem reparandum. Sed etiam ob quodcumque aliud motivum, privatum duellum est illicitum, ut ad vires vel armorum peritiam ostendendas, ad litem terminandam vel innocentiam manifestandam, quae ultima causa *purgatio vulgaris* dici solet et damnata fuit ab Ecclesia in c. i et 2 *de purg. vulg.* De caetero quoad motivum praesertim honoris cfr. quinque prop. a Benedicto XIV condemnatas in Const. *Detestabilem* 10 Nov. 1752 et prop. 2 damnatam ab Alexandro VII. Attamen, nobilis vel miles provocatus ad duellum, licite quidem respondere potest: «Ut Christianus non possum acceptare duellum; paratus tamen sum ad me defendendum contra iniustos aggressores». Tunc enim verum duellum non habetur, quia deest acceptatio ⁵. Illicita quoque sunt tum duella ad *primum sanguinem*, tum duella *ficta* sine animo vulnerandi, quamvis haec ultima non sint vere duella, nec poenis canonicis exponant; illicita sunt quia priora per se periculosa sunt, etiam quoad vitam, et Clemens VIII in Const. *Illius vices* 17 Aug. 1592 ea prohibuit; et omnia dant scandalum et duellis fatalibus ansam praebent.

Ut abusum duelli cohiberet, Ecclesia varias poenas etiam in Codice iuris can. statuit, quae poenae etiam valent pro duello simplici et ad primum sanguinem et pro mensuris germanicis.

⁴ Cone. Trid.» Scis. 25, *cap.* 19 re/.
⁵ Cir *Cod. Pen. Ital.*, art. 394-396.

⁶ Ita S. Alfonsus, *Theol. Mor.* lib. 5, n. 400.

Et quidem: 1) Ante omnia incurrunt vi can. 2351, § 1 ipso facto in excommunicationem Sedi Apostolicae simpliciter reservatam: «duellum perpetrantes aut simpliciter ad illud provocantes vel ipsum acceptantes vel quamlibet operam aut favorem praebentes, necnon de industria spectantes illudque permittentes vel quantum in ipsis est non prohibentes, cuiuscumque dignitatis sint». Provocans est excommunicatus etiamsi provocatus non acceptet duellum; item acceptans, etsi duellum de facto non sequatur; omnes alii excommunicationem tunc tantum incurrunt, quando duellum reapse locum habuit. Inter « quamlibet operam aut favorem praebentes » veniunt non tantum cooperatores principales, ut mandans; tales enim iam vi can. 2209, § 1-3 excommunicationi subjacent etiamsi clausula de iis desit; verum etiam cooperatores accessorii qui duellum tantum facilius aut sollemnius reddunt, ut patrini. Hinc etiam medicus qui rogatus a duellantibus duello assistit cum intentione citius finem pugnae imponendi vel simpliciter vulnera ligandi et curandi, atque confessarius qui rogatus a duellantibus assistit ut ministerium suum impleat, excommunicationem contrahunt, prout respondit S. Off. 31 Maii 1884. Immo, ex eodem responso etiamsi non sint praesentes, sed in domo vicina vel in loco propinquo sistant, proximi ac parati ad praebendum suum ministerium, prout opus fuerit, excommunicationem contrahunt, quatenus id ex conducto fiat. De industria spectantes sunt ii qui praesentia sua duellantes ad pugnam excitare censendi sunt; non autem illi qui eminus aut secreto spectant vel casu transeuntes ex curiositate aspiciunt. Permittentes vel quantum in ipsis est non prohibentes cuiuscumque dignitatis sint, attenta ultima clausula, satis certo sunt tantum personae publicae.

2) Ipsi duellantes privantur *sepultura ecclesiastica*, nisi ante mortem dederint signa poenitentiae; atque dummodo decedant ex vulnere in duello accepto, etsi extra locum conflictus, can. 1240, § i, 4°.

3) *Infamia iuris* incurritur ipso facto ab ipsis duellantibus eorumque patrinis, cum sequelis iuridicis, can. 2351, § 2. Hinc:

4) A duellantibus eorumque patrinis contrahuntur variae inhabilitates, can. 2294, § i, in specie irregularitas *ex defectu*, bonae famae scii.; idque etiamsi duellum non fuerit fatale, prout declaravit S. C. C. 9 Aug. 1890; can. 984, 5°.

5) Incurritur aliquando etiam irregularitas *ex delicto*; idque primum, quando duellum secum tulit homicidium; tunc enim, effectu secuto, irregulares sunt tam ille qui homicidium perpetravit quam omnes cooperatores; secundo, quando duellum secum tulit mutilationem; tunc irregulares sunt illi qui se vel alium mutilaverunt; non vero cooperatores secundarii, can. 985, 5°. Cooperatores principales irregularitatem incurrere videntur, quatenus irregularitas ex delicto non tantum ut inhabilitas, verum etiam ut poena habenda esse videtur, ideoque ei applicandus est can. 2231, vi cuius omnes cooperatores principales seu necessarii, enumerati in can. 2209, § 1-3, eandem poenam incurrunt, nisi lex aliud expresse caverit.

Ad III. Hippocrates bene utique facit conando amicum a proposito revocare. Tota quaestio est num, sese offerens ut medicum in singulari certamine cum spe maiora mala ope sua impediendi, recenseri debeat inter « quamlibet operam aut favorem praebentes », ita ut duello secuto excommunicatus habendus sit? Primo saltem obtutu videri posset huic quaestioni affirmative esse respondendum.

attento praesertim etiam responso S. Officii supra citato, vi cuius medicus rogatus a duellantibus, sed assistens cum intentione citius finem pugnae imponendi, nihilominus excommunicationem incurrit. Iamvero, etiam Hippocrates idem facere videtur. Non rogatus quidem, sed sponte sese offerens assistit duello, sperans se maiora mala ope sua esse impediturum; quod practice idem esse videtur ac assistere cum intentione citius finem pugnae imponendi, quo utique maius malum impeditur. At vero, adsunt quaedam circumstantiae duellum antecedentes, concomitantes et subséquentes quae in casu a S. Officio soluto non occurrunt atque saltem probabiliter ostendere videntur Hippocratem nullam « operam aut favorem » praebuisse duello. Non enim solummodo *intendit* impedire mala maiora, sed talem intentionem luculenter manifestavit ante duellum, conando amicum a proposito revocare, ita ut, si dein se ut medicum offerat, amico etiam clarum esse debeat cum qua intentione sese obtulerit. Neque dicatur eum non assistendo forsitan duellum impediturum fuisse; si enim ita res sese habuissent, certo certius assistentiam non obtulisset. Quapropter non liquet quomodo duello futuro ullam operam vel favorem praebuerit. Sed neque duello incepto: illud enim artificio suo — exclamando « *satis* » atque fingendo vulnus amico ab adversario inflictum —

prorsus illusorium reddidit. Duellum tandem hoc modo terminatum tamquam meram comoediam deridet. Proinde, quamvis alii severius iudicaverint, practice tamen Hippocrates non videtur necessario tamquam excommunicatus tractandus esse, non solum quia *subiective* non peccavit, verum etiam quia omnis favor et opera ad duellum adeoque omne etiam peccatum obiective deesse videtur. Neque ratio scandali contra medicum allegari potest, quum ex adiunctis rectius eius agendi modus satis cognoscatur atque scandalum aliorum qui eius intentionem de facto non perspexerint, tolerari possit ob gravem rationem maiora mala impediendi; insuper post factum intentionem suam divulgare posset. Haec benigna solutio eo facilius admitti posse videtur, quia non desunt auctores qui etiam paternos in casu simili excusent. « Minime excommunicantur, ita Génicot ;, qui hoc officium *patenter* eo tantum acceptant ut reconciliationem inducant, vel etiam ad locum certaminis comitantur *eo patente animo* ut duellum impedian, vel, si norint duellantes omnino velle ad mortem usque decertare, *ut certamini finem imponant quam primum alteruter leve vulnus acceperit* ». Neque alieni sunt a tali sententia Cavigioli 8, Cappello ", Chelodi °, et iam multo prius Pcnacchi 'l. Si isti Auctores ita de patris iudicarunt, idem de medico iudicari posse videtur. C. D.

147. DE DUELLO ALTERA FACTI SPECIES.

Georgius, gravi iniuria a Flavio affectus, quodam die obviam ei inermi prodit, eumque incusso metu et intentatis minis ad duellum provocat, ratus Flavium illud esse recusaturum. At contra Flavius minis perterritus duellum acceptat. Designantur igitur testes et arma, simulque tempus et locus determinantur. Statuta hora Georgius cum suis pa-

7 heol. Αἰστ.» II, n. 601.
 ■ *De Cens*, n. 143
 • *De Cm.*, n. 347.

In *De Del. et Poenis*, n. 80.
 u Comm. in C. /lp. *Sedis*, I, p. 575.

trinis ad conventum locum se confert, sed pro Flavio repent expectantem filium eius Hermannum. Admirans ab eo quaerit quare Flavius non advenerit. Quia morbo laborat, respondet Hermannus. His auditis, ira percitus Georgius Hermannum ad pugnam loco patris invitat. Testibus praesentibus, ambo gladium extrahunt et inter se dimicant, fitque brevi ut Hermannus dexteram auriculam Georgio abscindat.

Quaeritur :

1. Quaenam sint poenae contra duellantes.
2. An Georgius et Flavius excusari valeant; an certamen Georgium inter et Hermannum verum duellum fuerit.
3. An aliquis ex memoratis in casu inciderit in poenas contra duellantes latas.

SOLUTIO

Ad I. i° *Poenae* in duellantes statutae in Codice I. C. sunt sequentes: 1) *Excommunicatio latae sententiae R. Pontifici simpliciter reservata*, quae extenditur ad *quoscumque complices, uti eruitur ex can. 2351, § 1*: « Duellum perpetrantes aut simpliciter ad illud provocantes vel ipsum acceptantes vel quamlibet operam aut favorem praebentes, nec non de industria spectantes illudque permittentes vel quantum in ipsis est non prohibentes, cuiuscumque dignitatis sint, subsunt ipso facto excommunicationi Sedi Apostolicae simpliciter reservatae ». Longum esset hanc censuram integre explicare; nobis sufficiat aliqua innuere, quae casum nostrum propius attingunt, a) *Principaliter* excommunicatione plectuntur *perpetrantes, provocantes et acceptantes*; ceteri omnes *accessorie*, idest ratione cooperationis ad duellum, b) Ut excommunicatio incurratur sufficit quoad primos *provocatio* vel *acceptatio*, dummodo hi actus vere *ex animo* fiant, non simulate, quamvis duellum secutum non fuerit; quoad alios, qui accessorii sunt, necesse est duellum *reapse sequi*, illudque *verum*, non fictum ¹. c) Qui

ex metu gravi duellum patrat, vel acceptat, aut ad illud provocat, non excusatur, quia delictum, iuxta can. 2229, § 3j 3^{is} vergit in publicum animarum damnum ². d) Etsi *duella academica*, quae vocant, rigore loquendo, minime veri duelli notam praeseferant, tamen ab Ecclesia qua talia prohibentur, iisdemque poenis plectuntur. Ad rem conferantur responsa S. C. Concilii, 9 Aug. 1890 ; 10 Febr. 1923 ; 13 Iunii 1925

2° *Infamia iuris*, quae irrogatur duellantibus eorumque patrinis (can. 2351, § 2), quae secumfert irregularitatem (can. 984, 5°).

3° *Privatio sepulturae ecclesiasticae*, si duellantes in conflictu vel ex vulnere inde relato decedant, quin ante obitum signa poenitentiae dederint, can. 1240, § i, n. 4. His praeiungitur:

Tres conditiones ad habendum verum duellum communiter ab AA. requiruntur: a) *singulare* duorum vel plurium *certamen*, qui singuli et determinati contra singulos et determinatos pugnent; b) *ex praecedenti condicto* de *tempore, loco et armis*

² Cappello » I. c., n. 60 et 346.

³ A. S. S., vol. 23, p. 242.

¹ A. A. S.» vol. 15, p. 154.

A. A. S.» vol. 15, p. 137 3.

¹ Cappello. I. c., n. 344

susceptum. Iuxta pluies, praecedens huiusmodi *condictum* haec tria amplecti debet. Unde duellum, sensu poenali, non habetur *tum* si electio armorum fiat demum in loco certaminis, *tum* si duo se ad pugnandum certo in loco provocent et *statim* illuc pergant. « Quae sententia, ait Cappello ⁶, cum versemur in odiosis, practice videtur tuta ». Duellum pariter non est, sed *rixa*, quando duo, ex impetu irae, ad pugnam se provocant, statimque congregiuntur; c) *armis* ad occidendum, vel letaliter vulnerandum *per se aptis*. Quae omnia perpulchre exponit D'Anibalc ⁷ dicens, quod duellum « consistit, i) ex pugna singulorum... 2) Opus est, ut ex condicto susceptum fuerit: idest, electis, communi consensu, pugnae loco, tempore et armis. Nam si tantum tempus, vel locus tantum electus fuerit, duellum dici non solet: immo nec utroque electo, si de his in rixa convenerint, et egressi, statim commiserint. Demum, 3) aut certatum sit armis letalibus: quamobrem si pugnis, bacillis, ferro acie retusa, dimicatum sit, duellum cessat, etsi mors per accidens sequuta fuerit ».

Ad II. Georgius et Flavius excusari non valent a peccato, quia metus a peccato non excusat, sed nec a poenis in eos latis, qui ad duellum *provocant*, vel illud *acceptant*, etsi duellum ex quocumque impedimento non sequatur. Nam Gcorgio minime *certa* spes affulgebat quod duellum revera impediretur, sicque nullo modo duellum *fictum* dici potest. Flavius pariter, minis quidem perterritus, duellum acceptavit, sed ex dictis n. i°, c) metus gravis non excusat, cum eiusmodi delictum in publicum animarum damnum vergat.

Certamen inter Georgium et Hermannum verum duellum haud est dicendum, quia, uti patet, abfuit praecedens *condictum* de loco, tempore et armis.

Ad III. Ex hucusque expositis liquido patet, quod Georgius et Flavius in excommunicationem latae sententiae R. Pontifici simpliciter reservatam inciderunt; Hermannus vero, qui dexteram auriculam Gcorgio abscidit, irregularitatem *ex delicto* incurrit (can. 985, 5°). P. I. B.

148. DE DUELLI CONTUMELIA.

Silvius sacerdos, propter levem aliquam inadvertentiam contra nobilem quemdam militem commissam, ab hoc iniuriis lacessitur et ad duellum provocatur. Silvius, arte dimicandi apprime peritus, non ut adversarium vulneret, sed ut eius impudentiam retundat, annuit ut statim congrediantur in vicino cubiculo. Primo ictu omnes globulos vestis adversarii sui abscindit; secundo, antequam ille repercutere posset, totam vestem a summo ad imum scindit; tertio ensem ex eius manu excutit et eum ludibrio omnium adstantium relinquit.

Quaeritur:

1. Utrum Silvio ita agere licuerit.
2. An duelli reatum et poenam incurrerit.

⁶ L. c., n. 345

⁷ *Summula theol. mor.*, II. n. 288.

SOLUTIO

Cum principia moralia circa duellum in casu praecedenti tractata sint, rem breviter expedire possumus.

Ad I. Per se non licet agere ut in casu egit Silvius. Etenim saltem facile adest cooperatio ad peccatum adversarii qui duellare serio proponit.

Praeterea sacerdotem dedecet arma gestare et adhibere, unde scandalum et admiratio adstantium excitatur. Ex hac parte tamen Silvius excusabitur, si suae peritiae tam certus est ut in casu dicitur, tunc enim scandalum cito evanescet, omnesque intelligent sacerdotem vero duello minime consensisse.

Ad II. Duelli reatum et poenam Silvius minime incurrit, quia ficte tantum duellum admisit. Dubium esse potest utrum reatus duelli deficiat etiam ex eo quod certamen statim atque provocatum susceptum est. Revera his in casibus plerumque non duellum sed rixa habetur; attamen aliquando duellum erit, siquidem etsi in duello locus tempusque et arma praecedenter conducta esse debent, determinatum intervallum temporis minime requiritur.

B. I. M. X.

149. DE BELLO: DE MORALITATE PYROBOLI ATOMICI.

Ludovicus, iuvenis viginti annorum, sponte militiae nomen dedit et in cohorte aerea adseribitur. Post annum experimentorum omnis generis, optime exercitorum, recensetur inter viros tempore belli incursionibus in hostili territorio faciendis addictos, armis atomicis.

Cum aliquid audivisset de probabili illicite usus pyroboli atomici ad proprium parochum aufugit ab eoque consilium petit utrum eidem liceat, rebus sic stantibus, in exercitu permanere.

Quaeritur:

- 1. Quid de moralitate pyroboli atomici.
- 2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. His ultimis annis typus novus instrumenti bellici productus est, cuius potestas destructiva est multo maior omnibus anterioribus armis: est sic dictum pyrobolum atomicum (Atomic bomb; bomba atomica).

Primitus inventum fuit in America, et, post experimentum in Novo Mexico, adhibitum est in bello contra Japoniam ad destruendas duas civitates,

quarum vulgare nomen est Hiroshima et Nagasaki (diebus 6 et 9 augusti 1945).

Ab illo tempore ad praesens multa quidem pyrobola atomica adhibita sunt, ratione tantum experimenti, in mari (Bikini lacunae) et in terra (Nevada etc.); experimenta postea imitati sunt Russi et in Australia Angli.

De effectibus horum instrumento-

rum fuse tractatur in ephemeridibus et libris scientificis ¹.

Ad quaestionem moralem pertractandam haud necesse est descriptionem profundam naturae huius instrumenti dare: sufficiat illas notas tradere quae magis directe afficiunt nostrae quaestionis aspectum moralem. Pyrobolum atomicum differt ab ordinario quatenus: *a)* in eo fons omnis energiae est fusio nuclearis, dum in ordinario est mutatio chemicalis; *b)* est pluries ac pluries magis potens; *c)* emittit calorem magnum ac radia mortifera; *d)* partes quoque residuales pyroboli atomici emittunt radia mortifera. Sed convenit cum aliis quatenus etiam pyrobolum atomicum potest faciliter transferri ac dirigi.

Quoad effectum destructivum adnotandum est quod, etiamsi hic effectus multum pendeat e circumstantiis et vis pyroboli atomici destructiva de die in diem augeatur, possumus nihilominus sequentia statuere: ex explosione pyroboli atomici prius inventi (vulgo « bomba atomica » stricte dicta) in arca super terra per km. 2 circiter omnia absolute destruuntur et plectuntur morte 90 % incolarum; extra hanc aream per 4 km. quasi destructio habetur eorum quae extant ac plectuntur morte 55 % inhabitantium: usque ad 12 km. ab explosione datur destructio diversis gradibus -.

Clarum est hanc destructionem ab uno pyrobolo atomico effectam, multo graviolem esse quam quamcumque aliam destructionem, aliis instrumentis bellicis peractam.

Exurgit heic quaestio: utrum usus huiusmodi bellici instrumenti licitum sit an non.

Usus de quo agimus praesupponi-

¹ Cir inter alia *The effects of atomic weapons*. Prepared for and in cooperation with the U. S. Dept of Defence and the U. S. Atomic Energy Commission Under the direction of the Atomic Scientific Laboratory » Washington 1950. p. 376.
O I P III. n 376 St

mus fieri in bello iusto: omnia enim instrumenta, quae adhibentur in bello iniusto, ex illicite bellum eo ipso illicita evadunt. Principium autem, quod viget circa media adhibenda in bello iusto, est hoc: ea omnia licent quae ad finem belli necessaria sunt, nec iure naturae nec pactionibus internationalibus prohibentur.

Ergo media adhibita in bello iusto debent esse conformia iuri naturae et iuri internationali. Singillatim igitur inquirendum est de limitationibus ab istis iuribus positis.

i° Quoad ius naturale principia de licitis vel illicitis in iis quae magis attinent ad rem nostram, sunt sequentia:

a) in bello iusto illicitum est adhibere media quae sunt in se mala;

b) licitum autem est adhibere arma letalia (quatenus necessaria sunt ad finem consequendum): 1) ad occidendum nocentes directe et 2) ad occidendum innocentes indirecte, sub quibusdam conditionibus, nempe sub conditionibus requisitis a principio duplicis effectus.

Item illicitum est uti armis letalibus ad occidendos innocentes sive directe sive indirecte, deficientibus conditionibus principii praedicti duplicis effectus.

Quoad bona quoque materialia eadem principia valent. Hinc distinctio est inter bona, quae adhibentur vel adhiberentur in aggressionem hostium, et bona illa, quae non adhibentur vel non adhiberentur, quaeque vocantur *bona pacifica*.

Quia solutio multorum casuum usus atomici pyroboli pendet ex applicatione principii duplicis effectus, opportunum videtur hic breviter summa capita huiusmodi principii colligere.

Ut liceat ponere actionem cum duplici effectu, quorum alter bonus et alter malus, quattuor requiruntur conditiones:

a) actio in se bona sit aut saltem indifferens;

b) effectus bonus immediatus;

c) finis honestus;

d) causa proportionate gravis.

Generatim quarta conditio practice habet magnam difficultatem. Animadvertere oportet, eo maiorem requiri causam excusantem, quo: a) gravius est malum indirecte volitum; b) propinquius actio influit in hoc malum; c) certius malum revera sequitur; d) maior est obligatio ex officio impediendi malum quod sequitur

Ad inimicos vero quod attinet, oportet distinguere inter nocentes ac innocentes. Necesse est ponere hanc distinctionem inter has duas classes, licet multi auctores³, etiam catholici, eandem distinctionem negent, cum retineant theoriam de sic dicto bello totali, iuxta quam omnes cives nationis hostilis tanquam aggressores existimari debeant. Tamen plerique auctores catholici retinent huiusmodi distinctionem confirmandam esse inter aggressores et cives innocentes. Etiam in magnis urbibus industrialibus maxima pars civium retinenda est uti innocens⁵.

Iuxta Victoria⁶ omnes existimandi sunt innocentes usque dum contrarium probetur, et huiusmodi principium non videtur hodie immutandum.

Quam ob rem plures categoriae personarum nationis hostilis sunt considerandae uti innocentes, e. gr. infantes, invalidi, mulieres quae partem

non habent in aggressionem, clerici non pugnantes etc. Etiam in modernis conditionibus hi omnes uti innocentes retinendi sunt.

Nocentes vero sunt omnes ii, qui partem habent in aggressionem hostili, uti e. gr. milites arma ferentes.

2 Ad ius internationale quod attinet haec retinenda sunt.

Ius internationale potest vel aliquid statuere, iam praescriptum iure naturae et tunc habet eandem vim ac ius naturale, vel statuere aliquid indifferens in se, i. e. nec prohibitum, nec praescriptum a iure naturae, et tunc habet eandem vim ac contractus inter partes.

Quoad pyrobolum atomicum non adsunt adhuc leges internationales eiusdem usum moderantes. Profecto est voluntas maioris partis populorum mundi, ut eius usus proscribatur, sed Commissio, inter nationes confederatas ad hunc finem constituta, usque nunc non convenit de his quae in hac re statuenda essent.

Tamen, etiamsi quaedam conventio internationalis fiat, si unus vel alter status legem internationalem frangeret vel violaret, quid adversarius facere posset? Si recursus ad potestatem superiorem possibilis sit, debet ad eandem auctoritatem recurrere ad litem solvendam; si vero non est possibilis recursus, tunc potest etiam status innocens legem internationalem frangere sub eodem respectu, sed numquam ad ius naturae frangendum potest pervenire.

3° Applicando huiusmodi principia ad usum pyroboli atomici, quod attinet ad ius naturale, in primis adnotandum est huiusmodi pyrobolum atomicum pertinere ad illam classem instrumentorum belli, quae vocantur letalia, et sub hoc respectu pyrobolum atomicum non differt a gladio vel a schlopeto etc. Sic adfirmant plerique auctores catholici, qui de hac re scripse'

³ Cfr. D. M. Prümmer, *Theologia moralis*, 1, Friburgi i. B. 1931, n. 57.

⁴ E. A. Walsh, *Congressional Record*, 26 ianuarii 1950.

⁵ Ford, *Obliteration Bombing*, in <Theological studies>, sept. 1944.

⁶ It can be maintained with complete certitude that the innocent people (according to natural law) constitute the vast majority of the entire civil population even in war time. In an industrial city, they represent at least three-quarters of the total civil population, and probably much more ».

⁷ F. de Victoria, *De iure belli*, n. 36.

runt 7. Ergo omnia quae statuuntur de armis letalibus, hic applicari quidem possunt et debent.

Estne in se ipso instrumentum immorale?

Sunt quidam, qui tenent usum huiusmodi pyroboli atomici esse absolute prohibendum, quia instrumentum bellicum « ex natura sua » caecum atque indiscriminans ·, ut ita dicam. Iuxta hos auctores eius usus semper mortem innocentium causât, modo terribili consequentem immanemque destructionem.

Attamen has conclusiones acceptare nequimus 9. In se enim, scii, natura sua, non videtur prohibitum; sicut quodvis bellicum instrumentum per se non dirigitur contra innocentes, sed contra ipsos apparatus bellicos exclusive aut principaliter.

Quoad modum mortem inferendi non videtur ex se magis dolorosa quam mors aliis mediis inlata. Alii timent pyrobola atomica fieri illicita ex altero capite, nempe quia ex iis causatur contaminatio totius mundi cum radioactivitate mortifera. Sed condiciones requisitae ad haec efficienda sunt tam difficiles, ut possibilitas contaminationis totius mundi practice non detur. Ergo conclusio stat: pyrobolum atomicum in se, natura sua, non est instrumentum bellicum immorale.

Nihilominus etiamsi in se non sit immorale, non significat semper licere illud adhibere. Quoad modum in usu distinguere possumus tres casus:

1) pyrobolum potest dirigi contra solos nocentes;

2) pyrobolum potest dirigi contra solos innocentes;

† Cfr **Consel**, **MC Reavy**, **Aertnys-Damen** etc.

* Cfr **J. Zahn** « *A-Bomb, Moral no?* » in < *Commonwealth* > (Sept. 29, 1950), p. 607: A nile is by nature a selective instrument of destruction... The A-bomb is by nature un indiscriminate weapon: its effecti cannot be controlled; it obliterates areas

• Cfr **Aertnys-Damen**. *Theolopa Moralis*, Taurim-Romae 1950. n. 590

3) pyrobolum potest dirigi indiscriminatim contra utrosque.

Cum nocentibus possunt cumulari possessiones aliaque bona ad bellum inservientia, et cum innocentibus bona pacifica.

4) Quartus modus potest esse eius usus in loco deserto, ubi nemo habitat, ad demonstrandam hostibus propriam potentiam, ideoque ad eos compellendos ut ab aggressionem desistant — sic dictus usus psychologicus 10. Tamen huiusmodi usus hodie videtur fere inutilis, quia omnes populi sciunt nunc aliquid de potentia pyroboli huiusmodi.

Ad singula devenientes: i) Usus pyroboli atomici contra solos nocentes.

Supra statutum est principium arma letalia adhiberi posse, quae non sunt in se immoralia, ad occidendum nocentes in bello iusto; ergo sequitur licere uti pyrobolo atomico in huiusmodi circumstantiis. Aliqui tamen negant possibilitatem inveniendi obiectum adaequatum, quod per pyrobolum atomicum possit plecti. Addunt semper necessario usum huiusmodi instrumenti secumferre mortem innocentium. Sed revera non desunt exempla obiecti adaequati, quod plecti possit: naves bellicae cum militibus vel sic dictae « bases aereae » vel « fabricae », quae distent a locis inhabitatis. Huiusmodi atomica pyrobola exploserunt pluries in America, ratione experimenti, absque morte ullius personae.

2) Quoad usum atomici pyroboli contra innocentes tantum, valet notissimum principium: prohibitum est occidere directe innocentes. Ergo illicitum est uti atomico pyrobolo ad occidendos directe innocentes. Quod principium semper sacrum in Ecclesia fuit: nihilominus aperte violabatur in ultimo bello.

10 Cfr **H. Stimson**, *The decision to use the atomic Bomb*, in < *Harf. Magazine* >, February 1947.

Principes sese excusabant theoria belli integralis, vel exigentiis militaribus. Exempla huiusmodi caedis in ultimo bello fuerunt illa de sic dicto « bombardamento di estinzione »¹¹, quae peracta fuerunt a duobus litigantibus. Finis huiusmodi incursionum indiscriminatim peractarum, erat terrorem incutere in cives ut cogerent principes ad pacem petendam. Tanquam excusationem belli duces ac principes asserebant bellum hoc modo citius ad finem perventurum. De hoc modo agendi adnotandum est:

a) non constat media huiusmodi finem intentum assecuta esse, nempe bellum citius ad finem perductum (a nonnullis militibus technicis asseritur huiusmodi incursiones i. e. « bombardamento di estinzione » causam fuisse prorogandi bellum)

δ) Numquam licitum esse uti mediis malis ad bonum finem assequendum. Ergo numquam licet adhibere atomicum pyrobolum ad directe innocentes occidendos, ut bonus finis obtineatur. Apte animadvertit Aertnys-Damen numquam id licere, etiamsi inimicus iam coeperit huiusmodi tormenta bellica sine discrimine adhibere contra urbes habitatas per modum repressionum aut propter alios fines

3) Nunc ad tertium casum perveniamus, nempe ad usum contra obiectum quoddam, quod includat nocentes innocentesque simul. Si in hoc obiecto innocentes separari quidem a

nocentibus possint vel per discessum eorum a loco¹² e. gr. si hostes praemonuerint se in quamdam urbem incursiones peracturos esse, ita ut cives possint illam deserere; vel per usum typi pyroboli vel modi incursionis faciendae, ut accidit in sic dicto « bombardamento di precisione » (quod sit revera tale), tunc mors innocentium non videtur directe intenta ac volita.

Si tamen innocentes separari nequeant a nocentibus nec una nec altera via, tunc valet.

Principium iam supra relatum: licitum est innocentes indirecte occidere, quando debitae conditiones verificantur. In applicatione duo casus oriuntur inter extremos: i) proportio innocentium ad nocentes valde est parva, puta pauci adsunt operarii navales, qui proximi inhabitent ad portum navium bellicarum; 2) numerus nocentium valde est parvus comparatione facta cum numero innocentium, puta parva militum castra adsunt in media urbe.

Usus pyroboli atomici indirecte contra innocentes iustificari tantummodo potest principio duplicis effectus.

d) Nunc autem in primo casu conditiones principii duplicis effectus verificari videntur¹³.

Absolute loquendo dicere possumus operatorem ius habere dirigendi atomicum pyrobolum contra hostes; ergo actio in se mala dici nequit. Prima conditio impletur. Quoad secundam conditionem (effectus bonus non sequatur mediante effectu malo), hoc in casu animadvertendum est utrosque effectus esse simultaneos, sed nullo modo possumus affirmare bonum effectum deductum fuisse e malo effectu. Quoad tertiam conditionem (finis honestus sit), iam supponimus finem esse honestum, aliter actio nullo modo

¹¹ Ford, *Obliteration Bombing*, in «Theological Studies! (sept. 1944): < It is the strategic bombing, by means of incendiary and explosive, of industrial centres of population, in which the target to be intended out is not a definite... object, but a large section of a whole city, including by design the residential districts >.

¹² Cfr. *The Church and the Atom*, p. 119: «It is only necessary to study the import of the U. S. strategic Bombing to reach the conclusion that the so-called strategic bombing was almost completely ineffective >.

¹³ *Theologia Moral*, I, n. 590.

¹⁴ Cfr. *The Trust* (August 1950), P. 574.

¹⁵ Cfr. D. M. PRÜMMER, *Theologia Moral*, I, n. 57-

licita esse posset. Quoad vero quartam conditionem (causa proportionata existât ad effectum malum permittendum), in hoc casu numerus innocentium occisorum in comparatione cum nocentibus valde est parvus; ergo existit causa proportionata ad actum emittendum. Quare, cum omnes conditiones verificentur, possumus concludere, praescindendo ab extraordinariis circumstantiis, usum pyroboli atomici licitum esse.

6) In altero casu numerus innocentium multo maior est quam numerus nocentium. Quare etiamsi primam, secundam ac tertiam conditionem verificatam esse inveniamus, minime vero quartam; non enim existit proportio inter effectum bonum ac malum. Concludimus in huiusmodi obiecto non licere pyrobolum atomicum proicere, praetermissis quibusdam extraordinariis circumstantiis.

Theoretice inter duos hos casus extremos, varietas casuum indefinita locum habere potest. Practice tamen adnotandum est casum frequentiore: usus pyroboli atomici est contra urbes et urbes etiam industriales cadunt in secunda cathegoria, quia, ut iam supra dictum est, numerus innocentium multo maior est quam numerus nocentium. Ergo possumus dicere usum contra urbes generatim prohibitum esse.

Quae dicta sunt de nocentibus innocentibusque, applicari possunt ad res materiales bello inservientes et ad bona pacifica.

Nihilominus quaestio potest poni de comparatione instituenda inter haec bona et hominum vitam.

Statuitur a theologis catholicis nullam dari comparationem inter belli media quae non sint absolute necessaria ad prosequendum bellum, et vitam innocentium. Tempore belli, in pluribus urbibus sunt fabricae rerum, quae ad bellum inserviunt; sed generatim non sunt absolute necessariae ad bel-

lum prosequendum; ergo valent quae iam diximus de illiciteitate dirigendi pyrobolum atomicum in has urbes. Tamen si in urbe esset fabrica rerum omnino necessariarum ad bellum, puta ipsius pyroboli atomici, quidam auctores putant hoc in casu licitum esse adhibere pyrobolum atomicum contra urbem. Quoad hanc rem tamen adnotandum est in America oppida specialia aedificata esse ad efformanda atomica pyrobola. Tempore belli haec oppida instructa sunt ad aggressionem repellendam vel coarctandam; numerus innocentium valde modicus ibi invenitur; proinde licitum esse videtur adhibere pyrobola atomica contra easdem urbes ¹⁶. Sed etiam in casu, ubi fabrica proiectilium atomicorum existeret in magna urbe, eiusdem destructio videtur causa proportionata mortis innocentium.

Cum adhuc lex internationalis nihil determinaverit de usu pyroboli atomici haec quaestio tantummodo consideranda est in hoc loco; in casu in quo usus atomici pyroboli proscriptus fuerit quid licet uni nationi, si altera legem transgressa sit in bello?

Lex internationalis obligat eodem modo ac contractus privatus. Si unus ex contrahentibus contractum violaverit, alter contractui amplius non tenetur. Ergo hoc in casu si quis contractum violaverit per usum pyroboli atomici alter liberatur ab obligationibus contractus, tamen non sequitur quemcumque usum pyroboli atomici eidem licere. Potest pyrobolum adhibere tantummodo in quantum usus licitus est iuxta legem naturae.

Ad modum conclusionis haec retine:

1) In se spectatum pyrobolum atomicum non est instrumentum intrinsece immorale.

¹⁶ Me Reavy, in < The Clergy Review > (luglip 1948).

2) Potest adhiberi ad directe occidendum nocentes et ad delendas res bellicas in bello iusto.

3) Nullo modo potest adhiberi ad directe innocentes occidendos, neque ad delenda eorum « bona pacifica ».

4) Attamen potest adhiberi ad innocentes indirecte occidendos, quando omnes duplicis effectus conditiones verificentur.

Nulla adhuc viget lex internationalis de eius usu: tamen considerata immani potentia destructiva huius bellici instrumenti et periculum quod in bello eius legitimus usus facile possit ducere ad usum illicitum, necessarium videtur usum instrumentorum atomicorum iure internationali interdici.

Iuxta aliquot auctores catholicos omnis status absque dubio gravi obligatione tenetur pro viribus adlaborandi, ut leges prohibentes condantur, et conditae observentur.

Denique adnotandum est pyrobolum atomicum esse adhuc in suo evolutionis processu. Nuper productum est pyrobolum hydrogenicum, quod dicitur millies potentius quam pyrobolum atomicum. Etiam quoad haec nova arma principia supra relata valent ad iudicandum de eorum usu.

Ad II. Parochus Ludovicum instruat de his omnibus, quae supra diximus. Cum res sint adhuc non parum incertae ac fluidae Ludovico non potest imperare, ut militiam deserat ad vitandum periculum cooperationis materialis in usu rei illicitae, instrumenti nempe atomici.

Eum tamen admoneat ut hae ideae inter suos commilitones diffundat, ut etiam alii sciant quid licitum sit necne in hac materia.

P. P.

150. DE INIURIIS IN CORPORE ALTERIUS.

In quodam medicorum coetu alacri animo disputatur num liceat medico aegrotum manu curare seu ipsum chirurgicae, quam vocant, actioni subiicere sine eiusdem consensu; id enim nonnulli licere aestimant, quod alii, contra, uniuscuiusque iuri in proprium corpus adversari asserunt.

Quapropter quaeritur:

1. Quae sint principia ex quibus huiusmodi quaestionis solutionem colligere liceat.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quae sint principia ex quibus huiusmodi quaestionis solutionem colligere liceat.*

10 Nonnullae distinctiones sunt necessario praemittendae, ut doctrina accuratius exponi atque rectius intelligi queat.

20 Operatio chirurgica potest esse gravis aut levis, periculosa necne, in-

ducens amputationem notabilem alicuius membri aut non.

30 Persona, operationi chirurgicae subiicienda, potest esse compos sui vel sensibus destituta, potest esse sui iuris necne, inscia tantum aut prorsus invita.

40 Urgens necessitas adesse potest operationem chirurgicam peragendi, η

secus aegrotus certo aut probabilissime moriatur; vel contra huiusmodi necessitas gravis et urgens non existit.

5° Peculiares relationes inter medicum et infirmum adsunt, v. gr. amicitiae vel consanguinitatis aut officii causa; vel nulla habetur eiusmodi relatio.

6° Principia, e quibus quaestionis solutio desumenda, sunt plura; quorum alia directe quae aestionem attingunt, alia indirecte dumtaxat; alia considerata ex parte aegroti, alia ex parte medici et aliorum.

Universim ac generatim principia sunt ista:

1) Homo tenetur propriam vitam, sanitatem et membrorum integritatem conservare. Sane vita corporalis primum locum tenet inter bona naturalia, quae Deus nobis concedidit, cum sit fundamentum et conditio omnium aliorum bonorum.

Praeterea divina revelatio nos docet vitam temporalem ordinari ad coelestem beatitatem, tempus praeparationis ad vitam aeternam promerendam. Hinc patet maximum momentum totius vitae et cuiusvis eius partis.

Proinde unusquisque tenetur ea omnia sibi procurare, quae necessaria sunt ad vitam et sanitatem conservandam; ea amovere, quae vitae et sanitati nocent; affectam valetudinem congruis medicamentis aliisque opportunis mediis curare.

2) Quisque tenetur vitam et sanitatem corporalem conservare mediis ordinariis, non autem extraordinariis. Nam ordinaria media non adhibere idem esset ac mortem sibi inferre, quod semper illicitum est; mediis extraordinariis non uti perinde est ac mortem permittere, quod licitum esse quandoque nemo ignorat.

Quaenam vero media ordinaria, quaenam extraordinaria dicenda sint, c communi hominum aestimatione, variis personarum et locorum ac temporum circumstantiis perpensis, eruendum est.

3) Ex tradito principio consequitur neminem teneri ad vocandum peritissimum medicum, ratione morbi curandi, cum magnis impensis quae statui et conditioni suae minus congruunt. Pariter nemo obligatur *per se* ad subeundam gravem operationem chirurgicam, sive quia successus est incertus, sive quia dolores sunt vehementes eosque maxime horret, quia ipsamet operatio, attentis peculiaribus adiunctis, summam tristitiam animique aegritudinem secumfert. Item, ob praedictas rationes, nemo tenetur *per se* notabilem amputationem pati; interdum quis praefert diem supremum obire, quam corpore mutilato vitam ducere.

S. Alfonsus ³ cum pluribus theologis merito censet puellam castissimam non teneri chirurgicam operationem pati, licet vita aliter servari non possit, ubi propter verecundiam operatio afferret eidem maximum incommodum, gravius forte ipsa morte.

Per accidens vero quis obligatur ad operationem chirurgicam vel amputationem etiam gravem subeundam, ratione boni communis sive publici *.

« Interdum enim, animadvertit Berardi ¹, propter bona valde praevalentia et necessitatem familiae, societatis etc., media quoque *extraordinaria* sub obligatione cadere possunt ». Eatenus autem admittenda atque urgenda est huiusmodi obligatio, quatenus successus operationis sit moraliter certus.

Quaerunt Doctores, num pater vel Superior iubere possit, ut filius vel

³ MI 6. 20, 13» 24 > 20, 1; 25, 14 μ ; i Cor 9. 224 »
: Cfr S Th., IMI, q 64, a. 5; S. Alf., lib. III n 167 Luco, De iustitid ei iure, disp 10. n 2! %»

¹ Lib. III. n 372.

¹ Cfr Berardi, Thcol. mor., II. n 733; Nol-din. Summa thcol. moralis, II. n. 326; GÉNICOT» Irurui thcol. moralis, I, n. 364

^a L. C.

subditus patiatur operationem chirurgicam aut membri abscissionem.

Quidam generatim negant. Alii apte distinguentes, censent tunc solum patrem vel Superiorem praecipere posse operationem, cum haec fieri potest sine vehementi dolore, itemque amputationem, cum agitur de levi abscissione; e contrario, dicunt iuberi non posse, si operatio graves dolores secumferat aut mutilatio notabilis sit.

Demum complures tenent praefatam operationem aut abscissionem praecipere posse, quando res urget in conscientia seu quando ex una parte habetur peculiaris necessitas propter bonum familiae, societatis etc., ex alia parte successus operationis est moraliter certus simulque operatio sine vehementi dolore futura praevидetur. Deficiente aliqua ex his conditionibus, theologi affirmant patrem aut Superiorem rem tam arduam iubere non posse c.

4) Sicut homo non habet plenum dominium suae vitae et membrorum suorum, ita nec eorum dominus est, cum de iisdem disponere queat dumtaxat ad usus a Deo ipso determinatos. Partes autem seu membra ordinantur ad totum, ideoque bono totius postponi debent. Inde consequitur licitam esse operationem chirurgicam et alicuius membri amputationem, si et *quatenus* vitae corporalis conservatio eam postulet.

Hinc principium a theologis communiter traditum: licet operationem pati, quando vero utilis aut necessaria sit ad sanitatem conservandam. Quoties vero quis huiusmodi operationem pati vetatur, toties atque eo ipso illicita fit etiam medico, qui ad peccatum alterius nullatenus cooperari valet. Urget sane praeceptum caritatis, ex quo tenemur peccatum proximi impe-

dire, et a fortiori in peccato patrandum illum nequaquam adiuvarc.

Operatio chirurgica, quae habet rationem *finis*, est semper illicita per se. Necesse proinde est ut *medii* rationem habeat, quatenus ordinetur ad aliquod bonum directe consequendum, scii, ad vitam corporalem conservandam. Unde occurrit principii applicatio passim a theologis memorati, de duplici effectu ex una eademque causa sive actione secuto. V. gr. ex chirurgica operatione sequitur quidem mutilatio corporis, at simul obtinetur vitae conservatio. Exclusa ista conservatione, operationes chirurgicae ex dictis illicitae evadunt, licet forte ad bonum spirituale fiant.

Hunc spectat quaestio de *sterilizations*, quam vocant. Ea moraliter licita non est, nisi ad organa aegrotanda curanda atque ad sanitatem totius corporis obtinendam, non autem ad generationem impediendam, ut compertissimum est. Item huc spectat quaestio de subcutanea iniectione *morphi*, de subministratione *aetheris* et *chloroformii*, de usu *hypnotismi*: haec nonnisi cum debitis cautelis maximeque prudentia licite adhiberi possunt ⁷.

5) Ex praecepto caritatis quisque proximum suum diligere debet eumque adiuvarc sive in necessitate spirituali sive in necessitate corporali. Proinde medicus, ubi necessaria aut vere utilis videatur chirurgica operatio, *ex lege caritatis* eam peragere tenetur.

Quodsi contractus intercesserit explicitas aut implicitas, chirurgus *ex iustitia* obligatur ad operam suam praestandam.

6) Si persona, quae pati debet operationem chirurgicam, est sui iuris et animum suum libere manifestare valet, *per se* operatio fieri nequit sine eius consensu. Hic autem potest esse

⁷ Cfr. Logo, disp. 10» n. 21; S. Alf., lib. II, n. 372; Berardi, *l. c.*

⁷ Cfr. LehMKUHL, *Theologia moralis*, I. n. 743; PrOmmer, I. n. 116; Vermeersch, *Thcol. mor.*, II, n. 325; Berardi, *Thcol. mor.*, IV, n. 291.

expressus vel tacitus, explicitas vel implicitus, atque etiam interpretationis seu praesumptus, qui eatenus admittendus est, quatenus *rationabiliter* praesumi queat.

Qua de re tria opportune animadvertenda:

a) In iis quae sunt ordinis *spiritualis* et *moralis*, etiam minor, praesertim post adeptam pubertatem, potest esse sui iuris¹, ita ut renuere valeat operationi chirurgicae se subiicere, propter motivum aliquod spirituale et religiosum. Huc spectat quaestio de puella piissima et castissima, supra memorata.

6) Si operatio chirurgica sit levis ac moraliter certus successus et moderatissimos dolores aut nullos afferat, facile admitti potest consensus implicitus aut rationabiliter praesumptus. Contra, si operatio sit gravis, aut vehementes dolores secumferat, vel notabilis mutilatio inde sequatur aut successus sit valde incertus, difficilius admitti poterit consensus implicitus vel interpretativus.

c) Si operatio sit necessaria omnino ad vitam conservandam et successus moraliter certus, praefatus consensus implicitus vel praesumptus, facile videtur admittendus, nisi contrariae adsint peculiares rationes.

7) Si persona non est sui iuris, requiritur, generatim loquendo, consensus patris vel tutoris seu illius cui illa subiicitur, ut licite fieri possit chirurgica operatio. Interdum sufficit, ut supra, consensus implicitus vel taci-

tus aut rationabiliter praesumptus;isque ex circumstantiis serio perpensis eruendus.

Ad II. *Quid ad casum.*

i° Neutra opinio, simpliciter et absolute sumpta, admitti potest. Nam, secundum principia accurate exposita, plures distinctiones necessario faciendae sunt diversique casus attendendi.

Generatim requiritur consensus aegroti, ubi agitur de gravi mutilatione, vel de chirurgica operatione cum magno periculo aut vehementi dolore. Quandoque opus est expreso consensu; quandoque sufficit consensus implicitus vel tacitus aut rationabiliter praesumptus.

2 Qua de re spectanda quoque sunt civilia praescripta, potissimum aa. 552, 582 et 613 Codicis poenalis italici.

Exercitium artis medico-chirurgicae in Italia regitur R. D. 5 martii 1935, n. 184, convers. in L. 27 maii 1935, n. 983. Art. 16 statuit: «I sanitari, che si rendano colpevoli di abusi o mancanze nell'esercizio della professione, o comunque, di fatto non conformi alla dignità o al decoro professionale, sono sottoposti a procedimento disciplinare».

Ex traditis principiis eisque rite intellectis ac diligenter consideratis patet solutio propositae quaestionis speculativae et singularum casuum, qui practice occurrere possunt.

F. M. C.

151. DE RESTITUTIONE.

Sempronius senex, letali morbo decumbens, confessionem generalem instituit multorum annorum atque inter alia narrat restitutionem debiti tribus vicibus pessime sibi cessisse: semel scilicet mutuatam pecuniam se tradidisse cuidam ut eam deferret ad mutuantem qui erat utrique amicissimus, at post nonnullas hebdomadas rescivit sarcinas

¹ Cir. can. 555, § 1, 2; 745, § 2, 1«; 766. i»; can. «648. § 3 etc.

illius fuisse a latronibus abreptas, quin spes ulla superesset quidquam ex eis recuperandi. Alia vice equum arabici sanguinis commodatum remisit ad commodantem per famulum, quem aestimabat fidissimum, at hic cum equo aufugit nec amplius inveniri potuit. Demum cum in quadam venditione iustitiam graviter laesisset, voluit conspicuam pecuniae summam personae laesae transmittere: eam idcirco proprio confessario in sacramentali confessione tradidit ut occultissime creditori deferret quin ipse proderetur. Verum scelestissimus iste vir eam sibi retinuit, quia certissime rescivi, ait flendo Sempronius, emptorem ne minimum quidem quadrantem accepisse.

Quaeritur:

Utrum Sempronius liber existât ab onere restitutionis.

SOLUTIO

Ad quaest. Quaestio spectat ad modum restituendi, seu pressius versatur circa *periculum*, ut aiunt, *restitutionis*, intelligendo tamen hic, per « restitutionem », solutionem cuiuslibet debiti, debiti nempe sive e contractu, sive ob possessionem, bona fide, rei alienae, sive e delicto (ob furtum, possessionem malae fidei, damnificationem, etc.).

Quaeritur scilicet utrum debitor teneatur ad iteratam solutionem debiti, cum hoc iam solverit per intermediam personam, sed solutio, quacumque e causa, non pervenerit ad creditorem.

Ante omnia autem notanda sunt sequentia, ab Auctoribus communiter admissa:

1° Absque dubio, liberatur debitor ab iterata solutione, cum persona intermedia, cui commisit priorem solutionem, electa fuerit ad id, vel a creditore, vel ab ipso debitore sed e venia expressa creditoris, vel tandem a iudice, si res ad litem delata fuerit.

2° E contra, debitor certo non liberatur, cum designando, proprio Marte, personam intermediam, graviter neglexerit eam personam seligere fidam et ad negotium peragendum idoneam.

3° Pariter tenetur, citra omne dubium, debitor ad debitum iterato sol-

vendum, si ad id, ob culpam iuridicam a se admissam in transmissione prioris solutionis, fuerit iudicialiter damnatus.

Iis vero communiter admissis, ut dictum est, quaerendum venit de eo ad quod obligatur debitor, quando ipse, proprio quidem consilio, designavit personam intermediam, ast eam fidam idoneamque prudenter selegit, quamvis, culpa improvisa eiusdem personae vel casu fortuito, solutio reapse non pervenerit ad creditorem.

Huic quaesito respondere oportet:

1) Debitor *e contractu* tenetur per se ad iteratam solutionem, nisi contractus sit eorum in quo (ut, v. gr. in commodato aut deposito), dominium rei debitaе maneat apud creditorem, ac proinde huic, non vero debitori pereat.

2) Debitor autem *e possessione rei alienae* « si fuerit possessor *bonae fidei*, et rem miserit per nuntium fidelem (eo magis per confessarium), liberatur a restitutionis obligatione. Ratio est, quia (seclusis culpa, mora et pacto) res perit domino seu creditori. — Teneretur tamen post iudicis sententiam » (secundum dicta supra), « si culpa iuridica intercessisset » ¹.

¹ Marc-Gestermann. *Institut. moral. Alfont*. n. 1013, 10.

3) Tandem debitor *e delicto* (quolibet: furto, possessione malae fidei, damnificatione, iniusta cooperatione ad laesionem iuris alieni, etc.), semper tenetur per se ad novam solutionem debiti. Ita sententia hodie communissima, ne dicam fere aut simpliciter certa.

Revera non parva fuit olim discrepantia inter Auctores circa existentiam eiusmodi obligationis, maxime in hypothesisi in qua prior solutio fuisset *ope confessarii* peracta.

a) Nonnulli Theologi, ut Soto, Ledesma, Hurtado, Diana, etc., negabant simpliciter dari talem obligationem (iterandae scilicet solutionis debiti e delicto).

Iuxta eos enim, debitor, restituendo per personam fidam et idoneam (maxime vero si haec persona fuerit ipse confessarius), fecit quantum facere debebat ad se liberandum, et proinde non potest teneri ad quidquam amplius solvendum. Praeterea, cum agatur de restitutione occulte patrandae, creditor censeri debet consensisse, implicite ac tacite, in modum quo debitor priorem solutionem tentavit mittere ad ipsum, ideoque ius alteram exigendi non habet.

b) E contra, de Lugo et cum eo longe maior pars Theologorum, censebat debitorem e delicto nequaquam liberari ab ulteriori solutione ob infelicem priorem restitutionem. Nam:

tamdiu quamdiu res vel pecunia restituenda non pervenerit ad creditorem, debitor e contractu (utique e contractu in quo dominium rei non manet penes ipsum creditorem), tenetur ad debitum solvendum. Ergo, a fortiori, debitor e delicto.

Istiusmodi debitor e delicto non liberatur a restitutione quando res restituenda, licet diligenter custodita, perit apud ipsum, non peritura apud

dominum. Ergo, a pari, non eximitur a restitutione, si illa res perit apud personam intermediam.

Res vel pecunia debita, quae nondum pervenerit creditori, ita manet in possessione debitoris, ut hic possit eam repetere a nuntio, eamque tradere alii ac creditori. Ergo, si perit apud nuntium, perit suo possessori, id est debitori, non vero creditori.

Debitor e delicto semper tenetur ad creditorem servandum indemnem a quolibet damno illi creditori obvenienti ex iniusta ablatione rei ad ipsum pertinentis, vel ex damnificatione ipsi iniuste illata. Ast profecto creditor non servatur indemnus tamdiu quamdiu non pervenerit ad eum res vel pecunia restituenda.

Fatendum est rationes illas rem facile evincere, dum e contra rationes quibus fulcitur sententia opposita, benignior nempe, non minus facile ipsae refelluntur.

Et reapse, ad primam recte respondet Lugo: 'Utique fur (seu quilibet debitor e delicto), fecit quantum potuit; at si id sufficit ad vitandum peccatum, non sufficit tamen ad extinguendum debitum, nec, ad servandum dominum indemnem, satis est fecisse quod possis, si effectus non sequatur; sicut si, ex affectu rem restituendi domino eam in loco tuto collocasset, et interim incendio periisset, etc.

Ad secundum respondet idem Auctor: Quamvis dominus censeri debeat revera consensisse ut res occulte sibi restituatur per confessarium vel aliam personam idoneam fidamque, retinet tamen ius ad hoc, ut quomodocumque res pereat apud nuntium, detrimento ipse careat. Neque enim tenetur huic iuri renunciare, nec perinde se habet, in casu, ac si ipse designasset personam, quae suo nomine rem acceptaret sibi transmitteret.

c) Exinde ipsi alii Doctores, qui sat inclinati fuissent in benigniores partes amplectendas in re praesenti, sententiam admittunt Lugonis, contrariam reputantes solummodo probabilem (Salmanticenses), vel « non improbabilem » (Lessius, Sporer, Tamburini aliique).

Cautius adhuc S. Alfonsus, sic aiens: « Olim primam sententiam (excusantem nempe ab ulteriore restitutione), vere probabilem censebam; sed ex rationibus mox allatis melius perpensis, de illius probabilitate valde dubito. At quia Lessius, et Sporer cum Tamburini non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo » 4.

d) Hodie non videntur plurimi Auctores tribuere ullam solidam probabilitatem sententiae quondam defensae a Soto, Ledesma, Diana, aliisque.

Lehmkuhl tamen et Génicot-Salsmans eam adhuc reputant non improbabilem in certis et limitatis adiunctis.

Docet enim prior 5: « Si poenitens, qui per se ipsum restituere non potest — ad infamiam enim subeundam non tenetur — confessario rem seu valorem restituendum tradiderit, videtur nullatenus improbabile esse, poenitentem liberum manere, etsi fortuito ad dominum res restituenda non pervenerit ». Et ratio esset quod, eo in casu, confessarius se haberet, e praesumpta voluntate domini rei, ut negotiorum gestorem, — utique ipsius domini, non vero debitoris, unde res pereundo, non huic, sed illi periret, quo liberaretur debitor a nova solutione.

Alter autem, Génicot-Salsmans nempe, idem sentit, sed solum quando rationabiliter censi potest creditorem condonare restitutionem vel saltem eam non urgere « quod facilius supponere licet, saltem quod ad partem,

si [creditor] est dives et bonus Christianus » e.

Sed neque rationes invocatae a prae-laudatis Auctoribus videntur veram probabilitatem conferre benigniori sententiae, vel in adiunctis ab ipsis contemplatis.

Profecto, quemadmodum animadvertit iam Lugo, ex eo quod creditor censi debet consensisse in modum quo res occulte ei restituatur per confessarium, minime sequitur eum renuntiasse iuri suo illam rem recuperandi, atque confessarium revera habuisse ut in hoc gestorem *suorum* negotiorum, perinde ac si ipse eum designasset ad eandem rem suo nomine acceptandam sibi que transmittendam.

Aliunde, quantumcumque dives et bonus Christianus, non potest a priori idem creditor rationabiliter censi restitutionem condonare, aut non urgere, solummodo eo quod haec, confessario commissa, infeliciter iam successerit. Oportet ut adsit peculiare et serium motivum quod, ab eo cognitum, valeret eum ad id impellere, ut esset, v. gr., periculum gravis damni spiritualis pro debitore, cui monitio de iteranda solutione obfutura evaderet. Ast, eo in casu, scimus, e generali doctrina de causis a restitutione excusantibus, hanc restitutionem non esse urgendam, quippe quod debitor versatur in impotentia morali eam faciendi.

Ceteroquin benignior sententia, vel contenta limitibus ipsi a Lehmkuhl et Génicot-Salsmans impositis, ad summum admitti posset in hypothesis in qua nulla prorsus alia via pateret debitori, ad ius creditoris resarciendum, quam committere confessario solutionem debiti.

Iamvero illa hypothesis nunquam, aut fere nunquam, hodie saltem, verificabitur, cum tot e contra dentur

* *Theol. mor.*, lib. III, n. 705, q. 4; cd. Gaude* vol. II, p. 172.

' *Theol. moral*, I, n. 1225.

† *Instit. theol. mor.* I, n. 554; *Casus conscientiae*, c. 316.

nunc alii modi restitutionem, non solum occulte sed et tutissime, peragendi, puta mediantibus sic dictis « *assegm bancari, vaglia postali* », etc.

Quapropter concludimus: sententia quae liberat debitorem ex delicto ab iteranda restitutione, quando, vel ope confessarii tentata, prior restitutio incassum successerit, non videtur retinere hodie sufficientem probabilitatem ut unquam ad praxim deduci possit.

E dictis facile sequitur solutio casus propositi.

Etenim:

Quoad *pecuniam mutuo habitam*, minime liberatur Sempronius ab obligatione iterato solvendi debitum, quippe quod, in mutuo, dominium rei mutuatae transfertur in mutuatarium, sicque huic perit, si, quacumque e ratione, pereat antequam in manus mutuantis pervenerit.

E contra autem, *quoad equum arabici sanguinis commodatum*, et quocum aufugit famulus, erronee, sed bona fide, aestimatus fidissimus, non tenetur Sempronius ad valorem illius equi domino recompensandum, cum res ad usum commodata atque in individuo restituenda maneat in dominio commodantis, ac proinde huic, et non commodatario, pereat apud nuntium cui commissa erat domino reddenda.

Ast Sempronius noster, utpote pos-

essor malae fidei, qui, ad rem occulte restituendam selegit, proprio consilio, personam intermediam, obligatur ad iterum solvendam *conspicuam summam pecuniae* ab ipso debitaе *ob laesam iustitiam* in contractu venditionis, quamvis eam iam tradiderit proprio confessario, in sacramentali confessione, ut occultissime creditori deferretur.

Nihilominus, relate ad illud tertium debitum, — et idem dic relate ad primum, quamvis circa hoc alterum nulla occurrat dubitatio — notare oportet sapiens monitum quod 7, profert *Lehmkuhl*, videlicet: « Ceterum non solum si quis sententiae benigniori assentitur, sed etiam si eam sibi probari posse non putat, non raro prudentiae fuerit, obligationem *iteratae restitutionis* dissimulare; siquidem ex obligatione illa inculcata, facile est id solum efficere, ut debitor in mala fide constituatur atque mala fide omittat, quod ex monitu confessarii pro obligatione habet » R. Et id maxime obtinebit si agatur, ut forte agitur in casu proposito, de confessione *necessaria* multorum annorum, quam instituit vir letali morbo decumbens, qui hucusque *putavit se liberatum* a quocumque ulteriore debito, ob restitutionem, pro viribus, licet incassum, iam peractam.

H. a P.

152. DE RESTITUTIONE OB DAMNIFICATIONEM.

Marius Sacerdos mexicanus, e patria per leges religioso-politicas relegatus, saepe fines reipublicae, mutata veste, ingreditur, ibique incognitus sacras functiones exercet ac gaudet cum leges impune neglexerit. Quod Ioannes, vir catholicus timoratus, in officio publico constitutus, cum cognoscat, dissimulat quidem sed scandalizatus miratur, quia Marius leges a legitima auctoritate latas non observat, et per amicum eum rogat ut in posterum absteineat, ne si apud se denuntietur, poenam pro officio et conscientia infligere debeat. Marius iocando respondet se nec leges nec poenas timere; nam, si imponatur mulcta,

7 L. c. in notu

“ Sim Noldin » S. Th. mor. t. II. n. 511, ad fin

sibi clavis praesto est quae pro hac solvenda Ioannis aerarium aperiatur; si careat, ipse brachia et arma habet, quae ipsum defendant.

Quaeritur:

1. Quid dicendum sit de istis legibus et poenis.
2. Rectene Marius egerit et Ioannes scandalizetur.
3. Possitne Marius serio exsequi quae iocando minatur.

SOLUTIO

Ad I. De istis legibus dicendum est eas pluribus vitiis laborare iisque essentialibus; unde nec leges proprie appellari possunt, utpote innixae principiis quae ordinis religiosi et moralis fundamenta convellunt.

Sunt enim imprimis contraria honestati, quum cives inducant ad malum, scilicet ad agendum contra praescripta Supremi legislatoris, qui religionem positivam instituit eamque supernaturalem pro qua conservanda et regenda Ecclesiam fundavit. Unde praefatae leges adversantur pariter legi humanae superiori, ipsius nempe Ecclesiae, cui rerum spiritualium cura proprio et exclusive iure demandata est.

Hinc a fortiori patet hasce leges non esse ullo modo utiles communitati, quod de se sufficeret ut nullam habeant vim obligandi.

Sunt praeterea iniustae erga Ecclesiae ministros, quorum ius laedunt imo et officium impediunt: itemque erga fideles universos, quos privant mediis ad salutem aeternam necessariis. Ex quibus omnibus abunde patet huiusmodi leges non esse ordinationem rationis.

Sed nec minus evidens apparet ex dictis eas non procedere ab eo qui iurisdictione gaudeat in subiecta materia, quum regimen societatis religiosae minime spectet ad praepositos civili societati; unde etiam ex hoc capite in conscientia non paretur impune.

Quoad vero poenas quas hae leges comminantur, planum est (quidquid nonnullis placuerit) illis neminem te-

neri, quum iustitiae fundamentum per se et absolute desit iisdem legibus etiam qua directives.

Ad II. Marius, sicut quilibet alius civis, salva conscientia gaudere poterat de impune frustrata lege quae revera non est lex. Sed praeterea in casu ipsum urgebat caritas ad subveniendum fidelibus in tali necessitate constitutis; valde probabiliter accedebat legitimi superioris voluntas; ac, si erat curae animarum addictus, pro posse ad hoc tenebatur etiam ex officio. Recolendum enim est quod ubi agitur de iniquis legibus quae simpliciter subditis onera imponunt aut eos propriis iuribus spoliant, libere quis potest se hisce vexationibus subiicere: non ita vero quando exercitium iurium ordinatur ad proprium officium, maxime in bonum communitatis, absolvendum. Tunc solum, et ob aliam omnino causam, fuisset ab his conatibus abstinendum si prorsus inefficaces praevidebantur et alias ansam praebere poterant maioribus malis.

Igitur Marius nonnisi laudem meretur in suo agendi modo (licet fortasse non par fuit prudentia in modo loquendi).

Ad Ioannem quod attinet, tantum abest ut eius scandalum fundamentum habeat, quin contra vix detur intelligi qua ratione vir catholicus timoratus, quique non supponendus est instructionis plane inops, potuerit in illis adiunctis tale scandalum concipere.

Attamen bonam qua ducitur volun-

tatem demonstrat dum pro parte sua dissimulat ac damni periculum conatur avertere. Quare optime fecisset Marius per communem amicum illum suadendo ut ad rei veritatem animum intenderet, quae ad substantiam continetur in his verbis S. Thomae: «Lex humana... inquantum a ratione recedit, sic dicitur lex iniqua; et sic non habet rationem legis, sed magis violentiae cuiusdam »¹

Cuius veritatis splendidum, et omnino ad rem nostram, commentarium exhibent encyclicae Leonis XIII. Licebit proinde pauca desumere ex illa cuius initium « Sapientiae Christianae », in qua fundamentum et synthesis praesentis quaestionis continetur atque ita ut nihil melius desiderari possit. « Nemo civis pace bellove melior, quam Christianus sui memor officii: sed perpeti omnia potius, et ipsam malle mortem debet, quam Dei Ecclesiaeve causam deserere. Sanctum igitur Christianis est publicae potestatis nomen, in qua divinae maiestatis speciem et imaginem quandam tum etiam agnoscunt, cum geritur ab indigno: iuxta et debita legum verecundia, non propter vim et minas, sed propter conscientiam officii; non enim dedit nobis Deus spiritum timoris. Verum si reipublicae leges aperte discrepent cum iure divino, si quam Ecclesiae imponant iniuriam, aut iis, quae sunt de religione officiis contradicant, vel auctoritatem Iesu Christi in Pontifice maximo violent, tum vero resistere officium est, parere scelus: idque cum ipsius reipublicae iniuria coniunctum, quia peccatur in reipublicam quidquid in religione delinquitur. Rursus autem apparet quam sit illa seditionis iniusta criminatio: non enim abneitur principi legumque latoribus obedientia debita: sed ab eorum vo-

luntate in iis dumtaxat praeceptis disceditur, quorum ferendorum nulla potestas est, quia cum Dei iniuria teruntur, ideoque vacant iustitia, et quidvis potius sunt quam leges ». Iam si Ioannes his acquiescat, sciet quomodo se gerere debeat in suo munere, posito quod illud retineat, prout adinncta forte suadere poterunt: sin aliter, habendus esset tanquam iniquae potestatis cooperator.

Ad III. Sensus quoad primam partem hic esse videtur: An casu quo Ioannes Marium adigat ad mulctam solvendam, Marius licite queat a Ioanne compensationem exigere vel eam ipse per se exequi. Responsio ab eo pendet, num in actione Ioannis inveniantur conditiones quae onus restitutionis inducunt, scilicet quod actio sit: iniusta contra iustitiam contrariam, efficax causa damni illati, atque uti talis formaliter iniusta quatenus coniuncta cum gravi culpa theologica. Dubium cadere solum posset supra ultimum requisitum, cum Ioannes videatur in bona fide versari. Hanc tamen Marius vix teneretur admittere, et cum aliunde evidens sit damnum fuisse iniuste illatum, videtur quod ei liceat damnum ipsum refundere in Ioannem, si ad alios iniustitiae auctores recursus non pateat.

Propria defensio si apprehendendus quaeratur per se liceret profecto intra limites necessitatis et debitaе moderationis, quum nulla adsit iusta causa hanc violentiam subeundi; attento etiam, ni fallor, quod in casu hoc postulat bonum commune. Per accidens vero, et saepissime in praxi, ratio aliquatenus videtur habenda ignorantiae illorum qui sunt iniusti mandati immediati exsecutores: at maxime perpendendum an defensio efficax evadere valeat, vel potius futura sit inutilis occasio acerbioris insectationis.

¹ S. *Th.*, 1-II, q. 93. a. 3» ad 2: latius ib. q. 96. 4

153. de restitutione ob damnificationem altera FACTI SPECIES.

Pulli gallinacei ditissimae cuiusdam mulieris saepe saepius absumpserant hortum pauperrimi agricolae. Hic semel et iterum conquestus est, sed frustra. Itaque ratus esse inutile adire viam iudiciariam, qua pauperes admodum difficulter proprium ius assequuntur, si quandoque assequantur, in horto venenatam zeam posuit. Die insequenti pulli gallinacei rostro venenatum cibum arripuerunt et post tres horas omnes mortui sunt.

Quaeritur:

1. Quaenam sint causae vel fontes restitutionis.
2. Utrum agricola teneatur sarcire damna, quae domina pullorum ex eorumdem morte accepit.

SOLUTIO

Ad I. Restitutio ex damnificatione.

Inter fontes vel causas restitutionis etiam damnificatio recensetur. Restitutio est alieni iuris laesi redintegratio: damnificatio est actio alteri damnosa sine nocentis lucro vel emolumento.

Non quaevis tamen damnificatio obligationem inducit restitutionis. Ad restitutionis obligationem inducendam requiritur ut actio sit:

- 1) iniuste posita;
- 2) damni causa efficax;
- 3) theologice culpabilis.

Breviter singula perpendimus.

i° *Actio iniuste posita.*

Requiritur scilicet ut actio ponatur contra iustitiam commutativam. Si quis agit iure suo utendo certo iniuste non agit « qui enim utitur iure suo neminem laedit ». Posset utique actio esse mala alio ex capite sed hic agitur tantum de iniustitia, de laesione scilicet stricti iuris alterius, quia uti notum est, tantum ex violata iustitia commutativa restitutio debetur.

Etiamsi quis iure suo utendo damnum alterius intendat vel praevideat ex actione posita oriturum, actio per se iniusta vocari nequit quia nemo

strictum ius habet ut alii propriorum iurium exercitium vitent ipsi nocivum.

Ad habendam actionem revera iniustam duplex elementum verificari oportet:

) Ut res damnificata iure stricto alteri debeatur.

) Ut agens ius non habeat ad actionem ponendam.

Si alterutra ex his condicionibus desit, actio iusta vocari debet etsi forsitan altero ex capite imperfecta sit.

Si v. gr. ad defendendum proprium ius quis male de alio loquatur ita ut illi officium ad quod ius v. gr. per concursum habebat non detur, non tenetur restituere quia agens ius habebat ad se defendendum.

20 *Damni causa efficax.*

Requiritur dein quod actio posita revera et per se influat in damnum inferendum, aliter non potest agens causa effectus vocari neque ad restitutionem cogi.

Hac ratione non sufficit ut actio, etiam iniuste posita, occasio damni tantum sit vel solummodo condicio vel causa per accidens.

Conditio enim et occasio non influunt in esse effectus sed tantum re-

movent prohibens vel opportunitatem praebent. Si autem actio non influat positive in damnum proximi non potest haberi agens ut auctor damni, neque ergo ad restitutionem cogi.

Hac ratione si quis exemplo vel scandalo alios inducat ad damnum inferendum, etiam si hoc intendisset, uti patet, non tenetur ad damna solvenda eo quod unusquisque dominus est actus sui non autem actus alieni.

Disputatur utrum causa per accidens sufficiat ad imputabilitatem damni. Causa per accidens est illa quae natura sua ad hunc effectum producendum ordinata non est sed effectum solum concurrentibus externis adiunctis producit. Si quis v. gr. furatur monile minimi momenti alicui mulieri et ipsa propter dolorem incidet in febrim, fur non censetur causa per se febris eo quod actus suus sufficiens non erat ad effectum producendum.

Omnes admittunt causam per accidens effectus non praevisi non esse aptum fundamentum ad restitutionem.

Disputatio habetur circa actionem, ex qua damnum per accidens procedit, quod tamen intenditur et praevидetur.

Aliqui ut Lugo *, P. Ballerini 2 affirmant hanc actionem ad restitutionem obligare dicentes « ad rationem causae multum conducere intentionem operantis »; alii vero ut Lessius , S. Alfonsus ', Marres 5 negant. Intentio enim interna, ipsi aiunt, nullatenus mutat influxum causae externae quae si tantum per accidens influit non potest haberi ut vera causa. Utraque sententia probabilis est sed melior videtur prima.

Distinctio inter causam per accidens et causam per se non provenit ex influxu in effectum sed ex connexionione

plus minusve necessaria inter actionem et effectum.

Ignis v. gr. domum incendit eadem virtute sive sit causa per accidens sive per se.

Causa per accidens tamen in tantum a restitutione videtur eximere in quantum propter debilitatem connexionis damnum non praevидetur neque intenditur nec potest ergo imputari agenti. Sed si damnum praevидetur et intenditur tunc revera et causa per accidens fundamentum sufficiens est ad restitutionem.

Quidquid est tamen practice propter auctoritatem proponentium sententiam oppositam damnificans non est cogendus ad restitutionem.

3° *Ut sit theologicè culpabilis.*

Requiritur tandem ut actio sit theologicè culpabilis. Restitutio enim est poena et redintegratio ordinis violati. Poena autem adesse nequit sine delicto nec delictum sine peccato. Neque violatio ordinis per se formaliter adest nisi actio sit revera contra legem.

Ad II. Actio pauperis ponentis in horto proprio zeam venenatam non est talis naturae quae imponat restitutionem. Nam:

a) Est utique actio damni causa efficax. Effectus malus enim facile praevидetur, quinimmo probabiliter futurus habendus est. Actio scilicet non est tantum causa per accidens effectus sed per se: directe enim ordinatur ad mortem alitum zeam rostro appetentium; ipsi ceteroquin non habent facultatem selectionis vel analysis seminum ita ut certum moraliter sit eos illico vel serius morituros esse.

b) Non est tamen actio undequaue iniusta: deficit enim ex supra positis secunda condicio. Pulli certo ditissimae mulieri pertinebant: neque per se in eis ius aliquod pauper habebat.

Ex altero autem capite ius erat pauperi suam proprietatem suique horti

† Disp. 8, n. 73.

i N. 115.

< L- 2, c. 9, n. 113

< N. 636

• L. 2, n. 54

fructus defendendi quinimo ex necessitate ius erat etiam zeam venenatam in proprio agro ponendi.

Qui autem recte iure suo utitur neminem laedit.

Etiam si ipse cum odio vel cum voluntate et gaudio damni ditissimae mulieris actionem posuerit, contra caritatem non contra iustitiam peccavit; caritas autem non obligat per se ad restitutionem.

c) Neque per se, uti videtur, actio pauperis fuit peccaminosa.

Non tenebatur enim longam periculisque plenam viam iudiciariam assequi cum ei hoc facile remedium in praesto esset.

Si abfuit ergo voluntas prava et gaudium de effectu malo et aliae viae ad malum vitandum in praesto ei non erant de peccato imputandus non videtur.

C. M.

154. DE RESTITUTIONE OB DAMNIFICATIONEM TERTIA FACTI SPECIES.

Maurus, sacerdos, totam ingentemque substantiam suam Seminario testamento reliquit, sed Curius, notarius, falso asserens Seminarium divitiis praepollens, eum inducit ad testamentum mutandum in favorem Nosocomii.

Quaeritur:

1. An peccaverit Curius.
2. An ad restitutionem teneatur.

SOLUTIO

Ad I. Aut falsa Curii assertio est culpabilis, aut inculpabilis; si inculpabilis, is ad nullam restitutionem tenetur, nam ut habeatur restituendi onus requiritur ut actio sit formaliter iniusta.

Si vero illa falsa assertio est culpabilis, haec dicenda:

Qui est causa efficax et iniusta damni alicuius, ad restitutionem tenetur: ita omnes, quia hoc oritur ex ipsa notione iustitiae.

Atqui Curius est causa efficax et iniusta damni quo Seminarium afficitur. *Efficax*, mutatio enim testamenti ex suo mendacio causatur. *Iniusta* est erga Maurum cui aufert libertatem, eum determinando ad disponendum de bonis suis modo diverso ab eo quem intendebat; erga Seminarium, ei impediendo ne obtineret beneficium quo non erat indignum. Aliis verbis vera

Mauri voluntas est ea qua Seminarium heredem vocat: mutatio determinatur ex errore, cuius causa est mendacium Notarii, ideo mutatio illa, utpote ex errore procedens, nec erat voluntaria, nec libera; ideoque alterum testamentum, iure naturali, nullius est valoris. Quod si haec invaliditas in foro civili non sit facilis demonstratu, hoc non tollit quod reapse existât, scii, quod secundum testamentum invalidum sit.

Ad II. Ergo Curius ad restitutionem erga Seminarium tenetur de bonis propriis.

Nec obiicias quod testamentum semper revocabile est quoadusque testator vivit, nam in casu nostro videndum est quid factum sit, non quid fieri posset: de facto, Maurus voluntatem mutavit unice ob Curii mendacium.

Pro iis qui magis ad nomina quam ad rationes attendunt, addendum est omnes Auctores, quod sciam, uno ore, obligare Curium ad restitutionem. Inter alios memorare sufficiat: Sanchez *, Lugo -, Tamburini 3, Vogler ', S. Al-

fonsum ct, iuxta horum affirmationem, omnes alios. Inter recentes: Ballerini-Palmieri 6, Lehmkuhl 7, Bucceroni 8, Vermeersch °, Arregui 10, Merkelbach ", Tanquerey 12.

I. P.

155. DE MINUTIS FRAUDIBUS.

Samuel mercator inter caetera confessario narrat qua ratione ipse in mercibus vendendis procedat. Imprimis nempe ipse valde conqueritur quod negotiatores monopolium privata auctoritate exercentes ac proxenetae peiorem influxum in commercium exercent: hinc cogitur ipse sicut ceteri faciunt pretium mercium augere. Quod si, querelis emptorum cedens, aliquatenus pretium imminuat, compensationem quaerere adigitur vel miscendo rebus venalibus similes merces nemini nocivas sed inferioris qualitatis, vel ex pondere detrahendo; si secus faciat et scrupulosam, ut inquit, praebeat mensuram, vel facile ipse detrimentum sustineret, vel pretium rursus augere deberet, et sic emptores ad alios diverterent. Ceterum, addit, mos iste apud nos frequentissimus est, nec sane latet emptores. Nec praetereundum est, concludit, cives aliquando, habita iam re empti, illico ipsius rei aliud tantillum exigere. Demum meminit Samuel se olim per aliquot annos partem pretii rerum venalium famulis ementium dominorum cedere consuevisse, quo facilius ad propriam officinam eos alliceret.

His auditis, Confessarius secum quaerit:

1. Quacnam sit materia gravis in iniustitia, et speciatim in furto.
2. An furtula vel minutae fraudes coalescant et grave peccatum constituent.
3. Utrum Samuel ad restitutionem teneatur.

SOLUTIO

Ad I. Contra iustitiam stricte dictam, quae a S. Thoma 1 definitur: «Habitus secundum quem aliquis ius suum cuique tribuit», habetur peccatum quod dicitur iniuria. Hic agitur speciatim de *furto* seu de ablatione rei alienae, invito rationabiliter domino; de ablatione, inquam, occulta, ut distinguatur a *rapina*, qua non tantum realis, sed etiam et simul

personalis iniuria committitur. Peccatum contra iustitiam est quidem ex genere suo mortale, non tamen mortale, ut aiunt, ex toto genere suo, nam parvitatem materiae admittere potest, et tunc fit veniale. Hoc accidit si iniuria non censenda sit rationabiliter causa gravis offensionis proximi cuius ius laeditur, neque nata sit humanam

* Conj. mor., 1. 11» c. I, dub. 49, 1
Di»p. 9. n. 51 et disp. 18, sect. 5.
» In Decal. t. L. 8» tr. 3» c. 4. par. 2 ss.
4 Iunsconsultor, q. 24

I S» Th. t. IMI. q. 58» 3. 1.

5 Thcol. mor., n. 587.

6 Opu. Thcol. mor., vol. III, p. 336-337.

7 Thcol. nwr., vol. I, n. 971. 976 et 980.

• Casus consc., vol. I, n. 82, 1 et 2.

9 Thcol. mor., t. II, n. 578.

10 N. 329.

11 II, n. 290.

I- Brevior jyn. Theol. mor., n. 436

amicitiam substantialiter infringere. At valde difficile est determinare adamsim quandonam adsit in hac reali iniuria materia ita gravis, quae peccatum mortale constituat. Profecto plura prae oculis habenda sunt, ut omnes admittunt: et in primis duplex finis ob quem dominium privatum legitimum est et absque iniustitia violari nequit. Scilicet ius dominii servari debet, tum ut unusquisque habere valeat id quod sibi necessarium est et conveniens, tum societatis humanae ordo incolumis maneat, qui sane pessumdaretur, privati dominii iure sublato. Ergo sub hoc duplici respectu considerata est gravitas furti, quo huiusmodi ius magis minusve laeditur. Unde admitti debet quantitas quae semper grave peccatum constituat, etiamsi surripia- tur homini ditissimo qui nullum ex hac ablatione notabile damnum sentiet, attamen haud parum noceretur paci et securitati humanae societatis si huius quantitatis ablatio nonnisi sub levi prohibita esset. Haec est materia absolute gravis. At infra hanc, in damno quod singulis per furtum infertur animus domini magis vel minus invitus est in primis iuxta proportionem damni ad bona quae possidet, proinde etiam iuxta proportionem aestimanda est quantitas seu materia furti qua ad grave peccatum perveniat; et sic habetur materia, ut dicitur, relative gravis, quae attendenda est quando furtum fit uni particulari homini, nisi de vere ditissimo agatur. Regulam hanc: « relative gravem materiam esse eam qua subrepta persona laesa redditibus unius diei moraliter privatur », acceptandam esse censeo, cum communi Doctorum sententia; etenim graviter, et quidem rationabiliter, invitus esse solet qui tale damnum subire cogatur. Conditio igitur *socialis* damnificati considerata est. Pressius definire materiae tum absolute tum relative gravis mensuram rem esse sum-

mopere difficilem et incertam neminem latet. Crescit difficultas (si, quod necesse videtur, nummis hanc gravitatem exprimere velimus), eo quod pecuniae valor, ideoque eius aptitudo ad procuranda ea quae nobis necessaria sunt, haud parum invenitur varius pro temporum locorumque varietate. Et sine dubio valor huiusmodi a temporibus S. Alfonsi valde imminutus est. Hisce ita praestitutis, materiam absolute gravem post bellum ann. 1914-1918 in nostra regione, ubi moneta aurea fere extra usum facta est, puto non infra 150 libellas italicas esse aestimandam ². Ad relative gravem quod attinet, in furtis erga pauperes i libellam, aut etiam minus si valde pauperes sint, eam esse opinor; erga operarios arcte viventes libellas 5, sed erga eos qui satis pingue salarium lucrantur 15 plus minus; erga mercatores tabernarios 20; erga mediocriter divites et eos quorum fortuna ignoratur, 30 aut 40; erga divites sic simpliciter dictos 60 circiter. Haec omnia, ut patet, non sunt mathematice accipienda, sed sapientioribus et prudentioribus permittenda, neque negligere fas est differentiam quae inter pecuniam metallicam et papyraceam invenitur. Sunt insuper circumstantiae quae dominum laesum minus invitum faciunt contra surripientem, et tunc amplior quantitas requiritur ad peccatum mortale constituendum; circumstantiae (inquam) sive rerum, sive personarum, e. gr. si res quae surripitur sit omnibus exposita, si persona quae surripit sit strictissime coniuncta domino; ita in furtis quae ab uxore vel a filiis committuntur duplo maior accipienda est materia relative gravis. Ita maior requiritur si res ablata ad plu-

² Nunc materia absolute gravis esset summa 7500 libellarum (150x50) iuxta legalem aestimationem vel 12.000 (150x80) iuxta realem aestimationem

³ Quae summa seu vis pecuniae nunc quinquagies vel octogies multiplicanda est.

res pertineat quorum nullus grave damnum experiatur. Quod quidem accidere potest si damnificetur corpus morale sat amplum et opulentum, tunc enim ad peccatum mortale requiritur materia absolute gravis. Denique maior quantitas requiritur, si surripiatur per furta minuta, quae coalescant. Sed de hoc mox dicendum est in responsione ad II.

Ad II. Certe coalescunt, debitis positis conditionibus, plura furtula et minutae fraudes, ita ut mortale peccatum constituent, quamvis seorsim sumpta nonnisi leve peccatum dicenda essent. Hoc ab omnibus tenendum est, prouti eruitur ex damnatione, ab Innocentio XI facta, propositionis 38, quae sic se habet: « Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis ». Et hoc non tantum si in eiusdem domini praeiudicium perpetrentur, sed etiam quum hoc modo auferatur notabilis quantitas quae ad plures dominos pertineat, prouti evenit si saepe aliquid de pondere et mensura fraudetur in vendendis rebus quotidianis usibus inservientibus. Hoc sane ob detrimentum grave quod etsi non singulis, humanae societatis securitati infertur.

Sed non constat quod coalescant merae damnificationes parvi momenti minime locupletantes damnificantem, quae diversis personis fiant. Quod vero attinet ad furta et minutas fraudes, haec coalescunt solummodo si a) vel voluntas diripientis ab initio feratur in summam gravem per partes auferendam, et tunc vix maior requiritur quantitas ad peccatum mortale constituendum ac si tota simul auferatur (Lehmkuhl, Genicot-Salsmans), quia minus sane damnum tunc patitur dominus, sed fere aequae est invitae contra malum huiusmodi animus. Vel

α) haec intentio quidem abest, sed furtula exiguo temporis intervallo inter se separantur: tunc requiritur, ut peccetur graviter, probabiliter duplo maior quantitas, relativa quidem si contra eundem dominum, non ditissimum, absoluta vero si contra plures perpetrentur, vel contra unicum, qui nonnisi materia absolute gravi sublata graviter laedatur. Peccatum grave in casu b) fit, quando fur advertens iam ablatam summam esse fere gravem, eam novo furtulo complet, vel quando, advertens iam gravitatem attigisse furtum statuit non restituere, et gravem summam retinere se velle. Intervals autem coalescentiam imoedientia possunt esse duorum mensium si materia in unoquoque furtulo prope ad gravitatem accedat, secus, unius mensis, vel etiam brevioris temporis spatium sufficere potest.

Ad III. Monopolium privatum tunc habetur quum unus vel pauci omnes merces alicuius generis sibi emunt, ut carius vendant, et etiam (sed satis improprie dicitur) quum omnes conspirant ne infra determinatum pretium vendant. Si hisce modis res vendantur pretio non superante summum, quod sine monopolio foret, iustitia non laeditur, quamvis contra caritatem peccari possit; si vero ultra illud summum, iniustitia committitur. Licetne aliis pretio summo sic per monopolium inducto suas merces vendere, si et ipsi coacti fuerint hoc pretio eas emere? Iniustum non auderem asserere quod S. Alfonsus non absolute improbat et licitum tenent Genicot-Salsmans¹, et D'Annibale², *monopolio* utroque sensu supradicto, ut videtur, accepto: ea data ratione, quia iustum esse videtur pretium quod communiter currit, undecumque hoc

¹ V. Quacquarelli *reform.* 34.

² I, 641.

³ II, 470, nota 29,

proveniat. Idem censeo, ob rationis paritatem, de pretio maiore inducto per proxenetas. Proinde, ex hoc capite, Samuelem excusatum haberem saltem a peccato contra iustitiam, et a restitutionis obligatione immunem. Neque in nostro casu Samuelis sollertia qua mercibus venalibus similes merces miscet non nocivas, sed inferioris qualitatis, iniustitiae culpanda videtur. Ipse enim hoc agit ut pretium iustum obtineat, alias non obtenturus, nullum nocumentum emptorum valetudini infert; et est quaedam compensatio; insuper adest consensus emptorum, qui omnes (et non ii tantum qui extraordinarie periti sunt) morem regionis sciunt et eidem se accommodare censendi sunt. Ob easdem rationes censeo non iniuste agere Samuelem si pretium illud quod in illis circumstantiis iustum, ut diximus, haberi potest, ab emptoribus obtinere nequit, et ideo aliquantum ex pondere detrahit, eo magis quod ab emptoribus saepe cogitur tantillum adiicere rei quam ipsam acceperunt. Demum quid dicendum de ratione agendi Samuelis cum famulis ut eos ad suam officinam alliciat? Profecto, regulariter famulus, si ab aliquo mercatore pro domino suo emit infra pretium quo empturus erat ab aliis (nisi hoc suae extraordinariae

et indebitae industriae tribuendum sit) nequit sibi differentiam servare, quia herus semper saltem implicite, vult ut solvat iustum quidem, sed minimum quod possit pretium, et hoc pacto dat ei emendi mandatum. Sed si liberum sit famulo (prouti de hic nominatis famulis tenendum videtur) quem ipse libet venditorem adire, nil vetat mercatorem ei aliquam elargiri pecuniam ut suam officinam caeteris praeferat. Quod aequivalenter fit si hoc pacto aliquid in favorem famuli de pretio quod ab hero exigeret remittat. Neque famulus acceptare prohibetur⁷. Quamobrem censeo Samuelem nostrum non fuisse iniustum nec ullius iniustitiae participem quum ita de pretio famulis ementibus aliquid remittebat, lucrum maius expectans, multiplicatis emptoribus. At tota haec agendi ratio nemo non videt quot quantisque hallucinationum periculis plena sit, aptaque, ni fallor, ad querelas, dissidia, imo et iniustitias fraudesque gignendas. Quapropter Confessarius ante omnia quaerat a Samuele num vera sint exposita, num condiciones ad liceitatem necessariae adfuerint; eumque enixe adhortetur ut a nimia lucri cupiditate caveat, et semper uti vir simplex et rectus in negotiis procedat.

C. M. R.

156. de minutis furtulis altera facti species.

Sacram exhomologesim faciens Marius plura minuta furta a se patrata, ac praeterea unum grave confitetur. Sciscitanti quoad prima Confessario, an simul sumpta ad gravem summam pertingerent, affirmative respondet, sed cum intentio sibi semper defuerit notabilem quantitatem auferendi, furta illa quamvis crebro, data occasione, repetita, a se haberi ut tot venialia, quae nullam pariant obligationem restitutionis saltem sub gravi.

Interrogatus deinde de quantitate gravis furti secundo enuntiati, respondet eam fuisse talem, quae ad letaliter peccandum sufficeret, neque aliud quidpiam se teneri ea de re declarare.

⁷ Cfr. Ballerini-Palmibw, *Optum morale, de contract.*, 450,

Quaeritur:

1. An furta ex se venialia mortale peccatum constituere interdum possint.
2. An data hypothesi, quod Marii furtula nullum constituent letale peccatum, is dici possit immunis a gravi restituendi obligatione.
3. An Mario licuerit quantitatem gravis furti reticere, et nihil aliud praeter id, quod dixit, aperire.

SOLUTIO

Ad I. Communis theologorum doctrina docet exigua furta ab aliquo erga unum vel plures admissa, animo progrediendi ad notabilem summam, mortale peccatum constituere; haec enim voluntas est graviter inordinata, cum feratur in obiectum graviter malum.

Letaliter quoque peccare censetur qui sine intentione perveniendi ad notabilem quantitatem, plura levia furta committit, si per ultimum furtum, quod excquatur, sufficienter advertat materiam gravem compleri; tunc enim sciens et volens detentor evadit rei alienae in gravi quantitate.

Silentio praeterimus adiuncta alia, quibus furtum, leve ratione materiae parvitatatis, evadere potest mortale.

Ad II. Quamvis iMarius ob defectum tum intentionis ad notabilem quantitatem pertingendi, tum advertentiae ad furtula antecederet commissa, numquam peccasset letaliter; ubi tamen postea agnovit gravem materiam ex repetitis actibus coaluisse,

omnino sub gravi ad restitutionem tenebatur. Graviter enim iustitiae opponitur voluntas retinendi rem alienam in magna quantitate domino invito. Contraria doctrina eadem est, quam Innocentius XI sub n. 38 damnavit: Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.

Ad III. Non licuit Mario quantitatem gravis furti reticere et nihil aliud praeter id, quod dixit, aperire. Siquidem Confessarius, ut medicus et iudex, ius habet poenitentem interrogandi de omnibus quae ad rectam ipsius directionem sunt necessaria; eoque magis de quantitate gravis furti commissi, cum id conferat sive ad dispositiones poenitentis cognoscendas quoad absolutionem, sive ad modum restitutionis imponendum, sive ad congrua remedia praescribenda. Marius igitur debet Confessario sciscitanti candide respondere.

P. L

157. DE OCCULTA COMPENSATIONE.

Titius edocetur ab amico Sempronio patrem suum, antequam viam universae carnis ingrederetur, mutuas dedisse Caio centum millia italicarum libellarum, nulla apocha requisita. Defuncto nunc etiam Caio, pecuniam eiusmodi ab eius heredibus Titius repetit; hisque denegantibus, cum actionem suam nullo legali documento fulcire queat, cogitat per occultam compensationem sibi consulere.

Quaeritur:

1. Quid occulta compensatio.
2. Quando et quibus sub conditionibus ad eam recurrere licitum sit.
3. Quid in casu proposito.

SOLUTIO

Ad I. Ut nomen indicat, occulta compensatio est actus, quo quis ius suum, ab alio laesum, restituit seu reparat, quin ille alius conscius sit talis reparationis.

Cum autem ius alicuius laedi possit, tum iniusta ablatione rei ad ipsum pertinentis, tum iniusta damnificatione ipsi illata, occulta compensatio utroque in casu locum habere potest.

De se, occulta compensatio nullam importat deordinationem, sicque iusta et licita dari valet.

Nam, si est vera *compensatio*, id est reparatio iuris vere laesi, nullo modo laedit iustitiam *commutativam*.

Si praeterea, nonnisi *occulte* haberi possit talis reparatio iuris, servat quoque iustitiam *legalem*.

Ergo, ex primo fonte, *iusta* dici debet; ex altero, *licita*.

Ad rem Lehmkuhl: « Ius enim alienum non laeditur, si tantumdem ex bonis alienis sumo, quantum illorum dominus mihi rigore debet, neque aliter mihi concedere paratus est; socialis vero vitae ordo non subvertitur, si alia via recuperandi quod meum est, non suppetit, modo ne temere, sed tantum contra certum debitorem sic agam. Sicut enim privatis mediis iniustum invasorem repellere possum, si necessarium est, ita etiam iniustum meorum bonorum vel iurium detentorem illa possessione privatim possum exuere » *.

Neque obstat damnatio prop. 57 laxistarum, ab Innocentio XI lata 2, videlicet: «Famuli et famulae dome-

sticae possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam maiorem iudicant salario, quod recipiunt ».

Evidenter enim damnata est ea propositio, non simpliciter quia permittit occultam compensationem, sed quia eam permittit in adiunctis in quibus summum habetur periculum hallucinationis et ideo compensatio facillime evaderet aut illicita, aut illicita et iniusta, ut ex infra dicendis patebit.

Nec magis obstant ea quae in proposito D. Thomas scribit: « Qui vero furtim accipit rem suam apud alium iniuste detentam, peccat quidem; non quia gravet eum qui detinet; et ideo non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad recompensandum: sed peccat contra communem iustitiam, dum ipse sibi usurpat suae rei iudicium, iuris ordine praetermisso: et ideo tenetur Deo satisfacere, et dare operam, ut scandalum proximorum, si unde exortum fuerit, sedetur » Nam evidenter quoque supponit S. Doctor compensationem, quam, non quidem uti iniustam sed ut *illicitam*, reprobatur fieri non servato, quamvis servari posset, ordine iustitiae legalis ³.

Non absque re erit notare compensationem occultam, aliunde iustam et licitam, posse evadere quandoque, licet raro admodum, obligatoriam etiam. Id obtineret, v. gr., si quis pietate vel caritate erga liberos, uxorem, parentes, etc., teneretur ad ius suum servandum indemne, ius autem illud, ab

¹ *Theol. Mot.*, ed. U, P. I.. P. 639.
• Dcnz 1187.

³ S. Th., II-II. q. 66, a. 5, ad 3

⁴ Cfr Marc-Gestermann, *Theol. mor.*, p. II, 5. II, tr. VII, diss. II, cap. 1, a. 3, § 2.

altero iniuste laesum, nullo alio modo recuperare posset quam se occulte compensando.

Ad II. i *Quando ad occultam compensationem recurrere licitum est.*

Iam innuitur supra.

Cum enim compensatio occulta fiat inscio iniusto possessore rei alienae vel iniusto damnificatore, liquet eam esse modum quemdam extraordinarium, vel potius *extralegalem* ius proprium reparandi, ac proinde non licere nisi quando non datur alius modus normalis, seu legalis, ut puta per viam iudicalem, intentum obtinendi. Id enim postulat ordo publicus, qui profecto non servaretur si unusquisque posset, pro libitu, sese occulte compensare.

Attamen notare oportet obligationem servandi, in recuperatione sui iuris, ordinem publicum, ideoque iustitiam legalem, non esse de se gravem. Quinimo nulla erit, si ex alio modo ius proprium, iniuste laesum, denuo adipiscendi, odia, rixae vel alia gravia incommoda subeunda essent. Praeterea nequaquam peccat contra iustitiam legalem, qui rem *suam* in se exstantem accipit a malae fidei possessore

Ceteroquin e non servata, etiam culpabiliter, legali iustitia in compensatione occulte peragenda, nulla oritur, ut patet, obligatio restitutionis pro eo qui tali modo sese compensavit.

2° *Sub quibus conditionibus ad compensationem licet recurrere?*

a) Imprimis servandae sunt conditiones quas imponit iustitia commutativa, et sine quibus proinde compensatio occulta fieret iniusta, laedendo ius alterius.

Iamvero eae conditiones ad tres re-

ducuntur: oportet nimirum ut debitum, occulte compensandum, sit *strictum, certum, exigibile*.

1) Debitum debet esse *strictum*, id est oriens e iustitia commutativa vere tali, non vero e gratitudine, caritate, fidelitate, convenientia, etc. — Secus enim non haberetur iusta recuperatio proprii iuris laesi, sed e contra, laesio iuris alieni, immo purum putidumque furtum.

2) Debitum debet esse *certum*. Si enim est solummodo dubium, etiam positive, ac proin probabile, compensatio fieri non posset, quin e possessione sua deturbaretur debitor.

Iamvero « in dubio melior est conditio possidentis ».

Re quidem vera non defuerunt Doctores, qui admiserint compensationem occultam fieri posse quandoque pro debito incerto, videlicet in hoc triplici casu:

a) in compensatione famae pecunia;

b) in compensatione infamiae pecunia;

c) in compensatione pro legato relicto in testamento informi et quod propter hoc heres renuit dare legatario⁷.

Sed communissime reficitur hodie haec sententia.

« Attamen », aiunt etiam nunc Génicot-Salsmans, « cum extrinseca probabilitate, potest fieri compensatio occulta in sequenti casu: nempe quando *certum est factum* cui debitum innititur, ius autem quod ex illo facto oritur ita probabile ut iudex, non obstante alterius possessione, possit in favorem creditoris sententiam ferre »¹.

Nihilominus ne haec quidem exceptio videtur admittenda. Etenim ex hoc quod iudex, agendo in nomine supre-

⁷ Cfr. **AbRTNYs** **OaMBN**, *Thcol. Mor.*, cd. It, t. I. n. 731

¹ Cfr. **Baulerini-Palmeri**, *Thcol. Afor.*, t. S. p. II, pracc VII, cap. I, d. I, vol. III. n. 293.

⁷ *Instil. Thcol. Mor.*, tr. 8, 5. II, cap. II, J 3^a n. 504.

mae auctoritatis civilis, legitime valeat quandoque possessorem dubie iustum e sua possessione deturbare, minime sequitur idem fieri posse privata auctoritate a quolibet cive privato.

Unde dicere oportet integrum manere principium iuris: «in dubio melior est conditio possidentis», sicque nullam fieri posse compensationem occultam nisi ob debitum certum.

Recte vero notant praelaudati Auctores §: «Si tamen possessor hanc obligationem per se habet, sed aliquo medio iuridico excutere potest, puta utendo praescriptione vel contractus rescindibilitate, non videtur, quamdiu nondum hoc medio usus est, certo illicita compensatio occulta. Ad hanc ergo requirimus ius *certum*, non tamen ius *undequaque firmum*».

3) Debitum debet esse nunc *exigibile*, nam: «qui terminum habet, nihil debet». — Probabiliter tamen, ubi periculum habetur — moraliter certum — non obtinendi, tempore stabilito, solutionem debiti, et dummodo caveatur aliunde damnum debitoris, quod ei oriri posset ex anticipata solutione eiusdem debiti, licet hanc anticipatam solutionem obtinere mediante occulta compensatione.

b) In genere aliunde cavendum est ne compensatio occulta fiat cum damno *temporali* debitoris, quod accideret, v. gr., si ipse debitor vel eius heredes, ignorantes solutionem factam, iterum solverent postea debitum, aut, ob ablationem rei debitae, prohiberentur quominus iustum lucrum facerent.

c) Cavendum est pariter ne, ob compensationem occulte factam, debitor damnum patiatur *spirituale*, permanendo, v. gr., in mala fide circa debitum. Ceteroquin, si conscius illius debiti, ipsum solvere *non vult*, minime providetur eius conscientiae omittendo compensationem.

d) Ex iis sequitur debitorem *monendum esse*, si commode fieri potest, de debiti extinctione, puta: ei insinuando illud debitum ipsi remitti, vel solutionem eiusdem non amplius urgeri.

Ast nota: «si commode fieri potest», nam, ut recte animadvertit Ballerini, plerumque monitio de occulta compensatione evadet, in praxi, admodum difficilis, cum debitor, de ea certior factus, vel tantum eam suspicatus, creditorem variis incommodis afficiat. Unde, si haec timeantur, monitio omitti poterit; et «si quod inde damnum debitori obveniat, id iniquitati suae imputare debet» *.

e) Semper, propter eandem rationem — videlicet necessitatem cavendi, quantum fieri potest, damnum debitoris — per se accipiendae sunt, compensatione occulta, res *eiusdem speciei* ac res debitae, ut, v. gr., pecunia pro pecunia, frumentum pro frumento, etc. Ubi tamen id obtineri nequit, licita erit compensatio in quibuscumque bonis debitoris.

f) Simili modo cavendum est, quantum fieri potest, *damnum* alicuius *tertii*, ut si quis (famulus, domesticus, operarius, etc.), in suspicionem veniret furti, cum periculo infamiae vel etiam poenae. Ast, cum, eo in casu, damnum tertii oriatur solummodo *per accidens* e compensatione occulta, hanc non teneris omittere cum notabili damno tuo.

Ceterum «patet eum, qui se compensat. ad haec damna praecavenda ex caritate tantum teneri, quia se compensans utitur iure suo; ideo si ratio sufficiens adest damnum aliorum permittendi, licite agit, etsi alii damnum patiantur» 10.

Attamen non tantum caritas, sed

* Génicot-Salsmans, /, c., in nota

9 Génicot-Salsmans, L c.

10 Noldin» Summa Thcol.
c 2. a. 3, § 2» η. 427 ad ftn

vol. IL 1. VL

etiam iustitia commutativa prohibet damnum quod obveniret, tertio si te compensares e re non ipsius debitoris, sed huic commodata, locata, oppignorata, etc., aut si compensatio tua laederet ius creditoris qui te praecederet, vel cui saltem deberetur partialis solutio. Proinde restituendum esset quod tunc occulte accepisses, eo quod tandem aliquando, non e bonis debitoris, sed e bonis alterius, compensationem peregisses.

Pariter, non solum e caritate, sed e iustitia, teneris ad rem occulte acceptam restituendam, si forte contingat debitorem eiusve heredes debitum iterato solvere.

30 Quamquam concordant Auctores quoad substantialia eorum quae hucusque dicta sunt ac proinde circa iustitiam liceitatemque occultae compensationis, ubi verificantur conditiones modo recensitae, fatentur tamen omnes istiusmodi modum ius suum recuperandi rem manere periculis plenam, ob nempe maximam facilitatem quam homines hallucinantur, circa iura sua propria tuenda vel resarcienda.

Et haec est praecise ratio praecipua ob quam Innocentius damnavit propositionem supra citatam: « Famuli et famulae domesticae possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam maiorem iudicant salario ». Etenim, in ea propositione, generatim omnino relinquitur proprio iudicio famulorum utrum necne salarii recipiant suae operae respondens, quo evidenter via aperitur innumeris illusionibus, sicque innumeris furtis.

E contra potius dicendum est compensationem occultam, sive in casu famulorum, sive in quolibet alio casu, non esse faciendam *regulariter*, nisi de iudicio confessarii, et quidem confessarii sufficienter instructi in salebrosus quaestionibus de iustitia com-

mutativa “, aut saltem alius periti ac timorati viri ia.

Confessarius vero compensationem ne permittat, nisi cum constet servari posse omnes conditiones servandas ad eiusdem tum iustitiam tum liceitatem. « At vero, compensationi iam factae, cui nulla a iustitia commutativa requisita conditio defuit, eatenus connivere licet, ut poenitens ad restitutionem haud adstringatur » 13.

Id autem non impedit quominus relinqui possit quandoque iudicio ipsius creditoris, — etiam famuli et mercenarii, — utrum et quam mensura facienda sit compensatio.

Hoc tamen negant, saltem pro famulis et mercenariis, Croix, Viva, paucique alii; affirmant vero Salman-ticenses. Sententiam affirmantem ut sat probabilem habet S. Alfonsus “, qui tamen exigit ut « hic famulus vel quicumque alius mercenarius sit vir prudens, timoratus et vere aptus ad iudicandum, ac certus sit de iustitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo ». Quibus dictis ait S. Doctor: « Sed haec rarissime evenient ».

Et revera, in casu famulorum, et, in genere, ubi sermo fit de compensando damno quod putatur oriri ex iniustitia contractus, vel ex huius inobservantia ab altera parte contrahente, maximum omnium invenitur periculum illusionis, et proinde maxima omnium ratio diffidendi proprio iudicio ac iudicio standi alterius prudentis doctique viri, praesertim vero idonei confessarii.

Aliquando facilius autem posset quis proprio iudicio confidere ad se compensandum ob laesionem sui iuris sibi illatam per voluntariam damnificatio-

11 D'Annibale, *Summula Theol. Mor.*, p. II, n. 260.

12 Génicot-Salsmans, *l. c.*

13 Marc-Gestermann, *l. c.*, Quaeritur nota 1. u *Theol. Mor.*, l. III, n. 524.

nem in bonis fortunae, et facilius adhuc idipsum facere valeret ad recuperandam, absque gravi incommodo, materiam indubii furti quod passus esset.

Ad III. Responsio patet e dictis ad I et II quaesitum.

Si enim Sempronius, testis unicus, sit etiam testis *omni exceptione* maior, id est cuius testimonio plena possit ac debeat adhiberi fides, et si aliunde certo constet, — quod fortasse difficilior eveniet, nam sicut mutuum concessum est nulla apocha requisita, ita restitui potuit absque testimonio scripto de peracta restitutione, — si aliunde, inquam, certo constet pecuniam creditam solutam non esse a Caio patri Titii antequam uterque viam universae carnis ingrederetur, debitum heredum eiusdem Caii erga Titium est *strictum, certum* et nunc *exigibile*.

Neque timenda est iterata solutio post compensationem, quippe quod dicti heredes omnino recusant debitum illud agnoscere ac solvere.

Ergo, sese compensando occulte, Titius non laedet iustitiam *commutativam*.

Ast neque *legalem* iustitiam laedet, cum via iudicialis ad ius suum recuperandum ei praeccludatur, eo quod actionem nullo legali documento fulcire queat.

Satis est igitur ut servet caritatem, cavendo, quantum fieri potest, damnum forte obventurum, ex occulta sua compensatione, vel heredibus Caii, vel alicui tertio.

Ut liquet, cavere quoque debet, e caritate erga seipsum, et forsan e caritate pietateque erga suos, ne, ob praefatam compensationem occultam, furti insimuletur ac damnetur.

H. a P.

158. DE DAMNIFICATIONE EX CULPA IURIDICA.

Nicephorus parvi oppidi medicus, cum modicos honores ex rusticis oppidanis recipiat, munus suum negligenter obit. Medicis doctrinis quas in Universitate acceperit contentus, ea ad diem excolere non satagit; aegrotos sine diligenti cura invisit, neque, cum iidem gravi morbo afficiuntur, alios medicos cogit; si autem morbum cognoscere non valet, ne ignorantiae ab aegrotis accusetur, remedium iisdem praebet quod nec obsit nec prosit. Inde factum est aliquando ut vir quidam pauper gravissimo nec facile sanabili morbo correptus, brevi vita fungeretur, uxorem et multos filios, tenerae quidem aetatis, relinquens.

Haec omnia, paschali tempore, Nicephorus pandit Prisco confessario, qui postquam paterna consilia de munere vere obeundo dedit, Nicephorum absolvit.

Quaeritur:

1. Quid sit culpa iuridica et quomodo dividatur.
2. An ex culpa iuridica onus restitutionis exurgat.
3. Quid de ratione agendi cum Nicephori medici tum Prisci confessarii.

SOLUTIO

Ad I. Duac sunt radices obligationis ad restituendum: possessio rei alienae et damnificatio iniusta. Casus respicit secundam radicem. Ut ex iniusta damnificatione oriatur obligatio ad restituendum, requiritur ut ipsa sit: a) *vere* iniusta ita ut damnum non sit ortum ex actu *iusto* aut ex actu contra caritatem solam; b) *formaliter* iniusta seu actus subiective culpabilis; c) *efficaciter* iniusta seu ipsa causa damni realiter secuti et non solum actus concomitans damnum aut mera occasio damni, quod ex alia causa profluit. Casus nos invitat ad agendum de culpabilitate et de efficacitate damnificationis iniustae.

Ut docet Angelicus, peccatum est legis divinae violatio, quae implicite habetur etiam in violatione legis humanae in conscientia obligantis. Peccatum tres habet effectus: a) defectum ordinis, qui in universo adesse debet; δ) maculam; c) reatum poenae. Culpa in sensu proprio est ille aspectus peccati seu actus objective mali, quo imputatur agenti. Culpa gravi homo est Deo detestabilis (macula) et reus poenae a Deo infligendae. Culpa efficit ut habeatur peccatum formaliter dictum et simul causât tres effectus: defectum ordinis, maculam, reatum poenae.

Quem locum tenet restitutio? In peccatis unius generis, nempe in peccatis contra iustitiam seu quae sunt violationes iuris alieni defectus ordinis, peccato productus, saepe reparari potest. Obiectum iustitiae, nempe ipsum ius, tendit ad illam inter homines aequalitatem, quae consistit in hoc quod quilibet habet id quod suum est. Haec aequalitas laesa saepe actione humana restitui potest. Quando deest voluntas (efficax) restituendi hanc aequalitatem, persistit voluntas causans defectum ordinis requisiti.

Tunc simul persistit macula et reatus poenae et impeditur peccati remissio. Animadvertere nos iuvat restitutionem non esse poenam, ut docent plures moralistae. Sunt res plane diversae. Etiam in iure statali plane distinguitur actio poenalis et actio ad obtinendam damnorum restitutionem. Optandum est ut huiusmodi confusiones vitentur, etiam quoad alias materias, puta quoad impedimenta matrimonialia, quoad irregularitates.

Momentosa notatur differentia inter duas radices restitutionis. Quando habetur possessio rei alienae obligatio restituendi oritur e solo *statu obiectivo* rerum. Res est Caii; ergo est Caio restituenda, a quolibet qui, quamvis innocentissimus, eam possidet. Quando autem habetur iniusta damnificatio, obligatio restituendi oritur ex *actu* violatoris iuris alieni. Non agitur de *re* alterius; nam res non amplius existit, sive physice (domus Caii a me incendio destructa), sive moraliter (actione mea equus Caii transiit in manus aliorum, qui cum non restituent). Quis debet pati damnum ortum ex amissione rei Caii? Caius cuius res periit an ego, qui sum causa huius damni? Responsio non est dubia. Pati debet damnum ille, qui est causa damni. Versamur tamen in ordine morali et iuridico. Vera causa damni in hoc ordine est ille, qui *voluntarie* agit seu qui committit iniuriam *formaliter* iniustam. En ratio, quare requiratur *culpa*, ut ex iniusta damnificatione oriatur obligatio restituendi. Si desit culpa damnum proximo causatum acquiparatur damno causato terraemoto aut fulmine aut aggressionem animalis ferocis. Huiusmodi damna non pertinent ad ordinem moralem et iuridicum; unde non habetur obligatio ad restitutionem.

Culpa simpliciter dicta est culpa

moralis, quae causatur violatione legis moralis. Dantur leges humanae, quae non sunt perfecte morales et quae vocantur leges mere poenales. Mihi videtur quod etiam istae leges, saltem si emanentur ab auctoritate societatis *perfectae*, obligant in conscientia, sed modo proprio, nempe ad sustinenda onera quae sive ut poenae sive ut restitutio damni causati sententia iudicis imponuntur. Inter leges mere poenales (melius esset dicere leges non perfecte morales, nam non ordinantur tantum ad poenas sed etiam ad damnorum restitutionem) inveniuntur aliquae, quae praescribunt aut prohibent aliquos actus, qui legibus moralibus (ne quidem humanis legem divinam determinantibus) non praescribuntur aut prohibentur. Transgressio istarum legum, si sit voluntaria habet elementum analogum cum elemento, quod invenitur in peccato et simpliciter vocatur culpa. Hoc elementum analogum etiam vocatur culpa, sed non simpliciter. Vocatur culpa in sensu analogo seu culpa *iuridica*. Est culpa solummodo coram auctoritate humana. Effectus eius est condemnatio ad reparationem damnorum (vel ad poenas luendas). Quando lex humana obligat in conscientia, in eius transgressione voluntaria habetur culpa moralis et iuridica. Ubi habetur culpa iuridica tantum loquimur de culpa *mere* iuridica.

Culpa iuridica est gravis, levis vel levissima.

Ex culpa morali sequitur *obligatio* ad restituenda damna causata *simpliciter dicta*, independententer a sententia iudicis. Si culpa non sit imperfecta ex imperfectione actus, datur obligatio in conscientia et quidem per se gravis; levis tantum per accidens, nempe quando materia restituenda est parva. Si culpa est imperfecta ex imperfectione actus, obligatio ad restituendum non est gravis.

Auctores dissentiunt utrum in hoc casu habeatur: *a)* aut obligatio levis ad restituendum totum damnum; *b)* aut obligatio levis ad restituendam partem damni pro rata culpa; *c)* aut nulla prorsus obligatio. Duae ultimae sententiae videntur probabiles et simul in praxi utiles. Confessarius non imponere potest secundam sententiam prae tertia in hoc sensu quod non potest negare absolutionem poenitenti qui ipse tenet se teneri ad nullam restitutionem et sic satisfacere iustitiae. Secunda sententia tamen nobis videtur melior et verior. Eam sequeretur ipse persuasus sic tantum vere satisfieri iustitiae et conarer persuadere poenitenti de iustitia huiusmodi restitutionis, si ipse eam peragere possit absque gravi incommodo accidentali.

Alia conditio est ut damnificatio sit *efficaciter* iniusta seu ut sit vera causa damni secuti et non mere concomitanter se habeat. Quid autem si habeatur dubium solide probabile utrum damnum revera sit effectus actus iniusti? Duae propugnantur sententiae probabiles: *a)* obligatio restituendi est incerta; ergo nulla; *fi)* datur obligatio restituendi, non tamen totum damnum sed partem pro rata dubii. Confessarius non potest imponere secundam sententiam prae prima in hoc sensu quod non potest denegare absolutionem poenitenti, qui ipse putat se satisfacere iustitiae si sequatur primam sententiam seu si nihil restituat. Sed secunda sententia mihi videtur verior et magis rectae conscientiae Christianae et sensui morali populi consentanea. Ex quo sequitur quod homo bene agat si hanc sententiam assumat ut regulam regendi proprios actus et confessarius prudenter agat si conatur persuadere poenitenti de iustitia huius modi agendi, ita ut poenitens ex propria persuasione ad restitutionem partis pro rata dubii procedat.

Ad II. Ex culpa mere iuridica oritur obligatio restituendi damna tantummodo ex sententia iudicis et post eam. Post sententiam habetur obligatio in conscientia peragendi omnia quae in sententia imponuntur. Sub hoc aspectu lex est moralis. Quare onera non iniuste imponuntur et non datur locus occultae compensationi.

Ad III. Nicephorus egit cum culpa iuridica et propter hoc debet restituere damna, si ad hoc sententia iudicis condemnetur. Egit insuper culpa morali gravi, negligendo plures obligationes sui officii ei bene notas. Hoc sequitur ex doctrina communi doctorum, nostris diebus clare exposita a Summo Pontifice Pio XII in sua oratione habita ad coetum professorum medicinae et medicorum, die 12 Nov. 1944 ¹. Omnes negligentiae in casu descriptae sunt graves praecipue ultima. Damna secuta sunt viri pauperis et damna pecuniaria uxoris et filiorum. Haec ultima tantum restitui possunt. Non erit facile ea determinare; facienda est prudens et probabilis aestimatio.

Circa efficaciam actionis iniustae verba « gravissimo et non facile sanabili morbo » dubium suggerunt. Si

haec verba ita sint intelligenda ut aegrotus probabiliter vitam amisisset, etiamsi Nicephorus recte adimplevisset officium suum, habetur dubium circa efficacitatem actionis iniustae. Tunc confessarius non potest negare absolutionem Nicephoro persuaso se ad nihil teneri. Sed prudentius agit Nicephorus si se consideret obligatum ad restituendam partem damni pro rata dubii et confessarius si hac de re convincere conetur poenitentem (secundum dicta supra).

Priscus confessarius non proprie neglexit obligationem muneris sui tacendo de obligatione restitutionis; quamvis prudentius egisset, si egisset secundum ea quae modo diximus. Videtur tamen debuisse severius arguere Nicephorum de gravissimis suis negligentis, loquendo etiam de gravissimis damnis et tristitiis, quae sic agendo facile causare potest personis, suae curae commissis et de periculo incurrendi obligationem restituendi haec damna et etiam condemnationem in foro civili. Neque superfluum fuisset poenitentem interrogare de aliis damnis forsitan causatis negligentia sua, quae videtur fuisse habitualis per longum temporis spatium.

L. B.

159. DE POSSESSORE MALAE FIDEI.

Publius a Demetrio, opulento viro, cui ad ingentissimam frumenti copiam servandam locus non suppetit, non exiguam illius quantitatem in suo horreo custodiendam accepit. Mox, exorto bello, cum, ingravescente annona, frumenti pretium creverit, Publius, dum Demetrius ad frumentum maiore adhuc pretio vendendum opportunius tempus praestolatur, illud quod depositum apud se habet vendit, atque ex pecunia inde percepta ulterius etiam lucratur. Interim Publius, mercibus quoque vehendis operam impendens, quodam die, dum navim suam prope navim Henrici onerat, etiam aliquot tritici mensuras, Henrico clam surreptas, in sua abscondit. Sed adverso casu in eodem maritimo itinere tum Publii tum Henrici merces pereunt, cum navis

< O>». Rom > 13 Nov. 1944

illius naufragium patiat, huius vero navis insidiis bellici subnatantis navigii submergatur. Restituta pace, frumenti pretium in pristinum reducitur. Tunc tandem Demetrius frumentum suum repetit a Publio, qui facile in eodem genere illud domino restituit, lucro sibi retento.

Quaeritur:

1. Ad quid teneatur possessor malae fidei.
2. An in specie ipse obligetur ad restitutionem si res furtiva apud ipsum perierit.
3. An Publius restitutioni obnoxius sit erga Demetrium et Henricum.

SOLUTIO

Ad I. *Quaeritur primo loco, ad quid teneatur possessor malae fidei*, id est possessor ille qui rem alienam iniuste retinere praetendit. Iamvero, dum obligationes possessoris bonae fidei solummodo proveniunt ex commodo seu lucro, quod ei ex ipsa possessione qua tali provenerit, quia haec sola fuit iniusta (= ex re accepta), obligationes possessoris malae fidei oriuntur ex damno quod intulerit domino (= ex iniusta rei acceptatione). Ratio autem horum manifesta est: in tantum enim aliquis ad restitutionem tenetur in quantum est causa voluntaria damni: sed possessor bonae fidei eatenus tantum causa damni voluntaria est, quatenus voluntarie rem alienam retinet; possessor malae fidei vero, praecise quia est malae fidei, est causa voluntaria totius damni praevisi. Supposita tali praevisione saltem in confuso habita, possessor malae fidei non solummodo debet restituere rem ipsam si adhuc existit, et secus eius aequivalens, verum etiam fructus sive existentes sive etiam consumptos, in suo scii, aequivalenti; — exceptis fructibus iis qui et quatenus propriae suae industriae debentur; insuper reparare debet omne damnum emergens atque lucrum cessans; potest tamen deducere expensas necessarias vel utiles atque retinere sibi ornamenta separabilia.

Ad II. *Quaeritur secundo, an in specie possessor malae fidei obligetur ad restitutionem si res furtiva apud ipsum perierit.*

Qua in re cum distinctione respondendum est. Omnes conveniunt in eo quod possessor malae fidei tenetur ad restitutionem quando res furtiva apud dominum nullo modo periisset; pari modo omnes conveniunt quod non teneatur ad restitutionem quando perierit sine eius culpa atque in eodem tempore atque periculo (incendii v. gr. vel vitii interni) in quibus interiisset apud dominum. Ratio huius ultimi asserti est quia fur non fuit causa efficax istius damni; manet tamen obligatio restituendi fructus et reparandi damnum emergens atque lucrum cessans. Haec doctrina expresse etiam admittebatur in iure Romano¹, ubi diserte statuitur non teneri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navem deteriore, invito domino, transtulit mercem quae periit; pereunte prima navi in eadem tempestate². Practice hoc etiam extenditur ad casum in quo, superato priore aliquo periculo communi, res furtiva periit in aliquo posteriore³. — Quando vero res furtiva extra quodvis periculum

¹ D. XIV, 2. 10.

² Cfr. S. Alfonso » *Th. Mor.*, lib. III, n. 620.

³ Cfr. S. Alf., *l. c.*; *Homo Apost.* X, n. 79; Marc, n. 941.

commune, etsi ex alterius culpa periit, ad mentem saltem S. Alfonsi | fur non videtur eximendus ab obligatione restituendi rem aequivalentem: quia de facto est causa damni, constituendo rem in tali periculo. Quod aequali modo periisset apud dominum, factum non mutat; non enim quaeritur quid locum habuisset, sed quid de facto causa damni fuerit. Atque fur tenetur restituere primo loco, etiam si res ex alterius culpa apud eum perierit; quia prius obligationem contraxit. Caeterum plures codices moderni constringunt furem ad restitutionem, quomodocumque res furtiva perierit vel amissa fuerit \ Sed in casu periculi communis obligatio in conscientia oritur solummodo post sententiam iudicis, quasi in punitionem delicti. — Tandem, si res *apud dominum periisset ex alterius iniuria*, multo magis fur tenetur ad restitutionem, quia dominus ex furto rei saltem illud damnum patitur quod, re non ablata nec interita, alii fures onus restituendi contraxisent .

Ad III. *Quaeritur tertio, an Publius restitutioni obnoxius sit erga Demetrium et Henricum.*

Quod ad Publii erga Demetrium obligationem attinet, ante omnia observes Publium eo sensu posse haberi tamquam possessorem malae fidei, quatenus leges contractus depositi mala fide non servasset. Quod ut rite iudicetur recolendum est contractum simplicis depositi esse contractum quo res mobilis alicui gratis custodienda traditur, ea lege ut ad arbitrium depositoris *eadem* reddatur Hinc in tali simplicis depositi contractu depositarius non fit dominus rei depositae neque ius ea utendi acquirit. Attamen

aliquando contractus depositi in forma irregulari initur. Ubi scii, agitur de rebus fungibilibus, practice pendet a voluntate domini utrum depositarius debeat eas retinere et restituere in individuo, an sufficiat restitutio in eodem genere vel etiam in aequivalenti vel pretio, ita ut dominium rei transierit in depositarium. In casu autem nostro Demetrius videtur saltem voluisse ut sibi occasio vendendi frumentum tempore aucti pretii non tolleretur. Quapropter si Publius talem intentionem noverit atque venditione sua intentum Demetrii eluserit, mala fide egit, atque si Demetrius etiam retentionem in individuo voluerit (quod facile esse potuit tempore belli, attento periculo non obtinendi simile frumentum), Publius, si mala fide frumentum vendiderit, integrum pretium semel obtentum in omni casu Demetrio restituere debebit, etiamsi illud non amplius ne in aequivalenti quidem retineat; immo etiamsi bona fide egit, illud adhuc restituere debebit, si illud saltem in aequivalenti retineat, dempta forsitan in utroque casu aliqua compensatione pro labore venditioni impenso. Res enim clamat ad dominum aut in se, aut saltem in suo aequivalenti; etsi nec aequivalens habetur, mala fides nihilominus obligat ad damni reparationem. Debit ergo Publius frumento Demetrio tradito superaddere illam partem pretii accepti in qua istud excedit pretium quod tempore restitutionis currebat, idque semper, si mala fide egerit; sin autem, in quantum illud saltem in aequivalenti adhuc retinet. Non vero cedere debet lucrum quod fecerit negotiando cum pecunia semel accepta, quum sit fructus propriae suae industriae. — Neque dicatur Demetrium nullum subisse damnum, quum Publius ei frumentum in eodem genere restituerit. — Quamvis enim Demetrius, si Publius contractui stetisset, atque fru-

« L. c.

• Cfr Cod *Gall* 1302; *Hisp* 475.

• Cfr NoLDts. n 444

† Cfr Cod *Itaia* 1766; Cod. *Holl.*, a 1751

mentum non vendidisset, nihil aliud nisi frumentum depositum reclamare potuerit, nihilominus ex venditione semel facta Demetrius ius ad pretium tunc acceptum obtinuit idque semper si Publius mala fide egit; sin autem prout adhuc in aequivalenti saltem existit. — Haec omnia valent si dominium frumenti manebat apud Demetrium; si vero dominium vi contractus transierit in Publium, hic obligationi restitutionis plane satisfecit restituendo frumentum in eodem genere. Sed suppositio haec plane hypothetica videtur quia Demetrius « ad frumentum maiore adhuc pretio ven-

dendum » tempus opportunius praestolabatur ideoque simplicis depositi contractum iniisse videtur. Quod ad Publii erga Henricum obligationem attinet, quamvis iuxta supra exposita disputetur inter auctores, num in casu proposito Publius ante sententiam iudicis teneatur ad reparationem damni domino orti, tamen sententia Publium a tali obligatione absolvens, attenta ratione supra alligata, non videtur sufficienter probabilis; et certo iuxta omnes post sententiam iudicis ad damni reparationem tenebitur.

C. D.

160. DE POSSESSORE BONAE FIDEI.

Cum Georgius, pictor eximius, procul a sua civitate versaretur, nuntium accepit Beatricem uxorem suam Raphaëlem filium sibi feliciter primo in lucem edidisse. De tam prospero eventu exsultans Georgius, eadem die propriam imaginem pinxit, eamque infanti destinavit ut, cum hic vigesimum annum attingeret, primaevam inde parentis effigiem cognosceret. Ardens votum Georgius manifestavit Iacobo, illustri poetae, cuius hospitio eo tempore fruebatur, quique statim ab amico rogatus natum ipsum e sacro fonte se suscepturum promisit. Itaque, suadente Iacobo, ne tabula forte ob frequentes Georgii peregrinationes surriperetur, conventum est ut Iacobus depositi loco tabulam apud se retineret, eam patris nomine Raphaëli, suo tempore, traditurus. Sed ecce, dum tempus expectatur, repente moritur Iacobus eique heres universalis succedit Emma uxor, cui ad secretum melius tuendum nihil de tabulae historia Iacobus revelaverat. Emma, persuasum habens pretiosum opus viro fuisse dono relictum, illud Salomoni item nihil suspicanti vendidit. Sed illico picturam repetit pro filio Georgius, qui, licet conventionis nullum documentum exhibeat, idoneos tamen testes producit.

Quaeritur:

1. Quacnam sint obligationes possessoris bonae fidei quoad rem alienam statim ac novit hanc non esse suam.
2. An tertius possessor bonae fidei possit in conscientia uti legibus civilibus quae ipsi favent.
3. Quid de singulis in casu tenendum.

SOLUTIO

Ad I. *Quaenam sint obligationes possessoris bonae fidei quoad rem alienam statim ac novit hanc non esse suam.*

In primis duo hic supponimus: a) quod possessor bonae fidei nondum rem fecerit suam, puta per praescriptionem; nam hoc in casu ipse iam dominus rei evasit; b) quod rei dominum profecto *detexerit*; nam si bonae fidei possessor certus quidem sit rem esse alienam, sed *scire non valet ad quem pertineat*, hac in hypothesis ea applicanda sunt, quae de rebus inventis, quarum dominus detegi nequeat; ac proinde eam sibi retinere potest.

Obligationes igitur et *iura* possessoris bonae fidei respicere possunt rei *substantiam*, *fructus* inde perceptos et *expensas* pro ea factas.

T Quoad *rei substantiam*. Auctores longiorem heic retexunt sermonem et diversas fingunt hypotheses circa rem alienam eo momento quo possessor bonae fidei novit eandem ad alium dominum pertinere. Fieri nimirum potest ut res adhuc in eius possessione versetur, vel ut perierit, vel ut in possessionem tertii, puta per donationem aut venditionem, transierit; et iidem auctores variam pro variis hypothesis praebent solutionem¹. Nobis autem liceat ea quae ab auctoribus diffusius exponuntur, his perstringere: detecto errore, possessor bonae fidei iure naturae obligatur domino restituere *rem ipsam* adhuc apud se exstantem in toto vel in parte vel in emolumento². Ratio est, quia « Res clamat ad dominum »; unde si quis in toto vel in parte rem alienam detinet, eam domino restituere tenetur. Idem dicen-

dum si rem detinet *in emolumento*, seu in aequivalenti. Rei *aequivalens* dicitur illud, inquit Noldin-Schmitt³, in quo aliquis ex ea re factus est ditior, quatenus ex ea aliquid habet, quod alias non habuisset; quod dupliciter accidere potest: aut eo quod ex re gratis accepta fructus habet, aut eo quod rei suae parcit, dum utitur re aliena, ut cum aliquis proprio vitulo parcit, dum alieni carnem manducat. Ratio est, quia id, in quo ditior factus est, constituit aequivalens rei, quod ad dominum pertinet.

Haec vero in genere et inspecto iure naturali dicta intelligenda sunt. Nam, ex iure Gallico, Austriaco, Hispanico, qui rem in nundinis, in licitatione, vel de mercatore, talia vendente, emit, is non tenetur eandem domino reddere, nisi refuso sibi pretio, quod rei dominus vicissim a venditore repetere potest. Porro, cum huiusmodi dispositiones ad commercii securitatem statutae sint, iuxta auctores etiam in foro conscientiae valere censentur.

2° Quoad *fructus* rei. a) Fructus *industriales* possessor bonae fidei restituere non tenetur, quia non sunt fructus rei, sed eius, cuius labore parti sunt, δ) Tenetur autem *per se* restituere fructus *naturales* et *civiles*: *res enim fructificat domino*. Dixi *per se*, quia iura moderna plerumque possessori bonae fidei tribuunt *omnes fructus iam perceptos*, aut *praescriptos*⁴. Nonnullis contradicentibus, fere omnes recentiores auctores docent hanc iuris civilis dispositionem valere etiam in conscientia, tum quia huiusmodi legis dispositio in bono communi fundatur, ut nempe per eam innumerae difficul-

¹ Génicot-Salsmans, I. n. 523 s§.; Noldin-Schmitt, II, 437 μ.

² Ar*egui, η. 323.

³ II, n. 439.

⁴ Marc-Raus, I, n. 936.

⁴ Cod. Civ. It., a. 1148.

tares ac lites praecaveantur, tum quia auctoritati civili ius competit dominium transferendi .

3° Quoad *expensas*. Possessor bonae fidei expensas *necessarias* et *utiles* ac impensos labores deducere potest; expensas vero mere *voluptuarias* nequit a domino repetere, nisi a re principali facile separari possint.

Ad II. *An tertius possessor bonae fidei possit in conscientia uti legibus civilibus quae ipsi favent.*

Satis clare superius innuimus quid in praxi de hac re sit sentiendum; theoretice autem loquendo, non una est auctorum responsio. Discrepantia vero inter auctores ex eo praecipue oritur, quod in statuenda legislatoris mente non conveniant. Inquirunt enim, utrum mens legislatoris civilis in huiusmodi dispositionibus ferendis sit priori domino solum actionem civilem in re sua recuperanda negare, an potius mens legislatoris sit dominium in rem ab alio, legitimo aliunde titulo, possessam transferre. Qui hoc alterum defendunt, ulterius quaerunt, num haec legis dispositio in conscientia valorem habeat. Quod quidem, cum Noldin-Schmitt 7, aliisque auctoribus supra allatis, affirmamus, quia potestas civilis ratione boni communis hoc statuit, ut nimirum commercium inter homines facilius et possessio securior reddatur. Ratio autem huiusmodi boni communis sufficiens esse videtur, ut auctoritas civilis uti valeat sua potestate dominium transferendi.

Ad III. *Quid de singulis in casu tenendum.*

Breviter heic revocanda manent, quae ad naturam *depositi* spectant. Depositum est: *contractus, quo res alicui gratis custodienda traditur ea lege, ut eadem quandocumque restitatur*. Contrahitur expresse vel tacite. Depositarius custodiam rei depositae praestare debet qualem suis rebus; at si res deposita casu deterior fit, aut perit, damnum non praestat. Eamdem restituere debet, quandocumque reposcitur *. Congruunt, generatim, quae habet in art. 1837 ss. Codex C. Ital., qui praeterea a. 1776 decernit: « L'erede dei depositario (in casu, Emma uxor Iacobi), il quale ha alienato in buona fede la cosa che ignorava essere tenuta in deposito, è obbligato soltanto a restituire il corrispettivo ricevuto. Se questo non è stato ancora pagato, il depositante subentra nel diritto dell'alienante ».

Ex his, liquido patet quid de singulis in casu sit statuendum. Emma, uxor Iacobi tabulae depictae depositarii, eiusdemque defuncti heres universalis, quae pretiosum opus viro suo fuisse dono relictum existimabat, illudque Salomoni vendidit, tenetur vel operis pretium restituere, vel in Georgium suam actionem civilem transfundere. Salomon autem, ex dictis in responsione *Ad I*, n. 1, tabulam Georgio in conscientia restituere debet, vel tandem tenetur ad actionem Georgii subeundam, qui licet depositi nullum documentum exhibeat, idoneos tamen testes producit.

P. I. B.

161. DE INIUSTA DAMNIFICATIONE.

Conradus ob acceptam iniuriam gravi odio prosequitur Propertium, virum pessimum, qui iamdiu vitiis omnibus indulgens ac pauca bona

« Marc-Raus, I, n. 937; Arrigui, n. 323; Noldin-Schmitt, II, n. 441; Génicot-Salsmans, I, n. 527,

* II, n. 438 et 441.

§ D'Annibal, II, nn. 523, 524.

familiae dissipans, cum uxore ac filiis paene ad miseriam redactus est. Hunc cum cognoverit Conradus per agrum suum saepe transire, expresse monet ne amplius ingrediatur, ne secus forte aliquod malum ipsi impendat. Interim Conradus altam foveam eo ipso loco fodit per quem Propertius iter habere solet, eamque letalibus insidiis intus munit ramisque leviter contegit, sperans ita inimicum mortem effugere non posse. Sane Propertius, generica illa monitione minime perterritus, sub vesperam per agrum consuetam viam arripit atque in foveam lapsus misere perit. Conradus, de patrato facinore valde laetus, sed simul criminis suspicionem a se avertere cupiens, Propertii cadaver noctu ponit ante domum vicini, qui, iam ob alia scelera damnatus, rursus in carcerem truditur novaque poena mulctatur, uxore ac filiis in egestate relictis.

Post aliquod tempus Conradus facti poenitens confessarium adit, qui proinde intra se quaerit:

1. Quaenam condiciones requirantur ut actio damnificans obligationem inducat restitutionis.
2. An actio contra Propertium patrata dici possit non iniusta.
3. An Conradus restitutioni erga familias tum occisi tum carcere detenti subiaceat.

SOLUTIO

Ad I. E laesione iustitiae commutativae, et ex hac solummodo, oritur restitutionis obligatio, non autem e laesione aliarum virtutum. Etenim obiectum formale iustitiae stricte dictae est ut ius suum cuique tribuatur, ius etiam stricte dictum. Et sicut stricta iustitia, seu commutativa, vetat turbare hunc ordinem alteri tollendo quod suum est, ita vult ut aequalitas per ablationem iuris alieni violata iterum reparetur per restitutionem. Hoc in ceteris virtutibus locum non habet, quia post earum laesionem non perseverat, nisi forte per accidens, motivum quod erat virtutis obiectum formale, iamvero hic aequalitatis ordo turbari potest duplici modo. Primo quidem eo quod in manu mea habeam id quod alterius est: tunc res clamat ad dominum, et debet domino restitui. Secundo, potest turbari praecise quia ego alteri damnum intuli in eo quod suum est. Tunc, ut aequalitas iterum vigeat, redintegratio debet a me fieri per damni reparationem. Unde duae resti-

tutionis causae, seu, ut dicitur, radices, scilicet: *res accepta et iniusta acceptio*. Sunt qui alias insuper restitutionis radices ponunt, videlicet: ex contractu, ex lege, etc. Sed omnes videntur ad duas supradictas reduci posse, si de restitutione proprie dicta agatur. Aliquando duae hacveniuntur simul in eadem actione, ut in furto, aliquando una tantum: ita prior tantum radix in detentione rei alienae bona fide, altera tantum in damnificatione iniusta ob odium, vindictam, et similia absque ullo damnificantis emolumento. De qua nunc est dicendum. Igitur ut actio damnificans obligationem restitutionis inducat, requiritur: 1) ut actio (vel debita actionis omissio) sit iustitiae stricte dictae, scii, iustitiae commutativae, violatio, prouti patet ex mox dictis — 2) ut damnum revera secutum sit, alias quid restituendum, minime turbata aequalitate? et insuper ut actio vera damni causa extiterit. Si enim mea actio non nisi occasio damni dicenda est, aut

causa per accidens (haec duo in praxi promiscue sumi possunt), causa est alia, neque ego debeo damnificationis auctor dici, restitutionis poena mulctandus. Quamvis non raro causam a mera occasione practice discernere difficile sit — 3) quum restitutio, ex hoc capite, quasi poena sit *, requiritur ut agens in damno inferendo culpam theologicam, seu peccatum formale commiserit. Alioquin damnificans causis naturalibus potius quam liberis assimilatur. Nec sufficit culpa mere iuridica, simplex scilicet omissio illius diligentiae quam lex exigit; quo in casu transgressor tenetur ad restitutionem tantum post sententiam iudicis, nisi contractu se obligaverit ad compensandum damnum a culpa sua etiam tantum iuridica oriundum. Tres quae nunc dictae sunt conditiones simul inveniantur oportet, ut damnificans ad restitutionem teneatur. Sunt qui teneant intentionem directam nocendi posse supplere connexionem inter actionem et damnum, ita ut vera causa fiat quae nonnisi occasio vel causa per accidens per se dicenda esset. Sed aliis multis non videtur quomodo intentio interna mutare valeat operis externi naturam. Quare in hoc casu restitutio imponi nequit.

Ad II. Conradus certe graviter peccavit peccato interno odii, optans mortem inimici sui, eiusdemque morti saltem occasionem actione sua praebens. Attamen ut dici possit actionem suam vere *iniustam* fuisse erga Propertium demonstrandum foret eam fuisse veri nominis causam mortis huius, profecto iniustae. Iamvero, quod Conradus foveam in agro suo fodit, ipse iure suo, praescindendo a mala intentione, usus est. Nonne poterat hoc facere contra vulpes aliave noxia animalia? Propertio e contra

nullum ius erat transeundi per agrum, imo hoc ipso ius alienum violavit. Monitus etiam fuit ne amplius ingrederetur, ne aliquod malum ei accideret; et bene potuit suspicari ex circumstantiis et post iniuriam Conrado a se illatam, non tam leve futurum esse malum huiusmodi. Cur, spreta monitione, pertransiit? Nonne dici posset: sibi imputet quod mortem optetiit? Insuper, si quid opinor, neque Conradus dicendus est proprie *intentionem* occidendi habuisse, sed potius *spem* utique pessimam, interitus inimici sui. Proinde, quamvis fateor non omnes forte hanc conclusionem probaturos esse, opinor non ita indubie actionem Conradi contra Propertium fuisse causam, iniustam sane, huius interitus, unde illi, ex hoc capite, restitutio imponenda sit.

Ad III. Iniustus occisor certe reparare debet damna quorum facinore suo causa fuit in bonis fortunae uxori, filiis et parentibus occisi, qui ab eo alimenta accipiebant iuxta statum suum, et nunc iisdem privantur, neque habent aliunde quo se sustentent; damna inquam saltem aliquatenus praevisa (facillime autem praevidentur). Hoc ab omnibus admittitur; et ratio est quod hae personae tam stricto nexu cum occiso ligantur, ut unum quodammodo cum eo faciant, saltem quod attinet ad alimenta, ut supra diximus: proinde occisio patris, mariti, etc. est causa per se talis privationis. Non ita certum est familiae resarcienda esse alia quoque damna quae ex homicidio consecuta sunt. Attamen in casu proposito etiam si actio Conradi proprie causa dicenda sit mortis Propertii, mors haec nullum damnum in bonis temporalibus eius familiae causavit, nam vir ille pessimus, quin suis necessaria suppeditaret, e contra eos quantum poterat necessario victu privabat, dum vivebat.

1 Cfr D'Annibalę, Summ., II, 227.

Ergo nulli restitutioni subiacere dicendus est Conradus erga occisi familiam. Si vero quaeratur num Conradus restitutione teneatur erga familiam vicini sui, qui nunc sane innocens damnatus est, dicendum est Conrado non defuisse malam voluntatem, at negandum prorsus videtur quod sua actione fuerit damnationis causa. Praesentia enim cadaveris ante fores, ad summum indicium quoddam fuit culpabilitatis incolae domus, nullatenus vero argumentum ad probandum sufficiens, etiamsi hic incola alia similia scelera antea patravit. *Ad summum* dixi, quia

non est facile praesumendum quod homicida tam patens et suae domui proximum cadaver hominis a se occisi esse sinat². Vera causa huius iniustae sententiae et consequentis egestatis uxoris et filiorum error iudicum fuit. Igitur Conradus poenitentiam agere debet de sua mala voluntate etiam in hoc altero casu, sed quum nemo restitutioni obnoxius sit ob iniustam damnificationem, nisi fuerit eius causa, restitutio erga familiam sui vicini carcere detenti ipsi imponenda non est.

C. M. R.

162. DE RESTITUTIONE OB COOPERATIONEM AD PECCATUM.

Tacitae per amica silentia lunae, Burbus et Stratonicus latrones vaferimi dissitam ditissimi viri domum, effractis postibus, invadunt atque custode vinculis constricto, huc illuc, furandi causa, discurrunt. Quaesitas opes cum non inveniant, ad custodem redeunt eique necem minantur, nisi ubi opes reconditae sint, manifestet. Resistit in primis custos: tum autem, iteratis minis perterritus, desiderata pandit.

Quaeritur:

1. Quid sit cooperatio et quacnam cooperationis genera.
2. An liceat in re prava cooperari.
3. Quandonam ex cooperatione onus restituendi exsurgat.
4. An custos ad restitutionem teneatur.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit cooperatio et quacnam cooperationis genera.*

Cooperatio ad peccatum, prout hic sumitur, sensu latiore est *quivis* concursus ad peccatum alterius sive physicus sive moralis, sive aequae principalis sive subordinate; sensu strictiore est concursus sive physicus sive moralis *subordinate*, ad peccatum scii, alterius principaliter agentis seu iam determinati ad peccandum. Cooperatio est aut formalis aut materialis, et haec iterum immediata vel mediata; mediata autem est proxima vel remota. Coope-

ratio *jormalis* est cooperatio ad formale peccatum seu ad *malam voluntatem* alterius; continet igitur approbationem peccati et locum habet: 1) Quando quis cooperatur *ex intentione* ut alter peccet, securius vel intensius procedat etc.; 2) Quando ponit actionem, quae aut *de se* aut *ex adiunctis* approbationem peccati involvit. Sola cooperatio formalis est vera cooperatio, ad communem scii, finem peccaminosum, sive hic est finis operantis,

- Cfr. D'Annibale, *Summ.* II, 201, n. 32

sive finis operis seu operationis; hinc etiam est semper et sola directe voluntaria. Respicit ordinem intentionis. Cooperatio materialis est cooperatio ad materiale peccatum seu ad *exsecutionem* malae voluntatis alterius. Habetur quando quis concurrat quidem ad peccatum alterius sed nec procedit cum intentione ut alter peccet, securius peccet etc.; nec ponit actionem quae de se vel ex adiunctis involvit approbationem peccati. In cooperatione materiali coopérantes diversum prosequuntur finem; haec non est vera cooperatio et semper est ad summum indirecte voluntaria; immo si ex iusta causa fit, mere tolerata. Cooperatio *immediata* est qua quis participat actionem pravam seu cum alio eam exsequitur, ut si una cum fure bona proximi auferat; *mediata* est qua quis media praestat actionem pravam exsequendi, ut si furi elavem tradat qua possit aperire aedes; mediata vel *proxima* est vel *remota*, prout medium praestitum magis vel minus cum actione prava cohaeret.

Si cooperatio sensu latiore sumatur, novem genera cooperationis distinguuntur quae cum S. Thoma¹ hisce versiculis comprehenduntur:

lussio, consilium, consensus, palpo, recursus;

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Horum sex priores *positive* cooperantur, quatenus moraliter movent exsecutorem aut physice eius opus participant; tres ultimi *negative*, quatenus peccatum non impediunt.

Cooperatio sensu stricto differt a scandalo quod supponit proximum actu ad peccatum nondum determinatum, sed actione scandalizantis ad peccatum movendum. Insuper scandalum ne latiore quidem sensu est cooperatio, si peccatum de facto non se-

quitur. Saepe autem in eadem actione tum ratio scandali tum ratio cooperationis inveniuntur.

Ad II. *An liceat in re prava cooperari.*

Cooperationem ad peccatum per se illicitam esse satis innuit S. Scriptura. Ita v. gr.: « Ab occultis meis munda me (Domine), et ab alienis parce servo tuo »²; item: « Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis »³. Et formalis quidem cooperatio semper illicita est; continet enim approbationem saltem externam peccati; cooperatio materialis *immediata* pariter semper illicita est, si agitur de *actione intrinsece et absolute* mala; hinc non licet una cum altero v. gr. sclopetum in aliquem explodere; secus licita fieri potest, ob gravem causam, si scii, agatur de damno in bonis fortunae inferendo; tunc enim licitum est immediate cooperari: 1) si cooperans habet et potestatem et voluntatem damnum inferendum reparandi; 2) si agitur de inferendo damno levi; 3) si, denegata cooperatione, damnum a principali auctore nihilominus inferretur; 4) si ex denegata cooperatione alicui imminet gravissimum malum (quod subire non tenetur), puta mors, mutilatio etc. In hisce enim casibus laedendus ex caritate in cooperationem consentire tenetur, ita ut iniuria cesset; vel etiam, in ultimo casu, consensus non requiritur, aequae atque qui in extrema vel quasi extrema necessitate positus est, potest surripere aliena ut gravissima damna a se avertat⁴.

Cooperatio materialis etiam *mediata* per se illicita est; adversatur enim caritati, quae iam per se requirit, ut corripiendo malum proximi positive

² - Pj. 18. 13-14

³ ! Tim. 5, 22.

⁴ Cfr. S. Alf. Thcol. Mor., II. n. 571; Wçç-TfcRs. I. n. 1004

¹ ý. Th, IMI. Q. 62. a. 7,

impediamus vel impedire conemur; multo magis ergo ne ad illud coope-remur. Hinc etiam in iure canonico cooperatores ad delictum, non tantum mandantes vel ad illud inducentes, sed etiam *quoquo modo concurrentes* imputabilitatem contrahunt, aequalem, caeteris paribus, ac ipse delicti executor, si scii, sine eorum opera delictum commissum non fuisset; secus minorem, si scii, eorum concursus facilius tantum reddidit delictum¹.

Neque dicatur actum cooperationis materialis esse indifferentem ideoque per se esse licitum et ex quovis honesto fine poni posse. Talis enim actus ex obiecto quidem est indifferens, non vero ex circumstantia effectus seu prout est ad malum cooperativus. Neque obiiciatur cooperationem materialem non esse ad malum, sed tantum ad actum externum cooperativam; nam etiam actus externus, non tantum saepe per accidens auget malitiam internam, verum etiam semper est peccaminosus, quatenus a mala voluntate informatur et actum internum in ratione peccati complet atque deordinationem constituit, ideoque confitendus est

Cooperatio materialis mediata per accidens licita evadere potest, si scii, actio qua quis cooperatur, secundum se non est mala et causa adest quae cohonestat influxum in peccatum alterius et sequelas ei annexas. Caritas enim non obligat cum incommodo proportionato. Iamvero, eo gravior causa requiritur: 1) quo gravior est peccatum ad quod quis cooperatur; 2) quo magis illud cedit in damnum spirituale vel temporale aut utrumque aliorum; 3) quo concursus ad peccatum alterius eiusque sequelas propinquior est; 4) quo probabilius pecca-

tum sine cooperatione non est secuturum; 5) quo certius, cooperatione admissa, secuturum est; 6) quo minus cooperans ius habet ad actum ponendum; 7) quo magis ad peccatum impediendum tenetur⁷. Practice hac regulae statui possunt: 1) Cooperatio materialis *tam proxima quam remota* licita est si ex ea maius malum avertatur quam ex eius omissione sequeretur. 2) Cooperatio *proxima* ad grave peccatum licita est ob *gravem* causam, modo neque necessaria sit neque cedat in damnum tertii; ob *graviorem*, si necessaria est vel in damnum tertii cedat: in utroque casu requiritur metus damni saltem aequalis. Si cedit in damnum commune, ob nullam causam privatam excusatur, sed solum ob damnum commune maius avertendum; saltem si necessaria est. 3) Cooperatio *remota* ad grave peccatum licita est ob *iustam* causam, modo neque necessaria sit neque cedat in damnum tertii. Si cedit in damnum commune et necessaria est, non licet, nisi ad damnum commune maius avertendum; si non est necessaria, causa gravis sufficere videtur.

Omnis cooperatio illicita ex dictis adversatur caritati; insuper cooperatio formalis certo adversatur virtuti cuius laesioni aliquis cooperatur; involvit enim approbationem ideoque ipsam malitiam dictae laesionis. Idem ob eandem rationem dicendum de cooperatione materiali.

Tandem, cooperatio est peccatum grave ex genere suo; et quidem cooperatio *formalis* grave vel leve peccatum est prout influit vel in grave vel leve peccatum; cooperatio *materialis proxima* grave peccatum est si respicit peccatum grave, sive hominis singularis sive multorum; cooperatio *remota* grave peccatum est si est necessaria et respicit peccata multorum; secus

¹ Cfr. can. 2209, § 3 cl. 4

^a Cfr. S. Th., I-II, q. 20, a. 4; S. Alf. » *Thcol. Mor.*, V, n. 42

⁷ Cfr. S. Alf. » *I. c.* » II, n. 59.

cooperatio remota erit leve tantum peccatum.

Ad III. *Quandonam ex cooperatione onus restituendi exsurgat.*

Ad hoc requiritur ut cooperatio sit vere iniusta, efficax damni causa et theologice culpabilis. Qui autem tali modo ad damnum cooperatus est, ad restitutionem obligatur, etiamsi, eo deficiente, alius cooperatus fuisset. Causa moralis, v. gr. mandans, consulens, etc., casu quo auctor damni iam erat ad damnum inferendum paratus, certo non tenetur si cum nullatenus movit; satis probabiliter non tenetur si eum solum in proposito firmavit vel solum effecit, ut damnum citius vel alio modo inferretur. In primo enim casu manifesto nullum influxum exercuit; idem dicendum videtur in secundo casu; in tertio non influxit in substantiam damni. De caetero, *mandans* tenetur restituere non tantum damnum quod inferri iussit, sed illum etiam quod secuturum ex impletione mandati saltem in confuso praevidit; sicut etiam damnum quod mandatario *coacto* vel *decepto* obvenit cuiusque periculum cum executione erat connexum. *Consulens*, si praebeuit consilium doctrinale ex officio damna tam petenti quam aliis illata; si non ex officio, damna aliis tantum illata reparare tenetur. *Consentiens*, *palpo*, *receptator* tenentur reparare damnum in quod efficaciter influxerunt. *Participans* in praeda tenetur ad restitutionem partis acceptae, sicut possessor malae fidei; participans *in crimine*, praestando operam efficacem ad damnificationem iniustam, tenetur ad restitutionem, quando eius cooperatio est theologice culpabilis seu illicita, iuxta dicta sub III.

Cooperatores *negativi* (*mutus*, non praecavens damnum futurum monitione sua; *non obstans*, seu non impediens damnum quod in praesenti in-

ferri coeptum est, *non manifestans* damnum scii, iam illatum) ut teneantur ad damni restitutionem, requiruntur: 1) Ut debuerint ex iustitia damnum praecavere; talis obligatio enascitur ex contractu sive expresso sive tacito, qualis oritur ex acceptatione officii cui remuneratio annexa est; 2) Ut potuerint sine gravi incommodo damnum praecavere, quia ordinarie cum maiore onere officia non assumuntur nec pacta ineuntur, nisi *speciale* pactum seu officium vel bonum commune aliquid amplius exposcat'; 3) Ut impedire damnum cum culpa theologice omiserint.

Cooperans qui causa *totalis* fuit totius *damni*, tenetur restituere in *solidum*; et quidem *absolute*, si fuerit causa *principalis*, qui alios induxerit ut suo nomine vel in suum commodum damnum inferrent; alii conditionate, suntque ii, sine quorum conspiratione damnum non evenisset vel quorum auxilium fuit necessarium. Qui causa *partialis* fuit damni, pro rata tantum parte tenetur restituere; causa autem partialis est non tantum a parte effectus, si partem intulit damni dividui; verum, probabiliter saltem, etiam a parte *influxus*; quando scilicet influit quidem in totum damnum dividuum, sed ita ut auxilium eius non sit necessarium neque sufficiens, ita ut sine eo absque alia nova causa tamen evenisset*.

Quoad *ordinem* cooperatorum, ex *furto* ante omnes tenetur *possessor*, i. e. qui rem alienam in se vel aequivalenti habet. Si iam non est possessor, ante omnes tenetur qui rem alienam mala fide consumpsit vel destruxit, nisi id fecerit nomine alterius. Dein, ex *damno* tenentur: 1) mandans, ut causa principalis; 2) executor, qui respectu caeterorum est causa

* S. Alf.» III, n. 389.

u S. Alf.» III. n. 579; Wolters, I. n. 1006.

principalis; 3) alii cooperatores positivi; 4) cooperatores negativi. Mandanti assimilatur consulens in propriam utilitatem¹⁰ vel qui mediis iniustis causa fuit cur damnum inferretur: v. gr. falso consilio doctrinali. Inter cooperatores aequae principales vel aequae secundarios nullus ordo servandus est.

Ad IV. *An custos ad restitutionem teneatur.*

Iuxta dicta sub III, ut custos ad restitutionem teneatur, oportet ut iniuste, efficaciter, theologice culpabiliter ad damnum viri ditissimi cuius domum custodire debet, cooperatus sit. Jamvero ante omnia non liquet eum iniuste ad damnum cooperatum esse. Id enim provenire deberet aut ex eo quod tamquam custos negative cooperatus sit damno domini non obstando latronibus; aut ex eo quod, fere ut consulens consilio doctrinali, instruendo scii, latrones ubi opes reconditae essent, *positive* ad damnum cooperatus sit. Sed in neutro casu iniustitia apparet. Custos vinculis constrictus iam nullam resistantiam latronibus opponere potuit; neque autem liquet eum antea debitam resistantiam non opposuisse; dicimus *debitam*; quia si statim perspexisset omnem resistantiam utpote unius contra duos fore inutilem vel saltem sibi valde pericu-

losam, iuxta supra dicta sub III probari nequit simplicem custodem boni privati, secluso speciali pacto (de quo nihil constat) ad talem resistantiam teneri. Sed neque apparet iniustitia ex hoc quod opes reconditas manifestavit; ad hoc enim ut actio iniusta esse possit, omnino requiritur ut dominus merito ius suum laesum opponere possit. Sed id in casu fieri nequit; nam in casu ante omnia non adest cooperatio formalis; neque enim ex intentione custodis neque ex natura rei neque ex adiunctis talis manifestatio approbationem peccati latronum continet. Ad summum potest dici cooperatio materialis immediata, quamvis potius videatur mediata; quum custos non cum latronibus actionem per se pravam exsequatur, sed mere *medium* praestet ad eam exsequendam. Sed etiamsi esset immediata, tamen dominus non habet ius, ut diximus supra, exigendi ne talis cooperatio praestetur: agitur enim de cooperatione tali, ex qua denegata gravissimum malum custodi sequeretur, ad quod subeundum ne quidem ex officio suo tenetur, nisi de speciali omnino pacto constaret. Ex dictis etiam patet nullam adesse posse in custode culpam theologicam; ita ut, quamvis efficaciter cooperatus sit ad damnum domini, nihilominus ad nihil teneatur.

C. D.

163. DE OBLIGATIONE RESTITUENDI EX STUPRO.

Livius inhonesto amore flagrans erga Marcellam, quotiescumque ista in Templo versatur Sacrum auditura, vel recreationis ergo pergit deambulatum, praesto adesse solet, ut lascivis oculis eam adspectet.

Cum id scivisset Marcella, animo decrevit in posterum etiam diebus festis a Missae auditione abstinere. At effrons ille, quadam die, qua Marcella sola remanserat domi, clanculum adventans, blanditiis primum, mox adhibita vi, eam violavit, quae clamare non est ausa ob mortis metum.

Infortunium occultissimum extitisset semper, nisi Marcella illud ma-

» S Alf . II, n 580

11 Waff » *De Iust.*, II, n. 309,

nifestasset consanguineae sibi amantissimae, quae imprudenter sua loquacitate effecit ut cito evulgaretur.

Quaeritur:

1. An Marcella, ut a Livio peccandi occasionem averteret, debuerit a deambulatione, atque etiam diebus festis a sacri auditione abstinere.
2. An ad vitandam deflorationem debuerit clamare vel cum mortis periculo.
3. An ubi Marcella ob ea, quae in casu sunt exposita, condigne nubere non possit sine dotis augmento, ad istud solvendum Livius teneatur.

SOLUTIO

Ad I. Marcella « ut a Livio peccandi occasionem averteret », prouti in casu, debebat a deambulatione abstinere; ex charitate enim tenemur proximi peccatum impedire, cum id possumus sine gravi incommodo. Diximus *sine gravi incommodo*: hoc autem censetur adesse si quis ad longum tempus domi manere, et deambulationi valedicere deberet.

Marcella « ut a Livio peccandi occasionem averteret » ut in casu, non tenebatur a Sacro die festo abstinere; quia secus daretur occasio bonum malitiose impediendi.

Ad II. Marcella « ad vitandam deflorationem » si speret se Deo opitulante non consensuram, quod difficile est, iuxta aliquos non tenetur clamare cum mortis periculo, modo tamen exterius, quantum potest resistat opprimenti. At quum in hac facti specie, consensus periculum vix ac ne

vix quidem possit abesse, hinc perdifficuler a clamando excusaretur.

Ad III. « Ubi Marcella ob ea, quae in casu sunt exposita, condigne nubere non possit sine dotis augmento » ad hoc supplendum minime teneri Livium arbitramur. Nam, stuprum, de quo hic agitur, fuerat omnino occulte perpetratum, nec quidpiam aliud acciderat, ex quo vel tunc, vel in posterum infamia vel damnum Marcellae obveniret, modo ipsa siluisset. Quod si infamia contigit, et a coniugio sibi congruo fuit impedita, id Marcellae soli est imputandum; stuprum enim nec fuit, nec esse potuit causa damnorum per se, sed solum quia divulgatum. Cum igitur divulgatio nullatenus a Livio processerit, sed unice ab imprudentia Marcellae; damnum inde secutum miserae puellae prorsus adseribendum est; nec propterea stuprator ad ullum dotis augmentum tenetur.

P. I.

164. DE MODO RESTITUTIONIS PERAGENDAE.

Flavius integerrimae apud omnes famae, cum aliquot aureos nummos iamdiu occultissime surripisset, plures post annos ex lucro, quod ex iisdem necnon ex alia pecunia mutuo accepta, meliore utens fortuna, iuste perceperat, conscientiae stimulis agitatus, Confessario suo ablatos nummos tradidit domino restituendos. Pecuniam vero mutuo habitam una cum iusto auctario restituere volens, fideli utitur amico, cui etiam aureum annulum secus viam recens a se inventum, noto do-

mino reddendum commisit. At morte inopinata praeventus Confessarius, restitutionem peragere nequivit; amicus vero dum exequitur mandatum, in latrones incidens, omnibus spoliatur. Haec omnia statim comperiens Flavius animo angitur, atque citissime alium adit Confessarium, a quo consilium exquirat utrum ad aliquid adhuc teneatur.

Quaeritur:

Quid adhuc restituere debeat Flavius, quid vero non. Quaelibet responsio valida ratione muniatur.

SOLUTIO

Ad quaest. Flavius restituere adhuc debet « aureos nummos quos surripuit »; ea siquidem est omnis debitoris ex delicto obligatio, ut quem ipse laesit, efficaciter reddere indemnem teneatur. Hinc excusari nequit ab eiusmodi onere, quamvis ex casu fortuito, ex inopinata nempe Confessarii morte contingat dominum a re propria recuperanda impediri; quum furis crimen semper sit et reputari debeat causa primaria et efficax damni, quod dominus pati debuit. — Debet insuper compensare lucra cessantia et damna emergentia, quae ex furto pertulit dominus; quum horum causa iniusta fuerit Flavius. — Restituere non tenetur « lucrum, quod ex

nummis ablati, nec non ex pecunia mutuo accepta iuste perceperat » quippe quod cum sit fructus industrialis, debetur industriam ponenti, et aliunde dominus indemnitas factus est. — Restituere debet « pecuniam mutuo habitam una cum iusto auctario »; nam, cum in mutuo transferatur dominium, res mutuatario perit. — Restituere non tenetur « aureum annulum secus viam recens a se inventum »; cum enim neque in re acquirenda, neque in ea transmittenda ulla intercesserit culpa ex parte Flavii, qui amico fideli illum reddendum statim commisit, domino perire censetur.

P. I.

165. DE OBLIGATIONE RESTITUENDI EX LUDIS ILLICITIS.

Petronius ludis iure Civili prohibitis cum obviis quibusque, filiisfamilias, uxoribus, pupillis indulgens, magnum inde lucrum est consecutus. Quandoque, ut alios collusores alliceret, imperitum se fingeat, eosque consulto ad breve tempus vincere sinens, tum ipse propriam explicabat sollertiam et potioem victoriam obtinebat; alias peculiari digitorum dexteritate chartis lusoriis immutatis, aut signo aliquo notatis, tum falsa punctorum enumeratione, socios decipiebat. Tandem quum grandem pecuniae vim aliquando amisisset, pater eius re cognita, ab illo exegit iusiurandum haud amplius ludendi, quod quidem Petronius libenti animo praestitit; at paullo post ludis aliquoties indulgere non dubitavit, honestis tamen et moderatis.

Quaeritur:

1. Quaenam ad ludi iustitiam requirantur conditiones.

2. An lucrum ludis iure civili prohibitis acquisitum, possit retineri et quare.
3. An ad aliquam restitutionem teneatur Petronius. Cur?
4. An iurisiurandi religionem violaverit Petronius ludis vacans honestis ac moderatis, et qua de causa.

SOLUTIO

Ad I. Ad ludi iustitiam hae requiruntur conditiones: 1) Ut ludentes habeant dominium et liberam administrationem rerum, quas exponunt. 2) Ut absit fraus, dolus, coactio. 3) Ut inter ludentes sit aequalitas moralis in spe et periculo lucri.

Ad II. Si supradictae concurrant conditiones, lucrum ludis iure civili prohibitis acquisitum iuste retineri potest; lex enim haec est mere prohibens, non irritans contractum, et licet deneget actionem, non tollit obligationem naturalem, quae ex contracto exsurgit.

Ad III. Quum filii familias, uxores, pupilli dominium et administrationem bonorum non habeant, tenetur Petronius restituere quod ab iisdem in ludo lucratus est, nisi rerum quas ipsi exposuerunt, domini sint, liberamque habeant de iis disponendi facultatem, aut quod amissum est, habita ratione eorum conditionis, ita modicum sit, ut prudenter praesumi possit consensus eorum, quibus subiiciuntur. — Tenetur quoque restituere lucrum collusoribus, sive cum « ut eos alliceret imperitum se fingeat », quia

fraude usus est; sive cum « peculiari digitorum dexteritate *chartis* lusoriis immutatis, aut signo aliquo notatis, vel falsa punctorum enumeratione socios decipiebat ». Defuit enim aequalitas requisita inter ludentes, ac propterea haec agens iniuriam fecit collusoribus, nisi forte ipsi, quibus eius peritia vel dexteritas comperta erat, libere consenserint in ludum. Neque solum restituere tenetur lucrum hisce malis artibus acquisitum, sed etiam id quod collusores, semotis hisce Petronii fraudibus, adquisivissent. In dubio autem restituendum est iuxta aestimationem spei, quam illi habebant vincendi.

Ad IV. « Iuramenti haud amplius ludendi » religionem violavit Petronius ludis indulgens, licet honestis et moderatis. Agebatur namque de re, cuius omissio nullatenus mala est, quinimo utilis valde esse potuit, et salutaris ad otiosam inveteratamque curandam cupiditatem, qua ipse laborabat. Excipitur casus, quo ex adiunctis prudenter posset praesumi in emissio iuramento minime includere voluisse ludum moderatum et honestum. P. I.

166. DE ONERIBUS HEREDUM AD RESTITUTIONEM.

Cum Livius multa bona per furta et fraudes congessisset, ea in dotem tradidit Claudiae filiae unicae, quam habet. Huius dote illectus Tiberius, eam duxit in uxorem. Interim moritur Livius, et paullo post Claudia, infantem reliquens, quem ex hoc matrimonio nuper susceperat.

Quaeritur:

1. An Claudia debuerit ante suam mortem restituere.
2. An Tiberius restituere debeat sive ante, sive post Claudiae mortem, quamvis antequam uxorem duceret Livii fraudes ignoraret.
3. An filius sui iuris effectus, etiamsi praescripserit cum bona fide, hac deinde cessante, restituere teneatur.

SOLUTIO

Ad I. Claudia vel bona fide dotem accepit et debito tempore ac modo praescripsit, vel non. Si 1) ad nihil tenetur; praescriptio enim, iuxta communem Theologorum doctrinam, est modus legitimus acquirendi domini. Si 2) restituere omnino debet; quia res clamat ad dominum suum. Non diffitemur huiusmodi restitutionem in praxi non leve negotium facessere, cum ex iure civili suae dotis proprietatem, sed non administrationem habeat uxor. At id praestare tenetur meliore quo fieri potest modo, nempe rem marito manifestando, et una cum eo fructus saltem restituendo, non obstando civili actioni, si quae repetentibus bona ablata remaneat, ac praesertim testando in eorum favorem.

Ad II. Vel pro Tiberio militat praescriptio cum bona fide, et tunc ad nihil tenetur, ut diximus superius: vel non, et tunc vivente Claudia, nequit suos facere fructus dotis, statim ac excidit a bona fide. Res enim fructificat domino suo, et si te-

netur Claudia dotem restituere ut diximus, contradictorium esset dicere, Tiberium ad fructus restituendos non teneri. Neque ei suffragatur lex civilis, quae tribuit marito fructus dotis ad onera matrimonii sustinenda; lex enim civilis supponit dotem ad legis et iustitiae tramitem constitutam, quod locum non haberet in casu nostro.

Ad III. Filius sui iuris effectus, si praescripserit cum bona fide, hac deinde cessante, restituere non tenetur. Praescriptio enim, ut innuimus, legitimus est modus transferendi domini.

Animadvertimus quoad praxim, contingere posse ut Claudia et Tiberius iis in adiunctis versentur, in quibus deberent restituendo e proprio statu iuste acquisito decidere, subiacere gravi infamiae, necessariis ad sustentationem carere etc.; onus ergo restitutionis ex circumstantiis etiam iudicandum et temperandum.

P. P.

167. DE COOPERATORIBUS NEGATIVIS ET POSITIVIS.

Videns Petronius quempiam depraedari domum, non admonuit dominum, qui gravissimum inde damnum passus est. Vino, aliisque alimoniis illectus, quae sciebat habere vicinum ad illa furanda misit famulum, qui tamen de illis non participavit, bene vero nonnulli amici, qui ad comessandum ab eodem Petronio fuerunt invitati.

Quaeritur:

- i. Quot, et quinam generarim sint modi, quibus cooperari quispiam possit damno alterius.

2. Quo ordine generarim restituere teneantur alterius damno coopérantes.
3. An peccaverit, et restitutionis onus incurrerit Petronius in priore facti specie.
4. An, quid, et a quo restituendum in posteriore facti specie.

SOLUTIO

Ad I. Novem recensentur modi, quibus cooperari quispiam potest damno alterius, his versiculis ab Angelico comprehensi *:

lussio, consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Ad II. Praenotandum 1) qui rem alienam adhuc extantem apud se habet, ante omnes teneri eam restituere ratione iniustae detentionis; res quippe semper clamat ad dominum. Quod si bona fide eam consumpserit, ad id solum tenetur in quo factus est ditior; si mala fide, tenetur ad totum aequivalens, alioquin commodum referret ex nova sua iniquitate. 2) Obligationem restituendi oriri ex influxu in damnum, proindeque ubi aequalis est influxus, aequalis est obligatio; at si inter coopérantes eodem modo v. gr. inter plures consulentes unus magis influat quam alter, tenetur etiam plus restituere. Aliquibus vero deficientibus, tenetur quisque in solidum, cum influxerit in totum damnum. Uno autem restituente, alii debent hunc indemnem servare. Hisce praemissis respondemus:

Coopérantes diverso modo ad eandem damnificationem, hoc ordine generatim restituere debent.

i° Tenetur *mandans*, seu *iubens*, quia est causa principalis, cuius auctoritate et nomine damnum infertur. Mandanti accensendus etiam est qui vi, metu, fraude, minis alterum induxit ad damnum inferendum; est

enim, sicut mandans, causa principalis in facto.

2 *Executor*, sive suo, sive mandantis nomine damnum inferens, quia hoc in casu licet non pro se, sed pro mandante agat, est tamen post ipsum causa principalis in facto. Si vero non solum suo, vel mandantis nomine, sed etiam aliorum cooperatorum nomine damnum inferat, e. gr. si plures consensissent in damnum, et unus caeterorum nomine damnum intulerit, alii eodem modo tenentur ac exequens.

30 Caeterae causae positivae, ut *consulens, consentiens, palpo, recursus, participans*, nullo ordine inter ipsas servato; quia nulla est magis, vel minus principalis respectu alterius, sed unaquaeque per se in ordine suo cooperata est; quare quaelibet tenetur ad partem maiorem, vel minorem pro ratione influxus, ita tamen ut aliis deficientibus, quaelibet teneatur in solidum.

40 Causae negativae, nempe *mutus, non obstans, non manifestans*, remotius ad damnum concurrunt. Nullus autem inter has causas negativas servandus est ordo, quia nulla se habet ut principalis; excepto casu, quo aliqua potiore iure obligaretur, uti esset custos specialis rei sibi a domino commissae relate ad custodem generalem, cuius est primario invigilare in speciales custodes, non in rem ipsam.

Posito hoc ordine inter eos, qui ad restitutionem tenentur, servando, sequitur 1) ut si restituat causa superior, inferiores causae a restitutione liberentur; istae siquidem non tenentur, nisi in defectu superiorum. Hinc si restituat rei possessor, ad nihil tene-

› S. Th.⁹ II-II, q. 62. a. 7.

bitur mandans; si damna reparaverit mandans, ad nihil tenebitur mandatarius. 2) Si vero causa inferior restituat, causa superior tenetur inferiorem causam indemnem reddere pro toto damno, et quidem in solidum etsi plures fuerint in aequali ordine principales; conditio enim causae superioris melior fieri non debet cum alterius detrimento.

Ad III. Petronius videns quempiam depraedari domum, dum non admonuit dominum, qui gravissimum inde damnum passus est, peccavit contra charitatem, charitas enim praecipit, ut damnum impediamus, quoties possumus sine gravi nostro incommodo. Quod si ex iustitia tenebatur damnum impedire, peccavit etiam contra hanc virtutem, et restitutionis onus contraxit.

Ad IV. Vinum aliasque alimonias surreptas esse restituenda, atque damna si quae sunt secuta compensanda, extra dubium est.

Est autem restituendum a Petronio et ab amicis.

A Petronio quidem ratione rei acceptae, et iniustae acceptionis. Quod pertinet ad amicos distinguendum, vel ipsi mala fide participarunt, scientes nempe ea esse aliena, vel bona fide. Si primum, tenentur de toto in quo participes fuerunt ratione rei acceptae et iniustae acceptionis. Si secundum, nempe bona fide participarunt, putantes illas esse Petronii qui ad comessandum eos invitavit, tenentur restituere in quantum facti sunt ditiores, quia nemo potest ex re aliena ditescere.

Amicis vero partem non restituentibus, quae ad illos spectat, de toto tenetur Petronius, qui mandatum dedit utpote causa principalis totius damni.

Amicis vel Petronio non restituentibus, tenetur famulus de toto damno, quia utpote executor est etiam causa totius damni, licet minus principalis. Restituente vero famulo, tenentur Petronius atque amici illum indemnem servare.

P. I.

168. DE COOPERATORIBUS POSITIVIS EX METU.

Caius, pecuniam ex divitis cuiusdam scrinio ablaturus, Licinium urgebat, ut, adhibitis idoneis instrumentis, scrinii ianuam reseraret, eiusdem Licinii domus incendium comminatus, nisi id faceret. Alias vero alienum frumentum ablaturus, mortem statim subeundam est minitatus Anselmo, nisi adiutor ipsi esse vellet ad frumentum in saccis includendum, illudque in locum asportandum, quem ipsemet designasset.

Quaeritur:

An Licinius et Anselmus id praestantes, quod a Caio sub praedictis comminationibus exigebatur, peccaverint, et restitutionis obligationem contraxerint.

SOLUTIO

Ad quaest. Ut iudicium feratur, «an peccaverit, et restitutionis obligationem contraxerit Licinius scrinii ianuam reserans, sicuti a Caio

pecuniam ablaturus sub incendii comminatione exigebatur », ut in casu, videndum utrum damnum, quod apprehendit Licinius passurum esse domi-

num scrinii ex furto, *gravius* sit illo, quod ipse passus fuisset ex incendio domus, aut *aequale*; an vero comparate ad illud et omnibus inspectis sit *leve*, seu nimia inter utrumque damnum habeatur improportio. — Si 1) peccavit Licinius, et onus restitutionis incurrit. Etenim, ut ait S. Alfonsus, *nemo potest cooperari ad damnum alterius, ut liberetur a suo, quando damnum est eiusdem ordinis* *. Idque eo magis est dicendum, cum actio quae ponitur propinquius ad damnum concurrit, ut in casu. Nam tunc dominus rationabiliter invitus merito esset censendus eo quod in eiusmodi cooperationem consentire non teneatur neque ex iustitia, neque ex charitate, quae non obligant cum tanto gravamine. Praeterea in pari causa quisque legitime ius habet, ut sua bona possideat. — Si 2) non peccavit Licinius, quia hoc in casu rationabiliter invitus non censetur dominus scrinii. Tamen, nisi ex adiunctis aliter praesumi possit, teneretur ad damnum domino resarciendum; quum semper agatur de damnis, quae sunt eiusdem ordinis, et aequivalenter ille possideat quod est alterius, eo ipso quod ad alterius damnum concurrens rei propriae pepercit. Aliunde aequitas postulat, ut quis potius damnum caveat suis impensis, quam alienis 2.

Anselmus « frumentum furto ablatum in saccis includendo, illudque asportando, quemadmodum a Caio sub mortis comminatione exigebatur » ut in casu, probabilius minime peccavit. Quum enim ageretur de vita quae ordinis est longe superioris, nec aliter quam per eiusmodi cooperationem servanda, frumenti dominus non poterat esse rationabiliter invitus, imo tenebatur etiam cum suorum bonorum iactura assentiri, ut Anselmus vitae suae consuleret. Ad haec: sicuti in omnium sententia licitum est rem alienam surripere ad sibi subveniendum in extrema necessitate, in qua reviviscit primaeva bonorum communio, ita fas erit furto materialiter cooperari ad propriam servandam vitam.

Utrum autem Anselmus ad restitutionem teneatur, dissentiunt Theologi. Negat S. Alfonsus, eo quod qui metu mortis furto cooperatur, nihilo fit ditor, ideoque non tenetur ex re accepta; neque ex iniusta acceptione, cum non peccaverit, iuxta superius dicta. Contrarium sentiunt alii, quia ius quod confert extrema necessitas in alterius bona, cum sit odiosum, utpote derogans iuri proprietatis, non debet extendi ultra stricte necessarium. Adde quod superius diximus, aequitatem postulare, ut quis potius suis quam alienis impensis damnum caveat. P. P.

169. DE COOPERATORIBUS NEGATIVIS.

Quum Publius una cum duobus sociis mercatoris officinam ad aliquid emendum esset ingressus, nemine vel minimum advertente, illic anulum aureum callidissime abstulit. Iudicialiter de hoc furto inquisitus, ad se purgandum socios accersivit, qui iurarent ipsum in mercatoris officina nihil surripuisse; quod ipsi bona prorsus fide praestiterunt, ideoque ludex ab ulteriore molestia absolvit Publium. Aliud postea grave furtum idem Publius patravit, quod cum nulla potuisset tergiversatione occultare, in manus vindicis iustitiae incidit. De com-

1 *Homo Ap.*, tract. IV, n. 31-32; tract. X, n. 56-57. - *Op. Mor.*, lib. III, n. 571.

• Cfr. S. Alf., *Trad. de Inst. et lure*, diss.

VI. a. 10. § 2; Alasxa, *de Rest.*, diss. I» c. III, n. 5» § 6; Scavini, *Edit.* IX, tom. II, n. 663

plicibus a ludice interrogatus, loco cuiusdam Terentii, quem unicum habuit criminis socium, Anastasium denunciavit ob inveteratum odium, quo illum persequebatur. Hinc cum et is iudicialiter esset inquisitus, in gravi versabatur et famae et rerum suarum discrimine. Haec omnia scit Terentius, at unice sibi consulens, tacet.

Quaeritur:

1. An, et cuius speciei peccatum commiserit Publius, sociorum iuramentum adhibens prout in casu.
2. Ad quid teneatur tum Publius, tum Terentius erga Anastasium.

SOLUTIO

Ad I. Publius « socios inducens ad iurandum id quod erat falsum, etsi ab iisdem bona fide censeretur verum », ut in casu, peccavit, et periurii malitiam contraxit. Etenim, cum illos ad actum induxerit, quem ignorare non poterat ratione obiecti, seu a parte rei in se spectatae esse malum, et contra veritatem, actum vere pravam perpetravit, et periurus dicendus est. Periurium nempe, si ob invincibilem ignorantiam fuit solum materiale in sociis ad iurandum inductis, erit formale in Publio illos inducente.

Ad II. Publius tenetur stricto iustitiae titulo falsum crimen Anastasio impositum patefacere eiusque bonum nomen in integrum restituere, quamvis ipse calumniatorem se prodens longe maiorem infamiam pati debeat, et graviore poena sit afficiendus; haec enim omnia sibi imputare debet, cum eorum iniusta et efficax fuerit causa. Tenetur insuper ad damnorum compensationem, quae in pro-

priis rebus ob inflictam calumniam tolerare debuit idem Anastasius. Nam ei, qui liberam causam posuit, merito imputantur effectus qui praevisi sunt, aut praevideri poterant, quotiescumque illos impedire debebat.

Quod ad Terentium spectat, dummodo ipse Publium non excitaverit ad calumniam, nec ulla ratione ad eamdem sit cooperatus, non tenetur se prodere, ut incolumem servet Anastasium, neque de damnis erga eundem tenetur; quia non fuit causa physica, vel moralis factae imputationis. Si vero Anastasius iudicis sententia adigeretur ad restitutionem erga eos, quibus Terentius complex Publii in furto patrato damnum intulit, teneretur idem Terentius pro sua parte, et etiam in solidum, si Publius muneri suo deesset, id omne quod ab Anastasio solutum fuit rependere, iuxta regulas quas tradunt Theologi ubi de cooperantibus. Quum enim Anastasius solverit quod debebat Terentius, aequitas postulat ut redintegretur. P. I.

170. DE CAUSIS EXIMENTIBUS A RESTITUTIONE.

Titius, cui latrones mortem minitantur nisi magnas pecunias solvat, has petit a Caio et tradit.

Quaeritur:

An Titius Caio pecuniam creditam solvere debeat.

SOLUTIO

Ad quaest. Distinguendum: aut Titius tempore necessitudinis erat absolute pauper, scii, nec in re nec in spe bona habebat, aut non erat absolute talis. Si primum, ab onere restituendi liber est, si alterum, restituere debet. In prima enim hypothesisi necessitas extrema ius Titio confert in usum et simul in substantiam pecuniae, quia his omnibus indiget et

iuxta notum affatum in extrema necessitate omnia fiunt communia, scii, omnia quae vere necessaria sunt; in altera vero, Titius, vi extremae necessitatis, ius habet tantum in pecuniae usum, non in pecuniam ipsam, quia ipse eandem iam possidet, saltem in spe, et ideo ei necessaria non est

I. P.

» S. **Thomas**, *Quodl.* 5. a. 17, ad 1, S **Alf.**, *Theol. Mor.* 3, 520

DE VIRTUTE RELIGIONIS

171. DE RELIGIONE.

Marcus catholicus, diu commercii causa moratus est in civitate B ab urbe patria valde dissita, ubi nullum templum nullusque sacerdos catholicae religionis aderant. Quamdiu ibi mansit, Marcus nihil unquam coram ceteris egit quod ostenderet se religionem aliquam sequi: domi autem ita se gessit ut mente tantum saepe de Deo cogitaverit, Eumque corde dumtaxat precatus sit ut sibi opem ferret.

Reversus in patriam ad confessarium accedit cui haec inter cetera manifestat, quique ideo secum quaerit:

1. Quid sit virtus religionis et quaenam eius officia praecipua.
2. An Marcus reprehendendus sit.

SOLUTIO

Ad I. i" Virtus religionis definitur:

Virtus specialis, moralis non theologica, qua inclinatur voluntas ad exhibendum cultum debitum Deo, tanquam supremo principio omnium rerum.

Dicitur 1): *Virtus specialis*, id est, distincta ab aliis virtutibus. Illa enim virtus est distincta ab aliis, quae versatur circa specialem rationem boni; religio autem versatur circa specialem rationem boni, nimirum circa cultum divinum, tanquam Deo debitum. Sub nomine cultus divini venit testimonium excellentiae Dei et nostrae Ipsi submissionis. — Dicitur 2): *Moralis, non theologica*. Virtus enim theologica ea est quae habet ipsummet Deum ut obiectum, tum materiale, tum formale (sic obiectum materiale fidei est Deus,

veritas prima in essendo; obiectum eius formale est Deus, veritas prima in dicendo); dum virtus moralis habet pro obiecto non Deum, sed aliquid creatum. Obiectum autem materiale religionis non est ipse Deus, sed aliquid creatum, nempe cultus Dei exhibendus, seu actiones sive internae sive externae, quibus Deus colitur. Obiectum eius formale non est excellentia divina, sed illa specialis honestas quae reperitur in eo quod Deus, tanquam supremum principium omnium rerum, a creatura rationali colitur. Religio igitur non est virtus theologica, sed moralis. Respicit utique Deum, non vero ut obiectum, sed ut *finem cui*; et ut virtus sit theologica non sufficit ut respiciat Deum ut finem, sed debet Eum respicere ut obiectum. — Dicitur 3):

qua inclinatur voluntas. Potentia enim animae, in qua residet virtus religionis, non est intellectus, neque appetitus sensitivus, sed voluntas; cum versetur circa bonum spirituale. — Dicitur 4): *ad exhibendum Deo debitum cultum.* His verbis exprimitur proprium officium huius virtutis. Versatur enim immediate circa cultum divinum, et in eo dirigendo ac fovendo tota occupatur, ob specialem honestatem in tali cultu relucens. — Dicitur 5): *tanquam supremo principio omnium rerum.* Excellentia enim divina, propter quam cultus Deo debetur, consistit in hoc quod est creator et gubernator omnium rerum.

2" Religio, sicut quaelibet virtus, habet actus elicitos et imperatos: elicitos quidem, scilicet illos qui immediate ab ea procedunt, nulla alia virtute mediante; imperatos, qui nempe ab ea procedunt mediante altera virtute, inquantum religio ordinat ad finem suum actus aliarum virtutum.

Actus cuiuslibet virtutis potest esse actus imperatus religionis; nam per quemlibet actum virtuosum Deus honorari et coli potest. Sic ille qui dat eleemosynam indigenti, ad honorandum Christum in persona pauperis, facit actum elicitem misericordiae et imperatum religionis.

Praecipui actus eliciti religionis, quibus nempe rationalis creatura directe suam reverentiam et subiectionem Deo exhibet, sunt: a) *devotio*, qua nostram voluntatem Deo subiicimus (definitur enim devotio a S. Thoma ¹: *voluntas quaedam prompte tradendi se ad ea quae pertinent ad Dei famulatum*)', - b) *oratio*, per quam mentem nostram Deo exhibemus (est enim oratio elevatio mentis ad Deum); - c) *adoratio*, qua quis suum corpus ad Deum venerandum exhibet; - d) *oblatio et sacrificium*, quibus bonum aliquod exter-

num Deo offertur; - e) *votum*, quo aliquid Deo promittitur, ad Eum honorandum; - f) *iuramentum*, per quod nomen Dei assumitur, ad verba nostra confirmanda; - g) *adiuratio*, qua idem nomen sumitur ad alios inducendos ad aliquid faciendum; - h) *invocatio*, per quam nomen Dei assumitur ad Eum laudandum.

Ad II. Ut aliquis catholicus possit licite habitare *per multum tempus* in loco ubi nec templum nec sacerdos adsunt, requiritur causa gravis. Ponit enim se in impossibilitate observandi obligationes suae religionis; et se exponit periculo moriendi sine sacramentis. Marcus remansit per longum tempus in civitate, in qua non aderat sacerdos catholicus, nec templum, causa exercendi ibi commercium. Si commercium erat professio ipsi necessaria ad suam atque familiae vitam sustentandam, et si fuit necessarium ut illud exerceret in hac civitate, excusandus est. Secus si aequè bene ac cum aequali lucro illud exercere potuisset in alio loco, in quo aderat facilitas satisfaciendi obligationibus suae religionis. — Admisso quod ex legitima causa permansit Marcus per plures annos in hac civitate, data impossibilitate pro ipso observandi quaedam praecepta Ecclesiae, nempe de auditione Missae, ac de communione paschali, clarum est ipsum non peccasse non adimplendo haec praecepta. Si tamen fuisset aliquis locus non multum distans ab ista civitate, in quo aderat sacerdos, et ad quem *absque nimio incommodo* poterat Marcus adire, debebat aliquando ad illum se conferre, saltem tempore paschali, ad observandum praeceptum de confessione ac communione annuali.

Dicitur quod, quamdiu permansit in hac civitate, nihil unquam coram caeteris egit, quod ostenderet se religionem aliquam sequi. Praeceptum mani-

¹ 5. T/I., II-II, q. 82, a. i.

fcstandi exterius religionem, utpote affirmativum, non obligat semper pro semper, sed quandoque tantum, quoties scilicet honor Deo debitus et utilitas proximo impendenda hoc postulant: ita ut ex omissione huius manifestationis Deus gravi iniuria afficeretur, vel proximus grave damnum pateretur. Si igitur Marcus nullum signum religionis dederit in talibus circumstantiis, quando nempe honor Dei vel proximi utilitas exigebant ut se ostenderet virum religiosum, graviter peccavit. Et facile supponitur eum, suo modo agendi, potuisse praebere occasionem scandali, non solum catholicis forsitan in hac civitate habitantibus, sed etiam indigenis acatholicis. Quando Mahumetani Algeriae viderunt

milites Gallos, quos sciebant esse Christianos, nullam exterius profiteri religionem, sumpserunt occasionem magis contemnendi et exsecrandi christianismum. Dicebant: Christiani sunt sicut canes, nunquam orant, nec Deum colunt. Potuit ergo Marcus scandali occasionem praebere, nullum signum dando religionis, praesertim si civitas non erat magna.

Quantum vero ad modum se gerendi domi, nempe saepe mente tantum de Deo cogitandi, ac Eum corde dumtaxat precandi, non est reprehendendus Marcus. Sic agens adimplevit praeceptum orationis. Huic enim praecepto satisfit per orationem mere mentalem; nec requiritur oratio vocalis, quamvis sit valde utilis. C. M. P.

172. DE CULTU DIVINO.

Veronica, pia mulier, et devotiuncularum atque novitatum cupidissima, cum noverit Supremam Sacram Congregationem S. Officii devotionem, quam vulgo vocant « Rosario delle Santissime Piaghe di Nostro Signore Gesù Cristo », aliquo suo decreto attigisse, mirata simul atque turbata — solet enim religiosissime huiusmodi devotionem observare et in amicas, oblata occasione, divulgare — confessarium adit, quaerens quidnam hoc sit atque utrum debeat de more suo decedere. Cui confessarius, quin decreti S. Off. vim et causam exprimat, sicce atque ieiune respondet eidem haud integrum esse in posterum in incepto more perstare. Qua tamen responsione Veronica non acquiescit, atque alium confessarium hac de re percontatur.

Quaeritur:

1. Quid sit cultus et quomodo distinguatur.
2. Qui sint in exercitio cultus abusus vitandi.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit cultus et quomodo distinguatur.*

i" Cultus generatim sumptus est externa manifestatio excellentiae et submissionis erga aliquam personam Quare distinguitur ab honore, qui exhiberi potest etiam aequali et infe-

riori; dum cultus tribui nequit nisi ei, qui saltem in aliquo genere excellentiae superior est.

Proprie acceptus cultus est actus religionis. Haec sane definiri solet: *virtus moralis inclinans hominem ad debitum cultum Deo exhibendum,*

tamquam supremo omnium rerum principio. Proinde obiectum *materiale* religionis est ipse cultus Deo exhibendus, seu omnes illae actiones tam internae quam externae, quibus excellentiam divinam et nostram subiectionem significamus et protestamur.

Obiectum *formule* seu motivum propter quod Deus colitur est naturalis honestas, quae in cultu divino reperitur eaque consistit in hoc, quod creatura divinam excellentiam reveretur atque suam erga Deum subiectionem manifestat. Unde Angelicus ait: « Religio est, quae Deo debitum cultum affert. Duo ergo in religione considerantur: unum quidem quod religio Deo affert, scilicet cultus, et hoc se habet per modum materiae et obiecti ad religionem; aliud autem est id cui affertur, scii. Deus, cui cultus exhibetur... Affertur autem Deo debitus cultus, in quantum actus quidam quibus Deus colitur, in Dei reverentiam fiunt, puta sacrificiorum oblationes et alia huiusmodi. Unde manifestum est, quod Deus non comparatur ad virtutem religionis sicut materia vel obiectum, sed sicut finis » ¹.

2° Cultus multipliciter dividitur:

t) Alter est *civilis* seu *profanus*, a nonnullis etiam politicus nuncupatus, alter *sacer* seu *religiosus*. Ille exhibetur alicui ob naturalem excellentiam, iste propter supernaturalem excellentiam ac perfectionem.

2) Cultus *religiosus* seu *sacer* triplex est: *latriae*, *hyperduliae* et *duitae*. Cultus *latriae*, seu adoratio proprie dicta, soli Deo debetur propter summam eius excellentiam ac supremum dominium, quatenus primum principium creationis et gubernationis omnium rerum est. Iste cultus tribuitur Sanctissimae Trinitati, singulis eiusdem personis, Christo Domino, etiam sub speciebus sacramentalibus, can. 1255, § 1.

Cultus *hyperduliae* debetur Beatae Mariae Virgini, ob singularem eius excellentiam, qua omnes Angelos et Sanctos superat. Cultus *duitae* tribuitur Angelis et Sanctis, seu aliis cum Christo in coelo regnantibus, can. 1255, § i. Notandum, Sanctis omnibus cultum tribui propter excellentiam divinam quae ipsis per quandam participationem communicatur.

3) Cultus dividitur in *absolutum* et *relativum*, prout Deus et Sancti coluntur in se ipsis, nempe ob excellentiam sibi insitam, vel honorantur eorum imagines et reliquiae, propter externam earum excellentiam quatenus peculiarem habent relationem ad personas sanctas atque excellentes, can. 1255, § 2.

Cultu *absoluto* latriae adoratur Deus seu SS.ma Trinitas, singulae eiusdem Personae, Iesus Christus, Sacramentum Eucharistiae; cultu *relativo* Sanctissimum Nomen Iesu, imago Crucifixi, instrumenta Passionis Christi Domini, etc. Cultu *absoluto hyperduliae* honoratur Beata Virgo Maria; cultu *relativo* coluntur imagines ipsius. Demum cultu *absoluto duliae* honorantur Angeli et Sancti, seu omnes cum Christo in coelo regnantes; cultu *relativo* coluntur eorum imagines et reliquiae.

4) Cultus est *internus* et *externus*. Ille consistit in actu tum intellectus tum voluntatis, quatenus homo recognoscit excellentiam alterius et propriam subiectionem simulque voluntatem habet venerationem ac submissionem aliquo signo manifestandi. Alter cultus seu *externus* consistit in variis actibus venerationis et subiectionis, quibus actus internus exterius manifestatur.

Deo debetur cultus *internus*, quia obsequium animae potissimum est, et sine ea cetera omnia nihil valent. Quare Christus ait: « *Spiritus est Deus, et cos qui adorant eum, in spi-*

¹ S. Th. II-II, q. 81, a. 5.

ritu et veritate oportet adorare » *. Debetur etiam cultus *extentus*, quia totus homo, scilicet ex anima et corpore constans, a Deo creatore et gubernatore dependet; ideoque totus homo secundum animi et corporis vires Deum revereri debet. Eo vel magis quod inter corpus et animam arcta existit connexio, ideo ut affectus interni animae in corporeas actiones sponte redundant, ac vicissim affectus interni signis et actionibus externis excitentur ac foveantur. Quare S. Thomas merito docet: « In divino cultu necesse est, aliquibus corporalibus uti, ut eis quasi signis quibusdam mens hominis excitetur ad spirituales actus quibus Deo coniungitur. Et ideo religio habet quidem interiores actus quasi principales et per se ad religionem pertinentes; exteriores vero actus, quasi secundarios et ad interiores actus ordinatos » 3.

5) Demum cultus alius est *publicus*, alius *privatus*. « Cultus, si deferatur nomine Ecclesiae a personis legitime ad hoc deputatis et per actus ex Ecclesiae institutione Deo, Sanctis ac Beatis tantum exhibendos, dicitur *publicus*; sin minus, *privatus* », can. 1256.

Tres igitur conditiones requiruntur, ut cultus sit vere et proprie publicus sensu canonico. Unde preces a fidelibus totius paroeciae in ecclesia communiter recitatae, cultus privatus sunt, item divinum officium a laico recitatum est cultus privatus; dum idem officium a subdiacono vel diacono extra chorum recitatum cultus publicus est.

Cultus *publicus* necessarius est, tum perspecta ipsa natura hominis, tum Ecclesiae institutione considerata, quippe quae a Christo Domino condita fuit ut vera societas externa, visibilis ac iuridice perfecta.

Ad II. *Qui sint in exercitio cultus abusus vitandi.*

i° Peccata in genere contra religionem alia sunt *per excessum*, alia *per defectum*. Illa proprio nomine vocantur *superstitio*, ista specificè sumpta *irreligiositas* dicuntur.

Superstitio definiri solet: *cultus vitiosus veri aut falsi numinis*. Cultus divinus autem potest esse vitiosus sive ratione obiecti, sive ratione modi. Ratione obiecti, quando aliquid colitur ut Deus, quod Deus non est; ratione modi, quando Deus colitur indebite. Quare superstitio duplex est: cultus falsi et cultus superflui seu inanis.

20 Superstitio *cultus falsi* habetur, quoties in cultu veri Dei aliquid mendacii sive falsi continetur; v. gr. si quis ad fidem confirmandam proponeret falsa miracula aut falsas revelationes, si quis actione inhonesta Deum colere vellet, si quis non sacerdos Missam celebrare et confessiones audire praesumeret, etc.

Superstitio *actus superflui* seu *inanis* ille est, qui cum fine religionis haud congruit, quatenus nihil revera confert ad gloriam Dei et religionis incrementum.

Ad rem egregie S. Thomas: « Dicendum, quod aliquid dicitur *superfluum* dupliciter. Uno modo *secundum absolutam quantitatem*; et secundum hoc non potest esse aliquid superfluum in divino cultu, quia nihil potest homo facere quod non sit minus eo quod Deo debet. Alio modo potest esse aliquid superfluum *secundum quantitatem proportionis*, quia scilicet non est fini proportionatum. Finis autem divini cultus est ut homo Deo det gloriam et ei se subiiciat mente et corpore. Et ideo quidquid homo faciat quod pertinet ad Dei gloriam, et ad hoc quod mens hominis Deo subiiciatur, et etiam corpus per moderatam refraenationem concupiscentiarum, *secundum Dei et Ecclesiae ordinationem et con-*

3 IO. 4. 24

› S, Th., IMI. 8i, a. 7.

suetudinem eorum quibus homo convivit, *non est superfluum in divino cultu*. Si autem aliquid sit, quod quantum est de *se*, *non pertinet ad Dei gloriam, neque ad hoc quod mens hominis feratur in Deum*, aut quod carnis concupiscentiae inordinatae refragentur, *aut etiam si sit praeter Dei et Ecclesiae institutionem, vel contra consuetudinem communem... totum hoc reputandum est superfluum et superstitiosum* » *.

Eiusmodi cultus superfluus est, v. gr. velle Sacrum audire cum certo numero et ordine candelarum, aut ante ortum solis, vel celebratum a sacerdote qui vocetur Petrus; item osculari pedem calicis, quando in Missa post elevationem demittitur, osculari pluries altare, signum crucis repetere, in Missa addere genuflexiones, in certo numero qua tali peculiarem vim et efficaciam reponere, certa ac firma spe quasdam preces recitare quibus speciales favores et immunitates promittuntur, etc.

Recte Noldin animadvertit: « Omnia ea, quae inordinata devotio contra praescriptum et morem Ecclesiae excogitat, licet in se non sint inania, quia tamen sunt contraria decretis et usui Ecclesiae, inutilia, superflua et superstitiosa sunt » °.

Huc spectant quae tradit Concilium Trid. r: item quae iussit Leo XIII pariter quae sapientissime statuunt can. 1259, 1261, 1279. Locorum Ordinarii monentur ut sedulo advigilent, « praesertim ne in cultum divinum sive publicum sive privatum aut in

quotidianam vitam superstitiosa ulla praxis inducatur, aut quidquam admittatur a fide alienum vel ab ecclesiastica traditione absonum vel turpis quaestus speciem praeseferens », can. 1261, § i.

Praescripta de hac re ab Ecclesia lata innumera sunt eaque singula referre supervacaneum ducimus. Peculiarem tamen mentionem meretur Decretum S. Officii diei 26 maii 1937, *De novis cultus seu devotionis formis non introducendis deque inolitibus in re abusibus tollendis*

3" Superstitio cultus *falsi* est ex genere suo peccatum grave, quia iniuriam et irreverentiam gravem irrogat Deo. Admittit autem parvitatem materiae. V. gr. si concionator circumstantias exaggeret in historia miraculosa exponenda, aut aliquot factum mere fictum narret ad fideles magis commovendos, venialiter peccat, tum quia falsitas non adhibetur immediate ad Deum colendum, tum quia id verae religioni non multum praeiudicat, saltem si falsitas non detegatur. Tamen huiusmodi narrationes omnino vitandae sunt, quia plane dedecet, quod praedicator veritatis etiam in parva materia mentiatur 10.

Superstitio cultus *superflui* est ex genere suo peccatum veniale, quia gravem irreverentiam non continet. Bona fides et simplicitas agentis ab omni peccato quandoque excusant. Propter scandalum aut contemptum Ecclesiae aut pravam agentis intentionem, ista superstitio potest fieri interdum peccatum mortale

Ad III. *Ouid ad casum.*

S. Congregatio S. Officii pro-

* S. Th., II-II, q. 93. a. X

* Bucceroni, *Casus conscientiae*, n. 40; Vermeersch, *Theologia moralis*, II, n. 233; Prummer, *Manuale theol. mor.*, II, n. 501; Lehmkühn, *Theol. moralis*, I, n. 353.

6 Summa theol. mor., II, n. 150.

» Sess. XXII. *De observandis et evitandis in celebratione Missae*; Sess. XXV, *De invocatione, veneratione et reliquiis Sanctorum, et sacris imaginibus*.

* Const. *Officiorum ac munerum*, 25 ian. 1897, n. 13.

9 Cfr. A. A. S., XXIX. pag. 304.

10 Prümmer, II, n. 501. Noldin, II, n. 149; Lehmkühn, I, n. 353.

11 Vermeersch. *Theol. mor.*, II, n. 233; Aertnys-Dambn, *Theol. mor.*, I, n. 417; Noldin, l. c., n. 150; GÉNICOT, *Institutiones theol. moralis*, I, n. 262.

posito dubio: «An devotionis formas, vulgo - *Devozione aliAmore annientato di Gesù* - et - *Rosado delle Santissime Piaghe di Nostro Signor Gesù Cdsto* - inter fideles fovere liceat»; die 29 nov. 1939 respondendum censuit: «*Non licere*»².

Ex ista responsione privata recitatio vetita dici nequit, secluso tamen scandalo et remota quavis mala intentione ac specie superstitionis; dum e contra prorsus interdicta manet divulgatio huiusmodi devotionis eiusque commendatio inter fideles.

Agitur in casu de Rosario quod originem ducit a quadam religiosa Maria Martha Chambon. In eo nonnulla reperiuntur, quae aut veram superstitionem aut speciem saltem vel periculum eiusdem continent. In folio enim typis impresso et publici iuris facto haec, inter alia, leguntur: «Ad ogni sguardo rivolto al Divin Crocifisso con cuore puro, *otterrete la liberazione di cinque*

anime del Purgatorio; una per ogni sorgente»; — «*Otterrcte la stessa grazia* per i meriti delle mie SS. Piaghe, ad ogni stazione della Via Crucis, visitata con cuore puro e distaccato»; — «Le suddette due aspirazioni che costituiscono la Corona... *furono insegnate da Nostro Signore stesso a Suor Maria Marta Chambon*»; — «Il peccatore che dira: Eterno Padre, Vi offro le Piaghe, ecc., *otterrà la conversione*»; — «A ogni parola che pronunziate della Corona... *io lascio cadere una goccia del niio sangue sull'aninia d'un peccatore*».

Quibus omnibus diligenter consideratis, Veronica adhortanda ac monenda est, ut huiusmodi devotiunculas et insuetas preces devitet: foveat vero inter fideles ac divulget devotiones et preces, quae approbatae et commendatae sunt ab Ecclesia, veritatis ac sanctitatis Magistra.

173. DE CULTUS DIVINI LEGITIMITATE.

Deo internum cultum deberi fatentur Deistae, at externum irrident. Deus enim, aiunt, utpote in se plenissime beatus non indiget nostris sacrificiis et oblationibus; quum autem a nobis infinite distet, cultum nostrum non curat. Est etiam Deo indignus huiusmodi cultus externus, utpote qui eum hominibus comparat, quibus similia obsequii signa exhibere solemus. Hinc veluti falsum improbant illum loquendi modum, quo pii homines plura peragere dicuntur ad maiorem Dei gloriam, cui gloriae utpote infinitae nihil addi potest. Cultus insuper externus corrumpit sincerum Dei conceptum, et ad antropomorphismum perducit, hominesque removet a cultu interno, ad quem potissimum attendere debent. Hinc ipse Christianae Religionis Institutor cultum externum redarguit dicens Io. 4, 24: Deum adorandum esse in spiritu et veritate.

Quaeritur:

Quid de praedictis Deistarum cavillationibus.

SOLUTIO

Ad quaest. Immerito prorsus Deistae « cultum externum reficiunt et irrident ». Nam homo constat anima et corpore: Deus est utriusque creator, conservator et Dominus. Ordo igitur naturalis et iustitia exigit, ut homo tum animae tum corporis facultatibus actibusque Deum ut talem agnoscat, eique subiectionem suam, reverentiam, gratum animum etiam exterioribus signis profiteatur. Itaque non solum internus, sed et externus cultus a recta ratione suadet et praecipitur; nec est cur Deistae, qui prioris necessitatem admittunt, alterum contemnant.

Praeterea cultus externus tam arcte cum interno connectitur, ut ille ab hoc veluti effectus a causa sponte nascatur. Ita enim natura comparati sumus, ut animi affectus, si aliquantisper vivi concipiantur, in cordis penetralibus contineri nequeant, nisi ipsi nobis vim inferamus. At vero internos animi motus et affectus in Deum, quos coeteris vehementiores, quantum fieri potest, esse oportet, cohibere et naturali ordini, et rectae rationi repugnat. Ergo cultus externus est necessarius. — Ad haec, ea est hominis natura, ut propter hypostaticam animae et corporis coniunctionem, sicuti actus corporis animi imperio reguntur, ita actus animi corporis ope iuventur. Itaque si relinquatur cultus externus (quod heu! nimium frequenti experientia liquet) internus ipse languescet, aut etiam cessabit. — Haec veritas confirmatur universali consensu omnium populorum, qui sicuti supremum Numen admisere, ita et cultum externum illi ubique terrarum exhibuerunt. — Denique et ipsa societatis, ad quam nati sumus, ratio postulat, ut per externa religionis opera arctiori inter nos vinculo coniungamur, et spirituale alio-

rum bonum, quod caeteris bonis praestat, promoveamus.

Ex his facile est Deistarum cavillationes refutare. Primo enim nimis probat Deistarum argumentatio, qua aiunt « Deum utpote in se plenissime beatum non indigere nostris sacrificiis et oblationibus »; si enim hoc valeret, sequeretur omnem cultum etiam interiorum tollendum esse, quod non admittunt ipsi Deistae. Itaque cultum Deo exhibemus, non quod illo indigeat, sed potius quia nobis necessarius est, ne munus assignatum defugiamus, uti argumenta mox allata demonstrant. Tanta autem est huiusce cultus obligatio, ut ne Deus quidem possit ab ea nos solvere; nam Deus nequit non velle quod essentialis rerum ordo postulat; et quamquam liberum ipsi erat hominem creare, non potest tamen postquam creavit, cultum ab eo non exigere, quin sibi contradicat. Quoad cultum vero exteriorum observat Angelicus, *exteriora non exhiberi Deo, quasi his indigeat, sed tamquam signa interiorum et spiritualium operum, quae per se Deus acceptat*. — Ad ea, quae addunt Deistae « quum Deus a nobis infinite distet, cultum nostrum non curat » respondemus: quaecumque est distantia inter Deum et nos (seu rectius disparitas, in Deo enim *vivimus, movemur et Sumus*'), hoc non tollit relationes creaturae ad Creatorem, subditi ad gubernatorem, beneficio affecti ad benefactorem. Ergo licet Deus a nobis infinite distet, tamen cultum nostrum exigit et curat, vult nempe ut sua beneficia agnoscamus, et grato animo, reverentia, amore, obedientia ipsum prosequamur.

Falsum est quod aiunt Deistae « esse Deo indignum cultum externum, utpote qui eum hominibus comparat, quibus similia obsequii signa exhibere

solemus »; Deo enim indignus non est iste cultus, quia non animo solum, sed etiam corpore, quae pars est nostrae naturae, obsequium illi, quantum possumus, praestare conamur. Alia autem ratione et prorsus diversa homines honoramus ac Deum, nam praeterquam quod quaedam nonnisi Deo offeruntur, ut adoratio et sacrificia, non credimus in cultu seu obsequio, quod praestamus hominibus, eosdem esse nostrum principium et finem, prout credimus Deum esse.

Immerito Deistae « veluti falsum improbant illum loquendi modum, quo pii homines plura peragere dicuntur *ad maiorem Dei gloriam*, cui gloriae utpote infinitae nihil addi potest »; non enim haec verba eo sensu sunt intelligenda, ut Deus opus habeat gloria, qua ab hominibus afficitur (eius enim gloria essentialis utpote infinita nec augeri, nec minui potest), sed ut nostrum erga illum obsequium testemur, per quod accidentaliter, ut aiunt Theologi, Dei gloria incrementum accipit, namvero haec accidentaliter Dei gloria, iuxta metaphysicam doctrinam, est finis supremus creationis: ergo unusquisque tenetur eam promovere non solum in se ipso, sed etiam in aliis hominibus, sicuti nos docuit Christus dicens: *sic ergo orabitis: Pater noster qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum*.

Quod subdunt Deistae « cultum externum corrumpere sincerum Dei con-

ceptum, et ad antropomorphismum perducere, hominesque remove a cultu interno, ad quem potissimum attendere debent » falso laborat supposito; non enim, cum externis actibus Deum colimus, corporeum eum fingimus vel indigentem externis significationibus ad cordis nostri sensus cognoscendos. Cultui externo operam damus, ut integre nos Deo devoveamus, ut excitentur, foveantur, perseverent actus interni cultus, ut cum aliis hominibus consociemur ad commune debitum Deo persolvendum.

Falso asserunt Deistae « ipsum Christianae Religionis Institutorem cultum externum redarguisse »; nam ipso exemplo suo nos docuit cultum externum Deo exhibendum esse, dum legem adimplevit, ieiunium servavit, ac seipsum Patri hostiam in ara Crucis obtulit. Nobis autem ipsum exteriorem cultum praecepit, dum Sacramenta instituit, atque alia novae legis mandata, quae externos actus exigunt, reliquit. Quare ea verba, quae protulit Christus Io. 4, 24: «Deum adorandum esse in spiritu et veritate » ut advertit S. Thomas, sunt intelligenda *quantum ad id, quod est principale in cultu divino*, nempe de interna animi devotione et pietate, sine qua Deum vere non adoramus. Quod et constat ex toto contextu, et ex fine Christi, qui eo in loco vult refellere errorem eorum ludaeorum, qui totum cultum in externis pietatis operibus reponebant. P. P.

174. DE ORATIONE.

Aemilius sacerdos, sive solus sive cum aliis in choro divinas horas psallat, solet, praesertim cum gravibus detinetur occupationibus, animo excurrere atque vagare; neque semper, cum id animadvertit, animum cogitationemque colligere curat, sed libenter mentis relaxationi indulget. Quae extrema exercitiorum spiritualium die confessario narrat, addens praeterea se in omni fere exercitiorum tempore aliena animo egisse. Hinc dubius ab eodem quaerit num ecclesiasticae legi satisfecerit.

Quaeritur:

1. Quid sit oratio, et quae praecipuae eius formae.
2. Quae sint orationis qualitates.
3. Quid de more Aemilii.

SOLUTIO

Ad I. Oratio in genere dici potest cum S. Ioanne Damasceno quivis pius ascensus mentis in Deum Sensu latissimo comprehendit actus virtutum non tantum religionis et poenitentiae verum etiam theologiarum omnemque rerum divinarum meditationem vel contemplationem in sic dicta oratione mentali. Sensu minus lato consistit in actibus solius virtutis religionis, quibus Deum adoramus et laudamus, ei sacrificia offerimus, eius sacramenta suscipimus nomenque in testimonium veritatis invocamus, pro collatis donis ei gratias agimus novaeque beneficia ab eo imploramus. In hoc ultimo actu oratio sensu strictissimo sumpta invenitur quae ergo rite post eundem S. Ioannem Damascenum, cum S. Thoma definitur: *petitio decentium a Deo* ¹.

Dicitur: *petitio*, quae est actus intellectus practici, quo Deo manifestamus desiderium nostrum obtinendi decentia ab eo, non ad modum debiti vel tamquam effectum exhortationis, iussionis, consilii, sed tamquam purum favorem. Hoc modo oratio saltem implicite est actus virtutis religionis, quatenus orando Deo nostram submissionem ob agnitam eius excellentiam testamur, profitentes nos eius indigere auxilio, tamquam Auctoris omnium bonorum.

Dicitur: *petitio decentium*. Ex hoc ipso enim quod oratio ad Deum dirigitur, haec nonnisi bona decentia postulet oportet quae scii, decet nos a

Deo implorare quaeque ideo utilia sunt ad Deo serviendum eo modo quo ipse vult; id est ordinando nos ad Deum tamquam ad finem ultimum nostrum supernaturalem per vitam gratiae, secus enim neque in nomine Christi neque efficaciter oramus.

Hinc obiectum orationis constituunt ea omnia quae licite desiderantur, ut cum S. Augustino ³ docet S. Thomas Sicut igitur absolute licet desiderare ea bona, quibus beatificamur et quibus meremur beatitudinem, sic quoque licet ea petere absolute, secundum ordinem tamen divinae Providentiae ³. Caetera vero bona nec desiderare nec petere possumus licite nisi conditionate, in quantum nempe sunt adminicula quibus iuvamur ad tendendum in beatitudinem Habemus hac in re exemplum Ecclesiae quae continuo nos orare facit pro salute tam mentis quam corporis; imo et exemplum Christi Domini qui nos docuit petere etiam panem nostrum quotidianum. Quae quidem omnia etiam pro proximis omnibus impetranda sunt, ex lege caritatis; ita ut nec inimicos nostros ab oratione excludere liceat :. Pro determinatis vero personis eatenus orandum est quatenus eorum necessitas vel specialis nobiscum coniunctio id postulaverint.

Dicitur: *petitio decentium a Deo*. Deum autem orare possumus aut immediate aut mediantibus eius Angelis

³ Ep. 130, c. 10, n. 19-20.

⁴ «S. Th. II-II, q. 83, a. 5.

³ Cfr. i Io. 5, 14; < secundum voluntatem eius >.

• S. Th. I. c., a. 6.

⁷ Cfr. 1 Tim. 2, 1-3; /oc. 5> 16; Mt. 5, 44

¹ S. Io. DAM., lib. III *De fide orthodoxa*, c. 24» P. G. vol. 94» col. 1090.

² S. Th. II-II, q. 83, a. 1.

et beatis, praesertim B. M. Virgine; sed oratio ad Deum dirigitur tamquam ab eo implenda, et est actus religionis; oratio ad angelos et beatos fit tamquam per ipsos impetranda a Deo; et est actus duliae; vel hyperduliae si B. M. V. invocamus. Iustos vero in terra non oramus honorando eos ut intercessores et mediatores: oratio enim ad solum superiorem dirigitur: sed viatores nondum sunt superiores nostri hac in re, quia nondum vitam aeternam, quam tandem aliquando orando petimus possident, imo et ipsi eam implorare debent; neque sicut Angeli et beati fruuntur visione Verbi, ut possint cognoscere ea quae nos cogitamus vel dicimus; et ideo eorum suffragia non imploramus orando, sed a vivis petimus colloquendo. Hinc eos invitamus tantum ut orent nobiscum et pro nobis; prout apostoli saepe rogabant orationes fidelium pro seipsis vel pro aliis, uti S. Paulus, quando dicit Romanis: « Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum, et per caritatem Sancti Spiritus, ut adiuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum » Tandem, quamvis S. Thomas neget nos posse invocare animas in purgatorio detentas¹⁰, nihilominus cum S. Alfonso¹¹ et pluribus aliis theologis dicendum licitum esse, ut eas invocemus, sicut preces piorum hominum in terris viventium licet poscere; quamvis enim Ecclesia id publice facere non consueverit, tolerat tamen usum privatum atque pie opinari possumus Deum ipsis manifestare preces nostras.

Praecipuae autem formae orationis sunt oratio interna et externa, publica et privata. Oratio interna ea est quae sola mente perficitur; externa ea est

qua id quod mente petitur, signis externis, verbis praesertim voce prolatis, manifestatur. Oratio publica ea est quae fit ex praecepto et nomine Ecclesiae a personis legitime ad hoc deputatis; omnis alia oratio est privata. Oratio tam publica quam privata fieri potest aut solitarie ab una tantum persona, aut in communi a pluribus simul congregatis; oratio publica iuxta leges Ecclesiae in communi peracta chorus dicitur.

Ad II. Orationis qualitates sequuntur tam ex intima orationis natura modo descripta, quam ex multis S. Scripturae locis. Hinc omnis oratio, sive interna sive externa, sive publica sive privata, fieri debet cum intentione et attentione debita, cum humilitate, fiducia, perseverantia, ope demum gratiae.

Debet fieri primum cum *intentione* debita, id est cum intentione saltem implicita orandi; non ergo sufficit si quis mente vel voce formulas precatorias percurrit; sed debet habere intentionem supplicandi Deo; secus enim non est actus virtutis religionis neque ullius alterius virtutis, neque procedit ex devotione illa quae consistit in voluntate prompte sese tradendi ad ea quae pertinent ad Dei famulatum quaeque est actus primarius virtutis religionis et veluti fons ex quo emanat quicquid in aliis actibus ad cultum divinum spectat. Non autem necesse est ut quis habeat intentionem satisfaciendi praecepto orandi sive divino sive ecclesiastico; lex enim nihil aliud praescribit quam ipsam orationem.

Secundo loco requiritur ut quis oret cum debita *attentione*; attentio autem in genere est illa orationis qualitas qua intellectus noster sese orationi *applicat*; id quod necessario semper aliquo modo obtinet in oratione mere interna, quippe quae in solo actu intellectus consistat, ita ut cum eo incipiat et

¹⁰ S. Th., II-II» q. 83, a. 4, ad 3.

• Ad Rom. 15, 30 Cfr et *loc.* 5, 16

¹¹ In IV Sent., dist. 15, q. 4, a. 5. q. la 2; 11-11, q. 83, o. 4» ad 3; a. 11, ad 3.

ⁿ Gran mezzo della preghiera, p. 1» c. 1.

perseveret et cesset. Hinc quaestio de attentione praecipue ponitur, ut advertit S. Thomas 12,14 circa orationem externam; qua in re distingui solet inter attentionem externam et internam. Attentione externa ea est qua orans curat ne ponat actiones externas insociabiles cum attentione interna; ut esset fabulari in choro, scribere, attente audire alios loquentes, celeriter se vestire, magna applicatione aliquid agere; non vero ambulare, se lavare, vestimenta induere non omnino properanter (imo sacerdotes tenentur orare dum se sacris vestibus induunt); item colligere herbas, flores aut uvas, instruere focum, sternere lectum, pectere caput, respicere collem, flumen etc. 1s. Attentione autem interna habetur cum mens nostra positive sese applicat orationi externe prolatae; et haec potest esse triplex; materialis seu superficialis, quatenus attenditur ad rectam verborum prolationem; litteralis quatenus attenditur ad sensum verborum, spiritualis seu mystica, quatenus attenditur ad spiritum seu animam orationis, elevando mentem ad Deum et ad res divinas cum intentione Deum colendi, seu, ut ait S. Thomas « ad finem orationis, scilicet ad Deum et ad rem, pro qua oratur »

Iamvero omnes conveniunt in oratione externa ad minus requiri attentionem *externam* qua orans non ponat actiones incompatibiles cum attentione interna. Ita diserte olim statuit Ecclesia in c. *Dolentes* de celebratione Missarum 15 quoad orationem publicam nomine Ecclesiae seu recitationem divini officii; atque etiam nunc, quamvis Codex in can. 135 praescribendo in-

tegram recitationem horarum canonicarum, de attentione taceat, aegre admittitur Ecclesiam non requirere sicut antea modum recitandi qui saltem pro foro externo etiam cultum internum arguat. Accedit communis aestimatio Doctorum, qui insuper idem merito postulant pro oratione externa privata, sive praescripta sive libere suscepta; siquidem si quis in oratione sua privata externa ponit actiones etiam externas, quae cum attentione interna coexistere nequeunt, videtur saltem actu exercito retrahere suam intentionem orandi; praeterquam quod sese etiam gravi periculo exponit verba orationis non rite proferendi.

Sed quaestio est num et quo gradu requiratur etiam attentio *interna* ad orationis *essentiam* atque validitatem eius iuridicam, ita ut sine ea ne substantia quidem legis servetur ideoque graviter peccetur, atque fructus beneficii (si titulo beneficii quis teneatur) percipi nequeant et iam percepti ad normam can. 1475, § 2, fabricae Ecclesiae aut Seminario dioecesano tradendi aut in pauperes erogandi sint. Porro, secundum sententiam quam S. Alfonsus 17 pro tempore suo habebat communiorem et saltem ob auctoritatem externam probabiliorem, ad essentiam orationis etiam externae requiritur attentio etiam interna saltem virtualis. Haec autem habetur quando quis initio orationis intentionem orandi atque ad eam attendendi habuit neque dein plene voluntarie mente divagatur, advertendo insuper se distrahi ab Officio, ita ut iam cum contemptu vel de industria procedat. Quando enim quis plene voluntarie divagatur atque advertit se inde distrahi ab Officio, tunc ipso facto, continuando plene voluntarie divagari, intentionem primam retrahit. Attentio autem illa interna

12 II-II, q. 83» 0. 13 c.

13 Exempla sunt S. Alfonsi» *Theol. mor.t* IV, n. 176, II; qui ibidem etiam observat quasdam actiones respectu unius forte esse distractivas, non respectu alterius, ut aptare calamum ad scribendum.

14 II-II, q. 83, a. 13 c.

14 III» 41

1a Ita Wouters, I, n. 1191.

17 L. c., n. 177.

requisita sufficit quidem si quis attendat ad rectam verborum prolationem, ita tamen ut non positive excludatur attentio melior, sive ad sensum sive ad Deum, per divagationem voluntariam ut supra. Ratio potior huius sententiae est, quia secus non habetur ulla elevatio mentis in Deum in qua essentia orationis consistit; talis enim elevatio positivo voluntatis actu excluditur. Accedunt plures textus SS. Patrum qui idem insinuant, ut S. Cypriani tractantis de oratione Dominica et dicentis: «quomodo te audiri a Deo postulas, cum te ipse non audias?»¹⁰.

Altera sententia quam S. Alfonsus practice satis probabilem habet, docet intentionem externam ad substantiam orationis sufficere. Ratio praecipua est quod oratio est manifestatio desideriorum nostrorum Deo facta. Iamvero, talis manifestatio habetur quando homo vi intentionis praehabita verba orationis rite profert; etiamsi interim plene voluntarie mente divagetur atque advertat se hoc modo ab oratione distrahi; eodem modo quo quis plene voluntarie distractus litteras supplices coram Principe legens nihilominus revera supplicare dicitur¹¹. Haec ratio non caret sua probabilitate, praesertim pro oratione publica, in qua homo nomine Ecclesiae orans partes potius secundarias et instrumentales easque pro foro externo agit. Attamen vel in eo casu et multo magis pro oratione privata haec ratio valde extenuatur ex eo quod aliud est orare hominem, aliud orare Deum. Colloquium cum homine necessario et essentialiter verbis seu signis exterioribus perficitur, dummodo vi intentionis praehabita proferantur

etae exprimant quae dicere velimus, quia homo homini nonnisi per signa externa loqui potest. Deum vero alloquimur verbis seu signis internis mentis nostrae, quum ipse intima nostra scrutetur; atque eatenus tantum signa externa adhibemus, quo melius totus homo in unione cum Ecclesia oret. Quapropter quando Deus videt mentem nostram dum verba orationis externe proferimus, plene deliberate prorsus aliena, imo forsan peccaminosa tractare, vix intelligitur quomodo ea tamquam manifestationem interni desiderii praecedentis accipiet.

Altera ratio in eo est quod in sententia opposita logice admittendum videtur etiam hominem *involuntarie* plene distractum non orare; siquidem attentio virtualis revera nulla est; talis enim vult quidem attendere, sed de facto non attendit; sicut repugnat dicere aliquem virtualiter intelligere ea quae legit nec tamen intelligit, etsi intelligere velit. Hinc tali modo orans orat quidem affective sed non effective. Cui tamen opponi potest quod quidquid est de attentione virtuali, involuntarie distractus saltem primitivam attentionem non voluntarie retractavit, quod tamen fecit voluntarie distractus.

Tertia ratio est quia Sacerdos conferens Extremam Unctionem (cuius forma est deprecatoria) cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, etsi plene voluntarie distractus mentem divertat, valide procedit; ergo sine attentione interna bene stare potest oratio. Replicat Concina quod eo in casu, licet destruat oratio moralis, remanet tamen physica, scii, illa externa verborum prolatio quae sufficit ad validitatem Sacramenti, etsi non ad implendam obligationem. Respondetur a S. Alfonso: si attentio est tantum de essentia orationis moralis, sed non de essentia orationis physicae, ergo et haec est vera oratio et per eam satisfit obligationi, etsi non sit meritoria; sed Ec-

> Cfr plura apud Concina, acerrimum defensionem huius sententiae» lib. II, in dec. diss., II, De cor. canonical, n. XXII. Inter modernos huic sententiae adhaerent I'RÜMMER. II, n. 357 et Posât in < Diet, de Theol. cath. >. V, Prière, col. 240-241.

>> E't ratio Card. Lugo, apud S. Alt., l. c.

clesia praecipit tantum orationem, non orationem meritoriam. Neque tamen haec ratio est evidens; nam, ut valeat Sacramentum, sufficit minister habere intentionem faciendi quod facit Ecclesia et dum materiam applicat, formam deprecatoriam proferre. Ex tali intentione haec forma est revera oratio Ecclesiae et Sacerdotis ut ministri Ecclesiae. Sed ad validitatem non opus est ut Sacerdos hanc orationem etiam suam faciat, non divagando voluntarie. In praescribendo vero Officio divino Ecclesia vult ut ad hoc deputati propriam orationem nomine Ecclesiae fundant.

Salmanticenses, ut videre est apud S. Alfonso, conantur conciliare ambas sententias quia ambae admittunt sufficere attentionem ad sola verba rite pronuncianda, una cum intentione colendi Deum; attentio autem ad sola verba stare potest cum distractione plene voluntaria. Sed prima sententia requirit attentionem ad rectam verborum pronuntiationem non mere materiale, sed formalem, seu talem quae attentionem ad sensum verborum vel ad Deum non positive excludat; id quod fit quando quis plene voluntarie divagari pergit advertens sc. inde distrahi ab attentione ad sensum vel Deum.

Practice utraque sententia probabilis est; unde stante dubio satisfit obligationi ab eo qui interne plene voluntarie distractus est, dummodo externam servet attentionem. Neque dicatur ad mentem saltem S. Alfonsi per dubie validam legis impletionem non certo satisfieri legi certae ideoque partem tutiorem sequendam esse quum in dubio de legis impletionis lex possideat. Nam praecise dubium est de ipsa exsistentia talis legis qua Ecclesia velit orationem sine distractione mere interna plene voluntaria. Attamen, quamvis ad substantiam et validitatem iuridicam orationis satis probabiliter sufficiat attentio externa, nihilominus

peccatum veniale committit qui plena vel semiplena voluntate distractus est; quia talis distractio manifestam continet irreverentiam; excipe brevem et levem distractionem ex iusta causa, ut ad consultandum horologium et huiusmodi -°. Hinc ad minus attentio ad rectam verborum prolationem requiritur; quae intentio praesertim utilis est iis qui linguam in qua orant non intelligunt; ut saepe monialibus accidit; vel quando agitur de loco quodam obscuro psalmorum, vel demum quando quis mente valde defatigatus Officium recitare debet. Caeterum haec attentio saepe associari potest attentioni meliori quae est ad sensum verborum vel ad Deum et res divinas, quae est optima, praesertim quando sponte ex sensu verborum ad contemplationem rerum divinarum ascendimus. Intentio ad sensum verborum valde commendanda videtur in precibus Missae, canonis praesertim, atque in variabilibus Ecclesiae orationibus necnon in iis psalmis qui iam natura sua modo generali mentem in Deum elevant. Intentio ad Deum et res divinas commendatur in precibus saepius uniformiter repetendis, ut in recitatione SS. Rosarii obtinet; ubi caeteroquin meditatio mysteriorum necessaria est ad indulgentias lucrandas.

Praeter intentionem et attentionem in oratione requiruntur *humilitas, fiducia, perseverantia*. Humilitas, quia « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam » 21; fiducia, iuxta verbum Domini: « Omnia quaecumque petieritis in oratione credentes, accipietis » 22; perseverantia, ut patet ex parabolis de petente tres panes ab amico 23.

20 Cfr. Vermeersch, *De virtutibus religionis et pietatis*, n. 55.

21 *lac.* 4, 6.

21 Mt. 21, 22.

23 Lc. 18, i. - Cfr. S. Th., II-II. q. 83. a. 14. ad 2; a. 15, ad 2 in fine. S. Alf., *Del gran me::Q della preghiera*, parte I, cap. 3.

Tandem requiritur ut oratio fiat *ope gratiae* seu ut sit supematuralis non tantum a parte obiecti quatenus ut sub I diximus solummodo utilia ad salutem petenda sunt, verum etiam a parte principii elicitivi quatenus ope gratiae actualis praevenientis et adiuvantis posita esse debet. Hinc in unione cum Christo et Ecclesia atque in Spiritu Sancto orandum est. Huc spectant verba Christi de petendo Patre in nomine suo; de Paraclito quem Ipse rogabit a Patre quique omnia suggeret nobis 21; de sua praesentia in medio duorum vel trium congregatorum peitentium Patrem in nomine suo 25; atque verba S. Pauli de Sancto Spiritu in quo clamamus tamquam filii Dei: Abba, Pater; qui Spiritus adiuvat infirmitatem nostram qua quid oremus sicut oportet nescimus atque postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus²⁶: vel uti dicit ad Galatas²⁷: « quoniam estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater »; ita ut tota Trinitas ad hoc orationis opus saluberrimum et sanctissimum concurrat. Cacterum, ex hoc ipso quod quis utilia ad salutem petere intendit, ope gratiae petit. Non autem necesse est ut ille qui oret, sit in statu gratiae, dummodo, ut ait S. Thomas, non ut peccator, sed ex desiderio salutis oret [■]*. Nam promissio Christi est universalis; « Omnis qui petit, accipit » Imo, oratio peccatori est via ordinaria ad conversionem, sicut patet in oratione publicani: « Deus propitius esto mihi peccatori », qui ob talem orationem descendit iustificatus in domum suam » 30.

14 Io. 14, 13.

** Mt 18. 19-20,
Rom 8, 14-15; 26.
4. 6.

*. Cfr II-II, q 83, a 16. Cfr. etiam S. Alf.,
Del gran mztto della prcxhicra, parte I, c. III.
S x

Lc n, 10
Lc t8. 13-14

Sub conditionibus praedictis oratio nostra non tantum est vera et bona, sed etiam infallibiliter efficax, vi divinae promissionis, dummodo ille pro quo oretur ne ponat obicem. Id abunde patet ex multis locis S. Scripturae, ex quibus sufficiat allegasse illud verbum Domini: « Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis » 31.

Ad III. Mos Aemilii certe gravi reprehensione dignus est. Nam etsi saepe, praesertim cum gravibus distinetur occupationibus, potius involuntarie animo excurrere atque vagari soleat, attamen non semper, cum id advertit, animum cogitationemque colligere curat, sed libenter mentis relaxationi indulget. Quapropter saepe saltem videtur animo deliberato sese distrahere, ita ut eum fere habituatam ex malitia in peccato levi saltem irreverentiae erga Deum dixeris. Eo vel magis quia etiam toto fere tempore exercitiorum aliena animo egit, ita ut vel ipse dubitet de adimplerione legis ecclesiasticae. Neque multum de suis multiplicibus irreverentiae peccatis dolere videtur; quum satis formalistice et iuridice inquirat num legi ecclesiasticae satisfecerit; quasi unice praeoccupatus de onere repetendi sub gravi Officium, si in posterum similia committat deque onere iterum exercitiis spiritualibus vacandi; atque tandem, quatenus beneficiarius est, de non percipiendis fructibus correspondentibus deque restituendis iam perceptis. Qua in re Confessarius ei respondeat practice legi ecclesiasticae de recitando officio divino, substantialiter saltem satisfieri ita ut opus non sit illud repetere, si attentionem illam externam servaverit, qua non posuerit actiones externas cum attentione interna insociabiles. Iamvero Aemilius attentionem externam

31 Io i6, 23.

servasse videtur quum potius propter graves suas occupationes mente divagetur quin externe quid agat quod eum ab officio divertat. Quapropter Confessarius ei declaret eum practice ad repetitionem Officii vel fructuum beneficialium restitutionem obligatum non fuisse; nisi quoad eas partes Officii quae in choro ab aliis recitatae sunt, ipso tacente et advertente se ab omni attentione distrahi; quum eo tempore nullo modo oraverit. Quodsi durante aliorum recitatione *involuntarie* distractus fuerat, lex ecclesiastica non videtur exigere ut eas adhuc recitet; alioquin in choro difficulter aliquis satisfaceret. Atque idem dicendum videtur de distractione semi-voluntaria 32. Neque opus est Aemilio novis vacare exercitiis spiritualibus, quia revera eis interfuerat; idque quamvis forsitan plene finem legis ecclesiasticae vix obtinuerit, finis tamen legis non cadit sub praecepto. Lex enim ecclesiastica, hac de re 33, solam assistentiam externam

praescribere videtur quae habetur quando quis omnibus exercitiis, conferendis, meditationibus, piis lectionibus tali modo praesens est, ut saltem externe videatur esse attentus; id quod non haberetur si continuo dormiret vel profana interim legeret. Imo disputatur num Ecclesia pro foro suo actus mere internos, qualis esset meditatio, attentio interna, praescribere possit, nisi indirecte, quatenus talis actus internus necessario connectitur cum actu vel effectu externo, tamquam eius causa vel conditio necessaria ad eius esse physicum vel morale; quod in casu non videtur habere locum. Nihilominus valde exhortandus est Aemilius ut si commode possit mox novis exercitiis serio vacet, quia evidenter eis valde indiget; graviterque etiam monendus est ut in posterum maiore cum diligentia Officium divinum recitet ne secus a vita sua tepida misere abreptus in peiora sensim sine sensu ruat.

C. D.

175. DE ORATIONIS NECESSITATE.

Solon publicis negotiis distentus, cum Sacro, diebus festis, adest, aliquas precatiunculas, quas vix memoria tenet, recitare solet: at praeterea fere nunquam mentem ad Deum elevat, dicere solitus uxori vehementer instanti, id facile se praestare non posse, tum ob temporis caritatem, tum ne nimis religiosus amicis videatur. Ob hoc ab Hannibale confessario gravis peccati arguitur.

Quaeritur:

1. An et quandonam oratio praecipitur.
2. An confessarius recte iudicaverit.

SOLUTIO

Ad I. *An et quando oratio praecipitur.*

Ante omnia certum est *adesse praeceptum* orandi. Id probatur 1) ex S. Scriptura ubi saepe necessitas ora-

tionis sub forma praecepti proponitur, ut apud Lc. 1: « Oportet semper orare et non deficere » et 1 *Tini*. 2: « Sine intermissione orate »; ita ut Ecclesia dicat: « praeceptis salutaribus mo-

32 ha Lehmküh1, II. n. 807.

33 Cfr. can. 126.

1 Lc. 18, i.

2 1 *Turt.* 5, 17.

niti ». Probatur 2) ex eo quod homo tenetur tendere ad bonum gratiae et vitam aeternam ideoque media necessaria adhibere ad illa bona consequenda, inter quae media venit et oratio, ut patet ex multis S. Scripturae locis: « Vigilate et orate ut non intretis in tentationem » 3: « Petite et dabitur vobis » 4*: « Non habetis propter quod non postulatis » Idem constat ex magisterio ecclesiastico; Cone, enim Trid. 6 dicit cum S. August.: «Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet et facere quod possis et petere quod non possis et adiuvat ut possis»; et Cone. Arausicanum II dicit: « Adiutorium Dei etiam renatis ac sanatis semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire vel in bono possint opere perdurare » 7*. Idem docent SS. Patres et Doctores Ecclesiae, ut S. Aug. s: « Deus dare vult, sed non dat nisi petant ». S. Thomas: «Post baptismum necessaria est homini iugis oratio ad hoc quod coelum introeat... » " et « absque petitione et desiderio non datur alicui gratia » 10; et: « Inter omnia necessaria ad vitam Christianam praecipua est oratio » 11. Et S. Bonaventura: «Omnis qui intendit orationi instanter et fideliter, in domo Dei manet, ut decet. Talis autem solus idoneus est ad salutem » 12. S. Alfonsus demum celebrem operam suam de *Magno medio orationis* cum his verbis concludit: « Qui orat, certo salvabitur, qui non orat, certo damnabitur ». Neque desunt rationes convenientiae, ut ostendit S. Thomas, ob *excellentiam scii, bonorum spiritua-*

lium, ob *inefficaciam voluntatis nostrae* ad implenda ea quae vult nisi per virtutem divinam, tandem ob *ipsam naturam orationis* quae, utpote humilitatem fovens, est dispositio maxime conveniens ad gratiam 13. Probatur 3) praeceptum orandi ex ipso praecepto virtutis religionis: quia homo tenetur cultum Deo exhibere de *omnibus* suis bonis; sed per orationem praecise homo tradit « mentem suam Deo quam ei per reverentiam subiicit et quodammodo praesentat », ut ait S. Thomas 14.

Quoad frequentiam orationis, adest praeceptum orandi frequenter; constat ex *Eccl. 15*: «Non impediaris orare semper». *Lc. 16*: «Oportet semper orare et non deficere ». Hinc obligat *per se*: 1) initio usus rationis; 2) in articulo mortis; 3) frequenter in vita. Obligat *per accidens* 1) quoties urget gravis tentatio quae aliter vinci nequeat, quod saepe evenit; 2) in statu peccati mortalis, ad resurgendum; 3) quoties urget gravis calamitas proximi, praesertim publica. Quod attinet autem ad orationis frequentiam in *vita*, S. Alfonsus cum aliis DD. docet orationem per notabile tempus omittere, puta per mensem aut certe per duos menses, esse *per se* peccatum grave. Rationes sunt: 1) necessitas orationis ad rectitudinem vitae; 2) quia per tantum tempus non orare est graviter deficere a praecepta frequenti oratione. Atque haec insuper intelligas seclusa obligatione *per accidens* 17. Notes autem eum qui orationem negligat quando *per accidens* obliget, non peccare contra religionem, sed contra eam virtutem quae *per accidens* obligat ad orandum.

3 Mt 16» 41.

< Mt. 7> 7.

3 *lac.* 4* 2.

• Scsi. VI, cap. ii.

† Dcnz , n. 183

• In *Ps.* 102.

• *S. Th.*, III, q. 39, a. 5 c.

> In *Io.* 4. 10.

11 In 1 *Tim.*, cap. 2, lect. 1.

13 *Scrm. de temp Dom. IX p. Pent.*, scrm. II, caput I. p. 1

13 S. Thom., *IV Sent.*, 4 disc., q. 4, a. 1» q.1a 3; S. Thom., *S. Th.*, III, q. 21» a. 1; q. 13, a. 4, ad 3.

14 *S. Th.*, II-II, q. 83, a. 3, ad 3.

>3 18, 22

i. 18, i.

1r S. Alf., *Inst. Catech.*, p. I, § 41 *De Ornone*, p. i, c. 3, § 3.

Ad IL *An confessarius recte ludicaverit.*

Confessarius Solonem gravis peccati arguit quia praeterquam diebus festis fere nunquam mentem ad Deum elevat, diebus vero festis durante Sacro aliquas tantum precatiunculas quas vix memoria tenet recitare solet. Qua in re ante omnia observare liceat Solonem omnino videri *peccare*, tam raro et tam negligenter orando, quidquid est de *gravitate* peccati; idque facile etiam *subiective*. Vix enim non intelliget, saltem post increpationes sibi ab uxore factas, se vitam parum Christianam ducere neque valere excusationes a se allatas de temporis defectu deque amicorum derisione vitanda. Evidens enim vel ipsimet videri debet temporis defectum non esse nisi merum praetextum; facile enim ei erit durante etiam labore aliquando saltem mentem ad Deum elevare atque mane saltem et vespere et ante et post principales refectiones breves aliquas preces devote recitare. Intimo corde etiam sentiet timorem derisionis a parte amicorum non esse nisi vilem respectum humanum pedibus omnino conculcandum. Quoad *gravitatem* vero peccati, talis homo saltem subiective saepe a mortali excusandus erit quando scii, de gravitate ne cogitavit quidem idque ob ignorantiam in materia religionis, ortam potius ex mala vel defectuosa educatione tempore iuventutis habita, et ex pravo exemplo parentum, quam

ex culpa propria. Hinc facile sub hoc respectu Confessarius nimis severe iudicaverit. Sed etiam quoad *gravitatem obiectivam*, distinguendum est inter obligationem per se et per accidens existentem. Obligatio enim per se vigens iuxta S. Alfonsum tunc tantum videtur graviter laedi si quis per unum vel duos menses non oraverit; sed Solon praeterquam quod aliquando mentem ad Deum elevat, singulis diebus festis durante Sacro aliquas precatiunculas recitare solet; et quamvis preces istas vix memoriter teneat, non tamen liquet eum eas mere materialiter sine ulla elevatione mentis ad Deum recitare; imo id potius praesumendum est in Solone qui preces difficulter memoria retentas recitare conatur quique videtur de caetero fideliter Sacro assistere ita ut non omni sensu religioso destitutus appareat. Per accidens autem et erit obligatio gravis, si secus succumbat tentationibus vel si e peccatis mortalibus resurgere debeat. Tunc certo multo melius orandum ei erit atque merito Confessarius eum obiective gravis peccati arguit ut eum ad sinceram conversionem adducat. Atque etiamsi gravibus tentationibus Solon non laboret, neque in statu peccati mortalis vivere videatur, nihilominus ad maiorem fervorem merito sicut ab uxore ita et a Confessario gravibus verbis excitandus est, ne paulatim a vita tepida in vitam vere peccaminosam ruat.

C. D.

176. DE VOTI OBLIGATIONE.

Martha ob acceptum a Deo beneficium, intercedente beato Francisco, vovit accedere ad S. Eucharistiam sumendam quo die eius festum celebratur; non accessit quia praesto non habuit confessarium qui eam, ante Communionem, a gravi peccato commissio absolveret. Tum autem dubitavit an adhuc voto teneretur.

Quaeritur:

1. Quacnam sit voti obligatio.
2. Quid decernat prudens confessarius.

SOLUTIO

Ad L *Quaenam sit obligatio voti.*

Omne votum obligare ad sui adimpletionem inde liquido constat quod naturali iure tenetur homo ut fidelis exsistat in promissis; cum id igitur solvere obligetur quod promisit homini, illud quoque, a fortiori, quod promisit Deo *. Obligat propterea ob fidelitatem erga Deum; haec autem fidelitas ad virtutem pertinet religionis, nam quod vovemus Deo ad Eius honorem vel cultum dedicamus.

Et obligat quidem absolute, si condicio nulla fuit apposita, secus, post appositam condicionem impletam 1. Obligat insuper tempore quo intendit vovens: qui ergo vovit peregrinationem instituere mense decembri, non tenetur peregrinare ante hunc mensem; tenetur tamen postea, ubi tempus determinatum fuerit ad urgendam obligationem, non autem si ad obligationem voti finiendam. At si tempus non fuit determinatum, perpendenda est materia: nam ille tenetur semper et pro semper abstinere ab actu qui actum vovit omittere, mendacium puta; qui vero vovit actum ponere, v. gr. eleemosynam erogare, religionem in-

gredi, id agere debet cum se praebet occasio 3*.

Insuper «votum non obligat, ratione sui, nisi emittentem» 4. Quapropter si materia voti sit actus, ipse vovens debet votum implere: sic qui vovit meditationem vel ieiunium. At si materia voti sit res, cuius valor omnino idem si res tradatur a vovente aut a quocumque alio, nihil officit quominus vovens votum absolvat etiam per alium: ita qui vovit subvenire pauperi potest votum implere per amicum qui eleemosynam tribuat eius nomine 5.

Docent communius Moralistae eam vim obligandi inesse voto quam materia demonstrat, nisi privatim vovens 6 intenderet tenuiorem obligationem sibi assumere: nam ut lex a legislatoris, votum a voventis intentione pendet, et sicut ille alios, hic seipsum obligare poterit ad materiam gravem tamen sub levi. Sed nec lege nec voto valet quis obligari ad materiam undequaque levem sub gravi seu mortali. Materia est gravis «quae ex se vel ex adiunctis notabiliter confert ad Dei gloriam, utilitatemque voventis aut proximi, quaeque in praeceptis Dei vel Ecclesiae pro gravi habetur. Hinc, votum ieiunandi, confitendi peccata, Missam audiendi, communicandi etiam semel, notabilem pecuniam erogandi in pios usus, obligat sub gravi» 7.

Si series actionum rcrumve promittatur, omissionem quamlibet partialem

1 < Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim Ei infidelis et stulta promissio; sed quodeumque voveris, redde; multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere > (*Eccle.* 5» 3 «.).

2 Sic puella quae vovit religionem amplecti si frater uxorem duxerit, monasterium non tenetur ingredi si frater non ineat matrimonium; mediis etiam lustis atque licitis potest fratri suadere ne confugiat ad nuptias. Quod si fratrem a nuptiis vi vel dolo impediret ne votum adimplere ipsa cogatur» tunc peccat contra votum, quippe quod fecit dependere a voluntate aliena et nunc reddit a voluntate huiusmodi independens. Sed utrum postquam culpabiliter atque malitiose condicionem impediri! appositam, ad votum implendum teneatur, auctore disputant; *Salmanticenses*, Mor. (tr. 17, c. i, n. 172 w) sententiam affirmativam dicunt valde probabilem; negativam vero, probabilior. — Quoad votum poenale et disiunctivum, nec non quoad votum cuius pars impossibilis, cfr. *Lum. VMFJLK5. De IUJtitux.* 408. n. 409. 395.

3 De gravitate dilationis, cfr. *De iustitia*, 407 n.

4 Cfr. can. 1310. 5 î-

5 Hic alius ad executionem alieni voti non adstringitur voti obligatione. Valet tamen adstringi vi contractus; quem ipso facto acceptationis hereditatis heredes ineunt ut solvant testatoris vota rcaha; unde in Codice I. C.: «Voti realis obligatio transit ad heredes, item obligatio voti mixti pro parte qua renie est» (can. 1310, § 2).

« In votis publicis quorum materia est gravis nequit obligationem minuere intentio votum emittentis (cfr. *De iustitia*, 405 n).

7 Marc, I, 628, ed. 1927.

sed notabilem peccatum grave auctores pronuntiabant hucusque; non ita quidam e recentioribus *.

At coalescuntne partiales omissiones leves usque ad peccatum grave? Si promissio levium materialium facta fuerit in onus diei, sic videlicet ut assignetur dies veluti terminus obligationis, ut cum quis vovit quotidie *Credo* recitare, ex pluribus omissionibus non fit unum mortale, sicut nec e pluribus venialibus. Si vero illarum materialium promissio facta fuit per modum unius, ita ut dies assignetur ad obligationem urgendam tantum, ne ultra illum scilicet differatur voti executio, ut dum quis vovet recitare psalterium, psalmum autem quotidie, tunc leves materiae coalescunt, prouti parva furtula. In primo enim casu, transacto die extinguitur obligatio voti nec cum materia sequentis diei continuatur; in altero, contra, non extinguitur sed continuatur cum materia alia °.

8 Noldin dixerat: < Ad diiudicandam materiae parvitatem in votis quorum materia per modum unius promittitur, materia omisa non absolute, sed relative ad totam rem promissam considerari debet, adeo ut solum tertia vel quarta pars censi debeat res notabilis, quae sine gravi culpa omitti nequeat. Sic qui per integrum mensem maii devotioni mariali assistere promisit, non eo graviter peccat quod una alterave vice devotionem omittit, quamvis singulae devotiones absolute consideratae (si per semihoram durant) gravem materiam constituent, sed eo quod octo vel decem assistentias omittit > (II, 215). Huic doctrinae, cui subscribit Vermeersch (II, 215, ed. 1928), fortiter Mbrkelbach adversatur (II, pag. 735, nota; cd. 3a) quod discedat a regula tradita per saecula. PrÜMMBR quoque scribit: < Lchmkuhl putat ex notabili summa per votum promissa detrahare circiter i % adeo notabile non videri ut grave peccatum constituat. Unde c. gr. si quis vovit dare alicui ecclesiae 10.000 francos et retineat 100 francos, nondum graviter peccat. Quae quidem opinio mihi non probatur, si vovens voluerit se sub gravi obligare ad dandam totam summam 10.000 francorum est absque omni dubio materia gravis > (II, 405; cd. 1928).

v < Qui vovit dare quotidie parvam eleemosynam tamquam partem notabilis summae quam quis erogare intendit, si aliquandiu omittat, materia coalescit, et tenetur supplere; quia materia censetur promissa per modum unius, nisi de alia expressa intentione constet. Contra, qui vovit eleemosynam singulis sabbatis in honorem Beatae Virginis, aut quotidie recitare eius litanias, non

Ad II. *Quid decernat prudens confessarius.*

Agitur de interpretando voto emisso a Martha, num videlicet urgere pergat post festum S. Francisci, in quo ob statum peccati simul atque defectum confessarii femina iure merito § a Communionem abstinuit.

Suppono imprimis Martham non ideo adstringi voti obligatione quod libere posuit impedimentum Communioni promissae, peccans nempe mortaliter. Nam nec peccans Martha praevidit defectum confessarii qui eam prae Communionem absolveret; nec constat eo peccasse animo ut voti adimpletionem impediret; immo, si malitiose peccato condescendent animo se reddendi impotentem quae stet promissis, facile liquet voventis intentione diem fuisse determinatum ad finiendam obligationem voti.

Alias igitur nodus est difficultatis expediendus.

Ad generalem quidem regulam, tempus praesumitur determinatum ad urgendam obligationem in votis realibus, ad obligationem vero finiendam in votis personalibus. Regula tamen exceptiones patitur, nam tempus accipi potest a vovente et in votis realibus *per se* et in votis personalibus *per accidens*. Accipitur *per se* quoties venit in votis praecipuum elementum. Sic qui vovit facere eleemosynam die sabbati in honorem Beatae Virginis aut accedere ad mensam eucharisticam die quo festum Sancti celebratur in honorem Sancti; his propterea in adiunctis tempus de-

tenetur pro diebus omissis supplere, neque materia coalescit; quia tunc opus promissum censetur tamquam proprium onus dici > (Aertnys-Damen, I. 486, cd. 13*).

10 < Nemo quem conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritum existimet, sine praemissa sacramentali confessione ad sacram communionem accedat; quod si urgeat necessitas ac copia confessarii illi desit > actum perfectae contritionis prius eliciat > (can. 856). Porro nullus, quod noverim, moralistarum docet urgere necessitatem communionis cum sola contritione inde tantum quod communicatio fuerit voto promissa.

terminatum fuit ad finiendam obligationem; nisi constet de intentione contraria.

Verum cum agitur de Communionem recipienda ad solvendum erga quendam e caelitibus debitum gratitudinis, determinatio temporis est elementum voti dumtaxat secundarium. Ideo *Génicot*: «Videndum est num forte dies tantum ad urgendam obligationem statutus fuerit; quod praesertim patebit ex intentione voventis, ex causa ob quam votum elicatum est, etc. Ita manebit obligatio ieiunii voti in gratiarum actionem» *Merkelbach* quo-

que: «In personalibus autem (tempus censetur determinatum) ad eam (obligationem) finiendam, v. gr. votum ieiunii in sabbato: ita nisi ex natura vel fine voti aliter statuendum sit, ut si quis ad emendationem voveat confiteri per hebdomadam, aut in gratiarum actionem voveat certo die ieiunare » 12.

Martha igitur adhuc tenetur voto. Et prudens confessarius ipsi suggerat ut quamprimum suscipiens Communionem gratum suum animum exhibeat Deo atque S. Francisco intercessori. P. L.

177. DE AUDITIONE MISSAE DIEBUS FESTIS.

Eulalia, mulier valde dives, sed haud multum religioni addicta, confessionem tempore paschali apud Ivonem confessarium instituens, eidem confessario interroganti utrum Sacrum diebus festis de praecepto audierit, respondet: «Semper; per visionem televisivam et auditionem radiophonicam ».

Quaeritur:

1. Quid de praecepto audiendi Sacrum, sancitum in cann. 1248-1249 C. I. C.
2. Quid de praesentia morali requisita ad hunc effectum.
3. Quid Ivo confessarius Eulaliae respondeat.

SOLUTIO

Ad I. Praeceptum de audiendo Sacro, sancitum in can. 1248-1249 exigit:

i" Quoad ipsum praecepti obiectum:

d) ut integra Missa audiatur i. e. ab initio usque ad sacerdotis benedictionem inclusive. Parvitas materiae ex parte obiecti admittitur, tum ex minore dignitate partis Missae i. e. ex eius

11 I, 320, cd 1931.

Litteratura abundans invenitur in articulis. Commentatores Codicis et moralistae de re agunt in suis manualibus. Quoad monographias, cfr. J. J. Gulmven. *The precept of hearing Mass on Sunday and Holy Days of obligation*, Washington 194;

minore propinquitate ad sacrificii essentiam, tum ex eius quantitate, si haec tertiam Missae partem non excedat;

b) ut Missa audiatur in ritu catholico;

c) ut Missa audiatur in loco debito, nempe in quavis ecclesia aut oratorio publico vel semipublico aut in privatis caemeteriorum aediculis aut sub dio, salvo privilegiis rite obtentis aut concessis.

2" Ex parte ipsius assistentiae requiritur:

»2 II, 727. ed. 3»,

a) praesentia corporalis nempe coniunctio moralis cum celebrante;

δ) praesentia humana, quae postulat intentionem actum cultus praestandi;

c) praesentia devota seu religiosa, qua saltem attentio externa requiritur.

Admittuntur causae excusantes quae reducuntur ad impossibilitatem physicam vel moralem.

Ad II. Praesentia moralis in specie i. e. illa moralis coniunctio audientis Missam cum celebrante ideo exigitur ut vere dici possit assistentem moraliter audivisse Missam et cum celebrante obtulisse Sacrificium. Quoad hanc moralem praesentiam etiam antea, nempe a veteribus auctoribus, fiebant quaestiunculae circa casus concretos, in quibus dubium oriri poterat, utrum quaedam adesset unio inter fidelem assistentem ac sacerdotem celebrantem necne.

Ita a pluribus moraliter praesentes censebantur ii qui extra ecclesiam stant prope ianuam, licet clausam; qui commorantur in domo vicina, dummodo aliquo modo caeremonias adhuc percipere possint. Alii e contra limitabant dicentes: dummodo haec domus non ultra triginta passus distet. Alii demum dicebant quaestionem mathematicae determinari non posse, sed potius e circumstantiis². Nam si quis revera posset religiose attendere caeremoniis Missae, et adesset vera moralis unio cum celebrante, sufficiens praesentia moralis verificaretur, quin aliud attendendum esset. Cum nova inventa rerum remotarum praesentiam ad sensus hominum appropinquaret, ita ut facta quae in longinquis accidunt terris audiri vel inspicere dum geruntur possint, novae quaestiunculae ortae sunt etiam in rebus religiosis.

² Cfr. I. Lugo, *De euch.*, disp. 22, n. 21.

³ Cfr. D. M. Prömmel, *Afni. theologiae moralis*, II, Friburgi B, 1928, p. 391. n. 477.

Nova inventa de quibus loquimur sunt radiophonia et praesertim televisio.

Radiophonia, quae patrem habet Guilclmum Marconi, orta est in Statibus Foederatis Americae Septemptrionalis a. 1919 a radiotelephonia. Sic dictae transmissiones radiophonicae de die in diem multiplicatae et ad maiorem perfectionem perductae sunt \

Anno 1923 J. L. Baird in Anglia et C. F. Jenkins in Statibus Foederatis Americae Septemptrionalis ad perfectionem adduxerunt typum quendam televisionis mechanicae. Sed praesertim post novissimum bellum televisio magnam applicationem et diffusionem invenit. Instrumenta televisiva a privatis personis habentur et transmissiones publice efficiuntur iam in Anglia, in Statibus Foederatis Americae Septemptrionalis, in Russia, in Gallia, in Italia. Aliae nationes in eo sunt ut publicam televisionis gestionem assument: Argentina, Austria, Gallia, Belgium, Brasilia, Civitas Vaticana etc. s.

Inter eventus et facta quae in televisivis transmissionibus recipiuntur adsunt quoque facta et phoenomena religiosa et in regionibus catholicis praesertim reproducur et transmittitur celebratio Missae. Quare factum est ut theologi et canonistae, vel potius fideles nonnulli quaererent quid sentiendum esset de valore Missae per huiusmodi transmissiones receptae ac auditaе, praesertim relate ad praeceptum audiendi Sacrum.

De hac re iam quaerebant auctores

* Iuxta recentem statisticam Associationis internationalis UNESCO existèrent in toto orbe 182.000.000 instrumentorum radio-recipientium, nempe i instrumentum pro 14 personis. Circa momentum harum transmissionum cfr. Allocutiones Pii XII: 3 dec. 1944; 3 oct. 1947; 5 maii 1950.

³ Cfr. E. Cajone, *Television?*, Napoli 1945; *Απὸ τοῦ 1ου Συνεδρίου διὰ τὴν τηλεοπτικὴν Πάρισις* 1948. - Archangclus Gabriel designatus fuit coelestis patronus.

cum tantum per radiophoniam coeptum est Missae celebrationem transmittere. Pressius quaestio agitata est, cum et per televisionem transmissiones coeptae sunt.

Quamvis fere omnes auctores negative responderent, ratio dubitandi forsitan in eo erat quod responsiones affirmativae datae fuerant pro lucrandis indulgentiis benedictioni Summi Pontificis adnexis, Urbi et Orbi ⁷. Alia dubitandi ratio in eo erat quod nonnulli auctores affirmative responderant in quaestione consimili, nempe circa valorem confessionis factae per telephonium et per radiophoniam ⁸.

Casus tamen diversi erant. Cum ageretur de benedictione apostolica, tota res a conditionibus lege ecclesiastica impositis pendebat. Cum ageretur de valore administrationis Sacramenti Poenitentiae in illis circumstantiis de quibus supra, factae, auctores coguntur interpretare ius divinum sub ductu magisterii ecclesiastici, quod usque nunc responsionem authenticam haud concessit.

In casu e contra de quo in praesenti res pendet a voluntate Ecclesiae, quae tamen nonnullas exigentias sociales ac religiosas, innixas in iure divino, negligere non potest.

Can. 1249 iam exigit praesentiam in loco. Ecclesia posset quoad locum immutare suas leges et ideo disponere c. gr. quod Missa audiri possit etiam in oratoriis privatis ad satisfaciendum praeceptum festivum. Finis tamen huius clausulae est favere cultui publico et bono exemplo aliquorum fidelium in alios. Huiusmodi finis non

attingeretur si singuli fideles possent praecepto audiendi Sacrum satisfacere, manendo in suis privatis domibus. Deinde iuxta doctrinam communem fideles adstantes Sacrificii Missae celebrationi fructum specialem percipiunt, qui ideo obtinetur cum ratione ipsius adsistentiae fidelis dicatur cooperari sacerdoti offerenti. Ad hoc requiritur et sufficit moralis praesentia, quae iuxta supra dicta non censetur verificari per auditionem radiophonicam et per visionem televisivam.

Ita responderant propositae quaestioni non tantum probati auctores, sed etiam nonnullae Auctoritates ecclesiasticae locales ⁹.

Nunc autem per nuntium insertum in ephemeride « L'Osservatore Romano » suam responsionem dederunt etiam Superiores Auctoritates ecclesia-

⁹ Ita responderat in publicis ephemeridibus /Xrchiepiscopus Parisiensis: « La messe dominicale télévisée ou radiodiffusée ne permet pas aux fidèles de satisfaire au précepte d'entendre la messe le dimanche. Les chrétiens savent qu'au nombre des conditions nécessaires à la satisfaction du précepte d'entendre la messe dominicale, il y a celle de la présence corporelle au Saint-Sacrifice. La messe est en effet tout d'abord un acte du culte extérieur et social. Elle est en outre un repas sacrificiel qui reproduit le sacrifice eucharistique de la Cène et du Calvaire. En conséquence, d'une part, le célébrant et les assistants doivent être unis ensemble de telle sorte que ceux-ci puissent, au moins indirectement, suivre matériellement les différents parties de la messe à laquelle ils assistent. D'autre part, bien que les fidèles puissent satisfaire au précepte de l'assistance à la messe sans prendre part à la communion sacramentelle, il n'y satisfont réellement qu'à la condition d'assister à une messe non privée du pouvoir de distribuer effectivement le Corps du Christ dans la Communion. Les fidèles ne satisfont donc pas au précepte de la messe dominicale et des jours de fête d'obligation en se contentant d'entendre une messe radiodiffusée ou de voir une messe télévisée. Cette audition radiophonique et cette représentation télévisée de la messe ne peuvent être qu'une pieuse suppléance pour les personnes absolument empêchées de se rendre à l'Eglise; comme c'est le cas des malades hospitalisés. C'est seulement à ce titre que l'autorité religieuse a souhaité et encouragé ces émissions. Elles ont pour ceux qui les suivent, faute de pouvoir venir à l'Eglise, la valeur d'un acte de dévotion envers l'eucharistie. Mais elle ne font pas que ces fidèles assistent à la messe au sens théologique de cette expression ».

⁷ Cfr. D. M. PRÜMMER, o. c., II, p. 39X, n. 477.

⁸ S. Pacnitentiana, die 15 Iunii 1939: Decr. de benedictione papali ope radiophonica accepta: A- A S, 31 (1939)» 277.

Sed hic evidenter unica conditio requisita est auditio.

• Cfr. G. A. Eschbach, *La confession par téléphone* Tournai 1885, F. M. Cappello, *De poenitentia*, Taunni-Romae 1944, n. 74» p. 71.

sticae. « Le superiori Autorità ecclesiastiche, in risposta a quesito ad esse fatto, hanno dichiarato che, quantunque sia cosa lodevole seguire la celebrazione della Santa Messa per televisione, con ciò non si soddisfa al precetto di ascoltare la Messa nei giorni festivi, a norma dei cann. 1248 e 1249 del Codice di Diritto Canonico » 10.

Quid intendatur per verba « le Superiori Autorità ecclesiastiche » facile intelligitur: est S. Sedes. Dicasteria competentia hac in re fuissent S. Congregatio de Sacramentis et S. Congregatio Concilii sub diversis respectibus; sed non determinatur Dicasterium specificum.

Huiusmodi responsio videtur responsio authentica, licet non inserta fuerit in « Acta Apostolicae Sedis », quia non est director ephemeridis qui respon-

sum dedit vel opinionem suam manifestavit; sed sunt « le Superiori Autorità ecclesiastiche ».

Modus promulgationis legum ecclesiasticarum ordinarie est per insertionem « in Actorum Apostolicae Sedis commentario officiali », sed non excluditur alius modus promulgationis in casibus particularibus (can. 9).

Assistere Missae per visionem televisivam et auditionem radiophonicam, nisi fiat spiritu omnino profano, nempe aesthetico, artistico etc., manet tamen actus cultus et est commendandus, speciatim diebus de praecepto pro iis qui impediuntur praestare adsistentiam corporalem.

Ad III. Et ita patet quid Ivo confessorius Eulaliae respondeat.

P. P.

178. de praecepto audiendi sacrum.

Tullio sacerdote, cum confessiones excipit, crebro casus incidunt de neglecto praecepto audiendi Sacrum. Inter cetera, puer quattuordecim annorum narrat se fere nunquam posse diebus festis de praecepto Missam audire cum a patre in sua officina detineatur; paterfamilias asserit se per feriarum tempus una cum familia montanum vicum quotannis petere in quo deest ecclesia; atque tandem materfamilias cui parvus ac lactens puer est, eidem confessario pariter narrat sibi perraro opportunitatem dari ecclesiam invisendi.

Quibus auditis, Tullius, ultiores interrogationes fastidians easque inutiles aestimans, suadet singulis ut Ecclesiae praecepto quantum possint obtemperent, eosdemque absolvit.

Quaeritur:

1. Quae et quanta sit obligatio audiendi Sacrum.
2. Quae causae ab huiusmodi obligatione excusent.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. i° Quae et quanta est obligatio audiendi Sacrum? Obligatio audiendi Sacrum in eo est quod

quis Missam integram audiat corpore praesens, cum debita attentione et in debito loco. Hinc prius agendum de ipsa Missa tamquam materia circa quam versatur praeceptum: ubi apte

< L'Osservatore Romano >, dic 7 ian. 1954.

etiam inseritur quaestio de gravitate obligationis; dein agendum est de actu praescripto, seu de ipsa auditione Missae. Iamvero, /Missa hic intelligitur non sola substantia sacrificii Missae, vel eius partes principales, Offertorium, Consecratio, Communio, sed tota Missa, prout in Ecclesia celebratur, i. e. ab initio usque ad benedictionem sacerdotis inclusive; Evangelium enim S. Iohannis non videtur, attento modo quo eius lectio antiquitus introducta est, ad Missae integritatem pertinere. Ideo tamen non laudabilis est usus statim post benedictionem datam relinquendi Ecclesiam; neglectis etiam precibus a SS. Pontificibus post Missam praescriptis. De caetero integram Missam esse audiendam ex communi sensu et totius Ecclesiae consuetudine constat. Non autem refert quonam ritu Missa celebretur, modo ritus catholicus sit; ut patet ex can. 1249. Hic autem duplex quaestio ventilari solet et primum quidem an ille qui venerit ante Consecrationem vel post eam, nec possit alteri Missae interesse, teneatur illam reliquam partem audire, iamvero si talis veniat ante Consecrationem, omnino affirmandum est, quia ei remanet pars vel partes essentielles Missae, Consecratio, et iuxta plures olim saltem, Communio. Si vero post Consecrationem adveniat, plures negant quia parti essentiali Sacrificii, Consecrationi scilicet, non adfuit. Alii cum S. Alfonso¹ affirmant, et haec sententia S. Doctori est, ut dicit «valde probabilis et in praxi tenenda». Ratio potior est, quia, ut pergit S. Alf., «audiri potest pars notabilis caeremoniae sacrae ab Ecclesia praescriptae». Aliam rationem vide in *Homo Ap.* Altera quaestio est an satisfaciat praecepto qui audit duas

dimidias Missas a duobus sacerdotibus. Et simpliciter negandum est, si eas audiat *simul*, dum v. gr. in uno altari /Missa inchoatur, et in alio altera continuatur a Consecratione. Est enim contra mentem Ecclesiae, quam ob causam Innocentius XI damnavit propositionem 53: «Satisfacit praecepto Ecclesiae de audiendi sacro qui duas eius partes, imo quatuor, simul a diversis celebrantibus audit». Si vero successive eas audit, omnino negandum videtur, si Consecratio et Communio non sunt in eadem Missa; quia tunc partes illae nequeunt constituere unum integrum Sacrificium. Secus satisfacit, quia tunc assistit perfecto Sacrificio et integrae Missae. Non tamen convenit ita facere, nisi adsit necessitas; unde tunc ita fieri debet.

Quoad *gravitatem* obligationis audiendi Sacrum attinet, est obligatio gravis ex genere suo, ita ut admittat parvitatem materiae. Gravitatis illa constat ex communi sensu Ecclesiae et ex gravitate rei de qua agitur. Sacrificium enim Missae est centrum totius cultus Christiani, a Christo Domino speciali modo Ecclesiae commendatum. Insuper, si fideles Sacrificium Missae negligunt, summo periculo exponuntur ne paulatim omni vitae christianae valedicant, ut tristi experientia confirmatur. Propterea Innocentius XI damnavit propositionem 52: «Praeceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus». Gravitatis autem materiae non solum ex quantitate seu duratione partis omissae, sed imprimis ex eiusdem qualitate seu dignitate, idest ex eius propinquitate ad substantiam Sacrificii desumenda est. Quapropter ratione dignitatis peccatum grave habetur si quis non assistat utrique Consecrationi nec Communioni; quippe quae ad essentiam vel saltem ad integritatem Missae necessaria sint. Imo,

¹ *Thcol. Mor.t* lib. III» n. 310.

• Tr VI, n. 33

iuxta S. Alfonso probabilius etiam peccatum grave habetur, si quis Consecrationi vel Communioni non adstat. Alii quidem id quoad Communionem non admittunt; sed eorum ratio parum suadet: Communio enim, non solummodo pars saltem integralis Sacrificii, sed manifesto pars singulari dignitate eminens est. Caeterum qui ita abest, facile aberit in reliqua parte indeque saltem graviter peccabit. Gravis etiam videtur omissio alterutrius tantum Consecrationis. Ratione quantitatis a S. Alfonso [*materia levis aestimantur ea quae praecedunt offertorium; ratio sumitur ex eorum minore dignitate; olim enim ad Missam catechumenorum pertinebant vel etiam non semper adsunt, ut *Gloria* et *Credo*. Materia levis aestimantur etiam ea quae sequuntur Communionem; imo etiam omnia quae praecedant Epistolam, una cum iis quae Communionem sequuntur. Sed plures partes leviores omissae, etsi separatae, in unum coalescunt ita ut grave peccatum fieri possint. Caeterum, in praxi non tantum pars omissa, sed omnino etiam maior vel minor culpabilitas negligentiae in adeunda Missa attendenda erit. Ex hoc capite insuper fieri potest, ut leviter vel nullo etiam modo peccet is qui solummodo intra Praefationem advenit, si Missa praemature incoepta fuit; ex adverso graviter peccavit ille qui advenerit intra Epistolam, sed cum periculo proximo praeviso veniendi solummodo intra Praefationem; si casu scii. Missa tardius incoepta fuit. Tandem, in tota hac materia magnopere res pendet a singulorum conscientia subiectiva.

Haec a parte materiae praecepti. A parte autem actus tria requiruntur; praesentia corporalis, attentio, locus debitus. Praesentia corporalis requiri-

tur hoc sensu ut quis moraliter seu humano modo loquendi *praesens* sit in loco in quo Missa celebratur, ita ut dici possit esse unitus localiter cum Sacerdote celebrante, sive directe eum videndo vel audiendo, sive indirecte, iungendo se turbae assistantium 5. Non satisfacere censetur, qui audit radiophonicam Missae diffusionem. Est enim manifesto contra mentem Ecclesiae quae praescribendo auditionem Missae, assistendam intendit, attenta praxi communi et legis finibus: est enim Missa actus cultus, a communitate religiosa socialiter peractus. Caeterum radiophonice Missa non naturaliter sed artificialiter auditur, mediante scii, transmissione mechanica. Quoad attentionem, auctores solent distinguere inter attentionem internam et externam. Interna consistit in applicatione mentis vel ad verba et actiones celebrantis ut ad res sacras, vel ad mysteria Sacrificii et praesertim ad passionem et mortem Christi, vel ad Deum generaliter per preces, meditationes et pios affectus; *externa* habetur cum non ponitur actio insociabilis cum attentione interna, sed assistens attestari potest de gestis in Sacrificio; cuiusmodi actio insociabilis est v. gr. confabulari, dormire. Hinc *distractio* seu mentis avocatio duplex quoque est, *interna* scilicet et *externa*. Utraque potest esse vel *levis* vel *notabilis* vel *plena*, prout minus vel magis vel totaliter mens alias res attendit. Plenam distractionem secum ferre solet meditatio scientifica, computatio, seria mentis applicatio ad negotium temporale, puta ad laborum coordinationem, negotiorum incoepta. *Plenae distractiones internae aequivalent externis*; ambae enim aequaliter impediunt, quominus quis testari possit de gestis in Missa.

Iamvero, attentio externa ex prae-

[Thcol. Mor., III, n. 31; H. /1p., VIII, n. 33. Conl. dir., VI, n. 6.

[L. c., n. 310

s Aertnys-Damen, I. n. 523.

ccpto Ecclesiae certo requiritur; secus enim praesentia non esset humana et religiosa. Pari modo ob eandem rationem ex eodem praecepto attentio interna eatenus requiritur, ut assistens testari possit de gestis ad altare. De caetero intentio interna certo requiritur sub reatu veniali ex virtute religionis; eam enim expostulat reverentia, quam Deo debemus, dum Eum colimus. Quare pastorum animarum est fideles rite instruere de modo audiendi Missam, sive sequendo preces ex Missali, saltem principales; sive recitando alias preces convenientes, sive meditando passionem Domini. Secus enim finis legis vix obtinebitur; quum fideles nimis distracti vix ullum fructum spirituales ex Missa audita habeant. Disputatur tamen num talis attentio interna requiratur etiam ex praecepto Ecclesiae, hoc sensu, quod secus praecepto ne essentialiter quidem sit satisfactum, ita ut, altera Missa audienda sit. Plures, praesertim olim, affirmarunt requiri huiusmodi attentionem, quia talis attentio est forma vel anima cultus externi, unde Ecclesia hunc praecipiendo et illam indirecte imponit; hoc tamen moderamine ut sufficiat ad salvandam substantiam praecepti attentio remissa seu potius voluntas attendendi, ita ut quis non voluntarie mente vagetur; eaque ad partes principales Missae, maxime ad Consacrationem et Communionem. Altera sententia negat ex praecepto Ecclesiae requiri attentionem internam (praeter illam qua quis possit testari de gestis ad altare). Non enim requiritur ad essentiam auditionis Missae ex natura rei idque ob duplicem rationem; prior est quia si attentio interna ulterior requireretur tamquam essentialis forma cultus externi, neque ille satisfaceret qui involuntarie esset distractus; voluntas enim attendendi non est attentio; altera quia intentio interna probabiliter ne quidem ad sub-

stantiam orationis vocalis requiritur; sed ei sufficere videtur prolatio verborum vi intentionis orandi in initio orationis habitae; tunc enim iam habetur aliqua elevatio mentis ad Deum. Haec sententia est satis probabilis; et quia nec aliunde constat Ecclesiam nihilominus voluisse imponere praecepto suo talem ulteriorem attentionem internam, huiusmodi Ecclesiae lex est dubia, ita ut si quis interne etiam voluntarie et diu distractus fuerit, nec mortaliter peccaverit, nec teneatur alteram audire Missam; dummodo adhuc testari possit de gestis ad altare. Tandem, quod ad locum attinet, vi can. 1249 in sex locis praecepto audiendi Missam satisfieri potest; quoties scii, celebratur sub dio aut in quacumque ecclesia, vel oratorio publico aut semipublico, aut in privatis caemeteriorum aediculis, aut tandem in oratoriis vel locis ad hoc privilegiatis. Brevitatis causa hisce explicandis supersedemus, remittendo ad auctores probatos °.

Ad II. Quae causae ab huiusmodi obligatione excusant? Excusat ab audienda Missa, ita S. Alfonsus 7, quaevis causa mediocriter gravis, scilicet quae involvit notabile aliquod incommodum, aut damnum in bonis animae vel corporis, proprii vel proximi. In tali enim casu Ecclesia non potest rationabiliter urgere suam legem. Tales causae solent enumerari tres: impotentia physica et moralis, caritas proximi, officium: hisce accedit legitima consuetudo, vi cuius Ecclesia, etsi potest, tamen non vult urgere observantiam legis s. Tandem notes cum qui ordinarie a praecepto ecclesiastico excusatur, secundum plures theologos, aliis negantibus, teneri aliquoties sive die dominica gravius incommodum subire, sive die feriali

* Cfr. Aertnys-Damen, I, n. 528.

7 *Thcol. Mor.*, III» n. 324.

* Aertnys-Damen, I, n. 530-534-

supplere; quia praeceptum divinum est, ut fideles *interdum* Sacrificio intersint. Cacterum ei qui a Sacro audiendo excusatur, suadet, ut domi per preces suppleat.

Ad III. *Quid ad casum.*

Triplex casus Tullio Sacerdoti occurrit; hic autem in singulis casibus solummodo suadet poenitentibus ut Ecclesiae praecepto quantum possint obtemperent eosque absolvit. Primus casus est pueri quattuordecim annorum narrantis se fere nunquam posse diebus festis de praecepto Missam audire, cum a patre in sua officina detineatur. Hic autem Tullius inquirere debuit, num pater merito an immerito ita faciat; si autem immerito, annon puer animum patris apto modo, interventu v. gr. matris, flectere possit; si sic appareat nihil a patre sperandum esse, Confessarius puerum excusatum habere potest, si gravem indignationem patris timere deberet, quando nihilominus adiret Missam. Alter casus erat patrisfamilias asserentis se per feriarum tempus una cum familia montanum vicum quotannis petere in quo desit ecclesia. Hic Tullius inquirere debuit annon saltem in loco haud nimis distante ecclesia reperitur; quod si non ita sit, annon alium locum rusticandi cum familia sine magno incommodo adire possit. Si distantia nimia sit, nec alius locus patrifamilias conveniat, excusabilis erit; se-

cus non. Si dubium remanet, dicere debuisset Tullius patrifamilias ut dispensationem a parocho suo petat, ad normam can. 1245, § 1. Tertius casus est matrisfamilias cui parvus et lactens puer est. Hanc Tullius interrogare utiliter saltem potuit iuxta dicta sub II an puerum sine perturbatione adstantium secum ferre, vel saltem aliquam aliam personam sibi substituere posset, ita ut ipsa unam, altera aliam Missam adeat; vel si una Missa tantum habetur, an alternatim eam audire possint. Ex responsis datis Tullius videret huiusmodi quaestiones saepe non ut ille putat infructuose poni; sed exinde casum poenitentis melius indicari posse eique optima dari consilia. Neque Tullius excusatur ex eo quod huiusmodi interrogationes ei dant fastidium; ex officio enim doctoris tenetur poenitentes de eorum obligatione instruere; ex officio medici eos monere aptaque eis praebere consilia; ex officio iudicis iudicare, num et quantum adsit peccatum. Quae omnia in casibus propositis ex adiunctis pendebunt, de quibus Confessarius ergo inquirere debet. Neque incommodum talibus inquisitionibus annexum eum excusabit; quum sit incommodum ex natura rei, intrinsece officio Confessarii inhaerens. Neque tandem bene fecit Tullius *suadendo* tantum singulis ut praecepto quantum possint obtemperent; id enim ipsis *imponendum* est.

C. D.

179. DE ABSTINENTIA AB OPERIBUS SERVILIBUS.

Acris exorta est inter sacerdotes cuidam ecclesiae addictos disputatio de vi deque finibus legis, qua diebus festis de praecepto abstinendum est ab operibus servilibus. Alii enim existimant ad operum dumtaxat naturam attendendum esse, neglecto prorsus agentis fine et lucro; alii, e contra, asserunt haec quoque, attento legis spiritu, pensanda esse, ita ut prohibitum sit cuiuslibet professionis exercitium intuitu stipendii peractum.

Quaeritur igitur:

1. Quae sit origo et natura istius legis.
2. Quae sint opera prohibita.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quae sit origo et natura istius legis.*

i° Lex abstinendi ab operibus servilibus diebus festis de praecepto, partim divina est, partim ecclesiastica. *Divina*, quatenus Deus ipse iubet per aliquod tempus cessandum esse a quolibet opere et cultui divino esse vacandum. *Ecclesiastica*, quatenus Ecclesia determinat quibusnam diebus abstinendum sit ab operibus, quatenus sint huiusmodi opera prohibita, qua ratione ac temporis supputatione ab iisdem cessandum sit.

20 Utrum ex iure *divino*, an *ecclesiastico* urgeat obligatio abstinendi uno die in quavis hebdomada, et dies dominicus suffectus sit sabbato, controversatur. Alii dicunt praeceptum abstinendi uno die in qualibet hebdomada ab operibus et diem dominicum suffectum esse sabbato, esse iuris divini. Alii tenent uno cuiusque hebdomadae die cessandum esse ab operibus iure divino, dominicum diem vero suffectum esse sabbato iure ecclesiastico, seu apostolico. Alii demum censent utrumque esse iuris ecclesiastici, scii, uno die abstinendum a labore et dominicum diem suffectum esse sabbato ex Ecclesiae praescripto *.

30 Praeceptum obligat *sub gravi* ex genere suo, quia materia gravis est; idque confirmatur propositione 52 damnata ab Innocentio XI: « Praeceptum servandi festa non obligat sub

mortali, seposito scandalo, si absit contemptus ».

Cum obligatio sit gravis *ex genere*, patet dari parvitatem materiae. Gravis multiplici ex capite ac ratione commensuranda est. Alii pro materia gravi contra praedictam obligationem assignant unam horam, sed hoc videtur nimis rigidum; alii tres horas, et hoc nimis laxum dicendum, nisi forte agatur de nonnullis laboribus sat levibus. Communius theologi ac probabiliter docent materiam gravem, generatim pro quocumque labore, esse spatium duarum circiter horarum 1.

In actibus forensibus gravitas materiae potius ex qualitate operis, quam ex mora temporis seu quantitate laboris desumenda est.

40 Praeceptum urget a media nocte diei festi ad mediam noctem dici sequentis, iuxta normam a Codice statutam, can. 32, § i, illudque respicit omnia opera vetita. Olim supputatio temporis alia erat, iuxta morem liturgicum.

Ad II. *Quae sint opera prohibita.*

t° Can. 1348 statuit: « Festis de praecepto... abstinendum (est) ab operibus servilibus, actibus forensibus, itemque, nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiaris indulta, publico mercatu, nundinis, aliisque publicis emptionibus et venditionibus ».

Hoc praescriptum, attento can. 6, 2°, ex auctoritate veteris iuris, atque ideo

1 Cir. S. Th., II-II. q. 122, a. 4° ad 4; SUAREZ, De ordinatione, tract. 2, lib. 2, cap. 4. n. 5° No1din. II. n. 260; PRÜMMDt, II. n. 465.

2 Cfr. S. Alf., Theol. mor., lib. III. n. 305; No1din. II. n. 269; Vermeersch. III, n. 866.

cx receptis apud probatos auctores interpretationibus aestimandum est.

Opera *prohibita* igitur sunt triplicis generis: a) *opera servilia*; b) *actus forenses*; c) *publici mercatus, nundinae*, etc. Opera servilia et actus forenses prohibentur *absolute*; mercatus, nundinae, etc., *conditionate*, scii, nisi aliud ferant consuetudines legitimae aut peculiararia indulta a competente auctoritate ecclesiastica concessa.

Alia antiquitus vigit disciplina.

2° Opera *servilia* dicuntur opera externa et corporalia, quae immediate corporis utilitati inserviunt, quaeque olim fieri solebant per servos. Huiusmodi sunt *opera ruralia*, v. gr. arare, serere, metere, fodere, etc.; item artes *mechanicae*, v. gr. lignariae, ferrariae, sutoriae, textoriae, etc.; pariter opera seu *labores operariorum* in officinis, in fabricis, in fodinis, etc.

Ista opera *servilia* probe distinguuntur ab iis, quae a theologis vocantur *liberalia* et *communia*. Quae distinctio nonnullis recentioribus minus placet.

Vocari solent *liberalia* ea, quibus animus praesertim excolitur et a liberis olim exercebantur, ut docere, legere, cancre, etc. Dicuntur *communia* seu *media*, quae animi et corporis utilitati inserviunt atque ab omnibus promiscue exercentur, ut ludere, iter agere, etc.

3° Opus, sedulo notandum, non fit servile ex eo quod propter mercedem vel lucrum aut cum magna fatigatione exercetur, nec e converso desinit esse tale cx eo quod fit gratis aut recreationis gratia. Servilitas enim *ex fine operis*, non autem ex fine operantis dependet

Quaedam opera, etsi servilia, tamen non prohibentur, cum quotidie necessaria sint ad victum atque corporis et domus compositionem, ut cibos coquere, lectos sternere, domum purga-

re, utensilia culinaria lavare, et similia 4.

Nonnulla opera sunt procul dubio *servilia*, ideoque *prohibita*. Generatim ista sunt universa opera *ruralia* et artes *mechanicae* cuiuslibet generis. Nonnulla sunt *dubia*: in iis diiudicandis attendendum est tum ad naturam operis, tum ad communem hominum aestimationem seu ad consuetudinem sive universalem sive particularem regionis a.

De quibusdam speciatim. Vetitum est artem *typographicam* exercere, quamvis S. Alfonsus " censeat compositionem characterum licitam esse: item *molere*, nisi cooperatio hominis modica sit, quia tunc id probabiliter illicitum non est, saltem graviter; quod tamen intelligendum minime est de magnis officinis, ubi huiusmodi opus profecto esset senile ac propterea vetitum; pariter *sculperere*, nisi agatur de ultima operis perfectione, et *acu texere*. Licitum est *scribere*, etiam ope machinae, transcribere et delineare, penicillo vel acu pingere, generatim loquendo; item imagines *photographicas* sumere, excepto apparatu qui praerequiritur et multum laborem exigit; pariter, *itinerrari* pedibus, equo, curru, navi, atque in hunc finem equos parare, currum iungere, remigare; item *piscari* et *venari*, dummodo istae actiones laboriosae non sint atque ex officio peractae T. Conficere rosaria, scapularia, flores artificiales, etc., ex se opus servile est; sed ex recepta consuetudine atque ex hominum aestimatione licitum censeatur, si illud fiat otii vitandi causa aut devotionis gratia. Ita plures theologi cum S. Alfonso 8.

⁴ S. Alf., lib. III. n. 298; S. Th., II-II. q. 122, a. 4, ad 3 et 4*

* Cfr. Noldin, II, n. 270; Prümmer, II, n. 489. e L. c., n. 279.

⁷ S. ALP., lib. III. n. 275 »4 PRÜMMER, II. n. 490; Vermeersch. III, n. 865; Noudin» IL n. 270.

» L. c., n. 282.

¹ S. Alf., lib. III, n. 278,

4° Actus *forenses* prohibentur diebus festis de praecepto, ne iurgiis vel dissensionibus sacri dies maculentur simulque ne animus a cultu divino nimis distrahatur. Huiusmodi actus sunt: citationes intimare, audientias habere, partes et testes excutere, probationes assumere, etc. ¹. Excusat necessitas, Christiana caritas et publicum bonum. Ista prohibitio non solum forum ecclesiasticum, sed etiam civile respicit.

5° Nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiaria indulta, *publicus mercatus, nundinae, aliaeque publicae emptiones et venditiones*, ideo prohibentur diebus festis ¹⁰, quia huiusmodi actiones ex se quietem et vacationem in die festo intentam maxime impedirent ac nimiam inducerent distractionem.

Mercatus publici designant illas emptiones et venditiones quae a congregatis ex proposito mercatoribus fiunt. Si post statos dies recurrunt, *nundinae* vocantur, sive annuae sive hebdomadariae. Huc spectant certo publicae venditiones sub hasta rerum notabilium, quae fieri solent cum magno clamore; item contractus sollemnes venditionis, emptionis, locationis, etc., qui perficiuntur coram auctoritate publica et cum instrumentis a notario confectis. Dum e contra liciti videntur mercatus, in quibus parvae res veneunt, ut flores, imagines sacrae, fructus; pariter privati contractus emptionis, venditionis, in emporiis.

• Cfr. can. 1639. § 1.

.. Cfr. can. 1248

6° Causae excusantes sunt istae: 1) pietas in Deum; 2) caritas in proximum; 3) necessitas propria vel aliena, sive animae sive corporis; 4) utilitas communis; 5) consuetudo, quam expresse memorat can. 1248. His plures addunt dispensationem, quae tamen proprie non est causa excusans, sed relaxatio legis in casu particulari a legitimo Superiore ob aliquod rationale motivum concessa ¹¹.

Ad III. Ex dictis sponte consequitur errare tum eos, qui censent attendendum esse dumtaxat ad operum naturam, prorsus neglecto fine agentis et lucro, tum eos, qui affirmant prohibitum esse cuiuslibet professionis exercitium intuitu stipendii peractum. Via media tutaque tenenda, cum alii per defectum, alii per excessum peccent. Agitur sane de Ecclesiae praecepto ¹², quod aestimandum est ex auctoritate iuris veteris iuxta interpretationes a probatis auctoribus traditas, ad normam can. 6, 20, donec Ecclesia aliud statuerit vel declaraverit.

Sedula cura procurandum, ut festiva Christianorum requies religiose ac fideliter servetur, eaque non solum corporali seu physicae recreationi consulat, sed sufficientem partem reservet officiis et exercitationibus spiritualibus, per devotam sacris functionibus participationem.

F. M. C.

¹¹ Cfr. S. Alf., lib. III, n. 290; Vermeersch, III, n. 869; Noldin, II, n. 273 ss.; Génicot, I, n. 336 s.

¹² Cfr. can. 1248.

180. DE CAUSIS EXCUSANTIBUS AB OBSERVANTIA FESTORUM.

Ad insigne sanctuarium in amoeni collis deiectu situm, paschali tempore, pietatis simul ac recreationis causa ex vicinis oppidis virorum ac seorsum mulierum comitatus conveniunt. Iis diebus pater Germanus, ibi confessiones excipiens, audit a nonnullis sutoribus morem esse apud eos ut diebus festis summo mane Missae adsistant, deinde vero officinam aperiunt ut ad meridiem usque labori intendant: idque tunc maxime contingere cum dies festus patroni loci proxime imminet. Similia profert sartor quidam, qui, ut clientibus satisfaciat, diebus festis, audito Sacro, horis matutinis, clauso officinae ostio, operatur: quin imo hic ad lucrum extraordinarium captandum semel per integrum diem festum operi incubuit. Puellae autem nonnullae referunt se Missae interdum non adstitisse, vel ob tempus nimis pluvium, vel quia, honestioris conditionis cum sint, congruis vestibus carerent, vel nullum idoneum comitem reperissent. Tandem mercator aliquis, ex maiore oppido, narrat se, ne clientes amittat, officinam usque ad meridiem apertam servare: id autem saltem ex eo sibi licere censet quod iamdiu in ea maioris oppidi via, ubi ipse degit, in commodum praesertim rusticarum, ex aliis oppidis confluentium, mane festorum dierum per aliquot horas commercium agi consueverit. Pater Germanus his omnibus libenter indulget: postea vero secum quaerit:

1. Quaenam causae excusent ab observantia dierum festorum.
2. An omnes, de quibus in casu, excusationem mereantur.

SOLUTIO

Ad I. Causae excusantes ab obligatione abstinendi a servilibus sequentes afferri solent: Necessitas, consuetudo, dispensatio.

1° *Necessitas*. - Longum est necessitates quae occurrere possunt enumerare. Iuvat tantum annotare necessitatem excusantem, praesertim quoad opera servilia, proportionatam esse debere gravitati praecepti. Addi potest necessitatem graviolem requiri si frequenter occurrat; minus gravem sufficere si raro contingat. Nam praeceptum sanctificandi dies festos abstinendo a servilibus et vacando cultui divino constituit veluti structuram vitae religiosae hominum. Quare si necessitate interveniente quis operibus

prohibitis raro vacet, finis praecepti non frustratur; sed plane frustratur si frequenter id faciat. Praeceptum Decalogi debet esse norma iuxta quam vita privata et publica ordinetur, non e converso. Quare omni conatu annitendum est ne necessitates sive privatae sive publicae diebus dominicis multiplicentur.

Necessitati accensetur lucrum extraordinarium, si vere extraordinarium est et quis illo indigeat. Hoc titulo facilius excusantur pauperes qui operam locare non nisi oblata accidentali occasione valent.

2° *Consuetudo*. - Quoad opera servilia consuetudo esse potest causa excusans, vel quatenus argumentum

praebet necessitatem excusantem adesse, vel quia ipsa generalis consuetudo singulis individuis necessitatem imponit. Sed si consuetudo aliud non sit quam generalis transgressio praecepti, ut in hoc praecepto facile contingit, per se causa excusans numquam erit.

Quoad mercationes publicas consuetudo ex ipso tenore can. 1248 excusat.

3 *Dispensatio*. - Eam dare possunt Summus Pontifex pro universa Ecclesia; Ordinarii locorum in proprio territorio in casibus particularibus. In casibus item particularibus parochus suis subiectis etiam extra territorium atque in suo territorio etiam peregrinis dispensationem concedere potest. In religionibus clericalibus exemptis Superiores locum tenent parochi pro suis respective subditis. Cum tamen praeceptum saltem partialiter sit iuris divini, ad validitatem et liceitatem dispensationis requiritur causa rationalis.

Ab obligatione audiendi Sacrum excusat impotentia physica vel moralis. Ideo excusantur aegroti et convalescentes. Qui ab ecclesia longe distant. Distantia mensuranda est praesertim ratione incommodi; propterea attendendum est ad statum, conditionem aëris, ad media se in ecclesiam conferendi. Excusantur quoque qui operibus necessitatis, vel caritatis detinentur. Cavendum tamen est ne multiplicentur officia, quibus homines ab audiendo Sacro frequenter prohibeantur. Aliae causae excusantes sunt iactura honoris, gravis indignatio familiarium et huius-

modi, quae tamen extendendae non sunt.

Ad II. Mos sutorum est graviter reprehendendus, et qui curam animarum habent nulli labori parcere debent ut morem abrogent. Fortasse mos ille facilius excusatur quoad dies festo Patroni proximos. Tamen singularis sutor in praxi a culpa gravi saepe immunis erit, dummodo ad morem confirmandum non cooperetur.

In altero casu culpa nonnihil minuitur propter vitatum scandalum, requiritur etiam longius tempus ut peccatum sit mortale; tamen si plures horas laboravit, ex solo vitato scandalo, a mortali non excusatur. Necessitas clientibus satisfaciendi, si raro contingat, causa excusans esse poterit, non tamen si frequenter recurrit: tunc enim vel ad alios opifices clientem remittat, vel adiutores sibi adiungat; quod nostro praesertim tempore inculcandum est. Lucrum extraordinarium, si sutor non versatur in gravi necessitate, difficile a peccato excusabit; nam duplex vel etiam maius salarium semel perceptum statum oeconomicum familiae minime mutabit.

Rationes adductae a puella aliquando ab obligatione audiendi sacrum excusant; prout tamen in casu referuntur puellae levitatem indicare videntur.

In ultimo casu mercator non est inquietandus, cum adsit mos vacandi publicis mercationibus; nihilominus etiam circa hoc qui rem publicam regunt eniti debent ut eiusmodi mores abrogentur.

B. I. M. X.

181. DE IUREIURANDO.

Lucia uxor marito iamiam morituro spondet iureiurando se post eius mortem nulli amplius esse nupturam. At mortuo marito ac ipsis parentibus orbata, Lucia viduitatis suae pericula et damna experiri coepit: non enim facile unde vivat sibi comparare potest: suae autem virtutis, cum a multis desideretur, jacturam timet. Neglecto igitur iureiurando,

quod caeterum ob opportunitatem tantum se fecisse nunc existimat, ad novas nuptias convolat.

Quaeritur:

1. Quid sit iusiurandum et quomodo dividatur.
2. Quacnam sit iurisiurandi obligatio.
3. An Lucia bene egerit.

SOLUTIO

Ad I. i° « Cum vero iurato sententia dicenda erit — ait Cicero — meminerit Deum se adhibere testem »¹. Est igitur iuramentum, alias sacramentum²: « Invocatio divini Nominis in testem veritatis » (can. 1316, § 1). Quod S. Thomas ita enucleat: « Iuramentum ad confirmationem ordinatur. Confirmatio autem in scibilibus, per rationem fit quae procedit ex quibusdam naturaliter notis, quae sunt infallibiliter vera. Sed particularia facta contingentia hominum non possunt per rationem necessariam confirmari. Et ideo ea quae de his dicuntur solent confirmari per testes. Sed humanum testimonium non est sufficiens ad huiusmodi confirmandum... Et ideo necessarium fuit recurrere ad divinum testimonium: quia Deus neque mentiri potest neque eum aliquid latet. Assumere autem Deum in testem dicitur iurare: quia quasi pro iure introductum est ut quod sub invocatione divini testimonii dicitur pro vero habetur »³.

Cum Deus vocetur in testem, Dei excellentia magnificatur qui est summe verax: atque per iurantis subtectionem magnificatur: unde merito inter

actus religionis iuramentum recensetur. Et est actus latriae⁴.

2° Iuramentum licere, de fide certum est: quod contra Pelagianos et lansenistas constat tum ex Veteri tum ex Novo Testamento⁵, tum denique ex constanti et perpetua praxi Ecclesiae, quae firmatur can. 1316, § 1. Ratio succurrit, sive origo sive finis iuramenti spectatur: si origo quidem, quia iuramentum est introductum ex fide qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem et universalem omnium rerum cognitionem et praevisionem: si finis autem, quia iuramentum ad iustificandum hominem et ad controversias dirimendas inducitur: quae sunt proculdubio honesta⁶. Merito igitur damnata est a Cone. Constantiensi propositio Wicleff: « Iuramenta illicita sunt, quae fiunt ad corroborandos contractus et commercia civilia » (Denz. 623).

3 Iuramentum aliud est *assertorium*, aliud *promissorium*, prout verum asseritur aut aliquid faciendum promittitur. Iur. est *invocatorium*, si Deus invocatur tantum ut testis veritatis sive assertae sive promissae: est *exsecratio*

¹ *De Officiis*, III, io.

² Dicitur etiam sacramentum < eo quod sit signum divini testimonii, quod adducitur in iuramento >. RONCAGUA, *Theol. Alor.*, tr. 8, 2. 1, cap. 3, 2, i.

S. Th., II-II, q. 89, a. 1. Addit opportune Roncaglia: « Dicitur invocatio quia in iuramento non praecise enuntiamus et dicimus Deum esse testem veritatis, sed proprie invocatur ut dictis fidem faciat » (*l. c.*).

* Cfr. S. Th., II-II, q. 89, a. 4.

⁵ Cfr. *Dent.* 6. 13; *Ier.* 4, 2; *Gen.* 22. 16. 17; *Ps.* 131, 11; *Rom.* 1, 9; 2; *2 Cor.* 1, 23; *Gal.* i, 20.

⁶ Unde illud Mt. 5, 34: < Ego autem dico vobis non iurare omnino >, quod etiam inculcare videtur S. Iacobus: < Nolite iurare neque per coelum, neque per terram, neque aliud quodeumque iuramentum > (*lac.* 5, 12), referendum est ad indebita iuramenta vel etiam ad iuramenta levi vel facili animo facta.

rium, si Deus invocatur etiam ut vindex periiuri. Si Deus immediate ut testis vocatur, iur. dicitur *explicitum*: si vero mediate tantum, i. c. per creaturas in quibus Dei bonitas et potentia peculiari ratione fulget, iuramentum dicitur *implicitum*. Insuper iur. est *verbale* si iurans utitur verbis: est *reale*, si tantum aliis signis. Tandem iuramentum est *solemne*, si elicitur externa quadam solemnitate: secus est *simplex*

40 Iusiurandum, ut valeat, requirit intentionem saltem virtualem et formulam iuratoriam. De intentione res aperta est: nemo quippe praesumitur invocare Deum in testem veritatis quin id serio velit. Sed non exigitur ut, dum formula iuratoria pronuntiatur, Deus a iurante cogitetur expresse: formula enim iuratoria, ipsa continet explicite vel implicite Dei Nominis invocationem. Unde valide iurat qui etsi in Deum non credit, verum iuramentum, iuxta morem ecclesiae v. gr., emittit; iurare vero non censetur qui Deum in testem invocare nolit etsi formulam iuratoriam, ad exhibendum suum firmiorem animum, inconsulte usurpat.

Tum etiam requiritur formula iuratoria: quae, ut talis censeatur, invocationem Dei in testem, explicite vel implicite, continere debet. Si formula sit ambigua, intentio iurantis interne rem dirimit, externe ut nulla habetur: sumus enim in odiosis⁹.

⁹ Solemnitatem iurisiurandi quod attinet, decernit can. 1622: < Quotiescumque iusiurandum praestatur semper emitti debet praemissa divini Nominis invocatione et a sacerdotibus quidem tacto pectore, a ceteris fidelibus, tacto Evangeliorum libro > Attamen in causis sollicitationis laxative praescribitur ut iuramentum ipsum semper et ab omnibus etiam sacerdotibus, tactis SS. Dei Evangeliiis et non aliter praestandum sit (S. Off. 6 aug. 1897). Sed Episcopi, in S. Officio quoque, dum iusiurandum praestant, propnum pectus non Evangeliorum librum tangunt.

• Unde vere iuras si dicis: iuro per Deum; Testis est mihi Deus: invoco Deum in testem; iuro per Crucem et fidem Christi, per Evangelia. Vere iurat qui adhibet ut testes. B. Manam V. » Sanctos, Sacramenta, Reliquias. Coelum, Animam suam etc.

5° Hactenus de validitate: at licitum iuramentum requirit etiam veritatem, iustitiam et iudicium, iuxta illud Ieremiae: « Iurabis... in veritate et in iustitia et in iudicio »⁹.

Servanda est in primis sub gravi *veritas*: Deus enim summe verax in testem falsi invocari nequit. Periurium, i. e. invocatio Dei in testem falsitatis, est semper grave peccatum. Unde qui iurando asserit, pro vero saltem prudenter cognito et aestimato asserere debet: qui vero iurando promittit, de vera voluntate implendi promissa fidem facere debet. Quocirca non licet iurare in dubio aut in probabilitate: dubitans enim verum testari nequit. Item est graviter illicitum iurare cum restrictione mentali stricte dicta (est quippe verum periurium) et etiam cum restrictione mentali late dicta, seu cum amphibologia coram iis qui ius habent cognoscendi veri.

Iustitia in iuramento assertorio in eo consistit ut quis verum dicat quod dicere possit: in iuramento vero promissorio, ut rem honestam et licitam promittat. Igitur qui iuramento assertorio se iactet de aliquo peccato, iuxta Toletum, Sotum et Ledesma¹⁰ com-

vel etiam sacerdos qui iurat lacto pectore; item qui iurat < per hunc acrem Dei, per hunc ignem Dei etc. >. Minime iurat qui haec pronuntiat narrative: « Novit Deus; coram Deo loquor etc. >: at si haec invocative pronuntiet, iurare censetur. Non iurat qui dicit: < Est tam verum hoc, quam ego exsisto, quam sum hoc loco >: « fide boni viri » vel « per fidem et conscientiam meam (sulla mia parola d'onore) », vel « moriar si haec vera non sunt » et alia huiusmodi. Iuxta plures, cum S. Alfonso (*Theol. Mor.*, III, 134) non iurat qui dicit tantum: *iuro* nisi explicita interrogatio praecesserit de iuramento vere praestando, quod civilis quoque potestas licet athea, urgere potest (quod si dubitetur an urgeat, non sit iniquum christifidelibus id vero iuramento firmare quod cactrum praestare debent). Cfr. Vermeersch. *Theol. Mot.* II, 177 in fine.

⁹ *Ier.* 4, 2.

¹⁰ Quos citant Salmanticenses (Tr. 17, cap. 2, n. 46) at minus praecise, cum hi peculiarem tantum casus examinent, cuius nempe qui iuramento grave peccatum alterius revelet: sumus igitur in detractione confirmanda, pro qua ipsi Salmanticenses, merito quidem, idem sentiunt (Z. c., n. 47).

mittit peccatum grave: at probabilius, iuxta S. Alfonsum ¹², qui sequitur Suarez, Sanchez, Salmanticenses, peccat tantum venialiter quia « iuramentum non assumitur ad confirmandam complacentiam, sed tantum pronuntiatur ad alios certiores reddendos de suo peccato: quod non est nisi quaedam animi levitas venialis » ¹³. Iuramentum promissorium quod attinet, laesio iustitiae in re gravi, peccatum grave scum fert, quia iuramentum adhibetur ad firmandam voluntatem graviter pravam; qui vero iustitiam in re levi violat, iuxta Busembaum, Bonacina, Lessium, Sporer et Sanchez ¹⁴ peccatum leve committit: iuxta S. Alfonsum ¹⁵ et Elbel ¹⁶ peccatum grave: nam, ait Ligorius: «Non levis sed gravis irreverentia videtur invocare Deum in testem ac fideiussorem peccati, quamvis levis »

Tandem *iudicium* in iurando id exquirat ut iuretur ex iusta causa (i. e. ex necessitate vel ex magna utilitate) et debita cum reverentia. Iurare absque iudicio ut plurimum est veniale tantum: accusabis tamen gravis peccati eum qui graviter negligat inconsultum iurandi habitum eradicare.

6* Iuramentum promissorium, quoniam vero asserto verum promissum coniungit, est peculiari ratione expendendum, praesertim cum casus circa promissorium versetur. Hoc tamen praeprimis velim mente insideat: in iuramento promissorio Deum vocari in testem non quidem futurae executionis, quasi sit nostrae futurae praestationis fideiussor, sed tantum nostrae praesentis voluntatis exsequendi. Re autem vera, cum nostra promissio iuramento firmata maiorem vim obtineat praecise quia Deus vocatur in testem

nostrae bonae voluntatis, ita Deus potest vocari huius nostrae promissionis quasi-fideiussor. Iur. promissorium est *simplex*, si eo firmatur merum propositum voluntatis: est vero *confirmatorium*, si firmatur promissio alteri facta: confirmatorium si firmat promissionem Deo factam, dicitur *votum iuratum*, si vero firmat promissionem factam hominibus, dicitur *pactum iuratum*.

Ad II. i" Iuramentum promissorium ex religione obligat, non quidem ob fidelitatem erga Deum (ut vult Suarez), quae pertinet potius ad votum, sed ob quandam erga Deum reverentiam « ex qua tenemur quod verificemus quod per nomen eius promittimus » ¹⁷.

Obligatio est gravis vel levis pro materia iuramento promissa: congrua tamen congruis referendo, minor est obligatio iuramenti quam voti. Ut patet, promissio rei inhonestae et inutilis nullam obligationem parit. Nisi promissio facta sit Deo (sequimur tunc principia circa votum) etiam minus bonum iuramento promissum est rite et debite praestandum.

Si iuramentum sit per metum extortum, suum retinet valorem: manet enim actus humanus neque habetur, ut in voto, ratio peculiaris, ob quam Deum iure praesumitur nolle tale promissum acceptare. Attamen quaedam aequitas permittit ut petenti obligatio relaxetur, can. 1317, § 2. Si vero non metu, sed dolo et fraude iuramentum extortum sit, aut etiam sit per errorem emissum, distinguendum erit utrum dolus vel error fuerit circa substantiam an circa accidentia: si primum, obligatio nulla erit: si alterum, obligatio vigeat at instanti poterit rescindi, can. 103, § 2; 104.

2° Iuramentum promissorium stricte

>> *Theol. Mor.*, III, 146.

¹² *L. c.*

¹³ Apud. S. Ai.f., *l. c.*

¹⁴ *L. c.*

¹⁵ *Dc iuramento*, n. 97.

¹⁶ *L. c.*

¹⁷ *S. Th.*, II-II, q. 89, 3. 8 c.

interpretandum est (sumus enim in odiosis) et sequitur naturam conditionesque actuum quibus additum est: iuramentum quippe est accessorium quiddam et accessorium sequitur principale. In iuramentis interpretandis eae semper condiciones servandae sunt quae in omni promissione intelleguntur: ut, si res praestari possit, nisi superioris ius laedatur, nisi res fuerit notabiliter mutata, si alter fidem servaverit, nisi alter iuri suo cedat etc.

3° Quid dicendum de iuramento fidelitatis quo civilis potestas a civibus postulat ut sibi oboediant serventque fidem? Hoc iuramentum si a legitima potestate expostuletur, neque quid contineat contra iura Dei et Ecclesiae, et exigi et praestari potest. Quod si quaedam civiles leges sint contra religionem, iuramentum ex iusta causa praestari potest, dummodo tamen, saltem mente, addatur clausula: salvis legibus Dei et ecclesiae, et ad praecavendum scandalum declaretur ecclesiam sub tali clausula iuramentum permisisse. Poterunt etiam clerici iuramentum fidelitatis emittere, si ab eisdem, probante Sede Apostolica, expostuletur. Qui iuramentum fidelitatis emittunt ad id tantum se obligant, ut velint subesse iustis legibus nec quicquam contra legitimam potestatem moliri, et, si sint officiales publici vel milites, ut velint munus suum iuxta leges fideliter obire

4° Iuramentum cessat intrinsece, per cessationem finis seu conditionis appositae et per mutationem substantialem rei iuratae: extrinsece per condonatio-

nem, irritationem, dispensationem et commutationem. Condonatio fit ab eo cui res iuramento promissa est. Dispensationem vero, commutationem et irritationem concedit tantum potestas quae eadem in votis praestare potest. Si iuramenti dispensatio vergit in praeiudicium tertii, solum a Sede Apostolica concedi potest, si quidem hoc postulet vel necessitas vel utilitas ecclesiae, can. 1319-1320.

Ad III. i° Casus refert quod non semel contingit: coniugi morituro, alter coniux ut animum eidem addat ac transitum de hac vita tranquilliorē reddat, promittit, addita non semel iuramenti sanctitate, nulli amplius se esse nupturum. Quod fecit et Lucia, iureiurando promissionem suam firmans. Utrum hoc fecerit Lucia quia a marito rogata, an sponte sua, ex casu erui non potest, et tamen haec determinare maximi esset momenti: nam praesertim in primo casu de ipsa iuramenti validitate dubium insinuare possemus, cum multa morituro, si hic postulet, promittantur, tantum ut eidem mos geratur, quin sese obligandi vigeat animus. Sed ponamus Luciam verum iusiurandum emisisse licet tantum ob opportunitatem. Id catenus vigere credimus quatenus vigent circumstantiae quibus iusiurandum fuit elicitedum: quod si hac substantialiter immutantur ita ut novis in adiunctis, quis iusiurandum non eliciisset, cessat intrinsece iurisiurandi obligatio. Age nunc: Lucia cum iuravit, victum et custodiam habere poterat. Numquid idem iuramento promississet si, praeter virum, nullum alium, cui confideret, secum habuisset? Vehementer dubitamus. Insuper dicine potest hodie honesta promissio, pro qua servanda plura et gravia pericula, haud praevisa tempore promissionis, modo subeunda sunt? Unde censem in casu iuramenti obligationem non ur>

1. Quid si iuramentum exigatur a tyranno usurpationis, qui regnum pacifice detineat? Sequimur principium: id licet iuramento firmare, quod licet praestare. Licet autem praestare quod ad publicum bonum confert: nam tantum pro publico bono, quod hic et nunc obtineatur, sustinetur iniusta regni occupatio: cfr. Taparelli, *Saggio di diritto naturale*, n. 663-682; cfr. etiam Instructionem datam a Pio VII d. 22 maii 1808, cum nempe Roma ab impiis turmis gallicis fuit occupata et ipse Romanus Pontifex in exilium pulsus

gere, quamvis non negemus Luciam tutiorem viam fuisse ingressuram, si dispensationem, ad cautelam, vel melius commutationem iurisiurandi impetrasset. At contracto iam matrimonio,

ni fallimur, non est inquietanda, nisi ut eidem consulatur aliqua spontanea in bonum v. c. animae prioris mariti, iurata pii operis promissio.

P. F.

182. DE CONDITIONIBUS AD VALIDITATEM ET LICEITATEM IURAMENTI.

Fabritius solet assertis suis addere: «per animam meam; per fidem meam; quam vere Deus existit; Deus me puniat; diabolus me rapiat, nisi verum sit»: eaque aliquando etiam in dubiis, imo aliquoties in falsis ex levitate adhibuit. Nuper etiam amicis suis grave crimen tertii ita narravit, quod putavit quidem verum, at non sine omni formidine.

Quaeritur:

1. Quae conditiones ad iuramenti validitatem; quae ad eius liceitatem.
2. Quid de modo agendi Fabritii.

SOLUTIO

Ad L Ad *validum* iuramentum duo requiruntur: *intentio iurandi* et *formula iuratoria*. Requiritur *intentio* iurandi, saltem *virtualis*; quia sine huiusmodi intentione iuramentum, prout invocatio Dei, non est actus humanus. Ad hoc vero obtinendum satis est, signis aut verbis iuratoriis scien-ter uti. Requiritur *formula iuratoria*, qua *expresse* vel *tacite* manifestatur Deum in testimonium invocari. Quod non ita intelligendum est quasi ad iurandum certa aliqua verborum forma sit necessaria, sed eo sensu quod iuramentum verbis aut signis iuratoriis exterius exprimatur l. Porro, quae sint *signa*, quaeque *verba* iuratoria ex legibus, vel moribus, vel ex vulgari recepta eo loci, ubi iuratur, significatione, aestimari debet. Valor iuramenti, regula generali, *in foro interno* dijudicandus est *ex intentione*. In foro *externo* standum est *formulae*, quam iurans usurpavit ~. Nam, etsi iuramen-

tum fortasse nullum sit coram Deo, propter intentionis defectum, attamen in foro externo *iurasse iudicatur* qui usurpavit tale verbum vel signum, quod vel per se, vel ob circumstantias, verum iuramentum attestatur. Ceterum attendenda sunt verba can. 1321: «Iusiurandum stricte est interpretandum secundum ius et secundum intentionem iurantis, aut, si hic dolo agat, secundum intentionem illius, cui iuratur».

Ad *licitum* iuramentum tria requiruntur, uti expresse habetur etiam in can. 1316, § 1: «Iusiurandum... praestari nequit, nisi in veritate, in iudicio et in iustitia».

Quoad rem, de qua iuramentum praestatur, in assertorio requiritur praesertim *veritas*, in promissorio praecipue *iustitia*; quoad iurantem vero, in utroque *indiciu*m requiritur. *Veritas* in iuramento est: *conformité*s *verborum cum cognitione et intentione iurantis*. *Veritas* ergo excludit *mendacium* in asserendo et promittendo; excludit *fictionem* in iurando. Iuramentum fal-

› D'Annibale, Summ., II, n. 24

2 Marc-Raus, Instit. Morales Alfons., I, n. 604.

sum, seu *periurium* est peccatum mortale ex toto genere suo, quia *gravem* Deo infert *irreverentiam*, cum ipse in testem adducatur falsitatis 3. Iuramentum *fictum* non caret culpa. Constat ex propos. 25 ab Innoc. XI damnata quae sic sonat: «Cum causa, licitum est iurare sine animo iurandi, sive res sit levis, sive gravis». Culpa vero in iuramento ficto erit gravis vel levis pro casuum diversitate.

Indicium exigit ne iuramentum fiat sine iusta causa vel absque debita reverentia, secus est culpa per se levis, nisi adiungatur periculum periurandi. Quod periculum saepe saepius incurritur ab iis, qui iurare sunt assueti.

Iustitia requirit in *assertorio*, ne res asseratur illicite, ut si iurans de alio detrahit; in *promissorio*, ne res illicita promittatur. Secus irreverentia Deo infertur: in *assertorio*, per se *levis*, nisi iuramento foveatur vel firmetur actio graviter mala, v. gr. gravis calumnia; in *promissorio*, per se *gravis*, si res promissa graviter mala sit; si tantum sit leviter mala res iureiurando firmata, non constat de gravi irreverentia 5.

Ad II. Reprobatus prorsus est modus agendi Fabritii, quia leviter, inconsiderate, absque maturo iudicio et proinde ex causa non satis gravi iurat. Discurrentes vero per singulas formulas a Fabritio adhibitas, dicendum est: a) Verba illa «per animam meam» sunt verba iuratoria, quia in anima singulariter resplendet Deus, qui propterea censetur in testem adduci. b) Idem retinendum est de verbis «per fidem meam», si expres-

sio istiusmodi refertur ad *fidem Christi* aut *fidem catholicam*; secus, si refertur ad probitatem Fabritii et ad fidem, quam ipse meretur 7. c) Verba illa «quam vere Deus exsistit», quamvis sint illicitae exaggerationes, tamen non reputantur iuramentum continere 8, nisi aliud constet aut ex circumstantiis arguatur, d) Formula «Deus me puniat, nisi verum sit», indirecte censetur continere iuramentum *contestatorium*, quia prius Deus invocatur ut testis veritatis, directe vero iuramentum *exsecrationis*, quia Deus invocatur in vindicem mendacii, e) «Diabolus me rapiat, nisi verum sit» *ex se* non est iuramentum, sed tale evadere potest ex intentione verba illa proferentis, si nempe divina providentia intelligatur, quae per causas secundas peccata puniat 8. f) Locutiones illae, quae sive ex se, sive ex intentione loquentis iuratoriae sunt, quando in rebus dubiis et, a fortiori, in rebus falsis adhibentur, periurium et mortale peccatum continent, *nisi inconsiderate proferantur*. Quod evidens est si adhibeantur in rebus aperte falsis. Verum in rebus quoque dubiis idem dicendum est, quia, qui sic iurat, sciens et volens sese periculo exponit inducendi Deum ut testem mendacem, g) In ultimo tandem casu Fabritius peccavit saltem defectu *iustitiae*, et quidem graviter si agebatur de revelatione criminis occulti, ac graviter infamantis; secus leviter peccavit. Dixi, quod Fabritius peccavit saltem defectu *iustitiae*, quia, cum ipse illud crimen putaverit quidem verum, at *non sine omni formidine*, suspicandum est, ne, asserens rem dubiam pro certa, defectu quoque *veritatis*, culpam periurii contraxerit.

P. I. B.

• Cfr. prupo*. 24 ab Innocentio XI condemnat., apud Dcnz. *Enchirid. Symbolor.*, n. 1174.

< Dcnz., I. c., n. 1175.

• S. Alf., III, 146; D'Annibale, I. c., n. 26 U51

• Cfr. umen GÉnicot-SALSMANS, Inacit. *Theologiae Morali*, I, n. 301.

* LehmkühL. Ca5wy *Conscientiae*, I, n. 235.

« S. Alf., III, n. 134-138.

• Lehmkühl, I. c., n. 236.

183. DE JURAMENTI OBLIGATIONE.

Georgius, indigne ferens inoboedientiam filii sui duodennis, iuravit se eum pro prima inoboedientia, quam denuo committere ausus fuerit, severe puniturum, nec fecit. — Iuravit etiam se quovis sabbato duas libellas in pauperes distributurum esse, sed non raro unam tantum dedit. — Contra iuratum promissionem furi observato datam se ipsum non esse denuntiaturum, cum postea a policista, qui iam plura indicia hauserat, inquireretur, furem prodidit. — Cum testis evocatus esset et iuramento obstrictus ad dicendam solam et plenam veritatem, aliquod factum contra reum non narravit; imo interrogatus se scire negavit, quia factum illud contra reum suspicionem auxisset, quam Georgius scivit esse falsam.

Quaeritur:

1. Quae sit obligatio iuramenti promissorii.
2. Quid de singulis Georgii iuramentis deque eorum laesione dicendum sit.

SOLUTIO

Ad I. *Iusiurandum protnissorium* est actus quo quis sub invocatione divini nominis se obligat ad aliquid faciendum vel omittendum.

Duo iureiurando promissorio confirmantur scii, *veritas praesentis assertionis* et promissio futurae executionis; Deus autem assertionis testis et vindex executionis invocatur.

Fundamentum iurisiurandi invenitur in *virtute religionis*; potest obligare quoque ex fidelitate vel ex iustitia si cum voto vel pacto coniungatur. Maior autem censetur obligatio voti quam iurisiurandi quia fidelitas reverentiae praecellit. Iusiurandum vigente iure canonico praestari valide nequit per procuratorem, can. 1316, § 2.

Natura iurisiurandi promissorii est *obligationis accessoriae*, unde sequitur naturam principalis, can. 1318, § 1. Violatio igitur praesentis assertionis est semper grave peccatum periurii; futurae autem executionis est grave vel leve peccatum pro gravitate vel levitate materiae.

Condiciones iurisiurandi promissorii

aliae sunt ex parte materiae, aliae ex parte iurantis: a) *materia* debet esse *possibilis* et *honestae*; nam ad impossibile nemo tenetur; rebus autem pravis aut inutilibus Deus non honoratur; unde plura iuraiuranda corruunt, quia de rebus minus honestis aut non serio promissis. Iureiuranda autem fidelitatis saepe a civili auctoritate imposita cum condicione *salvis legibus Dei et Ecclesiae* intelligenda sunt; b) iurans autem debet habere *intentionem*, *deliberationem* et *libertatem* circa determinatum *objectum* iurisiurandi. Corruunt proinde iuraiuranda ficta, ab amentibus vel ebriis emissa, vel quae substantiali errore circa *objectum* vitiantur. Iusiurandum per vim aut metum grave extortum valet sed a Superiore ecclesiastico relaxari potest, can. 1317, § 2; ubi tamen quaevis defuerit intentio nullum potius est declarandum, sicut nonnulla iure positivo irritantur.

Cessat iurisiurandi obligatio ex causis intrinsecis vel extrinsecis.

Intrinsece cessat iusiurandum si res iurata substantialiter mutetur aut facta

sit mala aut indifferens aut maius bonum impediens, can. 1319, 2°; itemque si cessaverit causa finalis (e. gr. cessat iurata promissio sublevandi inopiam Petri si factus sit dives) aut apposita condicio sit verificata, can. 1319, 3°.

Extrinsece iusiurandum cessat *remissione* facta ab eo, in cuius commodum emissum fuerat, can. 1319, Γ; *irritatione* directa vel indirecta facta ab eo qui potestatem dominativam habet in voluntatem iurantem aut in iurisiurandi obiectum; *dispensatione* vel *commutatione* legitimae auctoritatis, can. 1319, 4°. Qui irritare, dispensare, commutare possunt votum eandem potestatem eademque ratione habent circa iusiurandum promissorium; sed si iurisiurandi dispensatio vergat in praeiudicium aliorum qui obligationem remittere recusent, una Apostolica Sedes potest iusiurandum dispensare propter necessitatem aut utilitatem Ecclesiae, can. 1320.

Interpretatio iurisiurandi promissorii est stricta, secundum ius et secundum voluntatem iurantem, aut, si hic dolo agat, secundum intentionem illius cui iuratur, can. 1321.

Periuriuni extraiudiciale a clerico commissum poenis arbitrariis subiicitur, can. 2323; iudiciale vero si de laico agatur, interdicto personali, si de clerico, suspensione plectitur, can. 1755, § 3; 1743, § 3.

Ad II. Nunc veniunt perpendenda quattuor Georgii iuramenta.

Primo Georgius iuravit se pro prima inoboedientia filium severe puniturum nec fecit. Suadendum est Georgio ne facile emittat talia iuramenta. Verum scimus raro parentes eadem serio proferre. At etiam si Georgius serio protulerit, iusiurandum est semper obligatio accessoria quae naturam sequitur principalis. Quare ipse eatenus tenebatur eam adimplere, quatenus re-

vera expediret ut filius puniretur. Si gravem poenam filius non meruisset, ut facile coniici potest, nec poterat nec debebat Georgius, vi iurisiurandi eandem applicare. Igitur Georgius hac in re forte aut nullo modo aut leviter tantum peccavit.

Secundo Georgius promisit se quolibet sabbato duas libellas pauperibus distributurum, sed unam tantum dedit. Cum obligationes singulis sabbatis adimplendae non videantur coalescere (in dubio minimum est tenendum), Georgius toties peccavit quoties iusiurandum ex parte adimplere omisit.

Tertio furi observato promisit interposito iureiurando se eum non esse denuntiaturum sed postea pollicistae, qui iam plura indicia collegerat, prodidit. Secretum commissum, non autem promissum, ut in casu, potest a declaranda iudici veritate excusare. Bonum enim publicum privato praecedit. Quare non iniuria, criminis probationes praebuit pollicistae. Ceterum ipse furtum non denuntiavit, quia iam pollicista criminis indicia hauserat. Quare Georgius in hac re non videtur iurisiurandi obligationi detrectasse.

Quarto Georgius a iudice requisitus iureiurando negavit aliquod factum quod contra reum suspicionem auxisset quam ipse cognoverat esse falsam. In hac re Georgius subjective videtur excusari; censuit enim se sua agendi ratione iustitiae consulturum. Verum obiective non omnino recte se gessit. Testis enim debet iudici omnino sincere facta narrare. Iudicis autem est, omnibus probationis elementis comparatis, veritatem circa facta statuere. Quare longe melius Georgius egisset si iudici omnia quae sciverat manifestasset, et factum quod reticuit et rationes iuxta quas suspicionem fundamento destitutam censebat. Tunc iudex forte facilius potuisset et veritatem cognoscere et rectius iudicare.

F. R.

184. ADHUC DE IURAMENTI REQUISITIS.

Sophia, cum iunior esset, prae imprudentia atque inscitia in insidias pessimi iuvenis deducta, turpem cum eo consuetudinem aliquandiu habuit. Iamdudum vero vitae rationem mutavit, et nunc demum ei Aemilius occurrit, a quo, intuitu matrimonii, ardentissime amatur. Dum hic iugiter erga Sophiam amoris stimulis angitur, non cessat eam instanter postulare ut iureiurando clare fateatur utrum necne ipsa se cum alio aliquando turpiter gesserit. Immodestam crebramque Aemilii postulationem illa, tamquam sibi iniuriosam, indignabunda constanter propulsavit; at id postulantis sollicitudinem atque suspiciones, nedum minuat, potius auget. Quare, Sophia, nolens suae famae detrimentum irrogare fortunatamque occasionem amittere, a confessario quaerit denique an sibi liceat pristinam illam consuetudinem negativo iuramento occultam Aemilio servare.

Quaeritur:

1. Quae sint ad validum et licitum iuramentum requisita.
2. Quid de casu Sophiae iudicandum sit, quidque ei suadendum.

SOLUTIO

Ad I. i° *Ad primam partem.* Ad naturam veri validique iuramenti essentialiter requiruntur duae conditiones: a) ut fiat per verum Deum; non autem per falsum aliquem deum; aut per diabolum, aut per aliam quamlibet creaturam; &) ut fiat vero animo iurandi, scilicet implorandi testimonii divini. Ita omnes AA. Ratio prioris conditionis est: quia iuramentum fit ad confirmandam aliquam veritatem, et quidem testimonio firmissimo; atqui solus verus Deus, utpote falli et fallere nescius, potest reddere testimonium firmissimum. Ratio alterius conditionis est: quia vis iuramenti pendet ab intentione iurantis, sicut vis voti ab intentione et mente voventis. Itaque invalidum est iuramentum sine intentione iurandi seu invocandi Deum in testem. Non semper tamen necessarium est ut adsit formalis intentio iurandi, sed sufficit virtualis, quae semper adesse praesumitur quoties quis usurpat verba iuratoria sensu commu-

niter usitato, licet expresse non cogitet de invocando divino testimonio.

2° *Ad secundam partem dicendum:* Omnes theologi catholici liceitatem iuramenti debitis vestiti conditionibus admittunt. Hae conditiones sunt tres: veritas, iustitia et iudicium¹.

a) *Veritas* postulat ut assertio aut promissio quae iureiurando confirmatur, mendax non sit, sed omnino consentanea iurantis cognitioni; et ut promissio sit consentanea intentioni iurantis. Sufficit tamen moralis certitudo ut aliquid licite possit iureiurando asseri; nam in vitae usu illud ut certum affirmari solet, quod moraliter certum est. Iurarc autem sine veritate, idest cum mendacio, magis proprie vocatur *periurium*: et hoc est non solum peccatum mendacii, sed etiam peccatum

¹ 1er. 4, 2. Cfr. can. 3 Concilii Later. IV; Concilium Const., Ses*. VIII, prop. 43; Propositio damn. Quesnelli 101 et Synod. Pistor 75; apud Denz., 519 1316. 1438. Ex S. Script, cfr. *Deut* 6, 13; *ad Hcbr* 6, 16 etc.

contra religionem, mortale ex toto genere suo.

b) *ludicium* postulat ut non temere et leviter, sed prudenter et ex gravi causa iuretur; id enim exigit reverentia Deo debita et etiam periculum periurandi. Defectus tamen huius conditionis per se non constituit nisi levem culpam; quia non videtur gravis irreverentia in Deum committi eo quod ipse in testimonium rei nullius vel parvi momenti vocetur, dummodo tamen servantur reliquae conditiones. Sine iudicio itaque iurare fere ad vanam divini Nominis usurpationem redit *.

c) *Iustitia* denique postulat ut in iureiurando *promissorio* sit iustum seu honestum id quod promittitur; et id quod in iureiurando *assertorio* affirmatur, iuste et honeste affirmetur. In iureiurando *promissorio*, si id quod promittitur est graviter malum, inter omnes convenit grave peccatum contra religionem accedere promissioni de se graviter malae; nam gravem irreverentiam Deo irrogat qui se divina auctoritate ad peccatum mortale quasi obligat, implicite supponens Deo probari hanc malitiam. Si vero obiectum eiusdem iuramenti est tantum leviter malum, controvertitur utrum tale iusiurandum graviter an leviter religioni adversetur. Sententia gravitatem affirmans videtur probabilior etiam S. Alfonso; sed ea quae pro levi irreligiositate stat, multis perplacet, et certe probabilis est

In iuramento *assertorio*, si actus asserendi rem aliquam est illicitus, regulariter talis defectus, quatenus adversatur religioni, est venialis; etenim Deus tamquam testis adhibetur tantum ut alii certiores fiant de re quae vera sit (ut censetur), sed cum peccato as-

severetur: quae iniuria *per se* non est gravis. Attamen grave peccatum fieret, si iuramentum assumeretur tamquam instrumentum gravis peccati efficacius promovendi, puta ad firmandam detractionem. Sed probabilius leve tantum peccatum contra religionem committeret qui iuramento firmaret detractionem levem aut narrationem qua se de peccato commisso iactavit

Ad II. Casus Sophiae duplicem partem habet: a) Si Aemilius,

ad matrimonium ineundum vel sponsalia, conditionem « sine qua non » apposuit ut Sophia sit virgo eo sensu quo numquam habuerit commercium carnale cum alio, certe mulier iuramentum de propria virginitate emitte non potest; secus haberetur peccatum periurii et invaliditas matrimonii.

b) Si vero Aemilius inquirere intendat de honestate tantummodo, ut plerumque fieri solet inter nupturientes, Sophia potest se expedire a iuramento: 1) quia valet principium iuris: Nullus idoneus testis in re sua intelligitur; et Aemilius nullum habet ius exigendi iuramentum, quia nemo tenetur propria peccata extraneo revelare. - 2) Theologi omnes distinguunt inter defectus « graviter nocivos et non probrosos » et « non graviter nocivos et non probrosos ». In primo casu, uterque nupturiens tenetur ex iustitia revelare tales defectus, e. gr. praegnantiam mulieris, morbum insanabilem, etc.; nec licet oppositum firmare iuramento. In secundo autem casu ambo possunt bene quidem suos quisque celare defectus, cum nemo teneatur proprios defectus manifestare ad meram vitandam displicentiam alterius, inde grave nocumentum non passuri. Profecto hic censendum est agi de defectibus talibus qui non laedunt apti-

3 Cfr. Sanchez, *Opus Morale*, lib. III. c. 4, n. 35; Sporer, tr. III, c. 1, n. 92.

* Cfr. Génicot-Salsmans, I, 303; Bmxerint-Palmieri, II, 554 §

1 Cfr. Génicot-Salsmans, I, 303; Lehmkuhl, I. 412, P. A. Levré, *Casus Confer.*, n. 40.

tudinem ad matrimonium eiusque essentialia officia s.

Quod si Aemilius urgendo pergeret, nobis videtur Sophia posse, salvis de iure salvandis, cum restrictione non mere mentali iurare se ad rem nihil scire (« prae imprudentia atque inscientia ») aut etiam se non commisisse tale crimen: intelligendo scilicet quod actu Aemilio fateri teneatur. Nam simile iuramentum non cederet in damnum iurantis (Sophiae enim iuranti adest iusta causa celandi Aemilio veritatem), et sic iurans, seu potius sic respondens mulier licite utitur tali amphibologia, quae excludit e* periurium et reale mendacium.

Spectata vero re in concreto, ratio est habenda morum vigentium et communis aestimationis, adeo ut non sint cogendi sponsi ad ea propalanda quae ex communi usu et aestimatione non censentur manifestanda. Et apud nos iuvenes sciunt (heu nimis ex vero!) multos et multas non amplius liliacea roseaque virginitate florere, et tamen ineunt matrimonium, dummodo mutua vice fidelitatem se servaturos spondeant.

Nota Pastoralis. Aperte confitendum est hodie « in facto ethico sexuali »

marem inferiorem esse femina, cuiuscumque ipse gradus seu status socialis sit membrum. Nempe minus student propriae morum integritati mares quam feminae, pueri quam puellae, adulescentes quam adolescentulae. Inquiritur et exigitur in muliere, sive ipsa puella sive sponsa sit, vita illibata, sed ex parte maris nihil aut fere nihil exigitur. Mas vult ut mulier libenter et patienter se submittat « morali sexuali » dum ipse in praeceps ruit. Videntur hodie multis continentia et fidelitas coniugalis non esse officia maribus imposita, sed tantum censenda esse « postulata theoretica » sine onere mandata servandi, perinde ac si legem integritatis moralis hac in re solummodo femineo sexui esset servanda. Unitas et universalitas legis moralis est axioma non solum sociale sed etiam immo maxime religiosum. Optandum est ut parochi, confessarii et sacerdotes omnes summa sedulitate observantiae sexti mandati decalogi curandae studeant, ut uterque sexus ab ineunte aetate assuefiat caste et pudice vitam degere, ne dignus evadat qui iumentis insipientibus comparetur, neve turpiter fiat similis illis, nitidus, videlicet (ut verbis utar Horatii) Epicuri de grege porcus.

H. T.

185. DE VOTO.

Amalia, sollicitum atque suspensum animum exhibens, confessarium consilii causa adit. Ipsa enim, vix tertium decimum annum agens, cum in pio ephebeo institueretur, magnificis incensa praeconiis quibus religiosae virginitatem iugiter extollebant atque sanctarum quarundam mulierum exemplo commota, perpetuae virginitatis voto seipsam obstrinxit, licet arcana vitae atque matrimonii naturam prorsus ignoraret. Quae tamen ut primum novit, animi motus atque camis stimulos illico persentiens, se via deceptam esse atque inconsulte egisse clare percepit.

Quapropter a confessario quaerit utrum voti onere adstringatur, an in futuras nuptias pura atque integra conscientia intendere possit.

⁵ Cfr. Coli. Brug., t. XV, p. 20; Cappello, *De Matrim.*, n. 132 s.; Bighi, *Cursus Theol. Moralis*, III, p. 245 etc.

Quaeritur:

1. Quid sit votum, quotuplex distinguatur et quae eius honestas.
2. Quae sint ad validum et licitum votum condiciones requisitae.
3. Quid Amaliae confessarius respondere debeat.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit votum, quotuplex distinguatur et quae eius honestas.*

Votum definitur: promissio Deo facta. Quatenus promissio, obligationem parit ¹*saltem in promittente ut is det, agat vel omittat aliquid in alterius bonum seu favorem *; et cum nemo possit obligari ad impossibile, promissio de re possibili sit oportet. Quatenus facta Deo, in cuius honorem non redundant quae Eius dicunt offensam, promissio sibi vult rem, actum vel omissionem bonam, unde et dicitur de bono; eoque meliore ², nam invi-

tanti atque excitanti ad perfectiora nequit esse gratum sive acceptum vinculum, quo nos adstringeremus ad haec fugienda, sive ad sectanda minora nobis bona ³.

Et ex parte quidem materiae, votum aliud est reale, quo promittitur res, et aliud personale, quo promittitur actus, tertium, denique, mixtum, quo actio et res promittuntur. Ex parte modi distinguimus votum absolutum atque condicionatum, prout obligatio urget necne ab impleta quadam condicione independenter ⁴; insuper votum expressum seu explicitum, quod verbo aut scripto significatur, tacitum, quod declaratur facto, et implicitum, quod in alio continetur, v. gr. hodie professio religiosa debet fieri expresse, antiquitus fiebat etiam tacite, qui autem profitens vovet expresse oboedientiam secundum regulam et constitutiones Ord. Praed., vovet castitatem et paupertatem implicate. Ex parte durationis, temporarium est votum aut perpetuum; illud ad tempus urget; id vero ad vitam. Ex parte formae votum publicum differt a privato: primum acceptatur ab Ecclesia per ministrum legitimum; alterum hac acceptione

¹ Promissio, etsi praesupponit, uti plurimum, voluntatem sive propositum dandi, agendi vel omitendi, a proposito inde praecipue differt quod huic nulla est necessitas moralis sive obligatio intima; quapropter paenitentes, dum firmiter proponunt abstinere a peccato, non superaddunt vinculum, nec ideo dupliciter delinquant inconstantes. Quod absit intentio novam obligationem assumendi, propositum agitur, non promissio, licet verba *promuto*, *voveo* adhibeantur. — De tota hac materia fusius locutus est P. Lumbieras, *De iustitia* (Romae 1938)» n. 386 ss.

- Quia in alterius hominis bonum seu favorem potest et peccatum proprium redundare, valet intellegi promissio homini de re mala moraliter; sic femina promittit viro corporis sui copiam in eius delectationem, utilitatem, commodum. Promissio tamen Deo nequit intellegi, ut dicemus, nisi de re moraliter bona, immo moraliter meliore

³ Bonum melius opponitur bono minori, venit propterea melius suo contrario, non suo contradictorio; sic castitas virginalis est melior castitati coniugali, et ideo virginitas melior matrimonio. Improperie quis diceret castitatem meliorem luxuria (mala), et improperie panther loqueretur dicens melius iciumum comestione (non bona). Porro cum bonorum actuum quidam sint boni quia praecepti, quidam vero praecepti quoniam boni, bonum melius directe est consiliorum, bonum minus, contra, praeceptorum. Attamen, quia dicemus actus meliores fieri ex voto quam sint ex propriis, praeceptae quoque actiones et omissiones voti provinciam ingressae sunt, non quasi bonum melius quod Bit materia informanda voto, at sicut bonum melius quod est materia iam voto informata.

⁴ < Si quis autem iurat se non facturum aliquod melius bonum, quod tamen facere non tenetur, peccat quidem iurando, inquantum ponit obicem Spiritui Sancto, qui est boni propositi inspirator > (S. Th., II-II, q. 89, a. 7, ad 2).

⁵ Si sub condicione mali voveat aliquis poenam sibi infligendam, v. gr. si mendacium dixerim faciam eleemosynam, votum poenale nuncupatur; si vero sub condicione qua omittat bonum voveat bonum aliud, v. gr. si eleemosynam non faciam ieiunabo, votum disiunctivum, ideo dicitur quod est vovendi ius ut eligat alterutrum.

caret “. Demum, ex parte dispensationis, quaedam sunt vota reservata, in quibus una Apostolica Sedes dispensare potest, alia non reservata, in quibus et alii dispensare valent.

Votorum indistincte haec est duplex honestas, quod ipsis voluntatem debilem ac variam firmamus in bono perfectiore atque erigimus materiam actus in altiore religionis virtutem. Nam prout peccatum eo est detestabilius, quo voluntas obstinatio in malo, sic actus laudabilior quanto magis determinata ad bonum; et quem ad modum is plus tribuit qui dat fructus et arborem quam qui, dans fructus, arborem sibi retinet, ita plus confert in honorem Dei qui non modo actum sed et potentiam insuper actum emitendi resignat. Quod si actus promissus Deo castitatis sit, liberalitatis etc., voto evehitur ut imperetur a religione, virtute praestantissima in moralibus, quae ideo nobilitat suo influxu opera ceterarum virtutum.

Ad II. *Ouae sint ad validum et licitum votum condiciones requisitae.*

Praeter eas quas Ecclesia apposuit publicis votis nuncupandis, nonnullae condiciones requiruntur ad validitatem et liceitatem cuiusvis voti.

Quarum omnium prima, ex habitis, materia sit possibilis. Altera, materia ne sit mala, vana aut inutilis: qui enim vovet peccatum is irreligiositate forsitan peccat et blasphemia; «vota vero quae sunt de rebus vanis et inutilibus, sunt magis deridenda quam servanda» 7.

Votum publicum dīpescitur in religiosum et non religiosum, prout emittitur necne in approbata familia religiosa. In votis non religiosis est votum religionis, quo quis vovet religionem ingredi. Religiosum dividitur in simplex et sollemne, secundum variam Ecclesiae acceptionem (can. 1308, § 2). De postremi voti natura vide: P. Lumeras in «Angelicum», 13 (1936), pag. 161 ss. *Religiosi voti sollemnitas*

i Th., II-II. q. 88, n. 2, ad J.

Requiritur ulterius, ne voventis finis sit malus. Et si quidem finis agatur in quem ordinetur materia vel executio voti, ut cum quis vovet eleemosynam qua obtineat consensum fornicarium, votum est nullum, cum ex fine pravo actus eleemosynae deturpetur. Si autem in finem pravum dirigatur actio vovendi seu voti nuncupatio, ut dum quis coram magna vovet multitudine aedificare ecclesiam ut sic vovens omnium plausum obtineat, votum est validum, quia de re bona; attamen illicitum, si causa principalis humana gloria.

Subiectum etiam requiritur vovendi capax. Cum autem qui obligationem moralem non cognoscit hanc nequeat sibi imponere, vovens oportet polleat rationis usu; invalidum propterea votum est infantium et amentium¹. Ecclesia quoque, interpret divinae voluntatis, valet determinare nobis quam promissionem Deus non habeat gratam seu acceptam; qui iure ergo canonico inhabilis dicatur ad vovendum, is nequit vovere valide. Denique, quia votum de re aliena nullum est aut infirmum cui consensus domini non accedat, ii nequeunt emittere votum validum atque firmum qui non habent dominium materiae voti.

Actus, postremo, humanus sit, deliberatus nempe atque liber.

Porro liberum et voluntarium licet metus non auferat simpliciter, illud attamen minuit. Minuit autem metus gravis prae levi. Huic diminutioni quamvis sit indifferens num metus sit ab intrinseco — a causa intrinseca aut naturali — num ab extrinseco — a causa libera extrinseca —, iuste aut iniuste incussus — v. gr. cum legislator poenam transgressoribus legis, aut latro minatur mortem celantibus pecuniam —, iure ecclesiastico «votum

¹ Cfr can. 1307, § 2; 88. § j.

metu gravi et iniusto emissum ipso iure est nullum »

Deliberationem necessariam voto theologi perfectam exigunt sive plenam, semiplena non contenti seu imperfecta; nam votum, inquiunt, gravem ex genere aut saltem seriam parit obligationem quae religionis est erga Deum; tantam autem obligationem nullus debet neque censetur sibi imponere semidormiens, semiebrius, semiadvertens 10; eam igitur petunt advertendam quam dicunt sufficere ad mortale. Huic advertentiae seu cognitioni ignorantia et error sunt contraria, quorum illa nullum, hic falsum iudicium nominat. Et si quidem versentur circa substantiam voti, quod quis votum emitteret vel publicum invalidant. Si autem circa accidentia, raro ignorantia, error vero frequenter votum privatum 11 irritat. Nam qui ex errore vovet potest vovere sub condicione, si

• Can. 1307» § 3. — Dispositio hanc Ecclesiae saltem ea vota irritat quae emissa sunt ex metu gravi atque iniuste incusso in ordine ad extorquendum votum, v. gr. si pater dixerit filiae: nisi voveas ingredi religionem te occidam. At communiter irritatio extenditur ad alia quoque vota quibus metus gravis et iniustus causa fuit, non occasio; fuit autem causa quotiescumque optio non detur nisi mali subeundi aut voti emittendi, v. gr» si quis rivali minitetur mortem ut pacifice amasia perfruatur, is vero emittat religionis votum quo illius intentioni satisfaciatur; fuit vero occasio, dum nullatenus votum favet aggressoris iniusti voluntati, v. gr. si iisdem in adiunctis is qui ad mortem quaeritur votum nuncupet ut reddatur divinitus incolumis.

10 < Nihilominus voti valorem non destruit quaelibet animi perturbatio vel commotio; alioquin omnia illa vota quae fiunt vel in vehementi spiritu devotionis vel in permagno desiderio aliquod beneficium obtinendi vel timore instigante, essent invalida; quod profecto nemo dicet > (Pr Ommer, II, n. 395, cd. 1928). — < Nec refert quod paulo post voti poenileat; id enim non est signum defuisse sufficientem deliberationem, quia mutatis circumstantiis facile hominem poenitet etiam eorum quae matura deliberatione fecit, ut patet in iis qui contrahunt matrimonium aut alios contractus ineunt, quos saepe matrimonii vel contractus initi paulo post poenitet > (BILLUART, *De religione*, dits. 4, a 1; cd. 1878, p. 248).

n Vota publica non sunt irrita ob errorem tantum accidentalem; nisi ageretur de apposita condicione sine qua non, quae certo non praesumitur •cd e*t probanda

res sit videlicet prout existimat; hanc autem condicionem nequit ille apponere, qui ignorans facit votum. Quia tamen vel ignorans non ad plus tenetur quam promisit, nec ideo ad rem longe diversam, de ignorante non minus ac de errante hoc communiter principium affertur seu critérium: illo voto non tenetur vovens cuius magni momenti circumstantiam si cognovisset, non vovisset 13.

Sunt attamen duo maxime prae oculis habenda. Primum quidem, cum dicimus *si cognovisset non vovisset*, tempus agi praeteritum, non praesens; quoniam potest aliquis nunc sic esse dispositus ut conscius difficultatum voti, si modo esset vovendum, non voveret; qui tamen dum votum fecit sic erat dispositus ut vel difficultatum conscius nihilominus vovisset; nam difficultates graves aut leves sunt non praecise obiective, at praecipue relative ad subiectum, multaque facilia reddit amor quae difficillima sunt non amantibus. Alterum est quod interdum sive errantes sive ignorantes valent votum emittere, *prout communiter emittitur ab aliis* et sic habent intentionem generalem se ad omnia obligandi ad quae votantes ceteri se solent obligare; quoniam non requirimus ad votum validum rei plenam notitiam, verum obscuram seu confusam habemus sufficientem.

Ad III. *Quid Amaliae confessarius respondere debeat.*

Amalia in casu dicitur tredecim annorum; hac autem aetate puella sufficientem habet notitiam ad validum virginittis votum emittendum, si gene-

12 Ignorantia circumstantiarum non notabiliter aggravantium nullatenus votum irritat, quantumvis iisdem cognitis votum factum non fuisset. < Unde qui promitteret dare eleemosynam pauperi, alias inimico, non promissurus si inimicum sciret; vel dare pauperi quem putabat iustum, qui nlios improbus erat, non promissurus si hoc sciret, tenetur dare illam > (SALMANTICENSES, Afor., tr. 17, c. II n. 156).

raliter loquimur seu ut plurimum. Habuitne hanc notitiam puella nostra?

Negativa responsio non inde eruitur quod Amalia clare nunc percipit se inconsulte vovisse; haec quidem vota quae ad statum pertinent seu ad vitam deberent certo emitti post maturam deliberationem, forsitan et de consilio confessarii; sed haec quae prudentiam respiciunt validitati voti non nocent.

Nec inde necessario est petenda quod Amalia dum animi motus atque carnis stimulos persentit se via deceptam esse novit. Difficultates quas experitur facerent quidem ipsam abstinere nunc a voto nuncupando; non tamen abstentionem fecissent tunc cum votum nuncupavit: eo enim tempore, praeterquam alumna in pio ephebeo, incensa dicitur magnificis praeconiis quibus religiosae virginitatem iugiter extollebant atque commota exemplo quarundam sanctarum feminarum; id ergo nuncupasset tunc conscia difficultatum quod nuncupavit, ei si credimus, difficultatum inscia¹⁵, Ei, inquam, si credimus. Quoniam vix est probabile inter tot virginitatis praeconia ne verbum quidem religiosas illas protulisse de huius voti arduitate.

Tota difficultas in eo sita est quod Amalia votum emisit cum arcana vitae atque matrimonii naturam prorsus ignorabat. Exinde tamen non sequitur ipsam ignorasse substantialiter et in confuso quid vovebat. Unde Génicot-Salsmans ad casum similem: « Non est necessarium ut puella clare noverit qua in re consistent relationes matrimoniales vel peccata turpia »¹⁶, et Vermeersch: « Minus quoque vitiat pro-

fessionem ignorantia vel error de rebus sexualibus: tum quia vis istius voti tamquam excellentis, Deo et Ecclesiae probati, a pluribus emissi, et continentis renuntiationem quibusdam deliciis, satis per vera elementa apprehensa est »¹⁷, Amalia siquidem, praeterquam ducta fuit verisimiliter intentione se ad ipsum obligandi ad quod ceterae dum virginitatem vovebant se obligabant, sufficientem diceres rei notitiam ex illis magnificis praeconiis pertulisse. Etiam exempla aliarum sanctarum feminarum mirata fuit in subiecta materia. Ut minimum virginitati adseripsit desponsationem cum Christo, abstinentiam a matrimonio; quae profecto ad validitatem voti sufficiunt¹⁸. Immo frequentans religiosas, quas novit sine coniuge et sine liberis, ideoque sine liberis quia sine coniuge (hunc enim nexum puerile fert colloquium), nonne habebat matrimonii naturam cognitam? ir. Quae cum ita sint, confessarius respondere debet Amaliae ipsam onere voti adstringi. Locus forsitan erit interrogandi puellam num illa potius quam virginitatis votum emisit non nubendi. Verum quodeumque emisit, cum utrumque impediatur matrimonium¹⁹, perspicuum est Amalam non posse intendere futuras nuptias conscientia pura et integra nisi sub condicione dispensationis impetrandae, quae eo facilius conceditur quod nec votum reservatum sit¹⁹ nec absque praecipitatione fuerit emissum.

Attamen priusquam dispensationem ostendat facilem, confessarius Amalam adhortetur ad validum suum votum

¹⁵ *Thcol. Mor.*⁹ II, n. 209.

¹⁶ Si haec non sufficerent, quid de votis iuniorum puellarum quas Ecclesia canonizavit atque laudat quod a caelesti praeventae Sponso huic animam et corpus consecrarunt? quid de votis religiosae olim emissis priusquam iure canonico maturior actas fuit requisita?

¹⁷ Cfr. can. 1082, § 1.

¹⁸ Cfr. can. 1058, § 1.

¹⁹ Cfr. can. 1309.

¹³ Nisi quis fingat propterea Amalam virginitatem Deo vovisse quod (erronee) eius conservationem facilem putaret; condicione deficiente cui adnexum foret, votum non urgeret in difficilibus his adiunctis. Sed iam apparet gratuita haec fictio, cum ad facilia promittenda nec incensa nec commota puella praedicaretur.

K Casus 88.

observandum, exemplo illarum feminarum quo iunior fuit commota et Illius dono confisa qui id recte petentibus

non denegat nec patitur nos supra id quod possumus tentari, ut Tridentinum loquitur 20. P. L.

186. DE VOTI OBLIGATIONE.

Anna, cum unicus eius filius graviter aegrotaret, votum edidit, si ille convalesceret, se carnibus in singula sabbata abstinendi. Filii valetudine a morbo confirmata, susceptum onus ad hoc tempus religiose exsolvit, neque recusat in posterum fideliter exequi.

Verum, attentis huius temporis angustiis atque gravibus privationibus, confessarium sciscitatur an vel in praesentia hoc onere pariter teneatur. Item ipsum interrogat num grave sit eidem aliquando deesse, atque utrum ipsum diebus quoque festis, si qui occurrant, exsolvendum sit.

Quaeritur:

1. Quae et quanta sit voti obligatio.
2. Quibus principiis eorum interpretatio regatur.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quae et quanta sit voti obligatio.*

i° Quoad primam huius quaesiti partem, quae seu qualis sit voti obligatio, nos edocet can. 1307: «Votum, idest promissio deliberata ac libera Deo facta de bono possibili et meliore, ex virtute religionis impleri debet»: atque ita suprema Ecclesiae auctoritas tanquam propriam legem confirmat — ni dicere velimus explicite agnoscit — communem sententiam et praxim a saeculi firmatam.

2° Non est modo immorandum circa verba: « promissio Deo facta », sed solum notandum quod, dum passim votum dicitur lex seu instar legis quam vovens sibimet imponit, sic iuxta Suarez est intelligendum: « Obligatio voti, licet supponat voluntatem hominis, nihilominus quatenus est obligatio in conscientia, immediate est ab ipso iure divino, quia homo non habet iurisdictionem in se ipsum »¹. « Itaque non

homo confert Deo ius proprie loquendo, sed quasi determinat materiam illius cultus eam promittendo, et illam determinationem Deus acceptat, et sic resultat tale debitum » -. — Idcirco etiam S. Thomas caute ait: « Ille qui vovet quodammodo sibi statuit legem »².

30 Vix opus est notare, hic agi solummodo de voto prout est in se, de voto privato, ideoque non nisi ex propria natura diiudicandum.

20 Denz. 979. — De se narrat S. Augustinus: < Aperiebatur ab ea parte qua intenderam faciem et quo transire trepidabam, casta dignitas continentiae honeste blandiens ut venirem, neque dubitarem, et extendens ad me suscipiendum et amplexendum pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri et puellae, ibi iuventus multa et omnis actas et graves viduae et virgines anus. Et irridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret: Tu non poteris quod isti et istae? An isti et istae in semetipsis possunt et non in Domino Deo suo? Quid in te stas et non stas? Proice te in cum; noli metuere: non se subtrahet ut cadas; proice te securus, excipiet te et sanabit te » (8 *Confess.*, 11).

2 *Ibid.*, c. i, η. io in fine.

3 S. Th. II-II. q. 88, a. io.

1 *De Recltificatione*, tract VI. lib 4, cap. 4» η. 4

4° Votum obligare ex virtute religionis omnes tenebant etiam sub veteri iure, sed non deerant discrepantiae circa principii applicationem, exortae praesertim ex differentia, seu potius oppositione quadam, ad rem praesentem quod attinet, inter virtutes religionis et iustitiae; ita ut iuxta plures, votum, utpote actus virtutis religionis, non obliget nisi ex fidelitate, fere sicut promissio inter homines. Innituntur praesertim quaest. 80°, ubi S. Thomas religionem dicit partem potentialem iustitiae, eo quod a propria huius virtutis ratione deficiat, quatenus non potest debitum reddere ad *aequalitatem*: item locis in quibus ait vota servanda esse *ex fidelitate* 5, promissionem inter homines obligare *secundum* honestatem.

5° Omisso nunc examine aliorum locorum S. Doctoris, audiat aliter disserens Suarez 6: Ad difficultates collectas sub n. 5 plures opponit rationes sub n. 6, quarum prima est: « Obligatio voti est obligatio religionis, at religio est pars iustitiae quatenus ad Deum esse potest »; — et n. 7: « Votum inducit obligationem fidelitatis ad Deum, quae in se et veritatem et cultum Deo debitum complectitur, etc. »; et aliis omissis, n. 10: « Neque huic resolutioni obstant rationes in utramque partem inductae. Prima enim principalis ratio... procedit ex aequivocatione fidelitatis ac si esset una in ordine ad Deum et hominem, secundum rationem specificam, quod falsum est. Cum autem dicitur, non variari rationem promissionis propter hoc quod fiat Deo vel homini: Respondetur negando assumptum, quia quidquid sit de fisica actione seu locutione intellectus aut oris, in ratione honesti actus distinctam specie rationem habent... propter diversas honestates quae

in obiectis inveniuntur. Unde obligatio ad Deum et hominem non solum differunt tanquam maior et minor intra eandem speciem, sed ut differentes in specie ».

6° Idem colligitur ex doctrina proposita collatione instituta inter gravitatem violati voti vel praecepti, quam opinionem suam facit Vermeersch⁷: «... gravior tamen est obligatio voti obligatione legis etiam divinae, quae actum imperet virtutis minoris quam Religio »; cfr. etiam Priimmer⁸.

7° Apertius adhuc eandem doctrinam tradere videtur Suarez⁹: « Materia igitur adaequata iustitiae commutativae ut sic erit omne illud bonum, quod quis debet et potest conferre alteri ex vi proprii iuris quod in alio est ad tale bonum ».

8° Eandem viam tenet Lugo, etsi nullam Suarezii mentionem faciat. Quaerens « an homo ex iure iustitiae possit obligari ad reddendum aliquid Deo », affirmative respondit¹⁰, et pro expositione ait: « Respondeo iustitiam respicere aequalitatem dati et accepti, supponendo potentiam ponendi aequalitatem, si autem sit impossibilis, non potest iustitia ad eum obligare; et ne sit quaestio de vocibus, fatemur in eo casu non reddi tantum quantum ablatum est, reddi tamen tantum quantum debetur ob impotentiam solvendi »: quod eo maiorem vim habet quod heic non agatur de debito libere suscepto ex supererogatione. Similiter concordat circa quaestionem: « An differant specie actus iustitiae propter differentiam specificam personarum, quarum iura laeduntur. Et imprimis, si comparamus iustitiam quae est erga ius Dei, in iis casibus in quibus po-

⁷ Cap. 3 eiusdem lib. IV.

• *Quaest. de Relig.*, n. 129.

• *Id.* n. 405, 2 in fine.

¹⁰ *De Iustitia Dei*, sect. 2» inde a n. 14. Ita n. 23 in fine.

¹¹ *De Iustitia et Iure*, disp. 1^a sect. 2. n. 30,

l. De Incarnat. disp. 3, η. 133.

* *S. Th.*, II-II.

⁴ *Ib.*, 88^a q. 3; ct *ib.* ad i.

⁶ *O. c.*, lib. IV, c. i.

test esse iustitia hominis ad Deum, cum iustitia quae est hominis ad alium hominem, videri potest non differre specie... cum utrobique violetur ius quod respicit iustitia commutativa » : et tamen affirmative respondet, « propter diversitatem maximam quae est inter illa iura »

90 Nec aliunde admitti posse videtur interpretatio, quae a multis affertur verborum S. Thomae « secundum honestatem » ¹³, inspecto totius articuli contextu et iuxta maioris notae interpretes, ut Caietanus, Sylvius ¹⁴ Victoria ie, et insignis eius discipulus Dom. Soto n.

io° Specialis momenti est in hac controversia iudicium quod ita exponit Sanchez « Secundo deducitur, non posse voventem vero iustitiae debito se obligare per votum, sustinendo opinionem dicentem non dari veram iustitiae rationem inter Deum et hominem: quam latissime et eruditissime probat Vasquez ¹⁵: licet contrarium esset dicendum sustinendo oppositam sententiam quam tuetur Suarez in suis opusculis... de iustitia divina. Sed prior sententia est verior et conformior doctrinae S. Thomae ¹⁶, ubi ait religionem esset potentialem iustitiae partem, eo quod conveniat cum iustitia quod sit ad alterum, et reddat debitum, deficiat autem a vera specifica iustitiae ratione, quia non reddit aequale. At si aequalitas haec commensuranda esset inter res ipsas materialiter, constat semper reddi aequale per religionem, ac proinde esset vera iustitiae pars, semper enim per votum redditur aequale rei promissae. Quare sentit aequalitatem hanc spectandam esse iuxta

aequalitatem promissae et debitae formaliter. Res autem per votum promissa et debita formaliter est res illa materialis, ut redundat in honorem Dei: haec enim est ratio formalis religionis, quam votum respicit. Quia vero nulla creatura potest aequalem honorem Deo debitum exhibere, inde est ut, quantumcumque velit quis se Deo ex iustitia obligare per votum, nequeat ea se obligatione adstringere; quod materia non sit capax. Nec etiam potest se per votum ex iustitia obligare homini; quia votum non homini sed Deo fit ». Quod sic illustrat et complet n. 9: « Fatendum tamen est, si vovens vellet se, ex vera iustitiae commutativae ratione, debitorem Deo constituere, manere utique obligatum, non vera iustitiae ratione tanquam impossibili, sed instar obligationis debiti ex iustitia humana... quia nequit vovens veram iustitiae obligationem sibi imponere, sed solam religionis obligationem ad omnia illa ad quae iustitia obligaret ».

ii0 In quibus iam aliquantulum mirum videtur quod formale obiectum religionis consistat in impossibili. Praeterea sponte cogitatio subest ane quaestio agatur de verbis: totum negotium redire videtur in loquendi modum illorum qui inquirunt an quis intendat se obligare graviter *seu ex iustitia*; quod dubium formale sibi proponunt theologi discutientes, non, ut plurimum saltem, fideles voventes. In praxi hoc facit quisquis, huius distinctionis ignarus, serio vovet quod prudenter melius existimat Deoque acceptius.

120 Nec apparet cur contrarium teneri debeat eo quod in ordine virtutum iuxta Philosophum, religio ponatur *pars potentialis* iustitiae, quin unquam mentio fiat doctrinae quam ex propria mente tradit Angelicus ¹⁷: «Tria prima praecepta (decalogi) sunt de acti-

¹³ *De Iustitia et Iure*, l. c., n. 39.

U S. Th.» II-II, q. 88, a. 3, ad 1.

¹⁴ In h. l.

¹⁵ /b.» n. 5

¹⁶ *De Iustitia et Iure*, lib. 7, q. 2, a. 1, ad 1.

¹⁷ In *Decal.*, l. 4, c. ii, n. 8.

> I p » q. 2i, a. i. disp. 85» toto cap. 4 et 5.

*. S. Th., IMI. q. 80.

=> S. Th., II-II, q. 122, a. T.

bus religionis, quae est *potissima pars iustitiae*; quartum autem de actibus pietatis, quae est pars iustitiae secunda; alia vero sex dantur de actibus iustitiae communiter dictae, quae inter aequales attenditur ». Et in resp. ad 1 ait quod lex procedit « ordine quodam, ut scii, prius tradat hominibus praecepta de his in quibus est *manifestior ratio debiti* ».

130 Ad rem Vermeersch, loquens de scholastica huius virtutis notione, quae eam facit (sic ille) *iustitiae partem potentialem*, ait: «Logica tamen ista distributio nihil impedit quin nobilissimum *locum* post theologicas virtutes occupet religio, *eminens*, inquam *iustitia ad Deum*, quia multo praestat infra meritum satisfacere excellentiae infinitae, quam infinite minora iura adaequate observare »

140 Verum etiam manendo in genere fidelitatis, mens S. Thomae non videtur discrepare ab auctoribus superius allatis. In ipso art. 3 22 ubi directe praesentem quaestionem proponit, ita loquitur: « *Maxime* autem debet homo Deo fidelitatem, tum ratione dominii, tum ratione beneficii suscepti (quae sane est ratio specifica); et ideo *maxime obligatur* homo ad hoc quod impleat vota Deo facta »; ac in resp. ad 1: « Deo maxime obligamur, et ita votum ei factum est maxime obligatorium ». Item quaest. 89 24: « Votum est promissio non quaecumque, sed Deo facta, *cui infidelem esse gravissimum est* ». Nemo non videt quamnam vim haec habeant in scriptore adeo assueto verba ponderare.

150 Addendum est peculiarem huius officii causam esse gratitudinem erga Deum tum ratione dominii tum ratione *beneficii suscepti*. Quidquid Deo offertur habet saltem rationem remunerationis. Ulterius, ut idem S. Doctor

animadvertit, « promissionem Deo fecimus, non propter *eius utilitatem* [sicut hominibus] sed *propter nostram* »; « et id quod damus Deo non est ei utile sed nobis » 25; item quaest. 812e.

16° Patet id speciatim valere in voto *oneroso* seu *bilaterali*: adaequatum exemplum nobis exhibet Scriptura in voto patriarchae Iacob 27, item Annae, Samuelis matris 28.

170 Omissis aliis heic tractari solitis, aliquid dicere oportet circa can. 1310, § 1: «Votum non obligat, ratione sui, nisi emittentem»; § 2: « Voti realis obligatio transit ad heredes, item obligatio voti mixti pro parte qua reale est ».

Agitur de subiecto obligationis voti, et consequenter ad quosnam possit aliquomodo haec obligatio extendi.

Ab auctoribus semper actum est de obligatione quae attingere posset filios ex voto parentum, item civitates vel communitates ex voto e. gr. alicuius festi, ieiunii, processions, ab eorum praepositis seu olim ab iisdem personis moralibus emissis. Nunc res satis constat post resp. C. C. in Causa *Bogoten*. 29 cum adnexa disceptatione Secr. eiusdem Congregationis; quae conveniunt cum responsis iam retro actis temporibus datis in similibus, nempe: praeter voventes, eandem obligationem contrahere qui hac intentione illis adhaeserunt aut postea votum ratum habuerunt. Quod attinet posteros, obligari non possunt nisi ex lege hac de re lata, proinde ex obedientia, etiam ex motivo religionis 30.

180 Quoad secundam paragraphum pacifica erat a saeculis unanimis doctorum sententia, quae nunc tandem devenit explicita lex ecclesiastica.

22 *Quaest. de iust.*, q. I, C. 1, n. 2,

23 H-II, q. 88.

A. 8. ad i.

<< Q. 88, a. 4.

2. A. 6. ad 2; 7 c.

27 Geri. 28. 20.

2» x *Reg.* 7, ii.

29 D. 18 ian. 1936.

30 A. A. S., ann. 1937, pp. 343*3455 cfr. etiam Da l pia z, *Consultationes I. C.*, vol. II. p. 191.

Nostris diebus sententiam illam districto examini subiecit P. Vermeersch ea ingenii acie ac rerum peritia quam in omnibus prae se ferebat ³¹; ac eodem sensu sub respectu doctrinali legem commentatur *Epitome I. C.* 32, et *Theol. Moral.* Non igitur supervacaneum erit pro morali rerum aestimatione, inquirere cuinam fundamento opinio illa et respondens praxis innitatur, unde simul appareat quousque novum dicendum sit Codicis praescriptum.

19' Posito quod obligatio haec non potest transire ad haeredem nisi eodem *titulo* quo tenebatur vovens, id est religionis (proinde fidelitatis), sequitur: « Plerique tamen affirmant obligationem haeredis esse iustitiae; eamque non oriri ex iure positivo sed ex iure naturali ». Scilicet fideli agmine sequuntur Suarez sic ratiocinantem: « Per votum reale fit homo debitor Deo illius rei in quam votum cadit; sed bona defuncti sunt obnoxia solutioni debitorum eius »

20" Haec verba desumuntur ex lib. 4 in quo capite quaeritur: « An obligatio voti ipso facto vel iure transeat ad haeredes », ut excludat uti ait n. 2 peculiare mandatum ad haeredes; sub n. 5 sibi proponit difficultates quae nunc ei obiiciuntur; et n. 6 respondet: « Nihilominus dicendum est, obligationem *voti realis* transire ad haeredem ipso iure seu facto, ex vi hereditatis receptae. *Haec est sententia communis* ». Plures adducit auctores et iuris textus allegari solitos, quibus tamen non omnino acquiescit. Maiorem vim tribuit verbis: « Qui decimam partem bonorum voverit, si decesserit ante sepositionem, haeres ipsius haereditario nomine decimae

obstrictus est » ^{3e}. Et — sequitur auctor — pro ratione voti subditur: « Voti enim obligationem ad haeredem transire constat »; quae deinde explicat. — Respondens n. 8 ad rationem contrariam (supra n. 5), ait dici posse « debitum religionis in ipso vovente esse maius quam iustitiae... »; attamen subdit: « Haec vero responsio et equiparatio non convincit neque omnino videtur satisfacere », quia religio « non obligat quasi ad restitutionem ». Et sic tandem n. 9 obligationem potius repetit « ex quasi contractu, quo obligatur defuncto ad solvenda eius debita, eo ipso quod adit eius haereditatem », idque ob antiquorum auctoritatem.

210 Sed hic obstat maior difficultas (n. 10), quam ita solvit n. 12: Si testator declarat suam contrariam voluntatem, et certo constat « intentionem, quam in vovendo habuit, quod fuerit limitata et restricta ad suam personam et quod expresse voluerit obligare bona sua illi voto solvendo, si ipse vivens illud non impleteret... non tenebitur haeres implere votum ». Solutionem proinde differt ad caput 16, post pleniorum argumenti expositionem, ibique n. 20 concludit: « In hac difficultate mihi est res dubia, et ideo aliis cogitandam et definiendam illam relinquo ».

220 Non ergo videtur dicendum quod magna auctoritas eximii doctoris omnes traxerit sicque quasi viam praecluserit conatibus felicioris solutionis inveniendae: ipse enim, non solum liberam relinquit ulteriorem disquisitionem, sed potius ad hoc invitat.

23 Iam ipse Sanchez, illius coaevus et sodalis, sententiam illam strenue defendit in *Decal.* ' et apertius adhuc n. 28: « Imo quamvis defunctus expresse dixerit, nolle haeredem ad ea

M A Vermeersch, *Quaestiones de Rehg.*, 1912.

³¹ Id., *Epitome I. C.*, II, 641

" Id., *o. c.* II, 218.

L. c.

>> c. II. n. 7.

^{3e} D. L., 12, 2.

^{3T} Cap. IV, n. 25.

vota teneri, tenebitur utique... Quia esse haeredem essentialiter importat recipere bona defuncti repraesentando eius personam quoad omnem obligationem defuncti quantum ad eius administrationem ».

24" Ceterum quoad substantiam verum est quod ex eo tempore omnes eodem modo rem exprimunt, etsi non omnes adeo plene ut e. gr. Lessius

250 Fatendum pariter hanc sententiam magis fuisse in sua origine consolidatam uti factum iuridicum quam ut conclusionem theologicam; tamen, ni totus fallor, tamquam huius sequela et exigentia. Nempe communiter cum S. Thoma tradunt moralistae votum semper obligare coram Deo, non tamen semper urgeri posse obligatione civili; cui lacunae providet celebris lex 2 de Pollicit., robur civilis potestatis adiiciens ut, quatenus opus sit, votum de quo legitime constat, plenum sortiatur effectum ac sit velut legis ecclesiasticae naturale complementum.

26 Practica vero solutio puto quod ncc prius esset adeo ardua; verificatur namque, ut in quibusdam casibus plus minus similibus, quod ait Suarez³⁸: « Constat magis a consuetudine et communi interpretatione Doctorum, quam ex aliquo iure expresso ». Atque ut Vermeersch animadvertit in can. 6 ad verba « atque ideo »; « Canon... nos memores efficit ius vetus viguisse qualiter a probatis auctoribus intelligebatur »³⁹.

270 Utiliter etiam conferri potest opus *Codicis I. C. Fontes Tabellae* (1939). Prolegomena, n. 1: « C. I. C. 854 canones (eorumve paragraphes) refert qui fontibus carent, qui proinde vel novum ius statuunt, vel *ius consuetudinarium scriptis iam referunt*, etc. ».

³⁸ *De Iustitia*, lib. II. cap. 40. dub. 10. n. 65.66.

³⁹ *De Relic.*, tom. III, I. 8, cap. 13, n. 7.

⁴⁰ *Epitome*, I. 76. 20; v. etiam ibid., n. 27 in fine

28 Quanta vero sit voti obligatio, magna ex parte iam patet ex dictis, et complebitur per breviter dicenda circa secundum quaesitum.

Ad II. *Quibus principiis eorum interpretatio regatur.*

i° S. Thomas simpliciter ait: « Obligatio ex propria voluntate et intentione causatur »⁴¹; quod eo modo intelligendum est qui supra notatus fuit, et ratione habita intentionis, non solum quoad factum, sed eius adiuncta, imprimis quoad materiam, cui principium illud applicatur in singulis casibus. Unde Moralistae passim ita quoad rem dictum principium enunciant: « Votum obligat sub gravi vel sub levi pro quantitate materiae et secundum intentionem voventis » Fuerunt qui negarent possibilitatem levis reatus in voto, sed haec opinio iamdiu obsolevit.

Immo auctores solent suadere uti prudentiae consonum, etiam in materia aliunde gravi non assumere nisi obligationem levem: in materia vero levi gravem sibi obligationem imponere, stultum reputatur, quia neque leges hoc faciunt et est peccatorum occasio.

2° Quatenam autem gravis iudicanda sit voti materia in singulis casibus, non raro difficile erit definire, maxime ubi plures sunt materiae coalescentes. Idcirco prudentia postulat ne vota emittantur absque debita deliberatione atque obiecto clare definito; quod saepe requireret peritorum consilium.

3° In re dubia, conveniunt Doctores benignam interpretationem esse adhibendam, quod facilius eveniet in promissione gratuita.

Ad III. *Quid ad casum.*

t° Anna in illis adiunctis constituta, certo credenda est tam-

⁴¹ S. Th., II-II. q. 88. a. 3. ad 3.

⁴² PrOmmer, I, 404

quam gravem obligationem assumpsisse abstinentiam sabbatinam, quam hucusque servavit et paratam se exhibet in posterum servare. Non ergo videtur in maioribus angustiis constituta quam ceteri qui eadem sustinere debent absque onere libere assumpto. — Quoad dies festos, sequatur Ecclesiae normam iuxta can. 1252 et allatas declarationes, attento timoratorum

usu in loco. — Num vero grave sit eidem oneri aliquando deesse, discordes manent hac de re theologorum opiniones. Procul dubio aliquid etiam hictribuendum est intentioni vovens; at nimis frequentes exceptiones seu violationes facile arguerent aut imprudentiam in vovente aut tepiditatem et negligentiam in non adimplente. B. L.

187. DE VOTI IRRITATIONE.

Dum in oris Africae bellum effrenatius saevit, Francisci parentes atque sorores trepide eius nuntium in dies expectant. At incassum. Hinc maestissima mater atque piae sorores instantius Deo pro dilecti militis salute supplicant atque piam peregrinationem ad delubrum B. Virgini Pompeiis dicatum, si laetus nuntius adveniat, promittunt. Immo una ex sororibus, Caecilia, viginti annos nata, quae usque adhuc de genere vitae amplectendo semper haeserat, ingressum in religionem, hac pariter condicione, secreto vovet.

Laetus re vera nuntius tandem ex Africa pervenit; at pater familias qui, religionis prorsus incuriosus, peregrinationis voto aegre annuerat, nunc eius executioni obstat atque officit; Annae vero proposito et ipse et mater acerrime obsistunt. Verum, post nonnullos menses, pater, gravissimo morbo correptus, supremum diem obiit, atque novus tristisque nuntius ex Africa advenit Franciscum, in novissima pugna, crebro vulnere consauciatum esse.

Hinc dolentissima mater quae ceterum nunc, ob mariti obitum, angustius se habet, cuidam confessario omnia enarrat ut sciat utrum ipsa eiusque filiae promissae peregrinationis onere teneantur. Itidem Caecilia, cui primus animi fervor interim concidit, quaeque denuo de sua vocatione haerere incipit, confessarium adit atque de suo voto interrogat.

Quaeritur:

1. Quid sit voti irritatio, quotuplex distinguatur atque quae sit eiusdem vis.
2. Quinam vota irritandi facultate polleant.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I, *Quid sit voti irritatio, quotuplex distinguatur, atque quae sit eiusdem vis.*

i Haud facile est univocam atque omnibus acceptam irritationis voti de-

scriptionem dare; at *generice* dici potest voti relaxatio ab eo facta qui aut in voluntatem vovendi aut in materiam voti potestatem habet

2 Re vera duplex distingui solet ir-

ritatio: alia *directa*, quae proprio nomine irritatio dicitur, quaque obligatio voti exstinguitur, ita ut numquam postea reviviscat; alia *indirecta*, qua obligatio ex se tantum suspenditur, quaeque proinde haud proprio nomine irritatio vocatur. Illa *ex persona* fit, id est ab eo qui potestatem dominativam in voluntatem voventis exercet; haec *ex re*, i. e. ab eo qui potestatem in voti materiam habet; illa semper valide exercetur et, ex iusta causa, etiam licite, can. 1312, § 1; haec ad valorem exigit ut potestas in materiam retineatur; hinc si ex potestate iurisdictionis fit, iusta causa ad valorem requiritur; non item si ex dominio: nam valide semper exigitur quod ex iustitia debetur. Utrique tamen communis est formalis ratio: ius alienum non laedendum at in *indirecta* irritatione ius intelligitur in certam rem, in *directa*, e contra, ius seu potestas dominativa in voventis voluntatem. Quo fit ut cum haec votum proprie irritet, illa eius obligationem potius suspendat. At vero sine voluntate, saltem implicita, votum irritandi, irritatio *directa* non datur ², cum ad *suspensionem* sufficiat ut qui in voti materiam potestatem exercet, etsi votum ignoret, id exigit aut prohibeat quod cum voti executione componi nequeat.

30 Si, vero, quaeritur quodnam sit potestatis irritandi vota *fundamentum*, quique eiusdem *limites*, id de *indirecta* irritatione facile intelligitur, cum ex ipso *iure naturae* nequeat quis ad id absoluta obligatione sese obstringere quod alieno iuri obstet. Quare omne votum hac semper, implicita saltem, conditione fieri debet: « dummo-

do id nemini praejudicium afferat », et qui potestatem in voti materiam habet « potest voti obligationem tamdiu suspendere, quamdiu voti adimplementum sibi praeiudicium afferat », can. 1312, § 2.

Contra, de *directae irritationis* potestatis origine difficilior est quaestio, saltem si amplissimi spectantur limites ad quos eadem, e communi sententia, porrigitur. Alii eam ex *iure naturali* repetunt (Billuart, Salmanticenses, S. Alfonsus), alii potius ex *iure positivo* (Busembaum, Schmalzgrueber); at rectius plerique *utrique iuri* suam partem tribuunt: naturali fundamentum, positivo determinationem atque nonnullas extensiones (Wemz, Lehmkuhl, Vermeersch, Damen, etc.) ³.

Re vera ipsa potestas dominativa parentum facultatem huiusmodi quoad filios qui iudicii maturitatem nondum plene adepti sunt saltem suadet; eademque professio religiosa quoad religiosorum vota exigere videtur. At ea potestas quae in patre ad annos iuridicae filiorum pubertatis porrigatur, atque patri superiorique religioso ius tribuat omnia prorsus vota irritandi ex solo iure naturae non probatur, sed ex *iure consuetudinario* (fontes enim scripti huiusmodi extensionem haud probant) repetenda videtur. Id, vero, alii uti generalem atque conditionatam Ecclesiae *dispensationem* exhibent ⁴, alii uti legem qua ipsa potestas dominativa plus minus extenditur, alii uti huiusmodi potestatis extensionem *potestate vicaria* peractam ⁵. Re vera, cum de voto agatur seu de vinculo quod directe cum Deo contrahitur, et nos existimamus extensionem iuris naturalis nonnisi potestate vicaria fieri posse. Exinde sequitur iustam

¹ Cfr. A. Vermeersch, *Quaestiones de virtutibus Religionis et Pietatis*, Brugis 1912, 135; C. A. Damen, C. SS. R., *De irritatione et suspensione votorum spectato iure naturali atque iure ecclesiastico antiquo et novo* (excerpt. ex Comment. < Apollinaris >, 1930, 7).

- Cfr. Suarez, *De virtute religionis*, tr. 6; *De Voto*, l. 6, c. 7, n. 13.

³ Cfr. A. Vermeersch, *l. c.*, et C. A. Damen, *o. c.*, qui data opera atque egregie de hac re disserit.

⁴ Ita Vermeersch, *l. c.*

⁵ Ita Damen, *o. c.*, 30

causam quae huic extensioni faveat ad valorem requiri.

Haec, tamen, aptius explicantur cum singulae considerantur personae ad quas huiusmodi potestas spectat.

Ad II. *Quinam vota irritandi facultate polleant.*

Directam ab indirecta irritatione adhuc distinguamus oportet.

i' Facultate vota *directe* irritandi pollent, uti diximus, qui potestatem dominativam in voluntatem voventis legitime exercent, can. 1312, § 1, i. e. certo parentes et superiores religiosi.

Parentibus aliqualem esse *facultatem* filiorum vota irritandi ipsum *ius naturale*, uti superius innuimus, saltem suadet; non omnia tamen, neque omnium filiorum. Quae enim patriae potestatis fines excedunt directa irritatio, spectato solo iure naturae, attingere nequit; haec igitur, saltem ad actus internos haud porrigitur: merito animadvertit Vermeersch filium quem natura fecerit ineptum ad Deum voto colendum, independentem a patre posse sponsalia contrahere⁶. Praeterea, cum huiusmodi potestas filiorum animi imbecillitate prae primis innitatur, difficilius adhuc ex iure naturae eiusdem extensio quoad aetatem definitur; etenim vel ipsa impuberum determinatio a iure positivo nonnihil pendet: numquid ex iure naturae magis diuturna potestas in filios quam in filias probatur? et tamen hae pubertatem ocius attingunt.

2" At vero *ex iure canonico antiquo* quaevis vota, etiam mere interna, ab impuberibus emissa, pater, eiusque defectu tutor, atque probabiliter etiam mater, patre absente, vel etiam praesente et non contradicente, directe irritare poterat. Ab impuberibus emissa, diximus; quod communis tenebat doctrina, licet quidam id, etsi cum aliqua

haesitatione, ad omnes minores extenderent, cum recentiores codices puberum et impuberum distinctionem non amplius agnoscerent

3° Cui sententiae *iure novo* plurium consensus arrisit, cum ex can. 89 minor in exercitio suorum iurium potestati parentum vel tutorum obnoxius maneat, iis dumtaxat exceptis, in quibus ius minores a patria potestate exemptos habet. Hinc in omnes minores non emancipatos potestatem dominativam parentum, de qua in can. 1312, § i, nonnulli cadere existimantes, eorum vota ab iisdem parentibus directe irritari posse pro certo habent vel uti probabilem opinionem docent \ At P. Salsmans vota quae electionem status vitae respiciunt ab huiusmodi potestate excipit⁷, cum omni fidei ius sit, adepta aetate 15 annorum, statum religiosum sine parentum consensu amplectendi, can. 542, cumque votum ingrediendi religionem votorum sollemnium absolute et post completum decimum octavum aetatis annum sit S. Sedi reservatum, can. 1309: mirum enim esset si filius independentem a consensu parentum id promittere non posset quod facere permittitur atque si pater posset pro lubitu votum irritare quod S. Sedi reservatum est.

4" At alii exinde argumentum potius, etsi indirectum, repetunt quo huiusmodi patriae potestatis extensioni opponantur⁸. His insuper rationibus innituntur: 1) filius, adepta pubertate, praesumitur habere discretionem

⁷ Ita D'Annibale, *Summula*, III, 5, 206; cfr. quoque BUCCERONI, *Inst. Theol. Mor.*, I, 608.

⁸ Pro certo rem habent: Vermeersch, *Theol. Mor.*, II, 224; Génicot-Salsmans, *hist. Theol. Mor.*, I, 325; Coccin, *Connu, ni Cod.*, V, 140; Ferreres, *Compen. Theol. Mor.*, I, 416; uti probabilem aestimant: Arrégui, *Summ. Theol. Mor.*, 213; Tanqueray, *Theol. Mor.*, II, 993.

⁹ *Le pouvoir paternel d'annuler les vœux*, in <Nouv. Rev. théol.>, 1928, 429-436.

¹⁰ Ita A. Schmitt, S. J., in <Zeitschrift für Katholische Théologie>, 1925, 276, et Damen, *o. c.*, 41⁹s.

ad votum requisitam, atque fit sui iuris quantum ad divinum obsequium; — 2) potestas dominativa in voluntatem voventis, de qua in can. 1312, § 1, haud idem est ac subiectio potestati parentum in exercitio suorum iurium de quo in can. 89; — 3) in hoc canone non considerantur, saltem directe et ut sic, iura mere naturalia, quale est ius emittendi vota, sed iura dumtaxat ex institutione divina vel ecclesiastica susceptioni baptismatis annexa; — 4) etiamsi iura quoque naturalia canon iste spectaret, haud necessario secum ferret in parentibus potestatem vota filiorum minorum directe irritandi: ad requisitam enim istorum dependentiam in exercitio suorum iurium indirecta irritationis potestas satis est; — 5) etiamsi canonis verba « obnoxia manet » talem interpretationem per se admitterent quae directam votorum irritationem secum ferret, ius emittendi vota, servato quoad dependentiam solo iure naturali, saltem valde probabiliter inter exceptiones recensendum esset ab ipso canone admissas: licet enim exceptio haec in Codice aperte haud commemoretur, expressae tamen exceptiones (facultas amplectendi statum religiosum vel ecclesiasticum, modo requisitam aetatem minor habeat: atque ius agendi et respondendi in causis spiritualibus et cum spiritualibus connexis, sine patris vel tutoris consensu) satis insinuare videntur minorem in exercendis iuribus suis spiritualibus parentibus vel tutoribus, salvo iure naturali, haud esse obnoxium

50 Licet allatae rationes haud aequali firmitate gaudeant, sententia tamen cui favent et nobis verior videtur, hac praesertim de causa quia, sive res in se spectes, sive ad ea attendas quae Codex de iuribus minorum statuit, sufficiens ratio haud ostenditur pro

tanta patriae potestatis extensione in iis quae ad ipsum ius divinum spectant: haec enim extensio, uti diximus, nonnisi vicariae potestatis usu explicari videtur. Iamvero, cum ad exercitium patriae potestatis in minores facultas eorum vota indirecte irritandi sufficiat, numquid rationabiliter iisdem amplior potestas concederetur? praesertim si ad vim directae irritationis attenditur, quae vota etiam in futurum valitura respicit, atque semper valide exercetur, licet iusta causa desit.

Aliter res accidunt, cum de impuberibus agitur: nam et aetatis imbecillitas et necessitas ius naturale certis finibus determinandi iustam profecto causam suppeditant huiusmodi facultatem parentibus vel tutoribus tribuendi, etsi citra iuris naturalis fines in nonnullis casibus eadem exerceatur. Id, tamen, mirum videri potest quod pubertatem, quae alia et alia est pro masculo et pro femina quaeque ad sexualem potius evolutionem quam ad animi maturitatem spectat, ius elegerit ad fines potestatis huiusmodi constituendos.

6" Numquid, vero, contrariam sententiam quae parentum facultatem ad omnes minores extendit uti probabilem ac proin uti practice tutam retinere licet? Id Vermeersch data opera probare contendit ¹⁾. Idemque nobis antea satis probabatur. Neque nunc sententiam illam improbabilem, ob auctoritatum pondus, dicere audemus. At, omnibus denuo ad trutinam revocatis atque maturius perpensis, existimamus *practice* opinionem negativam tenendam esse. Cum enim opposita sententia unice can. 89 innitatur, cumque dubium sit an Codex antiquam disciplinam mutare voluerit, dubium huiusmodi can. 6, 4' solvendum esse

>> Cfr. Damen, o. c., 31-54.

37 - *Canis conscientiae*, L

¹⁾ - *De probabiliter valida voti irritatione*, in < Periodica >, XIX (1930), 17*-x8*.

videtur, i. e. « in dubio num aliquod canonum praescriptum cum veteri iure discrepet, a veteri iure non est recedendum ».

7' *Superiori religioso*, quin immo et superioris, cum potestate dominativa polleat, ex *ipso iure naturae*, ratione professionis religiosae, ius est quaedam vota religiosorum professorum directe irritandi, ea scilicet quae cum subiectione a regula requisita aliquem nexum habent. Verum ex iure canonico consuetudinario, quod iure quoque novo sustinetur, — Codex enim subiectum activum potestatis huiusmodi non determinat, ac proinde ex iure antiquo aestimandum est, can. 6, 2° — superior religiosus potest omnia religiosorum vota *post professionem emissa* directe irritare, iis exceptis quae statum religiosum constituunt, et quae professioni adnexa sunt, v. gr. votum abstinentiae quadagesimalis, et quae superior praelatus iam rata habuit. His accensendum quoque est votum transeundi ad statum religiosum perfectiorem *; at nunc, cum nequeat religiosus « ad aliam religionem, etiam strictiorem, vel e monasterio sui iuris ad aliud transire sine auctoritate Apostolicae Sedis », can. 632, votum huiusmodi ante obtentam veniam non valet, nisi forte sit hac conditione elicited.

8' *Vota ante professionem emissa* Superior religiosus directe irritare non potest, at eadem ipso facto suspenduntur « donec vovens in religione permanserit », can. 1315. Quae suspensio quaevis vota respicit, etiam « quae vitae religiosae ducendae non nocent » “; atque etiam nunc, non aliter atque ante Codicem, potest religiosus omnia vota privata non reservata in professionem saltem perpetuam commutare. Num, vero, per professionem *sollemnem* vota privata antea

emissa extinguuntur? Ante Codicem de voto ingrediendi religionem rigidior saltem ex iure ecclesiastico id certum erat; atque plerique Auctores, praecunte S. Thoma, idem de quolibet voto asserebant; idque ex ipsa rei natura, sive quia in totius vitae deputatione quae ad Deum per religionem lit includuntur omnia alia vota quae sunt « quorundam particularium operum » 1, quatenus scilicet homo « abundantiori ratione solvit debitum suum, dando totaliter voluntatem suam » 1; sive quia « religionis onus hominem satis onerat, ut alia superaddere non oporteat » 18. At huic sententiae alii obsistebant, prae primis Suarez 1 qui tamen illam probabilem in praxi aestimabat.

Codex I. C. simpliciter statuit: « vota ante professionem religiosam emissa suspenduntur donec vovens in religione permanserit », can. 1315. Hinc nonnulli putant ius praecedens non nihil mutatum esse, cum omnis professionis religiosae communis statuatur effectus, votorum scilicet suspensio, dum vovens in religione manet. At est qui putet canonem 1315 de *prima* dumtaxat professione agere, quae numquam est sollemnis 21. Nobis, vero, tanta vis professionis religiosae ex iure naturae non probatur, neque intelligimus quae sit, ex eodem iure, discriminis ratio inter votum sollemne et simplex perpetuum ad hunc effectum quod attinet: votorum enim sollemnitate a positivo iure pendere

18 Cap. ult. *De regularibus transeuntibus ad religionem*, in 60.

S. Th., II-II, q. 88, a. 12, ad 1.

17 Passerini, *De Hominum Statibus et officiis*, t. 3, q. 189 n. 554.

18 S. Thomas, l. c. Cfr. etiam: Laymann, *Theol. mor.*, l. 4, t. 5, c. 10, n. 3; Plat, *Praelectiones Iuris Regularis*, I, q. 184, qui plures alios Auctores refert; Lehmküh1, *Theol. Mor.*, I, n. 616; Wernz, *Ius Decretalium*, III, n. 646.

19 *De Virtute et Statu religionis*, III, l. 6, c. 14, n. 12.

20 Ita Vermeersch, l. c.

—1 Iu Damen, o. c., 55-67.

>> Cap. *Licet de Rcg.* (18, III, 31).

U VULMttRSC.H-CRfcUSEN, *Epitome*, II, n. 646.

et nos cum aliis tenemus; hinc saltem potuit Codex huiusmodi vi votorum priorum extinctiva suo silentio sollemnem professionem privare. At num voluerit una linea atque veluti indirecte praecedentem controversiam de ipso iure naturali sua auctoritate solvere, dicere non audemus.

9" Sitne, tandem, *manto potestas* irritandi directe vota uxoris, concors haud est Auctorum opinio, licet recentiores in negativam sententiam magis inclinent. Idque merito. Haec enim potestas *iure naturali* non exigitur, cum ad rectum familiae regimen votorum indirecta irritatio suihiat, atque potestas dominativa viro in voluntatem uxoris non sit; neque *iure canonico* sive antiquo, tum scripto tum consuetudinario, sive novo ullo modo probatur. Quin immo Litt. encycl. *Casti Connubii* contrarium potius insinuatur, cum mulier uti viri socia exhibeatur, eius extollatur amoris principatus in familia, atque proposita eius subiectio dissimilis expresse dicatur a minorum subiectione: « Haec autem obtemperatio non libertatem negat neque aufert, quae ad mulierem tam pro humanae personae praestantia quam pro nobilissimis uxoris, matris, sociae muneribus pleno iure pertinet; neque obsecundare eam iubet quibuslibet viri optatis, ipsi forte rationi vel uxoris dignitati minus congruentibus; nec denique uxorem aequiparandam docet personis, quae in iure minores dicuntur, quibus ob maturioris iudicii defectum vel rerum humanarum imperitiam liberum suorum iurium exercitium concedi non solet; sed vetat exaggeratam illam licentiam, quae familiae bonum non curat, vetat in hoc familiae corpore cor separari a capite,

-2 Ita Pk ü MMUR, *Manuale Theol, Mor,t* II, 418; Génic OT-Sal smans, I, 325; Noldin, *De praeceptis*, 227; Schilling, *Lchrbuch der Moralth.*, 320; H. SCHAUFELLE, *Mantus valetne directe irritare uxoris vota matrimonio durante emissa?* in < Periodica >, XXIII (1934), !75*-i85*.

cum maximo totius corporis detrimento et proximo ruinae periculo ».

10" Facultate vota *indirecte* irritandi pollent: i) *parentes* quoad vota filiorum tempore pubertatis emissa vel firmata, quae familiae regimini seu admimstrationi obstant; — 2) *coniuges* ad invicem, etiam quoad vota ante matrimonium facta, modo verum praeludicium sibi afferant; — 3) *superior religiosus*, quoad novitiorum vota quae domus ordini obsistant; — 4) *praeses, dominus* ac quilibet alius qui qualemcumque potestatem sive lurisdictionis sive dominii in materiam habet, quoties ac quamdiu voti adimplementum sibi praeiudicium afferat.

Ad III. *Quid ad casum.*

i° Quae fuerit vera voventium intentio prae primis investigandum esset: utrumque enim votum, et pia peregrinationis et ingressus in religionem, hac conditione factum est si laetus nuntius ex oris Africae perveniret. Iamvero laetum nuntium tristis post nonnullos menses subsecutus est. Quid igitur? fuitne voluntas promissa hac conditione exsequendi si primus nuntius laetus esset, an potius si Franciscus totius belli periculis defungeretur? Si ad omnes casus circumstantias attendas voventium consilium quoad piam peregrinationem primum esse dixeris: desiderium enim, excepto nuntio, ipsam peragendi, cui tamen pater obstitit, id vehementer insinuat, idemque quaestio confessario proposita suadere videtur. At hanc fuisse quoque Caeciliae voluntatem quoad ingressum in religionem vel ipsius voti natura atque momentum in dubium nonnihil vertunt. Verum quoad utrumque communes de voti interpretatione normae adhibendae sunt.

2" Quid, vero, si et Caecilia primum voluit? Numquid eius votum parentum oppositione directe irritatum est? Ex iis quae superius diximus id, ne

practice quidem, pro certo habere possumus: non enim de impubère, sed de maiore agitur atque de status electione cuius votum et ex iis qui parentum potestatem in omnes minores admittunt, quidam, ut vidimus, ab huiusmodi extensione excipiunt. At ante authenticam quaestionis solutionem, damnare haud auderemus qui vellet iuxta aliorum placita casum solvere. Verum in praesenti casu id quoque pensandum esset num Caeciliae parentes voti executioni dumtaxat obstiterint an votum ipsum irritare, voluntate saltem implicita, voluerint; siquidem sine huiusmodi voluntate directa irritatio, uti diximus, non datur.

Omnibus igitur simul pensatis tutius ageret confessarius qui responderet Caeciliae ut voti dispensationem peteret; idque prudenter suaderet, si eiusdem haesitationem invincibilem agnosceret vel gravibus rationibus fundatam: nam sine certa vocatione vel

aptitudinc, ingressus in religionem procul dubio dissuadendus est.

3° Ad piam peregrinationem quod attinet, supposita voluntate eam post primum nuntium exsequendi, patris repugnantia neque filiarum votum, ob propositas rationes, neque probabilius votum uxoris directe irritare valuit, sed indirecte tantum, eorum executionem suspendendo. Potuisset, utique, uxor ac potuissent pariter filiae concessae licentiae executionem urgere, at ad id gravem mariti et patris repugnantiam sustinere haud debuissent.

At ad quid, eodem mortuo, nunc tenentur? Votum per se reviviscit. At pensandum est num ob mutatas circumstantias id re vera occurrat: matrem enim, ob mariti obitum, angustius se habere casus aperte declarat. Saltem iusta causa pro dispensatione obtinenda habetur; idque potest confessarius mulieri sciscitanti suggerere.

A. L.

188. DE VOTI IRRITATIONE ALTERA FACTI SPECIES.

Rosa post professionem in Congregatione religiosa plura in aestu fervoris privatim emisit vota. Initio quidem alacriter ea implevit: ac progressu temporis non levem ex iis difficultatem experta, rem Superiorissae manifestavit. Haec, inconsultam Rosae agendi rationem haud probans, omnia privata vota plane irritavit. Paullo postea Rosa, e Congregatione rite dimissa simulque votis religiosis exonerata, dubitare coepit num votis illis olim in religione privatim editis nunc iterum teneatur.

Quaeritur:

1. Quid sit votorum irritatio et quotuplex recenseatur.
2. Quibusnam competat potestas vota irritandi.
3. Quid de casu.

SOLUTIO

Ad I. Quid sit votorum irritatio et quotuplex recenseatur, perluce contineatur in duobus praescriptis can. 1312: «Qui potestatem dominativam in voluntatem voventis legitime

exercet, potest eius vota valide et, ex iusta causa, etiam licite, irrita reddere, ita ut nullo in casu obligatio postea reviviscat » (§ 1). « Qui potestatem non quidem in voluntatem voventis,

sed in voti materiam habet, potest voti obligationem tandiu suspendere, quamdiu voti adimplementum sibi praeiudicium afferat » (§ 2).

Duplex igitur est voti irritatio: directa, quae proprie irritatio vocatur, et indirecta, quae in Codice obtinet nomen suspensionis.

Irritationis primum fundamentum est auctoritas S. Scripturae; nam in Num. 30 praecipitur, ut vota emissa a viris eo ipso firma sint, emissa vero a mulieribus quae sub paterna vel maritali auctoritate vivunt, si pater vel maritus statim contradixerint, sint irrita. Alterum fundamentum est ratio allata a S. Thoma I: « Nullus potest per promissionem se firmiter obligare ad id quod est in potestate alterius, sed solum ad id quod est omnino in sua potestate. Quicumque autem est subiectus alicui... non potest se per votum firmiter obligare in his in quibus alteri subiicitur, sine consensu sui superioris... Est contra virtutem, ut id quod est alterius, homo offerat Deo. Et ideo non potest omnino salvari ratio voti, cum quis in potestate alterius constitutus vovet id quod est in potestate alterius, nisi sub conditione, si ille ad cuius potestatem pertinet non contradicat ».

Ad II. Iuxta verba canonis vota irritare potest « qui potestatem dominativam in voluntatem voventis legitime exercet », suspendere vero « qui potestatem non quidem in voluntatem voventis, sed in voti materiam habet ».

Potestatem autem dominativam exercent (adeoque vota irritare possunt):

a) in *religiosos*: S. Pontifex, Ordinarius loci quoad religiosas feminas

quarum est Superior, Superior religiosus, sive maior sive localis, et etiam Superiorissa pro rcspectivis subditis.

b) in *impuberes*: pater, eoque deficiente vel consentiente, mater, tutor vel qui succedunt in iura patris.

In aliis casibus, quos pertractare longum esset, dubitatur utrum quis potestatem dominativam in voluntatem alterius exercent, adeoque vota irritare possit, annon. Praesertim dubitatur utrum pater irritare possit vota filii minorennis, et maritus uxoris. Pro utraque parte doctores graves inveniuntur.

Propter potestatem in materiam voti, indirecte irritare seu suspendere possunt:

d) S. Pontifex omnium vota quae iuribus Ecclesiae praeiudicant.

b) Parentes vota filiorum puberum nondum exemptorum quae impediunt liberam administrationem familiae, v. gr. votum peregrinationis.

c) Superior religiosus vota novitiorum quae impediunt disciplinam novitiatum, ut sunt generatim vota personalia. Qua in re notandum est praescriptum canonis 1315: «Vota ante professionem religiosam emissa suspenduntur, donec vovens in religione permanserit ».

d) Maritus vota uxoris et uxor vota viri quae iuribus matrimonialibus adversantur.

e) Herus vota famulorum quae obstant debito famulatu.

Ad III. Nullum plane dubium est quin Rosae vota valide, imo et licite irritata sint. Cum autem « nullo in casu obligatio postea reviviscat », patet Rosam e Congregatione dimissam votis in religione privatim editis minime teneri.

189. DE VOTI DISPENSATIONE.

Agnes, iuvenis viginti annorum, matrimonium contraxit et consummavit cum Camillo. Mense vix expleto, vir in amentiam cecidit. Tum Agnes tanto moerore est affecta ut apud moniales, a quibus fuerat instituta, rursus se receperit et, mundi pertaesa, votum perpetuae castitatis private emisit. Brevi moritur Camillus; Agneti modo conspicuae nuptiae offeruntur, cumque ob florentem ipsius aetatem periculum sit incontinentiae dispensatio petitur.

Quaeritur:

1. An et quibus de causis dispensatio a votis concedi possit.
2. Quibusnam competat potestas dispensandi in votis.
3. A quo in casu dispensatio petenda.

SOLUTIO

Ad I. Dispensatio a votis est relaxatio votorum nomine Dei facta ab eo qui iurisdictionem habet competentem.

Est igitur unus e tribus modis quibus votum potest cessare ab extrinseco, seu interventu voluntatis humanae.

Essentialiter differt ab utroque alio, id est ab irritatione et a commutatione, — saltem a commutatione in aequale vel in melius, nam commutatio in minus non est nisi species quaedam dispensationis, — quatenus, in ipsa, secus ac in aliis duobus modis, relaxatio voti fit *nomine Dei*, non nomine proprio relaxantis, et ideo vi *potestatis iurisdictionalis* a Deo acceptae, non vi potestatis dominativae sive in voluntatem voventis sive in materiam voti.

Exinde sponte oritur duplex quaestio: an scilicet dispensatio concedi possit — seu, an Deus revera contulerit hominibus facultatem vota eo modo relaxandi — et. si affirmative, quibusnam e causis id fieri valeat.

Breviter de utraque illa quaestione.

I* *An dispensatio a votis concedi possit.*

Circa hoc, nullum prorsus dubium.

Etenim Ecclesia sibi vindicat et

constanter vindicavit, tam theoretice quam practice, facultatem vota relaxandi nomine Dei. Iamvero, pro infallibilitate qua praedita est, nec posset nec potuisset unquam, in re quam maxime pertinente ad fidem et mores, ius sibi arrogare quod ipsi revera non competeret. Ergo.

Ceteroquin D. N. I. C. promisit ac contulit Petro, Apostolis, eorumque successoribus, potestatem solvendi, his in terris, vincula omnia, quae non soluta, ingressum hominum in vitam aeternam impedire aut retardare possent: « Tibi dabo claves regni coelorum, et quodeumque solveris super terram erit solutum et in coelis » 1. — « Arnen dico vobis... quaecumque solveritis super terram erunt soluta et in coelo » *.

Consonat tandem ratio theologica, sic ab Angelico Doctore exposita: « Ille qui vovet, quodammodo sibi statuit legem, obligans se ad aliquid, quod est secundum se, et ut in pluribus bonum: potest tamen contingere, quod in aliquo casu sit vel simpliciter malum, vel inutile, vel maioris boni

› M¹ 16. 19.

2 Ibid, 18, i8.

impeditivum; quod est contra rationem eius, quod cadit sub voto,... et ideo necesse est, quod determinetur in tali casu votum non servandum: et si quidem absolute determinetur aliquod votum non esse servandum, dicitur esse dispensatio voti » 3.

2° *Quibusnam e causis dispensatio a votis concedi potest?*

Quod dispensatio requirat, et quidem non solum ad liceitatem sed etiam ad *validitatem* sui, iustam causam, sequitur iam ex ipsa eius natura.

Eam enim concedendo, homo non remittit aliquid in lege propria aut in lege praedecessoris vel inferioris, bene vero in lege Superioris. Ast, sine iusta causa, nemo potest valide quidquam remittere in lege Superioris.

Praeterea, dispensando a votis, homo utitur facultate a Deo ad hoc accepta, nomine Dei exercenda, et quae ius divinum immediate respicit. Sed nimis evidens est Deum non potuisse talem facultatem ita tribuere homini, ut hic ea uti valeat pro libitu et arbitrio suo.

Denique vota faciunt quam maxime ad Dei honorem necnon ad salutem et profectum voventium. Ergo relaxari nequeunt irrationabiliter, cum id necessario cederet in destructionem et non in aedificationem; pro voventibus honorem vero Dei, nedum promoveret, potius laederet aut auferret.

Porro iustae causae dispensationis a votis sequentes recenseri solent:

a) bonum commune, sive Ecclesiae, sive societatis civilis, sive etiam familiae;

fe) bonum particulare ipsius voventis, ut puta: maior eius profectus spiritualis, liberatio eius a probabili periculo transgressionis (sive oriatur illud periculum e communi hominum fragilitate, sive e peculiari conditione voventis); liberatio a magnis scrupulis, a

nimiis dubiis, nimia anxietate vel difficultate (etiam praevisa antea), in exsequendis promissis, etc.;

c) imperfectio actus quo emissum est votum, cum hoc nempe positum fuerit nimia cum facilitate, vel ex metu, vel ab impubère.

Sedulo tamen notetur minime requiri, ad dispensationem a votis valide et licite concedendam, causam quae, de se, iam sufficiat ad inducendam cessationem voti ab intrinseco. Secus enim ad quid daretur potestas dispensandi? Prorsus inanis evaderet, cum exerceri non posset nisi in materiam de se iam non existentem.

Satis est igitur ut causa dispensandi dispensantem valeat rationabiliter movere ad votum nomine Dei relaxandum. Quod si vero, causa illa, quamvis non omnino vana, insufficiens tamen videatur ad dispensationem ex integro concedendam, huic dispensationi admisceatur commutatio quaedam; id est, non totaliter relaxetur votum, sed tantum commutetur in minus (in minus, nam scitur commutationem in melius, vel etiam in aequale, fieri posse ab ipso vovente, neque habere ullo modo rationem dispensationis).

Ad II. Ut clarius solvatur quaestio, dicemus successive prius de ipsis personis quibus competit potestas dispensandi a votis, posterius de extensione huius potestatis in variis illis personis.

i° *De personis quibus competit potestas dispensandi a votis.*

Quaenam debeant esse personae istae, facile deducitur e responsione ad I quaesitum.

Cum enim dispensatio a votis fiat nomine Dei et circa ius divinum spiritualia respiciens, facultas dispensandi a votis competere nequit nisi iis quibus Deus concessit, vel per seipsum (instituendo nimirum spiritualementem auctoritatem in terris), vel per suam Ec-

3 s. *Th.*, II-II» q. 88, a. io c.

clesiam, potestatem iurisdictionis in spiritualibus.

Hinc, in materia votorum, dispensare possunt:

A - Romanus Pontifex, quod attinet ad omnes fideles.

B - Sub R. Pontifice:

a) Ordinarius loci, quod attinet ad suos subditos, ubique terrarum degentes, necnon peregrinos et vagos, ast solum, quoad hos (peregrinos nempe et vagos), cum actu degunt in territorio;

α) Superior religionis clericalis exemptae, quod attinet ad professos, novitios, aliosque in religiosa domo diu noctuque degentes causa famulatus aut educationis aut hospitii aut infirmiae valetudinis

c) Ii quibus ab Apostolica Sede delegata fuerit dispensandi potestas, quod attinet ad subiecta in delegatione designata.

Tali delegatione, et quidem generali, seu se extendente ad omnes fideles, fruuntur, v. gr. confessarii regulares, antiqua privilegia mendicantium habentes, nam ea privilegia, utpote non expresse revocata in novo Codice, plene retinent sub ipso pristinum suum vigorem 5.

Et hic diligenter animadvertere oportet Superiorem religiosum non exemptum, Confessarium simplicem, imo et parochum, — quamvis hic dispensare valeat cum singulis subditis vel singulis familiis in nonnullis legibus ecclesiasticis, — nulla per se polere facultate dispensandi a votis, — praeterquam quod cum, utendo potestate sibi facta can. 1044-1045, dispensant, ad normam iuris, ab impedimento ob votum castitatis, et ideo hoc votum indirecte relaxant.

Si vero quaeritur cuiusnam rationis sit potestas dispensandi a votis quae

competit auctoritatibus supra recensitis, respondendum est eam esse, in R. Pont., non quidem propriam, — cum R. P. non dispenset in lege sua, vel in lege praedecessoris aut inferioris, — sed neque tamen mere delegatam, — quippe quod adnexa est muneris ordinario, — bene vero *vicariani*, id est a Deo concessam, ut, per eam, vices ipsius Dei gerantur in relaxatione iuris quod sit pariter ipsius Dei. Idem dici debet, — utique servatis servandis, seu debita cum proportione, — de potestate competente, ea in re, et vi ipsius muneris, loci Ordinario. Quaelibet autem alia potestas dispensandi in materia voti habenda est ut delegata a Sancta Sede.

2° *De extensione potestatis dispensandi a votis in variis eius subiectis.*

Inquiritur nunc de extensione illius potestatis relate ad ipsa vota quae sub eam cadere possunt et respondetur:

1) Liquet R. Pontificem dispensare posse a quibuscumque votis. Excipiuntur tantum vota emissa ad firmandam promissionem vel mutuam, seu onerosam, vel in favorem tertii principaliter factam atque ab eo tertio acceptatam. Iis in casibus enim, invenitur *ius tertii quaesitum*, quod per se nequit, salva iustitia, auferri. Nota tamen, ad secundum casum quod attinet, verba: « ad firmandam promissionem... in favorem tertii *principaliter* factam et ab eo tertio *acceptatam* », nam si promissio facta fuerit principaliter in honorem Dei, aut tertius eam non acceptaverit, deest, huic tertio, ius quaesitum *strictum*, ac proinde nihil impedit quominus R. Pontifex valeat votum, in confirmationem talis promissionis factum, solvere nomine Dei.

Ceteroquin, vel ab iis votis in quibus invenitur strictum ius tertii quaesitum, potest, per accidens, R. Pontifex dispensare, cum scilicet:

a) vel tertius iuri suo renuntiaverit;

< Cfr can 1313, cum can 514. § 1

Cfr *Aekt nys-Damen*, t. II, n. 495; § 2 c; priacrrim PRÜMMER, t. II, n. 426.

b) vel tertius ille est persona religiosa aut institutum ecclesiasticum, cuius iura subsint supremæ administration! ipsius R. Pontificis;

c) vel bonum commune postulet relaxationem voti.

Unde fit, tandem aliquando, ut pauca omnino sint vota a quibus Vicarius Christi dispensare nequeat.

Praeterea, pro plena et universali iurisdictione qua pollet in Ecclesia, integrum est Romano Pontifici dispensationem quorundam votorum sibi exclusive reservare.

De facto autem, et iure communi, sibi reservat:

A - *Omnia vota publica*, sive solemnia, sive simplicia, sive perpetua, sive temporaria, emissa in religiosis ordinibus vel institutis, necnon votum caelibatus adnexum, in Ecclesia latina, susceptioni subdiaconatus.

Hic autem excipiuntur, licet sint publica et religiosa:

a) vota emissa in congregationibus iuris dioecesani, nam ea vota cessare possunt per concessionem, ab Ordinario loci factam, indulti saecularizationis;

b) vota temporaria, emissa in quolibet ordine vel instituto religioso, cum subiectum legitime dimittitur a Superioribus religionis;

c) quinimmo, quandoque, hoc in altero casu dimissionis subiecti, ipsa vota perpetua. Non desunt enim Instituta religiosa, in quibus potestas facta fuerit Superioribus, — utique vi peculiaris indulti S. Sedis, — dimittendi etiam professos perpetuos, ac proinde perpetua horum vota ipso facto relaxandi.

Patet tamen eiusmodi dispensationem a votis religiosis, quae ita a loci Ordinario vel a Superioribus religionis conceditur, intactam firmamque relinquere obligationem caelibatus, forte e susceptione ordinis sacri existentem.

et quam solus Romanus Pontifex relaxare valet.

B - Praeter tamen vota publica, sibi reservat R. Pontifex, in ordine ad dispensationem, duo vota privata, nimirum: votum perpetuae ac perfectae castitatis, et votum ingressus in religionem votorum solemnium.

Ast ea vota non cadunt sub tali reservatione nisi sint undequaque perfecta, id est perfecta:

a) tum ex parte materiae, quatenus nempe habeant revera pro obiecto castitatem, non tantum perpetuam sed et *perfectam*, vel ingressum in religionem votorum *solemnium* et non dumtaxat simplicium;

δ) tum ex parte subiecti — quod subiectum non censetur vovere posse modo omnino perfecto antequam compleverit decimum octavum suae aetatis annum;

c) tum tandem ex parte modi, seu obligationis, ita ut non reserventur vota ista, si emissa fuerint poenalia, vel cum conditione de futuro contingenti, vel sub disiunctione de materia reservata et non reservata, vel absque intentione gravem contrahendi obligationem.

Sedulo nota ly: « cum conditione de futuro contingenti », nam si conditio est de praeterito, aut de praesenti, aut etiam de futuro *necessario*, minime impedit quominus votum sit reservatum. Pariter si ea conditio non vere facit ad existentiam voti, sed potius ad tempus stabiliendum a quo obligatio assumpta urgere incipiat, seu, aliis verbis, si apponitur « non ad suspendendam obligationem, sed determinandam executionem voti » ", non nocet per se huius voti reservation!.

2) Ordinarius loci dispensare potest (subditos, vel peregrinos aut vagos, iuxta ea quae supra dicta sunt), ab

• Ballbrini-Palmieri, *Op. Theol. mor.*, vol. II, n. 70S. § 7,

omnibus votis in quibus non invenitur ius quaesitum tertii vel S. Sedis reservatio.

Haec tamen altera vota (reservata nempe S. Sedi), valet quandoque relaxare, videlicet:

a) cum specialem ad hoc facultatem obtinuerit a R. Pontifice;

b') quotiescumque ipsa vota sunt, vel in se dubia, vel dubie reservata;

c) tandem si grave adest periculum in mora et moraliter impossibilis, aut saltem difficilis, evadit recursus ad S. Sedem. Hoc in ultimo casu tamen, dispensatio non fit nisi vi cuiusdam *cpikeiae*, nec concedi potest praeter id quod necessitas postulat, ita ut, ubi sufficit suspensio voti, votum illud solummodo suspendatur et non simpliciter auferatur.

Ad exercitium potestatis dispensandi a votis quod attinet, solent Auctores haec monita tradere:

1) Secus ac potestas vota irritandi, potestas dispensandi a votis exigit, ad validitatem sui exercitii, consensum voventis, praeterquam quod ubi agitur de voto publico, cum Ecclesia possit semper dispensare a votis publicis subiectum quodlibet, et quantumcumque invitum, etsi solet, in praxi, et vel in casu saecularizationis impositae aut dimissionis a religione, consensum eiusdem subiecti requirere.

2) Qui pollet potestate dispensandi a votis ea uti potest etiam in favorem suiipsius, — salvo evidenter casu quo facultas delegata praescribatur exercenda solummodo in s. tribunali poenitentiae, et licet melius omnino dispensatio petatur ab altero, facultate eam concedendi pariter praedito.

3) Extra casum, modo contemplatum, facultatis delegatae exercendae solum in s. tribunali, dispensatio a votis concedi valet tam extra quam intra confessionem, quamvis, per se, consultius seligatur, cum fieri potest,

hic alter modus dispensandi (intra confessionem scilicet).

4) Eadem potestas dispensandi a votis minime restringitur, de se, ad vota non iurata. Cum enim accessorium sequatur principale, iuramentum autem voto adnexum sit huic voto quid accessorium, ii omnes qui possunt a votis dispensare, id possunt relate, tum ad vota non iurata, tum ad vota iurata.

5) « In omni dispensatione attendendum est illud Innocentii III... : “ Quid liceat secundum aequitatem, quid deceat secundum honestatem, et quid expediat secundum utilitatem ”, seu tunc solummodo dispensandum est in voto, quando honor Dei servatur et utilitati spirituali voventis consulitur » 7.

6) Iuxta S. Alfons. (*Prax. Conf.*, n. 26), quotiescumque causa dispensationis non est tanta ut eam dispensationem reddat *debitam*, oportet regulariter, et ut fert usus Ecclesiae, votum non totaliter, sed partialiter tantum, relaxare, miscendo nempe eius dispensationi aliquid de commutatione.

Immo : « Raro expedit dispensatione tollere totam obligationem voti — fere cum solis scrupulosis hoc expedit — sed praestat votum commutare, i. e. aliquam aptiorem materiam imponere. Sic enim vovens non perdit totum meritum voti et acquirit novum meritum obedientiae 8.

7) Sciendum est denique recursum ad S. Sedem, pro dispensatione a votis *reservatis*, fieri debere, libellum supplicem dirigendo ad S. C. de Religiosis, si agitur de votis religiosis; ad S. C. de Sacramentis, quoad votum adnexum ordinis sacri susceptioni (non datur tamen exemplum, publice no-

7 PRÜMMER. *Manuale Theol. moralis*, t. II, n. 428, § 5.

• PRÜMMER. *l. C.*, § 6,

tum, huiusmodi concessionis factae sacerdoti ritus latini in ordine ad matrimonium contrahendum); tandem ad S. Poenitentiariam, cum petitur dispensatio a votis privatis emissis a fidelibus unius et alterius Ecclesiae, latinae scilicet et orientalis.

Ad III. Solutio casus pendet ab hoc: votum perpetuae castitatis, ab Agnete emissum, estne undequaque perfectum, annon?

Iamvero quod votum illud perfectum sit e parte voventis, manifestum est: siquidem Agnes ipsum emisit cum esset iam plus quam viginti annorum.

Quod autem sit etiam perfectum ex parte actus vovendi, non minus patet, eo quod neque est poenale, neque emissum fuit sub influxu ullius metus, vel levis tantum. Revera dicitur Agnes vovisse dum magno moerore afficiebatur. Ast aliud est moeror, aliud metus. Hic enim, sive ab extrinseco sive etiam ab intrinseco proveniat, directe impellit voluntatem ad actum, ita ut plenam et perfectam deliberationem quodammodo saltem minuat. Secus vero moeror, qui nonnisi indirecte influit in determinationem voluntatis. Unde fit, ut nunquam, in iure, moeror aequiparetur metui, quoties hic alter affectus dicitur actum reddere invalidum aut rescindibilem. Nisi ergo tanta fuerit ut mentem muliebrem notabiliter turbaret, moestitia, qua premebatur Agnes dum vovebat, non censenda est nocuisse, ex parte ipsius actus vovendi, ad perfectionem voti emissi cum tali statu animi, licet faciliorem possit reddere concessionem eventualis dispensationis.

Ast neque de perfectione eiusdem voti est cur dubitemus si respicimus obligationem vi ipsius contractam. Emissum fuit enim nulla apposita conditione vere tali (praeter forsan conditionem, de qua infra, consensus ma-

riti); nulla quoque interveniente disjunctione de materia reservata et non reservata; atque certe tandem ex intentione gravis obligationis contrahendae (nam tali modo censendum est fieri omne votum quod versatur circa materiam de se gravem, quoties nullo modo apparet voventem nonnisi sub levi se obligare voluisse).

Nihilominus perfectum dici nequit votum Agnetis *ex parte ipsius materiae subiectae*. Licet enim haec materia, castitas nempe, sit reapse talis, ut de se importet obligationem omnino gravem, in casu certe neque attingit neque attingere potuit omnimodam suam perfectionem, cum mulier nupta nullam aliam castitatem vovere valeat quam coniugalem.

Quod si autem, non obstante ligamine suo matrimoniali, revera intenderit Agnes perfectam ac perpetuam castitatem Deo promittere, non licuit ei id facere nisi sub conditione consensus mariti. Ceterum, plene et in perpetuum ligaretur tali promissione solummodo in hypothesisi, vel quod Camillus amisisset antea (puta: per adulterium), ius ad debitum: vel quod, recuperata sanitate, voveret et ipse perfectam castitatem, ita ut ambo, ac communi consilio, mutuo suo iuri renuntiarent. Sed, positis iis adiunctis, regredimur, ut liquet, ad casum voti conditionati, sicque imperfecti e parte obligationis.

Nec refert aliunde Camillum, virum Agnetis, in amentiam incidisse, nam profecto non amisit ex hoc ius suum in corpus uxoris, licet haec non teneatur debitum ei reddere tamdiu quamdiu manet usu rationis orbatus.

Concludendum est igitur votum Agnetis, non esse, iam ob imperfectiorem suam ex parte materiae, Sanctae Sedi reservatum, et proinde relaxari posse per dispensationem concessam sive a loci Ordinario, sive a confessario regulari (iuxta dicta sub II, A), sive

a confessario ad id delegato, sive tandem, hic, Romae, et durante S. lubilaeo, vel a Poenitentiario eiusdem S. lubilaei, vel etiam a simplice confessario in Urbe approbato.

Ceterum patet minime deesse, in casu, rationem sufficienter gravem ad cuiusmodi dispensationem licite petendam ac licite valideque concedendam.

Sane haec ratio non est per se quaerenda, — per se, nam per accidens id optime fieri posset, ut si, v. gr., non alio modo valeret Agnes se suosve sustentare, — non est per se quaerenda, inquam, in felici occasione, nunc Agneti nostrae sese offerente, novas et conspicuas ineundi nuptias; ast procul dubio invenitur in periculo inconti-

nentiae in quo, ob florentem suam aetatem, versatur iuvenis vidua.

Quinimmo caveat is a quo petitur dispensatio ne morosum se ostendat in ea concedenda, licet consultius, ipsi misceat, secundum antea dicta, quamdam commutationem conditionibus ac bonae voluntati Agnetis proportionatam. Siquidem, praesertim iis in adiunctis, memorem oportet esse sapientissimi moniti Apostoli: « Cum enim (adolescentiores viduae) luxuriatae fuerint in Christo, nubere volunt... Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia »

H. λ P.

190. DE COMMUTATIONE VOTI.

Caecilia obtinuit voti commutationem in aliud opus quod ob difficultates, quae supervenerunt, nequit amplius exsequi; posset tamen, mutatis iam adiunctis quorum causa facta est commutatio, ad primum votum redire illudque praestare.

Quaeritur:

1. Quid sit voti commutatio.
2. Quisnam possit commutare vota.
3. Ad quid in praesenti Caecilia teneatur.

SOLUTIO

Ad I. *Quid est voti commutatio?*

Est translatio obligationis voti ab una materia in aliam, atque distinguitur triplex, scii, in opus *melius*, in *aequale* et in *minus*. Commutatio in evidenter *melius* nullam exposcit causam: in *aequale* nequit fieri sine aliqua iusta causa, licet parva sufficiat, in *minus* poscit maiorem causam, etsi non tantam quam dispensationem. Ratio primi est quia votum impedire nequit bonum maius; ratio secundi sumitur ex eo ipso quod opus non est melius; ratio tertii, quia est ex parte dispensatio Ad commutandum in aequale sufficit minus periculum transgressio-

nis, maior propensio aut devotio votantis.

Ad II. *Quisnam potest commutare vota?*

Distinguendum est inter commutationem in melius, in aequale et in minus. i° Commutatio in *evidenter melius* fieri potest propria auctoritate. Ratio est quia finis voti est promovere homines ad melius Dcoque gratius bonum; ergo, ubi in melius commutatur, optime implet. Excipe vota facta et acceptata in *commodum tertii*;

quia sine huius consensu commutari nequeunt, ob ius ei acquisitum. Excipe etiam vota *reservata*, prout sequitur ex can. 1314: «Opus voto *non reservato* promissum potest in melius vel in aequale bonum ab ipso vovente commutari; in minus vero bonum ab illo cui potestas est dispensandi ad normam can. 1313 ». 2^a Etiam commutatio in opus *aequale* fieri potest propria auctoritate, demptis casibus pro commutatione in melius iam exceptis. Constat ex can. 1314 modo exscripto. Neque ista aequalitas mathematice sed moraliter est sumenda, ita ut non appareat excessus manifestus; quia in moralibus parum pro nihilo putatur. Porro opus personale potest commutari in reale, et e converso: perpetuum in temporale, dummodo debita servetur proportio. Commutatio in minus bonum ex eodem canone fieri potest ab illo cui potestas est dispensandi ad normam can. 1314. Iamvero, hic canon statuit: « Vota non reservata possunt iusta de causa dispensare, dummodo dispensatio ne laedat ius aliis quaesitum: 1) Loci Ordinarius quod attinet ad omnes suos subditos atque etiam peregrinos atque vagos actu in territorio commorantes; 2) Superior religionis clericalis exemptae quod attinet ad personas quae can. 514, § i enumerantur (id est quoad professos, novitios, aliosve in religiosa domo diu noctuque degentes causa famulatus aut educationis aut

hospitii aut infirmiae valetudinis); 3; ii quibus ab Apostolica Sede delegata fuerit dispensandi potestas ». Conetur commutans talia opera voto substituere quae videantur magis utilia et non nimis difficilia. Tutior porro est commutatio in frequentationem Sacramentorum, ut est praxis S. Poenitentialiae.

Ad III. *Ad quid in praesenti Caecilia tenetur?*

Respondendum est eam in casu ad nihil teneri, etiamsi adimpletio sui voti culpa sua impossibilis facta sit. Per commutationem enim *a Superiore factam* prior obligatio exstincta est; obligatio autem semel exstincta non reviviscit. Idque verum manet quamvis voventi *liceat* redire ad priorem materiam aequalem vel meliorem, sive, iuxta sententiam probabilem, etiam minorem; non enim tenetur uti favore qualis est commutatio. Nam non repugnat rigorem *obligationis* in aliam transire materiam, et manere *facultatem* implendi illam per priora. Quamvis autem Caecilia ad apicem iuris ad nihil teneatur, nihilominus suadendum ei est ut sponte ad prius votum redeat, praesertim si culpa sua materia surrogata facta sit impossibilis. Si vero commutationem propria auctoritate perfecisset, ad id obligata esset; quia propria auctoritate obligatio non transfertur, sed solum ei satisfit per opus melius vel aequale.

C. D.

191. DE OBLIGATIONE SEQUENDI Vocationem RELIGIOSAM.

Petrus, qui in eo est ut institutum quoddam pro missionibus apud infideles ingrediatur, manifestat Francisco, confessario, voluntatem a proposito resiliendi. Hic eum severe obiurgat et obligat, sub poena deneandae absolutionis, ad pristinum propositum servandum.

Quaeritur:

1. Quid de obligatione sequendi vocationem.
2. Qui de agendi ratione Francisci.

SOLUTIO

Ad I. De vocationis natura et obligationibus plura hisce annis scripta sunt, quae tamen omnia non est necessarium exponere ad casus nostri solutionem. Synthetice haec concludenda :

a) *quoad vocationem religiosam*: Nemo *per se* tenetur ingredi religionem, quia consilia evangelica non obligant: alias enim essent praecepta, non consilia; *per accidens* vero aliquis obligari potest, v. gr. ratione voti emissi vel periculi cui certus est se exponi si in saeculo maneat *;

b) *quoad vocationem ad sacros ordines*: certo graviter peccat qui, certus se non esse vocatum, se in sacros ordines intrudit; certo pariter letaliter peccat qui recusat ad sacros ordines accedere, quando adsunt signa extraordinaria divinae vocationis vel, ut addit Angelicus, quando intercedit positivum praeceptum Summi Pontificis; non datur vero gravis obligatio ascendendi ad ordines si adsunt tantum signa ordinaria seu communia divinae vocationis.

Quoad munus vero confessarii, directoris spiritus vel sacerdotum, immo superiorum et fidelium in genere, ius canonicum et sacra doctrina ab utroque errore abhorret: eorum qui, quadam laicismi tabe foede imbuti, parvi faciunt statum sacerdotalem vel religiosum et vel vocatos avertunt ab hoc statu suscipiendo vel saltem nobiliores vocationes nec curant nec foveant, et eorum qui, vexationes creantes sub specie legis, alios impellunt ad huiusmodi status suscipiendos.

Prioribus, illis scii, qui nec satis aestimant nec foveant vocationes ecclesiasticas, sufficiat recolere ex Codice can. 487: *Status religiosus... ab om-*

nibus in honore habendus est; et praesertim can. 1353: Dent operam sacerdotes, praesertim parochi, ut pueros, qui indicia praebeant ecclesiasticae vocationis, peculiaribus curis a saeculi contagiis arceant, ad pietatem informant, primis litterarum studiis imbuant, divinaeque in eis vocationis germen foveant.

Ceteri vero meditentur can. 971 : *Nefas est quemquam, quovis modo, ob quamlibet rationem, ad statum clericalem cogere, vel canonice idoneum ab eodem avertere*; necnon can. 2352: *Excommunicatione nemini reservata ipso facto plectuntur omnes, qualibet etiam dignitate fungentes, qui quoquo modo cogant sive virum ad statum clericalem amplexendum, sive virum aut mulierem ad religionem ingrediendam vel ad emittendam religiosam professionem tam sollemnem quam simplicem, tam perpetuam quam temporariam*. Et hoc certe valet etsi auctor coactionis certus sit cum quem cogit esse a Deo vocatum.

Ex his iam patet solutio primae quaestionis.

Ad II. Ad secundam vero quod attinet, reprobanda agendi ratio Francisci, utpote graviter contraria prudentiae et ecclesiasticae disciplinae. Certe, speculative saltem, fingi potest casus in quo, attentis peculiaribus adiunctis, Franciscus certus sit Petrum, resiliendo a vocatione, graviter peccare et se inficere in proximum periculum gravis peccati; tunc confessorio licet, etiam sub poena denegandae absolutionis, paenitentem obligare ad tale periculum effugiendum; sed casus videtur mere hypotheticus: non enim facile est solum ingressum in religionem vel statum clericalem liberare a tali periculo.

Hoc casu, si detur, excepto, munus confessarii hisce verbis, quibus libentissime subscribendum, indicatur a P. Cappello: *Confessarius potest quidem ac debet dirigere poenitentem circa electionem status, dubia et anxietates diluendo, tentationes propulsando, viam salutis sectandam proponendo; at prorsus cavere debet, ne ipse suggerat primus vitam religiosam amplectendam, hoc aut illud vitae genus contemplativae vel activae aut mixtae, ideoque hunc ordinem vel illam con-*

gregationem. Deus vocare debet. Confessarius consilia, adhortationes, monita praebeat: nihil amplius. Quot confessarii in hac re falluntur! quot vocationes infelices, texte experientia, inde habentur! 2.

Ex his salutaribus monitis discat Franciscus adhortari, non torquere, monere, non minitari. Erit fidelis minister Christi Domini qui iuveni de suis officiis interroganti respondit: *Si vis perfectus esse*, etc.

I. P.

192. DE CONFESSARII MUNERE IN VOCATIONE SECTANDA.

Pacificus, confessarius, paenitentium vocationem ecclesiasticam non curat, quia, ut asserit, plurima et gravia mala obvenire solent et singulis et societati quoties vitae genus non plena libertate eligitur.

Quaeritur:

1. An et quomodo peccet.
2. Quomodo hac in re in posterum se gerere debeat.

SOLUTIO

Ad I. In iure. Casus postulat ut de confessariis in genere dicamus, non autem, nisi obiter, de officiis parochorum et confessoriorum in seminariis hac in re.

Supervacaneum hic est dicere quantum Ecclesiae Dei necessarii sint multi sacerdotes docti et sancti; quod, iuxta ordinariam divinae Providentiae rationem, sociam operam exigit sive populi fidelis, sive praesertim sacerdotum et in primis pastorum animarum. Hinc iterata Ecclesiae et sanctorum monita, inter quae satis sint haec quae sequuntur ex S. Carolo Borromaco deprompta: « Illud unusquisque parochus studeat, ut quamplurimos potest pueros, praesertim pauperes, bona indole praeditos, qui spem afferant, se sacris initiatos, Ecclesiae ministros utiles fore, ad ecclesiasticae vitae normam accurate erudiat, eosdemque praete-

rea cum ante, tum etiam in primis post susceptam clericalem tonsuram... pro paternae caritatis studio, optimis moribus clericali religioni congruentibus... bene informet... Hac ipsa in re valde etiam elucebit parochi pietas, si quamplurimos potest pueros, bona indole praeditos, qui spem afferant se, sacris initiatos, Ecclesiae ministros utiles fore, ad ecclesiasticae vitae normam accurate erudiat » ¹. Ita, non semel, excellentissimi praesules nostri.

Haec, pro sacerdotibus in genere, confirmantur can. 1353: «Dent operam sacerdotes, praesertim parochi, ut pueros, qui indicia praebeant ecclesiasticae vocationis, peculiaribus curis a saeculi contagiis arceant, ad pieta-

² De poemt., 865,

¹ Acta Ecclesiae Mediol., pars I» Cone prov. IV. pars II. pag. 115; pars IV, pag. 456.

rem informant, primis litterarum studiis imbuant divinaeque in eis vocationis germen foveant ». Hoc magis urget hisce nostris annis, nam, ut monet Pius Papa XII, feliciter regnans: « Post diuturnas ac varias recentis belli vicissitudines, sacerdotum numerus cum in catholicorum regionibus, tum in missionarium terris, impar plerumque incrementibus necessitatibus est. Quapropter — pergit Angelicus Pastor — sacerdotes universos adhortamur, sive qui in saeculo vivunt, sive qui in religiosos Ordines vel in religiosas Congregationes adseiti sunt, ut coniunctis voluntatibus, coniunctisque fraterno animo viribus, ad communem metam alacriter procedant, hoc est ad Ecclesiae bonum et ad suam proximorumque assequendam sanctitatem. Omnes utique... ad sacerdotalis ministerii efficacitatem... conferre queunt... At alios quoque necessarium est, divina adspirante gratia, advocare collegas ac laboris socios. Hac de re Nos sacrorum praesertim Antistites admonemus animo, itemque ceteros omnes, qui Christiani gregis quovis modo curam gerunt, ut gravissimam huiusmodi causam agant et provehant... Vigilemus... oportet ac laboremus omnes... ac omnino contendamus ut quam plurimi habeantur et quam sanctissimi Dei administri » s.

Necessitas, auctoritate et ratione, nunc praesertim videtur ita gravis, ut si quis, etiam simplex confessarius, hanc curam vocationum ecclesiasticarum habitualiter et ex proposito, data occasione, neglexerit, is non poterit a gravi culpa excusari.

At sacerdos non dat vocationem, nec divinam nec canonicam, sed est, praesertim hac in re, consiliarius necessarius, iudex integer et aequus et interpres, omnium probatissimus, di-

viniae voluntatis. Eius ergo munus ad haec circumscribitur:

d) Negative, ut firmiter revocet a statu clericali suscipiendo, etiam sub poena denegandae absolutionis, paenitentem quem certo cognoscit indignum vel ineptum et qui tamen vult ad sacros ordines ascendere¹;

b) Positive, hortari, data opportunitate, iuvenes paenitentes, praecipue qui ornati videntur idoneitate ad officia et munera ecclesiastica, ut de eligendo vitae statu mature et prudenter deliberent, eosque adjuvare ut dignitatem et difficultatem status ecclesiastici suasque dispositiones et ingenium meditentur, et sic gradatim adducere ad cognitionem divinae voluntatis cuius, ut diximus, confessarius esse debet interpres;

c) Sed is, dum debet vetare ascensum ad sacros ordines indigno vel inhabili, modo hi defectus moraliter certi sint, non potest regulariter paenitentem obligare, etsi eum a Deo vocatum et debitis dotibus ornatum iudicet, ad statum ecclesiasticum. Dicitur *regulariter*, quia duplex casus datur in quo confessarius potest obligare paenitentem ad ordines suscipiendos: quando adsunt signa certa vocationis *extraordinariae*, ut in S. Paulo, vel quando, praesupposita idoneitate, adsit praeceptum absolutum Summi Pontificis, vel Episcopi ex urgenti necessitate Ecclesiae.

Docent etiam quidam auctores licere confessario *inducere positive* ad statum sacerdotalem definitive eligendum iuvenem, in quo est idoneitas ad munera sacerdotalia et simul recta intentio: in quo scilicet adest divina vocatio, sed non actus liber subiecti illam vocationem libere acceptantis; *nihilominus caute in tali influxu exercendo procedendum est, ne libertas*

* Adhortatio apo»tol. AimCt. nostras, 23-9-1950; A. A. S. 42 (<950), p. 682

S. Alfonsus. Pratica Soc. et append. I, I, IX.

electionis ullum detrimentum patiatur, neve impellatur ad sacerdotium, qui nunc quidem (forte adhuc puer aut valde invenis) omni ex parte idoneus est et apparet, de quo tamen prudenter quaeri potest, num etiam in posterum idoneus sit mansurus '. Hoc tantum sensu et intra hos limites, ne scii, libertas electionis ullum detrimentum patiatur, neve impellatur quis ad sacerdotium, sermo haberi potest de inductione, seu potius de huiusmodi prudenti consilio.

d) Aliud munus confessarii erit ducere et adiuvere eum qui certo vel probabiliter vocatus est, ad acquisitionem plenae et stabilis idoneitatis per spiritum supernaturalem, rectam intentionem, sui abnegationem et acquisitionem omnium aliarum virtutum.

Munus certe grave et praestantissimum.

Ad II. *In casu* autem iam patent dicenda de Pacifico nostro : graviter peccavit, et ratio agendi in posterum breviter indicata est. Nec immorandum circa rationes ab ipso allatas, si ipse, ut debet, non praecipit, sed inducit ad considerationem, eodem modo paratus ad utramque solutionem, prout in Domino ei et paenitenti videbitur. Consideret potius ex una parte quot mediis Ecclesia ante ordines tueatur plenam candidatorum libertatem per vitam seminarii, scrutinia, etc. ex altera autem, quantum Ecclesiae et plebi necessarii sint plurimi sacerdotes et docti et sancti.

I. P.

193. DE SUPERSTITIONE.

Anselmus, quando tertiusdecimus est ad mensam, sub aliquo praetextu solet recedere; quando in primo egressu e domo pedem contra lapidem offendit, diem pro infausto habet et a negotiis tractandis abstinet; vulnus aliquando invocatione sanctorum nominum certa forma certoque numero facienda sibi sanandum curavit; nuper tum ex curiositate et cupiditate sciendi futuram suam sortem, tum ex ioco adit mulierem, quae ex chartis miscendis et ex sortibus iactis praedicit futura: quare a confessario, in cuius dioecesi « sortilegium » inter casus reservatos refertur, quod facultate donatus non sit, sine absolutione dimittitur.

Quaeritur:

1. Quid superstitio et quotuplex.
2. Quacnam malitia moralis superstitionis.
3. Quomodo Anselmus peccaverit, rectene excludatur ab absolutione.

SOLUTIO

Ad I. « Superstitio, inquit S. Thomas, est vitium religioni oppositum secundum excessum, quia exhibet cultum divinum vel cui non debet, vel eo modo quo non debet » '.
 < Huerth-Abeixak, *De statibus*, p. 34.

» S. Th., II-II, q. 92, a. 1.

Hinc prima divisio in superstitionem *cultus indebiti* et *rei cultae indebitae* (ibidem, a. 2). Superstitio cultus indebiti subdividitur in cultum *perniciosum*, sive ex parte rei significatae sive ex parte colentis, et *superfluum*

- Ibid., q. 93, q. 1-2.

Superstitio rei cultae indebitae alia est qua divina reverentia (latria) exhibetur creaturae, alia vero qua attributa Dei creaturae adseribuntur. Duo autem Dei attributa contingit ut tribuantur creaturae: scientia occultorum ac futurorum, et omnipotentia qua sola voluntate effectus absque causis secundis operari potest. Hinc triplex superstitio rei cultae indebitae: *idololatria, divinatio, vana observantia* 3.

Divinatio subdistinguitur in tres classes: *necromantiam, augurium, sortilegium*. Prima est per manifestam demonum invocationem, secunda per solam considerationem dispositionis vel motus alterius rei, tertia est dum facimus aliquid ut nobis manifestetur aliquid occultum. Sub qualibet harum trium classium multa continentur, quae S. Thomas enumerat in *S. Th.* 1.

Vanae observantiae sunt tres species: *ars notoria, magia, observantia juturorum*

Ad II. Malitia propria superstitionis ex quadruplici potissimum oritur capite. 1) Ex eo quod cultus unius Dei exhibetur creaturae; 2) ex eo quod hic cultus non praestitus Deo ad daemones vertitur; 3) ex doctrina veritati contraria quam cultus superstitiosus supponit; 4) ex defectu proportionis cultus ad suum finem.

Duo prima capita gravissima sunt. Primum quidem, quia Dominus Deus unus est, et ubique protestatur se esse Deum zelotem, et gloriam suam alteri non dare. Alterum vero, quia communicatione cum daemonibus magna irrogatur Deo iniuria, cum sint eius inimici: unde non solum nefas est cultum latriae daemonibus tribuere aut ab ipsis expectare quae ad omniscientiam et omnipotentiam Dei pertinent,

verum etiam ab ipsis exquirere quae viribus naturalibus ipsi praestare possunt. Hic autem annotare oportet, quod, cum omnes dii gentium sint daemonia, quoties invocatur aliquod principium operationis praeternaturalis extra Deum eiusque sanctos, daemones invocantur. Malitia quae oritur ex duobus ultimis capitibus mensuratur gravitate falsae doctrinae quae supponitur vel improprietatis quae in cultu invenitur.

Hoc criterio diiudicanda est malitia uniuscuiusque speciei superstitionis. Superstitio rei cultae indebitae gravior est superstitione cultus indebiti, quoniam in ea implicantur duo prima capita malitiae. In superstitione cultus indebiti gravior est superstitio cultus perniciosi, in quo implicatur falsa doctrina de Deo, quam cultus superflui, in quo debita tantum proportio desideratur. Superstitio autem cultus perniciosi plerumque erit ex genere gravis, quia, ut notat S. Augustinus, « mendacium maxime perniciosum est, quod fit in his quae ad Christianam religionem pertinent »: certe gravis est si adsit haeresis, infidelitas et similia. Superstitio vero cultus superflui esse poterit ex genere levis.

Inter species superstitionis rei cultae indebitae peccatum idololatriae gravissimum est, eo quod ad creaturas, scii, ad daemones transfertur actus primarius religionis. Quoad divinationem et vanam observantiam multo graviores sunt species, in quibus daemones expresse invocantur: hae sunt ex toto genere graves. Eandem autem gravitatem participat invocatio tacita, dummodo sit formalis. Illae vero species divinationis et vanae observantiae, in quibus tantummodo aliquid fit cui dignum est ut se daemones ingerant, sunt ex genere graviter illicitae, sed in eis facilius inveniuntur causae a peccato gravi excusantes.

Inter quas causas excusantes primo

* *Ibid.*, q. 92, a. 2.

4 *Q.* 95. a. 3.

Ibid., q. 96.

• *Ex* 20, 5; 34. 14. *b.* 48, *it.*

loco est ignorantia. Ignorantia, inquam, non solum malitiae superstitionis: haec enim in omni genere peccati excusare potest; sed ignorantia relationis ad daemones quae actibus superstitiosis obiective inest. Hanc ignorantiam plures homines patiuntur; cum enim naturae non satis exploratae sint, fieri potest ut effectus quantumvis mirabiles causis naturalibus ignotis tribuantur.

Ignorantiae similis est suggestio quam opinio aliorum in animum cuiusque exercere solet. Haec suggestio respectu causarum ignotarum tanta quoad plures homines est, ut vix se ab ea liberare possint. Reapse superstitio inhaerens actibus qui in casu Anselmo imputantur primo et secundo loco, saepe haud multum differt ab horrore (timore panico), quem maxima pars hominum experitur in loco obscuro ubi adsint cadavera.

Altera causa excusans est iocositas et curiositas. locus certe non excusat a peccato idololatriae nec invocationis formalis daemonum; sed in aliis superstitionis generibus iocus efficit ut mens et voluntas operantis terminetur in eorum obiecto immediato, puta in observatione chartarum, et propterea ad daemones non referatur: et hoc modo gravissimum caput malitiae eliminatur. Curiositas etiam excludit praecipuum caput malitiae, si homo moveatur tantummodo desiderio cognoscendi actus, quibus alii vires praeternaturales adseribunt; sed in hoc casu facile accedit peccatum cooperationis et scandalii.

Tandem animadvertere iuvat quod etiam in superstitione cultus mere superflui facile invenitur ignorantia a peccato excusans; nam limites superfluitatis et iustae institutionis non

semper manifesti sunt. Profecto plures enumerari possunt actus religionis, qui ab aliis superflui reputantur, ab aliis vero cum fructu exercentur.

Ad III. In casu Anselmo imputantur duae species superstitionis, videlicet vana observantia (sub duplici forma observantiae futurorum eventuum et artis sanitatum) ac sortilegium. Quoad vanam observantiam Anselmus a mortali facile excusatur propter ignorantiam et suggestionem, de quibus supra diximus. Etiam quoad sortilegium formale probabiliter a mortali excusari potest; nam etsi mulierem adiit cupiditate sciendi futuram sortem (quae profecto integram malitiam sortilegii continet), nihilominus cupiditas adeo levis erat, ut, nisi addito motivo curiositatis et ioci, animum Anselmi non permovisset: haec saltem mihi videtur naturalis casus interpretatio. Sed a peccato mortali cooperationis et probabilius etiam scandalii (eo vel magis si peccatum in dioecesi reservatum erat) Anselmum excusare non auderem, nisi concurrerint circumstantiae quae in casu non exprimuntur.

Utrum Anselmus incurrerit in reservationem dependet ex hoc quod peccatum mortale commiserit et ex modo quo sortilegium est reservatum. Videndum igitur esset, utrum nomine sortilegii significentur sortes divinatoriae an potius magia, et utrum in reservatione comprehendantur cooperatores.

Ceterum confessarius poenitentes qui peccata reservata habeant, non debet simpliciter sine absolutione dimittere, sed alia peragere, quorum tamen explicatio limites huius casus excedit.

B. I. M. X.

194. DE VANA OBSERVANTIA.

Edmundus, ut intelligentia praeditus et religionis colens, nimis tamen fascino credit atque nonnulla uti male ominosa veretur: ait enim eorum occasione adversas res crebro et sibi et aliis accidisse atque haud nimium esse sibi, eadem vitando, praecavere. Neque, licet iisdem minus fidat, a vanis deprecationibus abstinet. Item haud raro somniis in sua agendi ratione ducitur iisdemque ut publica ludat alea, praesertim si defunctorum species in somniis obversetur, utitur.

Quaeritur:

1. Quid vanae observantiae nomine intelligatur.
2. Quae et quanta sit eiusdem malitia.
3. Quid de ratione agendi Edmundi.

SOLUTIO

Ad I. *Quid vanae observantiae nomine intelligatur.*

I Vana observantia est species superstitionis, qua ad certos effectus obtinendos media *inepta* adhibentur. Tota igitur ratio formalis vanae observantiae consistit in mediorum *ineptitudine* quoad peculiares effectus consequendos. Ea autem media habenda sunt ut inepta, quae neque ex natura sua neque ex Dei vel Ecclesiae ordinatione ad certos effectus obtinendos sunt idonea ¹.

2° Differt vana observantia a divinatione in eo, quod divinatio ordinatur ad cognoscendas res occultas vel futuras; vana observantia ordinatur ad ceteros effectus externos consequendos. Discrimen itaque habetur quoad effectus tantum, non autem quoad media. Unde sicut in divinatione accidit invocatio explicita aut implicita daemonis, ita etiam in vana observantia habetur diaboli invocatio aut explicita aut implicita seu tacita, saltem obiective loquendo. Nam eo ipso quod quis scienter adhibet medium vanum et inutile ad certum effectum obti-

nendum, hunc exspectat a virtute superiore; sed neque a Deo neque ab Angelis, qui huiusmodi usum mediorum reprobant, exspectari potest effectus; ergo nonnisi a daemone exspectatur, cuius interventus ipso inanium mediorum usu implicite invocatur. Compertum sane est diabolum eiusmodi vanis et ineptis mediis se libenter immiscere; universa a Deo reprobata ipse approbat, atque occasionem ultro arripit avertendi homines a Deo eosque allicit ut ad ipsum recurrant, cultum divinum daemoni tribuentes.

30 Vana observantia, praesertim apud veteres Doctores, triplex distingui solet: *observantia eventuum*, *observantia sanitatum*, *ars notoria*.

Observantia eventuum in eo consistit, quod ex consideratione fortuiti eventus aliquid fausti vel infausti conficitur, atque inde quis suas actiones moderatur. Id accidit v. gr. si quis abstinet itinere feria sexta instituendo, vel putat aliquid infausti obventurum, quia 13 convivae adsunt, aut quia mulier vetula vel turpis aspectu ipsi mane occurrit ².

¹ S. Th., II-II, q. 96, a. 1-4; S. Alf., lib. III, n. 14 m.

² S. Th., II-II, q. 96, a. 3; La Croix, lib. III, part. I, n. 26 ss.

Observantia sanitatum est modus curandi morbos, mediis adhibitis prorsus ineptis. Huiusmodi media sunt signa, amuleta, inhalationes, unguenta, etc. Saepe valde difficile est distinguere, in praxi, utrum aliquis modus curandi morbos sit magicus an naturalis, ideoque utrum licitus an illicitus. In dubio attendenda sunt criteria, de quibus infra (n. 8). Media, quae adhiberi solent, apte reduci possunt ad triplicem classem, nimirum ad media *physica*, *moralia* et *mixta*. Usus huiusmodi mediorum non semper ac necessario arguendus est de superstitione. Habentur enim remedia naturalia, quae vim sanandi possident aut possidere possunt, nobis adhuc incognitam; item effectus miri in corpore humano obtinentur per influxum moralem, v. gr. per *suggestionem*. Non raro tamen usus eiusmodi mediorum est omnino superstitiosus, aut aliquid superstitionis admiscetur usui medii naturalis vel supernaturalis 3.

Ars notoria est modus adipiscendi scientiam repente et sine labore per media prorsus inepta, e. gr. proferendo quaedam verba ignota, inspiciendo quasdam imagines, etc. Naturaliter scientia acquiri nequit nisi gradatim et per assiduum studium ac diuturnam defatigationem; supernaturaliter autem Deus tantum illam immediate infundere valet 4.

Ad II. *Quae et quanta sit vanae observantiae malitia.*

40 Moraliter et specifica malitia vanae observantiae eadem est ac divinationis. In utraque enim laeditur eodem modo formali virtus religionis, quatenus habetur recursus explicitus vel implicitus

ad daemonem et ab eo exspectatur, quod unice a Deo exspectandum est.

5° Vana observantia, quae fit *cum explicita daemonis invocatione*, est semper peccatum mortale *ex toto genere suo*, tum quia cultus divinus diabolo exhibetur, tum quia commercium cum infenso Dei hoste fovetur, tum quia periculum apostasiae et aliorum gravium damnorum facile inde oritur, immo aeternae quoque damnationis.

Vana observantia *cum implicita daemonis invocatione* est semper peccatum, et quidem per se mortale; sed frequenter potest esse leve, sive ex ignorantia et simplicitate agentis, sive ex ioco et levitate, sive quia firma fides non praestatur mediis vanis adhibitis s.

6° Proinde merito Auctores animadvertunt eos, qui a rebus ineptis certos effectus exspectant aut quaedam infausta timent, v. gr. ex occursu vetulae aut ex numero 13 personarum, non esse statim arguendos de mortali, nec semper forte de veniali. Immo, proprie et accurate loquendo, peccatum superstitionis in huiusmodi agendi ratione facile abest, quia neque de daemone neque de aliqua virtute superiore quis actu cogitet. Attamen inepta profecto ea sunt, ideoque omnino improbanda .

70 Certe maior inordinatio et culpa reperitur in eo qui positive aliquid facit vel gestat, quam in eo qui e timore, etsi vano, quaedam omittit. Item gravius carpendus est qui, conscius naturalis improportionis, aliquem effectum absolute obtinere vult, eo qui animum potius formidolosum, quam stricte superstitiosum ostendit: ille quippe, non iste, tacite pacti cum daemone reus dicendus.

Adhuc gravius peccat qui in vana

Λ Vermeersch, *Theol. moralis*, II, n. 242 *\$.; NOLDIN, *Summa theol. mor.*, II, n. 159; PROMMER, *Manuale theol. mor.*, II, n. 514; BALLERINI-PALMIERI, *opus theol.*, II, n. 347.

† Cir. S. Th., II-II, q. 96. a. 1; S. ALFONSUS, lib. III, n. 14; Sanchez, lib. I. cap. 10. n. 11.

Λ S. Alfonso, lib. III, n. 15 s.; Génicot. I. n. 207; Gury-Tummolo, I. n. 260.

6 Cir. Noldin, II, n. 160; Berardi, *Praxis confessorum*, I, n. 433 ss.; Ballerini-Palmieri, I. c.

observantia abutitur ritibus sacris, quibus dii coluntur aut magica potestas obtineatur vel quomodocumque exerceatur; tunc enim gravissimum idololatriae scelus committitur: explicitae aut implicitae invocationis daemonis peccatum semper adest.

8 Criteria ad cognoscendam vanam observantiam sunt praesertim haec tria: 1) *insufficiencia causae adhibitae* ad certum effectum producendum, utpote quae nec ex natura sua nec ex Dei aut Ecclesiae ordinatione illa causa talem virtutem habet; 2) *adiectio alicuius vanae vel falsae circumstantiae* tamquam necessario requisitae ad effectum consequendum, licet media vel signa in se ipsis indifferentia aut bona sint; 3) *infallibilis exspectatio* effectus ex huiusmodi vanis mediis aut signis 7. Unde recitatio quarumdam precum, usus imaginum et rerum benedictarum, possunt esse actus superstitiosi, si eis tribuatur vis infallibilis obtinendi aliquem effectum; item recitare decies *Pater* et *Ave*, signum crucis quater vel quinquies facere, ter genua flectere et similia, sunt superstitiosa, si circumstantiae istae haberentur ut infallibiles, aut necessariae prorsus, aut per se efficaces. Dum e contra, pia et religiosa sunt, si rite fiant absque vanis circumstantiis, cum pia fiducia a Deo obtinendi, quod petitur, si ipsi id plaquerit.

9 *In dubio*, utrum aliquis effectus causae naturali tribuendus sit, an supernatural!, ordinarie tribuendus est viribus naturalibus, tum quia nihil praeternaturale adstruendum est nisi de eo certe constet, tum quia plura hodie comperta et observata existunt, v. gr. de naturali telepathia et radiophonia. quae praesumptionem virtutis naturalis inducunt, tum quia efficacia

causarum naturalium saepissime nobis ignota est R.

Si certo constet, effectum a causa naturali non esse, et *dubium* existat utrum a Deo an a diabolo sit, diabolo tribuendus est, quia miracula non sunt praesumenda. Quare in isto casu medium dubium adhibere non licet, cum adsit tacita invocatio daemonis vel periculum eiusdem. Tamen qui in dubio de causae natura omne commercium cum daemone excludit et cooperationem cum iis qui ad daemonem expresse vel tacite recurrunt, potest semel vel iterum, iusta et proportionata de causa atque quovis scandalo remoto, cuiusmodi medium licite adhibere; sine causa iusta et proportionata, in praefatis adiunctis culpa saltem venialis profecto haberetur °.

io° Quoties existit gravis suspicio interventus diaboli, requiritur semper causa et quidem gravis, ut quis etiam praemissa protestatione de quolibet commercio cum daemone excludendo, cuiusmodi mediis licite utatur. Nam in tali casu continetur quaedam permissio activa interventus diaboli, quae, sine causa eaque proportionata, omnino vetita est. Immo non solum formalis cooperatio cum iis qui sunt rei superstitionis, sine causa iusta et proportionata, est prohibita, verum etiam mere materialis. Huiusmodi causa, debitis servatis cautelis et de consensu Superiorum, haberi potest v. gr. pro magistris theologiae et scientiarum

n0 Sedulo notandum est, protestationem qua quis commercium cum daemone excludat, esse inefficacem, si media adhibet quae certo novit sine virtute diabolica in peculiaribus adiunctis obtineri non posse, vel si, ta-

S Alf » lib III. n 16, Sanchez. lib. I. cap 40. ¶ 4<

* Cfr. S Th.t II-II, q. 60. a 4; Pr ÜM.MER, II, n. 517.

• Cfr Génicot, I, n 269; Berardi. / . c.t n. 435; Salmasticenses, tract. 21, cap. n, n no sb.; S Alf.» I. c., n. 20 s.

v Cfr Marc. I. n. 568; Vermeersch, I, n 243; Aertnys-Dambn, I, n. 425.

Icm effectum suspicatus, nihilominus absoluta voluntate effectum persequitur. Is enim vult effectum, licet diabolicus fuerit

12° Nonnulla opportune dicenda videntur de *somniis*, quae sive ad divinationem sive ad vanam observantiam, diverso tamen sub respectu referuntur.

Ordinarie somnia a causis naturalibus dependent, scilicet vel a diurnis occupationibus vel a corporis constitutione vel a phantasmatum concursu, etc. Quandoque ab ipso Deo somnia excitantur per eaque homines edocentur, sacris litteris restantibus *2. Interdum daemon ipse potest esse auctor somniorum, quatenus phantasmata in hominibus excitare valet 13.

Indicia, e quibus dignosci possit somnia a Deo immitti seu eorum originem esse praeternaturalem ac bonam, haec sunt: i) si res sit Deo digna, non autem inanis et vacua vel indecorosa; 2) si impellit ad recte pieque agendum, non vero ad malum patrandum; 3) si animum tranquillum reddat, religiose disponat atque ad caelestia erigat.

Ut quis plene fidat somniis, certus esse debet de divina origine; nam si Deus talia immittit, hanc simul certitudinem in animo excitat 14.

13° Isto casu excluso, somniis coeca fide ita credere, ut ex illis totam vitam suam quis dirigat, mortale est; leve non excedit, actionem per se indifferentem ponere vel omittere propter somnium, aut leviter timere ne revera eveniat, quod somnium porten-

dit; immo interdum, nullum est peccatum. In praxi, proinde, non est certi peccati arguendus qui, sine plena fide, numeros loteriae, quos somniavit, ludo exponit; qui vitat iter quod ipsi pro periculoso ostensum est, qui terram effodit ubi thesaurum esse reconditum somniavit, etc.

140 De vana observantia triplex norma a confessariis aliisque animarum pastoribus diligenter servanda est: 1) si fideles deprehendant ceteroquin pios, qui vanas observantias sectentur, non statim eos arguant de peccato mortali aut veniali, sed potius doceant, huiusmodi esse inania et inepta ad effectum obtinendum; 2) omnibus viribus satagant varias formas superstitionis, quae inter fideles vigent, fortiter ac suaviter exstirpare; 3) probe compertum habeant, usus superstitiosos maxime nocere verae religioni, cum puritas fidei inde obnubiletur, sanctitas morum impediatur, vitae Christianae perfectio grave detrimentum capiat.

Ad III. *Quid de ratione agendi Edmundi.*

15° Agendi ratio Edmundi procul dubio probari nequit; quia, licet absit vera superstitio in praefatis adiunctis, tamen ipse minus prudenter et rationabiliter procedit in variis actionibus vitae suae dirigendis, principiis sanae rectaeque rationis praetermissis. At de gravi peccato arguendus non est; immo ne leviter quidem in singulis actibus peccare videtur, peculiaribus circumstantiis attente consideratis.

Ceterum vehementer adhortandus ac monendus est, ut huiusmodi res inanes spernat, maiorem fiduciam in Deum foveat, veram pietatem ac religionem profiteatur.

F. M. C.

>> Vermeersch, II, n. 243; Noldin, II, n. 153; Génicot, I, n. 264; S. Alf., lib. III, n. 8.

12 *lud. I*, 13; *Dan.* 2. 10; *Mt.* 1, 20; 2, 12. 13. 19

13 *Deui.* 18, 10.

i» S. Alf., lib. III, n. 9; Noldin, II, n. 156; Vermeersch, II, n. 244; Salmanticbn., tract. 21, cap. n.

195. DE DIVINATIONE.

Proculus, acuti ingenii vir, ex astrorum, solis et lunae observatione atque etiam ope radiaesthesiae, dies faustos vel infaustos et humanarum actionum eventus praenuntiat, tantaque apud omnes gaudet persuasione ut a mercatoribus maritimam navigationem adgredientibus, ab artificibus, ab agricolis, a publicis militibus de commisso crimine investigantibus, a genitoribus de filiorum suorum moribus in futurum tempus sollicitis consulatur.

Quaeritur:

1. Quid sit divinatio.
2. An et quatenus divinatio liceat.
3. An Proculus omnia sine superstitione praenuntiet et licite omnia praestare possit.

SOLUTIO

Ad I et II. Divinatio definiri potest: inquisitio cognitionis rerum futurarum vel occultarum ope daemonis. Huiusmodi interventus potest expresse aut tacite esse volitus: expresse, si praecesserit pactum vel invocatio; tacite, dum quis inquisitioni vacat mediis quae naturaliter vana vel inepta, insufficientia vel improporcionada cognoscit, nam quem exitum non expectat a causis naturalibus neque a Deo et caelitibus, hunc exspectat ex ingerentia diaboli qui, de cetero, ultro occasionem arripit ut satisfaciens curiositati hominis, hunc sibi devinciat et a vera religione fideque paullatim elonget.

Et divinatio quidem per tacite voluntura interventum diaboli dupliciter contingit, *auguriis* videlicet et *sortibus*. Auguria dicimus dum occulti vel futuri cognitio inepte quaeritur in dispositione rerum vel actionum fortuitarum hominis, dispositio haec sive innotescat oculis aspicientibus situm vel motum siderum (*astrologia iudiciaria*), figuras occurrentes in corpore, v. gr. manus (*chthromantia*), signa spatulae (*spatulamantia*), saltus membrorum hominis, motum avium (*auspicium*) —,

sive innotescat auribus — attendentibus ad sternutationem hominis, garritum avium (*augurium*), ad hominis verba prolata absque intentione (*omen*). Sortes, e contra, nominamus dum occulti vel futuri cognitio inepte quaeritur ex illorum consideratione quae homo in hunc unum finem operatur, uti in protractione punctorum (*geomantid*) et dum diversis sortibus suum negotium committit (*sortilegium*).

Quoniam omnis indigens, ut indigens, subiicitur ei cuius auxilio eget, velle expresse aut tacite patrocinium daemonis est se profiteri daemoni subiectum et propterea deferre cultum daemoni. Quapropter divinatio est pars superstitionis; unius quidem speciei moralis, quocumque medio fiat; peccatum etiam mortale ex toto genere, nec ideo admittens parvitatem materiae — nam iniuriam gravem infert Deo qui vel in parva materia operam vult diaboli, hostis infensissimi —, quamvis possit esse veniale ob imperfectionem actus *.

¹ Ita quando interventus non est expresse volitus, si quis vacat inquisitioni ex ignorantia vel simplicitate, ex levitate aut loco, 6dcm non datu-

Quin tamen omnis futurorum vel occultorum inquisitio sit superstitiosa pronuntianda et ad divinationem redigenda. Quaedam enim futura necessaria sunt quae valent in suis causis cum certitudine praenosci: sic observatione situs motusve siderum potest astrologus praenuntiare pluviam, tempestatem, siccitatem futuram ². Quaedam alia sunt contingentia et libera, quae possunt attamen in suis causis praenosci probabiliter sive conjecturaliter. Sed nec omnis investigatio rei occultae excedit mediorum naturalium virtutem ¹: omnes siquidem inventiones quibus aetas nostra ditata fuit, aliquid revelarunt prius ignotum, per saecula sepultum in mysterio. Qui ergo probabili et rationabili argumento putat adesse sibi medium aliquod naturale aptum notitiae percipiendae, is licite potest vacare inquisitioni, protestatione emissa adversum omnem interventum diaboli, semoto scandalo, ceterisque denique remotis quorum adiunctio aut nullum experimento subsidium praestat aut periculo committit nedum fidem vel mores caritatem quoque ac iustitiam qua tenemur ad nos

rus responsis (Pr ÜMMER, II, 512). Non tamen excusatur a mortali qui *sciens* media improporcionata, hacc adhiberet (Aertnys-Damen, I, 419), quantumvis protestetur contra diabolicam ingerentium hanc enim dum excluderet actu signato, actu tamen admitteret exercito.

² « Si quis, cornicula frequenter crocitante, mox futuram praenuntiet pluviam, non est nugatoriae superstitionis: moventur enim animalia quodam naturali instinctu ex impressione corporum caelestium, secundum dispositionem neris ad temporis cognitionem, secundum quod est necessarium naturae ipsorum, secundum illud *Ier.* 8, 7: *Milvus in caelo cognovit tempus suum; turtur et hirundo et ciconia custodierunt tempus adventus sui* » (S. Thom., op. *De sortibus*, c. 5).

¹ « Quia *stultorum*, secundum Salomonem *Eccl.* i, 15, *infinitus est numerus*, in paucis autem perfecte ratio dominatur, in pluribus hominum inclinationes caelestium corporum sortiuntur effectum. Et propter hoc quandoque astrologi ex inspectione stellarum vera praenuntiant, praecipue circa communes eventus » (S. Thom., *ib.*, c. 4).

¹ « Si quis ex subito volatu avium denuntiet ibi latere insidias, unde aves volando recesserunt, non est superstitio, sed humana industria » (S. Thom., *ib.* c. 5).

nobisque proximos. Ut Willwoll enim animadvertit: « Si v. gr. medicus, rationem principiorum suae scientiae habendo, seria experimenta etiam in re obscura instituit, non est idem ac si *laicus* in tali scientia occulta et futura quaecumque, velut mortem mariti militis aut sexum masculinum proles in utero materno imprudenti et saepe indecoro modo indicit et homines ad superstitiones trahit » ¹. Constat pariter eum qui ex probabili tantum conjectario normam conciperet se gerendi in re magni momenti et imprudenter agere et facile peccare contra caritatem sibi debitam, immo et contra iustitiam si procederet inde — temerarius — ad aestimandum vel denuntiandum proximum ut sontem vel suspectum.

Ad III. Proculus vir dicitur acuti ingenii et ponitur ex astrorum, solis et lunae observatione atque etiam ope radiaesthesiae dies faustos vel infaustos et eventus humanarum actionum praenuntiare. Porro, si revera peritus sit in re astrologica, potest quidem sine superstitione et licite monere navigantes, artifices et agricolas de futura tempestate sive tranquillitate, siccitate vel pluvia; potest insuper parentibus sollicitis denuntiare probabiles futuros mores genitorum, si tamen genitorum noscat indolem, temperamentum, characterem. Attamen ubi peritia careat, observatio astrorum non esset illi nisi medium vanum et inane, ideoque illicite ageret atque superstitiose dum practice aut non excludit diaboli interventum aut alios, naturalis suae imperitiae conscios, supersticiosos fovet vel reddit ². Neque

⁵ *De /actis radioaestheticis*, in « Periodica », 31 (1942), p. 285.

⁶ rXgens de femina quae chartulis utebatur ad danda consulentibus responsa, sic Génicot: « Interroganda est utrum ipsa vel ii qui eam consulunt firmam fidem huic divinationi adhibeant » an tantum ex ioco et levitate agant. In priore hypo-

peritiae astrologicae defectum supplet quoad has praenuntiationes ars vel scientia radiaesthesica.

Sed Proculus, acuti ingenii vir, ponitur insuper rogatus a publicis militibus investigantibus de commisso crimine. Quoad huiusmodi scrutationes aliquid tribuendum puto radiacsthesiae, ubi experimenta fiant super praesentes, immo aut super vestigia (impronte, rimanenze) ad suspectos ulterius conferenda; nihil attamen, si fiant super chartam topographicam, photographiam aut super manuscripta, quamdiu radiacsthesicus non utatur telepathiae opera. Sed in primo casu oportet

Proculum pollere sensibilitate illa speciali et specialiter exculta; in altero, eum esse ditatum facultate telepathica. Alias, prout supra diximus, medium adhibens naturaliter insufficiens sibi, illicite atque superstitiose ageret. In meliore demum hypothesis, quoniam efficacia radiaesthesica est dumtaxat probabilis, puto Proculum illicite publicis ostendere militibus quos suis scrutationibus auctores novit commissorum criminum: temere, ut plurimum, redderet hos suspectos qui forsitan et in carcerem detrudentur equuleo similive cruciatu conficiendi.

P. L.

196. DE DIVINATIONE ET DE RADIOAESTHESIA.

Dum Clotildes procul ab Urbe aestivo tempore rusticabatur, fures, eius domum clam ingressi, grande argenti pondus atque magnum textilium numerum surripuerunt.

Iamvero, cum publicorum ministrorum indagationes incassum cesserint, moerens atque irata domina voluit notissimam quandam mulierem, quae solet lusoriis chartulis et praesentia et futura divinare, hac de re percontari, vel virum adire qui fertur recto libramento, per radioaesthesiae vim, uti dicunt, occultas seu deperditas res reperire, quin immo magis adhuc admirabilia eodem medio experiri.

At confessarius, quem illa consilii causa interrogavit, respondit utrumque divinationem sapere atque illicitum esse.

Quaeritur:

1. Quid sit divinatio et quatenus eius praecipuae formae.
2. Quod sit de divinatione et de radioaesthesia morale iudicium ferendum.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit divinatio et quatenus eius praecipuae formae.*

i Divinatio est species superstitio-

the*», wb gravi adi«enda est ut a chartis legendis ct somniis explicandis abstineant; in posteriore, non peccat dum pro honesto lucro aliorum voluptati deservit Rarius ob propriam superstitionem, crebrius ob consulentium credulitatem, praesertim si soli veniant neque ita levem pecuniae summam offerant *ub gravi ab his ineptus prohibenda erit >
<Coju> 66\

nis qua quis studet *futuros eventus cognoscere mediis impropportionatis*; ut c. gr. si quis ex lineis manus alicuius personae tentet coniicere et praedicere quid faustum aut infaustum eidem personae futurum sit.

2° Convenit divinatio cum vana observantia, quae superstitio est qua quis utitur *impropportionatis mediis ad certum quoddam effectum obtinendum*

v. gr. ad sanandum morbum nullo adhibito remedio, aut ad scientiam acquirendam absque studio et labore.

Item divinatio et vana observantia conveniunt cum « *magia proprie dicta* » quae est ars superstitiosa *perpetrandi mira* quae *certo* superant vires naturae.

3° Essentiale est omni superstitioni ut commercium cum diabolo instituat; sive hoc fiat *explicite* per invocationem daemonis expressis verbis, aut factis — ut si quis pactum cum diabolo ineat ut positis istis vel illis signis, verbis, actibus, ipse daemon notitiam aliquam communicet — sive fiat *implicitate* adhibendo scilicet media vana et naturaliter improporcionata ad aliquem effectum obtinendum.

4° Possibile esse commercium cum daemone nemo dubitat, quo mediante homines plura valent cognoscere et obtinere quam solis propriis viribus. Nam daemones suam *naturam angelicam servant*, licet per peccatum depravatam qua praestantiores sunt hominibus in cognoscendo et operando *.

5° *Praecipuae formae divinationis* : — Aliae ad *explicitam invocationem* pertinent et sunt: *Oraculum*, quando daemon per idola invocatur; *Necromantia* si daemon communicet per aliquem defunctum *apparenter resuscitanti*; aut *Pytho-nismum* si per viventem ab ipso daemone *obsessum*; *Geomantia*, *Hydromantia*, *Aeromantia*, *pyromantia*, si daemon notitias communicat ope signorum apparentium in corpore terrestri, aut in aqua, aut in aere vel in igne.

6° *Ad implicitam invocationem* pertinent: *Astrologia iudiciaria* si eventus futurus cognosci praesumatur ex motu aut situ astrorum; *Chiro-mantia* si ex lineamentis manus; *Physiognomia* si ex vultus lineamentis; *Sor-*

tilegium si ex vanis sortibus, e. gr. ex ictu taxillorum.

7° Bene notetur quasdam conjecturas deductas ex causis naturalibus, quae ut docet S. Thomas, in pluribus suos naturales effectus producant et raro deficiunt, non esse superstitiones: v. gr. si quis ex volatu aut cantu avium tempestatem aut serenitatem conficiat; itemque si quis ex physiognomia actualem animi dispositionem tristitiae vel laetitiae conficiat.

8° Consultatio mulieris divinatricis aut *per chartas* ut quid futurum sit sciatur; aut ad res amissas inveniendas, certo ad artem divinatoriam implicitam pertinet: nulla enim dari potest proportio inter causam et effectum; itemque usus *virgae divinatoriae* ad res perditas, aut fures et homicidas inveniendos videtur esse divinatio saltem implicita, ob eandem rationem absolutae improporcionis mediorum ad finem.

9° Concedunt fere omnes non esse necessario habendum ut superstitosum usum virgae ad inveniendas *aquarum* aut *metallorum* venas, eo quod motus virgae quae a personis physica quadam dispositione praeditis teneatur effectus sit pure naturalis. Requiritur tamen, in omni casu aeque moveatur, sive quaerantur venae sive non; ita ut non arbitrarie *intentio* virgam tenentis hac in re valeat circa effectum ¹. Sunt tamen nonnulli periti, qui usum virgae divinatoriae praestigias esse existimarunt ³.

Ad II. *Quod sit de divinatione et de radioaesthesia morale iudicium ferendum.*

Γ Divinatio cum importet *commercium cum daemone* (sive explicitum

² Cfr. *Vindic. Alfons.*, II, n. 32.

³ Cfr. *Institut. Morales Allons.*, ed. 19, vol. I, n. 655, HI.

¹ Cfr. S. Th., I. q. 64, 9. 1,

sive implicitum) gravissimum peccatum superstitionis est; cum gravissima iniuria afficiatur Deus per istud commercium cum eius infensissimo hoste, qui divinam excellentiam sibi usurpare conatur; cumque honor soli Deo debitus, tribuatur daemone per eius invocationem, ab eo exspectando quod solum a Deo exspectari debet.

2° Aliquando *implicita invocatio*, subiective, a mortali excusari potest propter ignorantiam, vel ob defectum fidei certae aut seriae intentionis; ita v. gr. quando ex ioco consuluntur publici divini.

3° Si proportio causae ad effectum *dubia est, generatim effectus tribui debet causae naturali*. Id autem hoc modo explicat Lehmkuhl: « Si aliqua probabili coniectura, effectus *naturali causae* tribui possit, illicitum non esse medium sive remedium adhibere, saltem si fiat protestatio contra diabolum; si vero constet effectum naturali causae tribui non posse, divinam sive miraculosam causam in dubio non esse praesumendam, sed eam *probandam esse*; quare probatione deficiente, illam rem esse relinquendam, ut superstitionis aut superstitionis periculum involventem ».

4° « Nota tamen, explicationem naturalem *rationabili* coniectura niti debere, non insana eorum explicatione, qui et diabolica et divina negantes per fas et nefas *omnia* naturali modo explicare tentant »

5° Et notant communiter Theologi, non excusari a peccato qui utendo mediis certe improportionatis *protestatur* se nullum cum daemone commercium intendere. Nam de facto contra suam protestationem agit: cum enim nec Deus, nec Angeli boni talibus sese immisceant, daemon implicate invocatur .

Utrum Radioaesthesia inter divinationes reponenda sit.

6° Non multis abhinc annis invalere consultationes Radioaesthesiae, quibus innumera mira et omnino extraordinaria cognosci et operari narrantur. A cultoribus et patronis Radioaesthesia novum dicitur esse inventum et quidem scientificum quo a subiecto capaci, speciali sensibilitate a natura donato et ope parvi *instrumenti* (*virgae* aut *penduli*) inveniuntur obiccta quaecumque occulta: venae aquarum, mineralia, liquida inflammantia ut gas, petroleum, in visceribus terrae etiam funditus abscondita; quaeruntur et inveniuntur thesauri, cadavera inhumata etiam a saeculis. Utilis est Radioaesthesia ad morbos inveniendos sive in hominibus sive in animalibus ac in plantis; itemque remedia quaeruntur et aptantur ad morbos pellendos, etc.

7° At insuper nonnulli ex cultoribus « novae scientiae » adhuc magis mira docent, asserentes praedicta omnia etiam *in distans* cognosci et operari posse. Ita, si quaeras cognoscere existentiam vel minus cursus aquarum, aut metallorum in visceribus terrae regionis alicuius quae etiam per Kilométrum distat, sufficit ut habeatur *charta topographica aut geographica* illius regionis... Si quaeras quid dicendum de Titio, e. gr., qui ad bellum profectus iam a multis mensibus neque per se neque per alios notitiam sui dedit, mediante photographia eius et parvo instrumento « pendulo » vir radioaestheticus, Titium esse vivum, sanum vel aegrotum, aut vulneratum in bello, et in captivitate degentem tali vel tali remotissima plaga docebit. Vel Sempronium de quo pariter quaeris post inutiles inquisitiones usitatis mediis peractas mortuum esse et quidem tali praeciso morbo vel a delinquentibus occisum, eiusque cadaver in talibus flumine vel fossa adhuc reperiri!... Nec

* *rhfol Moral.*, vol I, n. 357

† S. A1 f, III. ». 4

tantum: nam ipsius occisoris indicia, loca per quae transit, ubi ipse repariatur, pariter cognosci posse dicuntur!...

8° Ad haec cognoscenda vir radioaestheticus — qui probe excultus esse debet et vere magister — utitur quibusdam rebus quae nomine « *testimoniorum* » veniunt, ut puta imagine photographica personae, obiecto aliquo, aut vestimento quo ipsa usa est. Ex diversis rationibus motus vel quietis « penduli » supra haec obiecta, veritas desiderata cognoscitur.

Iisdem rationibus et mediis etiam sanitas aut morbus personae absentis et longe commorantis cognosci posse docent, et remedia aptari...

9° Cognitiones huiusmodi « *a longe* » quae stricte sub nomine *telerradioaesthesiae* veniunt, non omnes vel ex ipsis cultoribus « novae scientiae » admittunt; quin etiam amicos suos limites scientiae radioaesthesiae excedere accusant, confundentes haec cum phaenomenis aut telepatiae aut similibus.

10° Omnes pariter radioaesthetici profitentur futura, maxime libera contingentia, per consultationes radioaesthesiae *cognosci non posse* ⑥.

11° Quod si quaeras ab ipsis « magistris » radioaesthesiae, quomodo tam mira et incredibilia (quarum saltem aliqua, divinationem aut magiam sapere videntur), *explicari naturaliter possint; ipsi omnium factorum scientificam ac naturalem demonstrationem quaerendam esse docent per quosdam « radios »* quos ab obiectis omnibus emanare docent.

Ipsi enim *pro fundamento* et qui-

⑥ Ita saltem omnes quos mihi consulere datum est; at c contra < *ctiani eventus futuri praevideri* > referunt < Periodica de re morali, canonica et liturgica > (tom. XXXI, fascic. III, 15 iulii 1942, pag. 279-290), ubi de *Factis Radioacstheticis* duo accurata studia prodierunt alterum ab egr. P. Willwoll, alterum ab egr. P. Crcusen in Universitate Gregoriana professoribus.

dem *certo* tenent omnia corpora (mineralia, vegetalia, animalia, homo) *irradiationes* veluti undas electro-magneticas emanare et quidem omnino proprias et singulares. Audiamus unum ex istis doctoribus: « Le principe fondamental de la radioaesthésie et de la télérradioaesthésie (je ne distingue pas l'une de l'autre) est l'irradiation des corps, à quelque règne ils appartiennent.

« Par irradiations, entendez rayonnements, émanations, quelque chose qui se dégage du corp minéral, végétal, animal et humain et qui se répand dans l'athmosphère un peu à la manière des ondes électriques modulées par la voix s'entrémêlant et allant jusqu'aux extrémités du monde.

« Ces radiations frappent de façon inconsciente l'organisme humain, trop peu sensible généralement pour en ressentir une impression physique.

« Au moyen d'un multiplicateur, jouant par rapport au toucher le même rôle qu'un écouter pour l'ouïe, l'homme peut percevoir les radiations et par un acte de sa volonté choisir, entre les milliards de radiations, celle qu'il lui plaît de capter et celle-là seulement »

Iste Auctor prosequitur in suo opere ad « demonstrationem » de veritate existentiae huius « *irradiationis* » e corporibus, qui in aere vagantur; distinguit « radiationes » « bienfaisantes » et « nocives », radiationes « cérébrales » etc., quae voluntate hominis « captari » possunt. Multa « facta » narrat cuius vel ipse spectator fuit, corroborata attestationibus plurium personarum fide dignarum... sacerdotum, medicorum, professorum in universitatibus... — ita ut scientifico apparatu probari videantur.

120 Sed praeter istum Auctorem

⑦ P. Bourdoux, ancien Missionnaire au Matio Grosso, *Notions pratiques de Radiesthésie*, 2 ed., Paris 1939: pag. 66-67.

non pauci alii cognoscuntur, qui et ipsi libros et ephemerides edunt, in quibus simili methodo principia eadem traduntur, facta et experimenta narrantur. « Novae scientiae » incumbunt homines cuiusque conditionis, studiis dediti, medici, geologi et physiologi, physicarum et matheseos cultores etc. Societates plurimae extant in omnibus fere mundi nationibus, conventus convocantur, scholae instituuntur

130 Novae scientiae non pauci viri docti consentire videntur, admittentes fundamentum ipsum de « radiationibus ab obiectis manantibus ». At nonnulli non omnia phaenomena probant nonnulli in omnibus aperte

1 Paucis abhinc annis Romae, instituta est < La Società Italiana di Metapsichica *COS*stituita con Regio decreto 23 gennaio 1941, n. 58 > quae sibi proponit « lo studio scieitifico-spcnmentalc dei fenomeni psichici e psicofisici, cosiddetti paranormali ». Huic societati innumeri professores in regiis Universitatibus italicis, et inter quos nonnulli ex *Accademia Italica*, nomen dederunt.

Studia haec (quae etiam phaenomena radioaesthesiae complectuntur) apud exterarum nationum ultra progressa sunt, et non omnia animo hostili a catholicis, etiam a Religiosis viris doctis et in ipsis Universitatibus catholicis professoribus considerantur, ut refert Prof. Dr. Alexander Spesz in *Occultismo e mtracolo*, sola translatio ex alamanico in italicum sermonem permissa, a cura di Celestino TESTORE, S. J., Torino-Roma 1933. (Cfr. ibid pag. 6, n. 6, et passim in opere).

* Inter quos est egregius medicus et professor Parisiensis Adalbertus Leprince qui iam a multis annis. scientific^ methodo huic < scientiae > incumbit; multa edidit et in novissimo opere, italicum reddito: *Radwtcsia medica* (Milano, traduz. del Doit Auglia, 1942) ita concludit: < Se la radiomanzia, grazie ai recenti lavori » può essere considerata attualmente, nella maggioranza dei casi come apportatrice di certezza quanto all'esistenza dei conii di acqua, dei giacimenti minerali, e alia valutazione della loro quantità, profondità ed estensione; *not non sapremmo affermare lo stesso per quanto riguarda le applicazioni alla medicina*. Forse un giorno prossimo essa potrà costituire un capitolo interessante della scienza medica e apportare il suo contributo alla diagnosi e alia cura delle malattie » (pag. 173-174). Egregius auctor qui *fundamentum radioaesthesiae admittere* videtur, nihilominus affirmit post multas *expenmentationes* « e assai difficile di dare credito a questi esami su fotografie ed e prudente fino a che nuovi procedimenti non abbiano dato dei risultati più positivi di conservare la più grande riserva » (pag. 188).

Ilan in Periodico < Sapere > (Milano, 15 marzo

contradicunt, inter quos est clarissim. P. Gemelli qui « novam scientiam » totaliter reicit, « radiationes » (quod est fundamentum radioaesthesiae) omnino negat, et cultores eius dicit esse « degli ingenui, i quali sono stati presi da un'idea che ha un'apparenza scientifica, per il modo nel quale e presentata: ne sono stati come ossessionati e in ogni circostanza ricorrono al pendolo » 10.

At eidem egregio A. omnino contradicit clar. prof. Ferdinandus Cazzamalli, qui est Praeses novae Societatis Italicae de scientia metapsychica, quam supra (n. 12 nota) memoravimus n.

140 R. P. Willwoll in « Periodica » (supra n. 10 nota) dissertationem accuratissimam habet de radioaesthesia. Ipse spectatis tanta diversitate tum *obiectorum* ope radioaesthesiae cognoscendorum; tum mediorum quibus in exercitio radioaesthesiae utuntur, docet « non omnes modos radioaesthesiae eodem modo explicari et a priori diiudicari posse ». Pariter « iniustum esset indiscriminatim omnem usum et praxim radioaesthesiae ad fraudes aut ad stultitiam radioaesthescorum reducere. Etenim quaedam praxes radioaesthesicae ab hominibus candidae indolis moralis et magni ingenii exercentur »

1937; 31 luglio 1937) satis fuse de Radioaesthesia disputatur; et videtur Auctor anceps manere in ferendo iudicio; ipsi — ni fallimur — parum suadent *explicationes* datae a Radioaesthesiae cultoribus, at facta et phaenomena *non omnino reicit*; fundamentum radioaesthesiae admittit; et postquam dixit quanta cautela in rebus obscuris et difficilioribus procedi deberet, affirmat: « *Dobbiamo credere INBUBUIAMENTE alia radioestesia, al nieno fino a che non si possa dimostrare che il fenomeno rabdico non esista* ». Non ergo omnino recte Sac. Dott. LUIGI Oldani in < Rivista del Clero italiano > (Milano, a. XXII, giugno 1942, pag. 177-178) pro sua thesi contra radioaesthesciam invocat < Sapere >.

10 In < Vita e Pensiero >, *Radicstesia e Raddomanzia: fonti di illusioni e sintomi di disorientamento intellettuale* (anno XXII, pag. 491-500).

11 Di una « coda radiocstcsica » e della raddomanzia, risposta al Prof. Agostino Gemelli in < Studi e ricerche di metapsichica », Roma, 1942

(advertit tamen « non repugnare » tales etiam posse autosuggestionibus et erroribus succumbere). Abstinere oportet « tum a *nimia credulitate* eorum qui in omnia « occulta » credenda citius inclinantur, tum a *commoditate mentali* eorum qui omnia facta a priori negare solent quae nondum commode et nitide secundum theorias in quiete mentis possessas explicari possunt ». Radioaesthesis non adhuc « thesim » sed tantummodo « hypothesim » dicit, cum « radii (ex obiectis emanantes) interim sint mere hypothetici ».

150 Sed extat Decretum S. Officii quo vetantur Clerici et Religiosi consultationes radioaesthesiae peragere.

Attamen dicendum est S. Congregationem *noluisse* « hoc Decreto quaestiones scientificas de Radioaesthesia attingere »; sed tantum Clericis et Religiosis vetare consultationes quasdam (non omnes), illas videlicet « circa personarum circumstantias et eventus divinandos ». Videlicet ut recte explicat R. P. Creusen 13: « consultatio circa personarum circumstantias quae eorum valetudinem, dotes intellectuales vel morales, vitam vel mortem, locum commorationis etc. respicit ». *Eventus personarum* « dici possunt actiones agentis liberi et effectus transeuntes causae sive liberae sive determinatae ». Haec tantum prohiberi; non autem consultationes ut quaeratur e. gr. « in tali loco iacere metalla, scaturire vel fluere aquam, in epistola clausa inveniri talem nuntium etc. ». « Haec — prosequitur P. Creusen — sunt *facta* non eventus, neque per se personam determinatam pro obiecto habent ». Verum Ordinarius etiam haec facta investigare prohibere potest Clericum.

Non haec proinde sed illa dumtaxat prohibentur Clericis « attentis incom-

modis quae in religionis veraeque pietatis detrimentum cedunt » ac « prae oculis habitis quae in can. 138 et 139, § i statuuntur ad clericos religiososque ab iis rebus arcendos quae ipsorum officium dignitatemque dedeant, aut eorum auctoritati nocere possint ». De quibus videas egregium commentarium apud Creusen 14.

160 Ex hucusque omnibus breviter relatis iam constat quid respondendum sit propositae quaestioni: *utrum Radioaesthesia inter divinationes rependa sit*.

1) In primis si radioaesthesia inquirere praesumit *jutura aut eventus a causa futura libera dependentes*, absque dubio superstitiosa evaderet *cum istae futurorum cognitiones certissime quamcumque naturalem causam excedant* (n. 1).

2) Consultationes ope *teleradioaesthesiae* (nn. 8 et 9) videlicet ad habendas cognitiones rerum et eventuum in locis valde dissitis, mediantibus photographiis aut aliis « testimoniis » *probabilius telepatiam vel etiam divinationem videntur sapere*. Attamen *quia res dubia adhuc dici posse videtur, cum non pauci viri docti causam naturalem etsi non satis cognitam admittant*; non statim nec omnia simul, iuxta principia theologiae moralis supra memorata (nn. 4 et 5) tamquam superstitiosa damnanda sunt 13, sed singuli casus concreti attente considerari debent.

3) Communes iam consultationes radioaesthesiae ad invenienda metalla, aquas *in situ* vel etiam ad diagnosim de sanitate vel aegritudine *personae praesentis* 16 causam naturalem habere posse concedendum est, unde quamcumque superstitionem effugiunt.

»4 *Ibid.*

15 Quam caute tamen istas investigationes ope photographiis etc. sint vel a vins laicis considerandae, videas supra n. 13 in nota (9).

10 Istae investigationes quae < *personas* » directe attingunt sunt prohibitae Clericis, supra n. 15.

*2 A. A. S., 1942, n. 148.

13 « Periodica » supra N. 10 citat.

Ad III. *Quid ad casum.*

Iam ex omnibus praedictis patet quae sit solutio casus nostri. Non licet Clotildi ad cognoscendum ubi reperiatur grande pondus argenti ei furto sublatum percontari mulierem divinantem chartulis lusoriis; chartulae enim sunt media omnino impropor- tionata ad effectum qui desideratur, et certe divinationem saltem implicitam redolent (nn. 6 et 8). Eo vel magis quod agitur de muliere quae solet praesen- tia *et* « *futura divinare* », quae scilicet aperte superstitionem profitetur (n. 1).

Utrum vero virum radioacstheticum adire liceat videndum superest. Inqui- sitio enim facienda proprie ad *telera- dioaesthesis* pertineret (n. 9), quae *probabilius* divinationem sapere vide- tur (n. 16, 2); quod in casu nostro clarius apparere videtur ex eo quod non iam agitur de quaerendo argento quod forte hic in visceribus terrae latet; (tunc saltem ex *hypothetica ra-*

diatione connexio naturalis causae ad effectum concedi potest) sed agitur de *illo praecise argento furto oblato* de quo possibilis connexio non evidenter apparet cum emanatione radioaesthe- tica quam capere posset vir in hac scientia peritus.

Nihilominus cum contrarium quo- que possibile sit, et ideo saltem ex tot virorum doctorum opinione, tamquam probabilis — saltem probabilitate ex- terna — naturalis investigatio et co- gnitio admitti possit, consultatio viri radioaesthetici in casu non est tam- quam superstitiosa reprobanda.

Non recte ergo *in casu concreto* Confessarius respondit utrumque divi- nationem sapere atque illicitum esse. Nam id *tantum* de consultatione per chartulas *certum est*, ideoque omnino a confessario dissuadenda: non vero de consultatione viri radioaesthetici; quae proinde permitti posse videtur.

P. I. M.

197. DE HYPNOTISMO.

Clara, cuius pater voluntarie aquis submersus interiit, aetate adhuc florens matrimonium contraxit cum viro, qui diebus quindecim post nuptias et ipse malo fato in flumen lapsus simili modo mortuus est. Gravi maerore initio affecta, post aliquod tempus animum sibi red- dens ad alias nuptias convolvit.

Sed heu, vix tribus annis elapsis, alter quoque vir diem supremum obiit. Tunc infelix Clara, ingenti oppressa tristitia, in animum induxit se nullo unquam bono amplius frui posse; ad omnia inepta evasit, omnia etiam necessaria neglexit, solummodo cogitans de morte sibi inferenda, praesertim cum flumen aliquod forte aspiceret. Mediis om- nibus ad sanitatem recuperandam incassum adhibitis, medicorum consilio curationi hypnoticae, per opportunas suggestiones, subiecta est. Brevi pristinam sanitatem recuperavit.

Quaeritur:

1. Quid sit hypnotismus et quaenam eius phaenomena praecipua.
2. Quaenam sit causa horum phaenomenorum.
3. An licitus sit hypnotismi usus et quid de casu proposito indicandum.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit hypnotismus et quae-
nam eius phaenomena prae-
cipua.*

Hypnotismus, a verbo gracco *hypnos* (ὕπνο) id est somnus, definiri solet ars quaedam inducendi somnum artificialem in certas personas, praesertim hystericas, oculos eorum fixe intuendo, comprimendo globum ocularem, manum vel pedem, iubendo ut obiectum aliquod luminosum fixe aspiciam, vel etiam mere ipsis modo suggestive praecipiendo ut dormiant. Nam omnia media quibus hypnosis seu somnus artificialis inducitur, tandem aliquando ad illud unum quod *in suggestionem* consistit reducuntur.

Phaenomena autem praecipua hypnotoseos diversa sunt pro diversis formis seu statibus eius; qui quidem status saepe, non semper, sibi invicem hoc ordine succedunt ut primo status lethargicus, dein catalepticus, tandem somnambulisticus oriatur. Status lethargicus hypnotizatum prorsus passivum et inertem exhibet. Status catalepticus secum fert ut rigor muscularis tantus fiat ut hypnotizatus qualemcumque membrorum positionem retineat. Demum status somnambulisticus is est in quo hypnotizatus quamlibet sensationem vel ideam vel actionem ipsi ab hypnotizatore suggestam, generatim reapse etiam experitur, ita ut sentiat, credat, peragat quicquid ei suggestum est. Suggestione peracta hypnotizatus pro libitu ab hypnotizatore ex somno suo excitatur, atque etiam expergefactus exsequitur saepe quaecumque pro determinato tempore et loco ipsi suggesta fuerunt, nisi nimis indoli ipsius repugnent. Insuper usus seu abusus potius hypnotism! facile ansam praebet telepathiae, clarae visioni et similibus miris phaenomenis

quae potius magnetismo, occultismo, spiritismo propria sunt. Hic est hypnotismus quidam degeneratus qui a medicis seriis non exercetur¹.

Ad II. *Ouaenam sit causa horum phaenomenorum.*

Praescindendo ab hypnotismo degenerato, hodie communiter admittitur causam phaenomenorum hypnotismi esse naturalem. Olim quidem dubitabatur essetne causa eorum praeternaturalis eaque diabolica, quum eadem phaenomena etiam in sessionibus spiritisticis ab Ecclesia damnatis recurrant. Hinc etiam nunc a multis auctoribus quaestio de hypnotismo adhuc exponitur in tractatu de virtute religionis, ubi de peccato superstitionis atque in specie de spiritismo agitur. Sed alii auctores, uti Vermeersch et Merkelbach, de usu hypnotismi iam agunt loco quo dicitur de officiis erga propriam et alienam personam quoad bona animi vel corporis, vel etiam ubi agitur de impedimentis libertatis. Atqui revera ex sola analogia vel similitudine inter phaenomena hypnotica et nonnulla phaenomena spiritistica nihil concludi potest. Nequaquam enim cuncta phaenomena spiritistica necessario influxui diabolico, vel etiam fraudibus et artificiis attribuenda sunt; sed perbene quaedam phaenomena ac praecise ea quae etiam in simplici hypnotismo obtinent, uti in specie somni provocatio in sic dicto medio, naturaliter explicari valent.

Insuper tres status hypnotismi supra descripti, scii, lethargicus, catalepticus, somnambulisticus, singuli etiam frequenter in nosocomio et apud men-

¹ Cfr. Merkelbach, *Summa Theol. Mor.*, II, n. 346, 774.

te captos apparent, imo somnambulismus etiam in personis de caetero sanis observatur. Quis autem haec phaenomena causis praeternaturalibus adseribet? Nonne potius communiter mere tamquam effectus cuiusdam morbi habentur? Quare ergo repugnet huiusmodi effectus artificialiter provocare, sicut artificialiter provocari potest delirium vel epilepsia? Cfr. Lapponi in opere suo *Ipnotismo e Spiritisme*.

Et idem dici potest de iis quae hypnotizatus ex suggestionem hypnotizatoris videt, credit, peragit; huiusmodi illusiones et hallucinationes etiam in mente alienatis occurrunt. Ii autem effectus de quorum natura dubitari potest, uti telepathia, vel, multo magis locutio linguae prorsus ignotae (si unquam locum habuit), ab usu hypnotism! serii exsulant.

Si autem causa phaenomenorum hypnotismi ordinarii non est praeternaturalis, ulterius quaeri potest, quomodo ergo phaenomena explicanda sint. Sunt autem qui conentur tribuere omnia imaginationi et simulationi eorum qui experimenti gratia a medico hypnotizantur vel etiam fraudibus hypnotizatoris. Sed etsi id pro nonnullis casibus verum sit, generatim tamen, attento usu hypnotismi in tot clinicis et a tot seriis et peritis medicis, vix admitti potest. Explicatio autem sufficiens invenitur in abnormi suggestibilitate personarum, hystericarum praesertim, ex una parte; atque singulari vi suggestiva in nonnullis medicis, ex parte altera. His tantum praesuppositis subiectum in somnum hypnoticum inducitur; qui quidem somnus in hoc differt a somno naturali quod non naturali nervorum lassitudine, sed artificialiter per viam associationis ortum habet. Hinc activitas systematis nervi centralis neque tam perfecte suspensa aut exhausta est quam in somno ordinario neque etiam apparatus motorius omnino impeditur.

Insuper est somnus in quo vi ipsius originis conscientia psychologica manet sub influxu alicuius directionis externae, modo systematico exercitatae, atque proin suggestio manet semper activa. Ex hisce sequitur suspensio saltem partialis deliberationis atque conscientiae reflexae, atque concentratio magis vel minus profunda virium phantasiae versus ideam dependentiae ab hypnotizatore. Hinc libertas tempore hypnoseos facile omnino, atque in statu post-hypnotico partim saltem deficit. Neque hisce obstat quod quis aliquando hypnotizari videatur contra suam voluntatem. Nam mera recusatio status hypnotici non sufficit ad evitandam hypnosim; sed requiritur insuper ne quis ullam fidem praebeat suggestionibus hypnotizatoris quod v. gr. mox dormiturus sit etc.; atque evitet quidquid physice vel psychice hypnosi favere possit.

Ad III. *An licitus sit usus hypnotismi et quid de casu proposito iudicandum.*

Hypnotismus communis ille de quo hic agitur debitis sub conditionibus licitus fieri potest. Nullam enim ex se involvit superstitionem, ut supra satis evicimus; neque etiam debitis sub conditionibus adhibitus aliud quodvis peccatum includit; suspensio enim artificialis usus rationis quae alicui contra rectam rationem esse videatur, non est ex se effectus ita damnosus nec homine ita indignus, ut sub nulla hypothesi permitti possit.

Conditiones autem requisitae sunt:

a) *Causa proportionata*, uti iuxta plures, morbus (rheuma v. gr.) secus insanabilis, mala propensio pathologica, quae aliis mediis vix sanari possit, v. gr. ad suicidium, ad furtum, ad ebrietatem, ad luxuriam; — phobia quaedam, uti agarophobia, seu horror abnormis « vacui » quo quis v. gr. plateas transire non audeat; operatio

chirurgica, cum alio modo sensus sopiri non possint; progressus tandem scientiarum. Causa vero sufficiens non esset lucrum vel curiositas; hinc publicae exhibitiones hypnoticae saepe etiam legibus civilibus, uti v. gr. lege belgica, prohibitae sunt. Imo, periti semper magis efficaciam therapeuticam hypnotismo abiudicant, nisi in aliquo casu omnino psychopathico cui alio modo provideri non possit.

b) Ulterius requiritur *consensus hypnotizandi*; secus enim ei fit iniuria, privando eum usu rationis et libertatis. Consensus autem requiritur non solummodo in ipsam « hypnotizationem »; talis consensus per se etiam requiritur ut hypnosis induci *possit*; — verum etiam requiritur, uti patet, consensus saltem generalis et implicitus in ea omnia quae hypnotizator hypnotizato suggesturus est.

c) Tandem requiritur *peritia et honestas* hypnotizatoris, ita ut pericula tam corporis quam animae praecaveantur. Si enim hypnotizator non est valde peritus in arte sua exercenda, magnum adest periculum contrahendi permanentem perturbationem systematis nervei; si non est honestus, periculum adest ne abutatur potestate sua in hypnotizatum, ita ut hic damnum honoris vel virtutis subeat; unde practice suadendum est ne hypnotizatori facile sine teste artem suam exercere permittatur ².

Observandum autem hodie non solummodo dubitari de utilitate therapeutica hypnotismi, quatenus ad summum solummodo apparentes et transitoriae obtineantur curationes, verum

etiam dubitari, num, generatim saltem, etiam omnibus cautelis adhibitis, in proprie dicta hypnosi nocumentum systematis nervei sufficienter praecaveri possit; eo vel magis, quia subiecta hypnosi magis apta solent esse personae iam aliunde psychopathicae. Quapropter potius ad leviolem solam formam hypnoseos vel ad meram suggestionem extrahypnoticam recurrendum esse multi censent.

Quoad casum autem propositum dicendum videtur omnibus visis non fuisse illicitum Clarae se subiicere curationi de qua agitur. Etenim, curatio facta dicitur consilio *medicorum*, mediis *omnibus* incassum adhibitis, idque per *opportunas* suggestiones. Supponere licet medicum curantem fuisse de caetero *honestum* atque insuper *peritum*, ita ut opportuna illae suggestiones leviolem solummodo hypnosim vel etiam suggestiones prorsus extrahypnoticas significant. Adde hic agi de aliqua propensione psychopathica, uti ex tota agendi ratione Clarae patet; imo forsitan, attento patris suicidio, Claram aliqua labe hereditaria infectam esse suspicari licet. Porro, propensio praecise psychopathica potest *aliquando* iuxta dicta supra esse ratio cur ars hypnotica legitime exerceatur. Tandem eventus experimentum comprobasse videtur, quum dicatur Claram brevi pristinam sanitatem recuperasse. Licet tamen dubitare num sanitas vera et stabilis ei restituta sit; quapropter si dein relapsa fuerit, haud facile licita erit nova curatio hypnotica; omnino enim timendum est ne remedium malo ipso peius sit.

C. D.

² Cfr. Aertnys-Damen, *Thcol, Mor.t* I, n. 432.

198. de spiritismo.

Marius, curiositatis causa, non semel interfuit sessionibus quas spiriticas appellant. In his partem habuit in efformanda catena circa tabulam rotantem, ac phaenomena diversi generis necnon apparitiones spirituum ac responsa tum per tabulas, tum per scripturam admiratus est Paulo postea parochus haec narrat, addens se nihil mali in iis reperire: «sane, prosequitur Marius, circa naturam horum phaenomenorum non una est peritorum sententia, ac probabile mihi videtur eadem ex causis naturalibus explicari posse ».

Parochus, haec audiens, priusquam Mario responsum det, secum quaerit:

1. Quid sit spiritismus, et quaenam huius phaenomena praecipua.
2. An eadem phaenomena semper naturaliter explicari possint.
3. An usus spiritismi licitus sit, et quid sit Mario iniungendum.

SOLUTIO

Ad I. i° *Quid est spiritismus?*

Spiritismus est evocatio spirituum atque consultatio eorum de rebus occultissimis, maxime vero de rebus extramundanis.

Cum autem, ut dicitur in responsione ad II quaesitum, spiritus, sic evocati et consulti non possint esse nisi daemones, patet spiritismum pertinere ad genus superstitionis et ad speciem divinationis, cuius dici debet forma sat recens potius quam vere nova.

Fertur enim prima phaenomena eius fortuito inventa fuisse saeculo elapso, prius an. 1832, dein an. 1847 vel 1848, in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis, ubi se diffudit brevissimo tempore, et unde transiit, tanto cum successu, ad Europam et ad alias partes excultas mundi, ut hodie saeviat ubique fere terrarum, inficiendo praesertim classes societatis sic dictas altas vel medias, licet, saltem pluribus in regionibus, multitudo ab influxu eius minime sit immunis.

Sed revera nihil aliud habetur in spiritismo quam reviviscentia antiquae superstitionis, necromantiae scilicet,

quae viguit apud veteres populos Orientis necnon apud Graecos ac Romanos, immo et non obstante severa prohibitione Domini ¹ apud Hebraeos, ut constat, v. gr., ex integro capite 28 i *Sam.*, atque viget etiam nunc apud nonnullos populos paganos.

Plura tamen habentur peculiaria, in spiritismo moderno, quibus se distinguit ab antiqua necromantia.

Primo enim spiritismus non se dat ut artem quamdam hermeticam, solis ariolis aut magis exercendam, bene vero tamquam praxim omnibus permissam, omnibusque excolendam, quamvis paucae personae, puellae praesertim et mulieres, quae sibi nomen vindicant « Medii » seu Mediatoris, speciali modo, se iactitent aptas ad spiritus evocandos et interrogandos.

Praeterea contendit phaenomenorum quibus constat explicationem tradere philosophicam, et hoc per varias theorias spectantes tum constitutionem mundi, tum conditiones animarum separatarum, seu, ut aiunt, « desincamentarum », tum naturam entis humani

¹ Let., 20, 27.

adhuc in terris degentis. Inter eas theorias eminent doctrina metempsychosis atque hypothesis corporis sic dicti astralis.

Denique hucusque pergit spiritismus actualis ut se exhibeat velut revelationem, immo integram religionem novam, eamque definitivam, sat affinem coetcroquin pantheisticae Theosophiae modernae, etsi cum ipsa non perfecte identificatam. Hinc habet non tantum initiatos suos, — innumeros, proh dolor! — sed etiam prophetas et doctores plures, quorum antesignanus fuit celebris Alain Kardec, et a quibus mutuatur speciem suam scientifico-philosophico-religiosam.

2° *Quaenam sunt praecipua phaenomena spiritismii?*

Aiunt quidem ac valde diversa, quae omnia tamen revocari possunt ad tres classes, nimirum: ad phaenomena mere physica; ad phaenomena physico-intellectualia; ad phaenomena simpliciter intellectualia.

Breviter de unaquaque carum classium:

a) Ut mere physica habentur illa facta, in quibus non apparet intervenus ordinis spiritualis.

Praecipua recensentur:

1) rotatio, vel quaevis alia motio, tabulae, scamni, seu cuiuslibet alius obiecti pertinentis ad supellectilem domus;

2) ictus percussi in parietem aut in contabulationem per aliquod e dictis obiectis, aut auditi, quin ulla causa visibilis eos producat appareat;

3) motio, magno cum strepitu, eorumdem obiectorum, quae sive reponuntur super contabulatione, sive affinguntur ad parietes;

4) levitatio, id est elevatio, suspensio in aere et quandoque adhaesio ad laqueare (soffitto), scamni, aliarumque huiusmodi rerum, in cubiculo existentium;

5) apparitio flammularum, luminum diversi coloris, etc.;

6) sic dicta materializatio, seu apparitio, vel totalis vel multo saepius partialis, alicuius corporis humani, quod se sinit videri, tangi, palpari, immo quandoque « photographari ».

fe) Simpliciter intellectualia vero dicuntur ea phaenomena, in quibus habetur communicatio, a spiritibus vel a pseudo-spiritibus facta absque intervenitu alicuius instrumenti materialis, rerum occultarum, ut, v. gr.. loci ubi stat obiectum amissum, facinoris quod actum fuit vel agitur nunc in proxima vel longinqua regione, morbi quo afficitur persona sive praesens sive absens, status alicuius animae separatae, etc. etc. — Saepe etiam proferuntur sententiae, consilia, monitiones, discursus in linguis ignotis, aut exprimuntur doctrinae ordinis philosophici, moralis vel religiosi.

Circa hoc ultimum, notare oportet doctrinas expressas sese accommodare generatim indoli, ingenio, dispositionibus, convictionibus interrogantium et adstantium; ita ut, coram catholicis, spiritus commendent dogmata catholica, ac pie de Deo et de Sanctis loquantur; coram autem incredulis et haereticis, eadem dogmata vel easdem personas sacras irrideant aut blasphemant (impugnando praesertim dogmata aeternitatis poenarum alterius vitae, et indissolubilitatis matrimonii); denique, coram garrulis et inhonestis hominibus, ludicra et inhonesta proferant.

c) Physico-intellectuales, seu mixtae, vocantur praefatae manifestationes et communicationes spirituum, quando obtinentur mediante aliquo obiecto materiali, ut puta: per ictus percussos pede tabulae aut scamni, vel per scriptionem eodem pede, cui ad hoc affixus est stylus, effectam super charta papyracea. Tali modo dantur communiter responsa interrogantium adstan-

tium, in sessionibus spiritisticis, quae, absque ope mediatoris, peraguntur apud familias et societates privatas.

Notandum est hi spiritus qui videntur apparere, loqui, etc., fingere generatim se esse ipsos spiritus qui evocati fuerunt, atque ut tales se gerere in responsis suis, — unde non parum iuvatur, ut patet, propagatio spiritismi, maxime post calamitates publicas, immane bellum, v. gr., cum tot personae cupiant aliquid scire, de sorte, in altera vita, suorum coniunctorum mortuorum, vel, si fieri possit, immediatam communicationem cum animabus eorundem coniunctorum obtinere.

Ad II. *An phaenomena spiritismi semper naturaliter explicari possint?*

Evidenter spiritistae, — ii saltem qui serio superstitioni suae addicti sunt, — putant omnia, vel fere omnia phaenomena supra relata, praesertim vero ea quae pertinent ad ordinem intellectualem vel physico-intellectualem, deberi interventui spirituum, et, speciali modo, animarum « desincarnatarum ».

a) Inter alios multi censent haec omnia esse mere naturalia, aut saltem explicationem posse pati mere naturalem; sic: Richet, de Rochas, Gibier, Mainage, O. P., caeterique.

b) Ex adverso, pauci auctores, ut Franco et Hélot, firmiter opinantur facta spiritismi reputari debere, si non omnia, saltem plurima, vera praestigia diabolica.

c) Denique viam mediam ingrediuntur plures auctores, praesertim inter Theologos, qui distinguunt facta certe pure naturalia, facta dubie praeternaturalia, facta certe praeternaturalia.

Et revera negari nequit, nonnulla, immo sat multa inter facta spiritismi originem habere mere naturalem.

Imprimis, certe probatum est, intervenire saepe in sessionibus spiritisticis fraudem ex parte Mediatorum vel organizatorum sessionum. Non raro enim accidit Mediatores fuisse deprehensos in simulandis vel amplificandis phaenomenis ope sua patrat; aut etiam confessos esse quandoque se talia phaenomena produxisse viribus naturalibus sibi notis.

Praeterea, quod valet praesertim de sessionibus a dictis Mediatoribus institutis, — ipsae conditiones in quibus experimenta procedere solent, videlicet obscuritas cubiculi, silentium profundum servandum, expectatio plus minusve longa ante apparitionem primorum phaenomenorum, status anormalis (« trance »), in quem medium se coniicit, etc. — quam maxime apta sunt, evidenter ad creandum in adstantibus, speciatim in mulieribus, anormales quoque suggestiones, vel etiam proprie dictas hallucinationes.

Tandem facta pure physica, ut simplex rotatio, motus tabulae, scamni, similiumve obicctorum, fragor, immo et levitatio aut actio quaedam in res materiales distantes, si patrantur prohibitu necnon semper in iisdem conditionibus a nonnullis personis — (magis adhuc, ut liquet, si ab omnibus indiscriminatim) —, non absurde videntur posse tribui causis naturalibus. Constat enim, ex hypnotismo vel e sic dicta rābdomantia (ex usu scilicet virgae aut penduli divinatorii), dari, in natura huius mundi, vires sat mysteriosas, quarum tamen exsistentia et efficacia negari nequeunt.

Magis arduum evadit iudicium cum agitur de factis supra recensitis tamquam phaenomenis physico-intellectualibus, id est in quibus, ope agentis externi materialis (tabulae, scamni, etc.), responsa dantur quaesitis ab adstantibus propositis.

Attamen, neque hic dici potest, a priori, haberi necessario interventum

spiritus extra-mundani. Siquidem difficile probaretur nonnullas personas non posse, scienter vel non, agere, in iis producendis, partes mediatoris, movendo, per vires physicas a se emanantes, praefatum agens externum materiale et ita communicando adstantibus aliquid sibi notum, quod apprimè respondeat interrogationibus factis.

Quinimmo, pari modo, ut videtur, ratiocinari possumus circa quaedam phaenomena ordinis simpliciter intellectualis, puta: detectionem obiectorum occultorum, manifestationem rerum quae occurrerunt vel occurrunt nunc in locis dissitis, revelationem eorum quae adstantes habent in mente, etc. Scitur enim facta eiusdem rationis obtinere quandoque in telepathia, in somnambulismo, in hypnotismo et in similibus, necnon homines nonnullos singulari hypersensibilitate vel ingenii acumine pollere, vi quorum sat facile, licet modo conicaturali tantum, detegunt nonnunquam cogitationes aliorum vel certos eventus percipiunt quos alii percipere nequeunt.

Ast patet habenda esse ut revera praeternaturalia, et quidem sive producuntur ope agentis materialis externi, sive non, ea phaenomena omnia in quibus invenitur manifestatio certa et determinata rerum, factorum, dictorum, — maxime si haec pertinent ad ordinem moralitatis, — quae non possunt esse nisi naturaliter ignota mediatoribus et adstantibus, vel excedunt vires naturales cuiuscumque intellectus humani.

Clarae sunt quidem et obviae distinctiones allatae si phaenomena spiritismi in abstracto considerantur.

Fatendum est vero res alio modo se habere, — excluso saltem casu evidētis fraudis vel hallucinationis, — cum ad examen huius vel illius facti devenitur.

Imprimis enim, et plerumque sal-

tem, vires naturales, quae dici possent intervenire, sunt, in se, quam maxime ignotae, vel mediatoribus qui eis ex professo, ut ita dicam, uti solent. Quinimmo saepe saepius nonnisi hypothetice asseruntur dari ac factum producere, ita ut naturalis explicatio phaenomenorum, quae in hypothetica existentia aut actione earum fundatur, careat ipsa quolibet serio fundamento scientifico vel experimentalis.

Praeterea nemini dubium esse potest « spiritismum constare phaenomenis physicis et psycho-biologicis singularissimae naturae, quae cum ordinariis oeconomiae cosmicae phaenomenis nullo modo conveniunt, immo iis saepe adversantur » *. Unde licet suspicari saltem phaenomena ista originem habere extra-mundanam.

Denique si possibile est sat multa eorundem phaenomenorum deberi viribus mere naturalibus, possibile est etiam, datis praesertim conditionibus in quibus occurrunt, ea provenire a causis praeternaturalibus.

Quod si vero causae extra-mundanae seu praeternaturales, reapse, interveniant, quaenam erunt eiusmodi causae?

Obvium est responsum: « constat enim fide, Deum nolle animas defunctorum ab hominibus evocari, nec velle ut arte aliqua vel hominum nutu aut voluntate commercium ab his cum illis instituat atque ita haec nolle ut non solum illicita, sed inefficax prorsus sit huiusmodi evocatio. Haec est Ecclesiae certa doctrina. Cum ergo tales evocationes fiunt, non animae vocatae respondent neque Angelus bonus, qui nequit Dei contradicere decreto; et tamen spiritus aliquis respondet: restat ergo ut hic ille sit, qui est princeps huius mundi, qui est tentator, qui contra Deum agentes

- Ojirrrj, *Synopsis iuris pontificii*, n. 37So.

decipere permittitur, h. e. Satanus aut aliquis angelus eius » ¹.

Nec putandum est interventum diabolicum esse quidem possibilem sed minime verisimilem, aut, si quando verisimilem, raro admodum verificari.

E contra dicere oportet istum maleficum interventum, non tantum *facile* locum habere posse, at saepius forsitan dari, de facto, quam sola specie factorum inspecta cogermur putare.

Nonne scimus e divina revelatione, quod, vel pro fidelibus qui nullum commercium cum ipso cupiunt inire, adversarius noster « diabolus tanquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret »? ².

Nonne etiam eiusdem diaboli multum interest mira, ad quae producenda impares sunt vires naturales, vel quae eadem vires nonnisi difficillimis in conditionibus producere valent, per se ipsum efficere, cum tot fructus reportare possit c praxi spiritismi se magis magisque diffundente? Petendo enim et consequendo ab ipso talia mira, ab ipso quoque homines, « ut rerum eventus testantur, a vera Ecclesia abducuntur et in hacreses ac infidelitatem abripiuntur »

Res est tam evidens, ut vel abstrahendo a positivo interventu spiritus nequam in phaenomenis patrandis, « spiritismum ipsum instigante daemone propagari, ex fructibus eius abunde constat » ³.

Hinc C. Baltimorensis II r, postquam docuerit plura phaenomena videri posse explicari vel fraudibus vel credulitate adstantium addit: « vix dubitandum tamen videtur, quaedam saltem ex iis a satanico interventu esse

repetenda, cum vix alio modo satis explicari possunt ».

Ceteroquin decisiones Ecclesiae, quamvis rem directe dirimere non intendant, potius favere videntur opinioni de praeternaturalitate nonnullorum saltem factorum, si consideratur, tam severitas quacum usum prohibent spiritismi, tum evidens assimilatio, ab iis facta, eiusdem spiritismi ad divinationes in quibus certo intervenit pactum cum diabolo.

Ad III. *An usus spiritismi licitus sit.*

1° Evidentissime spiritismum colere tanquam novam religionem habet rationem turpissimae superstitionis haereticalis, immo et totalis abiectionis verae fidei, sicque, pro Christianis, apostasiae ab eadem fide.

2° Etiam abstrahendo ab hoc, spiritismus vere talis, id est quo quis utitur ex intentione relationes ineundi cum spiritibus extra-mundanis, et cuius est proinde: « animos mortuorum evocare, responsa accipere... repetitur deceptio omnino illicita et haereticalis » ⁴.

3° Quamobrem graviter, immo gravissime, peccant, tum contra legem divinam, naturalem et positivam, tum contra legem ecclesiasticam, quicumque praxi spiritismi se dant in ratione mediatorum, vel sessiones eiusmodi praxi consecratas institui curant, aut quolibet modo eandem pessimam spiritismi superstitionem promovent.

4° Graviter quoque peccant hi omnes qui, animo proprie spiritistico, id est commercium intendendo fovere cum spiritibus extra-mundanis, sive ad eos consulendos, sive ad solatium ab eis recipiendum, sive etiam curiositatis vel tentaminis causa, active participant sessionibus aut quibusvis experimentis spiritisticis.

BaLLUUM-PALMIHU, Opus *theol. mor.*, vol II, tv 364

< I *Petr.*, 5, 8.

¹ Bt1 ir im-Pa1 miir i, Opus *theol. mor.*, l.

• AttTNTS-DAMBN, *Theol. trior.*, I. n. 429» HI

T T I, c 7» n 36

* S Off., dic 4 aug 1856.

Neque istiusmodi activa participatio ex eo redditur licita quod quis protestatur, interne vel externe, se nolle prorsus communicationem habere cum daemone, sed intendere tantum animas separatas, aut etiam angelos bonos evocare, nam, ut recte animadvertit Aertnys-Damen « perinde est utrum quis per se ipsum an per alios daemones consulat; nec protestatio adiccta mutat naturam actus, qui ex fine operis pactum cum daemone involvit ».

Et hic plura veniunt diligenter notanda, videlicet:

) Illiceitas spiritismi omnino independens est a ratione phaenomenorum occurrentium in sessionibus spiritisticis, quae *ut tales* celebrantur. Quod enim quaedam, vel etiam plurima ex his phaenomenis naturaliter, explicari possent, minime impedit quominus ii, qui ipsis producendis participant, in labem divinationis incurrant, si revera aut intendunt, aut existimant, aut saltem libenter permittunt, se, per dicta phaenomena, commercium aliquod cum spiritibus extramundanis instituere.

) Praeter peccatum istud proprium divinationis, necnon peccatum formalis cooperationis ad peccatum divinationis alterius, ubi res in conventu aguntur, plura alia peccata gravia solent committi ab active participantibus praxi spiritismi. Proximo vero scandalum praebent (maxime vero si noscuntur ut christiani), sese exponunt serio periculo perversionis in fide et in moribus; sanitatem propriam et alienam, et quidem tum mentalem quam corporalem, in grave discrimen vocant, etc.

c) lidem active participantes spiritisticis sessionibus, et, a fortiori, harum sessionum institutores, vel in iis agentes mediatoris partes, excusantur⁹

quidem a proprio peccato divinationis, si certi sunt phaenomena occurrentia esse mere naturalia, utpote debita vel fraudibus quas clam adhibent, vel viribus sibi notis ut naturalibus, at nequitiam sunt immunes a peccato scandalii necnon a peccato cooperationis peccato divinationis commisso ab aliis actoribus vel adstantibus, qui putant ipsi experimenta facta pertinere ad spiritismum proprie talem.

50 Hucusque de active participantibus sessionibus spiritisticis, si autem fit nunc sermo de iis qui *passive* tantum, et ideo sine intentione ulla relationes ineundi cum spiritibus extramundanis, iisdem sessionibus intersunt, dicere oportet hos minime excusari per se a peccato gravi. Quamvis enim non peccent proprio peccato divinationis, huic peccato, ab activis adstantibus commisso, materialiter tantum quidem sed illicite prorsus, cooperantur; praeterquam quod in grave periculum perversionis religiosae ac moralis se conficiunt.

Hinc, S. Off. 10, sequenti dubio: « an liceat per *Medium*, ut vocant, vel sine *Medio*, adhibito vel non hypnotismo, locutionibus aut manifestationibus spiritisticis quibuscumque adistere, etiam speciem honestatis vel pietatis praeseferentibus, sive interrogando animas aut spiritus, sive tantum adspiciendo etiam cum protestatione tacita vel expressa nullam cum malignis spiritibus partem se habere velle: sic respondit simpliciter: “ Negative in omnibus ” » n.

Et hic liceat addere quod stante illa decisione S. Officii, necnon data rei gravitate, aegre subscribere possumus sententiae *Genicot-Salsmans*, iuxta quam: « is qui e mera curiositate et sine ulla activa participatione semel aut iterum huiusmodi coetui

⁹ T. I, n. 430, II.

¹⁰ Dic 24 apr. 1917.

¹¹ A. A. S., 1917» P. 268.

interest, *leviter peccat* » '2. — Similiter Prümmer

Ad summum dici potest, cum *P. Vermeersch*: « Non mere aspicit vir peritus et satis expertus, qui intervenire velit ad fraudem detegendam et denuntiandam, ad huiusmodi superstitionem minuendam pluriumque deceptionem tollendam. Quare, dummodo scandalum alienum satis removeat, id non putamus positive vetitum, praesertim si Ordinarius tale consilium opportunum iudicet »¹ Ast, vel eo in casu, magnae cautelae certo requiruntur. Quinimo opinamur semper adesse debere, *per se*, licentiam, non facile concedendam, Ordinarii.

6° Soluta quaestione de usu spiritism! proprie dicti, solent Theologi inquirere de licitate participationis passivae, vel etiam activae, sed absque ulla prorsus evocatione aut cooperatione ad evocationem spirituum, nonnullis experimentis similibus iis quae occurrunt in sessionibus spiritisticis et quae probabilius aut probabiliter adscribi videntur posse causis mere naturalibus.

Huic alteri quaestioni respondetur:

a) *Speculative* loquendo, non apparet per se illicita eiusmodi participatio, dummodo tamen:

1) serio probabilis sit reapse origo mere naturalis factorum productorum vel producendorum;

2) participans revera in animo habeat intentionem recurrenti *unice* ad causas mere naturales;

3) idem participans omnes adhibeat opportunas cautelas, praesertim protestando se firmiter nolle quodlibet commercium inire cum diabolo et angelis ejus;

4) necnon ratione sufficiente moveatur ad dicta experimenta peragenda, ut puta: sincero desiderio vires occultas,

utiles forsitan, investigandi, scientiam in genere promovendi, fraudes mediatorum detegendi, etc.

α) Hinc patet nonnisi raro, et tantum apud doctos, inveniri posse coniunctas condiciones modo recensitas. Quapropter, *practice*, participatio materialiter tantum similibus experimentis spiriticis vix unquam dici poterit licita simplicibus fidelibus, quia a talibus experimentis semper sunt deterrendi, ne secus via sternatur spiritismo proprie dicto, aliaque gignantur pericula vel damna.

70 E modo dictis minime tamen sequitur arguendos esse statim peccati gravis fideles, qui tantum e levitate, curiositate, iocositate, etc., et absque ullo animo spiritistico, indulgent experimentis quibusdam simplicioribus, et si non certe, saltem probabiliter aut probabilius, ordinis tantum naturalis, ut, v. gr. merae motioni in gyrum, nulla consultatione facta, alicuius tabulae cui imponuntur manus.

Ceterum non desunt auctores qui talia experimenta simpliciora et probabilius naturalia reputant per se licita, semoto quolibet scandalo et periculo.

Quinimo nonnulli, Gcnicot-Salsmans, v. gr. 15, ut per se licitam habent etiam *consultationem* tabulae, quando responsa excipiuntur « solo motu et circa res assidentibus plus minus notas », — quod alterum tamen putamus, cum Marc-Gestermann ie, aliisque, nunquam permitti posse, saltem ob ingens periculum transeundi ad prorsus illicita.

Quin etiam prudentis confessarii est avertere, pro viribus, simplices fideles, vel a prioribus experimentis; quippe quod, data vehementi propensione hominum ad occulta noscenda et ad mira videnda, vix continget quemquam, dictis experimentis patrandis assuefa-

¹ V. I. n. 371. III

¹ *Men Thsol mor*, I, II» n. 525.

² *Ihcoi mer t* II. n. 248

¹ *Theol. mar.*, v. I, n. 270. II.
/runc. mor., I, n. 566, nota.

ctum, manere in ipsis et non gressum facere ad mirabilia et periculosa.

8° *Quid sit Mario iniungendutn*, liquet e dictis sub i°.

Cum enim optimus vir se reddiderit, et quidem etiam active, participem eorum quae occurrerunt in sessionibus vere et proprie spiritisticis, graviter deliquit obiective, licet forsan, ob bonam fidem, nullum admiserit reatum subiective gravem.

Procul dubio igitur iniungendum est ipsi ut, in posterum, totaliter abstinere a celebrandis, vel eis adsistendo passive tantum, conventibus spiritism!

Nec refragetur iniunctioni, repetendo facta quorum hucusque testis fuit sibi videri explicari posse e causis naturalibus.

Praeterquam quod talis opinio eius non mutat veritatem ipsorum factorum, et ideo non impedit quominus plura eorum fuerint fortasse originis diabolicae, ista eadem opinio eius non potest facere ut licite participet actibus qui, velit nolit, speciem induunt divinationis ac proin graviter, immo gravissime, prohibentur lege tum divina, tum ecclesiastica.

H. a P.

199. DE SPIRITISMO ALTERA FACTI SPECIES.

Fabius qui physicae in Universitate omni studio operam dat simulque metaphysicorum, quae vocant, phaenomenorum cupidus indagator est, spiriticis sessionibus haud semel interfuit cum ceteris active communicans, at nedum credat evocatos spiritus praesentium provocationi respondere, omnia potius per naturales vires fieri arbitratur.

Hinc, dum haec confessario narrat, ab eodem licentiam ut in posterum huiusmodi sessionum particeps esse possit, vel saltem ut iisdem passive interesse valeat, etiam atque etiam postulat; atque, cum confessarius id prorsus esse illicitum atque ab Ecclesia prohibitum identidem respondeat, Fabius ipsum sciscitatur an saltem sibi liceat haec experimenta cum sociis peragere qui eadem pariter naturae viribus tribuunt.

Quaeritur:

1. Quid sit spiritismus.
2. Quae praecipuae opiniones hac de re coniectatae et quodnam sit de iis iudicium ferendum.
3. An spiritismi usus unquam liceat.
4. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Spiritismus dici potest praxis quaedam evocandi spiritus eosque consultandi, praesertim de rebus alterius vitae ordinarie ope personarum quae vocantur Media quaeque ad finem intentum speciales proprietates habere dicuntur. Attamen per Spiri-

tismus etiam intelligitur systema quoddam doctrinale-religiosum ex illa praxi paulatim ortum. Manifestationes autem quae spiritibus attribuuntur atque pro maiore saltem parte revera locum habere videntur, sunt aut mechanicae, aut sensitivae, aut physio-

logicae. Mechanicae sunt v. gr. rotationes tabularum, catena typica, quae dicitur, instituta, qua scii, assidentes una cum Medio digitos extensos tabulae appositos inter se coniungunt¹; strepitus tabulae quae pede terram percutit et per pulsus respondet; levitatio qua corpus in aerem fertur; allatio rerum, ianuis et fenestris clausis. Sensitivae sunt luminosae, ut fulgores subito apparentes; auditivae, ut soni harmonici imitantes humanam vocem, sonitus instrumentorum musicalium, nulla manu motorum; scriptio automatica, sine interventu manus humanae; materialisationes seu apparitiones capitis, membrorum, integrae personae, locum habentes post secretionem ex ore vel naribus Medii alicuius substantiae, ectoplasma dictae². Physiologicae sunt intuitio clara occultorum, cognitio longinquorum, lectio cogitationum et secretorum cordis (*chiaroveggenza, telepatid*). Hisce addendae monitiones et praemonitiones ac futurorum praenuntiatio; scientiae vel linguae ignotae communicatio; transpositio sensuum; exteriorisatio sensibilitatis; colloquia quae Medium in statu *trance* dicto (hypnosi vel somnambulismo affini, at non ab alio, sed sponte inducto) cum spiritibus instituit; polymorphismus vi cuius Medium ipsam personam defuncti induit; multiplicitas personalitatis, quando Medium successive vel etiam simultanee plures diversas omnino personas exhibet (*sdoppiamento della personahta*)³. Evocatio atque consultatio spirituum iam apud antiquos populos cultos ut apud Babylonios atque pari modo apud diversos populos primiti-

vos occurrit. Cfr. etiam historiam Sauli adeuntis pythonissam. Hodiernus vero spiritismus ortum duxit ex mysteriosis ictibus qui anno 1848 a familia Fox in Hydeville in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis percipiebantur; ex quibus una ex filiabus Fox ansam sumpsit interrogandum forsitan isti strepitus spiritui alicuius personae defunctae tribuendi essent. Responso affirmativo accepto, ipsa una cum sorore ulteriores communicationes cum spiritibus habere tentavit. Postea altera soror omnia fictitia fuisse confessa est. Sed spiritismus semper magis vulgabatur per Americain et Europam atque praesertim per Allan Kardec in systema quoddam religiosum redactus est. Fundamenta eius sunt: existentia Dei atque animae immortalis, sed hac in vita corpori ligatae mediante sic dicto perispiritu seu corpore quodam fluido, seu astrali, seu sidereo dicto a quo anima nec post mortem separatur et per quod excarnati ope Mediorum cum hominibus carni adhuc iunctis communicare possint. Numerus assecularum praesertim durante bello europaeo magnopere crevit, ita ut hodie centies quinquagies centena milia computentur⁴.

Ad II. Praecipuae opiniones de natura spiritismi hac sunt. Ante omnia habetur explicatio ipsorum spiritistarum iuxta quos communicatio cum animabus defunctorum instituitur. Sed talis explicatio admitti nequit. Non enim animae defunctorum, ut spiritistae autumant, gaudent corpore isto fluido seu astrali seu sidereo quo nobiscum communicare valeant. Existentia enim talis corporis intermedii nullo modo probatur, imo repugnat; non enim componi potest cum unitate corporis humani quod in-

¹ Descriptionem vividam cessionis spiritisticac una cum rotatione tabulae vide apud SANTUXI, Spfrilùmo, p. 29.

² Cfr. Santuxi, L. c., p. 34.

³ Cfr. SANTUXI, L. c., p. 92, 100. Plura apud ΜΕΜΚΙΙ-ΒΑΠΙ. Summa *Theol. Mor.*, II, n. 779» 3. Cfr. Zaccchi. *Lo Spintumo c la Soprmì venza del-Vanii^a*, p. F6 *cqq.

⁴ i. Rcg., 28, 6-19.

* Cfr. Encyclopaedia italiana V. *Spintismo*,

formatur anima, prout ostendit S. Thomas °; anima autem naturaliter non nisi mediantibus organis corporeis cum mundo visibili relationes habere potest, ita ut illis deficientibus anima ex se iam non sit capax communicandi cum mundo isto visibili; sed ad hoc divino interventu indigeat. Atque revera merito Deus aliquando animabus separatis sive in coelo sive in purgatorio, sive in inferno degentibus permisisse creditur ut apparitione sua aliisque signis terrore salutari terribiles concuterent vel suffragia eorum implorarent vel revelatione caelesti eos recrearent. Sed talis communicatio, quum sit praeter omnem ordinem naturalem, est miraculum stricte dictum adeoque non nisi a solo Deo tamquam a causa principali patrari potest. Sed Deus miracula non nisi ob gloriam suam verumque bonum nostrum procurandum perficit; idque secundum beneplacitum divinae providentiae suae. Hinc admitti nequit Deum ad nutum alicuius personae intermediae, ut satisfiat vanae cuidam hominum curiositati, animas defunctorum reddere capaces ut cum vivis communicent. Eo vel minus quod personae mediae solent esse anormales, lucra causa agentes nec abhorrentes a fraude; phaenomena autem ipsa sunt inania et vulgaria, sine ulla vera utilitate; imo plena periculis ordinis psychici, moralis, religiosi pro iis qui sessiones spiritisticas frequentant; revelationes tandem a sic dictis spiritibus factae, saepe sibi invicem contradicentes, cum doctrina catholica pugnant. Sectae spiritisticae divinitatem Christi, auctoritatem Ecclesiae, aeternitatem poenarum inferni negare solent; aliquando metempsychosim admittunt; in re morali altruismo mere philanthropico favent atque indifferentismum erga omnes religiones proclamant. Ne-

° S. Th., I, q. 76, a. 7.

que ideo tamen cuncta phaenomena cum nonnullis auctoribus interventui diabolico adseribenda sunt. Verum quidem est daemones sicut angeli boni, permittente Deo, complura etiam naturaliter peragere posse in mundum sibi inferiorem; uti in possessione et obsessione diabolica obtinet ⁷. Attamen talis permissio divina supponenda non est pro iis phaenomenis spiritisticis quae cum probabilitate seria viribus naturalibus explicari possunt vel etiam fraudibus, artificiis et hallucinationibus attribuenda videntur. Spiritismum nihilominus instigante daemone propagari ex fructibus eius abunde constat. De caetero vero iam certum est pleraque mira collusionibus circulatoriis aliisque fraudibus vel imaginationi Medii et credulitati spectatorum tribuenda esse, ut iam testatur Cone. Plen. Baltimorese II anno 1866 habitum ⁸; alia vero semper maiore numero per vires naturales explicari. Huc spectat sic dicta Metapsychica seu ut italice iam solet dici *Ricerca psichica* ⁹ (anglice *psychical Research*; germanice *Parapsychologie*) quae in variis etiam laboratoriiis ad talem finem erectis indagines scientificas experimentales de phaenomenis spiritisticis instituit, ut de persona Medii, strepitibus productis, motu in distans sine apparenti contactu, ectoplasmate, levitatione, materialisatione, intuitionem clara occultorum, telepathia; eaque ex viribus naturalibus explicare conatur, imo plura etiam facta medianica uti vocantur, via naturali producit, prout Pater Heredia S. J. et ipse perfecit. Accedit uniformitas phaenomenorum, ita ut in iisdem adiunctis semper eadem sese producant iisque deficientibus locum non habeant; eodem modo quo effectus naturales fiunt vel

⁷ Cfr. S. Th., L q. no, a. 3.

Tit. I, c. 7, n. 36.

⁹ Cfr. Encicl. ital. V. *Psichica - Ricerca*.

¹⁰ Heredia, *Spiritisme and common sense*.

non fiunt secundum leges determinatas. Insuper, assertae communicationes mentalitati atque culturae Medii et participantium respondent neque eas superant; atque personis defunctis ingenio clarissimis, quibus tribuuntur, plane indignae sunt. Tandem complura phaenomena etiam extra omnem usum spiritismi in personis hystericis, somnambulibus, hypnotizatis, telepathicis, radioaesthesistis aliisque occurrunt ¹¹. Quamvis autem multa phaenomena aut certo aut saltem cum seria probabilitate viribus naturalibus vel artificio perficiantur, « vix dubitandum tamen videtur, ut ait Cone. Bak. II supra citatum, quaedam saltem ex iis a satanico interventu esse repetenda, cum vix alio modo satis explicari possint ».

Ad III. Quidquid autem est de phaenomenorum spiritisticorum interpretatione, etiamsi omnia viribus naturalibus et praestigiis tribuenda sint, nihilominus vel mere intenta aut attentata spirituum evocatio atque consultatio, sive privatim fiat, sive publice, in sessionibus scii, spiritisticis, semper est graviter illicita. Spiritus enim quorum consultatio suscipitur, esse non possunt nisi daemones, consultatio autem daemonum nihil aliud est quam divinatio, quae grave constituit peccatum contra virtutem religionis. Deum enim maxime inhonorat ille qui societatem init cum daemone et ea quae a Deo solo expectanda sunt, auxilio daemonis implo- rat. Spiritus autem isti non possunt esse nisi daemones; non possunt esse animae separatae, ut supra iam ostendimus; neque etiam angeli boni; absit enim eos producere phaenomena inania, vel doctrinas falsas, impias atque turpes proferre, ut in spiritismo obti-

net. Confirmatur ex prohibitione Ecclesiae. Etenim S. Officium die 4 Aug. 1856 declaravit: «animos mortuorum evocare, responsa accipere... reperitur deceptio omnino illicita et haereticalis » ¹²; insuper can. 1399, 7° Codicis I. C. prohibentur libri qui cuiusvis generis superstitionem, sortilegia, divinationem, magiam, *evocationem* spirituum, aliaque id genus docent vel commendant. Ex hisce clare sequitur omnem *activam* participationem in producendis phaenomenis semper graviter esse illicitam, ut si quis cum Medio aliisque assistantibus animo ut solet spiritistico imbutis catenam, de qua supra, circa tabulam formaret ad eius rotationem provocandam. Talis enim participatio est cooperatio formalis ad peccatum Medii aliorumque. Pariter omnis assistentia etiam *passiva*, sed animo spiritistico, i. e. intentione consultandi spiritus, graviter illicita est, etiamsi fiat sub protestatione contra omnem daemonis influxum et cum intentione sese dirigendi ad solos bonos spiritus; perinde enim est ac si quis per seipsum an per alios daemone consulat; nec protestatio adiuncta mutat naturam actus qui ex fine operis commercium cum daemone involvit ¹³. Imo, etiam assistentia passiva sine ullo animo spiritistico per se graviter illicita est. Etenim, generatim peccatum scandali vel cooperationis materialis illicitae includit, quatenus generatim nulla ratione sufficienti cohonestari potest; insuper gravia pericula fidei et moribus creat, praesertim ei qui frequenter sessionibus assistit. Hinc a S. Officio die 24 Aprilis 1917, proposito dubio: «an liceat per Medium, ut vocant, vel sine Medio, adhibito vel non hypnotismo, locutionibus aut manifestationibus spiritisticis quibuscumque adsistere, etiam speciem honesta-

¹¹ Cfr. ZAcn, l. c., cap. 8; Santucci, l. c., cap. 3 et 4.

¹² À. S. S., I, p. 177.

¹³ Cfr. resp. S. Oil. i aprilis 1898. Coli, de Prop. Fide, n. 1994.

tis vel pietatis praeferentibus, sive interrogando animas aut spiritus, sive audiendo responsa, sive tantum aspiendo, etiam cum protestatione tacita vel expressa nullam cum malignis spiritibus partem se habere velle: responsum fuit: "Negative in omnibus"»¹⁴. Quapropter saltem ex hac prohibitione positiva S. Sedis quaevis assistentia *semper* illicita est, ita ut etiam assistentia mere passiva ad finem scientificum vel ad fraudes detegendas fieri non debeat, nisi habita licentia S. Sedis vel saltem Ordinarii; aut, si unquam occurrere possit necessitas urgens, adhibitis semper debitis cautelis. «Leges enim latae ad praecavendum periculum generale, urgent, etiamsi in casu peculiari periculum non adsit», can. 21. Probabile tamen videtur unam alteramve assistendam mere passivam ex curiositate vel levitate, secluso gravi scandalo vel periculo, levem tantum reatum constituere¹⁵.

Tandem per se, non videtur illicitum aliquando gravi de causa et debitis adhibitis cautelis experimenta quaedam peragere similia iis quae in sessionibus spiritisticis obtinent, dummodo cum probabilitate naturaliter explicari possint. Dicimus 1) gravi de causa, v. gr. promovendae scientiae; 2) debitis adhibitis cautelis: praesertim protestatione excludendi quemvis spirituum interventum; 3) dummodo cum probabilitate naturaliter explicari possint. In dubio enim utrum effectus aliquis sit a causa naturali, an a virtute superiore, pro causa naturali praesumendum est; interventus enim diabolicus non est praesumendus, atque virtutes causarum naturalium sunt multiplices et saepe etiam sapientibus ignotae IG. Sic simplex rotatio tabulae, imo responsio eius, uni saltem ex tangentibus nota, naturaliter explicari

posse videntur; per magnetismum scii, ex viribus naturalibus, sive nervorum et musculorum, sive alicuius fluidi, in corporibus assistentium excitatum. Idem cum aliqua saltem probabilitate dici potest de moderata levitatione, de motibus sine apparenti contactu, telepathia, clara intuitionem occultorum, vi quadam praesentiendi facta futura¹⁶. Seclusa vero gravi ratione quae vix occurrit nisi viris in scientiis huc spectantibus vere versatis, simplices fideles magnopere deterrendi sunt ab huiusmodi experimentis, quum facile viam sternant ad superstitionem, aut saltem honestatem caritatemve atque sanitatem etiam corporalem laedant.

Ad IV. Ex dictis sequitur quid de triplice Fabii petitione atque de confessarii responso sentiendum sit. Primum enim Fabius a confessario licentiam petit ut in posterum sessionum particeps esse possit, cum ceteris, uti iuxta propriam narrationem haud semel antea fecit, active communicans: atque rationem allegat, quia metapsychica quae vocantur phaenomena cupit indagare et omnia potius per naturales vires fieri arbitratur, nedum credat veros evocari spiritus, praesentium provocationi respondentes. Nihilominus confessarius merito ei respondit id prorsus esse illicitum atque ab Ecclesia prohibitum; prout ex supradictis patet; neque ex eo excusari potest talis activa participatio sessioni spiritisticae, quod Fabius non credit in spirituum interventum atque omnia naturaliter fieri putat; idque etiamsi id notum sit assistentibus; talis enim concursus Medio aliisque spiritistico animo imbutis praestitus ex natura sua grave scandalum atque cooperationem formalem involvit.

¹⁴ A. A. S., 1917» P. 268.

¹⁵ Ita Merkelbach, l. c., I, n. 780.

¹⁶ Cfr. S. Alf., *Theol. Mor.*, II, n. 20.

¹⁷ Cfr. VERMEERSCH, *Theol. Mor.*, II, 247 in fine, de tali dote praediti* in Westphalia. Merkelbach, l. c., n. 780.

Quodsi dein Fabius etiam atque etiam postulat ut saltem passive sessionibus intéresse valeat, confessarius recte etiam illud ei recusavit; obstat enim prohibitio Ecclesiae positiva, fundata in periculo communi atque in scandalo quod facile aderit; neque tale periculum pro Fabio facile remotum redditur; agitur enim de iuvene inexperti qui studia universitaria nondum absolvit; de quo ergo timendum est ne pro iuvenili aetate ex frequentatione istarum sessionum detrimentum in fide capiat, etsi nunc arbitretur cuncta per vires naturales fieri: iudicium enim et voluntas iuvenum parum constantia esse solent. Verum etsi omne periculum pro eo absit, tamen praescripto Ecclesiae iuxta canonem 21 nihilominus obediendum est, quum prohibitio ista lata sit ad praecavendum periculum generale. Neque

Fabius habere videtur rationem sufficientem unde excusetur a prohibitionem servanda; studia enim universitaria in re physica nondum absolvit; propterea non videtur esse capax qui cum vero fructu scientifico sessionibus spiritisticis assistat; in omni casu practice prius veniam saltem ab Ordinario loci petere deberet.

Tandem neque tertiae petitioni Fabii annuendum videtur; ut scii, haec experimenta peragere sibi liceat cum sociis qui eadem pariter naturae viribus tribuunt. Agitur enim de iuvenibus inexpertis ex quorum tentaminibus temerariis vix ullus scientiarum profectus, sed proprium potius corporis vel animae nocumentum expectandum erit. Aliter res sese habet, si Fabius phaenomena metapsychica duce magistro quodam perito et prudenti indagare velit.

C. D.

200. DE INDIFFERENTISMO RELIGIOSO.

Ad alterius vitae felicitatem obtinendam indifferentes esse omnes religiones, censet Arnaldus, dummodo quis honeste vivat, et legem naturalem servet; Deus enim delectatur de variis cultibus, quocumque tandem modo exerceantur; ac propterea unusquisque liber esse debet, ut eum cultum Deo praebeat, quem didicit a prima aetate. Quod si Deus nonnisi unam religionem esse voluisset, easdem omnibus circa eam ideas indidisset, ita ut in Religionis negotio omnes convenirent. Optimum tamen esse dicit, se accommodare religioni determinatae legibus loci, ubi quis vivit, tum quia nulla alia de causa cultus exterior est institutus, quam ut membra alicuius societatis in publica professione unius religionis simul uniantur, tum quia id postulat publica tranquillitas, nempe ut leges civiles aequae ab omnibus observentur.

Quaeritur:

Utrum Arnaldus bene, an male sentiat in singulis, ut in casu. Quare.

SOLUTIO

Ad quaest. Male censet Arnaldus < ad alterius vitae felicitatem obtinendam indifferentes esse omnes religiones, dummodo quis ho-

neste vivat, et legem naturalem servet »; Deus enim per revelationem praescripsit cultum sibi exhibendum, et huic soli promisit salutem aeternam;

hacc autem revelatio continetur in sola Religione Catholica prout innumera credibilitatis argumenta luculenter ostendunt. — Male censet « satis esse honeste vivere »; tum quia Christus aperte dixit: *Qui non crediderit condemnabitur*¹; tum quia necesse praeterea est, vivere vita supernatural!, quae per fidem unice haberi potest: *sine fide impossibile est placere Deo*²; et *iustus ex fide vivit*³. Adde divinam revelationem tam manifeste factam reiici non posse sine summa Dei revelantis iniuria. — Male censet « satis esse legem naturalem servare »; tum quia ad aeternam salutem obtinendam ea etiam sunt servanda quae divinitus sunt revelata; tum quia sine gratia actuali lex naturalis servari nequit sicut oportet, seu quoad *modum*, neque tota et integra quoad *substantiam*. Deinde licet legis naturalis observatio sufficeret, tamen ratio humana sibi relicta insufficiens esset ad omnia cognoscenda, ideoque explenda officia, quae Deo et aliis debentur. Licet enim lex naturalis sit insculpta in cordibus hominum, tamen eiusdem legis naturalis lumen non est amplius integrum perfectumque, prout olim erat, sed vitio primi parentis obscuratum fuit, valdeque imminutum, ut docet non solum Catholica fides, sed etiam quotidiana experientia et intimus sensus, adeo ut vel ipsi ethnici philosophi id confessi sint. Reapse, quidquid est de vi humanae rationis in abstracto spectatae, facto universali et constanti certissime constat, omnes populos revelatione destitutos tum graviter errasse circa cultum Dei et caetera ethices principia, tum nulla umquam humana industria ab illo statu, in quem prolapsi fuerant, potuisse aut etiam nunc posse relevari. Et sic in dies magis magisque patet verissima illa Angelici

Doctoris sententia, ad accuratam legis naturalis cognitionem, sine revelatione, nonnisi *paucos, post longum tempus, et cum admixtione multorum errorum pervenire*, ut ex historia luculenter constat

Male censet « Deum delectari de variis cultibus, quocumque tandem modo exerceantur ». Qui enim rite de Deo et infinitis eius perfectionibus sentit, non potest eiusmodi sententiam admittere; nam cum cultus diversarum religionum non solum diversi sint, verum etiam sibi mutuo oppositi, et simul absurdis erroribus referti, dici nequit Ens absolute perfectum et necessarium veritatem aequae ac errorem, pietatem simul et impietatem probare; ideoque ipsi placere nequeunt varii diversique religionis cultus. — Hinc male censet « unumquemque liberum esse debere, ut eum cultum Deo praebeat, quem didicit a prima aetate ». Etenim homo tenetur Deum cognoscere, diligere, eique cultum non quemcumque praebere, sed debitum et quem ipse Deus manifestavit sibi gratum fore. Quod si talis sit cultus, quem quis didicit a prima aetate, tenetur illum prosecui; secus vero, illum respuere debet, veram religionem quaerere, eique adhaerere.

Ad ea, quae addit Arnaldus « si Deus nonnisi unam Religionem esse voluisset, easdem omnibus circa eam ideas indidisset, ita ut in Religionis negotio omnes convenirent », respondemus: utique Deus nonnisi unam voluit esse veram Religionem, nec aliter res esse poterat; veritas enim una tantum est, ac esse potest. Idcirco Religionem, quam ipse hominibus revelavit, iis communivit argumentis credibilitatis, quae cordato homini sufficiunt ad eam uti veram ac divinam cognoscendam. Non tene-

¹ Mc. i6, i6.

² Hcbr. n» 6.

³ Rom. i, 17.

¹ S. 771., I» q. i, fusius tum II-II, q. 2, a. 4 c., tum *Contra Gentes*, l. I, c. 4.

batur tamen, nec voluit easdem circa eam ideas omnibus indere, quae nostrum assensum necessario extorquerent. Statuit enim Deus (ut alia omitamus argumenta) sapientissimo consilio meritorium esse debere actum, quo verae fidei adhaereamus, ideoque libertatem nobis relinquit, ut merito locus esset.

Bene censet Arnaldus « optimum esse se accommodare Religioni determinatae legibus loci, ubi quis vivit », si haec vera sit; male vero censet si sit falsa, et a Deo minime revelata. Debet enim homo veritatem semper sequi, et numquam mendacio et emenditae religioni assentiri; nec principes ius ullum habent imperandi falsam religionem, cum et ipsi potius ad veram sectandam teneantur. — Male censet « nulla alia de causa cultum exteriorem esse institutum, quam ut membra alicuius societatis in publica professione unius Religionis simul uniantur ». Alia est enim sublimior causa nos adigens ad Deum Dominum et Patrem nostrum tum interne, tum externe colendum; ac propterea licet unus esset homo in mundo, adhuc teneretur cultum internum et externum Deo exhibere. Etenim, ut inquit S. Thomas, sensibilia sacrificia, quae homo Deo offert, ideo instituta sunt, ut repraesentetur homini, quod seipsum et omnia sua debet referre in ipsum sicut in finem, et sicut in Creatorem et Gubernatorem et Dominum univer-

sorum... Simul etiam per hoc Deum profiteamur animae et corporis auctorem, cui et spiritualia et corporalia obsequia exhibemus 5.

Tandem dum subdit Arnaldus « publicam tranquillitatem postulare, ut quisque se accommodet religioni determinatae legibus loci, ubi quis vivit, ut leges civiles aequae ab omnibus observentur », reponimus, si religio illa vera sit, et a Deo revelata, rectum est Arnaldi iudicium; quia cum haec naturae praecepta evolvat, confirmetque omnia societatis officia; et principibus obedientiam doceat, suadeat, imperet, revera publicae tranquillitati favet. Errat vero Arnaldus, si falsa sit illa religio; bonum enim publicum numquam expostulat, ut quis falsae religioni se accommodet. Nam quum haec opposita sit divinis perfectionibus, ideoque et legi naturali, bono etiam publico opponitur, cuius fons est lex naturalis. Et iure merito hoc in casu denegetur obsequium civilibus legibus, quia cum Deo opponantur, non obligant. Publicae autem tranquillitatis perturbatio hominum ignorantiae, perversitati, aliisque causis esttribuenda, non verae Religioni a Deo revelatae, cuius indoles suavissima est, et pacem praedicat, et exigit. Hinc omnium saeculorum experientia testatur Catholicos inter haereticos et infideles degentes, fidissimos prae aliis civibus semper agnitos fuisse.

P. I.

201. DE BLASPHEMIA.

Lucianus operarius, qui iam diu pessimum blasphemiae habitum contraxit assidue, dum confessionem instituit, cogitur huiusmodi peccatum accusare. Asserit nihilominus se in huiusmodi verba praecipiti animo, quin ad eorum attendat significationem, ex ira in creaturas, irrumpere. Idem, insuper, indignabundus haec similiae verba profert: « Per Deum », « per Christum », etc. Tandem socios quos in caupona

• S. Th., 11-11. q. 85, aa. 1-2, et *Contra Gentes*, l. III, c. 120

ebrios deprehendit eludere atque pervellere solet, licet praevideat ipsos in impia atque dedecora verba prorupturos.

Quaeritur:

1. Quid sit blasphemia et quotuplex distinguatur.
2. Quae sint elementa requisita ut blasphemiae peccatum committatur.
3. Quid de singulis in quae Lucianus incidit.

SOLUTIO

Ad I. *Quid sit blasphemia et quotuplex distinguatur.*

Magister Sententiarum (f 1164) definivit blasphemiam « per quam de Deo falsa dicuntur »; Haymo (Jf 853) vero scripserat: « Blasphemare est contumeliam vel convicium aliquod inferre », in iniuriam nempe Creatoris, prout veteres scholastici compleverunt. Utrobique habemus locutionem ‘; ibi, falsam *de* Deo; hic, contumeliosam potius *contra* Deum. Exinde nonnulli theologorum blasphemiam accepere quasi uni oppositam religioni; alii, ut potissimum confessioni fidei contrariam. Et hi rationabilius, quoniam ex obiecto sive fine operis actus humanus recipit suam primam bonitatem aut malitiam 2.

Quamvis igitur omnis blasphemia haereticalis sit, alia in actu signato et alia in actu exercito. In actu signato haereticalis est, et communiter *haereticalis* seu *enuntiativa* nuncupatur, qua expresse aut asseritur de Deo quod Deo non convenit, aut negatur de Deo quod Deo convenit, aut creaturis attribuitur quod est proprium Dei — vocando v. gr. Deum iniustum; daemone, amasiam, deam —. In actu exercito haereticales sunt blasphemiae,

quae passim veniunt simplices, tum *dehonestativae* seu *probrosae*, quibus quod secundum veritatem de Deo affirmatur aut negatur, irrisorie vel turpiter profertur — v. gr. Vah qui destruis templum Dei! Vicisti, Galilae! — tum *imprecativae*, quibus malum optatur Deo — v. gr. Pereat Deus! Maledictus sit Deus! —; his etenim vel attribuitur Deo ut vituperabile quod vituperabile in Eo non est, vel attribuitur Ipsi malum ut possibile quod impossibile prorsus Ei. Attamen blasphemia haereticalis, quomodocumque sumpta, oportet secernatur a blasphemia cum haeresi, nam contingit plures fidem negare exterius quam interiorius retinent 3.

Praeter hanc blasphemiae distinctionem ex parte modi, aliae ratione termini, actus et intentionis recensentur. Terminus namque sive obiectum dehonorationis, Deus, etiam in sanctis atque operibus naturae excellentioribus resplendet maxime; ideo alia est blasphemia *immediata* in Deum, alia vero *mediata*, in Deum per creaturas 1.

1 « Et sic distinguitur ab infidelitate quae est iudicium, et a sacrilegio (et simonia) quod est indigna tractatio rei sacrae » (Merkelbach, I, n. 781).

2 De hac quaestione fuse locutus est Lumbreras in « Angelicum », 14 (1937) > PP. 154-174 » *Proprius blasphemiae locus*. Ideo cum D. Thoma ipse egit de blasphemia in tractatu *De fide* (Romae, 1937), n. 230 sqq., cuius praecepta sunt extra Decalogum.

3 Sic et frequenter proximum vocamus stultum, ignorantem, pro certo tamen habentes eum pollere ingenio pariter ac scientia.

4 « Cum blasphematores non intendunt generaliter illas [creaturas] afficere iniuria ob propriam earum excellentiam, sed tantum mediate prout ad Deum referuntur, non adest peccatum contra deum, sed contra solam religionem et fidem. Si autem sancti, non ut sancti, spectarentur, sed in se, formaliter abstrahendo a relatione ad Deum, in quantum homines sunt, esset peccatum contra solam deum sanctis debitam, leve si fiat ex ioco (v. gr. S. Crispinum vilem sutorem vocando, S. Petrum calvum, SS. Iohannem et Paulum eunuchos), grave si procederet ex ira, indignatione,

Actus etiam sive locutio secernit blasphemiam *cordis* id est internam, *oris*, verbo aut scripto — quae sola nonnumquam reservari aut poenis plecti canonicis praesumitur — et *operis* — v. gr. conculcare hostiam consecratam, spuere in caelum —. Ex parte denique intentionis, blasphemia distinguitur *directa* seu diabolica, si proferatur ad Deum inhonorandum, et *indirecta*, si profertur quamvis dehonorans Deum s.

Licet omnes blasphemiae sint unius speciei ., illarum quaedam malitiam important superadditam, puta infidelitatem — si blasphemia cum haeresi —, odium Dei — si blasphemia diabolica —, sacrilegium — si blasphemans opere hostiam consecratam conculcat.

Tametsi diversae gravitatis ' capax, blasphemia mortale innuit peccatum ex toto genere. Ob solam igitur imperfectionem actus eam contingit intra limites peccati venialis contineri. De hac imperfectione D. Thomas: « Blasphemia potest absque deliberatione ex subreptione procedere dupliciter. Uno modo, quod aliquis non advertat hoc quod dicit esse blasphemiam. Quod potest contingere cum aliquis subito ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit, quorum significationem non

considerat. Et tunc est peccatum veniale: et non habet proprie rationem blasphemiae. Alio modo, quando advertit hoc esse blasphemiam, considerans significata verborum. Et tunc non excusatur a peccato mortali: sicut nec ille qui ex subito motu irae aliquem occidit iuxta se sedentem » s.

Ad II. *Quae sint elementa requisita ut blasphemiae peccatum committatur.*

Duo ad peccatum blasphemiae requiruntur: locutio blasphema et advertentia ad locutionis blasphemum sensum.

Locutio est blasphema quando ex terminis — ad propriam significationem, communem acceptionem, mentem saltem loquentis — de Deo falsum enuntiat vel indecorum Deo. Inter formulas blasphemias numerantur: Deus est crudelis; Deus nullam gerit de rebus providentiam; velit aut nolit Deus, hoc agam vel agendum est; perdat te sanguis Christi; omnia etiam iuramenta per falsos deos, et omnes maledictiones in res sacras, quin et in creaturas ut creaturas Dei. Non tamen habentur ut blasphemae locutiones quarum verba mutata aut deminuta carent sensu completo, nam « studium detorquendi, mutilandi et utcumque corrumpendi prolationem vocabulorum, quae aliter blasphemiam sonarent, ostendit blasphemiae detestationem » 9; nec est blasphemia proferre nomen Dei vel sacrorum in ira contra irrationalia vel etiam homines, nisi indignatio directa sit in Deum; neque dicere: Re-

contemptu vel odio contra eos » (Merkelbach, I, n. 784)

' < Quandoque nocumentum quod provenit ex peccato, est praevisum et intentum: sicut cum aliquis aliquid operatur animo nocendi alteri, ut homicidia vel fur. Et tunc directe quantitas nocumenti adauget gravitatem peccati: quia tunc nocumentum est per se obiectum peccati. Quandoque autem nocumentum est praevisum, sed non intentum: sicut cum aliquis transiens per agrum ut compendiosius vadat ad fornicandum, infert nocumentum his quae sunt seminata in agro, scienter, licet non animo nocendi. Et sic etiam quantitas nocumenti aggravat peccatum, sed indirecte: inquantum scilicet ex voluntate multum inclinata ad peccandum, procedit quod aliquis non praetermittat facere damnum sibi vel alii, quod simpliciter non vellet » (S. Th., I-II, q. 73, a. 8).

• Cfr. Caxstasvm. in II-II, q. 13, a. 1, n. 8; Merkelbach. I, n. 784

* Cfr. P. LuMURERAS, De vir ubi peccans (Romae 1935). n. 74, 78, 84 %q

* S. Th., II-II, q. 13, a. 2, 3. Et alibi: < Dicendum est quod si sit subito, ita quod non percipit se blasphemare, non peccat mortaliter. Sed credo quod quantumcumque subito, si tamen percipit quod dicit verba blasphemiae, peccat mortaliter » (m. Coloss., c. 3, lect. 2, p. 138). Hac ex parte, si interdum excusari potest a mortali blasphemia vulgaris formulis prolata usitatissimis, non ita blasphemia studiosa ab ipsomet blasphematore confecta.

l Ferreres, I, n. 388.

nego Deum, te nisi percussero; hoc est ita verum sicut Deus — his enim formulis nonnisi certitudo exaggeratur animi percutiendi sive facti enarrati —. Iurare per vitam Dei vel Sanctorum non importat blasphemiam, nisi iuramento hic tribuatur sensus: amittat Deus, vel Sancti vitam, si res non sunt prout testor. « In dubio utrum aliqua locutio sit blasphematoria, non est per se ut talis habenda; sed attendendum est ad proferentis conscientiam »

Insuper requiritur advertentia ad falsum sive contumeliosum verborum sensum. Et interdum quidem sic ira praepeditur rationis usus quod iratus non advertat verborum, quibus utitur contrarietatem ad fidem vel ad honorem Dei; nihilominus « qui in ira et indignatione profert verba blasphemia sive ad demonstrandam iram, sive ad terrendos filios, sive ad stimulandos equos, non quidem cum animo inhonorandi Deum, sed tamen advertens ad irreverentiam, quae illis verbis continetur, peccatum blasphemiae committit » 11. Quoniam prava illa intentio inhonorandi Deum, diabolicae blasphemiae peculiaris, innecessaria est ceteris; indirecta sufficit atque implicita, « quae iam adest in voluntaria et assertiva (non narrativa) prolatione verborum quae sensum iniuriosum in Deum continent » 12.

Marc, I, n. 598.

” Noldin, II, n. 201.

Ter Haar, *Corus consc. de praec. h. act. vitiis* etc., n. 91. Qui iure subdit: < Hoc probe advertant aliqui confessarii qui nimis facile blasphemio* excusare nituntur. Utique qui ex proposito, diabolica actus malitia, verba contumeliosa in Deum eructat, gravius peccat: sed hoc minime impedit, quominus et alii blasphemii communes gravissimae culpa rei sint >. - Vermeersch (II, n. 260) quaestionem movet de advertenter pronuntiantibus formulas in se blasphemias, non tamen secundum blasphemam significationem, verum instar interiectionis nihil determinate significantis. Eos nec de blasphemia materiali ipsemet damnat, quoniam sublata, inquit» significanti intentione. verba sunt merus sonus; damnant merito de formali blasphemia plures alii, ideo quod qui advertenter profert assertive formulam blasphemam is, saltem indirecte, vult honoris Deo debiti laesio-

Ad III. *Quid de singulis in quae Lucianus incidit.*

Lucianus primo ponitur iam diu habitum blasphemiae contraxisse atque cogi hoc peccatum assidue in confessione declarare; tamen asserit se ad verborum sensum non attendere dum evomit blasphemias ex ira in creaturas. Qua quidem de re S. *Alfonsus*: « Hi male habituati, licet habeant cognitionem minus vivacem quam alii, qui usus blasphemandi non contraxerunt, tamen semper habent eam actualement cognitionem sufficientem ad hoc ut actus sit deliberatus et graviter peccaminosus. Cum enim ipsi tanti non faciunt peccatum, ideo in suo animo nullum huius sceleris sensum experiuntur, sicuti perciperet alius, qui esset conscientiae non tam depravatae; et hinc oritur quod in eorum mente ne signum quidem remaneat actualis cognitionis, quam in peccato habuerunt: aut si vestigium aliquod cognitionis relinquitur, est ita leve ut interrogati faciliter respondeant, se non animadvertisse. Sed diligens confessarius nullam in hoc debet eis praestare fidem; et neque debet ab his sciscitari, an adverterint nec ne, sed accipiendae sunt omnes ut verae blasphemiae actuales, semper ac ipsi sciebant tales esse» 13. Alias pariter: «Nec facile confessarius credere debet paenitenti qui se excusat peierasse. blasphemasse vel verba obscoena protulisse sine advertentia, et involuntarie tamquam ex habitu. Nam si habitum illum exstirpare non studuerit aliqua adhibendo remedia, tunc est voluntarius in causa dum peierat, blasphemat, etc.; et ideo non excusatur a culpa. Secus vero, si adhibitis diligentibus inadvertenter bla-

nem. De reliquo, si formula (uti diximus) est blasphemata, non modo propter loquentis intentionem, verum etiam atque primario ob significationem sibi propriam, quomodo quis formulam in se blasphemam conscius significationis pronuntiaret instar interiectionis, nihil determinate significantis?

13 *Praxis*, n. 31.

sphemat, in obscoena prorumpit, et similia agit » u. In casu igitur confessarius a Luciano petat quac remedia adhibuerit ad habitum blasphemiae eradicandum et quonam fructu ad praesens; ex responso facile iudicabit num standum sit pro inadvertentia et, quatenus affirmative, num excusandus sit a blasphemia ut voluntaria in causa 15; in omni eventu de gravi obligatione habitum contractum exstirpandi ipsum severe moneat

Lucianus insuper dicit se indignabundum haec similiave verba proferre: « Per Deum », « per Christum », etc. Verba haec attamen, secundum se, non sunt blasphema, at reliquiae potius quarundam iurisiurandi formularum 1; Verum blasphema fierent si indignatio directa esset in Deum. Mentem exploret confessarius.

Lucianus denique fatetur socios quos ebrios deprehendit eludere et pervellere esse solitum, licet praevideat ipsos in impia atque dedecora verba prorupturos. Agitur (ut praesumitur) de blasphemiiis haereticalibus atque dehonestativis quas alii in ebrietate proferunt quasque Lucianus praevidet, quin intendat 22. Haec verba, imprimis, manentne blasphema? Negant

22* Lib 5, *De actibus hum.*, XIV.

1* Ad rem **Muikelbach** (I, n 786): < Peccat interne et quoad affectum toties quoties, advertens obligationem retractandi habitum, non retractat, externe et quoad effectum quoties ex habitu blasphemias sufficienter praevisas profert actibus moraliter distinctis > **Noldin** (I, n. 86). c contra: < Non tot committit peccata, quot iuramenta vel blasphemias dicit, sed unum, illudque tum committit, quando ad consuetudinem contractam et ad obligationem eam exstirpandi advertens emendationem negligit >

> < Consuetudo retractatur per voluntatem qua quis dolet de ip*a et sibi proponit media adhibere ad illam tollendam (quod propter utilitatem aliquot vicibus renovetur); si autem post propositum media non adhibuit, consuetudo fit ipsi indirecte voluntaria. quia ostendit se non velle eam tollere > (**Muikexbach**. 1, n 786)

Mmxuuch, I. n. 788; **Afrt nys-Damen**, I, n 460. **Mabc**, I. n 598

< Nefas semper erit ebrios ad blasphemias provocare Si enim eo* directe provocaveris, per eos sicut per instrumentum blasphemare videris: quod

Salmanticenses 20, quoniam blasphemiae, dicunt, penes ebrium sunt merus sonus, non aliter ac si a pica prolata essent. S. Alfonsus asserit 20, quia haec verba in ore ebrii Deum inhonorant et adversantur divinae bonitatis confessioni. Vermeersch distinguit 21 inter blasphemias prolatas « quasi mechanice et sine advertentia ad significationem », et directas, ex ira, in Deum; illas excusat a blasphemia, has de blasphemia damnat. Quam tamen distinctionem Ballerini-Palmieri iam exploderat 22, nam quoad ea quae inadvertenter profert ebrius certo non differt a sui compote 23. Salmanticenses itidem Ballerini-Palmieri 21 carpit: « Hi supponunt verbis ab ebrio prolatis non respondere conceptum mentis. Quasi vero ebrius dum vinum petit, dum contradicentibus irascitur et iratus insultat, maledicit, minatur, imprecatur, nullus mentis conceptus responderet. Omittamus enimvero quaestionem, an fieri aliquando possit, ut ebrii membra et in his lingua mere mechanice moveatur. At absurdum est id de praedictis casibus suspicari. Confundunt igitur Salmanticenses duo disparatissima, scii, ullum habere mentis conceptum et dominium habere suarum mentalium facultatum ». Iure igitur

graviter culpandum est > (**Vermeersch**. I, n. 500; II, n. 260).

Tr. 25, c. 2, n. 30 sqq

20 Lib. 5, *De peccatis*, n. 78.

a* I, n. 500; II, n. 260.

22 *Opus th. mor.*, L n. 397; cd. 1892.

3* < Vasquez vero et Sayri ratio acquivoco laborat cum supponit falso, quaestionem esse de eo, qui vel blasphemat, vel periurat, quia non cognoscit verba a se prolata continere aut Dei contumeliam aut falsitatem. Non enim haec quaestio est, quae sane locum habebit etiam in homine non ebrio, qui non intellegat sensum verborum aut veritatem ignoret invincibiliter. At sermo est de ebrio, qui cognoscat se verba in Deum aut Sanctos contumeliosa proferre etc. excusetur tamen (quoad praesentem actum), quia dominium suorum actuum non habet, non secus ac videt se male agere, dum in ira contundit pugnis, rumpit vasa, cultro ferit etc. Ergo omnia haec extra chorum dicuntur > (l. c.).

3< L. c.

tur concludit: « Merito S. Alfonsus hisce doctrinis non adhaeret, nec nos possumus accedere illi, dum dicit se non audere Salmanticensium opinionem dicere improbabilem ».

Sed hae quae blasphemiac manent an Luciano imputentur ut voluntariae in causa oportet extremo decernamus. Verum hanc imputationem, ad regulas voluntarii indirecti, non effugiet nisi

actus quos ponit propria careant malitia et sit ipsi proportionata ratio socios eludendi ac pervellendi blasphemii subsequentibus non obstantibus. Et si quidem facile putamus actus illos iocosos, indifferentes secundum se in adiunctis, nobis tamen proportionata haec ratio prorsus occulta manet.

P. L.

202. DE BLASPHEMIA ALTERA FACTI SPECIES.

Tarquinius ira percitus contra inimicum, aiebat: Christe Sancte! Sacramentum! poenas mihi dabis: alias in eumdem indignatus et subito irae impetu actus, his verbis eum insequabatur: Per Deum Sanctum, per Christum, manus meas non effugies! Semel haec verba protulit: nolit velit Deus, hoc faciam. Rem familiarem non prospere sibi cedere videns, quin imo plura sibi contingere infortunia, dicit: Deus non est iustus, Deus mei est oblitus! Tandem grande nimis infortunium sibi accidisse reputans, nec furori parcens, in Crucifixi imaginem conspuat, Mariae et Sanctorum effigiem dilaceravit.

Quaeritur:

1. Quid sit blasphemia, et quotuplex. — An grave sit peccatum.
2. Quaenam ex propositis in casu, blasphemiae nomine vocari possint, vel saltem sint in Tarquinio redarguenda.
3. Quaenam remedia blasphemis sint iniungenda.

SOLUTIO

Ad I. Blasphemia est locutio contumeliosa in Deum. Haec autem locutio potest esse vel ore expressa, vel mente solum concepta iuxta illud Psal. 1: *Dixit insipiens in corde suo non est Deus*. Ad hoc Deus potest iniuria affici tum in se, tum in creaturis, quatenus aliqua divina perfectio in iis elucet. — Hinc blasphemia 1) alia est *oris*, alia *cordis*; 2) alia *haeretica*, alia *haereticalis*, alia est *simplex*; 3) alia *imprecativa*, alia *dehonestativa*; 4) alia *formalis*, alia *virtualis*; 5) alia in *Deum*, alia in *B. Virginem*, alia in *Sanctos*. Ad blasphemiam revocantur

alia signa aut facta contra Deum, aut Sanctos, aut res sacras, licet nulla adsint verba.

Blasphemia est peccatum ex toto genere suo grave, ideoque materiae parvitatem non admittit; quia quaelibet contumelia in Deum est gravis iniuria et contemptus Dei, cum per eam infinita Dei maiestas positive deprimatur et dedecoretur. *Nihil horribilius blasphemia*, inquit S. Hieronymus, *quae ponit in excelsum os suum*. Hinc in Lege veteri blasphemii morte plectebantur 2.

1 Ps. 13, i

2 Levit. 24.

Ad II. Quae protulit « Tarquinius ira percitus contra inimicum: *Christe Sancte! Sacramentum! poenas mihi dabis* »; nec non ea, quibus « in eundem inimicum indignatus, et subito irae impetu actus eum insequeretur: *Per Deum Sanctum, per Christum manus meas non effugies!* » an blasphemiae nomine vocari possint, dissident Theologi. Alii censent ea blasphemiam non esse, sed vanam tantum Divini nominis usurpationem, ac peccatum inter venialia gravius; eo quod illa verba contumeliam non contineant, atque indignatio non sit directa contra Deum, sed contra hominem. Contrarium sentiunt alii, asserentes esse illa inter blasphemias recensenda, et mortale esse peccatum, nisi excuset defectus plenae advertentiae vel deliberationis, eo quod ea verba in subito irae motu prolata sint. Nam hac locutiones tali modo pronuntiatae sunt Deo contumeliosae, licet alterius occasione proferantur, et si non formalis et explicita, adest tamen virtualis et implicita intentio dehonorandi Deum. Praeterea illa vix dici possunt sine Dei contemptu, vix audiri sine scandalo et piarum aurium offensione.

Caeterum hac de re ut rectius iudicium feratur, adiuncta potissimum sunt attendenda. Nullum autem dubium est, illa esse quammaxime redarguenda; nimis enim dedecent Christianum, et generatim loquendo difficulter a gravi peccato excusari possunt, in iis praesertim qui pravum habitum habent praedicta vel similia verba proferendi, ubi se corrigere negligant. Nam adest periculum blasphemiae, gravis scandali et apud audientes Deus eiusque sacra censentur inhonorari. Quare Parochi et Confessarii totis viribus evelere conentur a fidelibus consuetudinem *Det nomen, Sanguinem Christi ac Sacramenta etc.* nominandi sine pietatis sensu, et quod peius est ex ira ac indignatione.

Blasphemus est Tarquinius dicens: *nolit velit Deus, hoc faciam*; quia Dei omnipotentiam contemnit. — Quum « rem familiarem non prospere sibi cedere videns, quin imo plura sibi contingere infortunia, dicit: *Deus non est iustus* » pariter blasphemiam proferit; Deo enim denegat iustitiam. — Item est blasphemia dicere: *Deus mei est oblitus!*; quia denegatur Dei sapientia, providentia et iustitia. Anadvertimus tamen haec postrema proferentes aliquando a gravi peccato excusari, eo quod proferantur ex inconsideratione et doloris gravitate, quin apprehendant malitiam huius locutionis.

Tandem dum Tarquinius « grande nimis infortunium sibi accidisse reputans, nec furori parcens, in Crucifixi imaginem conspuat, Mariae et Sanctorum effigiem dilaceravit », gravissimum et horribile blasphemiae et sacrilegii peccatum commisit; quamvis enim blasphemia iuxta vim nominis proprie locutionem in Deum contumeliosam significet, improprie tamen, ut iam innuimus, denotat etiam factum quod contumelia Deum afficiat.

Ad III. Remedia blasphemis iniungenda, praeter consueta, nempe orationem, ieiunium, et elemosynam, sunt haec speciatim: iubetur blasphemus, toties ad pedes Crucifixi genuflectere, et veniam efflagitare, vel toties aliquam Dei laudem aut orationem recitare, quoties lapsus est in blasphemiae peccatum. Praeterea praecipitur ut blasphemator serio recogitet 1) malitiam et gravitatem huius vitii, quod diaboli et damnatorum est proprium, iuxta illud: *Aperuit os suum in blasphemias in Deum*³; 2) quae et quanta irreverentia Sacramentis, et Sanguini Christi irrogetur, dicente Chrysostomo: *Tanta est in blasphemia*

³ Apoc. ij, 6.

irreverentia erga sacra, quam si haec omnia pedibus conculcarentur; 3) blasphemandi consuetudinem esse quoddam reprobationis signum; nam quemadmodum filii Dei Divinis laudibus assueti, eos addiscunt hymnos, quorum concentu delectabuntur in caelo; ita filii diaboli turpissime illis impro-

periis assuescunt, quae maledicti indesinenter in inferis eructabunt. — Summi Pontifices in eo toti fuerunt, ut hoc nefandum scelus prorsus evellerent a christianis populis. Consule hac de re Breve Bened. XIV ¹; Pius IX, autem societatem instituit contra blasphemias. P. P.

203. DE BLASPHEMIAE MALITIA.

Priscus miles tam est obscoenis et blasphemis verbis adsuetus ut vix sermonem instaurare possit quin haec verba locutionesque intermisciat. Amico obiurganti respondet Priscus saepius quidem, at incassum, hunc pravum habitum evellere studuisse: praeterea nil curae habere cum sine prava voluntate ac veluti mechanice, ut vis sermoni addatur, talia proferat.

Quaeritur:

1. Quaenam malitia blasphemiae.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad L i^o Blasphemia nonnisi a scienti et volenti committitur: unde non blasphematur, saltem in se, qui contumelias in Deum evomit, plane temulentus, vel ex habitu tenacissimo, qui advertendam penitus avellat. Sed quoad blasphemias quae ex habitu pronuntiantur non omnes Theologi item sentiunt. S. *Alfonsus* tenet: « blasphematores non excusari a peccato gravi eo quod propter vim habitus mali aut vehementem animi commotionem ad iram non adverterint id quod dicebant: quia hi male habituati licet habeant cognitionem minus vivacem quam alii qui usum blasphemandi non contraxerunt, tamen semper habent eam actuale cognitionem sufficientem ad hoc ut actus sit deliberatus et graviter peccaminosus » ¹. *Sparrer* vero nixus principio: « Peccatum indirecte voluntarium tunc committitur

quando culpabiliter posita vel non ablata causa, effectus praevius factus est voluntarius indirecte et non tunc quando reipsa effectus sequitur », concludit: « Qui sciens per frequentes actus contrahit consuetudinem blasphemandi, tunc quidem dupliciter peccat mortaliter et non amplius tunc quando vi involuntariae remanentis consuetudinis ac quasi naturali impetu, omnino inadvertenter in blasphemias prorumpit, (unde) in se coram Deo neque maius neque minus peccatum videtur sive effectus sequatur sive non » In hunc sensum S. *Augustinus* loquens de Lot: « Culpandus est non quantum ille incertus sed quantum ebrietas meruit »

Tandem *Cuniliati* ita distinguit: « Vel... blasphemator serio et dolent-

¹ *Ad execrabile.*

¹ *Praxis confessoriorum*, n. 35; cfr. *ctinm Thcol. Mor.*, III, 127. In idem *Ter Haar*, *Casus Conscientiae*, II, n. 92.

- *Thcol, Mor.*, tract. X» cap. 2, sect. 3, n. 25.
³ *Contra Faustum* I, 12, c. 54.

ter detestatus fuit impiam consuetudinem et vivit sollicitus ad eandem extirpandam... vel est blasphemator qui quamvis detestatus fuerit in confessione impium habitum, tamen post confessionem vel nulla vel dumtaxat levissima cura tangitur ad illum extirpandum. In primo casu verum erit quod si aliquando ex consuetudine et sine advertentia proferat blasphemias, illae sunt materiales... in secundo autem casu falsum est quod blasphemias ex tali consuetudine erumpentes, non sint verae formales blasphemiae et omnino voluntariae atque ex plena malitia procedentes, quamvis forte absque ulla consideratione prolatae » 4. Huic sententiae favere videtur S. Thomas, cuius mens haec est: qui peccat ex habitu, peccat ex causa criminosa iam versa in naturam, quae fuit malitiose et voluntarie genita, malitiose et voluntarie aucta, malitiose et voluntarie retenta s. Verum et nos Cuniliati adsentimur, quoad primam partem suae sententiae: quoad alteram quaerimus: huiusmodi blasphemiae considerantur ut actualiter intentae vel ut ex habitu etsi voluntarie retento procedentes? Si primum, nulla quaestio in praesenti: sunt enim voluntariae in se. Si alterum, earum malitia unice ex habitu desumi potest, nempe ex causa: quapropter eatenus erunt malae, quatenus erit mala causa, unde procedunt: redit itaque principium Sporer, quod etiam confirmat D'Annibale, dum laudat pro se S. Bonaventuram, Vasquez, Azor, Laymann, Bonacina, Lugonem et Filiuccium .

Innoxium habebis qui blasphema, absque prava voluntate, refert vel legit. Pro peccato tamen blasphemiae, cum malitia sit insita verbis, nil refert utrum explicita Dei contemnendi in-

tentio adfuerit necne: unde item peccant quicumque sive ex desperatione, sive ex ioco, sive etiam terrendi urgendive causa blasphemias proferunt.

2" Blasphemia alia est *haereticalis*, alia *simplex*: haec iterum alia *dehonestativa*, alia *imprecatoria*.

Blasphemia ut sit haereticalis oportet ut iudicio (adfirmatione vel negatione) contineatur quod sit contra fidem: ut si dicas Deum esse crudelem, non esse sanctum, non esse iustum, non esse omnipotentem: secus haeresis vix intelligitur, etiam si Deo, ob iram despectionemque, quae haecsim sapiant, tribuas: ut si dicas: pereat Deus.

Blasphemiae quae non sunt haereticales, sunt vel imprecatoriae vel dehonestativae, prout malum Deo imprecantur vel tantum eius honorem laedunt.

30 Blasphemia cum gravem iniuriam Deo irroget est grave peccatum ex toto genere suo: *Homo qui maledixerit Deo suo portabit peccatum suum et qui blasphemaverit Nomen Domini morte moriatur* Perspicue S. Thomas: «Peccatum mortale est per quod homo separatur a primo principio spiritualis vitae, quod est caritas Dei. Unde quaecumque caritati repugnant ex suo genere sunt peccata mortalia. Blasphemia autem secundum genus suum repugnat caritati divinae, quia derogat divinae bonitati... quae est obiectum caritatis. Et ideo blasphemia est peccatum mortale ex genere suo » H. Neque differt specie blasphemia in Deum, in Deiparam, in Sanctos: cultus enim qui Deiparae et Sanctis debetur et qui per blasphemiam violatur, ex ipsorum cum Deo relatione consequitur '.

¹ De *Poenitentia*, app L cap 2» § 2, n. 7.

Cfr *Dr rnalot* a. 2, S. *Th.* I-II, q. 78, a. 2.

• Summu/a. I. 158.

' L<i 24, 16. Et S. Hieronymus: < Nihil horribilius blasphemia quae ponit in Excelsum os suum > (*In Is.* 7, 4).

• S. *Th.*, II-II, q. 13, a. 2, c.

' Ita Bonacina, Sanchez, Laymann, Viva et Sal-

Unum tantum peccatum committit qui Deum simul pluribus in rebus blasphematur, ut si quis dicat Deum esse iniustum, crudelem et ignorantem: item unum peccatum committit qui plures sanctos simul blasphematur, ut si quis omnibus Apostolis vel omnibus Martyribus maledicat,

Blasphemia directe adversatur Religioni, quamvis alias quoque virtutes, ut v. gr. caritatem erga Deum offendat: haereticalis est praeterea contra fidem: etenim si dum blasphematur errorem tenes, in fidem etiam peccas: si errorem non tenes, saltem externam fidei professionem offendis.

4° A blasphemariis quae vere et proprie dicuntur, probe discernas multa alia quae non semel blasphemiae vulgo dicuntur at re non sunt; ut ecce vana Dei Nominis assumptio, maledictio proximi sive viventis sive defuncti, verbum obscoenum et turpe in proximum prolatum.

Profecto Nomen Dei vane assumit quicumque illud sine debita reverentia vel sine rationabili causa pronuntiat. Hic quidem virtutem religionis offendit, cum laedat cultum et reverentiam divino Nomini debitam, at veniale peccatum non excedit, quod quidem aberit, si debita deerit advertentia 10.

Maledictiones et imprecationes in proximum viventem caritatem plerumque offendunt, non religionem: unde iuxta principia data a Theologis de caritate erunt aestimanda. Quid de blasphemia mortuorum? Contra Patutium tenuit S. Alfonsus cum Mazzotta,

manticenses cum Cnictano Banez, Filiuccio, contra Buscmbaum. Unde in confessione ex se species blasphemiae non est necessario aperienda.

1° Quid de frequenti et inutili nominis daemonis assumptione? Censent quidam peccato veniali vix carere, quia daemon non meretur tantum honorem ut ab hominibus nominetur. At alii rectius eam tantum ut minime decentem reprobant praesertim si ab ore Sacerdotis procedat: immo sacerdotem a veniali non excusant si inde scandalum habeatur. Cfr. Jorio, *Thcol. Mor.* II, 67 in fine.

hanc maledictionem esse tantum leve peccatum. Et recte animadvertit Jorio: «Indoles huius maledictionis est convicium in vivos conficere et contumeliis ipsos impetere, non vero mortuis mala imprecari, hosve iniuria afficere» Cacterum cum mortui in genere non habeant peculiarem relationem cum Deo, vix intelligitur, in ipsorum maledictione, blasphemia.

Denique verba obscoena et turpia in proximum prolata, sive per iocum, sive ex ira, sive conviciandi, urgendi terrendive causa, caritatem et castitatem offendere possunt, non vero religionem: imo ipsam castitatem quod spectat, nisi scandalum habeatur et peculiaris prava intentio, huiusmodi expressiones, praesertim si ex habitu pronuntientur, vix veniale attingunt.

50 Contra blasphemantes (at vere blasphemantes) Codex Iuris Canonici poenis animadvertit prudenti Ordinarii arbitrio irrogandis (can.-2323), Codex vero Poenalis italicus decernit: «Chiunque pubblicamente bestemmia con invettive e parole oltraggiose contro la Divinità e i Simboli o le Persone venerati nella Religione dello Stato (Statuto, 1), è punito con l'ammenda da lire too a lire 3000. Alla stessa pena soggiace chi compte qualsiasi pubblica manifestazione oltraggiosa verso i defunti» (art. 724). Et contra irrepentes blasphemandi, praesertim publice, consuetudines assidue adlaborabunt animarum pastores ut hoc nefandum vitium de medio tollatur dabuntque, ut necessitas postulabit, sollertem piis contra blasphemantes sodalitatibus operam, ipsam quoque publicam auctoritatem, ope legis, invocantes: qua in re validos adiutores habebunt Catholicae Actionis Sodales.

Ad II. Nunc ad Priscum militem, qui tam est obscoenis et bla-

sphemis verbis adsuetus ut vix sermonem instaurare possit quin haec verba locutionesque intermisceat. Haec quidem in milite admirationem non movet, at admirationem sane excitat ratio qua Priscus ab amico reprehensus, suum agendi modum explicare et iustificare conatur. Etenim vix credi potest Priscum, si vere omnia molitus esset ad pravum habitum eradicandum, ut si occasiones, si pravos socios, si alia id genus fugisset, si maiorem piis operibus et Christianae vitae operam dedisset, nihil in tam nobili incepto fuisse profecturum. Unde manet in praesenti haud probanda responsio, quae quidem facit ut blasphemiae quae proferantur quamvis singulae et in se peccatum non constituent (nisi forte ad eas proprie intendat), sint tamen peccatum idque grave quoad suam causam nempe quoad habitum, malitiose et voluntarie genitum, malitiose et voluntarie auctum, malitiose et voluntarie retentum.

Aliter dicendum foret si non obstantibus conatibus, Priscus adhuc in blasphemies aliquando prorumperet: quae quidem, ut supra diximus, potius habitui, seu caecae proclivitati, quam pravae voluntati tribuendae essent.

Neque valet ratio a Prisco adducta, nempe se blasphemias proferre ut vis

sermoni addatur: nam in blasphemia, malina insita est verbis, quibus Dei laus offenditur, quaecumque est directa blasphemantis intentio.

Sed facile intelligitur has blasphemias quae ex habitu licet voluntarie retento procedunt, quamvis in sua causa sint grave peccatum, minorem tamen malitiam continere ac si actuali intentione proferrentur: eoque minorem quo maior forte diligentia in eradicando habitu adhibita.

Mitius, uti patet, iudicandum est de verbis obscoenis: haec enim, nisi habeatur, ut diximus, ratio scandali aut periculi spiritualis, minoris ab ipsis proferentibus fiunt, adeo ut, attenta militis condicione, et modo mechanico quo proferuntur, vix veniale in casu attingant et urbanitatem potius quam virtutem offendant.

Prudens tamen confessarius valde instabit apud Priscum ut utrumque habitum, scilicet blasphemandi et verba obscoena proferendi, omnibus mediis et summa cum spe eradicare conclut, adhibito, si opus sit, communi illo remedio detorquendi in alia innoxia, verba blasphemata et obscoena: nec ostendere praetermittet quantum virum probum recteque institutum blasphemiam dedeceat.

P. F.

204. DE DICTIS BLASPHEMIS.

Tullius, homo iracundus, quibusvis occasionibus in maledicta prorumpit dicens: « Sancta crux et mille sacramenta te perdant »; « Deus me damnet »; « diabolus me rapiat »; « si Deus iustus esset, tot infortuniis non possem vexari ».

Quaeritur:

1. Quid de dictis Tullii iudicandum.
2. Blasphemi quomodo a confessario tractandi sint.

SOLUTIO

Praemittenda. i° Ut blasphemia censetur perfecta ratione actus, non requiritur explicita intentio inhonorandi Deum, sed sufficit implicita, e. gr. cum quis *advertenter* profert *verba in Deum contumeliosa*, etsi hoc faciat ex ira in creaturas.

2° Habenda sunt *per se* tamquam blasphematoria verba, quae ex usu regionis seu loci, ex modo loquendi, ex communi hominum aestimatione, *Deo contumeliosa* censentur.

30 Saepe verba blasphematoria, ob actus imperfectionem, non sunt peccata mortalia. Deest quippe non raro sufficiens advertentia et intentio in iis qui verba blasphematoria proferunt. Id contingit praesertim ex parte eorum qui in huiusmodi verba prorumpunt ex consuetudine plus minusve involuntaria, aut ex ira vel subito animi affectu, quin Deo contumeliam inferre ullo modo intendant aut verba prolata Deo esse contumeliosa advertant.

4" In praxi, ad haec tria potissimum attendere necesse est, ut dignoscatur, num in casu particulari adsit revera blasphemia eaque graviter culpabilis:

d) ad intentionem loquentis; δ) ad sensum verborum proprium; c) ad communem hominum aestimationem in loco. Si loquenti pessimus inest animus revera blasphemandi, evidenter patet, blasphemiam existere eamque gravissimum peccatum constituere. Si non constet de intentione loquentis, inspicienda est tum propria verborum significatio tum communis aestimatio hominum in regione seu in loco. Idcirco si verba contumeliam in Deum contineant secundum propriam significationem, qui ea profert advertenter procul dubio peccatum blasphemiae admittit. Item reus blasphemiae est, qui verba profert Deo non contumeliosa iuxta sensum naturalem, quae

tamen uti contumeliam in Deum exprimentia communiter ab hominibus illius regionis existimantur. Hinc facile explicatur, cur quaedam verba tamquam blasphematoria habenda sint in uno loco, non autem in alio; et cur verba nonnulla quae olim ut blasphematoria existimabantur in loco, hodie, mutata significatione eorum et communi hominum opinione, non amplius ut blasphematoria habenda sint.

50 De eo, qui pravam habet consuetudinem blasphemandi, an et quam ratione peccet, sedulo dispiciendum utrum consuetudo sit voluntaria an involuntaria, utrum advertenter verba blasphematoria proferantur an inadvertenter. Huc spectant quae fuse tradunt Moralistae de voluntario, speciatim de voluntario directo et indirecto.

Ad I. Nunc: Primum Tullii dictum:

« Sancta crux et mille sacramenta te perdant », si obiective spectentur et verba secundum propriam significationem accipiantur, blasphemiam exprimunt. Plerumque tamen huiusmodi verba mere imprecatoria sunt, intentione proferentis et communi hominum aestimatione perspecta.

Alterum dictum: « Deus me damnet » *de se* blasphematorium sensum minime habet, sed imprecationem tantum contra se ipsum significat. Nemo autem aeternam damnationem sibi serio optat. Dicimus *de se* haec verba non esse blasphematoria; aliud foret dicendum, si ex intentione proferentis aut hominum opinione sensus blasphematorius revera iisdem tribueretur.

Tertium dictum: «diabolus me rapiat » imprecationem contra se ipsum, non autem blasphemiam, exprimit, *obiective* et *proprie* loquendo. Vix contingere posse videtur, ut merito animadvertunt Doctores, quod huiusmodi

verbis insit blasphematorius sensus ex loquentis intentione aut hominum aestimatione.

Ultimum dictum: «si Deus iustus esset, tot infortuniis non possem vexari», *objective* atque *etymologice* sumptum, procul dubio blasphemiam haereticalem continet. Non raro tamen huiusmodi verba proferuntur ex levitate aut impatientia, praesertim ad ostendendam gravitatem doloris vel taedii, quin haeresis et blasphemia advertantur. A peccato gravi excusari nequeunt, qui *advertenter* et *serio* praedicta verba aut similia proferant.

Ad II. Regulae praecipuae, quibus tractari debent blasphemi, sunt istae:

i" Sedula cura, effusa caritas, ardens animarum zelus maximaque prudentia adhibeantur cum iis qui blasphemias proferre solent.

2" Serio graviterque moneantur, quam pessimum peccatum sit blasphemia, quam stultum et indecens atque irrationabile malum, divinis humanisque legibus et moribus plane contrarium, gravissimis poenis a Deo plectendum, apud civiles quoque complures nationes peculiari sanctioni poenali obnoxium!

3 Qui pravam blasphemandi con-

suetudinem contraxerunt, graviter et prudenter urgendi sunt, ut seriam voluntatem concipiant eam deponendi atque serios conatus in hunc finem adhibeant.

4" Salutare remedium contra pessimum blasphemandi habitum, praesertim si alia remedia inutilia et infructuosa fuerint, est quaedam *poenitentia*, e. gr. brevis oratio recitanda aut parva eleemosyna facienda, quotiescumque blasphemia proferatur.

50 Confessarius valde sollicitus non sit de *numero* blasphemiarum, quas consuetudinarius protulerit, sed potius diligenter inquirat, utrum voluntaria an involuntaria sit consuetudo, utrum serii conatus adhibiti fuerint, necne, ad eam auferendam. Praeterea caveat confessarius ne inconsiderate iudicium proferat, utrum determinatae quaedam locutiones tamquam blasphematoriae habendae sint an non, utrum eas proferentes graviter peccent revera, necne.

6 Speciatim omnes serio monendi et vehementer increpandi, atque impri-
mis parentes, tutores, domini et heri, qui blasphemare audeant *coram pueris et iuvenibus*, grave scandalum iisdem praebentes, maximum animarum damnum sua loquendi ratione afferentes.

F. M. C.

205. DE SACRILEGIO.

Titus, annuam confessionem instituens, cum alia tum haec confessario patefacit se haud semel in Ecclesia libidinosae cogitationibus atque stimulis induis-
isse, oculis lascivis mulieres etiam inter Sacrum contuitum esse, easque aliquando turpiter contrectasse.

Quibus auditis, confessarius, confessionis integritati omnino consulere volens, sollicite Titum interrogat quoties id in Ecclesia atque inter Sacrum acciderit.

Quaeritur:

1. Quid sit sacrilegium et quae eius species.
2. Quibus praecipue actionibus sacrilegium committatur.
3. An confessarius in casu recte egerit.

SOLUTIO

Aci I. *Quid sit sacrilegium et quae eius species.*

i° Sacrilegium communiter definitur « *violatio rei sacrae* ». — *Violatio* i. e. irrivrens et indigna tractatio. Docet Angelicus quod « *violatio* hic large dicitur *quaecumque irreverentia vel exhonoratio* » et « *omne id quod ad irreverentiam rerum sacrarum pertinet... habet rationem sacrilegii* » *.

Rei sive proprie dictae, sive personae, sive loci. Unde distinctio sacrilegii in *reale, personale* et *locale*.

Sacrum autem est id omne quod institutione divina vel ecclesiastica, non vero privata auctoritate — dicatur seu consecratur ad cultum divinum ¹.

2° *Sacrilegium est peccatum ex genere suo mortale contra religionem.* — Docet S. Thomas: « Ex hoc quod aliquid deputatur ad cultum Dei, efficitur quoddam divinum; et sic ei quaedam reverentia debetur quae refertur in Deum. Et ideo omne illud quod ad irreverentiam rerum sacrarum pertinet, ad iniuriam Dei pertinet, et habet sacrilegii rationem » ³.

Et haec *ratio formalis* est qua sacrilegium ab aliis peccatis distinguitur; quaeque inveniri potest in peccatis diversi generis, i. e. homicidii, luxuriae, furti, etc.

3' Quae ratio formalis attente consideranda est; nam *violatio rei* seu

personae sacrae erit sacrilegium tantummodo si violetur *praecise qua sacra est*.

Unde docent auctores communiter percutere Ministros sacros, vel peccare contra sextum, esse sacrilegia; non vero eos calumniari aut iisdem furari; quia, dicunt, *persona est sacra*, non vero eorum fama et bona

4° *Quae species sacrilegii.* — « Quia sacrilegii obiectum est res sacra, docet Angelicus, ergo species sacrilegii distinguuntur secundum differentiam rerum sacrarum ».

« Debetur reverentia rei sacrae ratione sanctitatis; et ideo secundum diversam rationem sanctitatis rerum sacrarum, quibus irreverentia exhibetur, necesse est quod sacrilegii species distinguantur » *.

Sanctitas debetur personae, loco, aliisque rebus Deo dicatis, et quidem diversa ratione. « Nam sanctitas est *in personis sacris* formaliter, tamquam in subiecto; in *loco sacro*, tamquam in contentivo personarum sacrarum et in quo Deo cultus exhibendus est; in *rebus autem sacris*, quatenus causant vel significant sanctitatem aut ad *sanctos* ordinantur alio modo » ⁶.

5° Tres ergo sunt species sacrilegii: personalis, localis, realis.

Huiusmodi autem species *infimae* censentur, saltem probabiliter, quae propterea in alias species non subdividuntur. Hinc e. gr. « si quis violat sanctimoniam verberando, aut cum

¹ S. Th., II-II, q. 99° » i.

² Quae consecratio *de se* perpetua est» iuxta illud: « *semel Deo dictum non est ad usus humanos ultenus transferendum* » (Reg. 51 Iuris in VI). Antiquitus severior vigeat disciplina, qua res sacrae vel usu obsoletae (vestes, altaris palla, sindones et corporalia etc.) ligna et aliae res ecclesiae dirutae, *igni comburenda erant*. Cfr. veteres canones *Ligna* (37 de Conscr., Dist. I); *Altaris palla* (ibid.). Mitior disciplina post Tridentin. (Scss. XXI de Ref., cap. 7) a recentioribus auctoribus proponitur. Cfr. VSRMBBRSCH (*Thcol.* Alor., II, 256) et Dissert. I. Moretti, « La ** profanatio » delle persone e delle cose sacre », Romae 1914 in « *Ephe-meris Ecclesiastica* ».

³ L. c., a. i.

¹ Fatemur allatam explicationem minus satisfacere. Non enim intelligitur quomodo separari possit a persona eius fama. Magis suadet quod dial-clar. VermeersCH: « Cur sacrilegium sit percutere sacerdotem, non autem cum calumniari, ratio nulla "a priori" dari potest; ita est quia sic ab Ecclesia constitutum est, ut persona censeatur sacra in se, non in fama sua » (*Thcol. Mor.*, II, 248, 3).

¹ S. Thomas I. c.

¹ Ita *Institutiones Morales Alfonsianae*, torn. I» n. 580.

ea concubendo, unum (i. e. specificè idem) sacrilegium formaliter committit » Quare sufficit, in utroque casu, dicere in confessione: Commisi sacrilegium in personam sacram; ac deinde confiteri separatim peccatum contra iustitiam, vel contra castitatem 8; quia verberare personam sacram non est aliud *sacrilegium specie distinctum* a peccato carnali cum eadem admisso

6 In singulis autem speciebus diversi sunt gradus, secundum differentias personarum sacrarum, locorum aut rerum. Hinc gravius esset irreverenter tractare Summum Pontificem, quam simplicem Sacerdotem; gravius violare Sacramenta (et inter haec praecipuum locum tenet sanctissima Eucharistia) quam vasa sacra, etc. 10.

Ad II. *Quibus praecipue actionibus sacrilegium committitur.*

i* *Personale sacrilegium committitur:* t) *Violenta manuum iniectio*, in personas sacras; ex violatione privilegii canonis. « Omnes fideles... sacrilegii delicto sese commaculant, si quando clericis, realcm iniuriam intulerint », can. 119. Poenae can. 2343 statuuntur.

2) *Laesione privilegii fori*, vel immunitatis ecclesiasticae, subiiciendo personas ecclesiasticas foro civili, aut muneribus, officiis a statu clericali alienis, cann. 120 et 121. Poenae can. 2341.

Notandum est, quod vi can. 614, Religiosi etiam *laid* ac *novitii* fruuntur privilegiis canonis, fori et immunitatis, propterea etiam ipsorum violatio erit sacrilegium.

2" - 3) *Luxuriosa violatione personae sacrae.*

Persona sacra heie *stricte* sumenda est; videlicet Clerici in sacris (a sub-

diaconatus ordine incipiendo), religiosi et religiosae professi

Omne peccatum luxuriae, sive internum sive externum, inchoatum vel consummatum a persona sacra commissum est sacrilegium: et si cum alia persona sacra committatur, duo erunt ex utraque parte.

Persona non sacra si cum sacra peccaverit luxuriose et ipsa sacrilegium committit, etiam si tantummodo concupiscendo causa fuerit quod persona sacra sacrilegium committat.

30 *Sacrilegium reale committitur:* 1) Indigne ministrando aut suscipiendo Sacramenta et sacramentalia; profanando vasa sacra, imagines aut crucis, reliquias sanctorum, vestes sacras et ornamenta altarium; caeremonias sacras in derisum vertendo, abusu verborum Sacrae Scripturae etc.

Grave sacrilegium erit celebrare Missam et sacram Communionem ministrare aut recipere in peccato mortali. Adhibere pallam et corporale, tobaleas altaris non munda, vasa non convenienter deaurata itemque paramenta dissueta, in celebratione Missae est sacrilegium reale quod grave esse potest. *Simonia* quoque sacrilegium reale est.

4' Itemque sacrilegium reale committerent mulieres accedentes ad sacram communionem ornatu non convenienti Christianae modestiae; quod sacrilegium grave erit si defectus ornatus in se mortale sit Minister

11 Utrum violatio voti castitatis *privatim* emissi, sit sacrilegium disputatur: alii negant quia nemo nisi ex Ecclesiae destinatione persona efficitur sacra; alii affirmant quia per quodlibet votum castitatis corpus specialiter Deo dicatur et peculiarem sanctitatem importat. Quin immo nonnulli tenent violationem cuiuscumque voti, v. gr. paupertatis, obedientiae sacrilegium esse. (Cfr. Merkelbach, Summ. Theol. mor., II, 804).

1- Minimum quod requiritur ut Christiana modestia servetur, est ut vestes sint ultra genua et cubitos porrectae, cooperiant omnino pectoris nuditatem, nec nimis tenuae aut ita arte aptatae ut vel omnem corporis formam exhibeant aut sexuales notas exaggerent: caput quoque et crura cooperta sint oportet. Circa quod serio ponderanda

> S Alf, III. 3, 4

• III. 224

• /rticit Afor. *Alfoni.*, ibid.

» Cfr S Thomas, l. c., a. 3.

quoque qui non arceret a mensa eucharistica tales mulieres et ipse reus erit sacrilegii saltem ex cooperatione.

2) Usurpando bona Ecclesiae aut Monasterii (non privata clericorum) sive mobilia sive immobilia quae ipsa Ecclesia aut Monasterium possident; legata pia et quae ad fabricam templi, aut monasterii, ad sustentationem Ministrorum et pauperum inserviunt, etc. Poenae cann. 2345-2346 sanciuntur.

50 *Locale sacrilegium committitur violatione loci sacri*, stricto sensu, *sumpti*.

Iamvero *locus sacer* stricte est ille qui auctoritate Ecclesiae, consecratione aut saltem solemni benedictione ad cultum divinum et ad sepulturam fidelium dedicatur, i. e. Ecclesia, Oratorium publicum et coemeterium.

Loco sacro, stricte sumpto, convenit sanctitas et quidem non omnibus aedificii partibus, sed tantum a laqueari (tecto interiore) usque ad pavementum. Non sacristiae, turri campanariae, ambitibus contiguus: quae omnia non sunt sacra nisi *latu sensu*, sicut et loca pia, auctoritate saltem Episcopi erecta, monasterium, seminarium, domus episcopalis et paroecialis, hospitale, oratorium privatum et semipublicum.

6" Sed loco sacro generatim conveniunt praeter sanctitatem, et *privilegium immunitatis*, quo eximitur ab auctoritate et iurisdictione civili; et *ius asyli* ita ut « rei qui ad illum confugerint, inde non sint extrahendi, nisi necessitas urgeat, sine assensu Ordinarii, vel saltem Rectoris Ecclesiae ». Olim ius asyli omnibus locis sacris, hodie ex can. 1179 tantummodo Ecclesiae pertinet.

70 *Quibus praecipue actionibus sacrilegium locale committatur*.

sunt haec gravia verba quae habet clnr. P. VerMBBRSCH: « Mulieres catholicae et piae nimiam servitutem acceptant usum quos parum piae immo meretrices inducunt » (*Th Mor*, II, p. 117).

41 - *Casus conscientiae*, I.

Certum est apud omnes committi sacrilegium illis omnibus actionibus quae numerantur in can. 1172, § i, videlicet: « 1) delicto homicidii; 2) iniuriosa et gravi sanguinis effusione; 3) impiis vel sordibus usibus quibus ecclesia addicta ferit; 4) sepultura infidelis vel excommunicati post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam » 13.

Homicidium debet esse plene imputabile in ratione *delicti*; non ergo ex metu, aut ex legitima defensione etsi excedatur moderamen inculpatae tutelae 14. Etsi *stricte* non sit idem, nihilominus etiam *suicidium* comprehenditur in hoc canone 13.

Sanguinis effusio debet esse *iniuriosa*: i. e. iniusta; non ergo ex vulnere quod quis attentato sibi suicidio infligerit: et *gravis*, tum ratione copiae sanguinis effusi, tum ratione culpaе gravis commissae (ibid.).

Ex 3" capite oportet ut *ad sordidos et impios usus ipsa ecclesia addicatur*; v. gr. choreis inhonestis, rixis gravibus, stabulationibus, meretricio, cultu superstitioso haereticorum; executione capitalis sententiae in ecclesia etiam civili auctoritate peracta.

Usus ecclesiae ad res politicas tractandas etsi illicitus, non videtur sor-

13 Can. 1178 statuitur: « Curent omnes ad quos pertinet ut in ecclesiis illa mundities servetur quae domum Dei decet; ab iisdem arceantur negotiationes et nundinae, quamquam ad finem pium habitae; et generatim quidquid a sanctitate loci absonum sit ». Hisce actionibus sacrilegium locale committi, docent aliqui AA. c. gr. Merkelbach (Summ. *Th. mor.*, II. 805). - Noldin censet cum Laymann » si absque perturbatione divinorum officiorum fiat, permitti aut saltem tolerari posse, ut in coemeterio et in templo, vendantur cerei vel alia quae ad devotionem populi pertinent (De *praecceptis*, 178, nota). Quae etiam hodie in praxi fiunt. In ecclesia stricte prohibentur *protectiones cinematographicae*, licet ad bonum finem (S. C. Consist. 10 Dec. 1912). Tolerantur *exercitia litteraria*; at productiones musicae religiosae (Oratori), remoto Sanctissimo et de consensu saltem Ordinarii loci.

11 VERMEERSCH-CREUSEN, *Epltonic I. C.*, lib. III. n. 489

15 *Epit.*, ibid.

*

didus et impius. Ex 4° Sepultura intelligitur *tumulatio*; infidelis i. e. illius qui « voluntarie » vivit non baptizatus; ergo talis non est haereticus baptizatus, nec infans non baptizatus, saltem si ortus sit parentibus fidelibus ⁶.

8 Praedictis actibus, dummodo sint certi, notorii, in ipsa ecclesia positi, ipsa ecclesia «violatur», can. 1172, i. e. taliter offenditur sanctitas loci sacri, ut « antequam reconcilietur, nefas sit divina celebrare officia, Sacramenta ministrare, mortuos sepelire », can. II73, § E

Haec « *violatio* » antiquitus dicebatur « *pollutio* ».

9° Gravis autem quaestio oritur: utrum tantummodo istis actibus quibus locus sacer « *violatur* » i. e. « *polluitur* » sacrilegium locale committatur; an e contra etiam tunc cum vel isti actus, licet in ecclesia positi ecclesiam non polluant v. gr. quia non sunt notorii; vel etiam cum alii actus ponuntur praeter illos qui « polluant » v. gr. tactus impudici, aliaque peccata luxuriae externa, aut alia quoque peccata, v. gr. furtum rei non sacrae in loco sacro patratum.

10" Auctores in duas oppositas sententias abeunt. Prima sic exponitur a clariss. *Vermeersch*: «Sacrilgium locale ex Ecclesiae definitione cognoscendum est. Quare... arbitramur *nullas* alias actiones propter repugnantiam cum loci sanctitate habendas esse pro sacrilegiis nisi ex definitione canonica locum sacrum per se violent... Ac revera, cum sacrilegium definiatur *violatio* rei sacrae, et Codex enumeret actiones quibus locus sacer *violatur*, quid alias agere cogitemus? Quare voluntaria seminis humani effusio, nisi, ex adiunctis, in sordidum et impium usum ecclesiae desinat, non videtur, iam pro locali sacrilegio habenda » 1:

⁶ Ibid
K *Thcol Afor*, II, 252

n" Contrariam opinionem exponunt *Ballerini-Palmieri*, quam ardentem defendunt, ad trutinam revocando et confutando oppositam sententiam: « Quaedam actiones — scribunt — adeo per se turpes esse aut saltem profanas, ut etiam seclusa Ecclesiae prohibitione, locorum sacrorum sanctitatem dedeçant, et huic ita opponantur ut si in ipsis patrentur, honori ac reverentiae illis debitae derogare censeantur, hoc enimvero non Christiana modo plebs, sed vel ipsi ethnici naturali rationis lumine agnoverunt et semper professi sunt. Indecens enim *per se* est ut locus orationi et cultui divino deputatus convertatur in locum peccandi et offendendi eundem Deum, ut ait Lugo ls. Porro huius irreverentiae malitia, ut scite eodem loco animadvertit Lugo: non apparet cui virtuti opponatur, nisi religioni propter specialem reverentiam, quae debetur loco sacro, atque ideo ad quam peccati speciem, praeter sacrilegium, pertineat ».

Et addunt incommodum oppositae sententiae ex qua: « Duo absurda sponte effluunt. Primo quod nulla actio per se dum occulta manet, sacrilega erit. Deinde quod actio sacrilega non erit, quo usque maneat occulta; fiet vero deinceps sacrilega, si forte crimen quod diu occultum mansit, in plurium notitiam deveniat » 19.

120 Secundam sententiam tenent inter recentiores sat multi auctores 20, qui docent hanc esse opinionem S. Alfonsi, post Caietanum, Suarez, Holzmänn 21. — Alii auctores 22 in hanc sententiam inclinant.

ls *De Poenit.*, disp. 16, n. 466.

10 *Opus Thcol. mor.*, II, 185.

20 Merkelbach, *Summ. Thcol. moral.*, II, 80; Noldin, II, 178; Cappello, *De Sacram.*, II, 185, 3 et 4; *Institutiones morales*, I, 582, 20, 6.

21 GÉNICOT-SaLSMANS, *Thcol. moral.*, I, 281; Aertnys-Damen, *Thcol. moral.*, I, 442, II, 40; GURY-Ballerini, *Comp. thcol. mor.*, I, 286, q. 2°, nota 10.

22 Prummer. *Man. Thcol. mor.*, II, 547, 20, et Lehmkühlo, *Thcol. mor.*, I, 526, 30.

13" Quae sententia *verior* videtur, attenta praesertim, *natura sacrilegii*. Hoc enim delinitur *violatio rei sacrae*. Notetur autem cum S. Thoma « quod *violatio* hic large dicitur *quaecumque irreverentia* vel exhonoriatio » ut supra retulimus (n. 1).

Unde auctores communiter loquuntur « de indigna tractatione, de irreverenti tractatione, de irrogatione iniuriae sanctitati loci sacri. Iamvero in ipsa rei natura est ut per quasdam actiones indecentes, et peccaminosas, in loco sacro positas indigne et irreverenter tractetur locus sacer, eiusque sanctitati iniuriam irrogetur, quamvis non sint illi actus per quos ecclesia ita polluitur ut reconciliatione indigeat.

14" Nec videtur insistendum esse, cum Vermeersch in verbo « *violatio* » quod ponitur in definitione sacrilegii et in can. 1172. Nam, ni fallimur *diversimode* sumitur, latius in definitione, strictius in canone. In canone enim *violatio* stat pro *pollutione*, i. e. talem violationem dicit ex qua locus sacer indigeat reconciliatione; in definitione *pro quacumque irreverentia, et indigna tractatione quae habet rationem sacrilegii*.

Unde etiam dicendum quod illi actus de quo in canone non ideo sunt sacrilegia quia propter illa ecclesia violata declaratur, sed e converso, ecclesia violatur quia illa sunt sacrilegia gravissima ¹. Insuper in canone *violatio* ecclesiae consideratur potius sub ratione sociali et publica quam privata, et attenditur potius ad notionem *delicti* quam peccati -l. In illa propterea

Cfr. Merkelbach, l. c., et S. Alfonsus, *Thcol. mor.*, tract. IV de sexto praecepto, n. 459.

-l Vermeersch appellat auctoritatem Wernz qui docet « sacrilegium committi » per delicta in Ecclesia, quibus locus sacer polluitur, (*lus Décret.*, edit. 1913, VI, n. 335). Verum praeterquam ipse Wernz dicat quod < in definitione (sacrilegii) verbum violationis denotat quamlibet iniuriosam et indignam tractationem rei sacrae > (l. c., n. 332), ipse admittit esse sacrilegia localia etiam quaedam

requiritur notorietas non autem in ista. Unde ad constituendum peccatum sacrilegii localis sufficit quaecumque irreverentia contra sanctitatem loci; ad delictum quo ecclesia violatur (i. e. polluitur) requiritur peccatum qualificatum in ratione delicti. Et in hoc casu necessaria est reconciliatio ecclesiae, propter bonum sociale, et ut loco sacro reddatur sanctitas ablata, et ut fideles cognoscant reparationem.

15' Videtur ergo primam opinionem originem habuisse ex confusione quadam inter violationem (pollutionem) iure canonico statutam et quae exigit reconciliationem, et alias violationes quae pollutionem non causant; quae duo diversissima sunt.

Ex hac fundamentali confusione aliae obscuritates et confusiones et contradictiones derivatas fuisse dicendum est. E. gr. cur a nonnullis auctoribus esse sacrilegium negetur — aliis contrarium adfirmantibus — furtum rei non sacrae et casu in loco sacro positae, patratum in loco sacro. Et similiter, admissa illa fundamentali distinctione bene intelligitur quomodo dicenda sint sacrilegia (licet plerumque *levia*) actiones positae in loco sacro sine urgente necessitate: modica manducatio, confabulatio, deambulatio et similia. Nonne ista aliqualem iniuriam inferunt loco sacro?

16' Itemque ingressum in templum mulieris quae non habeat decentem ornatum secundum modestiam Christianam curnam non debet dici habere rationem sacrilegii *localis*? Sacrilegii inquam gravis, si defectus ornatus tam gravis sit ut pertingat *de se* ad mortale; levis sacrilegii si defectus ornatus non tam gravis sit (vide supra n. 4).

170 Unde nobis videtur primam sententiam *carere intrinseca probabilitate*. Et in hoc ducimur praesertim au-

per quae ecclesia non polluitur ut: *furtum rei* ab ecclesia, cuius custodiae fuerat tradita; violenta confRACTio aut spoliatio Ecclesiae (*ibid.*, n. 335).

ctoritate Ballerini-Palmieri, qui inter alia haec habent: «Solum sensus humani expertes negabunt quasdam esse actiones per se malas et quae novam accipiunt malitiam si fiant in loco sacro, utpote reverentiae loco illi debitae contraria: rursus quasdam esse actiones non in se malas, sed quae malitiam contrahunt solum ob irreverentiam adversus sacra loca » 24.

Et n. 182: «In praxi fideles solent sponte haec aperire (i. e. confiteri circumstantiam loci sacri) et in ea re *melius ex communi sensu humano iudicare videntur, quam quidam Doctores qui nimis subtilitatibus dementati videntur* ».

18 Concludendum videtur *veriolem et longe probabiliorem* esse sententiam eorum qui tenent sacrilegium locale committi non solum per actus illos quibus Ecclesia « violatur » sensu canonico ita ut reconciliatione opus sit; sed etiam aliis quoque actibus quibus indigne et irreverenter locus sacer tractetur citra necessitatem reconciliationis.

19 Attamen contraria sententia probabilitate gaudere dicenda est saltem extrinseca, ob auctoritatem auctorum qui eam tenent et eorum qui probabilitatem eidem sententiae concedunt inter quos ultimos videtur esse etiam S. Alfonsus 1*.

20" Quaerendum remanet *an sint sacrilegia localia peccata mere interna in loco sacro patrata*.

Et communiter docent AA. peccata *mere interna* non esse habenda ut sacrilegia, quia non videntur specialiter afficere physice locum sacrum. Quod si habeatur desiderium internum peccandi *externe* in ipso loco sacro, esse sacrilegium sive desiderium conceptum fuerit intra saepta loci sacri, sive extra.

Ad III. *An confessarius in casu recte egerit.*

Dicendum est bene egisse cum sollicitus fuit de integritate confessionis Titi quoad *numerum* peccatorum ab eo commissorum; sed et de integritate *specifica* sollicitus esse debebat.

Videndum igitur erat *quae* peccata *specifice diversa* et *quoties* Titus commiserat: quod quidem tum *objective* tum *subjective* inquirendum erat.

Et *objective*. Titus graviter peccavit contra sextum 1) peccatis *mere internis* dum libidinis cogitationibus induisit; 2) peccatis quoque *externis* quando induisit et stimulis, quando mulieres lascivis oculis aspexit, quando eas turpiter contrectavit; 3) peccavit autem in *loco sacro*, et 4) quandoque *intra sacrum*. Hinc:

i° Attenta tantummodo circumstantia *loci sacri*, quaeritur an Titus quoties peccavit toties et *sacrilegium locale* admisit?

Et respondendum est iuxta dicta supra, Titum *non commisisse sacrilegium*, quoties induisit tantummodo libidinis cogitationibus (peccata sunt *mere interna*). Quando vero peccavit *externe* tunc, secundum veriolem sententiam (n. 19) *tot sacrilegia localia* commisit *quoties* numerice peccavit.

2q Attenta circumstantia qua *intra sacrum* peccavit, dubitari non potest Titum toties peccata *sacrilegii realis* commisisse quoties sive interne tantum, sive interne et externe numerice peccavit. Dubitari enim non potest Titum *gravis irreverentiae* erga augustissimum Sacramentum Eucharistiae reum se fecisse peccando graviter praecise cum Sacrosanctum Missae sacrificium Deo offerebatur (supra n. 5°).

Duo erga sacrilegia Titus commisit singulis vicibus, et *reale iuxta omnes*; et *locale* (iuxta veriolem sententiam).

At quaestio *subjective* consideranda erat. Videlicet inquirendum utrum ipse

1- Opui *Theol.* n. 186

2- Cir /ruiHui AI/OηI, l. 582» nota 1

Titus dum peccavit luxuriose, in *loco sacro* et *intra sacrum* distinctas has speciales malitias sacrilegii, saltem in confuso, apprehenderit. Quod verius iudicandum videtur ex facto quod ipse Titus, *sponte* confessario patefecit circumstantias tum *loci sacri*, tum *celebrationis Missae*. Confirmatur ex hoc quod animadvertebant Ballerini-Palmieri (supra n. 17) fideles, in praxi,

ex communi sensu humano ductos, speciales malitias violationis locorum et rerum sacrarum animadvertere et in confessione aperire.

Utrum vero *de facto* Titus animadverterit, hoc prudenti confessarii investigatione iudicandum erat. Quod si confessarius fecit bene se gessit, sin autem, male.

P. I. M.

206. de SIMONIA.

Publius sacerdos, 1) praeter dies dominicos et festos non celebrat, nisi habeat stipendium, dicens se nolle gratis laborare; 2) quando offertur stipendium secundum taxam dioecesanam quinque libellarum, solet dicere se non acceptare nisi stipendia decem libellarum; 3) nuper cum bis offeratur stipendium pinguius pro Missa ipso illo die celebranda, utrumque acceptat, conveniens cum alio sacerdote ut hic hodie ad suam intentionem celebret, cras ipse ad intentionem illius; 4) in ludo consuevit pro pecunia Missam celebrandam exponere; 5) cum habeat facultatem scapularia imponendi, scit inde lucrum facere vendens scapularia satis care, videlicet expensis, quas ipse facere debuit, addit pretium sui laboris, quem subire debet in admittendis et describendis fidelibus.

Quaeritur:

1. Quid de natura simoniae.
2. Quid de singulis in casu sentiendum sit.
3. An poenam aliquam ecclesiasticam Publius contraxerit.

SOLUTIO

Ad L Nomen *simonia*, ut notum communiter est, ortum est a Simone mago, qui pecuniam obtulit Apostolis ut ab eis obtineret potestatem dandi Spiritus Sancti dona per manuum impositionem. Quod ad rem attinet hoc nomine significatam, simonia definitur: « Studiosa voluntas emendi aut vendendi pretio temporali rem intrinsece spiritualem, vel rem

temporalem rei spirituali adnexam ». Ita in Cod. I. C. can. 727, definitione deprompta ex S. *Th.* et forsan ex Decreto Gratiani. Circa genuinam significationem vocis « *studiosa* » in hac definitione adhibitae, aliqua disceptatio viget. Optima inter alias videtur explicatio iuxta quam *studiosa voluntas* accipitur pro intentione determinata unius partis obligandi alteram ad dan-

¹ *Act*, cap. VII.

- II-II, q. 100, a. i.

³ P. 2A, c. i, q. I.

dam, quasi ad aequalitatem, rem spiritua-
 tualem pro re temporali, vel rem tem-
 poralem pro spirituali 4. Proinde nul-
 lum simoniae peccatum committit, ne
 interne quidem, qui aliquid temporale
 dat alii cum simplici spe ut hic rem
 spiritualem sibi rependat, vel e con-
 tra. *Spirituale* in primis dicendum est
 omne quod est tale *formaliter*, ut gra-
 tia et dona Spiritus Sancti, sed insu-
 per id quod est spirituale causaliter,
 causans spiritualia, ut sunt sacramenta
 et iurisdictio ecclesiastica; item id
 quod est effectus et usus potestatis
 spiritualis, e. gr. consecratio, benedi-
 ctio, aliique actus eiusdem iurisdictio-
 nis ecclesiasticae 5. Quid vero sit *tem-
 porale spirituali adnexum* habetur in
 can. 727, scii, res temporalis spirituali
 coniuncta « ita ut res temporalis sine
 spirituali nullo modo esse possit, e. gr.
 consecratio in calicis consecrati vendi-
 tione »; si scii, calix carius vendatur eo
 quod consecratus est. Iamvero pretium
 temporale ita distinguitur: *munus a
 manu*, scii, pecunia, vel res quae emi
 et vendi solet, e. gr. vasa pretiosa et
 similia: *munus ab obsequio*, uti famu-
 latus, institutio doctrinalis, et quaevis
 subiectio indebita quae alii praestatur:
munus a lingua qualis est favor, com-
 mendatio, defensio in iudicio. Malitia
 praecipua simoniae in hoc sita est,
 quod res spiritualis quae toto coelo
 excedit omne quod temporale est, pre-
 tio temporali acquirare quis audeat;
 unde recte dicunt multi haberi hic
 speciem distinctam sacrilegii realis,
 quae proinde distincte accusanda sit
 in confessione; quod sane omnes poe-
 nitentes peragunt. At praeter hanc,
 duas alias malitias videt in simonia
 S. Thomas; « *secundo* quia id non
 potest esse debita venditionis materia,
 cuius venditor non est dominus, prae-
 latus autem Ecclesiae non est dominus

spiritualium rerum, sed dispensator...
 tertio, quia venditio repugnat spiritua-
 lium origini, quae ex gratuita Dei vo-
 luntate proveniunt, unde et Dominus
 dicit Mt. 10: Gratis accepistis, gratis
 date » 6.

Ea de quo hucusque locuti sumus
 est simonia iuris divini, iuris divini
 inquam non tantum positivi, sed et
 naturalis. Hac in re dari nequit par-
 vitas materiae, sive ex parte emptoris
 sive ex parte venditoris. Res enim spi-
 ritualis et etiam res spirituali adnexa
 semper habet aliquid divini, neque
 distingui potest hic res magna et res
 parva. Pretium vero temporale, quum
 parvum datur, potius videtur augeri
 irreverentia, si tamen vere ut pretium
 datur. Sed est insuper simonia iuris
 ecclesiastici, de qua can. 727, § 2:
 « Dare vero res temporales spirituali
 adnexas pro temporalibus spirituali
 adnexis, vel res spirituales pro spiri-
 tualibus, vel etiam temporales pro tem-
 poralibus, si id ob periculum irreve-
 rentiae erga res spirituales ab Ecclesia
 prohibeatur, est simonia iuris ecclesia-
 stici ». Potest enim fieri ut ex huius-
 modi actionibus in simoniam iuris di-
 vini lapsus fiat, vel aliis scandalum
 inficiatur ob speciem simoniae iuris
 divini. Recte tamen transgressio harum
 legum dicitur simonia, quia legislator
 potest efficere ut positio vel omissio
 actus qui per se indifferens foret, ad
 eam virtutem pertineat quae ratio ex-
 titit actum illum praecipendi vel pro-
 hibendi. At haec simonia admittit ma-
 teriae parvitatem, uti in aliis legibus
 mere ecclesiasticis evenit. Etenim si
 periculum irreverentiae non sit tam
 proximum, vel si irreverentia de qua
 timetur haud gravis sit, censeo tunc
 parvitatem materiae facile haberi pos-
 se. Porro anteactis temporibus distin-
 guebant canonistae simoniam *mentalem*

6 V GÉMCOT, II, 283

7 V Bv sbmbaum apud S Alf. lib. 3. n. 49

* S. Th.⁹ II-II, q. 100, a. 1.

quae sola intentione et absque pactio-
ne fiat; *conventionalem*, si habeatur
quidem pactum, sed execution! non
demandetur; *realem*, si pactum execu-
tion! saltem inchoate demandetur; *con-
fidentialem*, quae nonnisi in beneficiis
ecclesiasticis locum habere poterat. De
hac distinctione nihil in Codice, sal-
tem explicite, invenitur, forsitan quia
superfluum visum est hic eam ponere.

Ad II. Quaeritur quid de Publio sa-
cerdote in singulis casibus
sentiendum sit.

i° Num quisquis est sacerdotali di-
gnitate insignitus teneatur iure natu-
rali et divino aliquoties Missam cele-
brare, controvertitur. Certe id praecipit
lex ecclesiastica, can. 805, qui sic se
habet: « Sacerdotes omnes obligatione
tenentur Sacrum litandi pluries per
annum; curet autem Episcopus vel
Superior religiosus ut iidem saltem
diebus dominicis aliisque festis de
praecepto divinis operentur ». Quod
quidem Publius facit, etiam sine sti-
pendio; ergo ex hoc capite non vide-
tur culpandus, aut certe non graviter.
Quod celebrat principaliter ob stipen-
dium, aliter non celebraturus, proba-
bilius non est proprie dictum simoniae
peccatum, nisi sacerdos vere intendat
vendere Sacrum; quae intentio potest
abesse, neque apparet in nostro casu
adfuisse. Non deest tamen in hac
agendi ratione affectus avaritiae; in
quo quidem affectu, celebrandi vide-
licet Missam principaliter pro stipen-
dio, S. Alfonsus nonnisi venialem cul-
pam videt. Dicere ausim etiam a ve-
niali peccato excusari posse Publium,
si indigentia aut alia honesta causa
eum impulit, etsi non unice neque
principaliter, magna tamen ex parte,
ad huiusmodi stipendia quaerenda s.
At verba Publii, « *se nolle gratis la-*

borare », si serio probata sint et sen-
su stricto accipiantur, significationem
mentis simoniacaе continent, quia la-
bor intrinsecus, ab actione sacra inse-
parabilis, nullatenus licite emi aut
vendi pretio temporali potest. Neque
scandalum deerit talia verba audienti-
bus datum. Sed facile non sunt stricto
sensu accipienda.

2° Publius, dum absque peculiari
ratione exigit stipendium Missarum
duplo maius stipendio quod auctoritas
dioecesana statuit vel probat, peccat
profecto contra obedientiam. et etiam
contra iustitiam, quia Ordinarii loci
est (vel legitimae consuetudinis) hu-
iusmodi stipendium taxare; quod non
est pretium Missae, neque, ut vide-
tur, compensatio laboris intrinseci in
celebratione Missae impensi, sed da-
tur ad sacerdotis sustentationem, et
potest absque dubio fieri obiectum
contractus innominati « *jacio ut des* ».
Sed nisi Publius egerit mente simo-
niaca, volens illud stipendium vel sti-
pendii excessum percipere vere et pro-
prie uti Missae pretium, non constat,
si quid opinor, ipsum fuisse simoniae
reum. Sunt qui simoniae crimen in
hoc vident, quod excessus hic iusto
titulo careat, at haec dicenda foret,
puto, simoniae praesumptio, non vera
simonia, saltem iuris divini et natura-
lis. Non negarem tamen posse Publium
in foro externo puniri ut simoniacum;
nam certe, ut de aliis taceam, irreve-
rentia erga res sacras necnon fidelium
scandalum heic invenitur.

3° Permutationem intentionum, de
qua nunc agitur, S. Alfonsus 9 ait re-
cte damnari a P. Concina; addit tamen
etiam a mox dicto theologo nonnisi
levem culpam hanc existimari. Sed
optimae notae Auctores, neque pauci,
nullum in hac agendi ratione pecca-
tum inveniunt, modo iusta causa ha-
beatur. Neque enim adest hic retentio

* Cfr. *Theol. mor.*, lib. 3, n. 55.

* Cfr. Gury-Ballerini, t. I. n. 290, q. 3

• L. VI» n. 322, dub. 4

stipendii quae merito ab Ecclesia damnata fuit, et alter sacerdos, uti supponitur, permutationi huic libere consentit. Speciatim, studiosam voluntatem emendi aut vendendi pretio temporali rem spiritualem, vel spirituali adnexam, in quo consistit simoniae peccatum, hic cernere non valeo: quamvis concedo, facile, perspecta praesertim Publii indole, iterum quamdam avaritiae intentionem, neque forte minimam, admisceri potuisse.

4 Profecto irreverenter agit Publius quum Missam celebrandam vice pecuniae ludo exponit, praecipue si id peragere solitus est, prouti in casu: insuper huiusmodi consuetudo aliis scandalum praebere nata est. Sed per se simoniae hoc factum non damnamus, quia nihil est nisi spondere Missam celebrandam sine stipendio, secundum intentionem colludentis, si hic victor evadet; dum alter victori certam pecuniae summam se daturum paciscitur. Mens simoniaca aderit, si Missam celebrandam promittit ut quid aequivalens pecuniae quam alter exponit. Sed nihil habetur in casu quod demonstret Publium hanc mentem habuisse.

5ⁿ Qui pro valore materiae et artificii vendit aliquam rem benedictam aut indulgentiis ditatam, nullam videtur committere simoniam, inspectis hodiernis legibus ecclesiasticis. Esset vere simonia, si aliquid ultra exigeretur, eo quod res benedicta est 10. Quod non constat fecisse Publium. Si tamen ipse, ad lucrum captandum, scapularia emere, eaque postea absque ulla immutatione vendere consuevit (quod in casu egisse videtur), in hoc peccavit, negotiationem exercens clericis interdictam can. 142. Attamen haud renuo potuisse Publium aliquid pretii sine lucro exigere quod respondeat

valori materiae et artificio quo scapularia a se empta confecta sunt, aliquid insuper addendo pro expensis et labore insumpto in nominibus describendis et transmittendis v. gr. iis qui confraternitati praesunt. Sed hoc non nisi minimum quid, pro singulis, esse potest.

Ad III. Quaeritur an poenam aliquam ecclesiasticam Publius contraxerit. Probe tenendum est, e can. 6, η. 50: « Quod ad poenas attingit (scii, ante Codicis promulgationem statutas) quarum in Codice nulla fit mentio, spirituales sint vel temporales, medicinales, vel, ut vocant, vindicativae, latae vel ferendae sententiae, eae tanquam abrogatae habeantur ». Iamvero, poenae quae contra simoniacos extant in Codice, quae omnes inveniuntur in cann. 2371 et 2392, promotiones ad Ordines, officia, beneficia et dignitates ecclesiasticas respiciunt, neque ad rem nostram faciunt. Addunt tamen, ut diximus, aliqui DD., posse ut simoniacum in foro externo puniri clericum qui pro functionibus sacris exigit stipendium maius taxa ab auctoritate dioeccsana vel a consuetudine praefinita. Quod sane egit Publius noster, ut vidimus ad II, n. 2°. Cfr. can. 736, quo statuitur: «pro administratione Sacramentorum minister nihil quavis de causa vel occasione sive directe sive indirecte exigit aut petat, praeter oblationes de quibus in can. 1507, § i »; oblationes scii, praefinitas in Concilio provinciali vel in conventu Episcoporum provinciae, et a S. Sede approbatas. Analogice saltem possunt casui nostro haec aptari. Nonne habetur periculum illud irreverentiae quod est causa prohibitionis Ecclesiae unde oritur simonia iuris ecclesiastici? Insuper, iuxta can. 2380 clerici exercentes vetitam negotiationem congruis poenis pro gravitate culpa coerceri ab Ordinario debent. Hisce poenis plecti posse

† Clr. can. 727. § Ii 1539. § 1

Publium censeo. At de poenis agitur ferendae sententiae, quas proinde non incurrit, antequam ipsi sint a Superiore inflictæ *1. Nullam aliam incur-

risse video ob facta de quibus in casu proposito mentio facta est. Quae tamen omnia salvo sapientiorum iudicio dicta sint.
C. M. R.

207. DE SIMONIA ALTERA FACTI SPECIES.

Vincentius parochus qui, ad nonnulla expedienda negotia, Romae per aliquot dies invenitur, occasione non deest ut extraordinariam confessionem peragat. Super cetera confessario narrat se ex more stipem pro Missae applicatione, a fidelibus qui expresse sciscitantur quae sit eleemosyna tradenda, supra taxam dioecesanam exigere, cum iam diu soleant ceteri superiorem stipem ultro offerre, nec ipse teneatur huiusmodi lucrum amittere; aliquando, ut posset generosi offerentis postulationi obsecundare, bis die dominica pro stipendio litavit, dilata in proximiorum diem missae pro populo applicatione; atque tandem in suam paroeciam morem induxisse, in aliis paroeciis ceterum non ignotum, quo honor atque ius Sanctorum imagines in sacris processionibus deferendi iis tribuitur qui maiorem stipem offerunt.

Quibus expositis, Vincentius, cupiens tandem suae conscientiae serio consulere, a confessario quaerit an haec liceant et quibusnam obligationibus ipse teneatur.

Quaeritur:

1. Quid sit simonia et quomodo distinguatur.
2. Quotuplici modo simonia committi possit.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Notiones generales.* — Simonia est sacrilegium, quo res spiritualis acquiparatur temporali et permutatur cum ea, aut saltem periculum vel species induitur cuiusmodi acquiparationis et permutationis.

Distinguitur simonia *iuris divini* et *iuris ecclesiastici*: illa dicitur studiosa voluntas emendi vel vendendi pro pretio temporali rem spiritualem seu supernaturalem (etsi haec sit tantum obiectum parziale contractus) vel rem temporalem intrinsece adnexam spirituali, can. 727, § 1; haec habetur cum inter se permutantur res spirituales, vel

spirituales temporali adnexae, vel etiam res temporales si permutatio ob reverentiam erga res spirituales prohibetur, can. 727, § 2. In simonia praestat distinguere peccatum, pactum simoniacum et crimen simoniae.

Ad II. *Peccatum* simoniae habetur quandocumque concipitur propositum (itemque desiderium vel gaudium) faciendi prohibitas acquiparationes et permutationes inter res spirituales et temporales, multo magis vel si propositum fuerit ab aliis acceptatum vel deductum in pactum vel executioni mandatum; quare, uti patet, et in pacto simoniaco et in delicto simoniae peccatum subest. Immo In-

11 Cfr. Decretum S. C. Concilii, dici 22 martii 1980 (A. A. S., a. 1980, p. 217).

nocentius XI declaravit | simoniam haberi quoque si res temporalis detur tamquam *motivum proximum unicum* habendi spiritualia.

Simonia iuris divini est intrinsece mala; simonia iuris ecclesiastici est mala quia prohibita. Simonia iuris divini est peccatum ex toto genere suo grave, quia etiam in parva materia habetur gravis deordinatio. Simonia iuris ecclesiastici est peccatum grave ex genere suo, sed admittit parvitatem materiae.

Pactum simoniacum dicitur quaecumque conventio qua res spirituales et temporales contra divinam et ecclesiasticam prohibitionem aequiparantur et permutantur.

Conventio dicitur *pura* ante executionem; *mixta* cum partialem executionem accipit; *realis* postquam merces et pretium commutata sunt.

Conventio debet esse *vera*; ficta non tenet; potest autem esse *expressa* vel *tacita*, dummodo haec ex pactis concludentibus colligatur, can. 728.

Non habetur conventio simoniaca si alterutra res detur ratione *gratitudinis*, *benevolentiae*, *renumerationis* aut *donetur sub modo* vel *condicione* (e. gr. in fundatione pia) aut etiam *debeatur ex iusto titulo* ab Ecclesia admissio ratione sustentationis vel expensarum e. gr. stipendia Missarum (can. 824, § 1), decimae (can. 1502), taxae pro funeribus (cann. 1234, § 1-2, 1235, § 1-2), actibus iurisdictionis voluntariae (can. 1507) vel contentiosae (can. 1909, § 1), etc.

In pacto simoniaco praestat ut seorsum considerentur pretium, merces et effectus conventionis.

i° Pretium intelligitur quaecumque res materialis quae pro re spirituali traditur; potest esse *munus a manu* (pecunia, res materialis), a *lingua* (laudes, commendationes), *ab obsequio*

(servitium, famulatum), dummodo ex iustitia debitum ob conventionem (non e. gr. ad removendam vexationem iniustam ut servetur possessio rei spiritualis). Minima res materialis autem non censetur data pro spirituali.

2° Merces in casu est quaevis res spiritualis seu supernaturalis, ex institutione divina vel ecclesiastica ordinata ad honorem Dei et salutem animarum.

Merces potest esse spiritualis *formaliter* (gratia, character), *causaliter* (sacramenta) et *efficienter* (praedicatio, sacra ordinatio, iurisdicatio) vel etiam connexa cum spirituali *antecedenter* (vasa sacra), *concomitanter inseparabiliter* (labor in Missa celebranda), aut *separabiliter* (Missa in certo loco) et *consequenter* (beneficium).

Simonia iuris divini habetur cum traditur res spiritualis vel temporalis adnexa spirituali concomitanter intrinsece, vel consequenter, quia res temporalis in hoc casu veluti attrahitur a spirituali sine qua esse non potest; non autem res temporalis spirituali adnexa antecedenter (can. 1539, § 1) vel concomitanter extrinsece, quia in his casibus res temporalis sine spirituali esse potest.

Simonia iuris ecclesiastici haberi potest etiam in certis pactis quae periculum vel speciem praebent simoniae, praesertim circa beneficia 2, stipendia Missarum 3, emolumenta 4, et venditiones rerum sacrarum 5.

30 Effectus civiles simoniae in eo praesertim consistunt ut quivis contractus simoniacus sit *nullus* (can. 729); quare ante sententiam iudicis res simoniace data et accepta restituenda est,

= Cfr. can. 144t. «486. 1488, § 1-2, 1927, § I, «930.

s Cfr. can. 825, 20 - 40, 827, 828, 829, 840. § 1.

4 Cfr. can. 463. § 1 et 4. 545, 552, § 2 > <595, 723. 5: 736, 1181, 1235, 1303, 1507, § t.

* Cfr. can. 924, § 2, «209, § 1, 1289. 1305. § i.

si sit restitutionis capax, nec obstat reverentia rei spirituali debita (e. gr. restitui nequeunt sacramenta ministrata, Missa celebrata, etc.).

Quoad beneficia Codex non memorat antiquam simoniam confidentialem sed statuit plures sanctiones nullitatis. Non solum contractus simoniacus, sed et subsequens provisio omni vi caret, licet simonia a tertia persona commissa fuerit, etiam inscio proviso, dummodo ne in fraudem provisi aut eo contradicente; quare beneficium, officium, dignitas dimittenda sunt (can. 729, i°); et provisos non facit fructus suos, sed si bona fide perceperit Ordinarius potest ex toto vel ex parte eidem condonare (can. 729, 20). Praesentatio simoniaca irrita est et irritam facit subsequentem collationem (can. 1465, § 2). Simoniaca collatio non sanatur praescriptione ob pacificam triennem possessionem (can. 1446). Beneficia invalide collata per simoniam reservantur Sedi Apostolicae (can. 1435, § i, 3°). Renunciatio simoniaca officii est ipso iure nulla (can. 185). Patronus qui patronatum in alium simoniace transferre attentaverit, pro se, non pro heredibus, patronatum amittit (can. 1470, § i, 6°, § 2).

Tantum simoniaca electio R. Pontificis valet, ad praecavendas cavillationes et impugnationes °.

Delicta simoniae in Codice recensentur sequentia: circa beneficia et officia, sacramenta, stipendia Missarum, indulgentias et taxas.

1) Simonia in quibusvis officiis, beneficiis, dignitatibus ecclesiasticis punitur excommunicatione latae sententiae simpliciter Sedi Apostolicae reservata, privatione iuris eligendi, praesentandi, nominandi: ac suspensione ferendae sententiae pro clericis (can. 2392).

2) Omnes, etiam episcopali dignitate aucti, qui scienter per simoniam ad ordines promoverint vel promoti fuerint, aut alia sacramenta ministraverint aut receperint, sunt suspecti de haeresi; clerici praeterea suspensionem incurrunt latae sententiae S. Sedi reservatam (can. 2371).

3) Mercimonium Missarum contra praescriptum can. 827, 828. 840, § 1, plectitur poena arbitraria usque ad suspensionem vel privationem officii vel beneficii pro clericis, excommunicationem pro laicis (can. 2324).

4) Quaestum facientes ex indulgentiis plectuntur excommunicatione latae sententiae simpliciter Sedi Apostolicae reservata (can. 2327).

5) Taxas consuetas et legitimas iuxta can. 1507 augentes, aut ultra eas aliquid exigentes, gravi mulcta pecuniaria coerceantur et recidivi suspendantur vel ab officio removeantur, praeter obligationem restituendi quod iniuste perceperunt (can. 2408).

Ad III. *Solutio casus.* — Vincentius parochus haec tria fecit:

1) a fidelibus sciscitantibus quae esset stipes pro Missae applicatione tradenda, supra taxam dioecesanam e more exegit, cum iam diu soleant ceteri superiorem stipem ultro offerre, nec ipse teneatur eiusmodi lucrum amittere; 2) bis die dominico pro stipendio litavit, dilata in proximiorum diem Missae pro populo applicatione; 3) in paroechia morem induxit quo honor atque ius Sanctorum imagines in processionibus deferendi iis tribuatur qui maiorem stipem obtulerint.

Respondendum videtur: 1) Vincentius nullum habet ius exigendi maiorem stipem quam quae dioecesana norma statuatur, quamvis eadem a pluribus ultro offeratur. Pars igitur quae taxam dioecesanam excedit, iusto titulo caret; et cum pro Missa exigatur, praesumptionem quamdam inducit si-

° Const. *Vacantis Apostolicae Sedis*, n. 92.

moniae. Verum cum ipse esset in sua ratiocinatione, ut videtur, aliquo modo deceptus de titulo, eo quod plures maiorem stipem offerunt, censetur ab eius animo exulare illa studiosa voluntas quae ad simoniam exigitur. At partem stipendii, quae taxam diocesanam exsuperat, restituere tenetur.

2) Vincentius, sine Episcopi licentia (can. 466, § 3), non poterat Missam pro populo, die dominico applicandam, in aliam diem transferre; hanc normam igitur violavit; videtur autem

potius de avaritia quam de simonia corripendus.

3) Vincentius in sua paroecia induxit pessimum morem, qui scandala et emulationes gignit intra fideles, quique occasionem praebet clericos avaritiae accusandi. Graviter igitur monendus est ut morem eundem corrigere atque extirpare satagat. De simonia vero non videtur arguendus, quia deferre Sanctorum imagines in processionibus non constituit, proprio sensu, officium spirituale.

F. R.

DE VIRTUTE PIETATIS

208. DE PARENTUM OBLIGATIONIBUS.

Annae duae filiae sunt, Virginia et Clara: haec, quae antea amoribus et levitatibus induisit, nunc, horum taedio affecta, vitae religiosae desiderio flagrat; illa, e contra, levem atque liberam vitam adhuc agit, iamvero earum mater, dum Virginiae licentiam libertatemque vivendi agnoscit ac permittit — ait enim haud coarctatione sed consiliis tantum filios educari posse — Claram, e contra, ut de suo proposito desistat, quod arbitrio potius quam vocationi tribuit, omni ope conatur.

Quae omnia, cum confessario narrat, eiusdem assensum exigit. Hic conatur sane recta educationis principia eidem indicare; at incassum. Quare, ne debeat cum huiusmodi muliere disputando profundere ac perdere laborem, poenitentiam imponit et absolvit.

Quaeritur:

1. Quae sint parentum circa filiorum educationem obligationes.
2. Quibus, praecipue, officiis quoad eorum vocationem teneantur.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quae sint parentum circa filiorum educationem obligationes.*

i° Parentum obligationum summam ita paucis complectitur can. 1113: «Parentes gravissima obligatione tenentur prolis educationem tum religiosam vel moralem, tum physicam et civilem pro viribus curandi, et etiam temporali eorum bono providendi ».

2° Huius obligationis naturam et obiectum apte innuunt moralistae c. gr. Tanquercy¹, Merkelbach²; iisdem fere

verbis item P. Cappello³: « Educatio est progressiva et harmonica evolutio facultatum, qua pueruli pedetentim atque ordinatim in viros perfectos transformantur. Ipsi enim variis a natura pollent facultatibus, quae, licet generice eadem sicut in omnibus speciebus tamen imbuuntur propensionibus sive bonis sive malis; iamvero in ea sita est recta educatio, ut malas inclinationes eradicet, indomitas passiones refragnet et ad bonum dirigat: bonas vero qualitates roboret, excolat, et ad

¹ n. 954-
: II. 820.

³ De Mainm., n. 741.

perfectionem humanam simul et Christianam ordinet. — Haec autem evolutio nonnisi lenta et progressiva esse potest, tum quia multis praepeditur obstaculis, tum quia homo naturaliter nonnisi gradatim perfectionem adipisci valet: insuper harmonica seu recte *ordinata* esse debet, quatenus omnes facultates seu corporales seu spirituales ita excoli debent, ut totus homo efformetur. Quod si unum genus facultatum prae aliis evolvatur, id tamen ita proportionate fieri debet, ut corporalis exercitatio mentis haud noceat *progressui*, neque nimia intellectualis cultura corporali obstet sanitati ».

3' Quod attinet religiosam educationem sufficere possunt quae sic accurate perstringit Vermeersch: « Parentes curent ut quam primum baptizentur filii (can. 770), fetus quoque et monstra ad normam cann. 747-748. — Parentibus gravis obligatio incumbit ut filii catechctica institutione erudiantur (can. 1335); ut aetatem rationis adepti, praesertim si in periculo mortis fuerint, sacram Eucharistiam recipiant (can. 854); ut scholas catholicas adeant, nisi ex sententia Ordinarii loci liceat, vitato perversionis periculo, alias frequentare (can. 1374). — Filios iam adultos ne a sancto virginitatis, vitae sacerdotalis vel religiosae proposito removeant (cann. 538, 971) neve importunis precibus eos ad hanc vitam (can. 2352) aut ad conjugalem amplectendam (can. 1087) cogant »⁷. — Consonat Cappello 4.

4' Quod scholas attinet seu litterariam institutionem quam multa prodire pontificia documenta, et passim auctores rem tractant innixi praesertim Instructione ad Episcop. Status Foeder. Amer. Septemtrionalis, 24 nov. 1875⁸, quae integra exhibetur apud

Lehmkuhl⁹; Utiliter haec monita inculcanda erunt parentibus qui filios ad huiusmodi cuiuslibet gradus scholas mittere tenentur. Vide etiam Vermeersch¹⁰; Priimmer¹¹; Merkelbach¹²; Tanquerey¹³.

5° Aliud monitum hac in re non parum opportunum suggerit Vermeersch¹⁴: «Oportet quoque ut parentes filiis *copiam faciant addiscendi artem et litteras pro sua condicione*, simul tamen cavendo ne imprudenter, i. e. sine peculiari causa, liberalius quam condicio fert eos instituere velint, et, vana ambitione decepti, homines parent suae sortis impatientes, parentibus ingratos, civitati damnosos. — In hodiernis nostrarum regionum adiunctis, *dementaris* quaedam eruditio omnibus procuranda videtur »; item Merkelbach¹⁵.

6° Circa moralem educationem multa ab auctoribus afferuntur, e quibus nonnulla recolere iuvat quae maioris momenti videntur.

Maximi momenti est puerorum amorem atque fiduciam iam a prima infantia sibi conciliare, quo fiet ut parentum consilia et desideria promptius accipiant ac libentius exsequantur. Quod magis valet de parentum exemplo; quum ex aetate tota ratio veritatem ac honestatem discernendi sita sit in modo agendi eorum quos amant quippe benevolam illorum sollicitudinem experiuntur. Progrediente vero aetate operam dent ut filii, non solum fide et affectu, sed etiam, pro eorum captu, ratione, supernaturali praesertim, ad omne quod decet perducantur.

7 Inde strictissima parentum obligatio curandi ne quid filii in eis videant neve audiant quod puerulos imi-

♦ Eptiantr, II, 418.

» Ib.t n 744

• V Collect dc Prop Fide, n. 1449.

7 I. 937-939-

8 Theolog, Moral., II, 298, 299.

» II, 589-

° II, 821.

11 III, 963» 964

12 IbM n. 206.

» II, 822 a.

tari dedeceat ad quod adeo ii sunt proni, aut serius parentum existimationem et auctoritatem minuere valeat. Idcirco prae oculis semper habeant auream illam S. Hieronymi exhortationem in epistola ad Laetam: «Te habeat magistram, te rudis miretur infantia, nihil in te et in patre suo videat quod si fecerit, peccet. Mementote, vos parentes... magis exemplis docere posse quam voce ».

8° Prædilectionem merenti sic exhibeant ut causa pateat, modus non excedat; unde nemini sit invidiae fomes, omnibus stimulus ad meliora.

9° Ad haec opus omnino est ut concordī animo agant, ut unanimis et constans sit directio quo vere efficax evadere queat. Inde id simul efficient ut primum societatis exemplar quod infantium oculis obiicitur, eisdem patefaciat quam dulces sunt fructus pacis et quaenam media quibus fovetur.

io° Prudentis vigilantiae necessitas nimis est obvia, quum tot occurrant huiusmodi pericula — ex pravis sociis, libris, spectaculis — quae ingenuis pueris ac etiam adolescentibus sibi relictis saepe arduum est praesentire aut effugere: tamen tot inveniuntur parentes qui hoc officium parvipendunt, et matres quae, vel magnam pietatem affectantes, aegre ferrent huiusmodi consilium pro filiorum praeservatione.

ii° Demum tenentur parentes, tanquam pretiosam et necessariam hereditatem, bonum nomen filiis relinquere, nam Scriptura teste: «Melius est nomen bonum quam divitiae multae » 11: quo fiet ut nedum filii cogantur ex hoc capite erubescere: parentum memoria filios ab indignis moribus absterreat, viresque addat in vitae honestate servanda et propriis officiis strenue adimplendis 14

14 Prov.t 20, i.

i* Specialis tractatio de educatione physica omititur, attentis praesentibus adiunctis necnon et natura propositae quaestionis.

Ad II. *Quibus praecipue officiis quoad eorum vocationem teneantur.*

T Communem hac de re doctrinam sic breviter exponit Merkelbach: « Cum in *electione status* pueri sint sui iuris quia quoad individui et speciei conservationem homines omnes sunt aequales, quoad hoc *per se* non tenentur obedire parentibus; ex reverentia tamen debent *consilium petere* eorum qui naturaliter sunt consiliatores, atque etiam *per accidens obedire*, casu quo ratione educationis, honoris familiae, etc., parentes rationabiliter hac in re praecipiant aut prohibeant. Nam sicut parentes per se graviter peccant qui ad statum, etiam indirecte cogunt vel iniuste ab eo retrahunt; ita filii peccare possunt si in specialibus circumstantiis parentes eos recte inducant aut avertant » 16. — Parentes enim, cum maiore polleant experientia atque filios suos melius cognoscant, incautos iuvenes multum hac in re iuvare valent quin tamen vim inferre aut cogere possint 17.

2° Haec valent praesertim quando agitur de eligendo statu matrimoniali et late evolvitur a P. Cappello, *de Matrim.* inde a n. 186: qui nn. 191, 192 exponere pergit, ad mentem can. 1034, « Quid parochus servandum quoad nuptias filiorumfamilias minorum »; ac tandem n. 193 innuit statuta iuris civilis hac de re apud diversas gentes.

3° Quod specialiter attinet ecclesiasticum aut religiosum statum assumendum, consulendi sunt canones supra n. 3 citati.

Ad III. *Ouid ad casum.*

i° Ab omni reprehensione immunis habenda esset Anna ex eo quod filiae vocationem, post novam ab

16 II, 816 in fine.

17 Ib., n. 822 b.

hac initam viam, probare vellet, imo dicendum esset illam nonnisi sollicitae matris officio fungi, praesertim si factum nuper initium habuerat, nec deerant adiuncta quae talem mutationem suspectam reddebant; uti e. gr. si volubilem eius animum perspectum habebat, aut praesens status tribui poterat animi demissioni ob frustratam spem aliam viam sectandi, aut demum, maxime, si asserto desiderio non responderebat virtutum exercitium in vita domestica. Nil tamen huiusmodi invenitur in casu exposito.

Quonam spiritu ducatur Anna palam ostendit, « dum Virginiae licentiam libertatemque permittit », quae nonnisi suaviter moderatisque verbis suadenda profitetur; « Claram, e contra, ut de suo proposito desistat... omni ope conatur ». Videtur scilicet infinito

illorum numero adseribenda, qui neque conscientiam habent satis illuminatam circa Christianae vitae praescripta, nec voluntatem satis ad ea implenda paratam. Tenebatur proinde Anna, in tali discrimine constituta, recursum habere ad eos, a quibus spes erat recta consilia accipiendi. Et sane confessarium adiit, uti videtur, ut veritatem exquireret, reipsa tamen, ut factum demonstrat, in mente habens propriam conscientiam placare, confessarium ad suas partes trahere, aut saltem in eius verbis argumenta invenire adversus Claram urgenda. — In iis perstitit donec confessarius, taedio affectus, ad finem properavit. Sperare iuvat illum ad hoc non pervenisse, nisi postquam aperte statuerat quid in re agendum esset, quid vitandum.

B. L.

209. DE OBLIGATIONIBUS PARENTUM NATURALIUM.

Berta, nobili genere orta et a marito perfidiose derelicta, in laqueos lascivi amoris misere incidit, atque prolem ex turpi consuetudine cum Mario concepit. Re cognita, eiusdem frater, ad familiae famam tuendam, curavit ut in remota regione occulte pareret atque a Berta exegit ut natum puerum publici hospitii curae relinqueret.

Peccatum re vera occultum servatum est, atque potuit Berta, decursu temporis, marito reconciliari. At nunc acri scrupulo angitur, et a confessario quaerit num aliqua obligatione erga prolem adulterinam teneatur. Ipsum insuper sciscitatur an debeat Mario qui puerum adfiliare desiderat necessarias suppeditare notitias, quibus valeat illum invenire: timet enim ne maternitatem quoque postea puer, ob patris inconsiderantiam, agnoscat, atque ita suum crimen reveletur.

Quaeritur:

1. Quae sint parentum erga prolem spuriam obligationes.
2. Quae eorum iura.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Praenot. Praestat in primis prae oculis habere genuinas notiones prolis illegitimae et spuriae cum iure canonico tum civili.

1' *Iure canonico*: Filii sunt legitimi aut illegitimi; illegitimi autem sunt vel naturales, vel spurii.

« *Legitimi* sunt filii concepti aut nati

ex matrimonio valido vel putativo, nisi parentibus ob solemnem professionem religiosam vel susceptum ordinem sacrum, prohibitus tempore conceptionis fuerit usus matrimonii iam contracti », can. ii 14.

2" *Illegitimi-naturales* sunt filii extra matrimonium procreati a personis inter quas tempore aut conceptionis, aut gestationis aut nativitatis, matrimonium validum consistere potuisset.

3" *Illegitimi-spurii* sunt omnes illi qui nati sunt a personis inter quas propter impedimentum *dirimens* neque matrimonium validum unquam extitit, nec consistere potuit toto tempore a conceptione ad nativitatem *.

4" *Illegitimi-spurii* subdividuntur in *adulterinos*, qui nati sunt ex parentibus quorum vel unus erat coniugatus; in *sacrilegos*, qui nati ex religioso vel moniali solemniter professis vel ex clerico in sacris constituto; in *incestuosos*, qui suscepti ex consanguineis vel affinibus in linea collateralis, quando eorum matrimonio obstat impedimentum *dirimens*, de quo can. 1076-1077; in *nefarios* qui geniti sunt ab ascendentibus vel descendentibus in linea recta 2.

5" *Ius civile* easdem notas plus minusve accepit et adaptavit sic dicto matrimonio civili. Ita e. gr. Cod. Civ. italico sunt *legitimi* filii procreati a parentibus matrimonio (civili) coniunctis; *naturales* extra matrimonium geniti, vel ex coniugatis quorum matrimonium postea nullum declaratum fuerit; *adulterini* procreati a genitoribus quorum vel alter tempore conceptionis erat coniugatus; *incestuosi* nati ab affinibus et consanguineis sive in linea recta (usque ad infinitum) sive

in linea collateralis (in secundo tantum gradu)

6 Utrumque ius filios illegitimos quoscumque tamquam maculatos culpa parentum considerat, eosque privat multis beneficiis quibus fruuntur legitimi.

70 Ex iure canonico illegitimi inhabiles sunt ad tonsuram et ordines, ad officia, beneficia et dignitates ecclesiasticas. Ex iure civili privantur plus minusve iure succedendi in bona parentum, participandi in statu et nobilitate familiae patris.

8' Quoniam defectus legitimitatis est *iuridicus* non autem *realiter in ipsa persona existens*, hinc ab ipso iure inventa sunt remedia *legitimations* vel recognitionis (riconoscimento), ut proli innocenti quoad fieri possit melius succurratur, quin honori et robori « familiae legitimae » minime detrahatur.

Praestat breviter aliquid delibare. Legitimatio fit vel per *subsequens matrimonium*; vel per *Rescriptum Principis*.

9" Per *subsequens matrimonium*, quando genitores prolis iam susceptae, inter se matrimonium contrahunt. Hoc autem modo omnes et soli filii naturales (supra n. 2) legitimari possunt.

Id autem admittitur tum iure canonico ■*, tum iure civili *.

a Cfr. *Cod. Civ. It.*, l. 1 tit. VII. Iure civili it sunt consanguinei in secundo gradu fratres et sorores.

4 < Per subsequens parentum matrimonium sive verum sive putativum, sive noviter contractum sive convalidatum, etiam non consummatum, legitima fit proles, dummodo parentes habiles extiterint ad matrimonium inter se contrahendum tempore conceptionis, vel praegnationis, vel nativitatis > (can. n 16).

A Generatim apud diversas Nationes eadem criteria vigent ac iure canonico; sed nonnulli Codices amplius progressi sunt. Ita ex. gr. Iure italico novissimo agnosci potest filius adulterinus ab eo genitore (patre vel matre) qui tempore conceptionis non erat coniugatus; itemque incestuosus ab illo genitore, vel ab utroque qui *bona fide* tempore conceptionis ignorabant vinculum consanguinitatis (*Cod. Civil. ital.*, aa. 251 et 252).

1 Filii ex matrimonio valido sed illicite contracto, cum obstaret solummodo impedimentum *prohibens*, legitimi sunt.

2 Cfr. Wehnz, *Ius Decret.*, ed. ait., 1911, IV, 679, aliosque canonistas.

Effectus legitimationis per *subsequens matrimonium*, sunt amplissimi: filii habentur in omnibus ut legitimi.

io° Per *Rescriptum Principis* utroque iure legitimari possunt filii illegitimi.

Et quidem iure canonico etiam spurii omnes (supra n. 4). Attamen effectus et extensio non semper eadem sunt, sed ex tenore ipsius Rescripti dimetienda sunt.

11 Iure autem civili generatim non omnes illegitimos Princeps valet legitimize: et nonnisi servatis quibusdam condicionibus relate praesertim ad filios legitimos si extant 6.

12° Ius civile habet quoque remedium *recognitionis*; quo videlicet pater vel mater (separatim vel simul), quin filium légitiment, declarant se talem filium generasse. Filii recogniti non in omnibus, sed fere aequiparantur filiis legitimis sive legitimatis.

13° Iure canonico filiis non legitimatis ut ad ordines et ad dignitates ecclesiasticas promoveantur, succurritur per remedium *dispensationis* a Superiore concessae; aut etiam per professionem solemnem in Ordine Religioso 7.

Quibus positis gradum facimus ad solvenda quaesita.

Ad I. *Quae sint parentum erga prolem spuriam obligationes.*

14 Respondetur easdem esse prorsus ac erga prolem legitimam. Nam ex *iure naturali* filiis tum legitimis tum illegitimis parentes debent providere in iis quae ad corporalem et spiritualem vitam pertinent.

* Cfr *Cod. Civ. h.*, tit VII. cap. II

• Cfr can 990 et seq Prae oculis habeatur praecipue. can 991 § j: < Dispensatio generalis ad ordines valet pro ordinibus quoque maioribus; et dispensatus potest obtinere beneficia non concistionalu cUam curata, sed renuntiari nequit S. R. E. Cardinalis. Episcopus, Abbas vel Praelatus nullius, Superior maior in religione clericali exempta >

Eadem enim est ratio obligationis, videlicet *ipsa naturalis generatio* \

Cum enim proles sibi ipsi providere non possit, sed per multos annos indigeat aliorum auxilio, institutione, educatione; natura Deoque iubentibus id ius et officium est in primis eorum qui opus generando coeperunt.

Et quidem nonnisi in matrimonio haec officia apte adimpleri valent, in quo parentes insolubili inter se vinculo connectuntur et utriusque opera et mutuo auxilio iuvantur °.

150 Quare prima obligatio parentum erga prolem illegitimam est ipsam legitimize per subsequens matrimonium, si id fieri possit (supra n. 9).

Sin minus ea omnia remedia procurare quae moderni codices statuunt erga prolem illegitimam.

16' Moderna iura accurate determinant iura et obligationes parentum erga filios illegitimos, de modis eos alendi et educandi etc. 10. Quae omnia generatim satis iusta esse moralistae omnes concedunt, ideoque ea obligare in conscientia, saltem post sententiam iudicis, tenendum est n.

17° Quoniam ex iure naturali, parentes debent filios *legitimos* amare et educare tum in iis quae ad vitam temporalem cum in iis quae ad vitam spiritualem pertinent; ita quoque et illegitimos.

18' «Peccant parentes qui sine urgenti necessitate, filios exponunt brephotrophio vel loco publico. Ratio est quia deserere filios est contra naturam, tum quia proles sic exposita haud parum obprobrium et damnum per totam vitam habebit, ex eo quod est enutrita in brephotrophio et quod eius parentes ignoti sint » xa.

19° Mitius sanctus Alfonsus, qui

* Cfr. Noldin, *De praeceptis*, 290.

° Cfr. Litter. Encyclicas Pii XI, *Casti connubii*.

10 Conferendi sunt singuli Codices.

11 Cfr. *Pr Cmmr*, II. 586, Scholion.

1- *Pr Cmmr*, I. c., n. 588.

idem principium sic exponit: « Graviter peccant parentes, qui sine *iusta causa* prolem hospitali vel locis publicis exponunt». Et addit: «iusta causa autem est si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym., Diana, Henriquez et Salmantic. »¹¹.

20" Mater ipsa debet propriam prolem lacte suo enutrire. Complures medici docent qualitates morales nutricis in ipsum infantem aliquantulum influere. Cum autem nutrices mercenariae, saepe sint matres quae ex fornicatione pepererunt, eorum qualitates morales nonnunquam sunt malae¹².

210 « Ex codicibus civilibus tenentur parentes (pater) providere filiis illegitimis de educatione parentum (matris) conditioni consentanea, quamvis ex iure naturae obligationi suae satisfacere videantur, si eis procurent educationem homini necessariam et convenientem »¹³.

220 « Pater tenetur proli non tantum legitimae sed et spuriae curare alimenta, hoc est, cibum, potum, vestimentum et honestas artes iuxta suum statum, nisi tamen aliunde se alere possit et non indigeat; deinde etiam dotem filiae »¹⁴.

23" Circa parentum obligationes erga filios illegitimos, praesertim de educatione spirituali, *speciatim* nihil aliud addendum videtur. Communes enim haec sunt cum obligationibus erga legitimos, de quibus ex professo et egregie dictum est in apposita quaestione morali « *de parentum obligationibus* ». (Vide in quaest. praecedenti).

¹¹ S. Alf., *Th. mor.*, t. III, n. 336.

¹² PRÜMMER, *l. c.*, n. 588. — S. Alfons. docet « matrem *sub levi* teneri lactare proprio lacte, et nisi habeat excusationem (v. gr. quia sit debilis, aut nobilis ob consuetudinem). Tunc tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quaerere » (ibid.). Cfr. etiam Noldin, *De praeceptis* n. 294.

Noldin, *De praeceptis*, 290.

S. Alf., *Th. Mor.*, ibid., § 3. Qui addit « quod pater debet filium alere, etiamsi filius consumpsisset vitiose portionem iam prius sibi traditam. Et quidem Clerici, etiam ex fructibus ecclesiasticis possunt haec suis spuris praestare ».

Ad II. *Quae eorum iura.*

Iura parentum sunt correlativa obligationibus filiorum. Sicut enim, iure naturali, et ex virtute pietatis parentes debent amorem et educationem omnibus filiis; ita filii — legitimi vel illegitimi — eodem iure et eadem virtute debent parentibus reverentiam, honorem et obedientiam.

1° Speciatim dicendum ab illegitimis filiis, amorem, reverentiam et obedientiam exigere non posse alterum ex parentibus qui educationi minime providit. « Alteri parenti qui nihil curat de filii (illegitimi) educatione, nihil debet illegitimus; quoniam praeter iniuriam indebitae generationis etiam iniuriam denegatae aut neglectae educationis filio infert »¹⁷.

Ad III. *Quid ad casum.*

2° Quod Berta filium ex adulterio genitum publici hospitii curae reliquit, *excusari potest* ex sententia S. Alfonsi (supra n. 19); et forte etiam eo quod a fratre suo coacta fuit. Nam ita suae famae et familiae consuluit: hoc enim licitum esse Auctores communiter concedunt. « Quod attinet ad ipsam adulteram — docet Sanctus Alfonsus¹⁸ — ordinarie non tenetur prodere quod eius proles spuria sit; nam et viro suo tristitiam et sui odium et discordias domesticas crearet ac famam suam protegeret, quibus damna fortunae merito cedunt ».

3" Attamen attentis gravissimis et multis damnis quae obveniunt generatim proli sic expositae, si Berta — nobili genere orta — pariter suae famae consulere potuisset quin puerum exponeret (e. gr. eum committendo privatae ac optimae nutrici, et propriis expensis educando et ad statum convenientem instruendo) id facere de-

¹⁷ PRÜMMER, II, 586.

Tract. V, η. 652.

buisset: gravissimum enim est officium matris a natura ipsa impositum, propriae proli, etiam spuriae, quo meliore modo fieri potest providendi (supra n. 14 et 18).

4 Tenetur quoque Berta necessarias suppeditare notitias Mario, quibus valeat filium suum invenire ut illum adfiliare¹⁹ possit.

Id enim exigit bonum pueri ad quod ipse habet ius strictum ac praevalens timoribus matris, ne suum crimen reveletur; eo vel magis quod timores in casu non certi apparent sed suppositi tantum. Quod si de facto crimen manifestum fieret, non videretur

quare maritus Bertae qui perfidiose uxorem dereliquerat, tam aegre id ferret.

Alia quoque ratione videtur teneri Berta; nam ipsa debet quo melius fieri potest reparare damna pueri, cuius ipsa causa iniusta et graviter culpabilis fuit iniuriosc filium generando. At non solum ipsa huic iustitiae oneri non satisfaceret, sed non suppeditando patri necessarias notitias impediret ut ipse quoque — qui non minus quam mater obligationem gravem habet providendi filio — suis officiis satisfaceret.

P. I. M.

210. DE CURA FILIORUM QUOAD CORPUS.

Marius parochus animadvertit in sua paroecia consuetudinem paulatim introduci qua non modo nobiles, verum etiam mediocris conditionis feminae, quoties status fortunae id permittit, vel etiam si opes non sufficiant aere alieno contracto, infantes non proprio lacte nutriant, sed nutricibus alendos committant. Rationes autem huius praxis non tantum ex lactis penuria aut matris infirmitate repetuntur, sed etiam, imo praesertim eae sunt ut matres corporis pulchritudinem servant, molestiam lactationis vitent, atque ita recreationibus, saltationibus, conviviis facilius interesse valeant.

Quod autem spectat nutricis delectum, id tantum quaeritur ut mulier eligatur quae nec debilis nec indecora appareat, moribus vero non iracunda, non stupida vel pigra nec furto dedita agnoscatur, verum an honesta quoque et pudica occultisque morbis immunis non satis attenditur.

Porro ex praxi huiusmodi multa ac gravissima mala Marius oriri existimat, ac praesertim auctam valde in dies inter infantes, qui sic nutriuntur, mortis frequentiam (mortalità); ex parte vero nutricum magnum incontinentiae periculum, cui spes lucri ansam praebet.

His sedulo perpensis Marius quaerit:

1. An matres teneantur filios proprio lacte nutrire.
2. An consuetudo, de qua in casu, legitima sit, et quid sibi in praxi agendum.

Adfdutio est remedium iuris quo prole* derelicta. %ub cura ct providentia alicuius ponitur, quin ip*a adoptetur Nihilominus adfilianti tribuuntur iura ct officia *potestatis patnae ct* adfdiatus fere

aequiparatur filiis legitimis; *Cod. Civ. ital.*, a. 400-4:3 Ex eodem Cod. italico, Marius, potest filium suum non tantum *adfiliarc*, sed ct *legitinuzre*, ut supra (n, 9. nota 2) dictum est.

SOLUTIO

Ad I. Iuxta communem Moralistarum sententiam, mater tenetur proprio lacte filios suos nutrire, nisi causa sufficiens excuset. Ipsa enim natura dictante, lactatio non est nisi continuatio quaedam, et complementum generationis. Quod etiam confirmatur ex hoc quod plurimi infantes, qui aliter aluntur, morti subjacent primis vitae suae temporibus, restantibus medicae artis peritissimis viris, experientia insuper confirmante in quibusdam *brephotrophiis*. Et certe lac propriae matris magis prodest infanti quam lac alienae mulieris aut lac bestiae cuiuslibet, saltem si hoc adhibeatur solum. Insuper non solet mulier alienam prolem iisdem curis fovere ac propriam. Nequit tamen in ordinariis adiunctis gravis culpa damnari mater quae huiusmodi obligationi desit, etiam nulla cogente causa, nisi gravia pericula instent, prout tenent optimae notae Theologi ¹. Immo quandoque id prorsus licitum fieri potest, periculis exclusis.

Accidit enim interdum ut matri desit lac quo infantem suum nutrire possit, et tunc impossibilitas evidenter excusat. Sed frequentius evenit ut non sufficienter suppetat, et in hoc casu necesse est ut vel nutrice conducta, vel alio modo suppleatur. Possunt etiam matres excusari sive nova praegnatione superveniente, sive gravibus morbis (c. gr. nervorum gravi diuturnaque infirmitate, *lymphatica*, ut aiunt, corporis habitudine, etc.) quibus iam affectae sint, vel quorum periculum vere immineat. Attamen studia recentiora probant mulieres eo quod filios suos ipsae lactent non solum, generatim loquendo, non debilitari, sed etiam

haud raro saniores evadere. Excusari item possunt, si laboriosis operibus obruantur, sine quibus nullatenus se suosque sustentare valeant. Iuxta nonnullos (quos inter S. Alfonsus) ², excusationem praebere posset consuetudo contraria quae inter nobiles matronas vigeat; sed nescio an, sic generaliter sumpta, haec opinio ut probabilis haberi possit, nostris praesertim temporibus, dum tot tantaque mala, ut mox dicemus, saepe formidanda sunt. Quamvis hac de causa bonae fidei aliquando parcendum esse non diffiteor. Absque dubio sufficiens causa non sunt mundana oblectamenta quibus matres abstinere debeant, neque muliebris pulchritudinis aliqualis amissio vel deminutio quam timeant. Nonne potius in vultu matrisfamilias sui muneris bene consciae quamdam maiestatis speciem splendescere videmus, quae probi cuiuscumque atque prudentis ei venerationem conciliet? Et quis asserere audeat naturalium obligationum implemento vana et saepe noxia oblectamenta praeferenda esse? Profecto laborum quos utcumque sustineat mater infantem suum lactans, postea (fere ut partus dolorum) praemia multa ipsa feret, puris sanctisque gaudiis repleta. Grave autem evadit peccatum matris quae huic obligationi deest et infantem suum nutrici extraneae alendum tradit nulla aut levi cogente causa, si gravia mala merito timeantur, prouti non infrequenter accidit, mala inquam sive physica, sive moralia, sive, ut ita dicam, *sodalia*. Physica quidem, si nutrix morbis laboret quibus infantem inficere queat, iis praesertim morbis (saltem iuxta nonnullos medicinae cultores) qui a vitiis turpibus originem ducunt. Quam-

¹ V. Busemhaum apud. S. Alf., I. 3, n. 336. Gur y, Boll. I, 372.

De 40 praec. Dec. 336-

vis procul dubio nondum capaces sunt peccandi pueruli illi, nonne metuentum est ne prima vitiorum semina aliquatenus in ipsis serantur turpibus actionibus quas forte videant a nutrice frequentari, verbis obscoenis quae teneras aures ingredientur? Sed etiam nutricibus earumque viris occasio peccandi facile, nisi optimi sint mores, offerri potest. Fieri potest ut nutrices filiorum suorum curam negligant, atque a viris suis longe degentes eos vitiorum illecebris obnoxios relinquant. Immo, quod maxime lungen- dum est, interdum inveniuntur mulieres quae fornicantur, ut lactationis mercedem accipere possint. Demum fit ut, morum simplicitatem, qua hucusque vixerunt, pertaesae, magnarum urbium otia, aut saltem sumptuosas consuetudines pagis agrisque inferant, quae res humanae societati plurima damna afferre satis compertum est. Unde, ni fallor, apparet, haud raro peccatorum complices fieri matres illas, quae puerulos suos sine delectu nutricibus alendos tradunt. In difficultate vere gravi, melius esse videatur ut ad animalium lac (caprinum scilicet, vel vaccinum, vel aliud, si est, huius generis) recurratur, cavendo, mediis adhibitis quae scientia suggerit, ne noxiis germinibus (*microbiis*, ut aiunt) inficiatur. Quod si ne hoc quidem modo necessitati provideri fas sit, totis viri-

bus advigilandum est et curandum ut pericula arceantur vel remota fiant.

Ad II. Consuetudo, prout hic exponitur, omnino reprobanda est; et Parochus totis viribus conari debet ut quam citius tollatur. Non enim agitur de remotis levibusve periculis, sed de gravibus malis iam iam ingruentibus. Vana et futilia sunt ea quibus istae matresfamilias suam agendi rationem fulciri putant. Neque enim tantum cavenda sunt in nutricibus ea quae hisce matribus displicent, sed alia quoque, et maxime, uti ex dictis apparet. Cur enim de Religione et de morum honestate tam parum sollicitas se ostendunt? Certe prudenter agendum est. Instet Parochus publicis concionibus in ecclesia, instet singillatim benignis sermonibus apud familias; maternum affectum imploret, curet ut pristina morum simplicitas intra domesticas ruricularum parietes servetur, nimiam spem inveniendi omnimodam in magnis urbibus prosperitatem retundat. Atque, ut reor, optandum est ut Parocho non desint notiones tum medicinae pastoralis tum scientiae socialis ita ut demonstrare valeat Christianam illam moralem doctrinam quam assidue Ecclesia praedicat etiam physicae valetudini et civili societati summopere prodesse.

C. M. R.

211. DE OBLIGATIONIBUS FILIORUM ERGA PARENTES.

Rosa puella, optimis moribus praedita, matre orbata, vivit cum patre, qui, vitiis omnibus indulgens, filiam ipsam saepe ad inhonesta provocat. Renuit constanter Rosa, ac disertis verbis protestatur se omnia potius passuram quam patri morem gerere. Haec pater despiciens, dum summo mane Rosa requiescit, ei vim inferre conatur. Altos edit clamores Rosa, sed frustra. Tunc lecto surgens, arrepto baculo quem paraverat, iteratis ictibus patrem percutit eumque sic a se repellit. Hic vero recedens iurat alia vice se efficacius acturum. Paulo post Rosa confessario omnia pandit, qui proinde secum quaerit:

1. Quacnam sint officia filiorum erga parentes.
2. An Rosa patrem in casu percutiens peccaverit.
3. An possit vel debeat eum publico Magistratui denuntiare.

SOLUTIO

Ad I. Filii parentibus debent *amorem, reverentiam* et *oboedientiam*. Amor parentibus tribuendus est ob existentiam quam filiis donarunt, reverentia ob regimen quod parentes exercent in filios. Eiusmodi obligationes iure naturali innixae, lege quoque civili firmantur ¹.

Amor debet esse affectivus et effectivus. Quare filii pro parentibus tenentur Deum rogare eisque bona spiritualia et materialia precari. Ideo peccant filii qui parentes odio prosequuntur, qui mortem eis exoptant, qui de eorum prosperis rebus dolent. Filii debent etiam cum parentibus benigne agere et pacifice cohabitare, absentes invisere eosque in necessitatibus adiuvere. Debent insuper parentibus morti proximos sacramenta procurare et defunctis suffragia praebere. Unde peccant filii qui parentes iniuriis prosequuntur aut verberibus afficiunt: qui maledixerit patri vel matri morte moriatur ².

Reverentia quarto Decalogi praecepto sancitur: *Honora patrem tuum et matrem tuam*. Filii tenentur reverentiam parentibus agnoscere verbis, signis et factis. Quare peccant filii qui parentes contumeliis afficiunt, qui derident, qui percutiunt aut violentas manus ipsis inficiunt; qui eos non salutant aut coram aliis non agnoscunt.

Oboedientia etiam sacris litteris praecipitur: Filii oboedite parentibus vestris in Domino, hoc enim iustum est Haec quoque obligatio est gravis si parentes serio praecipiant in materia

gravi; non raro autem, alterutra deficiente condicione, culpa levis est. Attamen filii non tenentur oboedire quoad electionem status. Quare graviter peccant parentes qui filios a statu religioso vel clericali avertunt aut ad eundem amplectendum cogunt, propter quod possunt etiam excommunicationem non reservatam incurrere, can. 2352. Quoad matrimonium cum certa persona contrahendum filii tenentur consilium aut etiam consensum exquirere. At parentes sufficientem libertatem in his relinquunt oportet. Etiam in certis artibus aut professionibus suscipiendis filii petere debent a parentibus consilia, sed in his quoque casibus aequa libertas filiis est indulgenda.

Ad II. Non videtur in casu Rosa peccasse, licet patrem verberibus affecerit; pater enim attentans eius pudicitiae iniustus aggressor factus est; ergo potuit Rosa eum repellere vi. Inter ius filiae ad pudicitiam et patris ad reverentiam, primum praevalet, et pater sibi imputet si filia coacta est ei reverentiam detrectare. Etiam moderamen inculpatae tutelae servatum dicendum est; Rosa enim primum altos clamores edidit, et ad verbera venit tantum cum necessaria ad removendum periculum visa sunt.

Ad III. Denunciatio civili Magistratui tunc tantum licita esset cum ad servandam pudicitiam eadem esset necessaria; secus eam vetat reverentia patri debita. Iam vero multis aliis rationibus proposito fini plerumque consuli potest. Si Rosa attigerit maiorem aetatem, ipsa potest etiam

¹ Cod. Civ. h.t. a. 315.

² Ex. 21, 17.

³ Eph. 6, i.

patris domum relinquere; secus tene-
tur patris domicilium servare et ad
illud revocari potest. Sed in ipso pa-
tris domicilio potest cubiculi sui
ostium firmare, amitam, consobrinam,
honestam famulam forte accire et alia
huiusmodi peragere. Si autem haec
omnia inutilia praevidentur, nunquam
licet Rosae iudici civili aut ecclesia-
stico patrem denuntiare in ordine ad

poenam inferendam nam praeter
quam quod criminis conatum difficile
posset probare, hoc remedium non vi-
detur necessarium. Potest autem Rosa
una cum ceteris consanguineis civili
iudici ostendere generatim patrem non
satis consulere suae educationi ita ut
iudex ex *iustis causis* aut permittat
eam paternam *domum relinquere* ⁵ aut
specialem tutorem assignet. F. R.

212. DE FILIORUM OBLIGATIONIBUS ALTERA FACTI SPE- CIES.

Maria, virgo decem et octo annos nata, ex confessarii consilio quotidie
Missam audit, ad sacram Synaxim accedit, orationi mentali incumbit
aliaque pietatis exercitia sedulo exercet; coetus, insuper, actionis ca-
tholicae frequentat in iisque impigre adlaborat. At huiusmodi vitae
rationem parentes moleste ferunt: pater enim religionis negligens est;
mater, vero, futura filiae praesertim prospiciens, id nimium esse atque
fanaticam sapere delirationem continenter praedicat. Neque verbis ac-
quiescit; nam haud raro filiam quominus domo egrediatur districte
prohibet. Quae discussionum fons in familia evadunt; atque Maria, quo
valeat suis pietatis atque apostolatus operibus vacare, cogitur nonnum-
quam ad praetextus atque deverticula confugere.

Quae confessario cuidam extraordinario candide manifestat, qui eidem
maiores docilitatem et simplicitatem consulit.

Quaeritur:

1. Quae praesertim vis quique fines oboedientiae.
2. Quid de ratione agendi Mariae eiusque extraordinarii confessarii con-
silio.

SOLUTIO

Ad I. *Quae praesertim vis quique
fines oboedientiae.*

Filios teneri ad oboediendum paren-
tibus constat ex verbo Apostoli: « Fi-
lii. oboedite parentibus vestris in Do-
mino. Hoc enim iustum est » ¹; et:
« Filii, oboedite parentibus per omnia:
hoc enim placitum est in Domino » ².
De cetero, si oportet oboedire homi-
nibus qui superiores constituti sunt in

societate civili, liquet oboediendum
esse parentibus, quos Deus constituit
superiores in domestica societate. Haec
autem obligatio gravis est dum paren-
tes vere praecipunt — nec solum
adhortantur vel dumtaxat monent —
et materia est gravis ³. Saepius tamen

¹ Cfr. *Cod. Pen. It.*, aa. 56. 564, 570; C. I. C.
can. 2357.

⁵ *Cod. Civ. It.*, a. 333.

¹ *Eph.* 6. i.

* *Ccl* 3, 20.

< Quatenam autem materia sit revera gravis,
difficulus potest regula generali determinari. Gene-

iuniores a mortali excusantur ob animi levitatem atque inadvertentiam.

At prout nullus hominum constitutus est divinitus secundarius motor qui universaliter ipse moveat, verum personas determinatas quoad determinata tantum negotia, sic nemo tenetur superiori oboedire nisi proprio, huic autem intra limites competentiae eius.

Oboedientiae igitur ad parentes obligatio non est perpetua: cessat enim simpliciter cum filius a paterna auctoritate emancipatur; quoad partem, cum filius maiorem obtinet — is etenim quandiu manet in paterna domo parentibus subiicitur quoad ea quae domesticum ordinem spectant.

Ceteri subsunt paternae auctoritati quoad regimen sive gubernationem domus, quoad litterarum vel artis accommodae studium seu exercitium, quoad morum et religionis disciplinam. Hinc peccant graviter: si impositam operam praestare pertinaciter renuunt; si contra parentum praeceptum debito tempore domum non redeunt, vespere praesertim, idque non semel; si, sine gravi causa, a paterna domo aufugiunt: si litterarum studio vacare aut artem conditioni eorum convenientem addiscere neglegunt, cum iactura temporis et expensarum; si contra parentum vetitum prava consortia, popinas, theatra et alia loca periculosa frequentant, ludos prohibitos inquirunt, illicitas procreationes habent; si contra parentum praeceptum preces, doctrinam Christianam, conciones, Missas, in notabili materia praetermittunt; si per notabile tempus a sacramentorum susceptione abstinant

Extra hos limites nullam habent parentes competentiam. Ideo quoad status electionem non tenentur filii imperium parentum observare. Insuper

« quod attinet ad salutem animae, filii sunt semper sui iuris, quatenus conscii et veram religionem amplecti et pietatem modo approbato colere semper possunt »⁵. Sed vel intra illos limites parentes quoque superiori auctoritati subsunt. Non sunt propterea audiendi si ad id inducant quod fieri vel omitti absque peccato nequit. Bonum igitur ad quod faciendum tenetur filius ex necessitate, ob legem naturalem, divinam, ecclesiasticam, non est praetermittendum propter parentum oboedientiam e. Ubi agatur de bono ad quod filius ex necessitate non tenetur, de bono tamen meliore quod Deus vel Ecclesia commendat, parentes praecipere non valent huius boni omissionem: non urget ideo parentum prohibitio de non frequentanda ecclesia, Missa, sacramentis, meditatione, pietatis exercitiis, coetibus actionis catholicae, quandiu huiusmodi aliaque opera cum officiis domesticis componi possint. Si tamen impossibilia sint cum his muneribus, tunc et parentibus ius est illa — indirecte quidem — vetandi et filiis officium oboediendi.

Ad II. *Quid de ratione agendi Mariae eiusque extraordinarii confessarii consilio.*

Maria ponitur virgo minorennis dedita religiosis et apostolicis exercitiis. Haec omnia pater moleste fert, quod religionis ipse sit neglegens; mater insuper, quod, futura prospiciens filiae, fanaticam sapere delirationem eadem existimet. Inde mater haud raro filiam quominus domo egrediatur districte prohibet. At huiusmodi egressus prohibitio in unum, uti videtur, incidit cum prohibitione illorum operum. Utraque exsuperat matrisfamilias competentiam, si egressus vel haec opera domesticis officiis non praeiudicant. In his igitur

ratim tamen dici potest, illam materiam esse gravem, cuius ommissio causae grave nocumentum aut filio aut familiae > (PRÜMMER, II, 583).

⁵ Aertnys-Dambn, I, 540.

⁵ Vermeersch, II, 291.

“ Necessitas abesset si lex Ecclesiae non urget in casu, v. gr. ob grave consequens incommodum.

puella ei oboedire non tenetur. Porro ut libertate potiatur sua filiae licitum est ad pretextus et deverticula confugere, si haec stant pro late mentalibus restrictionibus.

At confessarius extraordinarius videtur in oppositam sententiam declinasse ob domesticae pacis turbationem. Quoniam et bona nec necessaria opera quandoque sunt aut occultanda, aut differenda aut plane dimittenda propter scandalum quod pusillorum dicunt, ortum nempe ex infirmitate vel ignorantia ;; et licet post redditam rationem quod scandalum manet communiter pharisaicum sit seu ex malitia, non semel pergit pusillorum esse, dum pusilli videlicet incapaces sunt rationis redditae, ut Caictanus loquitur (ibi-dem). Applicatur hic notum principium voluntarii indirecti: non licet ponere actionem bonam cui duplex est effectus, primus bonus, intentus, alter malus, permissus, nisi adsit causa proportionata hunc alium permittendi, nisi scilicet bonitate primi alterius malitia compensetur.

Et probabiliter quidem praeter malos effectus qui in Casu numerantur

confessarius extraordinarius, ut ab ordinarii discederet consilio pro quo stabat praesumptio, alios graviores novit ex puellae candida manifestatione; forsan vel tetigit pretextus et deverticula, ad quae virgo confugit esse vera mendacia.

Sed haec nobis ignota penitus. Etiam dato quod, post discussiones in familia, scandalum parentum scandalum pusillorum maneat, ob incomprehensionem rationis redditae, mala quae in Casu dicuntur consequentia compensantur abunde bono atque intento exitu: ibi agitur de parentum quadam molestia, de maternae spei deceptione, de plus minusve frequenti matrisfamilias vetito; hic vero, praeterquam de laicali apostolatu, de quotidiana Missae auditione, communione, meditatione, etc., quae non modo veniunt perfectionis aptissima instrumenta, sed et puellae fervorem sustinent ne, matri morem gerens, vitam agat liberam seu mundanam.

Ad allegata igitur si iudicare oportet, extraordinarii confessarii dictamen improbandum neque ab ordinarii consilio recedendum. P. L.

213. DE LAESIONE PUBLICAE AUCTORITATIS.

Camillus, cum vino incalesceret, coram sociis in caupona invehit in ministros et reges: gubemia et principes iam esse abolendos, tributis denegandis eorumque solutione eludenda cives bene mereri; postea in publica ex adventu regis laetitiae significatione ipse ab omnibus abstinet, imo imagini principis domi illudit atque famulo mandat ut talem imaginem publice expositam clam luto illiniat.

Quaeritur:

1. Quae sint obligationes erga principes et magistratus.
2. Quomodo Camillus peccaverit.

SOLUTIO

Ad L i° Cives erga civilem auctoritatem tenentur, ex iure divino naturali et positivo, *reverentiam et oboedientiam ac fidelitatem* praestare.

Id e pluribus S. Scripturae locis manifesto eruitur. V. gr. in *Prov.* legitur: « Per me reges regnant, et legum conditores iusta decernunt; per me principes imperant, et potentes decernunt iustitiam » *.

S. Paulus ait: « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi a Deo... Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit » 2.

S. Petrus monet: « Subiecti igitur estote omni humanae creaturae propter Deum, sive regi quasi praecellenti, sive ducibus tamquam ab eo missis... Regem honorate » 3.

2° Ratio horum obligationum, quibus subditi tenentur erga principes et magistratus civiles, evidens est. Ipsi vices Dei in ordine temporali gerunt eorumque potestas a Deo procedit. Quare *Catechismus Romanus* huiusmodi obligationes cum iis comparat et coniungit, quibus erga auctoritatem *paternam* et *ecclesiasticam* obstringimur. Sane, postquam docuit parentes et Superiores ecclesiasticos debito honore et reverentia esse colendos, subdit: « Item de regibus, de principibus, de magistratibus, et reliquis, quorum potestati subiicimur, dicendum est... Nam si quem eis cultum tribuimus, is ad Deum refertur; habet enim venerationem hominum excellens dignitatis gradus, quia divinae potestatis est instar: in quo etiam Dei providentiam veneramus, qui publici muneris procurationem iis attribuit, quibusque utitur

tamquam potestatis suae ministris » 4.

Catholica de hac re doctrina egregie exponitur a Leone XIII in Encycl. Litt. *Diuturnum*, 29 iun. 1881.

3° Contra reverentiam debitam principibus aliisque civili potestate praeditis peccant subditi, qui personae aut imagini eorum contumeliam inferunt; qui scriptis, verbis, picturis aliove modo eos irrident aut subsannant; qui debita et ordinaria signa reverentiae atque obsequii iisdem denegant etc.

4° Ut adsit vera obligatio praestandi oboedientiam civili potestati, requiritur duplex conditio, scilicet. 1) ut *vere* praecipiat, et 2) ut *iuste* praecipiat. Interdum enim leges civiles sunt mere poenales aut irritantes, quae nullam directam obligationem in conscientia pariunt; interdum sunt manifeste iniustae utpote iuri divino naturali vel positivo contrariae. Tunc nulla est obligatio parendi, ut patet, sed urget praeceptum oboediendi Deo magis quam hominibus. « Neque tamen est, scite animadvertit Leo XIII in citatis Encycl. Litteris *Diuturnum*, cur abiecisce oboedientiam, qui ita se gerant, arguantur; etenim si principum voluntas cum Dei pugnat voluntate et legibus, ipsi potestatis suae modum excedunt iustitiamque pervertunt; neque eorum tunc valere potest auctoritas, quae, ubi iustitia non est, nulla est ».

5° Fidelitas principi civili debita postulat, ne quid iniustum subditi agant ad se subtrahendum ab eius potestate, neve quid moliantur ad eum detrudendum e legitimo suo throno. Huc spectat propositio 63^a a Pio IX in Syllabo proscripta. Quare numquam licitum est rebellare, etsi princeps sua potestate abutatur.

Sed aliud est violentiam inferre le-

* 8, 15 s.

2 *Rom.* 13, i ss.

3 i *Petri*, 2, 13 ss.

1 P. III, cap. 5, n. 15.

gitimo principi ad cum deponendum, seu *rebellare*, quod est vera aggressio; aliud vero *se defendere passiva resistantia*, principi tyrannico eiusque legibus iniustis oboedientiam denegando, quod licitum esse evidenter patet. Princeps enim ius imperandi *iniusta* non habet, nec subditi proinde tenentur in casu ad oboediendum; latius enim in subditis obligatio oboediendi non patet, quam ius imperandi in principe.

Iura libertatis et iustitiae, contra tyrannum eiusque iniquas leges, cives tueri valent quibuslibet mediis *licitis*, c. gr. per publicos conventus, per electionem proborum deputatorum, per diaria et ephemerides, etc. Qua in re sententia Sedis Apostolicae, attentis peculiaribus locorum rerumque circumstantiis, exquiratur eaque, sancte ac religiose, servetur.

6 Ratione oboedientiae et fidelitatis principi civili exhibendae, cives tenentur solvere tributa *iuste* et *legitime* praefinita. Nam civile gubernium debet maximas expensas facere pro bono communi, v. gr. securitate patriae et civium, pro publicis viis, pro scholis etc. Ut autem eiusmodi sumptibus rei publicae fiat satis, princeps ius habet exigendi a subditis subsidia ad id necessaria; quae tributa, vectigalia aliisque nominibus vocari solent.

Hinc est quod leges *iustae* tributorum per se obligant subditos in conscientia. Porro ad *iustitiam* tributorum tria requiruntur: 1) legitima auctoritas; 2) iusta causa; 3) debita proportio.

Haec generatim dicta sint. Quoad naturam et vim obligationis tributorum variae sunt theologorum sententiae.

Plures tenent obligationem solvendi tributa *ex iustitia commutativa* oriri, quia inter principem et populum quidam *contractus* implicitus intercedit. S. Alfonsus vocat hanc sententiam communissimam et probabiliorem 5.

Alii censent obligationem praedictam oriri *ex sola iustitia legali*. Haec opinio arridet multis auctoribus modernis, v. gr. Lehmkuhl, Simar, Vermeersch, Wagner, Mausbach, etc.

Nonnulli affirmant omnes leges tributorum esse *mere poenales*.

Demum plures, praesertim moderni, docent leges tributorum *directorum* obligare *in conscientia*; leges autem tributorum *indirectorum* esse *mere poenales*. Dicuntur *directa* ea tributa, quae imponuntur immediate *personae*, sive ratione bonorum, sive ratione negotii vel artis; *indirecta*, quae immediate imponuntur *rebus*, et quae solvi debent ratione mutationis iurium, v. gr. per successionem vel contractum emptio-nis-venditionis.

Haec sententia practice tuta dicenda.

7" Alia obligatio sponte profluens ex oboedientia ac fidelitate principi civili praestanda, respicit *servitium militare*. Publicae enim auctoritati ius et officium competit patriam defendendi et conservandi. Lex civilis de militia peragenda, dummodo *iusta* sit, obligat per se in conscientia, cum indolem praeserferat cuiusdam tributi personalis.

Complura de hac re tradunt Theologi, quae huc non spectant, quaeque proinde consulto omittenda censemus. Unum animadvertisse sufficiet, idque magni momenti: conscriptio militum universalis, quae non eximat clericos, *per se* est iniusta, ideoque in conscientia nullatenus obligat, can. 121; idem dicendum de ea conscriptione universalis, quae non eximat filios omnino necessarios ad parentum sustentationem.

8 Demum, ubi viget lex de suffragio ferendo in publicis comitiis, cives tenentur ad eiusmodi comitia concurrere suumque suffragium ferre pro electione proborum candidatorum. Id profecto exigit obligatio promovendi bonum publicum et damnum vitandi, tum Ecclesiae tum status.

Ad IL i° Camillus multiplici ratione -peccati letalis reperiri, evidenter peccavit et quidem *per se**"prodit.

graviter, ut ex dicendis patebit.

2° Quando in caupona, coram sociis, invehit in ministros et reges, affirmatque gubernia et principes esse abolendos et cives bene mereri tributis denegandis eorumque solutione eludenda, grave procul dubio committit peccatum: *tum* ratione denegatae reverentiae, oboedientiae ac fidelitatis erga legitimam auctoritatem civilem, *tum* ratione scandali seu damni sociis illati huiusmodi pravo loquendi modo. Nec videtur excusandus a culpa letali ex eo quod vino incalesceret, nisi forte sui compos non esset, quod tamen ex casu nullatenus apparet; nam odium et perversionem animi, pessimamque voluntatem, principiis nihilismi, aut anarchismi depravatam, manifesto ostendit. Quod culpam Camilli graviolem reddit eumque iam in causa esse reum atque in statu

3" Cum in publica via ex adventu regis laetitiae significatione ab omnibus abstinet, Camillus *per se* de gravi culpa, ex hoc capite, argui non potest. *Per accidens* tamen culpa potuit esse mortalis sive ratione contemptus formalis legitimae auctoritatis, sive ratione scandali aliis forte dati.

4° Quando imagini principis domi illudit, dicendus graviter peccasse, quia contemptus formalis in tali actione manifestus est; porro formalem auctoritatis contemptum grave esse peccatum, neminem latet ex iis quae supra tradita sunt de reverentia principi, tamquam Dei ministro, exhibenda.

50 Cum idem Camillus famulo mandat ut imaginem principis publice expositam clam luto illiniat, certe graviter peccat, tum ob contemptum, de quo supra, tum ob scandalum famulo aliisque datum.

F. M. C.

214. DE CREMATIONE.

Petronilla aetate propecta ac mortem vicinam persentiens, cum regionem incolat in qua crudele et internecivum bellum saevit, timet ne post mortem hostes, si forte regionem obtineant, eius sepulcrum violent atque cineres impie, in civium contemptum, dispergant.

Neque, ob difficillima tempora praescribere potest, ut feretrum alias transferatur. Hinc a confessario quaerit utrum sibi liceat sui corporis cremationem disponere, quo facilius possint cineres in tutam regionem transferri. Confessarius vero, animo pendens, licentiam interrogandi hac de re theologum a Petronilla exposcit.

Quaeritur:

1. Quae sit natura et ratio legis qua crematio prohibeatur.
2. An unquam liceat cremationem praecipere.
3. Quid Petronillae respondendum sit.

SOLUTIO

Ad I. Lex prohibens cremationem non est lex quaedam mere positiva eaque humana; sed fundamentum suum habet in lege pietatis naturalis atque supernaturalis erga cor-

pora defunctorum. Etenim, pietas naturalis erga defunctos exigit, ut eorum corpora reverenter tractemus; corpora enim ista aliquando, anima rationali informata, organa totius activitatis hu-

manae erant; nunc autem animae immortalis, eiusque vitae terrestres praeteritae testimonium atque memoria exstant. Hinc apud quosvis populos etiam antiquissimos corpora defunctorum honore circumdabantur. Iamvero, cum tali pietate pugnat omnis violentia sine sufficienti ratione corporibus exanimibus illata; hinc iure romano gravissimae poenae indictae erant contra violentes sepulcra, atque catacumbae tempore persecutionum tutum refugium Christianis praebebant. Quapropter etiam crematio corporum, utpote violenta per ignem eorum destructio, sine sufficienti ratione peracta, cum pietate naturali defunctis debita componi non potest. Atque de facto usus non cremandi sed tumulandi cadavera inde ab antiquissimis temporibus fere generalis fuit, prout etiam ex effossionibus archaologicis in Palaestina atque Aegypto aliisque regionibus factis constat. Apud Romanos usus cremandi solummodo tempore Reipublicae inductus est nec unquam fuit universalis atque Antonini imperatoris tempore iam deficere coepit; apud Indos uterque ritus viguit et adhuc viget; sed humatio videtur fuisse ritus primus et universalis. De caetero potius per modum exceptionis corpora cremata fuisse videntur, ut victimae diis factae, vel in vindictam gravissimi reatus¹. Multo magis crematio sine sufficienti ratione peracta pietati supernaturali corporibus baptizatorum debita repugnat. Corpus enim defuncti baptizati erat, ut ait S. Paulus templum Spiritus Sancti atque quamdiu homo in statu gratiae permanserit, organum multiplicium actuum supernaturalium, imo expectat gloriosam resurrectionem, per quam corpus illud iam spiritale factum², in perpetuum cum anima ite-

rum unitum eius gloriae caelestis particeps erit. Hinc corpus iusti potius dormire dicitur eiusque violenta destructio, quantum in se est, resurrectioni exspectatae contradicit. Dicitur: quantum in se est; quia utique omnipotenti Deo non est difficilius resuscitare corpus crematum quam corpus in terra plane dissolutum. Quapropter, sicut Christus Dominus gloriose resurrecturus sepultus est, ita Christiani, sicut caeteroquin Hebraei, mortuos suos semper reverenter sepelierunt. Atque tam alte hic mos animae Christianae infixus erat, ut praeter documenta liturgica usque ad tempora nostra ius scriptum vix aliquid de eo statueret. Solummodo in Decreto Gratiani allegatur Cone. Toletanum tertium, tumulationem cum piis psalmis perficiendam esse praescribens³ atque Bonifatius VIII corpora defunctorum exenterantes et immaniter decoquentes, ut ossa a carnibus separata ferrent ad sepeliendum in terram suam, ipso facto excommunicatos declaravit⁴. Postquam vero increduli moderni atque in specie massones cremationem omni conatu propagare coeperunt, S. Officium pluries intervenit. Die 19 Maii 1886 declaravit esse illicitum nomen dare Societatibus cremationem promoventibus vel mandare sui aliorumve cremationem⁵. Die 15 Dec. eiusdem anni Ecclesiae ritus permisit pro iis solis qui non propria voluntate cremabantur; sed non usque ad cremationis locum; et remoto scandalo Die 27 Iulii 1892 declaravit non licere ministrare Sacramenta morientibus qui, etsi massonicae sectae non adhaerentes nec eius principiis ducti, ob alias rationes cremationem propriam mandaverant, si moniti mandatum retractare noluissent; monitio autem fiat vel non

¹ Cir. < Periodica de re morali > 19-9» P. 62, ubi plura utdissima

² i. Car. 6, t9

³ 1 Cor. 15. 44

⁴ Causa XIII, qu. 2» c. 27.

⁵ Extra comm. c. i de Sepulturis, III. 6.

⁶ Coll. de Prop. Fide n. 1657.

⁷ Coll. de Prop. Fide n. 1665.

fiat secundum regulas Auctorum probatorum, habita praesertim ratione scandali. Missa tantum privatim offerri potest pro iis qui sine culpa sua cremantur; nec unquam licet cooperari formaliter cremationi, materialis vero cooperatio toleratur tantum sub certis conditionibus s. Etiam membra amputata baptizatorum in terra benedicta sepelienda sunt Codex autem Iuris Canonici morem Christianum hisce decretis declaratum explicite servandum praescripsit atque cremationem reprobavit; insuper prohibuit exsequi mandatum de crematione propria illudque irritum declaravit in can. 1203, § 1. Fidelium defunctorum corpora sepe- lienda sunt, reprobata eorundem crematione, § 2. Si quis quovis modo mandaverit ut corpus suum cremetur, illicitum est hanc exsequi voluntatem; quae si adiecta fuerit contractui, testamento aut alii cuilibet actui, tamquam non adiecta habeatur. Atque prohibitioni suae Codex sanctionem addidit in can. 1240, § 1, ubi inter eos qui « ecclesiastica sepultura privantur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa », sub 5^a enumerantur « qui mandaverint suum corpus cremationi tradi ». Pont, autem Commissio Codicis authentica Interpres die 10 Novembris 1925 declaravit eos qui ita mandaverint atque in hac voluntate permanserint usque ad mortem, ecclesiastica sepultura privari « *etiamsi crematio ad normam can. 1203, § 2 non sequatur* » Tandem, S. Officium in Instructione dici 19 Iunii 1926 inter alia hac de re locorum Ordinarios vehementissime hortatur ut greges suos docendos curent eo consilio ab hostibus Ecclesiae propagari cremationem, ut, animis a mortis consideratione speque

corporum resurrectionis paulatim aversis, materialismo sternatur via. Insuper in eadem Instr, tria adhuc notantur. Et primum quidem quod etsi iuxta decr. 15 dec. 1886 supra relatum Ecclesiae ritus et suffragia non inhibean- tur; « quoties agatur de iis quorum corpora non propria ipsorum sed aliena voluntate cremationi subiiciuntur, *remoto tamen scandalo*, si istud ob specialia rerum temporumque adiuncta per opportunam declarationem efficaciter removeri nequeat, funera ecclesiastica remanent prohibita. Dein quod errant omnino qui ex speciosa ratione, quod aliquem religionis actum defunctus, dum viveret, exercere solitus esset, vel quod ultimo vitae momento pravam voluntatem forte retractare potuerit, licitum censent exsequias ecclesiasticas eidem, praesente cadavere, de more persolvere, licet hoc postea, ex propria ipsius defuncti dispositione, sit igni tradendum. Quum enim de hac coniectura nihil certo constare queat, nullam ipsius in foro externo rationem haberi posse palam est. Tandem Instr, illa habet: « Vix notatu dignum videtur omnibus in casibus in quibus non licet funebria ecclesiastica celebrare, ne licere quidem cineres sepultura ecclesiastica donare vel quomodocumque in coemeterio benedicto asservare; sed ad praescriptum canonis 1212 in separato loco esse reponendas.

Quodsi forte civilis loci auctoritas vi contrarium exigat, ne desint sacerdotes ad quos spectat, qua par est animi fortitudine, huic apertae Ecclesiae iurium violationi obsistere, emissaque congrua protestatione, ab omni abstineant interventu » “¹. In eadem instructione explicatur natura et ratio prohibitionis cremationis. Est siquidem mos barbarus « nedum Christianae, sed et naturalis erga defunctorum corpora pietatis sensui constantique Ecclesiae, inde a

¹ Coll, de Prop. Fide n. 1808.

^v Coli. n. 1975. Cfr. adhuc resp. 27 Sept. 1884 de non negando Baptismo moribundis quorum corpora a paganis comburenda praevidentur. Coli, n. 1626.

^{»0} A. A. S., XVII, p. 83, ad. X.

¹¹ A. A. S., 1926. p. 282-283.

primis eius initiis, disciplinae plane repugnans». Observatur demum eam non esse absolute malam, ita ut in extraordinariis rerum adiunctis, ex certa gravique boni publici ratione, permitti queat; communiter tamen ac veluti ex regula ordinaria eidem operam vel favorem praestare impium et scandalosum et ideo graviter esse illicitum.

Ad II. Ex ultimo dictis iam eruitur cremationem aliquando praecipari posse. Quamvis enim pietati naturali et supernaturali repugnet, haec repugnantia non est tanta, ut crematio nulla unquam ratione cohonestari possit. Id obtinet, iuxta verba Instructionis iam allegata, in extraordinariis rerum adiunctis ex certa gravique boni publici ratione. Requiritur ratio boni publici, qualis esse potest periculum contagionis universalis, si tot sint cadavera ut tempestive sepeliri nequeant, prout tempore belli vel pestilentiae iam grassantis accidere potest; extra enim talia adiuncta extraordinaria valetudinis publicae exigentiis alio modo satisfieri potest; unde scientia valetudinis tuendae massombus non erat nisi praetextus ad cremationem introducendam. Ratio boni privati ad mentem Instructionis citatae non sufficit idque, ni fallor, saltem ob scandalum quod in hodiernis adiunctis in tali casu remaneret, attento scii, spiritu quo hodiedum crematio promovetur. Etiam aliunde difficulter ratio boni privati sufficiens oritur.

Ad III. Iuxta exposita Confessarius Petronillae respondere debet ei non esse licitum corporis cremationem disponere, allegatis etiam opportune rationibus supra expositis. Nam in casu pro permittenda crematione nulla ratio « certa, gravis atque boni publici » habetur, sicut a S. Off. exigitur. Non habetur ratio *certa*; incertum enim est, num hostes regionem occupaturi sint; incertum num iidem

Petronillae sepulchrum violantes, cineres eius impie, in civium contemptum dispersuri sint. Neque habetur ratio sufficienter *gravis*, timor talis profanationis vel impossibilitas transferendi cadaver non crematum; sicut nec olim fuit ratio sufficiens desiderium transferendi ossa in terram defuncti. Neque talis timor in se solus est ratio *boni publici*, sed privati. Aliter res sese haberet, si homines seditiosi, uti in ultimis perturbationibus hispanicis obtinuisse fertur, pro libitu corpora fidelium exhumarent, ut ea publico ludibrio exponerent; sed etiam tunc ad auctoritatem ecclesiasticam spectaret determinare aptiorem modum corpora tantae ignominiae subtrahendi. Neque pro Petronilla habetur excusatio ex eo quod non ducta principiis massonicis cremari velit; quia iuxta responsum S. Officii anni 1892 supra relatum, etiam iis, qui aliis rationibus ducti cremationem proprii corporis mandarunt, Sacramenta morientibus non sunt ministranda, si moniti mandatum retractare nolunt. Addit quidem S. Officium quoad faciendam vel omitendam monitionem servandas regulas a probatis auctoribus traditas, habita praesertim ratione scandalum. Sed iuxta istas regulas ii qui ignorantia vincibili laborant, semper docendi sunt, ideo praecise quia isti tenentur dubium deponere ideoque Confessarius eis veritatem aperire debet; remanendo enim in dubia sua fide, tamen peccant, etiamsi non instruantur. Signum autem ignorantiae vincibilis est ipsa poenitentis interrogatio, prout in casu nostro obtinet. Si autem Petronilla oboedire retrectet, forsitan ei utiliter proponi posset ut dispositioni suae clausulam adiiciat *salvo consensu auctoritatis ecclesiasticae*; qua clausula adiecta dispositio practice etiam in foro civili iam omni vi destitueretur atque Petronilla mandatum cremationis iam sufficienter implicite retractasset. C. D.

DE VIRTUTE VERACITATIS

215. DE MENDACIO.

Domitilla piissima mulier atque rei familiaris valde sollicita, ut pecuniam quam maritus profunderet atque perderet, in posterum servet atque ut communes eleemosynas pauperibus largiri possit, continuis cogitur mendaciis uti, dum vel sumptus marito simulat, vel rerum emptarum pretium exaggerat. Item ut ecclesiam atque catholicos coetus quieto animo frequentare valeat, similibus mendaciunculis maritum ac filios haud raro fallere debet.

At, cum, exercitiis spiritualibus peractis, propositum susceptumque consilium ad perfectiora tendendi intento studio exsequi velit, a proprio confessario sciscitatur utrum haec mendacia suo obstent proposito.

Quaeritur:

1. Quacnam sit mendacii natura atque malitia.
2. An quandoque mentiri liceat.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quaenani sit mendacii natura atque malitia.*

Resp. — Mendacium, iuxta definitionem ex libro S. Augustini « contra mendacium » desumptam, est: « locutio contra mentem ad fallendum prolata ». Locutio potest fieri tum verbis formalibus, tum nutibus aliisve signis quae verbis in significando aequivalent: aliud foret si quis ex actibus qui per se non habent vim significandi falsa quaedam concluderet. Posset in hoc casu haberi dissimulatio, seu occultatio veritatis, quod quandoque, ex iusta causa, facere licet. At non semper facile est dissimulationem a simulatione, in casibus practicis distinguere. Dicitur mendacium esse *contra*

mentem, non autem *contra rerum veritatem*, quia mendacium habetur dum homo asserit ut verum id quod putat esse falsum, etiamsi obiective verum sit, aut negat quod existimat esse verum, sed reapse non est. Voluntas fallendi, seu inducendi alium in errorem, non est, iuxta S. Thomam ¹ de essentia mendacii, quia fieri potest, e. gr. ut aliquis, in iudicio legitime interrogatus, mentiatur negans veritatem, etsi pro certo habeat iudices non esse sibi credituros, nempe ut argumentum a sua confessione oriturum ipsis eripiat. Sed, ut reor, etiam in huiusmodi casibus qui mentitur intendit ut aliquid

¹ S. Th., II-II, q. 110, a. i.

falsi, dubitative saltem, in mentem audientis ingerat. Mendacio duplex saltem malitia inest. Etenim Deus, naturae auctor, homini facultatem loquendi largitus est ad hoc, ut verbis exterius exprimat conceptus quos in mente habet; si quis ergo loquens significat aliquid diversum ab eo quod in mente habet, is contra legem naturalem agit. « Mendacium est malum ex genere suo » ·; « est enim actus cadens super indebitam materiam. Cum enim voces naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est et indebitum quod aliquis voce significet quod non habet in mente ». Insuper mendacio voluntarie inducimus proximum in errorem, quod humano commercio et coniunctioni inter homines summopere contrarium est, prouti cuique perspicuum esse debet. Scriptura Sacra pluries mendacium reprobatur. Satis sit afferre hic textus Apostoli 1: « Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra ». Et idem ad Coloss. 3: « Nolite mentiri invicem ». Haec, tam generaliter dicta nullam exceptionem admittere clare apparet. Ecclesiae Patres communiter idem docuerunt. Fatendum tamen est non defuisse Patres et ecclesiasticos Scriptores (sane admodum paucos numero) qui dicerent non esse illicitum in gravi necessitate et ad avertendum magni momenti damnum, mendacio uti, quasi medicamento quodam; et etiam ita facta nonnulla quae in Scripturis narrantur explicarent. Sed S. Augustinus in libris « Contra mendacium » et « De mendacio » tuetur tanquam doctrinam, cui ipse firmiter adhaeret eamque tenet, omne mendacium esse peccatum, neque unquam esse licitum mentiri; facta autem quae ex Scripturis afferuntur aut non fuisse vere mendacia, aut non

fuisse approbata a Scriptura Sancta, neque imitatione digna. Attamen fortasse idem S. Doctor non omnimode neque absolute aliam opinionem hic supra memoratam damnat. Sed, ut diximus, communis est sententia quae semper quodeumque mendacium, quod vere mendacium sit, ut peccatum improbat. Caeterum, malitia mendacii per se est contra virtutem veracitatis, et proinde non est nisi veniale peccatum, et haec malitia in quocumque mendacio invenitur, etiam in eo quod *iocosum* vocant, et ad iocosam delectationem mere ordinatur; et item in *officioso*, quod profertur ad emolumentum aliquod obtinendum, pro se vel pro alio, vel ad periculum avertendum. At potest letale peccatum fieri, si intendatur aut praevideatur grave damnum contra iustitiam vel contra caritatem ex eo secuturum, ex mendacio scilicet *damnoso*. Profecto, ut mendacium habeatur, necesse est ut verba adhibeantur formaliter ut verba, conceptus mentis significantia illius qui ea pronuntiat; e contra mendax esse nequit qui falsa quaedam profert non *significantia*, sed sive ad narrandum quid alii dixerint, sive ad repraesentandam fabulam scenicam, sive ad regulas grammaticae exponendas, aut alia huiusmodi intendens. Quae quidem prae oculis habeantur oportet in sequentibus. Igitur:

Ad II. An quandoque mentiri liceat.

Resp. — Ni fallor, ex iis quae hucusque exposita sunt eruitur mendacium esse iure naturae prohibitum, et proinde nunquam licitum, si tamen de veri nominis mendacio agitur. At omnes norunt etiam a probis religiosisque hominibus locutiones interdum adhiberi quae prima facie mendacia viderentur. Et sane: finge aliquem me interrogare de re quam ego sub secreto commissio scio, vel quae, si sciatur,

> S. Th. 11-11, q. 10, a. 3.

> Ad. Epkes. 4» 25.

4 3. 9

magnum mihi afferat damnum cuius vitandi ius habeo; quid faciam? sileam sed nemini ignotum est silentium haud raro potiore eloquentiam habere quam voces. Tergiversatione utar? sed quot damnosis suspicionibus locum facile dabo! Tunc ad mox dictas locutiones confugere mihi licitum puto, dicendo, ut exemplo magis obvio utar, *me nescire* aliquid quod vidi oculis meis, vel ab hominibus omnino fide dignis audivi, sed patefacere nequeo quin secretum rigorosum violem, vel quin in magnam perniciem incurram immerito. Quam agendi rationem etiam optimae notae Theologi approbant. Nam si licitum medium celandi secreta deesset, id, ait S. Alfonsus, « esset aequè perniciosum commercio humano quam mendacium ». Sed in explicando cur et quomodo huiusmodi praxis ut licita sit habenda, dissensio, neque minima, inter Auctores invenitur. Magis vulgata penes Catholicos Theologos est explicatio per *aequivocationem* vel *restrictionem*, quam vocant, *mentalem*, *late* inquam, non *stricte* mentalem. Aequivocatio quidem habetur, si verba, de se ambigua, possunt etiam intelligi sensu qui loquentis menti respondet, etsi auditor (quod et loquens uti possibile vel etiam probabile praevidet) alio sensu, magis forte obvio, a mente loquentis discrepante, ea intendat. Ita, si patefacere nolens me certum librum scripsisse, dicam: «hic liber non est meus », quia hoc libri exemplar ab alio commodatum accepi. Haec locutio, aiunt, si ex iusta causa profertur, non est mendacium, quia etiam sensum verum continet. Restrictio vero mentalis fit, si quis propositionem effert, quae sic ut extat accepta, falsum significaret, sed loquens sensum hunc ita intra mentem suam restringit, ut verum sonet. E. gr.: « Titium non vidi », quem e contra oculis meis conspexi; « sed (intra me addo) ita ut possim

inimico prodere ». Quae quidem restrictio est *late* mentalis, si auditor diligenter adiuncta considerans hunc sensum restrictum intelligere valet; et etiam hac ratione mendacium exsulat, quia locutio, quamvis obscure, verum sensum continet, qui percipi potest. Insuper, addunt, id licitum est iure legitimae defensionis contra eum qui iniuste secretum nobis eripere conatur. E contra, si sensus verus percipi nequit, tunc habetur restrictio *pure* seu *stricte* mentalis, quae mendacio aequivalet, et reprobatur ab Innocentio XI, saltem si iuramentum addatur, in propositionibus 26, 27, 28, quae ut scandalosae et in praxi perniciosae damnatae fuerunt Decreto anni 1679. Haec tamen theoretica ratio excludendi mendacium ope aequivocationis vel restrictionis mentalis non omnibus nostro praesertim tempore, arridet. Sunt enim qui contendunt, ea admissa, neminem certo cognoscere posse quid reapse alius dicere velit. Quare putant non deesse casus in quibus falsum dicere liceat; mendacium adesse solummodo si alter ius sciendi veritatem habeat, aut si quis, falsitatem dicens, alteri quoquo modo praeiudicium afferat; alias non esse mendacem eum qui ad secretum tutandum aliqua verbis promat quae falsa esse existimet; non mendacium, sed *falsiloquium* (gallice *fausseté*) hoc esse. Hanc de *falsiloquio* sententiam non sanam existimo, saltem nisi ita intelligatur, ut practice non differat ab alia de aequivocatione et restrictione non pure mentali hic supra exposita. Cum enim, ut iam probatum puto, mendacium sit intrinsece malum, cumque mendacium sit *locutio contra mentem ad fallendum prolata*, non video quomodo hoc *falsiloquium*, voluntarie aliquid exprimens contra id quod in mente habet ille qui loquitur, ad averendum alium a veritate, unquam liceat. Potest quidem aliquis carere iure

sciendi veritatem in aliquo casu, quamvis ius habet ne in errorem inducatur. Neque admittendum ullo modo censeo licitum esse iure defensionis id agere quod revera intrinsece malum est. Quod si licita est, servato moderamine inculpatae tutelae, occisio iniusti aggressoris, notandum est non quamcumque hominis occisionem esse natura sua malam, sed violationem iuris ad vitam quod possidet is qui occiditur: neque tale ius hic et nunc possidet qui est alienae vitae iniustus aggressor. Insuper haec de *falsiloquio* sententia quomodo necessaria sit non video. Dicam igitur quod fortasse substantialiter non est a communiore opinione diversum, nullatenus novitatis cupidus. Nempe: vult sane lex naturalis ut verba et locutiones exprimant conceptus qui in mente hominis habentur, at non est necesse iure naturae ut semper et ubique eadem materialiter verba idem prorsus exprimant: mutatis adiunctis, eadem verba possunt etiam aliud significare ab eo quod ordinarie significant, quin loquens proprio Marte sensum locutionis intus in mente sua restringat. Exempli gratia, aliud significat: « Titius non est hic » in circumstantiis ordinariis, aliud si Titium innocentem, qui a persecutoribus quaeritur ad necem, in domo mea occultavi. Profecto iis qui Titium insectantur idem esse debet ac si tunc ipse longissime abesset. Quod si auditor in iis vel similibus casibus non bene circumstantias praesentes percipit, accipitque locutionem sensu vulgato, et ita in errorem cadit, sibi imputet, suae videlicet inscitiae vel imprudentiae, et item suae actioni saltem obiective illicitae, qua ius alienum (non raro cum obligatione coniunctum) violare conatur, quod quidem ius alter efficaciter defendere nequit, nisi talibus locutionibus utatur. Eodem fere modo propositioni ambiguae circumstantiae praesentes unum sensum

prae alio tribuere possunt. Quod si quandoque difficile sit circumstantias discernere quae talem locutionem hic et nunc licitam faciunt, tamen scire debet alter, generali modo, hanc licite adhiberi si circumstantias huiusmodi, quae certe possibles sunt, adesse contingat. Attamen hoc defensionis ius nemini suffragatur, nisi habeatur causa proportionate gravis; tunc solum huiusmodi verborum artificii uti possum, et errorem inde sequentem permittere; alias veri nominis mendacium proferrem, locutionem scilicet a mente discrepantem. Non facile et leviter statuenda est in casibus particularibus causae sufficientia, nisi perturbationes in humanam societatem et convictum frequentes inducere velimus.

Ad III. *Quid ad casum.*

Quid respondebit Confessarius Domitillac? Primum omnium, probe notandum est, uxorem non esse viri sui servam, sed sociam, quamvis subdita viro suo esse debeat, ut scribit Apostolus. Maritus autem illicite agit, si pecuniam quae familiae necessitatibus inservire debet in vanos usus expendat dissipetque. In hisce casibus bene potest uxor aliquam pecuniae summam abscondere et servare. At non raro aegerrime haec ferunt viri, si sciant, inde irae, contumeliae, gravia discidia, pessima exempla. Nullum tunc effugium videtur superesse uxori, ut suum factum marito sciscitanti occultet, et consecretaria vitet, nisi ea verborum artificia de quibus supra, quovis tandem nomine appellentur. Si talis est, ut apparet, Domitillac casus (de qua re diligenter investigare debet Confessarius, ne falsa specie decipiat), non eam uti mendacem habebimus si interdum dicat se sumptus fecisse quae revera non fecit, vel aliquantum rerum quas emit aut emere debet pretium exaggeret. Idem tenendum circa eleemosynas quas mulieres

suae conditionis facere solent; nequit enim Domitilla ab eis prohiberi. Quod attinet ad ecclesiam frequentandam, hoc dicendum censeo, nempe, si agatur de divino cultu ab Ecclesia praescripto, ut de Missa diebus festis audienda, de Sacramentis Poenitentiae et Eucharistiae debite recipiendis, Domitilla ius habet quod violari nequit, quare potest erga maritum se gerere eodem modo ac supra circa rem familiarem et circa eleemosynas dictum est. Neque aliter videtur, si agatur de illis sacris functionibus deque catholicis conventibus, quae etsi non praecipuntur, tamen summopere ab Ecclesia laudantur, ad quae fideles hortantur; dummodo, in aliquibus casibus, necessaria familiae cura per haec matrifamiliae non impediatur. Sed etiam hic cavendum est a deceptioni-

bus quas pietas quaedam praepostera producere potest et nonnumquam producit. Proinde Domitillae respondeat Confessarius, si vere conditiones, de quibus supra adsint, neque necessitatis limites ipsa praetergrediatur, nihil inveniri in sua ratione agendi erga maritum quod perfectionis proposito obstet. Non idem dicere ausim relate ad filios, saltem nisi adsint extraordinaria adiuncta. Potest enim, ni fallor, mater interrogantibus filiis vel conquerentibus de ipsius matris absentis aut similibus opponere: «Quid ad vos? num de actionibus meis rationem vobis reddere debeo?». Ceterum, Domitillam enixe hortetur Confessarius ut in loquendo semper sinceritatem et Christianam simplicitatem sequi quam maxime studeat.

C. M. R.

216. DE REI OBLIGATIONE QUOAD VERITATEM.

Marina, ex quo a Marco occulte corrupta spem promissi matrimonii deponere coacta est, ei vitam eripere decrevit, si tamen hoc pravi animi consilium exsequi impune posset. Iam vero, post aliquot annos, accidit, ut, cum Marcus aliam decepisset puellam, huius parens Albertus illatam iniuriam sanguine se ulcisci velle palam iuraret.

Quare Marina, propitiam sibi occasionem oblatam gratulans suam iram tuto explendi, scelestissimo cuidam viro mandat, ut Marcum, arrepta occasione, occidat.

Mox, vero, patrato delicto, criminis suspicio in Albertum cadit, qui, in iudicium adductus, ob eorum testimonium qui ultionis propositum audierant atque ob alia indicia, ergastuli poena damnatur. Quo factum est ut eius familia in summam egestatem incideret.

Quaeritur:

1. Quacnam sint rei onera.
2. Utrum possit reus fraude suum crimen occultare.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *Quaenam sint rei onera.*

Imprimis animadvertere praestat, vocem *reum* sumi posse duplici sensu, scii, pro *reo convento* in processu civili seu contentioso, et pro

accusato in processu poenali seu criminali¹. Hic, ad casum quod attinet,

¹ Cfr. can. 1646, 1647, 1718, 1842, 1933, § 3, 1947» etc.

reus sumitur pro accusato seu imputato.

Iura et obligationes rei considerari possunt *ante* processum, *durante* processu, *post* iudicium absolutum et latam sententiam.

¶ Reus *ante* processum potest occultare delictum commissum, amovere indicia et suspensiones sui criminis, se innocentem profiteri, media iusta et licita adhibere ad callide fallendos iustitiae ministros. Item fugam arripere seque abdere valet, ne a publica auctoritate captus in carcerem detrudatur.

Non potest tamen mendacia proferre, dolo aut fraude uti ad crimen suum reticendum vel occultandum; nec a fortiori potest sua agendi ratione indicia et suspensiones in aliam personam consulto referre, ut explicabitur in responsione ad II, neque eo minus valet alteri delictum malitiose tribuere ad se ipsum defendendum. Si ita ageret, reus gravissime peccaret contra iustitiam, ipsique imputanda forent omnia damna quae forte innocenti inde obventura praevisa fuissent.

2' Processu *durante*, reus tuta conscientia se defendere potest omnibus mediis, dummodo haec licita et iusta sint. Ratio *primi* est, quia accusatus ante iudicis sententiam condemnatoriam censetur adhuc innocens, ideoque ius habet ad sui ipsius defensionem; ratio *secundi*, quia numquam media illicita et iniusta adhiberi possunt citra culpam, ne ad propriam quidem defensionem, cum *finis*, etsi bonus, *nullatenus iustificet*, secundum vulgare adagium, *media* eaque licita efficiat.

Huc spectat propositio 44' ab Innocentio XI damnata: «Probabile est, non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam iustitiam et honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in theologia ».

Controvertitur, an et quando accusatus occulta crimina testium licite manifestare valeat, in sui favorem, scii, ad eorum testimonia infringenda. Quidam censent tunc solum id licere, cum testimonia sunt falsa, non autem si testes vera dixerint. Alii dicunt id licitum esse etiamsi testimonia sint vera, dummodo urgeat gravis necessitas, nempe ad poenam gravissimam aut saltem valde gravem effugiendam, quae secus reo immineret ex sententia condemnatoria; nam, aiunt, in tali casu caritas erga proximum non obligat cum tanto damno sui ipsius 2.

Certum tamen est, accusatum falso accusatori aut falsis testibus imponere non posse calumniose falsa crimina, neque eos occidere ut se liberet ab eorum falsa testificatione. Huiusmodi sane occisione manifeste laederetur moderamen inculpatae tutelae. Ad rem facit propositio 18a damnata ab Alexandro VII: « Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes ac etiam iudicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare ».

Gravior controversia est, an reus teneatur suum fateri delictum. Veteres theologi et canonistae docebant accusatum obligatione manifestandi suum crimen obstringi, quoties *semiplena* aderat eiusdem probatio; imo, iuxta plures, huiusmodi obligatio semper exsistere censebatur, cum grave damnum commune seu publicum secus immineret. Hinc principium a theologis communiter admissum: « Reus legitime et servato iuris ordine interrogatus a iudice, tenetur fateri veritatem »

Olim iudex, secundum ius romanum et ecclesiasticum, *legitime* inter-

3 Cfr. S. Th., II-II, q. 69, a. 2; S. ALF., lib. IV, n. 273; Vermeersch, *Thcol. mor.*, II, n. 695.

3 Cfr. S. Th., II-II, q. 69, n. 1; S. ALF., lib. IV, n. 274» LuGO, *De iust. et iure*, disp. 40, n. 20.

rogare poterat accusatum de suo crimine illumque etiam adigere ad iuramentum de veritate dicenda praestandum, praesertim si manifesta indicia criminis exsisterent, aut semiplena haberetur probatio. Quare ipse Angelicus ait: « Si (reus) confiteri noluerit veritatem, quam dicere tenetur, vel si eam mendaciter negaverit, mortaliter peccat » Quam doctrinam S. Thomas ex eo probat, quod reus in praedicto casu graviter laedit oboedientiam legitimo Superiori praecipienti debitam.

Hodie, cum iuxta ius canonicum tum iuxta iura civilia, iudex *legitime* nequit interrogare accusatum de crimine ⁴ nec ab eo exigere potest iusiurandum de veritate dicenda aut de veritate dictorum. Iam Benedictus XIII statuerat, ne iuramentum ullatenus a reis exigatur, addita hac peculiari gravique sanctione: « Alias examen sic constitutum et acta omnia nulla sint eo ipso et irrita omnique careant contra reos effectum » G.

Codex iuris canonici statuit: « Iudici legitime interroganti partes respondere tenentur et fateri veritatem, nisi agatur de delicto ab ipsis commissum », can. 1743, § i. Praeterea can. 1744 decernit: « *Iusiurandum de veritate dicenda in causis criminalibus nequit iudex accusato deferre* ».

Quare accusatus delictum a se commissum fateri non tenetur. A mendaciis quidem abstinere debet; ad interrogationes iudicis respondere potest cum restrictione mentali; immo ipsa negatio veritatis in isto casu non est mendacium, sed restrictio mentalis late dicta, quatenus negat se commississe illud crimen, quod fateri teneatur T.

Codex italicus procedurae poenalis statuit: « Il giudicc contesta in forma

chiara e precisa all'imputato il fatto che gli è attribuito, gli fa noti gli elementi di prova esistenti contro di lui... Invita quindi l'imputato a discolarsi e a indicare le prove in suo favore. Se l'imputato rifiuta di rispondere, ne è fatta menzione nel processo verbale e si procede oltre all'istruzione », a. 367.

Item art. 441: « Il président o il pretore procede, a pena di nullité, all'interrogatorio dell'imputato se questi è presente... Anzitutto domanda all'imputato le généralité; indi espone in forma chiara il fatto che gli è attribuito e le circostanze di esso, e lo invita a indicare le sue discolpe e quanto altro ritenga utile per la sua difesa ». Idem Codex expresse loquitur de iureiurando quoad testes et peritos, aa. 443, 451; at ne verbum quidem de iuramento, quod accusato sit deferendum.

Si forte ius *particulare*, ut in nonnullis Institutis religiosis, confessionem delicti praescribat, ita distinguendum: si regulae seu constitutiones in iis Institutis non obligent sub peccato, sed tantum sub poena, ut communius, etiam confessio delicti est solum sub poena, non autem sub peccato; si vero constitutiones seu regulae obligent sub culpa, saltem quadam, tunc ipsa criminis manifestatio *per se* potest sub culpa imponi. In praxi huiusmodi confessio numquam urgenda est sub peccato. Superiores *moneant* quidem accusatum, ut libere fateatur culpam commissam, cum talis confessio sit actus virtutis; sed prorsus caveant, ne praeceptum, praesertim grave, suum delictum manifestandi imponant accusato §.

Post absolutum iudicium et latam sententiam, reus iuste condemnatus poenam luere tenetur, idcirco nequit positive resistere satellitibus vel custodibus. Attamen, secundum communem

⁴ S. Th., II-II, q. 69, a. 1.

¹ Id non est verum (De Jorio).

⁸ Cone. Rom. an. 1725.

⁷ Cfr. Noldin, Summa theol. mor., L n. 732; Lehmküh1, Causa conscientiae, I, n. 502; PRÜMMER, Manuale theol. mor., II, n. 163.

* Cfr. Prümmer, o. c., II n. 163.

theologorum sententiam, etiam iuste damnatus potest fugere e carcere; imo valet quoque vi effringere ianuam vel fenestram carceris ad fugam capessendam, praesertim si poena diuturna et valde dura sit *.

Utrum in isto casu reus teneatur reparare damna, quae fugiens aut effringens carcerem causaverit controvertitur. Varia adiuncta consideranda sunt, e quibus eruenda responsio affirmativa vel negativa ad praedictam quaestionem. Hinc facile explicatur theologorum dissensus. Ceterum doctrina, quae communiter ab antiquis DD. traditur, hodie profecto temperanda est ob mutatas omnino circumstantias. Nam olim career durissimus erat, et captivus, qui semel evasisset, difficulter poterat iterum capi. Nostra aetate, contra, career non solet esse ita durus, evasio aut fuga est valde difficilis, plerumque coniungitur cum periculo alterius gravissimi incommodi. Ex quo fit ut, nostris temporibus, fuga habenda sit tamquam illicita, quia fere semper est inutilis et ipsi reo nociva.

Reus in carcere detentus potest custodes decipere, v. gr. munuscula dare, potum inebriantem ministrare, etc., ad libertatem recuperandam vel ad mitiorem suam poenam reddendam; nequit tamen eos directe corrumpere aut quoquo modo inducere ad officii obligationes negligendas.

Aliter foret dicendum de *iniuste* damnato.

Hic non solum posset *per se* fugam capere et quidem per carceris effractionem. sed etiam positive resistere satellitibus, eos decipere et corrumpere seu inducere ad proprium officium violandum. dummodo eosdem damnatus certiores fecisset de sua innocentia, ad scandalum vitandum aliudve incommo-

dum. Haec nonnisi theoretice et in abstracto, iuxta veteres theologos, dicta sint. Hodie, propter mutatas circumstantias, *positiva* resistentia ministris iustitiae saepius inutilis est, eorum deceptio et corruptio practice illicita plerumque videtur, cum ipsi damnato et bono communi noceat.

Ad II. *Utrum possit reus fraude suum crimen occultare.*

Multiplici sensu accipi potest *fraus*, nempe pro calliditate, pro noxa, pro machinatione, pro industria, pro deceptione, pro dolo.

Reus potest calliditate et industria crimen suum occultare, indicia et suspensiones sui criminis amovere, satellites ceterosque iustitiae ministros decipere. Nullatenus uti potest machinatione vel dolo aut fraude proprie dicta ad suspensiones et indicia criminis in aliam personam referenda.

An et quando reus peccet contra iustitiam et damna reparare teneatur, si ex eius agendi ratione innocens fuerit damnatus, principia de iniusta damnificatione prae oculis habenda sunt. Generatim loquendo, triplex conditio requiritur ut actio damnificans obligationem restitutionis inducat, scii, ut sit *iniusta*, causa *efficax* damni, atque *theologice culpabilis* °.

Causa autem tunc dicitur *efficax*, cum actio *per se* influit in damnum, ita ut hoc inde vere consequi censeatur, atque tali agenti revera actio imputabilis sit. Id contingit, quando ponitur actio quae vel ex natura sua vel ex circumstantiis habet connexionem certam aut saltem probabilem cum alterius damno. Quare non sufficit, ad obligationem restitutionis inducendam, *causa* tantum *occasionalis* damni, v. gr. si occasione furti a Titio patrati alius

* Cfr. S. Th., II-II» q. 69, a. 4. ad 3; S. Alf., Ub. IV, n.

° Cfr. S. Alf., lib. IV, n. 281 ss.; Logo, *Dr iustitia et iure*, disp. 3. n. 106; VILLADA, *Casus*, I. pag. 155; Vermeersch, *De iustitia*, n. 162 is.

accusatus et damnatus fuerit; nec sufficit *causa* mere *accidentalis*, utpote quae, in se spectata atque attentis circumstantiis, connexionem probabilem cum eventu non habet, v. gr. si tradas Titio gladium absque probabili praevisione eius abusus, non es reus iniustitiae, si ille homicidium cum gladio a te recepto commiserit.

Ex dictis sequitur responsio ad hanc quaestionem; an quis teneatur reparare damnum alicui obveniens *occasione suae iniustae actionis*.

Certe non tenetur, si damnum non praeviderit. Nec probabilius tenetur, licet damnum praeviderit, sed non intenderit. Nam actio posita cum sola praevisione damni, non est habenda ut illius causa *per se*, sed solum *per accidens*, nisi tales fuerint circumstantiae, ut inter eas et gravem suspicionem de altero vera existeret connexio ”.

Probabiliter ne tunc quidem tenetur, cum intenderit seu de industria egerit ut sua actio actori imputaretur, quia talis actio est tantum causa damni *per accidens* et non *per se*, ideoque efficaciter in illud non influxit. Excipiendum foret, si quis iis uteretur mediis, quae gravissimam suspicionem alterius accusandi praeberent, e. gr. si

eius vestes ad homicidium patrandum adhiberet, si gladium sanguine foedatum in eiusdem domum proficeret, etc. 12.

Ad III. *Quid ad casum.*

Marina gravissime peccavit contra iustitiam erga Marcum, ob mandatum illum occidendi scelestissimo viro datum.

Item gravissime peccavit contra caritatem erga Albertum, cum occasionem sumpserit ex eius agendi ratione ut criminis suspicionem a se diverteret eamque in ipsum Albertum malitiose referret. Num peccaverit etiam contra iustitiam ideoque an teneatur damna reparare, ex circumstantiis mature consideratis, de quibus in casu, certo non constat, cum alia quoque adfuerint indicia adversus Albertum, nec manifesto liqueat utrum agendi ratio Marinae efficaciter influxerit, necne, in suspicionem et condemnationem Alberti.

Singulae circumstantiae accurate examinandae ac diligenter perpendendae. In dubio mitior sententia amplectenda, ac propterea obligatio reparandi damna excludenda.

F. M. C.

217. DE OBLIGATIONE TESTIS VERITATEM PROFERENDI.

Caius a iudice interrogatus de homicidio Caroli, quod optime novit, respondet, ne incommoda patiatur, se nihil scire.

Quaeritur an recte.

SOLUTIO

Ad quaest. *Testis*, legitime a iudice citatus et interrogatus, *debet respondere*, manifestando certum pro certo et dubium pro dubio, scrutando conscientiam et memoriam suam. Haec obligatio est, natura sua, gravis,

utpote quae necessaria est ad bonum societatis et oritur ex iustitia legali, qua subditi erga legitimos superiores obligantur in iis quae ad regimen societatis exiguntur. Interdum testis obii-

>> Cfr. S. Alf., lib. III, n. 635.

13 Cfr. S. Alfons., lib. III, n. 636; Ferreres, *Compendium theol. moralis*, I, n. 807; Gemcot, I, n. 516.

gatur ad verum testimonium ferendum etiam iustitia commutativa seu ex officio, ut si ipse est miles vel custos; interdum caritate, ut docet Angelicus, *ad liberandum*, quando scilicet, si testis taceat, innocens damnetur; immo haec posterior obligatio adest etsi iudex non citat \

Periurium vero, quo testis vel falsum in iudicio asserit, vel verum sine legitima causa excusante tacet, habet triplicem deformitatem: periurii, iniustitiae et mendacii 2.

Causae autem propter quas *testis excusatur*, immo aliquando prohibetur a testimonio ferendo vel ab integra veritate manifestanda, habentur quando testis:

a) tenetur secreto sive sacramentali, sive commisso; hoc ultimum vero non semper excusat;

b) damnum grave timet sibi vel cognatis, *nisi* damnum commune vel tertii ex negato testimonio timendum notabiliter praevaleat;

c) rem cognovit per iniuriam adversus eum contra quem testaretur, v. gr. eius litteras illicite aperiendo;

d) novit accusatum in conscientia non peccasse; quod valet solum in causa criminali, non in causa civili;

e) ipse solus cognoscit delictum, ita ut absque eo nec indicia probabilia contra reum haberi possint.

Oui falsum testimonium dixit:

1) ex errore vel inadvertentia, tenetur ex iustitia, sed non cum gravi incommodo, ad impedienda damna quae ex suo testimonio non revocato oriri possunt;

2) sciens volens, tenetur pariter ex iustitia commutativa:

a) revocare testimonium, si adhuc utile est saltem ad famam restituendam, et quidem cum pari suo incommodo, non excluso vitae periculo, si

reus ob falsum eius testimonium vita periclitetur;

6) reparare omnia damna quae a falso suo testimonio aliis orta sunt.

Si autem testis non falsum testimonium dixit, sed iudici legitime interroganti veritatem celavit, negative se habens, nempe si respondeat se illud nescire cum revera sciat, probabiliter ad restitutionem non tenetur, quia non est causa efficax damni 3. Haec tamen valent de testimonio quod negativum est in se et in suo effectu, quia aliquando negatio aequivalet testimonio positivo, ut si Caius dicat se vidisse omnes quotquot in domo erant in qua patratum fuit delictum, Titium autem qui homicidii accusatur, se non vidisse: cum ipse potuerit et debuerit Titium videre, eius negatio aequivalet positivae affirmationi et inde oriri potest obligatio reparandi damna ut supra indicatum est

Codex Iuris Canonici testis obligationem confirmat hisce verbis: «Testes iudici legitime interroganti respondere et veritatem fateri debent», can. 1755, § i. Ab hac autem obligatione eximuntur, praeter alios: «Qui ex testificatione sua sibi vel consanguineis vel affinibus in quolibet gradu lineae rectae et in primo gradu lineae collateralis, infamiam, periculosas vexationes, aliave mala valde gravia (notentur verba) obventura timent», can. 1755, § 2, 2°.

Concordat ius civile: «Chiunque, deponendo come testimone innanzi all'Autorità giudiziaria, afferma il falso o nega il vero, ovvero tace, in tutto o in parte, ciò che sa intorno ai fatti sui quali è interrogato, è punito con la reclusione da sei mesi a tre anni» 5. «Nei casi preveduti dagli art. ... 372... non è punibile chi ha commesso il fatto per essem stato costretto dalla ne-

* Cfr S. Th. II-II. q. 70. ■ X» ad 3
- S. Th. I. q. 70. a. 4.

S. Alfonsus, *Thcol. mor.*, 4, 270

1 Cfr E. Gênicot, *Casus conscientiae*, 472

5 *Cod. pen.*, a. 372.

ccssità di salvare se medesimo o un prossimo congiunto 6 da un grave e inevitabile nocumento nella libertà o nell'onore » (a. 384).

Ut autem ad casum nostrum descendamus, haec concludenda:

Si Caii verba sumenda sunt ut sonant, scilicet ipsum nihil fateri ne incommoda patiatur seu ne eius quies turbetur, vulgo: *per non aver fastidi*, ipse nullo modo excusatur a gravi culpa, a qua non poterit absolvi nisi sincere promittat se in posterum tale peccatum vitaturum. Idem dicendum, ut plurimum, de timore vindictae.

« Videndum — recte scribit Génicot — quantum damnum et quam probabiliter sibi inferendum timeret; cum hoc damno bene ponderandum erit detrimentum quod ex omisso testimonio immineat... » 7.

Si vero Caius prudenter et serio timeat grave damnum sibi vel suis, nec bonum publicum vel tertii ex negato testimonio timendum notabiliter praevaleat, licite respondit, quia vere nesciebat quod iudici legitime interroganti, in illis adiunctis, fateri deberet.

I. P.

218. DE OBLIGATIONIBUS TESTIUM RELATE AD VERITATEM ALTERA FACTI SPECIES.

Martialis, quum e Florentii domo pretiosam suppellectilem occultissime sustulisset, in ius ob aliquam suspicionem vocatus furtum constantissime negat. In ius pariter vocatis duobus Martialis contubernaliis, qui rem oculis viderant, nec ignorabant ubi res ablata lateret, unus quidem in dissitam regionem aufugiens non comparet; alter vero tribunali se sistit quidem, sed nihil se prorsus scire protestatur, atque iurat. Absolvitur Martialis et dimittitur, praeclusa Florentio omni via rem suam recuperandi.

Quaeritur:

1. Quacnam requirantur, ut reus legitime interrogetur, et an teneatur Martialis iudici sciscitanti crimen suum aperire.
2. An ad restitutionem erga Florentium teneatur falsus testis, qui se nihil scire iureiurando affirmavit prout in casu.
3. An ille, qui se subduxit a testimonio ferendo, prout in casu, contra iustitiam peccaverit et ad restitutionem teneatur erga Florentium, Martiali non restituente.

SOLUTIO

Ad L Ut reus legitime a iudice interrogetur, necesse est ut vel fama, vel indicia congruentia, vel semiplena probatio adsint. Sed nihil istiusmodi occurrit in casu nostro; quandoquidem ob aliquampiam tan-

tummodo suspicionem Martialis asseritur in ius vocatus. Utcumque igitur alio peccati genere deliquerit, crimen negans de quo interrogabatur, contra oboedientiam, quae Iudici debetur, non deliquit.

• Quinam vero hoc nomine in his designentur, videsis, *Cod. pen.*, a. 307, comma 4

» *L. c.*

Ad II. « Falsus testis, qui se nihil scire iureiurando affirmavit », prout in casu, quamvis mendax fuerit et periurus, tamen ad restitutionem non tenetur. In primis enim ob aliorum testium ac probationum defectum sola ipsius testificatio Florentio non profuisset.

Deinde quum de facti veritate nihil affirmaverit aut negaverit, non potest dici causa efficax damni Florentio obvenientis. Non enim impedivit quominus Florentius rem suam recuperaret, uti fecisset adserendo Martialem furtum minime commisisse. At solummodo non removit impedimentum, quod Florentium a iure suo consequendo prohibebat.

Tale impedimentum porro ille testis nullo iustitiae titulo tenebatur amovere.

Ad III. Qui se subduxit a testimonio ferendo, prout in casu neque contra iustitiam peccavit, neque ad restitutionem tenetur. Non enim legitimo iudicis mandato ad illud testimonium exposcebatur, cum deessent conditiones, de quibus supra mentio facta est; resque tota nudis suspicionibus inniteretur. Immo etiamsi ageretur de citatione legitima, se a testificando subducens, iuxta multorum sententiam, ne iustitiam quidem laederet, nec ad quidpiam restituendum adstringeretur. Nam testis non tenetur veritatem aperire, nisi ex praecepto iudicis, vel vi iuramenti, vel quandoque etiam ex charitate. Igitur qui a testimonio ferendo se subtrahit non peccat contra iustitiam, sed solum contra oboedientiam, aut religionem, aut charitatem. P. P.

219. DE SECRETO.

Ambrosius, vir egregio ingenio praeditus at perditis imbutus moribus, dum iunior esset, occultissima quaedam patravit facinora, quae, consilii petendi causa, Petronio sibi amicitia coniunctissimo sub maximi secreti lege manifestavit.

At, cum post aliquot annos a Petronio amicus, qui publico fungebatur munere, de Ambrosii moribus, quem nonnulli ei commendaverant, eo consilio exquireret ut ipsi publici negotii curam committeret, quod non nisi probissimo viro deferri potuisset, Petronius delectum parum opportunum esse respondit. Sed, cum amicus, dotes Ambrosii opponens, eidem instaret ut sui iudicii causam afferret, Petronius Ambrosii mores amico detexit, qui postero die negotium alteri commisit.

Quaeritur:

1. Quid sit secretum et quomodo dividatur.
2. De quanam secreti specie in casu agatur et quaenam sit eius obligatio.
3. An Petronius recte egerit.

SOLUTIO

Ad I. « Secretum *subtective* sumptum est cognitio rei ceteris occultae et occultandae, seu cognitio et obligatio rem aliquam occultam non

manifestandi; *objective* est ipsa res occulta et occultanda, quae potest esse valde diversa: inventum artis vel scientiae, aut quoddam factum v. gr. vacare

officium, aut crimen ignotum. In praesenti secretum praesertim sumitur subiective » *.

Triplex communiter distinguitur: a) *naturale*, cuius manifestatio prohibetur ipso naturae iure (independenter a promissione aut pacto), utpote quae non fieret nisi rationabiliter invito domino, cui nocumentum infert vel tristitiam; b) *promissum*, cuius materiam postquam habuit cognitam promisit quis silentio commendare; c) *commisum*, cuius notitiam quis accepit praevio tacendi pacto.

Silentii hoc foedus initur modo expresse et modo tacite: *expresse*, cum verbo, scripto vel nutu declaratur; *tacite*, dum ex condicione personarum satis constat: ideo advocatis, medicis, sanguine propinquis et peculiariter amicitia iunctis res intimas concedimus quia harum fidos custodes illos omnes censemus iure optimo. Apposita tamen aut recte tacendi fides obligationem nec aggravat nec minuit. Quam aggravat aut minuit committentis necessitas aut libertas: prae eo siquidem qui consilio non egens vel auxilio secretum aperit ille qui consilii vel auxilii causa arcanum detegit huius praesumitur divulgationi invitus seu contrarius.

Si silentium exigitur ob committentis unius commodum, secretum dicitur *privatum*; si ulterius ob bonum publicum quod, propter personae conditionem, ipsum spectat cui res committitur, secretum venit *professionale*, *ex officio*, etc.

Ad II. Ponitur Petronius amicissimus cui consilii causa occultissima crimina panduntur; subiungitur haec crimina sub maximi secreti lege manifestata fuisse. Agitur ergo de secreto commissum — quod praestat super se-

cretum sive promissum sive naturale —, de commissum ex necessitate, consilii habendi causa — quod prae libere commissum partes obtinet —; de secreto tamen privato — nam amicus ut amicus non habet consulere bono publico —, quantumcumque expresse — quo professionale sive officii, quamvis tacitum, potius.

Secretum porro commissum, quia ex contractu provenit oneroso, fines iustitiae commutativae ingreditur et obligat, prout iustitia, sub gravi ex genere. Excusat attamen a mortali materiae parvitas, brevis plerumque anticipatio eorum quae praevidentur alio medio quocumque perventura in notitiam, et affinitas criminis revelati cum crimine iam noto *. Sed et passim autumant moralistae peccatum dumtaxat veniale revelationem illam quae commissi secreti fieret uni viro prudenti sub secreto. Docent tamen unanimes vel hanc revelationem esse gravem si huic viro, quamvis prudenti, vellet prae ceteris rem ignotam qui eam sub silentio declaravit, ut puta quia notus est ab eo 3.

2 Cf. LUMBRERAS, *De Iustitia*, n. 244 sqq.

3 < Quanto testimonium alicuius reputatur maioris ponderis, tanto ab eo aliquis magis verecundatur. Potest autem testimonium aliquod magis ponderi*, reputari vel propter eius certitudinem veritatis vel propter effectum. Certitudo autem veritatis adest testimonio alicuius propter duo. Uno quidem modo, propter rectitudinem iudicii: sicut patet de sapientibus et virtuosis, a quibus homo et magis desiderat honorari, et magis verecundatur. Unde a pueris et bestiis nullus verecundatur, propter defectum recti iudicii qui est in eis. Alio modo, propter cognitionem eorum de quibus est testimonium: quia unusquisque bene iudicat quae cognoscit. Et sic magis verecundamur a personis coniunctis, quae magis facta nostra considerant. A peregrinis autem et omnino ignotis, ad quos nostra facta non perveniunt, nullo modo verecundamur. Ex illecebris autem est aliquod testimonium magni ponderis propter iuvamentum vel nocumentum ab eo proveniens. Et ideo magis desiderant homines honorari ab his qui possunt eos iuvare: et magis verecundantur ab eis qui possunt nocere. Et inde est etiam quod, quantum ad aliquid, magis verecundamur a personis coniunctis, cum quibus semper sumus conversaturi: quasi ex hoc nobis perpetuum proveniat detrimentum. Quod autem provenit a peregrinis et transeuntibus, quasi cito pertransit > (5. Th., IMI, q. 144 a. 3).

1 Merkelbach, *Summa Theol. Mor.*, cd. 2, II, n. 852.

Secreto licet commissio quanta sit obligatio, huius sunt termini definiti. Cessat enim, ex communi theologorum placito, in duplici (quod ad nos attinet) eventu: quando res, nempe, ad eum cui secretum commissum fuit aliunde quoque pervenit, et quando rei manifestatio necessaria sit ad impediendum grave et commune damnum.

Quoties attamen aut secretum commissum possidet aut secretum naturale ipsi successerit, condicio duplex sancte est servanda ne deturpetur revelatio, quarum prima, ut damnum per revelationem avertendum proportionatum sit secuturo ex revelatione incommodo, altera, ut revelatio fiat cum quam minimo fieri potest eius qui secretum commisit nocumento⁴, ideoque ne plura manifestentur quam opus sit, nec pluribus quam postulet negotium iisque sub secreti commissi lege, nec, pro posse, manifestentur quin antea delinquens moneatur, si sperare licet monitionem ad finem intentum profuturam.

Ad III. Priusquam ultimo quaesito responsum demus, fas sit ambiguitatem observare qua casus, ut proponitur, laborat. Ambrosius ex una parte imbutus dicitur perditis nunc moribus; ex alia patrator pridem arcanorum criminum. Dum haec praeterita sub secreto commissio Petronio veniunt nota, undenam hodiernos mores compertos hic habeat non exprimitur. Tempus etiam signatur revelationis « post annos aliquot », dum publici officii cura agitur committenda; nec tamen dicitur quisnam sil influxus praeteritorum criminum sive in hodiernos mores sive in destinati muneris executionem timendus.

Ponamus igitur prave mores hodiernos Ambrosium reddere prorsus

indignum gerendo negotio, de quo agitur; demus pariter hodiernos illos mores occultos esse, horumque ex praeteritorum sola revelatione Petronium contigisse notitiam; faciamus, verbo, Ambrosii indignitatem sub secreto commissio Petronio notam esse. His in adiunctis bonum commune praevallet: negotium enim publicum « quod non nisi probissimo viro deferri

...!

si quidem absque indignitatis occultae prolatione posset Petronius obtinere ne negotium Ambrosio concedatur, saltem ne is illud acceptet ei conceditum, manifestationi indignitatis non favet ratio sufficiens. At dicitur Petronii amicus dotes Ambrosii magni facere, ideoque a suo proposito non recedere; ponitur quoque Ambrosius prave indutus moribus nec paratus igitur qui, oblata opportunitate, negotium publicum recuset⁵. Quapropter cum revelatio pristinorum criminum unum sit medium efficax ad ostendam Ambrosii improbitatem, haec autem pandenda sit ad eius indignitatem demonstrandam et sic cavendum grave et commune damnum imminens ex commissione quam amicus mente agitabat, Petronius recte egit illa Ambrosii facinora manifestans.

Egit recte, a fortiori, si praeteritorum et praesentium aliunde quoque acceperit notitiam; praesentium immo si cognitionem aliunde habitam fulciri oportuit pristinorum revelatione ne incassum fieret.

Prout autem quoties praeteritorum manifestatio est necessaria haec oportet silentio committatur (committitur saltem tacite dum ei fit qui publico munere fungitur), ita quoties mores

* Cf notulam LUMBRERAS, De iure ad farnam in < Anghecum > 15 (1935), PP. 88 sqq

4 Fortasse ubi comminatione revelationis praeteritorum obtinere posset Petronius ab Ambrosio negotii sibi oblata recusationem. Quia tamen unum malum quod ex facta revelatione superest longe minus videtur odio et inimicitia penes prave hominem comminationem consequentibus, hoc experimentum non imponerem.

hodierni, aut minoris opprobrii, aut noti pluribus, aut sub secreto non commisso cogniti, satis essent ad collationem impediendam si in collatoris ducantur agnitionem, Petronius male ageret praeterita crimina manifestans. Nec peccaret tamen mortaliter quan-

diu haec facinora affinitatem servant cum hodiernis moribus, notoriis facto aut iure revelandis, et soli viro prudenti sub secreto professionali producantur: notabiliter enim non aggravant infamiam.

P. L.

220. DE SECRETO OFFICII.

Valerius, conviciis atque maledictis haud semel ab eius uxore Caecilia, quae amoris aemulas timet, lacessitus, post innumera iurgia, post verbera, post minas, litem tandem ei intendit ut legalem separationem a iudice obtineat.

At Caecilia, quae ob nonnulla indicia maritum morbo venereo laborare iam diu suspicabatur, ut firmis posset argumentis perditos eiusdem mores in iudicio convincere, a medico, quo Valerius plerumque utitur, enixe petit, velit mariti valetudinis causam ei aperire et argumenta quae testimonio apta sint saltem innuere.

Medicus vero, prius reluctans, postea haesitans, at tandem importunis Caeciliae precibus fatigatus eiusdemque gemitibus aliquantulum commotus, flagitatas notitias, nonnullis exactis pro sua securitate cautionibus, pandit.

Quaeritur:

1. Quaenam sit secreti officii natura ac vis.
2. An liceat quandoque ipsum prodere.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad 1^{et} II. Speciem secreti *confessionis* de qua iam actum est, constituit *secretum officii*, quod et rigorosum dicitur necnon, apud civilitas praesertim, *secretum professionale*. Nonnulla iam delibata sunt circa hoc argumentum ad solutionem casus praecedentis, unde res brevius expediri potest in praesenti.

Specialis huius secreti gravitas etiam excluso quovis explicito pacto vel promissione in singulis casibus, pendet ex conditione aliqua personae quae ad illud servandum tenetur, quae conditio diversa esse potest. Primus titulus est officium publicum quod geritur, ex se ipso bonum commune respiciens, et

exprimi potest verbis C. I. C. ubi recenset personas quae a testimonio in iudicio ferendo excusantur: « Parochi alique sacerdotes quod attinet ad ea quae ipsis manifestata sunt ratione sacri ministerii extra sacramentalem confessionem; civitatum magistratus, medici, obstetrices, advocati, notarii, alique qui ad secretum officii etiam ratione praestiti consilii tenentur, quod attinet ad negotia huic secreto obnoxia », can. 1755, § 2, 1°. Idem vinculum tenet parentes, qui filiorum consilarii nati censentur, et, cum debita proportionem alii propinqui; demum amici, quibus nonnisi hac de causa secreta panduntur.

Secreti obligatio potest plus minus graviter urgere, quod partim pendet ex obiecto, partim vero ex mente tum secretum committentis tum illud accipientis, quae, ad secretum ex officio quod attinet, iam necessario subintellegitur prout ab auctoribus passim exponitur et a *Merkelbach* paucis verbis ita contrahitur: « Minus obligat quando prorsus libere commissum fuit, magis si consilii causa privato, magis adhuc si in officio constituto, maxime quando consiliario in causa publica committitur » *.

Sed perpendenda sunt praeterea adluncta, quae valde diversa esse possunt ac non parvum influxum exercere. Saepe namque quaestio ad hoc tandem reducitur, utrum omnibus inspectis graviora mala timenda sint ex secreti revelatione an ex eius rigorosa custodia ■.

Quum huius officii observantia tantopere intersit, non solum privatorum quieti et honori tutandis, sed etiam recto ac libero cuiusvis muneris, sive publici sive privati, exercitio, ac proin ordini publico ac bono communi pro-num erat ut ad ius naturale accederet subsidium legis positivae, idque in utroque foro pro subiecti vel obiecti diversitate.

In Iure Canonico quamplura huiusmodi servanda praescribuntur pro negotiis gerendis, tum privatorum tum Ecclesiae catholicae, tam in via administrativa quam in via iuridica. Sic informationes circa alicuius vitam et mores vel factum aliquod, cuius divulgatio ei quovis modo nocere posset, sub secreti lege requiruntur. Sic c. gr. circa adspirantes ad vitam religiosam, can. 544-545; item pro promovendis ad sacros ordines, can. 993 ss. Infor-

mationes sic habitae subiacent secreto circa notitias acceptas et personas quae illas tradiderunt, can. 546. Secreto absoluto tenentur qui matrimonio conscientiae intersunt ac etiam Episcopi eiusque successores, can. 1105-1106. — Magis adhuc exigitur secretum in iudiciis et in negotiis quae Ecclesiae regimen spectant: quoad hoc ultimum can. 243, § 2 statuit: « omnes qui ad Congregationes, Tribunalia, officia Romanae Curiae pertinent, ad secretum servandum tenentur intra fines et secundum modum ex disciplina unicuique propria determinatum ». Similiter administri tribunalis dioecesani ea amplitudine quae statuitur in can. 1623. Secretum hoc, pro administris in dicasteriis pontificiis et tribunalibus dioecesanis iureiurando firmatur: saepe etiam in aliis negotiis.

Momento supra omnia praestat secretum sacramentale, quod, praeter communem rationem secreti ex officio, allions ordinis vinculo munitur, sed hoc proprio loco relinquendum est.

Potius innuendum est secretum *conscientiae* sic dictum *quasi-sacramentale*, quod ex ipsa rei natura, si non etiam ex iure speciali, facile incumbere potest, in vita ecclesiastica et praesertim religiosa, superioribus in genere, visitatoribus, directoribus spiritus, qui cavere debent, non solum a revelandis sed etiam ab explorandis iis quae damnum aut lustam displicentiam afferre possent, nisi id in casibus particulare exigat bonum commune et iuxta normas a probatis auctoribus traditas.

Etiam in Iure Civili multa circa secretum servandum praescripta sunt sive in proprio cuiusque nationis codice poenali sive per specialia statuta circa diversas professiones. In Codice italico e. gr. accurate describuntur delicta contra secreta quae respiciunt status securitatem et ordinem publicum, de quibus non est cur inquiramus. —

1 II. 446. la cd.

5 De quibus* videri potest Luco, De *lust*, et *lure*, d. XVI, § IX, n. 142, coll. cum sect. VII 115-116, et monent ctiim recentiores e. gr. GÉ-MCDT (I 4P« 4»).

Quoad ius privatum 3 habentur ea quae respiciunt notitias secretas per epistolas, thelegraphum, thelephonum transmissas, sicut etiam documenta. — De secreto professionali agit art. 622 in quo prohibetur revelatio alicuius secreti — aut eiusdem usus in propriam aut alienam utilitatem — sine iusta causa: poena infligitur, si exinde damnum oriri potest — ad instantiam partis laesae. — Quoad eos vero qui hac de causa eximuntur a testimonio ferendo coram tribunali art. 351 Codicis « di Procedura penale » quoad substantiam convenit cum C. I. C., sed quoad medicos etc. excipit casus in quibus lex onus imponat de his informandi auctoritatem civilem.

Notandum quod non levis quoad hoc est diversitas inter leges populorum etiam intra Europam, ita ut e. gr. factum quod in aliqua natione medicus tenetur premere stricto silentio, alibi teneatur denunciare competenti auctoritati civili, vel etiam relinquatur illius conscientiae et arbitrio.

Ad III. Caecilia, « quae amoris aemulas timet », quin sciamus an motivo sufficienti, « ob nonnulla indicia maritum morbo venereo laborare iamdiu suspicabatur ». Notum est quam difficile evadat rectum iudicium ferre pro animo zelotypia praeoccupato: quod fortasse aliququaliter valet etiam de assertionem circa « perditos eiusdem mores », licet facile dari posset quod nec illa iudicia essent spernenda nec Caeciliae querelae omni fundamento destitutae.

Medicus tamen per se imprudenter saltem egit dum importunis Caeciliae precibus eiusdemque gemitibus se abduci passus est ut flagitatas notitias ei panderet. Debuisset namque prius ab ipsa facultatem petere rem opportune cum marito tractandi, cui, si revera illo morbo affectus erat et quidem in actu ac in periodo contagiosa, onus imposeret factum uxori manifestandi, sub comminatione ipse id alias per se exsequendi; nisi tamen damnum proportionate grave ex legibus in regione vigentibus illi immineret.

Notandum videtur quod si tantum « nonnulla indicia » habebat uxor postquam « iamdiu suspicabatur » non videtur mariti morbus tales progressus fecisse ut periculum proximum pro illa constitueret atque curationis spe destitueretur. Sed Caecilia, potius quam de contagionis periculo, anxia e contra videtur de periculo amittendi mariti affectum eiusque vitae consortium, licet « post innumera iurgia, post verbera, post minas »: id quippe unum quaerere videtur, arma quibus irritos redderet conatus viri qui vitam coniugalem disrumpere intendebat; in quo uxor nonnisi laudem merebatur.

Hinc facile excusandus videtur medicus si hunc solum effectum praevidit ac intendit. — Minime tamen laudandus si roganti uxori, praeter « flagitatas notitias »; etiam illi argumenta suppeditavit — quod tamen ex allatis non liquido apparet —; hoc enim a suae professionis officiis et iuribus exsulabat.

B. L.

221. DE SECRETI NATURALIS ET DIVINI OBLIGATIONIBUS.

Fabricius anteactae vitae accuratam exhomologesim facturus, nonnulla de culpis a se admissis cum amico communicavit in re morum probe versato, ut ab eo consilium caperet de modo illas confitendi. Mox, cum

*a Sect 5ft. cap. III, tit. XII, lib. II C. P. ital.

culpas singulas quarum meminerit, scripto consignasset, poenitentiae ministrum adit, ac legens coepit confiteri.

Verum ad peccata contra sextum deveniens, adeo gravi verecundia correptus est, ut ulterius legendi animus ei defuerit. Hinc scriptum confessario legendum porrexit, quo a confessario lecto, subdidit poenitens: quae legisti sunt peccata mea, et de illis omnibus reum me accuso.

Ratam habuit confessarius huiusmodi confitendi rationem, et absolutum poenitentem dimisit. Is autem domum rediens chartam amisit, in qua peccata erant exarata, quam cum invenisset improbus iuvenis et legit et aliis legendam tradidit, et quae in eadem continebantur, narravit.

Quaeritur:

1. Quanam secreti obligatione teneatur amicus ille, quem Fabricius consuluit.
2. An uti sufficienter valida haberi poterit confessio facta ut supra.
3. An sacrilegii reus qui scripto peccata continente usus est, prout in casu.

SOLUTIO

Ad I. Extra controversiam est amicum illum, quem Fabricius, prout in casu, consuluit, arctissimo naturalis sigilli vinculo teneri ea retinendi, quae sibi quoad confessionem fuerant manifestata. At inter Theologos disputatur num teneatur etiam vinculo sigilli sacramentalis. Negativam sententiam probabiliorum reputat S. Alfonsus. Talis enim sigilli obligatio non oritur nisi ex confessione sacramentali saltem inchoata, in qua nempe poenitens peccata sua Confessario exponit, ut ab iis postea per ipsum absolvatur. Verum nulla Sacramentalis confessio occurrit ne inchoata quidem, cum culpa solum produntur consilii capiendi causa, non autem absolutionis ab ipsomet consiliario subinde obtinendae. Nec valet obiicere confessionem reddi odiosam, si ad sacramentalis sigilli vinculum non obstringatur consiliarius; quum saepe contingat exhomologesim facturis, ut indigeant in antecessum alieno consilio edoceri de ratione, qua aliqua peccata sint declaranda sacerdoti. Nam periculum ne consiliarius manifestet

sibi concredita ab eo, qui est confessor, per se quidem fideles retraheret a consulendis aliis praeter ipsummet confessarium, non vero eos retraheret a confessione facienda. Aliud porro est effici odiosam confessionem, aliud invisam reddi consultationem, de qua est sermo. Non inficiamur tamen si poenitens sacerdoti ipsi, cui postea vult confiteri, peccatum aliquod ante manifestaret, ut ab ipso intelligat, quo pacto illud sit in sacro Tribunali explicandum, tunc teneri sacerdotem vinculo sacramentalis sigilli. Nam talis manifestatio velut confessio quaedam iam inchoata merito esset reputanda.

Ad II. Confessio a Fabricio facta, ut in casu, pro valida haberi potest, quamvis confessio regulariter ipsius poenitentis verbis omnino sit facienda. Attamen si postquam peccata confessarius legit, poenitens se vocis etiam adminiculo reum declaraverit per verba: *de his me accuso, quae legisti*, vel similia: iam tunc sufficiens habebitur accusatio sacramentalis, non proprie quod per scripturam

facta sit, sed quod per eiusdem poenitentis verba subinde renovatur ac perficitur. Hinc cum poenitens id praestiterit quod moraliter potuit in difficilibus eiusmodi adiunctis constitutus, non est amplius inquietandus.

Ad III. Is, qui, prout in casu, scriptum legit, in quo peccata continebantur, iuxta probabiliorem S. Alfonsi aliorumque complurium Theologorum sententiam, violati sacramentalis sigilli reus non est dicendus. Nam talis sigilli obligatio, sicuti iam

in resp. ad I notabamus, ex sola sacramentali confessione actuali, vel proxime inchoata oritur. At scriptum illud non est confessio, neque a confessione procedit; quin non confessionem peractam exhibet, sed materiam solum, quae fuerat ad confessionem emittendam praeparata. Ergo per illud scriptum induci nequit obligatio sigilli sacramentalis, quamvis legens gravissime contra naturalis sigilli legem delinquat, tantoque deterius se gerat, ubi a se lecta cum aliis quoque communicare non vereatur. P. P.

222. DE SECRETORUM VIOLATIONIBUS.

Quum Gabinio quaedam tradita fuisset epistola, ut eam Fausto redderet, cui erat destinata, id se praestitutum spondit; recordatus tamen iniuriae olim ab eodem Fausto sibi irrogatae, epistolam in plures partes discerpsit et proiecit. Fragmenta huiusmodi forte invenit Terentius, iisque collectis et in ordinem redactis, inde comperit cito superventuram cuiusdam mercis abundantiam. Quapropter cum ipse haberet plurimum eiusdem mercis, sedulam dedit operam ut currente pretio, quod propter rei penuriam tunc maximum erat, statim venderet, occultando emptoribus etiam interrogantibus copiam adventuram.

Quaeritur:

1. An Gabinius, ubi noverit damna forte Fausto obvenisse ob non redditam epistolam, teneatur ad restitutionem.
2. An quidpiam graviter illicitum et iniustum egerit Terentius epistolam legens, et notitia per eam acquisita utens in propriam utilitatem.
3. An potuerit idem Terentius salva iustitia vendere pretio currente merces, quas noverat mox valde minori valituras, id occultando prout in casu.

SOLUTIO

Ad I. Ad iudicium ferendum « an Gabinius, ubi noverit damna forte Fausto obvenisse ob non redditam epistolam, teneatur ad restitutionem » necesse non est investigare utrum ex stricto iustitiae titulo, an vero ex charitate, seu ex fidelitate tantum teneretur epistolam acceptam Fausto iuxta promissum reddere; quia Gabinius non modo noluit Fausto red-

dere sed dilacerando et proficiendo in causa fuit cur Faustus eam haud amplius habere posset. Quare etiamsi Fausto ius praecise non esset, ut epistola per Gabinium sibi redderetur, ius tamen certo habuit ne illa sic dilaceraretur et proficeretur; unusquisque enim ius habet ne quis pravo aut solum inutili facto damnum ei inferat. — Hisce praenotatis, quoad onus

tali agendi ratione a Gabinio contractum, videtur esse distinguendum: Gabinius epistolam dilacerans et in frusta concisam proiciens, vel praevidit aut saltem praevidere potuit quidpiam gravis momenti negotium in illa contineri, vel non. Si i) ad compensationem damnorum tenetur, quae novit inde Fausto obvenisse; quia ius violavit, quod habebat Faustus, ne epistola sic dilaceraretur et proiiceretur. Si 2) a quovis compensationis debito esset immunis Gabinius, quamvis postmodum noverit damna inde Fausto obvenisse; quum enim haec nullo modo fuerint praevisa, sunt omnino involuntaria.

)

Ad II. Antequam iudicium feramus, an quidpiam graviter illicitum et iniustum egerit Terentius « epistolae fragmenta inventa colligens et legens » ut in casu, ponimus Terentium reputasse non aliena malitia, sed ipsius domini manu epistolam dilaceratam et proiectam. Iamvero Terentius « epistolam inventam legendo » contra charitatem graviter peccavit, si praevidit aut potuit praevidere se gravem tristitiam domino allaturum. Quin et contra iustitiam quoque graviter peccavit, si potuit praevidere res in praedicta epistola contineri, quae domini valde interfuisset manere sub secreto; cuique enim ius est sui secreti, et legens scripturas alienas aliquid secreti continentes, utitur re aliena domino rationaliter invito. Quibus vero indiciis domini mens quoad illam lectionem sit arguenda, non una eademque est theologorum sententia. Communiter docent si dilaceratae epistolae partes, sive fragmenta in abdito loco reperiri contingat, hoc argumento esse nolle dominum ea legi. At si inveniantur in loco publico, alii arguunt dominum non esse invitum, alii vero aliter sentiunt, quia dominus epistolam dilacerando, eo ipso sat suum significavit animum ut a nemine legerentur. Non-

nulli vero ita distinguunt: si litterae in loco publico inventae in partes grandiores sint discissae, id satis indicare dominum renuntiasset iuri suo; secus vero si discissae sint in partes minutas.

An autem « quidpiam graviter illicitum et iniustum egerit Terentius » dum « notitia per illius epistolae lectionem acquisita usus est in propriam utilitatem », respondemus huiusmodi usum omni culpa vacasse, si bona fide iudicaverit Terentius epistolam fuisse a domino iuri suo cedente ultro derelictam. At si bona fides defuerit Terentio epistolam legenti, tunc vel usus notitiae sic habitae nullum damnum, nullumque lucri impedimentum afferre poterat Fausto, vel contra. Si 1) censemus non peccasse Terentium; si 2) peccasset Terentius et quidem contra iustitiam, magis vel minus pro maiore vel minore damno seu lucri subtractione Fausto adveniente.

Ad III. Terentius « potuit salva iustitia merces pretio currente vendere, quamvis privatim sciret mox valde minoris valituras », neque tenebatur emptoribus pandere copiam superventuram. Omnis enim contractus, in quo datur aut exigitur pretium aequale valori mercium, est iustitiae consentaneus. At in nostra facti specie pretium acceptum vere fuit aequale valori mercium: nam adhuc communiter merces tanti aestimabantur, quanti eas vendidit Terentius; ergo tali pretio vendens usus est iure suo; neque particularis scientia, qua noverat valorem mox immutandum, potuit ei obesse. — Nec pariter iniuste egit « copiam affuturam occultans emptoribus ea de re interrogantibus »; nullus enim adduci potest titulus, quo ex iustitia teneretur cum suo detrimento veritatem manifestare. — Maior difficultas occurrit si non solum interrogantibus rem occultavit, sed etiam ne-

gavit. Iuxta sententiam, quae probabilior videtur, si emptores ad emendum inducti sunt, quod fidem adhibuerint Terentio neganti penuriam cito desitutam, Terentius negans prout in casu,

contra iustitiam peccasset, ideoque ad restitutionem adstringeretur, quia etsi veritatem pandere non tenebatur, non ei tamen alios decipere licebat.

P. P.

223. DE OBLIGATIONE REVELANDI IMPEDIMENTA MATRIMONIALIA.

Matrimonio Antonii et Luciae obstat impedimentum dirimens. Id Ivo, legisperitus, cognovit sub secreto, ut aiunt, professionali; id pariter Teresiae innotuit, cui Lucia rem aperuit sub expressa conditione secreti servandi.

Quaeritur:

1. An obligatio secreti servandi eximat ab obligatione revelandi impedimenta matrimonialia.
2. An Ivo et Teresia manifestare debeant illud impedimentum.

SOLUTIO

Ad I. Obligatio revelandi impedimenta quae forte obstant matrimonio oritur tum ex lege naturali religionis et caritatis qua quisque tenetur ad malum proximi avertendum, tum ex lege positiva eadem legem naturalem declarante et determinante.

Haec lex, primum lata a Concilio oecumenico XII, Lateranensi IV, anni 1215 sub Innocentio III, nunc continetur in canone 1027 Codicis Iuris Canonici, his verbis: « Omnes fideles tenentur impedimenta, si quae norint, parocho aut loci Ordinario, ante matrimonii celebrationem revelare ». Obligatio haec gravis est, ut patet ex fine legis et communi doctorum sententia.

Subiectuin canonis sunt omnes fideles, modo sufficienti rationis usu gaudeant et septimum annum expleverint, licet ad aliam paroeciam vel dioecsim pertineant, etiamsi sint sponsis amicitia vel cognatione propinqui. Nec excipiuntur ipsi contrahentes, non enim agitur de poena subeunda, sed

de peccato vitando ¹. Tenetur etiam ille qui impedimentum solus novit nec probare potest, nam « cum unus testis fide dignus satis sit ad matrimonium impediendum, sua revelatione matrimonium ipse impedit, aut saltem parocho occasionem praebebit accuratius investigandi » J. Lex positiva obligat fideles, non ergo infideles et catechumenos, qui lege tantum naturali adstringuntur ².

Obiectum revelandum sunt impedimenta quae quisque novit, sive impedientia sive dirimentia, publica vel occulta, etiam famosa, scii, orta ex crimine ³, dummodo sint certa vel saltem vere probabilia ⁴. Si quis autem impedimentum cognovit ex auditu, sed vel a persona non fide digna, vel non recordatur a quo audierit, non obligatur ad revelationem, licet haec in casu

¹ Gury-Jorio, II, 724, 40.

² Ita Gasparri, *De Matr.t* 173 et fere omnes contra paucos.

³ Cocan, I» 56

⁴ S. Alfonsus, VI. 994. Gasparri, 169.

⁵ Cappello, *De matr.*, 171.

laudanda sit *. Qui autem cognoscit quidem impedimenti existentiam, sed simul ipsum parrocho innotescere, ad nihil, ut patet, tenetur.

Tempus. Denunciatio, iuxta Cappello 7 et Gury-Jorio ', facienda est quam primum; attamen, ex verbis legis sufficit ut denunciatio fiat *ante matrimonii celebrationem*, etiam post ultimam publicationem; sed certe valde optandum ut quamprimum fiat, ex naturali praecepto caritatis, ut vitentur incommoda quae ex procrastinata impedimentorum revelatione facile oriuntur. Post celebrationem vero matrimonii lex ecclesiastica cessat, sed manet obligatio naturalis, si adest spes matrimonium convalidandi aut scandali vitandi vel reparandi °.

Cui facienda revelatio? parrocho seu Ordinario loci coram quibus matrimonium contrahi debet; sed putandum satis esse ad legis impletionem ut denunciatio fiat immediate vel mediate, voce vel scripto, etiam parrocho vel Ordinario loci denunciantis.

Huius canonis obligatio *cessat*, iuxta omnium legum naturam, quando lex fit inutilis vel noxia. Ex primo capite cessat quando certo parrocho impedimentum iam notum est et, a fortiori, si dispensatio iam petita est 10; ex altero capite, nulla adest obligatio revelandi impedimenta si ex horum revelatione oritur, etiam probabiliter tantum, grave damnum spirituale vel etiam temporale simul et publicum.

De eo qui impedimentum novit sub secreto, haec dicenda:

• Gasparri. 173.

1 N. 171, 20.

• N. 720. 30.

• Vkiemeersch-CmUSEN, *Epitome*, II. 292; CAP-[^]RLLO, 172.

I. Gasparri. n. 173*. Cappello. 174.

secretum seu sigillum *sacramentale*, ut patet, numquam violari potest, nec ad mortem vitandam;

secretum promissum non eximit a denunciatione facienda; item nec *secretum mere commissum*.

De secreto professionali seu ex officio, seu etiam ex quasi contractu, quod urget quando veritas manifestata est alicui personae publicae quae proinde vi officii sui tenetur ad secretum servandum, ut parrocho, magistratui, medico, avvocato, etc. haec scribit P. Cappello: Hoc secretum « valde rigorosum est, cum non solum in bonum privatum, sed in ipsum societatis bonum servari debeat, eo profecto fine ut quisque plena fiducia adire possit personas, publico munere fungentes, eisque sine timore revelationis, omnia sincere pandere... ea quidem lege ut alto silentio premantur » ". Igitur impedimentum quod tegitur secreto professionali revelari nec debet nec licet. Hoc valet etiamsi persona publica id cognoverit non ex munere suo, quotiescumque ex revelatione oriri potest suspicio violati secreti *2.

Ad II. 1) Ab obligatione revelandi impedimenta matrimonialia eximit tantum, praeter secretum sacramentale, secretum professionale.

2) Ivo nec potest nec debet impedimentum revelare, sed debet sponso monere de gravi obligatione petendi dispensationem vel abstinendi ab illis nuptiis. Tercia vero ad revelationem tenetur, quia bonum publicum praevallet bono privato.

I. P.

† N. 173.

i2 Id., *ibid.*

DE FORTITUDINE

224. DE VIRTUTE FORTITUDINIS.

Alexius, iuvenis Actioni Catholicae adscriptus, saepe saepius, ad se recreandum, automataria birota iter velocissimo cursu facit. Quibus in itineribus nonnumquam in eo fuit ut vitam amitteret. A parocho reprehensus quia periculo temerarie sese exponit, respondet se ita agere ad ostendendum sodalibus suis iuvenes Actionis Catholicae non esse in vita practica timidos et quasi viles, prout ipsi dictitant, sed fortes et impavidos.

Quaeritur:

1. Quid de virtute fortitudinis.
2. Quid de actibus fortitudinis.
3. Quid de vitiis fortitudini oppositis.
4. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. *De virtute fortitudinis.* - Nomen fortitudinis dupliciter accipi potest: uno modo ex eo quod indicat quandam animi firmitatem et sic cum aliis virtutibus convenit: alio modo secundum quod secumfert firmitatem in illis rebus, in quibus difficile est firmitatem exhibere.

In hac secunda acceptione modo illam consideramus.

Potest definiri: « Virtus cardinalis appetitum irascibilem roborans contra maxima pericula vitae corporalis, ut a bono arduo proseguendo non desistat conformiter ad finem debitum »¹.

Haec virtus potest esse naturalis ac supernaturalis, prout acquiritur proprio labore vel infunditur a Deo et prose-

quitur bonum arduum naturale vel prout attingit obiectum supernaturale.

Subiectum fortitudinis est appetitus irascibilis, qui respicit bonum vel malum sub ratione ardui id est cum difficultate adipiscendum aut fugiendum; ad hunc appetitum pertinent praesertim passiones timoris audaciaeque. Licet tamen fortitudo resideat in appetitu irascibili, praeterea redundantem suum influxum directe exercet in voluntatem -, ita ut contra maxima mala, etiam directe imminentis mortis, voluntatem in bono rationis firmiter conservet³.

Obiectum materiale immediatum sunt passiones timoris audaciaeque,

¹ Merklebach, *Summa Theologiae moralis*, II, n. 900.

• PRÜMMER, *Manuale theologiae moralis*, II, 620.

³ Vermeersch, *Theologiae moralis principia, responsa, consilia*, II, 655,

quae ex periculis oriuntur v. gr. in bello iusto.

Obiectum materiale mediatum seu remotum: sunt praesertim mortis pericula, sed ut honeste suscipienda et substinenda, quia agitur de virtute.

Obiectum formale: consistit in firmando appetitum secundum rectam rationem contra pericula etiam maxima, sive sustinenda cum timore, sive moderate audacia repellenda, in ordine ad finem debitum

Virtus fortitudinis perficitur supernaturaliter dono Spiritus Sancti. Donum fortitudinis, a Spiritu Sancto infusum, est semper coniunctum cum virtute supernaturali fortitudinis, quapropter sic definiri potest: « est qualitas infusa, qua ex speciali motione Spiritus Sancti et propter connaturalem modum agendi, quis pervenit ad finem cuiuscumque boni operis inchoati, cum fiducia evadendi omnia pericula »

Virtus fortitudinis utique corroborat animum ad sustinenda quaecumque pericula, sed non dat sufficienter fiduciam quaecumque pericula evadendi, et hoc fortitudinis donum tribuit.

Ad II. *De actibus fortitudinis.* -

S. Thomas dicit fortitudinem esse cohibitivam timorum atque audaciarum moderativam, unde duplex functio fortitudini assignatur: sustinere aggredique, nam sustinere pertinet ad fortitudinem quatenus timorem reprimit, aggredi vero ad fortitudinem pertinet secundum quod moderatur audaciam.

Sustinere est primus et principalis actus fortitudinis, nam fortitudo magis est circa timores cohibendos quam circa audacias moderandas, et difficilius est timorem cohibere quam moderate aggredi et audaciam moderari, quia

ipsum periculum de se ordinatur ad repressionem audaciae, sed operatur ad timoris augmentum °. Unde:

a) Pericula ut sint materia fortitudinis, talia sunt, ut honeste sustineri ac suscipi possint.

b) Fortitudo maxime ac directe versatur circa pericula quae imminet in bello iusto, sive communi ob bonum commune reique publicae necessitatem, sive particulari, ubi virtus impugnatur v. gr. religio, castitas:

secundario ac indirecte versatur circa alia pericula, ex alia causa procedentia v. gr. ex aegritudine, tempestate...

Falsam fortitudinem exhibent qui morti sese exponunt ex vanitate, v. gr. duellantes, nam ii non sustinent periculum ob bonum virtutis, sed potius temerarii ac crudeles sunt 7.

Ad III. *De vitiis fortitudini oppositis.* - Contra fortitudinem peccari potest vel per defectum et habetur timiditas seu ignavia, vel per excessum et habetur intimiditas et audacia seu temeritas.

i° *Per defectum:* Timiditas, de qua hic agitur, non significat passionem timoris sed timorem inordinatum maiorum temporalium praecipue periculorum mortis.

In quolibet peccato adest inordinatus timor (sicut v. gr. avarus timet pecuniae amissionem); sed timor praecipuus est periculorum mortis et ideo talis timor fortitudini opponitur.

Timor inordinatus est excessus in timendo et defectus in audendo; ex primo capite vocatur timiditas, ex altero ignavia, sed ob affinitatem vocantur communi vocabulo *timiditas*.

Quae timiditas per se est peccatum veniale, sed si causa sit transgressionis gravis, tunc datur peccatum mortale.

• MDLKILBACH, o. c. n. 903.
» PbÜMMU, o. c., n. 651,

« Cfr S. Th. II-II, q. 123, a. 6.
• Cfr. Merkelbach, o. c., n. 906

2° *Per excessum*:

a) *Intimiditas* est vitium, quod spernit pericula, praesertim illa mortis, quando timenda sunt: oritur ex vitae contemptu, ex superbia, ex animi stoliditate.

Eatenus est peccatum, quatenus alia peccata causât, vel quia sic homo peccat contra charitatem erga semetipsum.

b) *Audacia* seu temeritas, hic sumitur ut excessus in periculis aggredientibus: consistit in aggrediendo vel audendo quod, quando, ubi non oportet, vel plus quam oportet. Oritur ex iisdem causis ac intimiditas, cum qua intime connexa est, praecipue vero oritur ex vana iactantia.

Quoad peccatum huiusmodi vitii, id est dicendum quod supra de intimiditate diximus H.

Ad IV. *Quid ad casum*.

Alexius obiective audacia peccavit, quia audet quod, quando, ubi non oportet. Suo modo agendi iniurias a iuvenibus Actionis Catholicae non arcebit; tantum temerarie periculo se exponit. Subiective tamen forsitan peccatum non committit, attempta bona intentione. Parochus tamen a modo tali agendi Alexium detorquebit.

P. P.

225. DE NARCOANALYSI

Albinus, medicus psychiatra, ad sidera extollit novam recentemque methodum, quam « narcoanalysim », ex graeco vocis fonte, scientifice appellant. Ipse censet narcoanalysim valde aptam efficacemque ad curandos, aut saltem mitigandos, morbos mentales, seu phraenesthetics. Saepissime de ea loquitur cum amicis, sustinens necessitatem multiplicandi loca seu cubicula (i gabinetti) medicalia, in quibus haec nova methodus exerceatur. Censet reipublicae esse hanc methodum promovere eaque uti, ut apto instrumento, in inquisitionibus judicialibus ad veritatem detegendam: ita vitarentur expensae, morae et prolixitates processuales, necnon falsa iuramentum imputatorum testiumque. Quin immo miratur quod Ecclesia adhuc ea non utatur et proponat ut in causis matrimonialibus dirimendis a iudicibus ecclesiasticis adhibeatur, aptis fidendo peritis ad hunc scopum selectis.

Inter illos qui ad medicum se conferunt, complures mulieres inveniuntur, apud quas ipse experitur hanc methodum curationis. In diuturnis sessionibus, mulieres huic methodo subiectae saepe manifestant facta, plus minusve lubrica, quorum narratio in Albino multas excitant tentationes cum aliquo consensu peccaminoso. Attamen quamvis ten-

1 Arian V., *La subnarcosi con barbiturici ad azione rapida ausilio della psicotrapia delle neurosi*, in < Minerva Medica >, 17 (1949), 509 ss.; Boganeli E., *Corpo e Spirito*, Roma, 1951, pp. 191-198; Delmas-Marsat, *Bczitzt die Narcoanalyse einen Wert für die gerichtliche Afcdizin?*, in < Ann. med. psychol. >, 11 (1948). Cfr. < Ars medici >, 2 (1949), 76; Dominici F., *La narcosi nella prassi medico-legale*, in < Minerva medica >, 17 (1949)» 505; Heuyer, *Ueber den Nutzen der Narcoanalyse und Narkodiagnose in der gerichtli-*

5 Cfr. Merckelbach, o. c., nn 912-913; Pr ÜMER, o. c., II, n. 638.

chen Afcdizin, in < Ann. med. psychol. >, 1949» p. 107. (Cfr. < Ars medici >, p. 532); Palmieri, *La narcosi sotto il profilo medico-giuridico ed etico-dontologico*, in /Im del IV Congr. internas. dei media cattolia, Roma 1950. p. 161 et s.; CALLIERI B., *Narcoanalisi*, in *Encyclopedia Cattolica*, Città del Vaticano, 1952, I VIII. col. 1649-1652.

tationes fortes sint, ad peccata externa adhuc non pervenit, tentationes autem exorientes parvipendit, putans sibi necesse esse hac via iam incoepta progrediendum ad bonum humanitatis patientis et laborantis. Quondam tamen parochum invisens de hac materia sermonem miscet eiusque consilium scire vult. Quaerit igitur:

1. Quid de narcoanalysisi.
2. Quid de eius moralitate.
3. Quid de congruentia et liccitate ea utendi ut methodo investigationis iudicialis.
4. Quid de tentationibus quibus ansam praebet quidque in casu consiliandum.

SOLUTIO

Prooem. Bene facit Albinus medicus parochum hac de re interrogans; quin immo melius fecisset si antequam usum huius methodi inciperet cum interrogavisset ad remedium habendum contra tentationes, vel ad eas praecavendas.

Parochus, qui, perfectis theologiae moralis studiis, adhuc suam scientiam perficit assidue legendo ephemerides, in quibus problemata cum morali connexa agitantur, ad difficiles Albini interrogationes sapienter respondere potest, quae sequuntur:

Ad I. Ut ipsa vocis etymologia dicat, narcoanalysis est introspectio profunda conscientiae seu personalitatis alicuius individui, subiecti subnarcosi ope alicuius medicinae barbituricae, e. gr., « penthotal », aut alicuius similis inventi scientific! recentioris.

Quid autem sit status iste « subnarcosis », in quo narcoanalysis peragitur, seu introspectio profunda elementorum quae sunt in conscientia et in subconscientia!, parochus ei bene explicat ex Vincentio Arian, qui in ephemeride italica « Minerva Medica », articulum sub aspectu scientifico bene confectum scripsit.

Est nempe narcoanalysis status perturbatae (alteratae) reactionis psychosomaticae (nimirum, animae et corporis, elementi physiologici et elementi psychologici hominis: homo enim, ut docet philosophia Christiana et ut confirmat scientia biologica et psychologica hodierna, est inscindibilis unitas physiopsychica), qui praecedit et qui subsequitur somnum narcoticum perfectum. Status perturbatae reactionis psycho-physiologicae, qui praecedit narcosim, seu somnum absolutum et plenum, vocatur voce propria « subnarcosis praegrypnica »; qui subsequitur vero « subnarcosis postgrypnica », ex graeco sermone *ypnos* = somnus.

Somnus autem iste dicitur « narcosis », quasi somnus arte productus et non natura, inducitur enim iniectione in venas nostri organismi (iniezioni endovenose, non intramuscolari) alicuius elementi chemici, quod « barbiturici » a peritis appellatur, capacis producendi celeriter, si dosibus idoneis subministratur, somnum seu narcosim {*narcosis*, graeco sermone est ex etymologia « *narkoo* » torporem inicere et provocare, ac proin distinguitur ut somnus artificialis).

Introspectio autem personalitatis ab aliquibus peragitur in periodo praenarcotica, ab aliis vero in periodo postnarcotica, quae periodus longior effici

potest iniectioe parvarum quantitarum elementi chemici, quod vulgo « barbiturici » appellatur, termino scientifico potius « penthotal ».

In somno, ita arte producto, ope barbituricorum, imagines et memoriae sensus (i sentimnti) coeteraque omnia ad vitam cognitivam et affectivam pertinentia, quae in « subconsciente » normaliter latent, limen conscientiae transeunt.

Hoc bene explicatur modernis theoriis psychologiae scientificae, secundum quas non omnia phaenomena vitae psychicae considerata sunt ut « conscia »; datur enim inconscium vel subconscium. Conscientia enim non est tota vita psychica nostra, sed tantum pars praecipua eiusdem. Conscientia non est forma specifica et essentialis phaenomenorum psychicorum, sed dos et proprietas quorundam tantum; vel, si mavis, conscientia est una e functionibus, seu unum ex muneribus vitae psychicae.

Merito insignis vir, in scientiis psychologicis peritus, E. Baudin ³ comparat vitam psychicam nostram vasto pelago, intra nos existente, quod constituitur affluxu sensuum (dei sentimnti), cogitationum, affectuum. In hoc pelago eminent (affiorano alia superficie) tantum maiores undae (i cavalloni), cum c contra ampli cursus (vaste correnti) in profundo inveniuntur. Conscientia est velut pharus qui aquas in superficie positas illuminat, sed cuius lux difficile penetrare potest strata inferiora in quibus remanent obscurae profunditates.

Item huius scientiae psychologicae periti limitem inter zonam consciam et inconsciam appellant « limen conscientiae »: quod est infra appellatur « inconscium », quod est supra vero voca-

tur « conscium »; datur nempe, ut maneamus in modo scientifico loquendi, vita aut conscientia superliminalis, et vita seu conscientia subliminalis.

Inter duos hos campos viget haec relatio, quae magni momenti est in re praesenti: « conscium dominatur subconscium »; nempe sine voluntaria evocatione inconscium non transgreditur limen conscientiae et transit in zonam superliminalem. aut saltem voluntas cohibere potest, saltem indirecte, ad aliud nempe divertendo attentionem mentis seu conscientiae ut inconscium vel subconscium evadat actu conscium.

Relatio haec dominii directi et indirecti conscii supra inconscium et subconscium, quae lex est psychologica vitae normalis, in somno seu in conscientia quam, ex graeca pariter lingua, « oniricom » vocant, interrumpitur, multo magis cum somnus non natura, sed arte, ope barbituricorum, productus est.

Vita psychica, veluti coacta a conscientia, in pelago inconscii et subconscii, vincula abrumpit et limen conscientiae transit; patiens experitur se fiducia affectum erga medicum qui prope adest cique narrat complura ab ipso iam penitus oblita, quaeque magno cum studio reposuerat in imis profunditatibus inconscii.

Saepe narratio haec fiducialis (confidenziale) secum trahit emissionem emotivam intensam et salubrem una cum novo stato euphoriae et logorreatis seu loquacitatis. Infirmus asserit se bene nunc valere; maxime obnoxius est impulsibus aliorum (alie suggestioni), est oboediens et valde remissivus.

Hic status perdurare potest per varias horas. Notandum, sub aspectu medicali, patientem saepe accusare sensum torporis et ponderis (stordimento c pesantezza di capo) et interdum etiam laborare ex nerveo tremore (tremore nervoso),

³ *Corso di Psicologia sperimentale*, cura et studio G. Lorenzini, Torino 1943.

Ad II Et haec quidem de narcosi sub aspectu scientifico. Quoad aspectum autem moralem de liceitate narcoanalysis iudicandum est ex fine cui narcoanalysis dirigitur.

Non est enim aliquid intrinsece malum, ut furtum, mendacium, aut quid simile: nihil aliud est nisi iniectio intra venas cuiusdam liquidi somnum arte provocantis. Somnus autem per se est quid bonum: nam est status quietis pro sistemate nerveo.

Attamen somnum comitatur interrogatio quaedam ex parte aliorum, seu introspectio in conscientiam subliminalem, seu in vitam psychicam memoriarum, in qua multa secreta servantur.

Licetne haec secreta carpere, provocando statum in quo nullum amplius est dominium conscii in inconscium et subconscium? Insuper illa manifestatio ex parte patientis potest pericula gignere in audientibus. Licetne medico, vel aliis, et quousque, sese periculis moralibus exponere?

Inter fines, ob quos peragi potest narcoanalysis, duo sunt potiores: finis curationis et finis investigandi in latebras conscientiae.

Diximus duos esse praecipuos fines; nam non excludimus dari posse, et de facto dari, alios etiam. Ex foliis diariis, c. c., scimus malos nonnullos homines narcosim provocare ad libidinem in puellas renuentes satisfaciendam. De hoc peculiari casu, sat in se claro, unice dicimus, magna debere unusquisque uti prudentia antequam se comitiat narcoanalysisi personae alterius sexus; nihil enim vetat in statu narcotico posse abusus committi, ordinis moralis, ex parte experimentum exsequentis.

At redeamus ad duos fines, de quibus in casu nostro quaerit Albinus a parocho suo.

A psychiatris quibusdam adhibetur narcoanalysis ad scopum curativum seu sedativum, ad praenestheticos tranquilandos (per calmare gli alienati), ad

curandas crises epilepticorum et hystericarum. Adhibetur insuper ad parandos amentes ad curationem ope « electroshock » (complures enim renuunt hanc curam peragere): narcoanalysis autem bene disponit patientes erga hanc methodum curationis. Pariter laborantes crisis acris anxietatis et moeroris absque ratione (angoscie infondate) bene disponuntur ad curationem quam appellant « psychotherapeuticam », ope narcoanalysis.

In casu narcoanalysis ad scopum curativum, cum non sit per se et intrinsece mala, licet, adhibitis omnibus cautelis et remediis ex utraque parte (patientis et curatoris) eaque utendo unice cum valde utilem sese praebeant. Casus in quo valde utilem se praebet subnarcosis est ad diagnosim differentialem quorundam morborum mentalium faciendam, iuxta diversum reactionis modum ex parte patientis huic pharmaco subiecti. Sed tunc narcoanalysis non comitatur narcosim.

Item dicatur de utilitate narcotizandi infirmos psychopathicos, ut subsidium therapeuticum in psychoneurosis, suggestionem exercendo in infirmo in statu narcoypnosis. Sed etiam tunc non est necessaria narcoanalysis.

Attamen medicis standum est ad diiudicandos casus in quibus praeter narcosim necessaria sit narcoanalysis ad remedium curativum et therapeuticum.

Ad III. Aliter loquitur parochus cum Albino de narcoanalysisi ad scopum diagnosticum.

Si haec narcoanalysis exercetur a medico in favorem patientis, ad cognoscendos status interiores anxietatis, quorum notitia utilis esse potest ad diagnosim instituendam morbi et ad aptas medicinas seligendas, valent, quae superius dicta sunt. Sed si narcoanalysis fieret ad introspectionem exercendam in reum vel imputatum in

genere ex parte medici legalis, ad reddendum confessum reum dissimulantem, reticentem, vel simpliciter negantem (nam non omnis imputatus est reus) tunc prorsus neganda est cum Parocho liceitas huius barbarae praxis, quae violentiam infert libertati humanae. Neque Deus violentiam infert libertati psychologicae hominis, quamvis ei libertatem moralem non reliquerit. Nulli homini licet, ne iudici ecclesiastico quidem, vel confessario, vel directori spirituali, vel medico, vel iudici, in sanctuarium conscientiae ingredi ad secreta ibi latentia patefacienda.

Quod si quis obiiceret necessitatem societatis sese defendendi contra reos, respondet merito parochus non deesse societati civili alia media sese defendendi contra reos; quod si ex absurda hypothesis, non alia adessent media, etiam tunc nulli liceret uti medio intrinsece malo ad defendendam societatem. Sunt quaedam iura naturalia, quae homo in societate vivens numquam amittit; inter haec est certe ius in propriam libertatem psychologicam internam; licita est coactio externa carceris, at non coactio interna. Apte parochus citat art. 613 vigentis codicis poenalis italici, quo punitur « chiunque mediante suggestione ipnotica o in veglia, o mediante somministrazione di sostanze alcooliche o stupefacenti, o qualsiasi altro mezzo, pone una persona, senza il consenso di lei, in stato d'incapacità di intendere e di volere ».

Casus praesens respicit narcoanalysisim iudicalem reo, vel imputato, renitente. At idem videtur dicendum, ex alio motivo, de reo vel imputato consentiente: nam si discrimen ponetur, tunc quivis imputatus, renuens acceptare narcoanalysisim pro reo habe-

retur. In iudiciali igitur nulla distinctio fieri debet ut de illa iudicium morale feratur.

Nedum igitur utile est, vel opportunum, adhibere methodum hanc violandi conscientiam et libertatem psychologicam, prorsus reprobari debet haec methodus ut intrinsece immoralis, qua via aperitur omnibus abusibus, ut ultimis his temporibus factum est in Russia, in qua natione ope narcoanalysis suggestiones falsae imputatis suggeruntur (de cetero constet illa facta narrata a personis subiectis narcoanalysisi non semper respondere rerum obiectivae veritati) ut delictorum numquam patratum reos sese agnoscant publice in processibus.

/Merito igitur parochus, nomine progressus civilis, nomine moralis Christianae et naturalis insurgit contra opportunitatem et liceitatem narcoanalysis legalis, etiam praescindendo a casu, quod revera in narcoanalysis nihil patiens revelet quod verum non sit. Posset enim semper suspicari quod effractione vinculorum conscientiae ex subconscient! errores simul cum veritate ad limen conscientiae transeant, quodque suggestiones et ideae medici legalis investigantis communicentur patientibus ideoque nullam mereatur fidem confessio ope narcoanalysis.

Ad IV. Denique parochus memoret medico Albino doctrinam generalem de tentationibus et rationibus sufficientibus sese illis exponendi. Quod si omnia remedia adhibita sunt, et praesertim ut, persona eiusdem sexus patientis adsit, curet remota efficere pericula labendi recurratque ad orationem et ad mortificationem Christianam.

P. P.

DE TEMPERANTIA

226. DE VITIO GULAE.

Eusebius confessarius confessionem audit in primis Aegidii, qui se accusat de excessu in cibi quantitate, sed addit se existimare id sibi necessarium esse. Deinde audit confessionem Arcturi, qui denuntiat se tam laute et copiose edere, ut variis indigeat pharmacis ad digestionem procurandam; una vice eo usque pervenisset post excessivam epulam ut vomitum sibi procuraret, unice ut posset de novo comestionem incipere.

Quaeritur:

1. Quid de vitio gulae.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Gula opponitur virtuti abstinentiae et sobrietatis. Secundum autem quod virtutes istae sumuntur sensu proprio, prout scilicet ordinant delectationes de cibis et potibus non incbriativis, et de potibus ebriativis, gula, quatenus opponitur abstinentiae virtuti, dicitur comessatio, et prout contrarium virtutis sobrietatis appellatur ebrietas.

Divisio ista, ut patet, non fit ratione obiecti formalis quod omnino idem est, sed ratione virtutis, cui per partes gula opponitur.

1 De *obiecto formali*. Duplex est sententia auctorum. Sunt 1 qui putent

1 J. Sanchez, *Selectae disp.* 2, n. 14; M. Mo-
YBft Quorstionei *telectae*, t. I, tract. 6, disp. 2,
q. 3; A. Escodar. *Theologia morulis*, tract. 2,
ex 2, n. 102, etc.

I»ùì accedere videntur plures moderni auctores,
qui non dant clarum malitiae rationem peccati gu-

malitiam gulae oriri aut ex excessu cibi vel potus, aut ex nocumento sibi illato, aut ex aliis gulae effectibus, non animadvertentes quod omne peccatum, cum sit actus humanus, neccssc est ut primo e voluntate procedat, ut recte ait S. Thomas: «Prima causa peccati est in voluntate » 2, quatenus contra rationis ordinem in aliquid inclinatur. Et ideo prima malitia invenienda est in deordinatione actus interni. Per se enim actus externi non augent actus interni moralitatem vel immoralitatem, sed tantum aliquando per accidens 3.

Praeterea, cum formale cuiusvis pec-

lac, cum generatim affirment, post traditam defini-
tionem S. Thomae: «inordinatus appetitus... inor-
dinationem istam consistere in excessu cibi ve!
potus > v. g. Carton de Wiart, *De peccatis ct*
vitili» p. 163.

- S. *Th.*, I-II, q. 71, a. 6, ad 2.

5 S. *Th.*, I-II, q. 20.

cati sit recedere ab ordine rationis vel fidei ⁴, malitia gulae nequit consistere in excessu cibi vel potus. Nam « mensura ipsius sumptionis cibi sumitur secundum regulam naturae corporalis » ⁵; excessus ergo in cibis et potibus esset contra ordinem naturae corporalis et non rationis.

Intrinseca malitia igitur non directe et per se quaerenda in excessu cibi vel potus, aut in nocumento quod homini affert, licet saepe et per accidens haec novam malitiae rationem addant, sed potius in intrinseca deordinatione huiusmodi appetitus relate ad destinationem tum ipsorum ciborum, tum delectationis cibi adnexae. Gula formaliter consistit in concupiscentia inordinata delectationis, materialiter vero tantum ad gulam pertinent excessus cibi vel potus.

2° *De specie theologica peccati gulae*. Soluta quaestione de obiecto gulae formali, et posita eius intrinseca malitia in deordinata concupiscentia delectationis cibi vel potus, aggredimur modo alteram quaestionem, sat facilem, de specie theologica peccati gulae seu de eius gravitate.

Peccatum gulae, iuxta sententiam communem theologorum, est ex genere suo peccatum veniale ⁶.

Dicit Doctor Angelicus quod « species ex obiecto; unde si obiectum peccati alicuius contrarium est caritati, in qua vita spiritualis consistit, necesse est quod illud peccatum sit mortale ex suo genere, vel ex sua specie...; peccatum autem gulae consistit in concupiscentia inordinata delectationis ciborum. Ipsa autem ciborum delectatio secundum se considerata non contrariatur caritati neque quantum ad dilectionem proximi » ⁷.

⁴ S. Th., I-II, q. 71, a. 6.

⁵ *De malo*, q. 14, a. 1, ad 2.

⁶ S. Alfonsus, *Thcol. mor.*, II, Romae 1907, p. 758.

⁷ *De malo*, q. 14, a. 2; S. Th., II-II, q. 148, a. 2.

Ergo gula ex genere suo peccatum veniale est, quia inordinatio in ea inventa non tanta est, ut destruat caritatem, seu inordinatio ista non est in ordine ad ultimum finem, i. e. ad Deum, sed ad ea quae sunt ad finem.

Nihilominus ipse S. Doctor animadvertit quod gula, quamvis sit per se peccatum veniale tantum, aliquando tamen fieri potest per accidens peccatum mortale. Nam per additionem novae deformitatis inductae per circumstantiam speciem mutantem, potest accidere id quod est ex genere suo peccatum veniale fiat per accidens peccatum mortale ⁸.

Proinde gula pluribus fieri potest peccatum mortale circumstantiis, quarum auctores, una simul cum S. Thoma, aliquas recensent; nos vero quosdam casus ad modum exempli hic referimus:

1) Gulae accidit esse peccatum mortale, quando quis ita inordinate appetit delectationem cibi ut in ea expresse ultimum finem constituat.

2) Item quando quis ita ad dictam delectationem est affectus ut paratus sit ob eam ad legem Dei aut Ecclesiae transgrediendam.

3) Similiter mortaliter censendus est peccare qui ob gulam iniquos contractus faceret.

³⁰ Dicit B. Gregorius ⁹ quod: « quinque modis nos gulae vitium tentat: aliquando namque indigentiae tempora praevenit; aliquando cibos lautiores quaerit; aliquando quae sumenda sunt praeparari accuratius appetat; aliquando in ipsa quantitate sumendi mensuram refectionis excedit; aliquando ipso aestu immensi desiderii aliquis peccat ¹⁰. Et continentur in

⁸ *De malo*, q. 7, a. 4.

⁹ S. Isidorus (P. L., 83, 642) dicit quod quatuor modis quis peccare potest vitio gulae.

Cassianus (P. L., 49, 625) vero et Alcuinus (P. L., 101, 633) dicunt quod gula tribus modis regnare videtur in homine.

P. L., 76, 687.

hoc versu (praepropere - laute - nimis - ardentem - studiose).

Statim dicimus quod isti modi cum habeant rationem merae circumstantiae, et inde aliquid accidentale actui addant, nequeunt ipsum actum specificare: «quia nihil quod est per accidens, constituit speciem sed solum quod est per se»¹¹, sicut enim «in rebus naturalibus id quod est accidens alicui rei, non potest accipi ut differentia constituens speciem. Ut enim circumstantia det speciem actui, requiritur ut mutetur in principalem conditionem obiecti; et hoc evenit, si circumstantia importat aliquam consonantiam vel dissonantiam rationi¹².

Ad II. Aegidius non peccavit. Ad rem S. Thomas: «Si quis excedit in quantitate cibi, non propter concupiscentiam cibi, sed existimans id sibi necessarium esse, non pertinet hoc ad gulam»¹³. Arcturus leviter peccavit cum tam laute manducavit, ut pharmaco indigeret ad digestionem procurandam, attenta tantummodo virtute abstinentiae; sed graviter peccasse videtur contra caritatem erga seipsum; agitur in casu de crapula seu de tali in cibo excessu, qui revera corpori sit noxius, ut evenit quando quis ob ni-

miam quantitatem cibi evanescat aut laboret ex capite aut in mala similia incurrat. Crapula autem sic descripta est secundum sententiam unanimem Doctorum¹⁴ peccatum grave.

Animadvertite tamen quod haec nova species theologica non pertinet ad vitium gulae; sed ad caritatem erga seipsum, cui contrarium evadit.

Relate ad secundam Arcturi quaestionem de vomitu procurato, oritur alia quaestio, utrum scilicet comedere vel bibere usque ad vomitum sit grave peccatum necne. Auctores alii aliter sentiunt.

Salmanticenses¹⁵, Caietanus, Navarrus, Laymann¹⁶ et alii docent quod comedere et bibere usque ad vomitum probabiliter esse tantum veniale ex genere suo, nisi adsit scandalum vel notabiliter nocumentum addat valetudini. Qui vero evomunt quod sumpserunt ut iterum edant vel bibant, vix excusantur a mortali.

Alii vero putant huiusmodi esse peccatum mortale. Ita Billuart: si enim, ipse ait, vomitus ex quantitate cibi provenit, tam turpis ingurgitatio videtur graviter repugnare rectae rationi¹⁷. Attenta hac opinionum discrepantia, peccatum Arturi est dubie mortale.

P. P.

227. DE EBRIETATE.

Bruno magnam copiam vini bibit contra venenum morsu serpentis haustum, ita quidem ut non solum per diem et noctem gravissima ebrietate sopitus iaceret, sed etiam periculo se exponeret in isto statu ebrietatis decedendi; alias ad convivium invitatus, cum nausea quidem sed propter importunas invitationes ad ebrietatem usque aliquoties bibit; induxit quoque alios ad ebrietatem ut se liberaret a custode carceris, ut ab hospite expiscaretur aliquod secretum, ut latrones, qui notabilem pecuniae summam a se abstulerant, deciperet et vinctos policistis tradere posset.

¹¹ S. Th. I-II, q. 18, aa. 5, 10
¹² S. Th., I-II, q. 18, aa. 5, 10
¹³ S. Th. II-II, q. 14, a. 1. ad 2

¹⁴ S. Alfonsus. o. c., vol. II, p. 758.
¹⁵ Cursus theol., t. VI, tract. XXV, cap. II.
¹⁶ Theol. moralis, I, l. III, sect. IV.
¹⁷ De temperantia, diss. 3, a. 2.

Quaeritur:

1. Quid sit ebrietas et quale peccatum.
2. Liceatne alios ad ebrietatem inducere.
3. Quid de Brunonis agendi ratione.

SOLUTIO

Ad I. i° Dupliciter potest accipi ebrietas: *passive* scilicet, et *active*. Passive sumpta designat privationem usus rationis, proveniente ex nimio potu; et sic non est culpa, sed effectus culpa. Active sumpta designat actum qui est causa huius perturbationis rationis, nempe nimiam potationem certi liquoris. Sic considerata potest esse culpabilis vel non culpabilis. Est absque culpa in illo qui bibens ignorat proprietatem inebriantem liquoris; est culpabilis in illo qui, cognoscens hanc proprietatem, nihilominus immoderate bibit.

Active sumpta, et ut est peccaminosa, ebrietas definitur: *Voluntarius excessus in potu usque ad violentam privationem usus rationis, commissus ex inordinata concupiscentia liquoris inebriantis*. — Dicitur 1) excessus voluntarius. Nam ubi deest voluntas, peccatum non est. Et quidem non solum actus potandi, sed etiam ipsemet defectus rationis sequens debet procedere a voluntate, sive *directe*, sive *indirecte*: *directe* quidem, ut quando quis bibit expresse intendens se privare usu rationis; *indirecte* vero, ut contingit in illo qui, absque expressa intentione amittendi usum rationis, bibit tamen immoderate, praevidens pravum effectum potus. — Dicitur 2) *in potu*, non quocumque, sed inebriante, seu pertingente usque ad alterationem rationis. Excessus vero in potu non inebriante, v. gr. lacte, non est ebrietas sed gula. — Dicitur 3) *usque ad violentam privationem usus rationis*. Ad differentiam enim somni, qui modo naturali privat usu rationis, mediante quiete sensuum,

ad reparandas naturae vires, ebrietas modo violento perturbat rationem in homine etiam vigilante. Praeterea somnus solum actuali usu rationis privat, non vero propinqua potestate ad illum. Potest dormiens redire ad hunc usum quando voluerit, disponendo v. gr. ante somnum ut tali hora excitetur; et excitatus statim est idoneus ad sua munia exercenda. Ebrietas vero non tollit tantummodo usum rationis, sed etiam propinquam potestatem ad ipsum: nequit enim ebrius talem usum pro nutu recuperare; sed habet necessitatem permanendi in vinculo rationis, quamdiu perdurat effectus suae immoderatae potationis, ita ut, etiam vigilans, sit ineptus ad sua munia. — Dicitur 4) *commissus ex inordinata concupiscentia liquoris inebriantis*. Quia, ut infra (ad tertium) dicetur, quando adest iusta causa, v. gr. ad curandam infirmitatem, non est illicitum bibere etiam usque ad amissionem usus rationis. Peccatum ebrietatis, ut dicit S. Thomas 1 provenit *ex inordinata concupiscentia et usu vini*.

2 Duplex est ebrietas: *perfecta* scilicet, et *imperfecta*. Perfecta est illa quae omnino privat usu rationis, ita ut ebrius sit incapax agendi moraliter. Est vero imperfecta quando usum rationis non aufert penitus, sed aliquantulum perturbat. Perfectae ebrietatis signa sunt: si ebrius nesciat amplius discernere inter licitum et illicitum; si non recordatur rerum principalium quas in ebrietate fecit; si faciat ea quae sui compos nunquam solet facere. In-

1 S. Th., II-II, q. 150, a. x.

ter signa imperfectae ebrietatis assignantur linguae balbuties, titubatio gressus, apparens giratio rerum circumstantium, caligo oculorum, quae facit videre obiecta duplicata; haec enim quandoque contingunt, remanente lère integro usu rationis.

Ebrietas perfecta est peccatum mortale ex genere suo. Enumeratur enim a S. Paulo - inter peccata quae excludunt a regno Dei. Praeterea: cum ratio sit praestantissimum bonum hominis, quo scilicet distinguitur ab animalibus brutis, gravis est deordinatio violenter se privare usu rationis ac propinqua potestate ea utendi, et se abneere ad conditionem brutorum, propter immoderatam concupiscentiam potus.

Ebrietas imperfecta per se est peccatum veniale. Gravitas enim malitiae peccati ebrietatis provenit ex hoc quod totaliter privat usu rationi. In ebrietate autem imperfecta homo non totaliter amittit nunc usum, sed remanet sui compos, quamvis non mente expeditus; quod quidem non videtur importare gravem deformitatem. — *Per accidens* autem potest imperfecta ebrietas heri mortalis: i) ratione scandalii, ut si imperfecte ebrius sit sacerdos; — 2) ratione damni gravis quod aliquis potest inferre suae sanitati; — 3) ratione damni illati familiae; ut si quis, nolens ire usque ad perfectam ebrietatem, nihilominus bona familiae dissiparet in nimiis potationibus; — 4) ratione finis, quando quis, sine hoc quod velit totaliter amittere usum rationis, vult tamen excedere in potu ad augendam libidinem, cum unus ex effectibus potus immoderati sit generare luxuriam; — 5) ratione gravis tristitiae quae uxori, parentibus aut filiis inde causatur; ex pietate enim erga familiam tenetur homo sub mortali non

afficere gravi tristitia personas sibi coniunctas.

Ad II. Ebrietas, ad quam aliquis inducitur, potest esse *formalis*, seu culpabilis pro ipso; vel *materialis* tantum, scilicet absque eius culpa. Inducere aliquem ad ebrietatem formalem est omnino illicitum, cum sit eum provocare ad peccandum. Excipiunt tamen aliqui theologi ³ casum quo hoc fiat ad impediendum aliquem a maiore peccato, ad quod est determinatus: v. gr. aliquis est paratus homicidium committere, et tu, ad impediendum eum ab hoc crimine perpetrando, suades ei ut sese inebriet. Ratio quare hoc non sit illicitum, est quia suadens istud non quaeris malum, sed bonum, scilicet electionem minoris mali. — Inducere vero aliquem ad ebrietatem materiale (v. gr. porrigere ipsi vinum valde generosum, cuius vim ignorat, ita ut absque sua voluntate amittat usum rationis), non est aliud quam cooperari peccato materiali proximi. Haec autem cooperatio, quando adest causa iusta ac proportionate gravis, non est illicita.

Ad III. i° Ad determinandum an licite, an vero illicite egerit Bruno, quando, ut se liberaret a veneno hausto morsu serpentis, bibit usque ad perfectam ebrietatem, quaerendum est antea: utrum aliquando liceat tantam copiam potus inebriantis sumere, ut privatio usus rationis inde sequatur. Haec quaestio resolvitur recurrendo ad hoc fundamentale principium: *Est licitum ponere causam ex qua sequitur aliquis malus effectus, dummodo*; 1) *ista causa sit in se bona vel indifferens*; 2) *ex ea sequatur aliquis effectus bonus aequè immediate ac effectus malus*; 3) *non intendatur iste effectus malus*; 4) *adsit ratio pro-*

² i Cor 4. 10; Gal. 5, 19-21.

³ Cfr S. ALFONS., V, 77.

portionale gravis. Porro effectus primarius potus inebriantis est affectio cerebri et sopor sensuum, ac ex hoc effectu primario sequitur, tanquam effectus secundarius, privatio usus rationis. Sumptio autem potus inebriantis usque ad soporem sensuum de se est aliquid indifferens, non intrinsece malum; malitia eius venire potest solummodo ex effectu secundario, nempe privatione usus rationis. Si igitur ex tali potu usque ad soporem sensuum aliquis effectus bonus sequitur aequae immediate ac privatio usus rationis, non vero mediante hac privatione, dato quod sit ratio proportionate gravis, poterit licite sumi iste potus, dummodo non intendatur privatio usus rationis, sed tantum permittatur. — Ex hoc deducitur licitum esse ad morbum depellendum, ex consilio medicorum, vinum aut alium liquorem bibere etiam usque ad amissionem usus rationis. In hoc casu sumptio potus aequae immediate duplicem effectum producit, unum bonum, nempe sanationem, alterum malum, scilicet temporariam amissionem usus rationis; porro sanatio morbi compensat istum effectum malum, qui proinde permitti potest.

Bruno igitur, dum bibit magnam copiam vini usque ad totalem privationem usus rationis, si hanc privationem non intendit, sed permisit tantum, non peccavit. Habebat enim iustam rationem sic bibendi, nempe ut se liberaret a veneno morsu serpentis hausto. — Dices: Per suam immoderatam potationem se exposuit vir iste periculo decedendi in statu ebrietatis; hoc autem est graviter peccaminosum. — Respondetur: Aut morsus serpentis erat mortifer, aut non erat. Si primum, non peccavit Bruno: quia licitum est, ad mortem certiores vitandam, se exponere periculo probabili amittendi vitam. Sic licet graviter aegrotanti subire operationem chirurgicam valde periculosam, quam tamen

aestimant medici esse medium necessario tentandum ad vitam infirmi servandam. Si vero non erat mortifer morsus serpentis, non erat licitum Brunoni bibere cum periculo decedendi in statu ebrietatis; malum enim ad quod se exponebat, superabat illud a quo volebat se liberare.

2 Quando ad convivium invitatus bibit usque ad ebrietatem, peccavit, et quidem graviter. Quamvis enim non biberit ex immoderata concupiscentia vini, sed potius cum nausea, excessit tamen in potu inebriante absque iusta et rationabili causa, propter scilicet importunas invitationes convivarum, quibus resistere tenebatur.

30 Dum induxit quosdam ad ebrietatem, graviter peccavit, si eos ad formalem et perfectam ebrietatem induxit, cum eos provocaverit ad peccatum mortale committendum. Nec apparet ipsum sic egisse ad eos impediendum a maiore peccato perpetrando; quo casu, iuxta opinionem quorundam theologorum, fuisset excusatus.

Si vero ebrietas, ad quam induxit alios, fuit tantum materialis, tunc
1) non peccavit ad eam inducendo custodem carceris, dato quod fuerit in uno c casibus in quibus captivus ius habet fugiendi (v. gr. quando detinetur in carcere ante sententiam iudicis, vel quando est iniuste condemnatus); habebat enim iustam rationem cooperandi peccato materiali custodis. —
2) Cum sit illicitum de secretis alienis inquirere sine iusta causa, Bruno, inducendo hospitem suum ad ebrietatem materiale, ut secretum eius expiscaretur, peccavit, nisi habuerit iustam causam cognoscendi istud secretum. Deficiente tali causa, peccatum eius fuit mortale vel veniale, secundum quod fuerit gravis vel levis molestia pro hospite scire suum secretum ab altero esse cognitum. —
3) Nullam culpam commisit quando ad ebrietatem (materiale) induxit latrones, qui

notabilem pecuniae summam ab eo abstulerant, ut vinctos policistis tradere posset. Unicuique enim licitum est procurare ut iudiciariae auctoritati tra-

dantur malefactores, et sic cogantur restituere id quod iniuste abstulerunt, ac luere poenam delicto suo debitam.
C. M. P.

228. DE EBRIETATE ALTERA FACTI SPECIES.

Evaristus modico vini poculo inebriatur. A vino tamen minime abstinere, cum in cauponis a sociis ad bibendum excitatur. Secus enim, ait, socii illi me irridere inciperent tanquam scrupulosum, et simul religionem et presbyteros irriderent.

Quaeritur:

1. An peccet, sumendo parvam vini quantitatem, quia inebriatur.
2. An valeant excusationes allatae.

SOLUTIO

Ad I. Evaristus a gravi ebrietatis peccato non excusatur. Hoc enim non est in eo quod quis multum vel parum bibat; sed in eo quod quis potuinebriantevoluntarie absque ulla necessitaterationis usu se privet.

Ad II. Neque gravis culpa, in casu, cessare potest ex eo quod alii socii cum irriderent, vel etiam religio-

nem et res sacras inciperent irridere; peccandum enim non est, ut alius a peccato removeatur. Peccatum aliorum omnino voluntarium est, et non nisi ab eorum malitia pendet. Abstinens ab ebrietate, religionem Evaristus commendat, aliisque princeps est ad sobrietatem servandam.

P. I.

229. DE USU MORPHII, CLOROPHORMII, AETHERIS ALIORUMQUE NARCOTICORUM.

Livius medicus, postquam pluries ac pluries usus fuerat narcoticis ad insensibilitatem procurandam pro incisione chirurgica vel ad dolores leniendos, perspiciens nonnullos malos effectus qui ex huiusmodi usu proveniunt in infirmis, ut intoxicationes, periculum quoddam habitus etc., scrupulis exagitur. Ad Ariminium parochum accedens, quaerit:

1. Quid sentiant theologi de usu narcoticorum.
2. Utrum sibi liceat in usu narcoticorum perseverare.

SOLUTIO

Ad I. Hic tantum loquemur de usu horum narcoticorum ratione medicamenti; de eorum enim usu ob

solam voluptatem valent quae iam de ebrietate dicta sunt.

Compertum est omnibus ista narco-

tica quae sunt hodie in cotidiano usu, licita esse. Quomodo autem usus huiusmodi liceitas explicetur non bene liquet; saltem ab auctoribus (de cetero perpaucis) non satis illustratur.

Generatim auctores¹ liceitatem repetunt ex hoc quod ordinarie, adhibitis cautelis et prudentia artis medicae, ista narcotica non laedunt personam, nec mortem provocant. Scilicet adfirmant actus liceitatem ab extrinseco.

Quaestio e contra est: utrum actus sumendi haec narcotica sit licitus necne; utrum scilicet amittere usum rationis sit licitum, in aliquibus saltem casibus, necne; seu utrum sit actus intrinsece malus necne.

Fere omnes auctores saeculi xv-xvi usque ad S. Alfonsum et Billuart, innixi in quodam textu falso S. Augustini 2, affirmarunt quod amissio usus rationis est actus intrinsece malus: et consequenter dicebant quod numquam licitum est eum ponere, ne ad mortem quidem vitandam aut salutem recuperandam. Illo enim tempore non erat solvenda quaestio ista de praedictis materiis inebriantibus, cum nondum essent inventae.

Per inventionem autem istarum materialium, quae valebant soporem et amissionem usus rationis inducere, ac deinde adhiberi poterant in arte chirurgica, quin mala in corpore provocarent, quoad solutionem huiusmodi problematis auctores ancipites manserunt.

Ita evenit quod ex altera parte retinebant doctrinam antiquorum de intrinseca malitia amissionis usus rationis, ex altera parte vero liceitatem profitebantur usus narcoticorum. Inter

paucos auctores Merkelbach conatus est dubium solvere. Ita ambigue loquitur: «Privatio usus rationis *videtur non esse de se et essentialiter malum*, sed aliquid indifferens. Mala est, si fiat sine iusta et gravi causa, tantum ob voluptatem aut ingluviem, non quidem mediante quiete et modo naturali, scilicet somno a Deo instituto, sed violenter et modo innaturali, organa perturbando: ita enim praefertur bonum inferius bono superiori: bona autem esse potest si sit necessaria in ordine ad sanitatem corporis, v. gr. ad curandum aut depellendum morbum ut typhum, ad coercendam vim veneni e serpentis morsu, ad securius faciendam incisionem chirurgicam etc. non tantum si effectus bonus aequae immediate ac privatio rationis sequatur ex causa, scii, ex potu quo sensus sopiuntur, sed etiam si privatio usus rationis sit medium ad obtinendum bonum intrinsecum, quia ad bonum totius licitum est se privare bono partis, scilicet usus rationis ad tempus; imo, secundum aliquos etiam ad vitandum damnum vel periculum ab extrinseco, v. gr. ad vitandam mortem, quam alter minitetur alicui, nisi inebrietur, quod tamen admitti non potest si formaliter seu ex contemptu petatur».

Ut patet locutio scatet ambiguitate; tamen Auctor satis affirmare videtur amissionem usus rationis non esse intrinsece malam.

Doctrina a Merkelbach proposita est ipsa doctrina S. Thomae, qui videtur non docuisse intrinsecam malitiam amissionis usus rationis. En verba Angelici Doctoris: «De ebrietate vero dicendum est quod secundum suam rationem habeat quod sit peccatum mortale; quod enim homo *absque necessitate* reddat se impotentem ad utendum ratione, per quam homo

¹ D. M. I'RÜM.MBR» *Manuale theol. mor.* II. 672»

² I». L.» 39. 2307: invenitur in sermone 29s in Appendice Aligné.

Sic sonat: «...Etiam si usque ad hoc veniretur» ut tibi diceretur, aut bibes aut morieris; melius erat ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur».

³ *Summa theologiae moralis*, II. Parhib 1947. n. 9S9.

in Deum ordinatur et multa peccata occurrentia vitat, *ex sola voluptate* vini, expresse contrariatur virtuti ».

Ergo secundum mentem S. Doctoris ebrietas evadit peccatum mortale ex hoc quod provocatur absque necessitate. Proinde si in casu necessitatis liceret, iuxta mentem ipsius Doctoris, sese inebriare, ut patet etiam ex aliis locis ¹, dicendum est quod amittere usum rationis non est intrinsece malum.

Igitur licitus est, servatis servandis ⁵, usus morphii etc., dummodo detur iusta causa seu necessitas ⁶.

Ad II. Ariminus igitur Livio iuxta exposita respondebit: Usus medicinalis ad insensibilitatem procurandam pro incisione chirurgica vel ad dolores leniendos, servatis conditionibus actus cum duplici effectu, licitus est.

Diminutio enim aut privatio momentanea usus rationis, levis intoxicatio et periculum quoddam habitus, nisi removeri possint, permitti quandoque possunt ut organismus sustineatur, et dolor tolerabilis reddatur.

P. P.

230. DE PARTU INDOLORE

Eulalia, pia mulier, cum in eo sit ut mater fiat, valde exagitatur, partus dolores pertimescens modo fere pathologico. Medicus Eulalam ad quietem hortatur, mediorum usum promittens quae a partu quemcumque dolorem auferant. At Eulalia usum horum mediorum illicitum habet, cum audierit matres saepe saepius parum diligere filios suos, si absque dolore eos pariant.

Quapropter confessarium audit atque quaerit:

1. Quid de partu indolore Ecclesia censeat.
2. Utrum sibi liceat usum horum mediorum in se permittere

SOLUTIO

Ad I. Partum comitantur dolores plures, iam ab initio a Deo ipso praedicti, post primum lapsum: « In dolore paries » E

Curae huiusmodi dolores mitigandi semper adhibitae sunt, at parum efficaciter. Dic 19 ianuarii 1847 James

Yung Simpson, Edimburgi, in Anglia, mediante aethere, primum partum anaestheticum obtinuit. Postea aliae methodi introductae sunt (nempe chlorophormium; iniektionen epidulares, paravertebrales etc.).

Technicae partus, dolore vacui, ope anaesthesiae addita est methodus partus dolore vacui ope hypnosis vel somni hypnotici, quem parat procuratque vel medicus ipse vel alia persona hypnotismi procurandi technica praedita. Demum apparuit novissima methodus hodie magis usitata partus dolore vacui ope psycho-prophylaxis, de quo longe disserit Summus Pontifex Pius XII in sua allocutione d. 8 ianua-

⁴ S. Th. II-II, q. 150, q. 2. ad 3; a. 3, ad 2.

¹ Cfr. Capeu.mann-W. Bergmann, *Pastoral median*, 1909, 49 »*.

⁴ Quoad varios casus, cfr. SABFrm-B0NET, *Compendium theologiae moralis*, p. 148.

¹ Grn. 3, 16; cfr. quoque Io. 16, 21 A Lenard, *Partonre senza dolore*, Roma 1950. A. PAZZINI, a. c., p. 76 ss.; P. Palazzini, *4rntotario>u*s ad allocutionem Pu XII dc partu indolore*, 5 ianua-(U 1956, in < Apollinari>, 29 (1956)> 46-49

rii 1956. Hic non agitur de quodam interventu vel de quadam immutatione decursus naturalis ipsius partus, mediis pharmacologicis obtenti; nullum elementum analgeticum vel anaestheticum subministratur. Mulier vero instruitur atque ad quaedam exercitia provocatur, dum graviditas decurrit, sive sub aspectu affectivo ut timoris complexum deponat, sive sub hygienis functionalis aspectu, ut obsecundare discat, aptis corporis motibus ac musculorum, naturalem functionem expulsi-
viam ipsius naturae.

Theologi anglicani rem illicitam statim praedicarunt, dictante S. Scriptura: *In dolore paries*, donec Regina Victoria et ipsa hanc methodum adhibuit: tunc disceptationes inter anglos theologos statim siluerunt. Aliae disputationes habitae sunt in Russia (inter alios huic methodo oppositionem fecit L. Tolstoi).

Etiam legislatores de hac re egerunt; leges in favorem partus anaesthetici latae sunt in Suecia (1945) et 'n ^n' glia.

Inter catholicos theologos sententiae inter se discrepantes non defuerunt. Attamen haec hodie, communiter, retineri posse videntur, speciatim post praedictam allocutionem Pii XII d. 8 ianuarii 1956.

Illicitum est artificiosa media adhibere ad partus dolores vitandos, si exinde nocumentum timeri possit sive pro matre sive pro infante.

Si tamen medium adhibitum nullum nocumentum secumferat, liceitas huiusmodi praxis in dubio revocari vel poni non potest.

Dei enim verba « in dolore paries » non sunt praeceptum impositum. Sensus horum verborum ita videtur esse: scii, necessitas subeundi hos dolores est a peccato commisso. Nihil tamen vetat adhibere media per se non in-

trinsece illicita ad hos dolores mitigandos vel auferendos, sicut fit ad morbos curandos, qui etiam tanquam consecrarium peccati originalis habentur.

Methodi psycho-prophylacticae partus dolore vacui exercitium illicitum esset habendum, si acceptatio partus dolore carentis significaret acceptationem principiorum materialism!, quae inventores huiusmodi methodi (Ivan Petrovic-Pavlov et alii) propalantur. At methodus ipsa non est necessario connexa materialism! vel determinism! principiis nec importat amplecti in omnibus theoriam repercussionum conditionatarum (riflessi condizionati).

Methodus praedicta nihil prorsus illiciti continet, cum consistat in mera quadam graduat educatione voluntatis et in quadam successiva exercitatione modulationum corporis.

S. P. Pius XII laudat medicum, qui tanquam gynecologus « s'efforce d'atténuer les douleurs de l'enfantement, sans toutefois mettre en péril la santé de la mère ou de l'enfant, sans risquer d'altérer les sentiments de tendresse maternelle pour le nouveau-né »

Melius est tamen et Christianis quidem magis conveniens moribus subire huiusmodi dolores (nisi extraordinarii sint) magno cum robore et poenitentiae spiritu.

Ad II. Hic quidem non invenimur in ordinariis adiunctis. Eulalia in eo statu invenitur ut non valeat pacato animo dolores partus aggredi. Ideo confessarius suggerat ut consiliis vel praeceptis medici stet absque scrupulis.
P. P.

2 Pius XII, *Allocutio ad medicos catholicos*, d. 29 septem. 1949 in *Atti del IV Congr. intern. dei medici cattolici*, Roma 1950, p. 3.

231. DE USU TABACI.

Hannibal, pius religiosus, cum plura audierit de liceitate vel illiceitate usus tabaci, cum etiam inveteratum habitum habeat tabaci fumum attrahendi, ad confessarium accedit ut quaerat quid sentiendum hac in re. Si res leviter peccaminosa est, ipse vult omnino habitum derelinquere, quamvis persentiat difficultatem, dum e contra in usu perseverare vult, si agitur de re indifferenti.

Quaeritur:

1. Quid de usu tabaci.
2. Quid confessarius respondeat.

SOLUTIO

Ad I. Claritatis causa statim dicimus quod hic agimus de usu tabaci, tantummodo sub aspectu morali, et quidem absolute; videlicet quaeritur moralitas ipsius actus fumandi in seipso considerati.

Igitur in primis dicemus quid sit fumare; deinde consideremus tabaci usum et per modum actus et per modum habitus.

Bender loquens de tabaco una simul cum aliis materiis huiusmodi, ita scribit: « Sono sostanze che non hanno un notevole valore nutritivo (vel melius nullus datur valor nutriendi), ma sono usate dall'uomo, perché eccitano il sistema nervoso ed insieme danno una soddisfazione ai sensi, specialmente al gusto »

Revera inter excitationem a tabaco provocatam et voluptatem non datur simultaneitas seu coordinatio, sed dependentia, id est excitatio nervorum est causa voluptatis. Et iam ex hoc capite argui potest quaedam malitia huiusmodi usus.

Magis adhuc explicitè ac obiective Gutierrez reponit usum tabaci inter res superfluas « cuius utilitas, ut plurimum, nulla est, nisi sit nocivus, cuius-

que motivum in sola delectatione sistit quam eo utentes experiuntur » 2.

Ex huiusmodi affirmationibus patet quod finis intrinsecus usus tabaci sit sola delectatio, et quidem ordinis inferioris. Si igitur obiective rem consideramus, videtur quod hic usus sit de se simpliciter malus, nam non licet agere ob solam voluptatem, ac proinde in hoc non videtur esse logica opinio P. Gutierrez, dicentis quod « usus tabaci sub aspectu theologico morali est res in se indifferens, nec bona nec mala »; utpote esset v. gr. deambulare vel aspicere.

Si vero res aspiciuntur sub aspectu potius subiectivo seu psychologico, tunc concedere possumus quod illud ac ignorantia, non numquam ipsa caritas hanc malitiam auferre possint. Hoc tamen concedendum est in initio vel iis tantum, qui aliquando tabaco utuntur; illi vero qui habitualiter et saepissime fumant, difficilius excusari videntur a quadam levi culpa, specialim cum scienter habitum induerunt.

Ad conclusionem advenientes, cum finis intrinsecus fumandi nihil aliud sit nisi delectatio quaedam, usus tabaci, saltem obiective, illicitus habendus est.

loluttuarxc, m Dttionano di teologia fncraif, Roma 1954. p 447.

2 A. Gutierrez, in < Monitor ecclesiasticus > (1951)» 443 ss.

In praxi tamen, cum, uti iam diximus in initio, adsint multa elementa psychologica excusantia, non est nimis urgenda malitia, sed potius anima est educanda.

Ad II. Confessarius igitur hortetur Hannibalem ad habitum deponendum, quin ullam obligationem imponat.

P. P.

232. DE LEGE IEIUNII.

Terentius die ieiunii bellaria sumit modo ad clarificandam vocem, modo ad humectandas fauces. In vespertina coenuncula quantitatem materiae non observat quia ait: cum Ecclesia numero reduxerit dies abstinentiae ac ieiunii, praesumendum est totam legem immutasse; ideo normae a moralistis datae de quantitate cibi sumenda, non amplius urgent, cum lex substantialiter immutata sit.

Quaeritur:

1. Quid de lege ieiunii et quaenam ciborum qualitas ac quantitas a ieiunantibus sumi possit.
2. Quibus diebus vigeat et quinam teneantur ieiunii lege.
3. Quinam dispensare possint a lege ieiunii et quaenam causae excusantes sint.
4. Quid de recentioribus induitis.
5. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad L S. Thomas sic fines ieiunii perstringit:

a) ad carnis concupiscentias comprimendas; quatenus per abstinentiam cibi et potus luxuria tepescit;

b) ad hoc quod liberius mens ad sublimia contemplanda elevetur; unde dicitur *Dan.* 10, 3 ss., quod post ieiunium trium hebdomadarum, revelationem accepit a Deo;

c) ad satisfaciendum pro peccatis^{*}.

Potest tamen ieiunium sicut quaevis actio bona in commodum alienum et in bonum commune utilitatem inferre. Nam ope perpulchrae Corporis Mystici veritatis, vi cuius de inexhausto Ecclesiae thesauro omnes participamus, ad invicem auxilium opportunum

quaerere ac dona a Deo recipere meremur.

Lex igitur neque noxia neque ratione contraria praedicari potest et hoc impedit quominus contra ius consuetudo introducatur. Sic Ecclesia, quamvis valde mitigare veteres normas, iam multum temperatas opportunum indicaverit, de hac re satis sedula apparet et revera numquam penitus de medio ieiunium auferet.

Can. 1251, § 1: «Lex ieiunii praescribit ut nonnisi unica per diem comestio fiat, sed non vetat aliquid cibi mane et vespere sumere, servata tamen circa ciborum quantitatem et qualitatem probata locorum consuetudine».

^{*} 5. *Th.*, II-II, q. 147. a. I,

² Cfr. M. a Coronata, *Institutiones iuris canonici*, l. III. p. II, scq. II, lit XIV, n. 826 ss.

§ 2: «Nec vetitum est carnes ac pisces in eadem refectione permiscere, nec serotinam refectionem cum prandio permutare ».

Tria hic veniunt considerata: unica comestio, frustulum matutinum, refectio serotina.

i° *De unica comestione*. In praesenti non agitur de abstinence totali ab omni cibo et potu, seu ab omni re, quae in stomachum transmittitur per modum cibi, sed de reductione ad unicam comestionem. Permittitur unica comestio, quae ultra duas horas non est protrahenda, nec interrumpi potest sine necessitate ultra mediam horam; et hoc constituit essentiam ieiunii. Si quis tamen aliquo negotio impeditur, tunc etiamsi unica comestio per duas horas interrumpatur, quin quis sufficienter sese refecerit, ieiunium non solvitur, quia numquam Ecclesia intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione.

Ideo quotiescumque adest causa rationalis, prandium potest suspendi \

At potest hic quaestio institui : Quando unica comestio sumenda est?

Auctores tenent quod, etiamsi nulla causa adsit, prandium potest cum caenula vespertina permutari; requiritur e contra iusta causa ad caenulae aut prandii cum collatiuncula matutina permutationem 4.

In supputanda hora amplecti possumus loci communem usum.

Circa quantitatem ciborum nulla est lex, ideo quis usque ad satietatem manducare potest.

Circa qualitatem, illis diebus ieiunii, in quibus et abstinentiae lex viget, usus carniū vetatur.

20 *De frustulo matutino*. Omnibus collatiuncula permittitur.

Aliquod moderamen praecipitur servandum, theologi moralistae communissime docent: quantitatem 60 grammata cibi solidi ieiunantem praetergredi non posse; qualitatem metiri consuetudine, bene attendendo quod in statutis quibusdam diebus simul vigent abstinence et ieiunium. Permittunt auctores cafaeum, thea, chocholatū cum modico lacte et panis frustulo 5.

Bene notandum venit quod potus ieiunium non frangit, quia nullo iure prohibetur, neque interest si aliquantulum nutriat. Potus potest sumi vel ad sitim exstinguendam vel ad digestionem iuvandam °. Huiusmodi sunt: vinum, sicera, cerevisia, thea, cafaeum. Prohibentur tamen illi potus, qui rationem cibi habent, puta lac, iusculum... et etiam chocholatū, si satis densa sit et si sumatur in nimia quantitate

Non licet fructus comedere, quia rationem cibi habent.

30 *De refectione serotina*. Semper attendendum est ad consuetudinem tum circa qualitatem, tum circa quantitatem. Communiter DD. asserunt circiter 240 grammata cibi permitti; in regionibus frigidioribus extendunt usque ad 310 grammata. Id valet pro omnibus, etiam iis, qui ad saturitatem tali coenula, reficiuntur \ Plures ex auctoribus loqui malunt alii de quarta, alii de quinta parte refectionis ordinariae, sed expressio est vitanda quia ad equivocationes inducit.

In Vigilia Nativitatis Domini, ob solemnitatem et Officium nocturnum, quantitas dupla permittitur.

° Cf. S. **Alfonso** **US**. *Theologia moralis*, t. III, Ut VI, cap. III, n. 1017. A. **Vermeersch**, *Theol. moralis* etc., III, p. 573. 3° **BaLLBRINI-PALMEXBRI**. *Opus theol. morale*, II, p. 801 et ss.

4 Cfr. M. A. **COROSATA**, *Instantiis canonici*, vol. II, l. 111. ut. II, ut. XIV, n. 826; **Vermeersch**, *Epitome*, II, 56. 2.

Cfr. **Noldin**, *De praeceptis*, 683.

e Cfr. S. **Alfonso**, *Theol. moral.*, lib. III, n. 1022.

° Cfr. S. **Alfonso**, o. c., n. 1023.

* bti enim possent ita ratiocinari: nos habemus debilem stomachum, ideo non tenemur ad ieiunium ita strictum.

Ad II. Can. 1252 refert dierum ieiunii cathalogum:

a) Tempus Quadragesimae, a feria IV Cinerum usque ad meridiem Sabbati Sancti inclusive, exceptis Dominicis et festis de praecepto. Si vero dies festus S. Ioseph incidat in feriam V Quadragesimae, eo die perseverat lex ieiunii, si in feriam VI vel Sabbato perseverat lex abstinence et ieiunii⁹.

b) Dies quattuor temporum, scilicet feriae IV, VI et sabbatum infra hebdomadam tertiam Adventus, primam Quadragesimae, infra Octavam Pentecostes, tertiam hebdomadam Septembris.

c) Quattuor Vigiliae, scilicet Nativitatis Domini, Pentecostes, Assumptionis B. M. V., Omnium Sanctorum. Tamen quando dies festus, qui ieiunium in vigilia habet adnexum, incidit in feria II, cessat ieiunium, ita ut illud non amplius anticipari debeat sabbato praecedenti, salvo tamen iure particulari¹⁰.

Diligenter nota: dies ieiunii universae Ecclesiae communes constituere, transferre, abolere, unius est Supremae Ecclesiasticae Auctoritatis.

Ordinarii locorum peculiare suis dioecesibus seu locis dies ... ieiunii possunt, per modum tantum actus, indicare, can. 1244.

Can. 1254 recenset quoque personas ad ieiunium obligatas. Praecepto ieiunii ecclesiastici tenentur omnes baptizati, ab expleto vigesimo primo aetatis anno ad inceptum sexagesimum, nisi ex iusta aliqua causa excusentur. Obligatio igitur ieiunii cessat aut propter dispensationem, aut propter alias circumstantias, prouti sunt impotentia, labor, pietas.

Ad III. Quis potest dispensare?

A. Possunt dispensare:

1) S. Pontifex pro tota Ecclesia. Im-

mo potest legem ieiunii ecclesiastici per aliquod tempus suspendere ex rationabili causa, sicut de facto fecit abhinc non multos annos. De hoc longior sermo fiet postea.

2) Locorum Ordinarii in propria dioecesi, et subditos etiam extra territorium.

3) Parochi in casibus singularibus possunt singulos sibi subditos, singulasve familias a lege ieiunii dispensare u.

4) Superiores in religione clericali exempta eodem modo quo parochi pro paroecianis. Eorum potestas extenditur non tantum ad suos subditos, sed etiam ad singulos sic dictos familiares et continuo commensales.

Confessarius e contra non potest dispensare propria auctoritate: potest tamen declarare adesse in aliquo casu iustam causam excusantem.

Idem ius habent Superiorissae monialium respectu subditarum suarum.

B. Causae excusantes a lege ieiunii sunt impotentia, labor, pietas.

1) *Impotentia*, potest esse physica et moralis.

a) Ob impotentiam physicam excusantur:

1. Infirmi, non exclusis convalescentibus aut debilibus, qui semel tantum alimentum sufficiens sumere non possunt. Senes quoque eximuntur, quia senectus et ipsa est morbus.

2. Praegnantibus aut lactantibus, imo istis neque est permissum ieiunare, nisi uno alterove die, si mulier sit robusta.

3. Pauperes, non tantum qui mendicare coguntur, sed etiam omnes alii qui parvo cibo nutriuntur vel sunt cibis ad unam integram ac iustam refectionem sufficientibus destituti.

δ) Ob impotentiam moralem excusantur:

⁹ Conf. respons. Com. Cod. Interpr. 24 Nov. 1920 de abst. et ieiun.; A. A. S. 1920, p. 573.

¹⁰ Cfr. Com. Cod. Interpr., i. c., ad 1.

¹¹ Haec dispensandi facultas episcoporum et parochorum se extendit etiam ad peregrinos in eorum territorio degentes. Cfr. C. I. C., c. 1245, § 1 et ?

1. Quotquot gravem dolorem stomachi aut capitis patiuntur ob defectum nutritionis.

2. Milites, sive sunt in castris sive in hospitiiis, ut DD. communiter docent.

3. Uxores, filii familias, qui magnam virorum aut parentum indignationem provocarent; dummodo ieiunium non prohibeatur in contemptum religionis vel praecepti Ecclesiae.

2) *Labor*. Omnes, qui graves labores corporales vel etiam spirituales valde defatigantes peragere debent, excusantur a ieiunio. Ratio est quia labor moraliter insociabilis est cum ieiunio, neque fuit intentio Ecclesiae per ieiunia impedire opera necessaria. Supponitur quod labor ex officio vel ex iusta causa suscipi debeat.

Quoad elenchum artium mechanicarum, quae exerceri non possunt sine ingenti corporis agitatione, et alias quaestiones minoris momenti confer probatos auctores.

3) *Pietas*. Haec causa comprehendit opera religionis et misericordiae, corporalia et spiritualia, quatenus maioris boni sint quam ieiunium.

Huiusmodi opera excusant a ieiunio, quando ex officio vel ex iusta causa suscepta cum ieiunio componi nequeunt.

In casu igitur excusantur:

a) Peregrinantes pedibus ad loca sacra longinqua, si peregrinatio multum ad Dei gloriam conferat communemque populi aedificationem aut magnum animae propriae profectum.

b) Ministrantibus plurimis infirmis.

c) Concionatores qui in Quadragesima quotidie praedicant; similiter etiam confessarii si per maiorem diei partem confessiones audiunt et ita porro.

Omnes catholici tenentur servare ieiunium ecclesiasticum, quia praeceptum obligat ex genere suo sub pec-

cato gravi, licet eius transgressio admittat parvitatem materiae. Haec tamen prae oculis habere oportebit: parvulae comestiones eodem die sumptae coalescunt et gravem materiam constituere possunt.

Ad IV. Usque ad annum 1939 indulta continua ab Ecclesia concessa sunt sive generalia sive particularia in commodum plurimorum gentium, bene perspectis adiunctis temporis et loci.

Iam ipse Codex circa dispensationem a praecepto, de quo nunc agimus, enumerat tempora magni concursus populi ad aliquam solemnitatem, et tempus, in quo sanitas publica in periculum versatur. Sed aliae et aliae causae excusantes exsurgere possunt dependenter ab aliquo conflictu universali, sicut de facto accidit abhinc non multos annos. Prae oculis tamen habeatur quod indulta generarim non mutant obiectum legis neque modum, quo lex observanda est. Saepe enim minuitur tempus ieiunii vel etiam differtur.

S. Congregatio pro Negotiis Extraordinariis Ecclesiasticis, die 19 decembris 1941, decretum edidit, quo S. Pontifex durante bello benigne concedere dignatus est, ut, pro suo prudenti arbitrio (Ordinarii), in territorio suae iurisdictionis, indulgeant generalem dispensationem super lege abstinentiae et ieiunii ecclesiastici, in favorem etiam religiosorum et religiosarum exemptionis privilegio fruendum.

Firma tamen maneat lex abstinentiae et ecclesiastici ieiunii pro fidelibus ritus latini, Feria IV Cinerum et Feria VI in Parasceve, pro fidelibus alius ritus duobus diebus ab eorum Ordinariis statuendis.

Non statim postquam bellum cessaverat lex ieiunii restaurata fuit, sed solummodo anno 1949 S. Congregatio pro Ecclesia Orientali pro fidelibus

omnibus rituum Orientalium, et Sacra Congregatio Concilii, eadem die 28 ianuarii, pro fidelibus ritus latini, decretum edidit restituendo, licet partialiter, veterem disciplinam.

Pp. XII decernere dignatus est ut christifideles, etiam pertinentes ad Ordines et Congregationes Religiosas, qui hucusque fruebantur induito concessio ab Ordinariis vi facultatum de quibus in memorato Decreto S. C. NN. EE. EE., a prima die proximae Sacrae Quadragesimae et donec aliter provideatur, abstinentiam servant singulis feriis sextis; legem vero abstinentiae simul et ieiunii feria quarta cinerum, feria sexta Maioris Hebdomadae, pervigiliis Assumptionis B. M. Virginis et Nativitatis D. N. I. C.; atque simul benigne induisit ut, diebus abstinentiae simul et ieiunii, ova et lactinia etiam mane et vespere ubique sumerentur.

Locorum autem Ordinarii, qui nova hac legis abstinentiae et ieiunii moderatione utuntur, fideles hortari ne omitant, praesertim clericos, religiosos et religiosas, ut gravissimis hisce temporibus voluntaria christianae perfectionis exercitia, nec non caritatis opera, maxime erga inopes et aegrotos, libenter addant, itemque ad mentem Summi Pontificis preces effundant ¹².

Vi istius moderationis longe pauciores dies ieiunii facti sunt: feria IV Cinerum, feria VI Maioris Hebdomadae, pervigiliis Assumptionis B. M. V. et Nativitatis D. N. I. C.; tamen hoc peculiariter notandum venit quod istis diebus semper adnexa est et lex abstinentiae, integra adhuc manente possi-

bilitate ova et lactinia sumendi sive vespere sive mane.

Decretum tamen non dat normas definitivas, et clausula apposita «donec aliter provideatur» palam facit disciplinam posse immutari novis dispositionibus.

Circa decreti extensionem prae oculis habere debemus istud respicere illas dioeceses tantummodo, quorum Ordinarii fructi sunt facultate concessa decreto anni 1941.

Summus Pontifex enim ad hoc tendit ut coarctetur facultas sat ampla tunc eis data.

Certe si nova disciplina comparetur cum illa vigente in C. I. C. adhuc satis mitior est, si e contra in relatione ponatur ad illam vigentem tempore belli ac statim postea, nemo est qui non videat aliquas restrictiones factas esse.

Dignum est quod notemus illas dioeceses, quarum Ordinarii facultate anni 1941 concessa usi non sunt, si adhuc illa indulta, quibus antea fruebantur, renovata fuerint tempore debito, nullo pacto adstrictas esse decreto S. Congregationis Concilii, etiamsi ibi dispensationes maiores sint quam quae novo decreto elargitae sunt.

Ad V. Bellaria sumere non est Terentio vetitum nec sub levi, dummodo solvantur in ore, quia tunc censentur sumpta ad modum liquidi et liquida non frangunt ieiunium.

E contra errat Terentius non servando normas moralistarum circa quantitatem cibi sumendam in coenacula, quia indulta non mutant neque obiectum legis, neque modum quo lex observanda est. Ideo, nisi bona fide hoc fecerit, peccavit et gravitas culpae desumenda est ex gravitate laesionis.

P. P.

¹² Cfr. A. A. S., vol. XLI, p. 32

233. DE LEGE ABSTINENTIAE.

Evaristus, invitatus ab amico Orosio ad prandium, ut venationis praedam gustaret, quamvis esset feria VI et aliquam excusationem invenire posset, non renuit et carnem manducavit, quia, ut ipse ait, in evangelio legitur: « Manducate quae apponuntur vobis ».

A confessario reprehensus, altera vice, pariter feria VI, cum apud personam notabilem loci ad mensam inveniretur, et cum apponerentur, piaeter expectationem, carnes, renuit, quamvis praevideret magnam domini offensionem, sicut accidit.

Quaeritur:

1. Quid de lege abstinentiae.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. i° « Abstinentiae lex vetat carne iureque ex carne vesci, non autem ovis, lacticiniis, quibuslibet condimentis etiam ex adipe animalium ». Ita can. 1250 C. I. C.

a) *Carnes* intelliguntur: 1. carnes animalium in terra viventium, respirantium et calidum sanguinem habentium; quod non scientiphice, sed communi aestimatione et consuetudine definiendum est; 2. sanguis, laridum, iusculum carnis, extractum carnis, peptonum (peptone) medulla ossium, partes cerebri; non autem fructus horum animalium, ut ova, lac, butyrum.

b) *Pisces* intelliguntur omnia animalia, quorum sanguis est frigidus, ut reptilia et amphibia, e. gr. ranae, testudines etc.

c) *Condimenti* nomine venit quidquid modica quantitate adhibetur ut cibus principalis evadat sapidus. Admittitur sic dicta « margarina »; nec de origine quaerendum est sic dictae « gelatinae », quae ex piscibus vel ex ossibus vituli educitur.

2 Lex solius abstinentiae est ser-

vanda singulis feriis sextis: excipiuntur feriae sextae (extra Quadragesimam), in quibus recurrat festum de praecepto, can. 1252, § 1 et 4.

3° Lex abstinentiae ac ieiunii est servanda feria IV Cinerum, feriis sextis ac sabbatis quadragesimae, feriis Quattuor temporum, atque quattuor pervigiliis (nempe Nativitatis, Pentecostis, Assumptionis et Omnium Sanctorum) -. Non habetur obligatio (extra Quadragesimam), si in die cadat festum de praecepto, can. 1252, § 2 et 4.

4° Lex abstinentiae obstringit omnes fideles usu rationis pollentes post septimum aetatis suae annum, can. 1254, § i.

5° Lex abstinentiae (etiam extra ieiunium) obligat per se sub gravi; datur tamen parvitas materiae.

Quaenam materia est gravis?

Duae unciae scienter et sine ulla ratione manducatae (ita Vermeersch, Noldin, Tanquerey etc.); at nimis benigna putat eam Prümmer sententiam;

* Discrepant Vikmiersch-Crbuskn, Epitome iuru cononia, II. Mechliniac-Romac 1954» P 40in 565» quia usu vulgan camis nomine non veniunt nec canus saporem habent

- Nunc in dioecesibus ubi servatur Indultum S. Congr. Concilii d. 28 ian. 1949 dies abstinentiae sunt tantum feria VI Maioris Hebdomadae, vigiliae Imm. Conceptionis B. M. Virginia et Nativitatis D. N. I. C. una cum feria IV Cinerum (A. A. S., 41 [1949], 32).

et proponit mensuram unius ovi gallinacei

Tot violationes habentur quot manducationes, cum sit praeceptum negativum.

6" Causae excusantes a lege abstinence sunt eadem quae excusant a lege ieiunii.

Causae excusantes a lege ieiunii ac abstinence ad duo reducuntur:

A. *Impotentia*. Cum agatur de lege positiva, quaelibet seria impotentia excusat. Ideoque excusantur:

a) Omnes infirmi et convalescentes; praegnantes; item senes, qui ex non usu carnis verum detrimentum haberent.

b) Pauperes, qui non habent sufficientes cibos vel quorum cibi non sunt sufficienter nutritivi.

c) Omnes qui graves labores peragere debent. Non requiritur gravitas absoluta, sed etiam relativa, id est coniuncta cum magna defatigatione laborantis.

d) Omnes qui valde defatigantes labores spirituales peragunt: scii, studenti, professores, confessarii etc.

B. *Dispensatio*. Dispensare possunt:

1) *Pontifex* in tota Ecclesia. Ipse potest legem abstinence abolere vel suspendere per aliquod tempus ex rationabili causa, sicut factum est, etsi

non omnino totaliter, durante secundo bello Europaeo.

2) *Episcopi* alique locorum Ordinarii ex causa peculiari magni populi concursus aut publicae valetudinis possunt totam diocesim vel quoddam locum a lege abstinence dispensare, per aliquod tempus, can. 1245, § 2.

3) *Parochus* potest singulos sibi subditos singulasve familias, et in suo territorio etiam peregrinos, a lege abstinence dispensare, can. 1245, § 1.

4) *Superiores* in religione clericali exempta (non alii Superiores) sicut parochi, possunt dispensare singulos professos, novitios et continuos commensales, can. 1245, § 3.

Confessarius nequit dispensare; potest tantum declarare adesse rationes non ieiunandi vel abstinendi; item antistita monialium vel Superiorissa sororum.

Ad II. In primo casu Evaristus revera peccavit et tantum excusationem meretur ex bona fide, si qua fuerit; quia si quis invitatus scit invitatum carnes appositurum esse, abnuere debet, nisi offensio non mediocris existeret. In secundo casu e contra poterat manducare; cui enim praeter opinionem carnes apponuntur, is excusatus est, si renunciare non possit nisi cum magna offensione. P. P.

234. DE PECCATORE CONSUECUDINEM FORNICATIONIS HABENTE.

Sulpitius sub patris potestate constitutus, cum ancilla pluries peccans, a Confessario absolvitur, eo quod suis mandatis obtemperans, omnia media adhibeat, ut impetret a patre ancillae expulsionem, quam tamen obtinere non potest. Defuncto patre, eam domo expellit, et Confessarius absolutionem ipsi concedere pergit, licet bis vel ter in annum eam invisens, semel cum ea peccet.

Quaeritur:

1. Quid sit occasio peccati, et quanam proxima sit dicenda.
2. Utrum bene, an male se gerat Confessarius, de quo in casu.

SOLUTIO

Ad I. Occasio peccati generatim dicitur id omne, quod ad peccatum allicit, sive res sit, sive persona, sive his adiunctum. — Occasio vero proxima definiri potest illa, quae affert homini probabile prudensque periculum peccandi.

Ad II. Male se gerit Confessarius
« Sulpitium cum ancilla pluries peccantem absolvendo, eo quod suis mandatis obtemperans, omnia media adhibeat, ut impetret a patre ancillae expulsionem, quam tamen obtinere non potest », si ob huiusmodi tantum motivum illum absolvat; versatur enim in occasione proxima moraliter necessaria. Ut idoneus reputaretur Sulpitius ad absolutionem, alia insuper media erant ipsi adhibenda, quibus, si non domicilio, animo saltem et effectu ab occasione recederet, eamque de proxima remotam faceret. Quod si adhibitis etiam omnibus mediis opportunis nondum peccare desiderat Sulpitius, absolutionem ei dif-

ferre debebat Confessarius, donec ab occasione omnino recederet, et certa apparerent emendationis argumenta. Huc enim facit illa Christi Domini sententia: « Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et profice abs te » ¹.

Male quoque se gerit Confessarius « absolutionem Sulpitio concedere pergens, licet bis vel ter in annum eandem ancillam domo expulsam invisens, ut in casu, semel cum ea peccet ». Nam licet e duabus vel tribus vicibus in annum, quibus eam invisit, una tantum labatur, attentis tamen praesertim Sulpitii fragilitate, et peccatis, quae cum eadem ancilla in paterna domo perpetrare consueverat, in probabili periculo peccandi, seu in occasione proxima voluntaria ipse versatur, et insuper est recidivus. Quapropter ut possit absolvi, argumenta certa praebere debet verae emendationis, et firmi propositi praedictam ancillam haud amplius invisendi.

P. I.

235. DE AMORE ADULTERINO.

Fabianus uxorem habens saepe cogitat de Livia virgine; illam frequenter et sine causa visitat; cum ea libenter loquitur de rebus inutilibus; laudat eius pulchritudinem; et aliquem zelotypiae sensum concipit contra iuvenem quemdam, qui eam a parentibus petit in uxorem; asserit tamen se nullam pati carnalem concupiscentiam nec ullum cum ea actum inhonestum umquam commisisse.

Quaeritur:

1. An admittendus amor simpliciter platonius, ut aiunt; isque possit aliquando permitti.
2. An peccet Fabianus eo modo cum Livia se gerens.
3. An Livia, vel eius mater teneantur arcere Fabianum, quamvis sit vir spectabilis et familiae bene meritus.

¹ Mt. 18, 9.

SOLUTIO

Ad L. Amor simpliciter *platonicus*, qui et organicus, naturalis, et sensibilis dicitur, est affectio erga personam diversi sexus excitata ab eius pulchritudine, animi indole, caeterisque naturalibus dotibus, immunis tamen a quolibet desiderio carnali.

Huiusmodi amorem per se existere posse indubium videtur; difficile tamen est eum in hisce finibus consistere, quum in tanta infirmitate naturae vix fieri possit, ut carnalis brevi non evadat, quemadmodum experientia testatur. — Iamvero praedictum amorem permittendum non esse affirmamus; primo quidem, quia a Dei divinorumque amore distrahit, cor inordinata sollicitudine replet; praecipue vero ratione periculi, quod si ab initio aliquando nondum grave est, facile tamen ac brevi tale evadit, ut diximus. Id clare eruitur ex S. Scripturis: « virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius »¹; « averte faciem tuam a muliere compta »²; « Propter speciem mulieris multi perierunt: et ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit »³. Id ipsum apud SS. Patres passim; quin etiam apud scriptores prophanos⁴.

Ad II. Quamvis verum sit quod asserit Fabianus, se nullam pati carnalem concupiscentiam, nec ullum

cum Livia actum inhonestum umquam commisisse (quae assertio forsitan ex conscientia cauteriata procedere posset), tamen eo modo cum Livia se gerens, a peccato excusari nequit, quia ex amore et frequentia, de quibus in casu, necessarium ferme est, ut scandalum et periculum Liviae ingeratur, ut amor coniugalis imminuatur aut etiam tollatur omnino in Fabiano, ut gravi moerore eius uxor afficiatur, et domestica dissidia exoriantur. Verum his etiam remotis, Fabianus nequit a peccato excusari, quia in periculo peccati versatur, quod in salebrosa hac re nullo negotio grave fieri potest. Quapropter munus erit Confessarii omni quo potest modo ab huiusmodi familiaritatibus et frequentia poenitentes dehortari et remove, iis denegata etiam absolutione, si oboedire detrectent.

Ad III. Ex praedictis colligitur tam

Liviam quam eius matrem teneri sedulam operam dare ut abscindatur dicta familiaritas et frequentia. Id enim exigit in utraque charitas erga Fabianum eiusque uxorem; materna vigilantia qua mater consulere tenetur famae et honestati filiae suae: et periculum in quo Livia versatur castitatis amittendae.

P. P.

236. DE POLLUTIONE.

Gervasius, iuvenis decem et octo annorum, confessionem instituens apud Dominicum confessarium, denuntiat se, cum pollutiones nocturnas habeat, si expurgiscatur, gaudere solere de actus voluptate, cum alius confessarius, Hieronymus, ei dixerit actionem non esse de se malam ideoque de eadem gaudere licere absque peccato. Cum vero non-

¹ *Ecch.* 9 > 5.

² *Ibid.* 8.

³ *Ibid.* 9 et ss.

⁴ Cfr. Descuret, *La Medicina délit passwru*, vol. II, cap. VII.

nulla scrupula persentiat, iterum rem denuntiat Gervasius et a Dominico consilium petit.

Quaeritur:

1. Quid sit pollutio.
2. Quare graviter illicita habeatur.
3. Quid de pollutione nocturna et quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Pollutio sic dicta a materia liquida, quae tunc effundi consuevit, dicit satisfactionem veneream extra copulam completam.

Potest esse *involuntaria et mere corporalis* ad solam vitam vegetativam pertinens (e. gr. spermatorrhea); *involuntaria et simul animalis*, hoc est pertinens etiam ad vitam sensitivam, quae sine culpanda causa et sine consensu accidit e. gr. in somno.

Tandem potest esse *voluntaria* vel quia voluntarie excitata, vel saltem voluntarie admissa.

Tum peccatum eiusmodi vocatur solitarium, ex ordinaria agentis circumstantia; mollities ex debilitate animi quam prodit; masturbationem ex frequentiore modo quo committitur (quatenus parum scientifice, masturbationem intelligunt aliquam manu factam stuprationem) *.

Ad II. Gravem esse pollutionis voluntariae seu voluntarie admissae malitiam, etiam ex ipso iure naturae, est communis et certa catholicorum sententia.

Ab ipsa natura istam immunditiam damnari iterum negavit Caramuel de cuius assertis sumpta est propositio 49 quam, ut minimum, tamquam scandalosam et in praxi periculosam damnavit *Innocentius XI*, « Mollities iure naturae prohibita non est. Unde si

Deus eam non interdixisset, saepe esset bona et aliquando obligatoria sub mortali » 3.

Recentius S. Officium ad propositum dubium: «Utrum licita sit masturbatio directe procurata ut obtineatur sperma quo contagiosus morbus *blenorragia* scientifice detegatur et quantum fieri potest curetur », respondit: *negative* (2 aug. 1929) 1.

Attamen catholici, in demonstratione danda non parum laborant, nec unanimes sunt. Tamen, ut ipse notabat *Ballerini* % « interest sane nosse accurate, in quo resideat specialis malitia huius peccati, ut inde normam aliquam sumat confessarius, qua circa interrogandos poenitentes a molestis scrupulis semet facilius eximat ». Siquidem ex cognita intrinseca huius sceleris malitia, cognoscitur etiam num malitia pollutionis specificè differat ab alia luxuria imperfecta, ideoque num oporteat in confessione aperire talem circumstantiam an sufficiat peccatum luxuriae contra naturam simpliciter accusare.

Iamvero: alii pollutionis malitiam ponunt in frustranea seminis, cuius destinatio est bonum speciei, effusione extra concubitum. Ita e. gr. *Ballerini* 2; ita etiam *Lehmkuhl* 7; alii in perfe-

1 Medici pollutionem onanismi vocant, quam viKon theologi moralisUc cuidam perverso matrimonii usui roervant.

- CaBAMVIU I heoL intent., I 4. n i960, 1965.

1 S. Officium, 2 mart. 1679: Denz. 1199

4 A. A. S., 21 (1929) 490.

A. Ballerini-D. Palmieri, *Opus theologicum*, II, n. 1026.

* A. Ballerini-D. Palmieri, o. c., II, n. 1026.

1 A. Lehmkuhl, *Theol. moralis*, I, n. 1039, 3.

cta delectatione venerea extra concubitum (Palmieri, Génicot); alii demum ad rationes extrinsecas effugiunt; nempe ad abusus qui orirentur, si pollutio indiscriminatim permetteretur (Sanchez).

Melius e contra malitia pollutionis ostenditur sequenti ratiocinio.

Pollutio voluntaria continet substantialem violationem ordinis essentialis. Ergo est semper peccatum mortale. Siquidem substantialis ordo facultatis venereae dicit communem actum viri et mulieris in bonum speciei principaliter institutum. Vir ac mulier, qui se polluunt, substantialiter istum actum violant eiusque ordinem invertunt, exercentes, qua singuli et unice in bonum individuale, operationem communem et principaliter destinatam in bonum speciei. Nec ulla excusatio valetudinis dari potest: siquidem numquam ob finem bonum licet adhibere medium intrinsecum malum. Nec dicatur ipsam naturam nobis pollutiones procurare, ideoque illas non esse intrinsece malas, si a nobis voluntarie procurentur. Siquidem etiam lege naturae morimur, quin exinde suicidium licitum evadat.

Consensus in pollutionem casualem est etiam graviter malus. Quod prima fronte videtur inconueniens et absurdum. Siquidem consensus bonitas vel malitia mensuratur a re, in quam ipse consensus fertur; consensus enim dicit approbationem intellectus atque voluntatis gaudium: intellectus autem bene approbat rem bonam, atque de illa merito gaudere potest voluntas. Pollutio autem naturaliter exorta, nihil continet in se mali, cum natura malum non operetur. Ergo neque malum est consentire in illam.

Verum, cum consensus dicat approbationem intellectus atque gaudium voluntatis, sciendum est duplicem esse consensum, sicut dupliciter accidere potest intellectus approbatio volunta-

tisque delectatio. Et revera duplex est intellectus: speculativus et practicus. Intellectus speculativus rem ut in se considerat, eiusque finis non est actus extrinsecus, sed actus proprius. Ideoque si intellectus speculativus, contemplando aliquam rem, illamque bonam esse considerans, ipsi assentiatur, minime eius naturam mutat; sed potius bonitas assensus sui commensuratur ab ipsa bonitate obiecti considerati. Nec voluntas quippe quae naturam intellectus sequatur, prohibetur quin de illo gaudeat et delectetur: siquidem delectatio obiecti boni bona est.

Intellectus practicus e contra rem ut factibilem, non simpliciter ut cognoscibilem, considerat; et proinde, dum in intellectu speculativo, res ad intellectum se habet ut mensura ad mensuratum, in consideratione intellectus practici se habet ut mensuratum ad mensuram. Mensura rei ipse intellectus est. Si ergo intellectus practicus, aliquam rem ut factibilem considerando, illi assentiatur, unde bonitas vel malitia talis assensus est dimetienda?

Non amplius a bonitate rei ut sic, sed a bonitate vel malitia rei ut factibilis per personam, quae illam considerat. Similiter ratiocinandum est de delectatione talem consensum consequente. Nec opus est, ad hoc ut intellectus practicus operetur quod res nondum existat, sed potest etiam exstitisse aliunde; nam intellectus practicus illi assentiendo suam illam facit. Quo in casu pariter bonitas assensus a bonitate rei ut factibilis est mensuranda.

Sic e. gr. dupliciter potest quis consentire in mortem alterius atque de illa gaudere. Uno modo, quatenus intellectus speculative approbat eventum causatum a Deo, atque de voluntate Dei per illam mortem manifestata gaudet. Iam age: dupliciter po-

test homo consentire in pollutionem naturaliter exortam:

— Uno modo intellectu speculativo approbando ipsum factum physiologicum, deque eius eventu gaudento. Quod illicitum non est, atque verum demonstrat principium, secundum quod potest homo gaudere de re a natura causata.

Alio modo per activam participationem mentis, quae non tantum speculative approbat quae natura est operata, sed voluntarium facit, quod involuntarium antea erat. Hac activa participatione ratio iterum sensu abripitur ad fruendum singillatim operatione quae solum ut ad speciem pertinens amari potest.

Ad III. Pollutio nocturna in aetate adulta vero vel iuveni caelibus accidere solet. Si bis in mense accidat, nullum adest regulariter periculum pro sanitate. De insolita frequentia, praesertim quae corpus fatiget, bonus medicus utiliter consulitur.

Moraliter considerata obiective nullam reprehensionem meretur: ipsa enim est involuntaria.

Ideo eam desiderare ob commoda, quae casu sequuntur, vel de illa subsequuta intellectualiter gaudere non prohibetur, dummodo quis caveat ne gaudium ac delectatio feratur, proprie non in pollutionem praeteritam qua talem, sed in praesentem veneream excitationem, quae solet generatim concitari cogitatione huiusmodi.

Grave autem est consentire in delectationem veneream praesentem. Periculum eiusmodi quam maxime adest quando quis delectatur non simplici-

ter de pollutione nocturna qua tali, sed de delectatione quae ipsam comitata est. Immo tunc, ni fallor, meo iudicio, gaudere praecise de delectatione qua tali fieri nequit sine peccato gravi.

Delectatio enim pollutionem naturalem sequens, iam est aliquid quod ad vitam sensitivam pertinet, hoc est ad concupiscibile. Concupiscibile vero complete non exultat liminibus moralitatis, eo quod deberet ratione moderari. Rebellio si quae fiat semper sapit materialem saltem inordinationem corporis adversus spiritum. Quod si accidat in somniis, extra vel contra hominis voluntatem, nullam profecto dicit formalem malitiam: deest enim voluntarium. Attamen multo ultra progrediretur qui talem delectationem, quia nondum formaliter malam, bonam diceret.

Siquidem moraliter neque bona, neque mala est, utpote actu coniunctum non habens voluntatis elementum cuiusque moralitati necessarium. Verum in se, obiective spectata, materialiter continet elementa malitiae: habetur scilicet materia, sed deest forma. Fac illa adveniat, etiam consequenter, ob consensum subsequentem voluntatis, iam non solam materiam habes, sed materiam sua forma actuatam, quae proinde constituitur in ordine et specie moralitatis ipsi consentaneis.

His principiis innixus Dominicus meliore quo fieri potest modo rem explicabit Gervasio, errorem Hieronymi corrigens et iubens Gervasium ut in futurum ab huiusmodi delectatione abstineat. De praeterito non est inquietandus, attenta bona fide.

P. P.

237. DE ONANISMO CONIUGALI.

Rosa virum habet quem constanti experientia cognoscit onanistam esse, copulae abruptione tantum adhibita.

Pluries ac pluries conata est illum a tam nefando crimine retrahere

sed incassum. Nunc, cum iam triginta novem annos habeat, angitur tam longa cooperatione ad malum; ex altera parte, cum sanitate non floreat, veram detestationem peccati non habet; uno nonnunquam gaudet circa effectus secutos, cum utrum non gestet et ab onere et labore partus libera sit. Confessionem igitur instituens apud Marium, confessarium, ab eodem quaerit:

1. Quid de eius cooperatione ad peccatum viri et de obligatione correctionis.
2. Utrum sibi liceat gaudere de voluptate actus a viro abrupti.
3. Utrum sibi liceat gaudere de bonis effectibus quoad se.

SOLUTIO

Ad I. Actus uxoris reddentis debitum marito ita petenti duplicem respectum habet: cooperationis ad peccatum mariti, et correctionis fraternae. Attenta sola cooperatione nulla specialis causa requiritur, ut uxor viro debitum reddere possit. Namque nec materialiter quidem cooperatur peccato illius. Nec ceterum sua negatione aliquid impedit praeter actum externum peccati, quod maritus prava sua intentione iam commisit. Praeterea copula debita est uxori. Haec, cooperando, saltem imperfectam rei sibi debitae praestationem obtinet. Idcoque, re sub hoc aspectu considerata, mulier non tantum debitum viro onanistae reddere potest, sed etiam petere, quin alia causa requiratur quam incommodum quod pateretur, si copulam quam cuperet, petere non valeret. Illa enim petit rem, ad quam ius habet. Maritus non nisi ob suam pravam voluntatem peccat, cuius ceteroquin malum habitum gerit.

Verum est alter aspectus, correctionis nempe fraternae. Unicuique enim Deus mandavit de proximo suo. Idcoque uxor a fortiori, quantum potest, debet corrigere maritum, ipsique peccati periculum vitare.

Quapropter si maritus petit, fieri potest, ut propter repulsam uxoris, maritus ad recte utendum coniugio adducatur. Tunc si spes non sit satis

remota, caritas uxorem obligabit, ut emendationem mariti hoc modo procuret. Caritas autem numquam obligat cum gravi incommodo: ideoque hoc praeceptum cessabit, quando grave erit uxori se a copula abstinere. Similiter ipsi esse poterit grave non petere. Tum igitur, cum sibi ius sit ad copulam, permissio peccati mariti excusabitur gravi suo incommodo. Ideoque ipse S. Alfonsus negat uxorem debere plus quam semel vel bis iure suo petendi ideo abstinere¹.

Tandem ad praxim quod attinet, potius quam repulsa, efficacior erit supplicatio uxoris eiusque tristitia, coniuncta cum resignatione, quae amorem proprium mariti nullatenus offendit.

Sed ne peccato consentire videatur, debet pro spe fructus, monitis ac precibus virum ab hoc crimine avertere. Attamen, ut animadvertunt omnes Auctores, non tenetur singulis vicibus monere, si nullus fructus speretur; et si absque gravi incommodo e. gr. absque timore indignationis, dissidii, adulterii etc. monere non possit, monitionem omittere potest.

Hoc semper et nos diximus quoad

¹ Cfr. S. Alfonsus, VI, n. 947. — Cfr. *responsum S. Poenit.*, 8 iunii 1842: *Decisiones S. Sedis...*, cd. II Batzill, p. 12-14, V.

^a *Respons. S. Poenitentiae*, 27 maii 1847: *Decisiones S. Sedis...*, cd. H. BATZILL, p. 14-15, VI

primum modum onanismi, et quod attinet ad complicitatem uxoris.

Ad II Sed quid *de eiusdem actus voluptate*?

In primis patet, quomodo incompleta voluptas, quae ex eiusmodi actu incompleto enascitur, potest a muliere acceptari. Quousque enim vir non se retrahit, actus bonus est: delectatio autem actus boni bona est. Cum tamen actus cognoscatur ab initio non perficiendus potestne teneri a muliere completa voluptas?

Ut patet completa mulieris fruitio per se etiam in actu completo coniugali deberet a muliere sumi simul cum completa fruitione viri (simultaneitate saltem morali) ne uxor fraudulenter et perpetuo possit sibi plenum usum facultatis venereae quaerere extra operationem, quae ordinem ad generationem de se dicit. Nihilominus fieri potest ut completa voluptas illi accidat ante completam voluptatem a marito habitam. Huic voluptati certe consentire potest: sumitur enim in actu communi, qui, quantum est ex se, perfici debet; atque insuper proxime coniungitur cum mariti voluptate.

Hanc eandem voluptatem, si contingat durante actu onanistico, antequam vir se retrahat pariter mulier potest acceptare. Sumitur enim in actu, qui natura sua bonus est et non nisi ob posteriorem malam mariti voluntatem ad finem non perducitur. Hoc est, mulier quantum est ex se, omnia posuit ad actum secundum naturam, ideoque omnium potest relativam voluptatem capere. Immo permittunt Auctores, ut, quando sola viri voluntate copula abrumpitur, uxor ante copulam se excitet ut possit durante copula delectationem perfectam experiri et admittere. At postquam vir se retraxerit, si quae satiativam

delectationem nondum experta sit, eam sibi procurare non licebit, nec in subortam potest consentire. Unde hic casus distinguitur a praecedenti et etiam ab alio casu, quando post copulam ex parte viri perfectam, uxor quae nondum completam voluptatem assecuta est, tactibus se excitat ad complendum actum, quod licitum esse dicimus. Et ratio utriusque differentiae in promptu est.

Siquidem, quod attinet ad primum casum, quousque actus inter coniuges perduraverit, ordinem dicit ad suum completum terminum: ideoque potest mulier suam completam voluptatem durante actu exortam vel causatam admittere illam ordinando ad completam voluptatem mariti, quae tantum per accidens deerit.

Similiter quoad secundum casum uxor suam posteriorem voluptatem ad anteriorem viri satietatem ordinare potest. Sed, postquam vir se retraxerit, nulla amplius remanet spes complendi actum inceptum, ideoque mulier, quae nondum experta sit completam satisfactionem, illam neque amplius procurare nec admittere potest, cum non possit ordinari nec ad completam alterius partis satisfactionem antecedentem, nec ad subsequentem.

Ad III. Ipsum peccatum viri uxori non posse placere, in comperto est. At cum vera peccati displicentia et detestatione coniungi potest quaedam complacentia seu gaudium circa effectus; v. gr. si uxor viri onanistae gaudium concipiat quod uterum non gestet, ab onere et labore partus, educationis libera sit. Quae si accidat, non illico peccati damnari debet. Verum uxori agendum est, ne illo gaudio nimis se occupet, alioquin fieri facile potest, ut complacentia de illis effectibus transeat in complacentiam ipsius causae seu peccatorum, quae illis effectibus ortum dederunt. Sua-

dcendum ergo est, ut si tale gaudium mentem subeat, ipsa peccatum viri positive detestetur, atque ita se paratam esse coram Deo declaret, ut, si

optio illi detur, numquam ipsum abusum velit.

Et ita patent quae Marius Rosae respondeat. P. P,

238. DE CHOREIS.

Fabritium confessarium Lucilia consilii causa adit. Eadem enim choreas frequentare solet, sive quas familiae amicae promovent, sive quae omnibus, soluto pretio, patent. Quandoque omnia recte procedunt; quandoque, e contra, graviter commovetur, praesertim cum a procacioribus iuvenibus arctius comprimatur ac molestius contrectatur. Haec enim solent postea pravas cogitationes excitare quibus haud semper efficaciter resistit.

Confessariorum quibus rem manifestavit alii aliter sentierunt. Alii enim ei permiserunt privatis dumtaxat choreis interesse; alii e contra omnes choreas eidem sub gravi interdixerunt; atque alii, tandem, id dumtaxat prohibuerunt quominus cum procacioribus iuvenibus amplius saltaret. Quibus auditis, Fabritius respondet absolutam atque universalem hac de re legem tradi non posse, sed hoc omnibus patere principium ut ea devitentur quae graviter periculosa praevidentur.

Quaeritur:

1. Quodnam sit morale iudicium de choreis ferendum.
2. Quae sint confessarii officia circa choreas.
3. Quid de diverso agendi modo confessariorum.

SOLUTIO

Ad I. i° Principium a quo pendet solutio ita dilucide proponit S. *Thomas* in caput 3 Isaiae: « Ludus secundum se non est malus; aliter in ludis non esset virtus, quae dicitur eutrapelia... sed secundum quod ordinatur diverso fine et vestitur diversis circumstantiis, potest esse actus virtutis vel vitii. Quia enim impossibile est semper agere in vita activa et contemplativa, ideo oportet interdum gaudia curis interponere, ne animus nimia severitate frangatur et ut homo promptius vacet ad opera virtutum. Et si tali fine fiat de ludis cum aliis circumstantiis, erit actus virtutis et poterit esse meritorius, si gratia informetur. Istae autem circumstantiae videntur in ludo choricali observandae; ut non sit persona indecens, sicut cle-

ricus vel religiosus, ut sit tempore laetitiae, ut liberationis gratia vel in nuptiis vel huiusmodi; ut fiat cum honestis personis et cum honesto cantu et quod gestus non sint nimis lascivi et si qua huiusmodi sunt. Si autem fiat ad provocandam lasciviam et secundum alias circumstantias, constat quod actus erit vitiosus ».

20 Agitur in casu de *ludo choreali*, idcirco iudicium morale circa huiusmodi actus et respective habitus ferendum est iuxta doctrinam *de ludis in genere* et *de hoc ludo in specie*. Prima pars ab eodem Angelico data opera evolvitur in II-II ', ex qua breviter desumere oportet quae magis ad rem praesentem faciunt.

1 Quacst. 168.

3' In art. 2, postquam ostendit quod « oportet interdum aliquibus talibus uti », sequitur: « Circa quae tamen videntur tria esse praecipue cavenda. Quorum primum et principale est quod praedicta delectatio non quaeratur in aliquibus operationibus vel verbis turpibus vel nocivis... Aliud autem attendendum est ne totaliter gravitas animae resolvatur... Tertio autem attendendum est sicut et in omnibus aliis humanis actionibus, ut congruat personae, tempori et loco, et secundum alias circumstantias debite ordinetur ».

4 Quaerit deinde an peccatum esse possit in ludi superfluitate 2 aut in eius defectu 1. Quoad hoc ultimum respondet: « Est contra rationem ut aliquis se aliis onerosum exhibeat, dum nihil delectabile exhibet et etiam aliorum delectationes impedit ». Quoad utrumque vero optime ibidem rationem assignat: « Sed quia ludus est utilis propter quietem et delectationem; delectatio autem et quies non propter se quaeruntur (rationabiliter) in humana vita, sed propter operationem 1, ideo “ defectus ludi minus est vitiosus quam ludi superexcessus ”. Unde Philosophus dicit... quod pauci amici propter delectationem sunt habendi, quia parum delectationis sufficit ad vitam quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo ».

50 Patet quanti momenti sit haec animadversio, quae gravior adhuc apparet ex responsione ad 2 1, de illis « qui inordinate ludis utuntur et eorum praecipue qui finem in delectatione ludi constituunt, sicut de quibusdam dicitur 1 “ Aestimaverunt esse lusum vitam nostram ”: contra quos

dicit Tullius: “ Non ita generati a natura sumus, ut ad ludum et iocum facti esse videamur; sed ad severitatem potius et ad quaedam studia graviora atque maiora ” ».

6" *De choreis in specie*. S. Thomae asserenti quod *ludus* chorealis, sicut et quilibet alius: « secundum se non est malus », unanimiter concinunt moralistae, qui tamen concorditer addunt plus minus: sed *prout nunc* sive *prout apud nos* fiunt choreae sunt periculosae, aut periculis plenae et multorum occasio peccatorum, necnon et scandali.

7° Non est cur immoremur circa vicissitudines huius doctrinae. Difficultatem aliquam semper fecit modus loquendi SS. Patrum, qui videntur choreas omnes absolute damnare, et fuerunt deinceps qui eorum dictis nimis inhaerent. Quidquid est de motivis quae ad hoc explicandum allata sunt, certo tenendum videtur illos sic loquutos fuisse uti animarum pastores, ut fideles absterrent a damnis et periculis quorum testes erant: etsi concedi posset quod fortasse, ut imbecillos confirmarent aut devios revocarent ad medium, aliquantulum verbis saltem tenuis declinarent in extremum. Sed fuerunt et contra posteriore aetate qui nimium tribuere viderentur principio obiectivae chorearum indifferentiae, quod non paucis occasionem praebuit ut hoc principio abuterentur.

8" Animadvertere liceat quod, ni fallor, conceptus huius indifferentiae non idem prorsus manet in modo loquendi recentiorum ac in mente S. Thomae. Hic enim ludum chorealem considerat ut quid mere materiale, ac proinde in actu saltandi, deficiente moralitate ex parte obiecti, ea mutuetur oportet ex fine operantis et ex circumstantiis. Dum et contra moderni cum pronuntiant: choreae in se sunt indifferentes, in mente illas habent prout existunt cum propriis circumstantiis inhaerentibus tanquam quid constitutivum, per

» A. J.

• A 4

1 Ut dicitur *Ethic*, hb X» cap 6.

• A 2

• *Sap* 15» 12

quod in diversa genera seu classes distinguuntur, proprio nomine designantur, ac eorum malitiae seu periculi gradus — aut relativa absentia per se — discernuntur. Inde auctores monent attendendum cum primis ad speciem chorearum seu ad rationem saltandi iam praestabilitam. Id tamen non impedit quominus aliae circumstantiae, aggravantes vel attenuantes, possint superaddi; ideoque fieri potest ut choreae quae eodem nomine veniunt, non par periculum facessant quovis loco et tempore.

9° Quomodo res se habeat ex natura rei et ex diuturna experientia, magna ex parte adumbrat Benedictus XIV⁹; in qua demonstrandum assumit « primum choreas cum scelere reipsa plerumque coniungi, licet in se nihil nefarii contineant » s. Postquam breviter exposuit discussiones quae hac de re extiterunt, ita concludit 9: « Esto igitur, nulla insit choreis turpitudine, si illas inspiciamus tanquam facultatem aliquam, ob quam certa lege et veluti ad numerum sonitumque pedes moveantur »; imo concedendum est « virtutem aliquando cum Choreis implicitam contineri », ut in exemplis quae adducit ex Libris sacris, ac prosequitur: Non huius tamen generis ac naturae saltationes nunc instituuntur... Pudor et castimonia in aperto discrimine versantur, tot denique pericula occurrunt, quae ante oculos exponemus, non quidem ab anachoreta descripta vel a severiore theologo, aut aliquo concionatore qui res amplificare soleat, sed a Francisco Petrarca, qui in Dialogo 24 de Choreis haec scripta reliquit: « Non tam ibi delectatio praesens est quam speratae delectationis auspiciu. Veneris praeludium illud quidem, sono stupidas ac misellas circumducere atque urgere et stringere

atque specie urbanitatis attingere; liberae ibi manus, liberi oculi, liberae volant voces, pedum strepitus et multorum cantus dissoni et tubarum clangor, conversatio et pulvis et, quae saepe ludis additur, hostis pudicitiae et amica scelerum, nox ipsa: haec sunt quae timorem ac pudorem pellunt; hi sunt libidinum stimuli, haec laxamenta licentiae ». Sic ille pro moribus sui temporis, et, quoad substantiam, est lamentum saeculorum.

io¹⁰ Adducitur ibidem testimonium S. Caroli Borromei, qui choreas appellat « offensionum et peccatorum seminaria », necnon et S. Roberti Bellarmini, qui in concione Lovanii habitata, novam memorat circumstantiam: « Tu ad calorem adolescentiae addes calorem potationis, deinde ibis et redibis, cantabis, saltabis cum puella, et ego nihil mali suspicabor? »; ut duriora omitamus.

ii° Conferre iuvabit veterem poetam, choreas in genere iudicantem, cum theologo nobis coaevo qui de choreis *honestis* sic scribit: « Choreae per se quidem indifferentes sunt, sed prout nunc instituuntur, nunquam a periculo peccandi prorsus immunes sunt: liberior conversatio inter personas diversi sexus, manuum contrectatio, concentus musici commoventes, nervorum excitatio ex usu potus alcoholici, nocturnum tempus, etc., aliquod, saltem leve, periculum semper continent, ideo choreae per se nemini suadendae, imo potius omnibus dissuadendae sunt »¹⁰.

12 Ipse S. Franciscus Salesius, qui pro contraria parte quasi patronus tractatus est, nedum choreis faveat, inter praecipuos censores computandus est; sufficit inspicere cap. 33 (et 34) partis III *Introductionis in vitam devotam*: « Saltationes choreae et similes tenebricosi coetus ordinarie attrahunt

⁹ *Institutione cccles.*, LXXVI,

» Par. II.

* Par. V,

¹⁰ NoIdin-Schmitt, *De Sacramentis*, cd 22f 421» 3.

omnia peccata et vitia in illis locis regnantia... ». « Salta parum et raro, alias enim periclitaris cor his apponere », quod ipse omnino fugiendum inculcat tum heic tum data opera cap. 23 part. I. Cui plane concordant moralistae, sic *D'Annibale*: «Quae leve per se periculum continent, plerumque evadunt graviter periculosa, si fiant crebro vel diu» 11; et maxime ad rem faciunt superius allata ex S. Thoma (n. 5) contra illos qui quasi ad hoc nati et in hoc proprium finem constituisse videntur. Tandem monet sanctus Episcopus: «Si quando his interesse opus est, attende ut tuae saltationes bene paratae sint modestia, dignitate ac recta intentione »; et prae-cautiones tum in actu tum antea, tum postea adhibendas hortatur, de quibus ii qui maxime indigent minime sunt solliciti.

130 Periculum hoc, quum in morali-bus versemur, nunquam erit insuperabile nec aliunde pro omnibus aequale, sed in singulis urgebit iuxta cuiusvis dispositionem, in communi iuxta vigentem — pro temporum et locorum diversitate — morum disciplinam vel e contra licentiam. Quae licentia, dum ex parte effectus est chorearum, vicissim efficacem influxum exercet ut publica oblectamenta magis ac magis in deterius ruant utpote manifestatio vitii triumphantis ac medium ad illud explendum.

14 Magna huiusmodi progressio ultimis temporibus facta est, ita ut moralistae choreas historice describant secundum tres gradus malitiae quam continent et periculum quod afferunt. Atque primo quidem gradui, quum scii, choreae nonnisi leve periculum constituebant, assignant totum tempus praeteritum, de quo superius actum est.

15" Sed medio circiter saeculo elapso

varia saltationum genera inducta sunt quae graviter periculosae communiter putabantur; quae tamen tractu temporis, consuetudine invalescente atque inspecta speciali attentione ad servandas artis regulas requisita, absque gravi periculo frequentari possunt, et iamdiu apud honestas etiam societates et familias admittuntur. Tandem cum primum esset ut iam existentes ab aliis noviter inventis lubricitate superarentur, ineunte hoc saeculo deventum est ad choreas sic dictas *modernas*, quae omnium consensu dicendae sunt graviter per se inhonestae, atque ita ut vix bona utcumque voluntas saltantium efficere valeat ut haec nota ab eis amoveatur. « Ortum habuerunt inter gentes barbaras libidini deditas, et ex intentione choreographice repraesentandi procacitatem sexualem » 12.

16" Ex his iam patet unum ex elementis quae adeo periculosas reddunt hodiernas choreas — maxime iunioribus, quos directe heic semper intendimus — imo quod tales eas constituit in seipsis, sed alia adsunt quae valde in eundem finem conspirant. Imprimis opus est, ut honestas in choreis servari possit, « ut fiat cum honestis personis », prout audivimus a S. Thoma. Quomodo autem res procedat ediscere debemus ex testimonio scriptorum fide dignorum qui haec data opera illustrent, et satis sit opus *Futures Epouses*, auctore Ab. Ch. Grimaud. Iuxta ipsum 13, si agitur de choreis publicis, iis non exclusis quae institutae dicuntur ad iuvanda opera charitatis seu beneficentiae, et in quibus liber patet ingressus omnibus qui solvere possunt pretium statutum, facile intelligitur quales socios inveniet puella ingenua et honesta. Sed etiam quando aliqua familia ad proprias aedes convocat amicos, solent virorum

t= Ita NOLDIN-Schmitt, *De Sacramentis*, 421, nota 3; et alii similiter.

Pag 174 ss.

invitationes profundi, ne forte contingat de eorum penuria erubescere; et praesertim post bellum, quum eorum copia sit imminuta, facile evenit ut qualitas cedere debeat numero. Pergit sequelas describens, quae forte non eodem gradu ubique sequentur, sed neque credendum est quoad rei summam adeo differre.

170 *De vestibus* vero seu potius de nuditatibus, iam alias actum fuit, sed specialem applicationem habet in praesenti argumento; de quo ita quoad substantiam citatus auctor: Ex conventionem quadam profana, ibique recepta, possunt puellae in choreis ita se exhibere ut erubescerent in publicum prodire. Nunc autem satis est videre muliebrem habitum et ornatum per vias civitatis: tanquam ab omnibus probatum publice exhibetur quod olim vix tolerabatur uti vestis serotina (de soirée). Quo ergo haec iam demissa sunt in choreis? Licentia quae in his locis invaluit vix concipi potest.

18° Aliquid certe concedendum est asserto « ab assuetis non fit passio », quod valet speciatim de choreis privatis inter personas quae saltem exteriorem formam ac decentiae regulas servare tenentur; sed in genere, et imprimis pro iunioribus, merito ait auctor: « Dictum fuit quod vestimentum est murus castitatis, at miserae puellae ad hunc statum redactae, non amplius sunt arces munitae sed civitates apertae ». His addendus est mos, nuper inductus, vestis perbrevis qua adolescentulae se exercent ut hanc artem addiscant.

190 Quaestio seorsim fieri solet de choreis *cum larvis*, et satis communiter eas indicabant magis periculosas, quod facile dandum est ubi omnibus patet accessus; tamen in choreis privatis vigilanter instructis id non videtur timendum, aliunde id commodi habent quod oculorum offendiculum tollant vel minuant.

20° Notandum quod auctores de his agentes prae oculis praecipue habere solent choreas urbanas i. e. quae cum apparatu quodam celebrantur. Quod ea quae *in pagis seu a ruricolis fiunt*, certe usque ad tempora nostra loci inveniebantur, in quibus, Christiana morum simplicitate adhuc fiorente, raro haberentur et nihil, exterius saltem, apparebat reprehensione dignum, nec in ipso actu nec eius occasione. Ubi autem contrarius spiritus obtinet, uti magis semper timendum est, res procedere possunt peius quam in civitate, quia morum rusticitati generatim coniungitur amplior delinquendi facultas et minor vigilantia.

210 Quum choreae nunquam sint a periculo prorsus immunes, laudandum est ac omnibus prudenter suadendum ab eis abstinere, praesertim ab earum assiduitate. Sed quum agitur de choreis honestis, alias ubi nullum imminet periculum speciale seu probabile, sive nocumenti pro subiecto sive scandali pro aliis, quaelibet rationabilis *causa* sufficiet, ut iis nonnumquam indulgeatur. Quando vero non leve periculum imminet, gravis *causa* requiritur et quidem *proportionate* gravitati periculi eiusque probabilitati. Haec causa generatim respiciet caritatem et pacem cum iis quibus magis est aliquis obstrictus, et haec caritas, ut vera sit, componi debet cum caritate erga Deum et erga seipsum, quae fugiendam praecipit proximam peccandi occasionem; et si quando et hanc subire necesse sit, ita se praemunire ut occasio fiat remota; quod iudicandum est ex ordinario tenore propriae vitae spiritualis et ex actuali animi dispositione necnon ex experientia si adsit.

220 Multiplices huiusmodi causas recensent auctores, in quarum gravitate relativa aestimanda attendendum erit ad indolem personarum simulque ad alias circumstantias forsitan concurrentes.

23 Specialem attentionem meretur causa, allegari solita, opportunitatis futuras sibi nuptias conciliandi, quae sollicitudo saepe magis adhuc quam puellas, stimulat earum matres. Non est cur hoc excludatur, dum tamen moderate fiat et prudenter. Imprimis ne occasio immature vel inconsulte arripiatur; sed praeterea haec perpendere iuvabit. Chorea non sunt aptissimum medium ut illae qualitates eniteant quae eximiam uxorem et matremfamilias praenuntiant, nec ibi illam quaerunt iuvenes serii ac honesti; experientia docet tristem exitum matrimoniorum quae talem originem habuerunt; demum puella quae ubique se exhibet, potius timere debet ne contrarium assequatur effectum.

24" Notandum demum quod puellae et mulieres in genere non adeo pronae sunt ac viri ut in hisce quaerant delectationem sensualem, imo nec facile commoveri coram illis quos minime benevolentia prosequuntur: potius ducuntur spiritu vanitatis et curiositatis.

Ad II. i° Confessarius ex officio curare tenetur ut iustum iudicium ferat et opportunum remedium adhibeat, post prudentem inquisitionem circa factum, quae simul sufficientem praebeat notitiam circa indolem et spiritum. Haec desunt in casu nostro, uti videtur, quia Lucilia Fabrilium confessorem adit non qua talem sed consilii causa, et plura alia scienda essent ad sententiam tuto emittendam. Videtur agi de puella bonae voluntatis, honestatis studiosa, quae simul nimis allicitur oblectamentis quae suae aetati congruere vulgo existimantur, nec animae vires suppetant ut amico foedere valeat utrumque componere.

2 Ex allatis non videtur constare de obligatione denegandi absolutio-

scribenda: ut publicis choreis valeat, quoad privatas vero sollicita sit an etiam in his eiusmodi periculis aditus aperiatur, in hypothesis quod numquam experta fuerit: illam serio admoneat quod eius agendi modus spiritus languorem ostendit ac certe aggravaret: demum Luciliae, ac ei similibus, haec sunt inculcanda: Remedium generale atque unicum efficax est intentam erga Deum pietatem fovere, et super hoc fundamento: nobiliores animi sensus per omnia excitare; vitam domesticam, animorum concordia informatam, in deliciis habere; propriis, pro cuiusque condicione, officiis alacriter incumbere, quae, dum illas otio ac taedio subtrahunt, aptas simul efficiunt, ut tunc et in posterum sibi aliisque consulere valeant. Nec ideo prohibentur aliis ludis vacare qui et animo et corpori honestum solatium afferant atque ad alia libentius exsequenda disponant. Sic fiet ut semper in Domino laetantes et exsultantes, periculosis delectationibus non indigeant et, si quando iis uti opus fuerit, indemnes id praestare queant.

Ad III. Confessariis qui « ei permiserunt privatis dumtaxat choreis intéressé » assentiendum videretur iuxta modum numero praecedenti expressum. Illi qui choreas omnes sub gravi interdixerunt, nimio zelo duci videntur, nisi eis alia nota essent quae nos latent. Postremi tandem medium valde simplex at non adeo practicum invenerunt, neque suggerendum putaverunt ut causam effugeret quae talem effectum erat allatura. Fabritii responsio indubie tenenda est; esset etiam utilis si illam proposuisset modo practice et efficaci: neque est completa, quum non iis tantum occurrendum sit quae graviter periculosa praevidentur.

Ita salvo semper meliore iudicio.

B. L.

239. DE CHOREIS ALTERA FACTI SPECIES.

Carolo confessario, tempore paschali multorum confessiones excipienti, inter alios occurrunt hae poenitentes:

- 1) Agnes, mater familias, quae sinit, imo iubet filias in arte saltandi a magistro doceri, etiam cum diversi sexus iuvenibus vicinis vel amicis.
- 2) Caecilia, puella, quae pluries in anno, praesertim tempore bacchanalium et die festivitatis patronalis, interfuit choreis, plerumque natura sua periculosus; imo a quinque annis, non obstante repetita emendationis promissione, taliter egit.

Praedictis poenitentibus Carolus absolutionem denegat.

Quaeritur:

1. An choreae omnes sint prohibitae.
2. An recte egerit confessarius.

SOLUTIO

Ad I. Choreae considerari possunt vel in abstracto et speculative, vel in concreto et practice.

i° Si considerentur primo modo dici nequeunt quid prohibitum. Nam, teste D. Thorna: «Ludus chorealis, secundum se, non est malus; sed secundum quod ordinatur diverso fine, et vestitur diversis circumstantiis, potest esse actus virtutis vel vitii.

Quum enim impossibile est semper agere in vita activa et contemplativa, ideo oportet interdum gaudia curis interponere, ne animus nimia severitate frangatur, et ut homo promptius vacet ad opera virtutum. Et si tali fine fiat de ludis cum aliis circumstantiis, erit actus virtutis quae dicitur eutrapelia, et potest esse meritorius si gratia informetur »¹.

Verum est quidem Patres saepe invehi in saltationes, atque concilia non pauca eas stricte vetuisse, sed, ut clare apparet c textibus, et ut recte notat S. Alfonsus *, tales reprobationes ac prohibitiones spectabant non ludos choreales in se sumptos, « bene vero

modum turpem secundum quem agebantur vel alios abusos qui in eos irrepserant ».

Ceteroquin S. Scriptura choreas quandoque memoratur, eas non solum non condemnando, sed etiam directe, vel indirecte, approbando, quemadmodum constat, v. gr. ex *Exod.* 15, 20 et e *2 Sani.* 6, 5 ss.

Et notare oportet choreas minime fieri malas ex eo solum quod aguntur inter mares et foeminas, cum, vel tali modo actae, non cessent esse actus merae laetitiae, et qui proinde poni potest honeste ac meritorie¹.

Quinimmo, de se, neque amplexus, neque compressiones manuum et alia huiusmodi, quae forsitan occurrunt inter viros et mulieres choreas coniunctim ducentes, eas choreas inhonestas reddunt, quippe quod, ut docet S. Thomas, — paucis tantum cum Caietano refragantibus —; « Osculum, amplexus, vel tactus, secundum suam rationem seu speciem suam, non nominant peccata mortalia; possunt enim haec absque libidine fieri, vel propter

¹ *In haiaia*, c. 3.

- *Theol. mor.*, I. 4, tr. 4» c. i, dub. 1, n. 429.

³ Cfr. *Salmanticensis*, *Cuts. theol. mor.*, tr. 21» c. 8, p. 5» § 2» n. 61; et *Baixerini-Palmieri*, *Opus theol.*, tr. 6, sect. 6, dub. 1, n. 60.

consuetudinem patriae, vel propter aliquam necessitatem, aut rationabilem causam »

2 Hucusque de choreis in abstracto et speculative consideratis. Quid vero si sumuntur nunc concrete et practice?

Hic opus est distinctionibus non paucis.

Etenim, tum ex obiecto suo, seu ex ipsa ratione saltandi, tum ex indole subiecti, id est personarum eis indulgentium, tum ex circumstantiis in quibus ducuntur, choreae fieri possunt vel simpliciter honestae, vel simpliciter inhonestae, vel tandem dubiae ac periculosae.

Breviter de unaquaque classe earum.

a) *Simpliciter honestae* dici debent eae saltationes, in quibus omnia peraguntur secundum regulas modestiae christianae, aut saltem naturalis decetiae.

Huiusmodi sunt choreae quae, olim, multis in regionibus agebantur, nunc vero in perpaucis aguntur, diebus festivis, cum, post divina officia, viri et mulieres, sive separatim, sive etiam coniunctim, at sine amplexibus vel nimia contrectatione manuum, se dant, sub-dio, coram parentibus, amicis, vicinis, et adiuvante rustica musica, simplici ac innocenti ludo choreali.

Ut patet, de se, participatio, tam activa quam passiva, talibus choreis, saltem cum fiat absque excessu, non est ullo modo interdicenda. Per accidens tamen vetari deberet illi, cui, ratione suae peculiaris infirmitatis, evaderet occasio proxima et libera graviter peccandi.

b) Ut *simpliciter inhonestas* reputare oportet, e contra, choreas ubi vel ratio saltandi, vel conditio personarum saltantium, vel circumstantiae quaevis bonis moribus opponuntur.

Liquet non posse, ulla plausibili ratione, excusari participationem, sive activam, sive tantum passivam, in istiusmodi ludis et valde esse dolendum eas non ubique terrarum districte prohiberi per publicas auctoritates.

Choreis simpliciter inhonestis videntur adnumerandae, — licet quidam auctores paulo mitius hac de re sentiant —, saltationes istae recentissimae, quae sub nominibus exoticis «tango», «fox-trott», «turkey-trott», «camel-trott», «shimmy», «one-step», «two-steps», etc., invaserunt, ab aliquot annis, non tantum publica «dancings», sed etiam, et, pro dolor! vel apud honestas familias et societates, festivas coadunationes vix non omnes.

Nam has choreas tales comitantur circumstantiae ut ipsi licentiosi scriptores profiteantur se non intelligere quomodo possit honesta mater filiam suam tali modo saltantem contemplari, quin penitus erubescat e.

Hinc non videtur cur pleraeque, si non omnes, memoratae choreae non dicuntur simpliciter inhonestae, quamvis forsitan inveniri possint puellae innocentes quae eis indulgant non intelligendo, saltem ab initio, earum pravitatem. Et revera nonnulli episcopi, diversis in regionibus, damnaverunt choreas istas recentissimas modo prorsus peculiari.

c) Choreae *dubiae et periculosae* innumerae habentur.

Maxime frequentes sunt, in regionibus nostris: *quadrighia*, *mazurka*, *polka*, *walzer*, *galoppo*, quibus adiungi possunt fortasse paucae e recentissimis supra recensitis ut inhonestae, cum

§ Ita. v. gr. Vermeersch, *Theol. mor.*, I. II, n. 127, qui tamen severius loquitur in *De Castitate*, ed. ait n. 203 et praesertim n. 411.

Cfr. Jos. Germain, *Danseront-elles?* — necnon huius libri copiosas recensiones in «*Etudes*», 1923, t. 175» P. 193 ss. et in «*Nouvelle Revue théologique*», 1924, t. 51, p. 32 ss.

< II-II, q. 1*4. a. 4 in c. — Cfr. Salmant., o. c. tr. 26. c. 3» § 1» n. 27. § 3. nn. 34'4\$.

fuerint, in quantum fieri potest, correctae et, ut ita dicam, expurgatae.

Periculosos esse modos eos saltandi omnes dubitari nequit.

Etenim, etiam in eis, vir presse amplectitur mulierem, dum ambo, manibus iunctis, vel etiam implexis, atque facie unius ad faciem alterius prope admota, ducuntur, musica plus minusve lasciva rhythmum signante, saltibus et circumactibus modo languidis, modo velocibus, ita ut nonnunquam, — praesertim vero in walzer et in galoppo —, foemina mari se committat totam et velut per eum rapiatur.

Non raro aliunde crescit periculum e ratione subiecti saltantis, — quod accidit plerumque cum choraizant coniunctim iuvenes et puellae, in quibus concupiscentia carnalis, sat recenter evigilata, solet esse vehementior, vel aliae personae ad venerea valde propensae, aut delectationibus frui sensibilibus, vel amores pariter sensibiles fovere intendentes.

Adde istas choreas duci saepe in aulis clausis, calore, luminibus et suavis odoribus refertis, atque durante nocte, c qua altera circumstantia, ac ruri praesertim, non raro sumunt iuvenes et puellae occasionem indulgendi sermonibus, amplexibus, osculis, tactibus, etc., impudicis, cum nempe coniunctim accedunt a proprio pago ad locum chorearum, vel ex hoc loco domum revertunt.

Denique vestes, quas solent induere mulieres ut ludo choreali se dent, viris adstantibus ansam praeberere innumeris aspectibus et desideriis pravis, nemo est qui nesciat.

Talia omnia, ut patet, non possunt non creare periculum, et quidem magnum periculum, pro castitate, eo quod sunt, de se et quam maxime, incentiva libidinis.

Attamen, ut patet etiam, periculum istud magis imminet generatim in choreis publicis quam in privatis, magis

adhuc in iis choreis publicis quae, in sic dictis « dancings » magnarum civitatum, aguntur inter ignotos, maxime denique in choreis publicis larvatis, in quibus tam facile ac libere habenae remittuntur turpi et effrenatae licentiae.

Et hic notare oportet idem periculum exsistere, in choreis de quibus fit sermo, non solummodo pro ipsis saltantibus, sed pro eis quoque qui in saltationibus nullam partem activam sibi assumunt, contenti tripudium aliorum contemplari. Immo, testatur Bernardi se audivisse eum « qui dixit magis facile esse ut quis peccet choreas aspiciendo, quam in ipsis choreis saltando; idque forsitan verum est. In primo casu adest tota commoditas considerandi, et libidinem fovendi; in secundo autem, agitatio, distractio et tripudium minorem libidini aditum relinquunt ».

Ad praxim nunc quod attinet, principia quaedam.

1) Interdicendae sunt choreae de se dubiae et periculosae iuvenibus et poenitentibus omnibus qui, licet eas non adeant cum fine pravo, in ipsis tamen, aut semper, aut frequenter peccata mortalia admittunt, et qui aliunde nullo modo coguntur ad eas celebrandas. Nam, pro huiusmodi poenitentibus, occasionem efformant liberam et proximam graviter peccandi, — quam occasionem omnino tenentur deserere, nec velint se indignos reddere absolute.

2) Poenitentibus vero pro quibus dictae choreae constituunt pari modo occasionem proximam graviter peccandi, sed occasionem quam moraliter derelinquere non possunt, et quae proinde fit eis necessaria, permitti potest ut choreas istas frequentent, dummodo tamen serio promittant se ea omnia adhibituros esse media quibus pericu-

¹ De read. et occasion., p. 2, c. 1, n. 1, q. t. sect. 2, n. 173.

lum peccati ipsis evadere valeat de proximo remotum.

3) Illi autem poenitentes quibus caedem choreae non creant, de facto, ullum periculum morale, vel nonnisi periculum remotum, excusabuntur ab omni, vel saltem a gravi culpa, si in eis partem sumunt ob causam, non quidem gravem, sed rationabilem, ut, puta, ad servandam decentiam status, ad aliquam relaxationem animi sibi procurandam, ad irrisiones aliorum vitandas, vel ad alia similia.

4) Raro tamen admitti potest, ut, vel a talibus personis, nimis saepe adeantur choreae de se periculosae, nam, ut recte notant Aertnys-Damen : « mos frequenter agendi choreas publicas », — et idem dicere oportet, debita cum proportionem, de more frequenter agendi choreas privatas —, « v. gr. singulis hebdomadibus vel mensibus, moraliter nequit non esse proxima peccandi occasio et fomes corruptionis », — quod maxime valet relate ad iuvenes, quippe quod : « vix possibile est ut tam crebro tripudiet levissima juvenus utriusque sexus, et animarum excidium non inducat ».

5) Hucusque de choreis certe periculis, et praesertim de publicis, in quibus, iuxta superius dicta, praecipua inveniuntur incentiva libidinis.

Quod si vero sermo fiat de choreis quae, apud familias et societates honestas, honesto prorsus modo aguntur, ita ut ab eis omnino removeantur impudicae et nimis periculosae saltationes, simpliciter dubiae autem, — quae vix vitari possunt —, omni cum decencia ducantur, facilius potest permitti, communibus poenitentibus, ut, citra excessum, eas frequentent, maxime si ad id faciendum adigantur convenientia quadam. aut familiari aut sociali.

Nihilominus, pro viribus conandum est christianos, et maxime personas

pias, ab istiusmodi oblectamentis celebrandis, et a fortiori instituendis, amovere, nam, teste S. Francisco Salesio, de iis dicere oportet id quod de fungis profitentur medici, videlicet omnium optimos nunquam asseri posse perfecte innocuos.

6) Per modum coronidis notetur regulas supra traditas esse saepe saepius difficillimae applicationis. Etenim agitur de re cuius generatim confessarius nullam habet experientiam personalem, immo nec perfectam cognitionem; praeterea periculum quod choreae dubiae creant animae est multo magis relativum quam absolutum¹, et ideo pendet, magna ex parte, e conditionibus subiecti atque diiudicari debet imprimis ex iis quae huic subiecto, tali in occasione, ordinarie contingunt; denique in nulla forsitan alia materia tantum importat sedulo cavere tum ab imprudenti zelo, tum a damnosa laxitate. Hinc animo attendat confessarius ad hoc ne sit praeceptum in iudicando, nimis rigidus in damnando vel nimis facilis in excusando, incautus etiam in monendo.

Ad II. Facile e dictis solvitur casus.

i° Relate ad *Agnetem*.

Imprimis inquirere debebat Carolus confessarius utrum poenitens illa non sivilisset et iussisset filias suas a magistro doceri in periculosa arte saltandi, nisi ob rationes proportionate graves; utrum praeterea invigilasset in hoc ut nullas choreas inhonestas vel nimis periculosas ita discerent puellae; utrum tandem cautiones adhibuisset speciales ad speciale periculum praecavendum, quod iisdem puellis non oriri non poterat e societate inita, in arte saltandi discenda et exercenda, cum diversi sexus iuvenibus amicis et vicinis.

Tantum enim si in hisce graviter negligens fuisset, argui poterat impru-

¹ rhrvI wwr, ti* cd, l 6. tr 5, p. 4. c. 5. » 3, § 1» < II» n 496. 3°.

¹ Cfr GURY» *Cas. consc.*, De virtute, cast., 22, n. 233.

dens mater letalis reatus contra tum caritatem tum pietatem.

Attamen, vel hac in hypothesi ab absolutione excludenda non erat, nisi cum, monita a confessario, recusasset serio promittere, se, in futurum, opportuna consilia et debitas cautiones praestituram esse.

2° Relate ad *Caeciliam*.

Hic inquirendum erat, ante omnia, an poenitens habuisset, ad adeundas, non obstante repetita promissione emendationis, choreas plerumque natura sua periculosas, rationes quasdam excusantes, sicut essent, inter alias, timor offendendi parentes, aut fratres vel sponsum, desiderium iuvenem inveniendi qui eam duceret, etc.

Deficientibus illis vel similibus rationibus, erat quidem levissima puella serio increpanda, necnon ut recidiva — saltem materialiter talis — habenda et tractanda, ast nondum tamen absolutione privanda.

Etenim ulterius oportebat videre, utrum, ab ultima confessione, nonnullos saltem adhibuisset conatus ad relapsum vitandum, magis, v. gr., insistendo operibus pietatis, vel primas occasiones choreas adeundi declinan-

do; aut saltem utrum prae se ferret, cum confessionem peragebat, signum quoddam extraordinarium doloris, quibus in casibus poterat, absque mora, absolutione donari.

Quinimmo, vel his etiam deficientibus, licitum adhuc erat Caeciliam statim absolvere, vel modo absoluto si certe, vel sub conditione si dubie disposita apparebat, et simul fundatus aderat metus ne denegatio absolutionis esset ei magis obfutura quam profutura I0.

Inde concludere liceat Carolum confessarium nimis propere ac nimis severe, imo et imprudenter certe se gessisse, dum statim denegavit absolutionem et Agneti et Caeciliae.

Eum nimis propere ac severe se gessisse, patet.

Ast imprudenter etiam egit, nam, cum ageretur de poenitentibus parum piis, quippe quod nonnisi tempore paschali, ut videtur, accedunt ad sacrum tribunal, timere poterat ac debebat ne sic festinanter et dure tractatae, totaliter a sacramentis poenitentiae et SS. Eucharistiae frequentandis in futurum recederent.

H. A P.

240. DE LECTURA PRAVORUM LIBRORUM.

Iulius, scholarum publicarum alumnus, legit et apud se retinet plures libros prohibitos, eo quod magistri eos praecipiunt.

Quaeritur:

1. Quid de prohibitione librorum.
2. Quid Iulio iubendum vel suadendum sit.

SOLUTIO

Ad I. Duplex est lex quae pravorum librorum lectionem vetat: lex naturalis et lex positiva Ecclesiae.

Lex naturalis vetat id omne quod in concreto, attentis scii, circumstantiis indolis, temperamenti, aetatis etc. du-

10 Cfr. Aert NYS-DamBN, o. c., II. n. 483, IV; Génicot-Sal smans, *Instil, thcol. mor.*, io* cd., tr. 16, sect. 3, c. 2, 5 4. punc. 2, II, n. 370;

VBRMBRSCH, *Theol. mor.*, cd. alt. I. II. n. 550, aliosque probatos auctores.

cit ad peccatum, sive lege ecclesiastica prohibeatur sive non. Est lex negativa quae, ut dicitur, obligat semper et pro semper et a qua nulla dari potest dispensatio. *Lex positiva Ecclesiae* vero non fundatur in veritate facti, sed in praesumptione periculi communis, ideoque verat libros qui praesumuntur damnosi, et urget etiamsi in casu peculiari periculum non adsit, can. 21. Ergo, *per se*, etiam illi qui morali necessitate adiguntur ad lectionem libri prohibiti, ut discipuli ratione praecepti magistrorum, licentia indigent. Diximus *per se*, quia in praxi, ex epicheia, praesumi potest non esse mentem Ecclesiae etiam hos obligare, quod praecipue valet de discipulis: «Cum licentia generalis dari non soleat», scribit *Cocchi* ¹: «specialis autem impetratio difficilis vel nimis molesta individuis foret, dicendum est in his casibus vel epicheiam licere, vel legem cessare contrarie ob cessationem finis, cum lex evaderet noxia». Id etiam

probabile habent Jorio ², Noldin-Schmitt ³ De Meester etc. Ideo, cum in casu lex sit dubia, nulla adest obligatio licentiam petendi.

Ad II. Ideo haec pro praxi statuuntur:

1° Si libri illi vetantur iure naturali, seu in concreto constituunt proximum periculum gravis peccati, nulla ratio efficit lectionem licitam; ideo, sub gravi, aut lectio omittatur, aut media adhibeantur, si quae sint, ut periculum proximum fiat remotum.

2° Si vero lege tantum Ecclesiae prohibeantur, Iulius qui a magistro ad lectionem et retentionem libri obligatur, licentia non indiget. Suadendus autem est ut oratione, sacramentorum frequentatione et mortificatione animum contra pericula corroboret et ut viros doctos, vel libros aptos adeat ad errores diiudicandos et refellendos.

I. P.

241. DE LECTURA PRAVORUM LIBRORUM ALTERA FACTI SPECIES.

Matelda, mulier italica viginti quinque annorum, quae linguam patriam in publicis scholis docet, inter alia confitetur se opera Guidonis da Verona saepe saepius legere.

Iosephus confessarius eam monet de gravissima obligatione, qua tenetur, cessandi ab eiusmodi libris legendis, cum id agendo patret non tantum grave peccatum, sed etiam delictum ab Ecclesia excommunicatione l. s. punitum.

Et, cum Matelda id promittere renuat, quia — uti contendit — eiusmodi lectio nullum animam maculandi periculum sibi inicit, ei absolutionem denegat.

Quaeritur utrum Iosephus confessarius:

1. Aequam admissi Mateldae aestimationem fecerit.
2. Iure absolutionem sacramentalcm ei denegaverit.

¹ Coment in C I C, VI, pag 167

² II, 385-

³ II, 710.

¹ III, 299

SOLUTIO

Ad I. Confessarius recte monuit Mateldam ut cessaret a legendis operibus Guidonis da Verona, quia id agendo grave committebat peccatum: libri enim qui res lascivas seu obscenas ex professo tractant, narrant aut docent, sunt omnibus et absolute prohibiti. Ita communiter canonistae interpretantur praescriptum can. 1399, 9°.

Neque aliter sese gerere poterat confessarius, etiamsi censeret opera praedicta non ex professo tractare, narrare aut docere res lascivas seu obscenas; quia eiusmodi opera sunt damnata atque in Indicem librorum prohibitorum inserta decreto S. Officii, lato die 21 aprilis anno 1920.

Convenit enim inter Doctores Theologiae Moralis et Iuris Canonici grave esse peccatum legere librum prohibitum, etiamsi nullum legenti immineat periculum perversionis, quia « leges latae ad praecavendum periculum generale urgent, etiamsi in casu peculiari periculum non adsit » (can. 21).

At Iosephus confessarius non recte docuit Mateldam, legendo opera

Guidonis da Verona, eam incurrere in excommunicationem latae sententiae.

Codex iuris canonici enim excommunicationem comminatur legentibus vel retinentibus sine debita licentia libros apostatarum, haereticorum vel schismaticorum, qui apostasiam, haeresim vel schisma propugnent, aliosve libros per apostolicas litteras nominatim prohibitos (can. 2318, § 1).

Age vero opera, de quibus in casu, neque apostasiam, haeresim vel schisma propugnant, neque sunt apostolicis litteris prohibita, sed ordinario decreto Supremae Congregationis S. Officii.

Ad II. Iure confessarius Mateldae denegavit absolutionem sacramentalem, cum eam adducere non valisset ad propositum non peccandi de cetero concipiendum atque eliciendum. Contritio enim, quae una cum confessione et satisfactione est quasi materia huius Sacramenti¹, complectitur animi dolorem ac detestationem de peccato commisso et propositum non peccandi de cetero². A. De J.

242. DE CINEMATOGRAPHO.

Ariprandus, italicus, confitetur Teocrito confessario se recreationis causa saepe publicum cinematographum adiisse una cum sua uxore, etiam quando dabantur spectacula (films) quae vulgo « sconsigliabili » appellantur.

Confessario postea interroganti num ibidem graviter peccaverit, saltem impuris cogitationibus, negative respondet, quia agebatur (ita poenitens) de spectaculis non ex se immoralibus, sed tantum divortium excusantibus vel faventibus.

Eidem confessario sistit et Crispinus, italicus, puer quattuordecim annorum, de iisdem actibus se accusans. Confessario pariter petenti num ibidem graviter peccaverit, saltem cogitationibus impuris, negative re-

¹ Cone, Trid., sess. 14> c. 3.

² Ibidem, c. 4.

spondet, quia res inhonestae non ostendebantur (ita poenitens), sed tantum de homicidiis, sponsalibus, matrimoniis ac divortiis agebatur; una tantum vice concedit poenitens se cogitationibus exagitatum fuisse, cum amplexus sat longus inter duas diversi sexus personas, vestibus indutas, ostenderetur.

Quaeritur:

1. Quid de valore actuum, vulgo « segnalazioni cinematografiche » e Centris Cinematographicis catholicis editorum.
2. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Considerationem constitutionalis iuridici problematis Centrorum Catholicorum Nationalium omittens, hoc est problematis de natura praedictorum Centrorum, quaedam considerare desidero circa naturam actus emanati a Commissionibus recognitionis seu revisionis et in genere descriptionis (it. classificazione) eorum qui dicuntur films, et circa eiusdem actus obligatorietatem quoad sua indicia moralia quae fidelibus destinantur velut subiectis passivis.

Praemitto subiectum activum et competens in genere descriptionis seu classificationis moralis, sive de actu magisterii agatur, sive de actu verae iurisdictionis ecclesiasticae, ut infra determinabitur, esse non posse nisi personam ecclesiasticam, can. n8, ab Ordinario loci, vel a locorum Ordinariis, legitime delegatam.

Item, documentis ecclesiasticis praesentem materiam spectantibus examinatis, maxime actibus pontificiis, praemitto quod quaestio de natura actus emanati a Commissionibus recognitionis seu revisionis deque eius relativa obligatorietate pro fidelibus, adhuc — ut mihi videtur — res integra manet, secundum quod Auctoritas ecclesiastica prudenter et determinato consilio ad hoc usque tempus eandem quaestionem apertam reliquit. Nam, documenta pontificia numquam has expressiones sunt praetergressa: « Indicia, a

nationalibus revisionis officiis emissa, normativa pro omnibus retineri debent, et ipsis conformari fideles tenentur »¹; « praedictae classificationes pro omnibus valorem normativum habent, idest obligatione tenentur fideles quatenus et de ipsis informantur atque ipsis conformentur » 2.

Nunc autem, actus a praedictis Commissionibus emanatus, est, vel potest esse, normativus, sive a potestate magisterii procedat, sive a potestate iurisdictionis dimanet.

Si sic proponitur quaestio, atque eiusdem consideratur status, quattuor plane erunt determinandae distinctae quaestiones:

a) ut sustineatur agi de actu potestatis magisterii;

b) vel affirmetur in hoc adesse actus iurisdictionis ecclesiasticae;

c) aut adhuc retineatur aperta quaestio, illis cautis ac prudentibus expressionibus innixi, quae, usque ad id tempus, ex documentis possunt hauriri;

d) denique, ut sustineatur quod plerumque non intendat Ecclesia, nisi magisterium suum impendere, sed

¹ Cfr *Instruzione S. C. de Religiosis de Cinematographico apostolici* (11 Maii 1953); cfr etiam Litteram Praesidentis Pont. Comm. de Cinematographs (1 Iunii 1953), ad Episcopatum Italicum.

Cfr Litteram Ex.mi Domini Ioann. Bapt. Montini Prosecretarii Status, occasione Congressus O. C. L. C. Coloniae Agrippinae habiti mense Maii 1954.

quod pro aliquibus casibus peculiari-
bus (v. gr. in casu films magis pericu-
losorum ac pro omnibus nocivorum,
vel films pro iuvenibus vetitorum), ve-
rum quoque actum iurisdictionis eccle-
siasticae exercere non vereatur.

His praemissis, propositum nostrae
intentionis, modo, erit illam doctrinam
exponere quae, modulo nostro, pru-
dentior atque statui actuali problema-
tis magis consona esse videatur.

Ut prima, ex supra enunciatis solu-
tionibus, apte congruenterque expona-
tur — solutio actus potestatis magi-
sterii, quae nobis magis consentanea
videtur — quasdam praevias conside-
rationes censemus esse necessarias.

Spectacula sordida et inhonesta (e.
gr. cinema turpe), docent moralistae,
constituunt *occasionem proximam pec-
cati*. Qui proximo periculo gravis pec-
cati seipsum exponit, secundum rece-
ptam doctrinam moralem, graviter
peccat ob hanc inclinationem volunta-
tis quae peccatum amplectitur, quam-
vis, secundum suam materialitatem,
adhuc in fieri sit constitutum.

Signalationes cinematographicae,
quae dicuntur, quoad problema film-
occasionis-proximae, de se non consti-
tuunt nisi declarationem de existentia
periculi seu occasionis proximae pec-
cati, pro communitate vel pro maiore
parte fidelium, qui sufficientibus reti-
naculis, pro huiusmodi periculo, non
detineantur.

Ecclesia, aliis verbis, organis suis, in
casu, Commissionibus revisionis³ ab
Episcopatu Nationum delegatis, et ab
ecclesiasticis viris semper moderatis
— hoc facit quod ab unoquoque esset
agendum antequam ad spectacula ac-
cedat: id est diagnosim eorum peri-
culi percontari. Idcirco Ecclesia, singu-

lorum fidelium conscientiae partes
agens, animadvertit an periculum exi-
stât vel non.

Tamen, periculum vel occasio pec-
cati, non induit, neque induere potest,
eandem gravitatem pro omnibus fide-
libus — haec enim plerumque pendet
sive a conditionibus subiectivis, sive
ab aliis circumstantiis — inde est quod
iudicium de periculo, ab Ecclesia pro-
positum, ad fideles in communi consi-
deratos refertur. Unde, vel ab initio,
possibilitas exceptionum admittitur.
Quod consentaneum fundatumque vi-
detur, siquidem agitur de iudicio ex-
terni fori atque communis.

Quis audet dicere pro seipso non
adesse periculum? Per exceptionem
tantum, singularis fidelis, proprio mar-
te, poterit agere; quod, contra, semper
erit in potestate confessarii, qui, secus
ac legislator, potest, profundiore co-
gnitione, subiectivas condiciones ex-
quirere.

Tamen, considerandum est, et pro
illis quos forte periculum superaturos
putares, declarationem Ecclesiae, in
foro externo, vigere, eo quod etiamsi
supponatur non adesse periculum pec-
cati, tamen aditus ad spectacula inter-
dictus esset censendus, *ratione scan-
dali*; vel ratione cooperationis moralis
quae, iuxta normas morales, *causas
excusantes* admittit, modo, ut par est.
scandalum removeatur.

Natura actus emanati a Commissio-
nibus revisionis, secundum quod sunt
organa, quibus Episcopi suam vigilan-
tiam exercent in provincia cinemato-
graphica, esset eadem ac natura decla-
rationis legis naturalis vetantis pericu-
lum peccati.

Huiusmodi declaratio non implicat
(secundum Ecclesiae voluntatem, ut
patet), iurisdictionem ecclesiasticam,
sed magisterium tantum. Ecclesia, suis
organis, doceret periculum adesse pec-
cati in determinato film, quod tamen
nullam induceret obligationem, sed il-

³ Cfr. Ter Haar, C. SS. R., *Casus conscientiae*,
Taurini 1939» vol. I, p. 107 et ss.

• Huiusmodi Commissio explicite imponitur, pro
unaquaque natione, ab Encydica Viſi7<mri cura
Pii Papae XI (29-VI-36).

lam tantum, quae iure naturali innitur, in memoriam revocaret. Unde, interventus ecclesiasticus valorem declarativum et interpretativum haberet, at non novarum obligationum constitutivum.

In hac quoque hypothesisi, iudicia normativa essent, non ideo quod novam obligationem directe gignant, sed propterea quod declarationem aut interpretationem contineant, e quibus indirecte iuris naturalis exurgit obligatio.

Denique, non praetereundae in hoc, reverentia et adhaesio, interna quoque, quas fideles omnes observare tenentur — illis, item, non exclusis, pro quibus periculum non adest —, cum de declarationibus doctrinalibus agatur quae quodammodo Ecclesiae magisterium attingant.

Cum potestas iurisdictionis nihil faciat ad rem, patet impossibilitas appellandi ad can. 21 (« leges latae ad praecavendum periculum generale, urgent, etiamsi in casu peculiari periculum non adsit »), nec est possibile iuridicum institutum dispensationis (« seu legis in casu speciali relaxationis », can. 80) urgere, nec denique posset analogia institui cum libris prohibitis, etsi ipso iure tantummodo, can. 1399. Omnes istac normae in praxi, non paucas nec leves introducerent difficultates.

Huiusmodi rationum series, thesim • actus magisterii », magis quam « actus iurisdictionis » videtur suadere atque commendare.

Adhuc posset aliquis percontari quaenam sit species moralis peccati a fidele commissi, qui spectaculo adsisteret, quod, ab ecclesiastico magisterio, per signalationem C. C. N., graviter periculosum fuerit declaratum.

Peccatum ab eo commissum qui periculo graviter peccandi seipsum exponit. ut docent moralistae, culpa est quae naturam non induit illius peccati,

cuius est periculum (v. gr. fidei, castitatis, etc.), sed est peccatum contra caritatem quae sibimetipsi debetur.

Ad II. Quoad casuisticam circa gravitatem aut non gravitatem peccatorum, mihi videtur difficile generale proponere critérium, cum classificationes in singulis nationibus diversitatem patiantur. Tamen, sumendo quasi mensuram illam regulam quae adhibetur in Italia, mihi liceat sequentes suggerere normas, casibus expositis applicandas.

Praecisione facta a *causis excusantibus*, tot gravia peccata non videntur constituere singulae adsistentiae illis films qui dissuadentur, utpote qui, uti lingua italica dicitur, *sconsigliati*, sint retinendi. Quod concludendum videretur vel ex ipsa dictione adhibita: nam, hoc quod dissuadentur, significatur extrema non dari absoluti periculi.

Vero, habitualis transgressio, aliis verificatis circumstantiis, duceret ad letale peccatum. Ita dicas de Ariprando.

Plane, quae supra dicta sunt, pro adultis tenent. Pro non adultis, enim, dissimile esset problema. Quod implicitam inveniret solutionem vel in ipsis classificationis gradibus: nam, film dicitur *sconsigliabile* relate ad adultos, cum film *sconsigliabile* in indice C. C. C., sequatur film *pro adultis cum reservatione*. At ipse film qui *sconsigliabile* vocatur, *exclusus* esset pro non adultis, utpote qui visionibus films pro adultis cum reservatione interesse non possint.

Etiam quantum ad ipsos films qui *exclusi* declarantur, ut mihi videtur, non possumus accedere ad hanc solutionem, ut dicamus unamquamque praesentiam constituere grave peccatum.

Oportet potius distinguere inter films exclusos pro omnibus, eo quod inhonestam thesim contineant — e. gr

divortium, homicidium, rebellionem contra legitimam auctoritatem, etc. — et films qui tales indicantur quod scenas vel turpes partes includant.

Quoad primam categoriam proximum periculum non adesset in singulis visionibus, sed plures requirerentur: semel videre divortii defensionem generatim considerari non potest proximum periculum peccati.

Contra, quoad secundam catego-

riam, periculum adesse potest, et plerumque in singulis visionibus continetur.

Hic, itaque, letalia peccata multiplicarentur solum in films exclusis pro secunda categoria; quantum ad films primae categoriae plures essent necessariae visiones ut periculum proximum et grave peccatum existere possint. Ita patet solutio quoad casum Crispini.

S. C.

243. DE SIC DICTIS CERTAMINIBUS PULCHRITUDINIS (CONCORSI DI BELLEZZA).

Ariminia, cum filiam habeat Veronicam sexdecim annorum, venustate eminentem, premitur ab amicis ut ipsam alicui « consorso di bellezza » qui Mediolani habetur mittat. Dicunt ei amici: Optima est occasio ut filia tua in lucem se ponat; virum divitem cui nubat inveniat, vel inter sic dictas divas cinematographiae adseribatur.

Ariminia, quamvis pia, aures suas his sermonibus non denegat, cum in egestate vivat et filiam, quae huiusmodi novitates ex levitate et curiositate exoptat, valde diligit. Ceteroquin iidem amici serio affirmant pudicitiam Veronicae nullum vel fere nullum nocumentum pati ex accessu ad praedictum concursum, qui coram omnibus, non in secreto geritur, quin proinde aliquid mali fiat; pulchritudinis physicae exaltationem non repugnari legi Dei, cum ipsa pulchritudo sit Dei donum. Tandem Ariminia ad confessarium accedit et consilium petit.

Quaeritur:

1. Quid de valore corporis et de pulchritudine physica.
2. Quid de certaminibus pulchritudinis.
3. Quid ad casum.

SOLUTIO

Ad I. Praeceptum nosmetipsos amore caritatis diligendi non est datum, sed implicite continetur in praecepto dominico diligendi proximum sicut seipsum.

Quo quidem amore et animam et corpus diligere debemus. Etenim corpus instrumentum est animae ad bonum operandum, templum est Dei, gratia sanctificatum, atque in patria particeps quoque erit caelestis beatitudinis. At non erit amor caritatis, nisi,

implicite saltem, bona huiusmodi ut Dei bona diligamus.

Hinc falsum est religionem Christianam corpus contemnere; quin immo caro in toto redemptionis opere ad superiorem dignitatem procul dubio evehitur: nonne Christus, dum potuisset mundum uno amoris actu a perditionis abyssu relevare, per sui corporis sacrificium salutem nostram procurare voluit? nonne Maria Virgo ope carnis quam Christo praebeuit ad divi-

nae matemitatis dignitatem et officium evecta est? nonne sacramenta animam per corpus attingunt ipsaque, qua sensibilia, gratiam instrumentaliter communicant?

Quam ob rem non licet corpus secundum suam naturam spectatum odio prosequi: quod manicheismum saperet; at, cum caritatis ordo valorum hierarchiae obsecundet, satis intelligitur quomodo cum corporis amore eiusdem mortificatio, ex odio peccati, plene componatur, nec absolutum patiatur corpus detrimentum, si nunc uti instrumentum perfectionis assumatur ac postea socium gloriae fiet.

Insuper moderata proprii corporis cura ex eius relatione ad alios vitae valores aestimanda est. Item dicas de pulchritudine corporis, quae est qualitas bona, sed existimanda in suo ordine, attenta superioritate animae quoad corpus, qualitatum animae quoad qualitates corporis; attenta quoque concupiscentia mala, cui corporis pulchritudo incentivum praebet.

Ad II. Certamina pulchritudinis in abstracto considerata nihil aliud sunt nisi examen corporis pulchritudinis, ut inter plures pulcherri- mus eligatur. Fieri potest inter infantes utriusque sexus, inter pueros, inter puellas, inter mulieres et inter viros, relictis senibus, cum, in hac aetate, pulchritudo in deteriora cedat.

Actio de se est indifferens, cum etiam in bonum finem verti possit: e. gr. ut eligatur pulcherrima inter puellas vici Oberhammergeau, quae B. Mariam Virginem repraesentet in celeberrimis ludis scaenicis illius loci.

Sed res mutari potest, cum consideretur in concretis circumstantiis, quae in moralitatem actus influere solent.

Nunc vero certamina pulchritudinis, quae praevalenter inter puellas fiunt, his circumstantiis vestiuntur.

Negliguntur aliae qualitates perso-

nae vel non attenduntur nisi quatenus corporis pulchritudini inserviunt.

Fiunt nudata maiore corporis parte, tectis partibus inhonestis, et partialiter partibus minus honestis succincta veste quae in balneis adhiberi solet.

Fiunt coram omnibus, viris et mulieribus, in locis publicis, splendentibus luminibus et omnibus adhibitis artificiis ut omnium oculi figantur in puellarum corpora, maxime in partes inhonestas, parvo velamine tectas.

Praecedunt puellarum corporum mensurae, quae fiunt a nonnullis viris vel mulieribus indiscriminatim, maxime circa partes inhonestas ac minus honestas.

Quin loquamur de finibus (operantis) eorum qui huiusmodi certamina indicunt vel occulto interveniunt ut proprios fines prosequantur, finis, qui apparet, est ordinarie ut puellae eligantur quae inserviant in ludis cinematographicis: pulchriores tunc assumuntur a domibus cinematographicis; aliae nonnumquam in possessionem veniunt lenonum et ad meretricium inducuntur.

Puellae et adstantes peccata impudicitiae fere effugere nequeunt.

Valde periculosum est societati exponere puellas ad carum pudorem amittendum virginalem.

Et in gravi periculo eum amittendi versantur non tantum illae, quae vocantur ad se exhibendum sic indutas coram oculis omnium, sed etiam illae tot aliae, quae, his spectaculis videntis, subeunt quandam deformationem suae conscientiae christianae et amittunt existimationem virtutis tam pretiosae in vita cuiusvis mulieris.

Item valde periculosum est societati uti his creaturis, quibus Dominus dedit donum mirabile pulchritudinis, ad excitandas in decem centena millia hominum curiositatem morbosam, passionem etiam nimis vivas et praepotentes, atque ad luxuriam provocandam.

In competitionibus pulchritudinis, ut diximus, fere omnia sunt disposita ut quaedam nuditates sint in media observatione.

Puella inducitur cogitare licere tandem aliquando quod olim ausa est, ideoque posse etiam repeti, quin loquamur de vanitate, iam in puellis praepotente, quae exasperatur reciprocis invidiis, murmurationibus, rumoribus et ita porro.

Insuper scandalum, quod incipit in aula aut in loco, ubi certamen fit (eligitur aula, vulgo « hall » alicuius hospitii), in diariis ac ephemeridibus dilagatur, ubi proponuntur nuditates etiam absentibus, extollendo in feminis quae magis animalia sunt.

Quoad singulorum culpam oportet attendere ad diversam imputabilitatem. Sed in genere possumus dicere: varii hic actus dantur qui externe luxuriosis affines videntur, licet in se ambigui.

Ambiguitatis causa est in hoc, quia exerceri possunt sive propter honestam causam, sive propter suspectam vel etiam stricte libidinosam. Si sine causa omnino excusante exercentur, pudicitiae sunt oppositi; quatenus diruitur sine causa propugnaculum a Deo datum ad virtutem castitatis protegendam in se atque in aliis. Iidem actus, si proprie ac per se ex libidine profiscantur, ac proinde directe sint luxuriosi, sed honestiore quadam specie dissimulentur, dicuntur actus luxuriae occultae vel larvatae.

Violatio pudicitiae in his certaminibus a nonnullis excusatur nomine cuiuspiam philosophiae elegantiae, quae celebrat iucunditatem, pulchritudinem corporis humani, perfectionem eius motuum ac formae, immo mino-

rem tentationem quam affert modica expoliatio prae vestibulis quae formas corporales minime dissimulant.

Quibus respondemus philosophos istos nimis praescindere a peccato originali, nimis ab anima ad corpus convertere mentem, neglegere insuper pretium nobilis verecundiae.

Artes istae ultro fluunt ex imminuta fide supernaturali, ex nimis multiplicatis concentrationibus physicis, ac semper magis audaci foeminarum habitu. Et, attenta natura humana, ut nunc est, ducunt ad abusum contra mores, quos ipsi fautores repudiant.

Ad III. Haec omnia confessarius Ariminiae explicet et deterreat quominus filiam suam Veronicam his certaminibus mittat. Actus impudici, quos puellae in his certaminibus committere et provocare solent ostendat; maiora pericula quae pertimeri possint ne abscondat. Plures Episcopi suis fidelibus accessum his certaminibus, comminatis quoque poenis, prohibuerunt.

Quonam principio aguntur Ordinarii, ita loquentes de illicite horum actuum? Huiusmodi iudicia explicanda sunt per triplicem praesumptionem:

) alteram periculi consensus, quod esse potest vario gradu proximum (ideo efformatur occasio proxima peccati);

) alteram, qua ex libidine revera actum censendum est id quod in his certaminibus exercetur; unde luxuriae larvatae eiusmodi actus habendi;

c) tertiam tandem scandali, cuius provocatio gravis est, praesertim in fidelibus Christianis, qui vocatione sua debent esse exemplaria puritatis, seminatores immortalitatis.

P. P.

INDEX ANALYTICUS

DE ACTIBUS HUMANIS

	<i>Pag.</i>
1. De actibus primo-primis (P. P.).....	3
2. Dc actibus voluntariis et involuntariis (P. P.)	6
3. De hostibus voluntarii (P. P.).....	io
4. Dc ignorantia (F. M. C.).....	ii
5. Altera facti species: dc influxu ignorantiae in voluntarium (C. M. P.)	15
6. De metu (P. L.).....	18
7. Altera facti species de metu (C. M. R.).....	22
8. De causis habitualibus influentibus in voluntarietatem et libertatem (P. L.).....	24
9. Dc propensionibus hereditariis (B. L.).....	27
10. Dc ideis obsidentibus (P. A. M.).....	31
11. Dc hysteria (P. L. v. d. E.).....	35
12. Dc actuum humanorum moralitate (P. F.).....	37
13. Dc bonitate et malitia morali (P. L. v.d. E.).....	43
14. Dc fontibus moralitatis: dc fine agentis (A. L.).....	44
15. De moralitate situationis (L P.).....	48
16. De imputabilitate propriae actionis vel omissionis (P. L.) - - -	50
17. Dc effectus imputabilitate (C. M. R.).....	53
18. De actu humano meritorio (C. D.).....	57
19. De relatione operum in Deum (F. D.).....	59

DE LEGIBUS, PRAECEPTIS ET CONSUECUDINE

20. De legis obligatione (F. M. C.).....	63
21. De legis obligatione etiam cum gravi damno (P. P.).....	67
22. Dc modo satisfaciendi legis obligationi (C. D.).....	68
23. Dc vacatione legis (*).....	72
24. Dc legis subiecto (C. M. P.).....	74
25. De peregrinis quoad leges servandas (F. D.).....	78
26. Dc legis irretroactivitate (F. R.).....	80
27. Dc legis cessatione (***).....	83
28. Dc vi legis civilis in materia iustitiae (F. M. C.).....	86
29. Dc lege civili poenali (F. R.).....	90
30. Dc lege mere poenali (C. D.)	93

	Pag-
31. De cpikcia (C. D.).....	98
32. Dc praeceptis (P. L.).....	
33. Dc consuetudine (P. I. M.).....	103

DE TEMPORIS SUPPUTATIONE,
DE RESCRIPTIS AC DE PRIVILEGIIS

34. Dc temporis supputatione (F. D.).....	ni
35. Dc temporis supputatione altera facti species (A. De J.)112
36. Dc Rescriptis (C. M. R.).....	115
37. Dc vitio obreptionis et subreptionis (B. L.).....	118
38. De privilegiis (F. R.).....	120

DE CONSCIENTIA

39. Dc conscientia (P. L.).....	125
40. De conscientia laxa (A. L.).....	128
41. De conscientia scrupulosa (C. D.).....	130
42. De conscientia scrupulosa altera facti species (P. L.)	134
43. Dc conscientia scrupulosa tertia facti species (L. B.)	137
44. De conscientia perplexa (C. D.).....	140
45. Dc conscientia dubia (P. L. v. d. E.).....	142
46. De conscientia dubia altera facti species (P. I. M.)	144
47. Dc conscientia negative dubia (B. L.).....	149
48. De dubiis facti (F. M. C.).....	151
49. Dc obligatione tutius sequendi (L. B.) - - - - -	154
50. De probabilitate recte an falso applicata (P. L. v. d. E.)	157
51. Dc moderna psychanalysisi (I. P.)	158

DE PECCATIS

52. De natura et conditionibus peccati (B. L.)	163
53. De distinctione specifica peccatorum (C. M. P.)	167
54. De distinctione numcrica peccatorum (C. D.)	170
55. De essentia peccati mortalis (C. M. R.)	176
56. De requisitis ad peccatum mortale (F. M. C.)	180
57. De tentationibus peccati (B. I. M. X.)	184
58. Dc fuga peccati (C. D.).....	186
59. De delectatione morosa (P. F.)	189
60. De mali desiderio (B. L.).....	192
61. De desideriis conditionatis (F. R.)	195
62. Dc gaudio pravo (P. F.).....	197
63. De gaudiis licitis vel illicitis (P. P.)	199
64. Dc superbia (C. M. R.).....	200
65. De avaritia (P. I. B.).....	203
66. De ira (F. R.).....	205
67. De ira altera facti species (F. R.)	206
68. De invidia (P. I. M.).....	208
69. De acedia (P. P.).....	210
70. Dc imperfectionibus (P. L.) - - - - -	212

DE VARIIS VIRTUTIBUS

<i>DE FIDE</i>	<i>Pag.</i>
71. De necessitate fidei (F. M. C.).....	219
72. De veritatibus necessario credendis (C. M. P.).....	223
73. De praecepto fidei externae (B. L.).....	229
74. De fidei professione (C. D.).....	232
75. De tentationibus et periculis contra fidem (P. I. M.).....	236
76. De peccatis contra fidem (P. L.).....	240
77. De dubio in fide et haeresi (C. D.).....	244
78. De fidei simulatione et dissimulatione (C. M.).....	246
79. De fidei dissimulatione altera facti species (C. D.).....	249
80. De communicatione in sacris (I. P.).....	252
81. De legitimitate prohibitionis librorum contra fidem et mores (P. P.) .	253
82. De lectione librorum prohibitorum contra fidem (P.L. v. d. E.) .	254

DE SPE

83. De virtute spei (C. D.).....	256
84. De peccatis contra spem (F. R.).....	258
85. De peccatis contra spem altera facti species (B. L.).....	260

DE CARITATE

86. De caritate erga Deum (P. F.).....	266
87. De caritate ac timore Dei (A. L.).....	271
88. De caritate erga proximum (P. P.).....	276
89. De caritatis ordine (F. M. C.).....	277
90. De dilectione inimicorum (C. D.).....	281
91. De dilectione inimicorum altera facti species (P. L.).....	286
92. De correctione et monitione (P. I. M.).....	289
93. Correctio fraterna: altera facti species (*).....	294
94. De eleemosyna (P. F.).....	296
95. De eleemosynae obligatione (B. I. M.X.).....	300
96. De cooperatione ad malum (C. M. P.).....	302
97. De cooperatione ad malum altera facti species (C. D.).....	305
98. De cooperatione ad malum tertia facti species (*).....	307
99. De cooperatione ad malum in divortio (P. P.).....	308
100. De scandalo (P. L.).....	313
101. De obligatione vitandi scandalum (P. I. B.).....	316

DE IUSTITIA ET IURE

102. De iuris subiccto (P. P.).....	319
103. De triplici distinctione iustitiae (P. P.).....	321
104. De iustitia legali quoad tributa (P. P.).....	325
105. De iustitia legali quoad onera politica (N. S.).....	330
106. De lege militiae et de obiectis conscientiae, quos appellant (P. P.)	331
107. De iustitia distributiva (P. P.).....	334
108. De dominio (C. D.).....	336
109. De proprietate privata et de oppositis quorundam opinionibus (P. P.)	339
110. De obligationibus moralibus fabricae moderatoris (P. P.) .	348
111. De obligatione curandi productivitatem capitalis (P. P.)	352

	<i>Pag.</i>
112. Dc opcristitio (P. P.).....	355
113. Dc iure Ecclesiae interveniendi in rebus socialibus (P P	360
114. Dc iure ad laborem (P. P.).....	361
115. Dc professionis electione (H. T.).....	365
116. Dc uxorum dominio (P. P.).....	370
117. Dc dominio filiorum familias (P. L.)	373
118. Dc occupatione rerum nullius (B. I. M. X.) .	376
119. Dc thesauri occupatione (P. I. B.).....	377
120. Dc rebus inventis (P. P.).....	380
121. Dc accessione (B. L.).....	381
122. Dc praescriptione exstinctiva (F. M. C.) .	384
123. De donatione (P. I. B.) .	387
124. Dc deposito (F. R.) - - -	392
125. Dc deposito altera facti species (P.	394
126. Dc emptione-venditione (I. T.)	395
127. Dc locatione operis (B. I. M. X.)	397
128. Dc emptionis-venditionis contractu ex ignorantia < eficiente (C M	399
129. De iniusto pretio (I. P.)	400
130. Dc lucro licito vel illicito (P. P.)	401
131. Dc assecuratione (C. M. R.)	402
132. Dc ludo (C. D.)	405
133. Dc testamentis (P. I. M.) .	408
134. De substitutionibus testamentariis (H. a P	416
135. Dc legatis (A. L.).....	420
136. De occisione innocentis in genere (P. I. B.	423
137. Dc occisione innocentis altera facti species (P.	425
138. De embryotomia (P. I. M.)	427
139. De directa procuratione abortus (F. R.)	433
140. De cooperatione ad abortum (F. R.) .	436
141. De conceptione extra uterina (F. M. C.)	439
142. Dc euthanasia (P. P.).....	441
143. Dc experimentis in homine effectis (P. P.)	445
144. suicidio (F. M. C.).....	447
145. Dc legitima vitae defensione (C. M. P.)	451
146. De duello (C. D.).....	454
147. De duello altera facti species (P. I. B.)	458
148. Dc duelli contumelia (B. I. M. X.) .	460
149. Dc bello: de moralitate pyroboli atomici (P. P.) .	461
150. De iniuriis in corpore alterius (F. M. C.) .	467
151. Dc restitutione (H. a P.).....	470
152. Dc restitutione ob damnificationem (B. L.)	474
153. Dc restitutione ob damnificationem altera facti species (C. M	477
154. Dc restitutione ob damnificationem tertia facti species (I. P.)	479
155. Dc minutis fraudibus (C. M. R.).....	480
156. De minutis furtulis altera facti species (P. I.) .	483
157. Dc occulta compensatione (H. a P.).....	484
158. Dc damnificatione ex culpa iuridica (L. B.)	489
159. Dc possessore malae fidei (C. D.).....	492
160. Dc possessore bonae fidei (P. I. B.).....	495
161. Dc iniusta damnificatione (C. M. R.).....	497
162. Dc restitutione ob cooperationem ad peccatum (C D.)	500
163. Dc obligatione restituendi ex stupro (P. I.)	504
164. Dc modo restitutionis peragenda (P. I.)	505

	<i>Pag.</i>
165. De obligatione restituendi ex ludis illicitis (P.L.).....	506
166. De oneribus heredum ad restitutionem (P.P.).....	507
167. De cooperatoribus negativis et positivis (P.L.).....	508
168. De cooperatoribus positivis ex metu (P. P.).....	510
169. Dc cooperatoribus negativis (P. I.).....	511
170. De causis eximentibus a restitutione (I. P.).....	512

DE VIRTUTE RELIGIONIS

171. De religione (C. M. P.).....	514
172. De cultu divino (F. M. C.).....	516
173. De cultus divini legitimitate (P. P.).....	520
174. De oratione (C. D.).....	522
175. De orationis necessitate (C. D.).....	529
176. Dc voti obligatione (P. L.).....	531
177. De auditione Missae diebus festis (P. P.).....	534
178. De praecepto audiendi Sacrum (C. D.).....	537
179. De abstinence ab operibus servilibus (F. M.C.).....	541
180. De causis excusantibus ab observantia festorum (B. I. M. X.) . . .	545
181. De iureiurando (P. F.) %.....	546
182. De conditionibus ad validitatem et liceitatem iuramenti (P. I. B.) . .	551
183. Dc iuramenti obligatione (F. R.).....	553
184. Adhuc de iuramenti requisitis (H. T.).....	555
185. De voto (P. L.).....	557
186. De voti obligatione (B. L.).....	562
187. De voti irritatione (A. L.).....	568
188. De voti irritatione altera facti species (B. I.M. X.).....	574
189. Dc voti dispensatione (H. a P.).....	576
190. Dc commutatione voti (C. D.).....	582
191. De obligatione sequendi vocationem religiosam (I. P.).....	583
192. Dc confessarii munere in vocatione sectanda (I. P.).....	585
193. Dc superstitione (B. I. M. X.).....	587
194. Dc vana observantia (F. M. C.).....	59°
195. De divinatione (P. L.).....	594
196. De divinatione et dc radioaesthesia (P. I.M.).....	59^
197. De hypnotismo (C. D.).....	602
198. De spiritismo (H. a P.).....	606
199. De spiritismo altera facti species (C. D.).....	613
200. Dc indifferentismo religioso (P. I.).....	618
201. De blasphemia (P. L.).....	620
202. De blasphemia altera facti species (P. P.).....	625
203. Dc blasphemiae malitia (P. F.).....	627
204. De dictis blasphemis (F. M. C.).....	630
205. Dc sacrilegio (P. I. M.).....	632
206. De simonia (C. M. R.).....	639
207. Dc simonia altera facti species (F. R.).....	643

DE VIRTUTE PIETATIS

208. Dc parentum obligationibus (B. L.).....	647
209. De obligationibus parentum naturalium (P.I. M.).....	650

	<i>Pag.</i>
210. <i>Dc</i> cura filiorum quoad corpus (C. M. R.).....	654
211. <i>De</i> obligationibus filiorum erga parentes (F. R.).....	656
212. <i>Dc</i> filiorum obligationibus altera facti species(P. L.).....	658
213. <i>De</i> laesione publicae auctoritatis (F. M. C.).....	660
214. <i>Dc</i> crematione (C. D.).....	663

DE VIRTUTE VERACITATIS

215. <i>Dc</i> mendacio (C. M. R.).....	667
216. <i>Dc</i> rei obligatione quoad veritatem (F. M. C.).....	671
217. <i>De</i> obligatione testis veritatem proferendi (I. P.).....	675
218. <i>Dc</i> obligationibus testium relate ad veritatem altera factispecies (P. P.)	677
219. <i>De</i> secreto (P. L.).....	678
220. <i>De</i> secreto officii (B. L.).....	681
221. <i>De</i> secreti naturalis et divini obligationibus (P. P.).....	683
222. <i>De</i> secretorum violationibus (P. P.).....	685
223. <i>Dc</i> obligatione revelandi impedimenta matrimonialia (L P.)	687

DE FORTITUDINE

224. <i>De</i> virtute fortitudinis (P. P.).....	689
225. <i>De</i> narcoanalisi (P. P.).....	691

DE TEMPERANTIA

226. <i>Dc</i> vitio gulae (P. P.).....	696
227. <i>Dc</i> ebrietate (C. M. P.).....	698
228. <i>Dc</i> ebrietate altera facti species (P. I.).....	702
229. <i>Dc</i> usu morphii, clorophormii, aetherisaliorumque narcoticorum (P. P.)	702
230. <i>De</i> partu indolori (P. P.).....	704
231. <i>De</i> usu tabaci (P. P.).....	706
232. <i>De</i> lege iciunii (P. P.).....	707
233. <i>De</i> lege abstinence (P. P.).....	712
234. <i>De</i> peccatore consuetudinem fornicationis habente (P. I.)	713
235. <i>De</i> amore adulterino (P. P.).....	714
236. <i>Dc</i> pollutione (P. P.).....	715
237. <i>De</i> onanismo coniugali (P. P.).....	718
238. <i>Dc</i> choreis (B. L.).....	721
239. <i>Dc</i> choreis altera facti species (H. a P.).....	727
240. <i>De</i> lectura pravorum librorum (I. P.).....	731
241. <i>De</i> lectura pravorum librorum altera facti species (A. De J.)	732
242. <i>Dc</i> cinematographo (S. C.).....	733
243. <i>De</i> sic dictis certaminibus pulchritudinis (concorsi di bellecza) (P. P.) .	737

